

Public Library of the City of Boston
SICUT PATRIBUS SIT DEUS NOBIS
BOSTONIA
CONDITA A.D.
1630.

ISIDORUS. Etymologiae. De summo bono. 1483.

Hain 9279; B.M.C., part V, p. 379.

Printed with gothic type, in two columns. It has 136 leaves, the fifth blank; ff. 6–106 and 109–136 are numbered as 1–101 and 1–28; from the Library's copy the blank leaf is missing. The size of a leaf is 286 × 188 mm., and the text in a column measures 232 × 68 mm. The initials are in red.

The "Etymologies" is an encyclopedia of all knowledge. It was written between 622–633 A.D., during the last years of the author's life. As the preface emphasizes, the work was the product of life-long reading. This encyclopedia is, indeed, as comprehensive as any of the similar Roman works; its information, however, is superficial, based on bookish knowledge and never on personal observation.

The title expresses the nature of the work. Isidore believed that by explaining the origins of words he could get nearest to their meaning. His encyclopedia is a dictionary, containing a vast number of derivations, many of which are ingenious while others are amusing. Yet Isidore himself warned against a blind confidence in words. His chapter "On etymology" may best elucidate his view, providing also a good example of his method; here is an excerpt:

"Etymology is the derivation of words, when the force of a verb or a noun is ascertained through interpretation. This Aristotle called σύνβολον, and Cicero, *notatio,* because it explains the names of things; as, for example, *flumen* is so called from *fluere,* because it arose from flowing.

"A knowledge of etymology is often necessary, for, when you see whence a name has come, you grasp its force more quickly. For every consideration of a thing is clearer when its etymology is known. Not all names, however, were given by the ancients in accordance with nature, but certain also according to whim, just as we sometimes give slaves and estates names according to our fancy . . .

"Etymologies are given in accordance with cause, as *reges* from *regere,* that is *recte agere;* or origin, as *homo,* because he is from the earth (*humus*); or from contraries, as *lutum* (mud) from *lavare* — since mud is not clean — and *lucus* (sacred grove), because being shady it has little light (*parvum luceat*).

"Certain words also were formed by derivation from other words; as *prudens* from *prudentia.* Certain ones also from cries, as *graculus* (jackdaw) from *garrulitas.* Certain ones also have sprung from a Greek origin, and have changed over into the Latin, as *silva.* (Elsewhere Isidore explains that *silva* or *xilva* is derived from ξύλον, wood.)"

The "Etymologies" is divided into twenty books, treating of grammar (1), rhetoric and logic (2), arithmetic, geometry, music, astronomy (3), medicine (4), law and chronology (5), theology (6–8), languages, races, empires (9), human anatomy and physiology (11), zoology (12), cosmography and physical geography (13–14), architecture and surveying (15), mineralogy (16), agriculture (17), military science (18), ships and buildings (19), and of provisions and utensils (20). The tenth book consists of a number of words arranged in an alphabetical order, without any organization of the material according to subject-matter.

Isidore's indebtedness to the Roman encyclopedists is obvious. Varro and the elder Pliny were his chief sources, though he was acquainted with the writings of many other Roman writers as well as with the works of the Church Fathers. His influence during the Middle Ages was immense; all the later medieval encyclopedias were modelled upon his work. But even in his time he was recognised as the greatest scholar of the age. In his own "De viris illustribus" Bishop Braulio, his friend, inserted a note after his death: "In him antiquity reasserted itself — or rather our time created in him a picture of the wisdom of antiquity . . ."

The theological writings of Isidore are also numerous. Among these "De summo bono" (often called "Libri tres Sententiae) is one of the best known. The work is based on the "Moralia" of Gregory the Great.

Registrū in libros etymologiarū sancti Jsidori hispalensis episcopi. Et primo capitula libri primi.

Capitula libri secūdi

Capitula libri tertii

Capitula libri quarti

Capitula libri quinti

Capitula libri sexti

Capitula libri septimi

Capitula libri octaui

Capitula libri noni

Capitula libri decimi

Capitula libri vndecimi

Capitula libri duodecimi

Capitula libri tertijdecimi.

Capitula libri quartidecimi

Capitula libi quintidecimi.

Capitula libri sextidecimi

Capitula libri decimiseptimi

Capitula libri decimioctaui

Capitula libri deciminoni

Capitula libri vicesimi et vltimi

Laus deo.

Incipit epistola Isidori iunioris hispalensis episcopi ad Braulionem cesaraugustanū episcopū.

D Omino meo ⁊ dei ſuo brauſlioni epo Iſidoꝛ. Omni deſiderio deſideraui nūc videre faciem tuā. ⁊ vtinā aliquādo impleret deus votū meū anteq̄ moriar. Ad pꝛeſens autē depꝛecoꝛ ut cōmēdes me deo oꝛationibus tuis. ⁊ ut in hac vita ſpem meā impleat ⁊ in futuro beatitudinis tue conſoꝛtiū mihi concedat. ⁊ manu ſua. Oꝛa pꝛo nobis beatiſſime domine ⁊ frater.

Braulio ad Iſidoꝛum.

D Omino meo ⁊ vere domino: chꝛiſtoq̧ electo Iſidoꝛo epiſcopoꝝ ſūmo. Braulio ſeruus inutilis ſanctoꝝ dei. O pie domine ⁊ viroꝝ pꝛeſtantiſſime. ſera eſt inquiſitio. ⁊ tarde data eſt mihi ſcribēdi optio. q: peccatis meis exigētib⁹ nō tantūmodo ſterilitatis uel inopie malo. veꝝ etiam peſtis moꝛtalitatis luis ⁊ hoſtilitatis quo minus inquirerē hoꝛribili ſum pꝛepedit⁹ incurſu. Nunc autē ⁊ ſi mille neceſſitatib⁹ ⁊ mille curis attritus poſt longum miſerie tempus veluti ab impꝛobi ſopoꝛis ut ita dixerim grauedine ſuſcitatus. iſti⁹ mee ſuggeſtionis affatib⁹ dependere pꝛeſumo ſalutis obſequiū. ⁊ coꝛdis ⁊ coꝛpis humilitate pſtratus. impꝛecās excellentiſſimā tue beatitudinis poteſtatē. ut peculiarē famulū quē pio illo ſacre dignationis intuitu ſemp habuiſti ſuſceptum. vſq̧ in finem habere iubeas cōmendatū. Nam ⁊ ego. xps nouit. graui doloꝛe diſcutioꝛ q: emenſo tpe tā pplixo uel nūc veſtrū non mereoꝛ videre conſpectū. ꝫ ſpero in illū qui nō obliuiſcitur miſereri: nec repellit in finem q: exaudiet pꝛecem pauperis. ⁊ veſtro me miſerū repꝛeſentat aſpectui. Suggero ſane ⁊ omnimoda ſupplicatione depoſco. ut librū ethymologiaꝝ quē iam fauente domino audiuim⁹ cōſūmatū. pmiſſionis veſtre memores ſeruo veſtro dirigere iubeatis. q: ut mihi ſum conſcius. magna ibi ex parte ſerui tui poſtulatiōe ſudaſti. Et ideo in me pꝛimū exiſte munificus. ſic in ſanctoꝝ cetibus ⁊ felix habearis ⁊ pꝛim⁹. Geſta etiā ſynodi in qua ſintaurius examinis veſtri igne: ⁊ ſi nō purificatus: īuenit̄ tñ decoctus. queſo ut veſtro īſtinctu a filio veſtro dño rege nobis dirigāt̄ cito. Nā ⁊ noſtra ci⁹ ſic flagitauit gloriam ſuggeſtio. q: multū in concilio p inueſtigan da opus eſt veritate. De cetero creatoꝛis altiſſimi pietatē efflagito ut coꝛonā beatitudinis veſtre p integritate fidei. ⁊ ſtatu eccleſie ſue longo tēpoꝛe pꝛecipiat conſeruare. meq̧ int̄ oblatrantia pꝛeſentis mūdi varia ⁊ innumerabilia diſcrimina munitū reddat tue interceſſionis gratia ac reconditum in gremio memoꝛie tue tutū ab oī tempeſtate peccati oꝛatu veſtro efficiat trinitas ſacratiſſima. Et manu ſua. Ego ſeru⁹ dñi Braulio. Iſidoꝛo in dño. fruar te lucerna ardens ⁊ nō marceſcens.

Iſidoꝛus ad Braulionem.

D Omino meo ⁊ dei ſeruo Braulioni epo Iſidoꝛus. Quia te incolumem cognoui gratias xpo egi: ⁊ vtinā cui⁹ cognoui ſalutē. in hoc coꝛpe aſpicerē ⁊ viſionē. Qd aūt mihi euenit p peccatis meis manifeſtabo. q: nō fui dign⁹ tua plegere eloquia. ſtatim ut accepi pictatium tuū. puer regi⁹ ad me venit. dedi cubiculario meo illud pictatiū: ⁊ cōfeſtim ambulaui ad pꝛincipem ut poſtea plegerē reſcriberēq̧. Reuerſus e palatio regis. nō ſolū ſcripta tua nō inueni. ꝫ etiā quicquid aliud in caſtris fuit periit. ⁊ idcirco ſcit dñs. luxi meritū meū. q: nō plegi eloquiū tuū. ſed rogo ut quecūq̧ occaſio euenerit: reſcribe mihi. Et gratiā verbi tui nō auferas. ut qd ex meo delicto pdidi. iterū gratia tua recipiam. Et manu ſua. Oꝛa p nobis beatiſſime domine.

Braulio ad Iſidoꝛum.

D Omino meo ⁊ vere dño chꝛiſtoq̧ electo Iſidoꝛo epoꝝ ſūmo. Braulio ſeruus inutilis ſanctoꝛū dei. Solet repleri leticia homo interioꝛ ac ſpiritalis. cū inquiſitiōe fungit̄ amantis. Ob id velle meū eſt mi dñe reuerentiſſime. niſi culpaꝝ maceria meaꝝ obſiſtat ⁊ benigne te inquiſitionē meā amplecti. ⁊ querelaꝝ calumniā patient̄ accipere. Utrūq̧ enī ago. ⁊ officiū inquiſitionis pſoluo. ⁊ tibi contra te cauſaꝝ mearū neceſſitates dirigo. qd ut benigniſſime tuo auditui admittas. ī ingreſſu hui⁹ dictationis poꝛtuq̧ pſtratus pero a culmine veſtri apoſtolat⁹. ut q̄q̄ vacillet calūnie obiectio vbi lachꝛymaꝝ eſt interceſſio: cū lachꝛyme nō ſint ſigna calumnie. tñ ſint opto ⁊ lachꝛymabiles calūnie ⁊ calūniabiles lachꝛyme. ꝫ vtrūq̧ p licentioſa amoꝛis pꝛeſūptione nō aūt p arrogantie temeritate. ꝫ iam cauſā exoꝛdiar. Septē niſi falloꝛ annoꝝ ſe tpa gyrant. ex q̄ me memini libꝛos a te cōditos oꝛiginū poſtulaſſe ⁊ vario diuerſoq̧ modo pꝛeſente me fruſtratū eē. ⁊ abſenti nil inde te reſcripſiſſe. ꝫ ſubtili dilatiōe modo necdū eſſe pfectos. modo necdū ſcriptos. modo meas litteras intercediſſe. aliaq̧ multa opponens ad hanc vſq̧ diē puenim⁹. ⁊ ſine petitionis effectu animus pdurat. Ob hoc ⁊ ego vertā pꝛeces in querelā. ut qd ſupplicatione nequiui. uel calūnia laceſcendo valeā adipiſci. Sepe nāq̧ ſolet mendico pꝛodeſſe vociferatio. Quocirca cur queſo te dñe nō tribuas qd rogaris: Unū ſcias. ut nō dimittā quaſi fingēs me nolle negata. Sed querā: ⁊ inſtanter querā. quouſq̧ aut accipiā aut eliciā piiſſimo redemptoꝛe iubēte: Querite ⁊ inuenietis. ⁊ adiiciente: pulſate ⁊ aperietur̄ vobis. Queſiui ⁊ quero. etiā ⁊ pulſo. Unde ⁊ clamito ut aperias. Nā hui⁹ argumēti me conſolat̄ inuētio. q: qui contempſiſti poſtulantē. exaudies foꝛte calumniantē. Hinc ergo ſcientie tue ingero que nec ſtulti iactatione nouit. aliqd ſuggerere inſipiens

pfecto presumo. Nec tñ erubesco imperitus disertissimo loq̄ · aplici memor precepti quo preceperit libent' sufferre insipientē. Quaobrem accipe clamores calūnię. Cur rogo talentoꝝ distributionē ⁊ cibarioꝝ dispensationē tibi creditā hucusq̄ retentas? Jam solue manū · impertire familijs · ne inopia pereant famis. Nosti quid creditor veniens reposcat a te. Nō minuet' tibi quicq̄d dederis nobis. Memor esto paruis panib' multitudinē saciatā. ⁊ supesse reliq̄as fragmentoꝝ magnitudine panū. An putas donū tibi collatū p te solūmodo esse datū? Et vestrū ē ⁊ nostrū · cōmune est · nō priuatū. Et q̄s dicere uel insan' presumat · ut priuato tuo gaudeas · qui de cōmuni tm̄ inculpabilit' gaudere scias? Nā cū de' tibi economiā sui thesauri ⁊ diuitiaꝝ salutes sapientię ⁊ scientię tenere concesserit · cur larga manu nō effūdis · q̄d dando nō minues? An cū in mēbris supni capitis vnusquisq̄ q̄d nō accepit: sic in altero possideat ut alteri q̄d habet possidēdū sciat · tu forsitan ideo nobis parcus existis: q: q̄d mutue a nobis resumas nō inuenis. Sz si habēti das · ab illo mercedis fructū reportas. Sin vo nō habenti tribuis · precept' euangelicis satisfacis · ut reddat' tibi i retributiōe iustoꝝ. Proinde ⁊ ego remordeo: conscientia · eo q̄ in me cōmunicabile nihil boni sentiam. Quō iubemur p charitatē seruire inuicē. ⁊ vnusquisq̄ quā accepit gratiā in alterutrū illā administrare sic boni dispensatores multiformis grē dei · atq̄ vnicuiq̄ sicut diuisit deus mensuram fidei in vno cōpage mēbroꝝ debeat ea ceteris ptibus cōmunicare · q: hec oīa opat' vnus atq̄ idem sp̄us diuidēs singulis put vult · ℨ ad vnū ac peculiare subsidiū q̄d premisi recurro ad inopportunitatē scilꝫ amicam amicitia destitut' · ac nulla mēbroꝝ honestorum gratia decoratus. Jdcirco audi vocē meam tot interiacentib' terris. Redde redde q̄d debes. Nā seruus · seru' es xp̄i ⁊ xp̄ianoꝝ ut illic sis maior omniū nostrū. ⁊ q: nostri causa tibi collatā prę sentis gratiā · sitientib' animis scietięq̄ famecruciatis impertiri nō dedigneris. Nō sum saltim pes qui ad iniūcta discurrēs possim aluo ecclesię mem broꝝ scilicꝫ iudici obedientię discursu parere. nec principatui capitis ipetranti obseqūedo placere. Quin ⁊ si de inhonestiorib' mēbris me esse sciam sufficiat: q: quę te constat a capite pcepisse p me ē dignū egerere · nec me te nō egere q̄uis minimū: xp̄i tñ sanguine redemptū. Nā nō dicit caput pedibus · nō estis mihi necessarij · quō quę videntur mēbra corpis ifirmiora eē necessariora sūt. ⁊ quę putant' ignobiliora eē corpis membra his honorem abundantiorē circūdam'. ⁊ quę inhonestiora sūt nostra · maiorē honestatē habēt. Sic itaq̄ creator noster ac dispensator: cūcta dispēsat · ut cū in altero alteri dona dīna quę in se nō pcipit possidenda tribuunt' · charitas cumulet'. Deniq̄ tunc bene multiformis gratia dispensat': qñ acceptum donū ⁊ eis qui hoc nō habent credit': qñ ꝑpter eū cui impendit' datū putat'. Hoc apl'i capitulū a nobis i parte premissū · optime nouit prudētia charitatis vestrę · huic regi congruere totū. ⁊ quicq̄d sūmatim tetigi · te pcul dubio nosse meli' latet nullum. Jtaq̄ hoc solū supest q̄d ⁊ magnope pcto · ut prestes postulata. ⁊ si nō p me · saltim p ipsa charitate diuinit' impertita. Pro qua iubemur ⁊ nosse ⁊ prestare oīa. ⁊ sine qua nihil sunt oīa. Sz ⁊ si q̄ supflua · si qua negligent' · si qua min' humilit' aut inutiliter poti' effudi q̄ dixi · cūcta queso benigne suscipias: cuncta ignoscas: cuncta orēs ut deus ignoscat. Ergo ⁊ hoc innotesco · libros etymologiaꝝ q̄s a te dn̄o meo posco. ⁊ si detrūcatos corrososq̄ iam a multis haberi · inde rogo ut eos mihi trāscriptos integros emendatos ⁊ bene coaptatos digneris transmittere · ne rapt' auiditate in puersum cogar vitia p virtutib' ab alijs sumere. Ego aūt opto q̄uis nulli' egeas. ⁊ vltroneę dicat' putere mercedes · ut dignatio vestrę benignitatis imperet nobis in id q̄d ⁊ possum' ⁊ valem' · tantū ut obsequio nostro vtaris · imo charitate quę de' est pfruaris. His igit' explens erāt mihi questiones de sacris diuinisq̄ paginis quaꝝ mihi expositionē cordis vestri lumen aperiret · si tñ ⁊ nobis iubes resplendere ⁊ diuinę legis obscura reserare. Nec si ista quę peto pcepero de illis silebo. ℨ viā reseras capiendę fiducię. Cū in hac prima fronte nō me confodieris stimulis verecundię ⁊ ignauię meę locū dederis venię q̄ quē diligebas qualibet imeritū nō iusseris reprobare: quia ignominiosū valde videt' ac vile si nec dū satiatus qui charitate ab eo quē amabat inuenit' recedere. Obsequio autē meę seruitutis impendo iura salutis. ⁊ queso pietatē sanctissimę vestrę potestatis · ut p me orare digneris: quaten' quottidie fluctuantē animā in malis · tuo intercessu lucreris ⁊ ad portū tranquillitatis eternę pducas · erutam a miserijs ⁊ ab scandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui · q̄si corām positus vultū videre tuę faciei. Jdeō nec verbositatē caui: ⁊ temeritatē forsassis incurri · ℨ aut hoc aut aliud agere debui · tantū ut q̄d noluisti p humilitatē · salte tribuas p tumultuantē improbitatē. Ecce quātā audaciā dedit mihi gratię vestrę beniuolentia. Et ideo si q̄d in hoc displicuerit sibi iputet quę tantū amat · ut timorē tollat. Nā pfecta charitas foris mittit timorē. Speciali q̄q̄ gratia fretus · speciali dn̄o in quo vires sanctę ecclesię consistūt suggero · ut q: eusebius noster metropolitanus discessit · habeas misericordię curā. Et hoc filiolo tuo nostro dn̄o suggeras · ut illum illi loco preficiat · cui' doctrinę sanctitas ceteris sit vite forma. Hūc aūt filiū presentē beatissimę potestati vestrę p oīa cōmendo. ⁊ tā de his quę hic suggessim': q̄ etiā de his quę supra quesiti sumus eloquio vestro p cū illustrari mereamur.

Jsidorus ad Braulionem.

Domino meo ⁊ dei seruo Braulioni epō · Jsidor'. Tuę sanctitat' epistolę me i vrbe

toletana inuenerūt. Nā ꝑmotus fuerā causa cōcilij. Sȝ qͣuis iussio p̄ncipis in itinere positū remeare me āmonuisset·ego tñ q: ꝓpinquior eram p̄sentię ipsiꝰ ꝙ̄ regressioni·malui potiꝰ cursū itineris nō intercludere. Ueni ad p̄sentiā p̄ncipis inueni p̄sentē diaconū tuū·p eū eloquia tua suscipiēs: amplexus sū ⁊ legi. ⁊ de salute tua deo gratias ęgi; desiderio oī desiderās·qͣuis debilis atqȝ fessus·fiduciā tñ habēs p xp̄m in hac vita vidēdi te·q: spes nō cōfundit̃ p charitatē quę diffusa est in cordibꝰ nostris. Codicē etymologiarū cū alijs codicibꝰ·de itinere trāsmisi. ⁊ licȝ iemendatū p̄ę ualitudine tñ tibi modo ad emendandū statuerā offerre si ad destinatū concilij locū puenissem. De cōstituēdo aūt epo taraconensi nō eā quā petisti sensi sententiā regis. ȝ tñ ⁊ ipse adhuc vbi certius cōuertat animū illi manet incertū. Peto aūt ut p meis peccatꝭ apud dn̄m existere digneris intercessor: ut īpetratu tuo deleant̃ delicta mea. ⁊ remittant̃ facinora. Itē manu sua. Ora p nobis beatissime domine ⁊ frater.

Item Isidorus ad Braulionem.

En tibi sicut pollicitꝰ sū misi opꝰ de quarundā rerū origine ex veteris lectiōis recordatione collectū·atqȝ ita in quibusdā locis annotatū sicuti extat cōscriptū stilo maioꝝ.

Incipit liber primus etymologiarū sancti Isidori hispalensis episcopi.

De disciplina ⁊ arte Cap. I.

Disciplina a discendo nomē accepit. Unde ⁊ scīa dici pōt Nā scire dictū est a discere·q: nemo nostrū scit nisi q̄ discit. Alit̃ dicta disciplina·q: discit̃ plena. Ars vͦo dicta est ꝙ artis p̄ceptis regulisqȝ ꝯsistat Alij dicūt a gręcis hoc tractū esse vocabulū ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ·id ē a vͦtute·quā sciētiā vocauerūt. Inter artē ⁊ disciplinā Plato ⁊ Aristoteles hanc differentiā esse voluerūt·dicētes artē esse ī his quę se ⁊ alit̃ habere possūt. disciplina vͦo ē quę de his agit quę alit̃ euenire nō possūt. Nā qñ veris disputationibꝰ aliqͥd disserit̃·disciplina erit·qñ aliqͥd verisile atqȝ opinabile tractat̃·nomē artꝭ habebit.

De septē liberalibus disciplinis Cap. II.

Disciplinę liberaliū artiū septē sūt. Prima grāmatica·id ē loquēdi peritia. Secūda rhetorica quę ꝓpt̄ nitorē ⁊ copiā eloquentię suę maxime ī ciuilibꝰ questionibꝰ necessaria existimatur. Tertia dialectica cognomēto logica: quę disputatiōibꝰ subtilissimis vera secernit a falsis. Quarta arithmetica quę continet numeroꝝ causas ⁊ diuisiones. Quinta musica: quę in carminibꝰ cantibusqȝ consistit. Sexta geometria·quę mensuras terrę dimensionesqȝ cōplectit̃. Septima astronomia: quę continet legem astroꝝ.

De litteris cōmunibus Cap. III.

Primordia grāmaticę artis litterę cōmunes existūt·qs librarij ⁊ calculatores sequūt̃·quaꝝ disciplina velut quędā grāmaticę artis infantia ē·vnde ⁊ eā Uarro litterationē vocat. Litterę aūt sūt indices rerum·signa verboꝝ: quibꝰ tanta vis est·ut nobis dicta absentiū sine voce loquant̃. Uerba enim p oculos nō p aures introducunt̃. Usus lrāꝝ repertus est ꝓpter memoriā rerū. Nā ne obliuione fugiant·litteris alligant̃. In tanta eni rerū varietate nec disci audiendo poterāt oīa·nec memoria cōtineri. Litterę aūt dictę q̄si legiterę·ꝙ iter legentibꝰ p̄stent·uel ꝙ in legēdo iterent̃. Litterę latinę ⁊ gręcę ab hebręis vident̃ exortę. Apud illos eni prius dictū ē Aleph·deinde ex simili enūciatione apud gręcos tractū ē Alpha·inde apud latinos A. Trāslator eni ex simili sono alteriꝰ linguę litterā condidit. ut nosse possimꝰ linguā hebraicā oīuȝ linguaꝝ ac litteraꝝ eē matrē. Sȝ hebręi viginti duobꝰ elemētis litteraꝝ ƀm veteris testamēti libros vtunt̃. Gręci vͦo. xxiiij. Latini int̃ vtrāqȝ linguā progredientes xxiij. elementa habēt. Hebręoꝝ lrās a lege cępisse p moysen. Syroꝝ aūt ⁊ chaldeoꝝ p abrahā. Unde ⁊ cū hebręis ⁊ numero ⁊ sono concordāt; solis characteribꝰ discrepāt. Ęgyptioꝝ lrās isis regina inachis filia·de gręcia veniēs in ęgyptū reperit: ⁊ ęgyptijs tradidit. Apud ęgyptios autem alias habuisse lrās sacerdotes·alias vulgus. Gręcarū lrāꝝ vsū primi phenices inuenerūt·vnde ⁊ Lucanꝰ Phenices primi magni si credit̃ ausi: Mansurā rudibꝰ vocē signare figuris. Hinc est ꝙ ⁊ pheniceo colore libroꝝ capita scribūt̃·q: ab ipsis litterę initiū habuerūt. Cadmus agenoris filius gręcas litteras a phenice in gręciā xvij. primus attulit: α β γ δ ε ζ ι κ λ μ ν ο π ρ σ τ φ. His palamedes troiano bello tres adiecit η χ ω. Post quē simonides similit̃ tres alias adiecit ξ θ ψ. Y litterā pythagoras samiꝰ ad exēplū vitę humanę primus formauit. Cuiꝰ virgula subterior p̄mā ętatē significat·incerta quippe ⁊ quę adhuc se nec vitijs nec virtutibꝰ dedit. Biuiū aūt qd̄ superest ab adolescentia incipit·cuiꝰ dextra pars ardua est·sed ad beatā vitā tendens. sinistra facilior·ȝ ad labē interitūqȝ deducēs. De q̄ sic Persiꝰ ait: Et tibi quę samios diduxit lrā ramos Surgētē dextro mōstrauit limite callē. Quinqȝ aūt esse apud gręcos mysticas litteras. Prima. Y. quę humanam vitā significat de q̄ nūc diximꝰ. Secunda theta. θ. quę mortē significat. Nā iudices eandē litterā thetā apponebāt ad hoꝝ noīa quos supplicio afficiebāt ⁊ dicit̃ theta ἀπὸ τοῦ θανάτου ·id est a morte Unī ⁊ habet p mediū telū id ē mortis signū. de q̄ qͥdā sic ait. O multū ante alias infęlix lrā theta Tertia thau. T. figuram demonstrās dn̄icę crucis. Unde ⁊ hebraice signū interp̄tat̃·de q̄ dictū ē i ezechiele·angelo: Transi p mediā irl̄m ⁊ signa thau in fronte viroꝝ gementiū ⁊ dolentiū. Reliquas vͦo duas sūmā ⁊ vltimā sibi vendicat xp̄s.

Ipse ē enī principiū ⁊ finis dicēs: Ego sū alpha ⁊ ω. Cōcurrētibꝰ enī i se inicē α ad ω vsq3 deuoluit ⁊ rursus ω ad α replicat᷑ ut ostenderet i se dn̄s ⁊ initij decursum ad finē. ⁊ finis decursū ad initiū. Oēs aūt litterę apud gręcos ⁊ v̄ba cōpōuūt ⁊ numeros faciūt. Nā alpha α lrā apud eos vocat᷑ in numeris vnū. Ubi aūt scribūt beta β vocat᷑ duo vbi scribūt gāma Γ vocat᷑ in numeris ipsoꝝ tria. vbi scribūt delta Δ vocat᷑ quattuor. ⁊ sic oēs lrę apud eos numeros habent. Latini aūt numeros ad lrās nō computāt. ſ; sola v̄ba componūt. exceptis aliquibꝰ quę numeros figura demonstrant. ut i ꝓ vno. c ꝓ centū. d ꝓ quingētis. l ꝓ quinquaginta. m ꝓ mille. v ꝓ quinq3. ⁊ x ꝓ decē. lrā quę ⁊ in figura crucē significat: ⁊ in numero decem demonstrat. Latinas lrās carmētis nympha prima italis tradidit. Carmētis aūt dicta q: carminibꝰ futura canebat. Cęterū ꝓprie vocata nicostrata. Litterę aūt aut sūt cōmunes aut liberales. Communes dictę q: multi eis vtuntur in cōmune. ut scribere ⁊ legere. liberales q: eas tm̄ illi nouerūt qui libros cōscribunt. recteq3 loquendi dictādiq3 rationē nouerūt. Litteraꝝ duplex modus est. Diuidunt᷑ enī principalit᷑ in duas ptes: in vocales ⁊ cōsonantes. Uocales sūt quę directo hiatu fanciū sine vlla collisione varie emittunt᷑. ⁊ dictę vocales ꝙ ꝑ se vocē impleāt. ⁊ ꝑ se syllabā faciāt. nulla adherente consonāte. Consonātes sunt quę diuerso motu linguę uel impressiōe labioꝝ efficiunt᷑. ⁊ vocatę cōsonantes. q: ꝑ se nō sonāt. ſ; iūctis vocalibus consonāt. Hę in duabꝰ partibꝰ diuidunt᷑: i semi vocalibꝰ ⁊ in mutis. Semiuocales dictę eo ꝙ q̇ddā semisonū de vocalibꝰ habeant. Ab e quippe vocali incipiunt ⁊ desinūt in naturalē sonū. ut f. l m. Mutę aūt dictę q: nisi subiectis sibi vocalibꝰ nequaꝙ erumpūt. Si enī eis extremū vocalis detraxeris sonū. inclusū litterę murmur sonabit. ut b c d. Uocales āt ⁊ semiuocales ⁊ mutę. a veteribus sonę ⁊ semisonę ⁊ insonę dictę sūt. Inter vocales aūt i ⁊ v apud grāmaticos varias habēt significationes. Nā modo vocales sūt. modo semi uocales. modo medię sūt. Uocales ideo sūt. q: solę positę syllabas faciūt ⁊ alijs consonantibꝰ cōiungunt᷑. Consonātes ideo habent᷑. q: interdū habēt post se vocales i eisdē syllabis cōstitutas. ut iuno vates. ⁊ habent᷑ ꝓ consonantibꝰ. Medię aūt idcirco dicūt᷑. qm̄ naturalit᷑ solę mediū sonū habēt. ut illiꝰ vnius. Coniūctę alijs pinguius sonant. ut ianus vanus. Solę enī positę alit᷑ sonāt. alit᷑ iunctę. I v̄o ꝓpterea interdū duplex dicitur. q: quotienscūq3 in metro int᷑ duas vocales inuenit᷑. pro duabꝰ consonantibꝰ habet᷑. ut troia. Geminat᷑ enī ibi sonus eiꝰ. U q3 lrā ꝓinde interdū est nihil. q: alicubi nec vocalis. nec consonās ē. ut quis. Uocalis enī nō est q: i sequit᷑: consonans nō est. q: q precedit. ideoq3 qm̄ nec vocalis nec consonans est. sine dubio nihil ē. Eadē ⁊ digāmon a gręcis vocat᷑ qm̄ sibimet alijsq3 vocalibꝰ iungit᷑. quę ideo digāmon dicit᷑. q: duplex est instar f litterę quę duplex gāma habet. ad cuiꝰ similitudinē coniūctas vocales digāmon appellari grāmatici voluerunt. ut votū virgo. Int᷑ semiuocales aūt quędā liq̇dę dicunt᷑ ꝓpterea. q: interdū in vna syllaba postpositę alijs consonantibꝰ deficiūt ⁊ a metro excludūt᷑ ex quibꝰ duę apud latinos liquescunt. l ⁊ r. ut fragor ⁊ flatus. reliquę. m ⁊ n. apud gręcos liquescūt ut mnestheus. Decē ⁊ septē āt latinis litteris vetꝰ scriptura cōstabat. Unde ⁊ latinę noiant᷑. illa ratione scilic3 ꝙ ab e vocali incipiūt ⁊ in mutū sonū desinūt. ut sūt semiuocales. uel ꝙ a suo sono incipiūt ⁊ in vocalē e desinūt. ut sūt mutę. Fuerūt aūt in principio. xvij. id est a b c d e f g i l m n o p r s t ⁊ v. H autem littera pro sola aspiratione adiecta est postea. Unde ⁊ a plerisq3 aspiratio putat᷑ esse. nō lrā. quę ꝓinde aspirationis nota dicit᷑. q: vocē eleuat. Aspiratio enī ē sonus vberiꝰ eleuatꝰ cui contraria ē prosodia. sonus ęqualit᷑ flexus. K litteram Saluiꝰ ludi magister postea latinis adiecit. ut in sono discrimen faceret duaꝝ litteraꝝ c ⁊ q. quę ideo suꝑuacua dicit᷑. q: exceptis kalendis suꝑflua iudicat᷑. ꝑ c enim vniuersa exprimimus. Q litterā nec greci resonāt nec hebręi. exceptis enim latinis hāc nulla alia lingua habet. hęc prius nō erat. vnde ⁊ ipsa suꝑuacua est vocata. q: ꝑ c cūcta veteres scripserunt. X littera vsq3 ad augusti tpa nōdū apud latinos erat. ſ; ꝓ ea c et s scribebant. vnde ⁊ duplex vocat᷑. q: ꝓ c et s ponit᷑. vnde ⁊ ex eisdē litteris compositū nomen habet. A grecis duas lrās mutuauit latinitas y et z ꝓpt᷑ nomina scilic3 gręca. ⁊ hę apud romanos vsq3 ad augusti tempus nō scribebant᷑. ſ; ꝓ z duo s ponebāt. ut hilarissat. ꝓ y v̄o i scribebant. Unicuiq3 aūt litterę tria accidūt: nomen. quō vocet᷑. figura. quo charactere signet᷑. potestas. quę vocalis. quę cōsonās habeat᷑. Potestatē natura dedit. volūtas ordinē. A quibusdā ⁊ ordo adijcit᷑. id ē. quę pręcedat. quę sequat᷑. ut a prior sit: sequēs b. A aūt in omnibus gētibꝰ ideo ṗor ē lrāꝝ ꝓ eo ꝙ ipsa prior nascētibꝰ vocē aꝑiat. Noia aūt litteraꝝ gētes ex sono ꝓprię linguę dederūt notatis oris sonis. atq3 discretis. Nā postꝙ eas aiaduerterūt. ⁊ noia illis ⁊ figuras imposuerūt. Figuras autē partim ex placito. partim ex sono litteraꝝ formauerūt: utputa. l ⁊ o. quaꝝ vnius sicē exilis sonus ē. ita tenuis virgula. alterius pinguius sonus. sicut ⁊ plena figura. Inter figuras lrāꝝ ⁊ apices veteres distinxerūt. Apicē autē dictū ꝓ eo ꝙ longe sit a pedibus ſ; in cacumine litterarū apponit᷑. Est enī linea iacens suꝑ litteram equaliter ducta.

De grāmatica Cap. IIII.

Grāmatica ē scia recte loquēdi scribēdiq3 ratio. origo ⁊ fundamentū liberaliū artiū. Hęc i disciplinis pꝰ lrās cōmunes iuenta ē. ut iā qui didicerūt lrās. ꝑ eā recte loquēdi rationē sciāt. Grāmatica āt a litteris nomē accepit. Grāmata enim gręci lrās vocant. Ars v̄o dicta

est q artis preceptis regulisq cōsistat. Alij dicūt a grecis hoc tractū esse vocabulū. apo tes aretes. id est a virtute: quā scientiā vocauerunt. Oratio dicta est: qsi oris ratio. Nā orare est loqui et dicere. Est aūt oratio contextus verboꝝ cū sensu. Contextus aūt sine sensu nō est oratio. q: nō ē oris ratio. Oratio aūt plena ē sensu voce et lrā. Diuisiones āt grāmatice artis a quibusdā. xxx. dinumerant. id est ptes orationis. viij. vox articulata. lrā syllaba. pedes. accentus. positure. note. orthographia. analogia. etymologia. glose. differentie. barbarismi. solocecismi. vitia. metaplasmi. schemata. tropi. prosa. metra. fabule. historie.

De partibus orationis Cap. v.

Partes orationis primus aristoteles duas tradidit: nomē et verbū. deinde donatus octo definiuit. sed oēs ad illa duo principalia reuertunt. id ē ad nomē et verbū: que significant psonā et actū. Relique appendices sūt: et ex his originē trahunt. Nā pnomen ex noie nascit cuius officio fungit. ut orator ille. Aduerbiū de nomine nascit. ut doctus docte. Participiū de nomine et vbo. ut lego legēs. Coniunctio vo et prepositio uel interiectio i cōplexu istaꝝ cadūt. Ideo et nōnulli quinq ptes definierūt. q: iste supflue sunt.

De nomine Cap. vi.

Nomen dictū quasi notamē q nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris cognitio reꝝ pit. Propria noīa dicta sūt. q: specialia sūt. Unius eni tm psonā significant. Species ꝓprioꝝ nominū qttuor sunt prenomen. nomen. cognomen. agnomen. Prenomen dictū eo q nomini preponit. ut lutius quintus. Nomen vocatū q: notat genus. ut cornelius. Cornelij eni oēs i eo genere dicebant. Cognomē q: nomini coniungit ut scipio. Agnomē vo quasi accedens nomini. ut metellus creticus q: cretā subegit. Extrinsecus eni venit agnomen ab aliq ratione. Cognomentū aūt vulgo dictū eo q nomini cognitionis causa supadijciat siue q cū noie ē. Appellatiua noīa inde vocant: q: cōmunia sūt. et multoꝝ significatiōe consistūt. Hec in. xxviij. species diuidunt. ex quibus corpalia dicta: q: uel videt uel tangunt. ut celū. terra. Incorpalia q: carent corpe. vnde nec videri nec tangi possunt. ut veritas iusticia. Generalia q̄s q: multarū reꝝ sūt. ut aīal. Nā et homo et equus et auis aīalia sūt. Specialia: q: partem demonstrāt ut homo. Species eni animaliū homo. Principalia q: primā positionē habent. nec aliūde nascunt. ut mons fons. Deriuatiua eo q ex alio noie deducunt. ut a mōte montanus. Diminutiua q: minuunt sensū. ut greculus scholasticulus a scholastico. Sono diminutiua q: sic sonāt sicut diminutiua. sed intellectu pncipalia sunt. ut tabula fabula. Tota greca: q: ex toto grece declinant. ut calisto calypso. Sic eni grecus et latinus dicit. Tota latina q: ex toto i latinū vertunt. grecus dicit odysseus. latinus vlyxes. Media dicta q: ex pte greca sūt: ex parte latina. Eadē et notha q: corrūpūt vltimas syllabas: manentibus priorib9. ut apud grecos alexādros. apud latinos vo alexāder menander. Dicta aūt notha queadmodū nothus dicit quisqs de dispari genere nascit. Synonyma. hoc ē plurinomia. eo q sit in pluribus nominibus significatio vna. ut terra. humus. tellus. idē eni sūt oīa. Omonyma. h est vninomia: eo q sit in vno noie significatio plurima. ut tumulus nūc mons breuis est: nūc tumēs tellus: nūc sepulchrū. Est eni in vno noie significatio diuersa. Relatiua dicta. eo q ad aliā referant psonā. ut magister. dñs. pater. Illa aūt que dicūt ad aliqd aliter se habentia a contraria significatione dicta sūt. ut dexter. Dici eni dexter non pōt nisi sinister fuerit. Porro qualitatis noīa ex eo dicta q: p ea qualisqs sit ostendit. ut sapiens. formosus. diues. Quātitatis: q: a mensura trahunt ut longus. breuis. Patronymica dicūt eo q trahunt a patribus. ut tirides tidei filius. eneius. enee filius. qūis et a maioribus et matribus ducantur Ctetica id est possessiua a possessiōe. ut euandrius ensis. Epitheta que latine adiectiua uel superposita appellantur. eo q ad implendam sui significationē nominibus adijciant. ut magnus doctus Adijcis ea psonis ut magnus phus. doctus homo. et plenus est sensus. Actualia ab actu descendunt. ut dux. rex. cursor. nutrix. orator. Gentes a gente veniūt. ut grecus. romanus. Patrie a patria descendūt. ut atheniensis. thebanus. Loci a loco. ut suburbanus. Uerbalia dicunt: q: de vbo nascunt. ut lector. Participialia: que sic sonāt sicut participia. ut clemens. prudēs. Uerbi similia a verbi similitudine dicta ut contēplator. Nam et verbū est impatiui modi futuri temporis. et nomē q: comparationem recipit. Hec oēs species a nominū appellatione descendūt. Secunda pars noīs comparatio. Compatio dicta: q: ex alterius comparatione alterū prefert. Cuius gradus tres sūt: positiuus. compatiuus et suplatiuus. Positiuus dictus. q: primus ponit in compationis gradu. ut doctus. Compatiuus ab eo q comparatus positiuo prefert illi. ut doctior. plus enim doctior nouit q̄ doctus. Suplatiuus eo q compatiuo superferat ut doctissimus. plus eni nouit q̄ doctior. Genera dicta sūt eo q generent. ut masculinū et femininū. Cetera nō sunt genera. sed hoc nominū ratio et auctoritas voluit. Neutrū dictū. quia nec hoc est nec illud. id est nec masculinū nec femininū. Cōmune dictū qd duobus generibus nominū cōmunicat. ut hic et hec canis. Cui contrariū est epicenon. q: vtrūqs sexum sub vno genere enūciat. ut hic piscis. Est eni incerti generis. qd nec natura. nec oculis discernitur sed sensus tm peritia. Omne genus dictū. q: cūctis generibus seruit. masculino et feminino et neutro cōmune et oī. Numerus dicit q: p eū uel singularia uel pluralia noīa ostendunt. Figura q: uel simplicia uel

cõposita sũt. Casus a cadẽdo dicti.p eos eñ inflexa noĩa variãt̃ ⁊ cadũt. Noĩatiu⁹ casus dict⁹ q: p eundẽ aliq̃d noĩamus ut hic mg̃r. Genitiu⁹ q: p eũ gen⁹ cuiuscũq; q̃rim⁹ ut hui⁹ magistri filius.uel q: rem significam⁹ huius magistri. Datiuus q: p eũ nos dare alicui demonstramus.ut da huic magistro. Accusatiu⁹ q: p eũ aliquẽ accusamus.ut accuso hũc magistrũ. Uocatiu⁹ q: p eũ aliquẽ vocam⁹.ut o magister. Ablatiu⁹ q: p eũ nos auferre aliq̃d cuiq; significam⁹.ut auferã a magistro. Hexaptota noĩa dicta q: p sex casus varietates habẽt.ut est vn⁹. Pentaptota q: tm̃ in q̃nq; casib⁹ variant̃.ut doct⁹. Tetraptota q: tm̃ ĩ quatuor casib⁹ declinant̃.ut latus. Triptota q: tm̃ in trib⁹.ut templũ. Diptota q: tm̃ ĩ duob⁹ ut iupiter. Monoptota q: vno tm̃ casu vtunt̃.ut frugi.

De pronomine Cap. VII.

PRonomẽ dictũ: q: p vice noĩs ponit̃.ne fastidiũ faciat nomen ipsũ dũ iterat̃. Nã cũ dicim⁹ Uirgili⁹ scripsit bucolica.addim⁹ pnomen.ipse scripsit ⁊ georgica.sicq; varietas significatiõis ⁊ fastidiũ tollit.⁊ ornatũ inducit. Pronoĩa ãt aut finita sũt aut infinita. Finita pnoĩa dicta.eo q: definiũt certã psonam.ut ego. me eñ statim intelligis. Infinita dicunt̃ quia nõ sũt certę psonę. De absentib⁹ eñ dicunt̃ ⁊ incertis. ut quis.quę.qd. Min⁹ q̃ finita appellãt̃.q: cõmemorationẽ faciũt notę psonę.ut ipse.iste. Certũ ẽ eñ de quo dicit̃. Possessiua vocant̃.eo q: nos aliq̃d possidere ostẽdũt. Nã cũ dico meus tu⁹.definio aliq̃d meũ esse uel tuũ. Relatiua dicũt̃.q: ad interrogationẽ referunt̃.ut qs est: respondet̃ is ẽ Demonstratiua.eo q: habẽt demõstratiõis significationẽ. Aliquẽ eñ pñtẽ his demonstram⁹. ut hic hęc hoc. Quę tria ⁊ articuli noĩant̃. Articuli aũt dicti q: noĩbus artant̃.id est colligant̃.cũ dicim⁹ hic orator. Inter articulũ autẽ ⁊ pnomen hoc interest.q: articul⁹ tũc est q̃n nomini iũgit̃.ut hic sapiẽs.cũ vo nõ coniũgit̃.demõstratiuũ pronomen est.ut hic ⁊ hęc ⁊ hoc. Oĩa aũt pnoĩa aut pmogenia sũt.aut deductiua. Primogenia dicta sũt q: aliũde originẽ nõ trahũt. Hęc.xxj.sũt. Finita tria: ego tu ille. Infinita septẽ: qs.q̃lis.talis.quant⁹.tant⁹ quotus.totus. Minus q̃ finita sex: iste.ipse.hic.is.idem.sui. Possessiua quinq;: meus tuus.suus.noster ⁊ vester. Reliqua autem deductiua dicunt̃.q: ex illis deducta atq; cõposita existũt ut quispiam aliquis.⁊ reliqua.

De verbo Cap. VIII.

Verbũ dictum.eo q: verberato aere sonat uel q: hęc pars frequent̃ in oratione versat̃. Sũt aũt verba mentis signa quibus hoĩes cogitatiões suas ĩuicẽ loquẽdo demonstrãt Sicut aũt nomẽ significat psonã.ita verbũ factũ dictũq; psonę. In psona verbi agẽtis ⁊ patientis significatio ẽ. Nã scribo.psonę factũ ẽ. Itẽ scribor.psonę factũ indicat ꝗ ei⁹ a q̃ patit̃. Uerbor̃ genera duo sũt: grãmaticor̃ atq; rhetor̃. Grammaticor̃ in tria cadunt tpa: pteritũ.instans.⁊ futur̃.ut fecit.facit.faciet. Rhetor̃ aũt vniuersa oratio verba dicunt̃.veluti vbis bonis nos cepit verba bona habuit. Ubi nõ tm̃ verba quę ĩ tria cadũt tpa.ꝗ vniuersa oratio est. Uerbor̃ species sũt: formę.modi.cõiugationes ⁊ genera. Formę verborũ inde dictę.eo q: nos ad vnãquãq; rẽ informẽt.p has eñ ostendim⁹ q̃d agam⁹. Perfecta forma dicit̃ a pficiẽdo ut lego.tũc eñ dicẽdũ ẽ q̃n ĩ pñti tpe legim⁹. Meditatiua dicta sũt a meditãtis sensu.ut lecturio.id ẽ legere meditor. Inchoatiua p⁹ meditationẽ ab inchoantis indicio ut calesco. Frequẽtatiua a sepi⁹ agẽdo.ut lectito. clamito. Formę eñ sensũ tenent: modi declinationẽ. Nã nescis q̃d sit declinatio: nisi pri⁹ didiceris q̃d sit sens⁹. Modi dicti ab eo queadmodum sint in suis significationib⁹. Indicatiu⁹ eñ modus dicit̃ q: significationẽ indicãtis habet.ut lego. Impatiuus q: sonũ habet impandi ut lege. Optatiu⁹ q: p ipsũ optam⁹ aliq̃d agere ut vtinã legerẽ. Cõiunctiu⁹ q: ei cõiungit̃ aliq̃d.ut locutio plena sit. Nã q̃n dicis.cũ clamem: pendet sensus Qz si dicã cũ clamẽ quare putas q: taceã: plen⁹ est sensus. Infinitiu⁹ dicit̃ eo q: tpa definiẽs psonam verbi nõ definit.ut clamare.clamasse. Cui si adiũgas psonã.clamare debeo debes debet.fit quasi finitũ. Impsonalis dicit̃ q: indiget psona noĩs uł pnoĩs.ut legit̃.addis psonã a me a te ab illo.⁊ plene sentit̃. Sz infinitiu⁹ mod⁹ psona tm̃ vbi eget. Impersonalis vo uel pnominis psona uel noĩs.

Cõiugatio dicit̃ eo q: per eã ad vnũ sonũ multa coniungũt̃. Docet eñ in quã syllabã exeat futurũ temp⁹.ne per imperitiã qs dicat legebo p legã Har̃ prima ⁊ secũda mittũt futurũ temp⁹ in bo ⁊ in bor.tertia in am ⁊ in ar. Genera verborum ideo dicta q: gignũt.nã actiuo adiicis r ⁊ gignit passiuũ.rursum passiuo adimis r ⁊ parit actiuũ. Ipsa aũt actiua dicunt̃.q: agũt ut vbero.⁊ passiua q: patiunt̃.ut verberor. Neutralia q: nec agũt nec patiũt̃.ut iaceo sedeo. His si r litterã adiicis nõ sonãt latina. Cõmunia aũt dicunt̃ q: ⁊ agunt ⁊ patiũt̃.ut amplector. Hęc similit̃ deposita r littera latina nõ sũt. Deponẽtia vo dicuntur.q: deponũt futuri tpis pticipiũ a significatione passiua quod exit in dus ut gloriandus.

De aduerbio Cap. IX.

ADuerbiũ dictũ ẽ eo q: verbis accedat ut puta bene legi. Bene aduẽbiũ ẽ.legi verbũ. Inde ꝗ dictũ aduerbiũ q: semp vbo iunctũ adimpleat̃. Uerbũ eñ solũ sensum implet ut scribo. Aduerbiũ aũt sine verbo nõ habet significationẽ plenã.ut hodie. Adiicis illi verbum hodie scribo.⁊ iuncto verbo implesti sensum.

De participio Cap. X.

PArticipiũ dictũ q: noĩs ⁊ verbi partes capiat q̃si pticapiũ. A noĩe eñ vendicat sibi genera ⁊ casus.a verbo tẽpora ⁊ significationes.ab vtroq; numerũ ⁊ figuram.

De coniūctione Cap. xi.

C Onivnctio dicta eo q̄ sensus sentētiasq̄ coniūgat. Hec enī p se nihil valet: sed i copulatione sermonū q̄si quoddā exhibet glutinū. aut enī noīa sociat. ut Augustin⁹ et hieronymus. aut verba. ut scribit et legit. Una aūt vis oiuʒ siue copulēt siue disiūgant. Copulatiue autē coniūctiones dicte. eo q̄ sensū uel psonas coniungant. ut ego et tu eamus ad forū. ipsū et sensū coniunxit. Disiūctiue dicte q: disiungūt res et psonas. ut ego aut tu faciam⁹. Subiūctiue dicunt̄ q: subiungunt̄ ut q̄ʒ. Dicim⁹ enī regiq̄ʒ hominiq̄ʒ deoq̄ʒ: nō dicim⁹ q̄ʒregi q̄ʒhomini q̄ʒdeo. Expletiue dicte q: explent ppositā rem. ut puta si hoc non vis saltē illud fac. Cōmunes noiant̄ q: vbi vis preponunt̄ et subiūgunt̄. ut igit̄ h̄ faciā. hoc igit̄ faciā. Causales dicunt̄ a causa. eo q̄ aliquid cogitēt facere. ut puta occido illū q: habet auꝝ. Rationales dicunt̄ a ratione qua quisq̄ʒ vtit̄ in faciendo. ut quō eum occidā ne agnoscar: veneno an ferro?

De prepositione Cap. xii.

P Repositio dicta q̄ nominib⁹ preponat̄ et verbis. Accusatiue aūt et ablatiue prepositiones a casib⁹ quib⁹ seruiūt dicte. Loquelares vero q: loquelis id est verbis semp cohe rent. nec aliqd valēt sole posite. ut di. dis. Cōiuncte vo verbis figurā faciūt. ut diduco distrabo.

De interiectione Cap. xiii.

I Nteriectio est vocata. q: sermonib⁹ interiecta id est interposita affectū cōmoti animi exprimit: sicut cū dicit̄ ab exultāte va: a dolente heu: ab irascente he. a timente hei. Que voces quarūcūq̄ʒ linguaꝝ pprie sunt. nec in aliam linguā facile transferuntur.

De voce Cap. xiiii.

V Ox est aer ictus sensibilis auditu: quantum in ipso est. Ois vox aut articulata est aut cōfusa. Articulata est hoīuʒ. confusa animaliū. Articulata est que scribi pōt. confusa que scribi nō potest.

De syllaba Cap. xv.

S Yllaba grece. latine cōceptio siue cōplexio dicit̄. Nā syllaba dicta est ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν. id ē a conceptiōe litteraꝝ. συλλαμβάνειν enī dicit̄ concipere. Unde vere illa ē syllaba que ex plurib⁹ nascit̄ litteris. Nā vnā vocalē p syllaba abusiue nō pprie dicim⁹ que nō tam syllaba diceda est: q̄ ratio temporū. Syllabe aūt aut breues sūt aut longe aut cōmunes. Breues vocate q: nūq̄ pduci possūt. Longe q: semp pducūt̄. et nūq̄ corripi possūt. Cōmunes aūt q: p scribētis arbitrio cum necessitas cogit et producunt̄ et corripiunt̄. Lege donatū. Ideo autē syllabe longe breuesq̄ʒ dicunt̄. q: p varias vocum moras aut dupla aut simpla spacia tpis habē vident̄. Diphthonge syllabe greco noīe dicte. q̄ in eis bine vocales iungant̄. Ex his apud nos veras esse scim⁹ q̄ttuor: ae. oe. au. eu. Ei vo apud maiores tm̄ celebrata fuit. Syllaba aūt apud metricos ideo semipes noīat̄ q̄ sit dimidius pes. Nā pes duab⁹ constat syllabis. Cū ḡ syllaba vna est. q̄si dimidi⁹ pes est. Dionysius linti⁹ syllabaꝝ omniū singulas formas aptissimas fecit. et ob id statua honoratus est.

De pedibus Cap. xvi.

P Edes sūt qui certis syllabaꝝ tpibus insistūt nec a legitimo spacio vnq̄ recedūt. Pedes dicti eo q̄ p ipsos metra ambulēt. Nā sicut nos pedib⁹ incedim⁹. ita metra q̄si pedibus gradiūt̄. Pedes aūt oēs. c. xxiiii. sūt. dissyllabi q̄ttuor. trisyllabi octo. tetrasyllabi. xvi. pentasyllabi. xxxii. hexasyllabi. lxiiii. Usq̄ʒ ad quattuor autem syllabas pedes dicunt̄. reliqui sizigie vocant̄. Ipsi aūt pedes habēt speciales causas nominū quare ita vocent̄. Pirrichius dict⁹ est q: hic assidue uel in certamine uel in ludo puerili sepius frequentabat̄. Spondeus dicit̄. q: tractim sonat. Nā spondeus tract⁹ quidā dicit̄. id ē son⁹ q̄ fundebat̄ circa aures sacrificantiū. Unde et hi qui tibijs canebāt in sacris gentiliū spondiales nominabant̄. Trocheus vo ab eo dict⁹ est q̄ celebrem cōuersionē faciat cantilene. et q̄si rota velocit̄ currat i metris. Trochos enī grece rota dicit̄. Iambus dict⁹ ē q̄ð ἀπὸ τοῦ ἰαμβίζειν greci detrahere dixerūt. Huiusmodi enī carmine oēs inuectiones uel detractiōes implere poete sūt soliti. Dictū āt nomē ab eo q̄ veluti venenū quodāmodo maledicti aut liuoris infūdat. Tribrachus q̄ et chorus appellat̄ dict⁹ q: sit ex trib⁹ breuib⁹. Molosus dictus a saltatioe molosoꝝ quā exercuerūt armati. Anapestus grece dicit̄ repcussus. Greci enī anapestin repcussionē dicūt. Qui ideo dicit̄ repcussus eo q̄ repcutiat̄ a dactylo. Est enī illi contrari⁹. Dactyl⁹ a digito dict⁹ q̄ a longiore nodo inchoans i duas desinat breues. Sic et iste pes iūcturā vnā habet longā et duas breues. Unde et man⁹ expansa palma dicit̄. et pendētes digiti dactyli. Amphibracus q̄ in vtraq̄ʒ pte breuē habeat. longā i medio iteriacēte. Brachis enī breuis dicit̄. Amphimacrus. q̄ due hinc et inde longe habeant in medio inclusā breuē. Macros enī grece long⁹ dicit̄. Bachius appellat⁹ ē. eo q̄ isto pede bachia id ē libe ri sacra celebrabāt. Antibachi⁹ uel palimbachi⁹ dict⁹ q: tract⁹ a bachio ē. Proceleusmaticus. eo q̄ sit ad celeuma canentiū apt⁹. Dispondeꝰ aūt et ditrocheus et diiambus dicti q̄ geminis constent iambis spondeis uel trocheis. Antispastus q̄ sit ex ptrarijs syllabis. ex breui scilicet et longa ex longa et breui. Coriamb⁹ vo q: ex hoc pede cōpositū carmē choris aptissimū sit. Ionici sane pter numeroꝝ inequalē sonū dicti. habēt enī binas longas syllabas binasq̄ʒ correptas. Peones dicti ab inuētore. Constant ipsi ex vna longa et trib⁹ breuibus: que longa iuxta noīa eoꝝ variatim est cōstituta. Epitriti vocati q̄ semp tres longas habeant syllabas et vnā breuem. Sizigie autē sunt

pentasyllabi ⁊ hexasyllabi pedes·dicti apud grę/
cos sicigię quasi quędā declinationes. Sꝫ hi non
sūt pedes ꝫ appellant̄ pentasyllabi ⁊ hexasyllabi
q: vltra quinqꝫ ⁊ sex syllabas nō ꝓcedūt·vnde nō
oportet in carmine has syllabas quālibet excedere
nomen·ut carthaginensiū·hierosolymitanorū.⁊
constantinopolitanorū. Accidunt vnicuiqꝫ pedi
arsis ⁊ thesis·id est eleuatio ⁊ depositio vocis.
Neqꝫ eni iter vocis pedes dirigere poterunt·nisi
alterna vice leuent̄ ⁊ deponāt̄·ut arma·ar eleua/
tio ē·ma depositio. In his duob⁹ ꝑ diuisionē pe/
des legitimi colligunt̄: ut duo ad duo. Ęqua di/
uisio ē quotiēs arsis ⁊ thesis ęquali tēporū diui/
sione cędunt̄·ut q̄ttuor ad duo. Dupla quotiēs ex
his vnū alterū duplo vincit. Sescupla vo ē quo/
tiens vnū alterū sescuplo supat·dimidietate nu/
meri·ut tria ad duo. In simpla eni ei⁹ parte vnū
plus inuenit̄·in dupla vno min⁹ habet̄. Sescuplū
eni dimidiū dupli dicit̄. Triplū ē qn̄ maior ps ter
cōtinet totū min⁹·id ē tria ⁊ vnū. Epitritū ē qn̄
min⁹ continet̄ a maiore.⁊ ei⁹ tertia pars. Cędunt̄
vo pedū mēbra vel ꝑ ęqualitatē uel ꝑ duplū uel ꝑ
sescuplum uel ꝑ triplum uel ꝑ epitritū. Partimur
ergo in ęqua hos pedes. Pirrichiū·vi·vi·ut fu/
ga.ęqua. Spondeum·–ii·–ii·ut ęstas·ęqua.
Dactylū·–ii·vi·vi·ut męnalus.ęqua. Ana/
pestum.vi.vi·–ii·ut erato.ęqua. Dispondeum
–ii·–ii·–ii·–ii·ut oratores.ęqua. Proceleus/
maticū·vi·vi·vi·vi·ut auicula. Diiambum·vi.
–ii·vi·–ii·ut ꝓpinquitas.ęqua. Ditrocheum
–ii·vi·–ii·vi·ut cantilena.ęq. Antispastum
vi·–ii·–ii·vi·ut saloninus.ęqua. Coriambū
–ii·vi·vi·–ii·ut armipotens.ęqua. Item in
dupla partimur hos pedes. Trocheū·–ii·vi·
ut meta.dupla. Iambū·vi·–ii·ut parens.du/
pla. Molosū·–ii·–ii·–ii·ut ęneas.dupla.
Tribrachū·vi·vi·vi·ut macula.dupla. Io/
nicū maiorē·–ii·–ii·vi·vi·ut iunonius.dupla.
Ionicū minorē·vi·vi·–ii·–ii·ut diomedes·
dupla. Vn⁹ vo tm̄ est qui tripla partitione di/
uidit̄: quę est maxima: atqꝫ ideo minime metris
adest. Amphibrach⁹·vi·–ii·vi·ut carina.tri/
plex. Sescupli aūt hi sūt. Amphimacr⁹·–
ii·vi·–ii·ut insulę.sescuplū. Bachi⁹·vi·–ii·
–ii·ut achates.sescuplū. Antibachi⁹·–ii·–
·ii·vi·ut natura.sescuplū. Pęon prim⁹·–ii·vi·
vi·vi·ut legitim⁹.sescuplū. Pęon secūdus·vi·
–ii·vi·vi·ut colonia.sescuplū. Pęon tertius
vi·vi·–ii·vi·ut menedemus.sescuplum. Pęon
quartus·vi·vi·vi·–ii·ut celeritas.sescuplum.
Restant quos epitrita partitione diuidimus.
Epitritus prim⁹·vi·–ii·–ii·–ii·ut sacerdotes
epit. Epitritus secundus·–ii·vi·–ii·–ii·ut
conditores.epit. Epitrit⁹ tertius·–ii·–ii·vi·
–ii·ut demosthenes.epit. Epitritus quart⁹
–ii·–ii·–ii·vi·ut fescennin⁹.epit. Sūt igit̄ hi
ęqui.x.dupli vo.vj.triplus vn⁹. sescupli.vij.epi/
triti quattuor. Numer⁹ autē syllabaꝝ in pedi/
bus a duobus vsqꝫ ad sex ꝓtendit̄.vlteri⁹ eni nō
procedit quia vsqꝫ ad sex syllabas tendūt̄ pedes.
Tempora in pedib⁹ sunt.ut quanta vnusq̄sqꝫ pes
habeat. Resolutio est pedū qn̄ ꝓ vna longa duę
breues ponunt̄.aut ꝓ duab⁹ longis q̄ttuor: breues
ponunt̄·ut sectaqꝫ intexūt abiete costas. Abiete
nūc resolutio ē spondei in ꝓceleusmatico.i qua re/
solutiōe semp synalępha sequit̄ Uirgili⁹. Ex vna
aūt longa duę breues fiūt.ex duab⁹ aūt breuibus
longa nūq̄ fit. Findi eni solida possunt·solidari
scissa nō possūt. Figura est cui⁹ nota syllabę agno
scunt̄. Ubi eni circuli partē inferiorē bis positā
aspicis.pirrichius ē.vv. vbi i geminatā iacentē
spondeus.––.Nā nota breuis·inferior semicir/
culus est.v.nota longa i iacens ē.–. Metra pe/
dibus accidūt.ut a trocheo trochaicū.a dactylo
dactylicū.a iambo iambicū.de quib⁹ paulopost
dicendum est.

De accentibus Cap.XVII.

ACcentus qui gręce ꝓsodia dicit̄.ex grę/
co nomen accepit. Nā gręce pros·latine
ad: oden gręce·latine cant⁹ est. Hoc eni
nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini
aūt habent ⁊ alia noia. Nam accentus ⁊ tonos
⁊ tenores dicūt.q: ibi sonus crescit ⁊ desinit. Ac/
centus aūt dict⁹ ꝙ iuxta cantū sit.sicut aduerbiū
q: iuxta verbū ē. Acutus accentus dict⁹ ꝙ acuat
⁊ erigat syllabā: grauis ꝙ deprimat ⁊ deponat.
Est eni contrari⁹ acuto circūflexus.q: de acuto ⁊
graui cōstat. Incipiēs eni ab acuto in grauē de/
sinit: atqꝫ ita dū ascendit ⁊ descendit.circūflexus
efficit̄. Acut⁹ aūt ⁊ circūflexus similes sūt. Nam
vtraqꝫ leuat syllabā. Grauis cōtrari⁹ ambob⁹ vi/
det̄. Nā semp deprimit syllabas cum illi leuēt.ut
vnde venit titan: ⁊ nox vbi sidera condit.vnde
hic grauis ē: min⁹ eni sonat q̄ acut⁹ ⁊ circūflexus.
Monosyllaba aūt pars orationis si naturaliter
breuis ē ut vir·aut positione longa ut ars: acutū
accentū habebit. Si vo naturalit̄ longa ut res:
circūflexū. Dissyllaba pars orationis si priorē na
turalit̄ longā habet.⁊ vltimā breuē·circūflectit̄
ut musa. Alit̄ acuit̄. Trisyllaba pars oratiōis·si
mediā breuē habet ut tibia·tunc primā acuimus
Si vo naturalit̄ longā habet secundā.⁊ vltimā
breuē·ut metell⁹·tūc mediā circūflectim⁹. Tetra/
syllaba autē ⁊ pentasyllaba ratione trisyllabarū
retinent̄. Grauis accent⁹ cū vno accētu poni pōt
in dictione vna: cū vtrisqꝫ nūqꝫ ut catull⁹. In cō/
posita dictiōe vn⁹ accent⁹ est ut armipotēs omni/
potens. Accent⁹ aūt repti sūt uel ꝓpter distinctio/
nē·ut viridiqꝫ i littore cōspicit̄ sus·ne dicas v sus
uel ꝓpter ꝓnūciationē: ne dicas meta breuit̄.⁊ nō
ꝓducte meta·vel discernēdę ambiguitatis causa
ut ergo. Nā cum ꝓducit̄ go: causā significat·cū
corripit̄ coniunctionē.

De figuris accentuū Cap.XVIII.

FIgurę accentuū.x.sūt·quę a grāmaticis
pro verborū distinctionib⁹ apponuntur.
Oxia id ē acutus accent⁹·linea a
sinistra pte i dextrā ptē sursū ducta fit ita. /

Baria id ē grauis linea a sūmo sinistrę in dextram deposita fit ita

Perispomene id est circūflexus. linea de acuto ⁊ graui facta exprimit̃ ita

Macra aūt id est longa virgula iacens est ita

Brachia id est breuis pars circuli inferior iacens est ita

Hyphen.i.cōiūctio q: duo ṽba piūgit. sbiecta ṽgula ṽsui circūflexa fit ita

Diastole id ē distictio quę ecōtrario sepat dextra pars circuli supposita ṽsui fit ita

Apostrophos pars item circuli dextra ⁊ ad summā litterā apposita fit ita

Qua nota deesse ostenditur in sermone vltimas vocales. ut tribunal pro tribunale.

Dasian qđ interpretat̃ aspiratio. id ē vbi h h. littera poni debet tali figura notatur

Psile qđ interptat̃ siccitas siue purꝫ. id ē vbi h lrā esse nō debet. tali nota ostenditur.

Quoꝝ duoꝝ accentuū figuram latini ex ipsa lrā aspiratiōis fecerūt. Un̄ si iūgas has facis candē aspiratiōis notā. Rursū si mediū eiꝰ apice scindis dasian ⁊ psilen facis.

De positura Cap. xix

Positura ē figura ad distinguēdos sēsus p cola ⁊ cōmata ⁊ periodos. quę dū ordine suo appōit̃. sensū nobis lectiōis ōndit Dictę aūt positurę. uel q: pūctis positis annotāt̃. uel q: ibi vox p intuallo distictiōis deponit̃. Has greci thesis vocāt. latini posituras. Prima positura sbdistictio dicit̃. eadē ⁊ cōma. Media distinctio sequēs ē. ipsa ⁊ cola. Ultima distictio que totā snīam claudit. ipsa ē piodꝰ. cuiꝰ ut dixīmꝰ ptes sūt cola ⁊ cōma. q̄rū diuersitas pūctis diuerso loco positis demōstrat̃. Ubi eni ī initio pnūciationis nec dū plena sensui pars ē ⁊ tamen respirare oportet. fit cōma id ē pticula sensus punctusq; ad vnā lrām ponit̃. ⁊ vocatur subdistinctio ab eo q pūctū subtꝰ. id ē ad vnā lrām accipit. vbi aūt ī sequētibꝰ iā sentētia sensū pręstat. ꝫ adhuc aliquid supest de snię plenitudine. fit cola. mediāq; lrām pūcto notamꝰ ⁊ mediā distinctionē vocamꝰ. quia pūctū ad mediā lrām ponimꝰ. Ubi ṽo iā p gradꝰ pnūciādo plenā snię clausulā facimꝰ. fit periodꝰ. pūctūq; ad caput lrę ponimꝰ. ⁊ vocat̃ distictio. id ē disiūctio. q: integrā sepat snīam. Hoc q̄dē apud oratores. Cęterū apud poetas vbi in ṽsu pꝰ duos pedes syllaba remanet cōma ē. q: ibi post scansionē pręcisio verbi facta ē. Ubi ṽo post duos pedes de parte orationis nihil superest. colon est. Totus aūt versus periodus est.

De notis sententiarum Cap.xx.

Preterea quedā scripturaꝝ notę apud celeberrimos auctores fuerūt. q̄sq; antiq ad distinctionē scripturaꝝ carminibꝰ ⁊ histōriis apposuerūt. Nota ē figura ꝓpria ī littere modū posita ad demōstrandā vnāquāq; ṽbi sententiarūq; ac versuū rationē. Notę aūt ṽsibꝰ apponūtur. numero. xxvj. quę sūt noībꝰ infra scriptis.

Asteriscus apponit̃ ī his quę omissa sūt ut illucescant p eam notā quę deesse videntur. Stella eni αστηρ gręco sermone dicit̃. a quo asteriscus est deriuatus.

Obelus id ē virgula iacens apponitur in verbis uel sentētijs supflu eiteratis. siue ī his locis vbi lectio aliq̄ falsitate notata est. ut q̄si sagitta iugulet supuacua atq; falsa ꝯfodiat. Sagitta eni grece obelus dicitur.

Obelꝰ supne appūctatꝰ ponit̃ in his de q̄bꝰ dubitat̃ vtrū tolli debeāt nec ne apponi.

Limniscꝰ id ē virgula int̃ geminos punctos iacēs appōit̃ ī his locis quę sacrę scripturę interpretes eodē sensu sed diuersis sermonibus transtulerunt.

Antigraphus cū puncto apponitur. vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

Asteriscus cū obelo. hac ꝓprie aristarchus vtebat̃. in his ṽsibꝰ q̄ nō suo loco positi erant.

Paragraphus ponit̃ ad separandas res a rebꝰ quę ī cōnexu ꝯcurrūt q̄uēadmodū ī catalogo loca a locis ⁊ regiōes a regionibꝰ. ī agone pręmia a pręmijs. certamina a diuersis certaminibus separantur.

Positura est figura paragrapho ꝯtraria. ⁊ ideo sic formata. quia sicut ille principia notat. ita ista fines a pncipijs separat.

Cryphia circuli pars inferior cū puncto ponitur in his locis vbi questio dubia ⁊ obscura aperiri uel solui nō potuit.

Antisigma ponit̃ ad eos versus quoꝝ ordo pmutandus est. sicut ⁊ in antiquis auctoribus positum inuenitur.

Antisigma cū pūcto ponit̃ in his locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt. ⁊ dubitatur qui potiꝰ eligendus sit.

Diple. hanc scriptores nr̄i apponūt ī libris ecclesiasticoꝝ viroꝝ ad sepanda uel demonstrāda testimonia sanctarū scripturarum.

Diple peristichon. hanc primꝰ leogoras syracusanus posuit homericis ṽsibus ad separationē olympi a cęlo.

Diple pistigmene id ē cum geminis punctis. hāc antiq̄ in his apponebāt. quę zenodotus ephesiꝰ nō recte adiecerat. aut detraxerat. aut pmutauerat. in his ⁊ nostri ea vsi sūt.

Diple obelismene interponit̃ ad separādos ī comedijs uel tragędijs piodos.

Auerse quotiēs strophe ⁊ antistrophus infertur.

Auersa cū obelo ad ea ponit̃ quę ad aliq̄d respiciūt. ut nos ne tibi fluxas phrygię res vertere fundo conamur? Nos an miseros q̄ troas achiuis obiecit?

Diple supne obelata ponit̃ ad cōditiones locorum ac temporum personarūq; mutatas.

Recta ⁊ auersa superne obelata ponit̃ finita loco suo monade

significante similē sequentē quoq3 esse.

Ceraunium ponitur quotiēs multi v̄sus improbant᷑·nec p singulos obelant᷑. Ceraunium enim fulmen dicitur.

Chrisanon. hęc sola ex voluntate vniuscuiusq3 ad aliquid notandum ponitur.

Phitetro. id ē fortis. hęc vbi aliquid obscuritatis ē ob sollicitudinē ponit᷑.

Anchora supior ponit᷑·vbi aliqua res magna omnino est.

Anchora inferior·vbi aliqd vilissime aut inconuenientius denunciatum est.

Cronis tm̄ in fine libri apponitur.

Alonti nota quę ad mēdas adhibet᷑. Fuerūt ꝛ alię notę librorum p agnoscēdis his quę p extremitates paginarum exponūt᷑·ut vbi lector i liminari huiusmodi signū iuenerit ad textū recurrens eiusdē sermonis uł v̄siculi·sciat esse expositionē cuius similē superiacentē notam inuenerit.

De notis vulgaribus Cap. XXI.

Vulgares notas enni⁹ prim⁹ mille ꝛ centū inuenit. Notarū vsus erat·ut q̄cquid per contentionem aut in iudicijs dicere᷑·librarij scriberēt cōplures·simul astantes diuisis int᷑ se ptib⁹ q̄r quisq3 v̄ba. ꝛ quo ordine exciperet. Rome prim⁹ tulli⁹·tyro ciceronis libertus cōmentat⁹ ē notas·ƺ tm̄ pręposit ionū. Post eum terti⁹ psanni⁹·pilargyrus ꝛ aquila·libertus męcenatis alias addiderūt. Deinde seneca cōtracto oiu3 digestoq3 ꝛ aucto numero·opus effecit i q̄nq3 milia. Notę aūt dictę eo ꝙ v̄ba uł syllabas prefixis characterib⁹ notent ꝛ ad noticiā legentiū reuocent·q̄s qui didicerūt ꝓprie iā notarij appellant᷑.

De notis iuridicis Cap. XXII.

Quędā aūt litterę i libris iuris verborum suorum notę sūt·q̄ scriptio celeris breuiorq3 fiat. Scribebat᷑ enim v̄bi grā p b. ꝛ p f bonū factum. p s. ꝛ p c. senatusconsult⁹·p r. ꝛ p p respublica. p p. ꝛ p r. populus romanus. p d. ꝛ p t dūtaxat. p supinā m·litteram mulier. p p. fm naturā pupillus. p r. verso capite pupilla. p vnū k caput. per duo cappa innexa·calūnię causa. p i. ꝛ e iudex esto·p d ꝛ m. dolū malū. Cui⁹ generis plurimę cōsimiles notę in libris antiquis iueniūtur. Has iuris notas nouitij impatores a codicibus legū abolēdas sanxerūt·q: multos p has callidi igenio ignorātes decipiebāt atq3 ita iusserūt scribēdas in legib⁹ lrās·ut nullos errores nullas ambages afferāt·ƺ sequēda ꝛ vitāda aperte demonstrēt.

De notis militarib⁹ Cap. XXIII.

In breuiculis ꝙ quib⁹ militū noia continebant᷑·ꝓpria nota erat apud veteres·q̄ ispiceret᷑·quāti ex militib⁹ supeessēt·quantiq3 in bello cecidissent. T. thau nota i capite v̄siculi·supstitē designabat. θ. Theta v̄o ad vniuscuiusq3 defūcti nomē apponebat᷑. Unde ꝛ habet p mediū telū id ē mortis signū. De q̄ Persius ait: Et potis est nigrū vitio pręfigere theta. Cū autē puericiā significare vellet. Λ. lauda littera vsi sūt sicut mortē significabāt·cū ponebāt thetā ad caput. In stipendiorum ꝙ largitione ꝓprie erāt notę.

De notis litterarū Cap. XXIIII.

Notas etiā lrārū int᷑ se veteres faciebant·ut q̄cq̄d occulte iuicē i scripturis significare vellēt mutuo scriberēt. Testis ē brutus qui in his litteris ea quę acturus erat notabat·ignorātib⁹ alijs q̄d sibi vellēt hę litterę. Cęsar ꝙ august⁹ ad filiū: Quē inquit innumerabilia incidunt assidue quę scribi altutrū oporteat ꝛ esse secreta·habeam⁹ int᷑ nos notas si vis tales·ut cū aliq̄d notis scribēdū erit·p vnaq̄q3 lrā scribam⁹ sequētē·ƀ modo. Pro a. b. p b. c. ꝛ deinceps eadē rōne cęteras. Pro z. autē lrā redeūdū erit ad duplex aa. Quidā etiā versis v̄bis scribūt.

De notis digitorum Cap. XXV.

Sunt quędā ꝛ digitorum notę·sūt ꝛ oculorum quib⁹ secū taciti ꝓculq3 distantes colloquūt᷑·sicut mos ē militaris·ut quotiens cōsentiat exercit⁹·q: voce nō pōt·manu ꝓmittat. Alij q: voce nō pn̄t·gladiorum motu salutāt. Ennius de q̄dā impudica·q̄si in choro pila ludens·datatim dat sese. ꝛ cōmunē facit. Aliū tenet·alij nutat·alibi man⁹ ē occupata·alij pellit pedem·alij dat annulū expectandū a labris·aliū inuocat cū alio cantat·at tn̄ alijs dat digito lrās. Et salomon. Annuit oculo·terit pede·digito loquit᷑.

De orthographia Cap. XXVI.

Orthographia grece latine recta scriptura interpretat᷑. Ortho enī grece recta·graphia scriptura dicitur. Hęc disciplina docet·queadmodū scribē debeam⁹. Nā sic ars tractat de ptiū declinatiōe·ita orthographia de scribēdi peritia·utputa ad. cū ē prępositio d. lrām. cū ē cōiūctio t. litterā accipit. Haud qn̄ aduerbiū ē negādi d. lrā terminat᷑. ꝛ aspirat᷑ i capite. quādo aūt diiūctio disiūctiua ē·p t litterā sine aspiratiōe scribit᷑. Apud prępositio p d. scribit᷑·sicut ad·ut apud patrē·q̄m veteres sępe apud pro ad vsi sunt duabus ex his medijs lris subtractis. Interdum aūt alię litterę i locū aliarum lrārum rite ponūt᷑. B ꝛ p litteris quędā cognatio ē. Nā ꝓ byrrho dicim⁹ pyrrhū. C. ꝛ g. quādā cognationē habēt. Nā cū dicim⁹ cētū ꝛ trecētos·postea dicim⁹ q̄dringētos g. ponētes p c. Porro c. ꝛ q. quędā cognatio ē. nā huiuscemodi p c. cuiusq3 p q. scribim⁹. Cū āt prępositio p c. scribēda ē. si autē aduerbiū fuerit p q. Dicim⁹ enī quū lego. De p e. sola. Demō p ę diphthongon ē notād⁹. Equ⁹ q̄d ē aial p e. solā scribēdus. ęquus q̄d ē iust⁹ p ę diphthongon ē scribēd⁹. Exul addita s. debet scribi·q: exul dicit᷑ q̄ extra solū ē. Exultat meli⁹ sine s. littera scribitur. Nā cum ipsa x. ex c. ꝛ s. constat·quomodo cū in ea sit s. rursus ei additur alia? Equor p diphthongon scribēdū·q: non ab aqua·ƺ ab equalitate nomen est factū. Forsitan p n. i fine scribēdū·q: integrū ei⁹ ē·si forte tandē. Fed⁹ q̄d est deformis p e solam

scribēdū.fedus qđ ē pactū.cū e. diphthongo scri bēdū.Formosus sine n.scribit̄.q: a forma vocat̄. Gnat⁹ qđ ē fili⁹ p g scribendū.q: facit generatus H.quę aspiratiōis littera ē.in latino tm̄ vocalib⁹ iungit̄.ut honor.homo.hum⁹.Aspirat̄ aūt ⁊ cō sonantib⁹.ꝫ in grecis ⁊ hebreis noib⁹.Heus aūt ⁊ heu interiectiōes p h.scribēdę.J litterā int̄ du as vocales cōstitutā.bis scribi qdā existimabant ut troia maia.ꝫ hoc ratio nō permittit. Nunq̄ eni tres vocales in vna syllaba scribūt̄.ꝫ i.lrā int̄ duas vocales cōstituta.p dupla habet̄.Jd.pnomē neutri generis p d.scribit̄ ab eo qđ est is ea id.q: facit idē.Q: si v̄bū est tertię psone.p t.notabim⁹ ab eo ꝙ ē eo is it.q: facit itur.K.litterā antiqui pręponebāt quotiēs a sequebat̄.ut kaput.kanna kalam⁹.Nūc autē karthago ⁊ kalendę p candē tm̄ scribūt̄.Oia aūt greca noia q̄licūqꝫ sequente vocali p k.sūt scribēda.Letus p ę diphthongon scribit̄.q: leticia a latitudine vocata ē.cui cōtra ria ē tristicia quę angustiā facit.L.aūt littera in terdū p d.lrā vtimur.ut latū p datū.⁊ calamita te.p cadamitate.a cadendo eni nomē assūpsit ca lamitas.Maximū⁹ an maxim⁹.⁊ si q̄ similia sūt q̄liter scribi debeāt quęsitū ē.Uarro tradidit cę sarē p i.eiusmodi v̄ba enunciare solitū eē ⁊ scri bere. inde ꝓpt̄ auctoritatē tanti viri cōsuetudinē factā.ut maxim⁹.optim⁹.pessim⁹ scribat̄.Malo p vnū l.scribendū.q: ē magis volo.Malle p duo ll.magis scribendū.q: ē magis velle.Nolo ꝙ p vnū l.velle ⁊ nolle p duo ll.Nolo eni ne volo est. nolle ne velle.Os.si vultū aut ossa significat.p o solā scribendū ē.si psonā.h.pręponēda ē.Ora fi nū p o.hora dici p h.scribendū.On⁹ si de onere venit.p o.solā scribēdū.si de honore.cū h.aspira tione.Prępositio ⁊ pręterea p diphthongon scri bendū.Pene v̄o qđ ē cōiūctio p e.pęna qđ ē sup pliciū p ę.Q.littera tūc recte ponit̄ cū illā statim u.lrā sequit̄.⁊ alia quęlibet vna pluresve vocales iungūt̄ ita ut vna syllaba fiat.Cętera p c.scribūt̄. Quę pnomē per ę scribendū.que cōiūctio per e. Quid p d.lrām scribit̄ cū pnomē ē.p t.cū verbū. cui⁹ positio prima ē.queo qs quit.⁊ i cōpositione nequeo nequis nequit. Quod qñ pnomē ē p d scribendū.qñ numer⁹ p t.q: totidē p t scribitur. Quotidie p q scribendū.nō p c.ut sit quot dieb⁹. R.lrā cōionē habet cū s.lrā. Jtaqꝫ apud antiq̄s honos.labos.arbos dicebatur.nūc honor labor arbor.Sat p t scribi oportet.q: integrū ei⁹ facit satis.Sed p d oportet scribi.apud antiq̄s eni sed sedū dicebat̄.nos finales duas lrās abscidimus. Tant⁹ sic ⁊ quāt⁹ i medio m.habebāt.Quā eni ⁊ tam.vnde ⁊ quātitas.quāt⁹.tāt⁹. Uę interiectio per ę.scribenda.ve cōiūctio per e. Xp̄us q: grecū est.p x.scribendū.ita ⁊ chrisma.Y.⁊ z.litteris so la greca noia scribūt̄.Nā cū iustitia z.litterę so nū exprimat.tn̄ q: latinū ē.p t scribendū est.Sic militia malitia nequitia ⁊ cętera similia. Jn du biis ꝙ v̄bis cōsuetudo veterū erat ut cū eadē lit tera aliū intellectū cōcepta.aliū pducta haberet. lōgę syllabę apicē apponebāt.utputa ꝑ̄se an ar bore significaret.an hoīuz multitudinē.apice di stinguebat̄.sic ⁊ vbi litterę cōsonātes geminabāt̄ siciliciū supponebant.ut sella.serra.asseres.Uete res eni nō duplicabāt lrās.ꝫ sup siciliciū appone bāt.q̄ nota admonebat̄ lector geminādā eē lrām.

De analogia Cap.xxvii.

Analogia grece latine similiū cōparatio. siue pportio noiat̄.Cui⁹ hęc vis est ut qđ dubiū ē ad aliqđ sīle qđ nō ē dubiū refe rat̄.ut incerta certis pbent̄.Octo aūt modis cō paratio analogię colligit̄.id ē q̄litate.cōparatione. genere.numero.figura.casu.extremitatib⁹ similiū syllabarū.⁊ silitudine tēpoꝝ.Si q̄dē de his vnū defuerit.iā nō ē analogia.id est silitudo.ꝫ ē ano malia id ē extra regulā.ut lup⁹ ⁊ lepus.totū cōue nit.ꝫ dissentiūt casu.facit eni lupi leporis.Nam regularit̄ ē dum quęris vtꝝ trames masculinū an femininū sit.similis ē illi oī declinatiōe limes.⁊ erit masculinū.Jtē funis si incerti generis eē cre dis.sīlis ē illi panis i declinatiōe.⁊ erit masculi nū.Jtē ex cōparatiōe positiuoꝝ.ut si dicas doct⁹. magn⁹.positiui sūt.⁊ sui sīles.Fit ⁊ p diminutio nē.utputa funē masculinū eē funiculus ōndit.sic marmor neutri generis eē marmusculū indicat. Nā qđ gen⁹ i pncipalitate ē.idē eē solet i dimi nutiōe.ꝫ hoc nō semp.ut pistrinū pistrella.ꝫ sci re debem⁹ ex positiōe.id ē primitiuo declinationē ⁊ ex diminutiōe genus colligere.

De etymologia Cap.xxviii.

Etymologia ē origo vocabuloꝝ cū vis v̄bi uel noīs p interptationē colligitur. Hāc aristoteles symbolon.cicero anno tationē noiauit.q: noia ⁊ v̄ba reꝝ nota facit exē plo ꝓposito.utputa flumē.q: fluēdo creuit.a fluen do dicrū.Cui⁹ cognitio sępe vsū necessariū habet interptatiōe sua.Nā cū videris vnde ortū ē no mē: citius vim ei⁹ itelligis.Ois eni rei inspectio etymologia cognita planior ē.Nō autē oia noia a veterib⁹ ꝓm naturā imposita sūt.ꝫ quędā ⁊ ꝓm placitū.sic ⁊ nos seruis ⁊ possessioīb⁹ interdū ꝓm ꝙ placet nostrę volūtati noia dam⁹. Hinc est ꝙ oīuz nominū etymologię nō repiunt̄.q: quędam nō ꝓm q̄litatē qua genita sūt.ꝫ ꝓm arbitriū hu manę volūtatis vocabula acceperūt.Sūt autem etymologię nominū.aut ex causa datę.ut reges a recte agēdo.aut ex origine ut homo q: sit ab hu mo.aut ex contrariis.ut a lauādo lutū dū lutum nō sit mundū.⁊ lucus.q: vmbra opac⁹ parū luce at.Quędā etiā facta sūt ex nominū deriuatione. ut a prudētia prudens. Quędā etiā ex vocib⁹. ut a garrulitate garrulus. Quędā ex greca etymo logia orta ⁊ declinata sūt i latinū.ut silua dom⁹. Alia ꝙ ex noib⁹ locoꝝ vrbiū uel fluminū traxerūt vocabula.Multa etiā ⁊ de diuersaꝝ gētiū ꝓmōe vocāt̄.Unde ⁊ origo eoꝝ vix cernit̄.Sūt eni plę raqꝫ barbara noia incognita latinis ⁊ grecis.

De glosis Cap. xxix.

G Losa greca interpretatione lingue sortitur nome. Hanc philosophi aduerbium dicunt: quia vocem illam de cuius qualitate requiritur vno et singulari verbo designat. Quid enim illud sit in vno verbo positum declarat: ut conticescere est tacere. Item latus haurit apertum: haurit percutit. Item cum terminum dicimus finem: aut populatas interpretamur esse vastatas. et omnino cum vnius verbi rem vno verbo manifestamus.

De differentijs Cap. xxx.

D Ifferentia est species diffinitionis quam scriptores artium de eodem et de altero nominant. Hec enim duo quedam inter se coniunctione confusa: coniecta differentia secernuntur: per quam quid sit vtrumque cognoscitur ut cum queritur quid inter regem sit et tyrannum: adiecta differentia quid vtrumque sit diffinitur: ut rex modestus et temperans. tyrannus vero crudelis. Inter hec enim duo differentia cum posita fuerit: quid sit vtrumque cognoscitur. sic et cetera.

De barbarismo Cap. xxxi.

B Arbarismus est verbum corrupta littera uel sono enunciatum: littera ut floriet: dum florebit dicere oporteat: sono si pro media prima syllaba producatur: ut latebre tenebre. Appellatus autem barbarismus a barbaris gentibus: dum latine orationis integritatem nesciret. Vnaquaque enim gens facta romanorum cum opibus suis: vitia quoque et verborum et morum romam transmisit. Inter barbarismum autem et barbarolexim hoc interest: quod barbarismus in verbo latino fit: dum corrumpitur. quando autem barbara verba latinis eloquijs inseruntur: barbarolexis dicitur. Item quando in prosa vitium fit sermonis: barbarismus vocatur. quando in metro metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto et pronunciatione. Scripto. iiij. modis: si quis in verbo litteram uel syllabam adijciat: mutet: transmutet uel minuat. Pronunciatione autem fit: in temporibus: tonis aspirationibus. et reliquis que sequuntur. Per tempora quippe fit barbarismus: si pro longa syllaba breuis ponatur aut pro breui longa. Per tonos: si accentus in alia syllaba commutetur. Per aspirationem si adijciatur. h. littera vbi non debet: aut detrahatur vbi esse oportet. Per hiatum quoties in pronunciatione scinditur versus antequam compleatur: siue quotiens vocalis vocalem sequitur: ut muse aonides. Fit barbarismus et per metacismos iotacismos. et labdacismos. Metacismus est quotiens m. litteram vocalis sequitur. ut bonum aurum: iustum amicum: sed hoc vitium aut suspensione m. littere: aut detractione vitamus. Iotacismus est quotiens in iota littera duplicatur sonus: ut troia maia: vbi earum litterarum adeo exilis pronunciatio ut vnum iota non duo sonare videatur. Labdacismus est: si pro vno l. duo pronuncientur ut aphri faciunt: sicut colloquium pro colloquium uel quoties vnum l. exilius: duo largius proferimus quod contrarium est. Nam vnum largius duo exilius proferre debemus. Collisio est quotiens nouissime syllabe finis in alterius principio est: ut mater terra.

De soloecismo Cap. xxxii.

S Oloecismus est plurimorum verborum inter se inconueniens compositio: sicut barbarismus vnius verbi corruptio. Verba enim non recta lege coniuncta soloecismus est: ut si quis dicat: inter nobis pro inter nos: aut date veniam sceleratorum pro sceleratis. Dictus autem soloecismus a ciuibus cicilibus qui ex vrbe soloe que nunc pompeiopolis appellatur: profecti cum apud italos commorantes: suam et illorum linguam vitiose inconuenienterque confunderent: soloecismo nomen dederunt. Vnde et similiter loquentes soloecismos facere dicuntur. Soloecismus autem apud poetas schema dicitur: quoties in versu necessitate metri factus inuenitur. Cum autem non inuenitur necessitas: permanet soloecismi culpa. Soloecismus fit duobus modis: aut per partes orationis: aut per accidentia partium orationis. Per partes orationis: si alteram partem pro altera ponamus: utputa si prepositiones aduerbijs applicemus. Per accidentia fit: id est per ea que accidunt partibus orationis: utputa per qualitates: genera: numeros: figuras. et casus. Per illa igitur omnia fiunt soloecismi: sicut donatus exposuit. fiunt preterea et plurimis modis. Nam lucilius centum genera soloecismorum dixit: quos omnes vitare potius quam sequi debet qui regulam recte loquendi tenere studet.

De ceteris vitijs Cap. xxxiii.

V Itia apud gramaticos illa dicuntur que in eloquio cauere debemus. Sunt autem hec: barbarismus: soloecismus: acyrologia: cacephaton et reliqua. Barbarismus est corruptio verbi vnius: ut si tertiam syllabam quis producat in ignoscere. Soloecismus compositio vitiosa verborum ut si aliquis dicat: inter hominibus pro inter homines. Acyrologia non propria dictio ut liceat sperare timenti. Proprium autem timenti est formidare non sperare. et gramineo in campo. Proprium est autem graminosum dicere campum: non gramineum. Cacephaton dictio obscena uel incomposite sonans. Obscena: ut his animum arrecti dictis. Incomposita: ut iuuat ire et dorica castra videre. Mala enim compositio fit ab ea syllaba incipere qua superior finierat: sed et si alio modo quolibet incomposita dictio proferatur: cacephaton dicitur. Pleonasmos adiectio vnius verbi superuacua. ut hactenus aruorum cultus et sidera celi. Neque enim alibi nisi in celo sunt sidera. Perisologia adiectio plurimorum verborum superuacua. ut viuat ruben et non moriatur dum non sit aliud viuere quam non mori. Macrologia longiloquium res non necessarias comprehendens: ut legati non impetrata pace retro vnde venerant domum reuersi sunt. Tantologia. id est eloquium. ut si fata virum seruant. siue scit aura etherea. neque adhuc crudelibus occupat vmbris. Totum enim quod repetitur vna res est. sed crebro sermone annunciata. Eclipsis est defectus dictionis. in quo necessaria verba desunt. ut cui pharetra ex auro. deest enim erat. Tapinosis est humilitas statum rei magne dictis infirmans. ut apparent rari nantes in gurgite vasto. Gurgitem posuit pro mari. Cacosyntheton vitiosa compositio. ut versaque iuuencum terga fatigamus hasta. Amphibologia. ambigua dictio que fit aut per casum accusatiuum. ut illud responsum apollinis

ad pyrrhū·aio te eacida romanos vincere posse·i
quo nō ē certū quē ī illo v̄su mōstrauerit eē victo/
rem. Fit ꝛ ꝑ incertā distinctionē·ut bellū ingens
gereret italia. Incerta distinctio·vtꝝ bellū ingens
an ingens italia. Fit ꝛ ꝑ cōē v̄bū·ut depcaꝛ cato·
calūniaꝛ cicero·p̄stolaꝛ brut⁹·dedignaꝛ antoni⁹·
nec ōndiꝛ in hac ambiguitate vtrū ipsi alios·an
alij ipsos depcati sint aut calūniati. Fit ꝛ ꝑ omo/
nyma qñ vno noīe multa significanꝛ·ut acies. ꝛ
nō addas aut ferri·aut oculoꝝ·aut militū.

De metaplasmis Cap. xxxiiii.

Metaplasmus greca lingua latine transfor/
matio dicit. Qui fit ī vno v̄bo ꝓꝑ metri
necessitatē ꝛ licentiā poetaꝝ. Cuius spe/
cies hē sūt. Prothesis appositio in ꝑncipio v̄bi·ut
gnato ꝓ nato. Epenthesis appositio in medio·ut
relliqas ꝓ reliqas. ꝛ maneant ī relligiōe nepotes
ꝓ religiōe. Paragoge appositio in fine·ut admit/
tier ꝓ admitti. ꝛ potestur ꝓ potest. Apheresis ab/
scisio de ꝑncipio·ut tēno ꝓ cōtēno. Syncope·ab/
scisio de medio·ut forsan pro forsitan. Apocope
abscisio de fine·ut sat pro satis. Ectasis·ꝓductio
cōtra naturā·ut italiā fato ꝓ fugus. ꝛ exercet dia/
na choros. Systole·est correptio ꝯtra naturā·ut
aq̄s orion. ꝛ vrbēqꝫ fidenā·cū ꝑma syllaba ꝓduci
debeat. Dieresis discissio syllabe ī duas·ut diues
pictai vestis·ꝓ picte. ꝛ albai lōgai Episynaliphe
cōglutinatio duaꝝ in vnā·ut pariete ꝓ pariete. ꝛ
genua ꝓ genua·phaeton ꝓ pheton. Synalephe·
collisio vocaliū iūcta vocalib⁹·ut atqꝫ ea diūsa pe
nit⁹ dū pte gerūꝛ. Ecthlipsis·collisio ꝯsonātiū cū
vocalib⁹·ut multū ille ꝛ tris iactar⁹ ꝛ alto. Anti/
thesis·cōtrapositio littere ꝓ alia lrā·ut impete ꝓ
impetu. ꝛ olli ꝓ illi. Metathesis·trāspositio lit/
tere·ut euādre ꝓ euāder·timbre ꝓ timber. Inter
barbarismū ꝛ lexin hoc ē latinā ꝛ ꝑfectam elo/
cutionē Metaplasmus est: q̄ in vno sermone fit
ratiōe vitios⁹. Itē inꝛ soloecismū ꝛ phrasin·id ē
ꝑfectā cōnexionē sermonū figura est que fit con/
textu sermonum rōne vitiosa. Ergo metaplasmi
ꝛ schemata media sunt. ꝛ discernūꝛ peritia ꝛ im/
peritia. Fiūt aūt ad ornatum.

De schematibus Cap. xxxv.

Schemata ex greco ī latinū eloquiū figu/
re interpretanꝛ·que fiūt ī v̄bis uel sententijs
ꝑ varias distinctionū formas ꝓꝑ eloquij
ornatū. Hec dū multa sint apud grāmaticos·ista
inueniuntur. Prolepsis est presūptio vbi ea que
sequi debent anteponūꝛ·ut interea reges ingenti
mole latin⁹. Debuit eni sic dicere. Interea reges
ingenti mole. ꝛ statim adijcere qd̄ sequiꝛ·ꝓcedūt
castris·deinde dicere latin⁹ ꝛ cetera·ꝫ facta ē pro
ornamēto presūptio rei. ꝛ q̄ seq debuere reges in/
terpositi sūt ī septē v̄sib⁹. ꝛ postea additū est·ꝓ/
cedūt castris. Et deinde presūptio·q: anteposita
sūt que sequi debuere. Zeugma ē clausula·cū plu/
res sensus vno v̄bo claudūꝛ·que fit trib⁹ modis
Nā aut in primo aut in postremo aut ī medio id
v̄bū poniꝛ qd̄ sententias iūgit. In ꝑmo·ut vertit
oenophori fūd⁹ sentētia nobis. In medio·ut gre/
cia sulpitio forti data·gallia cotte. In postremo
ut nāqꝫ hoc tpe obsequiū amicos·veritas odium
parit. Hypozeuxis ē figura supiori ꝯtraria vbi ī
singulis sensib⁹ ꝓꝑia vnicuiqꝫ clausula ē: ut regē
adit ꝛ regi memorat nomēqꝫ genusqꝫ. Syllepsis
ē ī dissīlib⁹ clausulis aut pluralis dictio singulari
v̄bo finita·ut socijs ꝛ rege recepto·aut singula/
ris dictio plurali v̄bo expleta·ut sūt nobis mitia
poma·castaneeqꝫ molles ꝛ pressi copia lact. Fit āt
syllepsis nō solū ꝑ ptes orationis·ꝫ ꝛ ꝑ accidētia
ptib⁹ orationis. Nā vbi ꝛ ꝓ multis vn⁹. ꝛ ꝓ vno
multi ponūꝛ·syllepsis ē. Pro mulꝫ vn⁹·ut ē illud
vterūqꝫ armato milite cōplent·cū nō vno·ꝫ mul/
tis militib⁹. Itē ꝓ vno multi ut ī euāgelio latro/
nes qui crucifixi erāt cū eo improperabāt·vbi ꝓ
vno vterqꝫ induciꝛ blasphemasse. Anadiplosis ē
qñ ab eodē v̄bo q̄ prior v̄sus finiuit·seques v̄sus
incipit·ut ē illud: Certent ꝛ cygnis vlule·sit ti/
tyrus orpheus. Orpheus ī siluis·inꝛ delphinas
orion. Anaphora est repetitio eiusdem v̄bi ꝑ ꝑn/
cipia v̄suū plurimoꝝ·ut nos te dardania incensa
tuaqꝫ arma secuti. Nos tumidū sub te permensi
classib⁹ equor. Epanaphora est in vno v̄su ꝑ ꝑn/
cipia sensuū eiusdē v̄bi repetitio·ut te nem⁹ an/
gitie·vitrea te fucin⁹ vnda·te liquidi fleuere lacus
Epizeuxis est ī vno sensu cōgeminatio v̄bi·ut sic
sic iuuat ire sub vmbras. Epanalepsis ē ꝟmonis
ī ꝑncipio v̄sus positi·eiusdem ī fine replicatio·ut
est illud: Crescit amor nūmi quātū ipsa pecunia
crescit. Paranomasia ē ī significatiōe diuersa di/
ctio pene ipsa·ut illud: abire an obire te cōuenit·
id ē exulē fieri an mori. Schesis onomaton mul/
titudo nominū cōiūctoꝝ quodā ambitu copula/
ta·ut nubila nix grādo·ꝓcelle fulmina venti. Pa/
romeon est multitudo verboꝝ ex vna littera in/
choantiū. q̄le est apud enniū. O tite tute tati ti/
bi tanta tyrāne tulisti·ꝫ hoc bene tēperat Uir/
gili⁹: dū nō toto v̄su vtiꝛ hac figura ut ennius·ꝫ
nūc in ꝑncipio v̄sus tm̄·ut est illud: Sēua sedes
sup arma·nūc ī medio·ut queqꝫ lacus late liqdos
queqꝫ aspera dumis. nunc aūt ī fine. ut sola mihi
tales casus cassandra canebat. Homeoptoton ē
cū plurima noīa ꝑ vnū casū denūcianꝛ·ut est illud
Sꝫ neqꝫ currerē·nec se cognoscit euntē. Tollen/
teqꝫ manus saxūqꝫ in mane mouentē. Homeote/
leuton ē cū vno mō v̄ba plurima finiūꝛ. ut abijt
abscessit·euasit·erupit. Polyptoton ē cū diuersis
casibus sentētia variaꝛ·ut ex nihilo nihil in nihi/
lum nil posse reuerti. Marcida ꝛ mappa marco
spondēte recurras. Marcus dixit: ita ē assigna
marce tabellas. Hyrmos ē sētētia ꝯtinuate ora/
tiōis tenore sūū vsqꝫ ad vltimū ꝑuās·ut ē ī seces/
su lōgo locus insula portū ꝛ reliq. Hinc eni ī lon
gum vadit sensus vsqꝫ ad illud. Desuper horren/
tiqꝫ atrum nemus iminet vmbra. Polysynthe/
ton est dictio multis cōcatenata coniunctiōibus

ut tectumq3 laremq3 armaq3 amyclęumq3 canem. Dialyton uel asyntbetō ē figura quę ecōtrario si/ ne ɔiūctiōib⁹ solute ac simpliciť efferť·ut venim⁹ vidim⁹ placuit. Antitheton ē vbi cōtraria cōtra/ rijs opponūť ꝛ sentētie pulchritudinē reddunt·ut illud: frigida pugnabūt calidis·humentia siccis· mollia cū duris·sine pondere habentia pondus. Hypallage ē quotienscūq3 per cōtrarium verba intelliguntť·ut dare classibus austros·cū ventis naues demus·non nauibus ventos.

De tropis XXXVI.

Tropos greco noīe grāmatici vocāt·qui latine modi locutionū interpraný. Fiūt aūt a ꝓpa significatiōe·ad nō ꝓpriā·silitu dine. Quoꝝ oiu3 noīa difficillimū ē annotare·ꝫ ex oib⁹ donat⁹·xiij. vsui tradendo ɔscripsit. Metaphora ē ṽbi alicui⁹ vsurpata trāslatio·sicut di/ cim⁹ fluctuare segetes·gēmare vites·dū i his reb⁹ fluct⁹ ꝛ gēmas nō iuenim⁹·in qb⁹ hęc ṽba aliūde trāsferūť. S3 hę atq3 alię tropicę locutiōes ad ea quę intelligēda sūť·ꝓpterea figuratis amictib⁹ ob· tegūť·ut sensū legētis exerceant.ꝛ ne nuda atq3 in ꝓmptu posita vilescāt. Fiūt aūt metaphorę mo/ dis q̄ttuor. Ab aīali ad aīale·ut aligeros cōscēdit equos. Metaphorice loquēs miscuit quadrupedi alas auis.ꝛ q̄ cursu deserta perurerit· miscuit vo/ latili cursum q̄drupedis. Ab inaīali ad inaīale·ut pontū pin⁹ arat·sulcū premit alta carina· miscuit vsū terrę aquis·dū arare ꝛ sulcū premere·ad trā ꝑtineat non ad mare. Ab inanimali ad aīale·ut florida iuuēt⁹·miscuit flores inanimales iuuētuti· quę aīam habet. Ab animali ad inaīale·ut tu ne/ ptune pater cui tēpora cana crepanti Cincta sa/ lo resonant·magn⁹ cui ꝑpete mēto Profluit ocea- nus ꝛ flumina crinib⁹ errāt. Mētū eni ꝛ tempora ꝛ crines nō ad oceanū ꝑtinent·ꝫ ad hoīes. Sic ꝛ alia reꝝ noīa de alio genere i aliud gen⁹ decētissi/ me decoris grā trāsferūť·ut oratio ponať. Me/ taphora aūt aut ꝑtis vni⁹ ē·ut fluctuare segetes· nō potes dicere segetare fluct⁹:aut antistropha ē· id ē reciproca·ut remigiū alaꝝ. Nā ꝛ alę nauiū.ꝛ alarū remigia dicūť. Catachresis ē alienę rei no/ mē appositū.ꝛ eo a metaphora differt·ꝙ illa vo/ cabulum habenti largiť: hęc q2 non habet ꝓpriū alieno vtiť·ut facieq3 simillima lauro.ꝛ cētaurus nūc vna ambę iūctisq3 ferūť frontib⁹ ꝛ lōgę sulcāt vada salsa carinę. dum facies ꝛ frons tm̄ aīaliū ꝛ hoiu3 sint. Quō nomē si poeta nō apposuisset na/ ui·q̄d ꝓpriū eidē parti diceret nō haberet. Meta/ lepsis ē trop⁹ a pręcedēte indicās qđ seqť.ut Inq3 manus chartę nodosaq3 venit arūdo. Nā ꝑ ma/ nū verba·ꝑ arundinē litterę significatę sūt. Me/ tonomia transnominatio ab alia significatione ad aliā ꝓximitate trāslata. Fit aūt multis modis aut eni ꝑ id qđ ꝑtinet·id qđ ꝑtineť ōndit·ut thea/ tra plaudūt·prata mugiūt·dū illic hoīes plaudāt hic boues mugiāt·aut cōtra ꝑ id qđ cōtineť id qđ cōtinet·ut iā ꝓxim⁹ ardet vcalegon·dū nō ille·sed dom⁹ ei⁹ arderet. Itē ꝑ inuentorē id qđ inuentū ē ut·sine cerere ꝛ libero friget ven⁹.ꝛ cōmixtā vul/ canus mittit ad astra fauillā. Vult eni ꝑ cererem frumēti inuentricē intelligere panē·ꝑ liberū inuen/ torē viris vinū·ꝑ venerē libidinē·ꝑ vulcanū ignē At cōtra ꝑ iuentū iuentorē demonstrat·ut vinū ꝑcamur·ꝑ libero qui viuū apud gręcos iuenit. Item ꝑ efficientē id qđ efficiť. sic pigrū frigus ꝙ pigros hoīes faciat.ꝛ timor pallid⁹ eo ꝙ pallidos hoīes reddat. At cōtra ꝑ id qđ efficiť efficiens·ut iūgit eq̄s curru gēitor spumātiaq3 addit fręna fe/ ris. Spumātia fręna dixit·cū vtiq3 nō ipsa faciāt spumas·ꝫ equ⁹ q̄ ea gerit spumis cōspergat infu/ sis. Antonomasia ē ꝑ noīe·id est vice noīs posita ut maia genit⁹ ꝑ mercurio. Qui trop⁹ fit tribus modis. Ab aīo·ut magnanimusq3 anchisiades.a corpe·ut ipse arduus. extrinsecus·ut infęlix puer atq3 ipar cōgressus achilli. Epitheton supnomen. preponitur eni ꝓprio nomini·ut alma ceres obscęniq3 canes·importunęq3 volucres. Int' an/ tonomasiā aūt ꝛ epitheton h̄ differt·ꝙ antono/ masia ꝓ vice noīs poniť·epitheton aūt nūꝙ sine noīe ē. Quib⁹ duobus tropis·uel vitupam⁹ ali/ quē uel ostendim⁹ uel laudam⁹. Synecdoche ē cō/ ceptio·cū a pte totū·uel a toto pars intelligiť. Eo eni ꝛ ꝑ speciē gen⁹.ꝛ ꝑ genus species demōstrať· ꝫ species pars est·genus aūt totū. A toto eni ps ītelligiť·ut ꝙ multę glomerāť aues. vbi frigidus annus trans pontū fugat. Nō eni totus annus ē frigidus·ꝫ pars anni·id ē hyems. At cōtra a pte totū·ut flāmas cū regia puppis extulerat. vbi non solū puppis ꝫ nauis.ꝛ nō nauis·ꝫ qui i ea.ꝛ non oēs·ꝫ vn⁹ flāmas extulit. Onomatopeia ē nomē fictū ad imitādum sonum vocis cōfuse·ut strido valuaꝝ·hinnitus eq̄ꝝ·mugitus boū·bal'a⁹ oiuū. Periphrasis est circūloquiū·dū res vna plurimis ṽbis significať·ut auras vitales carpit. Signi/ ficauit eni ꝑ copulationē ṽboꝝ vnā rem.h̄ est·vi/ uit. Hic aūt trop⁹ geminus ē. Nā aut veritatem splēdide ꝑducit·aut fęditatē circuitu euitat. Ve/ ritatē splēdide ꝑducit·sicut.ꝛ iā ꝑma nouo spar/ gebat luie tras Tithoni croceū linquēs aurora cubile. Vult eni dicere.iā lucescebat aut dies ort⁹ erat. Fęditatem circuitu euitat·sicut: placidūq3 petiuit cōiugis infusus gremio ꝑ mēbra soporē. hoc eni circuitu euitat obscęnitatē ꝛ decenť ostē/ dit ɔcubitū. Hyperbaton ē trāscēsio cū ṽbū aut sententia cōmutať. Hui⁹ spēs qnq3 sūt·anastro/ phe·hysteropotheron·parenthesis·temesis·syn chesis. Anastrophe verboꝝ ordo ꝑpposterus·ut littora circū·ꝑ circū littora. Hysteronpotheron snīa ordine mutata·ut postꝙ altos tetigit fluctus ꝛ ad ęquora venit. ante eni ad ęquora venit:ꝛ sic tetigit fluct⁹. Parenthesis vbi inponim⁹ senten/ tiā nostrā·q̄ ex medio remota·iteger sensus ꝑdu/ rat·ut ęneas (neq3 eni patrius cōsistere mentem pass⁹ amor) rapidū ad naues pręmittit achaten. Est eni ordo·ęneas rapidum pręmittit achaten.

Nā illud in medio parenthesis ē. Temesis ē sectio vni⁹ nois p interpositionē ṽboꝝ: ut multū nebulę circū dea fudit amictū, p circūfudit. Synchesis ē vbi ex oi parte cōfusa sunt ṽba: ut illud. Juuenes fortissima frustra pectora si vobis audendi extrema cupido ē certa seq̄: quę sit reb⁹ fortuna videtis. excessere oēs adytis arisq̨ relictꝭ dij quib⁹ imperiū hoc steterat: succurritꝭ vrbi incēsę: moriamur ⁊ i media arma ruamus: ordo talis ē. Juuenes fortissima pectora: frustra succurritꝭ vrbi incensę: q: excessere dij quib⁹ hoc imperiū steterat vnde si vobis cupido certa ē me sequi audēte extrema: ruam⁹ i media arma ⁊ moriamur. Hyperbole ē excelsitas fidē excedēs vltra q̄ credendū ē ut sidera ṽberat vnda. ⁊ terrā inť fluctus aperit. Hoc eni mō vltra fidē aliq̄d augeť: nec tñ a tramite significandę veritatis erratur: q̄uis verba quib⁹ indicať excedant: ut volūtas loquentis non fallētꝭ appareat. Quo tropo nō solū nō augeť aliq̄d ꝫ ⁊ minuiť: augeť: ut velocior aura: minuiť: ut mollior pluma: durior saxo. Allegoria ē alieniloquiū: aliud eni sonat. ⁊ aliud itelligiť: ut tres littore ceruos ꝓspicit errātes. vbi tres duces belli punici: uel tria bella punica significanť. Et in bucolicis: Aurea mala decē misi: id est ad augustū. x. eglogas pastoꝝ. Hui⁹ tropi plures sūt species: e quibus eminent septem. ironia: antiphrasis: enigma: charientismos: parœmia: sarcasmos: asteismos. Ironia ē sentētia p ꝓnūciationē ꝯtrariū habēs intellectū. Hoc eni tropo callide aut p accusationē: aut p insultationē aliq̄d diciť: ut ē illud: Uestras eurę domos illa se iactet i aula ęol⁹ ⁊ clauso ventoꝝ carcere regnet. Et quō aula si carcer est: Soluiť eni ꝓnūciatiōe. Nā carcer ꝓnunciatio ē: iactet i aula ironia ē. ⁊ totū p cōtrariam ꝓnūciationē anuūciať per ironię speciē quę laudādo deridet. Antiphrasis ē sermo ecōtrario intelligēd⁹: ut lucus q: caret luce ꝓpť nimiā nemorū vmbrā. ⁊ manes id est mites ⁊ modesti: cum sint terribiles ⁊ immanes. ⁊ parcę. ⁊ eumenides furię: q nulli parcāt uel bene faciāt. Hoc tropo ⁊ nani atlantes. ⁊ cęci videntes. ⁊ vulgo ęthiopes argentei appellanť. Inť ironiam aūt ⁊ antiphrasin hoc distat: q ironia ꝓnūciatione sola indicat q̄d intelligi vult: sicut cū dicimus hoi agenti male: bonū ē q̄d facis. Antiphrasis ṽo nō voce ꝓnūciātis significat cōtrariū: ꝫ suis tm̄ ṽbis q̄rū origo cōtraria est. Enigma est questio obscura quę difficile intelligiť nisi aperiať: ut est illud: De comedente exiuit cibus. ⁊ de forti egressa est dulcedo: significans ex ore leonis fauū extractū. Inter allegoriā aūt ⁊ enigma hoc interest: q allegoria bis gemina est. ⁊ sub re alia aliud figuraliť indicat. Enigma ṽo sēsus tm̄ obscurus ē. ⁊ p quasdā imagines adumbratus. Charientismos ē tropus quo dura dictu gratius ꝓferunť: veluti cū introgantibus nūq̄d nos quęsierit aliq̄s: respondetur bona fortuna: vnde intelligiť neminē nos quęsisse. Parœmia est rebus ⁊ tēporib⁹ accōmodatū ꝓuerbiū. Rebus: ut cōtra stimulū calces: dū significatur aduersis resistendū. Temporib⁹: ut lupus i fabula. Aiūt eni rustici vocē hoiem pdere: si eū lup⁹ prior viderit. vnde ⁊ subito taceri diciť istud ꝓuerbiū: lupus in fabula. Sarcasmos est hostilis irrisio cum amaritudine: ut referes ergo hęc ⁊ nunci⁹ ibis pelidę genitori illi mea tristia facta: degeneremq̨ neoptolemū narrare memento. Huic contrari⁹ est asteismos: id ē vrbanitas sine iracūdia. ut id: Qui bauiū nō odit amet tua carmina meui: Atq̨ idē iungat vulpes. ⁊ mulgeat hircos id est q̄ bauiū nō odit: p pęna ei cōtingat ut diligat meuiū. Fuerūt aūt meui⁹ ⁊ baui⁹ poetę pessimi ⁊ inimici virgilij. Qui hos ꝗ diligit: faciat quę cōtra naturam sūt. id est iūgat vulpes ⁊ mulgeat hircos. Omœsis ē quę latine inťpretať silitudo p quā min⁹ notę rei: p silitudinē ei⁹ quę magis nota est pandiť demōstratio. Hui⁹ species sūt tres: icon: parabolę: paradigma. id est imago: cōparatio: exēplū. Icon est imago cū figurā rei ex sili genere conamur exprimere: ut oia mercurio silis: voceq̨ coloreq̨ ⁊ crines flauos ⁊ mēbra decora iuueta. Cōgrua eni ē silitudo de specie cui⁹ ꝑsona inducit. Parabola ē cōparatio ex dissilib⁹ rebus: ut q̄lis in aruis ē fere libyę visus leo comin⁹ hostē cōsedit. vbi leoni cęsarē cōparauit: non ex suo ꝫ ex alieno genere silitudinē faciēs. Paradigma ṽo ē exēplū dicti uľ facti alicuius: aut ex simili aut ex dissimili genere cōueniēs ei quā ꝓponim⁹ rei: ita: Tam fortiter perijt apud hyppone scipio q̄ vtice cato. Similitudo aūt trib⁹ modis fit: a pari: a maiore: a minore. A pari: ac veluti magno in ꝑplo cū sępe coorta ē seditio. A maiore ad min⁹: q̄liter expssū ventis p nubila fulmen. A minore ad mai⁹. si potuit manes arcessere coniugis orpheus: threicia fret⁹ cithara fidibusq̨ canoris: q̄si dicat: re parua ⁊ breui: id ē: si ille cithara fretus: ego pietate.

De prosa . Cap. xxxvii.

Prosa ē ꝓducta oratio ⁊ a lege metri soluta. Prosū eni antiqui ꝓductū dicebāt ⁊ rectū. Unde ait Uarro: Apud plautū prosis lectis significari rectis. Unde etiā quę nō est ꝓflexa numero ꝫ recta: ꝓsa oratio dicitur i rectū ꝓducendo. Alij prosam aiūt dictā ab eo q fit ꝓfusa: uel ab eo q spacios⁹ ꝓdeat ⁊ excurrat: nullo sibi termino prefinito. Preterea tam apud grecos q̄ apud latinos longe antiquiorem curā fuisse carminum q̄ prosę. Oia eni prius versib⁹ cōdebanť. Prosę aūt studiū sero viguit. Primus apud grecos pherecydes syrus soluta oratione scripsit. apud romanos aūt Appius cęc⁹ aduersus pyrrhū solutā orationem prim⁹ exercuit. Jam exhinc ⁊ ceteri prosę eloquentia contenderunt.

De metris Cap. xxxviii.

Metra vocata: q: certis pedū mēsuris atq̨ spatijs terminanť. neq̨ vltra dimensionē tempoꝝ constitutā ꝓcedunt. Mensura

eni grece metrū dicit. Uersus dicti ab eo q̄ pedibus in ordine suo dispositis certo fine moderant̄ p articulos, qui cesa & mēbra noiant. Qui ne longius puoluerent q̄ iudiciū possit sustinere modū statuit ratio vnde reuerteret. & ab eoipso versum vocatū dicunt q̄ reuertit. Huic adheret rhithm9 qui nō est certo fine moderat9 sȝ tñ rationabiliter ordinatis pedib9 currit. q̄ latine nihil aliud q̄ numer9 dicitur. de q̄ est illud: Numeros memini si verba tenerē. Carmē vocatur quicq̄d pedib9 continetur. Cui datū nomē existimāt. seu q̄ carptim pnūciaretur. vnde hodie lanā quā purgātes discerpūt carminare dicim9. seu q̄ q̄ illa canerēt carere mente existimabant. Metra uel a pedibus nūcupata uel a reb9 que scribunt. uel ab inuētoribus. uel a frequētatorib9. uel a numero syllabaꝝ. A pedib9 metra vocata. ut dactylica. iambica. trochaica. A trocheo eni trochaicū metrū nascitur. a dactylo dactylicū. sic & alia a suis pedib9. A numero ut hexametrū. pentametrū. trimetrū. Nā senarios v̄sus nos ex numero pedū vocam9. Hos greci q: geminos ferūt trimetros dicūt. Hexametros autē latinos pmū fecisse Enni9 tradit. eosq̄ longos vocat. Ab inuentorib9 metra vocata dicūt ut anacreonticū. sapphicū. archiloicū. Nam anacreontica metra. anacreon cōposuit. Sapphica sappho mulier edidit. Archiloicum. archilochus quidā scripsit. Colophoniū. colophonius quidā exercuit. Sotadeoꝝ q̄s repertor ē sotades genere cretensis. Simonidia quoq̄ metra. simonides poeta lyric9 cōposuit. A frequētatorib9. ut asclepiadea. Non eni ea asclepius inuenit. sȝ pinde ita vocata q̄ eis frequētissime & elegātissime vsus sit. A rebus que scribūt. ut heroicū. elegiacū. bucolicum. Heroicū eni carmē dictū. q̄ eo viroꝝ fortiū res & facta narrent. Nam heroes appellantur viri q̄si aerei & celo digni ppter sapientiā & fortitudinē. qd metrū auctoritate cetera metra precedit. vnū ex oib9 tam maximis opib9 aptū q̄ paruis. suauitatis & dulcedinis eque capax. Quibus virtutib9 nomen solū obtinuit. ut heroicū vocaret. ad memorādas scȝ heroum res. Nā & preceteris simplicissimū habet. cōstatq̄ duob9 pedib9 dactylo & spōdeo. ac sepe pene uel ex h uel ex illo. nisi q̄ temperatissima sit vtriusq̄ mixtura. q̄ si instruatur a singulis. Oibus q̄s metris prius est. Hoc primū moyses i cantico deuteronomij lōge ante pherecidem & homerū cecinisse pbat. Vn & apparet antiqui9 fuisse apud hebreos studiū carminū q̄ apud gentiles. Siquidē & iob. moysi tēporib9 adequat9 hexametro v̄su dactylo spōdeoq̄ decurrit. Hoc apud grecos achates milesius fertur prim9 cōposuisse. uel ut alij putāt pherecides syrus. qd metꝝ ante homerū pythiū dictū ē. post homerū heroicū noiatū. Pythiū aūt vocatū voluit. eo q̄ hoc genere metri oracula apollinis sint edita. Nā cū i parnaso monte phythonē serpētē in vindictā matris sagittis isequeret. accole delphici hoc illū metro hortati sūt dicētes. ut ait terentianus. Elegiacū aūt dictum eo q̄ modulatio eiusdē carminis cōueniat miseris. Terētian9 hos elegos dicere solet. q̄ clausula talis tristib9 ut tradūt aptior esset modis. Hoc aūt vir oio constat a quo sit inuētū. nisi q: apud nos Ennius eo prior vsus ē. Nā apud grecos sic adhuc lex grāmaticoꝝ pēdet. ut sub iudice res religata sit. Nā quidā coꝝ colophoniū quedā. quidā archilochū auctorē atq̄ inuētorē volūt. Bucolicū. id ē pastorale carmē plerisq̄ syracusis pmū cōpositū a pastorib9 opināt. nōnulli lacedemone. Nāq̄ trāseunte in thraciā xerxe rege psaꝝ. cū spartanę virgines sub hostili metu neq̄ egredi vrbē auderēt neq̄ pōpā choriq̄ agreste dianę de more exercere possent. turba pastoꝝ ne religio preteriret. idē inconditis cātib9 celebrarūt. Appellat āt bucolicū de maiore pte. q̄uis opilionū caprarioꝝq̄ sermones i his & cantica inserant. Hymnos primū dauid pphetā in laude dei cōposuisse ac cecinisse manifestū est. Deinde apud gētiles pma mnemia timotoe fecit i apollinē & musas: que fuit tēporib9 ennij longe post dauid. Hymni aūt ex greco in latinū laudes interp̄tant. Epithalamia sūt carmina nubentiū que cantant a scolasticis in honorē spōsi & sponse. Hec primū salomon edidit in laudē ecclesię & xpi. Ex quo gētiles sibi epithalamiū vendicarūt. & istius generis carmē assūptū est. Qd gen9 primū a gentilib9 in scenis celebrabat. postea tm̄ i nuptijs hesit. Vocatū aūt epithalamiū. eo q̄ i thalamis canter. Trenos qd latine lamentū vocam9 prim9 hieremias versu cōposuit sup vrbē irl'm & populū qn captiu9 ductus ē. Post hūc apud grecos simonides poeta lyricus. Adhibebant autē funerib9 atq̄ lamētis. similit' & nūc ē. Epitaphiū grece latine supra tumulū. Est eni titul9 mortuoꝝ q̄ in dormitione coꝝ fit q̄ iā defuncti sūt. Scribit eni ibi vita & mores & etas coꝝ. Poesis dicit greco noie opus multoꝝ libroꝝ. poema vni9. idilion paucoꝝ versuū. disticon duoꝝ. monosticon vnius. Epigrāma ē titul9 qd i latinū suscriptio interptat. Epi eni sup. grāma littera uel scriptio noiat. Epodon in poemate clausula breuis ē. Dictū aūt epodon qd assimilat ad specie elegiaci. vbi premissio vno lōgiore. alt' breuior cōponit. atq̄ i singulis q̄buscq̄ maiorib9 sequētes minores. q̄si clausulę recinunt. Clausulas autē lyrici appellant q̄si precisos versus integris subiectos. ut est apud Horatiū: Beat9 ille q̄ pcul negocijs. deinde seqt precisus ut prisca gens mortalium. sic & deinceps Alterni. q̄b9 aliq̄ pars deest. & ipsi pcedētib9 similes sȝ minores. Centones apud grāmaticos vocari solēt q̄ de carminibus homeri uel virgilij ad ppria opa more cētenario. ex multis hinc inde cōpositis i vnū sarciūt corp9. ad facultatem cuiusq̄ materię. Deniq̄ pba vxor adelphi. centonē ex virgilio de fabrica mūdi & euangelijs plenissime expressit. materia composita sm̄ versus. & versibus

ꝯm materiā cōcinnatis. Sic quoq; ⁊ qdā pomponius. ex eodē poemate inter cetera stili sui ocia tityrē in xpi honorē cōposuit. similit ⁊ eneidos.

De fabula Cap. xxxix.

Fabulas poete a fando noīauerūt. q2 nō sūt res facte: ſ tm̄ fando ficte. Que ideo sūt inducte: ut ficto mutorum animaliū int se colloquio imago quedā vite hominū nosceret. Has pm⁹ inuenisse tradit alcmon crotoniensis. appellantq; esopice q2 is apud phrygiā in hac re polluit. Sūt autem fabule aut esopice aut libystice. Esopice sūt: cū animalia muta int se sermocinasse fingunt uel que animam nō habent. ut vrbes. arbores. mōtes. petre. flumina. Libystice aūt. dū hominū cū bestijs. aut bestiarū cū hominibus fingit vocis esse cōmertiū. Fabulas poete quasdā delectandi causa finxerūt: quasdā ad naturas rerū. nōnullas ad mores hominū interpretati sūt. Delectandi causa: ut eas quas vulgo dicūt. uel quales Plautus ⁊ Terenti⁹ cōposuerunt. Ad naturā rerū fabulas fingūt. ut Vulcan⁹ claudus q2 p naturā nūq rectus est ignis. ut illa triformis bestia. prima leo. postrema draco. media ipsa chymera. id est capra: etates hominum per eam volentes distinguere. quarū ferox ⁊ horrens prima adolescentia ut leo: dimidiū vite temp⁹ lucidissimū ut capra. eo q acutissime videat. Tunc fit senect⁹ casib⁹ inflexis ut draco. Sic ⁊ hippocentauri fabulā esse confictā. id est hominē equo mixtū. ad exprimendā humane vite velocitatē: quia equū constat esse velocissimū. Ad mores. ut apud horatiū. mus loquit muri. ⁊ mustela vulpecule. ut p narrationē fictā ad id qd agit. verax significatio referat. Vn̄ ⁊ esopi tales sūt fabule ad morū finē relate. uel sicut in libro iudicū ligna sibi regē requirūt ⁊ loquunt ad oliuā ⁊ ad ficū ⁊ ad vitem ⁊ ad rubum. qd totū vtiq; ad mores fingit: ut ad rem que intendit. ficta quidē narratione. ſ veraci significatiōe veniat. Sic ⁊ Demosthenes orator fabula vsus ē aduersus philippū: qui cū ab atheniensib⁹ postularet. ut sibi decē oratores darent ⁊ discederet. finxit ille hanc fabulā: qua dissuaderet dicens. lupos aliqn̄ pastorib⁹ quorū diligentiā decipere voluissēt suasisse. ut i amicitiā couenirēt. ea tñ conditiōe ut canes in quib⁹ erat causa iurgiorū iure illis traderent: annuisse pastores. ⁊ i spem securitatis dedisse canes. quos ouiū suarū vigilantissimos custodes habebāt. Tūc lupi adempta oī formidine. oē qd in gregib⁹ illis erat. nō p sacietate tm̄. verū etiā p libidine lacerauerūt. philippū q; principes ipsi postulare. quo facilius possit opprimere spoliatam custodibus vrbem.

De vocabulo historie Cap. xl.

Historia ē narratio rei geste. p quā ea que in preterito facta sūt dinoscūt. Dicta aūt grece historia. apo tu istorin. id ē a videre uel cognoscere. Apud veteres eñ nemo conscribebat historiā nisi is q interfuisset. ⁊ ea que scribēda erāt vidisset. Meli⁹ eñ oculis que fiūt deprehendim⁹. q ea que auditione colligim⁹. Que eñ vident sine mendacio pferunt. Hec disciplina ad grāmaticā ptinet: q2 quicqd dignū memoria est. litteris mandat. Historie aūt ideo monumēta dicunt eo q memoriā tribuant rerū gestarū. Series aūt dicta p translationē a sertis florū inuicē comprehensorū.

De primis auctoribus historiarū Cap. xli.

Historiā aūt prim⁹ apud nos moyses de initio mūdi cōscripsit. Apud gētiles vo prim⁹ dares phrygi⁹ de grecis ⁊ troianis historiā edidit. quā i folijs palmarū ab eo cōscriptā esse ferūt. Post daretē aūt in grecia herodot⁹ historiograph⁹ pm⁹ habitus ē. p⁹ quē pherecides claruit. his tēporib⁹ quib⁹ esdras legē cōscripsit.

De vtilitate historie Cap. xlii.

Historie gentium non impediūt legentes in his que vtilia dixerūt. Multi eñ sapiētes preterita hoium gesta. ad institutionē presentiū historijs indiderūt. Siquidē ⁊ p historiā sūma retro tēporū annorūq; supputatio cōphendit. ⁊ p consulū regūq; successum multa necessaria pscrutantur.

De generib⁹ historie Cap. xliii.

Gen⁹ historie triplex ē. Ephimeris nāq; appellat vnius diei gestio. hoc apud nos diariū vocat. Nā qd latini diariū. greci ephimerida dicūt. kalēdaria appellāt que i mēses singulos digerūt. Annales sūt res singulorū ānorū. Queq; eñ digna memorie domi militieq; mari ac terre p annos in cōmētarijs acta sūt. ab anniuersarijs gestis annales noīauerūt. Historia āt multorū annorū uel tēporū est. cui⁹ diligētia annui cōmentarij in libris delati sūt. Int historiā autē ⁊ annales hoc interest. q historia ē eorū temporū que vidim⁹. ānales vo sūt eorū ānorū qs etas nr̄a nō nouit. Vn̄ Salustius ex historialib⁹: Eusebius ⁊ Hieronym⁹ ex annalibus ⁊ historiis constant. Inter historiā ⁊ argumētū ⁊ fabulā interest. Nā historie sūt res vere que facte sūt. argumēta sūt que ⁊ si facta nō sūt. fieri tñ possūt. fabule vo sunt que nec facte sunt nec fieri possunt. q2 cōtra naturam sunt.

Incipit liber secundus

De rhetorica ⁊ ei⁹ noie Cap. i.

Rhetorica ē bene dicēdi sciētia. in ciuilibus questiōibus ad psuadēdū iusta ⁊ bona. in rerū psonarūq; negocio. Dicta autem rhetorica greca appellatione απο της ρησιος. id est a copia locutionis. Rhesis eñ apud grecos locutio dicit. rhetor orator. Coniūcta est aūt grāmatice arti rhetorica. In grāmatica eñ scientiā recte loquēdi discimus. in rhetorica vo pcipim⁹ qualit ea que didicim⁹ pferam⁹.

De inuentorib⁹ rhetoricę artis Cap. II.

HEc aūt disciplina a gręcis inuēta ē· a gorgia· aristotele· hermachora. & trāslata in latinū a tullio videlicȝ & q̄ntiliano· ƺ ita copiose ita varie ut eā lectori admirari in ꝓmptu sit; cōprehēdere īpossibile. Nā mēbranis retentis· quasi adheręscit memorię series dictionis· ac more repositis· recordatio oīs elabit̄. Huius disciplinę pfecta cognitio oratorem facit.

De noīe oratoris & partib⁹ rhetoricę Cap. III.

ORator ē igit̄ vir bonus dicēdi peritus. Uir bonus consistit natura· morib⁹· vita artib⁹. Dicēdi peritus cōsistit artificiosa eloquētia· quę cōstat ptib⁹ quinqȝ; inuentiōe· dispositione· elocutione· memoria· pnūciatione. & fine officij· qd̄ est aliqd̄ psuadere. Ipsa aūt peritia dicēdi· in trib⁹ reb⁹ cōsistit; natura· doctrina· vsu. Natura ingenio· doctrina scientia· vsu assiduitate. Hęc sūt eni quę nō solū ī oratore ƺ ī vnoquoqȝ homine artifice expectant̄· ut aliquid efficiat.

De tribus generib⁹ causarū Cap. IIII.

GEnera causaꝝ tria sūt; deliberatiuū· demonstratiuū· iudiciale. Deliberatiuū genus est· in quo de quibuslibet vtilitatib⁹ vitę· qd̄ aut debeat· aut nō debeat fieri tractatur. Demonstratiuū in q̄ laudabilis psona aut reprehensibilis ostendit̄. Judiciale· ī quo de ipsi⁹ psonę facto· aut pęnę aut pręmij sententia dat̄. Dictū aūt iudiciale eo ꝙ iudicet hominē. & snīa sua ostēdat vtrum laudabilis pręmio dignus sit· aut certe reus cōdemnari· liberariqȝ supplicio. Deliberatiuū genus vocat̄ eo ꝙ de vnaquaqȝ re ī eo deliberat̄. Huius genus duplex est; suasio. & dissuasio· id est de expetendo & fugiēdo· id est de faciēdo & nō faciendo. Suasoria aūt ī trib⁹ locis diuidit̄; honesto· vtili· & possibili. Hęc differt aliqd̄ a deliberatiua; q: suasoria eget altera persona. deliberatiua interdū & apud se agit. Jn suasoria aūt duę sunt quę plus valēt; spes & metus. Demonstratiuū dictū· ꝙ vnāquāqȝ rem aut laudando aut vituperando demōstrat. Qd̄ gen⁹ duas habet species; laudem & vituperationē. Laudis ordo trib⁹ tpib⁹ distinguit̄· ante ipsū· ī ipsū· post ipsū. Ante ipsū· ut quę te tā lęta tulerūt sęcula. Jn ipsū· ut o sola infandos troię miserata labores. Post ipsū· ut ī freta dū fluuij currēt· dū montib⁹ vmbrę lustrabunt cōuexa polus dū sidera pascet; semp honos nomenqȝ tuū· laudesqȝ manebūt. Pari ordine econtrario & in vituperatione hoīs hęc forma seruanda ē; ante hominē· ī hominē· p⁹ hominē. Locus cōmunis ad demonstratiuū vituperationis gen⁹ ptinet. Qd̄ tm̄ ab eo in aliq̄ differt. Nam vituperatio quę cōtraria est laudi· specialit̄ ad certam faciend̄ psonā adhibetur. Cōmunis ꝟo locus generaliter in facti crimine preponit̄. Unde & cōmunis locus dicit̄· q: absente psona· nō tantū in hoīe; quantū in ipsū crimen exponit̄. De eni vitiū· nō ī vno tm̄ ƺ etiā cōmune in pluribus inuenit̄.

De gemino statu causarū Cap. V.

STatus apud rhetores dicit̄ ea res ī qua causa cōsistit· id est constitutio. Gręci eni statū a ꝯtentiōe στάσιν dicūt. latini āt nō solū a pugna p̄ quā expugnēt ꝓpositionē aduersarij· ƺ ꝙ eo ps vtraqȝ ꝯsistat. Fit aūt ex intentione & depulsiōe. Status aūt causaꝝ duo sunt· rationalis & legalis. De rationali oriunt̄· coniectura· finis· q̄litas· translatio. De fine iuridicialis & negocialis. De iuridiciali· absoluta & assumptiua. De assūptiua· concessio· remotio criminis· relatio criminis· compensatio. De cōcessiōe· purgatio & deprecatio. Cōiecturalis status ē· cū factū qd̄ alij objicit̄· ab alio pnegatur. Diffinitiuus stat⁹ est cum id qd̄ obijcitur non hoc esse contenditur· sed quid illud sit adhibitis diffinitionib⁹ approbat̄. Qualitas est dum qualis sit res quęrit̄. & q: de vi & genere negocij controuersia agit̄ constitutio generalis appellat̄. Translatio est cū causa ex eo pendet ꝙ non aut is agere videt̄ quē oportet· aut nō apud q̄s· quo tpe· qua lege· q̄ crimine· qua pęna oporteat. Translatiua cōstitutio est qd̄ actio trāslationis & cōmutatiōis indigere videt̄. Juridicialis ē in q̄ ęqui & recti natura aut premij aut pęnę ratio quęritur. Negocialis ē in qua qd̄ iuris ex ciuili more & ęquitate sit ꝯsideratur. Assūptiua ē quę ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationē· foris āt aliqd̄ defēsiōis assumit. Cōcessio ē cū reus non id qd̄ factū est defendit· ƺ ut ignoscat̄ postulat. Qd̄ nos ad pęnitētes ꝓbam⁹ ptinere. Remotio criminis ē· cū id crimen qd̄ infertur ab se & ab sua culpa· vi & potestate ī alium reus dimouere conatur. Relatio criminis ē· cum ideo iure factū dicit̄· ꝙ aliquis ante iniuria lacessitus sit. Comparatio ē cū aliud aliqd̄ alteri⁹ factū· honestū aut vtile cōtēdit̄· qd̄ ut fieret illud qd̄ arguit̄· dicit̄ eē cōmissū. Purgatio ē cū factū quidē cōcedit̄· ƺ culpa remouet̄. Hęc partes habet tres; imprudentiā· casū· necessitatē. Depcatio est cū & peccasse se. & cōsulto peccasse reus ꝯfitet̄. & tm̄ ut ignoscat postulat· qd̄ gen⁹ p̄ raro pōt accidere. Jtē ex legali statu hęc oriunt̄· id ē scriptū & voluntas· leges contrarię· ambiguitas· collectio siue ratiocinatio. & diffinitio legalis. Scriptū & volūtas ē qn̄ ꝟba ipsa vident̄ cū sentētia scriptoris dissidere. Legis contrarię stat⁹ ē qn̄ int̄ se duę leges aut plures discrepare noscunt̄. Ambiguitas ē cū id qd̄ scriptū ē· duas aut plures res significare videtur. Collectio uel ratiocinatio ē qn̄ ex eo qd̄ scriptū ē· aliud quoqȝ qd̄ nō scriptū ē inuenitur. Diffinitio legalis est cū vis verbi q̄si in diffinitiua cōstitutiōe ī qua posita sit quęritur. Status ergo tam rationales ꝙ̄ legales· a quibusdam certius. xviij. cōnumerati sunt. ceterum s̄m rhetoricos tullij. xix. reperiūtur. ꝓpterea q: translationem inter rationales pncipalit̄ affixit status. Inde se ipse etiā cicero reprehendēs· trāslationē legalib⁹ statib⁹ applicauit.

T De tripartita controuersia Cap. vi.

Ripartita controuersia iuxta Ciceronē aut simplex est aut iūcta. Et si iūcta erit: considerandū est vtrū ex pluribꝰ questionibus iūcta sit an ex aliqua cōparatione. Cōtrouersia simplex est quę absolutā cōtinet vnā questionē hoc modo. Corinthijs bellū indicamꝰ an nō? Iūcta est ex pluribꝰ questionibꝰ in qua plura querunt᷑: hoc pacto. Utrum carthago diruat᷑ an carthaginensibꝰ reddat᷑ an eo colonia deducatur? Ex cōparatione in qua ꝑ contentionē vtrū potiꝰ aut quid potissimū querit᷑ ad hūc modū. Utrum exercitꝰ in macedoniā contra philippū mittat᷑ qui socijs sit auxilio an teneatur in italia ut maximę contra hannibalē copię sint.

P De quattuor partibꝰ orationis Cap. vii.

Partes orationis in rhetorica arte quattuor sūt: exordiū narratio argumētatio conclusio. Harū prima auditoris animū ꝓuocat. Secūda res gestas explicat. Tertia fidē assertionibꝰ facit. Quarta finē totiꝰ orationis complectit᷑. Inchoandū est itaqꝫ talit᷑ ut beniuolū docilem uel attentū auditorē faciamꝰ: beniuolū precando docilē instruendo attentū excitādo. Narrandū est ita ut breuit᷑ atqꝫ apte loquamur. Argumentādū ita ut primū nostra firmemꝰ deinde aduersa cōfringamꝰ. Concludendū est ita ut concitemus animū audientis implere quę dicimus.

S De quinqꝫ modis causarū Cap. viii.

Species causarū sūt quinqꝫ id est honestū admirabile humile anceps obscurum. Honestū causę genus est: cui statim sine oratione nostra fauet animꝰ auditoris. Admirabile est: quo est alienatꝰ animꝰ eorū q̄ audituri sūt. Humile ē qḋ negligit᷑ ab auditore et nō magnopere attendendū videt᷑. Anceps est: in quo aut iudicatio dubia ē aut causa honestatis et turpitudinis pticeps: ut et beniuolentiā pariat et offensā. Obscurū: in quo aut tardi auditores sūt aut difficilioribus questionibus ad cognoscendū negociū causa cernit᷑ implicata.

S De syllogismis Cap. ix.

Syllogismus gręce latine argumentatio appellat᷑. Argumētatio autē dicta est quasi argutę mentis oratio qua inuentū ꝓbabile exequimur. Syllogismus igit᷑ est ꝓpositionis et assumptionis confirmationisqꝫ extrema cōclusio aut ex ambigentis incerto aut ex fiducia comprobantis. Cōstat eni tribꝰ ptibꝰ: ꝓpositione assumptione conclusione: Propositiōe utputa qḋ bonū est turpē vsū habere nō potest. Consentit audiens assumpsit ille: pecunia turpē vsum habet. Concludit᷑ ergo pecunia bonū nō est. Syllogismis autē nō solū rhetores sed maxime dialectici vtunt᷑. licet apłus sępe ꝓponat assumat cōfirmet atqꝫ concludat: quę ut diximus ꝓprię artis dialecticę atqꝫ rhetoricę sūt. Syllogismorū apud rhetores principaliter genera duo sunt: inductio et ratiocinatio.

Inductiōis mēbra tria sūt. Prima ꝓpositio. Secunda illatio quę et assumptio dicit᷑. Tertia cōclusio. Inductio est quę rebꝰ nō dubijs captat assensionē eius cui instituta ē siue inter philosophos siue int᷑ rhetores siue int᷑ sermocinātes. Propositio inductionis est quę similitudines concedendę rei necessario vnius inducit aut plurium. Illatio inductionis est quę et assumptio dicit᷑ quę rem de qua cōtendit᷑ et cuius causa similitudines habitę sūt introducit. Conclusio inductiōis est quę aut concessionē illationis confirmat: aut qḋ ex ea cōficiat᷑ declarat. Ratiocinatio est oratio qua id de quo ē questio cōprobat᷑. Enthymema igit᷑ latine interpretat᷑ mentis cōceptio: quā imꝑfectū syllogismū solent artigraphi nūcupare. Nā in duabꝰ ptibus eius argumenti forma consistit: qn̄ id qḋ ad fidē ptinet faciēdā vtit᷑ syllogismorū lege pręterita ut est illud. Si tempestas vitanda ē nō est igit᷑ nauigandū. Ex sola eni ꝓpositione cōstat esse ꝑfectū. vnde magis rhetoribus q̄ dialecticis conuenire iudicatū ē. Ratiocinatiōis modi sūt duo. Primꝰ enthymema qui est imperfectus syllogismus atqꝫ rhetoricus. Secūdus epicherema qui est i rhetoricis latior syllogismus. Enthymemat᷑ membra sūt quinqꝫ. Primū conuincibile. Secundum ostentabile. Tertiū sententiale. Quartū exemplabile. Quintū collectiuū. Cōuincibile ē qḋ euidēti ratiōe cōuincit᷑ sicut fecit Cicero ꝓ milone. Eius igit᷑ mortis sedetis vltores cuius vitam si putetis ꝑ vos restitui posse nolit᷑. Ostentabile ē qḋ certa rei demonstratione cōstringit sicut Cicero in catilina. Hic tn̄ viuit imo viuit et iam in senatū venit. Sententiale ē qḋ sn̄ia generalis adijcit ut apud Terentiū: Obsequiū amicos veritas odiū parit. Exemplabile ē qḋ alicuius exempli comparatiōe euentū similē cōminat᷑ sicut Cicero i philippicis te miror antoni: quorū exempla imitaris eorū exitus nō ꝑtimescere. Collectiuū ē cū in vnū quę argumenta sunt colligunt᷑ sicut ait Cicero ꝓ milone. Quē igit᷑ cū gratia noluit hūc voluit cū aliquorū querela. quē iure quē loco quē tempore nō est ausus hūc iniuria alieno tempore cū ꝑiculo capitis nō dubitauit occidere. Preterea ſm Uictorinū enthymematis ē altera diffinitio ex sola ꝓpositione sicut iam dictū est quę ita constat: Si tēpestas vitanda est nō ē nauigatio requirenda. ex sola assumptiōe ut est illud. Si inimicus ē occidit inimicus aūt ē. Et q2 illi deest cōclusio: enthymema vocatur. Sequit᷑ epicherema descendēs de ratiocinatiōe latior et executior rhetoricis syllogismis latitudine distās et ꝓductiōe sermonis a dialecticis syllogismis. ꝓpter qḋ rhetoribus dat᷑. Hic aūt constat modis tribus. Primus modꝰ tripartitꝰ ē. Secūdus quadripartitus Tertiꝰ quinqꝫpartitus. Tripartitus epicherematicus syllogismus ē qui cōstat mēbris tribus id est ꝓpositione assumptione cōclusiōe. Quadripartitus ē qui cōstat ex mēbris quattuor prima

ꝓpositione· secūda assumptiōe. ⁊ vna ꝓpositionis siue assumptionis cōiuncta. tertia ꝓbatione ⁊ cōclusione. Quinqʒpartitus ē qui cōstat ex mēbris quinqʒ· id est prima ꝓpositione· secūda ei⁹ ꝓbatiōe tertia ei⁹ assumptiōe. quarta eius ꝓbatione. quinta conclusione· hūc Cicero ita facit in arte rhetorica. Si deliberatio ⁊ demonstratio genera sunt causaꝝ· nō possūt recte partes alicui⁹ generis causę putari. Eadē enim res alij genus alij pars esse potest· eidem genus ⁊ pars esse nō potest. ⁊ cętera quousqʒ syllogismi huius membra claudunt.

De lege Cap. x.

Lex est constitutio ꝑpli· quā maiores natu cū plebib⁹ sanxerūt. Nā qđ rex uł imperator edicūt· cōstitutio uel edictū vocaẗ. Institutio equitatis duplex est· nūc in legib⁹· nūc in morib⁹. Inter legem aūt ⁊ mores. hoc interest ꝙ lex scripta est. mos ṽo est vetustate ꝓbata consuetudo: siue lex nō scripta. Nā lex a legendo vocata qꝛ scripta ē. Mos aūt longa consuetudo est de morib⁹ tracta tantūdem. Cōsuetudo aūt ē ius quoddā morib⁹ institutū· qđ ꝓ lege suscipiẗ cū deficit lex. Nec differt scriptura an ratione cōsistat qñ ⁊ legē ratio cōmendat. Porro si ratiōe lex consistat. lex erit omne iā qđ ratione constiterit· dūtaxat qđ religioni congruat· qđ disciplinę cōueniat· qđ saluti ꝓficiat. Vocata aūt consuetudo qꝛ in cōmuni est vsu. Omnis autē lex aut permittit aliquid· ut vir fortis petat pręmium· aut vetat· ut sacraꝝ virginū nuptias nulli petere liceat· aut punit· ut qui cędem fecerit· capite plectaẗ. Factę sunt aūt leges ut eaꝝ metu humana coerceaẗ audacia: tutaqʒ sit inter improbos īnocentia. ⁊ in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas. Legis eni pręmio aut pena vita moderaẗ humana. Erit autē lex honesta· iusta· possibilis· ꝯm naturā· ꝯm consuetudinē patrię· loco tēporiqʒ conueniens· necessaria· vtilis· manifesta qʒ ne aliqđ p obscuritatē in captionē ꝯtineat· nullo priuato cōmodo· ꝫ ꝓ cōmuni ciuiū vtilitate cōscripta.

De sententia Cap. xi.

Sententia ē dictū impsonale· ut obsequiū amicos· veritas odiū parit. Huic si persona fuerit adiecta· chria erit· ita: offendit achilles agamēnonem vera dicendo: metrophanes promeruit gratiā mitridatis obsequendo. Nam inter chria ⁊ sententiam hoc interest: ꝙ sententia sine psona pferẗ. Chria sine persona nunꝙ diciẗ. Unde si sententię psona adijciaẗ· fit chria· si detrahaẗ fit sententia.

De catasceua ⁊ anasceua Cap. xii.

Catasceua est cōfirmatio positę rei. anasceua aūt contraria superiori est. Reuincit eni nō fuisse· aut non esse qđ natū aut factū aut dictū esse ꝓponiẗ· ut si quis chimęram neget fuisse· aut fuisse confirmet. Inter has ⁊ thesim hoc iterest ꝙ thesis ęquis ⁊ ipsa habeat disputationē in vtrāqʒ partē· tñ incertę rei quasi quędam deliberatio uel cohortatio ē. Catasceua āt ⁊ anasceua in his reb⁹ quę verisimiles nō sūt sed ꝓ veris ponunẗ plerunqʒ versanẗ. Anasceuę prima diuisio est incōueniens ⁊ mendaciū. Incōuenientis species sūt. qđ inhonestū ē. ⁊ qđ iutile. Itē inhonestum tractaẗ aut in dictis aut in factis. In dictis ut si quis indecora ⁊ nō respondentia auctoritati dixisse dicaẗ· velut si aliquis infamet catonē illū censoriū· iuuenturē illā ad nequitiā ⁊ luxuriā cohortatā. In factꝭ· ut si qs abhorrens aliqđ a sanctimonia ⁊ nomine suo fecisse dicaẗ· ut est fabula de adulterio martis ⁊ veneris. Mendacium tres habet species: incredibile qđ factū nō esse credaẗ ut adolescentem qui de siculo littore ingredietes africā classes viderit. Impossibile est: ut clodius insidias miloni fecerit. ⁊ idē occisus sit a milone. cōtrariū ē. Nā si insidias fecit occidit. Occisus ē nō fecit insidias. Hęc distributio in contrariū reformata catasceuę proderit. Oportebit tñ principia sic ordinari ut aut credendū esse veterū auctoritati. aut fabulis fidē nō habendā esse dicamus. Et ad postremū i anasceua requiramus· ne quid aliud significare voluerint ꝗ ista finxerūt. ut scyllam nō marinā. ꝫ maritimā feminā. nec succinctā canibus ꝫ rapacem aliquā. ⁊ inhospitalē venientibus extitisse.

De prosopopeia Cap. xiii

Prosopopeia est cū i aīaliū· rerū ⁊ psona ⁊ sermo fingiẗ. sicut Cicero in catilina. Etenī si mecū patria mea quę mihi vita mea multo est charior loquereẗ dicens ⁊c. Sic ⁊ montes ⁊ flumina uel arbores loquētes inducimus· psonā imponentes rei quę nō habet naturā loquēdi. qđ ⁊ tragedis vsitatū est. ⁊ in orationibus frequentissime inuenitur.

De ethopeia Cap. xiiii.

Ethopeiā ṽo illam vocamus in qua hominis psonā fingim⁹ p exprimendis affectib⁹ ętatis· studij· fortunę· letitię· sexus· meroris· audacię. Nā cū piratę psona suscipiẗ. audax abrupta· temeraria erit oratio: cū feminę sermo simulatur. sexui cōuenire debet oratio. iam ṽo adolescētis ⁊ senis ⁊ militis ⁊ imperatoris ⁊ parasiti ⁊ rustici ⁊ philosophi diuersa ratio est dicēdi Aliter eni loquitur gaudio affectus. aliter vulneratus. In quo genere dictionis· illa sunt maxime cogitanda. qs loquaẗ. ⁊ apud quē. ⁊ de quo. ⁊ vbi ⁊ quo tempore· quid egerit· quid acturus sit· aut qđ pati possit. si hęc consulta neglexerit.

De generib⁹ questionū Cap. xv.

Genera questionū duo sūt: quoꝝ vnū est finitū. alterū īfinitū. Finitū hypothesis grece: latine causa dicitur. vbi cum certa psona controuersia ē. Infinitū. qđ grece thesis: latine ꝓpositū nominaẗ. hoc psonā nō habet certā nec inest in aliqua certa circūstantia. id ē nec locus nec tempus. In causa ṽo certa oīa sunt. vnde quasi pars causę est propositum.

De elocutione Cap. xvi.

Iam v̾o in elocutionibꝰ illo vti oportebit ut res. locꝰ. tempꝰ. ꝑsona audiẽtis efflagitat. ne ꝓphana religiosis. ne inuerecunda castis. ne leuia grauibꝰ. ne lasciua serijs. ne ridicula tristibus misceant᷑. latine aũt ⁊ ꝑspicue loquendũ. Latine aũt loquit᷑ qui v̾ba rerum vera ⁊ naturalia ꝑsequit᷑. nec a sermone atq; cultu presentis tp̄is discrepat. Huic nõ sit satis videre q̇d dicat. nisi id q̊ʒ suauit᷑ ⁊ aperte dicere. ne id quidem tantũ. nisi id quod dicat ⁊ facere.

De trimodo genere dicendi Cap. xvii.

Dicenda sũt q̊ʒ sũmissa lenit᷑. incitata grauiter. inflexa moderate. Hoc est eñ illud trimodũ genus dicendi: humile. mediũ. grãdiloquũ. Cũ eñ magna dicimꝰ grandit᷑ ꝓferenda sũt: cũ ꝑua dicimꝰ subtilit᷑. cũ mediocra temperate. Nam in paruis causis nihil grande nihil sublime dicẽdũ ẽ. ʒ leni ac pedestri more loquendum. In causis aũt maioribꝰ vbi de deo uel hoĩuʒ salute referimꝰ. plus magnificẽtie ⁊ fulgoris ẽ exhibendũ. In tẽꝑatis v̾o causis vbi nihil agit᷑ ut agat. ʒ tantũmodo ut delectet᷑ auditor. int᷑ vtrũq; est moderate dicendũ. ʒ ⁊ q̄uis de magnis rebus quisq; dicat. nõ tñ semꝑ grandit᷑ docere debet. sed sũmisse cũ docet. tẽꝑate cũ aliq̇d laudat uel vituꝑat. grandit᷑ cũ ad cõuersionẽ auersos animos ꝓuocat. Utenda tñ verba in sũmisso genere sufficientia. in tẽꝑato splendẽtia. i grãdi vehemẽtia

De colo. cõmate ⁊ periodis Cap. xviii.

Componit᷑ ãt instruit᷑q; oĩs oratio v̾bis cõma. colon. periodon. Cõma ꝑticula est sentẽtie. Colon membrũ. Periodus ambitus uel circuitꝰ. Fit aũt ex cõiunctiõe v̾boꝝ cõma. ex cõmate colon. ex colon periodus. Cõma ẽ iũcture finitio utputa. ⁊ si vereor iudices: ecce vnũ cõma. sequit᷑ ⁊ aliud cõma. ne turpe sit ꝓ fortissimo viro dicere: ⁊ factũ est colon. id ẽ membrũ. q̄d intellectum sensui prestat. ʒ adhuc pendet oratio. sicq; deinde ex pluribꝰ mẽbris fit ꝑiodus. id ẽ extreme sentẽtie clausula. Ita veterẽ iudicioꝝ morẽ requirunt. Periodus aũt longior esse nõ debet. q̄ ut vno spiritu ꝓferatur.

De vitijs lrãꝝ ⁊ v̾boꝝ ⁊ sniaꝝ cauẽdis Cap. xix.

Preterea purũ ⁊ honestum oratoris eloquiũ carere debet omnibꝰ vitijs tã in litteris q̄ in v̾bis. q̄ etiã in sententijs. In litteris ut iũctura apta ⁊ cõueniẽs sit. ⁊ sic obseruandũ. ne precedẽtis v̾bi extrema vocalis in eandem vocalẽ primã incidat v̾bi sequẽtis ut femine egyptie. Que in structura melior fit. si cõsonãtes vocalibus applicent᷑. Triũ q̊ʒ consonantiũ que se incidentes. stridere ⁊ q̄si rixari videntur. vitanda iunctura est. id ẽ r s x. ut ars studioꝝ. rex xerxes error romuli. Fugiẽda est ⁊ consonãs m. illisa vocalibus. ut verũ eni. Preterea carere debet oratio omnibꝰ vitijs. que inter prima grãmaticoꝝ studia cognoscuntur.

De iuncturis verboꝝ Cap. xx

In verbis q̊ʒ cauẽda sũt vitia. ⁊ nõ improꝑia verba ponant᷑. que greci acyrologiã vocant. Amanda est ẽ ꝓprietas. sic tñ ut nõ aliq̄ñ ꝓpter humilitatẽ sordidi aut spurci vocabuli translatis noibus sit vtendũ. nõ tñ longe accitis. ʒ ut veris ꝓxima ⁊ cognita videãt᷑. Fugienda etiã hyꝑbata longiora. que fieri sine alioꝝ sensuũ confusione nõ possunt. Ambiguitas quoq; ⁊ vitiũ illud cauendũ. cũ quidã iactatione eloquẽtie ducti. q̄d vno aut duobꝰ verbis significare poterant. int᷑positis inanibꝰ vocibꝰ longa ⁊ circũplexa ambage ꝯcludũt. q̄d vitiũ perissologia vocat᷑. Cui contrariũ criminis vitiũ est. ⁊ breuitatis studio etiã necessaria v̾ba furari. Fugiẽda sũt quoq; sicut in litteris ⁊ v̾bis: ita ⁊ sentẽtijs vitia. que int᷑ prima grãmaticorũ studia cognoscuntur. Sunt aũt cacephaton. tautologia. eclipsis. acyrologia macrologia. perissologia. pleonasmos. ⁊ his siñia At contra orationẽ extollit ⁊ exornat energia. tũ emphasis que plus quiddã q̄ dixerat intelligi facit. ut si dicas: ad gloriã scipionis ascẽdet. ⁊ Uirgilius; dimissũ lapsi ꝑ funẽ. Cũ eñ dicit lapsi. altitudinẽ imaginis suggerit. Huic contraria virtꝰ est verbis minuere. que natura sua magna sũt.

De figuris verboꝝ ⁊ sententiaꝝ Cap. xxi.

Sunt aũt ⁊ quedã figure verboꝝ in preceptis eloquẽtie quibꝰ auget᷑ ⁊ ornat᷑ oratio etiã figuris verboꝝ ac sententiaꝝ. Nam q: directa ⁊ ꝑpetua oratio fatigationẽ atq; fastidiũ. tam dicendi q̄ audiendi creat. flectenda est ⁊ in alias versanda formas. ut ⁊ dicentẽ reficiat. ⁊ ornatior fiat. ⁊ iudicẽ diuerso vultu audituq; deflectat. De quibꝰ plurime supius a donato in schematibꝰ artis grãmatice annotate sunt. Unde tñ illa hic int᷑poni oportuit que in poemate aut nũq̄ aut difficulter fiũt. i oratiõe aũt libere fiũt. Anadiplosis ẽ cõgeminatio v̾boꝝ. ut hic tñ viuit. imo viuit ⁊ iam i senatũ venit. Climax ẽ gradatio cũ ab eo verbo quo sensus supior terminat᷑. inferior incipit. ac dehinc q̄si ꝑ gradus dicẽdi ordo seruat᷑ ut est illud africani. Ex innocentia nascit᷑ dignitas. ex dignitate honor. ex honore imperiũ. ex imperio libertas. Hanc figurã nõnulli catenã appellant. ꝓpter q̄ aliud in alio quasi nectit᷑ noie: atq; ita res plures in geminatiõe verboꝝ trahunt᷑. Fit aũt hoc schema nõ solũ i singulis verbis ʒ etiam in contextu verboꝝ ut apud grecũ. Pueritia tua adolescentie tue inhonestamentũ fuit. adolescẽtia senectutis decoramẽtũ. senectꝰ reipublice flagitiũ. sic ⁊ apud scipionẽ. Ui atq; gratis coactus cũ illo sponsionẽ feci. facta sponsione ad iudicẽ adduxi. adductũ primo cetu damnaui. damnatũ ex voluntate dimisi. Antithera que latine contraposita appellant᷑. que dum ex aduerso ponunt᷑. ⁊ in ornamento locutionis decentissima existunt. ut Cicero Ex hac parte pudor expugnat. illinc petulãtia. hinc pudicitia. illinc stuprũ. hinc fides. illinc

fraudatio: hinc pietas· illinc scel⁹: hinc pstantia· illinc furor: hinc honestas· illinc turpitudo: hinc continētia· illinc libido: hinc deniqꝫ equitas· temperantia· fortitudo· prudētia. ꝛ virtutes oēs certant: cū iniquitate luxuria: ignauia cū temeritate ꝛ cū vitijs oībus. Postremo copia cum egestate bona ratio cū pdita: mens sana cū amentia· bona deniqꝫ spes cū oīuꝫ rerū desperatione cōfligit. In huiusmodi certamine ac prelio· huiusmodi locutionis ornamēto liber ecclesiastic⁹ vsus ē dicēs: Contra malū bonū. ꝛ contra morte vita· sic contra piū peccator. ꝛ sic intuere in oīa opa altissimi· bina ꝛ bina· vnū cōtra vnū. Synonyma ē quotiens in cōnexa oratione· plurib⁹ verbis vnā rem significam⁹· ut ait Cicero. Nihil agis· nihil moliris· nihil cogitas. Item nō feram· nō patiar· nō sinam. Epanodos quā regressionē nostri vocāt. Principū dignitas erat pene par· nō par fortasse eoꝝ qui sequebant. Antapodosis· quotiēs media primis ꝛ vltimis conueniūt ut ibi. Vestrū etiam hoc factū reprehēdo patres conscripti· nō meū ac pulcherrimū quidē factū· verū ut dixi nō meū ꝫ vestrū. Paradiastole est· quotiens id qḋ dicim⁹ interpretatiōe discernim⁹· cū te ꝓ astuto sapientē appellas· ꝓ inconsiderato fortē· ꝓ illiberali diligentē. Antanaclasis est· quę eodē verbo contrariū exprimit sensū. Querebat quidam de filio cur morte suā expectaret· respondere nō expecto· imo peto inquit ut expectes. Antimetabole est cōuersio verboꝝ· quę ordine mutato contrarium efficit sensū. Nō ut edam viuo· ꝫ ut viuā edo. Et illud Si consul antoni⁹· brutus hostis. Si conseruator reipublicę brut⁹· hostis antoni⁹. Erochen qs eos appellauit? Apius. Quis produxit? Apius.

Nūc figuras sentētiaꝝ· qs ope preciū ē cognoscere ꝓsequmur. Sentētia ē dictū ipsonale· ut obsequiū amicos· veritas odiū parit. Huic si psona fuerit adiecta chrian erit· ita offēdit achilles agamēnonē vera dicendo. Metrophanes ꝓmeruit gratiā mitridatis obsequēdo. Nam int chrian ꝛ sententiā hoc interest· ꝙ sentētia sine psona ꝓfert chrian sine psona nūꝙ dicit. Vñ si sentētię psona adijciat· fit chrian· si detrahat· fit snīa. Sententiaꝝ species multę sūt. Alię eni sūt indicatiuę· alię ꝓnūciatiuę· ut nusꝙ tuta fides. Alię impatiuę ut vade age· nate voca zephyros ꝛ labere pennis. Alię admiratiuę· tantū ne animis celestibus irę? Alię compariuę· ut est: si vinco ꝛ pereo· qḋ ibi me vincere prestat? Alię suplatiuę cū aliq motu animi ꝛ indignatiōe ꝓmunt· ut ibi: qḋ nō mortalia pectora cogis auri sacra fames? Alię introgatiuę· ut iuuenes quę causa subegit ignotas tentare vias? q gen⁹? vnde domo? pacē ne huc fertis: an arma? Alię respōsiuę· ut illinc istinc. Alię depcatiuę ut eripe me his inuicte malis. Alię ꝓmissiuę ut parce metu cytherea manēt imota tuoꝝ. Alię cōcessiuę· quę cū impulsiōe ꝓhibeāt· ut I sequere italiā vētis; pete regna ꝑ vndas; quę tñ ne nō intellecta sit ꝑsuasio· ꝑmixta sūt aliqua quę vetēt latent· ut ventis ꝑ vndas. Alię demōstratiuę· ut en ecce. Alię optatiuę· ut o mihi preteritos referat si iupiter annos. Alię derogatiuę ut nequaꝙ. Alię cū exclamatione ꝓferunt· ut qs furor o ciues pacem cōuertit in arma? Et Cicero: O dij imortales· vbi nā gentiū sum⁹? Alię exhortatiuę· cū ad sententiā ꝓuocam⁹· ut Aude hospes contemnere opes. Alię dehortatiuę· cū a cōtrario vitio peccatoꝫ reducim⁹. Sūt ꝛ affirmatiuę ut qḋ ni q̃pe. Preceptiuę ut nudus ara· sere nud⁹ ꝛ habebis frigore messes. Vetatiuę ut ne ve inter vites corylū sere· ne ve flagella sūma pete. Negatiuę· ut non· minime. Sūt ꝛ miratiuę ut pape viuere nō licet ꝛ fornicari libet. Dolentis· ut hei mihi ꝙ nullis amor ē sanabilis herbis Silitudinis sic· ut creta fert quōdā labyrinth⁹ i alta. Admonent irridentis· gemētis· flentis· exhortatiuę· cōsolatiuę· cōmiserantis· quoꝝ quot sūt genera uel figurę· tot ꝛ in ꝓnūciando voces. Sūt ꝛ amphidoxę· quarū ps honesta ē· pars inhonesta· ut nō ē tua tuta volūtas. magna petis pheton. Sūt ꝛ alię· ꝓcatalepsis cū id qḋ nobis obijci poterat ante presumim⁹ ad diluendū· ut si qs vestrū iudices aut coꝝ qui assūt forte mirant. Sūt ꝛ aporię· dubitatio simulantis nescire se quę scit· aut quō dicat. Cenonesis āt dicit cōmunicatio consilij cū iudicib⁹ aut aduersarijs· ut si dicas· vos consulo iudices· aut vos aduersarij· quid me facere cōuenerit· aut qḋ vos facturi fuissetis. Paradoxon ē· cū dicim⁹ inopinatū aliquid accidisse· ut ꝓ flacco Cicero. cui⁹ laudis predicator esse debuerit· ei⁹ piculi depcatorē esse factū. Epitrope id ē pmissio· cū aliqua ipsis iudicibus aut aduersarijs pmittim⁹ existimāda· ut caluus in vatinio. Perfrica frontē. ꝛ dic te digniorē q pretor fieres ꝙ catonē. Parisia ē oratio libertatis ꝛ fiducię plena· ut ibi· occidi nō spuriū meliū ꝛ cętera. Qua figura caute vtendū ē: ut Cicero· premisit eni rationem. Ethopeia est cum sermonē ex aliena psona inducim⁹· ut ꝓ celio tulli⁹ facit apiū cęcū cū clodia loquentē. Energia est rerū gestarū aut quasi gestarū sub oculis inductio. de q locuti iam sumus. Metathesis ē· quę mittit animos iudicū i res preteritas· aut futuras. hoc modo. Reuocate mentes ad spectaculum expugnatę miserę ciuitatis. ꝛ videre vos credite incendia· cędes· rapinas· direptiones· liberoꝝ corpoꝝ iniurias· captiuitates matronarū· trucidationes senū. In futurū aūt anticipatio coꝝ quę dictur⁹ est aduersari⁹· ut tulli⁹ ꝓ milone· cū mittit animos iudicū in cū reipublicę statū qui futur⁹ ē etiā: si occiso milone clodi⁹ viueret. Aposiopesis est· cū id qḋ dicturi videbamur· silētio itercipim⁹· ita. Quos ego: ꝫ motos prestat cōponere fluct⁹. Epanalepsis ē digressio· ita. Tulit calor me dicendi ꝛ dignitas rerū paulo longius ꝙ volebā. ꝫ redeo ad causā. Anamnesis ē cōmemoratio ei⁹ rei cuius oblitos fuisse nos fingim⁹. Apetesis ē cum id qḋ

animos iudicū q̄si depoſueram⁹· oportune repo/ ſcim⁹. Etiologia eſt cū ꝓponim⁹· oportune repo/ ſcim⁹ aliqd· eiuſq; cauſā ⁊ ratione͂ reddim⁹. Characteriſm⁹ ē deſcriptio figurę alicui⁹ expſſa· ut oīa mercurio ſimilis voceq; colorēq; ⁊ crines flauos ⁊ mēbra decora inuētę. Epitrochaſmos· cū plures ſenſus breuit᷑ expeditos in vnū locū coaceruat ⁊ cū quadam feſtinatione decurrit· ut Cicero ſic. Rempublicā queritis vitamq; oiu; veſtrū· bona fortunas· coniuges· liberoſq; vſus ⁊ cetera. Ironia eſt· cū ꝑ ſimulatione͂ diuerſū ꝙ dicit intelligi cupit. Fit aūt aut cū laudam⁹ cū que͂ vituparе volum⁹· aut vitupam⁹ que͂ laudare volum⁹. Utriuſq; exemplū erit· ſi dicas amatore͂ reipublicę catilinā hoſte͂ reipublicę ſcipione͂. Diaſiſmos· ea quę magna ſūt ꝟbis minuit· aut minima extollit. Epimone ē quotiēs ī eode͂ ſenſu diuti⁹ immoramur· ſic. Cui tande͂ pepercit· cui⁹ amicitię fidem cuſtodiuit· cui bono inimic⁹ nō fuit· qn̄ nō aut accuſauit aliquem aut verberauit aut ꝑdidit. Epangelia ē ꝓmiſſio qua iudicem attentū facim⁹· pollicentes nos aliq̄ magna· aut minima dicturos. Proſopopeia ē· cū in animaliū ⁊ pſona ⁊ ſermo fingit᷑. Cicero in catilina. Etenī ſi mecum patria mea quę mihi vita mea multo ē charior loquere᷑ dicēs ⁊c̄. Parathesis eſt· cū quaſi deponimus aliqd imperfectū· apud memoriā iudicū· repetituros nos dicētes cū oportunū fuerit. Penſis id eſt ſoliloquiū· cū ad interrogata ipſi nobis reſpondem⁹. Sincroſis ē cū differim⁹ aliqd· ut petentes aliud interim nos nō ꝑmittant dicere inter figuras ſententiaꝝ.

De dialectica Cap. XXII.

Dialectica eſt diſciplina ad diſcernendas rerū cauſas inuenta. Ipſa ē philoſophię ſpecies quę logica dicit᷑· id eſt rationalis diffiniendi querendi ⁊ diſcernendi potens. Docet enim in pluribus generibus queſtionum que͂admodum diſputando vera ⁊ falſa diiudicentur. Hanc quide͂ primi phi in ſuis dictionib⁹ habuerunt· nō tn̄ ad artis redegere peritiam. Poſt hos ariſtoteles ad regulas quaſdā doctrinę argumēta ꝑduxit· ⁊ dialecticā nūcupauit· ꝑ eo ꝙ in ea de dictis diſputat᷑. Nam lecton dictio dicit᷑. Ideo aūt poſt rhetoricā diſciplinā dialectica ſequit᷑: q2 in multis vtraq; cōmunia exiſtunt.

De differētia dialecticę ⁊ rhetoricę art̄. Cap. XXIII.

Dialecticā ꝟo ⁊ rhetoricā Uarro in nouē diſciplinaꝝ libris· tali ſimilitudine diffiniuit. Dialectica ⁊ rhetorica eſt· qđ ī manu hoīs pugn⁹ aſtrict⁹· ⁊ palma diſtenſa. illa ꝟba contrahēs: iſta diſtendēs. Dialectica ſiquide͂ ad diſſerēdas res acutior· rhetorica ad illa quę nitit᷑ docēda facundior. Illa ad ſcholas nōnūꝙ venit· iſta iugit᷑ ꝓcedit in forū. Illa requirit rariſſimos ſtudioſos· hęc frequent᷑ ⁊ ꝑpłos. Solent aūt phi anteꝙ ad iſagogen veniant exponendam diffinitione͂ phię oſtendere· quo facili⁹ ea quę ad eam ꝑtinent demonſtrent᷑.

De diffinitione philoſophię Cap. XXIIII.

Philoſophia eſt rerū hūanaꝝ diuinarūq; cognitio· cū ſtudio bene viuēdi cōiuncta. Hęc duabus ex rebus cōſtare vide᷑: ſcia ⁊ opinatione. Sciētia eſt· cū res aliqua certa ratione ꝑcipit᷑. Opinatio aūt· cū adhuc incerta res latet. ⁊ nulla ratione firmata videtur· utputa· ſol vtrū ne tant⁹ quant⁹ vide᷑· an maior ſit ꝙ oīs terra. itē luna globoſa ſit· an concaua. ⁊ ſtellę· vtrum ne adhęreant celo· an ꝑ aere͂ libero curſu ferant᷑. celū ipſum qua magnitudine· qua materia cōſtet· vtrū quietū ſit ⁊ īmobile· an incredibili celeritate voluat᷑: quanta ſit terrę craſſitudo· aut quibus fundamētis librata ⁊ ſuſpenſa ꝑmaneat. Ipſum aūt nomen latine interpretatū· amorem ſapientię ꝓfite᷑. Nā greci philon amore͂· ſophiā ſapiētiā dicūt. Philoſophię ſpecies tripita ē: vna naturalis· quę grece phyſica appellat᷑· in qua de natīrę īquiſitiōe diſſerit᷑. altera moralis· quę grece ethica dicit᷑· in qua de morib⁹ agit᷑. tertia rationalis· que greco vocabulo logica appellat᷑· in qua diſputat᷑ que͂admodū in rerū cauſis· uel vitę moribus veritas ipſa querat᷑. In phyſica igit᷑ cauſa querendi· in ethica ordo viuendi· in logica ratio intelligendi verſat᷑. Phyſicā apud grecos prim⁹ pſcrutatus ē thales mileſius· vn⁹ ex ſepte͂ illis ſapientib⁹. Hic enī ante alios celi cauſas atq; vim reꝝ naturaliū contemplata ratione ſuſpexit· quā poſtmodū Plato in quattuor diffinitiones diſtribuit· id eſt arithmeticā· geometriā· muſicā· aſtronomiā. Ethicā ſocrates prim⁹ ad corrigendos componendoſq; mores inſtituit· atq; oē ſtudium ei⁹ ad bene viuēdi diſputatione͂ ꝑduxit· diuidēs eā in qttuor virtutes animę· id eſt prudentiā· iuſticiā· fortitudine͂· tēpantiā. Prudentia eſt in reb⁹ qua diſcernunt᷑ a bonis mala. fortitudo qua aduerſa ęquanimiter tolerant᷑. tēpantia q̄ libido cōcupiſcentiaq; rerū frenat᷑. iuſticia qua recte iudicando ſua cuiq; diſtribuunt᷑. Logicā quę rationalis vocat᷑ plato ſubiūxit· ꝑ quā diſcuſſis rerū moruq; cauſis vim eaꝝ rationabilit᷑ pſcrutat⁹ eſt· diuidens eā in dialecticā ⁊ rhetoricā. Dicta aūt logica· id eſt rationalis. Logos enim apud grecos ⁊ ſermone͂ ſignificat ⁊ ratione͂. In his quippe trib⁹ generibus phię· etiā eloquia diuina cōſiſtūt. Nā aut de natura diſputare ſolēt· ut in geneſi ⁊ eccleſiaſten· aut de morib⁹· ut ī ꝓuerbijs. ⁊ ī oibus ſparſim libris. aut de logica ꝑ q̄ noſtri theologicā ſibi vendicant ut in canticis canticoꝝ ⁊ ī euāgelijs. Item aliqui doctoꝝ philoſophiā in nomine ⁊ partib⁹ ſuis ita diffinierūt.

Quid ſit philoſophia Cap. XXV.

Philoſophia eſt diuinarum humanarūq; rerū inquantū homini poſſibile eſt probabilis ſcientia. Aliter. Philoſophia ē ars artium ⁊ diſciplina diſciplinarum. Rurſus Philoſophia ē meditatio mortis. qđ magis conuenit xpianis· q̄ ſeculi ambitiōe calcata· ꝯuerſatiōe

disciplinabili similitudine future patrię viuunt.
Philosophia diuidit in duas ptes. in inspectiuā
& in actualē. Alij diffinierūt philosophię rationē
in duab⁹ consistere ptib⁹. quarū prior inspectiua ē
altera actualis. Inspectiua diuidit i naturalē. do-
ctrinalē & diuinalē. Doctrinalis diuidit in q̄ttuor
ptes. in aritbmeticā. musicā. geometriā & astro-
nomiā. Actualis diuidit i moralē. dispensatiuā &
ciuilē. Inspectiua dicit qua supgressi visibilia. de
diuinis aliqd & cęlestib⁹ contemplamur. eaq; mēte
solūmodo inspicimus. quę corporeū supgrediunt
obtutū. Naturalis dicit. vbi vniuscuiusq; rei na
tura discutit. q: nihil generat i vita cōfusū. s; vnū-
qdq; his vsib⁹ deputat. i qb⁹ a creatore diffinitū ē
nisi forte cū voluntate dei aliqd miraculū puenire
monstret. Diuinalis dicit qñ aut ineffabilē natu-
ram dei. aut spiritales creaturas ex aliq parte p-
fundissima qualitate disserim⁹. Doctrinalis dicit
scientia quę abstractā cōsiderat quantitatē. Ab-
stracta eni quantitas dicit. quā intellectu a mate-
ria sepantes uel ab alijs accidentib⁹ ut est par. im-
par. uel ab huiuscemodi. i sola ratiocinatiōe tra-
ctam⁹. Cuius species sūt quattuor: aritbmetica.
geometria. musica. astronomia. Aritbmetica est
disciplina quantitatis numerabilis s̄m se. Geo-
metria est disciplina magnitudinis immobilisq;
& formarū. Musica ē disciplina quę de numeris
loquit qui ad aliqd sūt: his qui iueniunt i sonis.
Astronomia est disciplina quę cursus cęlestiū si-
derum figurasq; contemplat oēs. & habitudines
stellar circa se. & circa terrā indagabili ratione p-
currit. Porro actualis dicit quę res ppositas ope-
rationib⁹ suis explicat. Cui⁹ ptes sūt tres: mora-
lis. dispensatiua & ciuilis. Moralis dicit. p quam
mos viuēdi honest⁹ appetit. & instituta ad virtutē
tendentia pręparāt. Dispensatiua dicit. cū dome-
sticarū rerū sapient ordo disponit. Ciuilis dicit
p quā toti⁹ ciuitatis vtilitas administrat.

De isagogis porphirij Cap. xxvi.

POst philosophię diffinitiones in quib⁹
generaliter oīa continent. nūc isagogas
porphirij expediamus. Isagoga quippe
grece. latine introductio dicit. eorū scilicz q phi-
losophiā incipiūt. continēs in se demonstrationē
primar rationū de qualibet re quid sit. suaq; cer-
ta ac substantiali diffinitione declarat. Nā posi-
to primo genere. deinde species & alia quę vicina
esse possūt subiungim⁹. ac discretis cōmunionib⁹
separam⁹ tādiu interponētes differētias quousq;
ad ppriū ei⁹ de quo quęrim⁹ signata ei⁹ expressione
pueniam⁹. utputa. homo ē aīal rationale morta-
le terrenū. bipes. risus capax. Genus aial cū dictū
est. substantia hoīs declarata est. Est eni ad ho-
minē gen⁹ aīal. s; q: late patebat. adiecta ē species
terrenū. & iam exclusum est id qd aut ethereū aut
humidū. Differentia vo ut bipes. quę pter aīalia
posita ē quę multis pedib⁹ innitunt. Itē rationa-
le. pter illa quę ratione egent. Mortale autē ppē
id q nō angelus est. Postea discretis atq; seclusis
adiectū est ppriū. in parte postrema. risus capax.
Est eni solū hoīs q ridet. Sic pfecta est omni ex
pte diffinitio. ad hominē declarandū. Cui⁹ disci-
plinę diffinitionē plenā existimarūt aristoteles &
tulli⁹ ex genere & differentijs consistere. Quidam
postea pleniores i docendo. ei⁹ pfectā substantia-
lem diffinitionē. in quinq; ptibus velut in mem-
bris suis diuiserūt. quar prima est de genere. se-
cunda de specie. tertia de differētia. quarta de p-
prio. quinta de accidente. Gen⁹ ut aial. est eni vo-
cabulū generale & cōmune omniū animā haben-
tiū. Species ut homo. ē eni specialitas qua sepa-
rat a ceteris animantib⁹. Differentia. ut rationale
mortale. His eni duobus differt homo a cęteris.
Cū eni dicit rationale. discernit ab irrationabi-
lib⁹ & mutis. quę nō habēt rationē. Cū mortale.
discernit ab angelis qui nesciunt mortē. Propriū
ut risibile. homo est eni qd ridet. & hoc pręter ho-
minē nulli⁹ animalis est. Accidēs ut color in cor-
pore. doctrina in animo. Hęc eni tempor varie-
tate & accedūt & mutant. & ē ex omnib⁹ his qnq;
partib⁹ oratio plenę sententię ita. Homo ē aīal ra-
tionale. mortale. risibile. boni maliq; capax. Sic
etiā in omni oratione substantiali tamdiu inter-
ponere debem⁹ species & differentias. q̄diu seclusis
omnib⁹ quę hoc idē esse possunt. ad id pueniat. ut
pprietas iam certa teneat. Isagogas aūt ex greco
in latinū transtulit Victorin⁹ orator. cōmentūq;
ei⁹ quinq; libris boetius edidit.

De cathegorijs aristotelis Cap. xxvii.

SEquunt aristotelis cathegorię. quę lati-
ne prędicamenta dicunt: quib⁹ p varias
significationes oīs sermo conclusus est.
Instrumenta cathegoriarū sunt tria. id est prima
equiuoca. secūda vniuoca. tertia denominatiua.
Equiuoca sūt qñ multarū rerū nomen vnū est. s;
nō eadē diffinitio. ut leo. Nā quantū ad nomen
ptinet & verus & pictus & cęlestis leo dicit. quantū
ad diffinitionē ptinet. alit verus diffinit. alit pi-
ctus. alit cęlestis. Uniuoca sūt. qñ duar aut plu-
rimarū rerū vnū nomen est & diffinitio. ut vestis.
Nā & birrus & tunica. nomen vestis possunt ac-
cipere & ei⁹ diffinitionē. Ergo hoc vniuocū in ge-
nerib⁹ esse intelligit q: & nomen & diffinitionem
dant formis suis. Denoīatiua id ē deriuatiua di-
cunt. quęcunq; ab aliquo solo differentię casu. s̄m
nomen habēt appellationē. ut a bonitate bonus.
a malitia malus. Cathegoriarū autē species decē
sūt. id est substantia. quantitas. qualitas. relatio.
situs. locus. tempus. habitus. agere & pati. Sub-
stantia est quę pprię & principalit dicit: quę neq;
de subiecto prędicat neq; in subiecto est. ut aliqs
homo uel aliqs equus. Secūdę āt substantię di-
cunt i quib⁹ speciebus illę quę principalit substātię
primo dictę sunt insunt. atq; claudunt. ut in ho-
mine Cicero. Quantitas est mensura. p quā ali-
quid uel magnū uel min⁹ ostendit. ut long⁹ breuis.

Qualitas est ut qualis sit orator an rusticus · niger · aut candidus. Relatio est · quę refert ad aliquid. Cū enī dicit filius · demonstrat ꝛ pater. Hęc relatiua simul incipiūt. Nāqꝫ seruus ac dn̄s · vno tpe exordiū nois sumūt · nec aliqñ inuenit dominꝰ prior seruo · nec seruꝰ dn̄o. Alter enī alteri precesse nō potest. Porro situs a positione dictꝰ est · ut quis aut stet aut sedeat · aut iaceat. Locus est vbi sit · in foro · in platea. Loci aūt motus partes sex habet · dextrā ꝛ sinistrā · ante ꝛ retro · sursum atqꝫ deorsū. Partes quoqꝫ istę sex · duo habēt · longe ꝛ prope. Tempꝰ ut hodie · heri. Habitus a habendo aliqd dictꝰ · ut habere scientiā in mente · virtutē in corpore · circa corpꝰ vestimentū ꝛ cętera quę ad habendi modum · designato a doctoribꝰ numero cōprehendunt. Jam ꝟo agere ꝛ pati · ab agentis ꝛ patientis significatione consistūt. Nā scribo vocis actū habet · qm̄ faciētis rem indicat. Scribor patientis ē · qm̄ pati se ostendit. Jn his enī nouē generibꝰ · quoꝝ exēpli gratia quędā posita sunt · uel ī ipso substātię genere qđ est vsia innumerabilia reperiunt. Nā ꝛ ea quę intellectu capimꝰ · id ad alterū hoꝝ decē prędicamentoꝝ sermone vulgamꝰ. Plena enī sententia de his ita est. Augustinꝰ magnus orator · filiꝰ illius stans in templo · hodie infulatus · disputādo fatigat. Usia autē substantia ē · id ē ad ꝓriū quę ceteris subiacet; reliqua nouē accidentia sūt. Substantia aūt dicit · ab eo ꝙ ois res ad seipsā subsistit. Corpus enī subsistit ꝛ ideo substantia ē. Jlla ꝟo accidentia · quę in subsistēte atqꝫ subiecto sūt · substantię nō sūt · qr nō subsistūt ꝫ mutant sic color uel forma. De subiecto aūt ꝛ ī subiecto quasi de ipso ꝛ in ipso. Ubi enī dicit de subiecto; substantia est · quasi dicat de substantia. Ubi aūt dicit in subiecto; accidētia sūt · id ē quę accidūt in substantia · ut quātitas · qualitas uel figura. De subiecto igit genera ꝛ species · ī subiecto accidentia sūt. Ex his nouē accidentibꝰ tria intra vsiam sūt; quantitas qualitas ꝛ situs. Hęc enim sine vsia esse nō possunt. Extra vsiā ꝟo sūt; locus tempꝰ ꝛ habitꝰ · intra ꝛ extra vsiā · relatio facere ꝛ pati. Appellatas aūt cathegorias constat · qr non possūt nisi ex subiectis agnosci. Quis enī quid sit homo possit agnoscere · nisi aliquem hominē sibi ponat ante oculos · qsi subiectū noī. Hoc opꝰ aristotelis intelligendū est qñ · sicut dictum est · quicquid homo loquit inter decē ista prędicamēta habet. Proficiet enā ad libros intelligendos · qui siue rhetoribꝰ siue dialecticis applicant.

De perihermenijs aristotelis. Cap. xxviii.

Sequit de hinc liber perihermenias · subtilissimꝰ nimis ꝛ ꝑ varias formas iterationesqꝫ cautissimꝰ · de quo dicit. aristoteles qñ perihermenias scriptitabat · calamū ī mēte tingebat. Præfatio perihermeniaꝝ. Omnis qppe res · quę vna est. ꝛ vno significat sermone · aut per nomen significat · aut ꝑ verbū · quę duę ptes orationis interpretant totū quicqd conceperit mens ad eloquendū. Omnis enī elocutio · conceptę rei mentis interpres est. Hanc aristoteles · viri rerū expressione. ꝛ faciēdis sermonibꝰ ꝑitissimꝰ · perihermeniaꝝ nominat · quā interpretationē nos appellamus · scilicꝫ ꝙ res mente conceptas · ꝑlatis sermonibꝰ interpretet · ꝑ cataphrasin ꝛ apophrasin · id ē ꝑ affirmationē ꝛ negationē. Per affirmationē ut homo currit · ꝑ negationē ut homo nō currit. Jn his itaqꝫ perihermenijs · supradictꝰ phus de septē specieb' tractat · id ē de noīe · de verbo · de oratione · de enūciatione · de affirmatione · de negatione · de contradictiōe. Nomen est vox significatiua ꝺm placitū sine tēpore · cuiꝰ nulla pars est significatiua separata · ut socrates. Uerbū ē quod significat tempꝰ cuiꝰ pars nihil extra significat · ꝫ semper eoꝝ quę de altero dicunt nota · ut cogitat · disputat. Oratio est vox significatiua · cuiꝰ partiū aliqd separatū · significatiuū est · ut socrates disputat. Enūciatiua oratio est vox significatiua de eo qđ est aliqd uel nō est · ut socrates est · socrates nō est. Affirmatio est enūciatio alicuiꝰ de aliquo · ut socrates est. Negatio est alicuiꝰ ab aliquo · ut socrates nō est. Contradictio est affirmatiōis ꝛ negationis oppositio · ut socrates disputat · socrates nō disputat. Utilitas perihermeniaꝝ hęc ē · ꝙ ex his interpretamētis syllogismi fiūt. vnde ꝛ analectica ptractant.

De syllogismis dialecticis Cap. xxix.

Sequūt de hinc dialectici syllogismi · vbi totiꝰ eius artis vtilitas ꝛ virtꝰ ostendit; quoꝝ conclusio · plurimū adiuuat lectorē ad veritatē inuestigandā · tantū ut absit illi error decipiēdi aduersariū ꝑ sophismata falsaꝝ cōclusionū. Formulę cathegoricoꝝ id est prędicatiuoꝝ syllogismoꝝ sūt tres. Primę formulę modi sūt nouem. Primꝰ modus ē · qui conducit · id est q̄ colligit ex vniuersalibus dedicatiuis dedicatiuū vniuersale directim · ut oē iustū honestū · oē honestū bonū · oē igit iustū bonū. Secūdus modus ē qui conducit ex vniuersalibꝰ dedicatiuis ꝛ abdicatiuis · abdicatiuū vniuersale directim · ut oē iustum honestū · nullū honestū turpe · nullū igit iustū turpe. Tertiꝰ modus est · qui conducit ex dedicatiuis particulari ꝛ vniuersali · dedicatiuum particulare directim · ut quoddā iustū honestū · oē honestum vtile · quoddā igit iustū vtile. Quartus modus ē qui conducit ex ꝑticulari dedicatiua ꝛ vniuersali abdicatiua dedicatiuū ꝑticulare directim · ut quoddam iustū honestū · nullū honestū turpe · quoddā igit iustū nō ē turpe. Quintꝰ modus est · q̄ conducit ex vniuersalibꝰ dedicatiuis ꝑticulare dedicatiuū · ꝑ reflexionē · ut oē iustū honestū · oē honestum bonū · quoddā igit bonū iustū. Sextus modus ē · qui conducit ex vniuersali dedicatiua ꝛ vniuersali abdicatiua · abdicatiuū vniuersale ꝑ reflexionem · ut oē iustū honestū · nullū honestū turpe · nullum igit turpe iustū. Septimꝰ modus est · qui cōducit ex ꝑticulari ꝛ vniuersali dedicatiuis · dedicatiuū

pticularē p reflexionē·ut quoddā iustū honestum· oē honestū vtile·quoddā igit̃ vtile iustū. Octau⁹ modus est: q conducit ex vniuersalib⁹ abdicatiua ꝛ dedicatiua·pticulare abdicatiuū p reflexionē·ut nullū turpe honestū·oē honestū iustū·quoddam igit̃ turpe nō est iustū. Nonus modus est q con/ducit ex vniuersali abdicatiua ꝛ pticulari dedica/tiua·dedicatiuū pticulare p reflexionē·ut nullum turpe honestū·quoddā honestū iustū·quoddam igit̃ iustū nō est turpe. Formulę secūdi modi sunt q̃tuor. Prim⁹ modus est q cōducit ex vniuersali/bus dedicatiua ꝛ abdicatiua·abdicatiuū vniuer/sale directim·ut oē iustū honestū·nullū turpe ho/nestū·nullū igit̃ turpe iustū. Secūdus modus qui conducit ex vniuersalib⁹ abdicatiua ꝛ dedicatiua· abdicatiuū vniuersale directim·ut nullū turpe ho/nestū·omne iustū honestū·nullū igit̃ turpe iustum. Terti⁹ modus est: qui conducit ex pticulari dedi/catiua. ꝛ vniuersali abdicatiua·abdicatiuū pticu/lare directim·ut quoddā iustū honestū·nullū tur/pe honestū·quoddā igit̃ iustū nō est turpe. Quar tus modus ē qui conducit ex vniuersali dedicati/ua ꝛ pticulari abdicatiua·abdicatiuum pticulare directim·ut oē iustū est turpe·quoddā malū nō ē turpe·quoddā igitur malū nō est iustū. Formulę tertij modi sūt sex. Prim⁹ modus est q conducit ex dedicatiuis vniuersalib⁹ dedicatiuū pticulare tam directim q̄ reflexim·ut oē iustū honestū·oē hone stum iustū·oē iustū bonū·quoddā igit̃ honestum bonū·quoddā bonū honestū. Secūdus modus ē q conducit ex dedicatiuis particulari ꝛ vniuersali dedicatiuū pticulare directim·ut quoddā iustum honestū·oē iustū bonū·qoddā igit̃ honestū bonū. Terti⁹ mod⁹ ē·q cōducit ex dedicatiuis vniuersali ꝛ pticulari·dedicatiuū pticulare directim·ut oē iu stū honestū·quoddā iustū bonū·quoddā igit̃ ho nestū bonū. Quart⁹ modus est·q conducit ex vni uersali dedicatiua ꝛ pticulari abdicatiua·abdica tiuū pticulare directim·ut oē iustū honestū·nullū iustū malū·qoddā igit̃ honestū nō ē malū. Quint⁹ modus est qui conducit ex dedicatiua pticulari ꝛ abdicatiua vniuersali·abdicatiuū vniuersale di/rectim·ut quoddā iustū honestū·nullū iustū malū quoddā igit̃ iustū nō est malū. Sext⁹ modus est q cōducit ex dedicatiua vniūsali ꝛ abdicatiua pti/culari·abdicatiuū pticulare directim·ut oē iustū honestū·quoddā iustū nō est malū. quoddā igit̃ honestū nō ē malū. Has formulas cathegoricorū syllogismoꝝ·q plene nosse desiderat librū legat q inscribit̃ perihermenias apulei. ꝛ subtili⁹ quę sūt tractata cognoscit. Distincta eni atq̧ considerata ad magnas intelligentię vias lectorem prestante dño vtilit̃ introducūt. Nūc ad hypoteticos syllo/gismos·ordine sequēti veniam⁹. Modi syllogis/moꝝ hypoteticoꝝ qui fiūt cū aliq̄ conclusione sūt septē. Prim⁹ modus ē·si dies ē·lucet·est aūt dies lucet igit̃. Secūdus modus ē·si dies est lucet·nō lucet aūt·nō est igit̃ dies. Terti⁹ modus ē ita·nō est dies·ꝛ non lucet·at quia dies est·lucet igitur. Quart⁹ modus ē ita·aut dies ē aut nox·at q: dies est·nox igit̃ nō est. Quint⁹ modus ē ita: aut dies ē aut nox·vtiq̧ nox nō est·dies igit̃ est. Sext⁹ mo dus est ita. non est dies. ꝛ nō lucet·dies autē est· nox igit̃ nō ē. Septim⁹ modus est ita·nō ē dies ꝛ nox·vtiq̧ nox nō ē·dies igit̃ ē. Modos āt hypo/teticoꝝ syllogismoꝝ si quis pleni⁹ nosse desiderat· librū legat marij Uictorini q inscribit̃·de syllo/gismis hypoteticis. Hinc ad dialecticas diffini/tionū species accedam⁹ quę tanta dignitate prę/cellunt ut possint indicioꝝ apte manifestationes ꝛ quędam indicia dictionū ostendere.

De diuisione diffinitionū ex marij Uicto/rini libro abbreuiata Cap. xxx.

Diffinitio est philosophorū quę in rebus exprimendis explicat qd res ipsa sit·q̄lis sit. ꝛ quēadmodū membris suis cōstare debeat. Est eni oratio breuis·vniuscuiusq̧ naturā rei a cōmunione diuisā ꝓpria significatione cōclu/dens. Diuisio diffinitionū in ptes. xv. habet̃. Pri ma species diffinitionis ē ουσιόδηκο ·id ē sub/stantialis·quę ꝓprie ꝛ vere dicit̃ diffinitio·ut ē hō animal rationale·mortale·sensus disciplinęq̧ ca/pax. Hęc eni diffinitio p species ꝛ differētias de/scendens·venit ad ꝓpriū. ꝛ designat plenissime qd sit homo. Secūda spēs diffinitiōis est·quę gręce ἐννοιωματικη dicit̃ latine notio nūcupat̃·quā notionē cōmuni·nō ꝓprio noīe possum⁹ dicē. Hęc isto modo semp efficit̃. Homo ē qd rationali con ceptione exercitio pręest animalibus cūctis. Nō eni dixit quid sit homo: ꝫ quid agat·q̄si quodam signo in noticiā deuocato. Ista eni ꝛ reliquis no/ticia rei ꝑfert̃·nō substātialis explicatio declarat̃. ꝛ q: illa substantialis est·diffinitionū oīuȝ obti/net principatū. Tertia species diffinitionis ē quę gręce ποιότηο dicit̃· latine qualitatiua vocat̃· q: ex q̄litate nomen accepit·ꝓ eo q quale sit id qd querit̃ euident̃ ostendit. Cui⁹ exemplū tale ē. Ho/mo est qui ingenio valet·artib⁹ pollet ꝛ cognitiōe rerum·aut qd agere debet eligit·aut aīa duersione qd inutile sit cōtemnit. His eni qualitatib⁹ expres/sus ac diffinit⁹ est homo. Quarta species diffini/tiōis est: quę gręce ὑπο γραφικη ·latine a tullio descriptio noīat̃·quę adhibita circuitione dictoꝝ factorūq̧ rem quę sit descriptione declarat. Que/rit̃ eni quid sit auarus·quid crudelis·qd luxurio/sus. ꝛ vniuersi luxuriosi·auari ꝛ crudelis natura describit̃·ut si luxuriosū volumus diffinire·dici/mus·luxuriosus est vict⁹ nō necessarij ꝫ sumptuo/si ꝛ honoris appetens·in delitijs affluens·in libi/dine ꝓmptus. Hęc ꝛ alia diffiniūt luxuriosum·ꝫ p descriptionē diffiniūt. Quę species diffinitiōis oratorib⁹ magis apta est q̄ dialecticis: q: latitudi nes habet·quę simili modo in bonis reb⁹ ponit̃ ꝛ malis. Quinta species diffinitionis ē: quā gręce κατὰ ἀντίλεξιν latine adubiū dicim⁹ Hęc voce illā de cui⁹ re quęrit̃·alio sermone designat·vno ꝛ

ſingulari.ꝛ quodãmodo quid illud ſit ĩ vno ṽbo poſitum·vno verbo aliud declarat·ut conticeſce/re eſt tacere. Jtẽ cũ terminũ dicimus finẽ·aut populatas interpretamur eſſe vaſtatas. Sexta ſpecies diffinitionis ẽ quã gręci cata diaphorã·nos ꝑ differentiã dicimus·ſcriptores ṽo artiũ de eodẽ ꝛ de altero noĩant·ut cũ quęrit̃ quid ſit inter regẽ ꝛ tyrannũ·adiecta differẽtia q̃d vterqꝫ ſit diffinit̃·id ẽ rex eſt modeſtus ꝛ temꝑatus·tyrannus ṽo impius ꝛ ĩmitis. Septima ſpecies diffinitionis ẽ·quã gręci cata metaphoran·latini ꝑ trãſlationem dicũt·ut Cicero in topicis. Littus ẽ quo fluctus elidit. Hoc varie tractari poteſt. Modo eni ut moneat·modo ut deſignet·modo ut laudet aut vituperet. Ut moneat·nobilitas virtut̃ maiorũ eſt apud poſteros ſarcina. ut deſignet·apex ẽ arx corpis·ut laudet·adoleſcẽtia eſt flos ętatis·ut vitupet·diuitię ſunt breuis vitę longũ viaticum. Octaua ſpecies diffinitionis eſt·quam gręci cata aphęreſin vocãt·a τοῦ ἐναντίου latini ꝑ ꝑuantiã cõtrarij ei⁹ qd̃ diffinit̃ dicũt·bonũ ẽ qd̃ malũ nõ eſt. iuſtũ eſt qd̃ iniuſtũ nõ eſt.ꝛ his ſimilia. Hoc aũt genere diffinitionis vti debem⁹·cũ contrariũ eſt notũ·ut ſi bonũ eſt qd̃ ꝓdeſt cũ honeſtate·id qd̃ tale nõ ẽ·malũ ẽ. Nona ſpecies diffinitiõis ẽ quã gręci cata hypotypoſin·latini ꝑ quãdã imaginationẽ dicũt·ut eneas eſt veneris ꝛ anchiſę fili⁹. Hęc ſemꝑ ĩ indiuiduis verſat̃·quã gręci atoma appellãt. Decima ſpẽs diffinitiõis ẽ·quã gręci κατὰ ἔκλειψιν ὁλοκλήρου ὁμοίου γένους latini ꝑ indigentiam pleni ex eodẽ genere dicũt· ut ſi quęrat̃ quid ſit animal·reſpõdeat̃ ut homo· rem enim queſitam per dictũ declarauit exemplũ Hoc eſt autem ꝓprium diffinitionis·quid ſit illud quod quęrit̃ declarare. Undecima ſpecies diffinitionis eſt· quã gręci cata analogian·latini iuxta proportionẽ dicunt·ut ſi queratur quid ſit theſis reſpõdeaturqꝫ cui vis deeſt ut ſit arſis. Duodecima ſpecies diffinitiõis eſt·quã gręci cata epenon id eſt ꝑ laudẽ·ut tullius ꝓ cluentio·lex eſt mens ꝛ conſiliũ ꝛ anim⁹ ꝛ ſentẽtia ciuitatis. Et alit̃. Pax eſt tranquilla libertas. Fit ꝛ ꝑ vituꝑationẽ·quã gręci pſogon vocant ut ſeruitus ẽ poſtremũ oĩuꝫ malorũ·nõ modo bello ſꝫ morte quoqꝫ repellenda. Tertiadecima ſpecies diffinitionis eſt·quã gręci cata to pros ti·latini ad aliquid vocãt·ut ẽ illud pater ẽ cui ẽ filius·dñs ẽ cui ẽ ſeru⁹. Quartadecima ſpẽs diffinitiõis ẽ·cata tonoron·latine generalis·ut Cicero ĩ rhetoricis·gen⁹ ẽ qd̃ plures amplectit̃ ꝑtes. Jtẽ pars ẽ quę ſubeſt generi. Quintadecima ſpẽs diffinitiõis ẽ·quã gręci cata ętiologian·latini ſm̃ rei rationẽ vocant·ut dies ẽ ſol ſupra terras·nox eſt ſol ſub terris. Scire aũt debemus prędictas ſpecies diffinitionũ topicis merito eſſe ſociatas·qm̃ inter quędam argumẽta ſũt poſitę.ꝛ nõnullis locis cõmemorant̃ in topicis. Nũc aũt ad topica veniamus·quę ſũt argumentorũ ſedes·fontes ſenſuũ.ꝛ origines dictionũ.

De topicis Cap. XXXI.

Topica eſt diſciplina inueniendorũ argumentorũ. Diuiſio topicorũ ſiue locorum ex quib⁹ argumenta ducunt̃ triplex eſt. Nã alia in eo ipſo de quo agit̃ hęrent·alia quę dicunt̃ effecta·quę quodãmodo ex rebus alijs tracta noſcunt̃·alia quę aſſumunt̃ extrinſecus. Argumẽta quę in eo ipſo de quo agit̃ hęrent·in tribus diuiſa ſũt. Prima a toto·ſecũda a parte·tertia a nota. Argumentũ a toto·cũ diffinitio adhibet̃ ad id quod quęrit̃·ſicut ait Cicero. Gloria eſt laus recte factorũ magnorũqꝫ in republica fama meritorũ. A partib⁹ eſt argumentũ: cũ is qui ſe defendit·aut negat factũ·aut factũ eſſe iure defendit. A nota ẽ argumentũ·cũ ꝛ ſui noĩs argumentũ aliquod dicit̃·ut Cicero·conſulẽ inquit quęrebã·quẽ in iſto maiali inuenire nõ poteram. Effecta argumenta ſũt quę quodãmodo ex rebus alijs tracta noſcũt̃. Sunt aũt numero. xiiij. id eſt primũ a cõiugatis argumentũ eſt·cũ declinat̃ a noĩe ꝛ fit verbum ut Cicero verrẽ dicit euerriſſe ꝓuinciã·uel nomen a verbo cũ latrocinari dicit̃ latro. Nomen a noĩe Terentius. Nã inceptio ẽ amentiũ·haud amantiũ. dũmodo diſtet vni⁹ appellationis poſtremitas in alia vocis declinatione formata. Secundũ argumentũ a genere eſt·cũ de eodẽ genere ſententia dicit̃·ut Uirgili⁹·variũ ꝛ mutabile ſemꝑ fęmina Tertiũ a ſpecie argumentũ eſt·cũ generali quęſtioni fidẽ ſpecies facit·ut at nõ ſic phrygi⁹ penetrat lacedęmona paſtor. A ſimili argumentũ eſt· qñ rebus aliquib⁹ ſimilia ꝓferunt̃·ut ſuggere tela mihi nã nullũ dextera fruſtra torſerit in rutulos: ſteterint quę ĩ corꝑe graium iliacis cãpis. A differentia argumentũ eſt·qñ ꝑ differentiam aliqua ſeparant̃·ut Uirgilius. non diomedis equos nec currũ cernis achillis. A contrarijs argumentum dicitur·qñ res diſcrepantes ſibimet opponunt̃·ut Uirgilius·mortali ne manu factę ĩmortale carinę fas habeant·certuſqꝫ ĩcerta ꝑicula luſtret ęneas? A conſequentib⁹ argumentũ dicit̃·qñ poſitã rem aliq̃d ineuitabilit̃ conſequit̃·ut Uirgilius·nõ ea vis aĩo nec tanta ſuꝑbia victis. Ab antecedẽtib⁹ argumentũ eſt·qñ aliqua ex his quę pri⁹ geſta ſũt cõprobant̃· ut Cicero ꝓ milone·cũ nõ dubitauerit aperire q̃d cogitauerit·vos poteſtis dubitare quid fecerit? A repugnantib⁹ argumentum eſt·qñ illud qd̃ obijcit̃·aliqua cõtrarietate deſtruitur·ut Cicero. Js igit̃ nõ modo de tali ꝑiculo liberatus ſꝫ honore ampliſſimo ditatus domi te interficere voluiſſet. A cõiugatis argumentũ eſt cũ ꝓbabilit̃ oſtendit̃ quid ſit ex re quaqꝫ venturũ·ut Uirgili⁹ Nos ſi pellant·nihil abfore credunt quin omnẽ heſperiã ſua ſub iuga mittant. A cauſis argumẽtũ ẽ·qñ cõſuetudine cõmuni res quęqꝫ tractat̃·ut Terenti⁹. Ego nõ nihil veritus ſũ dudum abs te daue·ne faceres qd̃ vulgus ſeruorũ ſolet dolis ut me deluderes. Ab effectis argumentũ eſt·cum ex his quę facta ſũt aliquid approbat̃·ut Uirgili⁹:

degeneres animos timor arguit. A comparatiōe argumentū est. qñ ꝑ collationē ꝑsonarū siue causarū sententie ratio sub imputatione formaẜ. ut Uirgilius. tu potes eneam manibꝰ subducere graiūm. Nos aliqđ cōtra rutulos iuuisse nephandū ē. Itē argumēta que ducūt᷑ extrinsecus. que grece ἀτέχνους id est artis expertes vocant. ut est testimoniū. Testimoniū ꝟo constat re. ⁊ diuiditur quinqꝫ modis. id est primo ex ꝑsona. secūdo ex nature auctoritate. tertio ex temporibꝰ auctoritatū. quarto ex dictis factisqꝫ maioꝝ. quinto ex tormētis. Tertiꝰ ergo superior modus: qui est ex temporibus. in octo species deriuat᷑. Prima ingenio. secunda opibꝰ. tertia etate. quarta fortuna. quinta arte. sexta vsu. septima necessitate. octaua concursione fortuitoꝝ. Testimoniū oē est. qđ ab aliqua externa re sumitur ad faciendā fidem. ꝑsona nō qualiscūqꝫ est testimonij pondus habet ad faciendam fidem. ſ; morū ꝓbitate debet esse laudabilis. Nature auctoritas ē. que maxima virtute cōsistit. Testimonia multa sunt. que afferūt auctoritatē. id est ingeniū. opes. etas. fortuna. ars. vsus necessitas. ⁊ concursio rerū fortuitaꝝ. A dictis factisqꝫ maioꝝ petit᷑ fides. cū priscorū dicta factaqꝫ memorant᷑. A tormentis fides prebetur. post que nemo credit᷑ velle mentiri. Ea ꝟo que tractant᷑ in tempore. quia suis nominibꝰ plana sunt. diffinitiōe nō indigent. Memorie quoqꝫ cōdendū ē. topica oratoribus. dialecticis. poetis. ⁊ iurisꝑitis. cōmuniter quidē argumēta prestare. ſ; qñ aliquid specialit᷑ ꝓbāt. ad rhetores. poetas. iurisꝑitosqꝫ ꝑtinēt. qñ ꝟo generalit᷑ disputant. ad philosophos attinere manifestū est. Mirabile plane genꝰ opis in vnū potuisse colligi. quicqđ mobilitas ac varietas humane mentis. in sensibꝰ exquirendis. ꝑ diuersas causas poterat inuenire. conclusū liberū ac voluntariū intellectū. Nā quocūqꝫ se verterit. quascūqꝫ cogitationes intrauerit: in aliqđ eorū que predicta sunt necesse est. cadat ingeniū.

De oppositis Cap. XXXII.

Contrariorū genera quattuor sunt: que aristoteles ἀντικείμενα id ē opposita vocat. ꝓpter ꝙ sibi velut ex aduerso vident᷑ obsistere. ut contraria. nec tñ oīa que opponunt᷑ sibi contraria sūt. ſ; oīa contraria opposita sūt. Primū genus est contrarioꝝ. qđ iuxta Ciceronē diuersum vocat᷑. ꝓ eo ꝙ tantū cōtraria sibi opponūt᷑. ut nō eoꝝ sint quibꝰ opponunt᷑. ut sapientia. stulticia. Quod genus in tres species diuidit᷑ Nā sūt quedā eiusmodi que mediū habēt: ⁊ sūt que sine medio sūt. ⁊ quedā sūt que habēt mediū ⁊ tñ sine nomine sūt. nisi vtrūqꝫ ei vocabulū creet. Candidū ⁊ nigrū mediū habent. quia int᷑ eos sepe color pallidus vel fuscus inuenit᷑. Sine medio sūt quotiēs vnū de duobꝰ accidit. ut sanitas vel infirmitas. hoꝝ nihil est mediū. Ea autē quoꝝ media sine noīe sūt. ut felix infelix. mediū habēt nō felix Secundū genus est relatiuoꝝ. que ita sibi opponunt᷑ ut ad se conferant᷑. sicut duplū simplū. Hoꝝ solū oppositoꝝ genꝰ ad se refert᷑. Nō eni est maius nisi ad minꝰ referat᷑. ⁊ simplū nisi ad duplū. aut eiꝰ cui opponit᷑. Nā relatiuū ipsi relatiuo ita opponit᷑ ut hoc ipsū qđ opponit᷑. aut eiꝰ sit cui opponit᷑. aut ad id quocūqꝫ modo referat᷑. Dimidiū eni opponit᷑ duplo. eiusqꝫ dupli mediū est: ſ; ita illi opponit᷑. ut eiꝰ sit cui opponit᷑. Sic ⁊ paruū opponit᷑ magno. ita ut ipsum paruū ad magnū cui opponitur sit paruum. Nā superiora que dicunt᷑ contraria. ita sibi opponunt᷑. ut eoꝝ nō sint quibꝰ opponunt᷑. nec ad ea quocūqꝫ modo referant᷑. Siquidē iniquitas. iusticie ita contraria est. ut non eiusdē iusticie iniquitas sit. aut ad illā sit iniquitas. Tertiū genus est oppositorū. habitus uel orbatio: qđ genꝰ Cicero priuationē vocat. qua ostēdit aliqđ quēpiā habuisse vnde priuatꝰ est. Cuiꝰ species sūt tres qrū pma ē in re. secūda i loco. tertia i tpe cōgruo In re. ut cecitas ⁊ visio i oculis. In loco. ut cecitas ⁊ visionis in oculis locꝰ est. In tpe cōgruo. ut infantē nō dicere sine dentibꝰ cū cui dētes adhuc parua etas negauit. Nō eni est priuatꝰ dentibus quos nōdum habuit. Quartū ꝟo genꝰ ex cōfirmatione ⁊ negatione opponit᷑. ut socrates disputat. socrates nō disputat. Hec a superioribꝰ ideo differūt. ꝙ illa sigillatim dici possūt. hec nisi cōnexe dici nō possunt. Quod genꝰ quartū apud dialecticos multū habet conflictū. ⁊ appellat᷑ ab eis. valde oppositū. siquidē ⁊ tertiū nō recipit. Nam ex illis quedā habere tertiū possunt. ut in cōtrarijs. candidū ⁊ nigrum. Tertium eius nec candidum nec nigrum. ſ; fuscum uel pallidū. In relatiuis quoqꝫ ut multa ⁊ pauca. Tertiū eiꝰ. nec multa nec pauca. ſ; mediocria. In habitu vel orbatione. ut visio ⁊ cecitas. Tertiū eiꝰ. nec cecitas nec visio. ſ; lippitudo. Hic ergo legit. ⁊ nō legit. tertiū nihil habet.

Finit liber secundus

Incipit prefatio de quattuor sequentibus disciplinis.

Mathematica latine dicit᷑ doctrinalis scīa que abstractam considerat quantitatem Abstracta enim quantitas est. quā intellectu a materia separantes uel ab alijs accidentibus. ut est par. impar. uel ab alijs huiuscemodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sūt quattuor. id ē arithmetica. musica. geometria ⁊ astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis ſm se. Musica est disciplina que de numeris loquitur. qui inueniunt᷑ in sonis. Geometria ē disciplina magnitudinis ⁊ formarum. Astronomia est disciplina. que cursus celestium siderū atqꝫ figuras cōtemplat᷑. atqꝫ omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas. deinceps paulo latius indicabimus. ut earum cause competenter possint agnosci.

Incipit liber tertius De vocabulo arithmetice discipline Cap. I.

Arithmetica est disciplina numerorum. Greci enim numerum rithmon dicunt. Quam scriptores secularium litterarum inter disciplinas mathematicas ideo primam esse voluerunt, quoniam ipsa ut sit nulla alia indiget disciplina. musica autem et geometria et astronomia que sequuntur ut sint atque subsistant istius egent auxilio.

De auctoribus eius Cap. II.

Numeri disciplinam apud grecos primum pythagoram autumant conscripsisse, ac deinde a nicomacho diffusius esse compositam quam apud latinos primus apuleius, deinde boetius transtulerunt.

Quid sit numerus et unde dicatur Cap. III.

Numerus autem est multitudo ex unitatibus constituta. Nam unum semen numeri esse, non numerum voluerunt. Numero autem nummus nomen dedit, et a sui frequentatione vocabulum indidit. Unde et ex greco nomen trahit. Greci enim unum ἕνα dicunt, sic duo et tres, que illi δύο et τρία appellant. Quattuor vero a figura quadrata nomen sumpserunt. Quinque autem non secundum naturam sed secundum placitum voluntatis vocabulum acceperunt, ab eo qui numeris nomina indidit. Sex autem et septem a greco veniunt. In multis enim nominibus que in greco aspirationem habent, nos pro aspiratione s ponimus. Inde pro hex sex, pro hepta septem, sicut pro herpillo herba serpillum. Octo vero per translationem, sicut illi ὀκτώ, et nos octo, ita illi ἐννέα, nos novem, illi deca, nos decem. Dicti autem a greca etymologia, eo quod ligent et coniungant infra iacentes numeros. Nam δεσμεύειν coniungere vel ligare apud eos dicitur. Porro viginti dicti quod sint decem bis geniti, u. pro b. litteram posita. Triginta quod a ternario denario gignantur, sic usque ad nonaginta. Centum vero vocati a canto quod est circulus. Ducenti a duo et centum, sic et reliqui usque ad mille. Mille autem a multitudine, unde et militia quasi multitia. Inde et milia, que greci mutata littera, id est r. pro l., μυριάδας vocant.

Quid prestent numeri Cap. IIII.

Ratio numerorum contemnenda non est. In multis enim sanctarum scripturarum locis quantum mysterium habeant elucet. Non enim frustra in laudibus dei dictum est: Omnia in mensura et numero et pondere fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat. Similiter et xl. dies quibus moyses et helias et ipse dominus ieiunaverunt, sine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic et alii in scripturis sanctis numeri existunt, quorum figuras non nisi noti huius artis scientie solvere possunt. Datum est etiam nobis ex aliqua parte sub numerorum consistere disciplina, quando horas per eam discimus, quando de mensium curriculo disputamus, quando spacium anni redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem ne confundamur instruimur. Tolle numerum in rebus omnibus et omnia pereunt. Adime seculo calculi compotum et cuncta ignorantia ceca complectitur, nec differri potest a ceteris animalibus que calculi nesciunt rationem

De prima divisione parium et imparium Cap. V.

Numerus dividitur paribus et imparibus. Par numerus dividitur in his: Pariter par, pariter impar, et impariter par, et impariter impar. Impar numerus dividitur in his: primum et simplum, secundum et compositum, tertium mediocre, qui quodammodo primus et incompositus est; alio vero modo secundus et compositus est. Par numerus est qui in duabus equis partibus dividi potest, ut duo et iiii. et viii. Impar vero numerus est qui dividi equis partibus nequit, uno medio vel deficiente vel superante, ut tres. v. vii. ix. et reliqui. Pariter par numerus est qui secundum parem numerum pariter dividitur, quousque ad indivisibilem perveniat unitatem, ut puta sexagintaquattuor: habet medietatem xxxii. hic autem xvi. xvi. vero viii. octonarius iiii. quaternarius ii. binarius unum, qui singularis indivisibilis est. Pariter impar est qui in partes equas recipit sectionem, sed partes eius mox insecabiles permanent ut vi. et xviii. triginta et quinquaginta. Mox enim si hunc numerum diviseris, incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est cuius partes etiam dividi possunt, sed usque ad unitatem non perveniunt, ut vigintiquattuor. Hi enim in medietate divisi, xii. faciunt, rursusque in aliam medietatem, vi. deinde in aliam tres, et ultra divisionem non recipit sectio illa, sed ante unitatem invenitur terminus quem secare non possis. Impariter impar est qui ab impari numero impariter mensuratur, ut xxv. xlix. qui dum sint impares numeri, ab imparibus etiam partibus dividuntur, ut septies septem, quadragies noni, et quinquagies quini. Imparium numerorum alii simplices sunt, alii compositi, alii mediocres. Simplices sunt qui nullam partem habent nisi solam unitatem, ut ternarius solam tertiam, et quinarius solam quintam, et septenarius solam septimam. his enim una pars sola est. Compositi sunt qui non solum unitatem metiuntur, sed etiam alieno numero procreantur, ut ix. xv. et xxi. Dicimus enim ter terni, et septies terni, ter quini et quinquies quini. Mediocres numeri sunt qui quodammodo simplices et incompositi esse videntur; alio vero modo et compositi, verbi gratia: novem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est et incompositus, quia non habet communem numerum nisi solum monadicum. Ad xv. vero si comparatus fuerit, secundus est et compositus, quoniam inest illi communis numerus preter monadicum, id est ternarius numerus qui novem mensurat ter terni et quindecim ter quini. Item parium numerorum alii sunt superflui, alii diminutivi, alii perfecti. Superflui sunt quorum partes simul ducte plenitudinem suam excedunt, ut puta duodenarius, habet enim partes v. duodecimam quod est unum, sextam quod duo, quartam quod tria, tertiam quod iiii. dimidiam quod sex. unum enim et duo et tria et quattuor et

sex simul ducta.xvj.faciūt.τ longe a duodenario excedūt.sic τ alij sites plurimi. ut duodeuicesimꝰ. τ multi tales.Diminutiui numeri sunt.q̄ partibꝰ suis cōputati.minorē summā efficiūt.utputa denariꝰ cuiꝰ ptes sūt tres.decima qđ ē vnū.q̄nta qđ duo.dimidia qđ q̄nqȝ. Unū eni τ duo τ q̄nqȝ simul ducta octonariū faciūt longe a denario minorē.Similis ē huic octonarius τ alij plurimi. qui i ptes redacti infra cōsistūt. Perfectꝰ numerꝰ est q̄ suis ptibꝰ adimplet ut senariꝰ.habet eni tres partes.sextā.tertiā.τ dimidiā.Sexta eni eiꝰ vnū est.tertia duo.dimidia tres.Hę ptes in sūmā ductę id ē vnū τ duo τ tria.simul eundē consūmant pficiūtqȝ senariū. Sūt āt pfecti numeri intra denariū sex.intra centenariū.xxviij.intra millenariū quadringenti nonagintasex.

De secūda diuisione totius numeri Cap.vi.

Omnis numerus aut ſm se considerat aut ad aliquid. Iste diuiditur sic.Alij enim sunt ęquales; alij inęquales. Iste diuiditur sic: Alij sunt maiores; alij sunt minores.Maiores diuiduntur sic.I.multiplices.ij.superparticulares.iij.suppartiētes.iiij.multiplices supparticulares.v. multiplices superpartientes. Minores diuidūtur sic.I.submultiplices.ij.subsupparticulares.iij.subsuppartiētes.iiij.submultiplices. subsuperparticulares.v. submultiplices subsuppartientes.Per se numerꝰ ē q̄ sine relatiōe aliqua dicit.ut.iij.iiij.v.vj.τ cęteri similes. Ad aliq̄d ē numerꝰ q̄ relatiue ad alios cōpat.ut verbi gratia.iiij.ad.ij. dū cōpatus fuerit duplex dicit. τ multiplex.sex ad.iij.viij. ad.iiij.x.ad.v.τ iterū tres ad vnum.triplex.sex ad.ij.ix.ad.iij.τ cęteri. Ęquales numeri dicunt q̄ ſm quātitatē ęquales sunt.verbi grā.ij. ad.ij.iij. ad.iij.x.ad.x.c. ad.c. Inęquales numeri sūt q̄ ad inuicē cōparati inęq̄litatē demōstrāt.ut.iij.ad.ij.iiij.ad.iij.v. ad.iiij. x.ad.vj.τ vniuersalit maior minori.aut minor maiori.huiusmodi dū cōparatꝰ fuerit. inęqualis dicit.Maior numerꝰ ē q̄ habet in se illū minorē numeꝝ ad quē cōparat.τ aliq̄d plus.ut ṽbi grā: Quinariꝰnumerꝰtrinario numero fortior est. eo ꝙ habet quinariꝰnumerus in se trinariū.τ alias partes eiꝰ duas.τ reliq̄ tales.Minor numerus ē q̄ continet a maiore.ad quē compat cū aliqua pte sui.ut ternariꝰad quinariū.continet eni ab eo cū duabꝰ partibꝰ suis.Multiplex numerꝰ ē qui habet in se illū minorē numeꝝ.bis aut ter aut quater aut multipliciter.ut verbi grā: Duo ad vnum dū compati fuerint duplex ē.iij. ad.i. triplex.iiij. quadruplex τ reliqui.Econtra submultiplex numerꝰ ē q̄ intra multiplicē cōtinet bis aut ter aut quater.aut multiplicit.ut verbi grā; vnꝰ a duobꝰ bis cōtinet.a tribꝰ ter.a q̄tuor q̄ter.a q̄nqȝ quinquies.τ ab alijs multipliciter. Supparticularis numerꝰ ē dū fortior cōtinet infra se inferiorē numeꝝ circa quē cōparat. similit τ vnā partē eiꝰ.ut verbi grā. iij. ad.ij.dum cōparati fuerint.continent intra se duos.τ aliū vnū qui media pars est duorū. Quattuor ad tres dū cōpati fuerint cōtinent i se.iij.τ aliū vnū.q̄ ē tertia pars triū.Iterū q̄nqȝ ad quattuor dū cōparati fuerint habēt in se quatnariū numerū τ aliū vnū q̄ quarta pars esse dicit q̄ternarij numeri.τ cęteri tales. Suppartiens numerꝰ ē qui in se inferiorē numeꝝ totū cōtinet.τ super hoc alteras ptes eiꝰ duas.aut.iij. aut iiij.aut.v.aut alias.ut verbi grā: quinqȝ ad tres dū cōpati fuerint.habet i se quinariꝰ numerꝰ trinariū.τ sup h̄ alias ptes eiꝰ duas.Septē ad.iiij. dū cōpati fuerint habēt i se q̄ttuor.τ alias ptes eiꝰ.tres noue ad q̄nqȝ dū cōpati fuerint.habēt in se q̄nqȝ τ alias q̄ttuor ptes eiꝰ. Subsuppartiens numerꝰ ē q̄ cōtinet in numero suppartiēti.cū aliquibꝰ partibꝰ suis duabꝰ aut tribꝰ aut pluribus. ut ṽbi grā. iij.cōtinent a.v.cum alijs duabꝰ ptibꝰ suis.v.a.ix.cū.iiij.ptibꝰ suis.Subsupparticularis numerꝰ ē minor.q̄ cōtinet in fortiori numero cū aliqua pte sua.aut media.aut tertia. aut q̄rta. aut q̄nta.ut verbi grā: ij.ad.iij.iij.ad.iiij. iiij.ad v.τ cęteri.Multiplex supparticularis numerꝰ est qui dū cōpatꝰ ad inferiorē sibi numeꝝ fuerit.continet in se totū inferiorē numeꝝ multiplicit cum aliq̄ parte eiꝰ.ut ṽbi gratia. v.ad.iij.dū cōparati fuerint cōtinēt in se bis bini.iiij. τ vnā partem eiꝰ.Noue ad.iiij.dū cōpati fuerint.cōtinēt in se bis q̄terni.τ vnam partē eiꝰ.Submultiplex superpticularis numerꝰ ē q̄ dū cōparatꝰ ad inferiorē sibi numerū fuerit. cōtinet cū multiplicit cum alijs ptibꝰ eius.ut verbi gratia. octo ad.iij. dum cōparati fuerint.ptinēt i se bis terni.cū alijs duabus partibꝰ eiꝰ.xiiij.ad.vj.dū cōparati fuerint. cōtinēt i se bis seni.cū alijs duabꝰ partibꝰ eiꝰ.xvj. ad.vij.dū cōpati fuerint.cōtinēt in se bis.viij. cū alijs duabꝰ ptibꝰ eiꝰ.xxj.ad.ix dū cōparati fuerint continent intra se bis nouē cū alijs tribꝰ partibꝰ eiꝰ.Submultiplex suppartionalis numerꝰ ē q̄ dū ad fortiorē sibi cōparatꝰ fuerit cōtinet ab eo multiplicit.cum aliquibꝰ ptibꝰ suis.ut ṽbi grā. iij.ad viij.continet bis cū duabꝰ ptibꝰ suis.iiij.ad.xj. cōtinent bis cū tribꝰ ptibꝰ suis.

De tertia diuisione totius numeri Cap.vii.

Numeri aut discreti sūt.aut continentes Iste diuidit sic. I.linealis.ij. superficiosi iij.solidi. Discretꝰ numerꝰ ē.q: discretis monadibus continet.ut verbi grā.iij.iiij.v.vj.τ reliq̄.Continēs numerꝰ ē qui cōiūctis monadibꝰ continet.ut ṽbi gratia: Ternariꝰ numerꝰ i magnitudine intelligit.id est linea.aut spaciū.aut solidum dicit.Continens similit. ut quaternariꝰ τ quinariꝰ numeri.Linealis numerꝰ ē q̄ incho ans a monade linealit describitur ad infinitū.Unde alpha ponit.p signatione lineaꝝ.qm̄ hęc lrā vnū significat apud gręcos. Supficialis numerꝰ ē q̄ nō solū longitudine.ſ τ latitudine cōtinet.ut trigonꝰ q̄dratꝰ q̄nquāgulꝰ uel circulares nume

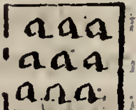

ri ⁊ ceteri q̄ semp̄ ī plano pede·id ē sup̄ficie ꝑtinēt.

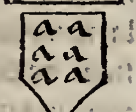
Trigonus numerus est ita

Quadratus numerus ē ita

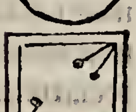
Quinquangulus ita

Circularis est ita

Qui dū similit̄ multiplicat⁹ fuerit a se inchoās ad se cōuertit̄·ut ꝟbi grā Quinquies quini vicies q̄nquies ita

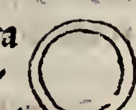

Solidus numer⁹ ē qui longitudine ⁊ altitudine continet̄ ut sunt pyramides q̄ ī modū flāme cōsurgūt ita

Cubus ut sunt tessere ita

Sphere q̄b⁹ ē eq̄lis vndiq̄ʒ rotūditas ita

Sphericus aūt numer⁹ ē q̄ circulato numero multiplicat⁹ a se incohoat ⁊ ī se cōuertit̄·q̄nquies quini vicies q̄nquies. Hic circul⁹ dū in seipso multiplicat⁹ fuerit facit sphera. id est q̄nquies.xxv.c.xxv.

De differētia arithmetice geometrie ⁊ musice Cap. viii.

Inter arithmeticā aūt ⁊ geometriā ⁊ musicā h̄ intest ut media inuenias ī arithmetica. Primo sic queris. Cōiūgis extrema ⁊ diuidis ⁊ facis mediū· ut puta fac extrema esse vj.⁊.xij. simul iūgis.⁊ faciūt.xviij. partiris media ⁊ facis.ix. q̄d ē analogicū arithmetice.⁊ medi⁹ q̄t monadib⁹ supat primū·his supet̄ ab extremo. superant eni.ix.vj.trib⁹ monadib⁹· his supat̄ a.xij. Scd̄m geometriā ꝟo ita queris. Extrema multiplicata tantū faciūt quātū ⁊ media multiplicata utputa.vj.⁊.xij. multiplicata faciunt septuagies dipondi⁹. media.viij.⁊.ix. multiplicata tantūdē faciūt. Scd̄m musicā ita. Qua p̄te supat medius primū·eadē p̄te supat̄ medi⁹ ab extremo· ut puta vj.⁊.viij. duab⁹ p̄tib⁹ supant·que due p̄tes tertia media.viij. supat̄ ab vltia·nona ul̄ decima secūda

Arithmetica medietas
vj. viiij. xij.

Musica medietas
v. viij. xj.

Geometrica medietas.
vj. viij. ix. xij.

Qd numeri infiniti existunt Cap. ix.

Numeros aūt infinitos eē certissimū est· q̄m in q̄cūq̄ʒ numero finē faciēdū putaueris·id ē ipse nō dico vno addito augeri·s; quālibet ingentē multitudinē cōtinēs· i ipsa rōne atq̄ʒ sciētia numerorum nō solū duplicari.verum etiā multiplicari pōt. Ita ꝟo suis q̄sq̄ʒ numerus ꝓprietatib⁹ terminat̄.ut null⁹ eorum par esse cuicūq̄ʒ alteri possit. Ergo ⁊ dispares inter se atq̄ʒ diuersi sūt.⁊ singuli quiq̄ʒ finiti sūt ⁊ oēs infiniti sūt.

Quid sit geometria.⁊ de inuentoribus ⁊ vocabulo eius Cap. x.

Geometrie disciplina primū ab egyptijs reperta dicit̄·q: iundāte nilo ⁊ oib⁹ possessionib⁹ ei⁹ limo obductis initiū t̄re diuidende p̄ lineas ⁊ mēsuras nomē arti dedit. Que deinde longi⁹ acumine sapiētū ꝑducta.⁊ maris ⁊ celi.⁊ aeris spacia metiūt̄. Nā ꝓuocati studiosi ceperūt post t̄re dimensionē ⁊ celi spacia querere· quāto intuallo luna a terris·a luna sol ipse distaret.⁊ vsq̄ʒ ad verticē celi quāta se mēsura distēderet·sicq̄ʒ intualla ipsa celi·orbisq̄ʒ ambitū p̄ numerū stadiorum rōne ꝓbabili distinxerūt. Sʒ q: ex t̄re dimēsione hec disciplina cepit·ex initio sui ⁊ nomē seruauit. Nā geometria de terra ⁊ de mēsura nūcupata ē. Terra eni grece ΓΗ vocat̄. μετρον mēsura. Hui⁹ discipline ars cōtinet in se liniamēta intualla·magnitudines ⁊ figuras.⁊ in figuris dimensiones ⁊ numeros.

De quadripartita diuisiōe geometrie Cap. xi.

Geometrie q̄dripartita diuisio ē· i planū· in magnitudinē numerabilē·in magnitudinem rationalem ⁊ figuras solidas. Plane figure sūt que longitudine ⁊ latitudine cōtinent̄ que sūt iuxta platonē numero q̄nq̄ʒ. Numerabilis magnitudo ē que numeris arithmetice diuidi pōt. Magnitudines rōnales sūt q̄rū mensurā scire possum⁹. Irrationales ꝟo quarum mensure quātitas cognita nō habetur.

De figuris geometrie Cap. xii.

Figure solide sūt que lōgitudine ⁊ latitudine ⁊ altitudine cōtinent̄·ut ē cub⁹.cui⁹ species q̄nq̄ʒ i plano. Quarū prima plano pede circulus ē·figura plana ita que vocat̄ circūducta·cui⁹ i medio pūct⁹ ē q̄ cūcta cōuergūt·q̄d centrū geometrici vocāt·latini punctū circuli nūcupāt.

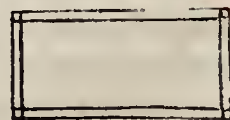

plano pede ita

Quadrilatera figura ē in plano quadrata: que sub quattuor rectis lineis iacet ita

Dianatheton grammaton figura plana ita

Orthogoniū id ē recti angulū·figura plana in plano pede. Est eni triangulū ⁊ habet angulū rectum ita

Isopleros figura plana recta ⁊ subtiliter constituta in solidum ita

Sphera ē figura i rotūdū formata ita partib⁹ cūctis equalibus in solidū

Cubus est figura ꝓpria solida·que longitudine ⁊ latitudine ⁊ altitudine continet̄ in solidum ita

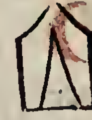
Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculū in solidum ita

Conon figura quę ab amplo in angustum finit sicut orthogonium ita

Pyramis est figura quę in modū ignis ab amplo in acumen consurgit ita Ignis eni apud grecos pyrin appellat̄.

Sicut aūt infra .x. oīs est numerus ita infra hunc circulū omniū figurarū cōcluditur ambitus.

Prima aūt figura hui⁹ artis pūctus ē. cuius pars nulla ē. Secūda ē linea pręt latitudinē lōgitudo Recta linea ē que ex ęquo ī suis pūctī iacet. Supficies ꝟo qd lōgitudines ꝛ latitudines solas habet. Supficiei ꝟo fines lineę sūt. Quorū formę ideo ī superioribus .x. figuris positę nō sunt. quia intra eas inueniuntur.

De numeris ꝑm geometriam quęrendis Cap. XIII.

Numeros autē ꝑm geometriā ita quęris. Extrema quippe ei⁹ multiplicata tātū faciūt quātum ꝛ media duplicata. utputa vi. ꝛ. xii. multiplicata faciūt septuagies dipondi⁹ media. viii. ꝛ. ix. multiplicata tantūdē faciūt.

De musica ꝛ eius nomine Cap. XIIII.

Musica ē peritia modulationis sono cantuqꝫ ꝯsistēs. ꝛ dicta musica p deriuationē a musis. Musę aūt appellatę ἀπὸ τοῦ μῶσαι id ē a quęrēdo. qꝫ p eas sicut antiqui voluerūt. vis carminū ꝛ vocis modulatio quęreret̄. Quarū son⁹ qꝛ sensibilis res ē. ꝛ pręterfluit ī pręteritū tēp⁹ imprimiturqꝫ memorię. Inde a poetis iouis ꝛ memorię filias musas esse cōfictū ē. Nisi eni ab homine memoria teneātur soni pereūt. qꝛ scribi non possunt.

De inuentoribus eius Cap. XV.

Moyses dicit repertorē musicę artis fuisse tubal. qui fuit de stirpe cain ante diluuiū Gręci ꝟo pythagorā dicūt huius artis inuenisse pmordia. ex malleorū sonitu ꝛ cordarū extensione pcussa. Alij linū thebęū ꝛ zetū ꝛ amphion ī musica arte pmos claruisse ferūt. Post quos paulatim directa est pręcipue hęc disciplina. ꝛ aucta multis modis. eratqꝫ tā turpe musicā nescire qꝫ lrās. Interponebat̄ aūt nō mō sacris. ſ; ꝛ oīb⁹ solēnib⁹ oībusqꝫ lętis uel tristioribus rebus. Ut eni in veneratiōe diuina hymni. ita ī nuptijs hymenęi ꝛ ī funerib⁹ threni. ꝛ lamēta ad tibias canebantur. In cōuiuijs ꝟo lyra ꝛ cithara circūferebat̄ ꝛ accubātib⁹ singulis ordinabat̄ cōuiuiale genus cāticorū.

Quid possit musica Cap. XVI.

Itaqꝫ sine musica nulla disciplina pōt eē pfecta. Nihil eni est sine illa. Nā ꝛ ipse mund⁹ quadā armonia sonorū fert̄ eē cōpositus. ꝛ celū ipsū sub armonię modulatiōe reuolui. Musica mouet affect⁹. puocat in diuersū habitū sens⁹. In prelijs qꝫ tubę cōcent⁹ pugnātes accēdit. ꝛ quāto vehementior fuerit clagor. tanto fit ad certamē anim⁹ fortior. Siquidē ꝛ remiges cant⁹ hortat̄ ad tolerādos qꝫ labores musica animū mulcet. ꝛ singulorū operū fatigationē modulatio vocis solat̄. Excitatos qꝫ aīos musica sedat. sicut de dauid legit̄ qui a spū imūdo saulem arte modulationis eripuit. Ipsas qꝫ bestias necnō ꝛ serpentes volucres atqꝫ delphinos. ad auditū suę modulatiōis musica puocat. Sed ꝛ qcqd loquimur uel intrinsecus venarū pulsib⁹ cōmouemur. p musicos rithmos. armonię ꝟtutibus pbatur esse sociatum.

De trib⁹ partib⁹ musicę Cap. XVII.

Musicę ptes sūt tres. id ē armonica. rithmica. metrica. Armonica ē quę decernit in sonis acutū ꝛ grauē. Rithmica ē quę requirit incursionē ꝟborū vtrū bene sonus an male cohereat. Metrica ē quę mensurā diuersorū metrorū pbabili rōne cognoscit. ut ꝟbi grā. heroicum. iambicū. elegiacū. ꝛ cętera.

De triformi musicę diuisione Cap. XVIII.

Ad oēm aūt sonū qui materies cantilenarū est. triformē constat esse naturā. Prima ē armonica quę ex vocū cantib⁹ cōstat. Secunda organica quę ex flatu consistit. tertia rithmica quę impulsu digitorū numeros recipit. Nā aut voce edit̄ sonus. sicut p fauces. aut flatu. sicut p tubā uel tibiā. aut impulsu. sicut p citharā. aut p quodlibet aliud quod pcutiendo canorū est.

De prima diuisione musicę quę armonica dicit̄ Cap. XIX.

Prima diuisio musicę quę armonica dicit̄. id est modulatio vocis ptinet ad comędos. tragędos uel choros. uł ad oēs q̄ voce ꝓpria canūt. Hęc ex animo ꝛ corpe motū facit. ꝛ ex motu sonū. ex q̄ colligit̄ musica quę in homine vox appellat̄. Uox ē aer spū verberat⁹. vnde ꝛ ꝟba sūt nūcupata. Proprie aūt vox hoiuꝫ ē seu irrōnabiliū animātiū. Nam ī alijs abusiue non ꝓprie sonum vocē vocari. ut vox tubę infremuit fractasqꝫ litore voces. Nam ꝓpriū est ut litorei sonent scopuli. ꝛ at tuba terribilē sonitū procul ęre canoro. Armonica ē modulatio vocis ꝛ concordantia plurimorū sonorū uel coaptatio. Symphonia est modulatiōis tēperamentū ex graui ꝛ acuto concordantibus sonis. siue in voce siue in flatu siue in pulsu. Per hāc qppe voces acutiores grauioresqꝫ ꝯcordāt. ita ut qsqs ab ea dissonuerit sensū auditoris offendat. Cui ꝯtraria ē diaphonia id ē voces discrepātes uel dissonę. Euphonia ē suauitas vocis. Hęc ꝛ melos a suauitate ꝛ melle dicta. Diastema ē vocis spaciū. ex duob⁹ uł plurib⁹ sonis aptatū. Diesis ē spacia quedā ꝛ deductiōes modulandi. atqꝫ vergentes de vno ī alterū sonū.

Tonus ē acuta enūciatio vocis. Est eni armonię differētia ⁊ quātitas quę i vocis accētu uel tenore cōsistit. cui⁹ genera i.xv. partib⁹ musici diuiserūt ex quib⁹ p̄m⁹ hyperlidius nouissim⁹ ⁊ acutissim⁹ hypodorius oiū grauissim⁹. Cantus ē inflexio vocis. Nā son⁹ directus ē. p̄ęcedit aūt son⁹ cātū. Arsis ē vocis eleuatio. h̄ ē initiū. Thesis vocis positio. hoc ē finis. Suaues voces sūt. subtiles ⁊ spissę. clarę atq̧ acutę. Perspicuę voces sunt. quę lōgius ꝓtrahūtur ita ut oēm impleāt cōtinuo locū sicut clangor tubaꝝ. Subtiles voces sūt quibus nō ē spūs. q̄lis ē infantiū uel mulieꝝ uel egrotantiū. sicut i neruis. Quę eni subtilissimę cordę sūt. subtiles ac tenues voces emittūt. Pingues sunt voces qn̄ spūs multus simul egredit̄. sicut viroꝝ. Acuta vox ē tenuis alta. sicut in cordis videm⁹. Dura vox ē quę violēt̄ emittit sonos. sic tonitruū sicut incudis son⁹. quotiēs in durū malle⁹ ꝑcutit̄ ferrū. Aspera vox ē rauca ⁊ quę dispgit̄ ꝑ minutos ⁊ i dissimiles pulsus. Cęca vox ē quę mox ut emissa fuerit cōticescit. atq̧ suffocata nequaq̄ longius ꝓducit̄. sicut est in fictilibus. Vinnola vox est mollis atq̧ flexibilis. ⁊ vinnola dicta a vinno hoc est cincinno molliter flexo. Perfecta autem vox ē alta suauis ⁊ clara. Alta ut in sublimi sufficiat. clara ut aures ipleat. suauis ut animos audientiū blandiat. Si ex his aliq̄d defuerit. vox perfecta non erit.

De secūda diuisiōe quę organica dicit̄ Cap. xx.

Secūda diuisio organica ē. in his quę spū reflante cōpleta. in sonū vocis animant̄. ut sūt tubę. calami. fistulę. organa. pādoria ⁊ his similia instrumēta. Organū vocabulū est generale vasoꝝ oiū musicoꝝ. Hoc aūt cui folles adhibent̄. alio gręci noīe appellant. Ut autem organū dicat̄. magis ea vulgaris ē gręcoꝝ cōsuetudo. Tuba p̄mū a tyrrhenis inuenta. de quib⁹ Virgili⁹: Tyrrhenusq̧ tubę mugire per ęthera clangor. Adhibebat̄ aūt nō solū in p̄ęlijs. h̄ ⁊ in oib⁹ festis dieb⁹ ꝓp̄t laudis uel gaudij claritatem Unde ⁊ in psalterio dicit̄: Canite initio mensis tuba i die isigni solēnitatis vestrę. Preceptū eni fuerat iudeis ut initio nouę lunę tuba clangerēt. q̄d etiam hucusq̧ faciūt. Tibias excogitatas in phrygia ferūt. Has quidē diu funerib⁹ tm̄ adhibitas. mox ⁊ sacris gentiliū. Tibias aūt appellatas putāt q̄ primū de ceruinis tibijs cruribusq̧ hinnuloꝝ fierēt. deinde ꝑ abusionē ita cęptas vocari etiā que nō de crurib⁹ ossibusq̧ essent. Hinc ⁊ tibicen q̄si tibiaꝝ cant⁹. Calam⁹ nomē ē ꝓp̄iū arboris a calēdo. id ē fundēdo voces vocat⁹. Fistulā quidā putāt a mercurio inuētā. alij a fauno. quē gręci vocāt pana. Nonulli eā ab idi pastore agrigentino ex sicilia. Fistula aūt dicta q̄ vocem emittat. Nā gręce fos vox. στολεισα missa appellat̄. Sābuca in musicis spēs ē symphoniarū. Est eni gen⁹ ligni fragilis. vnde ⁊ tibię cōponūt̄. Pandori⁹ ab īuentore vocat⁹. de q̄ Virgili⁹: Pan primus calamos cera cōiūgere plures instituit. pan curat oues. ouiūq̧ magistros. Fuit eni apud gentiles deus pastoralis. qui primus dispares calamos ad cantū aptauit ⁊ studiosa arte composuit.

De tertia diuisione quę rithmica nuncupatur Cap. xxi.

Tertia ē diuisio rithmica ꝑtinens ad neruos ⁊ pulsus. cui dant̄ species cithararū diuersarū. Tympanū q̧ cymbalū sistrū acitabula ęnea ⁊ argentea. uel alia quę metallico rigore ꝑcussa reddūt cū suauitate tinnitū ⁊ cetera huiuscemodi. Citharę ac psalterij repertor tubal ut p̄dictū ē p̄hibet̄. Juxta opinionē aūt gręcorum citharę vsus r̄ꝑtus fuisse ab apolline credit̄. Forma citharę īitio similis fuisse tradit̄ pectori humano. quo veluti vox e pectore. ita ex ipsa cant⁹ ederetur. appellarāq̧ eadē de causa. Nā pect⁹ dorica lingua cithara vocat̄. Paulatim autē plures eius species extiterūt. ut psalteria. lirę. barbitę. phœnices. ⁊ pectides ⁊ quę dicunt̄ indicę ⁊ feriūt̄ a duobus simul. Item alię atq̧ alię ⁊ quadrata forma uł̄ trigonali. cordaꝝ etiā numer⁹ multiplicat⁹ ē ⁊ cōmutatū gen⁹. Veteres aūt citharā fidiculā uel fidicē noīauerūt. q: tā cōcinūt inter se cordę eius q̄ bene cōueniūt int̄ quos fides sit. Antiqua aūt cithara. vij. cordis erat. vnde ⁊ Virgilius: Septē discrimina vocū. Discrimina aūt ideo. q̄ nulla corda vicinę cordę similem sonū reddat. h̄ ideo septē cordę. uel quia totā vocē implent. uel q: septē motib⁹ sonat cęlū. Cordas autē dictas a corde. q: sicut pulsus est cordis in pectore. ita pulsus cordę in cithara. Has prim⁹ mercurius excogitauit. idēq̧ prior in neruos sonū strinxit. Psalteriū q̄d vulgo canticum dicit̄. a psallēdo noīatū. q̄ ad ei⁹ vocē choꝝ cōsonādo respōdeat. Est aūt similitudo citharę barbaricę i modū Δ deltę litterę. sed psalterij ⁊ citharę hęc differētia ē. q̄ psalteriū lignū illud concauū vnde son⁹ reddit̄ supi⁹ habet. ⁊ deorsū feriunt̄ cordę ⁊ desup sonant. Cithara ꝟo ecōtra concauitatē ligni inferi⁹ habet. Psalterio autē hebręi decacordon vsi sunt. ꝓp̄t numeꝝ decalogum legis. Lira dicta apo tu lirin. id est a varietate vocū. q̄ diuersos sonos efficiat. Liram primū a mercurio inuētā fuisse dicūt. hoc mō. Cū regrediens nilus in suos meat⁹. varia in cāpis reliquisset aīalia. relicta etiā testudo est: quę cū putrefacta eēt. ⁊ nerui ei⁹ remansissent. extenti intra coriū ꝑcussa a mercurio sonitū dedit. Ad cui⁹ speciē mercuri⁹ lirā fecit. ⁊ orpheo tradidit q̄ eius rei maxime erat studiosus. Unde ⁊ ęstimat̄ eadem arte nō feras tm̄. sed ⁊ saxa atq̧ siluas. cant⁹ modulatiōe applicuisse. Hāc musici ꝓp̄t studij amorē ⁊ carminis laudē. etiā int̄ sidera suaꝝ fabulaꝝ cōmēt̄ collocatā eē finxerūt. Tympanū ē pellis uel coriū ligno ex vna pte extētū. Est eni pars media symphonię i similitudinē cribri. Tympanū aūt dictū q̄d mediū ē. Un̄ ⁊ margaritū mediū tympanū dicit̄. ⁊ ipsū ut symphonia. ad virgulā ꝑcutit̄.

Cymbala ⁊ acitabula quędā sunt· quę pcussa inuicē se tāgūt ⁊ sonū faciūt. Dicta aūt cymbala· qꝛ cū ballematia simul pcutiunt. Ita eni greci dicūt cymbala ballematia. Sistrū ab iuētrice vocatū. Isis eni regina ęgyptioꝝ id genꝰ iuenisse ꝓbatur. Iuuenalis: Isis ⁊ irato feriat mea lumina sistro Inde ⁊ hoc mulieres pcutiūt. qꝛ iuētrix huiꝰ generis mulier extitit. Vñ ⁊ apud amaçonas sistro ad bellū fęminarū exercitꝰ vocabat. Tintinnabulū de sono vocis nomē habet· sicut ⁊ plausus manuū· strido: valuaꝝ. Symphonia vulgo appellatur lignū cauū ex vtraqꝫ pte pelle extēta· quā virgulis hinc ⁊ inde musici feriūt. Fitqꝫ in ea ex cōcordia grauis ⁊ acuti suauissimꝰ cantus.

De musicis numeris Cap. XXII.

NUmeros aūt ꝫm musicā ita quęris. Positis extremis utputa vi. ⁊ decies dipondius· vides qt monadibꝰ supet. vi. a. xii. ⁊ ē. vi. monadibꝰ. ducis p q̄dratū· sexies seni faciūt xxxvi. Cōiūgis extrema illa pma. vi. ad. xii. sit efficiūt. xviii. Partiris tricies series p decies octo efficit dipōdiꝰ. Hos iūgis cū sūma mino:e· id ē sexies exūt. viii. ⁊ erit mediū int. vi. ⁊. xii. Quaꝑpt octo supant sex duabꝰ monadibꝰ· id ē tertia de sexies. ⁊ supant. viii. a. xii. iiii. monadibꝰ tertia portione. Qua parte ḡ supat· eadē supat. Sꝫ hęc rō quemadmodum in mūdo est ex volubilitate circuloꝝ· ita ⁊ in microcosmo intātū pręt vocē valet ut sine ipsiꝰ pfectiōe etiā hō symphonijs carēs· nō cōstet: eiusdē musicę pfectione etiā metra cōsistūt in arsi ⁊ thesi· id ē eleuatione ⁊ positione.

De astronomia Cap. XXIII.

AStronomia est astroꝝ lex· quę cursus siderū ⁊ figuras ⁊ habitudines stellaꝝ circa se ⁊ circa trā indagabili rōne pcurrit.

De inuento:ibꝰ eius Cap. XXIIII.

AStronomiam primi ęgyptij inuenerunt Astrologiā vo ⁊ natiuitatis obseruantiā chaldei primi docuerūt. Abrahā aūt instituisse egyptios astrologiam· iosephus aucto: asseuerat. Greci aūt dicūt hāc artem ab athlante prius excogitatā· ideoqꝫ dictꝰ ē sustinuisse cęlum. Quisqꝭ āt ille fuit motu celi ⁊ rōne animi excitatus· p tēpoꝝ vices· p astroꝝ ratos diffinitosqꝫ cursus· p intuallorum spacia moderata cōsiderauit dimēsiōes quasdā ⁊ numeros· quę diffiniendo ac secernēdo in ordinē nectens astrologiā repperit.

De scriptoribus astronomię Cap. XXV.

IN vtraqꝫ autē lingua diuersoꝝ quidem sūt de astronomia scripta volumina· int q̄s tñ ptolemeꝰ rex alexandrie apud gręcos habet pręcipuꝰ· hic etiam ⁊ canones instituit q̄bus cursus astroꝝ inueniat.

De differētia astronomię ⁊ astrologię. Cap. XXVI.

INter astronomiā aūt ⁊ astrologiā aliqd differt. Nā astronomia cęli ꝯuersionē ortꝰ· obitꝰ· motusqꝫ sideꝝ cōtinet· uel qua ex cā ita vocet. Astrologia vo partim naturalis ptim supstitiosa ē. Naturalis dū exeqt solis ⁊ lunę cursus uel stellaꝝ certasqꝫ tēpoꝝ statiōes. Superstitiosa vo ē illa quā mathematici sequūt· qui in stellis augurant· qꝫ etiā. xii. celi signa p singula animę uel corpis mēbra disponunt· siderūqꝫ cursu natiuitates hoiuꝫ ⁊ mores pdicare conat.

De astronomię rōne Cap. XXVII

AStronomię rō· modis plurimis cōstat. Definit eni qd sit mūdus· qd cęlum· quid sphęre situs ⁊ cursus. qd axis celi ⁊ poli· quę sint climata cęli· qui cursus solis ⁊ lunę· atqꝫ astrorum ⁊ cętera.

De mundo ⁊ eius nomine Cap. XXVIII

MUndus ē is qui constat ex cęlo ⁊ terra ⁊ mari cūctisqꝫ sideribꝰ. Qui idcirco mundus ē appellatus· qꝛ sempi motu ē. nulla eni requies eius elemētis cōcessa est.

De forma mundi Cap. XXIX

FOrmatio mundi ita demōstrat. Nam queadmodū erigit mundꝰ in septētrionalē plagā· ita declinat in australē. Caput aūt eiꝰ ⁊ quasi facies orientalis regio ē· vltima pars septētrionalis est.

De cęlo ⁊ eius nomine Cap. XXX

CĘlum philosophi rotūdū volubile atqꝫ ardens esse dixerunt· vocatūqꝫ hoc noīe· eo ꝙ tāq̄ vas cęlatū· impssa signa habeat stellarū. Distinxit eni id deꝰ claris luminibꝰ ⁊ impleuit sole scilicꝫ ⁊ lunę orbe fulgenti. ⁊ astrorum micantium splendentibꝰ signis adornauit. Hoc autem grece ουρανος dicitur. ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν id est a videndo· eo ꝙ aer pspicuus sit. ⁊ ad speculandum purior.

De situ sphęrę cęlestis Cap. XXXI

SPhęra celi est species quędam in rotundū formata· cuiꝰ centrū terra ē· ex omnibus ptibꝰ ęqualit cōclusa. Hāc sphęram nec pncipiū habere dicūt nec terminū· ideo ꝙ in rotundū quasi circulus vnde incipiat. uel vbi definat· nō facile comphēdit. Philosophi aūt mundi. vii. cęlos· id est planetas globoꝝ cōsono motu introduxerūt· quoꝝ orbibꝰ cōnexa memorant oīa quos sibi inexos ⁊ velut insertos versari retro. ⁊ ecōtrario certis motibus suis ferri arbitrant.

De motu eiusdem Cap. XXXII.

SPhęrę motus duobꝰ axibꝰ voluit. Quorū vnus ē septētrionalis· q nūq̄ occidit· appellaturqꝫ boreus. Alter australis qui nūq̄ videt ⁊ austronotus dicit. His duobꝰ polis moueri sphęrā cęli dicūt ⁊ cū motu eiꝰ sidera i ea fixa ab oriēte vsqꝫ i occidendentē circuire· septētrionibus breuiores gyros iuxta cardinē pagentibus.

De cursu eiusdē sphęrę Cap. XXXIII.

SPhęra cęli ab oriēte ⁊ occidente semel in die ⁊ nocte vertitur. xxiiii. horaꝝ spacijs quibus sol cursum suum supra terras ⁊ sub terras sua volubilitate concludit.

De celeritate celi Cap.xxxiiii.

Tanta celeritate celi sphera dicit' currere ut nisi aduersus p̄cipitē ei⁹ cursū astra currerent que eū remoraret· mūdi ruinā faceret.

De axe celi Cap.xxxv.

Axis ē septētrionalis linea recta que per mediā pilā sphere tendit. ⁊ dicta axis ꝙ in ea sphera ut rota voluit'· uel quia ibi plaustrum est.

De celestibus polis Cap.xxxvi.

Poli sūt circuli q̄ currūt ꝑ axem. Hoꝝ alt' est septētrionalis q̄ nūq̄ occidit· appellaturq̄ boreus· alt' australis q̄ nunq̄ videt' ⁊ austronot⁹ dicit'. ⁊ dicti poli ꝙ sint axiū cycli· ex vsu plaustroꝝ a poliendo scilicet noīati· ꝫ polus boreus semp videt'· austronotus nunq̄· q: dextra celi altiora sūt· p̄ssa austri.

De cardinibus celi Cap.xxxvii.

Cardines celi extreme partes sūt axis. Et dicti cardines eo ꝙ ꝑ eos vertit' celū· uel quia sicut cor voluūtur.

De cōuexis celi Cap.xxxviii.

Conuexa aūt celi extrema ei⁹ sūt a curuitate dicta· ut ē illud: Conuexū quotiens claudit nox humida celū. Cōuexū enim curuū ē· q̄si cōuersū seu inclinatū. ⁊ ad modū circūflexū.

De ianuis celi Cap.xxxix.

Ianue celi due sūt· oriens ⁊ occasus. Nā vna pte sol ꝓcedit. alia se recipit.

De gemina celi facie Cap.xl.

Facies celi uel caput· orietalis regio est· vltima septētrionalis. De qua Lucan⁹: Sic mūdi pars ima iacet· quā zona niualis· ꝑpetueq̄ p̄mūt hyemes.

De quattuor partib⁹ celi Cap.xli.

Climata celi id ē plage ul' ptes quattuor sūt· ex qb⁹ pma pars orientalis est· vnde alique stelle oriūt'. Secūda occidētalis· vbi nobis alique stelle occidūt. Tertia septētrionalis vbi sol puenit in dieb⁹ maioribus. Quarta australis· vbi sol puenit noctib⁹ maiorib⁹. Oriēs aūt ab exortu solis ē nūcupat⁹. Occidēs ꝙ diem faciat occidē ⁊ interire. Abscōdit enī lumē mūdo ⁊ tenebras supinducit. Septētrio aūt a septē stellis axis vocat⁹· que i ipso reuolute rotant'. Hic ꝓprie ⁊ vertex dicit' eo ꝙ vertit'. Meridies aūt vocat'· uel q: ibi sol facit mediū diē· q̄si medidies· uel q: tūc puri⁹ micat ether. Merū enī puꝝ dicitur. Sūt ⁊ alia septē climata celi· q̄si. vij. linee ob orientē in occidentē· sub quib⁹ ⁊ mores hoīu3 dispares atq̄ aīalia specialit' diuersa nascūt'· que vocata sūt a locis qbusdā famosis· quoꝝ pmū ē meroes· secūdū syenes· tertiū catacoras· id ē africa· quartū rhodus· quītū hellespontus· sextū mesopontus· septimū borustenus.

De hemispherijs Cap.xlii.

Hemispheriū dimidia ps sphere ē. hemispherion supra terras· ē ea pars celi que a nobis tota videt'· hemispherion sub terra ē· que videri non pōt ꝙdiu sub terra fuerit.

De qnq̄ circulis celi Cap.xliii.

Zone celi qnq̄ sūt quarū distinctionib⁹ quedā ptes reperie sua incolūt'· quedā immanitate frigoris aut caloris ihabitabiles existunt. Que ideo zone uel circuli appellant'· eo ꝙ in circūductiōe sphere existūt. Quoꝝ prim⁹ circulus ideo arcticus appellat'· ꝙ int' eum arcturi signa inclusa ꝓspiciūt'. Secūdus circul⁹ therinos qui ⁊ tropic⁹ dicit'· q: in eo circuiēs sol· aquilonis finib⁹ estatē facit. ⁊ vltra eū circulū nō trāsit. sed statim reuertit'. ⁊ inde tropic⁹ appellat'. Terti⁹ circulus himerin⁹· qui a latinis ideo equinoctialis appellat'· eo ꝙ sol cū ad eū orbē puenerit equinoctiū facit. himerinus enim latine dies dicit' atq̄ nox quo circulo dimidia sphere pars cōstituta ꝑspicit'. Quart⁹ circul⁹ antarctic⁹ vocat⁹· eo ꝙ contrari⁹ sit circulo quē arcticon nominam⁹. Quintus circul⁹ chimerin⁹ tropic⁹· q̄ a latinis hyemalis siue brumalis appellat'· ideo q: sol cū ad eum circulum puenerit· hyemē his q̄ ad aquilonē sūt facit. ⁊ estatē his q̄ in austri ptib⁹ cōmorantur.

De zodiaco circulo xliiii.

Zodiacus aūt circulus ē q̄ ex lineaꝝ qnq̄ angulis ⁊ ex vna linea constat.

De candido circulo Cap.xlv.

Lacteus circul⁹ via ē que i sphera videt'· a candore dicta· q: alba ē· quā aliq̄ dicūt viam esse qua circuit sol. ⁊ ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

De magnitudine solis Cap.xlvi.

Magnitudo solis fortior ē terre. vn̄ ⁊ eodē momēto q̄ orit'. ⁊ oriēti simul ⁊ occidēti equaliter apparet. Q: vo tanq̄ cubitalis nobis videt'· cōsiderare oportet· quātū sol distat a terris· que lōgitudo facit ut paruus videatur a nobis.

De magnitudine lune Cap.xlvii.

Magnitudo q̄ lune· minor fert' esse q̄ solis. Nā dū sol superior sit a luna. ⁊ tñ a nobis maior q̄ luna videat'· iam si ꝓpe nos accessisset· multo maior q̄ luna cōspiceret'. Sicut aūt fortior ē sol terra· ita terra fortior ē luna· per aliquam quantitatem.

De natura solis Cap.xlviii.

Sol dū igne⁹ sit· p̄ nimio motu cōuersionis sue ampli⁹ icalescit. Cui⁹ ignē dicūt philosophi aqua nutriri ⁊ ecōtrario elemento virtutē luminis ⁊ caloris accipere. Unde videmus cum sepius madidū ⁊ rorantē.

De cursu solis Cap.xlix

Solē ꝑ seipsū moueri· non cū mūdo verti dicunt. Nā si fixus celo maneret· omnes dies ⁊ noctes eq̄les existerēt· ꝫ cum alio loco cras occasuꝝ· alio occidisse hesterno videm⁹ apparet eū ꝑ seipsū moueri· nō cum mundo verti. Spatijs eni inequalib⁹ orbes annuos cōficit ꝓpt tēpoꝝ mutatiōes. Oriēs diē facit· occidēs noctē

inducit. Nā vadens longi⁹ ad meridiē hyemem facit: ut hibernis humoꝛib⁹ ac pꝛuinis t̄ra pinguescat. Accedēs ꝓpius ad septētrionē: estatē reddit: ut fruges maturitate durent. ꝛ quę sūt i humidis incocta: feruefacta mitescat.

De defectu solis Cap. l.

Sol oꝛiēs diē facit: occidēs noctē inducit. Nam dies ē sol sup terras: nox ē sol sub t̄ra. Ex ipso eni sūt hoꝛę: ex ipso dies cū ascēderit. ex ipso etiā nox cū occiderit. ex ipso menses ꝛ anni numerāt. ex ipso vicissitudines fiunt tēpoꝝ. Qñ aūt p meridiē currit: vicinioꝛ t̄rę est. qñ ṽo iuxta septētrionē sublimis attollit̄. Cui ideo de⁹ diuersos cursus ꝯstituit: loca ꝛ tpa: ne dū semp i ijsdē moꝛaret̄ locis: quotidiano vapoꝛe ei⁹ vniuersa cōsumeret̄. ſ; ut clemens ait: cursus diuersos accipit: quib⁹ aeris tēperies ꝓ ratiōe tēpoꝝ dispenset̄. ꝛ oꝛdo vicissitudinū ꝑmutationūqꝫ seruet̄. Nā dū ad supioꝛa cōscenderit ver tēperat. vbi āt ad sūmū celi venerit: estiuos accēdit caloꝛes. descendēs rursus autūno tēperiē reddit. vbi ṽo ad inferioꝛē redit circulū: ex glaciali compage celi rigoꝛē nobis hiberni frigoꝛis derelinquit.

De itinere solis Cap. li.

Sol oꝛiens per meridiem iter habet: qui postqꝫ ad occasū venerit. ꝛ oceano se intinxerit: ꝑ incognitas sub terra vias vadit. ꝛ rursus ad oꝛientē recurrit.

De lumine lunę Cap. lii.

Lunam quidā philosophi dicūt ꝓpriū lumen habere: globiqꝫ ei⁹ vnā partē eē lucifluā. aliam ṽo obscuram. ꝛ paulatim se vertēdo diuersas foꝛmas efficere. Alij ecōtra aiūt lunā nō suū lumē habere: ſ; solis radijs illuminari. Unde ꝛ eclipsin patit̄: si int̄ ipsam ꝛ solē vmbꝛa terrę interueniat. Sol eni illi loco supioꝛ est: Hinc euenit ut qñ sub illo est pte supioꝛe luceat: inferioꝛe ṽo quā habet ad terras obscura sit.

De foꝛmis lunę Cap. liii

Prima figura lunę bicoꝛnis est ita

Secūda sectilis habet ita

Tertia dimidia habet ita

Quarta plena ita

Quinta iterū dimidia ex maioꝛe ita

Sexta iterū sectilis ita

Septima bicoꝛnis ita

Septima aūt semis. ꝛ vicesima secunda semis in suo oꝛbe medię sunt. Cetere ꝓpoꝛtionales sūt.

De interlunio lunę Cap. liiii.

Interluniū lunę est tēp⁹ illud int̄ deficientē ꝛ nascētē lunā. Est aūt. xxx. dies qꝫ luna nō lucet. Quę ideo videri non pōt: quia soli cōiūcta obscuratur: ſ; eodē momēto renascēs paulatim ab eo recedēdo videt̄.

De cursu lunę Cap. lv.

Luna amissi ac recepti luīs vicibus menstrua in cētro spacia moderat̄. Quę ideo incedit obliquo ꝛ non recto cursu ut sol scilicꝫ ne incidat in centrū terrę. ꝛ frequēt̄ patiat̄ eclipsin. Vicin⁹ eni ē ei⁹ circulus t̄rę. Crescēs aūt oꝛientē coꝛnib⁹ spectat: decrescēs occidētē merito: qꝛ occasura ꝛ amissura ē lumen.

De vicinitate lunę ad terras Cap. lvi.

Luna terris vicinioꝛ est qꝫ sol: inde ꝛ breuioꝛi oꝛbe celeri⁹ ꝑagit cursū suū. Nam iter qḋ i dieb⁹. ccc. lxv. sol ꝑagit. ista per xxx. dies ꝑcurrit. Unde ꝛ antiqui menses in luna: annos aūt in solis cursu posuerūt.

De eclipsi solis Cap. lvii.

Eclipsis solis ē quotiēs luna. xxx. ad candem lineā qua sol vehitur ꝑuenit: eiqꝫ se obijciēs solē obscurat. Nā deficere nobis sol videtur: dum illi oꝛbis lunę oppoīt̄.

De eclipsi lunę Cap. lviii.

Eclipsis lunę est quotiēs in vmbꝛā terrę luna icurrit. Non eni suū lumē habere sed a sole illuminari putat̄. vnde ꝛ defectum patitur: si int̄ ipsam ꝛ solē vmbꝛa terrę interueniat. Patit̄ autē hoc. xv. luna: eo vsqꝫ qꝫ diu centꝝ atqꝫ vmbꝛam obstātis terrę exeat. videatqꝫ solem: uel a sole videat̄.

De differentia stellaꝝ siderū ꝛ astroꝛum Cap. lix

Stellę ꝛ sidera ꝛ astra inter se differunt. Nā stella ē quęlibet singularis. Sidera ṽo sūt stellis plurimis facta: ut hyades: pleiades. Astra autē sūt stellę grandes: ut oꝛion bootes: sed hęc nomina scriptoꝛes confundūt ꝛ astra ꝓ stellis. ꝛ stellas ꝓ sideribus ponunt.

De lumine stellarum Cap. lx.

Stellę non habere pꝛopꝛium lumen: sed a sole illuminari dicuntur: sicut ꝛ luna.

De situ stellarum Cap. lxi.

Stellę immobiles sunt. ꝛ cum celo fixę perpetuo motu feruntur: neqꝫ cadunt ꝑ diem: sed a solis splendoꝛe obscurant̄.

De cursu stellarū Cap. lxii.

Sidera aut feruntur: aut mouentur. Feruntur quę celo fixa sunt ꝛ cum celo voluuntur: mouentur ṽo quędam sicut planetę id est erraticę: quę cursus suos vagos: certa tamen diffinitione conficiunt.

De vario cursu stellarum Cap. lxiii.

Stelle p eo q p diuersos orbes celestium planetarũ ferunt. Nam quedã celerius exorte serius occidunt. quedam tardius exorte citius ad occasum perueniunt. alie pariter oriuntur et non simul occidũt. omnes aũt suo tempore ad suũ cursum proprium reuertuntur.

De interuallis stellarum Cap. lxiiii.

Stelle inter se diuersis interuallis distãt a terra. propterea dispari claritate magis minusve nostris oculis apparent. Nam multe maiores sunt his quas videmus cõspicuas. sed longius posite parue videntur a nobis.

De numero circulari stellarũ Cap. lxv.

Numerus circularis stellarum est. p quẽ cognoscitur in quãto tpe circulũ suũ vnaquęque stella pcurrat. siue p longitudinem siue p latitudinẽ. Nam luna octo annis fert explere circulũ suũ. mercurius annis. xx. lucifer annis. ix. sol annis. xix. vesper. xv. phęton ãnis. xij. saturnus. xxx. Quibus pactis ad reuersionẽ circuli sui ijsdẽ signis et partibus reuertũt. Quedã sidera radijs solis prepedita. anomala fiunt. aut retrograda. aut stationaria. iuxta qd et poeta meminit dicens: Sol tẽpora diuidit eui. mutat nocte diẽ radijsque potentibus astra ire vetat. cursusque vagos ratione moratur.

De stellis planetis Cap. lxvi.

Quedam stelle ideo planete dicũt. id ẽ errantes. quia p totum mundũ vario motu discurrũt. Unde p eo q errant. retrograde dicuntur uel anomala efficiuntur. id est qñ particulas addũt et detrahũt. Ceterũ qñ tm̃ detrahunt retrograde dicuntur. stationẽ aũt faciũt quando stant.

De precedentia et antegradatione stellarum Cap. lxvii.

Precedentia uel antegradatio stellarum est dũ stella motũ suũ consuetũ agere videt. et aliqd preter cõsuetudinẽ precedit.

De remotione uel retrogradatione stellarũ Cap. lxviii.

Remotio uel retrogradatio stellarum est. in qua stella dum motum suũ agat. simul et retrorsum moueri videtur.

De statu stellarum Cap. lxix.

Status stellarũ est. quia dum stella semp mouetur. tamen in aliquibus locis stare videtur.

De nominibus stellarum quibus ex causis nomina acceperunt Cap. lxx.

Sol appellatus ẽ. eo q solus appareat. obscuratis fulgore suo cũctis sideribus. Luna dicta quasi lucina. ablata media syllaba. de qua Uirgilius: Casta faue lucina. Sũpsit aũt nomẽ p deriuationẽ a solis luce. eo q ab eo lumen accipiat. acceptũque reddat. Stelle dicte a stando. quia fixe stant semper in celo nec cadũt. Nam q videmus e celo stellas quasi labi. nõ sũt stelle. sed igniculi ab ethere lapsi. qui fiũt dũ ventus altiora petens. ethereũ ignem secũ trahit qui tractu suo imitatur stellas cadentes. Nam stelle cadere non possũt. Immobiles enim ut predictũ est sunt. et cum celo fixe feruntur. Sidera dicta q ea nauigantes considerando iter dirigunt ad cursus consilium. ne fallacibus vndis aut ventis alibi deducantur. Quedam aũt stelle idcirco signa dicuntur. quia eas naute obseruãt in gubernandis remigijs. contẽplantes aciem fulgoremque eorũ. quibus rebus status celi futurus ostendit. Sed et omnes hoĩes ea intendũt ad preuidẽdas aeris qualitates. p estatem et hyemẽ vernalẽque temperiem. Ortu enim uel occasu suo. certis stationibus temporum qualitates significant. Signorum primus arcton qui in axe fixus. vij. stellis in se reuolutis rotatur. nomen est grecum qd latine vrsa dicitur que quia in modũ plaustri vertitur. nostri eã septentrionem dixerũt. Triones enim sũt proprie boues aratorij dicti eo q terram terant. quasi teriones. Septẽtriones aũt nõ occidere. axis vicinitas facit. quia i eo fixe sũt. Arctophylax dicit. qd arcton. id est elicen vrsam sequitur. Eundemque booten dixerunt. eo q plaustro heret. signũ multis spectabile stellis. int quas et arcturus est. Arcturus sidus est post caudam maioris vrse. positũ in signo bootis. vnde et arcturus dictus ẽ quasi ἄρκτου οὐρά quia bootis precordijs collocatus ẽ. Oritur aũt autũnali tẽpore. Orion astrũ ante tauri vestigia fulget. et dictus orion ab vrina id ẽ ab inundatione aquarũ. Tẽpore eni hyemis obortus mare et terras aquis et tempestatibus turbat Hunc latini iugulã vocant eo q sit armatus ut gladius. et stellarũ luce terribilis atque clarissimus. In quo si hec fulgẽt omnia serenitas portẽdit. si obscurãt huius acies tempestas cernit iminere. Hyades dicte ἀπὸ τοῦ ὕειν id est a suco et pluuijs. Nam pluuie grece ὑετοί dicũtur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde et eas latini suculas appellauerũt. quia quãdo nascuntur pluuiarũ signa monstrantur. de quibus Uirgilius: Arcturũ pluuiasque hyadas. sunt autẽ i fronte tauri. vij. et oriũtur tpe vernali. Pleiades a pluralitate dicte quia pluralitatem greci πλειότητα appellant. Sũt autẽ stelle septẽ ante genua tauri. ex quibus vj. videntur. Nam latet vna. Has latini vergilias dicũt. a tẽporis significatiõe. q vere exoriũt. Nã occasu suo hyemẽ. ortu estatẽ. pmeque nauigatiõis tempus ostẽdũt. Canicula stella que et syrius dicit. estiuis mensibus i medio centro celi ẽ. et dũ sol ad eã ascẽderit. cõiũcta cũ sole duplicat calor ipsius et dissoluũt corpa et vaporant. vñ et ex ipsa stella dies caniculares dicuntur. qñ et moleste sũt purgatiões. Canis ãt vocat propterea q corpa morbo afficiat. siue propter flãme candorẽ eo q eiusmodi

fit·ut pre ceteris lucere videat'. Itaqꝫ quo magis
eam cognoscerēt·syrion appellasse. Cometes stel-
la dicta ē eo ꝙ comas luminis ex se fundat. Quod
gen⁹ sideris qñ apparuerit·aut pestilentiā·aut fa-
mē·aut bella significat. Cometes āt latine crini-
te appellant'·q: in modū criniū flāmas spargūt·qs
stoici dicūt esse vltra .xxx. qrū noia ⁊ effect⁹ quidā
astrologi scripserūt. Lucifer dict⁹ eo ꝙ int' oia si-
dera plus lucem ferat. Est aūt vnus ex planetis.
Hic ꝑprie ⁊ iubar dicit'·eo ꝙ iubas lucis ex se fū-
dat. Ʒ ⁊ splendor solis ac lune ⁊ stellarū iubar vo
cat'·ꝙ in modū iube radij ipsoꝝ extendant'. Ue-
sperus ē stella occidentalis·quā cognominatā p-
hibēt a vespero hispanie rege. Est autē ⁊ ipsa ex
v. stellis planetis·noctē ducēs ⁊ solē sequēs. Fert'
aūt ꝙ hec stella oriens luciferū·occidēs vesperum
facit. De q̄ stati⁹. ⁊ alterno deprendit' vnus i ortu
Planete stelle sūt que nō sunt fixe in celo ut reli-
que·Ʒ in aere ferunt'. Dicte aūt planete· ἀπὸ τῆς
πλάνης .id ē ab errore. Nam interdū i austrū·
interdū in septētrionē·plerūqꝫ cōtra mundū·nō-
nūꝙ cū mūdo ferunt'·qrū noia greca sūt. Phēton
phenonca·pyrion·hesper⁹·stylbon. Has roma-
ni noib⁹ deoꝝ suoꝝ id ē iouis·saturni·martis·ve-
neris atqꝫ mercurij sacrauerūt. Decepti enī ⁊ deci
pere volentes·in eoꝝ adulationē·q̄ sibi aliq̄d ꝑm
amorē prestitissent·sidera ostēdebāt i celo·dicen-
tes ꝙ iouis esset illud sidus ⁊ illud mercurij. ⁊ cō
cepta ē opinio vanitatis. Hanc opinionē erroris
diabolus confirmauit·xp̄us euertit. Jam ꝟo illa
que ab ipsis gētilib⁹ signa dicūt'·in quib⁹ ⁊ aian-
tiū imago de stellis formāt'·ut arcton·aries·taur⁹
libra ⁊ huiusmodi alia. hi q̄ sidera pspiciderūt·in
numeꝝ stellarū speciē corpis supstitiosa vanitate
pmoti finxerunt·ex causis quibusdā deoꝝ suoꝝ ⁊
imagines ⁊ noia cōformantes. Nā arietē primū
signū·cui ut libre mediā mūdi lineā tradunt ꝑpter
ammonē·id ē ionē vocauerūt·q: in ei⁹ capite qui
simulacra faciūt·arietis cornua fingunt. Quod si-
gnū gentiles ideo int' signa primū constituerunt·
q: in mense martio, qui ē anni pncipiū solē in eo
signo cursū suū pagere dicūt. Sꝫ ⁊ taurū int' side-
ra collocant. ⁊ ipsū in honorē iouis·eo ꝙ in boue
sit fabulose cōuersus·qñ europā trāsuexit. Casto-
rem qꝫ ⁊ pollucē·post mortē int' notissima sidera
cōstituerūt·qd̄ signū gemini dicūt. Cancrū qꝫ in-
de dixerūt eo ꝙ cū ad id signū mense iunio sol ve-
nerit·retrogradit' i modū cancri breuioresqꝫ dies
facit. Hoc enī animal incertam habet primā ptē.
Deniqꝫ ad vtrāqꝫ ptē gressum dirigit·ita ut prior
pars sit posterior. ⁊ posterior prior. Leonē i gre-
cia ingentē hercules occidit. ⁊ ꝑpter virtutē suam
hūc int'. xij. signa constituit. Hoc signū sol cū at-
tigerit·nimiū calorē mūdo reddit. ⁊ annuus fla-
tus etesias facit. Uirginis etiam signum idcirco
inter astra collocauerūt; ꝑpt' ꝙ hisdē dieb⁹ i quib⁹
p illud sol decurrit·terra exusta solis ardore nihil
pariat. Est enī hoc tēp⁹ canicularium dierū. Librā
aūt vocauerunt ab eq̄litate mensis ipsius·q: .viij.
kal. octobris sol p illud signū currēs·equinoctiū
facit. vnde lucan⁹: Ad iuste pondera libre. Scor-
piū qꝫ ⁊ sagittariū ꝑpt' fulgura mensis ipsi⁹ appel-
lauerunt. Sagittarius vir equin⁹ crurib⁹ defor-
mat'·cui sagittā ⁊ arcū adiungūt·ut ex eo mēsis
ipsi⁹ fulmina demōstrent'. Unde ⁊ sagittari⁹ ē vo-
catus. Capricorni figurā ideo int' sidera finxerūt
ꝑpt' caprā iouis nutricē·cui⁹ posteriorē ptē corpis
in effigiē piscis ideo finxerūt·ut pluuias eiusdem
mensis designarent·qs solet idem mēsis plerūqꝫ
in extremis habere. Porro aq̄riū ⁊ pisces·ab im-
brib⁹ tēpoꝝ vocauerunt·ꝙ hyeme qñ i his signis
sol vertit'·maiores pluuie ꝓfundūt'. Et miranda
dementia gentiliū·q̄ nō solū pisces·Ʒ etiā arietes
⁊ hircos ⁊ tauros·vrsas ⁊ canes·cancros ⁊ scor-
piones in celū trāstulerūt. Nā ⁊ aquilā ⁊ cygnū
ꝑpt' iouis fabulas int' celi astra ei⁹ memorie causa
collocauerūt. Perseū qꝫ ⁊ vxorē eius andromedā
postea ꝙ sunt mortui in celū receptos esse credi-
derūt·ita ut imagines eoꝝ stellis designarēt·eo-
rūqꝫ appellare noib⁹ nō erubescerent. Aurigā etiā
erichthoniū in celi astra collocauerunt·ꝑpter ꝙ
vidissent eū primū q̄drigā iunxisse. Mirati sunt
enī ingeniū eius ad imitationem solis accessisse. ⁊
ꝑpt' hoc nomen ei⁹ post mortē int' sidera posuerūt.
Sic calisto lycaonis regis filia dū ab ioue com-
pressa. ⁊ fabulose ab iunone i vrse fuisset speciem
conuersa·que grece arcton appellat'· post interfe-
ctionē ipsius nomen eius iouis cum filio i stellis
septentrionalib⁹ trāstulit·eāqꝫ arcton. filiū aūt ei⁹
arctophylax appellauit. Sicqꝫ lyra ꝓ mercurio
in celū locata. sic centaurus chiron ꝑpt' ꝙ nutrie-
rat esculapiū ⁊ achillem int' astra dinumerat⁹ ē.
Ʒ q̄libet mō supstitiōes he ab hoib⁹ nuncupent'.
sūt tñ sidera que deus i mundi pncipio cōdidit·
ac certo motu distinguere tpa ordinauit. Ho-
rū igit' signoꝝ obseruatiōes uel geneses uel cete-
ra supstitiosa que se ad cognitionē sideꝝ coniun-
gunt·id est ad noticiam fatoꝝ ⁊ fidei nostre sine
dubitatione contraria sunt·sic ignorari debent a
xp̄ianis·ut nec scripta esse videāt'. Sꝫ nōnulli si-
deꝝ pulchritudine ⁊ claritate pellecti·i lapsu stel-
laꝝ cecatis mentib⁹ corruerūt·ita ut p supputatio-
nes noxias que mathesis dicit'·euent⁹ reꝝ presci-
re posse conent'·qs non solū xp̄iane religiōis do-
ctores·sed etiā gentiliū plato aristoteles atqꝫ alij
veritate cōmoti·concordi sententia dānauerunt·
dicētes confusionē rerum potius de tali suasione
generari. Nā sicut gen⁹ humanū ad varios act⁹
nascēdi necessitate premeret'·cur aut laudē mere-
ant' boni·aut mali legū pcipiāt vltionē. Et q̄uis
ipsi nō fuerint celesti sapientie dediti·veritatis tñ
testimonio errores eoꝝ merito pculerunt. Ordo
autē iste septē secularium disciplinarū·ideo a phi-
losophis vsqꝫ ad astra pductus est. scilicꝫ ut ani-
mos seculari sapientia iplicatos a terrenis reb⁹ ab-
duceret. ⁊ in supna cōtemplatiōe collocaret.

Incipit liber quartus
De medicina Cap. I.

MEdicina est que corpis uel tuet̄ uel restaurat sa lutem. Cui⁹ materia versatur in morbis ⁊ vulneribus. Ad hanc itaq̧ ptinent nō ea tm̄ que ars eorū exhibet q̄ ꝓprie medici noīant̄. ſ̄ etiā cib⁹ ⁊ pot⁹ regimē ⁊ tegmen defensio deniq̧ oīs atq̧ munitio qua sanū nostrū corp⁹ aduersus externos ictus casusq̧ seruat̄.

De nomine eius Cap. II.

NOmen aūt medicinę a modo id est tēpe ramēto impositū ęstimat̄ ut nō satis sed paulatim adhibeat̄. Nam in multo con tristat̄ natura mediocri autē gaudet. vnde ⁊ q̄ pi gmenta ⁊ antidota satis uel assidue biberint ve xantur. Immoderatio enim omnis nō salutē sed periculum affert.

De inuentoribus eius Cap. III.

MEdicinę aūt artis auctor ac repertor apud grecos phibet̄ apollo. Hāc fili⁹ ei⁹ ęscu lapius laude ⁊ ope ampliauit sed postq̄ fulminis ictu ęsculapi⁹ interijt interdicta fert̄ me dendi cura. ⁊ ars simul cū auctore defecit latuitq̧ pannos pene q̄ngentos vsq̧ ad temp⁹ artaxerxis regis psarū. Tūc eā reuocauit ad lucē hippocra tes asclepio patre genitus in insula coo.

De tribus heresibus medicoꝝ Cap. IIII.

HI itaq̧ tres viri totidē hereses inuenerūt. Prima metodica inuēta est ab apolline que remedia sectat̄ ⁊ carmina. Secunda empirica id est experiētissima inuēta ē ab ęscula pio que nō indicioꝝ signis sed solis cōstat expe rimētis. Tertia logica id ē rationalis inuēta ab hippocrate. Iste eni discussis ętatum regionū uel ęgritudinū qualitatibus artis curā rationabilit̄ pscrutat⁹ ē. Empirici eni experientiā solam sectan tur logici experientię rōnē adiungunt: Metodici nec elemētoꝝ rōnē obseruāt nec tempora nec ęta tes nec causas ſ̄ solas morboꝝ substantias.

De quattuor humoribus corpoꝝ Cap. V.

SAnitas ē integritas corpis. ⁊ tēperantia naturę ex calido ⁊ humido quod est san guis. vnde ⁊ sanitas dicta est q̄si sangui nis stat⁹. Morbi generali vocabulo oēs passio nes corporis cōtinent̄ q̄ inde veteres morbū no minauerūt ut ipsa appellatiōe mortis vim que ex eo nascit̄ demōstrēt. Inter sanitatē autē ⁊ morbū media ē curatio: que nisi morbo ꝯgruat nō pdu cit ad sanitatē. Morbi oēs ex q̄ttuor nascunt̄ hu morib⁹ id est ex sanguine ⁊ felle melancolia ⁊ fle gmate. Ex ipsis eni regunt̄ sani ex ipsis lędūt̄ in firmi. Dū eni ampli⁹ extra cursū naturę creuerint ęgritudines faciūt. Sicut aūt q̄ttuor sūt elemen ta sic ⁊ q̄ttuor humores. ⁊ vnusquisq̧ humor suū elemētū imitat̄ sanguis aerē colera ignē melan colia terrā flegma aquā. Et sūt quattuor humo res sicut q̄ttuor elemēta que cōseruāt corpora no stra. Sanguis ex gręca etymologia vocabulū sū psit q̄ vegetet̄ ⁊ sustētet̄ ⁊ viuat. Colerā gręci vo cauerūt q̄ vni⁹ diei spacio terminet̄. vnde ⁊ colera id ē fellicula noīata est hoc est fellis effusio. Gręci eni fel colen dicūt. Melācolia dicta eo q̄ sit ex ni gri sanguinis fece admixta abūdātia fellis. Gręci eni melan nigrū vocant fel autē colen appellant Sanguis latine vocatus q̄ suauis sit. vnde ⁊ ho mines quib⁹ dominat̄ sanguis dulces ⁊ blādi sūt Flegma autē dixerunt q̄ sit frigida gręci eni fri gus flegmonē appellāt. Ex his quattuor humori bus regunt̄ sani ex ipsis lędunt̄ infirmi. Dū enim ampli⁹ extra cursum naturę creuerint ęgritudines faciūt. Ex sanguine autem ⁊ felle acutę passiones nascunt̄ quas gręci oxias vocāt. Ex flegmate vo ⁊ melancolia veteres causę procedunt quas gręci cronia dicunt.

De acutis morbis Cap. VI.

OXia ē acutus morbus qui aut cito tran sit aut celeri⁹ interficit ut pleuresis phre nesis. Oxi eni acutū apud gręcos ⁊ velo cē significat. Chronia ē plixus corpis morbus q̄ multis tēporibus remorat̄ ut podagra phthisis. Chronon eni apud gręcos temp⁹ dicit̄. Quędā aūt passiones ex ꝓprijs causis nomen acceperunt. Febris a feruore dicta est est eni abundātia calo ris. Phrenesis appellata siue ab ipedimēto ment̄ quia gręci mentē frenas vocant seu q: dentibus frendent. Nā frendere est dentes concutere. Est autē pturbatio cū exagitatione ⁊ dementia ex co lerica vi effecta. Cardia vocabulū a corde sumpsit dū ex aliq̄ timore aut dolore afficit̄. Cor eni gręci cardian vocant. Est eni cordis passio cū formida bili metu. Litargia a somno vocata ē eni oppres sio cerebri cū obliuiōe ⁊ somno iugi veluti sterten tis. Synancis a cōtinētia spūs ⁊ prefocatiōe di cta. Gręci eni synechin cōtinere dicūt. Qui eni h̄ vitio laborāt dolore faucīū prefocant̄. Flegmon ē feruor stomachi cum extensione atq̧ dolore. Fle gmon ē inquietudo cū rubore ⁊ dolore ⁊ extensiōe ⁊ duritia ⁊ vastitate. Que cū ceperit fieri inquie tudo ⁊ febris cōsequit̄. Unde ⁊ dicta est flegmon apo tu phlegon id ē inflāmans sic eni sentitur. ⁊ inde nomē accepit. Pleuresis ē dolor lateris acu tus cū febre ⁊ sputo sanguinolēto. Latus eni gre ce pleura dicit̄. Unde ⁊ pleuretica passio nomen accepit. Peripleumonia ē pulmonis vitiū cū do lore vehemēti ⁊ suspirio. Gręci eni pulmonē pleu mon vocant. vnde ⁊ ęgritudo dicta est. Apople xia ē subita effusio sanguinis qua suffocati inte reūt. Dicta aūt apoplexia q̄ ex letali pcussu repen tinus casus fiat. Gręci enim pcussionē apoplexin vocāt. Spasm⁹ gręce latine cōtractio subita par tiū aut neruorū cū dolore nimio. Quā passionē a corde noīatā dixerūt q: i nobis principatū vigo ris habet. Fit aūt duob⁹ modis aut ex repletione

aut ex inanitione. Titanus maior est contractio neruorum a ceruice ad dorsum. Telum lateris dolor est dictum autem ita a medicis quod dolore corpus transuerberet quasi gladius. Ileos dolor intestinorum. vnde et ilia dicta sunt. Grece enim ειλειν obuoluere dicitur quod se intestina pre dolore inuoluant. Hi et torminosi dicuntur ob intestinorum tormenta. Hydrophoba id est aque metus. Greci enim hydor aquam vocant phobon timorem dicunt. vnde et latini hunc morbum ob aque metum lymphaticum vocant. Fit autem aut ex canis rabidi morsu aut ex aeris spuma in terram proiecta quam si homo uel bestia tetigerit aut dementia replentur aut in rabiem vertitur. Carbunculus dictus quod in ortu suo rubens sit ut ignis postea niger ut carbo extinctus. Pestilentia est contagium quod dum vnum apprehenderit celeriter ad plures transit. Gignitur autem ex corrupto aere et in visceribus penetrando innitentur. Hoc et si plerumque per aereas potestates fiat tamen sine arbitrio omnipotentis dei omnino non fit. Dicta autem pestilentia quasi pastulentia quod veluti incendium depascat et toto descendit corpore pestis. Idem et contagium a contingendo quia quem tetigerit polluit. Ipsa et inguinaria ab inguinum percussione. Eadem et lues a labe et luctu vocata que tanto acuta est ut non habeat spacium temporis quam aut vita speretur aut mors sed repentinus languor simul cum morte venit.

De chronicis morbis Cap. VII.

Chronia est prolixus morbus qui multis temporibus remoratur ut podagra phthisis. Chronos enim apud grecos tempus dicitur. Cephalea ex causa vocabulum habet capitis enim passio est et greci caput cephalin vocant. Scotomia ab accidenti nomen sumpsit quod repentinas tenebras ingerit oculis cum vertigine capitis. Vertigo autem est quotienscumque ventus consurgit et terram in circuitum mittit sic et in vertice hominis arterie et vene ventositatem ex resoluta humectatione gignuntur et in oculis gyrum faciunt. Unde et vertigo nuncupata est. Epilepsia vocabulum sumpsit quod mentem apprehendens pariter etiam corpus possideat. Greci enim apprehensionem epilepsin vocant. Fit autem ex melancholico humore quotiens exuberauerit et ad cerebrum conuersus fuerit. Hec passio et caduca vocatur eo quod cadens eger spasmum patiatur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat quod per lune cursum comitetur eos insania demonum. Idem et laruatio. Ipse est et morbus comitialis id est maior et diutinus quo caduci tenentur. Cuius tanta vis est ut homo valens concidat spumetque. Comitialis autem dicitur quod apud gentiles cum comitiorum die cuiquam accidisset comitia dimittebantur. Erat autem apud romanos comitiorum dies solennis in kalendis ianuariis. Mania ab insania uel furore vocata. Nam grecorum vetustas furorem manian appellabat siue ab iniquitate quam greci manian vocauerunt siue a diuinatione quia diuinare grece manin dicitur. Melancholia dicta est a nigro felle. Greci enim nigrum melan vocant fel autem colen appellant. Epilepsia autem in phantasia fit. melancolia in ratione. mania in memoria. Typi sunt frigide febres que quasi abusiue typi appellabantur ab herba que in aqua nascitur que latine forma atque status dicitur. Est enim accessionum uel recessionum reuolutio per statuta temporum interualla. Reuma grece latine eruptio siue fluor appellatur. Catarrus est fluor reumatis iugis ex naribus qui dum ad fauces venerit branchos vocatur dum ad thoracem vel pulmonem phthisis dicitur. Choriça est quotiens infusio capitis in ossa venerit narium et prefocationem fecerit cum sternutatione vnde et choriça nomen accepit. Branchos est prefocatio faucium cum frigido humore. Greci enim guttur branchos dicunt circa quem fauces sunt quas nos corrupte branchias dicimus. Raucedo amputatio vocis est. Hec et arteriasis vocatur eo quod vocem raucam et clausam reddat ab arteriarum iniuria. Suspirium nomen sumpsit quia inspirationis difficultas est quam greci dyspniam dicunt id est suffocationem. Peripleumonia a pulmone nomen accepit. Est enim pulmonis tumor cum spumarum sanguinearum effusione. Emoptois emissio sanguinis per os vnde et nomen accepit. hema enim sanguis dicitur. Phthisis est vlceratio et tumor in pulmonibus qui in iuuenibus facilius euenire solet. Phthisis autem apud grecos dicta quod sit totius corporis consumptio. Tussis grece ab altitudine vocatur quod a profundo pectoris veniat. Cuius contraria est superior in faucibus vbi vua distillat. Apostema a collectione nomen accepit. Nam collectiones greci apostomas vocant. Empis dicta ab apostemate intrinsecus uel in latere uel in stomacho cum dolore et febribus et tussi et abundantibus spumis et pulleris. Eparicus morbus a iecoris passione nomen accepit. Greci enim iecur ηπαρ vocant. Lienosis ab splene vocabulum sumpsit. Greci enim splen lien dicunt. Hydropisis nomen sumpsit ab aquoso humore cutis. Nam greci hydor aquam vocauerunt. Est enim humor subcutaneus cum inflatione turgente et anhelitu fetido. Nephresis a renum languore nomen accepit renes enim greci nephresin dicunt. Paralysis dicta a corporis impensatione facta ex multa infrigidatione aut in toto corpore aut in parte. Cacexia nomen sumpsit a corporis iniuria. Cacexiam enim malam vexationem greci vocauerunt. Fit autem hec passio ex intemperantia egrotantis uel curatione mala medicaminis aut post egritudinem tarda resumptio. Atrophia nomen accepit a diminutione corporis. Nam greci nutrimenti cessationem atrophian dicunt. Est enim tenuitas corporis ex causis latentibus et paulatim conualescentibus. Sarcian est superfluum carnis incrementum quo vltra modum corpora saginantur. Greci enim carnem sarca vocant. Ischiasis vocata a parte corporis quam vexat. Nam vertebrorum ossa quorum summitas iliorum initio terminatur greci ischia vocant. Fit autem de flegmate quotiens descenderit in recta ossa et efficitur ibi glutinatio. Podagram greci a retentione pedum dicunt nominatam et a ferali dolore. Si quidem omne quod immite fuerit abusiue agreste

vocamus. Arthriticus mor᷒ ab articulorum passione vocabulū sumpsit. Calculus lapis est qui in vesica fit. vnde et nomē accepit. Gignit autē ex materia flegmatica. Stranguria dicta est eo ꝙ stringat vrinarū difficultatē. Satyriasis. iuge desideriū veneris cū extensiōe naturaliū locorum. dicta passio a satyris. Diarria iugis ventris cursus sine vomitu. Dysenteria est diuisio cōtinuationis. id est vlceratio intestini. Dys enī diuisio est. entera intestina. Fit aūt antecedēte fluore. quē greci diarriā vocāt. Lyenteria dicta ꝙ cibū tanꝗ ꝑ lineā intestini nullis obstantib᷒ faciat prolabi. Colica passio nomē sumpsit ab intestino. qd̄ greci colon appellant. Ragadię dicunt eo ꝙ fissure sint rugis collectę circa orificiū. Hęc et hęmorroidę. a sanguinis fluore dictę. Greci enī sanguinē hęma dicunt.

De morbis q̄ ĩ sūꝑficie cutis vident. Cap. VIII.

Alopecia ē capillorum fluor. circūscriptis pilis fuluis acris qualitatē habentib᷒. vocata hoc nōie a similitudine aīalis vulpeculę. quā greci alopeciā vocāt. Parotidę sūt duritię uel collectiones quę ex febrib᷒ aut ex aliq̄ alio nascunt in auriū vicinitate. vnde et parotidę sunt appellatę. Ota enī grece auriculę dicūt. Lentigo est vestigia macularū paruula in rotūditatē formata. a specie lenticulę dicta. Hierisipira ē quā latini sacrū ignē appellant. id est execrādū. ꝑ antifrasim. Siquidē in sūꝑficie. rubore flāmeo cutes rubescunt. Tūc moto rubore quasi ab igne vicina inuadunt loca. ita ut etiā febris excitet. Serpedo est rubor cutis cū pustularū extantia. et nomen sumpsit a serpēdo. eo ꝙ serpat ꝑ mēbra. Impetigo ē sicca scabies ꝓminens a corpe. cū asperitate et rotunditate formę. Hanc vulgus sarnā appellat. Prurigo vocata a perurendo et ardendo. Nyctalmus est passio qua ꝑ diē visus patentib᷒ oculis denegat. et nocturnis irruentibus tenebris reddit. aut versa vice ut plęriq3 volunt. die reddit nocte negat. Verrucę aliud sūt. phthiriasis aliud verrucę sigillatim sūt. phthiriasis ṽo vna fortior et circa ipsam plures inueniunt. Scabies et lepra vtraq3 passio ē asperitas cutis cū pruritu et squamatione. ꝫ scabies tenuis asperitas et squamatio ē. Hinc deniq3 nomē accepit: quę ita veluti purgamenta amittat. Nam scabies quasi squamies. Lepra ṽo cutis asperitas squamosa lepidę herbę similis. vnde et nomē sumpsit. Cui᷒ color nunc in nigredinē vertit. nūc in alborē. nūc in ruborē. In corpe hoīs ita lepra dinoscit. si variatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat. aut si ita se vbiq3 diffundat. ut omnia vni᷒ coloris ꝯfuis adulteri faciat. Elephantiac᷒ mor᷒ dicit ex similitudine elephantis. cuius naturalit dura pellis et aspera. nomen morbo in hominib᷒ dedit. q: corporis sūꝑficiē similē facit elephantorum cuti. siue q: ingens passio est. sicut aīal ipsum ex quo deriuatū ducit nomen. Icteris greci appellant a cuiusdā aīalis noīe. ꝙ sit coloris fellei. Hūc morbū latini arcuatū dicūt a similitudine cęlestis arc᷒. Auriginē ṽo Varro appellari ait a colore auri. Regiū autē morbū inde estimant dictū ꝙ vino bono et regalib᷒ cibis facili᷒ curet. Cancer a similitudine maritimi aīalis vocatū vulnus sicut medici dicūt nullis medicamentis sanabile. Ergo pręcidi solet a corpore membrū vbi nascit. ut aliquantū viuat. tamē inde mortē quālibet tardius affuturā. Hordeolus est paruissima ac purulenta collectio in pilis palpebrarū constituta. in medio lata et ex vtroq3 cōducta hordei granū similās. vnde et nomen accepit. Furunculus ē tumor ĩ acutū surgēs dictus ꝙ ferueat. quasi feruūcul᷒. vnde et grece anthrax dicit ꝙ sit igneus. Oscedo est qua infantū ora exulcerant. dicta ex languore oscitantiū. Frenusculi vlcera circa rictū oris. similia his quę fiūt iumentis asperitate frenorum. Vlcus putredo ipsa. vulnus qd̄ ferro fit. quasi vi et vlcus. qd̄ dolet q̄si vlcus. vnde et vlcera. Pustula est in sūꝑficie corporis turgens veluti collectio. Papula est paruissima cutis erectio circūscripta cū rubore. et ideo papula dicta q̄si pupula. Sanies dicta. q: ex sanguine nascitur. excitato enī calore vulneris sanguis in saniē vertit. Nā sanies nō fit in quocūq3 loco. nisi vbi sanguis aduenerit. q: oē qd̄ putrescit nisi calidū et humidū fuerit: qd̄ ē sanguis. putrefieri nō potest. Sanies aūt et tabes sibi differūt. Fluere enī sanie viuorum est. tabe ṽo mortuorum. Cicatrix est obductio vulneris. naturalē colorem partibus seruans. dicta ꝙ obducat vulnera atq3 obcęcat.

De remedijs et medicaminibus Cap. IX.

Medicinę curatio nō est spernenda. Meminimus enī et Esaiā Ezechię languēti aliq̄d medicinale mādasse. et Paul᷒ apostolus Timotheo modicū vinū ꝓdesse dixit. Curatio autem morborū tribus generibus constat: Pharmatia quā latini medicamina vocant. chirurgia quā latini manuū operationē appellāt. manus enī apud grecos chir vocat. dięta quā latini regulā nuncupant. est enī obseruatio legis et vitę. Sūt autē omnis curationis species tres. Primū genus dięticū. secūdū pharmaceuticū. tertiū chirurgicū. Dięta ē obseruatio legis ac vitę. Pharmatia est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorum incisio. Nā ferro excidunt quę medicamentorum nō senserint medicinam. Antiquior autē medicina herbis tm̄ et sucis erat. Talis enī medendi vsus cępit: deinde ferro et ceteris medicamentis. Omnis aūt curatio. aut ex contrarijs aut ex similib᷒ adhibet. Ex contrarijs. ut frigidū calido. uel humido siccū. sicut et in homine supbia sanari nō potest. nisi humilitate sanet. Ex similibus ṽo. sicut ligamentū. uel rotundo vulneri rotundū. uel oblongo oblongū apponit. Ligatura enī ipsa nō eadē membris et vulnerib᷒ omnib᷒. ꝫ similis simili coaptat. quę duo etiā ipsa adiutoria nominib᷒ suis significant. Nam antidotū grece

latine ex cõtrario datũ dicit̃. Contraria eni contrarijs medicine ratione curant̃. At contra ex simili. ut picra qd̃ interp̃tat̃ amara. q: gustus eius amarus est. Ex conuenienti eni nomen accepit. q: amaritudo morbi amaritudine solui solet. Dia aũt medicamenta ex p̃prijs causis habent vocabula. Hiera eni dicta quasi diua. Arteriaca q̃ apta sint gutturis meatui. ⁊ tumores fautium ⁊ arteriarum leniant. Tiriaca est antidotũ serpentinũ q̃ venena pellunt̃. ut pestis peste soluat̃. Catbartica grece latine purgatoria dicunt̃. Catapodia eo q̃ modicũ potet̃ seu inglutiat̃. Diamoron a suco mori nomen sumpsit. ex quo conficit̃. sicut diacodion. quia ex codia. id est ex papauere fit. sicut diaspmaton quia ex seminib⁹ componit̃. Electuariũ vocatum. eo q̃ molle sorbeat̃. Trochiscus dictus quia in modũ rotule deformatur. Trochos eni grece rota dicit̃. Collyria latino sonãt q̃ vitia oculoꝝ detergant. Epithema. eo q̃ supponat̃ alijs adiutorijs p̄cedẽtibus. Cataplasma. eo q̃ inductio sola sit. Emplastrũ eo q̃ inducat̃. Malagma. q̃ sine igne maceret̃ ⁊ cõp̃hendat̃. Anemia grece. latine relaxatio dicit̃. Pessaria dicta q̃ intus inijciãt̃. Medicinã iumentoꝝ chiron quidam grecus inuenit. inde pingit̃ dimidia p̃te homo. dimidia equus. Dict⁹ aũt chiron ἀπὸ τῆς χείρουργικῆς. quia chirurgicus fuit appellat⁹. Creticos dies medici vocant. quibus credo ex iudicio infirmitat̃ h̃ nomẽ impositũ ẽ. q̃ q̃si iudicet hominẽ ⁊ sentẽtia sua aut puniãt aut liberet.

De libris medicinalibus Cap. x.

Aforismus ẽ sermo breuis. integrũ sensũ p̃posite rei scribens. Prognostica p̄uisio egritudinũ. vocata a p̄noscẽdo. Oportet eni medicum ⁊ p̄terita agnoscere ⁊ p̄sentia scire ⁊ futura p̄uidere. Dynamidia potestas ẽ herbaꝝ id est vis ⁊ possibilitas. Nam in herbarũ cura vis ipsa dynamis dicit̃. Unde ⁊ dynamidia nũcupatur. vbi eoꝝ medicine scribunt̃. Butanicum herbariũ dicit̃. q̃ ibi herbe notent̃.

medici oportet preterita ag[noscere] p[re]sentia scire futura p[rouidere]

De instrumentis medicorum Cap. xi.

Achiridion dictum. q̃ manu astringatur. dum plurima contineat ferramenta. Chir enim grece manus vocat̃. Flebotomũ ab incisione vocatũ. Nã incisio grece tomi dicit̃. Similaria. angistrũ. spatomele. guuia que a latinis a similitudine cucurbite. a suspirio ventosa vocat̃. Deniq̃ animata spiritu per igniculũ. dehinc p̄ciso corpori superposita. omne qd̃ inter cutẽ uel altius estuat. siue humorem siue sanguinem vocat in superficiẽ. Clistere est instrumentũ p̱ quod anema inijcit̃. Pila a pinsendis seminibus. id ẽ terẽdis. Hinc ⁊ pigmẽta. eo q̃ in pila ⁊ pilo agunt̃. quasi piligmenta. Est enim pila vas concauum ⁊ medicorum aptum vsui. in qua p̃prie ptisane fieri ⁊ pigmenta cõcidi solent. Uarro aũt refert pilumnũ quendam in italia fuisse. qui pinsendis p̄fuit aruis. vnde ⁊ pilumni ⁊ pistores. Ab hoc ergo pilũ ⁊ pilã inuenta quibus far pinsitur. ⁊ ex eius nomine ita appellata. Pilũ aũt est vnde contundit̃ quicq̃d in pila mittit̃. Mortarium. q̃ ibi iam semina i puluerẽ redacta ⁊ mortua condiant̃. Coticula est in qua circũducta collyria resoluunt̃. erit enim lenis. Nã aspera frangi potius q̃ resolui collyrium facit.

De odoribus ⁊ vnguentis Cap. xii.

Odor vocat⁹ ab aere. Thymiama lingua greca vocatur q̃ sit odorabile. Nã thymo dicit̃ flos qui odorem refert. de quo Uirgilius: redolentq̃ thymo fragrãtia mella. Incensum dictum. q: igne consumit̃ dum offert̃. Tetraidos. formule incensi i longitudinẽ porrecte: que fiunt ex quattuor pigmentis. Quattuor eni grece tetra. formula idos dicit̃. Stacte ẽ incensũ qd̃ ex p̄ssura manat. dictũ a grecis ἀπὸ τοῦ στάζειν. qd̃ ẽ manare siue distillare. Myrobalanũ. quia fit ex glãde odorata. de quo Oratius: et p̄ssa tuis balanus capillis. Oleum est purũ nulliq̃ rei admixtũ. Unguentũ ṽo ẽ omne qd̃ ex cõmuni oleo confectũ. aliarũ specierũ commixtione augetur. odoris iocunditatẽ sumens. ⁊ longius redolens. Unguenta autẽ quedã dicunt̃ a locis. ut telinũ. cuius Julius cesar meminit dicens. Corpusq̃ suaui telino vngimur. Hoc cõficiebat̃ in insula telo. que ẽ vna ex cycladib⁹. Sũt ⁊ quedã ab inuentorũ noĩe. ut amaracinum. Nã quidã tradunt regium quendã puerũ amaracum noĩe cõ plura vnguentoꝝ genera ferẽtẽ. casu prolapsũ esse. ⁊ maiorẽ ex cõmixtione odorẽ creasse: vnde nunc optima vnguenta. amaracina dicunt̃. sunt aũt ex genere florum. Itẽ alia que a materie sue qualitate dicunt̃. ut rosaceum a rosa. cyprinũ a flore cypri. que p̱ inde ⁊ p̃prie materie odorẽ referunt. Ex his quedam simplicia vnguenta sunt que ex vna tm̃ specie existunt. vnde ⁊ sui nominis referunt odoratũ. ut anetinũ. est eni sincerum. ex oleo ⁊ aneto tm̃. Composita aũt sunt: que a pluribus admixtis fiunt. vnde ⁊ nominis sui odorẽ nõ habẽt. q: obtinẽtibus alijs que admiscent̃. incertũ odorẽ iducũt. ut cerotũ calcasticũ marciacũ.

De initio medicine Cap. xiii.

Queritur quibusdã. quare inter ceteras liberales disciplinas. medicine ars nõ cõtineat̃. Propterea q: ille singulares cõtinent causas. ista ṽo omniũ. Nam ⁊ grãmaticã medic⁹ scire iubet̃. ut intelligere uel exponere possit que legit. siliter ⁊ rhetoricã. ut veracib⁹ argumentis valeat diffinire que tractat. nec nõ ⁊ dialecticam p̃pter infirmitatũ causas rõne adhibita p̱scrutãdas atq̃ curãdas. Sic ⁊ arithmeticã p̱pter numerũ horarũ i accessionib⁹ ⁊ periodis dierum. non alit̃ ⁊ geometriã p̃pter q̃litates regionũ ⁊ locoꝝ situs: in quib⁹ doceat q̃d quisq̃ obseruare debeat. Porro musica incognita illi non erit. Nã multa sunt que in egris hominib⁹ p̱ hãc disciplinam facta legunt̃. sicut de Dauid legitur:

qui a spiritu immundo saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades q̃ medicus phreneticū quēdam ꝑ symphoniā pristine sanitati restituit. Postremo ⁊ astronomiā notam habebit ꝑ quā contemplet̃ rationē astroꝝ ⁊ mutationes temporū. Nam sicut ait quidā medicoꝝ: cū ipsoꝝ qualitatibus ⁊ nostra corpa cōmutant̃. hinc est ꝙ medicina secūda philosophia dicit̃. Utraqꝫ enī disciplina totum hominē sibi vendicat. Nam sicut ꝑ illam anima, ita ꝑ hanc corpus curat̃.

Incipit liber quintus

De auctoribus legū Cap. I.

Moyses gētis hebree primus omniū diuinas leges sacris litteris explicauit. Phoroneꝰ rex grecis primus leges iudiciaqꝫ cōstituit Mercuriꝰ trimegistus primus leges egyptijs tradidit. Solon primus leges atheniensibus dedit. Licurgus primus lacedemonijs iura legū ex apollinis auctoritate confinxit. Numa pompiliꝰ qui romulo successit i regno primꝰ leges romanis edidit. Deinde cū populus seditiosos magistratus ferre nō posset, decemviros legibus scribendis creauit, qui leges ex libris solonis in latinū sermonē trāslatas .xij. tabulis exposuerunt. Fuerūt autē hi Appius claudius. T. genutius. P. sestius. L. veturius. C. iulius. A. manlius. P. sulpitius. P. curiatius. T. romulius. Sp. posthumꝰ. Hi decē viri legū conscribendarū electi sunt. Leges aūt redigere in libris primus consul pompeius instituere voluit, ꝫ nō pseuerauit, obtrectatoꝝ metu. Deinde cesar cepit id facere, ꝫ ante interfectus est. Paulatim aūt antique leges vetustate atqꝫ incuria exoluerunt: quarū ⁊ si nullus iam vsus est, noticia tamē necessaria videt̃. Leges noue a constantino cesare ceperūt, ⁊ reliquis succedentibꝰ, erantqꝫ pmixte ⁊ inordinate. Postea theodosius minor augustus ad similitudinē gregoriani ⁊ hermogeniani codicē factū constitutionū a constantini temporibꝰ sub ꝓprio cuiusqꝫ impatoris titulo disposuit, quē a suo nomine theodosianum vocauit.

De legibus diuinis ⁊ humanis Cap. II.

Omnes autem leges aut diuine sunt aut humane. Diuine natura, humane moribus constant, ideoqꝫ he discrepant qm̄ alie alijs gentibus placent. Fas lex diuina est, ius lex hūana. Trāsire ꝑ agrū alienū fas ē, ius nō ē.

Quid differunt inter se ius leges ⁊ mores Cap. III.

Ius generale nomen est. Lex autē iuris est species. Ius aūt dictū, quia iustū ē. Omne aūt ius legibus ⁊ moribus constat. Lex est cōstitutio scripta. Mos est vetustate ꝓbata cōsuetudo, siue lex non scripta. Nam lex a legendo vocata; quia scripta est. Mos aūt longa cōsuetudo est de moribꝰ tantūmodo tracta. Consuetudo aūt ē ius quoddā moribus institutū quod ꝓ lege suscipit̃ cū deficit lex. nec differt scriptura an ratione consistat quando ⁊ legē ratio cōmendat. Porro si ratione lex cōstat, lex erit omne iam qđ ratione constiterit, dūtaxat qđ religioni congruat, qđ discipline conueniat, qđ saluti ꝓficiat. vocata aūt consuetudo, q: in cōmuni est vsu.

Quid sit ius naturale Cap. IIII.

Ius aut naturale est, aut ciuile, aut gentiū. Ius naturale est cōmune omniū nationū, eo ꝙ vbiqꝫ instinctu nature nō cōstitutione aliqua habet̃, ut viri ⁊ femine coniūctio, liberoꝝ successio, ⁊ educatio, cōmunis omniū possessio, ⁊ omniū vna libertas, acquisitio eoꝝ que celo, terra, mariqꝫ capiunt̃. Itē deposite rei uel cōmēdate pecunie restitutio, violentie ꝑ vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile ē, nunꝙ iniustū ꝫ naturale equūqꝫ habet̃.

Quid sit ius ciuile Cap. V.

Ius ciuile est, qđ quisqꝫ populus uel queqꝫ ciuitas sibi propriū, humana diuinaqꝫ causa constituit.

Quid sit ius gentium Cap. VI.

Ius gentium est, sedium occupatio, edificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes postliminia, federa pacis, inducie, legatorum nō violandoꝝ religio, cōnubia inter alienigenas ꝓhibita, ⁊ inde ius gentiū, q: eo iure omnes fere gentes vtunt̃.

Quid sit ius militare Cap. VII.

Ius militare est belli inferendi solennitas, federis faciendi nexus, signo dato congressio in hostem uel cōmissio, itē signo dato receptio item flagitij militaris disciplina, si locus deserat̃, itē stipendioꝝ modus, dignitatum gradus, premioꝝ honor, veluti cum corona uel torques donant̃, item prede decisio, ⁊ ꝓ psonarū qualitatibꝰ ⁊ laboris iusta diuisio, ac principis portio.

Quid sit ius publicum Cap. VIII.

Ius publicū est in sacris, ⁊ sacerdotibus, ⁊ in magistratibus.

Quid sit ius quiritum Cap. IX.

Ius quiritū est ꝓprie romanoꝝ, qđ nulli tenēt nisi quirites, id est romani, tanꝙ de legitimis hereditatibꝰ, de cretionibus, de tutelis, de vsucapionibus, que iura apud nullū aliū populū reperiunt̃, ꝫ ꝓpria sunt romanoꝝ, ⁊ i eosdem solos cōstituta. Constat aūt ius quiritum ex legibus ⁊ plebiscitis ⁊ constitutionibꝰ principum, ⁊ edictis siue prudentiū responsis.

Quid lex Cap. X.

Lex est constitutio populi, qua maiores natu simul cū plebibus aliquid sanxerunt.

Quid scita plebium Cap. XI.

Scita sunt, que plebes tm̄ constituunt, ⁊ vocata scita, ꝙ ea plebs sciat, uel ꝙ sciscitatur, ⁊ rogat ut fiant.

Quid senatus consultum Cap.xii.

[S]Enatus consultum est· qd tm̄ senatores populis consulendo decernunt.

Quid co̅stitutio et edictu̅ Cap.xiii.

[C]Onstitutio uel edictum· qd rex uel imperator constituit uel edicit.

Quid respo̅sa prude̅tiu̅ Cap.xiiii.

[R]Esponsa sunt· que iuris consulti respondere dicunt consule̅tib9· vnde et responsa Pauli dicta. Fueru̅t eni̅ quida̅ prudentes et arbitri equitatis q̅ institutiones ciuiles iuris compositas edideru̅t· quibus dissidentiu̅ lites contentionesq̅ sopirent.

De legibus co̅sularibus et tribunitijs Cap.xv.

[Q]Uedam etia̅ leges dicunt ab his qui co̅diderut· ut consulares· tribunitie· iulie· cornelie. Nam et sub Octauiano cesare suffecti co̅sules papius et pompeius lege̅ tuleru̅t· que a nominib9 eoru̅ appellat papia pompeia· continens patru̅ premia· p̄ su̅scipie̅dis liberis. Sub eode̅ q̅ imperatore Falcidi9 tribunus plebis lege̅ fecit· ne quis plus extraneis in testame̅to legaret q̅ ut quarta pars superesset heredibus· ex cui9 noie lex falcidia nuncupata est. Aquilius q̅ lege̅ condidit· que hactenus aquilia nuncupatur.

De lege satyra Cap.xvi.

[S]Atyra vo lex est· que de pluribus rebus simul loquit· dicta a copia reru̅ et quasi a satietate· vnde et satyra̅ scribere e̅ poemata varia co̅dere ut Oratij Juuenalis et Persij

De legibus rhodijs Cap.xvii.

[R]Hodie leges naualium co̅mertioru̅ sunt ab insula rhodo cognominate· i̅ qua antiquitus mercatoru̅ vsus fuit.

De priuilegijs Cap.xviii.

[P]Riuilegia aute̅ sunt leges priuatoru̅· q̅si priuate leges. Nam priuilegiu̅ inde dictum q̅ in priuato ferat.

Quid possit lex Cap.xix.

[O]Mnis aute̅ lex· aut p̄mittit aliquid· ut vir fortis petat premiu̅· aut vetat· ut sacraru̅ virginu̅ nuptias nulli petere liceat· aut punit· ut q̅ cedem fecerit capite plectat. ei9 eni̅ premio aut pena vita moderat humana.

Quare lex facta sit Cap.xx.

[F]Acte sunt au̅t leges ut earu̅ metu humana coerceat audacia· tutaq̅ sit int̄ improbos innocentia. et in ipsis improbis formidato supplicio· refrenet nocendi facultas.

Qualis debeat fieri lex Cap.xxi.

[E]Rit au̅t lex honesta iusta possibilis· s̄m natura̅· s̄m patrie consuetudinem· loco temporiq̅ conueniens· necessaria· vtilis· manifesta q̅· ne aliquid p̄ obscuritate̅ in captio̅e contineat· nullo priuato co̅modo· s̄ p̄ co̅muni ciuium vtilitate conscripta.

De causis Cap.xxii.

[P]Ragma grecu̅ est· qd latine causa dicit. vnde et pragmatica negocia dicuntur. et actor causaru̅ et negocioru̅ pragmaticus nuncupatur.

De testibus Cap.xxiii.

[T]Estes sunt a quibus queritur veritas in iudicio. Quos quisq̅ ante iudiciu̅ sibi placitis alligat· ne cui sit postea liberum aut dissimulare aut subtrahere se· vnde et alligati appellant. Ite̅ testes dicti· q̅ testamento adhiberi solent· sicut signatores q̅ testamentu̅ signa̅t.

De instrumentis legalibus Cap.xxiiii.

[V]Oluntas est generale nomen omniu̅ legaliu̅ instrume̅toru̅· que q̅ no̅ vi s̄ volu̅tate p̄cedit· ideo tale nome̅ accepit. Testamentu̅ vocatu̅· q̅ nisi testator mortuus fuerit· nec confirmari potest nec sciri qd in eo scriptum sit· q̅ clausum et obsignatum est. et inde dictu̅ testamentu̅· q̅ non valet nisi post testatoris monumentu̅. vnde et ap̄lus: Testame̅tu̅ inquit i̅ mortuis confirmat. Testamentum sane in scripturis sanctis no̅ hoc solu̅ dicit qd no̅ valet nisi testatoribus mortuis· s̄ omne pactu̅ et placitum testamentu̅ vocabant. Na̅ laban et iacob testamentu̅ feceru̅t· qd vtiq̅ etiam inter viuos valeret. Et in psalmis legit. Aduersus te testamentu̅ dispo sue runt· hoc est pactu̅. et innumerabilia talia. Tabule testamenti inde appellate sunt· q̅ ante charte et membranaru̅ vsum· in dolatis tabulis no̅ solu̅ testamenta s̄ etia̅ epistolaru̅ alloquia scribebant. Unde et portitores earu̅ tabellarij vocaba̅t. Testamentu̅ iuris ciuilis est· quinq̅ testium signis subscriptio̅e firmatu̅. Testame̅tu̅ iuris pretorij e̅ septe̅ testiu̅ signis firmatu̅. s̄ illud apud ciues fit· inde ciuile. istud apud pretores· inde iuris pretorij. Testamentu̅ au̅t signare· notare est. id e̅ ut notu̅ sit qd scriptu̅ est. Holographu̅ testame̅tu̅ e̅ manu auctoris totu̅ conscriptu̅· atq̅ subscriptu̅· vnde et nome̅ accepit. Greci eni̅ holon totu̅· graphin littera̅ dicu̅t. Irritu̅ testame̅tu̅ est· si is qui testatus e̅· capite diminutus est· aut si no̅ rite factu̅ sit. Inofficiosum testamentu̅ e̅· qd frustra liberis exheredatis sine officio naturalis pietat̄ i̅ extraneas p̄sonas redactu̅ est. Ruptu̅ testamentu̅ inde vocatu̅· eo q̅ nascente posthumo· neq̅ exheredato nominatim· neq̅ herede instituto disrumpit. Suppressum testamentu̅ est· qd i̅ fraude heredu̅ uel legatarioru̅ seu libertoru̅· no̅ e̅ pala̅ prolatu̅. qd si no̅ latet· tn̄ si p̄dictis p̄sonis no̅ p̄ferat· supprimi tn̄ videt. Nuncupatio est· qua̅ in tabulis cerisq̅ testator recitat· dicens: Hec ut in tabulis his cerisq̅ scripta su̅t· ita dico· ita lego· itaq̅ vos ciues romani mihi testimoniu̅ p̄hibete. et hoc dicit nuncupatio. Nuncupare eni̅ est i̅ pala̅ nominare et confirmare. Jus liberoru̅ est coniugu̅ sine liberis· inuice̅ p̄ loco pignoru̅ hereditatis alterna conscriptio. Codicellu̅ ut veteres aiu̅t sine dubio ab auctore dictu̅· qui hoc scripture gen9 instituit.

Est aũt scriptura·nulla indigẽs solẽnitate ver/bo℞·ß sola testato:is voluntate·qualicũqꝫ scriptu/re significatione expressa. Cui⁹ beneficio volũta/tibus defuncto℞ cõstat esse subuentũ·ꝓpter lega/liũ verbo℞ difficultatẽ·aut certe ꝓpter necessitatẽ adhibendo:ũ solenniũ·ita ut qui scribit titulum eiusdẽ scripturę codicillũ vocet. Sicut aũt codi/cillus fit vice testamẽti·ita epla vice codicillo:ũ. Cretio ẽ certus dier numerus·in quo institutus hęres aut adit hęreditatẽ·aut finito tẽpo:e cre/tionis excludit̃·nec liberum illi est vltra capiẽdę hereditatis. Cretio appellata est·quasi decretio· id est decernere uel constituere·ut puta ille heres mihi esto·addit̃qꝫ·cernitoqꝫ ĩfra dies tot. Adeũ/darũ aũt hęreditatũ centesim⁹ statutus erat dies quibus nõ est cretio addita. Fideicõmissum di/ctũ·ut fiat qd̃ a defuncto cõmittit̃. Nã fides di/cta eo ꝙ fiat. qd̃ tñ nõ directis verbis·ß pcatiuis exposcit̃. Pactũ dicit̃ inter ptes ex pace cõueniẽs scriptura legib⁹ ac mo:ib⁹ comp:obata. ⁊ dictum est pactũ quasi ex pace factũ·ab eo ꝙ ẽ pango. vñ ⁊ pepigit fędus. Placitũ qꝫ similiter ab eo ꝙ pla/ceat. Alij dicũt pactũ esse qd̃ volens quisqꝫ facit· placitũ ṽo etiã nolens compellit̃. veluti qñ q̃sqꝫ paratus sit in iudicio ad respondendũ·qd̃ nemo potest dicere pactũ ß placitũ. Mandatũ dictũ ꝙ olim in cõmisso negocio·alter alteri manũ da/bat. Ratum ṽo quasi rationabile ⁊ rectũ·vnde ⁊ qui pollicet̃·dicit ratũ me esse ꝓfiteo:·hoc ẽ fir/mum atqꝫ ꝑpetuum. rite autẽ esse non recte·ß ex mo:e. Chirographũ·cautio uel cõscriptio duarũ instar charta℞·grece enĩ manu scriptũ dicit̃ cau/tio. Emptio ⁊ venditio est rerũ cõmutatio atqꝫ contractus·ex conueniẽtia veniẽs. Emptio autẽ dicta·ꝙ a me tibi fit. venditio quasi venũdatio· id est a nũdinis. Donatio est cuiuslibet rei trans/actio. Dictũ autẽ dicunt donationem·quasi doni actionẽ. ⁊ dotẽ quasi do itẽ. P:ecedẽte enĩ in nu/ptijs donatiõe·dos sequit̃. Nam antiquus nu/ptiarũ erat ritus·q̃ se marit⁹ ⁊ vxo: inuicẽ eme/bant·ne videret̃ vxo: ancilla·sicut habem⁹ in iu/re. Inde est ꝙ p:ecedẽte donatiõe viri·sequit̃ dos vxo:is. Donatio vsufructuaria ideo dicit̃·q: do/nato: ex ea vsũfructum adhuc retinet·ꝓuato cui donatũ est iure. Donatio directa ideo nuncupat̃· q: ⁊ iure ⁊ vsu statim transit in alterũ·nec vltra aliquid inde ad ius donato:is reto:quet̃. Condi/tiones ꝓp:ie testiũ sunt. ⁊ dictę conditiones·a cõ/dicendo quasi condictiones·q: nõ ibi testis vnus iurat·ß uel duo uel plures. Nõ enĩ in vni⁹ o:e sed in duo℞ aut triũ testiũ stat omne verbũ. Itẽ con ditiones·ꝙ inter se conueniat sermo testiũ·quasi condictiones. Stipulatio est ꝓmissio uel sponsio vnde ⁊ ꝓmisso:es stipulato:es vocant̃. Dicta autẽ stipulatio a stipula. Veteres enĩ qñ sibi aliquid ꝓmittebant·stipulã tenentes frangebãt·quã ite/rum iungẽtes·sponsiones suas agnoscebant·siue ꝙ stipulũ iuxta Paulũ iuridicũ firmum appella/uere. Sacramentũ est pignus sponsionis·vocatũ autẽ sacramentũ·quia violare qd̃ quisqꝫ ꝓmittit ꝑfidię est.

De rebus Cap. xxv.

Hęreditas ẽ res quę mo:te alicui⁹ ad quẽ/piam peruenit·uel legato testamẽto·uel possessione retenta. Dicta autẽ hęreditas a rebus aditis·siue ab ęre·q: qui possidet agrũ ⁊ censum soluit. inde ⁊ res. Res sũt quę in nostro iure con/sistunt. Iura aũt sunt·quę a nobis iuste possiden/tur nec aliena sunt. Dicta aũt res a recte habẽdo· ius a iuste possidẽdo. Hoc enĩ iure possidet̃ quod recte·hoc recte qd̃ bene. Qd̃ autẽ male possidet̃· alienũ est. Male autẽ possidet·qui uel suis male vtit̃·uel aliena p:esumit. Possidet autẽ iuste·qui nõ irretit̃ cupiditate. Qui aũt cupiditate tenet̃. possessus est·nõ posseso:. Bona sunt honesto:ũ seu nobiliũ·quę ꝓinde bona dicunt̃·ut nõ habeãt turpẽ vsum·ß ea homines ad res bonas vtantur. Peculiũ ꝓp:ie mino℞ est ꝑsonarũ·siue seruo:um. Nã peculiũ ẽ qd̃ pater uel domin⁹ filiũ suum uel seruum ꝓ suo iure tractare patit̃. Peculiũ autem a pecudib⁹ dictũ·in quib⁹ veterum constabat vni/uersa substantia. Bono℞ possessio est ius posses/sionis·certo o:dine certoqꝫ titulo acquisita. In/testata hęreditas est·quę testamento scripta non est·aut si scripta sit·iure tamẽ nequaꝗ̃ est edita. Caduca inde dicunt̃·q: eius hęredes ceciderunt. Familię herciscũdę ẽ diuisio hęreditatis int̃ here/des. Herciscũdę enĩ apud veteres diuisio nũcupat̃. Cõmuni diuidẽdo est int̃ eos quib⁹ cõmunis res est·quę actio iubet postulantib⁹ his arbitrũ dari· cui⁹ arbitratu res diuidant̃. Finiũ regũdo℞ actio dicta eo ꝙ ꝑ eã regant̃ fines vtriqꝫ ne dissipentur dũmodo nõ angustio: quinqꝫ pedũ loco ea con/trouersia sit. Locatio ẽ res ad vsum data·cũ dif/finitione mercedis. Cõductio est res in vsum ac/cepta·cũ constituta mercede. Res credita est·quę in obligationẽ ita deducta est·ut ex tẽpo:e q̃ con/trahebat̃·certũ sit eã deferre. Vsura est incremen/tum feno:is·ab vsu ęris crediti nũcupata. Como/dum est id qd̃ nostri iuris est. ⁊ ad alios tẽpo:alit̃ translatũ est·cũ modo tempo:is ꝗ̃diu apud eũ sit· vnde ⁊ comodũ dictũ est. P:ecariũ est·dum p:ece credito: rogatus ꝑmittit debito:ẽ in possessione fundi sibi obligati demo:ari. ⁊ ex eo fruct⁹ capere. Et dictũ p:ecariũ·q: p:ece audit̃·quasi p:ecadiũ r ꝑ d littera cõmutata. Mutuũ appellatum est·q: id qd̃ a me tibi dat̃·ex meo tuũ fit. Depositum est pignus cõmendatũ ad temp⁹·quasi diu positum. Deponere autẽ quis videt̃·cũ aliquid metu furti incendij·naufragij·apud aliũ custodię causa de/ponit. Interest aũt in loquẽdi vsu inter pignus ⁊ arrã. Nã pignus ẽ qd̃ dat̃ ꝓpter rem creditã quę dũ reddit̃ statim pignus aufert̃. Arra ṽo est quę p:imum ꝓ re bonefidei contractu empta ex parte dat̃. ⁊ postea complet̃. Est enĩ arra cõplenda·non auferẽda. vñ qui habet arrã non reddit sic pign⁹

sed desiderat plenitudinem. ⁊ dicta arra a re pro qua tradit̃. Item inter pignus ⁊ fiduciā ⁊ hypothecam. hoc interest. Pignus enī est qḋ ꝓpter rem editā obligat̃. cuꝰ rei possessionē solam ad tempꝰ consequit̃ creditor. cęterū dominiū penes debitorē est. Fiducia est. cum res aliq̄ sumendę mutuę pecunię grā uel mancipat̃ uel in iure credit̃. Hypotheca est. cū res aliq̄ comodat̃. sine depositione pecunię uel pignoris. pacto uel cautiōe sola interueniente. Momentū dictū a tēporis breuitate ut tam cito ꝙ statim saluo negocio reformet̃. nec in vllā morā ꝓduci debeat qḋ repetit̃. sicut nec vllū spaciū est mometi. cuꝰ tam breuis ē tpis punctus ut in aliquā morā nullo modo ꝓducat̃. Instrumentū est vnde aliqd cōstruimꝰ. ut cultrꝰ. calamꝰ. ascia. Instructū. qḋ p instrumentū efficit̃. ut baculus. codex. tabula. Usus q̄ in re instructa vtimur. ut in baculo inniti. in codice legere. in tabula ludere. ſ ⁊ ipse fructꝰ agroꝝ q: eo vtimur vsus vocat̃. Hęc sunt illa tria. Usufructus aūt vocat̃ q: solo vsu habet̃ eiꝰ fructꝰ. manēte apud aliū iure. Usucapio ē ademptio dominij. p cōtinuationē iustę possessionis uel biennij aut alicuius temporis. Mancipatio dicta est. q: manu res capit̃. Unde oportet eū q̄ mancipiū accipit. cōprehēdere idipsum qḋ de mancipio dat̃. Cessio est ꝓprię rei cōcessio. sicut ē illud. cedo iure ꝓpinquitat̃. Cedere enī dicimꝰ quasi cōcedere. i. quę ꝓpria sūt. Nā si aliena restituimꝰ. nō cedimꝰ. Nā cedere ꝓprię dicit̃. q̄ contra veritatē alteri consentit. ut Cicero Cessit inquit amplissimi viri auctoritati uel potius paruit. Interdictū ē qḋ a iudice nō in ppetuū ſ. p reformādo momēto ad tempꝰ. interim dicit̃. salua ꝓpositione actionis eiꝰ. Preciū vocatum eo ꝙ priꝰ illud damꝰ. ut ꝓ eiꝰ vice rem quā appetimus possidere debeamꝰ. Cōmertiū dictū a mercibus. quo noīe res venales appellamus. Unde ⁊ mercatꝰ dicit̃ cętus multoꝝ hoīuꝫ. qui res vēdere uel emere solēt. Integri restitutio est causę uel rei reparatio. Causa redintegrat̃. quę vi potestat̃ expleta nō ē. Res redintegrat̃. quę vi potestat̃ ablata atq₃ extorta est.

De criminibꝰ in lege cōstitutis Cap. XXVI.

Crimen a carēdo nomen habet ut furtū. falsitas ⁊ cętera quę nō occidūt. ſ infamant. Facinꝰ dictū a faciēdo malū quod noceat alteri. Flagitiū. a flagitando corruptelam libidinis q̄ noceat sibi. Hęc sūt duo genera oīuꝫ peccatoꝝ. Uis est virtꝰ potestatis: p quā causa siue res uel aufertur uel extorquet̃. Uis priuata est si quisq₃ ante iudiciū armatis hominibus quęcꝙ a suo deiecerit uel expugnauerit. Uis publica est si quis ciuem ante populum uel iudicē uel regem appellantē necauerit. aut torserit. siue verberauerit. uel vinxerit. Dolus ē mentis calliditas. ab eo ꝙ deludat. Aliud enī agit. ⁊ aliud simulat. Petroniꝰ alit̃ estimat dicēs. Quid ē iudicis dolus? Nimirū vbi aliquid factum est. quod legi dolet. habetis dolum. accipite nūc malū. Calūnia ē iurgiū alienę litis. a caluēdo. id est decipiēdo dicta. Falsitas appellata a fando aliud ꝙ verū ē. Iniuria est iīusticia. Hinc ē illud Uirgilij: Cū turni iniuria matrē admonuit. Iniuria est q̄ audet aliquid cōtra ordinē iuris. Seditio dicit̃ dissensio ciuiū: ꝙ seorsū alij ad alios eunt. Nam hi maxime turbatiōe reꝝ ⁊ tumultu gaudēt. Sacrilegiū ꝓprie est sacrarū rerū furtū. postea ⁊ in idolorū cultu hęsit hoc nomē. Adulteriū ē illusio alieni cōiugij. ꝙ q: alter alteriꝰ thorū cōmaculauit. adulterij nomē accepit. Stuprū. raptꝰ ꝓprie ē illicitus coitus. a corrūpendo dictꝰ. Unde Uirgiliꝰ. Rapto potit̃. id est stupro fruit̃. Homicidij vocabulū compositū ē ex hoīe ⁊ cęde. Qui enī cędē in hoīem fecisse comptus erat. homicidā veteres appellabāt. Parricidij actio nō solū in eū dabat̃ qui parentē. id est qui patrē uel matrē interemisset. sed ⁊ in eū qui fratrē occiderat. ⁊ dictū parricidiū quasi parentis cędiū. Internecici iudicium in eū dabat̃ q̄ falsum testamentū fecerat. ⁊ ob id hoīem occiderat. Accusatore eiꝰ possessio bonoꝝ sequebat̃. Internecici aūt significatio ē quasi hominis quędā enecatio. Nam ꝑpositionē int̃ preponebāt ne. Neuiꝰ. Mare interbibere. ⁊ Plautus. Interluere mare. id est ebibere ⁊ eluere. Furtum est rei alienę clādestina cōtrectatio. a furuo id est fusco vocatū. q: in obscuro fit. Furtū autem capitale crimē apud maiores fuit. ante pęnā quadrupli. Peruasio ē rei alienę manifesta presumptio. Furtū aūt earundē rerū fit quę de loco in locū transferri possūt. puasio aūt ⁊ earū quę trāsferunt̃. ⁊ eaꝝ quę imobilia sūt. Inficiatio ē negatio debitę rei cū a creditore deposcit̃. Idē ⁊ abiuratio. id est rei creditę abnegatio. Ambitꝰ iudiciū in eū ē qui largitiōe honorē capit ⁊ ambit. amissurus dignitatē quā munere inuadit. Peculatus iudiciū ī eos datur. q̄ fraudē ęrario faciūt. pecuniāq₃ publicā interuertūt. Nam a pecunia peculatū dictū est iudiciū. Non aūt sic iudicat̃ furtū rei publicę sicut rei priuatę. Nam ille sic iudicat̃ ut sacrilegus. q: fur ē sacroꝝ. Repetundaꝝ accusatur qui pecunias a socijs cepit. In hoc iudicio reus si ante moriat̃. in bona eiꝰ iudiciū reddit̃. Incesti iudiciū. in ꝟgines sacratas uel ꝓpinquas sanguine cōstitutū est. Qui enī talibꝰ miscent̃. incesti. id est incasti habent̃. Maiestatis reatu tenentur hi qui regiā maiestatē lęserūt uel violauerūt. uel q̄ rem publicā ꝓdiderūt. uel cū hostibꝰ cōsenserūt. Piaculū dictū ꝓ eo ꝙ expiari pōt. commissa sūt enī quę erāt quoquo ordine expianda.

De pęnis ī legibꝰ cōstitutis Cap. XXVII.

Dupliciter malū appellat̃. vnū qḋ homo facit. alteꝝ qḋ patit̃. Qḋ facit. peccatum est. quod patitur pęna. Malū aūt tunc plenū est cum ⁊ preteritum est. ⁊ impendit ut sit ⁊ dolor ⁊ metus. Pęna dicta ꝙ puniat. Est autem epitheton nomē. ⁊ sine adiectiōe nō habet plenū

sensum·adijcis penā carceris·penā exilij·penam mortis.⁊ imples sensum. Supplicium proprie dicit̄ nō q̄ quoq̄ modo punit̄·ſʒ qui ita damnat̄ ut bona eiꝰ consecrent̄.⁊ in publicū redigant̄. Nā supplicia dicebant̄ supplicamēta.⁊ suppliciū dicit̄·de cuiꝰ damnatiōe delibat̄ aliqd deo·vnde ⁊ supplicare. Octo genera penaꝝ in legibꝰ cōtineri. Tullius scribit·id est damnū·vincula·verbera·talionē·ignominiū·exiliū·seruitutē.⁊ mortē. His nāqꝫ penis vindicat̄ omne pperratū peccatū. Damnū a diminutiōe rei vocatum. Vincula a vinciendo id est artādo dicta·eo ꝙ cōstringāt atqꝫ retineāt·uel q: vi ligant colla. Compedes dicti·q: cōtinēt pedes. Pedice sūt laquei·quibꝰ pedes illaqueant̄·dicte a pedibus capiēdis. Catene aūt ꝙ capiēdo teneant vtraqꝫ vestigia·ne pgrediant̄. Itē catene ꝙ se capiendo teneant plurimis nodis. Manice sūt vincula quibꝰ manꝰ capiunt̄·licꝫ ⁊ manice tunicarū sint. Neruus ē ferreū vinculū·quo pedes uel etiā ceruices ipediunt̄. Boia est torques damnatoꝝ quasi iugū boum.ex genere vinculorū est. Carcer est in quo custodiunt̄ noxij.⁊ dicꝰ carcer ꝙ eo homines coerceant̄·includanturqꝫ·quasi arcer ab arcendo scilicꝫ. Locū aūt in quo seruant̄ noxij carcerē dicimꝰ nūero tm̄ singulari·vnde vero emittunt̄ quadrige carceres vocamꝰ·numero tm̄ plurali. Verbera dicta·q: cū agitāt̄ aerem verberāt. Hinc flagra ⁊ plage ⁊ flagella·q: cum flatu ⁊ strepitu in corpe sonant. Nā plage quasi flage·ſʒ plage ⁊ flagra prime positionis sunt·flagella aūt per diminutionē dicta. Anguilla est qua coercent̄ in scholis pueri·que vulgo scutica dicit̄. Fustes sunt quibꝰ iuuenes p criminibꝰ feriunt̄·appellati ꝙ prefixi in fossis stent·quos palos rustici vocāt. Vectes dicti ꝙ manibus vectent̄: vnde ostia saxaqꝫ vellunt̄·ſʒ hi ad penas legū nō ptinent. Virge sūt sūmitates frondiū arborūqꝫ·dicte ꝙ virides sint·uel ꝙ vim habeāt arguēdi·que si lenis fuerit·virga est·si certe nodosa uel aculeata·scorpio rectissimo noīe vocat̄·q: arcuato vulnere in corpus infigit̄. Ictus proprie flagelloꝝ sūt·ab agitādo vocati. Vngule dicte ꝙ effodiant. He ⁊ fidicule·q: his rei in eculeo torquent̄·ut fides inueniat̄. Eculeus autē dicꝰ ꝙ extendat. Tormenta vero ꝙ torquēdo mentē inueniant. Est ⁊ lautumnū supplicij genꝰ ad verberandū aptū·inuentū a tarquinio supbo ad penas sceleratoꝝ. Iste enim prior lautumnas tormenta·fustes·metalla atqꝫ exilia adinuenit. ⁊ ipse prior ex regibus exilium meruit. Talio est similitudo vindicte·ut talit̄ quis patiatur ut fecit. Hoc enim ⁊ natura ⁊ lege ē institutum·ut ledentē similis vindicta sequat̄. Vnde ⁊ illud ē legis·oculū p oculo·dentē p dente. Talio aūt non solū ad iniuriā referendā·ſʒ etiā p beneficio reddendo ponit̄. Est enī cōmunis sermo ⁊ iniurie ⁊ beneficientie. Ignominiū dictū eo ꝙ desinat habere honestatis nomen is qui in aliquo crimine deprehendit̄. Dictū aūt ignominiū quasi sine nomine·sicut ignarus sine sciētia·sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoqꝫ ⁊ infamium·quasi sine bona fama. Fama autē dicta·q: fando id est loquendo puagat̄·p traduces linguaꝝ.⁊ auriū serpens. Est autē nomen ⁊ bonaꝝ rerum ⁊ malarū. Nā fama felicitat̄ interdū ē·ut illud ē. Illustris fama·qđ laus est·malaꝝ·ut Virgilꝰ. Fama malum quo nō aliud velociꝰ vllum. Fame autē nomē certi locum nō habet·q: plurimū mendax est·adijciēs multa uel demutans de veritate·que tādiu viuit: q̄diu non pbat̄. At vbi pbaueris·esse fama cessat.⁊ exinde res nominat̄·non fama. Exilium dictū·quasi extra solum. Nā exul dicit̄·qui extra solū est. Vnde postliminio redeuntibꝰ·hoc est de exilio reducendis·qui sunt eiecti in iniuriā·id est extra limen patrie. Diuidit̄ autē exilium in relegatis ⁊ deportatis. Relegatus est quē bona sua sequunt̄. deportatꝰ quē nō sequunt̄. Proscriptio exilij procul damnatio·quasi porro scriptio Itē pscriptus q: palam scriptus. Metallum est vbi exules deputant̄ ad eruendam venā.marmoraqꝫ secanda in crustis. Seruitus a seruando vocata.apud antiquos enī qui in bello a morte seruabant̄·serui vocabant̄. Hec est sola maloꝝ oīuꝫ postrema·que liberis omni supplicio grauior est. Nā vbi libertas perijt·vna ibi perierunt ⁊ oīa. Mortium vero diuersi casus·ex quibꝰ crux uel patibulū in quo homines appensi cruciant̄ uel patiunt̄·vnde ⁊ nomina habent.patibulū enī vulgo furca dicit̄·quasi ferēs caput·suspensum enī ⁊ strangulatū hec exanimat·ſʒ patibuli minor pena q̄ crucis. Nā patibulū appēsos statim exanimat crux aūt suffixos diu cruciat·vnde ⁊ in euangelio latronibꝰ ut morerent̄ ⁊ de ligno ante sabbatum deponerent̄·crura cōfracta sunt·q: ligno suspensi cito mori nō poterāt. In ipso qꝫ genere necis differt. Crudelius est enī in aqua spiritū torquētis extingui·ignibꝰ vri·frigore ⁊ fame necari·canibꝰ ⁊ bestijs exponi. Nam ferro mori·etas qꝫ maior optauit. Gladius enī sine grauiori cruciatu compendiosa morte vitā finire nouit. Culleū est parricidale vasculū·ab oculendo id est claudēdo dictum. Est aūt vter ex corio factus·in q̄ parricide cū simia ⁊ gallo ⁊ serpente inclusi in mare precipitant̄. Omniū autē istaꝝ mortiū genꝰ aīaduersio noīat̄. Animaduersio enī est·qn̄ iudex reū punit.⁊ dicit̄ animaduertere·id est animū illuc vertere·intendere vtiqꝫ ad puniendū reū q: iudex est Ideo aūt romani aquā ⁊ ignē interdicebāt quibusdā damnatis·q: aer ⁊ aqua cunctis patent. ⁊ omnibꝰ data sūt·ut illi nō fruerent̄ qđ omnibus p naturam concessum est.

De chronice vocabulo Cap. XXVIII.

Chronica grece dicit̄ que latine tempoꝝ series appellat̄·qualē apud grecos eusebius cesariēsis eps edidit.⁊ Hieronymꝰ presbyt in latinā linguā conuertit. Chronos enī grece·latine tempus interpretatur.

De momentis ⁊ horis Cap. XXIX.

TEmpora autē momentis· horis·diebus mensib⁹·annis·lustris·sęculis·ętatibus diuidunt̄. Momentū est minimū atq̧ angustissimū temp⁹·a motu siderū dictū. Est enī extremitas horę ī breuib⁹ interuallis·cū sol aliq̄d sibi cedit·atq̧ succedit. Hora gręcū nomen est.⁊ tamē latinū sonat. Hora enī finis est tpis·sicut ⁊ orę sunt fines maris·fluuioꝝ ⁊ vestimentoꝝ.

De diebus Cap. XXX.

DIes est pręsentia solis: siue sol supra terras·sicut nox sol sub terris. Ut enī dies aut nox fit: causa ē·aut supra terrā sol: aut sub terris. Dies legitim⁹.xxiiij.horaꝝ ē·vsq̧ dū dies ⁊ nox spacia sui cursus ab oriēte vsq̧ ad aliū orientalē solem·cęli volubilitate concludat. Abusiue aūt dies vnus est·spaciū ab oriente sole vsq̧ od occidentē. Sūt āt diei spacia duo·interdianū atq̧ nocturnū.⁊ ē dies quidē horaꝝ.xxiiij spaciū aūt horaꝝ.xij. Uocat⁹ aūt dies·a pte meliore. Unde ⁊ in vsu est ut sine cōmemoratiōe noctis·numerū dicam⁹ dierū·sicut ⁊ ī lege diuīa scriptū est: factū est vespe ⁊ mane dies vn⁹. Dies ꝑm ęgyptios incboat ab occasu solis·ꝑm persas ab ortu solis·ꝑm atheniēses a sexta hora diei·ꝑm romanos a media nocte. Unde ⁊ tūc galliciniū est·qñ vox diei ostendit̄ pręconiū·qñ ⁊ mesonyctius afflatus fit. Dies dicti a dijs· quoꝝ noīa romani quibusdā siderib⁹ sacrauerūt. Primū enī diē a sole appellauerūt·qui princeps ē oīuꝫ siderū·sicut ⁊ idē dies caput est cunctoꝝ dieꝝ. Secundū a luna quę soli ⁊ splendore ⁊ magnitudine ꝓxima ē.⁊ ex eo mutuat lumē. Tertiū a stella martꝭ·quę vesper vocat̄. Quartū a stella mercurij·quā q̄dā candidū circulū dicūt. Quintū a stella iouis·quā phętontē aiūt. Sextū a veneris stella·quā luciferum asserūt·quę inter oīa sidera plus lucis habet. Septimū a stella saturni· quę sexto cęlo locata.xxx. annis fert̄ explere cursū suū. Proinde aūt ex his vij.stellis noīa dieb⁹ gētiles dederūt·eo ꝙ ꝑ eosdē aliq̄d sibi effici ęstimarent·dicentes habere a sole spiritū·a luna corp⁹·a mercurio ingeniū ⁊ linguā a venere voluptatē·a marte sanguinē·a ioue temperantiā·a saturno humorē. Talis quippe extitit gentiliū stulticia·q̄ sibi finxerūt tā ridiculosa figmenta. Apud hebręos aūt dies prima·vna sabbati dicit̄·q̄ apud nos dies dñicus est·quē gentiles soli dedicauerūt. Secūda sabbati·secūda feria quē sęculares diē lunę vocāt. Tertia sabbati·tertia feria·quē illi diē martis vocāt. Quarta sabbati·q̄rta feria·q̄ mercurij dies dicit̄ a paganis. Quinta sabbati·q̄nta feria est·id est quint⁹ a die dñico·q̄ apud gētiles iouis vocat̄. Sexta sabbati·sexta feria ē·qui apud eosdē paganos veneris nuncupat̄. Sabbatū aūt septimus a dñico die est quē gentiles saturno dedicauerūt.⁊ saturni nominauerūt. Sabbatū aūt ex hebręo in latinū requies interp̄tat̄·eo ꝙ deus in eo requieuisset ab omnib⁹ operibus suis. Melius aūt in vocabulis dieꝝ de ore xp̄iano ritus loquēdi ecclesiastic⁹ ꝓcedit. Tamē si quē forte ꝯsuetudo traxerit ut illud exeat ex ore quod improbat corde·intelligat illos oēs: de quoꝝ nominib⁹ appellati sūt hi dies·homines fuisse.⁊ ꝓpter beneficia quędā mortaliū·q: plurimū potuerūt ⁊ eminuerūt in h̄ sęculo·delati sūt eis ab amatorib⁹ suis diuini honores ⁊ in diebus ⁊ in siderib⁹·ꝫ primū a nominib⁹ hoīuꝫ sidera nuncupata.⁊ a sideribus dies sūt appellati. A fando aūt ferię nūcupatę sunt·ꝙ in eis nobis sit temp⁹ dictiōis·id est in diuīo uel humano officio fari. ꝫ ex his festi dies hoīuꝫ causa instituti sunt·feriati causa diuīoꝝ sacroꝝ. Partes diei tres sūt: mane·meridies.⁊ suprema. Mane lux matura ⁊ plena·nec iā crepusculū. Et dictū mane a manum anū enī antiq bonū dicebāt. Quid enī meli⁹ l ce? Alij mane existimāt vocari a dijs manib⁹·q̄ꝝ cōuersatio a luna ad terrā est. Alij putāt ab aere quia manus·id est rarus ē atq̧ ꝑspicuus. Meridies dict⁹ quasi medidies·hoc est medius dies·uel q: tunc purior dies est. Merū enī purū dicit̄. In toto enī die nihil clari⁹ meridie·qñ sol e medio cęlo rutilat.⁊ omnē orbem pari claritate illustrat. Suprema est postrema ps diei·qñ sol cursum suū in occasum vertit·dicta eo ꝙ supest ad partē vltimā diei. Serū vocatū a clausis feris·qñ iam nox venit ut vnusq̄sq̧ somno tutior sit. Hodie quasi hoc die.⁊ quotidie nō cotidie·ut sit quot diebus. Cras qd̄ est postea. Hesternū est pridie.⁊ dictum hesternū ab eo ꝙ iam dies ipse sit a nobis extraneus.⁊ prętereūdo alien⁹. Pridie aūt quasi priori die. Perendie·id ē ꝑ ante die·uel ī antecessu.i.pri⁹.

De nocte Cap. XXXI.

NOx a nocendo dicta·eo ꝙ oculis noceat. Quę idcirco lunę ac siderū lucem habet ne indecora esset.⁊ ut consolarent̄ hoīes nocte opantes.⁊ ut quibusdā animantib⁹ quę lucem solis ferre nō possūt·ad sufficientiā tempare̅t. Noctis aūt ⁊ diei alternatio ꝓpter vicissitudinē dormiēdi vigilandiq̧ effecta est.⁊ ut opis diurni laborē·noctis requies temparet. Noctē autē fieri·aut quia longo itinere lassat̄ sol ⁊ cū ad vltimū cęli spaciū ꝑuenerit elanguescit ac tabefact⁹ efflat suos ignes·aut q: eadē vi sub terras cogit̄·q̄ sup terras ꝓtulit lumen.⁊ sic vmbra terrę noctē facit Unde ⁊ Uirgilius. Ruit oceano nox inuoluens vmbra magna terrāq̧ poluq̧. Noctis ptes sepīē sūt·id est vesper·crepusculū·conticiniū·intempestum·galliciniū·matutinū·diluculum. Uesper a stella occidentali vocat̄·quę solē occiduū sequit̄·⁊ tenebras sequētes pręcedit. De qua Uirgilius: Ante diē clauso cōponit vesper olympo. Tenebras aūt dictas ꝙ teneāt vmbras. Crepusculū est dubia lux. Nam creperum dubiū dicimus·hoc ē inter lucem ⁊ tenebras. Conticiniū est·qñ omnia silent. Conticescere enī silere est. Intempestū est mediū ⁊ inactuosum noctis tempus; quando agi

nihil pōt ⁊ oia sopore quieta sūt. Nā tēp⁹ p se nō intelligit nisi p actus hūanos. mediū aūt noctis actu caret. Ergo intēpesta inactuosa q̄si sine tpe hoc est sine actu p quē dinoscit̄ tēp⁹. Unde ē. Intēpestiue venisti. Ergo itēpesta dicit̄. q: caret tpe id est actu. Gallicinū ꝓpt̄ gallos lucis prenūcios dictū. Matutinū ē inter abscessum tenebrarum ⁊ aurore aduentum. ⁊ dictū matutinū ꝙ hoc tēp⁹ incohoante mane sit. Diluculū. quasi iam incipiēs parua dici lux. Hec ⁊ aurora quę solē precedit. Est aūt aurora dici clarescētis exordiū. ⁊ prim⁹ splendor aeris. q̄ grece eoos dicit̄. quē nos p deriuatione auroram vocam⁹. quasi eurorā. Unde ē illud. Et lex⁹ cois eurus equis. Et iterꝫ. Eoasqꝫ acies.

De hebdomada Cap. xxxii.

Hebdomada dicta a numero dierū septē quoꝝ repetitiōe ⁊ menses ⁊ anni ⁊ secula pagunt̄. Hepta eni grecī septē dicūt. hāc nos septimanā vocam⁹. quasi septē luces. Nam mane lux ē. Octau⁹ aūt dies id ē prim⁹ ē. ad quē redit̄. ⁊ a quo rursus hebdomadis series ordit̄.

De mensibus Cap. xxxiii.

Mensis nomē ē grecū de lunę noīe tractū. Luna eni mene greco sermone vocatur. Unde ⁊ apud hebreos menses legitimi nō ex solis circulo. ꝫ ex lunę cursu enumerant̄. qō est de noua ad nouā. Egyptij aūt primi ꝓpt̄ lunę velociorē cursū. ⁊ ne error cōputatiōis cū velocitate accideret. ex solis cursu diē mensis adinuenerūt. quo tardior solis motus facili⁹ poterat cōprehendi. Januari⁹ mēsis a iano dict⁹. cui fuit a gentilib⁹ cōsecrat⁹. uel q: limes ⁊ ianua sit anni. Unꝫ ⁊ bifrons idē ianus pingit̄. ut introit⁹ āni ⁊ exit⁹ demonstret̄. Febuari⁹ nuncupat̄ a febuo. id est plutone. cui eo mense sacrificabat̄. Nam ianuariū dijs superis. februariū dijs manibus romani ꝯsecrauerūt. Ergo februari⁹ a februo. id est a plutone. nō a febre. id est egritudine noīat̄. Martius appellat̄ ꝓpter martē romanę gentis auctorē. uel ꝙ eo tpe cūcta aiantia agant̄ ad marē ⁊ ad cōcūbendi voluptatē. Idē appellat̄ ⁊ mensis nouorū q: anni initiū mensis ē martius. Idē ⁊ nouū ver inditijs scilꝫ germinū. q: in eo virescētib⁹ fructib⁹ nouis. trāsactoꝝ ꝓbat̄ occasus. Aprilis ꝓ venere dicit̄. q̄si aphroditi. grece eni aphroditi ven⁹ dicit̄. uel q: hoc mense oia aperiūt̄ in florē. q̄si aperilis. Maius dict⁹ a maia matrē mercurij. uel a maiorib⁹ natu. q̄ erāt principes reipublicę. Nam hūc mensem maiorib⁹. sequentē ꝟo minorib⁹ romani cōsecrauerūt. vnde ⁊ iuni⁹ dicit̄. Ante enim ꝓplus in centurias senioꝝ ⁊ iuniorū diuisus erat. Juli⁹ ꝟo ⁊ augustus de honorib⁹ hoīuꝫ iulij ⁊ augusti cesarū nūcupati sunt. Nā prius q̄ntilis ⁊ sextilis vocabant̄. quintilis. q: quint⁹ erat a martio. quē p̄ncipē anni testant̄ eē romani. sextilis simılit̄ ꝙ sextus sit. September nomen habet a numero ⁊ imbre. q: septim⁹ ē a martio ⁊ imbres habet. Sic ⁊ october. nouember atqꝫ december. ex numero ⁊ imbrib⁹ acceperūt vocabula. quē numerꝫ decurrentē decēber finit. ꝓ eo ꝙ denari⁹ numer⁹ precedentes numeros claudit. Calēdas aūt ⁊ nonas ⁊ id⁹ ꝓpt̄ festos dies romani instituerūt. uel ꝓpt̄ officia magistratuū. In his eni dieb⁹ cōueniebat̄ i vrbibus. Quidā aūt calēdas a colēdo appellari existimāt. Apud veteres eni oīuꝫ mensiū p̄ncipia colebant̄. sicut ⁊ apud hebreos. Jdus aūt pleriqꝫ latinoꝝ ab edendo dictū putāt. ꝙ hi dies apud veteres epulaꝝ essent. Nonę a nūdinis vocatę. nundinę eni sūt publicę cōuentiōes siue mercimonia.

De solsticijs ⁊ equinoctijs Cap. xxxiiii.

Solstitiū dictū quasi solis statiū. ꝙ tunc sole stante crescāt dies uel noctes. Equinoctiū appellatū. ꝙ tunc dies ⁊ nox horaꝝ spacio eqli cōsistūt. Duo sūt aūt solstitia. vnū estiuū octauo kalēdas iulias. de quo tpe remeare sol ad inferiores incipit circulos. aliud hyemale. octauo kalēndas ianuarias. q̄ tpe sol altiores incipit circulos petere. Unꝫ ⁊ hyemalis solstitij dies minim⁹. sicut estiui maxim⁹ inuenit̄. Itē duo sunt eqnoctia. vnū vernale. ⁊ aliud autūnale. quę greci ισομερίαι vocāt. Sūt aūt hec eqnoctia die octauo kalēdas aprilis. ⁊ octauo kalendas octobris. q: ann⁹ olim i duas partes tm̄ diuidebat̄. ꝫ ē. i estiuū ⁊ i hyemale solstitiū. ⁊ i duo hemisperia.

De temporib⁹ anni Cap. xxxv.

Tempora anni sunt quattuor; ver. estas autūn⁹. ⁊ hyems. Dicta sūt autē tēpora a coīonis tēpamento. ꝙ inuicē se humore siccitate. calore ⁊ frigore temperent. Hec ⁊ curricula dicunt̄. q: nō stant ꝫ currūt. Cōstat aūt post factū mundū ex qualitate cursus solis tpa int̄ nos menses fuisse diuisa. Quoꝝ temporū talē veteres discretionē faciūt. ut p̄mo mēse ver nouū dicatur. secūdo adultum. tertio preceps. Sic ⁊ estas i suis trib⁹ mensib⁹. noua. adulta ⁊ preceps. sic ⁊ autūn⁹ nouus. adultus ⁊ preceps. Item hyems noua. adulta. ⁊ preceps siue extrema. Unde est illud Uirgilij. Extremę sub casū hyemis. Uer aūt dictū ꝙ vireat. Tūc eni post hyemē vestit̄ tell⁹ herbis. ⁊ in florem cūcta prorūpunt. Estas dicit̄ ab estu id est a calore. ⁊ estas quasi vsta. id ē exusta ⁊ arida. nam calor aridus est. Autūnus a tempestate vocat⁹. quādo ⁊ folia arboꝝ cadunt ⁊ oia maturescūt. Hyemem aūt ratio hemispherij nūcupauit. q: tūc breuiori sol voluit̄ circulo. Unꝫ ⁊ ꝫ tēp⁹ bruma dicit̄. q̄si βραχεια ημερα. id est breuis dies. uel a cibo ꝙ maior tūc sit vescendi appetit⁹. Edacitas eni grece bruma appellat̄. Unde ⁊ imbrumari dicunt̄ quibus fastidiū est ciboꝝ. Hibernus autem int̄ hyemem ⁊ vernū est. quasi hiuernus q̄ plerūqꝫ a parte totam hyemem significat. Hec tempora. singulis etiam celi partib⁹ ascribūt̄. Uer quippe orienti datur. quia tunc ex terris oia oriūtur. estas ꝟo meridiano. eo ꝙ pars eius calore flagrantior sit. hyems septētrioni eo ꝙ frigoribus ⁊ ꝑpetuo gelu torpeat. autūn⁹ occiduo. eo ꝙ

graues morbos habeat. Unde et tunc oia folia arborum defluunt. Ut aut autumnus abundet morbis facit hoc confinium frigoris et caloris. et compugnantia inter se contrariorum aerum.

De annis Cap. xxxvi.

Annus e solis anfractus cum pactis trecentis. lxv. dieb ad eade loca siderum repit. Annus aute dictus q: mensib in se recurrentib voluitur. Unde et annul quasi annuus id est circulus q i se redeat ut Uirgilius: Atq i se sua p vestigia voluit ann. Sic eni apud egyptios indicabatur ante inuetas litteras picto dracone caudam sua mordente quia in se recurrit. Alij annum dicunt ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι id est ab innouatione. renouatur eni semper. Tria sut aut gna annorum. Aut eni lunaris ann est. xxx. dierum aut solstitialis q. xij. cotinet meses aut magnus oib planetis in eunde locum recurrentibus qui fit post anos solstitiales plurimos. Era singulorum annorum costituta e a cesare augusto qn primu censu excogitato romanum orbe descripsit. Dicta aut era ex eo q ois orbis es reddere pfessus e rei publice.

De olympiadibus et lustris et iubileis Cap. xxxvii.

Olympias apud grecos constituta apud elide grecie ciuitate elijs agetib agone et quinquenale certamen quattuor medijs annis vacantib. et ob hoc elidum certaminis tempus olympiadem vocauerunt quadriennio in vna olympiade supputato. Lustrum vo e penteteris id est qnquenniu quod qnto anno dicit condi pter olympiadas a romanis. adhuc eni psules adhuc era nondu erat. Est eni qnquenale temp. Ideo vo sic vocat eo q censu p qnqueniu in republica pacto vrbs roma lustrabat. Jubileus interpretat remissiois annus. Est eni hebraic et sermo et numer qui septenis annorum hebdomadibus id est xl. et. ix. annis texitur i quo clangebat tubis. et ad oes reuertebat antiqua possessio debita absoluebantur confirmabatur libertates. Hunc numerum etiam in diebus pentecoste et ipsi celebramus post dni resurrectione remissa culpa. et toti debiti chirographo euacuato ab oi nexu liberi suscipientes aduenientem in nos gratia spus sancti.

De seculis et etatib Cap. xxxviii.

Secula generationib constant. et inde secula q sequantur. Abeuntibus eni alijs alia succedut. Hunc quidam qnquagesimu annum dicut que hebrei iubileum vocant. Ob hanc causam et ille hebreus qui pter vxore et liberos amans dnm suu aure pertusa seruitio subiugatus seruire iubet in seculu hoc est vsq ad annu qnquagesimu. Etas plerumq dicit et p vno anno ut i annalib. et p. vij. ut hois. et p cetu et p quouis tempore. Unde et etas temp qd de multis seculis instruit. Et dicta etas quasi euitas id e similitudo eui. Nam eum e etas ppetua cuius neq initium neq extremum noscit qd greci vocat eonas qd aliqn apud eos pro seculo aliqn p eterno ponit. vn et apud latinos e deriuatum. Etas aut pprie duob modis dicit. aut eni hois sicut infantia iuuent senect. aut mundi cui prima etas e ab adam vsq ad noe. secunda a noe vsq ad abraham. tertia ab abraham vsq ad dauid. quarta a dauid vsq ad trasmigratione iude in babylone. quinta deinde vsq ad aduentu saluatoris i carne. sexta que nunc agitur vsq quo mud iste finiat. Quarum decursus p generationes et regna. prim ex nostris iulianus africanus sub impatore marco aurelio antonino simplicis historie stilo elicuit. Dehinc eusebi epus cesariensis atq sancte memorie hieronym presbyt chronicorum canone multiplice ediderunt historia regnis simul et tempórib ordinata. Dehinc alij atq alij. inter quos precipue victor turonensis ecclesie epus recensitis priorum historijs gesta sequetiu etatum vsq ad consulatu iustini iunioris impatoris expleuit. Horum nos tepor suma ab exordio mudi ad augusti Eraclij impatoris uel sumtilani regis gotthorum quata potuim breuitate notauim tepora adiacente e latere descendente linea teporum cui indicio suma pterita seculi cognoscat. Quarum decursus p generatioes et regna ita inspicitur.

De discretione teporum Cap. xxxix.

Prima etas cotinet i exordio sui creatione mudi. Primo eni die deus i lucis noie codidit angelos. secundo in firmamenti appellatioe celos. tertio in discretionis vocabulo specie aquarum et terre. quarto luminaria celi. quinto animantia ex aquis. sexto animantia ex terra et hominem quem appellauit adam.

Adam ano. 230. genuit seth. a quo filij dei 230. Seth an. 205. genuit enos. q primus cepit inuocare nomen domini. 435. Enos an. 190. genuit caynan. 625. Caynan an. 170. genuit malaleel. 795. Malaleel an. 165. genuit iareth. 960. Jareth an. 162. genuit enoch qui transfat e. 1122. Enoch an. 165. genuit matusala. 1287. Matusala an. 167. genuit lamech 1454. Lamech an. 188. genuit noe. Archa edificat. 1642. Noe autem an. 600. factum e diluuium. 2242.

Secunda etas.

Sem post diluuiu. ij. anno genuit arfaxat a quo chaldei. 2244. Arfaxat an. 135. genuit sala a quo atiqui samarite et indi fuerut. 2379. Sala an. 130. genuit heber a q hebrei. 2509. Heber an. 134. genuit falech. Turris edificat. 2643. Falech an. 130. genuit ragau Dij primu adorat. 2773. Ragau an. 132. genuit seruch. Regnu incboat scytharum. 2905. Seruch an. 130. genuit nachor. Regnu egyptiorum nascitur 3035. Nachor an. 79. genuit thara. Regnu assyriorum sycimorumq exorit. 3114. Thara an. 70. genuit abraham. Zoroastres magicam repperit. 3184.

Tercia etas.

Abraham an.c.genuit ysaac ex sara libera. Nā pri⁹ ꝛ ismahel a quo ꝛ ismaheli te.3284. Ysaac an.60.genuit iacob Argiuorū regnū incboat.3344. Jacob an.91.genuit ioseph.Phoroneus grecie leges dedit.3435. Joseph an.iio.vixit.Grecia segetes habere cepit.3545.Hebreoꝝ seruitutis in egypto an.144. Athlas astrologiā inuenit.3689. Moyses an.40.rexit populū i heremo. Hebrei legē ꝛ litteras habē ceperūt.3729. Josue an.27.Erichthoni⁹ in troia primus quadrigā iunxit.3756. Othoniel an.40.Cadmus lrās grecis dedit.3796. Aoth an.80.Fabule ficte sunt.3876. Delbora an.40.Apollo medicine artē inuenit ꝛ cytharā repperit.3916. Gedeon an.40.Mercuri⁹ liram reppit ꝛ orpheo tradidit.3956. Abimelech an.3.Chorus in grecia inuent⁹ ē.3959. Thola an.22.Priamus regnauit in troia.3981. Jair an.22.Carmētis latinas lrās reppit.4003. Jepte an.6.Hercules flāmis se iniecit.4009. Abessan an.7. Alexander helenā rapuit.4016. Abdon an.8.Troia capta ē ꝛ eneas i italiā venit.4024. Samson an.20. Ascanius albā ꝯdidit ciuitatē a qua albani.4044. Heli sacerdos an.40. Archa testamēti capit.4084. Samuel ꝛ saul an.40. Homerus fuisse putat.4124.

Quarta etas.

David an.40. Carthago a didone cōditur. Gad nathan ꝛ asaph ꝓphetauerunt. 4164. Salomon an.40. Templum hierosolymis edificat.4204. Roboam an.17. Regnū isrl' ꝛ iuda diuidit.4221. Abia an.3. sub q̄ achimelech pontifex fuit.4224. Asa an.41.Achias amos iehu iohel ꝛ azarias ꝓphetauerūt.4265. Josaphat an.25.Prophetauit helias ꝛ heliseus abdias ꝛ micheas.4290. Joram an.8.Prophetauit helias ꝛ heliseus.4298. Ochozias an.1.Helias rapit.4299. Athalia an.7.Jonadab fili⁹ rechab sacerdos claruit ꝛ ioiada pontifex.4306. Joas an.40. Zacharias ꝓpheta occidit inter tēplū ꝛ altare.Heliseꝰ morit. 4346. Amasias an.29.Carthaginē quidā hoc tpe asserūt cōditā.alij nō.ut s.4375. Ozias an.52.Olympias a grecis īstituit.assyrioꝝq; regnū in medos transfert.4427. Joathā an.16.Remus ꝛ romulus nascunt.4443. Achaz an.16. Roma cōdit.4459. Ezechias an.29.Senat⁹ rome fit.4488. Manasses an.55.Sibilla samia claruit.4543. Amon an.12.Census primū agit.4555. Josias an.32.Thales phs agnoscit 4587. Joachim an.11.Nabuchodonosor iudeā capit.4598. Sedechias an.11. Tēplū hierosolymis incensū ē.Sappho mulier diuerso poemate claruit.4609.

Quinta etas.

Hebreoꝝ captiuitat an.70. Judith historia cōscribit.4679. Darius an.34. Judeoꝝ captiuitas resoluit.4713. Xerxes an.20. Sophocles ꝛ euripides tragedi celebrant insignes.4733. Artaxerxes an.40. Esdras incensā legē renouat.4773. Darius qui ꝛ nothus an.19.Hec etas habuit platonē.ꝛ gorgyam primū rhetorē.4792. Artaxerxes an.40 Hester historia scribit.4832. Artaxerxes q̄ ꝛ ochus an.26.Demosthenes ꝛ aristoteles p̄dicant 4858. Xerxes an.4.Xenocrates illustris habet.4862. Darius an.6.Alexander hierosolymā cepit.4868. Alexander magn⁹ an.5.Asiā obtinuit.4873. Ptolemeꝰ an.40.Machabeorū liber incboat primus.4913. Philadelphus an.38.Septuaginta interptes agnoscunt.4951. Euergetes an.26. Jesus sapientie librū cōposuit.4977. Philopater an.17.Ab isto iudei prelio victi.40.milia corruerūt armatorum.4994. Epiphanes an.24. Machabeoꝝ secūda libri historia cōponit. Romani grecos obtinuerunt 5018. Philometor an.35.Scipio africam vicit 5053. Euergetes an.29.Brut⁹ hispaniā subegit.5082. Sother an.17.Thraces romāis subijciūt.5099. Alexander an.10.Syria romanis subiecta est.5109. Ptolemeus an.8.Rhetorica ars rome cepit.5117. Dionysius an.30.Pompei⁹ iudeam capit.5147. Cleopatra an.2. Egyptus romanis subditur.5149. Julius cesar an.5.Hic primus monarchiā tenuit.5154.

Sexta etas.

Octauianus an.56. Christus nascitur. 5210. Tiberius an.23.Xp̄us crucifigit 5233. Caius galicula an.4. Matthe⁹ euāgeliū scripsit.5237. Claudius an.14. Marcus euangeliū edidit.5251. Nero an.14.Petrus ꝛ paulus necant.5265. Uespasian⁹ an.10.Hierosolyma a tito subuertitur.5275. Titus an.2. Hic facundus ꝛ pius fuit.5277. Domitian⁹ an.16.Johēs i pathmos relegat.5293. Nerua an.1.Johēs ephesum rediJt.5294. Traian⁹ an.19. Johēs apl̄us requiescit.5313. Adrianus an.21. Aquila interpres habet.5334. Antoninus pius an.22.Ualētinus ꝛ Marcion agnoscunt.5356. Antoninus verus an.19. Catafrigarū heresis orit.5375. Cōmodus an.13.Theodocion terti⁹ interpres habet.5388. Elius pertinax an.1.Nihil habet historie.5389. Seuerus an.18.Simmachus īterpres quartus habet.5407. Antoninus caracalla an.7. Quinta editio hierosolymis inuenit.5414. Macrinus an.1.Hui⁹ breuitas vite nihil gestoꝝ habet.5415. Aureli⁹ antonin⁹ an.4.Sabellij heresis orit.5419. Alexander an.13.Origenes insignis habetur.5432. Maximus an.3.Iste germanos vicit.5435. Gordianus an.7. Iste de parthis ꝛ persis triūphauit.5441. Philippus an.7.Hic prim⁹ xp̄ianus impator fuit.5448. Decius an.1.Antoni⁹ monach⁹ claruit.5449. Gallus an.2. Nouat⁹ heresim condidit.5451. Ualerianus an.15.Cyprianus martyrio coronatur.5466. Claudius

an.2. Iste gotthos ab illirico expulit. 5468. Aurelianus an.5. Iste xpianos psequit. 5474. Tacitus an.1. Huius breuitas vite nihil habet historie. 5475. Probus an.6. Manicheorum heresis orta est. 5481. Carus an.2. Iste de psis triumphauit. 5483. Diocletianus an.20. Iste diuinis libris adustis martyria facit. 5503. Galerius an.2. Hui breuitas vite nichil dignu historie contulit. 5505. Constantinus an.30. Nicena synodus congregatur. 5535. Constantius an.24. Antropomorphitaꝝ heresis oritur. 5559. Julianus an.2. Hic ex xpiano pagan effectus est. 5561. Jouinianus an.1. Iste iterum xpianus effectus est. 5562. Ualens an.14. Gotthi heretici efficiuntur. 5576. Gratianus an.6. Priscillianus agnoscitur. 5582. Ualentinianus an. 7. Hieronymus in bethleem predicatur. 5589. Theodosius an.3. Johannes anachorita claruit. 5592. Archadius an.13. Johannes chrysostomus floruit. 5605. Honorius an.15. Augustinus epus claruit. 5620. Theodosius an.27. Nestori heresiarches extitit. 5647. Marcianus an.6. Chalcedonesis synodus agitur. 5653. Leo maior an.16. Egypt errore dioscori latrat 5669. Zenon an.17. Acephaloꝝ heresis orta e. Corp barnabe apli z euangeliu matthei repertu est. 5686. Anastasius an.27. Fulgentius epus predicatur. 5713. Justinus an.8. Acephalorum heresis abdicatur. 5721. Justinianus an.29. wandali in africa a Belisario extinguunt. 5760. Justinus an.11. Armenij fidem xpi suscipiunt. 5771. Tiberius an.7. Longobardi italia capiut. 5778. Maurici an.21. Gotthi catholici effecti sunt. 5799. Focas an.8. Romani cedutur a psis. 5807. Eraclius an.27. Huius qnto z quarto religiosissimi principis suscepti in hispania iudei baptizantur. Residuu sexte etatis temp soli deo est cognitum. 5857.

Incipit liber sextus de veteri z nouo testamento Cap. I.

Vetus testamentu ideo dicitur quia veniente nouo cessauit. De quo apostol meminit dicens: Uetera transierut z ecce oia noua facta sut. Testametu aut nouu ideo nuncupat q innouat. No eni illud discunt nisi homines renouati ex vetustate p gratiam. z ptinentes iam ad testamentu nouu quod est regnu celoꝝ. Hebrei aute vetus testamentum esdra auctore iuxta numeꝝ litteraru suaꝝ in.xxij. libris accipiut diuidetes eos in tres ordines legis scilicz z pphetaꝝ z agiographoꝝ. Prim ordo legis in qnqz libris accipit quoꝝ prim est bresith qd est genesis. secudus ellesmoth qd e exodus. tertius vagecra qd est leuiticus. quart vagedaber quod e numerus. quintus elleaddabarim quod e deuteronomiu. Hi sunt quinqz libri moysi quos hebrei thorat vocant latini lege appellant. Proprie ante lex appellatur q p moysen data e. Secundus ordo e pphetaꝝ in q continent libri octo quoꝝ primus iosue bennun qui latine iesu naue dicitur. secundus sopthim qd est iudicu. tertius samuel qui est regum primus. quart malachim qui est regum secundus. quint esaias. sextus hieremias. septimus ezechiel. octau tareasra qui dicitur. xij. pphetaꝝ qui libri qz sibi p breuitate adiuncti sut p vno accipiunt. Tertius e ordo agiographoꝝ id est sancta scribentiu in quo sut libri noue. quoꝝ primus iob. secudus psalteriu. terti masloth. quod est prouerbia salomonis. quartus coeleth qd est ecclesiastes. quintus syrasirim qd e cantica canticoꝝ. sextus daniel. septim dabreiamin quod e verba dieru hoc est paralypomenon qui e cristonicon qui i duos libros diuidit apud grecos z latinos. octauus esdras. non hester qui simul omnes. v. viij. z. ix. fiunt. xxij. sicut superius comprehensi sunt. Quidam aute ruth z cinoth quod latine dicit lamentatio hieremie agiographis adijciunt z. xxiiij. volumina testameti veteris faciunt iuxta. xxiiij. seniores qui ante conspectum dni assistut. Quartus e apud nos ordo veteris testamenti eoꝝ libroꝝ qui i canone hebraico non sunt. Quorum primus sapientie liber est. secundus ecclesiastic. iij. tobie. iiij. iudith. v. z vj. machabeorum quos licz iudei inter apocrypha separent ecclesia tame xpi inter diuinos libros z honorat z predicat. In nouo aute testameto duo sunt ordines. primus euangelic in quo sut matheus marcus lucas z iohannes. secundus apostolicus in quo sut paulus in. xiiij. epistolis petr in duabus iohanes in tribus iacobus z iudas i singulis act aploꝝ z apocalypsis iohanis. Suma aut vtriusqz testamenti trifarie distinguit id est in historia in morib in allegoria. Rursus ista tria multifarie diuidunt id e quid a deo quid ab angelis uel ab hominib gestu dictuqz sit quid a pphetis nunciatum de xpo z corpore eius quid de diabolo z mebris eius qd de veteri z nouo pplo qd de presenti seculo z futuro regno atqz iudicio.

De scriptoribus z vocabulis sanctoꝝ libroꝝ Cap. II.

Ueteris testamenti fm hebreoꝝ traditionem hi phibet auctores. Primus moyses diuine historie cosmographia i qnqz voluminibus edidit quod pentateucu nominat. Pentateucu autem a qnqz voluminibus dicitur: Penta eni grece qnqz teucen volume vocat. Genesis liber inde appellatur eo q exordiu mundi z generatio seculi in eo contineat. Exodus vo exitum ab egypto uel egressum populi isrl digerit. z ex ea causa nomen accepit. Leuiticus appellat eo q leuitarum ministeria z diuersitatem victimaru exequit totusqz i eo ordo leuiticus annotat. Numeroꝝ liber vocatur eo q in eo egresse de egypto

tribus dinumerantur. et. xl. duarum per heremum mansionum in eo descriptio continetur. Deuteronomium greco sermone appellatur. quod latine interpretatur secunda lex. id est repetitio et euangelice legis prefiguratio. que sic ea habet que priora sunt ut tamen noua sint omnia que in eo replicantur. Josue liber nomen accepit a iesu filio naue. cuius historiam continet. scriptorem uero eius eundem iosue hebrei asseuerant. in cuius textu post iordanis transitum regna hostium subuertuntur. terra uictori populo diuiditur. et per singulas urbes uiculos montes atque confinia ecclesie celestisque ierusalem spiritualia regna prefigurantur. Judicum nominatur a principibus populi. qui prefuerunt in israel post moysen et iosue antequam dauid et ceteri reges existerent. Hunc librum et ruth edidisse creditur samuel. Liber samuel eiusdem samuelis natiuitatem. et sacerdotium et gesta describit. idcirco et ab eo nomen accepit. Et quamuis hic liber saul et dauid historiam contineat. utriusque tamen ad samuel referuntur. quia ipse unxit saul in regnum. ipse dauid in regem futurum. Cuius libri primam partem conscripsit idem samuel. sequentia uero eius usque ad calcem scripsit dauid. Malachim liber. proinde appellatur. eo quod reges iude et israhelitice gentis. gestaque eorum per ordinem digerat temporum. Malachim enim hebraice. latine regum interpretatur. Hunc librum hieremias primus in unum volumen coegit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias. Paralypomenon grece dicitur quod nos pretermissorum uel reliquorum dicere possumus quia ea que in lege uel regum libris. uel omissa uel non plene relata sunt. in isto summatim et breuiter explicatur. Librum iob. quidam moysen scripsisse arbitrantur. alii unum ex prophetis: nonnulli uero eundem iob post plagam sue passionis scriptorem fuisse existimant. arbitrantes. ut qui certamina specialis pugne sustinuit ipse narraret quas uictorias expediuit. Principia autem et fines libri iob apud hebreos prosaica oratione texta sunt. media autem ipsius ab eo loco in quo ait: Pereat dies in qua natus sum. usque ad eum locum: Idcirco ego me reprehendo et ago penitentiam. omnia heroico metro discurrunt. Psalmorum liber grece psalterium. hebraice nablum. latine organum dicitur. Uocatur autem liber psalmorum quod uno propheta canente psalterium chorus consonando responderit. Titulus autem in psalmis hebraicus ita est. . . . . quod interpretatur volumen hymnorum. Auctores autem psalmorum sunt qui ponuntur in titulis moyses scilicet et dauid et salomon. asaph ethan et iditun. et filii chore heman ezraite et reliquorum. quos esdras uno volumine comprehendit. Omnes autem psalmi apud hebreos metrico carmine constant esse compositi. Nam in more romani flacci et greci pindari. nunc alii iambo currunt. nunc elegiaco personant. nunc sapphico nitent trimetro uel tetrametro pede incedentes. Salomon filius dauid regis israel iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit. quorum primus est hebraice masloth. quem greci parabolas. latini prouerbiorum nominant. eo quod in ipso sub comparatiua similitudine figuras uerborum et imagines ueritatis ostenderit. ipsam autem ueritatem ad intelligendum legentibus reseruauit. Secundum librum coeleth uocauit. quem grece ecclesiasten dicitur. latine concionator. eo quod sermo eius non specialiter ad unum sicut in prouerbiis. sed ad uniuersos generaliter dirigatur. docens omnia que in mundo sunt caduca esse et breuia. et ob hoc minime appetenda. Tertium librum sirasirim prenotauit. quod in latina lingua vertitur cantica canticorum. ubi per epithalamium carmine coniunctionem christi et ecclesie mystice canit. Dictum autem canticum canticorum eo quod omnibus canticis preferatur que in scripturis sacris habentur. sicut quedam in lege dicuntur sancta. quibus maiora sunt sancta sanctorum. Horum autem trium librorum carmina. hexametris et pentametris uersibus apud suos composita perhibentur. ut iosephus et hieronymus scribunt. Esaias euangelista potius quam propheta edidit librum suum. cuius et omnis textus eloquentie prosa incedit. canticum uero hexametro et pentametro uersu discurrit. Hieremias similiter edidit librum suum cum threnis suis. quos nos lamenta vocamus. eo quod in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur. in quibus quadruplicem diuerso metro composuit alphabetum. Quorum duo prima quasi sapphico metro scripta sunt. quia tres versiculos qui sibi nexi sunt. et ab una tamen littera incipiunt. heroicum comma concludit. Tertium alphabetum trimetro scriptum est. et a ternis litteris idem terni uersus incipiunt. Quartum alphabetum simile primo et secundo habetur. Ezechiel et daniel a viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur. quorum ezechiel principia et fines multis habet obscuritatibus inuoluta. Daniel uero claro sermone regna orbis pronunciat et tempus aduentus christi manifestissima predicatione annotat. Hi sunt quattuor prophete qui maiores vocantur. quia prolixa volumina condiderunt. Liber autem. xii. prophetarum auctorum suorum nominibus prenotatur. qui propterea dicuntur minores. quia sermones eorum breues sunt. Unde et connexi sibimet inuicem in uno volumine continentur. quorum nomina sunt: osee. iohel amos. abdias. ionas. micheas. naum. abacuc. sophonias. aggeus. zacharias et malachias. Esdre liber auctoris sui titulo prenotatur. in cuius textu eiusdem esdre neemieque sermones pariter continentur. Nec quemquam moueat quod unus esdre dicitur liber. quia secundus tertius et quartus non habentur apud hebreos. sed inter apocryphos deputantur. Hester librum esdras creditur conscripsisse. in quo eadem regina sub figura ecclesie dei populum a seruitute et morte eripuisse scribitur. atque interfecto hoste aman qui interpretatur iniquitas. diei celebritas in posteros mittitur. Liber sapientie apud hebreos nusquam est. unde et ipse titulus grecam magis eloquentiam redolet. Hunc iudei philonis esse affirmant. qui proinde sapientie nominatur. quia in eo christi aduentus qui est sapientia patris et passio eius euidenter exprimitur. Librum autem ecclesiasticum certissime iesus filius syrach hierosolymita nepos iesu sacerdotis magni composuit. cuius meminit et zacharias. qui liber apud latinos propter eloquii similitudinem salomonis titulo prenotatur. Dictus autem ecclesiasticus eo quod de totius ecclesie disciplina religioseque conuersationis magna cura et

ybs syrach
ybs sacerdos magnus

rōne sit editus. Hic liber apud hebreos reperitur. ſ; inter apocryphos habet᷑. Judith ꝟo ⁊ tobias siue machabeoꝝ libri. quibꝰ auctoribꝰ scripti sint minime constat. Habet aūt vocabula ex eoꝝ nominibus quoꝝ gesta scribūt᷑. Quattuor libros euāgelioꝝ quattuor euāgeliste singularit᷑ cōscripserūt. Primꝰ mattheus conscripsit euāgeliū litteris hebraicis ⁊ sermonibꝰ in iudea. initians euāgelizare ab humana xpi natiuitate. dicēs: Liber generationis ihū xpi filij dauid filij abraham. significans descēdisse corpalit᷑ ex semine patriarcharū xpm. sicut ꝓmissū erat i ꝓphetꝭ ꝑ spm scm. Secūdꝰ marcꝰ plenꝰ spū scō scripsit euangeliū xpi. eloquio greco in italia. secutꝰ petrū ut discipulus. Is initiū a spiritu ꝓphetali fecit. dicēs: Uox clamātis i deserto parate viā dñi. ⁊ reliq. ut ostenderet xpm post assumptionē carnis. euāgeliū pdicasse i mūdo. Ipse eni xps ⁊ ꝓpheta dicꝰ ē. sicut scriptū ē: Et ꝓphetā in gentibꝰ posui te. Tertius lucas inť omes euangelistas greci sermonis eruditissimus quippe ut medicus i grecia euāgeliū scripsit theophilo epo. initiās a sacerdotali spū dicēs: Fuit in diebus herodis regis iudee sacerdos quidā noīe zacharias. ut manifestaret xpm post natiuitatē carnis ⁊ predicationē euāgelij hostiā fuisse effectū ꝓ salute mundi. Ipse ē eni sacerdos de quo dictū est in psalmis: Tu es sacerdos in eternū ſm ordinē melchisedech. Ubi eni xpus aduenit. sacerdotiū iudeorum obmutuit. lex ⁊ ꝓphetia cessauit. Quartꝰ iohānes scripsit euangeliū vltimꝰ i asia. incipiēs a verbo. ut onderet eundē saluatorē qui ꝓ nobis dignatus ē nasci ⁊ pati. ipsū ante secula dei verbū esse. ipsū a celo venisse. ⁊ post mortē iterū ad celū remeasse. Hi sūt quattuor euangeliste q̄s ꝑ ezechielē spūs scūs significauit i quattuor aīalibus. Propterea aūt quattuor aīalia. q2 ꝑ quattuor mūdi partes fides xpiane religionis eorum predicatione disseminata ē. Animalia autē dicta sunt. qm ꝓpter aīam hoīs ꝑ eos predicat᷑ euāgeliū xpi. Nam ⁊ oculis plena erant intus ⁊ foris. qm preuidēt ea euāgelia que dicta sūt a ꝓphetis ⁊ que ꝓmiserāt in priori tpe. Crura aūt eoꝝ recta. quia nihil prauū i euāgelijs ē. Et alas senas tegentes crura ⁊ facies suas. reuelata sūt eni que tegebāt᷑ i aduētu xpi. Euāgeliū aūt interptat᷑ bona annūciatio. Grece eni eu bonū. angeliū dicit᷑ annūciatio. vnde ⁊ angelꝰ nuncīꝰ dicit᷑. Paulꝰ aplus scripsit eplas. xiiij. e quibus noue septē ecclesijs scripsit. reliqs discipulis suis. timotheo. tito. ⁊ philemoni. Ad hebreos autē epl'a a plerisq latinis eius esse incerta est ꝓpter dissonantiā sermonis. eandemq; alij barnabā cōscripsisse: alij a clemēte scriptā fuisse suspicant᷑. Petrus scripsit duas nominis sui eplas que canonice ideo nominant᷑. q2 non vni tm ꝓplo uel ciuitati. sed vniuersis gentibus generaliter scripte sūt. Jacobus ⁊ iohannes ⁊ iudas suas scripserūt eplas. Actus aplorū primordia fidei xpiane in gentibꝰ ⁊ nascētis ecclesie historiā digerit. Actuū aplorū scriptorē lucā esse constat euangelistam: in quo opere nascentis ecclesie infantia texitur ⁊ apostoloꝝ historia cōtinetur. Unde ⁊ actꝰ apostoloꝝ dicitur. Apocalypsin librū iohannes euāgelista scripsit eo tpe quo ob euāgelij predicationē i insula pathmos tradit᷑ relegat᷑. Apocalypsis aūt ex greco i latinū reuelatio interpretatur. Reuelatio eni dicit᷑ manifestatio eoꝝ que abscōdita erāt. iuxta qd ⁊ ipse iohannes dicit: Apocalypsin ihū xpi quā dedit illi deꝰ palam facere seruis suis. Hi sūt scriptores sacrorum libroꝝ qui ꝑ spiritū sanctū loquētes ad eruditionē nostrā ⁊ precepta viuēdi ⁊ credēdi regulam cōscripserūt. Preter hec alia volumina apocrypha nūcupant᷑. Apocrypha aūt dicta. id ē secreta. q2 in dubiū venerūt. Est eni eoꝝ occulta origo. nec patet patribꝰ a quibꝰ vsq ad nos auctoritas veraciū scripturaꝝ certissima ⁊ notissima successiōe puenit. In his apocryphis. ⁊ si inueniat᷑ aliq veritas. tamē ꝓpter multa falsa nulla ē i eis canonica auctoritas que recte a prudentibꝰ iudicantur non ēe eoꝝ credēda quibꝰ ascribūt᷑. Nam multa ⁊ sub noibꝰ ꝓphetarū ⁊ recentiora sub noibꝰ apostoloꝝ ab hereticis ꝓferūt᷑. que oīa sub noīe apocryphoꝝ auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

De bibliothecis Cap. iii.

Bibliotheca a greco nomen accepit. eo q ibi recōdant᷑ libri. Nā biblio libroꝝ: theca repositio interptat᷑. Bibliothecam veteris testamēti esdras scriba post incēsam legē a chaldeis dū iudei regressi fuissent in ihrlm. diuino afflatus spū reparauit. cūctaq legis ac ꝓphetaꝝ volumina que fuerūt a gentibꝰ corrupta correxit. totūq vetus testamētū in. xxij. libros cōstituit. ut tot libri essent in lege quot habebantur ⁊ littere. Apud grecos aūt bibliothecā primꝰ istituisse Pisistratus creditur atheniensiū tyrannꝰ. quā deinceps ab atheniēsibꝰ auctā Xerxes incensis athenis euexit i psas. lōgoq post tpe Seleucꝰ nicanor rursus in greciā retulit. Hinc studiū regibus vrbibusq ceteris natū est comparandi volumina diuersarū gentiū. ⁊ ꝑ interpretes in grecā linguam vertēdi. Dehinc magnꝰ Alexāder uel successores eiꝰ instruendis omniū libroꝝ bibliothecis animū intēderūt. maxime Ptolemeus cognomēto philadelphus. oīs litterature sagacissimus. cū studio bibliothecarū Pisistratū emularet᷑. nō solū gentiū scripturas. ſ; etiā ⁊ diuinas litteras i bibliothecā suā contulit. Nam. lxx. milia libroꝝ huiꝰ temporibꝰ alexandrie inuenta sūt.

De interpretibus Cap. iiii.

Hic etiā ⁊ ab eleazaro pōtifice petēs scripturas veteris testamēti. in grecā vocem ex hebraica ligua ꝑ septuaginta interpretes trāsferre curauit. quas i alexādrina bibliotheca habuit. Siqdē singuli i singulis cellulis sepatim ita oīa ꝑ spm scm interptati sūt. ut nihil i alicuius

eoꝝ codice inuētū esset qđ in ceteris uel in verboꝝ ordine discreparet. Fuerūt ⁊ alij interpretes·q ex hebraica lingua i grecū sacra eloquia trāstulerūt· sicut aquila·simmach⁹ ⁊ theodotion·sicut etiā ⁊ vulgaris illa interꝑtatio cuius auctor nō apparet· ⁊ ob hoc sine noīe interpretis q̄nta editio nuncupat̄. Preterea sextā ⁊ septimā editionē Origenes miro labore repperit.⁊ cū ceteris editionib⁹ cōparauit. Presbyter quoq̧ hieronym⁹ triū linguarū peritus·ex hebreo i latinū eloquiū easdē scripturas cōuertit eloquenterq̧ transfudit. Cui⁹ interpretatio merito ceteris anteferē. Nam est ⁊ verborū tenatior.⁊ ꝑspicuitate sententię clarior·atq̧ utpote xp̄iana interpretatio verior.

De eo qui primū romā libros aduexit Cap.v.

Rome prim⁹ libroꝝ copiā aduexit Emilius paulus·persę macedonū rege deuicto·deinde Lucill⁹ e pontica preda. Post hos cęsar dedit marco varroni negocium causa maxime bibliothecę construendę. Primū aūt romę bibliothecas publicauit Pollio grecas simul atq̧ latinas additis auctoꝝ imaginibus in atrio qđ de manubijs magnificentissimū instruxerat.

Qui apud nos bibliothecas instituerūt Cap.vi.

Apud nos q̄ꝫ Pamphilus martyr·cui⁹ vitam eusebius cesariensis cōscripsit; Pisistratū in sacrę bibliothecę studio primus adequare cōtendit. Hic eni i bibliotheca sua ꝓpe xxx.voluminū milia habuit. Hieronym⁹ quoq̧ ac Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe quęrētes ordine ꝓsecuti sunt· eorūq̧ studia i vno voluminis indiculo comprehenderūt.

Qui multa scripserūt Cap.vii.

Marcus terentius varro apud latinos innumerabiles libros scripsit. Apud grecos q̄ꝫ calciter⁹ miris attollitur laudib⁹ ꝙ tantos libros edidit quātos quisq̧ nostrū alienos scribere ꝓpria manu vix possit. De nr̄is quoq̧ apud grecos Origenes i scripturaꝝ labore tā grecos q̄ latinos operū suoꝝ numeros supauit. Deniq̧ Hieronymus sex milia libroꝝ eius legisse fatetur. Horū tñ oīuꝫ studia Augustinus ingenio uel scientia sua vicit. Nam tanta scripsit ut dieb⁹ ac noctibus non solū scribere libros eius quisq̄· sed nec legere quidem occurrat.

De generibus opusculoꝝ Cap.viii.

Opusculoꝝ genera sunt tria. Primū gen⁹ excerpta sūt·quę grece scholia nūcupant̄ in quibus ea que videnē obscura uel difficilia·sūmatim ac breuiter ꝑstringuntur. Secūdū genus omelię sunt·quas latini verbū appellāt que ꝓferūt̄ i populis. Tertiū tomi·quos nos libros uel volumina nuncupamus. Omelię aūt ad vulgus loquūt̄·tomi vo·id est libri maioris sunt disputatiōis. Dialogus est collatio duoꝝ uel plurimoꝝ·quē latini sermonē dicūt. Nam quos greci dialogos vocāt·nos sermones vocam⁹. Sermo aūt dict⁹ q̄a inter vtrūq̧ serit̄. Vn̄ ⁊ i Virgilio: multa inter se serebant. Tractatus est vnius rei multiplex expositio eo ꝙ trahat sensum in multa sentiēdi cōtrectādo secū. Differt aūt sermo·tractatus ⁊ v̄bū. Sermo eni altera eget ꝑsona·tractatus specialit̄ ad seipsū est.verbū autē ad oēs. Vn̄ ⁊ dicit̄: Verbū fecit ad populū. Cōmētaria dicta quasi cū mēte. Sūt eni interꝑtationes·ut cōmēta iuris·cōmēta euāgelij. Nā quicq̄d breuit̄ cōponit̄ cōmētariū dicit̄; qđ vo elongat̄ expositio nominat̄. Apollogeticū ē excusatio i quo solēt q̄dā accusantib⁹ r̄ndere. In defensiōe eni aut negatiōe sola positū ē.⁊ ē nomē grecū. Panegyricū est licentiosū ⁊ lasciuiosū gen⁹ dicendi in laudib⁹ regū in cui⁹ cōpositiōe hoīes multis mēdacijs adulāt̄. Qđ malū a grecis exortū ē; quoꝝ leuitas instructa dicendi facultate ⁊ copia incredibili multas mēdacioꝝ nebulas suscitauit. Fastorū libri sūt·in quib⁹ reges uel cōsules scribunt̄·a fascib⁹ dicti·id est potestatib⁹. Vn̄ ⁊ Ouidij libri fastoꝝ dicūtur q: de regib⁹ ⁊ cōsulib⁹ editi sūt. Proemiū est initiū dicendi. Sūt eni proemia principia librorum quę ante causę narrationē ad instruēdas audientiū aures coaptant̄.cuius nomē pleriq̧ latinitat̄ periti sine trāslatiōe posuerūt. Hoc aūt vocabulū apud nos interꝑtatū·prefatio nuncupat̄·quasi prelocutio. Precepta sunt quę aut q̄d faciēdū·aut q̄d nō faciēdū sit docet. Quid faciendū·ut dilige dn̄m deū tuū.⁊ honora patrē tuū ⁊ matrē tuam. Quid nō faciendū· ut nō mechaberis·non furtū facies. Similit̄ ⁊ gētiliū precepta ul' iubēt uel vetāt. Iubēt faciēdū·ut nudus ara·sere nud⁹. Vetant ut neue int̄ vites corylū sere·neue flagella sūma pete. Prim⁹ aūt precepta apud hebreos moyses scripsit·apud latinos martius vates primus precepta cōposuit. Ex quib⁹ ē illud·postrem⁹ dicas·prim⁹ taceas. Parabolę ⁊ ꝓblemata noībus suis indicāt alti⁹ se ꝑscrutari oportere. Parabola q̄ppe alicui⁹ rei similitudinē pre se gerit· qđ licꝫ sit vocabulū grecū·iam tñ ꝓ latino vsurpat̄. Et notū ē ꝙ in pabolis quę dicūt̄ ꝑ rerū siītudines rebus de quib⁹ agitur compant̄. Problemata aūt quę latine appellant̄ ꝓpositiōes·questiōes sūt habētes aliq̄d qđ disputatiōe soluēdū sit. Questio aūt ē quesitio cū querit̄ an sit·an q̄d sit· an quale sit. Argumentū vo dictū quasi argutū· uel ꝙ sit argute inuentū ad cōprobandas res. Epistolam ꝓpe greci vocāt·qđ interꝑtat̄ latine missa. Stola enim siue stoli·missa uel missi. Ante chartę ⁊ membranarū vsum in dolatis ex ligno codicillis epistolarū eloquia scribebātur. Unde ⁊ portitores earum tabellarios vocauerunt.

De ceris Cap.ix.

Cerę lrāꝝ materies puuloꝝ nutrices·ipsę dāt ingeniū pueris ꝑmordia sensus·q̄rū studiū ꝑmi greci tradidisse ꝓdūt̄. Greci eni ⁊ tusci·ꝑmū ferro in ceris scripserunt·postea romani iusserūt ne graphiū ferreū q̄s haberet

Unde ꝛ apud scribas dicebatur: Ceram ferro ne cędito. Postea institutū est ut cerā ossib⁹ scriberēt sicut indicat atta. in satyra dicēs: Uertamus vomerē in cęram mucroneq₃ arem⁹ osseo. Graphiū aūt gręce. latine scriptorū dicitur: Nam graphi scriptura dicitur.

De chartis Cap. x.

Chartarꝝ vsum primū ęgypt⁹ ministrauit cęptū apud memphiticā vrbē. Mēphis enī ciuitas ęgyptiorꝝ est vbi chartę vsus inuētus ē primū. sicut ait Lucanus. Cōficit bibula mēphitis charta papyro. Bibulam aūt papyrū dixit. ꝙ humorē bibat. Charta autē dicta ꝙ carptim papyri tegmē decerptū glutinat. Cuius genera ꝙplura sunt. Prima et pręcipua augustea regia. maioris formę. i honorē Octauiani augusti appellata. Secūda libyana ob honorē libyę puintię. Tertia hieratica dicta eo ꝙ ad sacros libros eligebatur. similis augustęę sed subcolorata. Quarta teneotica a loco alexandrię qui ita vocat̄ vbi fiebat. Quinta saltica ab oppido salo. Sexta corneliana a Cornelio gallo pręfecto ęgypti pmū confecta. Septima emporitica ꝙ ea merces iuoluūtur cū sit scripturis minus idonea.

De pergamenis Cap. xi.

Pergameni reges cum charta indigerent mēbrana primi excogitauerunt. Unde ꝛ pergamenarū nomē hucusq₃ tradente posteritate sibi seruatū est. Hęc ꝛ mēbrana dicūtur. q: ex mēbris pecudū detrahūtur. Fiebant enī primū coloris lutei. id est crocei. Postea ꝟo romę candida mēbrana repta sūt. ꝙ apparuit inhabile esse. ꝙ ꝛ facile sordescāt. aciemq₃ legentiū lędant: cū peritiores architecti neq₃ aurea lacunaria ponenda in bibliothecis putēt. neq₃ pauimenta alia ꝙ carysteo marmore. ꝙ auri fulgor hebetat. ꝛ carysti viriditas reficiat oculos. Nam ꝛ qui nummulariā discūt. denariorꝝ formis i myrteos pannos subijciūt. ꝛ gēmarꝝ sculptores. scarabeorꝝ terga quibus nihil est viridius subinde respiciunt. ꝛ pictores idem faciūt. ut laborē visus eorꝝ viriditate recreent. Membrana aūt aut cādida aut lutea aut purpurea sunt. Candida naturaliter existunt Luteū mēbranū bicolor est. quod a cōfectore vna tingit̄ parte. id ē crocat̄. de quo Persius. Jam liber ꝛ positis. bicolor mēbrana capillis. Purpurea ꝟo inficiūtur colore purpureo in quib⁹ aurū ꝛ argentum liquescens patescat in litteris.

De libris conficiendis Cap. xii.

Quędā genera librorꝝ apud gentiles certis modulis conficiebantur. breuiore forma carmina atq₃ epistolę. At ꝟo historię maiore modulo scribebāt̄. ꝛ nō solū in charta uel mēbranis ꝭ etiā ꝛ i momētis elephātinis textilibusq₃ maluarū folijs atq₃ palmarū. Cui⁹ generis Cinna sic meminit. Hęc tibi areteis multū iuigilata lucernis Carmina. quis ignes nouiun⁹ aereos: Leuis i aridulo maluę descripta libello. Prusiaca vexi munera nauicula. Circūcidi libros siciliępmū increbruit. Nam initio pumicabantur. vnde ꝛ Catullus ait. Cui dono lepidum nouū libellum. arido modo pumice expolitum.

De librorū vocabulis Cap. xiii.

Codex multorū librorū est. liber vni⁹ voluminis. Et dictus codex p translationē a codicib⁹ arborꝝ seu vitiū: quasi caudex ꝙ in se multitudinē librorū quasi ramorū contineat. Uolumen liber est a voluendo dictus. sicut apud hebręos volumina legis. volumina ꝓphetarum. Liber est interior tunica corticis quę ligno cohęret. in qua antiqui scribebāt. de quo Uirgili⁹ sic: alta liber aret in vlmo. Unde ꝛ liber dicitur in quo scribim⁹. q: ante vsū chartę uel mēbranarum de libris arborū volumina fiebant. id est cōpaginabantur. Unde ꝛ scriptores a libris arborꝝ librarios vocauerunt.

De librarijs ꝛ eorꝝ instrumentis Cap. xiiii.

Librarios cōstat ante bibliopolas dictos Librū enī gręci biblum vocant. Librarij aūt idē ꝛ antiquarij vocant̄. ꝭ librarij sūt qui ꝛ noua ꝛ vetera scribūt. antiquarij qui tantūmodo vetera. vnde ꝛ nomen sumpserunt. A scribēdo autē scriba nomē accepit. officiū exprimens vocabuli qualitate. Jnstrumenta scribę. calamus ꝛ penna. Ex his enī verba paginis infigūtur. sed calam⁹ arboris ē. penna auis. cui⁹ acumen in duo diuidit̄. in toto corpore vnitate seruata. credo ꝓpter mysteriū. ut i duobus apicibus vetus ꝛ nouū testamentū signaretur. quibus exprimitur verbi sacramentū sanguine passionis effusum. Dictus aūt calamus ꝙ liquorē ponat. vnde ꝛ apud nautas calare ponere dicit̄. Penna aūt a pendendo vocata. id est volando. Est enī ut diximus auiū. Folia aūt librorū appellata. siue ex similitudine foliorū arborꝝ. seu quia ex follib⁹ fiunt. id est ex pellib⁹ quę de occisis pecudibus detrahi solent. cuius partes paginę dicunt̄. eo ꝙ sibi iuicē compingant̄. Uersus autē vulgo vocati. quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enī ad dextrā primū deducebant stilum. deinde conuertebant̄ ab inferiore. rursus ad dextrā versus. quos ꝛ hodie rustici versus vocāt. Scheda est quod adhuc emēdatur. ꝛ necdum in libris redactum est. ꝛ est nomen gręcum. sicut ꝛ tomus.

De canonibus euangeliorū Cap. xv.

Canones euāgeliorꝝ Ammoni⁹ alexādrię epus prim⁹ excogitauit. quē postea Eusebius cesariensis secut⁹ pleni⁹ composuit. Qui ideo facti sūt. ut p eos iuenire ꝛ scire possem⁹ q̄ reliquorꝝ euāgelistarꝝ similia aut ꝓpria dixerunt. Sūt āt numero decē. quorꝝ pm⁹ cōtinet numeros i quib⁹ quattuor eadē dixerūt: mattheus. marcus lucas ꝛ iohānes. Secūd⁹ i quib⁹ tres: mattheus marcus. lucas. Terti⁹ i quib⁹ tres: matthe⁹. lucas ꝛ iohānes. Quart⁹ in quib⁹ tres: matthe⁹. marc⁹ iohannes. Quint⁹ i quib⁹ duo: mattheus. lucas.

Sextus in quib⁹ duo·matthęus marc⁹. Septim⁹ in quib⁹ duo·matthęus·iohānes. Octau⁹ in qb⁹ duo·lucas·marcus. Non⁹ in quib⁹ duo·lucas·iohannes. Decim⁹ in quib⁹ singuli eoꝝ ꝓpria quędā dixerūt. quoꝝ expositio hec ē: Per singulos enim euāgelistas numerus quidā capitulis affixus adiacet·quib⁹ numeris subdita est era quedā·minio notata quę indicat in quoto canone posit⁹ sit numer⁹ cui subiecta ē era. verbi grā: Si ē era pma in primo canone·si secūda i secūdo·si tertia i tertio. ⁊ sic p ordinē vsq ad decimū puenies. Si igit aperto quolibet euāgelio placuerit scire qui reliquoꝝ euāgelistaꝝ similia dixerūt·assumes adiacentē numerū capituli. ⁊ requires ipsū numerū in suo canone quē indicat·ibiq inuenies qui ⁊ qd dixerūt. ⁊ ita demū in corpore inquisita loca quę ex ipsis numeris indicāt p singula euāgelia·de eisdem dixisse inuenies.

De canonibus conciliorum Cap. XVI.

Canon aūt grece latine regula nuncupat. Regula aūt dicta ꝙ recte ducit·nec aliquā aliorsū trahit. Alij dixerūt regulā dictā uel ꝙ regat·uel ꝙ normā recte viuēdi prebeat·uel ꝙ distortū prauūq qd corrigat. Canones aūt generaliū conciliorꝝ a tēporib⁹ constātini cęperūt. In precedētib⁹ nāq annis psecutiōe feruente·docēdarū plebiū minime dabat facultas. Inde xpianitas i diuersas hereses scissa est·quia nō erat licentia epis in vnū cōuenire nisi tpe supradicti imperatoris. Ipse eni dedit facultatē xpianis libere cōgregari. Sub h etiā sancti patres in concilio niceno de oī orbe terraꝝ conuenientes iuxta fidē euāgelicā ⁊ aplicā·secundum post aplos symbolū tradiderūt. Inter cetera autem cōcilia qttuor ee scim⁹ venerabiles synodos quę totā pncipalit fidem complectūt·qsi qttuor euangelia·uł totidē paradisi flumina. Haꝝ prima nicena synodus·ccc. xviij. eporū constantino augusto imperante pacta ē. In q arrianę pfidię cōdēnata blasphemia·quā de inegītate sancte trinitat idē arrius asserebat·cōsubstātialē deo patri deū filiū eadem sancta synodus p symbolū definiuit. Secūda synod⁹. c.l. patrū sub theodosio seniore cōstātinopoli congregata est quę macedoniū spiritū sanctū deū ee negantē cōdēnans·consubstantialē patri ⁊ filio spiritū sanctū demōstrauit·dans symboli formā quā tota grecoꝝ ⁊ latinoꝝ cōfessio i ecclesijs predicat. Tertia synod⁹ ephesina prima ducentoꝝ episcopoꝝ sub iuniore theodosio augusto edita ē·quę nestoriū duas psonas in xpo asserētē iusto anathemate cōdēnauit·ostendens manere i duab⁹ naturis vnā dñi nostri ihesu xpi psonam. Quarta synod⁹ chalcedonēsis. d.c. xxx. sacerdotū sub marciano pncipe habita est in qua euticen cōstātinopolitanū abbatē vbi dei ⁊ carnis vnā naturā pnunciātē. ⁊ ei⁹ defensorē dioscoꝝ quondā alexandrinū epm. ⁊ ipsū rursū nestoriū cū reliquis hereticis vna patrū sentētia predamnauit predicans eadē synodus xpm dñm de virgine sic natū·ut in eo substātiā diuinę ⁊ humanę cōfiteamur naturę. Hęc sūt qttuor synodi pncipales·fidei doctrinā plenissime predicātes. ꝭ ⁊ si q sūt cōcilia quęsci patres spū dei pleni sanxerūt·p⁹ istaꝝ qttuor auctoritatē·oī manēt stabilita vigore·qrū gesta i hoc ope cōdita ptinēt. Synodū āt ex greco iterptari comitatū uel cętū. Cōcilij vo nomē tractū ex more romano. Tēpore eni q causę agebant·cōueniebāt oēs i vnū·coiq intētiōe tractabant. Unde ⁊ cōciliū a coī intēciōe dicitū qsi cōsiliū. Nā cilia oculoꝝ sūt·vnde ⁊ consiliū·id ē consiliū d. in. l. litterā trāseūte. Cętus vo cōuent⁹ est uel cōgregatio a coeūdo·id ē cōueniēdo in vnū·vnde ⁊ cōuentus ē nūcupatus·sicut a conuētu cętus·ita ⁊ conciliū a societate multoꝝ in vnū.

De cyclo pascali Cap. XVII.

Pascalē cyclū hippolytus epus tēporib⁹ alexādri imparatoris primo⁹ cōscripsit. Post quē pbatissimi auctores·eusebi⁹ cęsariensis·theophilus alexādrin⁹·psper q natiōe aquitanus atq victorin⁹ amplificatis eiusdē festiuitatis rōnib⁹·multiplices circulos ediderūt. Cui⁹ qdē rōne beatissim⁹ Cyrill⁹ alexādrine vrbis eps in nonagintaqnq annos·p qnquies decēnouies calculāe·quoto kalēdas uel luna debeat pascalis solēnitas celebrari summa breuitate notauit. Cyclus autē vocat⁹ eo ꝙ i orbe digestus sit. ⁊ qsi in circulo dispositū ordinē cōplectat annorū sine varietate ⁊ sine vlla arte. Unde factū ē ut cuiusq materię carmina simplici formitate facta·cyclica vocarent. Hinc ⁊ latine cyclū dictū ꝙ ordinē habeat statū annorum.

		Primus cyclus	Luna.
B	c. ij. idus	aprilis	xx.
	c. vj. kal.	aprilis	xvj.
	E. xvj. kal.	maij	xvij.
	c. vj. idus	aprilis	xx.
B	c. ix. kal.	aprilis	xv.
	E. ij. idus	aprilis	xvj.
	c. ij. non.	aprilis	xix.
	E. viij. kal.	maij	xx.
B	c. v. idus	aprilis	xv.
	c. ij. kal.	aprilis	xviij.
	E. xij. kal.	maij	xix.
	c. non.	aprilis	xv.
B	c. v. kal.	aprilis	xvij.
	E. xvj. kal.	maij	xviij.
	c. vj. idus	aprilis	xxj.
	c. ix. kal.	aprilis	xvij.
B	c. idus	aprilis	xvij.
	c. ij. non.	aprilis	xx.
	E. viij. kal.	maij	xxj.
		Secundus cyclus.	
	c. v. idus	aprilis	xviij.
B	c. ij. kal.	aprilis	xx.
	E. xij. kal.	maij	xxj.

	c.non.	aprilis	xvij.
	c.v.kal.	aprilis	xx.
B	E.xvj.kal.	maij	xx.
	c.kal.	aprilis	xvj.
	E.xj.kal.	maij	xvij.
	c.idus	aprilis	xx.
B	c.v.kal.	aprilis	xv.
	E.xv.kal.	maij	xvj.
	c.v.idus	aprilis	xix.
	c.viij.kal.	aprilis	xv.
B	E.idus	aprilis	xv.
	c.non.	aprilis	xviij.
	c.v.kal.	aprilis	xxj.
	E.iiij.idus	aprilis	xv.
B	c.kal.	aprilis	xvij.
	E.xj.kal.	maij	xviij.
	Tertius cyclus		
	c.viij.idus	aprilis	xv.
	c.iiij.kal.	aprilis	xviij.
B	E.xv.kal.	maij	xviij.
	c.v.idus	aprilis	xxj.
	c.viij.kal.	aprilis	xvij.
	E.xviij.kal.	maij	xviij.
B	c.non.	aprilis	xx.
	E.vij.kal.	maij	xxj.
	c.iiij.idus	aprilis	xvij.
	c.iiij.non.	aprilis	xx.
B	E.xj.kal.	maij	xx.
	c.viij.idus	aprilis	xvj.
	c.iiij.kal.	aprilis	xix.
	E.xiiij.kal.	maij	xx.
B	c.iiij.non.	aprilis	xv.
	c.viij.kal.	aprilis	xviij.
	E.xviij.kal.	maij	xix.
	c.iij.kal.	aprilis	xv.
B	E.xiiij.kal.	maij	xv.
	Quartus cyclus		
	c.iij.idus	aprilis	xix.
	c.vij.kal.	aprilis	xv.
	E.xvij.kal.	maij	xvj.
B	c.viij.idus	aprilis	xviij.
	c.iiij.kal.	aprilis	xxj.
	E.iij.idus	aprilis	xv.
	c.iij.non.	aprilis	xviij.
B	E.x.kal.	maij	xviij.
	c.xviij.kal.	maij	xxj.
	c.iij.kal.	aprilis	xvij.
	E.xiij.kal.	maij	xviij.
B	c.iiij.idus	aprilis	xx.
	c.vij.kal.	aprilis	xvj.
	E.xvij.kal.	maij	xvij.
	c.vij.idus	aprilis	xx.
B	c.xj.kal.	aprilis	xv.
	E.iij.idus	aprilis	xvj.
	c.iij.non.	aprilis	xix.
	E.ix.kal.	maij	xx.
	Quintus cyclus		
B	c.vij.idus	aprilis	xvj.
	c.iij.kal.	aprilis	xix.
	E.xiij.kal.	maij	xx.
	c.ij.non.	aprilis	xvj.
B	c.vij.kal.	aprilis	xvij.
	E.xvij.kal.	maij	xix.
	c.ij.kal.	aprilis	xv.
	E.xij.kal.	maij	xvj.
B	c.iij.idus	aprilis	xviij.
	c.iij.non	aprilis	xxj.
	E.xvj.kal.	maij	xv.
	c.vj.idus	aprilis	xviij.
B	c.iij.kal.	aprilis	xx.
	E.xiij.kal.	maij	xxj.
	c.ij.non.	aprilis	xvij.
	c.vj.kal.	aprilis	xx.
B	c.xvij.kal.	maij	xx.
	c.ij.kal.	aprilis	xvj.
	E.xij.kal.	maij	xvij.

A Conditione mundi vsq ad hunc nouissimũ cyclũ computãtur anni.5920. Post cuius expletionẽ ad pmũ exordiũ recurrendũ est. Antiquit9 ecclesia pasca.xiiij.a luna cũ iudeis celebrabat quocũq die occurreret. Quẽ ritum sancti patres in nicena synodo ,phibuerunt. constituẽtes nõ solũ lunã pascalem ꝛ mensem inquirere. ſ etiã ꝛ diẽ resurrectiõis dñicę obseruare. ꝛ ob hoc pasca a.xiiij.a luna vsq ad.xxj.extenderũt ut dies dñicus nõ omitteret. Pascę aũt vocabulũ nõ grecũ ſ hebraicũ ẽ. nec a passione. qm̃ paschin grece dicit pati. ſ a transitu hebręo verbo pasca appellatũ est. eo ꝙ tũc pp̃ls dei ex egypto trãsierit. Unde ꝛ i euãgelio. cũ vidisset inqt ihesus quia venit hora ut trãsiret de mũdo ad patrẽ. Cui9 nox ideo puigil ducit ,pter aduentũ regis ac dñi nr̃i. ut temp9 resurrectionis eius nos nõ dormientes. sed vigilãtes inueniat: cuius noctis duplex ratio est. siue ꝙ in eadem tunc vitam recepit cũ passus est. siue ꝙ postea eadem hora qua resurrexit ad iudicandũ ventur9 ẽ. Eo aũt modo agimus pasca ut nõ solũ mortẽ ꝛ resurrectionẽ xp̄i in memoriã reuocem9. sed etiã cętera quę circa eũ attestant ad sacramẽtoꝝ significationẽ inspiciam9. Propter initiũ eñi noue vitę. ꝛ ,pter nonũ hoiem quẽ iubemur induere ꝛ exuere veterẽ. expurgam9 vetus fermentũ ut sim9 noua cõspersio. qm̃ pasca nostꝝ imolatus ẽ xp̄s. Propter hãc ergo vitę nouitatẽ prim9 mensis nouoꝝ i anni mẽsib9 celebrationi pascali mystice attributus est. Qr ṽo tertię ebdomadę die pasca celebrat. id ẽ qui dies occurrit a qntadecima luna vsq i vicesimãprimã. hoc significat. q2 in toto tpe sęculi qd septenario dieꝝ numero agit. nũc tertiũ tẽpus hoc in sacramentum apparuit. Primũ eñi temp9 ẽ ante legẽ. secundũ sub lege. tertiũ sub gratia. vbi iam manifestatũ ẽ sacramẽtũ prius occultũ in ,phetico enigmate. Ideo ꝛ ,pter hęc tria sęculi tempora resurrectio dñi triduana ẽ. Qr ṽo a quarta decima luna vsq ad.xxj.p dies.vij.pascalis dies quęrit. hoc fit ,pt

ipsum numerū septēnariū quo vniuersitatꝭ signi/
ficatio sepe figurat᷑· qui etiam ipsi ecclesie tribuit
ꝓpter instar vniuersitatis· vnde ⁊ Johēs apl's in
apocalypsi ad septē scribit ecclesias. Ecclesia ṽo
in ista adhuc mortalitate carnis constituta ꝓpter
ipsam mutabilitatē lune noīe in scripturis signi/
ficat᷑. Uaria autē obseruantia opinionū pascalis
festiuitatis interdū errorē gignit. Latini nāq3 a
iiij. noñ. martias vsq3 i. iij. noñ. aprilis pmi men/
sis lunā inquirūt. ⁊ si. xvª. luna die dñico ꝑuenerit
in alio die dñico pasca ꝓtrahunt. Greci primi
mēsis lunā ab. viij. id' martias vsq3 in diē noñ.
april' obseruant. ⁊ si. xvª. luna die dñico incurre/
rit· sanctū pasca celebrant. Huiusmodi ergo dis/
sensio int᷑ vtrosq3 pascalē regulā turbat. Com/
munis annus dicit᷑ qui. xij. tm̄ lunationes hoc est
dies. cccliiij. habet. Dictus autē cōmunis· q: sepe
duo ita cōiuncti incedūt ut inuicē se i pascali so/
lennitate sequant᷑. Nā embolismus ann' est semp
solus. Embolismi' annus est qui. xiij. mēses luna/
res· id est. ccclxxiiij. dies habere monstrat᷑. Ipse est
annus sancto Moysi diuinit' reuelatus· in quo
iubent᷑ hi qui longius habitant· in secūdo mense
pasca celebrare. Embolismus autē nomen grecū
est· qd interpretat᷑ latine supaugmentū: eo ꝙ ex/
pleat numerū annoꝝ cōmuniū quib'. xj. lunares
dies deesse cernunt᷑. Embolismi aūt anni ⁊ cōmu
nes sic inueniunt᷑. Si eni a. xiiij. luna pasce prece/
dentis vsq3 ad. xiiij. sequētis. ccclxxiiij. dies fuerit·
embolismalis ann' ē· si. cccliiij. cōmunis. Bissex/
tus est post annos. iiij. vnus dies adiectus. Cre/
scit enim per singulos annos quarta pars assis.
At vbi quarto anno assem cōpleuerit bissextilē
annū facit. Dictus aūt bissextus q: bis sexies du/
ctus assem facit· qd est vn' dies· sicut quadrantem
ꝓpter quater ductū qd ē bissextus· quē sup dierū
cursum in annū sol facit· siue ꝙ nequeat annum
subintroducere nisi bissexto noñ. mar. cōputaue/
ris· hoc est ⁊ primo die sexto noñ. mar. ⁊ addito
bis sexto alio die sexto noñ. mar. iteraueris. A
sexto aūt noñ. martias vsq3 in diē pridie kal'. ia/
nuarias in lune cursu bissext' apponit᷑· atq3 inde
detrahit᷑. Intercalares aūt dies idcirco vocant᷑.
q: interponūt᷑· ut ratio lune solisq3 cōueniat. Ca/
lare eni ponere dicit᷑· intercalare interponē. Epa/
ctas greci vocant· latini adiectiones annuas lu/
nares· quē p vndenariū numerū vsq3 ad tricena/
riū in se reuoluunt᷑. Quas ideo egyptij adijciunt
ut lunaris emensio rationi solis equet᷑. Luna eni
iuxta cursum suū. xxviij. semis dies lucere dino/
scit᷑ ⁊ fiūt in annū lunares dies. cccliiij. remanent
ad cursum anni solaris dies. xj. quas egyptij ad/
ijciunt. vnde ⁊ adiectiones vocant᷑. Absq3 his nō
inuenies lunā quota sit in qlibet āno ⁊ mēse ⁊ die.
Iste epacte semp. xj. kal'. april' reperiūt᷑ i eadē luna
que fuerit eo die. Continent᷑ aūt circulo decēno/
uenali· ꝭ cū ad. xxviij. epactas ꝑuenerint· qui est
circulus decēnouenalis· iā sequenti anno nō ad/
des sup. xxviij. xj. ut. x. annuncies detractis. xxx.
ꝭ inde reuerteris ut. xj. ꝓnuncies.

De reliquis festiuitatibus Cap. xviii.

FEstiuitas dicta a festis diebus· quasi fe/
stiditas. eo ꝙ in eis sola res diuina fit.
Quib' contrarij sūt fasti in quibus ius
fat᷑. id est dicit᷑. Solēnitas a sacris dicit᷑ ita susce/
pta· ut mutari ob religionē nō debeat· a solito id
est firmo atq3 solido noiata· uel ex eo ꝙ soleat fie/
ri i anno. Celebritas aūt nominat᷑· ꝙ nō ibi ter/
rena· ꝭ celestia tm̄ agant᷑. Pasca festiuitatū diuꝫ
prima est· de cuius vocabulo iā supius dictū est.
Pentecostes sicut ⁊ pasca apud hebreos celebris
dies erat· qd p' qnq3 decadas pasce celebrat᷑. vnde
⁊ vocabulū sumpsit. Penta eni grece quinq3. in q
die ꝭm legem· panes ꝓpositionis de nouis frugi/
bus offerebant᷑. Cui' figurā ann' iubileus i testa/
mento veteri gessit· que nūc iterū p futuram re/
promissionis eternā requiē prefigurat᷑. Epipha/
nia grece· latine apparitio siue manifestatio vocat᷑
eo enim die xp̄us sideris indicio magis apparuit
adorand'. Qd fuit figura primitie credētiū gen/
tium. Quo die ⁊ dñici baptismatis sacramentū·
⁊ ꝑmutate in vinū aque factorū p dñm signorum
principia extiterūt. Due sunt autē epiphanie. pri/
ma in qua natus est xp̄us ⁊ pastorib' hebreoꝝ an/
gelo nunciante apparuit. secunda in qua ex gen/
tium pp'lo· stella indice· presepis cunabula magis
adoraturis exhibuit. Scenophegia· solennitas
hebreoꝝ de greco in latinū tabernaculoꝝ dedica/
tio interpretat᷑· que celebrat᷑ a iudeis· in memoriā
expeditionis cū ab egypto ꝓmoti in tabernacu/
lis agebant. ⁊ ex eo scenophegia. Sceno eni gre/
ce· latine tabernaculū dicit᷑. Que solēnitas apud
hebreos septēbrio mense celebrabat᷑. Neomenia
apud nos kalende· apud hebreos autē q: ꝭm lu/
narē cursum menses supputantur. ⁊ grece mene
luna appellatur· inde neomenia id est noua luna.
Erant eni apud hebreos ipsi dies kalendarū· ex
legali institutione solennes. de quib' in psalterio
dicit᷑: Canite i initio mēsis tuba· in die insignis
solēnitatis vestre. Encenia autē est· noua templi
dedicatio. Grece eni cenon dicit᷑ nouū. Quando
eni aliquid nouū dedicat᷑: encenia dicit᷑. Hāc de/
dicatiōis templi solennitatē iudei octobrio mēse
celebrabāt. Dies palmaꝝ ideo dicit᷑· q: in eo dñs ⁊
saluator noster sicut ꝓpheta cecinit irl'm tendens
asellū sedisse phibet᷑. Tūc gradiens· cū ramis pal
marū multitudo plebiū obuiā ei clamauerūt. O/
sanna· benedict' qui venit in nomine dñi rex isrl'.
Uulgus aūt ideo hūc diem capitilauiū vocat· q:
in eo tūc mos est lauādi capita infantiū· q vngen
di sunt: ne obseruatione. xl'. sordidata ad vnctio/
nem accederet. Hoc aūt die· symbolū cōfitentib'
tradit᷑· ꝓpter confinem dñice pasce solennitatē· ut
qui iā ad dei gratiā ꝑcipiendā festināt· quā confi
teant᷑ fidem agnoscāt. Cena dñica dicta est· eo ꝙ
in eo die saluator pasca cū suis discipulis fecerit:

qd ⁊ vsqꝫ hodie sicuti ē traditū celebrat͛·sanctūqꝫ in eo chrisma conficit͛. Sabbatū ab hebreis·ex interpretatione vocabuli sui requies nominat͛·ꝙ deus in ipso pfecto mūdo requieuisset. Siquidē ⁊ eo die requieuit dñs ī sepulchro·ut quietis illi⁹ mysteriū confirmaret·qd iudeis obseruandū·in vmbra futuri preceptū est. Sed postꝙ xp̄us in sepultura sua eius figuram adimpleuit·obseruatio ei⁹ quieuit. Dñicus dies ꝓinde vocat͛·q: in eo resurrectiōis dñi nostri gaudiū celebrat͛. Qui dies nō iudeis ꝫ xp̄ianis in resurrectione dñi declaratus est. ⁊ ex illo habere cepit festiuitatē suā. Illis eni solū celebrandū sabbatū traditū est·qui erant antea requies mortuoꝝ·resurrectio autē illi⁹ erat qui resurgens a mortuis iam nō moreret͛. Postꝙ aūt facta ē talis resurrectio in corpe dñi·ut preiret ī capite ecclesie·qd corpus ecclesie speraret in fine·iam dies dñicus·id ē octauus·qui ⁊ primus celebrari cepit.

De officijs Cap. xix.

Officioꝝ plurima genera sūt·ꝫ precipuū illud·qd in sacris diuinisqꝫ rebus habet͛. Officiū autē ab efficiendo dictum quasi efficiū·ꝑpter decorē sermonis vna mutata lrā·uel certe ut quisqꝫ illa agat que nulli officiant ꝫ prosint omnib⁹. Uespertinū officiū est in noctis initio·vocatū a stella vespere·que surgit oriente nocte. Matutinū vo officium est in lucis initio·a stella lucifero appellatū·que orit͛ inchoante mane. Quorū duoꝝ tempoꝝ significatione ostendit͛·ut die ac nocte semp deus laudet͛. Missa·tpe sacrificij est·qn cathecumini foras mittunt͛·clamāte leuita: si quis cathecumin⁹ remansit exeat foras. ⁊ inde missa·q: sacramētis altaris interesse nō possunt qui nōdum regenerati noscunt͛. Chorus est multitudo in sacris collecta. ⁊ dictus chorus ꝙ initio in modum corone circū aras starent. ⁊ ita psallerent. Alij chorū dixerūt a cōcordia·que in charitate consistit·q: si charitatem nō habeat: respondere conuenient͛ nō potest. Cum aūt vnus canit·grece monodia·latine sinciniū dicit͛·cū vo duo canūt·biciniū appellat͛·cū multi·chorus. Nā chorea ludicrū cantilene·uel saltationes classium sunt. Antiphona ex greco·interpretat͛ vox reciproca·duob⁹ scilicꝫ choris alternatim psallentib⁹ ordine cōmutato·siue de vno ad vnū. Quod genus psallēdi greci inuenisse tradunt͛. Responsorios itali tradiderunt. Quos inde responsorios cant⁹ vocant·ꝙ alio desinēte·id alter respōdeat. Intē responsorios aūt ⁊ antiphonas hoc differt·ꝙ ī responsorijs vn⁹ versum dicit·in antiphonis aūt vsib⁹ alternāt chori. Lectio dicit͛·q: nō cantat͛ ut psalm⁹ uel hymn⁹·ꝫ legit͛ tm̄. Illic eni modulatio·hic sola ꝓnunciatio querit͛. Canticū est vox cantant͛ ī leticia. Psalm⁹ aūt dicit͛·q: cantat͛ ad psalteriū·quo vsum esse Dauid ꝓphetā in magno mysterio prodit historia. Hec aūt duo ī quibusdā psalmoꝝ titulis·iuxta musicā artem·alternatim sibi apponunt͛. Nā canticū psalmi est cum id qd organū modulat͛·vox postea cantātis eloquit͛. Psalmus vo cantici·qd humana vox preloquit͛·ars organi modulantis imitat͛. Psalmus aūt a psalterio dicit͛·vnde nec mos est ex alio opeꝝ componi. Tres aūt gradus sūt in cantando. primus succentoris·secūdus incentoris·terti⁹ accentoris. Diapsalma quidā hebreū verbū esse volūt·quo significat͛·semp·id est·ꝙ illa quibus hoc interponit͛·sempiterna esse confirmet. Quidam vo grecū verbū existimant q̄ significat͛ interuallum psallendi·ut psalma sit qd psallit͛·diapsalma vo interpositū in psallēdo silentiū·ut queadmodū simpsalma dicit͛ vocis copulatio in cantādo: ita diapsalma disiūctio eaꝝ·vbi quedam requies distincta continuatione ostendit͛. Unde ⁊ illud probabile est: non coniungendas sententias in psallendo·vbi diapsalma interposita fuerit. quia ideo interponit͛·ut cōuersio sensuū uel ꝑsonarum esse noscat͛. Hymnus est canticū laudantiū·qd de greco ī latinū laus interpretat͛·ꝓ eo ꝙ sit carmen leticie ⁊ laudis. Proprie aūt hymni sūt cōtinentes laudē dei. Si ergo sit laus ⁊ nō sit dei·nō est hymn⁹. si sit ⁊ laus ⁊ dei laus ⁊ nō cantet͛·non est hymn⁹. Si ergo ⁊ in laudem dei dicit͛ ⁊ cantat͛: tūc est hymn⁹. Cui contrarium est threnū·qd est lamenti carmē ⁊ funeris. Alleluia duoꝝ verborū interpretatio est·hoc est laus dei. ⁊ est verbum hebreum. Ia eni vnū est de .x. nominib⁹·quibus apud hebreos deus vocat͛. Amen significat vere siue fidelit͛·qd ⁊ ipsum hebreū est. Que duo verba·amē ⁊ alleluia·nec grecis nec latinis nec barbaris licet in suā linguam oīo transferre uel alia lingua annūciare. Nā q̄uis interptari possint·ꝑpter sanctiorē tamen auctoritatē·seruata est ab ap̄lis in his ꝓprie lingue antiq̄tas. Tanto eni sacra sunt noīa·ut etiā iohēs in apocalypsi referat se spiritu reuelante vidisse ⁊ audisse vocē celestis exercitus·tāꝙ vocem aquaꝝ multarū ⁊ tonitruū validorū dicentiū: amen ⁊ alleluia·ac per hoc sic oportet in terris vtraqꝫ dici sicut in celo resonāt. Osanna in alteri⁹ lingue interpretationē in toto transire nō potest. Osi eni saluifica interpretat͛· anna interiectio est·motū animi significans sub deprecātis affectu. Integre aūt dicit͛ osianna·qd nos corrupta media vocali lrā ⁊ elisa dicim⁹ osanna·sicut fit in versib⁹ qn̄ scandim⁹. Littera enim prima verbi sequentis·extremā prioris verbi veniens excludit. ⁊ dicit͛ hebraice osanna qd interpretat͛ saluifica·subaudiēdo uel populum tuū·uel totū mūdū. Offertoriū tali ex causa sumpsit vocabulū. Fertū eni dicit͛ oblatio que ī altari offert͛ ⁊ sacrificat͛ a pontificib⁹·a quo offertoriū nominatū·quasi ꝑpter fertū. Oblatio vocat͛ q: offert͛. Dona ꝓprie dei dicunt͛·munera hoīuꝫ. Nam munera dicunt͛ obsequia que pauperes diuitib⁹ loco munerū soluūt. Itaqꝫ mun⁹ homini dat͛·donum deo·vnde etiā ī tēplis donaria dicim⁹. Munera

aūt vocant᷑·q: manib⁹ uel accipiunt᷑ uel dant᷑. Duo sūt aūt quę offerunt᷑· donū ⁊ sacrificiū. Donū dicit᷑ quicq̄d auro argētoq; aut q̄libet alia specie efficit᷑. Sacrificiū aūt est victima. ⁊ quęcūq; in ara cremant᷑ seu ponunt᷑. De aūt qđ deo dat᷑. aut dedicat᷑ ant cōsecrat᷑. Qđ dedicat᷑: dicēdo dat᷑. vnde ⁊ appellat᷑. vnde ⁊ errant q̄ dedicationē consecrationē putāt significari. Immolatio ab antiq̄s dicta. eo ꝙ in mole altaris posita victima cęderet᷑ vnde ⁊ mactatio post imolationē est. nunc autem imolatio panis ⁊ calicis cōuenit. libatio aūt tantūmodo calicis oblatio est. Hinc ē illud: Et libauit de sanguine vuę. sicut ⁊ secularium quidā poetarū. nūc inquit pateras libate ioui. Libare enim ꝓprie fundere est. sumptūq; nomen de libero quodam. qui in grecia vsū repperit vitis. Hostię apud veteres dicebant᷑ sacrificia. quę fiebant anteꝙ ad hostē ꝑgerent. Victimę ṽo sacrificia. quę post victoriā deuictis hostib⁹ imolabant᷑. Et erāt victimę maiora sacrificia ꝙ hostię. Alij victimā dictā putauerūt. q: ictu ꝑcussa cadebat. uel q: vincta ad aras ducebat᷑. Holocaustū illud est. vbi totū igne cōsumit᷑ qđ offert᷑. Antiqui enī cū maxima sacrificia administrarēt. solebant totas hostias in sacroꝝ consumere flāma. ⁊ ipsa erant holocaustomata. Holo enī grece totū dicit᷑. caustis incensio. ⁊ holocaustū totū incensum. Cerimonię apud latinos. dicunt᷑ sacra oīa. quę apud grecos orgia vocant᷑. Proprie aūt visum ē doctorib⁹ a carēdo appellari cerimonias. quasi carimonias. eo ꝙ ea quę in sacris diuinis offerunt᷑. in suo vsu bis carerent homines. qđ etiā nomen in vsu est lrāꝝ sanctaꝝ. Alij cerimonias ꝓprie in obseruationib⁹ iudeorū credūt. abstinentiā scilicet quarūdam escarū: ſm veterē legē. eo ꝙ obseruātes careant his reb⁹ quibus se abstinuerūt. Sacrificiū dictū. quasi sacrū factū. q: prece mystica cōsecrat᷑ i memoriā ꝓ nobis dn̄icę passionis. Unde h̄ eo iubēte corp⁹ xp̄i ⁊ sanguinē dicim⁹. qđ dū sit ex fructib⁹ terre. sanctificat᷑ ⁊ fit sacramentū. operāte inuisibilit᷑ spū dei. cui⁹ panis ⁊ calicis sacramentū greci eucharistiā dicūt: qđ latine bona grā interpretat᷑. Et q̄d melius corpe ⁊ sanguine xp̄i: Sacramētū est. in aliqua celebratione. cū res gesta ita fit ut aliq̄d significare intelligat᷑. qđ sancte accipiendū est. Sūt aūt sacramenta. baptismū ⁊ chrisma. corp⁹ ⁊ sanguis xp̄i. quę ob id sacramēta dicunt᷑. q: sub tegimento corporaliū rerū. virt⁹ dīna secreti⁹ salutem eorūdem sacramentoꝝ opat᷑. Unde ⁊ a secretꝭ virtutib⁹ uel sacris sacramēta dicunt᷑. Quę ideo fructuose penes ecclesiā fiunt. q: sanct⁹ in ea manens spūs. eorūdem latenter sacramentoꝝ opat᷑ effectū. vnde seu ꝑ bonos seu ꝑ malos ministros. intra dei ecclesiā dispensent᷑. tn̄ q: spūs sanct⁹ mystice illa viuificat. qui quondā aplico in tpe. visibilib⁹ apparebat operib⁹. nec bonoꝝ meritis dispēsatoꝝ amplificant᷑ hęc dona. nec maloꝝ attenuant᷑. q: neq; qui plantat est aliq̄d neq; qui rigat. ſ; qui incrementū dat deus. Unde ⁊ grece mysteriū dicitur ꝙ secretā ⁊ reconditā habeat dispensationē. Baptismū grece. latine tinctio interpretat᷑. quę idcirco tinctio dicit᷑. q: ibi homo spū gratię in melius imutat᷑. ⁊ longe aliud ꝙ erat efficit᷑. Prius enim deformitate peccatoꝝ fędi eram⁹. i ipsa intinctiōe reddimur pulchri dealbatione virtutū. Unde in canticis scribit᷑ canticoꝝ. Quę est ista quę ascendit dealbata? Cui⁹ mysteriū nō alit᷑ nisi sub trinitatis designatiōe. id est patris ⁊ filij ⁊ spūs sancti cognominatione complet᷑. dicente dn̄o ad aplos: Ite docete oēs gentes baptizantes eos i nomine patris ⁊ filij ⁊ spūs sancti. Sicut enī in trib⁹ testibus stat omne verbū. ita hoc sacramentū cōfirmat ternari⁹ numerus nominū dīnoꝝ. Qz aūtē ꝑ aquā baptismū dat᷑. hęc ratio est. Uoluit enī dn̄s ut res illa inuisibilis ꝑ congruentē. ſ; ꝑfecto contrectabilē rem. visibile impenderet᷑ elementū. sup qđ etiā in principio ferebat᷑ spūs sanctus. Nā sicut aqua purgat᷑ exterius corpus. ita latent᷑ eius mysterio ꝑ spm̄ sanctū purificat᷑ ⁊ anim⁹. Cuius sanctificatio ita est. Inuocato enī deo descendit spūs sanctus de cęlis ⁊ medicatis aquis. sanctificat eas de semetipso. ⁊ accipiūt vim purgationis ut in eis ⁊ caro ⁊ anima delictis inquinata mundet᷑. Chrisma grece latine vnctio noīat᷑. ex cuius noīe ⁊ xp̄s dicit᷑ ⁊ homo post lauacrū sanctificat᷑. Nā sicut in baptismo peccatoꝝ remissio dat᷑. ita ꝑ vnctionē sanctificatio spirit⁹ adhibet᷑. ⁊ hoc de pristina disciplina. qua vngi in sacerdotium ⁊ in regnum solebant. ex quo ⁊ aaron a moyse vnctus est. Quę dū carnalit᷑ fit. spiritualit᷑ ꝑficit. quō ⁊ in ipsa baptismi grā visibilis actus ē ꝙ in aq̄ mergimur. ſ; spiritualis effect⁹ ꝙ delictis mūdamur. Hoc significat illud vnguentū. qđ peccatrix mulier super pedes. ⁊ ea que dicit᷑ nō fuisse peccatrix sup caput ih̄u fudisse describit᷑. Manus impositio ideo fit ut ꝑ benedictionē aduocatus inuitet᷑ spūs sanctus. Tūc enī ille paclitus. post mūdata ⁊ benedicta corpa. libens a patre descendit. ⁊ q̄si sup baptismi aquā. tāꝙ sup pristinā sedem recognoscens requiescit. Nā legit᷑ ꝙ i principio aquis superferebat᷑ spiritus sanctus. Exorcismus grece latine cōiuratio siue sermo increpationis est. aduersus diabolū ut discedat. sicut est in zacharia: Et ostendit mihi iesū sacerdotem magnū. stantem corā angelo dn̄i. ⁊ sathan stabat a dextris ei⁹ ut aduersaret᷑ ei. ⁊ dixit dn̄s ad sathan: Increpet dn̄s in te sathan. ⁊ increpet dn̄s in te qui elegit ierl̄m. Hoc est exorcismus. increpare ⁊ coniurare aduersus diabolū. Unde sciendū ꝙ non creatura dei in infantib⁹ exorcizat᷑ aut exsufflat᷑. ſ; ille sub quo sunt oēs qui in peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorū. Symbolum ꝑ linguā grecā signū uel cognitio interpretat᷑. Discessuri enī apl̄i ad euangelizandū in gentibus. hoc sibi predicationis signū uel indiciū posuerunt. Continet enī confessionem trinitatis ⁊ vnitatē ecclesię. ⁊ omne

xpiani dogmatis sacramentũ. Quod symbolum fidei ⁊ spei nostre nõ scribit̃ i charta ⁊ atramento. ſ; in tabulis cordis carnalibꝰ. Oratio petitio dicit̃. Nã orare est petere. sic exorare impetrare. Constat aũt oratio loco ⁊ tempore. Loco. q: non vbiq; cũ ꝓhibeamur a xpo orare in publico. sed vbi opportunitas dederit. aut necessitas imposuerit. Neq; enĩ contra preceptũ reputat̃ ab apostolis factum. q: in carcere audientibꝰ custodibus orabant ⁊ canebãt deo. De tempore ṽo dictũ est: sine intermissione orate. ſ; hoc singularibꝰ. Nam est obseruatio quarũdam horarũ cõmuniũ. que diei interspacia signãt. tertia. sexta. ⁊ nona. similiter ⁊ noctis. ſ; ideo hę orandi horę diuisę sũt. ut si forte aliquo fuerimus opere detenti. ipsum nos ad officium tempꝰ admoneat. quę tempora i scripturis inueniunt̃. Primũ enĩ spũs sanctus congregatis discipulis hora tertia infusus est. Petrꝰ qua die visionem cõmunicationis in illo vasculo expertus est. sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiã cum iohanne hora nona templũ adijt. qñ claudum sanitati reformauit. Sed ⁊ daniele legimus hęc tẽpora in oratiõe obseruasse. ⁊ vtiq; ex israelis disciplina. ut ne minus q̃ ter in die adoremus. Debitores enĩ sumus triũ ꝑsonarum. patris ⁊ filij ⁊ spũs sancti. exceptis vtiq; ⁊ alijs legitimis orationibꝰ quę sine vlla admonitione debent̃. in ingressu lucis ac noctis. siue vigiliarum. ſ; ⁊ cibum nõ prius sumere q̃ interposita oratiõe debemꝰ. Priora enĩ habẽda sunt spũs refrigeria. quia priora cęlestia q̃ terrena. Qui aũt vult orationẽ suã volare ad dñm. faciat illi duas alas. ieiunium ⁊ elemosynam ⁊ ascẽdet celeriter. ⁊ exaudiet̃. Ieiuniũ est parsimonię victus. abstinẽtiaq; ciboꝝ. cui nomen est inditũ ex quadam parte viscerũ tenui semꝑ ⁊ vacua. qd vulgo ieiuniũ vocat̃. vnde ieiunij nomẽ credit̃ deriuatũ. q: sui inedia viscera vacua ⁊ exinanita existant. Ieiuniũ aũt ⁊ statio dicit̃. Statio aũt de militari exemplo nomen accepit. ꝓ eo q: nulla lętitia obueniẽs castris stationẽ militum rescindat. Nã lętitia libentius tristitia sollicitius administrat disciplinã. Unde ⁊ milites nũq̃ immemores sacramenti. magis stationibus parent. Discernũt aũt quidam inter ieiunium ⁊ stationẽ. Nam ieiuniũ est indifferent cuiuslibet diei abstinẽtia. nõ ſm legem ſ; ſm propriã voluntatẽ. statio aũt est obseruatio statutorum dierũ uel temporũ. Dierum. ut quartę ferię ⁊ sextę ieiuniũ. ex veteri lege preceptũ. de q̃ statione in euangelio dixit ille: ieiuno bis in sabbato. id ẽ quarta ⁊ sexta sabbati. Temporũ aũt. quę legalibus ac ꝓpheticis institutionibꝰ. terminatis temporibus statuta sunt. ut ieiuniũ quarti. v. vij. ⁊. x. mensis. uel sicut in euãgelio dico illi in quibꝰ ablatus est sponsus. uel sicut obseruatio quadragesimę quę in vniuerso orbe. institutiõe ap̃lica obseruat̃: circa confiniũ dñice passionis. His tertiũ genus quidam adijciunt. quã xerophagiã dicũt. abstinentiã scilicet ciboꝝ humentiũ. Unde ⁊ nomen hoc datum. eo q: siccis quidã escis vtantur. Penitentia appellata quasi punitentia. eo q: ipse homo i se pęnitẽdo puniat qd male admisit. Nã nihil aliud agunt quos veracit̃ pęnitet. nisi ut id quod male fecerũt impunitum esse nõ sinant. Eo quippe modo sibi nõ parcentibꝰ ille parcit. cuius altum iustũq; iudiciũ nullus contemptor euadit. Perfecta est aũt pęnitentia. pręterita deflere ⁊ futura nõ admittere. Hęc secunda in similitudine fontis est. ut si forte impugnãte diabolo aliquod peccatũ irrepserit. huius satisfactione purgetur. Satisfactio aũt ẽ. causas peccatoꝝ ⁊ suggestiones excludere ⁊ vltra peccatum nõ iterare. Reconciliatio ṽo ẽ quę post complementũ pęnitentię adhibet̃. Nam sicut conciliamur deo: quãdo primũ a gentilitate conuertimur. ita reconciliamur: quando post peccatũ pęnitẽdo regredimur. Exomologesis gręco vocabulo dicitur. qd latine confessio interpretat̃. cuiꝰ nominis duplex significatio est. Aut enĩ in laude intelligit̃ confessio sicut est: confiteor tibi pater dñe cęli ⁊ terrę. aut dũ quisq; confitetur sua peccata ab eo indulgenda cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc ergo gręco vocabulo. exprimitur ⁊ frequentat̃ exomologesis. qua delictum nostrũ dño cõfitemur. nõ quidem ut ignaro. cuius cognitioni nihil occultum est. ſ; cõfessio est rei scilicet eius quę ignorat̃ ꝓfessa cognitio. Utile enĩ sibi ac iocundũ quisq̃ esse existimauerat: rapere. adulterari. furari. sed vbi hęc eternę damnationi obnoxia esse cognouit: cognitis his confitetur errorẽ. Cõfessio aũt erroris. ꝓfessio est desinendi. Desinendum ergo a peccatis est. dum confessio est. Confessio autẽ antecedit. remissio sequit̃. Ceterum extra veniã est qui peccatum cognoscit nec cognitum confitet̃. Itaq; exomologesis. prosternẽdi ⁊ humilificãdi hominis disciplina est. habitu atq; victu. sacco ⁊ cinere incubare. corpus sordibus obscurare. animũ merorībꝰ deijcere. illa quę peccauit. tristi tractatiõe mutare. Letanię gręco nomine appellantur. quę latine dicunt̃ rogationes. Inter letanias ṽo ⁊ exomologesin hoc differt. q: exomologesis ꝓ sola confessione peccatorum agitur. letanię ṽo dicunt̃ ꝓpter rogandum dñm ⁊ impetrandũ in aliquo misericordiã eius. Sed nũc iam vtrũq; vocabulum sub vna significatione habet̃. nec distat vulgo vtrum letanię. an exomologesis dicantur. Supplicationis aũt nomen quodãmodo ex gentilitate retinetur. Nam ferię aut legitimę erant apud eos. aut indictę. Indictę autẽ quia paupertas antiqua romanorum aut ex collatione sacrificabat. aut certe de bonis damnatorum. Unde supplicia dicunt̃ supplicationes quę fiebãt de bonis passorum supplicia. Sacrę enim res. de rebus execrandorum fiebant.

Incipit liber septimus De deo Cap. i.

Beatissimus hieronymus vir eruditissimus ꝛ multarū linguarū peritus hebꝛeoꝛum nominum interpꝛetationē pꝛimus in latinā linguam cōuertit. Ex quib⁹ ꝓ bꝛeuitate pꝛetermissis multis·quedā huic operi adiectis interpꝛetationibus interponenda studui. Vocabuloꝝ enim expositio satis indicat qd velint intelligi. Habēt enim quedā ex ꝓpꝛijs causis·nominū rationē. In pꝛincipio aūt decem nomina ponimus·quib⁹ apud hebꝛeos deus vocat̄. Pꝛimū apud hebꝛeos dei nomen el dicit̄·qd alij deū·alij etymologiam eius expꝛimētes·ischyros id est foꝛte interpꝛetati sunt·ideo ꝙ nulla infirmitate pꝛemit̄·ſ₃ foꝛtis est ꝛ sufficiens ad omnia ꝑpetranda. Secundū nomen eloi est. Tertiū eloe qd vtrūq₃ in latinū·deus dicit̄. Est aūt nomen in latinū·ex greca appellatione translatū. Nā deus grece theos dicit̄·quasi δέος·id ē timoꝛ·vnde tractū ē nomen deus·ꝙ eū colentib⁹ sit timoꝛ. De⁹ aūt ꝓpꝛie nomen est trinitatis ꝑtinens ad patrem ꝛ filium ꝛ spiritū sanctū. Ad quā trinitatem etiā reliqua que in deo infra sunt posita vocabula referunt̄. Quartū nomē dei dicit̄ sabaoth: qd vertit̄ in latinū: exercituū siue virtutū. de quo i psalmo ab angelis dicit̄: Quis est iste rex glīe? Dn̄s virtutū. Sūt aūt in huiusmodi oꝛdinatione virtutes multe: ut angeli·archangeli·pꝛincipatus ꝛ potestates·cunctiq₃ celestis militie oꝛdines·quoꝝ tamen ille dn̄s est. Omnes enī sub ipso sūt. eiusq₃ dominatui subiacēt. Quintū nomen elion·quod interpꝛetat̄ i latinū excelsus·q: supꝛa celos est·sic scriptū est de eo: Excelsus dn̄s: supꝛa celos gloria eius. Excelsus autē dictus ꝓ valde celsus. Ex enī ꝓ valde ponit̄·sicut eximius quasi valde eminens. Sextum nomen eieie·id est qui est. Deus enī solus q: eternus est·hoc est·q: exoꝛdiū nō habet·essentie nomen vere tenet. Hoc enī nomen ad sanctū moysen ꝑ angelū est delatū. Querenti enī qd esset nomen eius qui eū ꝑgere pꝛecipiebat ad populū ex egypto liberandū·respōdit: Ego sum qui sū. ꝛ dices filijs isrl̄: qui est misit me ad vos. tanq̄ in eius cōparatione qui vere ē·q: incōmutabilis est: ea que cōmutabilia facta sūt·quasi nō sint. Qd enī dicit̄ fuit·nō est. ꝛ qd dicit̄ erit·nondum est. Deus aūt esse tm̄ nouit·fuisse ꝛ futurum esse nō nouit. Solus enī pater cū filio ꝛ spū sancto veracit̄ est. Cuius essentie comparatū esse nostrum·nō esse est. Unde ꝛ in colloquio dicim⁹·viuit deus·q: essentia vita viuit·quā moꝛs nō habet. Septimū adonay·qd generaliter dn̄s interpꝛetat̄·ꝙ dominet̄ creature cuncte·uel ꝙ creatura omnis dominatui eius deseruiat. Dn̄s ergo ꝛ de⁹ uel ꝙ dominet̄ omnibus uel ꝙ timeat̄ a cunctis.

Octauū ia. qd i deo tm̄ ponit̄·qd etiā in alleluia in nouissima syllaba sonat. Nonū tetragrāmaton·hoc est quattuoꝛ litteraꝝ·qd ꝓpꝛie apud hebꝛeos in deo ponitur·iode·iode·id est duabus ia·que duplicata ineffabile illud ꝛ gloꝛiosum dei nomen efficiūt. Dicit̄ aūt ineffabilis·nō q: dici non potest·ſ₃ q: finiri sensu ꝛ intellectu humano nullatenus potest. ꝛ ideo q: de eo nihil dignū dici potest·ineffabilis est. Decimū saddai. id est omnipotens. Vocatus aūt omnipotens·eo ꝙ omnia potest·ſ₃ a faciendo qd vult·nō a patiendo quod nō vult. Qd si ei accideret·nequaq̄ eēt omnipotēs. facit enī quicq̄d vult. ꝛ inde omnipotens. Item omnipotens·q: ipsius sunt omnia que vbiq₃ sūt. Solus enī totius mūdi habet imperium. Dicunt̄ aūt ꝛ alia quedā in deū substantialiter nomina: ut imoꝛtalis·icoꝛꝛuptibilis·incōmutabilis·eternus. vnde ꝛ merito cuncte pꝛeponitur creature. Immoꝛtalis sicut de eo scriptū est·qui solus habet imoꝛtalitatem·q: in eius natura nulla est cōmutatio. Nam omnis mutabilitas nō inconuenienter moꝛtalitas dicit̄·ſm quam ꝛ anima moꝛi dicit̄·nō q: in coꝛpus uel i aliquā alterā substantiam mutat̄ ꝛ vertit̄·ſ₃ in ipsa sua substātia quicquid alio modo nūc est aut fuit·ſm id qd destitit esse qd erat·moꝛtalis vtiq₃ depꝛehendit̄·ac ꝑ hoc solus deus dicit̄ imoꝛtalis·q: solus incōmutabilis. Incoꝛꝛuptibilis appellat̄·q: coꝛꝛūpi ꝛ dissolui nō potest nec diuidi. Quicquid enī capit diuisionem. ꝛ interitum capit. Ille nec diuidi potest nec interire. inde incoꝛꝛuptibilis est. Incōmutabilis est·q: semꝑ manet ꝛ mutari nescit. Nec ꝓficit quia ꝑfectus est·nec deficit q: eternus. Eternus ē quia sine tempoꝛe est. Nō enim habet initiū neq₃ finem. Hinc ꝛ sempiternus·eo ꝙ sit semꝑ etern⁹. A quibusdā aūt eternus ab ethere credit̄ dictus·qm̄ celum sedes eius habet̄: vnde est illud. Celū celi dn̄o. ꝛ hec ista quattuoꝛ vnū significant. Nā vna eademq₃ res dicit̄·siue dicat̄ etern⁹ deus siue immoꝛtalis siue incoꝛꝛuptibilis·siue imutabilis. Inuisibilis dicit̄·q: nunq̄ ꝑ substantiā suam apparuit oculis moꝛtaliū trinitas nisi ꝑ speciē subiecte creature eiusdēq₃ coꝛpoꝛe. Nam nemo potest ipsam maiestatē essentie dei videre ꝛ viuere: sicut ꝛ dictū est moysi. Unde ꝛ iohannes in epistola sua dicit. Deum nemo vidit vnq̄. Res ē enī inuisibilis·ideoq₃ nō oculo ſ₃ coꝛde querend⁹ est. Impassibilis est·q: nullis ꝑturbationibus afficit̄·quibus fragilitas humana succūbit. Nō enī attingunt eū vlle passiones ut libido·iracundia: cupiditas·timoꝛ·meroꝛ·inuidia. ꝛ cetera quibus humana mens turbat̄. ſ₃ cū dicit̄ deus irasci·aut zelare·aut dolere: nostro vsu dicit̄. Apud deū enī ꝑturbatio nulla ē·apud quē trāquillitas sūma ē. Simplex aūt dicit̄·siue non amittendo qd habet seu q: nō aliud est ipse. ꝛ aliud qd in ipso est. sicut in homine·cuius aliud est esse·aliud sapere. Nā ꝛ esse potest. ꝛ sapiens nō esse. Deus autem habet

essentiā· habet ⁊ sapientiā· ꝫ qḋ habet· hoc ⁊ est· ⁊ omnia vnus est· ac ꝓinde simplex est· q: nō in eo aliquid accidētis ē· ꝫ qḋ est. ⁊ qḋ in ipso ē· essentialiter est· excepto ꝙ relatiue ad quācunqꝫ ꝑsonam est. Sūmē bonꝰ· q: incōmutabilis ē. Creatura ṽo bonū· ꝫ non sūmū est· q: mutabilis est. Et dūm sit quidē bonū. nō tñ esse potest ⁊ sūmū. Incorporeꝰ aūt uel incorporalis ideo dicit̃ deus· ut spūs credat̃ uel intelligat̃ esse· non corpus. Nā dū dicit̃ spūs· eius significat̃ substantia. Immensus· q: cuncta concludit. ⁊ ipse a nullo concludit̃· ꝫ oīa intra eius omnipotentiā coartantur. Perfectus dicit̃· q: nihil ei possit adijci. Attamen de consūmatione alicuiꝰ facti· ꝑfectio dicit̃. Deus aūt qui nō est factus· quō est ꝑfectus? Sꝫ hoc vocabulū de vsu nostro sumpsit humana inopia· sicut ⁊ reliqua verba· quatenꝰ id qḋ ineffabile ē utcūqꝫ dici possit· qm̄ de deo nihil digne humanꝰ sermo dicit· sicut sunt ⁊ alia. Creator dictus· pro totius mūdi rebus ab ipso creatis. Nihil enī est· qḋ nō originē a deo traxerit. Ipse ⁊ vnus· q: diuidi nō potest· uel q: nihil esse aliud potest· ꝓpter qḋ tantūdem capiat potestatis. Hec igit̃ quę de deo dicta sunt· ad totā ꝑtinent trinitatē· ꝓpter vnam ⁊ coęternā substantiā· siue in patre· siue in filio eius vnigenito in forma dei· siue in spū sancto· q̇ vnus spūs est dei patris ⁊ filij eius vnigeniti. Sūt aūt ⁊ quędā vocabula· ex vsu nostro ad deū sumpta de membris nostris: siue de inferiorībꝰ. ⁊ quia in ꝓpria natura inuisibilis ⁊ incorporeꝰ est· ꝓ efficientijs tamen causarū· in ipso rerū species ascribunt̃· ut more locutionis nostrę facilꝰ seipsum insinuet. ut q: oīa videt· dicat̃ oculus· ꝓpter ꝙ audit omnia dicat̃ auris· ꝓ eo aūt ꝙ auertit̃: ambulat· ꝓ eo ꝙ expectat stat. sic ⁊ in cęteris horū similībꝰ ab humanis mentibꝰ trahit̃ similitudo ad deū· sicut est obliuiscens ⁊ memorās. Hinc est qḋ ⁊ ꝓpheta dicit. Iurauit dñs exercituū ꝑ animā suā. nō ꝙ animam deus habeat· sed hoc nostro narrat affectu. Nā ⁊ facies dei· in scripturis sanctis nō caro sed diuina cognitio intelligit̃· eadē ratione qua ꝑ faciem conspectā quisqꝫ cognoscit̃. Hoc enī in oratione dicit̃ deo: Ostende nobis faciē tuā. ac si dicatur· da nobis cognitionē tuam. Sic ⁊ vestigia dei dicunt̃· q: nūc deus ꝑ speculum agnoscit̃. Ad ꝑfectū ṽo omnipotēs repiet̃· dū in futuro facie ad faciē quibusqꝫ electis pręsentabit̃ ut ipsam speciē contēplent̃· cuiꝰ nūc vestigia cōprehendere conāt̃. hoc est quem videre ꝑ speculū dicunt̃. Nā ⁊ situs ⁊ habitus ⁊ locus ⁊ tempꝰ· in deo nō ꝓprie ꝫ ꝑ similitudinē translatiue dicunt̃. Quippe sedere sup cherubin dicit̃· qḋ est ad situm. ⁊ abyssus tāꝗ vestimentū amictus· qḋ est ad habitū. ⁊ anni tui nō deficient· quod ad tempꝰ ꝑtinet. ⁊ si ascendero in cęlum tu ibi es· quod ad locū. Nam ⁊ in ꝓpheta· plaustri portantis fenū· species ad deū dicit̃. Et hęc omnia per figuram deus· q: nihil est horū ad proprietatem substantię eius.

De filio dei Cap. II.

Multis etiā modis christus appellari in scripturis inuenit̃ diuinis. Nā ipse dei patris vnigenitꝰ filiꝰ dū esset ęqualis patri· ꝓpter salutē nostrā formā serui accepit. Proinde quędam noīa in illo ex diuinitatis substātia quędā ex dispensatione susceptę humanitatis assumpta sūt. Christus nāqꝫ a chrismate ē appellatꝰ· hoc est vnctus. Pręceptū enī fuerat iudęis· ut sacrum conficerent vnguentum· quo pungi possent hi qui vocabant̃ ad sacerdotiū uel ad regnū. ⁊ sicut nūc regibꝰ indumentū purpurę insigne ē regię dignitatis· sic illis vnctio sacri vnguenti nomen ac potestatē regiā conferebat. ⁊ inde christi dicti a chrismate· qḋ ē vnctio. Nā chrisma grece· latine vnctio nuncupat̃. quę etiā dño nomen accōmodauit· facta spiritalis· q: spū vnctus est a deo patre· sicut dicit̃ in actibus aplōꝝ. Collecti sunt enī in hac ciuitate aduersus sanctū filiū tuū quē vnxisti: nō vtiqꝫ oleo visibili ꝫ gratię dono· qḋ visibili significat̃ vngueuto. Non est aūt saluatoris ꝓpriū nomē xp̄us· ꝫ cōmunis nūcupatio potestatis. Dū enim dicit̃ xp̄s· cōmune nomen dignitatis est· dū ih̄s xp̄us· ꝓpriū est vocabulū saluatoris. Christi enī nomen· nusꝗ alibi omnino· nec i aliqua gente fuit· nisi tm̄ in illo regno· vbi xp̄s prophetabat̃ ⁊ vnde venturus erat. Messias autem hebraice dicit̃· grece xp̄us· latina autem locutione vnctus. Ih̄s hebraice· grece sother· latine aūt salutaris· siue saluator interpretat̃· pro eo ꝙ cunctis gentibus salutifer venit. Etymologiā enim noīs huiꝰ etiā euangelista significat dicēs: Uocabis nomen eius saluator· q: ipse saluū faciet populum suū. Sicut enī xp̄s significat regē· ita ih̄s significat saluatorē. Nō itaqꝫ nos saluos facit quicūqꝫ rex· ꝫ rex saluator. Qḋ verbū latina lingua antea nō habebat· ꝫ habere poterat· sicut potuit qn̄ voluit. Emanuel ex hebręo in latinum significat nobiscū deus· scilicet q: ꝑ virginem natus deus hominibus in carne mortali apparuit· ut terrenis viam salutis ad cęlū apiret. Ad diuinitatis autē substantiā quę ꝑtinent sūt ista: dñs ⁊ deus. Deus aūt dictus ꝓpter vnitā cum patre substantiā. Dñs aūt ꝓpter seruientē creaturā. Deus autē ⁊ homo· q: verbum ⁊ caro. Unde ⁊ bis genitus dicit̃· siue q: pater eū genuit sine matre in ęternitate· siue q: mater sine patre in tempore. Unigenitꝰ aūt vocat̃ ꝫm diuinitatis excellentiā· q: sine fratribꝰ primogenitꝰ est ꝫm susceptionē hoīs· in qua ꝑ adoptionis gratiā fratres habere dignatus ē· quibꝰ esset primogenitus. Omousion patri. ab vnitate substantię appellatꝰ. Substantia enī uel essentia grece vsia dicit̃· omo vnū. Utrūqꝫ igit̃ coniunctū sonat vna substantia. Hoc enī vocat̃ omousion. qḋ est: ego ⁊ pater vnū sumus· hoc ē eiusdē cū patre substantię. Qḋ nomen ⁊ si scriptū in sanctis litteris nō inueniat̃· in assertione tm̄ totius trinitatis defendit̃· q: dat̃ ratio vnde recte dici ostendat̃

ficut τ pater in illis libris nuſꝗ̄ ingenitus legiť. ſ; tamē dicendus eſſe atqꝫ credendus nō dubitať. Omouſion ſimilis ſubſtantię.q: qualis deus. talis eſt τ imago ei⁹. Inuiſibilis deus. τ imago ei⁹ inuiſibilis. Principiū. eo ꝙ ab ipſo ſint omnia. τ q: ante eum nihil. Finis. uel q: dignatus eſt in fine tempoꝝ humiliter in carne naſci τ mori. τ iudiciū nouiſſimū ipſe ſuſcipere. uel q: quicq̄d agimus ad illū referimus. Et cū ad eū puenerimus. vltra qd̄ queramus non habebim⁹. Os dei eſt. q: verbū eius eſt. Nā ſicut ꝑ verbis quę ꝑ linguam fiūt ſepe dicim⁹. illa τ illa lingua. ita τ ꝑ dei verbo os poniť. q: mos ē ut ore verba formenť. Verbum aūt ideo diciť. q: ꝑ eum pater omnia condidit ſiue iuſſit. Ueritas. q: nō fallit. ſed tribuit qd̄ ꝑmiſit. Uita. q: creauit. Imago dei. ꝓpter parem ſimilitudinē patris. Figura eſt. q: ſuſcipiens formam ſerui. opeꝝ virtutūqꝫ ſimilitudinem patris in ſe imaginē atqꝫ imenſā magnitudinē deſignauit. Manus dei ē. ꝙ oīa ꝑ ipſum facta ſūt. Hinc τ dextera. ꝓpter effectū operis totius creaturę quę ꝑ ipſum formata eſt. Brachiū. q: ab ipſo omnia continenť. Uirtus. ꝑ eo ꝙ omnē poteſtatē patris in ſemetipſo habeat. τ omnē cęli terręqꝫ creaturam gubernet contineat atqꝫ regat. Sapientia. ꝑ eo ꝙ ipſe reuelet myſteria ſcientię τ archana ſapientię. S; tamen cum ſit pater τ ſpūs ſanctus ſapiētia τ virt⁹ τ lumē τ lux. ꝓprie tamen his nominibus filius nuncupať. Splendor aūt appellať ꝓpter ꝙ manifeſtat. Lumē. q: illuminat. Lux. q: ad veritatē contemplandā. cordis oculos reſerat Sol. q: illuminat oēs. Oriens. q: luminis fons τ illuſtrator eſt rerū. τ ꝙ oriri nos faciat ad vitā ęternam. Fons. q: rerū omniū origo eſt. uel ꝙ ſatiat ſicientes. Ipſe ꝗ̄ alpha τ o. Alpha eni litterā nulla precedit. Prima eſt eni lrāꝝ. ſicut τ fili⁹ dei. Ipſe eni ſe principiū iudęis interrogantibus eſſe reſpondit. Unde τ iohēs in apocalypſi ꝓprie ipſā litterā ponens ait: Ego ſū alpha τ o. prim⁹ τ nouiſſimus. Primus. q: ante eū nihil eſt. Nouiſſimus. q: nouiſſimū iudiciū ipſe ſuſcipiet. Mediator. q: inter deū τ hominē medius conſtitutus eſt ut hominē ad deum ꝑduceret. Unde τ illū gręci meſiten vocant. Paraclitus id eſt aduocatus. q: ꝑ nobis intercedit apud patrē. ſicut τ de eo dicit iohēs: Aduocatū habemus apud patrē iħm xp̄m iuſtū. Paraclitus autē grecum eſt. qd̄ latine diciť aduocat⁹. Qd̄ nomen τ filio τ ſpiritui ſancto aſcribiť. iuxta qd̄ τ dn̄s in euangelio ait: Rogabo patrē τ aliū paraclitū dabit vobis. Interceſſor aūt ideo vocať. q: ꝑ culpa noſtra remouenda curam gerit. τ ꝑ abluendis noſtris criminib⁹ curā impendit. Sponſus. q: deſcēdēs de cęlo. adheſit eccleſię. ut pace noui teſtamēti eſſent duo in carne vna. Angelus diciť. ꝓpter annūciationē paternę ac ſuę volūtatis. Unde τ apud prophetam magni conſilij angelus legitur. dū ſit deus τ dn̄s angeloꝝ. Miſſus diciť. eo ꝙ apparuit huic mundo verbū caro factum. vnde τ idem dicit: Ego a patre exiui. τ veni in hunc mundū. Homo autē diciť. q: natus ē. Propheta. q: futura reuelauit. Sacerdos. q: ꝑ nobis hoſtiā ſe obtulit. Paſtor. q: cuſtos. Magiſter. q: oſtenſor. Nazaren⁹ ꝓ loco. Nazareus a merito. id eſt ſanct⁹ ſiue mūdus. q: peccatū nō fecit. Siquidē τ de alijs inferioribus rebus nominū ſpecies ad ſe trahit xp̄s ut facilius intelligať. Diciť enim panis. q: caro. Uitis. q: ſanguine ipſius redempti ſumus. Flos q: electus. Uia. q: ꝑ ipſum ad dn̄m imus. Oſtiū. q: ꝑ ipſum ad dn̄m ingredimur. Mons. q: forť. Petra. q: firmitas eſt credentiū. Lapis angularis. uel q: duos parietes e diuerſo. id eſt de circūciſione τ preputio veniētes in vnā fabricā eccleſię iungit. uel ꝙ pacem in ſe angelis τ hominibus facit. Lapis offenſiōis. q: veniēs humilis offenderūt in eum increduli homines. τ factus ē petra ſcandali. ſicut dicit ap̄lus. Iudeis quidē ſcandalum. Fundamentū aūt ideo vocať. q: fides in eo firmiſſima eſt. uel q: ſup eū catholica eccleſia conſtructa eſt. Nā τ xp̄s agnus. ꝑ innocentia. τ ouis propter patientiā. τ aries propter principatū. τ hedus propter ſimilitudinē carnis peccati. τ vitulus. ꝑ eo ꝙ ꝑ nobis eſt imolatus. τ leo ꝑ regno τ fortitudine. τ ſerpens ꝑ morte τ ſapientia. Idē τ vermis. q: reſurrexit. Aquila. ꝓpter ꝙ poſt reſurrectionē ad aſtra remeauit. Nec mirū ſi vilib⁹ ſignificationibus figureť qui vſqꝫ ad noſtrarum paſſionū. ſeu carnis contumelias deſcendiſſe cognoſciť. Qui cū ſit coeternus dei patris ante ſecula filius. poſtꝗ̄ venit plenitudo temporis ꝓpter ſalutem noſtrā formā ſerui accepit. τ factus eſt filius dei fili⁹ hominis. Inde quędā de illo in ſcripturis ſanctis ꝺm formā dei. quędā ꝺm formam ſerui dicunť. Quoꝝ exempli grā duo quędā cōmemoranť. ut ſingula ad ſingula referanť. Scd̄m formā dei. de ſeipſo dixit: Ego τ pater vnū ſum⁹. ꝺm formā ſerui: Qm̄ pater maior me eſt. Homines autem minus intelligentes quid pro quo dicatur. ea quę ꝓpter formā ſerui dicta ſūt. volūt transferre ad formam dei. τ rurſus ea quę dicta ſunt ut ad ſe inuicē pſonę referanť. volūt nomina eſſe naturę atqꝫ ſubſtantię. τ faciūt errorē in fide. Sic aūt dei filio cōiuncta eſt humana natura. ut ex duab⁹ ſubſtantijs fieret vna pſona. Solus igiť homo ptulit crucē. ſ; propter vnitatē pſonę τ de⁹ diciť ptuliſſe. Hinc ē qd̄ ſcribiť. Si eni cognouiſſent. nūꝗ̄ dn̄m glorię crucifixiſſent. Filium ꝗ̄ dei crucifixū fatemur. nō ex virtute diuinitatis. ſ; ex infirmitate humanitatis. nō ex ſuę naturę pmāſione. ſ; ex noſtra ſuſceptione.

De ſpiritu ſancto Cap. III.

Spiritus ſanct⁹ ideo predicatur deus. q: ex patre filioqꝫ ꝑcedit. τ ſubſtantiā eorū habet. Neqꝫ eni aliud de patre ꝑcedere potuit. ꝗ̄ qd̄ ipſe eſt pater. Spiritus ſanct⁹ autē dictus. ꝺm id quod ad aliquid refertur ſpirans.

Spirans vtiq[ue] spū· inspirans est.⁊ ex eo appella/tus spūs est. Proprio aūt modo quodā dicit̃ spūs sanct⁹.ſm qđ refert̃ ad patrē ⁊ filiū· q[uia] eo[rum] spūs sit. Nā ⁊ h nomē· qđ spūs dicit̃· non semp ſm id qđ refert̃ ad aliquid· ſ ſm id qđ aliquā naturā si/gnificat intelligit̃. Oīs eni icorporea natura spūs in scripturis sacris appellat̃. Unde nō tm̄ patri ⁊ filio ⁊ spiritui scō· sed oī rationali creaturę ⁊ aīę hoc vocabulū cōgruit. Jdeo igit̃ spūs dei sanct⁹ vocat̃· q: patris ⁊ filij sanctitas est. Nā cum sit ⁊ pater spūs.⁊ fili⁹ spūs.⁊ pater sanct⁹.⁊ filius san/ctus· pprie tñ ipse vocat̃ spūs sanctus· tanq[uam] san/ctitas coessentialis ⁊ consubstantialis ambo[rum]. Spūs sanctus ideo nō dicit̃ genit⁹· ne duo i tri/nitate filij suspicent̃. Jdeo nō predicat̃ ingenitus ne duo patres ī ipsa trinitate credant̃. Procedēs aūt dicit̃ testimonio dñi dicētis: Multa adhuc habeo quę vobis loquar· ſ nō potestis illa mo/do audire. Ueniet aūt spūs veritatis· qui a patre pcedit.⁊ de meo accipiet· ille vobis indicabit oīa. Hic aūt nō solū natura pcedit· ſ semp ad pagen/da opa diuinitatis indeficiēter pcedit. Hoc aūt interest inter nascentē filiū.⁊ pcedentē spiritum sanctū· q[uia] fili⁹ ex vno nascit̃· spūs sanct⁹ ex vtroq[ue] pcedit.⁊ ideo dicit aplus: Qui aūt spiritū xpi nō habet· hic nō est eius. Spūs sanctus ex ope etiā angelus intelligit̃. Dictū ē eni de illo: Et quę ven/tura sūt: annūciabit vobis. Et vtiq[ue] angel⁹ grę/ce· latine nunci⁹ interptat̃. Unde duo angeli ap/paruerunt loth· in quib⁹ dñs singularit̃ appellat̃· quos intelligim⁹ filiū ⁊ spiritū sanctū. Nā pater nunq[uam] legit̃ missus. Spūs sanctus q[uod] dicit̃ para/clitus· a consolatione dicit̃. Paraclisis eni grece· latine consolatio appellat̃. Christus eni cū aplis lugentib⁹ misit· postq[uam] ab eo[rum] oculis ipse in celum ascendit. Consolator eni tristibus mittit̃· ſm illā eiusdē dñi sententiā: Beati lugētes· qm̄ ipsi con/solabunt̃. Jpse etiā dixit: Tūc lugebūt filij spon/si cū ablatus ab eis fuerit sponsus. Jtē paraclit⁹ p eo q[uod] consolationē prestet animab⁹· quę gaudiū temporale amittūt. Alij paraclitū latine oratorē uel aduocatū interpretant̃. Jpse eni spūs sanctus dicit· ipse docet· p ipsum dat̃ sermo sapientię· ab ipso sancta scriptura inspirata ē. Spūs sanctus ideo septiformis nuncupat̃. propter dona quę de vnita ei⁹ plenitudine pticulatim recipiētes quiq[ue] ut digni sūt consequi pmerent̃. Jpse eni spiritus sapiētię ⁊ intellectus· spūs consilij ⁊ fortitudinis spūs scientię ⁊ pietatis· spūs timoris dñi. Spūs aūt principalis i psalmo quinq[ua]gesimo legit̃· vbi q: tertio spūs repetit̃· nōnulli trinitatē intellexe/runt in deo· q: scriptū est: Deus spiritus est. Nō eni nō est corpus.⁊ tñ est· videt̃ restare ut spūs sit. Jntelligūt ergo ibi nōnulli trinitatē significari· in spū principali patrē· in spū recto filiū· in spiri/tu sancto· spiritū sanctū. Spūs sanctus ideo do/num dicit̃· eo q[uod] dat̃. A dando eni donū est nun/cupatū. Notissimū est eni dñm ihm xpm cū post

resurrectionē a mortuis ascendisset in celum de/disse spiritū sanctū· quo credētes impleti linguis omniū gentiū loquebant̃. Jntantū aūt donū dei est: inquantū dat̃ eis· qui p eū diligūt deū. Apud se aūt deus est· apud nos aūt donū ē· ſ sempiter/ne spiritus sanctus donū est· distribuens singu/lis gratiarū dona put vult. Nā ⁊ pphetias qui/bus vult impartit.⁊ peccata quib⁹ vult dimittit. Nā peccata sine spiritu sancto nō donant̃. Spi/ritus sanctus inde pprie charitas nūcupat̃· uel q: naturalit̃ eos a quib⁹ pcedit coniūgit.⁊ se vnum cū eis esse ostendit· uel q: in nobis id agit· ut in deo maneam⁹: ⁊ ipse in nobis. Unde ⁊ in donis dei nihil mai⁹ est charitate.⁊ nullū maius est do/num dei q[uam] spūs sanctus. Jpse ē ⁊ gratia· quę q: nō meritis nostris ſ volūtate diuina gratis dat̃· inde gratia nuncupat̃. Sicut aūt vnicū dei ver/bū pprie vocam⁹ nomine sapiētię· cū sit vniuersa/liter ⁊ spūs sanctus ⁊ pater ipse sapiētia· ita spi/ritus sanctus pprie nuncupat̃ vocabulo charitat̃· cū sit pater ⁊ fili⁹ vniuersalit̃ charitas. Spūs san/ctus digit⁹ dei esse in libris euangelio[rum] aptissime declarat̃. Cū eni vnus euangelista dixisset: in di/gito dei eijcio demonia. alius hoc idē ita dixit: ī spū dei eijcio demonia. vnde ⁊ digito dei scripta lex est data die quinq[ua]gesimo ab occisione agni.⁊ die quinquagesimo a passione dñi venit spūs san/ctus. Jdeo aūt digitus dei dicit̃· ut eius operatoria virtus cum patre ⁊ filio significet̃. vnde ⁊ paulus ait: Hęc aūt oīa operat̃ vnus atq[ue] idem spūs di/uidens singulis put vult. Sicut aūt p baptismū in xpo morimur.⁊ renascimur· ita spū signamur. qđ est digitus dei ⁊ speciale signaculū. Spiritus sanctus idcirco in columbę specie venisse scribit̃· ut natura eius p auem simplicitatis ⁊ innocentię declaret̃. Unde ⁊ dñs: estote inquit simplices si/cut columbę. Hęc enim auis corporalit̃ ipso felle caret· habēs tm̄ innocentiā ⁊ amorē. Spūs san/ctus inde noīe ignis appellat̃· pp[ter] hoc q[uod] in acti/bus aplo[rum] p diuisionē lingua[rum] ut ignis apparuit qui ⁊ insedit sup vnūquēq[ue] eo[rum]. Propterea autē diuersarū linguarū gratiā aplis dedit· ut idonei efficerent̃ fideliū eruditione populorū. Q[uod] vo su/pra singulos sedisse memorat̃· id causę est· ut intel/ligat̃ p plures nō fuisse diuisus· ſ mansisse in sin/gulis totus· sicut fere ignib⁹ mos est. Hanc enim naturā habet ignis accensus· ut quanti ad cum· quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint tantis visum suę lucis impertiat· tantis ministeriū sui muneris tribuat.⁊ ipse nihilomin⁹ in sua in/tegritate pmaneat. Spūs sanctus noīe aquę ap/pellat̃ in euangelio. dño clamante ⁊ dicente: Si quis sitit veniat ad me ⁊ bibat. Qui credit ī me flumina aquę viuę fluent de ventre ei⁹. Euange/lista aūt exposuit vnde diceret. Secutus eni ait: Hoc aūt dicebat de spū· quē accepturi erant cre/dentes in eū· ſ aliud est aq̃ sacramēti· aliud aqua quę significat spiritum dei. Aqua eni sacramenti

visibilis est·aqua spūs sancti inuisibilis est. Ista abluit corpus·⁊ significat qđ fit in anima·p illū aūt spiritū sanctū ipsa anima mundat̄ ⁊ saginatur. Spūs sanct⁹ ideo vnctio dicit̄·iohe apostolo testāte·q: sicut oleum naturali pondere superfert̄ omni liquori·ita in principio superferebat̄ spiritus sanctus aquis. Unde ⁊ dñs·oleo exultationis·hoc est spiritu sancto·legit̄ fuisse vnct⁹. Sz ⁊ iohes apostolus spiritū sanctū vnctionē vocat dicens: Et vos inqt vnctionē quā accepistis ab eo pmaneat i vobis.⁊ nō necesse habetis ut aliquis doceat vos·ꝫ sicut vnctio eius docet vos de omni re. Ipse enim spūs sanctus·vnctio est inuisibilis.

De eadem trinitate Cap. IIII.

TRinitas appellat̄ q̄ fiat totum vnum ex quibusdā tribus·quasi triunitas·ut memoria·intelligentia.⁊ voluntas·in quibus mens habet in se quandam imaginē diuinę trinitatis. Nam dum tria sint·vnū sunt·quia ⁊ singula in se manent.⁊ omnia in omnibus. Pater igit̄ ⁊ filius ⁊ spūs sanct⁹ ⁊ trinitas ⁊ vnitas. Idē eni vnū·idem ⁊ tria. In natura vnū·in personis tria. Unum ꝓpter maiestatis cōmunionē· tria ꝓpter psonarū ꝓprietatem. Nam alius pater alius filius·alius spūs sanctus·ꝫ alius quidē nō aliud·q: pariter simplex·pariterq̄ incōmutabile bonū ⁊ coeternū. Pater solus nō est de alio.ideo solus appellat̄ ingenitus. Filius solus de patre est natus·ideo solus dicit̄ genitus. Spūs sanct⁹ solus de patre ⁊ filio pcedit·ideo solus amborū nūcupat̄ spiritus. In hac trinitate·alia sunt appellatiua nomina·alia ꝓpria sunt. Propria sūt essentialia·ut deus·dñs·omnipotens·incōmutabilis imortalis. Et inde ꝓpria·q: ipsam substantiam significant·qua vnū sunt. Appellatiua vo pater ⁊ filius ⁊ spūs sanctus·ingenitus ⁊ genitus.⁊ procedens. Eadem ⁊ relatiua·q: ad seinuicē referunt̄ Cum eni deus dicit̄·essentia est: q: ad seipsum dicit̄. Cum vo dicit̄ pater ⁊ filius ⁊ spūs sanct⁹·relatiue dicunt̄·q: ad se inuicē referunt̄. Nā pater non ad seipsum·ꝫ ad filium relatiue dicit̄·q: ē ei filius. sic ⁊ filius relatiue dicit̄·q: est ei pater. sic ⁊ spūs sanctus·q: est patris filijq̄ spūs. His enim appellationibus hoc significat̄ q̄ ad seinuicē referunt̄·nō ipsa substantia qua vnū sunt. Proinde trinitas in relatiuis psonaꝝ nominibus est. Deitas nō triplicat̄·ꝫ in singularitate est·q: si triplicat̄·deoꝝ inducimus pluralitatem. Nomen autē deorū in angelis ⁊ sanctis hominib⁹ ideo pluraliter dicit̄·ꝓpter q̄ nō sint merito ęq̄les. De quib⁹ psalmus: ego dixi dij estis. De patre aūt ⁊ filio ⁊ spū sancto ꝓpter vnā ⁊ equalē diuinitatē·nō nomen deoꝝ ꝫ dei esse ostēdit̄. sicut ait apl'us: Nobis tn̄ vn⁹ deus. uel sicut voce diuina dicit̄: Audi isrl' dñs deus tuus deus vn⁹ est. scilicet ut ⁊ trinitas sit.⁊ vnus dñs deus sit. Fides apud grecos de trinitate hoc modo est vna vsia·ac si dicat̄ vna natura aut vna essentia. Tres hypostases·quod resonat in latinū·uel tres psonas·uel tres substātias. Nā latinitas ꝓprie nō dicit de deo nisi essentiam·substantiā vo non ꝓprie dicit ꝫ abusiue·qm̄ vere substantia apud grecos psona intelligit̄·nō natura.

De angelis Cap. V.

ANgeli grece vocant̄·hebraice malaoth· latine vo nuncij interpretantur·ab eo q̄ domini voluntatem populis nunciant. Angelorū aūt vocabulū·officij nomen est nō naturę·semp eni spūs sunt·ꝫ cum mittunt̄ vocantur angeli. Quib⁹ ideo pictorū licentia pennas facit· ut celerē coꝝ in cuncta discursum significet·sicut ⁊ iuxta fabulas poetaꝝ·venti pēnas habere dicunt̄·ꝓpter velocitatē scilicet. Unde scriptura sacra dicit: qui ambulat sup pēnas ventorū. Nouē aūt ordines esse angeloꝝ·sacrę scripturę testant̄· id ē angeli·archāgeli·throni·dominationes·virtutes·principatus·potestates·cherubin ⁊ seraphin. Quorum officiorū vocabula·cur ita dicta sint·interpretando exequimur. Angeli vocantur ꝓpter q̄ de celis ad annūciandū hominib⁹ mittunt̄. Angelus eni grece·latine nūcius dicit̄. Archangeli greca lingua·latina sūmi nuncij interpretant̄. Qui enim parua uel minima annūciant angeli·qui vo sūma·archangeli nūcupant̄. Archangeli dicti·eo q̄ primatū teneant inter angelos. Archos eni grece·latine princeps interpretat̄. Sūt eni duces ⁊ principes·sub quorū ordine vnicuiq̄ angelorum officia deputata sunt. Nā q: archangeli angelis presūt: Zacharias propheta testat̄ dicens: Et ecce angelus qui loquebat̄ i me egrediebat̄.⁊ alius angelus egrediebat̄ in occursum eius.⁊ dixit ad eū: curre ⁊ loquere ad puerū istū dicens: absq̄ muro habitabit̄ irl'm. Si eni in ipsis officijs angelorū·nequaq̄ potestates superiores inferiores disponerent·nullo modo hoc qđ homini diceret angel⁹ ab angelo cognouisset. Quidam aūt archangelorum priuatis nominib⁹ appellant̄·ut p vocabula ipsa in opere suo qđ valeant designet̄. Michael hebraice in linguā nostram vertit̄·quis ut deus. Quando eni aliquid in mūdo mirę virtutis fit·hic archangelus mittitur. Et ex ipso ope nomen est eius·q: nemo valet facere qđ facere preualet deus. Gabriel interpretat̄ fortitudo dei. Ubi eni potentia diuina uel fortitudo manifestat̄·gabriel mittit̄. Unde ⁊ eo tempore quo erat dñs nasciturus ⁊ triūphatur⁹ de mundo: gabriel mittit̄ ad mariam·ut illū annunciaret·qui ad debellandas aereas potestates humilis venire dignatus est. Raphael interpretatur curatio·uel medicina dei. Ubicunq̄ eni curādi ⁊ medendi opus necessariū est·hic archangelus a deo mittit̄.⁊ inde medicina dei vocatur. Unde ⁊ ad tobiam idem archāgelus missus oculis eius curationē adhibuit.⁊ cecitate detersa visum ei restituit. Nominis eni interpretatiōe ⁊ angeli officiū designat̄. Uriel interpretat̄ ignis

dei·sicut legim⁹ apparuisse ignē in rubo. Legimus etiā ignē missum desup ⁊ implesse qđ pceptū ē. Throni aūt ⁊ dñationes ⁊ principat⁹ ⁊ potestates ⁊ virtutes·quib⁹ vniuersam cęlestē societatem apl'us complectit·ordines angelorū ⁊ dignitates intelliguntur.⁊ p hac ipsa distributione officiorū alij throni·alij dominationes·alij principat⁹·alij potestates dicunt·p certis dignitatib⁹·quib⁹ inuicem distinguunt. Uirtutes angelicę quędā ministeria phibent·p quę signa ⁊ miracula in mundo fiūt.pp̄ter qđ ⁊ virtutes dicūt. Potestates sūt quib⁹ virtutes aduersę subiectę sunt.⁊ inde potestatū noīe nūcupant·q: maligni spūs eorū potestate coercent·ne tantū mūdo noceant quantū cupiūt. Principat⁹ sunt hi qui angelorū agminibus pręsūt. Qui ,p eo q subditos āgelos ad explendū ministeriū diuinū disponūt·principat⁹ vocabulū acceperūt. Nā alij sunt qui administrant·alij qui assistūt.sicut p Daniele dicit: Milia miliū ministrabāt ei.⁊ decies milies centena milia assistebāt ei. Dominatiões sūt hi·q etiā virtutib⁹ ⁊ principatib⁹ pręeminēt·q ,p eo q cęteris angelorū agminib⁹ dñant·dñationes vocant. Throni sūt agmina angelorū qui latino eloquio sedes dicuntur. ⁊ vocati throni quia illis conditor pręsidet ⁊ per eos iudicia sua disponit. Cherubin autem ⁊ ipsi sublimes celorū potestates.⁊ angelica ministeria phibent·q ex hebręo in linguā nostrā interpretat scię multitudo. Sūt aūt sublimiora agmina angelorū·q ,p eo q vicini⁹ positi·diuina sciētia cęteris ampli⁹ pleni sūt·cherubin plenitudo scię appellant Ipsa sunt duo illa aīalia supra ppitiatoriū archę ficta ex metallo·pp̄ter significandā angelorū pręsentiā·in quorū medio ostendit de⁹. Seraphin q3 simili multitudo ē angelorū·q ex hebręo i latinū ardentes uel incendētes interpretant. Qui idcirco ardētes vocāt·q: int eos ⁊ deū nulli alij angeli consistūt.⁊ ideo quāto vicini⁹ corā deo cōsistūt tanto magis claritate diui luminis inflāmant. Unde ⁊ ipsi velant faciē ⁊ pedes sedētis in throno dei.⁊ idcirco cętera angelorū turba videre dei essentiā plene non valet·qm̄ seraphin eam tegit. Hęc igit vocabula agminū āgelorū·ita sūt specialia ordinū singulorū·ut tamen sint ex pte cōmunia omniū. Nā dū throni sedes dei i quorūdam angelorū ordine specialit designent·tm̄ p psalmistā: q sedes sup cherubin·dicit. Sed ideo isti ordines angelorū priuatis noībus appellant; q: hoc ipsum officiū in pp̄rio ordine pleni⁹ acceperūt. Et cū sint omnib⁹ cōmunia·pp̄rie tn̄ hęc noīa suis ordinibus deputant. Unicuiq3 etiā sicut predictū est·pp̄ria officia sūt iniūcta·quę eos ,pmeruisse in mūdi constat exordio. Nā q: angeli ⁊ locis ⁊ hominibus pręsunt·p pp̄hetā testat angelus dicēs: Princeps regni psarū restitit mihi. Unde apparet·nullū esse locū cui angeli nō pręsint. Pręsunt eni ⁊ auspicijs operū oīu3. Hic est ordo uel distinctio angelorū· qui post lapsū malorū i cęlesti vigore steterūt. Nā postq apostatę angeli ceciderūt·hi in pseuerantia ęternę beatitudinis solidati sūt. Unde ⁊ post cęli creationē i principio repetit: Fiat firmamētum.⁊ vocatū est firmamentū cęlū.nimirū ostendens q post ruinā angelorū malorū·hi qui pmanserūt·firmitatē ęternę pseuerantię consecuti sunt· nullo iā lapsu auersi·nulla supbia cadentes·s3 firmit mūdi amore ⁊ contēplatiōe manentes·nihil aliud dulce habent·nisi eū a quo creati sunt. Qz aūt duo seraphin in Esaia legunt·figuralit veteris ⁊ noui testamēti significationē ostendūt. Faciē ṽo ⁊ pedes operiūt dei·q: pręterita ante mundum.⁊ futura post mundū scire nō possumus·sed media tm̄ eorū testimonio contemplamur. Singuli senas alas habēt·q: fabricā tm̄ mūdi·quę in sex dieb⁹ facta est·in pręsenti sęculo nouimus. Qz clamant ter sanctus·alter ad alterū·trinitatis in vna diuinitate demonstrat mysterium.

De hoīb⁹ q qdā pręsagio nomē acceperūt Cap. vi.

Plerīq3 primorū hominū ex proprijs causis originem nominū habēt: Quib⁹ ita pp̄hetice indita sunt vocabula·ut aut futuris·aut pręcedentibus eorū causis conueniant. In quibus tamē manente speciali sacramēto nūc tm̄ ad litterā intellectū historię ,psequimur. Ubi aūt etymologię interpretationē nō attingimus· solam ipsam etymologiā in latinū ponimus. Qz aūt vnum nomen hebraicū·aliter atq3 alit interpretat·hoc fm accentuū ⁊ litterarū euenit diuersitatē·ut in varijs significationib⁹ noīa computent. Adam sicut beat⁹ hieronym⁹ tradit·homo siue terrenus·siue terra rubra interptat. Ex terra eni facta est caro.⁊ humus hoīs faciēdi materies fuit. Eua interpretatur vita: siue calamitas siue ve. vita q: origo fuit nascēdi. calamitas ⁊ ve· q: p pręuaricationē causa extitit moriendi. A cadendo eni nomen sumpsit calamitas. Alij aūt dicunt ob hoc etiam vita ⁊ calamitas appellatā·q: sępe mulier viro causa salutis est·sępe calamitatis ⁊ mortis origo·qđ est ve. Cain possessio interpretat·vnde etymologiā ipsi⁹ exprimēs pater ei⁹ ait: Cain·id est possedi hominē p deū. Idē ⁊ lamētatio·eo q ,p interfecto abel interfect⁹ sit.⁊ pęnā sui sceleris dederit. Abel luct⁹ interpretat·quo noīe pręfigurabat occidēd⁹. Idē ⁊ vanitas·q: cito solutus ē atq3 subtract⁹. Seth interpretat resurrectio·eo q p⁹ fratris interfectionē nat⁹ sit·qsi resurrectionē fratris ex mortuis suscitaret. Idē ⁊ positio·q: posuit eū de⁹ ,p abel. Enos iuxta pp̄rię linguę varietatē·homo uel vir dicit. Et cōgrue hoc vocabulū habuit. De eo eni scriptū est. Tūc enim initiū fuit iuocādi nomē dñi·lic3 plerīq3 hebręorū arbitrent q tūc primū in nomine dñi ⁊ similitudine ei⁹ fabricata sūt idola. Enoch·dedicatio In ipsi⁹ eni noie ciuitatē postea ędificauit Cain. Cainan·lamentatio uel possessio eorū. sicut enim cain possessio·ita deriuatiuū nomen qđ ē cainan facit possessio eorū. Matusalā iterpretat·mortu⁹

est. Euidens etymologia nois. quidā eni eū cum pr̄e trāslatū fuisse ⁊ diluuiū p̄terisse putauerūt. Ob hoc signant trāsfert· mortu⁹ ē· ut ondere nō vixisse eū post diluuiū· ꝫ i eodē cataclysmo fuisse defunctū. Soli eni octo hoies i archa euaserunt diluuiū. Lamech· pcutiēs. Iste eni pcussit ⁊ interfecit cain. Qđ etiā ipse postea ppetrasse vxorib⁹ cōfitet. Noe· requies iterptat· p eo ꝙ sub illo oia retro opa quieuerūt p diluuiū. Unde ⁊ pat ei⁹ vocans nomē ei⁹ noe dixit: Iste requiescere nos faciet ab oib⁹ opib⁹ nr̄is. Sem dicit noiatus· eo ꝙ nomē ex posteritat̃ p̄sagio accepit. Ex ipso eni patriarchę ⁊ pphetę ⁊ apl̄i ⁊ ppl̄i dei. Ex eius ꝗ stirpe ⁊ xp̄us· cui⁹ ab ortu solis vsq ad occasū magnū est nomen i gentib⁹. Cham· calid⁹· q: ipse ex p̄sagio futuri cognoiat⁹ ē. Posteritas eni eius eam terrę partē possedit· quę vicino sole calentior est. Uñ ⁊ egypt⁹ vsq hodie egyptioꝝ ligua cham dicitur. Jafeth· latitudo. Ex eo eni ppl̄us gentiū nascit. ⁊ q: lata ē ex gentib⁹ multitudo credentiū ab eadem latitudine iafeth dict⁹ ē. Chanaan filius cham interptat mot⁹ eoꝝ. Qđ qđ ē aliud nisi opus eoꝝ? Pro motu eni patris· id ē p ope ei⁹ maledict⁹ ē. Arfaxat· sanans depopulationē. Chus hebraice ethiops interptat· a posteritate sui generis nomen sortit⁹. Ab ipso eni sūt ppagati ethiopes. Nemroth· interptat tyrann⁹. Iste eni prior arripuit insuetā in ppl̄os tyrānidē. ⁊ ipse aggressus ē aduersus deū ipietatis ędificare turrē. Heber· transit⁹. Etymologia eius mystica est. ꝙ ab eius stirpe trāsiret de⁹· nec pseueraret i eis· trāslata in gentib⁹ grā. Ex ipso eni sunt exorti hebręi. Falech· diuisio. cui pater ppterea tale nomē ipo suit· q: tūc nat⁹ ē qñ p linguas tra diuisa ē. Thara· exploratio ascēsiōis. Melchisedech· rex iust⁹. rex· q: ipse postea impauit salē. iust⁹· p eo ꝙ discernens sacramēta legis ⁊ euāgelij· nō pecudum victimas· ꝫ oblationē panis ⁊ calicis in sacrificiū obtulit. Loth· declināś. Factis eni sodomorū nō cōsensit· ꝫ eoꝝ illicita carnis incendia declinauit. Moab· ex patre· totum nomē etymologiā habet Cōcepit eni eū pmogenita filia de pr̄e. Ammon cui⁹ causa nomen reddit· fili⁹ ppl̄i mei. sic deriuat ut ex parte sensus nois· ex pte ipse sit sermo. Ammi eni· a q dicti sūt ammonite· vocat ppl̄us meus. Sarai. interptat pnceps mea· eo ꝙ esset vni⁹ tantūmodo domus matfamilias. Postea causa nois immutata· ablata de fine i littera dicitur sara· id est pnceps. Omniū quippe gentiū futura pnceps erat· sicut ⁊ dñs pollicitus fuerat ad abrahā: Dabo tibi ex sara filiū. ⁊ benedicā ei. ⁊ erit in gētes· ꝫ ⁊ reges ppl̄oꝝ erūt ex eo. Agar· aduena uel conuersa. Fuit eni egyptia complexui abrahę aduena causa generādi data quę post cōtēptū angelo increpante cōuersa est ad sarā. Cethura· thymiama interptat. Ismahel· interptat auditio dei. sic enim scriptū est: Et vocauit nomē ei⁹ isma hel· q: exaudiuit eū de⁹. Esau trinomius ē. ⁊ ex pprijs causis varie nūcupat. Dicit eni esau· id est rufus· ob coctionē scilicꝫ rufe lentis· ita appellat⁹· cui⁹ edulio pmogenita pdidit. Edom aūt ob rubore corpis dict⁹ est· qđ latine sanguine⁹ dicit. Seir vo· ꝙ fuerit hispidus ⁊ pilosus. qñ eni nat⁹ est· totus sicut pellis pilosus erat· atq idē trib⁹ noib⁹ appellatur. Esau· id est rufus. Edom· idest sanguine⁹. Seir· id est pilosus· q: nō habuit lenitatē. Rebecca· patientia· siue quę multum accepit. Lia· laboriosa vtiq generādo. Plurimos eni dolores ꝗ rachel fecūditate pariēdi expta est. Rachel interptatur ouis· p ea enim iacob pauit oues laban. Celphaos hians. Bala· inueterata. Dina trāsfert in cām. Jurgij enim in sichimis causa extitit. Thamar· amaritudo p viris mortuis. Eadem ⁊ cōmutās. Mutauit eni se i habitū meretricis qñ cū socero suo concubuit. Phares· diuisio· ab eo ꝙ diuiserit mēbranulā secūdaꝝ: diuisoris. id est phares sortitus ē nomē. Uñ ⁊ pharisei q se q̄si iustos a ppl̄o separabāt diuisi appellabant. Çara frat ei⁹ in cui⁹ manu erat coccinū· interptat oriens· siue q: pmus apparuit· siue q: plurimi ex eo iusti nati sūt· ut in libro paralypomenon ptinet: Çara· id est oriens appellat⁹ est. Job· in latinū vertit dolens. ⁊ recte dolens ppt pcussionē carnis ⁊ passiōes dolorum. Calamitates eni suas nois etymologia p̄figurauit. Pharao nomē est nō hominis ꝫ honoris sicut ⁊ apud nos augusti appellātur reges· cū proprijs noib⁹ censeant. Exprimit aūt i latinū pharao· denegās eū· vtiq deū· siue dissipator ei⁹. Populi enim dei fuit afflictor. Jamnes· marin⁹· siue vbi est signū eius. Cessit enim ⁊ defecit signū eius corā signis moysi. vnde ⁊ dixerunt magi: Hic digitus dei est. Mambres· mare pellitiū· siue mare in capite. Moyses deniq interptat sumptus ex aqua. Inuenit eni eum ad ripam fluminis expositū filia pharaonis· quē colligens adoptauit sibi· vocauitq nomē eius moyses· eo ꝙ de aqua sumpsisset eū. Aaron· mons fortitudinis interptat· ppt ꝙ thuribulū accipiens in medio supstitū ⁊ interemptoꝝ obuiā stetit. ⁊ ruinā mortis quasi qdā mons fortis exclusit. Eleaçar· dei adiutoriū. Balach. p̄cipitās siue deuorās. Balaam· van⁹ ppl̄us. Finees· ori parcēs. trāsfixit enim pugione çambri cū scorto madianitide. ⁊ dñi furorē placauit ut parceret. Çābri· stella lacessiens uel amaricās. Proprie eni nomē ab amaritudine vocatū· ꝙ peccando amaricauerit ppl̄m. Raab· latitudo uel fames siue ipet⁹. Josue interp̄tat saluator. Ipse enim i figura xp̄i ppl̄m a deserto saluauit. ⁊ i terrā repromissiōis induxit. Caleph· q̄si cor aut canis. Gothoniel· tēp⁹ eius de⁹ uel respōsio dei. Aoth· gloriosus. Barach· fulgurans. Delbora· apis uel loquax. Apis· q: fuit ad bellū pmptissima· dimicans aduersus sisarā· q pempro cecinit cāticū in de loquax. Jabel· ascēsio. Gedeon· expimētū iniquitat̃ eoꝝ. Frequētib⁹ eni documētis informat⁹ est quasi p̄sagio cōtra hostes futurā victoriam

expediret. ex quo futuro experimẽto etymologiã nois sũpsit. Abimelech. paṫ me⁹ rex. Thola. vermiculus. uel coccinũ. Jair. illuminãs. Jepte. aperiens uel apert⁹. Esebon. cogitatio siue vinculum meroris. Abdo. seru⁹ ei⁹. Samson. sol eoꝝ uel solis fortitudo. Fuit enĩ v̄tute clar⁹ ⁊ liberauit isrl̄ de hostib⁹ eoꝝ. Dalida. paupcula uel situla. Booz in fortitudine. siue in quo robur. Noemi. quam interpretari possumus cõsolatã. eo ꝙ marito ⁊ liberis peregre mortuis. nurũ moabitidẽ in consolatione sua tenuit. Ruth interpratur festinãs. Alienigena enim erat ex ꝓpl̄o gentili. quę relicta patria festinauit trãsire in terrã isrl̄. dicẽs socrui sue: Quocũq̈ perrexeris pgam. Anna. gratia eius interpraṫ. q: dñi esset prius sterilis natura. postremo dei gratia fecũdata ẽ. Heli. de⁹ me⁹. Ofni. discalciatus. Fili⁹ enĩ fuit heli elect⁹ in ministerium sacerdotis. cui⁹ amissionem suo expssit vocabulo. Apl̄s enĩ ait: Calciati pedes ĩ preparationẽ euangelij pacis. Et ꝓpheta: Q̄ speciosi pedes q̄ annũciant pacẽ. Jste ḡ discalciat⁹ interpraṫ. ut ei⁹ noie veteris testamẽti sacerdotiũ a veteri ꝓpl̄o significaret ablatũ. Finees fraṫ ofni. os mutũ interpratur. quo significatur sacerdotij veteris ⁊ doctrinę silentiũ. Samuel. nomen ei⁹ deus. Jesse. in sole sacrificiũ uel incensũ. Saul. petitio interpraṫ. Notũ est enĩ quõ hebreoꝝ ꝓplus cum sibi regẽ petierit. ⁊ accepit nomẽ. nõ s̄m deũ. s̄ s̄m suã voluntatẽ. Dauid. fortis manu interpraṫ. q: fortissimus in prelijs fuit. Jpse ⁊ desiderabilis. in stirpe scilicȝ sua. de q̄ dixerat ꝓpheta: Ueniet desiderat⁹ cunctis gentib⁹. Salomon trib⁹ noib⁹ fuisse phibeṫ. Primũ vocabulũ ei⁹ salomon diciṫ. id est pacific⁹. eo ꝙ in regno ei⁹ pax fuerit. Secũdũ nomen ididia. eo ꝙ fuerit dilectus ⁊ amabilis dño. Tertium vocabulũ eius coeleth. qd̄ grece appellaṫ ecclesiastes. latine concionator. ꝙ ad ꝓpl̄m loquereṫ. Jonathan. colũbę donũ. Absalon. patris pax p antiphrasin. eo ꝙ bellũ aduersus patrẽ gessisset. siue ꝙ in ipso bello dauid placatus fuisse legiṫ filio. adeo ut etiã magno cũ dolore extinctũ plangeret. Roboã. latitudo ꝓpl̄i. ⁊ ipsum per antiphrasin ꝙ decẽ tribub⁹ ab eo sepatis. duę tm̄ ei relictę sint. Abia. pater dñs. uel paṫ fuit. Asa. tollens siue sustollens. Josaphat. dñi iudiciũ. Jorã. q̄ est excelsus. Ochozias. apphẽdẽs dominũ. Athalia. tẽpus domini. Joab. spirans. uel dñi robur. Amasias. ꝓpl̄m tollẽs. Ozias. fortitudo dñi. Azarias. auxiliũ dñi. Ozias aũt ipse ẽ qui ⁊ azarias dupliciter noie. Jpse ẽ qui illicitũ sibi sacerdotiũ vendicare conatus. lepra ĩ fronte pcussus ẽ. Joathan. est pfectus. Pulchrã etymologiã nois habet. Fecit enĩ rectũ in conspectu dñi. ⁊ portã templi edificauit excelsam. Achaz. apphendẽs. Ezechias. fortis dñs. Manasses. obliuiosus. Per multa enĩ scelera ⁊ sacrilegia reliquerat ⁊ oblit⁹ fuerat dñi. siue ꝙ oblit⁹ deus pctõꝝ illi⁹. Amon. fidelis uel bonestus. Josias. vbi est incensũ dñi. Propria etymologia nois. Jste ẽ enĩ q̄ simulacra cõbussit. Joachaz. robust⁹. Joachim. vbi ẽ ppatio. Eliachim. dei resurrectio. Jechonias ppatio dñi. Sedechias. iust⁹ dñi. Hieroboam. iudicatio dñi siue causa ꝓpl̄i. uel ut quidã aiũt diuisio interpraṫ. p eo ꝙ in regno eius diuisus sit ꝓpl̄s isrl̄ ⁊ precisus a regno stirpis dauid. Diuisionis enĩ ꝓpl̄i causa iste extitit. Zambri. psalm⁹. uel cãticũ meũ uel hymnũ. Amri. crispans me⁹. Achab. fraṫ patris. Jezabel. fluxus sanguinis uel fluẽs sanguine. s̄ meli⁹. vbi est sterquiliniũ. Precipitata enĩ deorsũ. comederunt carnes ei⁹ canes. sicut predixerat helias: Et erũt inq̄t carnes iezabel sicut stercus sup faciem terrę. Ochozias. apphẽdẽs deũ. Jehu. ipse v̄o ẽ. Joathan robust⁹. Sella. vmbra ei⁹ uel petitio. Manaen ꝯsolãs. Phaceas. aperiẽs. Nabuchodonosor. ꝓphetia lagũculę ãgustę. siue ꝓphetãs istiusmodi signũ. p somnio scȝ futuroꝝ qd̄ vidisse narraṫ ⁊ daniel interprat⁹ ẽ. siue sessio ĩ agnitiõe angustię. p his q̄ in captiuitatẽ ab eo ducti sũt. Zorobabel apud hebreos. ex trib⁹ integris noibus tradiṫ eẽ cõposit⁹. Zo. iste. ro magister. babel ꝓpe babyloniũ sonat. ⁊ efficiṫ nomẽ Zorobabel. iste magister de babylone. Jn babylone enĩ ortus ẽ. vbi ⁊ pnceps gentis iudeę extitit.

De patriarchis Cap. VII.

Quorũdã patriarchaꝝ etymologię notãdę sũt. ut sciam⁹ q̄d ĩ suo vocabulo resonent. Nã plerĩq̈ eoꝝ ex causis ꝓprijs nomina acceperũt. Patriarcha interpraṫ. patꝝ pnceps. Archos enĩ grece pnceps ẽ. Abram primũ vocat⁹ ẽ. pater vidẽs ꝓpl̄m. ꝓṫ israhelitas scȝ tm̄. postea appellat⁹ ẽ abrahã. qd̄ trãsferṫ paṫ multarũ gẽtiũ. qd̄ erat adhuc p fidẽ futuꝝ. Gentiũ aũt non habeṫ in noie. s̄ subaudiṫ. iuxta illud: Erit nomẽ tuũ abrahã. q: patrẽ multaꝝ gentiũ posui te. Jsaac. ex risu nomẽ accepit. Risit enĩ pater qñ ei ꝓmissus ẽ. admirans in gaudio. Risit ⁊ mater quãdo p illos tres viros ꝓmissus est. dubitans in gaudio. Ex hac ḡ causa nomẽ accepit Jsaac. interpraṫ enĩ risus. Sciẽdũ aũt ꝙ quattuor ĩ veteri testamento absq̈ vllo velamine noib⁹ suis anteq̄ nascereṫ vocati sunt. ismahel. isaac. salomon ⁊ iosias. Lege scripturas. Jacob. supplantator interpretaṫ. siue ꝙ in ortu plantã nascẽtis fratris apprehẽderit. siue ꝙ postea fratrẽ arte decepit. vñ ⁊ esau dixit: Juste vocatũ ẽ nomẽ eius iacob: supplantauit enĩ me ecce secũdo. Jsrahel. vir videns deũ. Tũc enĩ hoc nomẽ accepit quãdo tota nocte luctatus vicit in certamine angelũ. ⁊ oriente lucifero benedictus est. Jnde ꝓpter visionem dei. isrl̄ appellat⁹ ẽ. sicut ⁊ ipse ait: Uidi dominũ facie ad faciẽ ⁊ salua facta est anima mea. Ruben. interpretatur visionis filius siue vidẽs filium. Sic enim quando cum peperit lia. vocauit nomen eius ruben. dicens: quia vidit deus humilitatem meam. Symeon interpretaṫ auditio dei. Sic enim dixit lia quando eum peperit: quia exaudiuit me deus.

Leui addit⁹. Dixit eni lia q̄n peperit eū nō ambigens de amore viri Nunc mecū erit vir meus: quia peperi ei tres filios. Juda confessio dicitur. Quādo eni eū peperit lia laudē dn̄o retulit dicēs: Nunc sup hoc cōfitebor dn̄o. ⁊ ob id vocat⁹ est iuda. A confessione itaq; nomen eius ē dictū. qd̄ ē gratiarū actio. Jsachar interp̄tatur est merces. Js quippe dicitur est. achar merces. Hoc aūt ideo quia mandragoris filij ruben introitū viri qui racheli debebat ad se emerat lia. vnde ⁊ dum natus ē dixit lia: Dedit de⁹ mercedē meam. Zabulon interp̄tat habitaculū. Sextū eni hūc filiū genuerat lia. ꝓpterea iā secura dixit: Habitabit mecū vir me⁹. Unde ⁊ fili⁹ ei⁹ vocatus ē habitaculū. Neptalim de conuersatiōe siue cōparatiōe. causa nois eius est. vnde ⁊ dixit rachel cū eū peperisset ancilla eius bala: Habitare me fecit de⁹ habitatiōe cū sorore mea. Dan interp̄tat iudiciū. Bala eni dū eū peperisset dixit rachel dn̄a eius: Judicauit me domin⁹ ⁊ exaudiens dedit mihi filiū. Causam nois expressit ut ab eo ꝙ iudicasset dn̄s filio ancille iudicij nomen imponeret. Gad ab euentu siue ꝓcinctu vocatus ē. Quādo eni eū peperit zelfa dixit dn̄a eius lia: Jnfortuna id ē qd̄ dicit in ꝓcinctu uel euentu. Aser bt̄us dicit. Dum eni peperisset eū zelfa dixit lia: Beata ego. ⁊ beatificant me mulieres. ⁊ ab eo ꝙ beata dicit ex etymologia nois beatū vocauit. Joseph ab eo ꝙ sibi alium filiū addi mater optauerat vocauit augmētū. Hūc pharao saphaneth appellauit qd̄ hebraice abscōditorꝫ reptorē sonat. ꝓ eo ꝙ obscura somnia reuelauit ⁊ sterilitatē predixit. Tamē q: hoc nomē ab egyptio ponit ipsi⁹ lingue debet habere rōnē. Jnterp̄tat ḡ saphaneth egyptio sermone saluator mūdi eo ꝙ orbē terre ab iminēte famis excidio liberaret. Beniamin interp̄tat fili⁹ dextere qd̄ est virtutis. Dextera eni appellatur iamin. Mater quippe eius moriens vocauerat nomē eius benoni id est filius doloris mei. Pater vero mutauit filium dextere nominās. Manasses dictus ab eo ꝙ sit pater ei⁹ oblitus laborꝫ suorꝫ. Jta eni hebraice vocat obliuio. Effraim eo ꝙ auxerit eum deus. ⁊ ex hoc vocabulo i linguam nostram transfertur augmentum.

De prophetis Cap. VIII.

Quos gentiles vates appellāt hos nostri prophetas vocāt quasi prefatores quia porro fant. ⁊ de futuris vera predicunt. Qui aūt a nobis ꝓphete in veteri testamēto vidētes appellabant: q: videbāt ea que ceteri nō videbāt ⁊ ꝓspiciebant ea que i mysterio abscōdita erāt. Hinc ē qd̄ scriptū ē in samuele: Eam⁹ ad videntē. Hinc Esaias: Uidi inquit dn̄m sedentē sup soliū excelsum ⁊ eleuatū. Et ezechiel: Aperti sūt celi ⁊ vidi visiōes dei. Quorūdā aūt ꝓphetarū etymologie nominū annotāde sūt. Uocabula eni eorū satis ondūt qd i futuris factis dictisq; suis prenūciassent. Helias interp̄tat dn̄s deus. Ex futuri igit presagio sic vocat. Nam dum altercaret in sacrificio cum quadringentis sacerdotib⁹ baal. inuocato noie dn̄i descendit de celo ignis sup holocaustū. Qd̄ cum vidisset ois ꝓplus cecidit in faciē suā ⁊ ait: Domin⁹ ipse est deus. Ex hac igitur causa tale prius nomē accepit. ꝓ eo ꝙ p eū postea cognouerit popul⁹ dominū deū. Jdē ⁊ fortis domin⁹ interp̄tat. uel ꝓpter ꝙ interfecit eosdē sacerdotes. uel ꝓpter ꝙ achab aduersitatē tolerauit. Heliseus domini sal⁹ interp̄tat. vocabulū aūt ⁊ idem ex futuri presagio suscepit. Deniq; ⁊ multas virtutes fecit. ⁊ famē pellens ꝓplm a morte saluauit. Nathan dedit siue dantis. Esaias interp̄tatur saluator dn̄i. ⁊ merito. Saluator ē enim vniuersarꝫ gentiū eiusq; sacramēta ampli⁹ ꝙ ceteri predicāt. Hieremias excelsus dn̄i. ꝓ eo ꝙ dictū ē ei: Ecce constitui te sup gētes ⁊ regna. Ezechiel fortitudo dei. Daniel iudiciū dei siue q: in presbyterorū iudicio sententiā diuine examinatiōis exhibuit dum repta eorꝫ falsitate susannā ab interitu liberauit. siue ꝙ visiōes ⁊ somnia quib⁹ p singula quedam enigmata futura monstrabantur. sagaci mente discernēs aperuit. Hic ⁊ desideriorū vir appellatus ē q: panē desiderij nō māducauit. ⁊ vinū cōcupiscentie nō bibit. Osee saluator aut saluās. Dū eni irā dei in ꝓplm isrl' ob crimen idolatrie ꝓphetasset domui iude salutē ꝓnūciauit. Propt' qd̄ ezechias rex iuda sublatis idolis que precedentes reges cōsecrauerant templū domini purgasse ac purificasse monstrat. Johel domin⁹ de⁹ siue incipiēs deo uel fuit dei. Hoc eni ei⁹ vocabulū resonat etymologia incerta. Amos ꝓplus auulsus. Prophetia eni ei⁹ ad ꝓplm fuit isrl' q: iā auulsus erat a domino. ⁊ aureis vitulis seruiebat. siue auuls⁹ a regno stirpis dauid. Naum germē siue cōsolator. Jncrepat eni ciuitatē sanguinū. ⁊ post euersionē illi⁹ consolatur syon dicens: Ecce sup montes pedes euangelizantis ⁊ annūciantis pacē. Abacuc amplexās. q: uel ex eo ꝙ amabilis domino fuit vocat amplexatio. uel ꝙ in certamē cū deo cōgredit amplexantis id est luctātis fortitus ē nomē. Null⁹ eni tam audaci voce ausus ē deū ad disceptatiōnē iusticie ꝓuocare. cur in reb⁹ humanis ⁊ mundi isti⁹ tanta rerū versaret iniq̄tas. Micheas quis hic uel quis iste. Cōminatur samarie ob cām simulacrorꝫ. illo mō de quo heliu dicit: Quis ē iste inuoluēs sentētias? Sophonias speculum uel archanū domini interpretat. vtrūq; ad ꝓphetam conuenit. Jpsi enim sciunt mysteria dei. Unde ad ezechielē dicit: Speculatorē te posui domui isrl'. Et alibi: Nō faciet domin⁹ q̄cq̄ nisi reuelauerit seruis suis ꝓphetis. Abdias seruus domini. sicut eni moyses famulus domini. ⁊ aplis serui xp̄i. ita iste legat⁹ ad gētes missus. videt ⁊ predicat que ꝓphetali digna sūt mysterio ⁊ seruitute. inde seruus domini. Jonas interpretat columba siue dolens. Columba ꝓ gemitu. quādo i ventre ceti triduo fuit. Dolens autē uel ꝓpter tristiciam

quã habuit de salute niniuitarũ·uel ꝓpter hederam subito arescẽtẽ·cuiꝰ vmbraculo tegebat̃ contra solis ardoꝛẽ. Ipse ẽ ⁊ amathi sareptanę viduę filius·ut iudęi affirmãt·quẽ resuscitauit helias· matre postea ad eum dicente: Nunc cognoui qm̃ vir dei es tu. ⁊ verbũ dñi in oꝛe tuo verum est. ob hanc causam ipsũ amathi vocatũ. Amathi enim ex hebꝛęo in latinam linguã veritas dicit̃. ⁊ ex eo ꝙ verũ helias locutꝰ ẽ· ille q̇ suscitatus est· filius nuncupatꝰ est veritatis. Çacharias memoꝛia dñi. lxx.° eni anno desolationis tẽpli cõpleto çacharia pꝛędicante memoꝛatꝰ est dñs ꝓpl̃i sui·iussuqꝫ darij reuersus est dei ꝓpl̃us. ⁊ reędificata ẽ vrbs ⁊ templũ. Aggeus·in latinũ festiuꝰ ⁊ lętꝰ resonat. Destructũ eni templũ ędificandũ ꝓphetat. ⁊ post luctũ captiuitatis·regressiõis lęticiã pꝛędicat. Malachias interp̃tat̃ angelꝰ dñi·id est nũciꝰ. Quicq̇d enim loquebatur·quasi a dño essent mandata·ita credebant̃. ⁊ inde ita nomẽ eius. lxx.° transtulerũt dicentes: Assũptio verbi dñi sup̱ isrl̃·i manu angeli eius. Esdras·adiutoꝛ. Neemias·cõsolatoꝛ a dño. Quodã eni pꝛęsagio futuri·noĩa ista soꝛtiti sunt. Fuerũt enĩ in adiutoꝛiũ ⁊ consolationem oĩ illi ꝓpl̃o redeũti ad patriã. Nam ⁊ templum dñi ijdem reędificauerũt. ⁊ muroꝝ ac turriũ opꝰ ipsi restaurauerũt. Ananias·gratia dei interp̃tatur. Idẽ ⁊ sidrach·lingua chaldęa·qđ interp̃tat̃ decoꝛus meus. Açarias·auxiliũ dñi. Idem ⁊ abdenago·qđ in latinũ vertit̃·seruiẽs tacco. Misael· qui ꝓpl̃us dñi. Ipse ⁊ misach·qđ interp̃tat̃ risus uel gaudiũ. Açia·frat̃ meus. Semeia·audiẽs dominũ. Asaph·cõgregãs. Idithun· trãsiliẽs eos· siue saliens eos. Quosdã enim inhęrẽtes humo· curuatos in terrã ⁊ ea quę in imo sunt cogitãtes· ⁊ in rebus transeũtibꝰ spem ponentes·transiliuit canendo iste q̇ vocat̃ transiliens. Eman·accipiens·uel foꝛmido eoꝛũ. Ethan robustꝰ. Barachia benedictꝰ dñi·uel benedictꝰ dñs. Olda·districtio siue diuerticulũ. Iudith·laudans uel cõfitẽs dño. Hester·absconsa. Çacharias·memoꝛia dñi·ob hͦ q: canit: memoꝛiale tẽstamẽti sui sancti. Iohannes baptista· dñi gratia·eo ꝙ sit limes ꝓphetię· pꝛęnũcius gratię·siue initiũ baptismatis·p̱ quod gratia ministrat̃. Hi sũt ꝓphetę veteris nouiqꝫ testamenti·quoꝝ finis xp̃s·cui dicitur a patre: Et pꝛophetã in gentibꝰ posui te. Pꝛophetię aũt genera sunt septẽ. Pꝛimũ genus extasis·qđ ẽ mentis excessus·sicut vidit petrꝰ vas illud sũmissũ de cęlo in stupoꝛe mentis cũ varijs animalibus. Secũdũ genus visio·sicut apud Esaiã dicentẽ: Vidi dñm sedẽtẽ sup̱ soliũ excelsũ. Tertiũ genꝰ somniũ·sicut iacob subnixam i cęlo scalam doꝛmiens vidit. Quartũ genꝰ p̱ nubem·sicut ad moysen ⁊ ad iob post plagam loquitur deus. Quintũ genus·vox de cęlo·sicut ad abꝛaham sonuit dicens: Ne inijcias manũ tuã sup̱ puerũ. Et apud saulũ in via. Saule saule qd me p̱sequeris? Sextũ genus·accepta parabola·sicut apud salomonem in ꝓuerbijs. ⁊ apud balaam·cũ euocaret̃ a balach. Septimũ genꝰ·repletio scĩ spũs·sicut pene apud oẽs ꝓphetas. Alij tria genera visionum dixerũt esse. Vnũ s̃m oculos coꝛp̱is·sicut vidit abꝛaham tres viros sub ilice mambꝛe. ⁊ moyses ignẽ ĩ rubo. ⁊ discipuli transfiguratũ dñm in monte inter moysen ⁊ heliam. ⁊ cętera huiusmodi. Alteꝝ s̃m spm̃· quo imaginamur ea quę p̱ coꝛpꝰ sentimꝰ·sicut vidit petrus discũ illũ sũmitti de cęlo cum varijs animalibꝰ. ⁊ sicut esaias deũ ĩ sede altissima nõ coꝛp̱aliter sed spũaliter vidit. Non eni deum foꝛma coꝛpoꝛea circũterminat. sed queadmodum figurate·non ꝓpꝛie multa dicunt̃·ita etiã figurate ⁊ multa monstrant̃. Tertiũ aũt genꝰ visionis est qđ neqꝫ coꝛpoꝛeis sensibꝰ·neqꝫ vlla parte animę qua coꝛpoꝛaliũ reꝝ imagines capiunt̃·sed p̱ intuitum mentis·quo intellecta cõspicit̃ veritas· sicut daniel pꝛęditus mẽte vidit qđ balthasar viderat coꝛp̱e. Sine q̃ genere·illa duo uel ĩfructuosa sũt· uel etiam in erroꝛẽ mittũt. Omnia tñ hęc genera spũs scũs moderat̃. Habere aũt ꝓphetiã·nõ solum bonꝰ·sed etiã malus põt. Nam inuenimus saulem regem ꝓphetasse. Persequebat̃ eni sanctũ dauid. ⁊ impletus sancto spũ ꝓphetare cępit.

De apostolis Cap. IX.

Apostoli missi interp̃tant̃. Hoc eni eoꝝ nomen indicat. Nam sicut gręce angeli· latine nuncij vocant̃·ita gręce apl̃i·latine missi appellant̃. Ipsos eni misit xp̃us euangeliçare p̱ vniuersum mundum·ita ut quidã persas indosqꝫ penetrarent·docentes gentes ⁊ faciẽtes ĩ noĩe xp̃i magna ⁊ incredibilia miracula·ut attestantibꝰ signis ⁊ ꝓdigijs crederet̃ illis·in his quę dicebant ⁊ viderãt. Habẽt eni plęriqꝫ eoꝝ ex his causas suoꝛũ vocabuloꝝ. Petrus a petra nomen accepit. hoc est a xp̃o·sup̱ quẽ fundata est ecclesia. Non eni a petro petra· sed petrus a petra nomẽ soꝛtitus ẽ·sicut nõ xp̃us a xp̃iano·ſꝫ xp̃ianꝰ a xp̃o vocat̃. ideoqꝫ ait dñs: Tu es petrus ⁊ sup̱ hanc petrã ędificabo ecclesiam meã. q: dixerat petrus: Tu es xp̃us filius dei viui. Deinde ei dominus: sup̱ hanc inquit petrã quã confessus es ędificabo ecclesiã meã. Petra enim erat xp̃us·sup̱ qđ fũdamentũ etiã ipse ędificatꝰ ẽ petrꝰ. Cephas dictꝰ·eo ꝙ in capite sit constitutꝰ apl̃oꝝ. Cephalin enim gręce caput dicitur. ⁊ ipsum nomen in petro syrũ est. Simon bariona i linguam nostram sonat filius columbę. ⁊ est nomen syrũ pariter ⁊ hebꝛęũ. Bar quippe syra lingua filiꝰ. iona hebꝛaice colũba·vtroqꝫ sermone dicitur bariona. Alij simpliciter accipiunt·ꝙ simon·id est petrus filius sit iohannis. iuxta illam interrogationẽ: Simon iohannis diligis me. ⁊ volũt scriptoꝝ vitio depꝛauatũ·ut ꝓ bariohanna hoc est filio iohãnis·bariona scriptum sit·vna detracta syllaba. Iohanna aũt interp̃tatur dñi gratia. Et fuisse cõstat petrum trinomiũ·petrũ· cephan. ⁊ simon bariona. Simon autem hebꝛaice interpꝛetatur audiens.

Saulus hebraico sermone tentatio dictus· eo q
prius i tentatione ecclesie sit versatus. Persecu/
tor enim erat· inde nome habebat istud· qn pse/
quebat xpianos. Postea mutato noie de saulo fa/
ctus est paulus· quod interpretat mirabilis siue
elect⁹. Mirabilis· uel quia multa signa fecit· uel
quia ab oriente vsq ad occasum euangelium xpi
in omnib⁹ gentibus predicauit. Electus sicut in
actib⁹ aplor spus scus dicit: segregate mihi bar/
nabam et paulu ad opus ad qd elegi eos. Latino
aute sermone· paul⁹ a modico dictus. vnde et ipse
ait: Ego su minim⁹ oium aplor. Quado eni sau/
lus· supb⁹ elat⁹: qn paul⁹· humilis· modic⁹. Ideo
sic loquimur: paulo post videbo te· id e post mo/
dicu. Na q modic⁹ factus e· ipse dicit: Ego eni
su nouissim⁹ oim aplor. et mihi minimo oium scor
data e gratia. Cephas aut et saulus· ideo mutato
noie sunt vocati· ut essent etia ipso noie noui sicut
abraha et sara. Andreas frater petri carne. et co/
heres gratia· fm hebraica etymologia interptat
decor⁹ siue rndes. sermone aut greco· a viro viri/
lis appellat. Iohannes quoda vaticinio ex merito
nome accepit. Interptat eni· i q e gratia· uel dni
gratia. Amplius eni cu ceteris aplis dilexit ihs.
Iacob⁹ zebedei a patre cognoiat· que relinques
cu iohane· veru patre secuti sunt. Hi sunt filij to/
nitrui· qui etia boanarges ex firmitate et magni/
tudine fidei noiati sunt. Hic e iacob⁹ fili⁹ zebedei
frater iohanis· q post ascensione dni ab herode
manifestat occisus. Iacob⁹ alphei ob distinctio/
nem prioris cognoiat⁹· qui dicit fili⁹ zebedei· sicut
iste fili⁹ alphei. Cognometu igit ambo a pre suu/
pserut. Iste est iacob⁹ minor qui in euangelio frat
dni noiat· q maria vxor alphei· soror fuit matris
dni: qua mariam cleophe iohanes euagelista co/
gnominat· a pre siue a gentilitate familie· aut qua/
cuq alia causa ei nomen impones. Alpheus aut
hebreo sermone in latinu exprimit millesim⁹ siue
doct⁹. Philipp⁹· os lapadaz· uel os manuu. Tho/
mas· abyssus ul gemin⁹. vnde grece didym⁹ appel/
latur. Bartholomeus· fili⁹ suspedentis aquas· uel
filius suspedetis me. syru e no hebreu. Matthe⁹
i hebreo donatus exprimit. Ide et appellatus leui
ex tribu a qua ortus fuit. In latino aut ex ope pu/
blicani nome accepit· q ex publicanis fuit elect⁹
et in aplatu trallat⁹. Simon chananeus· ad distin/
ctionem simonis petri· de vico galilee chana· vbi
aquas dns mutauit i vinu. Ipse e q in alio euan/
gelista scribit zelotes. Chana quippe zel⁹ interpre/
tat. Iudas iacobi q alibi appellat lebbe⁹· figura/
tu nome habet a corde· qd nos diminutiue corcu/
lu possum⁹ appellare. Ipse in alio euagelista tha/
deus scribitur· quem ecclesiastica tradit historia·
missu edessam ad abagaru rege. Iudas scario/
this· uel a vico in quo ortus est· uel ex tribu isa/
char vocabulu sumpsit quoda presagio futuri i con/
demnatione sui. Isachar eni interptat merces· ut
significaret preciu pditoris quo vedidit dnm. si/
cut scriptu e: Et acceperut mercede mea. xxx. ar/
genteos· preciu qd appreciat⁹ sum ab eis. Ma/
thias q inter apostolos sine cognomine sol⁹ ha/
betur· interptat donat⁹· ut subaudiatur· p iuda.
Ipse enim in locu eius electus e ab apostolis· cu
p duob⁹ sors mitteretur. Marc⁹· excelsus man/
dato· vtiq pter euagelium altissimi qd predicauit.
Lucas· ipse consurgens· siue ipse eleuas· eo q ele/
uauerit predicatione euangelij post alios. Bar/
nabas· filius pphete· uel filius consolationis.

De reliquis in euangelio nominibus Cap. x.

Maria illuminatrix siue stella maris. Ge/
nuit eni lumen mundi· sermone aut syro
maria domina nucupat. et pulchre· q do/
minu genuit. Helisabeth dei mei saturitas· ul dni
mei iuramentu. Magdalena· turris. Martha·
irritas uel puocans. sermone aute syro interptat
dominas. Nathanael· donu dei· quia dolus id e
simulatio· dono dei i eo no fuit. Zebedeus· dona/
tus siue fluens iste. Zacheus· iustus· siue iustifica/
tus· siue iustificandus. syru est nomen non he/
breum. Lazarus adiutus· eo q sit a morte resusci/
tatus. Herodes· pelliceus· uel gloriosus clara ety/
mologia. Caiphas· inuestigator aut sagax· aut
vomens ore. Iniquo enim ore suo iustu condem/
nauit· quis h mysterio prophetali annunciasset.
Pontius· declinans conciliu· vtiq iudeoru. Ac/
cepta enim aqua· lauit manus suas dices: Inno/
cens ego sum a sanguine iusti huius. Pilatus· os
malleatoris· quia dum xpm ore suo et iustificat et
condenat· more malleatoris vtraq ferit. Barra/
bas· filius magistri eor· absq dubio iudeor ma/
gistri· qui e diabolus· homicidioru auctor· q vsq
hodie regnat in eis.

De martyribus Cap. xi.

Martyres greca lingua· latine testes di/
cuntur. vnde et testimonia grece marty/
ria nuncupant. Testes aute ideo vocati
sunt. quia pter testimoniu xpi passiones sustinue/
runt. et vsq ad mortem p veritate certauerut. Qd
vo nos non testes· qd latine vtiq possum⁹ dice/
re· sed grece martyres appellamus· familiari⁹ ec/
clesie aurib⁹ hoc grecu verbu sonat· sicut et multa
greca noia qb⁹ p latinis vtimur. Martyr pri/
mus in nouo testamento stephan⁹ fuit· q hebreo
sermone interptat norma· eo q prior fuerit i mar/
tyrio ad imitatione fideliu. Idem aute ex greco
sermone in latinu vertitur coronatus. et hoc pro/
phetice· ut qd sequeretur in re· vaticinio quodam
futuri· prius in vocabulo resonaret. Passus e eni
et qd vocabatur accepit. Stephan⁹ enim corona
dicitur· humiliter lapidat⁹· sz sublimiter corona/
tus. Duo aut sunt martyrij genera· vnu in aperta
passione· alterum in occulta animi virtute. Nam
multi hostis insidias tolerantes. et cunctis car/
nalibus desiderijs resistentes· per hoc q se omni/
potenti deo in corde mactauerunt· etiam pacis

tempore martyres facti sunt. qui etiã si psecutionis tempus existeret: martyres esse potuerunt.

De clericis Cap. XII.

C Leros & clericos hinc appellatos: quia mathias sorte electus est: quẽ primũ per aplos legimꝰ ordinatũ. Cleros enĩ grece sors uel hereditas latine dicitur. Propterea g̃ dicti sunt clerici: q: de sorte sunt dñi. uel q: dñi ptẽ habent. Generaliter aũt clerici nuncupant̃ oẽs q̃ in ecclesia xp̃i deseruiũt: quorũ gradus & noĩa hec sunt. Ostiariꝰ: psalmista: lector: exorcista: acolythus: subdiaconus: diaconꝰ: presbyter: eps. Ordo epoꝝ q̃dripartitꝰ ẽ: id ẽ in patriarchis: archiepis: metropolitanis atq; epis. Patriarcha greca ligua sumꝰ patrũ interp̃tat̃: q: pmũ: id est aplicũ retinet locũ. & ideo q: sũmo honore fũgit̃: tali noĩe cẽset̃: sic romanꝰ: antiochenꝰ: & alexandrinus. Archiepus greco vocabulo ꝙ sit sũmꝰ epoꝝ. Tenet enĩ vicẽ aplicã & presidet tã metropolitanis q̃ epis ceteris. Metropolitani autẽ a mensura ciuitatũ vocãt̃. Singulis enĩ puintijs preeminẽt: q̃rũ auctoritati & doctrine & potestati ceteri sacerdotes subiecti sunt: sine quibꝰ nihil reliq̃s epos agere licet: sollicitudo enĩ totiꝰ puincie ipsis epis cõmissa ẽ. Oẽs aũt superiꝰ designati ordines vno eodeq; vocabulo epi nominãt̃. sed ideo priuato noĩe quidam vtunt̃, ꝓpter distinctionẽ potestatũ quã singulariter acceperũt. Patriarcha patrũ princeps. Archon enĩ pnceps. Archiepus pnceps epoꝝ. sic metropolitanꝰ a mensura ciuitatũ. Episcopatꝰ aũt vocabulũ inde dictũ: ꝙ ille qui superficit: superintendat: curã scilicet gerens subditorũ. scopin enĩ grece latine intendere dicitur. Epi autẽ grece latine speculatores interp̃tant̃. Nam speculator est prepositꝰ i ecclesia: dictꝰ eo ꝙ speculet̃ atq; pspiciat populoꝝ infra se positoꝝ mores & vitã. Pontifex pnceps sacerdotũ ẽ: q̃si via sequẽtiũ. Ipse & summus sacerdos: ipse & pontifex maximꝰ nuncupat̃. Ipse enĩ efficit sacerdotes atq; leuitas: ipse oẽs ordines eccliasticos disponit: ipse q̃d vnusq̃sq; facere debeat ostẽdit. Antea aũt põtifices reges erãt Nam maiorũ hec erat cõsuetudo: ut rex esset etiã sacerdos & pontifex. Unde & romani impatores põtifices dicebant̃. Uates a vi mẽtis appellatos. cuius significatio multiplex ẽ. Nam modo sacerdotẽ: modo pphetã significat: modo poetã. Antistes sacerdos dictus: ab eo ꝙ ante stat. Primus est enĩ in ordine ecclesie. & supra se nullum habet. Sacerdos aũt nomẽ habet cõpositum ex greco & latino: q̃si sacrũ dans. sicut enĩ rex a regendo: ita sacerdos a sacrificando vocatꝰ est. Cõsecrat enĩ & sanctificat. Sacerdotes aũt gentiliũ flamines dicebãt̃. Hi i capite habebãt pilleũ in q̃ erat breuis virga desup habẽs lane aliquid. Quod cũ p estũ ferre nõ possent: filo tm̃ capita religare ceperunt. Nam nudis eos penitꝰ capitibus incedere nefas erat. vnde a filo quo vtebant̃ flamines dicti sũt: quasi filamines. veꝝ festis diebus filo deposito pilleũ imponebant p sacerdotij eminentia. Presbyter grece latine senior interp̃tatur: non p etate uel decrepita senectute: s; ꝓpter honorẽ & dignitatẽ quã acceperũt: presbyteri noiant̃. Unde & apud veteres idẽ epi & presbyteri fuerunt: quia illud nomen dignitatis ẽ: hoc etatis. Ideo aũt & presbyteri sacerdotes vocant̃: quia sacrũ dant: sicut & epi qui lic; sint sacerdotes: tamẽ pontificatꝰ apicẽ nõ habẽt: q: nec chrismate frontẽ signãt: nec paraclitũ spiritũ dant: q̃d solis deberi epis lectio actuũ aploꝝ demonstrat. Leuite ex noĩe auctoris vocati. De leui enĩ leuite exorti sunt: a quibꝰ in templo dei mystici sacramenti ministeria explebantur. Hi grece diaconi: latine ministri dicunt̃: q: sicut in sacerdote consecratio: ita in diacone ministerij dispensatio habet̃. Hypodiacones grece: q̃s nos subdiaconos dicimus: qui ideo sic appellantur: q: subiacent preceptis & officijs leuitarum. Oblationes enim in templo dei a fidelibus ipsi suscipiũt. & leuitis superponendas altaribus deferũt: Hi apud hebreos nathinnei vocant̃. Lectores a legendo: psalmiste a psalmis canẽdis vocati. Illi enim predicãt populis q̃d sequantur: isti canũt ut excitent ad compunctionem aĩos audientiũ: lic; & quidã lectores ita miserant̃ pnunciẽt: ut q̃sdã ad luctũ lamẽtationeq; cõpellãt. Idẽ etiã & pnũciatores vocant̃: ꝙ porro annũcient. Tanta enim & tam clara erit coꝝ vox: ut q̃uis longe positoꝝ aures adimpleat. Cantor aũt vocatꝰ: q: vocem modulat̃ in cantu. Huius duo genera dicunt̃ in arte musica: sicut ea docti hoĩes latine dicere potuerũt precentor & succentor. Precẽtor scilic; q̃ vocẽ premittit i cantu. Succentor aũt q̃ subsequenter canendo respõdet. Cõcentor aũt dicit̃ q: cõsonat: q̃ aũt nõ cõsonat: nec cõcinit: nec cãtor nec cõcentor erit. Acolythi grece latine ceroferarij dicũt̃ a deportãdis cereis q̃n euãgeliũ legendũ ẽ: aut sacrificiũ offerendũ. Tunc enĩ accendunt̃ luminaria ab eis & deportant̃: nõ ad effugandas tenebras: dum sol eodẽ tpe rutilet: sed ad signum leticie demonstrandum: ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendat̃: de q̃ in euãgelio legitur: Erat lux vera que illuminat oẽm hoiem venientẽ in hũc mũdũ. Exorciste ex greco in latinũ adiurãtes siue increpantes vocant̃. Inuocant enĩ sup cathecuminos uel sup eos qui habent spiritũ immũdũ: nomẽ dñi ih̃u: adiurantes p eũ ut egrediat̃ ab eis. Ostiarij idem & ianitores: q̃ in veteri testamento electi sũt ad custodiã templi: ut nõ ingrederet̃ eum immundus in omni re. Dicti aũt ostiarij: ꝙ presint ostijs templi. Ipsi enĩ tenentes clauẽ oĩa intus extraq; custodiũt: atq; inter bonos & malos habẽtes iudicium: fideles recipiũt. & respuũt infideles.

De monachis Cap. XIII.

M Onachus greca etymologia vocatus eo ꝙ sit singularis. Monas enim grece singularitas dicit̃. Ergo si solitariꝰ interp̃tat̃ vocabulũ monachi: q̃d facit in turba qui solꝰ

est. Plura aūt sunt genera monachorū. Cenobite. quos nos in cōmune viuentes possumus appellare. Cenobiū enī plurimoꝝ ē. Anachorite sūt· q̄ post cenobialē vitam deserta petunt. ⁊ soli habitant p̄ deserta. ⁊ ab eo ꝙ procul ab hominib⁹ recesserunt· tali noīe nuncupantur· sed anachorite heliam ⁊ iohannem· cenobite apl̄os imitant̄. Heremite hi sunt q̄ ⁊ anachorite ab hominū cōspectu remoti· heremū ⁊ desertas solitudines appetentes. Nam heremū dicit̄ quasi remotū. Abba aūt syrū nomē significat in latinū pater· qd̄ paul⁹ romanis scribens exposuit dicens: In quo clamamus abba pater· in vno noīe duab⁹ vsus linguis Dicit enī abba syro nomine patrem. ⁊ rursus latine nominat itidē patrem.

De ceteris fideliū nominibus Cap. XIIII.

C Hristianus quantū interp̄tatio ostendit de vnctione dicit̄· siue de nomine auctoris ⁊ creatoris. A xp̄o enī xp̄iani sūt cognominati· sicut a iuda iudei. De magistri quippe nomine cognomē sectatorib⁹ datū ē. Xp̄iani aūt olim a iudeis quasi ob opprobriū nazarei vocabantur· pro eo ꝙ dn̄s noster atq; saluator a vico quodam galilee nazaren⁹ sit appellatus. Non se aūt glorietur xp̄ianū· qui nomē habet ⁊ facta nō habet. vbi aūt nomē secutū fuerit op⁹· certissime ille est xp̄ianus· q: se factis ostēdit xp̄ianū· ambulans sicut ⁊ ille ambulauit. a quo ⁊ nomē traxit. Catholicus vniuersalis siue generalis interp̄tat̄. Nam greci vniuersalem catholicon vocant. Orthodoxus ē recte credēs. ⁊ ut credit recte viuēs. Ortho enī grece recte dicit̄· doxo glorie· hoc ē vir recte glorie. Quo noīe nō pōt vocari· q̄ aliter viuit ꝙ̄ credit. Neophyt⁹ grece latine nouell⁹ ⁊ rudis fidelis uel nuper renatus interp̄tari pōt. Cathecuminus dictus pro eo ꝙ adhuc doctrinam fidei audit· necdū tamē baptismū p̄cepit. Nam cathecumin⁹ grece auditor dicit̄. Competens vocat̄ qui post instructionē fidei competit gratiam xp̄i· inde ⁊ a petēdo cōpetētes vocati sūt. Laicus· popularis. Laos enī grece p̄plus dicit̄. Proselytus id est aduena ⁊ circūcisus· qui miscebatur populo dei· grecum est.

Incipit liber octauus
De ecclesia ⁊ synagoga Cap. I.

E Cclesia grecum est· quod in latinum vertitur conuocatio· p̄pter ꝙ oēs ad se cōuocet. Catholica vniuersalis κατὰ ὅλον. id est s̄m totum. Non enī sicut conuenticula hereticorū in aliquib⁹ regionū partib⁹ coartatur· sed p̄ totū terrarū orbē dilatata diffūdit̄. Quod etiā apl̄us approbat ad romanos dicēs: Gratias ago deo meo pro oib⁹ vobis· q: fides vestra annūciat̄ in vniuerso mundo· siue ꝙ in vnitatem cūctos cōiungit credentes. Hinc ⁊ vniuersitas ab vno cognominata est· p̄pter qd̄ in vnitatem colligitur. Unde dn̄s ī euāgelio: Qui mecū non colligit spargit. Cur aūt ecclesia cū vna sit· a iohanne. vij. scribunt̄· nisi ut vna catholica septiformi plena spū designet̄· sicut ⁊ de dn̄o nouimus dixisse salomonē. Sapiētia edificauit sibi domū· ⁊ excidit colūnas septē· que tamē septē vna eē nō ambigitur· dicente apl̄o: Ecclesia dei viui que est colūna ⁊ firmamentū veritatis. Inchoauit autē ecclesia a loco vbi venit de celo spūs scūs ⁊ impleuit vno loco sedentes. Pro peregrinatiōe aūt p̄senti ecclesia syon dicit̄· eo ꝙ ab hui⁹ peregrinationis longitudine posita· promissionē rerū celestium speculet̄. ⁊ idcirco syon id est speculatio nomen accepit. Pro futura ꝟo patrie pace· irl̄m vocat̄. Nam irl̄m visio pacis interp̄tat̄. Ibi enim absorpta oī aduersitate· pacē que ē xp̄us p̄senti possidebit obtutu. Synagoga grece latine cōgregatio dicit̄· qd̄ p̄priū nomē iudeoꝝ p̄pl̄s tenuit. Ipsoꝝ enī p̄prie synagoga dici solet· q̄uis ⁊ ecclesia dicta sit. Nostrā ꝟo apl̄i nunꝙ̄ synagogā dixerūt· sed semp̄ ecclesiā· siue discernēdi causa· siue ꝙ inter congregationē vnde synagoga. ⁊ conuocationem vnde ecclesia nomen accepit· distet aliquid· ꝙ scil; cōgregari ⁊ pecora solēt· quorū ⁊ greges p̄prie dicimus· cōuocari autem magis est vtentiū rōne· sicut sunt homines.

De religione ⁊ fide Cap. II.

D Ogma a putādo philosophi noīauerūt· id est hoc puto eē bonū· hoc puto eē verum. Religio appellata ꝙ p̄ eam vni deo religamus aīas nostras ad cultū diuinū· vinculo seruiēdi. Qd̄ verbū compositū est a religendo· id est eligendo· ut ita latinū videat̄ religio· sicut eligo. Tria sūt aūt que in religionis cultu ad colendum deū in hoīb⁹ p̄quirunt̄· id est fides· spes· charitas. In fide quid credēdū· in spe q̄d sperādū· in charitate q̄d sit amādū. Fides ē· qua veracit̄ credimus id qd̄ nequaꝙ̄ videre valeam⁹. Nam credere iam non possum⁹ qd̄ videm⁹. Proprie autem nomē fidei inde ē dictū· si oīo fiat qd̄ dictū est aut p̄missū. Et inde fides vocata· ab eo ꝙ fit illud qd̄ inter vtrosq; placitū ē· quasi inter deū. ⁊ hominē hinc ⁊ fedus. Spes vocata ꝙ sit pes p̄grediendi quasi est pes. Unde econtrario desperatio. Deest enī ibi pes· nullaq; p̄grediendi facultas est· quia dum quisq; peccatū amat· futuram gloriā nō sperat. Charitas grece latine dilectio interp̄tatur· ꝙ duos in se liget. Nam dilectio a duob⁹ incipit· qd̄ est amor dei ⁊ p̄ximi. De qua apl̄s: Plenitudo inquit legis est dilectio. Maior est aūt hec omnib⁹· quia q̄ diligit. ⁊ credit ⁊ sperat. Qui aūt nō diligit q̄uis multa bona faciat· frustra laborat. Ois autem dilectio carnalis· non dilectio· sed magis amor dici solet. Dilectionis aūt nomen tm̄ in melioribus rebus accipi solet.

De heresi ⁊ scismate Cap. III.

Eresis grece ab electiōe vocat̄ ꝙ scilicȝ
vnusquisqȝ id sibi eligat qd̄ meli⁹ sibi esse
videt̄. ut philosophi peripatetici. acha-
demici. epicurei. ⁊ stoici. vel sicut alii qui peruersū
dogma cogitātes arbitrio suo de ecclesia recesse-
rūt. Inde ergo heresis dicta greca voce ex interpreta-
tiōe electiōis. q̄ quisqȝ arbitrio suo ad instituen-
da siue ad suscipiēda quelibet ipse sibi eligit. No-
bis vero nihil nostro ex arbitrio inducere licet. sed
nec eligere qd̄ aliq̄s de arbitrio suo induxerint. apo-
stolos dei habem⁹ auctores. qui nec ipsi quicq̄ ex
suo arbitrio qd̄ inducerēt elegerūt. sed acceptam a
xp̄o disciplinā fidelit̄ nationibus assignauerunt.
Itaqȝ si etiā angelus de celis alit̄ euāgelizauerit:
anathema vocabitur. Secta a sequēdo ⁊ tenēdo
nominata. Nam sectas dicim⁹ habit⁹ animorum. ac
instituta circa disciplinā uel ppositū quē tenendo
sequūtur. longe alia in religionis cultu opinātes
ꝙ ceteri. Scisma a scissura aīorū nomen accepit.
Eodem enī cultu eodēqȝ ritu credit ut ceteri. solo
cōgregatiōis delectat̄ discidio. Fit aūt scisma cū
dicūt hoīes: nos iusti sum⁹. nos sctificam⁹ imūdos
⁊ cetera similia. Supstitio dicta eo ꝙ sit supflua
aut supstatuta obseruatio. Alii dicūt a senib⁹. quia
multis annis supstites p etatē delirāt ⁊ errāt su-
perstitiōe quadā. nescientes que vetera colāt aut que
veterum ignari asciscūt. Lucretius aūt supstitionē
dicit supstātiū rerum. id ē celestiū ⁊ diuinorum que sup
nos stāt. sed male dicit. Hereticorum aūt dogmata ut
facile possint agnosci. causas eorū uel nomina de-
monstrare oportuit.

De heresibus iudeorum Cap. IIII.

Udei cōfessores interptāt̄. Multos enī
ex his sequit̄ pfessio. quos antea pfidia pos-
sidebat. Hebrei trāsitores dicunt̄. Quo
noīe admonent̄ ut de peiorib⁹ ad meliora trāseāt.
⁊ pristinos errores relinquāt. Pharisei ⁊ saducei
int̄ se cōtrarii sūt. Nā pharisei ex hebreo ī latinū
interptāt̄ diuisi. eo ꝙ traditionū ⁊ obseruationū
suarum quas illi deuterosis vocāt iusticiā pferūt
vnde ⁊ diuisi vocant̄ a pp̄lo quasi p iusticiā. Sa-
ducei interptant̄ iusti. vendicant enī sibi qd̄ non
sunt. corporis resurrectionē negant. ⁊ aīam interire
cum corpe pdicāt. Hi quoqȝ tm̄ libros legis reci-
piūt: pphetarum vaticinia respuūt. Esnei dicūt ipsū
esse xp̄m. q docuit illos oēm abstinētiā. Morbo-
nei dicūt ipsū esse xp̄m. qui docuit illos ī oī re sab-
batizare. Genistei dicti eo ꝙ de genere abrahe ee
se gloriant̄. Nam cū in babyloniā venisset pp̄lus
dei. plerique relinquētes vxores suas. babylonicis
mulierib⁹ adheserunt. Quidā aūt israeliticis tm̄
cōiugiis cōtenti. uel ex eis geniti dū reuersi essent
de babylonia. diuiserūt se ab oī pp̄lo ⁊ assūpserūt
sibi hoc nomē iactantie. Meristei appellati. eo ꝙ
separēt scripturas. nō credentes oib⁹ pphetis. di-
centes aliis ⁊ aliis spiritib⁹ illos pphetasse. Me-
ris enī grece latine pars dicit̄. Samarite dicti ꝙ
legē solam custodiāt. Nam prophetas non reci-
piunt. Hemerobaptiste eo ꝙ quotidie vestimēta
sua ⁊ corpora lauent.

De heresibus xp̄ianorum Cap. V.

Uidam etiam heretici qui de ecclesia re-
cesserūt. ex noīe auctorum suorum nuncupant̄.
quidam vero ex causis quas eligentes in-
stituerūt. Simoniani dicti a simone magice di-
scipline perito. cui petrus in actib⁹ apostolorum ma-
ledixit. p eo ꝙ ab apostolis spūs sancti gratiā pe-
cunia emere voluisset. Hi dicūt creaturam non a
deo. sed a virtute quadam superna creatā. Me-
nandriani. a menandro mago discipulo simonis
nuncupati. qui mundū non a deo. sed ab angelis
factū ee asseruit. Basilidiani a basilide appellati.
qui inter reliquas blasphemias passū ihm abne-
gauit. Nicolaite dicti a nicolao diacono ecclesie
hierosolymorum. qui cum stephano ⁊ ceteris cōsti-
tutus ē a petro. qui pp̄ter pulchritudinē relinquēs
vxorē dixerat ut qui vellet ea vteretur. versa est ī
stuprū talis consuetudo. ut inuicē coniugia com-
mutarent̄. Quos iohānes in apocalypsi iprobat
dicēs: Sed hoc habes quia odisti facta nicolai-
tarum. Gnostici pp̄ter excellentiam scientie se ita
appellare voluerūt. Animam naturā dei esse di-
cunt. bonū ⁊ malū deū suis dogmatibus fingūt.
Carpocratiani a carpocrate quodā vocant̄. q di-
xit xp̄m hoīem fuisse tm̄. ⁊ de vtroqȝ sexu pgeni-
tum. Chirinthiani a chirintho quodā nūcupa-
ti. Hi inter cetera circūcisionē obseruāt. mille an-
nos post resurrectionē in voluptate carnis futu-
ros pdicāt. Unde ⁊ grece ciliaste latine milici-
aste sunt appellati. Nazarei dicti q dum xp̄m qui
a vico nazarenus est appellatus. filiū dei confite-
ant̄. oīa tamē veteris legis custodiūt. Ophite a
colubro nominati sunt. Coluber enī grece ophi
dicit̄. Colunt enim serpentē. dicentes ipsū in pa-
radisū induxisse virtutis cognitionē. Ualētinia-
ni a valentino quodā platonico sectatore vocati.
q eonas. id est secula quedā ī originē dei creatoris
induxit. xp̄m quoqȝ de virgine nihil corpis assūpsisse.
sed p eā quasi p fistulam transisse asseruit. Apellite
quorū apelles pnceps fuit. qui creatorē angelum
nescio quē gloriosū. supioris dei faciēs deū legis
isrl̄. illū igneum affirmans. Apellite quorum auctor
apelles. q dixit xp̄m non deū in veritate. sed hoīem
ī fantasia apparuisse. Archonciaci a pncipib⁹ ap-
pellant̄. q vniuersitatē quā de⁹ cōdidit opa ee ar-
chāgelorum defendūt. Adamiani vocati ꝙ ade imi-
tentur nuditatē. vnde ⁊ nudi orāt. ⁊ nudi inter se
mares feminęqȝ cōueniūt. Caināni pinde sic ap-
pellati. quia cain adorāt. Sethiani nomē accepe-
rūt a filio adā q vocat⁹ ē seth. dicentes eundē esse
xp̄m. Melchisedechiani vocati p eo ꝙ melchise-
dech sacerdotē dei non hoīem fuisse sed virtutē dei
esse arbitrant̄. Angelici vocati. quia angelos colūt.
Apl̄ici hoc sibi nomē ideo presūpserunt ꝙ nihil
possidentes pprium. nequaꝗ recipiāt eos qui aliqd

in hoc mūdo viunt. Cerdoniani a cerdone quodam noiati qui duo contraria pncipia asserunt. Marcionistę a marcione stoico philosopho appellati q cerdonis dogma secut᷒ alterū bonū alterū iustū deū asseruit tanq̄ duo principia creatoris & bonitat. Artoteritę ab oblatiōe vocati. Panē eni & caseū offerūt dicentes pmis hominibus oblationē a fructib᷒ terrę & a fructib᷒ ouium fuisse celebratā. Aquarij appellati eo q aquā solam offerūt in calice sacramenti. Seueriani a seuero exorti. vinū non bibunt vetus testamentū & resurrectionem nō recipiunt. Taciani a taciano quodā vocati qui & encratitę dicti q carnes abhominant. Alogij vocant tanq̄ sine verbo. Logos eni grece verbū dicit. Deū eni verbū non credunt respuentes iohannis euangeliū & apocalypsin. Catafrigis nomē puintia catafrigia dedit q ibi extiterūt. auctores eorū montanus prisca & maximilla fuerūt. Hi aduentū sci spūs nō i apostolis ꝫ in se traditū asserūt. Catharos ꝓpt mundiciā ita se noiauerūt. Gloriantes eni de suis meritis negant penitentib᷒ veniā petōꝝ. Viduas si nupserint tāq̄ adulteras dānāt. Mūdiores se ceteris predicant. Qui nomē suum si cognoscere vellent mundanos se poti᷒ q̄ mundos vocarent. Pauliani a paulo samosateno exorti sunt qui dixit non semp fuisse xpm sed a maria sūpsisse initiū. Hermogeniani ab hermogene quodā vocati q materiā nō natā introducēs deo nō nato eā cōparauit matremq3 elemētoꝝ & deam asseruit qs apl᷒s improbat elementis seruiētes. Manichei a quodā persa extiterunt qui vocatus est manes. Hic duas naturas & substātias introduxit id est bonam & malā. & animas ex deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. testamentū vetus respuit nouum ex parte recipit. Canomiani id est latine sine lege dicunt. Anthropomorphitę dicti ꝓ eo q simplicitate rustica deū habere humana mēbra quę in diuinis libris scripta sūt arbitrant: Anthropos eni grece latine homo interprat. ignorātes vocē dñi q ait: Spūs est de᷒. Incorporeus est enim nec mēbris distinguit nec corporis mole cēset. Heraclitę ab heraclio auctore exorti. Monachos tm̄ recipiūt coniugia respuūt regna celoꝝ paruulos habere nō credūt. Nouatiani a nouato romę vrbis presbytero exorti q aduersus corneliū cathedrā sacerdotalē conatus inuadere heresim instituit nolēs apostatas suscipere. & rebaptiçās baptiçatos. Montani heretici dicti q tempore psecutionis in montibus latuerūt qua occasione se a catholicę ecclesię corpore diuiserūt. Ebionitę ab ebione dicti siue a paupertate. Christū enim per prouectū solum verū iustum putant effectum. Unde competenter ebionei ꝓ paupertate intelligentię appellati sunt. Hi semi iudei sunt. & ita tenent euangeliū ut legē carnaliter seruent. aduersus quos ad galathas apostolus scribēs inuenit. Fotiniani a fotino gallogręcie syrmie epo nuncupati qui ebionitarū heresim suscitans asseruit xpm a maria p ioseph nuptiali coitu fuisse conceptum. Aeriani ab aerio quodā nuncupati sunt. Hi offerre sacrificiū ꝓ defunctis spernūt. Ethiani ab ethio sunt vocati. Idēq3 eunomiani ab eunomio quodā dialectico ethij discipulo ex cuius noie magis innotuerūt dissimilē patri asserentes filiū. & filio spiritū sanctū. Dicūt etiā nullū imputari peccatū in fide manētiū. Origeniani ab origene auctore exorti sunt dicentes q nō possit fili᷒ videre patrē nec spūs scūs filium. Animas q3 in mundi principio dicunt peccasse. & ꝓ diuersitate petōꝝ e celis vsq3 ad terras lapsas diuersa corpora quasi vincula meruisse eaq3 causa factū fuisse mundū. Noetiani a quodā noetio vocati qui dicebant xpm eūdē esse & patrē & spm scm ipsamq3 trinitatē in officioꝝ nominib᷒ nō in psonis accipiūt. Unde & patripassiani vocant quia patrem passum dicunt. Sabelliani ab eodem noetio pullulasse dicuntur cuius discipulū phibēt fuisse sabellium ex cui᷒ noie maxime innotuerunt. vnde & sabelliani vocati sūt. Hi vnam psonā patris & filij & spūs sancti astruūt. Arriani ab arrio alexandrino presbytero orti sunt qui coęternū patri filium nō agnoscens diuersas i trinitate substātias asseruit ꝯtra illud qd ait dñs: Ego & pater vnū sumus. Macedoniani a macedonio cōstantinopolitano epo dicti sunt negantes deū esse spiritū sanctum. Apollinaristę ab apollinare vocati sūt dicētes xpm corp᷒ tm̄modo sine aīa suscepisse. Antidicomaritę appellati sūt ꝓ eo q marię virginitati cōtradicūt asserētes eam post xpm natā viro suo cōmixtā fuisse. Metangismonitę ideo tale nomen acceperūt q angios grece vas dicit. Asserūt eni sic esse in patre filiū tanq̄ vas minus intra vas mai᷒. Patriciani a quodā patricio nūcupati sūt q substātiā humanę carnis a diabolo conditā dicūt. Coliuthiani a quodā coliutho nominati qui dicūt deū nō facere malū contra illud qd scriptū est: Ego dñs creans mala. Floriani a florino qui ecōtrario dicūt deū creasse mala contra id qd scriptū est: Fecit deus oia bona. Donatistę a donato quodam afro nūcupati qui de numidia veniēs totā pene africā sua psuasiōe decepit asserēs minorē patre filiū. & minorē filio spiritū scm. & rebaptiçaus catholicos. Bonosiani a bonoso quodā epo exorti ꝓdunt q xpm filiū dei adoptiuū non ꝓpriū asserūt. Circūcelliones dicti eo q agrestes sunt qs cotopitas vocāt supradictę heresis habentes doctrinā. Hi amore martyrij semetipsos perimūt ut violent de hac vita discedentes martyres nominent. Priscillianistę a priscilliano vocati q i hispania ex errore gnosticoꝝ & manicheoꝝ permixtum dogma composuit. Luciferiani a lucifero syrmie episcopo orti qui epos catholicos qui constantij psecutione perfidię arrianorū consentientes erāt & postea correpti redire in catholicā delegerūt damnantes siue

quod crediderant· siue qđ se credidisse simulaue/ rāt·quos ecclesia catholica materno recepit sinu tanq̃ petrū post fletū negationis. Hanc illi ma/ tris charitatē supbe accipientes· eosq3 recipe no/ lentes a coione recesserūt. ⁊ cum ipso lucifero au/ ctore suo qui mane oriebat̃ cadere meruerūt. Jo/ uinianiste a iouiniano quodam monacho dicti· asserentes nullā nuptiarū ⁊ virginū esse distantiā nullūq3 inter abstinētes. ⁊ simplicit̃ epulātes esse discrimē. Eluidiani ab eluidio noīati·qui dicunt post natū xp̄m alios mariā filios de viro ioseph peperisse. Paterniani a paterno quodā exorti·q̄ inferiores corpis partes a diabolo factas opināt̃. Arabici nūcupati eo q̄ i arabia exorti sūt·dicen/ tes aīam cū corpe mori atq3 in nouissimo vtrūq3 resurgē. Tertulianiste dicti a tertuliano presbro africane puintie ciuitatis carthaginensis· animā imortalē esse·sed corpoream predicātes. ⁊ aīas ho/ minū pctor̄ post mortē in demones verti putan/ tes. Tessereschedecadite dicti· qđ. xiiij. luna pasca cū iudeis obseruādū cōtēdūt. Nā tesseres quat/ tuor·deca decē significat. Nyctages a somno nū/ cupati q̄ vigilias noctis respuant· supstitionem esse dicētes·iura temerari diuina q̄ noctem ad re/ quiem tribuit. Pelagiani a pelagio monacho ex/ orti. Hi liberū arbitriū diuine gratie anteponūt dicentes sufficere voluntatē ad implēda iussa di/ uina. Nestoriani a nestorio cōstantinopolitano epo nūcupati·qui beatā virginē mariā non dei ß hoīs tm̄modo asseruit genitricē·ut aliā psonam carnis·aliā faceret deitatis·nec vnū xp̄m i verbo dei ⁊ carne credidit· sed sepatim atq3 seiunctim alterū filiū dei·alterū hoīs predicauit. Euticiani dicti ab eutice constantinopolitano abbate· qui xp̄m post humanā assumptionē negauit existere de duabus naturis·sed solā in eo asseruit diuinā naturā esse. Acephali dicti·id est sine capite quē sequūtur heretici. Nullus enī eor̄ repitur auctor a quo exorti sint. Hi triū chalcedonēsiū capitulo/ rū impugnatores duar̄ in xp̄o substantiar̄ ꝓprie/ tatem negāt ⁊ vnā in eius psona naturā predicāt. Theodosiani ⁊ gaianite appellati a theodosio ⁊ gaiano·qui tēporib⁹ iustiniani principis i alexan/ dria populi puersi electione vno die sunt ordinati epi. Hi errores euticetis ⁊ dioscori sequētes·chal cedonense conciliū respuūt·ex duabus vnā i xp̄o naturā asserūt·quā theodosiani corruptā·gaia/ nite incorruptam contendūt. Gnoite ⁊ tritoite a theodosianis exorti sūt·ex quib⁹ gnoite ab igno/ rantia dicti·q: puersitate a qua exorti sunt id ad/ ijciūt·q̄ xp̄i diuinitas ignoret futura que sūt scri/ pta de die ⁊ hora nouissima·non recordantes xp̄i psonā in esaia loquētis: dies iudicij i corde meo. Tritoite v̄o vocati q̄ sicut tres psonas i trinita/ te·ita q3 tres astruūt deos esse·ꝯtra illud qđ scri/ ptum ē. Audi isrl̄·dn̄s deus tuus·deus vnus est. Sunt ⁊ alie hereses sine auctore ⁊ sine nominib⁹ ex quibus alie triformē putāt deū esse·alie xp̄i di/ uinitatem passibilē dicunt. alie xp̄i de patre na/ tiuitati initiū tēporis dant. alie liberationē ho/ minū apud inferos factā xp̄i descensione nō cre/ dunt. alie aīam imaginē dei negāt. alie aīas cō/ uerti in demones ⁊ in quecunq3 animalia existi/ mant. alie de mūdi statu dissentiūt. alie innume/ rabiles mundos opinantur. alie aquam deo co/ eternam faciūt. alie nudis pedib⁹ ambulant. alie cum hominib⁹ non manducant. He sunt hereses aduersus catholicā fidē exorte. ⁊ ab apostolis ⁊ a scīs patribus uel cōcilijs predamnate·que dum in se multis errorib⁹ diuise·iuicē sibi dissentiunt·coī tamē nomine aduersus ecclesiā dei conspirāt. Sz ⁊ quicūq3 aliter scripturam sanctam intelligit·q̄ sensus spūs sancti flagitat a quo cōscripta est·licz de ecclesia nō recesserit· tn̄ heretic⁹ appellari pōt.

De philosophis gentiū Cap. vi.

Philosophi greca appellatione vocantur qui latine amatores sapiētie interpretan/ tur. Est enī philosophus qui diuinar̄ ⁊ humanar̄ rerū scientiā habet. ⁊ oēm bene viuen/ di tramitem tenet. Nomē philosophor̄ primū a pythagora fertur exortū. Nam dum antea gre/ ci veteres sophistas·id est sapiētes aut doctores sapientie semetipsos iactanti⁹ nominarēt·iste in/ terrogatus quid profiteret̃·verecūdo noīe philo/ sophū·id est amatorem sapientie se esse r̄ndit: qm̄ sapientē ꝓfiteri arrogantissimū videbatur: Ita deinceps posteris placuit·ut quantalibet de reb⁹ ad sapientiā ptinentibus doctrina quisq3 uel sibi uel alijs videret̃ excellere·nō nisi philosoph⁹ vo/ caretur. Idē aūt philosophi triplici genere diui/ dunt̃. Nam aut physici sūt·aut ethici·aut logici. Physici dicti·quia de naturis tractant. Natura quippe physis grece vocat̃. Ethici·q: de moribus disputant. Mos enī apud grecos ethis appella/ tur. Logici autē·quia in naturis ⁊ morib⁹ rōnem adiungūt. Ratio enī grece logos dicit̃. Diuisi sūt aūt ⁊ hi in heresibus suis·habentes quidē nomi/ na ex auctorib⁹·ut platonici·epicurei·pythagori/ ci·alij a locis cōuēticulor̄ ⁊ stationū suar̄·ut pe/ ripatetici·stoici·achademici. Platonici a platone philosopho dicti. Hi enī animarū creatorem esse deum·corporum angelos asserunt. ⁊ post multos annorū circulos in diuersa corpora redire ani/ mas dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus enim fuit athenis· quam pisianactia appellabant·in qua picta erant gesta sapientium atq3 virorū for/ tiū historie. In hac porticu sapientes philoso/ phabantur·ex qua ⁊ stoici dicti sunt. Grece enim porticus stoa dicitur. Hāc sectā prim⁹ zeno insti/ tuit. Hi negant sine virtute effici quemq̄ beatū. Omne pctm̄ vniforme esse asserūt·dicētes: sic ille nocens erit qui paleas furatus fuerit q̄ qui aurū· qui mergū occiderit q̄ qui equū. Nō enī animal crimen sed anim⁹ facit. Hi etiā animā cū corpore perire dicūt. Animā q3 virtutē cōtinentie eē ne/ gant·affectāt gloriā eternā cum se fateantur non

esse eternos. Achademici appellati a villa plato/
nis achademia athenarum. ubi idem plato doce/
bat. Hi omnia incerta opinant̃. Sꝫ sicut fatẽdũ
ẽ. multa incerta ⁊ occulta esse que voluit deus ex/
cedere hominis intelligentiam. sic tam plurima
esse que possint ⁊ sensus penetratione comprehen/
di. Hanc sectam Arcesilaus cyrenaicus philoso
phus repperit. cuius sectator fuit democritus. qui
dixit tanꝙ in puteo alto. ita ut fundus nullus sit
ita in occulto iacere veritatem. Peripatetici a de/
ambulatiõe dicti. eo ꝙ Aristoteles auctor eorum
deambulãs disputare solit⁹ esset. Hi dicũt quan/
dam particulã anime esse eternã. de reliquo ma/
gna ex parte esse mortalem. Cinici ab ĩmundicia
impudentie nuncupati. Contra humanam enim
verecundiã in propatulo coire cũ coniugibus eis
mos erat. censentes licitum honestũqꝫ esse palam
cum vxoribus concũbere. quia coniugiũ iustum
est. publice id predicãtes agendum esse. ut canes
in vicis uel plateis. Unde ⁊ a canibus quorũ vi/
tam imitabant̃ etiã vocabulum nomenqꝫ traxe/
runt. Epicurei dicti ab Epicuro quodam philo/
sopho amatore vanitatis nõ sapientie. quem etiã
ipsi philosophi porcum nominauerũt. quasi vo/
lutans ĩ ceno. carnalem voluptatẽ corporis sum/
mũ bonum asserens. qui etiam dixit nulla proui/
dentia diuina instructum esse aut regi mundũ. ꝫ
originem rerũ atomis. id est insecabilib⁹ ac soli/
dis corporibus assignauit. quorũ fortuitis cõcur/
sionibus vniuersa nascant̃ ⁊ nata sint. Asseruit
aũt deum nihil agere. omnia cõstare coporibus.
animam nihil aliud esse ꝙ̃ corpus. Unde ⁊ dixit:
nõ ero postea ꝙ̃ mortuus fuero. Gymnosophiste
nudi ꝑ opacas indie solitudines phibentur phi/
losophari. adhibẽtes tm̃ genitalibus tegmina.
Gymno enĩ ex eo dictũ est. ꝙ iuuenes nudi exer/
cerent ĩ campo. vbi pudenda sola tm̃ operiũt. Hi
⁊ a generando se cohibent. Theologi autẽ idem
sũt qui ⁊ physici. Dicti aũt theologi qm̃ in scri/
pturis suis de deo dixerũt. quorum varia constat
opinio. quid deus esset. dũ quererent. Quidã enĩ
corporeo sensu hũc mundũ visibilem ex quattuor
elementis. deum esse dixerũt. ut Dionysius stoic⁹.
Alij ṽo spiritaliter intellexerunt mentẽ esse deũ.
ut Thales milesius. Quidam animũ in omnib⁹
cõmanentẽ ⁊ lucidũ. ut Pythagoras. Quidam
deũ sine tempore incõmutabilẽ. ut Plato. Qui/
dam mentẽ solutam. ut Cicero. Quidã ⁊ spiritũ
⁊ mentẽ. ut Uarro. Inuentũ enĩ solũmodo deum
nõ ut inuenerũt exposuerunt. quia euanuerunt in
cogitationibus suis. Dicentes enĩ se esse sapiẽtes
stulti facti sunt. Item platonici quidẽ deũ cura/
torem ⁊ arbitrũ ⁊ iudicẽ asserunt. Epicurei ocio/
sum ⁊ inexercitatũ. De mũdo aũt platonici affir/
mãt incorporalẽ. stoici corporalẽ. Epicur⁹ atho/
mis. pythagoras ex numeris. heraclitus ex igne
vnde ⁊ Uarro. ignem mundi animũ dicit. ꝑinde
ꝙ in mundo ignis omnia gubernet. sicut anim⁹
in nobis: Qꝫ vanissime. qui cũ ẽ inquit ĩ nobis.
ipsi sumus. cũ exit emorimur. Ergo ⁊ ignis cũ de
mundo ꝑ fulgura proficiscit̃. mundus emorit̃. Hi
philosophorũ errores etiã apud ecclesiam indu/
xerunt hereses. Inde eonas ⁊ forme. nescio que.
inde apud arrium trinitas nominis. ⁊ apud Ua/
lentinũ platonicus furor. Inde marcionis deus
melior de tranquillitate. a stoicis enim venerat. ⁊
ut anima interire dicat̃. epicurus obseruatur. ⁊ ut
carnis resurrectio neget̃. de vana omniũ philoso/
phorũ schola sumit̃. ⁊ vbi materia cum deo equat̃
Cenonis disciplina ẽ. ⁊ vbi quid de igneo deo le/
git̃. heraclit⁹ interuenit. Eadẽ materia apud he/
reticos ⁊ philosophos volutat̃. idem ⁊ tractatus
implicantur.

De poetis Cap. VII.

Poete inde sũt dicti. sicut ait Tranquil/
lus. Cum primũ homines exuta feritate
rationẽ vite habere cepissẽt. seqꝫ ac deos
suos nosse. cultum modicũ ac sermonẽ necessariũ
cõmenti sibi vtriusqꝫ magnificentiã ad religionẽ
deorum suorũ excogitauerunt. Igitur ut templa
illis domibus pulchriora ⁊ simulacra corporibus
ampliora faciebãt. ita eloquio etiam quasi augu/
stiore honorandos putauerunt. laudesqꝫ eorum ⁊
verbis illustrioribus ⁊ iocũdioribus numeris ex/
tulerunt. Id genus quia forma quadã efficit̃. que
poetes dicit̃. poema vocitatum est. eiusqꝫ fictores
poete. Uates a vi mentis appellatos Uarro au/
ctor est. uel a viendis carminib⁹ id ẽ flectẽdis. hoc
est modulandis. ⁊ ꝑinde poete latine vates. olim
scripta eorum vaticinia dicebant̃. ꝙ vi quadam ⁊
quasi vesania in scribendo cõmouerentur. uel ꝙ
modis verba connecterent̃. viere enĩ antiquis pro
vincire ponentib⁹. etiam ꝑ furorem diuini eodem
erant nomine. quia ⁊ ipsi quoqꝫ pleraqꝫ versibus
efferebãt. Lyrici poete dicti apo tu lyrin. id est a
varietate carminũ. Unde ⁊ lyra dicta. Tragedi
dicti. ꝙ initio canentibus premium erat hircus.
quem greci tragos vocant. Unde ⁊ Oratius.
Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum.
Iam dehinc sequentes tragici multum hono/
rẽ adepti sunt. excellentes in argumentis fabu/
larum ad veritatis imaginẽ fictis. Comedi ap/
pellati siue a loco quia circũ pagos agebãt. quos
greci comas vocant. siue a cõmessatione. Sole/
bant enĩ post cibum homines ad eos audiendos
venire. Sed comici priuatorũ hominũ predicant
acta. tragici ṽo res publicas ⁊ regum historias.
Item tragicorum argumenta ex rebus luctuosis
sunt. comicoꝝ ex rebus letis. Duo sunt autẽ gene/
ra comicorũ. id est veteres ⁊ noui. Ueteres qui ⁊
ioco ridiculares extiterunt ut Plautus. actius ⁊
Terentius. Noui qui ⁊ satyrici a quibus gene/
raliter vitia carpunt̃. ut Flaccus. persius. iuuena/
lis ⁊ alij. Hi enim vniuersorũ delicta corripiunt.
nec vitabatur eis pessimum quemqꝫ describere. nec
cuiuslibet peccata moresqꝫ reprehendere. Unde ⁊

nudi pingunt. eo ꝙ ꝑ eos vitia singula denudentur. Satyrici aūt dicti. siue ꝙ pleni sint omni facundia. siue a saturitate ⁊ copia. De pluribus enī simul reb⁹ loquunt. seu ab illa lance que diuersis frugum uel pomoꝝ generibus ad templa gentiliū solebat deferri. aut a satyris nomen tractum. qui multa habent ea que ꝑ vinolentiā dicunt. Quidam aūt poete theologi dicti sūt. qm̄ de dijs carmina faciebant. Officium autē poete in eo est ut ea que vere gesta sunt. in alias species obliquis figurationibus cū decore aliquo conuersa trāsducant. vnde ⁊ Lucanus ideo in numero poetarum nō ponit: quia videtur historias composuisse nō poema. Apud poetas autē tres characteres esse dicēdi. vnū in quo tm̄ poeta loquit. ut est ī libris Virgilij georgicorū. Alium dramaticum. in quo nusꝙ poeta loquit. ut est in comedijs ⁊ tragedijs Tertiū mixtum. ut ē in eneide. Nam poeta illic ⁊ introducte ꝑsone loquunt.

De sibyllis Cap. VIII

Sibylle generalit dicunt omnes femine vates lingua greca. Nā syos eolico sermone deus. belen greci mentē nuncupāt quasi dei mentem. Proinde igit q: diuinā voluntatem hominib⁹ interpretari solebāt. sibylle nominate sūt. Sicut enī omnis vir ꝓphetās uel vates dicit uel ꝓpheta. ita omnis femina ꝓphetans sibylla vocat. Quod nomē ex officio nō ex ꝓprietate vocabuli ē. Decem autē sibylle a doctissimis auctorib⁹ fuisse tradunt. Quarū prima de persis fuit. Secūda libyca. Tertia delphica. i. tēplo delphi apollinis genita. que ante troiana bella vaticinata est. cui⁹ plurimos ꝟsus operi suo homerus inseruit. Quarta cimmeria ī italia. Quinta erythrea nomine eriphyla. in babylone orta. que grecis iliū petētibus vaticinata est. peritura esse troiam ⁊ Homerū mendacia scripturū. Dicta aūt erythrea. quia in eadem insula eius inuenta sunt carmina. Sexta samia. que phemonoe dicta est. a samo īsula. vnde fuit cognominata. Septima cumana nomine amalthea que nouē libros attulit Tarquinio prisco in quibus erant decreta romana cōscripta. Ipsa est ⁊ cymea; de qua Virgili⁹: Ultima cymei venit iā carminis etas. Dicta aūt cumana a ciuitate cumas. que ē in campania. cui⁹ sepulchrū in sicilia adhuc manet. Octaua hellespōtia in agro troiano nata que scribit Solonis ⁊ Cyri fuisse temporib⁹. Nona phrygia que vaticinata est ancyre. Decima tyburtina noīe albunea. Quarū omniū carmina efferunt. in quibus de deo ⁊ de xp̄o ⁊ de gentib⁹ multa scripsisse manifestissime comprobant. Celebrior autē inter ceteras ac nobilior erythrea ꝑhibetur.

De magis Cap. VIIII.

Magorum primus Zoroastes rex bactrianorum. quē Ninus rex assyrioꝝ prelio interfecit. de quo Aristoteles scribit ꝙ vicies centūmilia versuū ab ipso condita indicijs voluminū eius declarent. Hanc artē multa post secula Democritus ampliauit quādo ⁊ hippocrates medicine disciplina effloruit. Apud assyrios aūt magice artes copiose sunt. testante Lucano: Quis noscere fibra facta queat. quis ꝑdat aues qs fulgura celi seruet. ⁊ assyria scrutet sidera cura. Itaqꝫ hec vanitas magicarū artiū. ex traditione angeloꝝ maloꝝ in toto terrarū orbe plurimis seculis valuit. ⁊ ꝑ quādam scientiā futuroꝝ ⁊ infernorū ⁊ inuocatiōes eoꝝ inuenta sunt aruspicia augurationes ⁊ ipsa que dicunt oracula ⁊ necromantia. Nec mirū de magorum prestigijs. quorū intantū ꝑdicere maleficioꝝ artes. ut etiam moysi simillimis signis resisterēt. vertentes virgas in dracones. aquas in sanguinē. Fert ⁊ quedam maga famosissima Circe. que socios Ulixis mutauit in bestias. Legit ⁊ de sacrificio qd̄ Arcades deo suo lyceo imolabat. ex quo quicūqꝫ sumerent. in bestiarum formas cōuertebant. Hinc apparet nō esse ī totū dubiū qd̄ nobilis ille poeta scripsit de quadā femina. que magicis artib⁹ excellebat. Hec inquit se carminib⁹ ꝓmittit soluere mentes. Quas velit ast alijs duras imittere curas. Sistere aquā fluuijs ⁊ vertere sidera retro. Nocturnosqꝫ ciet manes. mugire videbis sub pedibus terrā. ⁊ descēdere montib⁹ ornos. Quid plura? Si credere fas est dephitonissa ut ꝓphete Samuelis animā de inferni abditis euocaret. ⁊ viuorū presentaret conspectibus. si tamen animā ꝓphete fuisse credam⁹ ⁊ nō aliquā phantasmaticam illusionē sathane fallacia factā. Prudentius quoqꝫ de mercurio sic ait. Tradit hic extinctas sumpto moderamine virge. In lucem reuocasse animas. Ast alios damnasse neci. Et post paululū adiecit. Murmure nā magico tenues excire figuras. Atqꝫ sepulchrales scire incantare fauillas. Uita itidem spoliare alios ars noxia nouit. Magi sunt qui vulgo malefici ob facinorū magnitudinem nuncupant. Hi ⁊ elemēta concutiūt turbāt mentes hominū. ac sine vllo veneni haustu violentia tm̄ carminis interimūt. vnde ⁊ Lucanus. Mens hausti nulla sanie polluta veneni incantata perit. Demonib⁹ enī accitis audēt ventilare: ut quisqꝫ suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine vtunt ⁊ victimis. ⁊ sepe contingunt corpora mortuorū. Necromantij sunt. quorū percantationibus vident resuscitati mortui. diuinare ⁊ ad introgata respōdere. Necro enī grece mortuus. mantia diuinatio nuncupat. ad quos suscitandos. cadaueri sanguis adijcitur. Nam amare demones sanguinē dicunt. Ideoqꝫ quotiēs necromātia fit. cruor aq̄ miscet ut colore sanguinis facili⁹ prouocent. Hydromātij ab aqua dicti. Est enim hydromantia ī aque inspectiōe vmbras demonum euocare. ⁊ imagines uel ludificationes eorū videre. ibiqꝫ aliqua ab eis audire. vbi adhibito sanguine etiā inferos perhibentur sciscitari. Quod genus diuinationis a

persis dicitur allatum. Varro dicit diuinationis quattuor esse genera: terram·aquam·aerē ⁊ ignē. Hinc geomantiam· hydromantiā· aeromantiā piromantiam dictam constat. Diuini dicti·quasi deo pleni. Diuinitate enim se plenos simulant ⁊ astutia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant. Duo sunt autem genera diuinationis ars ⁊ furor. Incantatores dicti sunt qui artē verbis peragunt. Arioli vocati propter ꝙ circa aras idolorum nefarias preces emittunt· ⁊ funesta sacrificia offerunt· hisqꝫ celebritatibus demonū responsa accipiunt. Aruspices nuncupati quasi horarum inspectores. Dies enim ⁊ horas in agēdis negocijs operibusqꝫ custodiunt. ⁊ quid p singula tempora obseruare debeat homo intendunt. Hi etiā exta pecudum inspiciunt ⁊ ex eis futura predicunt. Augures vero sunt qui volatus auiū ⁊ voces intendunt aliaqꝫ signa rerum uel obseruationes improuisas hominib⁹ occurrentes. Iidem ⁊ auspices. Nam auspicia sunt que iter facientes obseruant. Dicta sunt autem auspicia quasi auiū aspicia. ⁊ auguria quasi auiū garria· hoc est auiū voces ⁊ linguas. Item augurium quasi auigeriū quod aues gerūt. Duo sunt autem genera auspiciorum. vnum ad oculos. alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus. ad aures vox auiū. Phytones· a pythio apolline dicti· ꝙ is auctor fuerit diuinādi. Astrologi dicti eo ꝙ i astris augurantur. Genethliaci appellati propter nataliū cōsiderationem dierum. Geneses enim hominū p duodecim celi signa describunt· siderūqꝫ cursu nascentium mores actus ⁊ euentus predicare conantur· id est quis quali signo fuerit nat⁹· aut quē effectum habeat vite qui nascitur. Hi sunt q̄ vulgo mathematici vocantur· cuius supstitionis genus constellationes latini vocant· idē notationes siderum· quomodo se habeat cum quisqꝫ nascitur. Primum autem· idem stellarum interpretes magi nūcupabantur· sicut de his legit̄ qui in euangelio natum christum annūciauerunt· postea hoc nomine soli mathematici. Cuius artis scientia vsqꝫ ad euangeliū fuit cōcessa· ut christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de celo interpretaretur. Horoscopi dicti· ꝙ horas natiuitatis hominū speculant̄ dissimili ⁊ diuerso fatu. Sortilegi sūt· qui sub nomine ficte religionis p quasdam quas sanctorū sortes vocant· diuinationis scientiam ꝓfitent̄· aut quarūcunqꝫ scripturarum inspectione futura ꝓmittunt. Salisatores vocati sunt· quia dum eis membrorū quecūqꝫ partes salierint· aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare predicunt. Ad hec aūt oīa ptinent ⁊ ligature execrabiliū remediorꝫ que ars medicorum condemnat· siue in precantationib⁹ siue in characteribus uel in quibuscunqꝫ rebus suspendendis atqꝫ ligandis. In quib⁹ omnibus ars demonū est ex quadam pestifera societate hominū ⁊ angelorꝫ malorꝫ exorta. Unde cuncta vitanda sūt a xpiano ⁊ omni penitus execratione repudianda atqꝫ dānanda. Auguria autē auiū· phryges primi inuenerunt. Prestigium vero mercurius primus dicit̄ inuenisse. Dictū āt prestigiū ꝙ prestringat aciem oculorū. Aruspicine artem primus etruscis tradidisse dicitur quidā sages· hic ex horis aruspicinam dictauit. ⁊ postea non apparuit. Nam dicitur fabulose arante quodā rustico subito hūc ex glebis exiluisse. ⁊ aruspicinam dictasse qua die ⁊ mortu⁹ ē. Quos libros romani ex etrusca lingua in ꝓpriam mutauerūt.

De paganis Cap. x.

Pagani ex pagis atheniēsiū dicti vbi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus ⁊ pagis gentiles lucos idolaqꝫ statuerunt. ⁊ a tali initio vocabulū pagani sortiti sūt. Gentiles sūt qui sine lege sūt. ⁊ nōdū crediderūt. Dicti aūt gentiles q̄a ita sunt ut fuerūt geniti· id ē sicut i carne descēderūt sub peccato scꝫ idolis seruientes ⁊ nec dū regenerati. Proinde gētiles primit⁹ nuncupant̄. Ipsi dicūtur grece ethnici. Ethnici enim ex greco in latinū interpretantur gentiles. Ethnos enim grece gens dicitur. Post fidē autē nō debere vocari gentes siue gentiles eos qui ex gentibus credūt· sicut post fidem dici iam nō potest iude⁹· testante paulo apostolo. ⁊ dicente iam xpianis. Quoniam cum gentes essetis· hoc ē infideles. Apostate dicuntur qui post baptismū xpi susceptū ad idolorū cultū ⁊ sacrificiorꝫ contaminationes reuertūt̄. Est aūt nomē grecum.

De dijs gentium. Cap. xi.

Quos aūt pagani deos asserūt· homines olim fuisse produntur. ⁊ pro vniuscuiusqꝫ vita uel meritis coli apud suos post mortem ceperūt ut apud egyptum isis· apud cretam iouis. apud mauros iuba· apud latinos faunus. apud romanos quirinus. Eodē quoqꝫ mō apud athenas minerua· apud samū iuno· apud paphū ven⁹· apud lēnos vulcan⁹· apud naxos liber· apud delos apollo. In quorꝫ etiā laudibus accesserunt ⁊ poete. ⁊ cōpositis carminib⁹ in celū eos sustulerunt. Nam quorundam adinuentiones artium cultū peperisse dicūt̄· ut esculapio medicina· vulcano fabrica. Ab actib⁹ aūt vocāt̄· ut mercuri⁹ ꝙ mercib⁹ preest· liber a libertate. Fuerūt etiā ⁊ q̄dā viri fortes aut vrbiū cōditores· qb⁹ mortuis homines q̄ eos dilexerūt· simulacra finxerūt· ut haberēt aliqd̄ ex imaginū cōtemplatiōe solatiū. sed paulatim hūc errorē psuadētib⁹ demonib⁹ ita in posteris ꝯstat irrepsisse· ut q̄s illi ꝓ sola noīs memoria honorauerūt· successores deos existimarēt atqꝫ colerent. Simulacrorꝫ vsus exort⁹ est· cum ex desiderio mortuorꝫ cōstituerēt imagines uel effigies tāqꝫ i celū recepti· ꝓ qb⁹ se i tris demones colēdi supposuerūt. ⁊ sibi sacrificari a decepť ⁊ pditis psuaserūt. Simulacra aūt a similitudine nūcupata eo ꝙ manu artificis ex lapide aliave materia eorꝫ vult⁹ imitant̄· in quorꝫ honore fingūt̄. Ergo simulacra uel ꝓ eo ꝙ sūt similia· uel ꝓ eo ꝙ

ſimulata atqꝫ conficta·vnde ⁊ falſa ſunt. Et notandum ꝙ latinus ſermo ſit ⁊ nõ hebreus. Apud eos enĩ idolũ ſiue ſimulacrũ ſemel dicit̃. Judei dicũt ꝙ iſmahel primꝰ ſimulacrũ luto fecerit. Gentiles autẽ primũ ꝓmetheũ ſimulacra hominũ de luto finxiſſe ꝑhibent·ab eoqꝫ natã eẽ artem ſimulacra ⁊ ſtatuas fingendi. Unde ⁊ poete ab eo homines primũ factos eſſe confingũt figurate·ꝓpter effigies. Apud grecos autẽ cecrops·ſub quo ꝑmũ in arce oliua orta ẽ. ⁊ atheniẽſiũ vrbs ex minerue appellatione nomen ſortita eſt. Hic primꝰ oĩuꝫ iouem appellauit·ſimulacra reꝑperit·aras ſtatuit·victimas imolauit·nequaꝙ̃ iſtiuſmodi rebꝰ in grecia vnꝙ̃ viſis. Idolatria idoloꝝ ſeruitus ſiue cultura interpretat̃. Nam latria grece·latine ſeruitꝰ dicit̃·que quantũ ad veram religionẽ attinet·non niſi vni ⁊ ſoli deo debet̃. Hanc ſicut impia ſuperbia ſiue hominũ ſiue demonũ ſibi exhiberi uel iubet uel cupit·ita pia humilitas uel hominũ ul' angeloꝝ ſanctoꝝ ſibi oblatam recuſat ⁊ cui debet̃ oſtendit. Idolum autẽ eſt ſimulacrũ·qḋ humana effigie factum ⁊ conſecratũ eſt·iuxta vocabuli interpretationẽ. Idos enĩ grece formam ſonat ⁊ ab eo ꝑ diminutionẽ idolũ deductum·eque apud nos formulã facit. Igit̃ omnis forma ul' formula idolũ ſe dici expoſcit. Inde idolatria omnis circa oẽ idolum famulatus ⁊ ſeruitus. Quidam ṽo latini ignorantes grece imperite dicunt idolum ex dolo ſumpſiſſe nomen·ꝙ̃ diabolus creature cultum diuini nominis inuexit. Demones a grecis dictos aiũt·q̃ſi Δαιμονασ. id ẽ ꝑitos ac reꝝ preſcios. Preſciũt enĩ futura multa. Unde ⁊ ſolent reſponſa aliqua dare. Ineſt enĩ illis cognitio rerũ plus ꝙ̃ infirmitati humane·partim ſubtilioris ſenſus acumine·partim experientia longiſſime vite·partim ꝑ dei iuſſum angelica reuelatiõe. Hi corporũ aereorũ natura vigent. Ante tranſgreſſionẽ quidem celeſtia corpora gerebant; lapſi ṽo in aereã qualitatẽ conuerſi ſunt·nec aeris illiꝰ puriora ſpacia·ſed iſta caliginoſa tenere permiſſi ſũt·qui eis quaſi carcer ẽ·vſqꝫ ad tempus iudicij. Hi ſũt preuaricatores angeli·quorũ diabolus princeps eſt. Diabolus hebraice dicit̃ deorſum fluens·q: quietus in celi culmine ſtare contẽpſit; ſꝫ ſuꝑbie pondere deorſum corruens cecidit. Grece ṽo diabolꝰ criminator vocat̃·uel ꝙ crimina in que ipſe illicit ad deum referat·uel q: electoꝝ innocentiã criminibꝰ fictis accuſet. Unde ⁊ ĩ apocalypſi voce angelica dicit̃. Proiectꝰ eſt accuſator fratrũ noſtroꝝ qui accuſabat illos in conſpectu dei noſtri die ac nocte. Sathanas in latinũ ſonat aduerſarius·ſiue tranſgreſſor. Ipſe eſt enim aduerſarius qui eſt veritatis inimicus. ⁊ ſemꝑ ſanctoꝝ virtutibꝰ contraire nitit̃. Ipſe ⁊ trãſgreſſor q: preuaricator effectus·in veritate qua conditus eſt nõ ſtetit. Idẽ ⁊ temptator·q: temptandam iuſtorum innocentiam poſtulat·ſicut in iob ſcribit̃. Antichriſtus appellatur·q: contra chriſtũ venturus eſt·nõ quõ quidam ſimplices intelligunt·antichriſtũ ideo dictũ ꝙ ante chriſtũ venturus ſit·id eſt poſt eum veniat chriſtus. Nõ ſic·ſed antichriſtus grece dicit̃·qḋ eſt latine contrarius chriſto. Anti enim grece·in latinũ contra ſignificat. Chriſtum enĩ ſe mentiet̃ dum venerit. ⁊ contra eum dimicabit. ⁊ aduerſabitur ſacramentis chriſti ut veritatis eius euangelium ſoluat. Nam ⁊ templũ hieroſolymis reparare ⁊ omnes veteris legis cerimonias reſtaurare tentabit. Sed ⁊ ille antichriſtus eſt qui negat eſſe dominũ chriſtũ. Contrarius enim chriſto eſt. Omnes enĩ qui exeũt de eccleſia. ⁊ ab vnitate fidei precidũt̃. ⁊ ipſi antichriſti ſũt. Bel idolum babyloniũ eſt·quod interpretat̃ vetus. Fuit enim hic belus pater nini primus rex aſſyriorum quem quidã ſaturnũ appellant·qḋ nomen ⁊ apud aſſyrios ⁊ apud afros poſtea cultum eſt. Unde ⁊ lingua punica bal deus dicit̃. Apud aſſyrios aũt bel vocatur quadam ſacroꝝ ſuoꝝ ratiõe. ⁊ ſaturnus ⁊ ſol. Beelphegor interpretatur ſimulacrum ignominie. Idolum enim fuit moab cognomento baal ſuꝑ montẽ phogor·quem latini priapum vocant deũ hortoꝝ. Fuit aũt de lampſaco ciuitate helleſponti·de qua pulſus eſt. ⁊ propter virilis membri magnitudinẽ in numerũ deorũ ſuoꝝ eum greci tranſtulerũt ⁊ in nomine ſacrauerũt hortorum. Unde ⁊ dicit̃ preeſſe hortis ꝓpter eoꝝ fecunditatem. Beelzebub idolum fuit accaron·qḋ interpretatur vir muſcarũ. Zebub enim muſca vocatur. Spurciſſimũ igit̃ idolum·ideo vir muſcaꝝ vocatur·ꝓpter ſordes idolatrie·ſiue ꝓpter ĩmundiciam. Belial ſine iugo. Belial hebraice bel dicitur idolum niniuitarũ. Behemoth ex hebrea voce in latinam linguã animal ſonat; ꝓpter ꝙ de excelſis ad terrena cecidit. ⁊ ꝓ merito ſuo ut animal brutum effectus ſit. Ipſe eſt ⁊ leuiathan id eſt ſerpẽs de aquis·quia in huius ſeculi mari volubili verſat̃ aſtutia. Leuiathan autẽ interpretat̃ additamentũ eorum; quoꝝ ſcilicꝫ niſi hominũ quibus ĩ paradiſo ſemel ꝑ culpam preuaricationis intulit mortem. ⁊ hanc vſqꝫ ad eternam mortẽ quotidie ꝑſuadendo adijcit uel extendit. Quedam autem noĩa deoꝝ ſuoꝝ gentiles ꝑ vanas fabulas ad rationes phyſicas conantur traducere·eaqꝫ in cauſis elementoꝝ compoſita eſſe interpretant̃. ſed hoc a poetis totum fictum eſt·ut deos ſuos ornarent aliquibus figuris·quos ꝑditos ac dedecoris infamia plenos fuiſſe hiſtorie confitent̃. Omnino enĩ fingendi locus vacat vbi veritas ceſſat. Saturnꝰ origo deorũ ⁊ totius poſteritatis a paganis deſignatur. Hunc latini a ſatu appellatũ ferũt·quaſi ad ipſum ſatio omniũ pertineat rerũ·uel a temporis longitudine ꝙ ſaturetur annis. Unde ⁊ eũ greci cronos nomen habere dicunt·id eſt tempꝰ·ꝙ filios ſuos fert̃ deuoraſſe·hoc ẽ·annos q̃s tempus ꝓduxerit in ſe reuoluit·uel eo ꝙ ſemina vnde oriũt iterũ redeũt. Hũc celi patris abſcidiſſe genitalia dicũt·q: nihil ĩ celo de ſeminibꝰ naſcit̃. Falcẽ

tenet inquiũt·ꝓpter agriculturam significandam uel ꝓpter tẽpoꝛa ⁊ annos ꝙ in se redeant·uel pꝛo/pter sapientiam ꝙ intus acuta sit. Jn aliquibus autẽ ciuitatibus saturno liberos suos gentiles imolabãt·ꝙ saturnum poetę liberos suos deuo/rasse solitum tradiderũt. Jouis fertur a iuuan/do dictus.⁊ iupiter q̃si iuuãs pater·hoc ẽ omni/bus pꝛestans. Hũc ⁊ pꝛiuato titulo·iouem opti/mũ dixerunt·dum fuisset incestoꝛ in suis·inpu/dicus in extraneis·quem modo taurum fingunt ꝓpter europę raptum·fuit enĩ in naui cuiꝰ insigne erat taurus·modo danaes p imbꝛem aureũ appe/tisse concubitũ·vbi intelligit̃ pudicitiã mulieris ab auro fuisse coꝛruptam·modo in similitudinẽ aquilę fuisse·ꝓpter ꝙ puerum ad stupꝛum rapue/rit·modo serpentẽ·q2 reptauerit.⁊ cygnum quia cantauerit. Et ideo nõ figurę iste sunt·ƺ plane de veritate scelera. Unde turpe erat tales deos cre/di·quales homines esse nõ debeant. Janũ dicũt quasi mundi uel cęli uel mensiũ ianuam. Duas ia/ni facies faciunt·ꝓpter oꝛientem ⁊ occidentẽ. Cũ ṽo faciũt eum quadrifrontẽ ⁊ ianum geminũ ap/pellant·ad quattuoꝛ mũdi partes hoc referũt uel ad quattuoꝛ elementa siue tempoꝛa. Sed dũ hoc fingũt·monstrum·non deum faciunt. Neptunũ aquas mũdi pꝛędicant.⁊ dictus ab eis neptunus quasi nube tonans. Uulcanũ volũt ignem.⁊ di/ctus vulcanus·quasi volãs candoꝛ·uel quasi vo/licanus·ꝙ p aerem volet. Jgnis enĩ de nubibus nascit̃·vnde etiã Homerus dicit eũ pꝛęcipitatum de aere in terras·ꝙ oẽ fulmen de aere cadit. Jd/circo aũt vulcanus de femoꝛe iunonis fingit̃ na/tus·ꝙ fulmina de imo aere nascũt̃. Claudus aũt dicit̃ vulcanus·q2 p naturã nũꝙ̃ est rectus ignis. ƺ quasi claudus·eiusmodi speciẽ motũqȝ habet. Jdeo aũt in fabꝛoꝝ foꝛnace eundem vulcanũ au/ctoꝛẽ dicũt·q2 sine igne nullũ metalli genus fun/di extendiqȝ potest. Pluton gręce latine diespiter uel dis pater·quem alij oꝛcum vocant·quasi re/ceptoꝛem moꝛtiũ. Unde ⁊ oꝛca nuncupat̃ vas qđ recipit aquas. Jpse ⁊ gręce charon. Liberũ a li/beramẽto appellatũ volũt·ꝙ quasi mares in co/eundo p eius beneficium emissis seminibus libe/rent̃·ꝙ idem liber muliebꝛi ⁊ delicato coꝛpe pin/gitur. Dicũt enim mulieres ei attributas.⁊ vinũ ꝓpter excitandã libidinẽ. Unde ⁊ frons eiꝰ pam/pino cingit̃·ƺ ideo coꝛonam vitteam ⁊ coꝛnu ha bet·q2 cum grate ⁊ moderate vinũ bibit̃·lętitiam pꝛestat.cũ vltra modum·excitat lites·id est quasi coꝛnua dat. Jdem aũt ⁊ lięus apo tu lyin·id ẽ ab hac dissolutione·ꝙ multo vino membꝛa soluant̃. Jste ⁊ gręce dionysius·a mõte indię nyso.vbi di/citur esse nutritus. Cęterũ ẽ ⁊ nysa ciuitas ĩ qua colit̃ idem liber·vnde ⁊ nysęus dictus est. Mer/curius sermo interpꝛetat̃. Nam ideo mercurius quasi medius currens dicit̃ appellatus·ꝙ sermo currat int̃ homines mediꝰ. Jdeo ⁊ hermes grę/ce·ꝙ sermo uel interp̃tatio·quę ad sermonẽ vtriqȝ ptinet hermenia dicit̃. Jdeo ⁊ mercibꝰ pꝛęesse·q2 inter vendentes ⁊ ementes sermo fit mediꝰ. Qui ideo fingit̃ habere pẽnas·q2 citius verba discur/runt.vnde ⁊ velox ⁊ errans inducit̃. Alas eius in capite ⁊ in pedibus·significare volucrẽ fieri per aera sermonem. Nunciũ dictũ·qm̃ p sermonem omnia cogitata enunciant̃. Jdeo aũt hunc furti magistrũ dicũt·q2 sermo animos audientiũ fal/lit. Uirgam tenet qua serpentes diuidit·id est ve/nena. Nam bellantes ac dissidentes interpꝛetũ oꝛatione sedantur.vnde ⁊ ƺm Liuiũ·legati pacis caduceatoꝛes dicunt̃. Sic enĩ p feciales bella in/dicebãt̃·ita pax p caduceatoꝛes fiebat. Hermes aũt gręce dicit̃ apo tes hermenias·latine inter/pꝛes q̃ ob virtutẽ multarũqȝ artiũ scientiã trime/gestus·id est ter maximꝰ nominatus est. Cur aũt cũ capite canino fingunt·hęc ratio dicit̃·ꝙ inter omnia animalia canis sagacissimũ genus ⁊ per/spicax habeat. Martem deum belli esse dicunt ⁊ martem appellatũ·q2 p viros pugnat̃·ut sit mars quasi mas·licȝ ⁊ tria sint genera consuetudinum sicut scytharũ·vbi ⁊ fęminę ⁊ viri ĩ pugnã eunt. Amaçonũ·vbi solę fęminę. Romanoꝝ aliarũqȝ gentiũ·vbi soli mares. Jtem martẽ dicunt·quasi effectoꝛem moꝛtiũ. Nam a marte moꝛs nũcupat̃. Unde ⁊ adulterũ dicunt·q2 belligerantibꝰ incer/tus ẽ. Qui ṽo nudo pectoꝛe stat·ut bello se quisqȝ sine foꝛmidine coꝛdis obijciat. Mars aũt apud gręcos gradiuus dicit̃·eo ꝙ in bello gradũ infe/rant qui pugnãt·aũt ꝙ impigre gradiant̃. Apol/linem q̃uis diuinatoꝛẽ ⁊ medicũ vellent·ipsũ ta/men solem etiã dixerũt·quasi solum. Jpsum titan quasi vnũ ex titanis qui aduersum iouem nõ fe/cit. Jpsum phębũ·quasi ephebũ·hoc ẽ adolescẽ/tem. Unde ⁊ sol puer pingit̃·eo ꝙ quotidie oꝛiat̃ ⁊ noua luce nascat̃. Pythiũ quoqȝ eũdem apolli/nẽ vocari aiũt·a pythone imensę molis serpente. cuius non magis venena ꝙ̃ magnitudo terrebat. Hũc apollo sagittarũ ictibus sternens·nominis q̃ spolia repoꝛtauit·ut pythius vocaret̃. Un/de ⁊ ob hoc insigne victoꝛię pythia sacra celebꝛã/da constituit. Dianã quoqȝ soꝛoꝛem eiꝰ similit̃ lu/nam ⁊ viarũ pꝛęsidem aiũt. Unde ⁊ virginem eã volũt.ꝙ via nihil pariat.⁊ ideo ambo sagittas habere fingunt̃·ꝙ ipsa duo sidera de cęlo radios vsqȝ ad terras emittũt. Dianã aũt vocatam·qua/si duanam·ꝙ luna die ac nocte appareat. Jpsam ⁊ lucinã asseuerãt·eo ꝙ luceat. Eandem ⁊ triuiã eo ꝙ tribꝰ fingat̃ figuris. De qua Uirgilius.tria virginis oꝛa dianę.q2 eadem luna·eadem diana ⁊ eadem ꝓserpina vocat̃. Sed cũ luna fingit̃·sub lustri splendet amictu·cũ succincta iacit calamos latonia virgo est·cũ subnixa sedet solio plutonia coniunx. Latonia aũt diana·eo ꝙ latonis fuerit filia. Cererẽ·id est terrã a creandis frugibꝰ asse/runt dictã·appellantes eã nominibꝰ plurimis. Di cunt etiã eã ⁊ opem·ꝙ ope melioꝛ fiat terra. Pꝛo/serpinã·ꝙ ex ea ꝓserpãt fruges. Uestã ꝙ herbis

uel variis vestita sit reb⁹·uel a vi sua stādo. Eandem ⁊ tellurē.⁊ matrem magnam fingūt·turritā cū tympano ⁊ gallo ⁊ strepitu cymbaloꝝ. Matrem vocatā ꝙ plurima pariat.magnam ꝙ cibū gignat. almā quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est eni alimētoꝝ nutrix t̃ra. Qꝫ simulacrū ei⁹cū claui fingit̃·q: tellus hyeme clauditur·vere apit̃·ut fruges nascantur. Qꝫ tympanū habet·significare volunt orbem terrę. Qꝫ curru vehit̃·dicit̃·q: ipsa est terra quę pendet in aere. Qꝫ sustinet̃ rotis·q: mund⁹ rotat̃ ⁊ volubilis est. Qꝫ leones illi subijciūt mansuetos·ut ostendāt nullū genus esse terrę tam ferū qđ nō subigi possit aut supari ab ea. Qꝫ in capite turritam gestat coronā ostendit suppositas terrę ciuitates quasi insignitas turrib⁹ constare. Qꝫ sedes fingunt̃ circa eam·q: cū omnia moueant̃.ipsam nō moueri. Qꝫ coribantes ei⁹ministri cū strictis gladijs esse fingunt̃ ut significet̃ omnes ꝑ terra sua debere pugnare. Qꝫ gallos huic deę ut seruirent fecerūt·significāt qui semine indigeant terram sequi oportere. In ea quippe omnia repiri. Qꝫ se apud eā iactāt·precipit̃ inquiunt·ut qui terram colunt·ne sedeant·semp enim esse qđ agant. Cymbaloꝝ aūt ęreoꝝ sonitus·ferramentoꝝ crepitus in colēdis agris·⁊ ideo ęre·ꝙ terrā antiqui colebant ęre prius ꝙ ferrū esset inuentū. Eandem vestam ⁊ ignem esse ꝓhibent.q: terram ignē habere non dubiū est·ut ex etna vulcanoqꝫ datur intelligi. Et ideo virginem putant·q: ignis inuiolabile sit elementū·nihilqꝫ nasci possit ex eo quippe qui omnia quę arripuerit assumat. Ouidius in fastis. Nec tu aliud vestam·ꝙ viuam intellige flammam. Nataqꝫ de flāma corpora nulla vides. Propterea ⁊ virgines ei seruire dicunt̃·eo ꝙ sicut ex virgine·ita nihil ex igne nascat̃. Junonem dicunt quasi ianonē·id est ianuā·ꝑ purgationib⁹ feminarū.eo ꝙ q̄si portas matronarū pandat.⁊ naturas nubētiū maritis. Ꝫ hoc philosophi. Poetę aūt iunonem iouis asserunt sororem ⁊ coniugem. Ignē eni ⁊ aerem iouē·aquam ⁊ terrā iunonem interpretant̃. Quorum duoꝝ ꝑmixtione vniuersa gignunt̃. Et sororem dicūt·ꝙ mūdi pars est. Coniugē·ꝙ cōmixta corpa tundit. Unde ⁊ virgili⁹. Tū pater omnipotēs fęcūdis imbribus ęther. Coniugis in gremiū lętę descendit. Minerua apud grecos athena dicit̃·id est femina. Apud latinos aūt mineruā vocatā quasi deam.⁊ munus artiū variarū. Hanc enim inuentricē multoꝝ ingenioꝝ ꝓhibent.⁊ inde eā artem ⁊ rationem interpretant̃.q: sine ratiōe nihil potest contineri. Quę ratio q: ex solo animo nascit̃·animūqꝫ putant esse in capite ⁊ in cerebro ideo eam dicūt de capite iouis esse natam·q: sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est. In cuius pectore ideo caput gorgonis fingit̃·ꝙ illic est omnis prudentia quę confūdit alios.⁊ imperitos ac saxeos comprobat·qđ ⁊ in antiquis imperatoꝝ statuis cernimus in medio pectore loricę ꝑpter insinuādā sapientiā ⁊ virtutē. Hęc minerua ⁊ tritonia dicit̃. Triton eni africę palus ē circa quā fert̃ virginali aꝑparuisse ętate·ꝑpter qđ tritonia nuncupata est. Unde ⁊ tanto procliuius dea credita est: quāto minus origo eius innotuit Pallas aūt dicta uel ab insula pallene in thracia in qua nutrita ē·uel apo tu pallein to dory.id est ab hastę concussione·uel ꝙ pallante gigantē occiderit. Venerē ex inde dicunt nuncupatā ꝙ sine vi femina eē virgo nō desinat. Hāc gręci aphroditi vocant·ꝑpter spumā sanguinis generantem. Aphros eni grece spuma vocatur. Qꝫ autē fingunt saturnum celio patri genitalia abscidisse.⁊ sanguinem fluxisse in mari·atqꝫ eo spuma maris concreta venus nata est·illud aiūt·ꝙ ꝑ coitū salsi humoris substātia est.⁊ inde aphroditi venerē dici·ꝙ coitus spuma est sanguinis: quę ex suco viscerū liquido salsoqꝫ constat. Ideo autē venerē vulcani dicūt vxorem·q: venereum officiū nō nisi calore consistit.vnde est. Frigidus in venerē senior. Nam ꝙ saturnus dicit̃ celio patri virilia amputasse quę in mare cadentia venerē creauerūt ideo fingit̃·q: nisi humor de celo in terrā descenderit·nihil creat̃. Cupidinē vocatum ferūt ꝑpter amorē. Est enim demon fornicatiōis. Qui ideo alatus pingit̃·q: nihil amantib⁹ leuius·nihil mutabilius inuenit̃. Puer pingit̃·q: stultus est ⁊ irrationabilis amor. Sagittā ⁊ facem tenere fingitur. sagittam q: amor cor vulnerat.facem q: inflāmat. Pan dicūt gręci·latini siluanū deū rusticoꝝ·quem in naturę similitudinem formauerūt. Unde ⁊ pan dictus ē·id est omne. Fingūt eni cū ex vniuersali elemētoꝝ specie. Habet eni cornua ī similitudinē radioꝝ solis ⁊ lunę. Distinctā maculis habet pellē·propter cęli sidera. Rubet eius facies·ad similitudinē ętheris. Fistulam septē calamoꝝ gestat·propter harmoniā cęli ī qua septē sunt soni ⁊ septē discrimina vocum. Villosus est q: tellus conuestita est.⁊ agit̃ ventis. Pars eius inferior fęda est·propter arbores ⁊ feras ⁊ pecudes. Caprinas vngulas habet·ut soliditatē terrę ostendat·quē volūt rerū ⁊ totius naturę deū. vnde ⁊ pan quasi omnia dicūt. Isis lingua ęgyptioꝝ terra appellat̃·quā isin volunt esse. Fuit eni isis regina ęgyptiorum inachi regis filia quę de grecia veniens egyptios litteras docuit: ⁊ terras colere instituit·propter qđ ⁊ terrā eius noīe appellauerūt. Serapis omniū maximus ęgyptiorum deus. Ipse est apis rex argiuoꝝ qui nauib⁹ transuectus in ęgyptū cum ibidem mortuus fuisset·serapis appellatus est ꝑpterea q: archa in qua mortuus ponit̃·quā sarcophagū vocant·soros grece dicit̃.⁊ ibi eū venerari sepultum ceperunt prius ꝙ templū eius esset instructū·velut soros. Sꝫ apis sorapis primo·deinde vna littera cōmutata serapis dict⁹ est. Apis fuit apud ęgyptios taurus serapi consecratus ⁊ ab eo ita cognominatus·quē ęgyptij instar numinis colebant·eo ꝙ de futuris

daret quędam manifesta signa. Apparebat enim
in memphis. Quē centū antistites ꝓsequebant̄ ꝛ
repēte velut lymphatici pręcinebāt. Hui⁹ capitis
imaginē sibi in heremo videri fecerunt. Fauni a
fando velut apo tes phones dicti·ꝙ a voce·nō si/
gnis ostēdere viderent̄ futura. In lucis eni cōsu/
lebant̄ a paganis. ꝛ respōsa illis nō signis ſ; vo/
cibus dabant. Geniū dicūt ꝙ quasi vim habeat
omniū rerū gignendarū·seu a gignendis liberis.
Unde ꝛ geniales lecti dicebant̄ a gentib⁹·q̄ no/
uo marito sternebant̄. Hec ꝛ alia sūt gentiliū fa/
bulosa figmēta quę interpretata sic habent̄ ut ea
nō intellecta damnabiliter tū adorent. Fatū aūt
dicūt esse quicquid dii fant̄·quicqd iupiter fatur.
A fando igit̄ fatū dicūt·id est a loquēdo. Qđ ni/
si hoc nomen iā in alia re soleret intelligi q̄ corda
hominū volumus inclinare·rationabilit̄ posse/
mus a fando fatū appellare. Nō eni abnuere pos/
sumus esse scriptū i litteris sanctis: semel locutus
est deus·duo hęc audiui. ꝛ cętera. Qđ eni dictum
est·semel locutus est·intelligit̄ imobiliter·hoc est
incōmutabilit̄ est locutus·sicut nouit incōmuta/
biliter oīa quę futura sunt ꝛ quę ipse facturus ē.
Tria aūt fata fingūt in colo. ꝛ fuso·digitisq; fila
ex lana torquentib⁹·ꝓpter tria tempora·pręteritū
qđ in fuso iam netū atq; inuolutū est. pręsens·qđ
inter digitos nentis traiicit̄. futurū in lana quę
colo implicata ē. ꝛ qđ adhuc ꝑ digitos nentis ad
fusum tāq̄ pręsens ad pręteritū traiiciendum est.
Parcas dicūt cata antiphrasin appellatas ꝙ mi/
nime parcant. Quas tres esse voluerūt·vnā quę
vitā hominis ordiat̄· alterā quę contexat·tertiā
quę rumpat. Incipim⁹ eni cū nascimur·sumus cū
viuimus·desinimus cū interimus. Fortunā a for/
tuitis nomen habere dicūt·quasi deā quandā res
humanas varijs casibus ꝛ fortuitis illudentem.
Unde ꝛ cęcam appellant·eo ꝙ passim i quoslibet
incurrens sine vllo examine meritorū ꝛ ad bonos
ꝛ ad malos venit. Fatū aūt a fortuna separant. ꝛ
fortunā quasi sit i his quę fortuitu veniūt·nulla
palam causa. Fatū vo appositū singulis ꝛ statutū
aiūt. Aiūt ꝛ tres furias feminas crinitas serpen/
tibus ꝓpter tres effectus qui in animis hominum
multas ꝑturbationes gignunt. ꝛ interdū cogunt
ita delinquere·ut nec fame nec ꝑiculi sui respectū
habere ꝑmittāt. Ira quę vindictā cupit·cupidi/
tas quę desiderat opes·libido quę appetit volup/
tates. Quę ideo furię appellantur ꝙ stimulis suis
mentē feriant. ꝛ quietā esse nō sināt. Nymphas
deas aquarū putant·dictas a nubib⁹. Nā ex nu/
bibus aquę. vnde deriuatū est. nymphas aquaꝝ
deas·quasi numina lympharū. Ipsas aūt dicunt
ꝛ musas·q̄s ꝛ nymphas·nec imerito. Nam aquę
motus musicen efficit. Nympharū apud gētiles
varia sunt vocabula. Nymphas quippe montiū
oreades dicūt·siluarū dryades·fontiū hamadry/
ades·cāpoꝝ naides. maris nereides. Heroas di/
cūt a iunone traxisse nomē. Grece eni iuno hera
appellat̄. Et ideo nescio·quis filius eius ꝓm gre/
corum fabulam heros fuit nūcupatus. hoc vide/
licet velut mysticū significante fabula qđ aer iu/
noni deputet̄ vbi volunt heroas habitare. Quo
noīe appellant alicui⁹ meriti animas defunctorū
q̄si heroas·id est viros aereos ꝛ celo dignos pro/
pter sapientiā ꝛ fortitudinem. Penates gentiles
dicebāt omnes deos quos domi colebāt. Et pe/
nates dicti ꝙ essent in penetralib⁹·id est in se/
cretis. Hi dii quō vocabant̄ uel quę nomina ha/
buerint ignorat̄. Manes dicunt deos mortuorū
quorū potestatē inter lunam ꝛ terram asserunt. a
quibus ꝛ mane dictū existimant·ꝙ putant habe/
re·quia man⁹·id est rarus est. Manes dictos si/
ue quia late manant ꝑ auras·siue quia mites sūt·
īmanib⁹ contrario noīe h̄ appellatos. Apulei⁹ aūt
ait eos cata antiphrasin dici manes· h̄ est mites
ac modestos cū sint terribiles ꝛ imanes·ut par/
cas·ut eumenidas. Laruas ex hominib⁹ factos
demones aiūt·qui meriti mali fuerint. Quarum
natura esse dicitur·terrere paruulos ꝛ in angulis
garrire tenebrosis. Lamias quas fabulę tradunt
infantes corripere ac laniare solitas·a laniando
specialiter dictas. Pilosi qui grece panite· latine
incubi appellant̄·siue inui ab ineundo passim cū
animalib⁹. Unde ꝛ incubi dicunt̄ ab incubando
hoc est stuprando. Sepe eni improbi existūt etiā
mulierib⁹. ꝛ earū peragūt cōcubitū·q̄s demones
galli dusios nuncupāt·q: assidue hanc peragunt
imundiciā. Quē aūt vulgo incubonē vocāt·hūc
romani faunū ficariū dicunt. ad quē Oratius di/
cit. Faune nympharū fugientiū amator ꝑ meos
fines; ꝛ aprica rura lenis incedas. Hunc alij sa/
tyrum vocant.

Incipit liber nonus
De linguis gentiū Cap. I.

Linguarū diuer/
sitas exorta est in ędificatiōe
turris post diluuium. Nam
prius q̄ superbia turris illius
in diuersos signorum sonos
humanā diuideret societatē·
vna omniū nationū lingua fuit quę hebręa voca
tur: qua patriarchę ꝛ prophetę vsi sunt nō solum
in sermonibus suis·verū etiam in litteris sacris.
Initio aūt quot gentes·tot linguę fuerunt. Dein/
de plures gentes q̄ linguę·q: ex vna lingua mul/
tę gentes sunt exortę. Linguę aūt dictę in hoc lo/
co ꝑ verbis quę ꝑ linguā fiunt genere locutionis
illo quo is qui efficit ꝑ id qđ efficit̄ nominat̄·sicut
os dici solet ꝑ verbis·sicut man⁹ ꝑ litteris. Tres
sunt autem linguę sacrę·hebrea·greca·latina·quę
toto orbe maxime excellunt. His eni tribus lin/
guis sup crucē dñi a pilato fuit causa eius scripta
Unde ꝛ propter obscuritatem sanctarū scriptu/
rarū·harū triū linguarū cognitio necessaria est·
ut ad alterā recurrat̄·dū siquā dubitationē noīs

uel interpretatiōis sermo vnius lingue attulerit. Greca aūt lingua inter ceteras gentiū clarior habetur. Est eni et latinis et omnib' linguis sonantior: cuius varietas in quinqꝫ partibus discernit. Quarū prima dicit cenedo: id est mixta siue cōmunis: qua omnes vtunt. Secūda attica: videlicet atheniensis: qua vsi sunt omnes grecie auctores. Tertia dorica quā habent egyptij et syri. Quarta ionica. Quinta eolica qua se eolisti locutos dixerūt. et sunt in obseruatiōe grece lingue eiusmodi certa discrimina. Sermo enim eorū ita est dispartitus. Latinas autē linguas quattuor esse quidam dixerūt: id est priscam: latinā: romanam: mixtā. Prisca est qua vetustissimi italie sub iano et saturno sūt vsi incondita: ut se habent carmina saliorū. Latina: quam sub latino et regibus tuscie ceteri in latino sūt locuti: ex qua fuerūt. xij. tabule scripte. Romana que post reges exactos a populo romano cepta est: quam neuius: plautus ennius: virgilius poete. et ex oratorib' graccus et cato et cicero uel ceteri effuderūt. Mixta que post imperiū latius ꝓmotum simul cū moribus et hominibus in romanā ciuitatem irrupit: integritatem verbi p soloecismos et barbarismos corrumpens. Omnes aūt orientis gentes in gutture linguam et verba collidunt: sicut hebrei et syri. Oēs mediterranee gentes in palato sermones feriunt sicut greci et asiani. Oēs occidentis gentes verba in dentibus frangunt: sicut itali et hispani. Syrus et chaldeus: vicin' hebreo est in sermone consonans in plerisqꝫ et litterarū sono. Quidam aūt arbitrant linguam ipsam esse chaldeam: q: abraham de chaldeis fuit. Q si hoc recipitur: quō in daniele hebrei pueri linguam quam nō nouerant doceri iubent? Omnē aūt linguam vnusquisqꝫ hominū: siue grecam siue latinam siue ceterarum gentium: aut audiendo potest tenere: aut legendo aut ex preceptore accipere. Cum autē omniū linguarū scientia difficilis sit cuiqꝫ: nemo tamē tam desidiosus est ut i sua gente positus sue gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putādus est: nisi animaliū brutorū deterior? Illa enim ꝓprie vocis clamorem exprimūt: iste deterior qui ꝓprie lingue caret noticia. Cuiusmodi autē lingua locutus est deus in principio mūdi cū diceret: fiat lux: difficile est inuenire. Nondū eni erant lingue. Item qua lingua insonuit postea exterioribus hominū auribus maxime ad primū hominē loquēs uel ad ꝓphetas: uel dū corporaliter insonuit vox dicentis dei: tu es filius meus dilectus. vbi a quibusdā creditur illa lingua vna et sola que fuit anteqꝫ esset linguarū diuersitas. In diuersis aūt gentib' creditur qꝫ eadem lingua illis deus loquat: qua ipsi homines vtunt ut ab eis intelligat. Loquit autē deus hominib' non p substantiam inuisibilē: ꝫ p creaturam corporalem: p quam etiā et hominibus apparere voluit quando locutus est. Dicit etiam apostolus: Si linguis hominū loquar et angelorū: vbi querit. qua lingua angeli loquant: nō qꝫ angelorum alique lingue sint: ꝫ p exaggerationē dicit. Item querit: qua lingua in futurum homines loquant: nusqꝫ reperit. Nā dicit apostolus: Siue lingue cessabūt. Ideo aūt prius de linguis ac deinde de gentib' posuimus: q: ex linguis gentes: nō ex gentibus lingue exorte sunt.

De gentium vocabulis Cap. II.

Gens est multitudo ab vno principio orta: siue ab alia natione: ꝺm ꝓpriam collectionem distincta: ut grecie asie. Hinc et gentilitas dicit. Gens aūt appellata ꝓpter generationes familiarū: id est a gignēdo: sicut natio a nascendo. Gentes aūt a quibus diuisa est terra xv. sunt. De iafeth. xv. et vna. de cham. xxxij. de sem. xxvij. que fiunt. lxxiij. uel potius ut ratio declarat. lxxij. totidemqꝫ lingue per terras esse ceperunt: queqꝫ crescendo ꝓuintias et insulas impleuerunt. Filij sem quinqꝫ singulariter gentes singulas ꝓcreauerūt. Quorum primus elam: a quo elamite principes persidis. Secūdus assur: a quo assyriorum pullulauit imperiū. Tertius arfaxat: a quo gens chaldeorū exorta ē. Quartus ludi: a quo lydij. Quintus arā a quo syri: quorum metropolis fuit damasc'. Filij arā nepotes sem. iiij. hus et vl et gether et mesa. Hus traconiditis conditor qui inter palestinam et celesyriam tenuit principatum. vnde fuit iob: ꝺm qđ scriptum est: Uir erat in terra hus noīe iob. Secundus vl: a quo armenij. Tertius gether: a quo carmeni siue carie. Quartus mesa: a quo sūt hi qui vocant meones. Posteritas arfaxat filij sem. heber nepos arfaxat: a quo hebrei sūt. Iectan filius heber: a quo gens indorū orta est. Sale filius iectan a quo bactriani: licꝫ eos alij scytharū exules suspicentur. Ismahel fili' abraham: a quo ismahelite: qui nūc corrupto nomine saraceni quasi a sara. et agareni ab agar. Nabaioth fili' ismahel a quo nabathei qui ab effrata in mari rubro inhabitant. Moab et āmon filij loth: a quibus moabite et āmonite. Edom filius esau: a quo idumei. Hec sunt gētes que de sem stirpe descendūt: possidētes terrā meridianā: ab ortu solis vsqꝫ ad fenices. Filij cham quattuor: ex quib' orte sūt gētes he. Chus: a quo ethiopes ꝓgeniti. Mesraim: a quo egyptij phibent exorti. Futh: a quo libij. Unde et mauritanie fluuius vsqꝫ i presens futh dicit. omnisqꝫ circa eū regio futhensis. Chanaan a quo afri et fenices et chananeorū decē gentes. Itē ex nepotib' cham. Filij chus nepotis cham sex. Filij chus saba et euilath sabatha rema saba euca. Saba: a q ꝓgeniti et appellati sabei. de quib' Uirgili': Solis est thurea virga sabeis. Hi sūt et arabes. Euilath: a quo getuli in parte remotioris africe heremo coherētes. Sabatha: a quo sabateni q nūc astabari nominant. Rema vero et saba et euca paulatim antiqua vocabula pdiderunt. et que nunc a veterib' habeāt ignorat. Filij rema saba et dadan

Hic autē saba per sin litterā scribitur in hebræo·
ille aūt supior saba p samech·a quo appellant sa/
bei·vocat aūt nūc saba arabia. Dadan a q̄ gens ē
ethiopię in occidētali plaga. Filij mesraim·labin
a quo libij qui quondā futhei vocabāt. Cesloim·
a q̄ philistijm q̄s veteres allophilos·nos modo
corrupte palęstinos vocam⁹. De allophilis cętere
sex gentes ignotę sūt·quę bello ethiopico subuer/
sę vsq; ad obliuionē prȩteritorū nominū puene/
runt. Filij chanaan.xj.ex quo chananeorū decem
gentes quor terrā his expulsis iudęi possederūt.
Quorū primogenitus sidon·a quo sidones. Un/
de ⁊ vrbs eorū in fenice sidon vocat. Secundus
eth·a q̄ ethei. Tertius iebus·a quo iebusei: quo/
rum fuit irl'm. Quart⁹ amorreus·a quo amorrei.
Quintus gergeseus·a quo gergesei. Sext⁹ eueus
a quo euei. Ipsi sūt gabaonitę a ciuitate gabaon
qui supplices venerūt ad iesū. Septim⁹ aracheus
q̄ archas condidit oppidū contra tripolim in ra/
dicibus libani sitū. Octauus aseneus·a quo ase/
nei. Non⁹ aradius·a q̄ aradij sūt·qui aradū insu
lam possederūt·angusto freto a fenicis littore se/
paratā. Decim⁹ amareus·a quo syrię nobilis ciui/
tas quę vocat coelis. Undecim⁹ amatheus. Hę
sūt gentes de stirpe chā·quę a sidone vsq; ad ga/
ditanū fretū omnē meridianā partē tenent. Itē
tribus filiorū iafeth. Filij aūt iafeth·vij.noiant.
Gomer·ex q̄ galathę·id ē galli. Magog a q̄ ar/
bitrant scythas ⁊ gotthos traxisse originē. Ma
dai·a quo medos extitere putant. Iauan·a quo
iones·q̄ ⁊ greci. Unde ⁊ mare ioniū. Tubal·a q̄
hiberi q̄ ⁊ hispani·licz quidā ex eo ⁊ italos suspi
cent. Mosoch·ex quo cappadoces sunt. Unde ⁊
vrbs apud eos vsq; hodie maleca dicit. Tiras·ex
q̄ thraces·quor nō satis imutatū vocabulū ē·q̄si
tiraces. Filij gomer nepotes iafeth· assenes· a q̄
sarmatę: q̄s greci reginos vocāt. Rifath·a q̄ pa
phlagones. Gotorma·a q̄ sūt friges. Filij iauan·
elisa.a q̄b⁹ greci elisei q̄ vocant eolides. Unde ⁊
lingua q̄nta grece eolis appellat. Tarsis·a q̄ cili/
ces ut ioseph⁹ arbitrat. Unde ⁊ metropolis ciui
tas eorū tarsis dicit. Cethim·a q̄ cithei.i.cyprij·
a quib⁹ hodie ⁊ vrbs cithiū noiat. Dodani·a quo
rhodij. Hę sūt gentes de stirpe iafeth·quę a tau/
ro monte ad aquilonē mediam partē asię ⁊ omnē
europā vsq; ad oceanū britannicū possident·no/
mina ⁊ locis ⁊ gentib⁹ relinquētes·de quib⁹ po/
stea imutata sūt plurima·cętera pmanent ut fue/
runt. Nā multar gentiū vocabula partim man
serunt·ita ut hodie appareat vnde fuerāt deriua/
ta·sicut ex assur assyrij·ex heber hebrei: partim
vo temporis vetustate ita mutata sunt ut vix ho/
mines doctissimi antiquissimas historias pscru/
tantes·nec omniū·s3 nec aliquar ex istis origines
gentiū potuerint repire. Nā q ex filio cham qui
vocabat mesraim egyptij sint exorti·nulla hoc re/
sonat origo vocabuli·sicut nec ethiopū·q̄ dicunt
ad eum filiū cham ptinere qui chus appellatus ē.

Et si omnia considerent·plurima tn̄ gentiū mu/
tata q̄ manētia vocabula apparent·quib⁹ postea
noīa diuersa·diuersa dedit ratio. Nāq; indi ab
indo flumine dicti sunt·qui ab occidentali parte
eos includit. Seres a pprio oppido nomen sortiti
sunt·gens ad orientē sita·apud quos de arborib⁹
lana contexit. de quib⁹ est illud: Ignoti facie sed
noti vellere seres. Gangaridę·ipsi sunt inter assy/
rios indosq; inhabitātes circa gangen fluuium.
vnde etiam gangaridę nuncupati sunt. Hyrca/
ni dicti sunt a silua hyrcania vbi sunt plurimę ti/
gres. Bactriani scythę fuerunt qui suorum fa/
ctione a sedibus suis pulsi iuxta bactron orient
fluuium consederūt· ex cuius vocabulo ⁊ nomen
sortiti sunt. Huius gentis rex fuit Zoroastes in/
uentor magicę artis. Parthi q̄3 ⁊ ipsi a scythis
originē trahūt. Fuerunt enī eorū exules.qd̄ etiam
vocabulo eor manifestat. Nā scythico sermone
exules parthi dicunt. Hi similit ut bactriani do/
mesticis seditionib⁹ scythia pulsi solitudinē iuxta
hyrcaniā primū furtim occupauerūt. deinde plę/
raq; finiū etiā virtute obtinuerūt. Assyrij ab as/
sur filio sem vocati·gens potentissima·quę ab eu/
frate vsq; ad indorū fines omnē in medio tenuit
regionē. Medi a rege suo cognominati putant.
Namq; iason peliaci regis frater·a pelię filijs
thessalia pulsus est cū medea vxore sua cuius fuit
priuign⁹ medus rex atheniensiū: qui post mortē
iasonis orient plagā pdomuit: ibiq; mediā vrbē
condidit genteq; medor noīe suo appellauit. Sz
inuenim⁹ in genesi·q madai auctor gentis medo/
rū fuit·a quo ⁊ cognominati ut superi⁹ dictū est.
Persę a perseo rege sunt vocati·qui e grecia asiā
transiens ibi barbaras gentes graui diuturnoq;
bello perdomuit. Nouissime victor·nomen sub/
iectę genti dedit. Persę autē ante cyrum ignobi/
les fuerunt.⁊ nullius inter gentes loci habeban/
tur. Medi semp potentissimi fuerūt. Casdęi qui
nūc chaldęi vocant a caseth filio nachor fratris
abrahę cognominati sūt. Sabęi dicti ἀπὸ τοῦ
σεύεσθαι.quod ē supplicare ⁊ venerari·quia di/
uinitatem p ipsorū thura veneramur. Ipsi sunt ⁊
arabes·quia in montibus arabię sūt·qui vocan/
tur libanus ⁊ antilibanus vbi thura colligunt.
Syri ab surim vocati phibentur·qui fuit nepos
abraham ex cethura. Quos autē veteres assyri/
os·nūc nos vocamus syros·a parte totum appel/
lantes. Hebręi vocati sunt ab heber·qui pnepos
fuit sem. Israhelitę vo ab isrl' filio ysaac. Nā pa/
triarcham hebreorū constat fuisse isrl'·a quo.xij.
iudeor tribus israhelis vocabulū sortiti sūt. Iu/
dęis autem scissura decem tribuū noīa imposuit.
Nā antea hebręi siue israhelitę nuncupabantur.
ex quo autē in duo regna dei populus diuisus est
tunc duę tribus quę de stirpe iuda reges habebāt
iudęorū nomen sortiti sunt. Reliqua pars decem
tribuū quę in samaria sibi regē cōstituit·ob po/
puli magnitudinē pristinū nomen retinuit isrl'.

Samaritanorũ gens sumpsit exordiũ ab assyrijs qui transmigrati habitauerũt i samaria. qui latine interpretãt custodes. eo q captiuato isrl̃ isti in terrã regionis eorum ad custodiã collocati sunt. Fenix cadmi frater de thebis egyptiorũ in syriã pfectus apud sidonẽ regnauit. eosq; ꝑ̃pos ex suo noie fenices. eamq; puinciã feniciã nuncupauit. Sidones autẽ a ciuitate que vocat̃ sidon traxisse vocabulũ phibent̃. Saraceni dicti uel q: ex sara genitos se predicent. uel sicut gentiles aiunt. q ex origine syrorũ sint. quasi syrigene. Hi p amplam solitudinẽ habitãt. Ipsi sũt τ ismahelite ut liber geneseos docet. q sint ex ismahele. Ipsi cedareni a cedar filio ismahelis. Ipsi agareni ab agar. q ut diximus puerso noie saraceni vocat̃ q: ex sara se genitos gloriant̃. Philistei ipsi sũt palestini. q: p litterã sermo hebreus nõ habet. ꝫ p eo phi greco vtunt̃. Inde philistei p palestinis dicunt̃. a ciuitate vtiq; sua. Idem τ allophyli. id est alienigene ob hoc q: semp fuerũt inimici isrl̃ τ longe ab eorum genere ac societate separati. Chananei appellati de chanaan filio cham quorum terram iudei possederũt. Ex cuius origine fuit emor pater sichẽ a quo amorrei sunt nũcupati. Egyptij ab egypto quodã rege suo vocati sũt. Nã antea aerei dicebant̃. Interptant̃ aũt lingua hebraica egyptij affligẽtes. eo q afflixerint dei pplm priusq̃ dño auxilio liberarent̃. Armenius ex thessalia vnus de numero ducũ iasonis. q ad colchos pfecti sũt. recollecta multitudine que amisso rege iasone passim vagabat̃. armeniã condidit. gentiq; ex suo vocabulo nomẽ dedit. Limes ẽ psicus q scythas ab eis diuidit. scythia cognominatus. a quo limite scythe a quibusdã phibeñt vocati. gens antiquissima semp habita. Hi parthos bactrianosq;. femine aũt eorum amaçonũ regna condiderũt. Massagete ex scytharum origine sunt. Et dicti massagete quasi graues. id est fortes gete. Nã sic Liuius argentũ graue dicit. i. massas. Hi sunt q int̃ scythas atq; albanos septẽtrionalibus iugis inhabitãt. Amaçones dicte sũt siue q simul viuerẽt sine viris q̃si amaçosę. siue q adustis dexterioribus mãmis essẽt ne sagittarũ iactus ipediret̃. q̃si ἄνευ μαζοῦ. Nudabãt eñi quã adusserãt mãmã. Has Titianus vnimãmas dicit. Nã hoc est amaçon. quasi anesmaçoin. id est sine mãma. Has iã non esse. q earũ gentes partim ab hercule. partim ab achille uel ab alexandro vsq; ad internitionẽ delete sũt in ptes asiatice. Scythie gentes que posteros se iasonis credũt albo crine nascunt̃ ab assiduis niuibus. τ ipsius capilli color genti nomẽ dedit τ inde dicunt̃ albani. Hos glauca oculis id est picta inest pupilla. adeo ut nocte plus q̃ die cernãt. Albani aũt vicini amaçonibus fuerũt. Hugnos antea hunnos vocamus. postremo a rege suo abares appellatos. qui prius in vltima meotide int̃ glatialẽ tanaim τ massagetarum imanes ꝑ̃pos habitauerũt. Deinde pnicibus equis caucasi rupibus feras gentes alexandri claustra cohibẽte ruperũt τ orientẽ. xx. annis tenuerũt captiuũ. τ ab egyptijs atq; ethiopibus annuũ vectigal exegerũt. Troianorum gens antea dardana a dardano rege nominata. Nam dardanus τ iasius fratres e grecia pfecti ex his iasius ad thraciã. dardanus ad frigiã peruenit. ibiq; primus regnauit. Post quẽ filius eius erichthonius. deinde nepos eius tros. a quo troiani nũcupati sunt. Galathe galli esse noscunt̃. qui in auxilium a rege bithynie euocati regnum cum eo peracta victoria diuiserũt. sicq; deinde grecis admixti. primum gallogreci. nũc ex antiquo gallorum nomine galathe nũcupant̃. Greci ante thessali a thessalo. postea a greco rege greci sũt nuncupati. Nã greci proprie thessali dicti sunt. Lapithas autem gentem thessalie fuisse aiunt circa peneon amnẽ olim inhabitantẽ. a lapitha apollinis filia nuncupatos. Sicyonij greci sũt nuncupati a sicyonio rege. Hi primum agialei vocabantur. a rege agialeo qui primus sicyonijs imperauit. a quo τ agialea ciuitas nũcupata est. que nunc peloponnesus vocat̃ a pelope rege suo. Ipsi sunt τ arcades ab arcade rege iouis τ caliste filio dicti. Danai a danao rege vocati. Idem τ argiui. ab argo conditore cognominati. Postq̃ aũt rex grecorum apis mortuus est. huic filius argus successit in regnum. τ ex eo argiui appellati sunt. qui etiam ab eis post obitum ut deus haberi cepit. templo τ sacrificio honoratus. Achei qui τ achiui. ab acheo iouis filio dicti. Pelasgi nominati. q: cũ velis pãsis verno tẽpore aduenisse italiã visi sũt ut aues. Primo enim eos Varro italiã appulisse cõmemorat. Greci vero pelasgos a pelasgo iouis τ larisse filio phibent dictos. Myrmidones fuerunt achillis socij dolopes pyrrhi. Dicti aũt sunt myrmidones pter astutiã. quasi myrmice id ẽ formice. Eratosthenes aũt dicit dictos myrmidones a myrmidone duce iouis τ eury meduse filio. Cecropi atheniensiũ regi successit agranus. cuius filia atthis nomine τ regioni τ genti nomẽ dedit. Et ex ea attici cognominati. qui sunt athenienses. Jon vir fortis ex suo nomine eosdem athenienses vocauit iones. Macedones a nomine emacionis regis antea emaci nũcupati sũt. postea macedones dicti. a macedone rege deucalionis materno nepote. Epyrote a pyrrho achillis filio prius pyrride. postea vero a pyrrho rege ad italiã trãsire presumpserũt. Dorus neptuni τ ellepis filius fuit. vnde dori τ originem τ nomen ducunt. Sunt autem pars grecie gentis ex quibus etiã cognoiata ẽ tertia lingua grecorum. que dorica appellat̃. Lacedemones a lacedemone semele ac iouis filio dicti. Hi diu pseuerãtes in bello ꝯ messenios veriti ne diuturnitate prelij spem prolis pderent. preceperũt ut virgines eorum cũ iuuenibus domi relictis concũberẽt. sicq; ex

ꝑmiſcuo virginū ⁊ maritoꝝ cōcubitu·iuuenes de
incertis parētibus nati ſūt.⁊ ex nota materni pu
doris ſpartani vocati ſunt.nā ipſos eē ſpartanos
quos ⁊ lacedęmones. Spartanos vo ꝓpt̄ repen/
tinos aduētus aduerſus cadmū q̄ſi de t̄ra cōtra/
ctos.⁊ ex oī pte cōfluītos ita vocatos. Thraces
ex filio iafeth qui vocatus eſt tiras.⁊ orti ⁊ co/
gnominati ut ſuperius dictū ē ꝓhibent̄.licꝫ gen/
tiles eos ex morib⁹ ita dictos exiſtimēt ꝙ ſint tru/
ces. Seuiſſimi eni oīuꝫ gentiū fuerūt. Unde ⁊ mul/
ta de eis fabuloſa memorāt̄·ꝙ captiuos diis ſuis
litarēt.⁊ humanū ſanguinē i oſſibus capitū po/
tare ſoliti eſſent. De qb⁹ Uirgilius: Heu fuge cru/
deles terras·fuge littus auarū.quaſi crudelium ⁊
auarorum. Iſtrorū gens originem a colchis du/
cit·qui miſſi ad argonautas perſequendos·ut a
ponto intrauerunt iſtrum fluuium·a vocabulo
amnis·quo a mari receſſerāt appellati ſunt. Ro/
mani a romuli nomine nuncupati qui vrbem ro/
mam cōdidit gentiqꝫ ⁊ ciuitati nomem dedit. Hi
ante a ſaturno ſaturnii·a latino latini vocati ſūt
Nam latinus italię rex fuit· qui ex ſuo nomine
latinos appellauit· qui poſtea romani nuncupati
ſūt. Hi ⁊ quirites dicti·quia quirinus dictus eſt
romulus·ꝙ ſemper haſta vtebatur. quę ſabino/
rū lingua quiris dicitur. Italus ꝗ̄ ⁊ ſabinus ⁊
ſicanus frēs fuerūt·ex quib⁹ noīa ꝓplis iposita ⁊
regionib⁹ ſūt. Nā ab italo itali·a ſabino ſabini·
sicul a ſicano ſicani·qui ⁊ ſiculi cognominati ſūt. Idē
⁊ ſicilienſes. Tuſci italię gens ē·a frequentia ſa/
crorum ⁊ thuris vocata·id eſt ἀπὸ τοῦ θύειν
Umbri italię gens eſt·ſed galloꝝ veteꝝ ꝓpago qui
apenninū montē incolūt. de quib⁹ hiſtorię ꝓhi/
bent·eo ꝙ tp̄e aquoſę cladis imbrib⁹ ſupfuerint.
⁊ ob hoc vmbrios gręce noīatos. Marſi gens
italię·dicta a comite liberi marſia q̄ vſū illis vi/
tiū oſtēdit.⁊ ob hoc illi ſtatuā fecerūt·quā poſtea
romani victis marſis tulerunt. Marſos autem
greci tuſcos vocant·quaſi ὀφιούχους·ꝙ mul/
tos ſerpentes habeat. ⁊ ὄφις ſerpens dicatur.
illęſos autem eſſe carminum maleficiis. Inhabi/
tant autem plagam apennini montis ſimul cum
vmbriis. Gotthi a magog filio iafeth noīati pu/
tāt̄. de ſimilitudine vltime ſyllabę·quos veteres
magis getas ꝗ̄ gotthos vocauerunt·gens fortis
⁊ potētiſſima·corpoꝝ mole ardua·armoꝝ genere
terribilis. De quib⁹ Lucan⁹: Hinc dacus premat·
inde getes occurrat hiberis. Daci autē gotthorū
ſoboles fuerunt.⁊ dictos putant dacos quaſi da/
gos·q: de gotthoꝝ ſtirpe creati ſūt. De qbus ille
Ibis arctos ꝓcul vſqꝫ dagos. Beſſi barbari fue/
rūt q̄ a multitudine boum ſic vocati credunt̄. De
quibus quidā: Qui colit terrę medio uel ille di/
uitis multo boue pilleatus accola ripę. Gipedes
pedeſtri prelio magiſ ꝗ̄ equeſtri ſunt vſi.⁊ ex hac
cauſa ita ſūt vocati. Sarmatę patentibus cāpis
armati inequitabāt priuſ ꝗ̄ eos lentul⁹ danubio
prohiberet·atqꝫ inde ob ſtudium armorū ſarma/
tę nuncupati exiſtimantur. Lanus fluuius fertur
vltra danubiū·a quo alani dicti ſunt·ſicut ⁊ po/
puli inhabitantes iuxta lemannū fluuiū alemāni
vocantur. De quibus Lucanus: Deſeruere cauo
tētoria fixa lemanno. Longobardos vulgo ferūt longo barbos
nominatos a prolixa barba ⁊ nūꝗ̄ tonſa. Uan/ vandal
delicus amnis ab extremis gallię erumpens·iu/
xta quē fluuiū inhabitaſſe ⁊ ex eo traxiſſe nomen
vandali perhibentur. Germanię gentes dictę ꝙ germania
ſint immania corpora immaneſqꝫ natiōes·ſeuiſ/
ſimis duratę frigorib⁹·qui mores ex ipſo cęli ri/
gore traxerūt· feroces animi ⁊ ſemper indomiti
raptu venatuqꝫ viuentes. Horū plurimę gentes
varię armis·diſcolores habitu·linguis diſſonę.⁊
origine vocabulorum incertę·ut tolerates·ſamſi
vari·quadi·tungri·marcomanni·bruteri·camaſi
blangiani·tubantes: quoꝝ immanitas barbarie
etiam in ipſis vocabulis horrorem quendam ſi/
gnificat. Sueui pars germanorum fuerūt in fine Sueui
ſeptētrionis· de quib⁹ Lucanus: Fundit ab ex/
tremo flauos aquilone ſueuos. Quorū fuiſſe cen/
tū pagos ⁊ populos multi tradiderūt. Dicti autē
ſueui putantur a monte ſueuo qui ab ortu initiū
germanię facit·cui⁹ loca icoluerūt burgundiones
quondā a romanis ſubacta interiore germania
per caſtrorū limites poſiti a tiberio cęſare in ma/
gnā cōualuerūt gentē·atqꝫ ita nomē ex locis ſū/
pſerunt·quia crebra ꝑ limites habitacula conſti/
tuta burgos vulgo vocāt. Hi poſtea rebelles ef/
fecti romanis·pluſ ꝗ̄ octoginta milia armatorū
ripę reni fluminis inſederunt.⁊ nomē gentis ob/
tinuerunt. Saxonum gens in oceani littoribus saxonum
⁊ paludibus inuiis ſita virtute atqꝫ agilitate ha/
bilis.vnde ⁊ appellata ꝙ ſit durum ⁊ validiſſimū
gen⁹ hominū.⁊ preſtans cęteris piraticis. Fran/ franci
ci a quodam proprio duce vocari putantur. Alii
eos a feritate morū nuncupatos exiſtimāt. Sūt
enim in illis mores incōditi·naturalis ferocitas
animorū. Britānos quidam latinę nominatos britanos
ſuſpicantur·eo ꝙ bruti ſint.gens intra oceanum
interfuſo mari·quaſi extra orbē poſita·de quib⁹
Uirgilius: Toto diuiſos orbe britānos. Sco/ scoti
ti propria lingua nomen habent a picto corpore
eo ꝙ aculeis ferreis cum atramento variaꝝ figu/
rarum ſtigmate annotētur. Galli a candore cor/ galli
poris nuncupati ſunt. Gala enim grece lac dicit̄.
Unde ⁊ Uirgili⁹ ſic eos appellat·cū ait de his:
Tū lactea colla auro innectunt̄. Scdm diuer/
ſitatem enī cęli ⁊ facies hominū ⁊ colores ⁊ cor/
porū quātitates ⁊ animoꝝ diuerſitates exiſtunt·
Inde romanos graues·grecos leues·afros ver/
ſipelles·gallos natura feroces atqꝫ acriores inge
nio puidemus·qđ natura climatum facit. Galli
aūt ſenones antiquit⁹ xenones dicebantur·ꝙ li/
berꝫ hoſpitio recepiſſent·poſtea x.i s litterā cōmu
tata ē. Uacca oppidū fuit iuxta pyreneū a q̄ ſunt

cognoīati vaccei· de q̇bꝰ credit̄ dixisse poetā. Lateqꝫ vagātes vaccei. Hi pyrenei iugis p̱ amplam montis habitant solitudinē. Idē ⁊ vascones· q̄si vaccones. c. in. s. littera demutata: quos Cneus pōpeius edomita hispania ⁊ ad triūphū venire festinās de pyrenei iugis deposuit. ⁊ ī vnū oppidū congregauit. Unde ⁊ cōuenarū vrbs nomen accepit. Hispani ab hibero amne· primū hiberi· postea ab hispalo hispani cognominati sūt. Gallici a candore dicti. vnde ⁊ galli. Reliquis enim hispanię populis candidiores existunt. Hi grecā sibi originem asserunt. Unde ⁊ naturali ingenio callent. Siquidē post finem troiani belli teucrū mortē aiacis fratris inuisū patri telamoni dum non reciperet̄ in regnū· cyprum concessisse· ibiqꝫ vrbem noie antiquę patrię salaminā condidisse inde galletiam ꝑfectus· expositis sedibus ex loco nomē genti dedisse. Astures gentes hispanię vocati eo ꝙ circa isturā flumen septi montibus siluisqꝫ crebris inhabitent. Cantabri gens hispanię a vocabulo vrbis. ⁊ hiberi amnis· cui insidūt appellati. Horū animꝰ ptinax. ⁊ magis ad latrocinandum ⁊ ad bellandū· uel ad ꝑpetiendū verbera semꝑ parati. Celtiberi ex gallis celticis fuerūt q̊rū ex noīe appellata ē regio celtiberia Nā ex flumine hispanię hibero vbi cōsederūt. ⁊ ex gallis q̇ celtici dicebant̄ mixto vtroqꝫ vocabulo celtiberi nūcupati sunt. Afri appellati ab vno ex posteris abrahę qui vocabat̄ afer qui dicit̄ duxisse aduersus libyā exercitū. ⁊ ibi victis hostibꝰ consedisse· eiusqꝫ posteros ex noīe attaui ⁊ afros ⁊ africam nuncupasse. Peni aūt carthaginenses sunt a fenicibꝰ nūcupati· qui cū didone ꝑfecti sūt. Tyrios ꝟo a tyria vrbe fenicū nūcupatos· de qua ꝑfecti sunt. ⁊ in africę littus venerūt. Getuli getę dicūt̄ fuisse qui ingenti agmine a locis suis nauibꝰ conscendentes· loca syrtium in libya occupauerūt. ⁊ quia ex getis venerant deriuato noīe getuli cognominati sūt. Unde ⁊ opinio est apud gotthos ab antiqua cognatione mauros consanguinitate ꝓpinquos sibi vocare. Africā aūt initio habuere libyes. deinde afri· pꝰ hoc getuli· postremū mauri ⁊ numides. Mauri ⁊ numide ut afri putāt sic sumpserūt ⁊ exordiū ⁊ vocabulū. Nam postq̄ꝫ in hispania hercules interijt ⁊ exercitꝰ eius cōpositus ex varijs gentibꝰ amisso duce passim sibi sedes quęrebant. ⁊ ex eo numero medi ⁊ persę ⁊ armeni nauibꝰ in africam transuecti ꝓxima mari loca occupauere· sed persę dū materiā in agris ꝓ cōstruēdis domicilijs nō inuenirēt. ⁊ ignara lingua cōmertiū ꝓhiberēt· p̱ patentes agros· ⁊ diuersas solitudines vagabāt̄. ⁊ a pabulatiōibꝰ vagabūdis· semetipsos ꝓpria lingua numides appellauerūt· id ē sine oppido vagos ⁊ errantes. Medi aūt cū libijs se miscuerāt· qui ꝓxima hispania habitabant. quorū nomē paulatim libyes corrupere barbara lingua mauros ꝓpt medos appellantes· licꝫ mauri ob colorē a gręcis vocarent̄. Gręci enim nigrū mauron vocant. Ęstifero quippe calore afflati speciem atri coloris ducūt. Massylia ciuitas africę est nō lōge ab atlante ⁊ hortis hesperidū· a q̄ ciuitate massyli vocati sunt· quos nos corrupte massulos vocamꝰ· de q̇bꝰ Uirgiliꝰ. Hinc mihi massylie gētis monstrata sacerdos. Gaulalū gētes sūt a meridie vsqꝫ oceanū hesperiū ꝑuagantes. His nomen gauloen insula dedit quę est iuxta ęthiopiam· vbi nec serpens nascit̄ nec viuit. Garamantes ꝑp̄li africę sūt ꝓpe cirenas inhabitantes· a garamāte rege apollinis filio nominati· qui ibi ex suo nomine garama oppidū cōdidit. Sūt aūt ꝓximi gentibꝰ ęthiopū· de q̇bꝰ Uirgiliꝰ: Extremi garamātes. Extremi aūt q: seui ⁊ a cōsortio hūanitatis remoti. Hesperij ꝟo sūt q̇ circa hispaniā cōmorant̄. Nam hispania hesperia dicitur. Ęthiopes dicti a filio cham qui vocatus est chus· ex quo originē trahūt. Chus enī hebraica lingua ęthiops interpretat̄. Hi quondā ab indo flumine cōsurgentes· iuxta ęgyptū inter nilum ⁊ oceanū· in meridie sub ipsa solis vicinitate insederūt· quorū tres sunt populi· hesperi· garamantes. ⁊ indi. Hesperi sunt occidentis· garamantes tripolis· indi orient̄. Trogoditę gentes ęthiopū ideo nuncupati ꝙ tanta celeritate pollēt· ut feras cursu pedū assequāt̄. Panphagij ⁊ hi ī ęthiopia sunt· quibꝰ esca est quicquid mandi pōt. ⁊ oīa fortuitu gignentia. vnde ⁊ appellati. Ictiophagi ꝙ venando in mari valeant. ⁊ piscibus tm̄ alantur. Hi post indos montanas regiones tenent· quos subactos alexander magnꝰ· piscibꝰ vesci ꝓhibuit. Antropophagi gens asperrima· sub regione syricū sita· qui quia humanis carnibꝰ vescunt̄· ideo antropophagi nominātur. Itaqꝫ sicut his· ita ⁊ ceteris gentibꝰ p̱ sęcula aut a regibus· aut a locis· aut a moribꝰ· aut ex quibuslibet alijs causis īmutata vocabula sūt· ita ut prima origo noīs eorum tempoꝝ vetustate non pateat. Iam ꝟo hi q̇ antipodę dicuntur· eo ꝙ cōtrarij esse vestigijs nostris putant̄· ut quasi sub terris positi aduersa pedibꝰ nostris calcent vestigia· nulla rōne credendū est· q: nec soliditas patit̄· nec centrū terrę· sed neqꝫ h̄ vlla historię cognitione firmat̄· sed hoc poetę q̄si ratiocinando coniectāt. Titanas autē quosdam in gręcia ferūt fuisse robustos ⁊ excellentes viribus ꝑp̄os quos ferūt fabulę ab irata cōtra deos terra ad eiꝰ vltionē creatos. Unde ⁊ titanes dicti sunt.   .id est ab vltione ꝙ q̄si vlciscēdę matris terrę causa ī deos armati existerent· quos fabulę a ioue bello fuisse sup̱atos atqꝫ extinctos fingunt· ꝓpter ꝙ e cęlo iactis fulminibus interierunt.

De regnis ⁊ militię vocabulis Cap. III.

Regnū a regibꝰ dictum. Nam sicut reges a regēdo vocati· ita regnū a regibꝰ. Regnū vniuersę natiōes suis quęqꝫ temporibꝰ habuere· ut assyrij· medi· persę· ęgyptij· gręci uel romani· quoꝝ vices sors tēporū ita volutauit

alterq̄ ab altero solueret. In oīa aūt regna terrarum duo regna ceteris gloriosiora traduntur. assyriorum primo. deinde romanorum. ut temporibus et locis inter se ordinata atq; distincta sunt. Nam sicut illud prius. et hoc posterius. ita illud in oriente. hoc in occidente exortū ē. Denique in illius fine. huius initiū confestim fuit. Regna cetera ceteriq; reges velut appendices istorum habent. Reges a regendo vocati. sicut enī sacerdos a sanctificando. ita et rex a regendo. Non aūt regit q̄ nō corrigit. Recte igitur faciendo regis nomē tenetur. peccando amittitur. Unde et apud veteres tale erat prouerbiū. Rex eris si recte facias. si nō facias nō eris. Regie virtutes precipue due. iusticia et pietas. Plus aūt in regibus laudatur pietas. Nam iusticia per se seuera est. Consules appellati a consulendo. sicut reges a regendo. et sicut leges a legendo. Nam cū romani regū superbā dominationē nō ferrent. annua imperia binosq; consules sibi fecerūt. Nam fastus regius. nō beniuolentia consulentis. sed superbia dominantis erat. Hinc igitur consules appellati. uel a consulendo ciuibus. uel a regendo cūcta consilio. Quos tamē ideo mutandos per annos singulos elegerūt. ut nec insolens diu maneret. et moderatior cito succurreret. Inde aūt duo pares. quia vnus rem ciuilē. alter rem militarē administrabat. Regnauerūt aūt annis quadringentis sexagintasepte. Proconsules subiecti erāt consulibus. et dicti proconsules eo q̄ vice consulis fungerentur. sicut procurator curatoris. id est actoris. Exconsules aūt dicti q̄ iā a consulatu exierint siue discesserint. pacto vicis sue anno. Dictatores q̄nto anno post reges expulsos romani sibi creauerūt. dum gener tarquinij ad iniuriā soceri vindicādā ingentē aduersus romā collegisset exercitū. Hi q̄nquennij temporis imperio vtebātur. Plus enī erant honore q̄ consules q̄ annuas ptātes tenebant. Et dicti dictatores quasi principes et preceptores. Unde et magistri populi nominabantur. vnde et edicta dicuntur. Cesarū nomē a iulio cepit. qui bello ciuili commoto primus romanorū singularē obtinuit principatū. Cesar aūt dictus q̄ ceso mortue matris vtero. prolatus eductusq; fuerit. uel q̄ cū cesarie natus sit. a quo et imperatores sequētes cesares dicti. eo q̄ comati erāt. Qui enim ex secto vtero eximebantur. cesones et cesares appellabantur. Julius autē dictus. quia a iulo enee filio originē duxit. ut cōfirmat Uirgilius: Julius a magno demissū nomē iulo. Imperatorum aūt nomē apud romanos eorū tm̄ prius fuit. apud quos summa rei militaris cōsisteret. et ideo imperatores dicti ab imperando exercitui. sed dum diu duces titulis imperatorijs fungerentur. senatus censuit. ut augusti cesaris hoc tm̄ nomen esset. eo q̄ is distingueretur a ceteris gētiū regibus. quod et sequētes cesares hactenus vsurpauerūt. Solet enī fieri ut primi regis nomē etiā reliq̄ possideāt. sicut apud albanos ex siluij noīe oēs reges albanorum siluij appellati sūt. sic et apud persas arsacide. apud egyptios ptolemei. apud athenienses cecropide. Augustus ideo apud romanos nomē imperij est. eo q̄ olim augeret rempublicā amplificādo. Quod nomē primitus senatus octauiano cesari tradidit. ut quia auxerat terras. ipso noīe et titulo cōsecraretur. Dū aūt idē octauianus iā cesar et imperator appellaretur uel augustus. postea vero dū ludos expectaret. et pnūciatū esset illi a populo ut vocaretur et dominus. statim manu vultuq; auerso indecoras adulatiōes repressit. et domini appellationē ut homo declinauit. atq; in sequenti die oēm ipsum grauissimo edicto corripuit. dominumq; se post hec appellari. nec a liberis quidē suis permisit. Fuit enī filius actie que nata est de sorore iulij cesaris. Reges aūt ob hanc cām apud grecos basilei vocantur. q̄ tanq̄ bases ipsum sustinēt. Unde et bases coronas habēt. Quāto enī quisq; magis preponitur. tanto amplius pondere laborum grauatur. Tyranni grece dicuntur. idē latine et reges. Nā apud veteres inter regē et tyrānū nulla discretio erat. ut Pars mihi pacis erat dextram tetigisse tyrāni. Fortes enī reges tyranni vocabantur. Nam tyro fortis. de quibus dominus loquitur dicens: Per me reges regnāt et tyrāni per me tenēt terrā. Jam postea in vsū accidit tyrānos vocari pessimos atq; improbos reges luxuriose dominatiōis cupiditatē et crudelissimā dominationē in populis exercentes. Princeps et dignitatis modo significatur et ordinis. sicut est illud virgilianū: Princeps ardētē coniecit lāpada turnus. pro primus. aut dictus princeps a capiendi significatiōe. q̄ primus capiat. sicut municeps ab eo q̄ munia capiat. Dux dictus eo q̄ sit ductor exercitus. Sed non statim quicūq; principes uel duces sunt. etiā reges dici possūt. In bello aūt melius ducē noīari cōuenit q̄ regē. Nā hoc nomē exprimit in prelio ducentē. Unde et Uirgilius: Ducis euandri. Salustius: Quo cupidius in ore ducis sese quisq; bonū Nō dixit in ore cōsulis. Monarche sūt q̄ singularē possidēt principatū qualis fuit alexāder apud grecos. et iulius apud romanos. Hinc et monarchia dicitur. Monos quippe singularitas greco noīe. archia principatus ē. Tetrarche sūt quartā partē regni tenētes. Nā tetra quatuor sūt. qualis fuit apud iudeā philippus. Patricij inde vocati sūt. pro eo q̄ sicut patres filijs. ita prouideāt rei publice. Prefecti dicti q̄ pretoria ptāte presint. Pretores idem q̄ et prefecti. q̄si prepositores. Presides vero dicti. quia alicuius loci tutelā presidialiter tenēt. Tribuni vocati q̄ militibus siue plebibus iura tribuūt. Chiliarce sūt q̄ mille presūt militibus. quos nos millenarios nūcupamus. et est grecū nomē. Centuriones dicti eo q̄ centū presūt militibus. sicut q̄nq̄genarij q̄ in capite sūt q̄nq̄ginta militū. sicut decani ab eo q̄ decē militibus preferuntur. Miles dictus. quia mille erāt ante in numero vno. uel quia vnus ē ex mille electus. Romulus aūt primus ex populo milites sumpsit et appellauit. Liber vero primus militie ordinē docuit. Miles aut ordinarius dicitur. aut extraordinarius. Ordinarius est qui per ordinē militat. nec adhuc

aliquē cōsecutus est gradū honoris. Est eni gregarius·id est humilis militię. Extraordinari⁹ est qui ob virtutē ꝓmouet̃ ex ordine. Emeriti dicuntur veterani solutiq; militia·qui iam in vsu pręlij non sunt·quia mereri militare dicit̃· a stipendijs scilicȝ quę merent̃. Idem ⁊ veterani dicūtur·quia iam in vsu pręlij non sunt·sed post multos militię labores quietis suffragiū cōsequūtur. Equestres milites dicti·eo ꝙ equo sedeāt. Itē militat ille in equestri ordine. Tyrones dicunt̃ fortes pueri ꝙ ad militiā delegant̃ atq; armis gerendis habiles existunt. Hi eni non ex sola ꝓfessione natiuitatis· sed ex aspectu ⁊ valitudine corpis existimant̃. Vñ ⁊ tyrones dicti·quiq; anteꝗ̃ sacramēto probati fuerint milites nō sūt. Romanę aūt militię mos fuit puberes pmo exerceri armis. Nam sextodecimo anno tyrones militabant·quo etiā solo sub custodib⁹ agebant. de quib⁹ Virgili⁹: Et primo flore iuuentus. Seruos sane nunꝗ̃ militasse constat·nisi seruitute deposita·excepto hānibalis tēpore·cum post cannense pręliū in tanta necessitate fuissent romani·ut ne liberandorū quidē seruorū daretur facultas. Desertores vocati·eo ꝙ desertis militarib⁹ officijs euagant̃. Hi in alios numeros militię nomē dare ꝓhibent̃·sed si nō magni temporis culpam cōtraxerint·cęsi numeris suis restituūtur. sed ⁊ qui deserunt exercitū ad hostes trāseuntes. ⁊ ipsi desertores vocant̃. Conscripti milites dicuntur· q: in tabulis conferunt̃ ab eo qui eos ducturus est·sicut transcripti vocātur·cū de alia in aliā legionē transeūt. ⁊ inde transcripti·q: noīa dant ut transcribant̃. Optiones dicti ꝙ sint electi. Nā optare eligere est·sicut ē illud: Optauitq; locū regno·id est elegit. Excubitores dicūt̃· ꝓ eo ꝙ excubias sempagunt. Sūt eni ex numero militum. ⁊ in porticib⁹ excubant ꝑpter regalē custodiā. Excubię aūt diurnę sūt·vigilię nocturnę. vnde ⁊ vigiles. Velites erāt apud romanos genus militię·a volitando vocati. Lecti eni agilitate iuuenes cū armis suis post terga equitū consedebant. ⁊ mox cū ad hostes ventū esset·equis desiliebāt. ⁊ cōtinuo pedites ipsi·ex alia parte equitibus p quos aduecti fuerant dimicantib⁹·hostē perturbabant. Ab his igitur velitib⁹ elephanti quondā hānibalis retroacti cum regi iam a suis nō possent·fabrili scalpro inter aures adacto necabantur. Castra sūt vbi milites steterint. Dicta aūt castra quasi casta·eo ꝙ illic castraret̃ libido. Nam nunꝗ̃ his intererat mulier. Militia autē a militibus dicta·aut a multis quasi multitia· q̈si negociū multorū·aut a mole rerū·quasi molecatia. Legio sex miliū armatorum est·ab electo vocata quasi lecti·id est armis electi. proprie autē lingua macedonū phalanx·gallorū caterua·nostra legio dicitur. Legio autem habet sexaginta centurias· manipulos. xxx. cohortes. xij. turmas ducentas· choros. xv. Centuria est pars exercitus in centenos milites diuisa. Vnde ⁊ qui his pręsunt centuriones dicunt̃. Succenturiati sunt·non qui in prima sed qui in secunda centuria sunt·quasi sub prima centuria·tñ structi etiā ipsi ⁊ i speculis positi in bello sūt·ut si prima defecerit·isti quos sub se diximus·laborātib⁹ primis subueniāt. Vnde ⁊ ad insidiandū ponitur succenturiat⁹·quasi armis dolosis instruct⁹. Manipul⁹ ducētoꝝ ē militum. Manipuli aūt dicti sūt milites·siue q: bellū primo manu incipiebant·siue ꝙ anteꝗ̃ signa essent manipulos sibi·id est fasciculos stipulę uel herbę alicu⁹ ꝓ signis faciebant·a quo signo manipulares milites cognominati sūt. de quib⁹ Lucanus: Conuocat armatos extēplo ad signa maniplos. Turma. xxx. equites sunt. Romani eni equites in vna tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centurijs. x. dabant̃ ⁊ fiebat turma. Cohors q̄ngentos milites habet. Tria sunt militię genera· sacramentū·euocatio·cōiuratio. Sacramentū in quo post electionē iurat vnusquisq; miles se non recedere a militia nisi post completa stipendia·id est militię tpa. ⁊ hi sunt qui habent plenā militiā. Nam viginti ⁊ q̄nq; annis tenent̃. Euocatio dū ad subitū bellū·non solū milites·ȝ ⁊ ceteri euocant̃. Vnde etiā consul solebat dicere: Qui rēpublicam saluā eē vult me sequatur. Cōiuratio·quę fit in tumultu quando vicinū vrbis periculū singulos iurare nō patit̃·ȝ repente colligit̃ multitudo ⁊ tumultuosa in ira cōfiat̃. Hęc ⁊ tumultuatio dicitur. In acie aūt iste fere formę sunt: Exercit⁹ classis·nod⁹·cuneus·alę·cornua·agmen: quę formas ⁊ nomina ab ipsis rebus de quibus translata sunt mutuātur. Acies dicta ꝙ ferro armata sit ⁊ acumine gladioꝝ. Exercitus·multitudo ex vno genere·ab exercitatiōe belli vocata. Classes dictę ꝑpter diuisionē exercit⁹·qui postea manipuli dicti sunt. vnde ⁊ Virgili⁹: Classibus hic locus ē: hic acies certare solebant. Nam postea ⁊ classica nauiū dicta. Nodus ꝓprie est densa peditū multitudo·sicut turma equitū. Nodus autem dictus pro difficultate ꝙ vix possit resolui. Cuneus est collecta in vnū militum multitudo. Vnde ꝑpter ꝙ in vnū coit. ⁊ ipsa coitio in vnū cuneus nominatus est quasi counc⁹·eo ꝙ in vnū omnes cogunt̃. Alę in exercitu. xxx. equites esse dicunt̃. Alę aūt equites ob hoc dicti·quia tegunt pedites alarū vice. Cornua vocant̃ extremitas exercitus ꝙ intorta sit. Agmen dicitur·cū exercit⁹ iter facit·ab agendo vocatū·id est eundo. Plautus: Quo te agis ⁊ ipse. Est eni exercitus ambulans. Nam agmen dicitur·qḋ in longitudine directum est· qualiter solet esse cum exercitus portis ꝓcedit. quicq̄d fuerit aliud abusiue dicitur.

De ciuibus Cap. IIII.

De imperijs militięq; vocabulis ex parte dictū est·deinceps ciuiū nomina sūmatim subiungimus. Ciues vocati ꝙ i vnū coeuntes viuant ut vita cōmunis ⁊ ornatior fiat ⁊ tutior. Domus vnius familię habitaculum est·

ficut vrbs vni⁹ populi·ficut orbis domiciliū toti⁹ generis humani. Est aūt domus genus familię· siue coniūctio viri ⁊ vxoris. Incipit aūt a duob⁹· ⁊ ē nomē grecū. Familia ē liberi ex liberis legib⁹ suscepti a femore. Gen⁹ aūt a gignendo ⁊ ꝓgenerando dictum·aut a diffinitione certorū prognatorum·ut nationes que ꝓprijs cognationibus terminatę gentes appellantur. Populus est humanę multitudinis iuris consensu ⁊ cōcordi cōmunione sociatus. Populus autem eo distat a plebibus ꝙ populus vniuersi ciues sūt·cōnumeratis senioribus ciuitatis. Plebs autem reliquū vulgus sine senioribus ciuitatis. Popul⁹ ergo tota ciuitas ē. vulgus ꝟo plebs est. Plebs autem dicta a pluralitate·maior est enim numerus minorū ꝙ̄ seniorꝫ. Populus ꝟo. .dicitur id est cetus. .vnde ⁊ ꝓprius dict⁹ est. Grece autem popul⁹ laos dicitur·a lapidibus. Vulg⁹ est passim inhabitās multitudo·quasi q̄sqꝫ quod vult. Tribus dicuntur tanꝙ̄ curię ⁊ cōgregationes distinctę populorꝫ. ⁊ vocatę tribus ab eo ꝙ in principio romani trifarie fuerūt a romulo dispertiti: in senatorib⁹·militibus ⁊ plebib⁹. Quę tamē tribus nūc multiplicatę·nomen pristinū retinēt. Senatui nomē ętas dedit ꝙ seniores essent. Alij a sinendo dictos accipiunt senatores. Ipsi enim agendi facultatem dabant. Senatusconsultus a consulendo ⁊ tractādo est dictus·ꝙ sic fit ut consulat ⁊ nocere non possit. Patres autem ut Salustius dicit·a curę similitudine vocati sūt. Nam sicut patres filios suos·ita ⁊ illi rempublicā alebant. Patres conscripti·quia dum romulus decem curias senatorum elegisset·noīa eorum presente populo in tabulas aureas cōtulit·atqꝫ inde patres conscripti vocati. Primi ordines senatorū dicuntur illustres·secundi spectabiles·tertij clarissimi. Iam inferius quartū aliqđ genus non ē. Quis autē senatoria quisqꝫ origine esset·vsqꝫ ad legitimos annos eques roman⁹ erat. deinde accipiebat honorem senatorię dignitatis. Censores apud veteres romanos erant. Est enī nomē censoris dignitas iudicialis. Censere enī iudicare ē. Itē cēsores sūt patrimoniorꝫ iudices·a censu ęris appellati. Iudices dicti quasi ius dicentes populo·siue ꝙ iure disceptent. Iure aūt disputare·est iuste iudicare. Non est autem iudex·si non est in eo iusticia. Presides rectores prouintię sunt dicti ꝙ presunt. Pretores aūt quasi preceptores ciuitatis ⁊ principes. Idem ⁊ questores·quasi quesitores·eo ꝙ questionibus presunt. Consiliū enim ⁊ causa apud eos est. Proceres sunt principes ciuitatis·quasi ꝓcedes·ꝙ ante omnes honore precedant. Vnde ⁊ capita trabium que eminēt extra parietes proceres dicuntur·eo ꝙ primo procedāt. Hinc aūt ad primores facta translatio ꝙ a cetera multitudine prominent. Tribuni dicti ꝙ plebi uel iura uel opem tribuant. Constituti sunt autē sexto anno post reges exactos. Dum enim plebs a senatu ⁊ consulib⁹ premeretur·tunc ipsa sibi tribunos quasi ꝓprios iudices ⁊ defensores creauit· qui eorum libertatem tuerentur. ⁊ eos aduersus iniuriā nobilitatis defenderent. Vnde ⁊ defensores dicti·eo ꝙ sibi plebem cōmissam contra insolentiam improborū defendant. At contra nunc quidam euersores non defensores existunt. Numerarij vocati sunt qui publicū nūmū ęrarijs inferunt. Functi ab eo ꝙ fungant̄ officio ⁊ honore aliquo dicti. Hinc ⁊ defunctos mortuos dicim⁹ q̄ compleuerūt vitę officia. Nihil enī iam faciunt. Municipes sunt in eodē municipio nati·ab officio munerū dicti·eo ꝙ publica munia accipiunt. Munia enim officia sunt. Vnde ⁊ immunes dicunt̄ qui nullū gerūt officiū. Municipales originales ciues ⁊ in loco officiū gerentes. Decuriones dicti·ꝙ sint de ordine curię. Officium enim curię administrant. vnde non est decurio qui summam non intulit uel curiā participauit. Curiales autē idē ⁊ decuriones. Et dicti curiales·q: ciuilia munera procurāt ⁊ exequūt̄. Principales·magistratus. ⁊ duūuirales·curialium officiorꝫ ordines sūt. Principales dicti·ꝙ presint magistratib⁹. Magistrat⁹ ꝟo ꝙ maiores sint reliquis officijs. Duūuirales autē qui super duos viros habent potestatem. Tabellio vocat⁹·eo ꝙ sit portitor tabellarū. Idem exceptor·idē ⁊ scriba public⁹·q: ea tm̄ quę gestis publicāt̄ scribit. Burgarij a burgis dicti·quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgo vocant. vnde et burgūdionū genti nomen inhęsit·quos quondam subacta germania romani per castra disposuerūt·atqꝫ ita nomē ex locis sumpserunt. Collegiati dicuntur·ꝙ eorū collegio custodijsqꝫ deputentur qui facinus aliqđ commiserunt. Est enim sordidissimū genus hominū patre incerto progenitum. Priuati sunt extranei ab officijs publicis. Est enim nomen magistratum habenti contrarium. ⁊ dicti priuati·ꝙ sint ab officijs curię absoluti. Mercēnarij sunt q̄ seruiunt accepta mercede. Idem ⁊ barones greco nomine ꝙ sint fortes in laboribus· Barys enim dicitur grauis ꝙ sit fortis. Cui contrarius est leuis·id est infirmus. Publicani appellantur cōductores vectigalium fisci uel rerum publicarum·siue qui vectigalia publica exigunt·uel qui p negocia sęculi lucra sectant̄. vnde ⁊ cognominati sūt. Villicus ꝓprie villę gubernator est. Vnde ⁊ a villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernatorem villę·sed dispensatorem vniuersę dom⁹ Tullio interpretāte significat· qđ est vniuersarum possessionum ⁊ villarum dispensatorem. Actores idem ⁊ curatores·ab agendo ⁊ curando vocati. Procuratores ꝟo eo ꝙ vice curatoris fungantur·quasi propter curatores·sicut ꝓconsul pro consule. Coloni sunt cultores aduenę· dicti a cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atqꝫ alienum agrum locatum tenentes ac debentes cōditionē genitali solo ꝓpter agriculturā

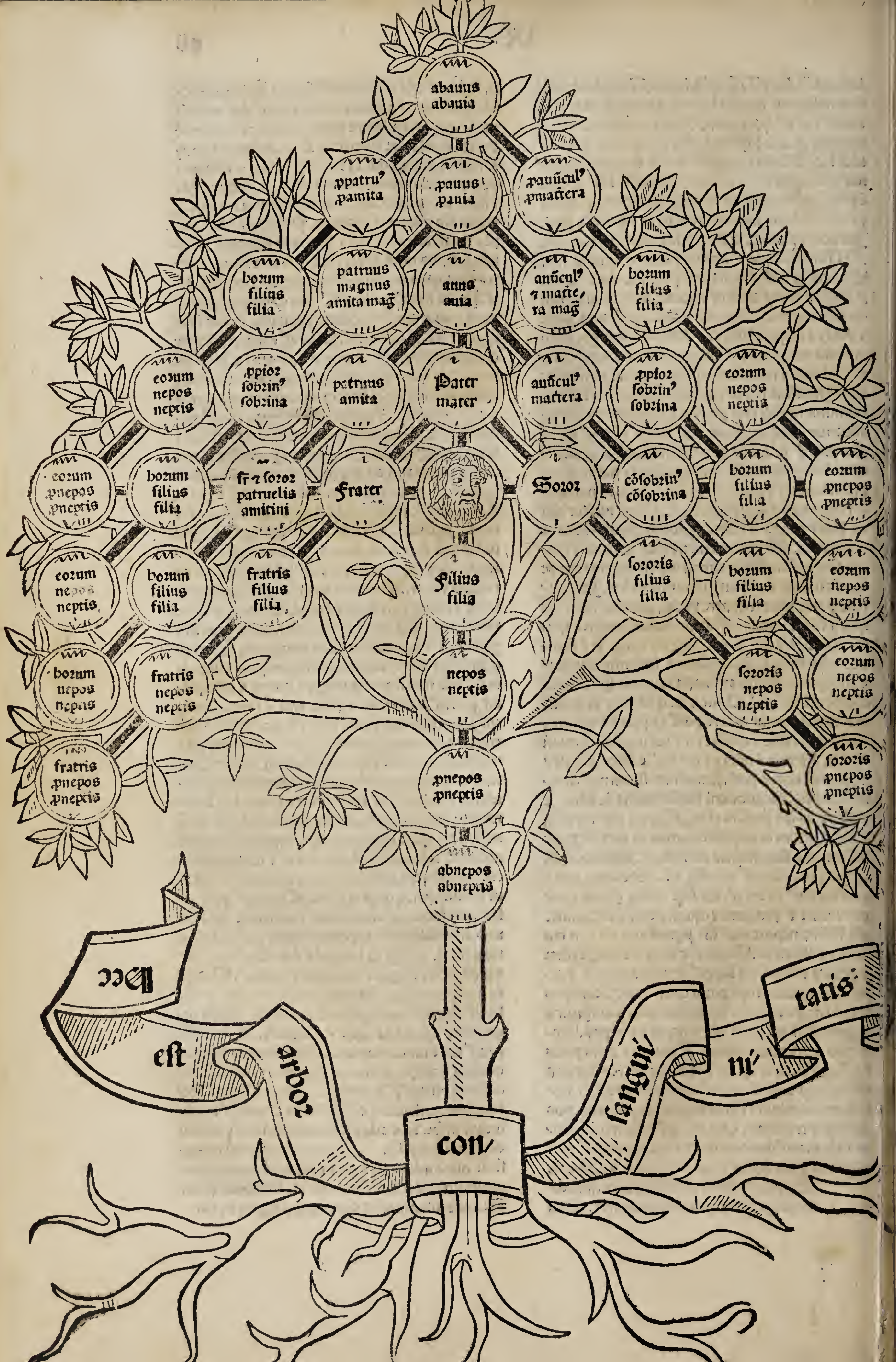
sub dñio possessoris .p eo q hic locatus ē fundus. Coloni autem quattuor modis dicūtur. Nā coloni aut romani sunt·aut coloni latini·aut coloni auxiliares. aut coloni ruris priuati. Inquilini vocati quasi incolentes aliena. Non eñ habent ꝓpriam sedē·sed in terra aliena inhabitant. Differt autem inter inquilinū ⁊ aduenam. Inquilini enim sunt qui emigrant ⁊ non ꝑpetuo ꝑmanent. Aduenę aūt uel incolę aduenticij perhibent̄ sed ꝑmanentes. ⁊ inde incolę·quia iam habitatores sunt. ab incolēdo. Indigenę sunt inde geniti. ⁊ in eodem loco nati vbi inhabitant. Incola autē nō indigenam sed aduenam indicat. Peregrini dicti eo q ignorantur eorū parentes a quibus orti existunt. sunt enim de longinqua regione. Urbani vocabantur qui romę habitabant. Qui vo ī cęteris locis·oppidani. Nam sola roma vrbs·cętera oppida. Famuli sūt ex ꝓpria suorū familia orti. Serui autē vocabulū inde traxerunt·q hi q̄ iure belli possint occidi a victorib⁹ cōseruabāt̄ ⁊ serui fiebant·a seruando scilicꝫ serui appellati. Ancillę a sustentaculo vocatę. Ancon eñ gręce cubit⁹ dicitur. Unde ⁊ ancone dicimus. Mancipium est quicquid manu capi subdiqꝫ pōt·ut homo equus ouis. Hęc eñ animalia statim ut nata sūt·mancipiū esse putantur. Nam ⁊ ea quę in bestiaꝝ numero sunt·tunc vident̄ mancipiū esse quādo capi siue domari ceperint. Ingenui dicti quia ī genere habent libertatē non in facto sicut liberti. Unñ ⁊ gręci eos eugenes vocant q sint boni generis. Libertus aūt vocatus·quasi liberatus. Erat eñ prius iugo seruitutis addict⁹. Libertorū aūt filij apud antiquos libertini appellabant̄·quasi de libertis nati. Nūc vo libertinus·aut a liberto factus aut possessus. Manumissus dicit̄ quasi manu emissus. Apud veteres eñ quotiēs manu mittebāt·alapa ꝑcussos circūagebant ⁊ liberos confirmabant. vnde ⁊ manumissi dicti·eo q de manu mitterentur. Dedititij primū a deditione sunt nuncupati. Deditio eñ dicitur quādo se victi aut vincendi hostes victoribus tradunt: quibus hęc origo nominis fuit·dū quondā aduersus populum romanū serui armis sūptis dimicassent·victi se dederūt·comꝓhensiqꝫ varia turpitudine affecti sunt. Ex his quidā postea a dñis manumissi·ꝓpter suppliciorꝫ notas quas manifeste perpessi sunt·ad dignitatem ciuiū romanorū non ꝑuenerunt. Latini ante romam conditā apud latinos fiebant· nunq̄ ꝑ testamentū·sed ꝑ epistolam libertatē sumentes. Inde quia ꝑ testamentū non fiebant·nec ex testamento aliquid capere·nec suos heredes facere poterant. Ciues romani postea sub consulibus ꝑ testamenta in vrbe romana effecti sūt. Dicti aūt ciues romani·quia testamēto liberi effecti· in numerū romanoꝝ ciuiū rediguntur. His primum aditus erat in vrbe roma cōmorari. cęteris aūt libertis .ꝓhibebatur·ne uel in vrbe roma uel infra septimum ab vrbe miliarium cōmanerēt.

De affinitatibus ⁊ gradibus Cap. v.

Heredis nomē imposuit census ęris. soluit enim tributū auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hęreditatis ⁊ generis·ut sūt filij ⁊ nepotes. Prohęres est qui loco hęredis fungitur quasi .p hęrede. Est eñ aut institutus·aut substitut⁹. Pater est a quo nascitur initium generis. Itaqꝫ is paterfamilias vocitatur. Pater aūt dictus eo q patratiōe peracta filium procreet. Patratio enim ē rei venereę consūmatio. Lucreti⁹. Et bene patratio patrū. Genitores aūt a gignendo. ⁊ parentes quasi parientes. Idem ⁊ creatores. Crementū enim ē semen masculi·vnde animaliū ⁊ hominū corpora concipiuntur. hinc creatores parentes dicunt̄. Mater dicitur q exinde efficiatur aliquid. Mater enim quasi materia·nam causa pater ē. Paterfamilias aūt dictus·q omnibus in familia sua positis seruis·tanq̄ pater filijs patria dilectiōe cōsulit seruorūqꝫ conditionē a filiorum affectu non discernit·sed quasi vnū membrū amplectitur. Hinc eñ exortum est nomē patrisfamilias. Qui autē inique dominant̄ ī seruis·hoc se noīe nequaq̄ reputent appellari. Materfamilias inde vocat̄·quia ꝑ quandam iuris solēnitatem in familiam trāsit mariti. Tabulę enim matrimoniales instrumenta emptionis suę sunt. Alias sicut matrona est ⁊ mater ꝑmi pueri·id est quasi mater nati·ita materfamilias illa est quę plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit. Auus·patris pater est·ab ęuo dictus·id est ab antiquitate. Proauus aui pater est·quasi prope auum. Abauus·proaui pater·iā lōge ab auo. Atauus·abaui pater. Tritauus·atauí pater·quasi tetrauus. id est quartus supra abauū. Sed tritauus vltimū cognationis nomen est. Familia autem oritur a patre·terminatur ī tritauo. Filius ⁊ filia a familia dicti sūt. ipsi enim primi in ordine nascentiū existunt. Unñ ⁊ cornelia familia stirps ipsa oīs a cornelio orta. Familia aūt a femore. femur eñ gen⁹ est ⁊ stirps ostēdit̄. Nā familia·.p seruis abusiue·nō ꝓpe dicit̄. Stirps ex longa generis significatione vocatur. Gnatus dict⁹ quia generatus. Unde ⁊ ꝑ g scribit̄. Soboles·eo q substitutio sit generis. Quadripartitus est aūt ordo filioꝝ·ita. Unigenitus· primogenitus·medius·nouissimus. Unigenitus q sit vnicus·nec ante nec post vllus. Primogenitus·ante quem nullus. Medius·inter oēs. Nouissim⁹·post omnes. Idem ⁊ minimus·a monade. Nouissimus autem ꝓpter q nouus·quia cęteri precedēdo antiquiores existūt. Quattuor eñ modis filij appellantur: natura·imitatione·adoptione·doctrina. Natura·veluti cū dicuntur filij abrahę iudei. Imitatione·ut ipsius abrahę fidē imitantes ex gentibus·dicente euāgelio: Potēs ē deus de lapidibus istis suscitare filios abrahę. uel sicut eosdem iudęos dñs filios eē dicit diaboli·a quo nō nominati uel non nati·sed quē fuerāt

imitari. Adoptiõe q̃ qđ hũana cõsuetudine nulli licet nescire. uł sic nos deo nõ natura. ꝫ adoptiõe dicim⁹: pr̃ nr̃ q̃ es i celis. Doctrina. sic apl's filios suos appellat eos qb⁹ euãgeliũ p̄dicauit. Filij ãt ideo i legib⁹ liberi appellãt. ut isto vocabulo secernãt a fuis. q̃a sic seru⁹ i ptãte ẽ dñi. sic fili⁹ i ptãte ẽ pr̃is. Inde etiã filio fit emãcipatio. ut sit liber a pr̃e. sic fit seruo manumissio. ut sit liberat⁹ a dño. Itẽ liberi dicti. q: ex libero sũt matrimonio orti. Nã filij ex libero ⁊ ancilla fuilis cõditiõis sũt. Sẽp eni q̃ nascit̃ deteriorẽ parentis statũ sumit. Naturales aũt dicũtur ingenuar̃ cõcubinar̃ filij q̃s sola natura genuit. nõ honestas cõiugij. Idẽ ⁊ pueri a pube. Adoptiu⁹ filius ẽ q̃ aut pr̃e iusto aut auo aut ꝓauo cui⁹ ptãte p emãcipationẽ ẽ tradit⁹ i alienã potestatẽ. q̃ vtriusq; fert nomen. ut flaui⁹ emili⁹ uel scipio paulus. Gemini sũt nõ duo tm̃ simul nati. ꝫ etiã plures. De geminis aũt vno abortiuo. alł q̃ legitime nat⁹ fuerit vopisc⁹ noiat̃ Postbum⁹ vocat̃ eo ꝙ p⁹ humationẽ pr̃is nascitur. id est post obitũ. Iste ⁊ defuncti nomẽ accepit. sic eni lex voluit ut qui de defuncto nascitur defuncti nomine appelletur. Nothus dicitur qui de patre nobili ⁊ matre ignobili gignit̃. sicut ex concubina. Est autem hoc nomen grecum ⁊ i latinitate deficit. Huic cõtrarius est spurius qui de matre nobili ⁊ de patre ignobili nascit̃. Itẽ spurius patre incerto matre vidua genitus velut tm̃ spurij filius. quia muliebrem naturã veteres spuriũ vocabãt. velut ἀπὸ τοῦ σπόρου ꝰ ẽ seminis nõ patris noie. Eosdem ⁊ fauonios appellabant. quia quędam animalia fauonio spũ hausto cõcipe existimant̃. Unde ⁊ hi q̃ nõ sunt de legitimo matrimonio matrẽ poti⁹ q̃ patrẽ sequũtur. Latinę aũt spurij quasi extra puritatẽ. id ẽ quasi imũdi. Nepos ẽ qui ex filio nat⁹ ẽ. Dict⁹ aũt nepos quasi natus post. Primũ eni filius nascit̃. deinde nepos. Gradus eni substitutiõis ẽ. Hinc ⁊ posteritas q̃si postera etas. Nepos aũt vtriusq; sexus ẽ. Nam ut neptis dicamus in iure est ꝓpter discretionẽ successionis admissum. Pronepos est q̃ ex nepote cõcept⁹ natusq; est. Et dictus ꝓnepos q̃si nat⁹ porro p⁹. Ex hoc quoq; gradu incipit vocari ⁊ progenies. quasi porro post geniti. Nã filij ⁊ nepotes nõ sũt ꝓgenies. q: nõ ẽ in eis longa posteritas. Sicut aũt inferius longe editi ꝓgenies dicunt̃. ita superi⁹ proaui attauiq; ꝓgenitores appellant̃. q̃si porro generãtes. Pronepos dictus q: ꝓpe nepotẽ. Abnepos quia seiungitur a nepote. Est eni inter illũ ⁊ nepotẽ ꝓnepos. Adnepos abnepotis filius. Trinepos adnepotis fili⁹. q: p⁹ nepotẽ quart⁹ i ordine ẽ q̃si tetranepos. Minores aũt nõ dicim⁹ nisi q̃tiẽs graduũ deficit nomẽ. utputa filius nepos ꝓnepos abnepos adnepos trinepos. Ubi isti gđ⁹ defecerint. merito iam dicim⁹ minores. sic ⁊ maiores dicim⁹ post pr̃is aui ꝓaui abaui attaui tritauiq; vocabulũ.

Hoc loco necessariũ est exponere queadmodũ grad⁹ cognatiõis numeret̃. Qua in re in primis admonendi sumus ꝙ cognationum alie supra numerant̃. alię infra. alię ex trãsuerso. quę etiã a latere dicũt̃. Superior cognatio ẽ parentũ. inferior liberorũ. Ex transuerso fratrũ sororũue. eorũq; qui ex his ꝓgenerãt̃. ⁊ cõsequẽt̃ patrui. amitę. auunculi. matertere. Et superior q̃dẽ ⁊ iferior cognatio a p̄mo gradu icipit. at ea quę ex trãsuerso numerat̃ a secũdo. Primo gradu ẽ supra pater. infra fili⁹ filia. Secũdo supra au⁹ auia. infra nepos nept̃. Ex trãsuerso frat̃ ⁊ soror. Tertio supra ꝓauus ꝓauia. infra ꝓnepos ꝓneptis. Ex trãsuerso fr̃is sororisq; fili⁹ filia ⁊ ꝯsequẽt̃ patru⁹ amita. auũculus matertera. Patruus ẽ pr̃is frat̃ q̃ grece πάτρως vocat̃. Auũcul⁹ ẽ matris frater q̃ apud grecos ꝓpie μήτρως appellat̃ ⁊ ꝓmiscue θεῖος dicitur. Amita est patris soror. matertera v̄o est matris soror. vtraq; θεία. uel apud quosdã τηθίς appellat̃. Quarto gradu supra abau⁹ abauia. infra abnepos abneptis. Ex trãsuerso fr̃is sororisq; nepos nept̃. ⁊ ꝯsequent̃ patru⁹ magnus amita magna. id est aui frat̃ ⁊ soror. Itẽ auũcul⁹ magn⁹ ⁊ matt̃era magna. id est auię frat̃ ⁊ soror. Consobrin⁹ ꝯsobrina. id ẽ q̃ quęve ex fr̃ib⁹ aut sororib⁹ ꝓgenerãt̃. Sꝫ q̃dã recte ꝯsobrinos eos ꝓpe putãt dici q̃ ex duab sororib⁹ ꝓgenerãt̃. q̃si ꝯsororinos. Eos v̄o q̃ ex duob⁹ fr̃ib⁹ ꝓgenerãt̃ ꝓpie patrueles vocari. Si aũt ex duob⁹ fr̃ib⁹ sorores nascant̃. sorores patrueles vocant̃. At eos q̃ ex fr̃e ⁊ sorore ꝓgenerãt̃ amitinos ꝓpe dici. Amitę tuę filij ꝯsobrinũ te appellãt. tu illos amitinos. Quinto gđu supra attau⁹ attauia. infra atnepos atneptis ex trãsũso fr̃is sororisq; ꝓnepos ꝓnept̃. ⁊ cõsequẽter ꝓpatru⁹ ꝓamita. id ẽ ꝓaui frat̃ ⁊ soror. ꝓauũcul⁹ ꝓmatt̃era. id ẽ ꝓauię frat̃ ⁊ soror. Itẽ fr̃is patruelis sororis patruelis ꝯsobrini ⁊ ꝯsobrinę amitini ⁊ amitinę fili⁹ filia. ꝓprior sobrin⁹ sobrina. Hi sũt patrui magni. amitę magnę. auunculi magni. matterę magnę. fili⁹ filia. Sexto gradu sũt supra tritau⁹ tritauia. infra trinepos trinept̃. Ex trãsuerso fr̃is sororisq; abnepos abnept̃. ⁊ cõsequent̃ abpatru⁹ abamita. id ẽ abaui frat̃ ⁊ soror. abauũcul⁹. abmatt̃era id ẽ abauię frat̃ ⁊ soror. Itẽ sobrini sobrinęq;. i. q̃ quęve ex fr̃ib⁹ uł sororib⁹ patruelib⁹ uel ꝯsobrinis uł amitinis ꝓgenerãt̃. Hactenus ostendisse sufficiat queadmodũ gđ⁹ cognatiõis numerent̃. Nãq; ex his palã ẽ intelligẽ queadmodũ vlteri⁹ q̃sq; gđ⁹ numerare debem⁹. Quippe sp narrata quęq; psona gradũ adijciat. uel longe facili⁹ sit respõdere quoto q̃sq; gđu sit ꝙ ꝓpa cognatiõis appellatiõe quẽq̃ denotari. Agnatiõis grad⁹ eodẽ modo numerẽt̃. Sꝫ cũ magis veritas oculata fide ꝙ p aures animis hoiũ ifigit̃. iõ necessariũ duxim⁹ p⁹ narrationẽ gđuũ etiã eos i p̄senti libro inscribi q̃ren⁹ possint ⁊ ex aurib⁹ ⁊ oculorum inspectiõe adolescẽtes pfectissimã graduũ doctrinã adipisci. Stemmata dicunt̃ ramusculi quos aduocati faciũt in genere cum gradus cognationũ partiunt̃. utputa ille filius. ille pater ille auus. ille attau⁹. ⁊ ceteri quor̃ figurę hę sũt.

abauus abauia
ꝓpatru' ꝓamita
ꝓauus ꝓauia
ꝓauūcul' ꝓmaſtera
hoꝛum filius filia
patruus magnus amita mag̃
auus auia
auūcul' ⁊ maſtera mag̃
hoꝛum filius filia
eoꝛum nepos neptis
ꝓpioꝛ ſobꝛin' ſobꝛina
patruus amita
Pater mater
auūcul' maſtera
ꝓpioꝛ ſobꝛin' ſobꝛina
eoꝛum nepos neptis
eoꝛum ꝓnepos ꝓneptis
hoꝛum filius filia
fr ⁊ ſoroꝛ patruelis amitini
Frater
Soroꝛ
cōſobꝛin' cōſobꝛina
hoꝛum filius filia
eoꝛum ꝓnepos ꝓneptis
eoꝛum nepos neptis
hoꝛum filius filia
fratris filius filia
Filius filia
ſoroꝛis filius filia
hoꝛum filius filia
eoꝛum nepos neptis
hoꝛum nepos neptis
fratris nepos neptis
nepos neptis
ſoroꝛis nepos neptis
eoꝛum nepos neptis
fratris ꝓnepos ꝓneptis
ꝓnepos ꝓneptis
ſoroꝛis ꝓnepos ꝓneptis
abnepos abneptis
Hec est arboꝛ con ſangui ni tatis

De agnatis & cognatis Cap. vi.

a Agnati dicti eo q accedat pnatis dũ desunt filij. Qui ideo prius in gente agnoscunt· quia veniunt per virilis sexus personas· veluti frater eodem patre natus· uel fratris filius· nepos· uel ex eo. Item patruus. Cognati dicti· quia sunt & ipsi ꝓpinquitate cognationis cõiuncti. Qui inde post agnatos habent· q: p femininini sexus psonas veniũt· nec sũt agnati· s alias naturali iure cognati. Proximus ꝓpter ꝓximitatẽ sanguinis appellat. Cõsanguinei vocati eo q ex vno sanguine· id est ex vno patris semine nati sunt. Nã semẽ viri spuma ẽ sanguinis ad instar aquę i scopulos collisę· quę spumã candidam facit. vel sicut vinũ nigrũ qd in calice agitatum spumã albentẽ reddit. Fratres dicti· eo q sint ex eodem fructu· id est ex eodem semine nati. Germani vo de eadẽ genitrice nascẽdo manãtes non ut multi dicũt· de eodẽ germine· q tm fratres vocantur. ergo frẽs ex eodem fructu· germani ex eadẽ genitrice manãtes. Uterini vocati eo q sint ex diuersis patrib & vno vtero editi. Nã vterus tm mulieris est. Quattuor aũt modis frẽs dicũt in diuinis scripturis· natura· gente· cognatione: affectu. Natura· ut esau & iacob· andreas & petrus iacobus & iohannes. Gente· ut oẽs iudei fratres inter se vocant· ut i deuteronomio; Si aũt emeris fratrẽ tuũ q est hebręus. Et apsus; Optabã inquit ego anathema esse a xpo p fratrib meis q sunt cognati mei sm carnẽ q sunt israelitę. Porro cognatione frẽs vocant q sunt de vna familia id ẽ patria· quas latini paternitates interptant· cũ ex vna radice multa generis turba diffũditur. ut i genesi dixit abrahã ad loth. Nõ sit rixa inter me & te & inter pastores meos & pastores tuos· quia fratres sumus. Et certe loth non erat frater abrahę· sed fili fratris eius aram. Quarto modo affectu fratres dicti· qui in duo scindunt· speciale & cõmune. Speciale quo oẽs xpiani frẽs vocãt· ut: Ecce q bonũ & q iocundũ habitare fratres i vnũ. In cõmune aũt cũ & oẽs hoies ex vno patre nati· pari int nos germanitate cõiungimur· scriptura loquẽte: Dicite his q oderũt vos· frẽs nri vos estis. Germana ita intelligit· ut germanus eadẽ genitrice manãs. Soror aũt ut frat. Nã soror ẽ ex eodẽ semine· dicta q sola cũ fratrib i sorte agnationis habeat. Fratrũ filij patrueles dicti eo q patres eoꝝ germani frẽs int se fuerũt. Cõsobrini vo vocati q aut ex sorore & frẽ· aut ex duab sororib sũt nati· quasi cõsororini. Fratrueles aũt matertere filij sũt. Sobrini cõsobrinoꝝ filij. Thius grecũ nomẽ est. Patruus frat patris est· quasi pater alt. Unde & discedẽte pre pupillũ prior patruus suscipit. & quasi filiũ lege tuet. Auũcul est matris frat· cui nomẽ formã diminutiui habere videt· q: ab auo venire mõstratur. Amita ẽ soror pris· qsi alia mat. Matertera ẽ soror matris· qsi altera mat. Socer ẽ q filiã dedit. Gener ẽ q filiã duxit. Gener aũt dict q asciscat ad augẽdũ gen. Socer aũt & socr qd genex uel nux sibi associauit. Uitric aũt q vxorẽ ex alio viro filiũ aut filiã habentẽ duxit. Et dict vitric qsi nouitric q a matre supducat nou. Priuign ẽ q ex alio pre natus est. & priuign dici putat· qsi priuigen· q: pus genit. vñ & vulgo ante natus. Uocabula aũt a gẽte hec videt declinata. genitor genitrix· agnati agnatę· cognati cognatę· pgenitores pgenitrices· germani germanę. Hęc cõsanguinitas dũ se paulatim propaginũ ordinibus dirimens vsq ad vltimũ gradum subtraxerit. & propinquitas esse desierit· eam rursus lex matrimonij vinculo repetit. & quodãmodo reuocat fugiẽtẽ. Ideo aũt vsq ad sextũ generis gradũ cõsanguinitas constituta est· ut sicut sex etatibus mundi generatio & hoĩs status finitur· ita ꝓpinquitas generis tot gradibus terminaretur.

Item de predictis affinitatibus

a Auctor mei generis pater mihi ẽ, ego illi fili aut filia. Patris mei pater mihi au. ego illi nepos aut neptis. Pris mei auus mihi proauus· ego illi pronepos aut proneptis. Patris mei proauus mihi abauus est· ego illi abnepos aut abneptis. Patris mei abau mihi atauus ẽ· ego illi adnepos aut adneptis. Patris mei atauus mihi tritau est· ego illi trinepos aut trineptis.

De patruis

Patris mei frater mihi patruus est· ego illi fratris filius aut filia. Patrui mei pater mihi pater magn ẽ· ego illi filij fratris fili aut filia. Patrui mei auus mihi propatru ẽ· ego illi filij filię nepos aut neptis. Patrui mei proauus mihi adpatru est· ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

De amitis

Patris mei soror mihi amita est· ego illi fratris filius aut filia. Amitę meę mater mihi amita magna ẽ· ego illi filię fratris filius aut filia. Amitę meę auia mihi pamita est· ego illi neptis fili aut filia. Amitę meę proauia mihi abamita ẽ· ego illi neptis nepos aut nept.

De auunculis

m Matris meę frat mihi auũculus est· ego illi sororis fili aut filia. Auũculi mei pater mihi auuncul magn ẽ· ego illi filij sororis fili aut filia. Auunculi mei auus mihi pauũcul ẽ· ego illi filij nepos aut neptis. Auunculi mei pauus mihi abauũculus est· ego illi neptis filius aut filia.

De materteris

m Matris meę soror mihi matertera est· ego illi sororis fili aut filia. Materterę meę soror mihi matertera magna est· ego illi sororis nepos aut neptis. Auię meę soror mihi abmatertera est· ego illi sororis pronepos aut proneptis. Proauię meę soror mihi promatertera ẽ ego illi neptis filius aut filia.

De coniugijs Cap.vii.

Vir sexum significat·non coniugium·nisi adieceris·vir eius. Maritus vero etiam sine adiectione coniugē sonat.⁊ a mare maritus·quasi mas. Est enim nomen prime positionis·quod facit in diminutione masculus·in deriuatione maritus. Sponsus a spondendo vocatus. Nam ante vsum tabellarum matrimonij cautiones sibi inuicē emittebant·in quibus spondebant se inuicē cōsentire ī iura matrimonij.⁊ fideiussores dabant. Vnde ⁊ admissū est ut sponsū dicam⁹ virū a spondendo.⁊ sponsam similit̄. Ceterū ꝓprie spondere velle est. Ergo sponsus nō q: ꝓmittit̄·sed quia spondet ⁊ sponsores dat. Arrabo dicta·quasi arrabona. Quod enī dat̄ ꝓ cōiugio·bene datur·q: cōiugiū bonū est. Qđ ꝟo causa fornicatiōis aut adulterij·malū est·idcirco arrabo non est. Dicta aūt arra a re ꝓ qua traditur. Est aūt arra nō solū sponsio cōiugalis·sed etiam ꝓ qualibet ꝓmissa re data ut compleat̄. Proci nuptiarum petitores a precādo ⁊ petēdo dicti. Pronuba dicta eo ꝙ nubentib⁹ preest·queqꝫ nubentē viro cōiungit·ipsa ē ⁊ paranympha.nam nympha sponsa ī nuptijs.⁊ nympha ꝓ lauatiōis officio·qđ ⁊ ad nomē nubentis alluditur. Coniuges appellati ꝓpter iugū qđ imponit̄ matrimonio coniungendis. Iugo enī nubētes subijci solent ꝓpter futurā cōcordiā ne separent̄. Coniuges aūt veri⁹ appellant̄ a prima desponsatiōis fide·ꝙuis adhuc inter eos ignoret̄ coniugalis cōcubitus·sicut ioseph maria coniunx vocat̄·int̄ quos nec fuerat nec futura erat carnis vlla cōmixtio. Nupte dicte ꝙ vultus suos velent·translatū nomē a nubib⁹ qb⁹ tegitur celum. Vnde ⁊ nuptie dicunt̄ ꝙ ibi primū nubentiū capita velant̄. Obnubere enī coopire ē. Cui cōtraria innuba hoc est innupta·que adhuc vultū suū non velat. Vxores vocate quasi vnxiores. Moris enī erat antiquitus ut nubētes puelle simul venirēt ad limē mariti.⁊ postes anteꝙ ingrederent̄ ornarēt laneis vittis.⁊ oleo vngerent. Et inde vxores dicte quasi vnxiores·que ideo vetabāt̄ limina calcare·ꝙ illic ianue ⁊ coeāt ⁊ separent̄. Matrona ē que iam nupsit.⁊ dicta matrona quasi mater nati·uel q: iam mater fieri potest. vnde ⁊ matrimoniū dictū. Distinguit̄ aūt inter matronā ⁊ matrē·matreqꝫ familias. Nam matrone·q: iam in matrimoniū cōuenerunt·matres q: genuerūt·matresfamilie q: iam p quādā iuris solēnitatē in familiā mariti transierūt. Monogamus dictus· quia vni tm̄ nupsit. Mono enim apud grecos vnū dicitur·gamos nuptie interpretantur. Bigamus aūt ⁊ trigam⁹ a numero vxorū vocatus·quasi duaꝝ uel triū maritus. Vidua vocata ꝙ cum viro vno fuerit·nec circa consortiū alterius viri post mortem primi cōiugis adheserit. Nam que alteri post mortē prioris viri nupserint· vidue nō dicūtur. Itē vidua dicta ꝙ sola sit·nec circa consortiū alterius viri cōiugalia iura custodiat. Fratris vxor fratissa vocat̄. Mariti frater leuir dicit̄. Duorū inter se fratrū vxores ianitrices vocant̄·quasi candē ianuā terentes·uel p eandem ianuam iter habentes. Viri soror glos appellat̄. Sororis vir speciale nomē nō habet· nec vxoris frater. Matrimoniū est nobiliū iusta conuentio ⁊ conditio. Cōiugiū est legitimarū psonarū inter se coeundi ⁊ copulandi nuptie. Cōiugiū est dictū quia coniūcti sunt·uel a iugo quo ī nuptijs copulantur·ne resolui aut separi possint. Connubium aūt nō a nupta sed a nubendo formatū. Dicit̄ aūt connubiū·cū equales in nuptias coeūt·utputa ciues romani·pari vtriqꝫ dignitate. Connubiū aūt non est cū ciuis roman⁹ cū latina iungit̄. Quotiens aūt cōnubiū nō ē·filij patrē nō sequūt̄. Hymeneus dicit̄ a quodā hymeneo q̄ prim⁹ ꝓspere vsus est nuptijs·uel apo tu hymenos·que mēbrane virginitatis est claustrū. Contuberniū est ad temp⁹ coeundi conuentio. vnde ⁊ tabernaculū·qđ mō huc mō illuc prefigitur. Repudiū ē qđ sub testimonio testiū uel presenti uel absenti mittit̄. Diuortiū est quotienscūqꝫ dissoluto matrimonio·alter eorū alteras nuptias sequit̄. Diuortiū autē dictū a flexu viarū·hoc ē vias in diuersa tendentes. Friuolū est cum eo animo separant̄ ut rursum ad seinuicem reuertant̄. Nā friuolū est velut quassē mētis ⁊ fluxe nec stabilis. Proprie aūt friuola vocantur·fictilia vasa inutilia. Tres aūt ob causas ducitur vxor. Prima est causa prolis·de qua legit̄ in genesi.⁊ benedixit eis dicens: Crescite ⁊ multiplicamini. Secūda causa adiutorij·de q̄ ibi ī genesi dicitur: Non est bonū hoiem esse solū·faciamus ei adiutoriū simile sibi. Tertia causa incōtinentie. Vnde dicit apl'us: ut qui se non continet nubat. In eligēdo marito quattuor spectari solent: virtus·gen⁹·pulchritudo·sapientia. Ex his sapientia potentior est ad amoris effectū. Refert hec quattuor Virgili⁹ de enea ꝙ his dido impulsa ē in amorem eius. Pulchritudine: quē sese ore ferens. Virtute: ꝙ forti pectore ⁊ armis. Oratione·heu quibus ille iactatus fatis que bella exhausta canebat. Genere: credo equidē nec vana fides gen⁹ esse deorū. Itē in eligenda vxore quattuor res impellunt hoiem ad amorē: pulchritudo genus·diuitie·mores. Melius tamen est si in ea mores querant̄ ꝙ pulchritudo. Nūc aūt ille querunt̄·quas aut diuitie aut forma·non quas ꝓbitas morū cōmendat. Ideo autem femine sub viri potestate consistunt·quia leuitate animi plerūqꝫ decipiunt̄. Vnde ⁊ equū erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde ⁊ veteres voluerūt feminas innuptas ꝙuis pfecte etatis essent·ꝓpter ipsam animi leuitatē in tutela consistere.

Finit liber nonus

Incipit liber decimus de quibusdā vocabulis nominū per alphabetum distinctis

ORigo quorundam nominū·id est vnde veniant·non pene oībus patet Proinde quędā noscēdi gratia·huic operi interiecimus. Licȝ origo nominū vnde veniant·a philosophis eam teneat rationem·ut per denominationē homo ab humanitate·sapiens a sapientia nomineť·q: prius sapientia·deinde sapiens·tamen claret alia specialis in origine quorundā nominū causa·sicut homo ab humo·vnde ꝓprie est appellatus. Ex quibꝰ exempli gratia quędam in hoc opere posuimus.

AEros vir fortis ꝛ sapiēs. Auctor ab augēdo dictus. Auctorē in feminino genere dici nō posse. Nam quędā sunt quę ī feminino genere flecti nō possunt·ut cursor. Actor ab agēdo. Alumnꝰ ab alēdo vocatꝰ·licȝ ꝛ qui alit ꝛ qui aliť alumnus dici possit·id est ꝛ qui nutrit ꝛ qui nutriť· ȝ melius tñ qui nutriť. Amicus ꝑ deriuationē quasi animi custos. Dictus aūt ꝓprie amicꝰ ab hamo·id est a catena charitatis·vnde ꝛ hami q̄ teneant. Amator turpitudinis·q: amore torqueť libidinis. Amabilis aūt q̄ sit amore dignus. Amasius eo q̄ sit pronꝰ ad amorē. Astutꝰ ab astu vocatꝰ·qd̄ est callidi ꝛ cauti nois. q̄ possit sine ꝑiculo fortiter aliquid facere. Argutus·quia argumentū cito inuenit in loquēdo. Acer in vnāquāq; formā vegetus ac nimiꝰ. Alacer a velocitate ꝛ cursu·quasi diceret aliger. Armiger·q̄ arma gerat. Alacris lętus·alacriť gestiens. ꝛ nulliꝰ rei nouitate turbatus. Agilis ab agēdo aliq̄d celeriter·sicut docilis. Aemulus·eiusdē rei studiosus·quasi imitator ꝛ amabilis. alias inimicꝰ īuenitur. Aequus est ꝯm naturam iustus·dictus ab ęq̄litate hoc est ab eo q̄ sit ęqualis·vnde ꝛ ęquitas appellata ab ęq̄litate quadā scilicet. Aequęuus·eo q̄ sit alteri ęqualis ęuo·id est coętaneus. Arrogans·eo q̄ multū rogeť. ꝛ ille multū fastidiosus sit. Audax ꝓprie ꝓ arrogāte poniť. Animosus·eo q̄ sit animis ꝛ viribꝰ plenꝰ. Animatus·q̄si animo auctꝰ ꝛ q̄si animo firmatus. Aelatus·ꝓ eo q̄ seipsum suꝑ mensurā eleuet·dū magnus sibi videť de his quę agit. Attollens q̄ se eleuet ꝛ erigat. Ambitiosus q̄ honores ambiat. Auidus dictus ab auēdo. auere enī cupere est. Hinc ꝛ auarus. Nam quid est auarum esse? ꝓgredi vltra q̄ȝ sufficit. Auarus ex eo dictus·q̄ sit auidus auri ꝛ nunq̄ȝ opibꝰ expleať. ꝛ quantū plus habuerit tantū plus cupiat: Flacci suꝑ hoc concordāte snīa·q̄ ait: Semꝑ auarꝰ eget. ꝛ Salustiꝰ q̄ neq; auaritia copia neq; inopia minuať. Amarꝰ a sapore translatum nomen habet. Est enī insuauis·nec nouit quēq̄ȝ ad consortiū suū aliqua īuitare dulcedine.

Adulter violator maritalis pudoris·eo q̄ alteriꝰ thorū polluit. Anceps hucilluc q; fluctuās ac dubius istud an illud capiat. ꝛ in qua parte declinet anxius. Atrox·q̄ sit tetris moribus. Abstemius a temeto·id est vino·quasi abstinēs a vino. Ablactatus·q̄ sit a lacte ablatꝰ. Aeger q̄ agať īfirmitate uel tristicia ad tempꝰ. Aegrotꝰ·q̄ sit ęger frequentiꝰ·sicut iratus ꝛ iracūdus. Aerumnosus·a rumine dictꝰ q̄ ꝑ inopiā miser factus esuriat ꝛ sitiat. Auspex eo q̄ auiū auspicia intēdat·sicut auceps·q̄ aues capiat. Astrosus ab astro dictꝰ·q̄si malo sidere natꝰ. Aenormis eo q̄ normā ꝛ mensurā excedat. Abactor est fur iumentoꝝ ꝛ pecorū quē vulgo abigeum vocant·ab abigēdo scilicet. Atramꝰ ꝛ albatus·ille a veste nigra·iste ab alba. Aduena eo q̄ aliūde aduenįat. Alienigena· q̄ ex alia gente genitꝰ est. ꝛ nō ex ea vbi est. Itē alienigena q̄ alienę regionis sit ꝛ nō eiꝰ vbi est. Accola eo q̄ aduenįēs terrā colat. Agricola a colēdo agro·sicut siluicula. Assecla eo q̄ sequať aliquem lucri causa. Assiduus dicebať apud antiquos·q̄ assibus ad ęrariū expensū conferendis pręerat. ꝛ in negocijs q̄ȝ publicis frequēs·vnde ꝛ ꝑ s nō ꝑ d scribendū ē. Apparitor noīatus q̄ appareat ꝛ videať. ꝛ presto sit ad obsequiū. Attentus ut aliq̄d audiēs teneat. Attonitus veluti furore quodam instinctus atq; stupefactus. Dictus aūt attonitꝰ a tonitrui strepitu·q̄si tonitruo stupefactꝰ. ꝛ vicino fulgore·aut tactu ꝓximus. Allectus q̄ sit palam electus. Abactus·q̄ sit ab actu remotꝰ. Abortiuꝰ eo q̄ nō oriať·ȝ aboriať ꝛ excidat. Adoptiuus·qui est palā adoptatus in filiū. Ambo ab eo qd̄ est αμφω nomen de gręco latinū factū littera tertia demutata. Alius de multis diciť: Alter vero e duobus vocať. Aequimanus appellatur qui vtraq; manu gladio incunctanter vtiť.

BEatus dictus·quasi bene auctus·scilicȝ ab habendo qd̄ velit. ꝛ nihil patiēdo qd̄ nolit. Ille aūt vere beatus est·qui habet omnia quę vult bona. ꝛ nihil vult mali. Ex his enī duobꝰ beatꝰ homo efficiť. Bonus a venustate corporis crediť dictus·postea ꝛ ad animū translatum nomen. Eum aūt dicimꝰ bonū cui non pręualet malū·eūq; optimū. qui peccat minimū. Benignus est vir sponte ad benefaciendū paratus ꝛ dulcis alloquio. Nō aūt multū distat benignus a bono·q: ꝛ ipse ad benefaciendū videť expositus Sed ī eo differt q: potest bonus esse ꝛ tristior. ꝛ bene quidē facere. ꝛ pręstare qd̄ posciť·nō tñ suauis esse nouit cōsortio. Benignus aūt sua cūctos nouit īuitare dulcedine. Beneficus·a benefaciendo alteri dictꝰ. Unde ꝛ beneficientia vocatur quę ꝓximo prodest. Beniuolus q: bene vult· Nō tñ dicimꝰ beneuolus·sicut nec maleuolus. Sępe enī ex duabꝰ partibus compositū nomen·aut priorem aut sequentē litterā corrūpit. Nam beneuolētia absurdū sonat. Blandus dulcis ꝛ inuitans ad familiaritatē sui. Brutus q̄si obrutꝰ·q: sensu caret.

Est eni sine ratione sine prudentia. Unde et ille iunius brutus ex sorore tarquinij superbi genit⁹ cū eundem casum timeret quē frater inciderat q̄ ob diuitias et prudentiā ab auūculo fuerat occisus vtilē tēporis stulticiā simulauit. Unde etiā brutus est cognominat⁹ dū vocaret iunius. Balbus a balando potius q̄ a loquēdo dictus verba eni nō explicat. Inde et blesus q: verba frangit. Bucco garrulus q̄ ceteros oris loquacitate non sensu exuperet. Biliosus q̄ sit semp tristis ab humore nigro qui bilis vocat. Baburrus stultus ineptus. Biothanat⁹ q̄ est bis mortuus. Thanatos eni greco sermone mors dicit.

c Clarus a celo q̄ splendeat. Unde et clara dies p splendore celi. Celsus a celo dict⁹. q̄ sit sublimis et altus quasi celestis. Castus primū a castratiōe nūcupat⁹ postea placuit veterib⁹ etiā eos sic noiari qui ppetuā libidinis abstinentiā pollicebant. Celes dictus q: iter sibi facit ad celū. Celebs cōnubij expers qualia sunt noia in celo que ab sq3 cōiugib⁹ sūt. Et celebs dicit q̄si celo beatus. Celicola eo q̄ celū colat. Est eni angelus. Continēs nō solū i castitate dicit sed in cibo et potu i ira q3 et vexatiōe mentis et detrahendi libidine. Et cōtinēs dicit q̄ se a multis malis abstineat. Clemens misericors ab eo q̄ cluat id est ptegat et tueat sicut solet patron⁹ clientem. Concors a coniunctiōe cordis est appellat⁹. Nā sicut consors dicit qui sortē iūgit ita ille concors dicit qui corde iūgit. Concionator multitudinis allocutor. Consolator vni⁹ allocutor. Et inde dictus consolator q̄ soli se applicet cui loquit et solitudinē leuat alloquio suo. Hinc et solatiū. Consultus ē qui consulit cui contrari⁹ est inconsult⁹ q̄ nō accipit consiliū. Constās dictus q̄ vndiq3 stat nec in aliquā partē declinari potest. Confidens q̄ sit in cunctis fiducia plen⁹. Unde et Cicilius: si confidentiā habes confide oia. Cautus a cauendo dict⁹. Callidus fraudulent⁹ q: celare nouit et male perit⁹. Callidū aūt veteres non pro astuto tm̄ sed etiā p astute docto ponebāt. Hunc et versutū ab eo q̄ animū cito vertat. Cupid⁹ a cupiendo multū id est accipiēdo vocat⁹. Clamosus q̄si calamosus a calamo scilic3 q̄ sonet. Calumniator falsi criminis accusator a caluendo .i. frustrando et decipiēdo dict⁹. Calculator a calculis id est lapillis minutis quos antiqui in manu tenentes numeros componebāt. Compilator qui aliena dicta suis pmiscet sicut solent pigmētarij i pila diuersa mixta contūdere. Hoc scelere quondam accusabat mantuan⁹ ille vates cū quosdam versus Homeri transferens suis pmiscuit et cum compilator veterū ab emulis diceret ille respondit magnarū esse viriū clauam herculi extorquere de manu. Contumax ab eo q̄ cōtemnat. Chromaticus q: nō confundit nec colorē mutat. Grece eni chroma color vocatur. Contumeliosus q: velox ē et tumet i verbis iniurie. Contētiosus ab intentiōe vocatus q̄ nō ratiōe aliqua sed sola pertinatia vindicat. Contēptibilis uel q: contēptui habilis uel q: contempt⁹ et vilis id est sine honore. Crudelis hoc est crudus quem greci homon appellant p translationē quasi nō coctus nec esui habilis. Est eni asper et durus. Carnifex q̄ carnē afficiat. Cruciari⁹ eo q̄ sit cruce dign⁹. Collega a colligatione societatis et cōplexu amicitie dictus. Coetaneus quasi compar etatis. Cōplex qui vno peccato uel crimine alteri est applicat⁹ ad malū. Ad bonū vo nūq̄ dicim⁹ cōplicem. Consors eo q̄ ad eū pars ptinet bonorū. Nā sortem veteres pro parte ponebant. Consors ergo q̄ sit cōmunis sorte sicut dissors dissimilis sorte. Celer appellatus a celeritate q: qd̄ vsus exigit velocius facit. Confinialis ab eo q̄ sit genere uel loco affinis. Colonus a colonia uel ab agro colendo dictus. Curator q̄ curā ferat pueris qui adhuc eius etatis sunt ut negocia sua satis administrare nō possint. Cognitor a cognoscendo causā dictus. Clientes prius colientes dicebant a colendis patronis. Captus captiuus dicit quasi capite diminutus ingenuitatis fortuna enim ab eo excidit vnde et a viris peritis capite diminutus dicit. Colonus a columna vocatus eo q̄ erectus et firmissimus sit. Comptus a coma dictus q̄ sit formosus capillis uel quia comā nutrit. Calamistratus a calamistro id est acu ferreo in calami similitudine facto in quo crines obtorquentur: ut crispi sint quem in cinere calefacere solent qui capillos crispant ut calamistrati sint. Corpulētus q̄ sit corpore validus et lentis carnibus. Crassus a saginato corpore a creādo carnes. Comessor a comedendo satis. Est enim gule ac ventri imoderate deditus. Caupo pessimus de vino aquā faciens. Candidus. Canus dictus a candore. et candidus quasi candori datus. Studio enim accedit candor. Nam album vocari nature est. Clodus Curuus Crispus. Cecus appellatus q̄ careat visu. Est enim luminibus amissis. Cecus est qui vtroq3 oculo nō videt. Caducus a cadendo dictus id est lunatic⁹ eo q̄ certo lune tempore patiat. Confusus a confessione sceleris appellatus. Inde et confusio. Cōuulsus dicitur cui sua vi aliqua adimuntur. Unde et cōuulsa nauis cui eminentia vi tempestatis adimunt. Unde et Uirgilius. Uix septem cōuulse vndis quasi mutilate. Consumptus totus sumptus et deuoratus Conciliatrix ob societatem flagitiose consensionis dicta eo q̄ incurrat alienūq3 nundinet corpus. Hanc etiam et lenonē vocant. Circūforan⁹ qui aduocationū causa circum fora et conuentus vagat. Collegiatus. Carpentarius.

d Dominus p deriuationē dictus q̄ domui presit et cūcte familie dñet. Disertus doctus a disserēdo dict⁹ disposite eni disserit. Doctus a dicēdo vnde et doctor. Docilis nō q̄

sit doctus·ẜ qꝫ doceri potest. est enī ingeniosus. ⁊ ad discendū aptus. Discipulus a disciplina di/ctus· disciplina autē a discendo vocat̄. Dispensa/tor vocat̄ cui credit̄ administratio pecuniarum. ⁊ ideo dispensator· qꝫ prius qui dabant pecuniam non numerabant eā· ẜ appendebāt. Diues ab re vocatus· uel diu vescens. Decorus perfectꝫ a de/cem dicit̄. Dulcis. Decē cōpositus· a numero de/cem dicitur. Hinc ⁊ decorus ⁊ decibilis. Directꝫ eo ꝙ in rectū vadit. Dilectus a diligētia. Hec sūt enī signa diligendi. Diligens. Delibutus· de oleo vnctus· ut athlete solent· uel in ceromate pueri. Hinc ⁊ delibutū gaudio· id est ꝑfusum uel plenū. Delicatus ꝙ sit delicijs pastus· viuēs in epulis. ⁊ nitore corporis. Defessus semꝑ infirmꝫ q̄si diu fes/sus. Debilis ꝙ ꝑ bilem factus sit fragilis. Bilis enī humor est afficiens corpꝫ. Decolor· ꝙ desit illi color. Desperatus vulgo vocat̄ malus ac ꝑditus nec iam vllius prospere spei. Dicit̄ aūt ꝑ similitudinē egrorū qui affecti ⁊ sine spe deponunt̄. Consuetu/do aūt erat apud veteres· ut desperati ante ianuas suas collocarent̄· uel ut extremū spiritū redderēt terre· uel ut possent a transeuntibꝫ forte curari· q̄ aliquando simili laborauerant morbo. Degener aut ꝙ sit ignobilis· aut ꝙ sit impari genere· aut si dū sit optimo genere natus· inhoneste tñ viuit. Decrepitus ꝙ morti sit ꝓpior. ⁊ q̄si ad mortis te/nebras vergat· sicut crepusculū tempꝫ noctis. Alij dicunt decrepitū nō qui senectute aualsus ē· ẜ qui iam crepare desierit· id est loqui cessauerit. Depre/ciatus· ab eo ꝙ sit vilis· nec aliquo precio dignus. Dirus prꝑparcus ⁊ teter. ⁊ quasi diuina ira in id actus. Nā dirū dicit̄· qđ diua infert̄ ira. alias di/rus magnus. Dehiscens· valde hiscens. Hic enim de augentis est ut deamare desiderе. Despiciēs· eo ꝙ deorsum aspiciat· uel contemptui habeat. Do/losus insidiosus uel malignus. ab eo ꝙ deludat. Ut enī decipiat occultā maliciā blandis sermoni/bus ornat. Dubius incertꝫ· quasi duarū viarū. De/lator dictus eo ꝙ detegat qđ latebat. Dilator· qꝫ differt ad ꝓferendum. Desidiosus tardus piger a desidendo vocatꝫ· id est valde sedendo. Idē ⁊ re/sidens a residendo. De enī hic augentis est. Deli/rus mente defectus ꝑ etatē apo toy lirā· uel ꝙ a re/cto ordine ⁊ quasi a lira aberret. Lira est enī ara/tionis genus cū agricole facta semente dirigunt sulcos· in quos oīs seges decurrit. Demens idem q̄ amens· id ē sine mente· uel ꝙ diminutionē ha/beat mentis. Desipiens eo ꝙ minꝫ sapere incipit· q̄ ꝙ solebat. Damnatꝫ ⁊ damnabilis· quorū prior iam addictus est· sequens potest addici. Degula/tor· eo ꝙ gule sit deditus.

Eloquens· ꝓfusus eloquio. Expertus i lo/quendo expeditꝫ. Exerere enī ꝓferre uel expedire est. Eruditus quia nō rudis ẜ iam doctus. Expertus· multū ꝑitus. Ex enī hic ꝑ valde ponitur. sicut excelsus· quasi valde celsus. ⁊ eximius quasi valde eminens. Efficax dictus. qꝫ nullā difficultatē habet in qualibet re facienda. Hinc ⁊ efficiens a faciēdo dictus. Expes ꝙ sit si/ne spe. Expers qꝫ extra partē· caruit enim parte. Exors qꝫ extra sortem est. Exul quia extra solum suū est· quasi trans solum missus· aut extra solum vagus. Nam exulare dicuntur qui extra solum eunt. Extorris quia extra terram suā ē· quasi ex/terris. Sed proprie extorris cum vi expulsus sit ⁊ cum terrore solo patrio eiectus. ⁊ extorris ex ter/ra sua pulsus. Exterris· extra terrā· aut extra ter/minos suos· quia exterret̄. Exterminator nō ille qui vulgo dicit̄. ἐξόριστος ẜ qui deijcit ⁊ expel/lit a terminis ciuitatis. Exterminatꝫ ab eo ꝙ sit extra terminos suos eiectus. Sic ⁊ externus eo ꝙ sit aliene terre. Egens ⁊ egenus· sine gente ⁊ sine genere· indigens ⁊ egenus. Exiguus multū egens· ex enim ꝓ valde ponitur. Exilis tenuis ꝙ possit q̄uis ꝑ angustum exire· siue sine ilijs. Exe/sus· quia per comesus. Est enim aridus tenuis ⁊ exilis. Exhaustus· quia consumptus est. ⁊ inanis effectus. Exanguis ꝙ sit extra sanguinē. Exani/mis ē mortuus. Exanimis aūt ⁊ exanimus dici/mus· sicut vnanimus ⁊ vnanimis· inermus ⁊ in/ermis. ⁊ hoc nostro arbitrio subiacet. Exustꝫ di/citur· de quo nihil superest· quasi valde vstus. Ex enim ꝓ valde ponit̄. Exosus ab odio dictus. Nā antiqui ⁊ odi dicebant ⁊ osus sum. Hinc ē exo/sus quo vtimur. licꝫ iam osus nō dicamus. Exi/tiosus· eo ꝙ multꝭ exitio sit. Executor ab exequen/do. Idem ⁊ exactor. Effractor ꝙ sit expugnator claustrorū. Efferatus· mente ferina effectus. ⁊ vl/tra humanum modum excedens. Effrenatus. ab eo ꝙ sit preceps ⁊ pronus. ⁊ sine freno rationis. Eunuchus grecum nomē est· qđ est spado. Ho/rum quidā coeunt ẜ tamen virtus i semine nul/la est. Liquorem enī habent ⁊ emittunt· ẜ ad gi/gnendum inane atq; inualidum. Effeta ab eo ꝙ sit frequenti fetu exhausta. Partus enim eā assi/duus debilem reddit.

Facundus dictus quia facile fari possit. Facetus qui iocos ⁊ lusus gestis ⁊ factis cōmendat· a faciendo dictus. Frugalis a fruge nominatus· id est a fructu uel parsimonia· siue ut alij volunt a modestie temperantia. Fene/rator qui pecuniam deponit apud debitorem· q̄si fenoris actor. Nam fenus pecunia est. Fenerator autem latine dicit̄. ⁊ qui dat mutuū ⁊ qui accipit. Flamines pontifices idolorū. Felix dicit̄ qui fe/licitatem dat· felix qui accipit. ⁊ felix ꝑ quem dat̄ felicitas. ut felix tempus· felix locus. Fidelis pro eo ꝙ fit ab eo id quod dicit uel ꝓmittit bonum. Facilis a faciēdo nec tardus. Firmꝫ· vnde ⁊ for/mosus. Fortis quia fert aduersa uel quecūq; ac/ciderint. siue a ferro· ꝙ sit durꝫ nec molliat̄. For/mosus a formo dictus. Formū enim veteres ca/lidum ⁊ feruens dixerunt. Feruor enim sangui/nem mouet. ⁊ sanguis pulchritudinem. Fedus nomē habet ab hirco ⁊ ab edo f littera addita.

Hunc veteres in graui significatione ponebãt·ut sanguine fedantẽ q̃s ipse sacrauerat ignes. Fragilis dictus·eo q̃ facile frãgi possit. Fessus quasi fissus·nec iam integer salute. est aũt generale. Dicimus enĩ fessus animo·ut Terenti⁹: fessus valle resedit. ꝛ fessus corpore·qđ magis est ꝓprium. ꝛ fessus rerũ a casu venientiũ. Fatigatus·quasi fatis agitat⁹. Formidolosus a formo·id est sanguine dictus·cũ sca cute uel a precordia fugiens contrahit sanguis. Nã timor sanguinẽ gelat·q̃ coactus gignit formidinẽ. vnde est illud·gelidusq̄ coit formidine sanguis. Formidolosus aũt cũ fit timidus. ꝛ timendũ significat. Fatuus ideo existimat̃ dict⁹·q: neq̄ qđ fatur ipse·neq̄ qđ alij dicunt intelligit. Fatuos originẽ ducere quidã putãt a miratorib⁹ fatuę fauni vxoris fatidicę·eosq̄ primũ fatuos appellatos q̃ preter modũ obstupefacti sunt vaticinijs illi⁹ vsq̄ ad amentiã. Fautor ab eo q̃ faueat ꝛ consentiat. Fictor appellat⁹ a fingẽdo ꝛ componẽdo aliqd·sicut q̃ capillos mulierũ linit ꝛ ptractat vngit ꝛ nitidat. Fallax·q̃ fando id est loquẽdo decipiat. Feruidus·iracundus. Ira enĩ inflãmat. Frendens·q̃ minãdo frangat dentes ꝛ cõprimat. Fremens.i.cum furore vociferans. Ferox ab eo q̃ feritatem exerceat ut bestia. Fur a furuo dictus est·id est a fusco. Nam nocturno vtit̃ tempore. Factiosus inter opprobria cum seditiosum accipi volumus·cũ ꝟo gratiosum·potentẽ ꝛ q̃si magnę factionis. Facinorosus a facti cõmisso noiatus·facit enim qđ alteri nocet. Famellarius feminis deditus·quẽ antiqui mulierariũ appellabãt. Flagitiosus eo q̃ frequentius flagitet atq̄ appetat libidinẽ. Furcifer dicebat̃ olim qui ob leue delictũ cogebat̃ a dñis ignominię magis q̃ supplicij causa furcã circa viã ferre·predicãs peccatũ suũ. ꝛ monere ceteros ne quid simile peccarent. Futilis vanus supfluus loquax. Et est metaphora a vasis fictilibus quę cassa ꝛ rimosa nõ tenẽt ea quę inieceris. Fornicari⁹. Fornicatrix est·cui⁹ corpus publicũ ꝛ vulgare est. Hec sub arcuatis ꝓsternebat̃·quę loca fornices dicunt̃ vnde ꝛ fornicarię. Virgilius. atq̄ aduerso fornice. Fecunda a fetu dicta q̃si fetu abunda. Est enĩ partu frequens. Feta pregnãs. Flens q̃si lachrymas fluens. Fugitiuus nemo recte dicit̃·nisi q̃ dominũ fugit. Nã si paruulus puer a nutrice aut a scholis discesserit·fugitiuus nõ est.

Gloriosus·a frequentia claritatis dictus ꝓ c g littera cõmutata. Gloriosus a laurea dictus quę dat̃ victoribus. Gnarus sciens·cui contrari⁹ est ignarus nesciens. Grauis venerabilis. Vnde ꝛ contẽptibiles leues dicim⁹. Grauis ꝓ consilio ꝛ constantia dictus·q: nõ leui motu dissilit ꝫ fixa constantię grauitate consistit. Grandis. Gracilis. Grandeuus·q̃ sit grandis euo. Gratus·gratiã seruãs. Sꝫ grat⁹ tm̃ animo· gratissimus ꝛ animo ꝛ corpe dicit̃. Gratificus ab eo q̃ gratis faciat bonũ. Gratiosus·q̃ plus vnicuiq̄ q̃ meret̃ tribuit. Garrulus ꝓprie dicit̃ qui vulgo verbosus appellat̃ accedente leticia nec valens nec volens tacere·sumptũ nomen a graculis auibus quę importuna loquacitate semp strepũt nec vnq̃ quiescunt. Ganeo luxuriosus. ꝛ tanq̃ in occultis locis ꝛ subterraneis·quę ganea greci vocant. Glutto·a gula·id est gulosus.

Humilis quasi humo accliuis. Honorabilis quasi honore habilis·hoc ẽ aptus. Honestus q̃ nihil habeat turpitudinis. Nã quid ẽ honestas·nisi honor ꝑpetuus: id est quasi honoris status. Humanus q̃ habeat circa homines amorẽ. ꝛ miserationis affectũ. Unde ꝛ humanitas dicta·qua nos inuicẽ tuemur. Habilis q̃ sit ad habendũ comodus atq̄ aptus. Honerosus plus est q̃ honerat⁹·sicut scelerosus plus q̃ sceleratus. Hirsutus ab eo q̃ sit hirtus ꝛ pilis horridus. Hypocrita greco sermone·in latinum simulator interpretat̃: Qui dũ intus malus sit bonũ se palam ostendit. Hypo enĩ falsum·crisin iudiciũ interpretat̃. Nomen aũt hypocrite tractũ est a specie eorũ qui i spectaculis contexta facie icedũt·distinguẽtes vultũ ceruleo minioq̄ colore ꝛ ceteris pigmẽtis habentes simulacra foris linthea·gypsata ꝛ vario colore distincta nõnũq̃ ꝛ colla ꝛ man⁹ creta pungentes ut ad ꝑsonę colorem ꝑuenirent ꝛ ꝑplm dũ in ludis agerent fallerent·modo in specie viri·modo in feminę·modo tonsi modo criniti anili ꝛ virginali cęteraq̄ specie ętate sexuq̄ diuerso ut fallant ꝑplm dũ in ludis agunt. Quę species argumenti translata est in his·qui falso vultu incedũt. ꝛ simulant qđ non sunt. Nam hypocritę dici nõ possunt exquo foras exierint. Humatus q̃ sit humo tectus·id est sepultus.

Ingeniosus dictus q̃ intus vim habeat gignendi quãlibet artẽ. Inuentor dict⁹ q̃ in ea quę quęrit venit. Unde ꝛ ipsa quę appellat̃ inuentio si verbi originẽ retractem⁹ quid aliud resonat·nisi q: inuenire est i id venire qđ quęrit̃: Interpres q̃ int̃ partes medi⁹ sit duarum linguarũ dũ transfert. Sꝫ ꝛ qui inter deum quẽ interpretat̃ ꝛ hoies quib⁹ diuina idicat mysteria interpres vocat̃. Iuridicus q: legũ iura dicit. Indolis ꝓprie est imago quędã futurę virtutis. Iustus dictus q: iura custodit ꝛ ꝟm legẽ viuit. Innox q̃ nõ noceat. Innocuus cui nocitũ nõ sit·ꝫ apud veteres vtrũq̄ indifferens est. Ilaris grecum nomen est. Iocundus eo q̃ sit semp iocis aptus ꝛ ilaritati·a frequentia·sicut iracundus. Iocosus iocis vsus. Inclytus grecum nomen ẽ. Nam clyton greci gloriosum dicũt. Illustris nomen noticię est q̃ clareat multis splendore generis·uel sapientię uel virtutis·cui contrari⁹ est obscure natus. Idoneus quasi duplum habens donum. Incolumis a columna nomen habet·quasi erectus fortis ꝛ stabilis. Immarcessibilis incorruptus ꝛ sempitern⁹·q̃ sit sine marcore atq̄ lan/

guore. Intemeratus· incorruptus ⁊ nulla temeritate violatus. Infirmus quia sine forno· id est sine calore. Imbecillis· quasi sine baculo fragilis ⁊ inconstans. Inanis· leuis. Inconstans quia non est stabilis· ſ quod placet ei rursus displicet. Iactans uel arrogans est qui maiorū institutis non acquiescit· ſ propriā quandā viam iusticię ⁊ sanctitatis inquirit. Iracundus dictus· qui accenso sanguine in furorem compellit. Ur enī flāma dicit. ⁊ ira inflāmat. Incētor ab eo ꝙ incēdat atq̧ inflāmet. Incētor· quia praua suggestione ad vitia cor aliorum succendit ⁊ ꝑsuadendo inflāmat. Inexpiabilis· ꝙ nūꝙ expiet· nūꝙ purget. Inlaudabilis· nō quia laudatus nō sit· sed quia laudari nō meruerit. Iratus· ira actus. Impius quia sine pietate religionis est. Iniquus proprie dictus· q: nō est ęquus· ſ inęqualis. Inter impiū autem ⁊ iniquū hoc distare nōnūꝙ solet· quia omnis impius iniquus; nō tamē omnis iniquus est impi⁹. Impius nāq̧ ꝓ infideli ponit. ⁊ dictus impius ꝙ sit a pietate religionis alienus. Iniquus ꝟo dicit ꝓ eo ꝙ nō est ęquus sed prauis operibus maculatur nec christianitatis nomine censeatur. Inimicus quia non est amicus· ſ aduersarius. Duę autē res inimicos faciūt· fraus ⁊ terror. Terror ꝙ timent. Fraudis malū· ꝙ passi sunt. Inuidus dictus ab inuidendo felicitati alterius. Inuidiosus est qui ab alio patit inuidiam. Inuisus· odiosus· ab inuidia ⁊ zelo dictus. Intestabilis· cuius testimoniū nō valet. ⁊ qd dixerit· irritū improbatūq̧ sit. Infamis nō bonę famę. Improbus dictus ꝙ instat etiam ꝓhibenti. Importunus inquietus· quia nō habet portum id est quietē. Unde ⁊ importuni quasi in naufragiū cito ferunt. Infrenis hoc est qui frenis nō regit· ut numidę infreni. Infrendens proprie est inter se comprimens dentes. Nā ⁊ frendere significat dentib⁹ frangere. Unde nefrendes infantes qui necdū dentes habēt. Ingluuiosus a gula ⁊ voracitate dictus. Ingloriosus ꝙ sit sine gloria· id est sine triūphis. Item inglorius immemor glorię. Informis· ingens non ꝙ nō habeat formā· ſ ꝙ vltra formam magnitudinem habeat. Inueterat⁹ eo ꝙ sit multi veteris q̧ vsus in malicia. Immanis q: nō bonus ſ crudelis ⁊ terribilis. Manum enī bonum dicit. Unde ⁊ cata antiphrasin· dij manes minime boni. Immunis minime munificus· ut est in ꝓuerbio veteri. Immunē ciues odere sui. Item imunis qui nō facit munia· id est officio nō fungit. Est enī omni priuilegio vacu⁹. Indemnis eo ꝙ sine damno viuat. ⁊ sine vlla culpa atq̧ ꝑiculo. Iners sine arte. ⁊ ob hoc ne operi quidem vlli aptus. Inermis uel sine armis· uel sine viribus. Nam semꝑ arma ꝓ viribus accipiunt. Ignauus ignarus vię· id est rationis ⁊ vitę. Ignarus nō gnar⁹· id est inscius ħ ē sine narib⁹. olfecisse enī veteres scisse dicebāt. Ignar⁹ aūt duo significat· uel qui ignorat· uel qui ignorat. Immemor q oblit⁹ est· ꝑdit enī memoriā. Inscius q: sine scia est. Idiota impitus· grecū est. Impitus sine peritia. Inconsult⁹ ab eo ꝙ nō accipiat consilium. Item inconsultus q: est sine consilio ⁊ inscius rerum· atq̧ ignarus. Ineptus apto contrarius est· quasi inaptus. Inops qui sine terra est· opem enim terram intelligimus quia opem fert fructificādo. Alij inopem intelligunt· nō sepultum· inhumatū· cui nec animā mane habenti surrexit tumulus. Ignobilis eo ꝙ sit ignot⁹ ⁊ vilis ⁊ obscuri generis· cuius nec nomen quidē scitur. Ircosus· quia sudore corporis fetido putet. Ignotus ignobilis uel ex improuiso veniēs. Improuisus dictus· eo ꝙ subito sit ⁊ non porro ante visus. Index proditor· ab indicando. Indigena vocatus ꝙ inde sit genitus· id est in eodē loco natus. Impudēs· eo ꝙ ab eo pudor ⁊ pudicitia ꝓcul abest. Impudicus a podice vocat⁹. Pedorē enī ⁊ fetorem dicit. Incestus ꝓpter illicitam cōmixtionem vocat⁹· quasi incastus· sicuti qui virginē sacram uel affinitatis suę ꝓximam stuprauerit. Internecida est· qui falsum testamentū fecit ⁊ ob id hominē occidit. Inficiator· negator· q: non fatet ſ cōtra veritatē mendaciū nitit. Impostor mendax cōmentator. Interceptor ꝓprie dicit qui inter duos de medio tollit. Insidiosus ꝙ insideat. Nā ꝓprie insidere est dolose aliquem expectare. Unde ⁊ insidię nominatę sunt. Incincta id est sine cinctu· q: pręcingi fortiter vterus nō ꝑmittit. Inuestis id est sine veste· nōdum enī habet stolā· quod est signum maritalis virginitatis. Iscurra vocat q: causa escę quēlibet consectat.

Katholicus· vniuersalis. Grecū enim nomen est. Karus grecum nomē est. sicut ⁊ karitas. Unde ⁊ eukaristia sacrificiū· id est bona gratia.

Luculentus ab eo ꝙ sit lingua clar⁹ ⁊ sermone splendidus. Lector dicit a legēdo· id est ꝑcurrendo. Unde ⁊ nauis dicit legere quicqd transit. Nā legit· transit preterit· ut crebris legim⁹ freta concita terris. Item lector a colligendo animo quę legit q̄si collector. sicut illud; qui legitis flores. Loquax non est eloquens. Lętus a latitudine. Locuplex· quasi locis plenus. ⁊ possessionū plurimarū possessor· quēadmodum docet Tullius de republica in libro secūdo· multa quę editione ouiū ⁊ boū· ꝙ tūc erat res in pecore ⁊ in locorū possessionibus. ex quo pecuniosi ⁊ locupletes vocabantur. Liberalis dictus ab eo ꝙ libenter donet nec murmuret. Largus· abundās affluens. Longus a linea dictus ꝓpter ꝙ sit porrectus. Longęuus quasi longi eui ⁊ longi temporis. Longanimis siue magnanimis eo ꝙ nullis passionibus ꝑturbat ſ ad vniuersa sustinēda patiēs est. Cui contrari⁹ est pusillanimis angustus ⁊ in nulla tribulatione subsistens. De q scribit. Pusillanimis vehement insipiēs. Leuis ob inconstantiam vagatiōis appellat· q: leui motu mentis nūc ista nūc illa desiderat. Lubricus ab eo ꝙ labitur.

Labens interdū velox·ut labere nympha polo.⁊ labere pēnis. Cursu eni lapsus celerioꝛ est. Latro infessoꝛ est viaꝝ·a latendo dictus. Melius autē latro est q̄si latero a latere insidiatoꝛ viç. Lanista gladiatoꝛ·id est carnifex·tusca lingua appellatus a laniando·scilicꝫ coꝛpa. Lacessitoꝛ ꝑ translationem dictus a canib⁹ uel a feris·quę solēt lacerādo ꝓuocare. Leno consiliatoꝛ stupri eo ꝙ mētes miseroꝝ blandiat.⁊ deliniēdo seducat. Libidinosus ab eo ꝙ faciat qđ libet. Libidinosus a libero q̄ puellaꝝ coꝛpoꝛe pingit. Luxuriosus q̄si solutus in voluptates·vnde ⁊ mēbꝛa loco mota·luxa dicunt. Lasciuus dict⁹ ꝙ sit luxus·id est solut⁹ ⁊ vanus. Lymphatic⁹ ꝙ aquā timeat·quē greci hydroꝑhobā vocāt. Lymphatic⁹ ꝓꝑie dicit·q̄ vitiū ex aqua ꝯtrahit·cui⁹ vitiū ē huc atqꝫ illuc currere·aut a fluoꝛe aquę sumpto vitio. Sꝫ poetę iam hoc genus nois ꝑ furiosis vsurpāt. Luridus ꝙ sit pallidus·a loꝛo dictus·ꝙ huiusmodi habeat cutem. Leprosus a pꝛuritu nimio ipsi⁹ scabiei dict⁹·vnde ⁊ ꝑ p scribi debet. Luscus ꝙ lucē ex parte sciat·sicut lusciciosus q̄ vespere nihil videt. Luscos coclites dixerūt antiqui. Unde ⁊ cyclopas coclites legimus dictos ꝙ vnū oculū habuisse ꝑhibent. Lotus.lauatus id est mundus. Lupa meretrix a rapacitate vocata ꝙ ad se rapiat miseros ⁊ appꝛehendat.

Misericoꝛs a compatiendo alienę miserię vocabulū est soꝛtitus.⁊ hinc appellatam misericoꝛdiā ꝙ miserū coꝛ faciat dolētis alienā miseriā. Nō aūt occurrit vbiqꝫ hęc etymologia. Nam est in deo misericoꝛdia sine vlla coꝛdis miseria. Mact⁹ magis auctus glīa.⁊ ē nomē tractū a sacris. Quotiens eni thus aut vinū sup victimā fundebat dicebant·mactus est taurus vino uel thure·hoc est·cumulata est hostia ⁊ magis aucta. Munific⁹ dicit uel q꞉ alicui munera multa dat·uel q꞉ munus suum id est officiū qđ debet adimplet·sic ⁊ munifex q꞉ munera fert. Magnanimis ab eo ꝙ sit magni animi ⁊ magnę virtut. Cui contrarius est pusillanimis. Magnificus a magna faciendo vocabulum traxit. Mansuetus mitis uel domitus quasi manu assuetus. Modestus a modo dict⁹ ⁊ temperie·nec plus quicꝙ nec minus agens. Mitis lenis ⁊ mansuetus ⁊ cedēs improbitatib⁹ ⁊ ad sustinēdā iniuriā tacēs quasi mut⁹. Mutus q꞉ vox ei⁹ nō ē sermo nisi mugit⁹. Uocalē eni spiritū ꝑ nares quasi mugiēs emittit. Memoꝛ uel qui memoꝛiā tenet·uel qui memoꝛia tenet. Magister·maioꝛ i statione. Nam steron grece latine statio dicit. Minister·minoꝛ in statione·siue q꞉ officiū debitū manib⁹ exequit. Maioꝛ·minoꝛ·minim⁹ a numero monadis·ꝙ post eū nō sit alter. Maximus aut meritis aut ętate aut honoꝛe aut facūdia aut virtute aut omnib⁹ magis eximius. Modicus paru⁹ ꝫ abusiue·ceterum rationabilis. Moderatus a modo scilicet ⁊ temperamēto. Mediocris ꝙ modicum illi sufficiat.

Miser ꝓꝑie eo ꝙ oēm fęlicitatē amiserit. Scđm aūt Ciceronē ꝓꝑie moꝛtu⁹·q̄ i tusculanis miseros moꝛtuos vocat·ꝓpter ꝙ iam amiserūt vitā. Miserabilis·ꝙ sit miserię habilis. Męstus naturaliter tristis nō casu. Est eni a natura mētis ⁊ animi·vnde ⁊ męstus. Mendic⁹ dictus·q꞉ min⁹ habet vnde vitā degat·siue q꞉ mos erat apud antiquos os claudere egenū ⁊ manū extendere·quasi manu dicere. Mendax ꝙ mentē alterius fallat. Malign⁹·q꞉ malitię votū uel opus ꝑagit. Malus appellatus a nigro felle·qđ greci melan dicūt·vnde ⁊ melancholici appellāt hoīes q̄ ⁊ conuersationē hūanā refugiūt.⁊ amicoꝝ charoꝝ suspecti sūt. Malitiosus deterioꝛ malo q꞉ frequent mal⁹. A malo aūt peioꝛ dicit·a bono deterioꝛ. Melioꝛ dict⁹ quasi mollioꝛ·nō durus aut ferre⁹·nā melius q̄si mollius. Minax a facie oculoꝝ q̄n furiose ardescūt ut amplius videns ꝑtimescat. Minatoꝛ ⁊ monitoꝛ. Sꝫ monitoꝛ dicit cum pꝛenūciat bona·minatoꝛ cum pꝛenūciat aduersa. Mulcatoꝛ eo ꝙ blādis vbis mulceat ad declinādū animū·translatio a mulso id ē qđ acceptum lenire solet fauces dolētis·aut ꝯpletū soꝛdibus stomachū. Metatoꝛes appellant q̄ castra designāt a metiēdo scilicꝫ ut Lucanus: Hesperios audax veniā metatoꝛ in agros. Mollis ꝙ vigoꝛem sexus eneruati coꝛpis dedecoꝛet.⁊ q̄si mulier emolliat. Macer a maciē ⁊ macies a macia eo ꝙ imoderata libido macros faciat·siue a maceratiōe. Mancus manu ancus. Moꝛibūdus·moꝛiēti similis·sicut vitabund⁹ vitanti similis. Q̄n eni dicim⁹ moꝛitur⁹ ē·vere moriturus ē·moꝛibūdus autē nō vere ꝫ vere similis moꝛienti ē. Meretrix dicta eo ꝙ pꝛeciū libidinis mereat. Inde ⁊ meritoꝛię tabernę. Nā ⁊ milites cū stipēdia accipiūt mereri dicūt. Moꝛio a moꝛte vocat⁹·eo ꝙ nō vigeat intellectu. Mulio dict⁹ a mulis eo ꝙ pꝛęsidet hisdē vehiculis. Manifestum dicit qđ in manu est pꝛomptum.

Nobilis nō vilis·cui⁹ ⁊ nomē ⁊ gen⁹ scit. Nubilis ad nubēdū habilis. Nemo ab hoīe tractū est.i.ne homo·qđ ē ꝑ nullo. Nullus aūt q̄si ne vllus. Nihili cōpositū ē ex ne ⁊ hilo. Hilū aūt Uarro ait significare medullā ei⁹ ferulę quā greci ἀσφόδελον vocāt.⁊ sic dici apud nos nihilū quō apud grecos ὀυδεν. Nequā a malo pleriqꝫ distinguūt·aliū ꝑnitiosū aliū nugas existimantes·ut ait Donat⁹. Hic adolescēs nequā nō mal⁹.i.nugas ꝑnitios⁹. Alii cōfūdūt·q̄si vtrūqꝫ vnū idēqꝫ significet. Neqtiā ex eo ꝙ nec quicꝙ sit·id ē ex eo ꝙ nihil sit veteres dictū esse voluerūt. Neuter neqꝫ ille neqꝫ iste·q̄si diceret nec vterqꝫ. Nefari⁹ nō dign⁹ farre q̄ ꝑmo cibi genere vita hoīuꝫ sustētabat. Nefand⁹ id ē nec noiand⁹ qdē nec dicēdus. Nutritoꝛ q̄si nutu eruditoꝛ. Nūci⁹ ē ⁊ q̄ nūciat ⁊ qđ nūciat·id ē angel⁹. καὶ ἡ ἀγγελία·ꝫ nūci⁹ ipse homo gnē masculino·id ꝓ qđ nūciat gnē neutro·ut h nūciū.⁊ hęc nūcia. Nazare⁹ id ē sanct⁹ dei. Nazarei olim

dicebatur qui sanctam comam nutriebat. ⁊ nihil contaminatum accipiebat. abstinens se a vino. omniqȝ sicera que mentē ab integra sanitate peruertit. Nugas autem hebreum nomē est. Ita enī ī prophetis est expositum. vbi dicit sophonias: Nugas q̄ a lege recesserāt. ut nosse possim⁹ linguam hebraicā omniū linguaꝝ esse matrē. Nugigerulus appellatus ab eo ꝙ sit turpis nuncius. Negligens quasi nec legens. Nepos dictus a genere quodā scorpionū. q̄ natos suos consumūt excepto eo q̄ dorso eius insederit. Nā rursus ipse q̄ seruatus fuerit consumit patrē. vnde hoīes qui bona parentū ꝑ luxuriā consumūt nepotes dicūt̄. Hinc ꝙ̄ nepotatio ꝓ luxuria ponit̄ q̄ certe queqȝ res consumunt̄. Niger q̄si nubiger q: nō serenus ſ; fusco coopertus est. Unde ⁊ nubilū diem tetrū dicimus.

O Rthodoxus recte glorie. Orator ab ore vocatus. a porando noīatus. id ē dicēdo Nā orare dicere est. Obaudiēs ab aure eo ꝙ audiat imperantem. Ospes ꝙ inferat ostijs pedes. Ospes facilis apt⁹ ⁊ ostio patens. Unde ⁊ ospitalis homo dicit̄. Osor inimic⁹. ab odio dictus. sicut amator ab amore. ⁊ ē generis cōmunis Odibilis odio habilis. Obsitus obsessus. id est vndiqȝ insidijs conuallatus. Obscen⁹ impure libidinis a vitio obscuro dict⁹. Obtunsus hebetior ⁊ obclusior. q̄si ex omni pte tunsus. Obnix⁹ contranisus ⁊ conabundus dicit̄. Obnoxi⁹ q: obligatus est nexibus culpe. Oblectator q̄si cū lacte ⁊ fraude. ut Terētius: nisi me lactasses amantē. vnde ⁊ oblectare dictū est. Obtrectator malign⁹ ⁊ qui obstringillando: officiēdoqȝ nō sinat quēpiā ꝓgredi ⁊ augescere. Orbus q̄ liberos nō habet. quasi oculis amissis. Opifex ꝙ opus faciat aliquod. Opilio custos ouiū quasi ouilio.

P Rudens quasi porro videns. pspicax est enī ⁊ incertoꝝ ꝑuidet casus. Patiēs dictus a pauēdo. Pauere enī ferire est. pcutit̄ enī ⁊ tolerat. Perfect⁹ cui nihil iā adijci potest. Huic nomini apud grāmaticos compatio non adijcit̄. q: si dixeris ille pfectior est. iste pfectus nō erit. Pulcher a specie cutis dict⁹. ꝙ est rubens pellis. postea transijt hoc nomen in genus. Nā pulchritudo hoīs aut in vultu est. ut os humerosqȝ deo similis. aut in capillis. ut nāqȝ ipse decorā cesariē. aut in oculis. ut letos oculis afflarat honores. aut in candore. ut quale man⁹ addūt ebori decus. aut in liniamentis. ut te multo plus figura ⁊ liniamēta hospitis delectabāt. aut in ꝓceritate. ut turn⁹ vertit̄ in medijs. ⁊ tota vertice supra est. Pellex a pelliciendo. Perspicax splendidus. eo ꝙ pluceat. Perpetuus pennis. Perennis ab eo ꝙ sit ppetu⁹ ānis. Presul vocat⁹. q: preest sollicitudine Prepositus appellatus eo ꝙ sit subiectoꝝ ac famulantiū ordinator uel rector. Patroni a patrib⁹ dicti sunt. ꝙ huiusmodi affectū clientib⁹ exhibeāt. ut q̄si patres illos regāt. Pedagogus est cui paruuli assignant̄. Grecū nomen est. ⁊ est compositū ab eo ꝙ pueros agat. id est ducat ⁊ lasciuientem refrenet etatē. Presens dict⁹ ꝙ sit pre sensibus. id est corā oculis. qui sensus sūt corpis. Prior ꝙ primus sit ordine. ⁊ prim⁹ quasi preeminēs. Primus Posterior Postrem⁹. Potens reb⁹ late patens. vñ ⁊ potestas ꝙ pateat illi quaq̄ velit. ⁊ nemo intercludat. nullus obsistere valeat. Precopini⁹ pre ceteris opib⁹ copiosus. Pecuniosus. tullius primum eos dictos refert qui plurimā habuissent pecuniā id est pecora. Ita enī ⁊ antiqui eos appellabant. Paulatim autē ꝑ abusionē in nomen aliud deuolutū est. Peruicax ꝓprie dicit̄ qui in ꝓposito suo ad victoriā pseuerat. Antiqui enī vitiā dicebāt. quā nos victoriā. credo ꝙ inde dicat̄ herba vitia. id ē victorialis. Pernix a pnitendo tractū est. id est in conatib⁹ pseuerando. Alij pernicē velocē intelligunt pedibus. Nā pnicitas pedū est. ut pnicibus ignea plantis. sicut celeritas pēnaꝝ est. ut celeriqȝ fuga sub sidera lapse. Piger quasi pedibus eger. Est enī tardus ad incedendū. qđ nomen ꝑ vsum transijt ad animū. Pernox puigilās nocte. Perseuerans ardens. strenuus laboriosus. Pertinax impudenter tenens. quasi ptinens. Petulans nūc quidē ꝓ audace ⁊ improbo ponit̄. olim aūt acerbi flagitatores ⁊ ꝓprie argentarioꝝ coactorū pueri ꝙ precia rerū crebrius ⁊ asperius exigebāt. a petendo petulātes vocati sūt. Procax ꝓprie idem qđ petax. Nam ꝓcare est petere. Unde ⁊ nuptiarum petitores proci dicunt̄. Prodig⁹ sumptuosus atqȝ consumptor. qui oia porro agit ⁊ q̄si ꝓijcit. Profugus ꝓprie dicit̄ qui ꝓcul a sedib⁹ suis vagat̄. q̄si porro fugatus. Peregrin⁹ longe a patria positus. sicut alienigena. Proiectus q̄si longe ⁊ ꝓcul iact⁹ sicut ⁊ ꝓduxit quasi porro illū duxit. ⁊ ꝓuocauit quasi porro illum vocauit. Proiectus quasi porro eiectus ac ꝓiectat⁹. Unde ⁊ ꝓiectaqȝ saxa pachynni. id est porro iactata. Proscriptus cui⁹ bona palam ⁊ apte scribunt̄. bonisqȝ fisci agglomerant̄. Prescriptus ordinē significat. sicut ⁊ prescriptiones apud iurisconsultos. Procinctus expeditus ⁊ armatus. Unde ⁊ in ꝓcinctu. id est cū belli causa arma sumebant. Precinct⁹ eo ꝙ ante se ponat aliquid quo precingit̄. Unde ⁊ de dño dictū est: Precinct⁹ ē lintheo ⁊ lauit pedes discipuloꝝ suoꝝ. Predo est qui populando alienā īuadit ꝓuintiā. Predo ab abigēdo predas dict⁹. ⁊ predo q̄ predā habet. Predator hic est cui de preda debet̄ aliq̄d. Plagiator apo tu plagio. id est obliq̄. ꝙ nō certa via gradiat̄. ſ; pelliciēdo dolis. Pirate sūt predones maritimi ab incendio nauiū transeuntiū q̄s capiebant dicti. Nā pira ignis est. Pugillator q̄ de manu in manū nūmoꝝ aliquid subtrahit. Peculator pro eo ꝙ sit pecunie publice defraudator. Proditor ꝓ eo ꝙ detegit. Item ꝓditor pditor. ut vni⁹ ob iram ꝓdimur. Perfidus q: fraudulentus est. ⁊ sine fide q̄si pdens fidem. Periurus. q: pperere iurat. id est male iurat. Periurus autē in verbo r.

preuaricator nō habet. Nā peiero ꝛ deiero dicim᷒. Preuarica-
toꝛ male fidei aduocatus. ꝛ q̄ uel ī accusando no-
citura uel in defendendo pꝛofutura pꝛetereat· aut
inutilit᷑ dubieq̃ʒ ponat mercedis gratia licʒ coꝛ-
ruptus. Cicero. Quid eni tā pꝛuaꝝ. id est valde
pellax varū. Pellax dolosus ꝛ fallax· a pelle id est vultu.
Foꝛis eni ut fallat arridet· ſʒ nequitiā intus gerit
profanus Pꝛofan᷒ q̄ſi poꝛꝛo a fano. Sacris eni illi nō licet
parricida interesse. Parricida ꝓpꝛie dicit᷑ īterfectoꝛ parētis
q̄uis quidā veteres hūc parenticidā dixerint qui
hominē occiderat· q̄m parricidiū ꝛ homicidiū in
q̄cūq̃ʒ intelligi possit· cū sint hoīes hoībus pares
persecutor Persecutoꝛ nō semp̱ ꝓ malo intelligit᷑· vnde pſecu-
publicanus toꝛ pfecte secut᷒. Publican᷒ ē q̄ vectigalia publica
exigit· uel q̄ p̱ publica negocia sęculi lucra secta-
peccator tur· vn̄ ꝛ cognoīat᷒ est. Peccatoꝛ a pellice. i. mere-
trice vocat᷒ q̄ſi pellicatoꝛ· qđ nomē apud antiq̄s
tm̄ flagitiosū significabat· postea trāsijt ħ nomen
in appellationē oīuʒ iniquoꝝ. Pctoꝛ itē a pectoꝛis
caterua cognoīat᷒· ꝓ eo ꝙ inibi occulta delictoꝛū
condunt᷑. Pꝛostitutę meretrices a ꝓſidēdo ī me-
ritoꝛijs uel in foꝛnicib᷒. Pellex apud gręcos ꝓpꝛie
dicit᷑ a latinis concuba uel cōcubina. Dicta aūt a
fallacia id ē versutia sub dolositate uel mēdacio.
Pꝛocuru᷒· q̄ſi p̱ longū curu᷒. Pauidus ē quē ve-
xat trepidatio mētis· habet eni coꝛdis pulsationē
coꝛdis motū. Nā pauere ferire ē· vnde ꝛ pauimē-
tū. Petrę aūt ꝛ rupes a duritia saxoꝝ noīant᷑. Pu
sillanimis a pusillo aīo. Petulc᷒ dict᷒ ab appetēdo.
Vn̄ etiā ꝛ meretrices petulcas vocam᷒. Pꝛoduct᷒
pellicanus q̄ſi poꝛꝛo duct᷒. Pisinn᷒ a pusione dict᷒. Pellican᷒
vir sanctus solitudini deditus.

Q Uestoꝛ a quęrendo dict᷒ quaſi quęſitoꝛ.
Questuosus querimoniosus. Querulus.
q: querelā infert. Quietus ꝙ sit ipse sibi
animo securus neminē tangens.

R Eligiosus ait Cicero a relegēdo appellat᷑
q̄ retractat ꝛ q̄ſi relegit ea quę ad cultū
diuinū ptinēāt. Hi sūt dicti religiosi· ex
relegēdo· tāq̄ʒ ex eligēdo eligētes· ex diligēdo dili
gētes· ex intelligēdo intelligentes. Ratiocinatoꝛ
dict᷒ vir magn᷒· q: de oībus reb᷒ q̄ꝫ esse mirabi-
les constat possit redđē rationē. Retractatoꝛ re-
petitoꝛ. Nā retractare ē repetē qđ omiſeras. Re-
sipiscēs eo ꝙ mentē q̄ſi p᷒ insaniā recipiat· aut q:
resapit q̄ sapere desierat. Castigat eni seipsū de-
mentię ꝛ ꝯfirmat animū suū ad rect᷒ viuēdū· ca-
uens ne iterū coꝛruat. Repentin᷒ a repēte. Repēte
aūt ꝛ aduerbiū ꝛ nomē pōt esse. Robust᷒ foꝛt᷑· va-
lidus a foꝛtitudine roboꝛis arboꝛis appellatus.
Rapidus velox pedib᷒. Raptoꝛ eo ꝙ coꝛruptoꝛ.
Inde ꝛ rapta· eo ꝙ coꝛrupta ē. Reus· a re de qua
obnoxi᷒ ē. ꝛ reat᷒ a reo ē nūcupat᷒. Reus maiesta-
tis pꝛimū dict᷒ q̄ aduersus rēpublicā aliq̄đ egisset
aut q̄cūq̃ʒ hostib᷒ cōsensisset. Dict᷒ aūt reus maie-
statis· q: mai᷒ ē ledere patriā q̄ʒ ciuē vnū. Postea
aūt ꝛ hi rei maiestat᷑ dicti sūt q̄ aduersus maiesta
tem pꝛincipis egisse viderent᷑· uel qui leges inutiles
reipublice detulerāt· uel vtiles abꝛogauerāt. Ri-
rosus a rictu canino dictus. Semp̱ eni ad cōtra-
dicendū parat᷒ est. ꝛ iurgio delectat᷑. ꝛ ꝓuocat cō-
tendentē. Rusticus dict᷒ ꝙ rus opet᷑· id est terrā.

S Apiēs dictus a sapoꝛe· q: ſicut gust᷒ apt᷒
est ad discretionē sapoꝛis ciboꝛū· sic sa-
piēs ad dinoscentiā rerū atq̃ʒ causaꝝ· ꝙ
vnūq̄đq̃ʒ dinoscat atq̃ʒ sensu veritatē discernat.
Cui ꝯtrarius ē insipiēs ꝙ sit sine sapoꝛe· nec ali-
cui᷒ discretioīs uel sensus. Studiosus q̄ſi studijs
curiosus. Sanctus a veteri ꝯsuetudine appellat᷒.
eo ꝙ hi q̄ purificari volebāt sanguine hostię tan-
gebāt᷑ ꝛ ex ħ sancti nomē acceperūt. Sincerus q̄ſi
sine coꝛruptiōe. Cui ꝯtrarius ē insincerus· vitia-
tus coꝛruptus. Supꝛemus· sūmus ab eo ꝙ sup-
emineat. Unde ꝛ supꝛeme pater dicim᷒. Suauis.
Sublimis ab altitudine vocatus honoꝛis. Nā
ꝓpꝛie sublime dicit᷑ qđ ī alto ē· ut sublimeq̃ʒ ferēs
ad sidera cęli. Specios᷒ a specie uel ab aspectu· sic
foꝛmosus a foꝛma. Solers ꝙ sit sollicitus in arte
ꝛ vtilis. Solers eni apud antiq̄s dicebat᷑ q̄ erat
oī bona arte instructus. Terētius: Adolescentē
solertē dabo. Supstitiosus ait Cicero appella-
tus· q̄ totos dies pꝛęcabat᷑ ꝛ imolabat ut sibi sui
liberi supstites essēt. Sollicitus q: solers ꝛ citus
atq̃ʒ inreq̄etus. Sedul᷒ familiare verbū Teren-
tij· hoc ē sine dolo. Alias assiduus. Sodales di-
cunt᷑· q̄ ad symbolū ꝯuenire cōsueuerūt· q̄ſi sua dē-
tes· alias sodales ꝙ simul sedeant. Socij dicunt᷑
ꝓpter periculi aut opis societatē· q̄ſi in vna caliga
ꝛ ī vno vestigio manētes. Stultus hebetioꝛ coꝛ-
de· sicut quidā ait. Ego meipsum stultū esse existi-
mo· fatuū esse nō opinoꝛ· id est obtusis quidem
sensibus· nō tn̄ nullis. Stultus est q̄ p̱ stupoꝛē nō
mouet᷑ iīuria· sęuitiā eni pfert· nec vltus ē· nec vlla
ignominia cōmouet᷑ ad doloꝛē. Segnis id ē sine
igne· ingenio carens. Se aūt sine significat· ut se-
dulus sine dolo. Securus q̄ſi sine cura· id est fri-
gidus· p̱ q̄s inutiles accipimus. Stupidus sępius
stupens. Supbus dictus· q: sup vult videri q̄ʒ est.
Qui eni vult supgredi qđ est· supbus ē. Susurro
de sono locutiōis appellatus· q: nō ī facie alicuius
ſʒ ī aure loquit᷑ de altero detrahēdo. Seditiosus
qui dissensionē animoꝝ facit. ꝛ discoꝛdias gignit
quā gręci diastasin dicūt. Seuerus· q̄ſi satis ve-
rus· tenet eni sine pietate iusticiā. Simulatoꝛ di-
cit᷑ a simulacro. Gestat enim similitudinē eius qđ
nō est ipse. Suasoꝛ decipiens· id est in suam soꝛ-
tem trahēs. Scrupulosus animi minuti ꝛ asperi.
Scrupo ē eni harena durioꝛ. Sacrileg᷒ dicit᷑ ab
eo ꝙ sacra legit· id est furat᷑. Sicarius vocat᷑ qui
ad ppetrandū scelus telis armatus est. Sica eni
gladius ē· a secādo vocatus. Scęuus sinister atq̃ʒ
puersus· id est a puersitate. Est eni pessimi ꝛ cru-
delis animi. Scęnicus q̄ in theatro agit. Thea-
trū eni scęna ē. Scoꝛta quę a gręcis q̄ʒ scythę vo-
cabant᷑· q̄ defricant᷑ pelles· quibus coꝛruptela fit.
Spurcus ꝙ sit impurus. Scelerosus sceleribus

plenus·ut lapidosus locus ꝛ harenosus. Plus est aũt scelerosus ꝙ̃ sceleratus. Sator: seminator: uel pater a semine. Scurra q̃ sectari quẽpiã solet cibi grã. a sequẽdo igiť inde scurras cõstat appellatos. Idẽ assecla a sequẽdo. Satelles ꝙ adhęreat alteri·siue a lateris custodia. Suffect⁹ in loco alteri⁹ suppositus·q̃si suffact⁹. Unde ꝛ consulẽ suffectũ dicim⁹ cũ q̃ ꝓ alio substituiť. Secũdus q: sec⁹ pedes. ꝛ tractus ẽ sermo a sequẽtib⁹ seruis pedissequis. Uñ ꝛ secũda fortuna diciť·ꝙ ẽm nos ẽ·id est ꝓpe nos. Inde ꝛ res secũdę·id ẽ ꝓsperę. Secũdę aũt a sequẽdo sũt dictę. Stipulator:·ꝓmissor. Stipulari eni ꝓmittere ẽ·ex verbis iurisperitoꝝ q̃ etiã stipulũ firmũ appellauerũt. Sani⁹ a sanguine·q: sine pallore ẽ. Sospes saluꝰ hospes. Salus a sale nomẽ accepisse putať. Subtilis ab extenuatione dict⁹. Sequester diciť·q̃ certantib⁹ medius interuenit q̃ apud gręcos omesus diciť·apud quẽ pignora deponi solẽt. Q̃ð vocabulũ ab obsequẽdo factũ est·ꝙ ei⁹ q̃ electus sit vtraq; pars fidem sequať. Sessilis·ꝙ nõ videť stare ꝫ sedere. Surdus a sordib⁹ humoris aure cõceptis. ꝛ q̃uis multis casib⁹ accidat nomen·tñ ęger ex predicto vitio retinet. Siccus ꝙ sit exsucat⁹·siue ꝑ antiphrasin ꝙ sit sine suco. Sepult⁹ dictus ẽ·eo ꝙ sit sine palpatione uel sine pulsu·id est sine motu. Sagio ab exigẽdo dict⁹. Sutor a suẽdis pellib⁹ noiať. Subulcus·porcoꝝ pastor. sicut bubulc⁹ a cura boum.

Tutor: q̃ pupillũ tueť·hoc est intueť·de q̃ in cõsuetudine vulgari diciť: Quid me mones ꝛ tutorẽ ꝛ pedagogũ olim obrui. Testes dicti ꝙ testamento adhiberi solẽt·sicut signatores ꝙ testamentum signẽt. Tetricus mons i sabinis asperrim⁹. Uñ ꝛ tristes hoĩes tetricos dicim⁹. Taciturnus in tacẽdo diuturnus. Trutinator: examinator:·ex iudicij libra ꝑpendẽs recta translatiõe a trutina·quę ẽ gemina ponderꝝ lancis. Tristis. Tenax·nũmi cupidior·ꝙ teneat. interdum ꝛ ꝑtinax. Truculentus·toruus terribilis·eo ꝙ sit toruo vultu ꝛ turbulento aspectu·ut torua leęna. ꝛ cernimus astãtes ne quicq̃ lumine toruo. Turbid⁹ terribilis. Teter ab obscura tenebrosaq; vita. Teterrim⁹·ꝓ fero nimiũ. Tetrũ eni veteres ꝓ fero dixerũt·ut ennius·tetrosq; elephantes. Terribilis q: timorem habet ꝛ timeť. Tergiuersator: ꝙ animũ q̃si tergum vertat huc ꝛ illuc·nec facile q̃lis sit ĩtelligiť. Temulẽt⁹ a temeto·id est vino dictus. Timidus ꝙ timeat diu·a sanguine·nam timor sanguinẽ gelat·qui coactus gignit timorẽ. Turpis ꝙ sit informis ꝛ torpeat.

Uir a virtute. Utilis ab vtendo bene sua uel ꝙ bene q̃d vti possit·sicut docilis·ꝙ doceri possit. Uerus a veritate. Hinc ꝛ verax. Maior ẽ veritas ꝙ̃ verus·q: nõ veritas a vero·ꝫ ver⁹ a ṽitate descẽdit. Ueridic⁹ q: verũ dicit. ꝛ ṽitatꝭ assertor ẽ. Uerecũd⁹·q: verꝝ factũ erubescit. Uiridis vi ꝛ suco plen⁹ q̃si virudis. Uenust⁹ pulcher·a venis id est a sanguine. Uiuens id ẽ viuus. Uari⁹·q̃si nõ vni⁹ vię·ꝫ incertę mixtęq; sententię. Uersut⁹·eo ꝙ ei⁹ mens in q̃libet actu ad quãlibet fraudẽ facile vertiť. Uñ ꝛ versutia diciť contorta s̃nia. Plautus. Uersutior ẽ ꝙ̃ rota figularis. Uilis a villa·nulli⁹ eni vrbanitatis ẽ. Uersipellis·eo ꝙ in diuersa vultũ ꝛ mentem vertat. Inde ꝛ versutus ꝛ callidus. Uiolent⁹ q: vim infert. Uecors mali cordis. ꝛ malę ꝯscię. Uagus q: sine via. Uanus a venere etymologiã trahit. Itẽ van⁹ inanis falsus·eo ꝙ sine memoria euanescat. Uesanus porro sanus. Uinoletus q̃ ꝛ satis bibit ꝛ difficile inebriať. Uexatus id ẽ portatus·ab eo ꝙ est veho vexo vecto ut vexasse sit portasse. Ueneficus eo ꝙ venenũ mortis causa parit aut pręstitit aut vendidit. Uector q̃si vehitor. Est autẽ vector ꝛ q̃ vehit ꝛ q̃ vehiť. Uenator·q̃si venabulator a venatiõe scilicet q̃ bestias premit. Quattuor aũt sunt venatoꝝ officia·vestigatores·indagatores·alatores·pressores.

Incipit liber vndecimus
De hoĩe ꝛ partib⁹ eius Cap. I.

Natura dicta est ab eo ꝙ nasci aliquid faciat. Gignẽdi eni ꝛ faciẽdi potẽs est. Hanc quidã deũ esse dixerũt·a quo oĩa creata sunt ꝛ existũt. Gen⁹ a gignẽdo dictũ cui deriuatũ nomen a terra ex q̃ oĩa gignũť. Ge eni gręce terra diciť. Uita dicta ꝓpter vigorẽ·uel ꝙ vim teneat nascẽdi atq; crescendi. Unde ꝛ arbores vitã habere dicũť·q: gignũť ꝛ crescũt. Homo dict⁹·q: ex humo fact⁹ est·sicut i genesi diciť: Et creauit deus hominẽ de limo terrę. Abusiue aũt ꝓnunciať ex vtraq; substãtia tot⁹ homo·id ẽ ex societate aĩę ꝛ corpis. Nã ꝓprie homo ab humo. Greci autẽ hominẽ antropũ appellauerunt. eo ꝙ sursũ spectet subleuat⁹ ab humo ad cõtemplationẽ artificis sui. q̃ð Ouidi⁹ poeta designat cũ dicit. Pronaq; cũ spectẽt aĩalia cętera t̃rã: Os homini sublime dedit·cęlũq; videre Iussit. ꝛ erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideo erect⁹ cęlũ aspicit·ut deũ quęrat·nõ ut terrã intendat·veluti pecora·quę natura prona ꝛ ventri obedientia finxit. Duplex est autẽ homo·interior ꝛ exterior. Interior homo aĩa·exterior homo corp⁹. Anima aũt a ventis nomẽ accepit·eo ꝙ vent⁹ sit. Unde ꝛ veni⁹ gręce animos diciť·ꝙ ore trahẽtes aerẽ viuere videamur·ꝫ aptissime falsũ est·q: multo pri⁹ gigniť aĩa ꝙ̃ concipi aer ore possit·q: iã in genitricis vtero viuit. Nõ ẽ igiť aer aĩa·q̃ð putauerũt quidã·q̃ nõ potuerũt incorporeã ei⁹ cogitare naturã. Spiritũ idem esse q̃ð animã euangelista ꝓnũciat dicens: potestatẽ habeo ponendi animã meã. ꝛ rursus potestatẽ habeo sumẽdi eã. De hac ꝙ̃ ipsa dñi aĩa passionis tpe memorat⁹ euãgelista ita ꝓtulit dicẽs: Et inclinato capite emisit spm̃. Quid ẽ eni emittere spm̃ nisi q̃ð animã ponere?

Sȝ aīa dicta ꝓpter q̄ viuit. spūs autē uel ꝑ spūali natura uel ꝓ eo q̄ spiret in corpe. Itē animū idē esse qd̄ animā. ſ; aīa vitę est. anim⁹ consilij. Unde dicūt phi etiā sine animo vitā manē. ⁊ sine mēte animā durare. vnde ⁊ amentes: nā mentē vocari ut sciat. animū ut velit. Mens autem vocata q̄ emineat in aīa. uel q̄ meminit. Unde ⁊ imemores amentes dicunt̄. qua ꝓpter nō aīa ſ; qd̄ excellit in anima mens vocat̄. tanq̄ caput ei⁹ uel oculus. Un̄ ⁊ ipse homo ſm mentē imago dei dicit̄. Ita aūt hęc oīa adiūcta sūt animę ut vna res sit. Pro efficientijs enī causaꝝ diuersa noīa sortita est aīa. Nā ⁊ memoria mēs ē. vnde ⁊ imemores amētes. dū ergo viuificat corp⁹ anima ē. dū vult anim⁹ est. dū scit mens est. dū recolit memoria ē. dū rectum iudicat ratio ē. dū spirat spūs ē. dum aliqd sentit sensus est. Nā inde anim⁹ sensus dicit̄: ꝑ his quę sentit. vnde ⁊ sentētia nomē accepit. Corp⁹ dictū eo q̄ corruptū perit. Solubile enī atq; mortale ē: ⁊ aliqn̄ soluēdū. Caro aūt a creando ē appellata. Crementū enim semen est masculi. vnde ⁊ aīaliū ⁊ hoīū corpa cōcipiunt̄. Hinc ⁊ parētes creatores vocant̄. Caro aūt ex quattuor elemētis cōpacta est. Nā terra in carne ē. aer in halitu. humor in sanguine. ignis in calore vitali. Habent enī in nobis elemēta suā queq; partē. quibus qd debet̄ cōpage resoluta. Caro aūt ⁊ corp⁹ diuersa significāt. In carne semp corp⁹ est. nō semp in corpe caro. Nā caro est quę viuit. idem ⁊ corp⁹. Corpus qd̄ nō viuit. idē nō caro. Nā corpus dicit̄ aut qd̄ post vitā ē mortuū. aut sine vita est conditū. Interdū ⁊ cū vita corp⁹ ⁊ nō caro. ut herba ⁊ lignū. Sensus corpis quinq; sūt: visus. audit⁹. odorat⁹ gustus ⁊ tactus. Ex quib⁹ duo aperiūt̄ ⁊ claudun-tur. duo semp patentes sūt. Sensus dicti q: ꝑ eos anima subtilissime totū corp⁹ agitat vigore sentiendi. Unde ⁊ pręsentia nūcupantur q̄ sint pre sensibus. sicut pre oculis quę presto sunt oculis. Uisus ē qui a philosophis humor vitreus appellatur. Uisum autē fieri quidam asseuerāt aut externa ętherea luce. aut interno spū lucido per tenues venas a cerebro venientes atq; penetratis tunicis in aerem exeuntes. ⁊ tūc cōmixtiōe similis materię visum dantes. Uisus dictus q̄ viuatior sit ceteris sensibus ac pręstātior siue velocior. ampliusq; vigeat quātū memoria int̄ cętera mentis officia. Uicinior est enī cerebro: vnde omnia manant. ex quo fit ut ea quę ad alios ptinent sensus videre dicam⁹. veluti cū dicim⁹: Uide quō sonat. vide quō sapit. sic ⁊ cętera. Auditus appellatus q̄ voces hauriat. hoc est aere verberato suscipiat sonos. Odoratus. q̄si aeris odore attractus. tacto enī aere sentit̄. Sic ⁊ olfactus q̄ odoribus afficiat̄. Gustus a gutture dictus. Tactus eo q̄ ptractet ⁊ tangat. ⁊ ꝑ oīa membra vigorē sensus aspergat. Nā tactu ꝓbamus quicqd cęteris sensibus iudicare nō possumus. Duo aūt tactus genera sunt. Nam aut extrinsecus venit qd̄ feriat. aut intus in ipso corpe orit̄. Unicuiq; autē sensui ꝓpria natura data est. Nā qd̄ videndū est. oculis capit̄. quod audiendū est. auribus. mollia ⁊ dura tactu ęstimant̄. sapor gustu. odor naribus ducit̄. Prima pars corpis caput. datūq; illi hoc nomen eo q̄ sensus omnes ⁊ nerui inde initiū capiant: atq; ex eo omnis vigendi causa orit̄. Ibi enim omnes sensus apparēt. Unde ipsi⁹ animę quę consulit corpori: quodāmodo psonam gerit. Uertex est ea pars q̄ capilli capitis colligunt̄ ⁊ i qua cęsaries vertit̄. vnde ⁊ nūcupat̄. Caluaria ab ossibus caluis dicta: ꝑ defectionē. ⁊ neutralit̄ ꝓnunciat̄. Occipitiū capitis pars posterior. quasi contra capitium. uel q̄ sit capitis retrorsum. Capilli vocati. quasi capitis pili. facti. ut ⁊ decorē pręstēt ⁊ cerebrum aduersus frigus muniant: atq; a sole defendant. Pili autē dicti a pelle de qua ꝓdeunt. sicut ⁊ pilum dicit̄ a pila vbi pigmentū cōtunditur. Cęsaries a cędendo vocata. ideoq; tm̄ viroꝝ est. Uirum enī tonsum decet. mulierem nō decet. Comę sunt ꝓpię nō cęsi capilli. ⁊ est grecus sermo. Nam comas greci caimos a secando nominant. Unde ⁊ cirin tondere dicūt. vnde ⁊ cirri vocant̄: qd̄ etiam idem greci mallonē vocant. Crines ꝓpie mulierum sunt. Dicti autem crines eo q̄ vittis discernant̄. Unde ⁊ discriminalia dicunt̄. a quibus diuisi religant̄. Tempora sunt quę caluarię dextra lęuaq; subiacent. Quę ideo sic nuncupant̄: q: mouent̄. ipsaq; mobilitate q̄si tempora quibusdā interuallis mutant̄. Facies dicta ab effigie. ibi est enī facta tota figura hoīs ⁊ vniuscuiusq; personę cognitio. Uultus vo dictus. eo q̄ ꝑ eum voluntas ostenditur animi. ſm voluntatem enim in varios motus mutatur. Unde ⁊ differūt sibi vtraq;. nā facies simplicit̄ accipit̄ de vniuscuiusq; naturali aspectu. vultus autem animorū qualitates significat. Frons ab oculorū foraminibus nominata ē. hęc imago quędā animi mentisq; motū specie sua exprimit. dū uel lęta uel tristis est. Oculi vocati. siue q: eos cilioꝝ tegmina occultant. ne qua incidentis iniurię offensione lędant̄. siue q: lumen occultū habent. id est secretū uel intus positū. Hi inter oēs sensus viciniores animę existūt. In oculis enī omne mētis indiciū est. vnde ⁊ animi ꝑturbatio uel ilaritas in oculis apparet. Oculi aūt idē ⁊ lumina. Et dicta lumina q̄ ex eis lumen manat. uel q̄ ex initio sui clausam teneant lucem. aut extrinsecus accepta visui ꝓponendo refundāt. Pupilla est medius punctus oculi in quo vis est videndi. vbi quia paruę imagines a nobis videt̄. propterea pupillę appellant̄. Nā paruuli pupilli dicunt̄. Hāc plęriq; pupillā vocant. Uocatur aūt pupilla q̄ sit pura atq; impolluta ut sunt puellę. Physici dicūt easdem pupillas quas videmus in oculis morituros ante triduū nō habere. quibus nō visis certa est desperatio. Circulus vero quo a pupilla albę partes oculi separant̄. discreta nigredine. corona

dicit᷑ q̄ rotunditate sui ornet ambitum pupille. Uoluos aūt quidā appellant ipsos vertices oculorum ex similitudine voluorum. Palpebre sunt sinus oculorum a palpitatiōe dicte q: semp mouent᷑. Concurrūt enī inuicē ut assiduo motu reficiant obtutum. Munite sūt aūt vallo capillorum ut ⁊ apertis oculis si q̄d inciderit repellat᷑. ⁊ somno cōnibentib⁹ tanq̄ inuoluti quiescant latentes. In summitate aūt palpebrarū locis q̄b⁹ se vtreq̄ clause cōtingunt. extāt adnoti ordine seruato capilli tutelam oculis ministrantes. ne irruentes facile iniurias excipiant. ⁊ ex eo noceant᷑. ut pulueris uel cuiuscūq̄ crassioris materie arceant tactum. aut ipsū q̄ aerē concidendo mitificēt. quo tenuē atq̄ serenū faciāt visum. Lacrymas quidā a laceratione mentis putāt dictas. alij existimant ideo q: greci dassiria vocāt. Cilia sūt tegmina quib⁹ cooperiūtur oculi. ⁊ dicta cilia q̄ celent oculos tegantq̄ tuta custodia. Supcilia dicta. q: supposita sunt cilijs. que idcirco pilis vestita sūt. ut oculis muniméta pretendāt ⁊ sudorē a capite defluentē depellant. Intercilīū ṽo ē mediū illud inter supcilia. qd̄ sine pilis ē. Gene sūt inferiores oculorū partes. vnde barbe incboant. Nam grece genos barbe. Hinc ⁊ gene q̄ inde incipiant gigni barbe. Male sūt eminentes sub oculis partes ad ꝓtectionē eorū suppositę. Uocate autē male siue q̄ infra oculos promineāt i rotūditate. que greci mela appellant. siue q̄ sint supra maxillas. Maxille ꝑ diminutionē a malis. sicut paxillus a palo. taxillus a talo. Mādibule sūt maxillarum partes. ex qua ⁊ nomē factū. Barbam veteres vocauerūt q̄ virorum sit. nō mulierū. Auribus inditū nomē a vocibus hauriendis. vnde ⁊ Uirgilius: Uoceq̄ his aurib⁹ hausit. aut q: vocē ipsam greci audenliden vocant. ab auditu. Per imutationē enī littere aures q̄si audes nūcupate sūt. Uox enī repcussa ꝑ anfract⁹ earum sonū facit. quo sensum excipiāt audiendi. Pinnula sūma pars auris. ab acumine dicta. Pinnū enī antiqui acutū dicebāt. vnde ⁊ bipēnis ⁊ pinna. Nares idcirco noīant᷑ q: ꝑ eas uel odor uel spūs manare nō desinit. siue q: nos odore admonēt ut nouerim⁹ aliq̄d ac sciam⁹. Unde ecōtra inscij ac rudes ignari dicūt᷑. Olfecisse enī veteres scisse dicebant. Terenti⁹: Ac nō notis ex mensib⁹ prius olfecissent q̄ ille quicq̄ cepit. Nariū recta pars ꝓpter q̄ equaliter sit in longitudine ⁊ rotunditate porrecta. colūna vocat᷑. extremitas ei⁹ pyrula. a formula pomi pyri. Que ṽo dextra leuaq̄ sūt. pinnule ab alarum similitudine. mediū aūt interfiniū. Os dictum q̄ per ipsū quasi ꝑ ostiū ⁊ cibos intus mittimus ⁊ sputū foris ꝓijcimus. uel quia ibi ingrediunt᷑ cibi. inde egrediunt᷑ sermones. Labia a lambendo noīata. qd̄ aūt superi⁹ ē. labiū dicim⁹. qd̄ inferi⁹ eo q̄ grossius sit labrū. Alij virorum labra. mulierum labia dicunt. Lingue a lingendo cibū. putat varro nomē impositū. Alij q̄ ꝑ articulatos sonos verba ligat sicut enī plectrū cordis. ita lingua illidit᷑ dentibus ⁊ vocalē efficit sonum. Dentes greci odontes vocant. ⁊ inde in latinū nomē trahere videntur. Horum primi precisores dicūtur. q: oē qd̄ accipitur ipsi ꝑus incidūt. Sequētes canini vocant᷑. quorum duo in dextra maxilla. ⁊ duo in sinistra sunt. Et dicti canini. q: ad similitudinē caninorum existūt. ⁊ canis ex ipsis ossa frangit sicut ⁊ homo. ⁊ qd̄ nō pnt̄ priores pcidere. illis tradūt ut confringant. Hos vulgus ꝑ longitudine ⁊ rotunditate colomellos vocant. Ultimi sunt molares. q̄ cōcisa a priorib⁹ atq̄ cōfracta subigunt. ⁊ molūt atq̄ inmassant. vnde ⁊ molares vocati sūt. Dentiū autē numerū discernit q̄litas sexus. Nam i viris plures. in feminis pauciores existunt. Gingiue a gignendis dentib⁹ noīate. Facte sūt aūt etiā ad decorem dētiū. ne nudi horrori potius q̄ ornamēto existerēt. Palatū nostrū. sicut celū sursum ē positum. ⁊ inde palatū a polo ꝑ deriuationē. s̄ ⁊ greci similit᷑ palatū vranon appellāt. eo q̄ ꝑ sui concauitate celi similitudinē habeat. Fauces a fundēdis vocib⁹ noīate. uel q̄ ꝑ eas famur voces. Arterie vocate. siue q̄ ꝑ eas a pulmone aer. hoc est spūs fert᷑. seu q̄ arctis ⁊ angustis meatib⁹ spiritū vitalem retineāt. vnde vocis sonos emittūt. q̄ soni vno modo sonarēt. nisi lingue mot⁹ distantias vocis efficeret. Toles gallica lingua dicunt᷑ quas vulgo ꝑ diminutionē tusillas vocant. que i faucib⁹ turgescere solent. Mentū dictum q̄ inde mandibule oriant᷑. uel q̄ ibi iungant᷑. Gurgulio a gutture nomen trahit. cui⁹ meatus ad os ⁊ nares ptendit. habens viā qua vox ad linguā trāsmittit᷑ ut possit verba collidere. Unde ⁊ garrire dicim⁹. Rumē ꝓximū gurgulioni. quo cib⁹ ⁊ potio deuorat᷑. Hinc bestie que cibū reuocant ac remandūt ruminare dicūt᷑. Sublinguiū. operculū gurgulionis. quasi parua lingua. que foramē lingue recludit operitq̄. Collum dictum q̄ sit rigidū ⁊ rotundum ut colūna. baiulans caput ⁊ sustentās. quasi capitoliū. cuius anterior pars gula vocatur. posterior ceruix. Ceruix aūt vocata q̄ ꝑ eā partem cerebrū ad medullā spine dirigitur. quasi cerebri via. Ueteres aūt plurali tm̄ numero ceruices dicebant. prim⁹ ortensius ceruicem singulariter dixit. Ceruix autem numero singulari membrū ipsū significat. Nam pluralit᷑ contumaciā sepe demōstrat. Cicero i verrinis. Pretorē tu accusas frangere ceruices. Humeri dicti. q̄si armi. ad distinctionē hoīs a pecudib⁹ mutis. ut hi humeros. illi armos habere dicunt᷑. nā ꝓprie armi q̄drupedū sūt. Ala summi humeri pars posterior. Brachia a fortitudine noīata sūt. Bari enī grece graue ⁊ forte significat. In brachijs enim tori lacertorū sunt. ⁊ insigne musculorum robur existit. Hi sunt tori. id est musculi. ⁊ dicti tori q̄ illic viscera torta videantur. Cubitus dict⁹ q̄ ad cibos sumendos in ipso cubamus. Ulna s̄m quosdam vtriusq̄ manus extensio ē. s̄m alios cubit⁹.

qđ magis verꝫ est· q: grece olenos cubitus dicit.
Alę subbrachia sunt appellatę·eo ꝙ ex eis i mo/
dū alarꝫ motus brachiorꝫ inchoet·qs quidā ascel/
las vocant·ꝙ ex his brachia cillentur·id est mo/
ueant. vnde ⁊ oscilla dicta ab eo ꝙ cillet·id ē mo/
ueantur ora. Nam cillere est mouere. Hos qui/
dam subhircos vocant·ꝓpter ꝙ in plerisqꝫ hoīb⁹
hircorꝫ fetorē reddant. Manus dicta·ꝙ sit toti⁹
corporis munus. Ipsa eni cibū ori ministrat·ipsa
operatur oīa atqꝫ dispensat·ꝑ eā accipimus ⁊ da/
mus. Abusiue aūt manus etiā ars uel artifex. vñ
⁊ manus preciū dicimus. Dextra vocat a dando.
Ipsa enim pignus pacis dat·ipsa fidei testis atqꝫ
salut adhibet. ⁊ h est illud apud tulliū. Fidē pu/
blicam iussu senatus dedi·id ē dextrā. Vñ ⁊ apl's
dicit: Jacob⁹ ⁊ iohānes dextras dederūt mihi. ⁊
reliq. Leua ꝙ aptior sit ad leuādū. Sinistra aūt
vocata·qsi sine dextra·siue ꝙ rē fieri sinat. A si/
nendo eni sinistra est nuncupata. Palma ē man⁹
expansis digitis·sicut cōtractis pugnus. Pugn⁹
aūt a pugillo dictus·sicut palma ab expāsis pal/
mę ramis. Digiti nūcupati·uel q: decē sunt·uel q:
decenter iūcti existāt. Nam habēt in se ⁊ nume/
rū pfectū ⁊ ordinem decētissimū. Primus pollex
vocat⁹·eo ꝙ inter ceteros virtute polleat ⁊ pote/
state. Secūdus index ⁊ salutaris·seu demōstra/
torius·quia eo fere salutam⁹ uel aliqd demōstra/
mus. Tertius impudicus·ꝙ plerūqꝫ ꝑ eum pro/
bra insectatio exprimit. Quartus anularis·eo ꝙ
in ipso anulus gerit. Idē ⁊ medicinalis ꝙ eo tri/
ta collyria a medicis colligūt. Quintus auricu/
laris·ꝓ eo ꝙ eo aurē scalpim⁹. Vngulas ex grę/
co vocamus. Illi eni has onices dicūt. Truncus
media pars corpis a collo vsqꝫ ad inguina. De q
Nigidius: caput collo vehitur·trunc⁹ sustinetur
coxis ⁊ genib⁹ cruribusqꝫ. Thorax a grecis dicit
anterior pars trunci a collo vsqꝫ ad stomachum·
quā nos dicimus archam·eo ꝙ ibi archanū sit·
id ē secretū q ceteri arcent. Vñ ⁊ archa ⁊ ara di/
cta qsi res secretę: cui⁹ eminentes pulpę mamillę
dicunt. Int qs pars illa ossea pect⁹ dicit·dextra
aūt leuaqꝫ costę. Pectus vocatū ꝙ sit pexū inter
eminentes mamillarꝫ partes. vñ ⁊ pectinē dicim⁹
ꝙ pexos capillos faciat. Mamillę vocatę·q: ro/
tūdę sūt qsi malę ꝑ diminutionē scꝫ. Papille capi/
ta mamarꝫ sūt·qs infantes sugētes cōprehēdūt. ⁊
dictę papillę·ꝙ eas infantes qsi pappant dum lac
sugunt. ꝓinde mamilla est oīs eminentia vberis.
papilla vo breue illud vnde lac trahitur. Vbera
dicta·uel q: lacte vberta·ul q: vuida·humore sci/
licꝫ lactis i morē vuarꝫ plena. Lac vim noīs a co/
lore trahit ꝙ sit alb⁹ liquor. Leucos eni grece al/
bū dicūt·cui⁹ natura ex sanguine cōmutat. Nam
post partū si qd sanguinis nōdū fuerit vteri nu/
trimēto cōsūptū· naturali meatu fluit in mamas
⁊ earꝫ virtute albescēs lactis accipit qlitatē. Cu/
tis ē quę i corpe pma est appellata·ꝙ ipsa corpori
supposita incisionē prima patit. Cutis eni grece
incisio dicit. eadē ⁊ pellis ꝙ externas iniurias cor/
poris tegēdo pellat·pluuiasqꝫ ⁊ vētos solisqꝫ ar/
dores pferat. Pellis aūt mox detracta·subacta iā
coriū dicit. Coriū aūt ꝑ deriuationē caro appel/
lat ꝙ eo tegat·ꝫ hoc i brutis aīalib⁹ ꝓpriū ē. Pori
corpis greco noīe appellant·q latine ꝓprie spira/
menta dicūt·eo ꝙ ꝑ eos viuific⁹ spūs exteri⁹ mini/
stret. Aruina ē pinguedo cuti adhęrens. Pulpa ē
caro sine pinguedine·dicta ꝙ palpitet· resilit eni
sepe. Hanc plerīqꝫ ⁊ viscū vocāt: ꝓpter ꝙ glutino/
sa sit. Mēbra sūt ptes corpis. Artus qb⁹ colli/
gāt mēbra·ab artādo dicti. Nerui greca deriua/
tiōe appellati·qs illi neura vocāt. Alij latine vo/
catos neruos putāt·eo ꝙ artuū cōiūctiōes iuicē
his inhęreāt. Maximā aūt viriū substātiā ner/
uos facē certissimū ē. Nā quāto fuerit densiores
tanto ꝓpensius augescere firmitatē. Artus dicti ꝙ
colligati inuicē neruis artent·id ē stringant·qrū
diminutiua sūt articuli. Nā artus dicim⁹ mem/
bra maiora ut brachia·articulos minora mēbra
ut digitos. Cōpagia capita sunt ossiū dicta eo ꝙ
sibi cōpacta neruis velut glutino quodā adhęre/
ant. Ossa sūt corpis solidamēta. In his eni posi/
tio oīs roburqꝫ subsistit. Ossa aūt ab vsto dicta
ꝓpter ꝙ cremarent ab antiqs· siue ut alij putant
ab ore eo ꝙ ibi pateant. Nam vbiqꝫ cute visceri/
busqꝫ obtecta celant. Medullę appellatę ꝙ ma/
defaciāt ossa. Irrigant eni ⁊ confortant. Verti/
bula sūt summę ossiū partes·nodis crassiorib⁹ con/
globata·dicta ita eo ꝙ ad inflexionē mēbrorꝫ illa
vertant. Cartillagines ossa mollia ⁊ sine medul/
la·qđ genus auriculę ⁊ nariū discrimen. ⁊ costa/
rū extremitates habent·siue opercula ossium quę
mouent. Et dictę cartillagines ꝙ leui attritu ca/
rent dolore dum flectant. Costas appellari quidā
putāt ꝙ ab ipsis interiora custodiant. ⁊ tota mol
lities vētris vallata saluet. Latus q: iacentibus
nobis latet. Est eni leua pars corpis·dextro autē
lateri habilior mot⁹ ē·leuo fortior. ⁊ oneri feren/
do accomodatior. Vnde ⁊ leua nūcupata ꝙ apti/
or sit ad leuandū aliqd ⁊ portandū. Ipsa eni ge/
stat clypeū·ensem·pharetrā ⁊ reliq onera·ut expe
dita sit dextera ad agendū. Dorsū ē a ceruice vsqꝫ
ad renes. Dictum aūt dorsū ꝙ sit supficies durior
corpis i modū saxi fortis ⁊ ad portādū ⁊ ad ppe/
tiendū. Terga q: in ea supini iacemus i terra·qđ
solus hō pōt. Nam muta aīalia tm̄ aut i ventre
aut in latere iacēt. vñ in aīalib⁹ terga abusiue di/
cunt. Scapula a scādēdo dicit· interscapiliū spa/
ciū qđ iter scapulas ē. vñ ⁊ noīatū. Palę sūt dorsi
dextra leuaqꝫ eminentia mēbra·dicta ꝙ i luctādo
eas premim⁹·qđ gręci palin dicūt. Spina ē iun/
ctura dorsi· dicta eo ꝙ habeat radiolos acutos·
cuius iuncturę spondilia appellant ꝓpter partē ce/
rebri·quę fert ꝑ eos longo tractu ad ceteras cor/
poris partes. Sacra spina est ima perpetuę spi/
nę·quam gręci ironostoin vocant·qm̄ primū in/
fante concepto nascit·ideoqꝫ ⁊ hostia id primum

a gentilibus diis suis dabatur. vñ ꝛ spina sacra dicit. Renes ait varro dictos ꝙ riui ab his obsceni humoris nascant. Nam venę ꝛ medullę tenuem liquorẽ desudãt in renib⁹. q̃ liquor rursus a renib⁹ calore venereo resolut⁹ decurrit. Lũbi ob libidinis lasciuiã dicti. qꝛ in viris causa corporeę voluptatis in ipsis est. sicut in vmbilico feminis. Vñ ꝛ ad iob in exordio sermonis dictũ ẽ. Accinge sicut vir lũbos tuos. ut ĩ his esset resistẽdi preparatio. in quib⁹ libidinis ẽ vsitata dñandi occasio. Umbilic⁹ ẽ medi⁹ locus corpis. dict⁹ ꝙ sit vmbus iliorum. Unde ꝛ vmbo appellat loc⁹ in medio clypei a q̃ pendet. Ex eo enĩ infans ĩ vtero pendet. ex eo etiã ꝛ nutrit. Iliũ greco sermone appellatũ. ꝙ ibi obuoluam⁹ nos. Greçe enim ilios obuoluere dicit. Clunes vocatę. ꝙ sint iuxta collum. qd̃ ẽ longa o. Nates ꝙ in ipsis innitimur dũ sedemus. Vñ ꝛ cõglobata ẽ in eis caro. ne pmẽti corpis mole ossa doleret. Genitalia. corpis ptes sũt. ut nomẽ ipsũ docet. gignẽdę sobolis acceperunt vocabulũ ꝙ his pcreat ꝛ gignit. Hec ꝛ pudẽda p verecũdia. siue a pube. Unde ꝛ indumento operiunt. Dicũt aũt ista ꝛ inhonesta. qꝛ nõ habent eã specie decoris. sicut mẽbra quę in pmptu locata sũt. Idem ꝛ veretrũ. qꝛ viri ẽ tm̃. siue ꝙ ex eo virus emittit. Nã virus pprie dicit humor fluens a natura viri. Testiculi p diminutionẽ a testibus dicti. quorum numer⁹ incipit a duob⁹. Hi enĩ semẽ calamo ministrãt. qd̃ ab spinę medulla ꝛ renib⁹ ꝛ lumbis suscipiũt ad gratiã pcreandi. Uiscus est pellis in qua testiculi sũt. Posteriora ideo vocata ꝙ retro sunt. ꝛ a vultu auersa. ne dũ aluũ purgam⁹ inquinaremus aspectũ. Meatus inde appellatus. qꝛ p eũ meant. id est egerunt stercora. Femora dicta sunt. ꝙ ea parte a femina sexus viri discrepet. Sũt aũt ab inguinib⁹ vsqꝫ ad genua. Femina autẽ p deriuatione femorũ partes sunt. quib⁹ in equitando tergis equorum adherem⁹. Vñ ꝛ preliatores olim sub feminib⁹ equos amisisse dicebant. Coxę q̃si cõiũctę axes. In ipsis enĩ femora mouent. quorum concaua vertebra vocant. qꝛ in eis capita femorum vertunt. Suffragines: qꝛ subt⁹ frangunt. id est flectunt. nõ supra. sic in brachijs. Genua sunt cõmissiones femorum ꝛ cruriũ. ꝛ dicta genua. eo ꝙ ĩ vtero sint genis opposita. Coherẽt enĩ sibi ibi. ꝛ cognata sũt oculis lachrymarum indicib⁹ ꝛ misericordię. Nam a genis genua dicunt. Deniqꝫ cõplicatũ gigni formariqꝫ hoĩem dicunt. ita ut genua sursũ sint quib⁹ oculi formant. ut caui ac recõditi fiant. Enni⁹. Atqꝫ genua cõprimit arta gena. Inde est ꝙ hoĩes dũ ad genua se prosternũt statim lachrymãt. Uoluit enĩ eos natura vterum maternũ rememorari. vbi q̃si in tenebris cõsedebãt anteꝙ ad lucẽ venirẽt. Crura dicta. qꝛ his currimus ꝛ gressũ facim⁹. Sũt aũt sub genibus vsqꝫ ad suras. Tibię vocatę q̃si tubę. Sunt enĩ ꝛ longitudine ꝛ specie similes. Talus dic⁹ a tolo. Nam tolus ẽ eminẽs rotũditas. Vñ ꝛ fastigiũ templi rotundi tolus vocat. Talus autem sub crure ẽ. sub talo calcanei. Pedes ex greca etymologia nomẽ sortiti sunt. Hos enĩ greci podas dicũt. qꝛ alternis motib⁹ solo fixi incedũt. Plantę a planitie nũcupatę. qꝛ nõ rotundę ut in q̃drupedibus ne stare nõ possit bipes hõ. ꝫ planę atqꝫ lõgiores formatę sũt ut stabilius corp⁹ efficerẽt. Sũt aũt plantę anteriores partes. quę etiam ex multis ossib⁹ constant. Calcis prima pars plãtę. a callo illi nomẽ impositũ. quo terrã calcamus. Hinc ꝛ calcane⁹. Solũ inferior pars pedis. dictũ qꝛ eo terrę vestigia imprimim⁹. sed ꝛ solũ dicit oẽ ꝙ aliqd̃ sustinet q̃si solidum. vnde ꝛ terra solũ ꝙ cũcta sustineat. ꝛ solũ pedis ꝙ totã corpis molem portat. Uiscera nõ tm̃ itestina dicim⁹: ꝫ q̃cq̃d sb corio ẽ. a visco qd̃ est int cutẽ ꝛ carnẽ. Item viscera vitalia. id est circũfusa cordis loca. q̃si viscora eo ꝙ ibi vita. id ẽ aĩa continetur. Itẽ viscera capita neruorum. ex sanguine ꝛ neruis copulata. Eadẽ lacerti siue mures. qꝛ sic in singulis membris cordis loco sũt. ut cor in media pte toti⁹ corporis appellanturqꝫ a noĩe similiũ aĩaliũ sub terra delitescẽtiũ. Nam inde musculi a muriũ similitudine. Idẽ etiã ꝛ tori. ꝙ illic viscera torta videant. Cor a greca appellatiõe deriuatum. qd̃ illi cardian dicũt: siue a cura. In eo enĩ oĩs sollicitudo ꝛ scientię causa manet. Q̃d ideo pulmoni vicinũ est. ut cũ ira accẽdit. pulmonis humore temperet. Hui⁹ duę arterię sũt. de quib⁹ sinistra plus sanguinem habet. dextra plus spiritũ. vnde ꝛ ĩ dextro brachio pulsum inspicim⁹. Precordia sũt loca cordis vicina. quib⁹ sensus pcipit. ꝛ dicta precordia eo ꝙ ibi sit pncipiũ cordis ꝛ cogitatiõis. Pulsus vocat⁹ ꝙ palpitet. cuius indicio aut infirmitatẽ intelligim⁹. aut salutẽ. Hui⁹ duplex ẽ mot⁹. aut simplex. aut cõpositus. Simplex ẽ q̃ ex vno saltu cõstat. Cõpositus ẽ q̃ ex pluribus motibus inordinat⁹ ꝛ ineq̃lis existit. Qui mot⁹ certa habẽt spacia. dactylicũ pcussũ q̃diu sine vitio sũt. Siqñ ideo citatiores sũt. ut dorcadaçontes. aut lemores ut mirmiciçõtes mortis signa sũt. Uenę dictę eo ꝙ vię sint natantis sanguinis atqꝫ riui p corpus oẽ diuisi qbus vniuersa mẽbra irrigant. Sãguis ex greca etymologia nomẽ duxit ꝙ vegetet ꝛ sustentet ꝛ viuat. Sanguis aũt ẽ dũ in corpe ẽ. effusus ideo cruor dicit. Nã cruor vocat⁹ eo ꝙ effusus decurrit. uel ab eo ꝙ currẽdo corruat. Alij aũt cruorẽ interpretant sanguinẽ corruptũ q̃ emittitur. Alij aũt vocatũ sanguinẽ ꝙ suauis sit. Sanguis aũt nõ ẽ integer nisi ĩ iuuenibus. Nã dicũt physici minui sanguinẽ p etatẽ. vñ ĩ senibus tremor est. Proprie autem sanguis aĩe possessio est. Inde genas lacerare mulieres in luctu solent. Unde ꝛ purpureę vestes ꝛ flores purpurei mortuis prebentur. Pulmo ex greco trahit vocabulũ. Greci enĩ pulmonẽ pleumon vocãt. eo ꝙ cordis flabellum sit. in q̃ pneuma. id est spũs inest. p qd̃ ꝛ agitantur ꝛ mouent. Unde ꝛ pulmones vocati sũt.

Nā grece pneumo spūs dicit̄q flando ⁊ exagi/
tando aerem emittit ⁊ recipit·a quo mouent̄ pul/
mones ⁊ palpitant.⁊ adaperiendo se ut flatū ca/
piant·stringendo ut eijciant.Est enī organū cor/
poris. Jecur nomen habet·eo ꝙ ignis ibi habe/
at sedem qui in cerebro subuolat.inde ad oculos
ceterosqꝫ sensus ⁊ mēbra diffūdit.⁊ calore suo ad
se sucū ex cibo tractū vertit in sanguinē quem ad
vsū pascēdi nutriendiqꝫ singulis mēbris pꝛebet.
Jn iecore autē consistit voluptas ⁊ cōcupiscētia·
iuxta eos q̄ de physicis disputant. Fibre iecoris
sunt extremitates·sicut extreme ptes foliorꝫ in ti/
bijs·siue q̄si lingue eminētes. Dictas autē fibras
ꝙ apud gētiles i sacris ad phebi aras ferebāt ab
ariolis· quib⁹ oblatis atqꝫ succēsis respōsa acce/
perunt. Splen dictus a supplemento·ex cōtraria
parte iecoris ne vacua existeret. Quem quidā etiā
risus causa factū existimāt. Nam splene ridem⁹·
felle irascimur·corde sapim⁹·iecore amam⁹. Qui/
bus quattuor elementis cōstantib⁹ integrū ē ani/
mal. Fel appellatū ꝙ sit folliculū gestans humo/
rem q̄ vocatur bilis. Stomachus grece os voca/
tur eo ꝙ ostiū ventris sit.⁊ cibum excipiat·atqꝫ i
intestina transmittat. Jntestina dicūt̄·eo ꝙ cor/
poris interiore parte cohibeāt̄·que idcirco longis
nexibus in circulorꝫ ordinata sūt modū ut susce/
ptas escas paulatim digerāt. ⁊ superadditis cibis
nō impediant̄. Omentū·membranū qd̄ continet
intestinorꝫ maiorē partem qd̄ epiplon greci vo/
cant. Diffeptū intestinū qd̄ discernit ventrē ⁊ ce/
tera intestina a pulmone uel a corde. Cecū inte/
stinū ꝙ sit sine foramine ⁊ exitu: qd̄ greci tiflonen
teron dicūt. Jeiuna tenue intestinū.vnde ⁊ ieiu·
niū dicit̄. Uenter aūt ⁊ aluus ⁊ vter⁹ int̄ se diffe/
rūt. Uenter ē qui acceptos cibos digerit.⁊ appa/
ret extrinsec⁹·ptinetqꝫ a pectore ad inguinē.⁊ di/
ctus venter ꝙ p totū corp⁹ vite alimenta trāsmit/
tat. Aluus ē qui cibū recipit.⁊ purgari solet. Sa
lustius: Simulās sibi aluū purgari. Et vocatur
aluus ꝙ abluat̄·id est purget̄. Ex ipso enī sordes
stercorꝫ defluūt. Uterū sole mulieres habēt·i quo
cōcipiūt ad similitudinē cauliculi. Tamē aucto/
res vterū p vtriusqꝫ sexus ventre plerūqꝫ ponūt·
nec poete tm̄modo·ſ ⁊ ceteri. Uocat⁹ aūt vterus
ꝙ duplex sit.⁊ ab vtraqꝫ in duas se diuidat ptes·
que in diuersū diffuse ac replexe circūplicantur in
modū cornu arietis.uel ꝙ interi⁹ impleat̄ fetu.
Hinc ⁊ vter ꝙ aliqd intrinsec⁹ habuerit·ut mē/
bra ⁊ viscera. Aqualiculus aūt ppꝛie porci ē. hinc
ad ventrē translatio. Matrix dicit̄ ꝙ fetus in ea
generet̄. Semē enī receptū cōfouet·confotū cor/
porat·corporatū in mēbra distinguit. Uulua vo/
cata·quasi valua·id est ianua ventris·uel ꝙ semē
recipiat·uel ꝙ ex ea fetus pcedat. Uesica dicta q̄si
vas aque·q: sicut vas aqua· ita de renibus vrina
collecta complet̄ ⁊ humore distendit̄. Cui⁹ vsus i
volucrib⁹ nō habet̄. Urina aūt dicta siue ꝙ vrat
siue q: ex renibus egeritur. Cui⁹ indicio ⁊ salus ⁊
egritudo monstrat̄. Qui humor vulgo lotiū di/
citur·ꝙ eo lota id est munda vestimenta efficiāt̄.
Semē est qd̄ iactū sumit̄ aut a terra·aut ab vte/
ro ad gignendū uel fructus uel fetus. Est enī li/
quor ex cibi ⁊ corporis decoctione fact⁹ ac diffu/
sus p venas atqꝫ medullas·qui inde desudatus ī
modū sentine concrescit in renib⁹ eiectusqꝫ p coi/
tum ⁊ in vtero mulieris susceptus·calore quodā/
modo viscerum.⁊ menstrualis sanguinis irriga/
tione formatur in corpus. Menstrua superua/
cuus mulierum sanguis. Dicta autem menstrua
pter circuitū lunaris luminis· quo solet h̄ eue/
nire pfluuiū. Luna enī grece mene dicitur. hec ⁊
muliebria nuncupant̄. Nā mulier solū mēstrua/
le animal est. Cui⁹ cruoris cōtactu fruges nō ger/
minant·acescunt musta·moriūt̄ herbe· amittunt
arbores fetus·ferrū rubigo corrūpit· nigrescunt
eramenta. Si qui canes inde ederint·in rabiem
efferūt̄. Glutinū asphalti qd̄ nec ferro nec aquis
dissoluitur·cruore ipso pollutū sponte dispergit̄.
Post plurimos autē dies menstruos ideo semen
non est germinabile·q: iam nō ē mēstrualis san/
guis a quo pfusū irriget̄. Tenue semen locis mu/
liebribus non herere. Labitur enī nec habet vim
adherendi. Similiter ⁊ crassum vim non habet
gignendi.quia muliebri sanguini misceri nō po/
test pter nimiā sui spissitudinem. Hinc ⁊ steri/
les mares ⁊ feminas dicunt fieri·uel per nimiam
seminis uel sanguinis crassitudinē· uel pter ni/
miā raritatē. Primū aūt aiunt cor hoīs fingi·ꝙ i
eo sit ⁊ vita hoīs ⁊ sapiētia: deinde q̄dragesimo
die totū corp⁹ expleri.qd̄ ex abortionib⁹ ut ferunt
collectū est. Alij fetus a capite sumere dicunt ex/
ordiū. Unde ⁊ in auiū fetibus primū oculos fin/
gi in ouis videm⁹. Fetus aūt nominat⁹ ꝙ adhuc
in vtero foueat̄. Cuius secūde dicunt̄ folliculus q̄
simul cū infante nascit̄·continetqꝫ eum. Dict⁹ ita
q: cum editur sequitur. Nasci aūt patribus
similes aiunt·si paternū semen validius sit. ma/
trib⁹·si matris. hac ratiōe similes exprimi vultus
Qui aūt vtriusqꝫ parentis figuram reddūt·eqli/
ter mixto paterno maternoqꝫ semine cōcipiunt̄.
Auorū proauorūqꝫ similes fieri·q: sicut in terra
multa semina occulta· ita ⁊ in hominib⁹ semina
celant̄·figuras parentum reddituta. Ex paterno
aūt semine puellas nasci ⁊ ex materno pueros·q̄a
oīs partus constat ex duplici semine·cuius pars
maior cū inualuerit· occupat similitudinē sexus.
Jn corpore nostro quedā tm̄ vtilitatis causa fa/
cta sunt ut viscera·quedam ⁊ vtilitatis ⁊ decoris
ut sensus in facie.⁊ in corpore manus ac pedes.
Quorꝫ mēbrorꝫ ⁊ vtilitas magna ē ⁊ species de/
centissima. Quedam tm̄ decoris·ut mamille i vi/
ris ⁊ in vtroqꝫ sexu vmbilicus. Quedā discretio/
nis ut in viris genitalia·barba plixa·pectus am/
plum·in mulierib⁹ leues gene ⁊ angustū pectus.
ad concipiendos autē ⁊ portandos fetus renes ⁊
latera dilatata. Quod ad hominem ⁊ ad partes

attinet corporis ex parte dictum est. nunc etates eius subiungam.

De etatibus hominis Cap. II.

Gradus etatis sex sunt: infantia. pueritia. adolescentia. iuuentus. grauitas atq; senectus. Prima etas infantia est pueri nascentis ad lucē. que porrigitur in septē annos. Secunda etas pueritia. id est pura. et necdum ad generandū apta. tendēs vsq; ad. xiiij. annū. Tertia adolescentia ad gignendū adulta que porrigit vsq; ad. xxviij. annos. Quarta iuuentus. firmissima oīum etatū. finiens in quinquagesimo anno. Quinta etas senioris id est grauitas. que est declinatio a iuuentute in senectutē. nondū senectus sed iā nō iuuentus. q: senioris etas ē quē greci presbyten vocant. Nā senex apud grecos nō presbyter sed geron dicit. Que etas a quīquagesimo anno incipiens. septuagesimo terminat. Sexta etas ē senectus. que nullo annoꝝ tpe finit. sed post quinq; illas etates quātūcunq; vite ē. senectuti deputat. Seniū autē pars ē vltima senectutis. dicta q: sit terminus sexte etatis. In his ergo sex spacijs philosophi vitā descripserūt hūanā. i qb' mutat et currit et ad mortis terminū puenit. Pergamus ergo breuiter p predictos gradus etatū. etymologias earū in hoīe demonstrātes. Infans dicit hō prime etat. Dictus aūt infans. q: adbuc fari nescit. id est loq; nō possit. Nondū eni bene ordinatis dentib' minus est sermonis expssio. Puer a puritate vocatus. q: purus ē. et necdū lanuginē floremq; genarū habens. Hi sūt ephebi. id ē a phebo dicti. necdū viri. sed adolescētuli lenes. Puer aūt trib' modis dicitur: p natiuitate. ut Esaias: Puer nat' est nobis. pro etate. ut octēnis decēnis. Unde est illud: Iam puerile iugū tenera ceruice regebat. pro obsequio et fidei puritate. ut dominus ad pphetam: Puer meus es tu. noli timere. dum iam hieremias lōge pueritie excessisset annos. Puella est paruula. quasi pulla. Unde et pupillos non pro conditione. sed pro etate puerili vocamus. Pupilli autem dicti. quasi sine oculis. hoc est a parentibus orbi. Hi autem vere pupilli dicuntur quoꝝ patres ante decesserunt q̄ ab eis nomen acciperent. Ceteri orbi vocantur. Orphani idem qui et pupilli. illud eni grecum nomen est. hoc latinum. Nā et in psalmo vbi legit: pupillo tu eris adiutor. grecus habet orphano. Puberes a pube. id ē a pudendis corpis nūcupati. q: hec loca tūc primū lanuginē ducūt. Quidā aūt ex annis pubertatē existimāt. id est eū puberē eē qui. xiiij. annos expleuerit. q̄uis tardissime pubescat. Certissimū aūt puberē esse. q et ex habitu corpis pubertatem ostendit et generare iam possit. Puerpere sūt que annis puerilibus pariūt. vnde et Horatius: Laudatur in primo prole puerpera nato. Et dicte puerpere. uel q: primo partu grauant. uel q: primū pueros pariāt. Adolescens dictus eo q: sit ad gignendum adultus. siue a crescere et augeri. Iuuenis vocatus. q: iuuare posse incipiat. ut in bobus iuuenci cū a vitulis discesserint. Est eni iuuenis i in ipso etatis incremento positus. et ad auxilium preparat'. Nam iuuare hominis ē op' aliquod conferentis. Sicut autē tricesimus perfecte etatis est annus in hominibus. ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus ē. Uir nūcupat' q: maior in eo vis est q̄ in feminis. vnde et virtus nomen accepit. siue q: vi agat feminā. Mulier vero a mollitie. tāq̄ molier detracta littera uel mutata appellata est mulier. Utriq; enim fortitudine et imbecillitate animoꝝ uel corpoꝝ separantur. Sed ideo virtus maxima viri. mulieris minor. ut patiens viro esset. scilicet ne feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere. aut in aliū sexum proruere. Dicitur igit mulier sm femineū sexum. non sm corruptionem integritatis. et hoc ex lingua sacre scripture. Nam eua statim facta de latere viri sui. nondū cōtacta a viro mulier appellata est. dicente scriptura: Et formauit eam in mulierē. Uirgo a viridiore etate dicta est. sicut et virga. sicut et vitula. Alias ab incorruptione quasi virago. q: ignoret femineam passionem. Uirago vocata. quia ut vir agit. hoc est opera virilia facit. et masculini vigoris ē. Antiqui enim fortes feminas ita vocabant. Uirgo autem nō recte virago dicitur. si non viri officio fungitur. Mulier vero si virilia opera facit recte virago dicitur. ut amazona. Que vero nūc femina antiquitus vira vocabatur. sicut a seruo serua. sicut a famulo famula. ita a viro vira. Hinc et virginis nomen quidam putant. Femina vero a partib' femoꝝ dicta. vbi sexus species a viro distinguitur. Alij greca etymologia feminā ab ignea vi dictam putant. quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris femine sūt. tam i mulieribus q̄ i aīalibus. Unde nimius amor apud antiquos femineus vocabatur. Senior ē adhuc viridior. Ouidius in vj.° li.° Senior int iuuenēq; senēq;. Terēti': Quo iure sum'. Adolescētior nō vtiq; magis est adolescēs. sed min'. ut senior min' est sene. vbi comparatiuus gradus minus significat a positiuo. Ergo senior nō satis. sicut iuuenior inter iuuenem et senem. sicut pauperior inter pauperem. Senes autem dictos quidam putant a sensus diminutione eo q: iam pro vetustate desipiant. Nā physici dicunt homines stultos esse frigidioris sanguinis. prudentes calidi. Unde et senes i quibus iam friget. et pueri in quibus necdum calet. minus sapiūt. Inde est q: conuenit sibi infantum etas et senū. Senes enim p nimiam etatē delirant. pueri p lasciuiā et infantiā ignorant qd agant. Senex autē tm masculini generis est. sic anus feminini. Nā anus dicit sola mulier Anus autē appellata a multis annis. q̄si annosa Nā si cōe esset nomē. cur diceret Terenti' senem mulierē. Hinc et vetula. q: vetusta. Sic aūt a sene

senectus·ita ab anu anilitas noīata est. Canicies aūt vocata a candoꝛe·quasi candicies·vñ ē illud: Floꝛida iuuentus·lactea canicies: pꝛout diceret candida. Senect⁹ autē ⁊ multa bona secū affert ⁊ mala. Bona·q: nos a potentissimis dn̄is liberat· voluptatib⁹ imponit modū·libidinis frangit impet⁹·auget sapientiā·dat maturioꝛa ꝯsilia. Mala autē·q: seniū miserrimū est debilitate ⁊ odio. Subeūt enī moꝛbi·tristisq; senectus. Nam duo sunt quib⁹ minuūtur coꝛpis vires·senect⁹ ⁊ moꝛbus. Moꝛs dicta ꝙ sit amara.uel a marte·q̄ est effectoꝛ moꝛtiū·siue a moꝛsu hoīs pꝛimi quo ille esu pomi moꝛtē meruit. Tria sūt aūt genera moꝛtis·acerba·imatura·naturalis. Acerba infantiū imatura iuuenū·matura id est naturalis senum. Moꝛtuus aūt ex qua pte oꝛatiōis declinet̄ incertum est. Nam sicut ait cesar: nō pōt moꝛtu⁹ aliq̄ facere post moꝛtē suam·ita hō nō pōt scire ei⁹ oꝛiginem·id est moꝛtu⁹ ab eo ꝙ est moꝛioꝛ in participio pꝛeteriti tp̄is in tus exire debuit·p vnū sc; u. non p duo. Nā vbi geminata ē littera u.nomē ē nō participiū·ut fatuus·ardu⁹. Conueniēter itaq; factū est ut queadmodū id qđ significat non pōt agendo·ita ⁊ ipsū nomen nō possit loquendo declinari. Ois aūt moꝛtu⁹·aut fun⁹ ē·aut cadauer. Funus est si sepeliat̄. Et dictū fun⁹ a funibus accensis.quos añ pherebrū papyris cera circūdatis ferebant. Cadauer aūt ē si insepultū iacet. Nam cadauer noīat̄ a cadendo·q: iam stare non pōt. Quod dū poꝛtat̄ exequias dicim⁹·crematū reliquias·cōditū iā sepultū. Coꝛp⁹ aūt consuetudine dicit̄·ut illud: Tū coꝛpa luce carentū. Defunctus vocat⁹·q: cōpleuit vite officiū. Nā dicim⁹ defunctos officio·q: officia debita cōpleuerūt.vnde est ⁊ honoꝛib⁹ functus. Hinc ḡ defunctus·ꝙ ab officio vite sit depositus·siue ꝙ sit die funct⁹. Sepultus aūt dictus eo ꝙ iam sine pulsu ⁊ palpitatione ē·id ē sine motu. Sepelire aūt ē cōdere coꝛpus. Nam humare obꝛuere dicimus·hoc est humum inijcere.

De poꝛtentis Cap.III.

Poꝛtenta esse ait Uarro: que contra naturā nata vident̄·ꝫ nō sūt cōtra naturā· q: diuina volūtate fiūt.cū volūtas creatoꝛis cuiusq; cōdite rei natura sit. Uñ ⁊ ipsi gentiles deū modo naturā·mō deum appellant. Poꝛtentū ḡ fit nō cōtra naturā·ꝫ cōtra quam ē nota natura. Poꝛtenta aūt ⁊ ostenta mōstra atq; pdigia·ideo nuncupant̄·ꝙ poꝛtēdere atq; ostendere monstrare ac pꝛedicere aliq̄ futura vident̄. Nam poꝛtenta dicta phibentur a poꝛtēdendo·id ē pꝛeostendendo. Ostenta aūt ꝙ ostendere q̄cq̄ futurū videant̄. Pꝛodigia ꝙ poꝛro dicant·id est futura pꝛedicant. Mōstra ṽo a monitu dicta ꝙ aliquid significandū demōstrēt·siue ꝙ statim monstrent quid appareat.⁊ hoc ꝓꝛietatis ē·abusione tñ scriptoꝝ pleꝛūq; coꝛrūpit̄. Quedā aūt poꝛtentoꝝ creationes in significatiōib⁹ futuris cōstituta vident̄. Uult enim de⁹ interdū ventura significare p aliqua nascentiū noxia·sicut ⁊ p somnos ⁊ p oꝛacula qua pꝛemoneat ⁊ significet quibusdam uel gentib⁹ uel hoībus futurā cladē·qđ plurimis etiā experimentis pbatū ē·ut in tempoꝛib⁹ xerxis regis. Tunc quippe vulpes ex equa creata·dissolui regnum eius poꝛtendit. Alexandro ex muliere monstrū creatū est·ꝙ superioꝛes coꝛpoꝛis partes hominis·ꝫ moꝛtuas habuerit·inferioꝛes diuersarū bestiarū·ꝫ viuentes·significasse repentinam regis interfectionē.supuixerāt enī deterioꝛa melioꝛib⁹. Sed hec mōstra que in significationibus dant̄·nō diu viuūt·ꝫ cōtinuo ut nata fuerint occidūt. Inter poꝛtentū aūt ⁊ poꝛtentuosū differt. Nam poꝛtenta sunt que trāsfigurāt̄· sicut fertur in vmbꝛia mulierē peperisse serpētē. Unde Lucanus: Matreq; suus cōterruit infans. Poꝛtētuosa ṽo leuē sumūt mutationē·exempli causa cum sex digitis nati. Poꝛtenta igitur uel poꝛtentuosa existūt·alia magnitudine totius coꝛpis vltra cōmunē hominū modū·quāt⁹ fuit tition in nouem iugerib⁹ iacens: Homero testāte. Alia paruitate totius coꝛpis·ut nani·uel quos greci pygmeos vocant·eo ꝙ sint statura cubitales. Alia magnitudine partiū·veluti capite infoꝛmi·aut supfluis membꝛoꝝ partib⁹ ut bicipites ⁊ trimani uel scinodontas quibus gemini oꝛdine pcedūt dentes. Alia defectu ptiū·i qb⁹ altera pars plurimū deficit ab altera·ut man⁹ a manu·ul' pes a pede. Alia discissione·ut sine manu·aut capite generata·q̄s greci steresios vocant. Alia p numeria·qñ solum caput aut crus nascit̄. Alia que in pte transfigurant̄·sicut qui leonis habent vultū uel canis·uel taurinū caput·aut coꝛp⁹·ut ex pasiphe memoꝛant genitū minotaurum·qđ greci etheremoꝛphiam vocāt. Alia que ex oī parte transfigurant̄ in aliene creatiōis poꝛtētū·ut ex muliere vitulū dicit histoꝛia generatū. Alia que sine transfiguratione mutationem habent locoꝝ·ut oculos in pectoꝛe uel in frōte·aures supꝛa timpoꝛa.uel sic Aristoteles tradidit quendam in sinistra parte iecur·in dextera splen habuisse. Alia ꝑm cōnaturationē· ut in alia manu digiti plures cōnaturati ⁊ coherentes repiunt̄.in alia min⁹·siue in pedib⁹. Alia ꝑm imaturam ⁊ intemperatā creationē·sicut hi q̄ dentati nascuntur siue barbati uel cani. Alia cōplexu plurimaꝝ differētiaꝝ·sicut illud qđ pꝛedixim⁹ in alexandro multifoꝛme poꝛtentū. Alia cōmixtiōe generis·ut androgyni ⁊ hermaphꝛodite vocant̄. Hermaphꝛodite aūt nūcupati eo ꝙ ī eis vterq; sex⁹ appareat. Herma q̄ppe apud grecos mascul⁹ est·aphꝛodi femina nūcupat̄. Hi dextrā mamillā virilē·sinistrā muliebꝛem habētes vicissim coeūdo ⁊ gignūt ⁊ pariūt. Sicut aūt in singulis gētib⁹ quedā mōstra sūt hoīu;·ita i vniuerso genere humano quedā mōstra sūt gētiū·ut gigātes cinocephali·cyclopes ⁊ cetera. Gigātes dictos iuxta greci sermonis etymologiam qui eos gegines

existimāt·id est terrigenas eo q̄ eos fabulose pariens terra imensa mole ꝛ similes sibi genuerit. Hoc enim terra appellatur·genis genus·licȝ ꝛ terre filios vulgus vocet·quoꝝ genꝰ incertū est. Falso autē opinant̄ quidā imperiti de scripturis sanctꝭ puaricatores angelos cū filiabꝰ hoīuȝ ante diluuiū cōcubuisse.ꝛ ex inde natos gigantes·id est nimiū grandes ꝛ fortes viros·de quibꝰ terra cōpleta ē. Cenocephali appellant̄·eo q̄ canina capita habeant·quosq̄ʒ ipse latratꝰ magis bestias q̄ hoīes cōfitet̄. Hi in india nascunt̄. Cyclopes q̄ʒ eadē india gignit.ꝛ dicti cyclopes·eo q̄ vnū oculū in fronte media habere phibent̄. Hi ꝛ agriophagitę dicūtur·ꝑpter q̄ solas ferarū carnes comedunt. Lemnias in libya credūt trūcos sine capite nasci.ꝛ os ꝛ oculos habere in pectore. Alios sine ceruicibꝰ gigni·oculos habentes in humeris In vltimo aūt orientis monstruosę gentiū facies scribuntur. Alię sinę naribus ęquali totius oris planitie iformes habētes vultꝰ. Alię labro subteriore adeo ꝑminēti·ut in solis ardoribꝰ totam ex eo faciē cōtegant dormiētes. Alijs concreta ora esse modico tm̄ foramine calamis auenaꝝ pastus haurientes. Nonnulli sine linguis eē dicunt̄ i vicē sermonis vtētes nutu siue motu. Panothiosi apud scythiā eē ferūt̄ tā diffusa auriū magnitudine ut oē corpꝰ ex eis contegant. Pan eni greco sermone omne·orbi aures dicunt̄. Artabatitę in ethiopia proni ut pecora ambulare dicunt̄. quadragesimū cui annū nullꝰ supgreditur. Satyri homūtiones sūt aduncis naribꝰ·cornua in frontibꝰ habent.ꝛ capraꝝ pedibꝰ similes·qualē in solitudine antonius scūs vidit. Qui etiā interrogatꝰ a dei seruo rn̄disse fertur dicēs: Mortalis ego sū vnꝰ ex accolis heremi quos vario delusa errore gentilitas faunos satyrosq̄ʒ colit. Dicunt̄ quidā ꝛ siluestres hoīes q̄s nōnulli faunos ficarios vocant. Sciopodū gens fert̄ esse in ęthiopia singulis cruribꝰ ꝛ celeritate mirabili. quos inde sciopodas gręci vocant eo q̄ p ęstū in terra resupini iacentes·pedum suoꝝ magnitudine adumbrentur. Antipodes in libya plantas versas habent post crura.ꝛ octenos digitos i plātis. Ypopodes i scithya sūt humanā formā ꝛ equinos pedes habētes. In india ferūt eē gentē quę macrobij nuncupant̄.xij.pedū staturam habentes. Est ꝛ gens ibi staturę cubitalis·quos gręci a cubito pygmęos vocant·de qua supra dixim̄ꝰ. Hi montana indię tenent·qbꝰ est vicinꝰ occeanus. Perhibēt ꝛ in eadē india esse gentē fęminarū quę q̄nquēnes cōcipiūt ꝛ octauū vite annū nō excedūt. Dicūt̄ aūt ꝛ alia hominum fabulosa portēta quę nō sūt·ꝫ ficta.ꝛ i causis reꝝ interp̄tant̄·ut geryonē hispanię regē triplici forma ꝑditū. Fuerūt eni tres fratres·tantę cōcordię ut in tribꝰ corporibꝰ quasi vna anima esset. Gorgones q̄ʒ meretrices crinitas serpētibꝰ ferunt quę aspiciētes se cōuertebant in lapides·habētes vnū oculū quo inuicē vtebant̄. Fuerūt aūt tres sorores vnꝰ pulchritudinis·q̄si vnꝰ oculi quę ita spectatores suos stupescere faciebant·ut vertere eos putarent̄ i lapides. Sirenas tres fingūt fuisse·ex parte virgines·ex parte volucres habētes alas ꝛ vngulas·quarū vna voce·altera tibijs·tertia lyra canebat. Quę illectos nauigantes sub cantu i naufragia trahebant. Scd̄m veritatē aūt meretrices fuerunt·quę transeūtes qm̄ ad egestatem deducebant·his fictę sūt inferre naufragia. Alas aūt habuisse ꝛ vngulas·q: amor ꝛ volat ꝛ vulnerat. Quę inde in fluctibꝰ cōmorasse dicunt̄·q: fluctus venerē creauerūt. Scyllā q̄ʒ ferūt fęminā capitibꝰ succinctam caninis cū latratibꝰ magnis ꝑpt̄ fretū siculi maris in quo nauigantes verticibꝰ i se cōcurrentiū vndarū exterriti· latrare existiment vndas·quas sorbētis ęstus vorago collidit. Fingunt ꝛ monstra quędā irrationabiliū aiantiū· ut cerberū inferoꝝ canē tria capita habentē·significantes p eū tres ętates·p quas mors hoīem deuorat·id est infantiā·iuuentutē ꝛ senectutē. Quē quidā ideo dictū cerberū putāt·quasi creoboros·id est carnē vorās. Dicūt ꝛ hydrā esse serpentē cū nouē capitibus quę latinę scedra dicitur·q̄ vno ceso tria capita excrescebāt. Sed constāt hydrā locū fuisse euomentē aq̄s·vastantē vicinā ciuitatem·in quo vno clauso meatu multi erumpebāt. Quē hercules videns·loca ipsa exussit.ꝛ sic aquę clausit meatꝰ. Nam hydra ab aqua dicta ē. Huiꝰ mentionē facit ambrosius in similitudine heresū dicens: Heresis eni velut quędā hydra fabularū vulneribꝰ suis creuit.ꝛ dū sępe recidit̄ pullulauit ignis debito incēdio peritura. Fingūt ꝛ chimęrā triformē bestiam·ore leo·postremis partibꝰ draco·media capra. Quā quidā phisiologi·nō aīal·sed ciliitię montē esse aiūt· quibusdā locis leones ꝛ capreas nutrientē·quibusdā ardentē·quibusdā plenā serpentibꝰ. Hūc bellerephontes habitabilē fecit. vnde chimęrā dicit̄ occidisse. Centauris·id est hoībꝰ equo mixtis species vocabulū dedit·q̄s quidā fuisse equites thessaloꝝ dicūt·ꝫ ꝑ eo q̄ discurrentes i bello·velut vnū corpus equoꝝ ꝛ hominū viderent̄·inde centauros fictos asseruerūt. Porro minotaurum nomen sumpsisse ex tauro ꝛ hoīe·qualem bestiam dicūt fabulose i labyrintho inclusam fuisse. De q̄. Ouidiꝰ: Semibouēq̄ʒ virū·semiuirūq̄ʒ bouē. Onocentaurū aūt vocari eo q̄ media hoīs species·media asini esse dicatur· sicut ꝛ hypocentauri·q̄ equoꝝ hominūq̄ʒ i eis natura cōiuncta fuisse putatur.

De transformatis Cap.iiii.

Scribunt̄ aūt ꝛ quędā monstruosę hoīuȝ transformationes ꝛ cōmutationes i bestias·sicut de illa maga famosissima circe quę socios q̄ʒ vlixis mutasse fert̄ in bestias.ꝛ de arcadibꝰ q̄ sorte ducti transnatabāt quoddā stagnum·atq̄ʒ ibi cōuertebant̄ in lupos. Nā ꝛ diomedis socios i volucres fuisse conuersos·nō fabuloso mēdacio·ꝫ historica affirmatiōe cōfirmant.

Sed ꝛ quidā asserūt strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figurę sceleratoꝝ mutantur. ꝛ siue magicis cantib⁹ · siue herbaꝝ veneficio totis corporib⁹ in feras transeūt. Siquidē ꝛ p naturā pleraqꝫ mutationem recipiūt. ꝛ corrupta in diuersas species transformant̄ · sicut de vitulorū carnib⁹ putridis apes · sic de equis scarabei · de mulis locustę · de cancris scorpiones. Ouidius: Concaua littorei si demas brachia cancri · Scorpius exibit · caudaqꝫ minabit̄ vnca.

Incipit liber duodecimus
De pecorib⁹ ꝛ iumentis Cap. I.

Omnibus animantib⁹ adam prim⁹ vocabula indidit · appellans vnicuiqꝫ nomē ex pn̄ti institutiōe · iuxta cōditionē naturę cui seruiret. Gentes autē vnicuiqꝫ animalium ex ꝓpria lingua dederūt vocabula. Nō autē ſm latinā linguā atqꝫ grecā aut quarūlibet gentiū barbararū noīa illa imposuit adam · ꝫ illa lingua quę ante diluuiū omniū vna fuit quę hebrea nuncupat̄. Latine aūt animalia siue aīantia dicta ꝙ animent̄ vita ꝛ moueant̄ spū. Quadrupedia vocata q: quattuor pedib⁹ gradiāt̄. quę dum sint similia pecorib⁹ · tn̄ sub cura humana nō sūt · ut cerui · dāme · onagri ꝛ cętera · ꝫ neqꝫ bestię sūt · ut leones · neqꝫ iumenta · ut vsus hominū iuuare possint. Pecus dicim⁹ omne ꝙ humana lingua ꝛ effigie caret. Proprie aūt pecoꝝ nomē his aīalib⁹ accōmodari solet · quę sūt aut ad vescendū apta · ut oues ꝛ sues. aut vsui hoīuꝫ cōmoda · ut equi ꝛ boues. Differt aūt int̄ pecora ꝛ pecudes. nā veteres coiter in significatione oīuꝫ animātiū pecora dixerūt · pecudes aūt tm̄ illa aīalia quę edūtur · q̄si pecuedes. Generalit̄ aūt oē aīal pecus a pascendo vocatū. Jumenta noīa inde traxerunt · ꝙ nostrū laborem uel onus suo adiutorio subuectando uel arando iuuēt. Nam bos carpēta trahit ꝛ durissimas terrę glebas vomere vertit. Equus ꝛ asin⁹ portāt onera. ꝛ hoīuꝫ in gradiēdo laborē temperant. Unde ꝛ iumenta appellant̄ · ab eo ꝙ iuuent hoīes. sunt enī magnarū viriū animalia. Eadem ꝫ armēta · uel ꝙ sint apta armis · id est bello · uel ꝙ his i armis vtimur. Alij armēta tm̄ boues intelligūt ab arādo · q̄si aramenta · uel ꝙ sint cornibus armata. Discretio ē aūt int̄ armēta ꝛ greges. Nam armēta equoꝝ ꝛ boū sunt · greges ꝓo caprarū ꝛ ouiū. Ouis molle pec⁹ lanis · corpe inerme · animo placidū · ab oblatiōe dictū eo ꝙ apud veteres in initio nō tauri · ꝫ oues i sacrificio mactarent̄. Ex his quasdā bidētes vocant · eo ꝙ int̄ octo dentes duos altiores habent · quas maxime gentiles in sacrificiū offerebant. Ueruex uel a viribus dict⁹ ꝙ cęteris ouib⁹ sit fortior · uel ꝙ sit virid ē mascul⁹ · uel ꝙ vermē in capite habeat · quorū excitati pruritu · iuicē se cōcutiūt. ꝛ pugnātes cum magno impetu feriūt. Aries uel apo tu areos · id ē a mare vocat⁹. vn̄ apud nos in gregib⁹ masculi mares dicūt̄ · siue ꝙ hoc pec⁹ a gentilib⁹ pmū aris est imolatū: Aries ꝙ aris imponeret̄. Un̄ est illud: Aries mactat̄ ad arā. Agnū ꝗꝗ ꝛ greci vocent apo tu agno · q̄si piū · latini tn̄ ideo hoc nomen habere putāt eo ꝙ pre cęteris aīantib⁹ matrē agnoscat · adeo ut etiā si i magno grege errauerit · statim balatu recognoscat vocē parentis. Edi ab edendo vocati. Parui enī pinguissimi sūt ꝛ saporis iocundi. vn̄ ꝛ edere · inde ꝛ edulū vocat̄. Hircus lasciuiū aīal ꝛ petulcū. ꝛ feruēs semp ad coitū cui⁹ oculi ob libidinē in transuersū aspiciūt. vnde ꝛ nomē traxit. Nā hirci sunt oculoꝝ anguli · ſm suetonium · cuius natura adeo calidissima est ut adamantē lapidē quē nec ignis nec ferri domare valet materia · solus hui⁹ cruor dissoluat. Maiores hirci cinifi dicuntur a fluuio cinife in libya · vbi grādes nascūtur. Capros ꝛ capras a carpendis virgultis quidā dixerūt. Alij ꝙ captēt aspera. Nonulli a crepitu cruꝝ · vnde eas creas vocitatas · quę sunt caprę agrestes · quas greci ꝓ eo ꝙ acutissime videant ἀπὸ τοῦ δέρκεσθαι id est dorcas appellauerūt. Morant̄ enī i excelsis montib⁹. ꝛ ꝗuis de longinquo · vidēt tn̄ oēs q̄ veniūt. Eędē aūt ꝛ caprę · cędē ibices · quasi auices · eo ꝙ instar auiū ardua ꝛ excelsa teneant. ꝛ in sublimibus ihabitēt · ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateāt. vnde ꝛ meridiana pars ibices aues vocat q̄ nili fluentis inhabitant. Hęc itaqꝫ aīalia ut dixim⁹ in petris altissimis cōmorant̄ · ut si qn̄ feraꝝ uł hoīuꝫ aduersitatē psenserint de altissimis saxoꝝ cacuminib⁹ sese precipitātes · i suis se cornib⁹ illęsas suscipiunt. Cerui dicti apo ton ceraton · id est a cornib⁹. Cerata enī grece cornua dicūt̄ · hi serpentiū inimici · cū se grauatos infirmitate psenserint · spū nariū eos extrahūt de cauernis. ꝛ supata pnitie veneni eoꝝ pabulo reparant̄. Dictamū herbā ipsi ꝓdiderūt. Nā ea pasti excutiūt acceptas sagittas. Mirant̄ aūt sibilum fistulaꝝ. erectis auribus acute audiunt · sūmissis nihil · si qn̄ imensa flumina uel maria trāsnatant · capita clunib⁹ precedentiū supponūt · sibiqꝫ iuicē succedētes · nullū laborē ponderis sentiūt. Tragelaphi a grecis noīati · q̄ dum eadē specie sint ut cerui · villosos tn̄ habēt armos · ut hirci. ꝛ menta ꝓmissis hirta barbis · qui non alibi sunt ꝗ circa phasidē. Hinnuli filij sūt ceruoꝝ ab inuere dicti · q: ad nutū matris abscondunt̄. Dāmula vocata ꝙ de manu effugiat · timidū animal ꝛ imbelle: de q̄ Marcialis: Dēte timet̄ aper · defendūt cornua ceruū. Jmbelles dāmę · quid nisi preda sum⁹. Lep⁹ q̄si leuipes · q: velocit̄ currit. Un̄ ꝛ grece ꝓ cursu · lagos dicit̄ · velox est enī aīal ꝛ satis timidū. Cuniculi genus agrestiū aīaliū · dicti q̄si caniculi · eo

quod canum indagine capiantur uel excludantur a spelunctis. Sus dicta quod pascua subigat·id est terra subacta escas inquirat. Uerres quod grandes habeat vires. Porcus quasi spurcus. Ingurgitat enim se ceno·luto imergit·limo illinit. Horatius: Et amica luto sus. hinc etiam spurcitia uel spurcus nuncupatur. Porcorum pilos setas vocamus. et setas a sue dictas·a quibus et sutores vocantur quod ex setis suant· id est consuant pelles. Aper a feritate vocatur·ablata f littera et subrogata p. Unde et apud grecos syagros·id est ferus dicitur. Omne enim quod ferum est et imite·abusiue agreste vocamus. Juuencus dictus eo quod iuuare incipiat hominum vsus in excolenda terra. uel quia apud gentiles ioui semper vbique iuuencus immolabatur·nunquam taurus. Nam in victimis etiam etas considerabatur. Taurus grecum nomen est·sicut et bos. Jndicis tauris color fuluus est·volucris pernicitas·pilis in contrarium versis·caput circumflectunt flexibilitate qua volunt·tergi duritia omne telum respuunt imiti feritate. Bouem greci boem dicunt Hunc latini trionem vocant eo quod terram terat·quasi terionem. Neuius: Trionum hic moderator rusticus. cuius latitudo pellium a mento ad crura. Palearia dicuntur a pelle ipsa·quasi pellearia·quod est generositatis in boue signum. Boum in socijs eximia pietas. Nam alter alterum inquirit·cum quo ducere collo aratra consueuit. et frequenti mugitu pium testatur affectum si forte defecerit. Uacca dicta quasi boacca. Est enim ex qualitate mobilium nominum· sicut leo leena·draco dracena. Uitulus et vitula·a viriditate vocati sunt·id est etate viridi: sicut virgo. Uitula autem parua est et nondum enixa. Nam enixa iuuenca est aut vacca. Bubali vocati per deriuationem quod sint similes boum·adeo idomiti·ut pre feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos africa procreat. Uri agrestes boues sunt in germania habentes cornua in tantum protensa·ut regijs mensis insigni capacitate ex eis gerule fiant. Camelis causa nomen dedit·siue quod quando onerantur ut breuiores et humiliores fiant accubant·quia greci cami humile et breue dicunt·siue quia curuus est dorso. Camus enim verbo greco curuum significat. Hos licet et alie regiones mittant sed arabia plurimos. Differunt autem sibi. nam arabici bina tubera in dorso habent·reliquarum regionum singula. Dromeda genus camelorum est minoris quidem stature· sed velocioris cursus. vnde et nomen habet. Nam dromos grece cursus et velocitas appellatur. Centum enim et amplius miliaria vno die pergere solet. Quod animal sicut bos et ouis et camelus ruminat. Ruminatio autem dicta est a rumine eminente gutturis parte·per quam dimissus cibus a certis animalibus reuocatur. Asinus et asellus a sedendo dictus· quasi asedus·sed hoc nomen quod magis equis conueniebat· ideo hoc animal sumpsit·quia prius quam equos caperent homines·huic presidere ceperunt. Animal quippe tardum et nulla ratione renitens·statim ut voluit sibi homo substrauit. Onager interpretatur asinus ferus. On quippe greci asinum vocant·agria ferum. Hos africa habet magnos et indomitos· et in deserto vagantes. Singuli autem feminarum gregibus presunt. Nascentibus masculis zelant et testiculos eorum morsu detruncant· quod cauentes matres eos in secretis locis occultant. Asini arcadici dicti eo quod ab arcadia primum vecti sint magni et alti. Minor autem asellus on agro plus necessarius est·quia et laborem tolerat et negligentiam propemodum non recusat. Equi dicti·eo quod quando quadrigis iungebantur equabantur·paresque forma et similes cursu copulabantur. Caballus a cauando dictus· propter quod gradiens vngula impressa·terram concauet· quod reliqua animalia non habent. Jnde et sonipes quod pedibus sonat. Uiuacitas equorum multa. exultant enim in campis·odorantur bellum·excitantur sonitu tube ad prelium·voce accensi ad cursum prouocantur. Dolent enim cum victi fuerint·exultant cum vicerint. Quidam hostes in bello sentiunt·adeo ut aduersarios morsu petant. Aliqui autem proprios dominos recognoscunt·obliti mansuetudinis si mutentur·aliqui preter dominum nullum dorso recipiunt. Jnterfectis uel morientibus dominis multi lachrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lachrymari et doloris affectum sentire. Unde et in centauris equorum et hominum natura permixta est. Solent etiam ex equorum mesticia uel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Etas longeua equis persicis vnnicis epiroticis ac siculis: in annis vltra quinquaginta· breuior autem hispanis·ac numidis et gallicis frequens opinio est. Jn generosis equis· ut aiunt veteres·quattuor expectantur: forma·pulchritudo·meritum. atque color. Forma· ut sit validum corpus et solidum robori·conueniens altitudo·latus longum· substrictum· maxime et rotunde clunes·pectus late patens·corpus omne musculorum densitate nodosum·pes siccus et cornu concauo consolidatus. Pulchritudo·ut sit exiguum caput. et siccum·pelle prope ossibus adherente·aures breues et argute·oculi magni·nares patule. et erecta ceruix·coma densa et cauda·vngularum soliditate fixa rotunditas. Meritum·ut sit animo audax·pedibus alacer·trementibus membris·quod est indicium fortitudinis: quique ex summa quiete facile concitetur·uel excitata festinatione non difficile teneatur. Motus autem equi in auribus intelligitur·virtus in membris trementibus. Color hic precipue expectandus· badius aureus·roseus·myrteus·ceruinus·giluus·glaucus. scutulatus·canus· candidus·albus· guttatus. niger. Sequenti autem ordine varius ex nigro badioque distinctus· reliquus varius color·uel cinereus deterrimus. Badium autem antiqui vadium dicebant·quod inter cetera animalia fortius vadat. Jpse est. et spadix·quem fenicatum vocant. et dictus spadix a colore palme·quam siculi spadicam vocant. Glaucus vero est veluti pictos oculos habens. et quodam splendore perfusos. Nam glaucum veteres dicebant album. Giluus autem melinus color est subalbidus.

Guttatus albus nigris interuenientib⁹ punctis. Cādidus autem ⁊ albus inuicem sibi differunt. Nam albus cum quodam pallore est. candid⁹ vero niueus ⁊ pura luce pfusus. Canus dictus qui ex candido colore ⁊ nigro est. Scutulatus vocatus pter orbes quos habet candidos inter purpureos. Uarius ꝙ vias habeat colorū imparium. Qui aūt albos tm̄ pedes habent petuli appellantur. qui frontē albam. calidi. Ceruinus est quem vulgo guaranem dicunt. Granem idem vulgus vocat. ꝙ in modū erei sit coloris. Myrteus aūt est. pressus in purpura. Dosinus autē dictus. ꝙ sit color eius de asino. idē ⁊ cinereus. Sūt aūt hi de agresti genere orti. quos equiferos dicim⁹. ⁊ proinde ad vrbanā dignitatē trāsire nō pnt. Mauron niger ē. Nigrū enim greci mauron vocant. Mannus vero equus breuior est. quē vulgo brunicum vocant uel brunitium. Ueredos antiqui dixerunt. ꝙ veherent redas. id est ducerent. uel ꝙ vias publicas currant p quas ⁊ redas ire solitū erat. Equorū tria sunt genera. Unū generosum prelijs ⁊ oneribus aptū. Alterū vulgare atq̃ gregariū ad vehendū non ad equitandū aptū. Tertiū ex pmixtione diuersi generis ortū. qđ etiā bigenerū dicitur. q: ex diuersis nascitur. ut mulus. Mulus aūt a greco tractum vocabulum habet. eo scilicet ꝙ iugo pistorū subact⁹ tardas molēdo ducat in gyrū molas. Iudei asserūt ꝙ ana abnepos esau equarū greges ab asinis in deserto. ipse fecerit prim⁹ ascendi. ut mulorū inde noua contra naturā animalia nascerent. Onagros q̃ ad h̄ admissos esse ad asinas. ⁊ ipsū istiusmodi repperisse concubitū. ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diuersū animal in coitu coegit. sicq̃ adulterina commixtione genus aliud repperit. sicut ⁊ iacob contra naturā colorū similitudines pcurauit. Nā tales fetus oues illi⁹ concipiebant. quales vmbras arietū desup ascendentiū in aquarū speculo cōteplabant. Deniq̃ ⁊ hoc ipsū i equarū grege fieri fertur. ut generosos obijciant equos visibus concipientiū. quo eorum similes concipere ⁊ creare possint. Nam ⁊ colūbarū dilectores depictas ponūt pulcherrimas colūbas ijsdē locis quib⁹ ille versantur. quo rapiente visu siles generent. Inde est ꝙ qdā grauidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animaliū vultus ut cenocefalos ⁊ simias. ne visib⁹ occurrētes similis fetus pariant. Hanc enī feminarū dicunt esse naturā. ut quales prospexerint. siue mente cōceperint in extremo voluptatis estu dū concipiunt. talem sobolē pcreent. Etenim animal in vsu venereo formas extrinsecas intus transmittit. eorūq̃ satiata typis rapit species eorū in pṗriā qualitatē. In aiantib⁹ bigenera dicunt que ex diuersis nascūtur. ut mulus ex equa ⁊ asino; burdo ex equo ⁊ asina. hybride ex apris ⁊ porcis. tityrus ex oue ⁊ hirco. musino ex capra ⁊ ariete. Est autē dux gregis.

De bestijs Cap. II.

Bestiarū autem vocabulū pprie conuenit leonibus. pardis. tigrib⁹. lupis. ⁊ vulpibus. canibusq̃ ⁊ simijs ⁊ ceteris que uel ore uel vnguibus seuiūt. exceptis serpentib⁹. Bestie aūt dicte a vi q̄ seuiūt. Fere appellate eo ꝙ naturali vtant libertate ⁊ desiderio suo ferant. Sūt autem libere eorū voluntates. ⁊ huc atq̃ illuc vagant. ⁊ quo animus duxerit. eo ferūtur. Leonis vocabulū ex greca origine inflexū est in latinum. Grece enim leon vocat. ⁊ ē nomen nothū. quia ex parte corruptū. Leena vero totū grecum est. sicut ⁊ dracena. Ut autē leena lea dicat. vsurpatum est a poetis. Leo aūt grece latine rex interptatur. eo ꝙ sit pnceps omniū bestiarū. Cui⁹ genus trifarium dicitur. E quibus breues. ac iuba crispa imbelles sūt. lōgi ⁊ coma simplici acriores. Animos eorū frons ⁊ cauda indicat. Uirtus eorū i pectore. firmitas in capite. Septi aūt a venatoribus terram contuent. quo min⁹ conspectis venabulis terreat. Rotarū timent strepitus. sed ignes magis. Cum dormierint vigilant oculi. Cum ambulāt cauda sua cooperiūt vestigia sua ne eos venator iueniat. Cum genuerint catulū. trib⁹ dieb⁹ ⁊ tribus noctibus catulus dormire fertur. Tunc deinde patris fremitu uel rugitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulū dormientē. Circa hominē leonū natura ē benigna. ut nisi lesi nequeāt irasci. Patet enī eorū misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcunt. captiuos obuios repatriare pmittūt. hoīem nō nisi i magna fama interimūt. De quib⁹ Lucreti⁹: Scimūsq̃ leonum ⁊c. Tigris vocata pter velocē fugā. Ita enim nominant perse ⁊ medi sagittā. Est enī bestia varijs distincta maculis. virtute ⁊ velocitate mirabilis. ex cuius noie flumē tigris appellat. ꝙ is rapidissim⁹ sit omniū fluuiorū. Has magis hyrcania gignit. Panther dict⁹ siue ꝙ omniū animaliū amic⁹ sit. excepto dracone. siue quia ⁊ sui generis societate gaudet. ⁊ ad eādē similitudinē qcqd accipit reddit. Pan enī grece omne dicit. Bestia hec ē minutis orbiculis suppicta ita ut oculatis ex fuluo circulis nigra uel alba distinguat varietate. Hec semel oio parturit. cui⁹ cause ratio manifesta est. Nam cū in vtero matris coaluere catuli. maturisq̃ ad nascēdū virib⁹ pollet. odiūt tēporū moras. itaq̃ oneratam fetib⁹ vuluam tanq̃ obstantē partui vnguibus lacerant. effundit illa partū. seu poti⁹ dimittit. dolore cogēte. Ita postea corruptis ⁊ cicatricosis sedibus genitale semē infusū nō heret acceptū. s̄ irritū resilit. Nā Plinius dicit animalia cū acutis vnguib⁹ frequenter parere non posse. Uitiant enim intrinsec⁹ se mouentib⁹ catulis. Pardus secūdus post pantherē. est gen⁹ variū ac velocissimū ⁊ preceps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit. Leopardus ex adulterio leene ⁊ pardi nascit. ⁊ tertiā originē efficit. sicut ⁊ Plinius in naturali historia dicit

leonē cum parda· aut pardū cum leena concūbere ⁊ ex vtroqꝫ coitu degeneres partus creari· ut mulos ex equa ⁊ asino. Rhinoceron a grecis vocatᷣ· latine interpretatᷣ in nare cornu. Idē ⁊ monoceron· id est vnicornis· eo ꝙ vnum cornu in media fronte habeat pedū quattuor· ita acutū ⁊ validū ut quicquid impetierit· aut ventilet aut perforet. Nā ⁊ cū elephantis sępe certamen habet. ⁊ i ventre vulneratū ꝓsternit. Tantę aūt ē fortitudinis ut nulla venantiū virtute capiatᷣ. ſ꜡ sicut asseruit qui naturas animalium scripserunt· virgo puella pręponitᷣ quę venienti sinū aperit· i quo ille omni ferocitate deposita caput ponit· sicqꝫ soporatᷣ velut inermis capitᷣ. Elephantē gręci a magnitudine corporis vocatū putant· ꝙ formam montis pręferat. Grece enim mons elepho dicitᷣ. Apud indos aūt a voce barro vocatᷣ. Unde ⁊ vox eius barritus dicitᷣ. ⁊ dentes eiꝰ ebur. rostrū aūt promoscida dicitᷣ· qm̄ illo pabulū ori admouet. ⁊ est angui similis· vallo munitus eburneo. Hos boues lucas vocabant antiqui romani. boues· quia nullū animal grandius videbant· lucas q: in lucania illos primos pyrrhus in prelio obiecit romanis. Nā hoc genus animantis in rebus bellicis aptū est. In eis enī persę ⁊ indi ligneis turribus collocatis tanꝙ de muro iaculis dimicāt. Intellectu aūt ⁊ memoria multa vigent. Gregatim incedūt· motu quo valent salutant homines· murē fugiūt· auersi coeunt· quādo aūt parturiūt: in aquis uel in insulis dimittūt fętus· ꝓpter dracones q: inimici sunt ⁊ ab eis implicati necantur Biennio aūt portant fętus· nec amplius ꝙ semel gignūt· nec plures ſ꜡ tm̄ vnum. Uiuūt aūt annos trecentos. Apud solam africā ⁊ indiā elephanti prius nascebantᷣ· nūc sola eos india gignit. Gryphes vocatᷣ· ꝙ sit aīal pēnatū ⁊ quadrupes. Hoc genus ferarū in hyperboreis montibꝰ nascitᷣ· omni parte corporis leones sunt· alis ⁊ facie aquilis similes· equis vehementer infesti. Nā ⁊ homines viuos discerpunt. Cameleon nō habet vnū colorem sed diuersa varietate conspersus· ut pardus. Dictus aūt ita· eo ꝙ cameli similitudinē habet ⁊ leonis· huiꝰ cameleontis corpusculum ad colores quos videt facillima conuersione variatᷣ· qd̄ animaliū alioꝝ nō est ita ad conuersionē facilis corpulentia. Cameleopardus dictus qd̄ dum sit ut pardus albis maculis supaspersus· collo equo similis· pedibus bubalis· capite tm̄ camelo similis. hunc ęthiopia gignit. Linx dictus q: in luporū genere numeratᷣ· bestia maculis distincta terga ut pardus· ſ꜡ similis lupo. Unde ⁊ ille licos· iste linx Huiꝰ vrinam conuerti in duritiā preciosi lapidis dicūt qui liguriꝰ appellatᷣ· ꝙ ⁊ ipsos linces sentire hoc documēto ꝓbatᷣ. Nā egestū liquorem harenis inquantū potuerint contegūt inuidia quadā nature· ne talis egestio trāseat in vsum humanū. Linces dicit Pliniꝰ extra fetū vnū nō admittere secundū. Castores a castrando dicti sunt. Nam testiculi eoꝝ apti sunt medicaminibꝰ ꝓpter ꝙ cum presenserint venatorē ipsi se castrant ⁊ morsibus vires suas amputāt. De quibꝰ Cicero in scauriana· redimūt se a parte corpis· ꝓpter ꝙ maxime expetuntᷣ. Iuuenalis. Qui se eunuchū ipse facit· cupiens euadere damna testiculi. Ipsi sunt ⁊ fibri q̄ etiam pontici canes vocantᷣ. Ursus fertᷣ dictus· ꝙ ore suo formet fętus· quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus. ⁊ carnē quandā nasci quā mater lambiēdo in membra componit· vnde est illud: Sic format lingua fętū cū ꝓtulit vrsa. Sꝫ hoc imaturitas partus facit. Deniqꝫ. xxx. die generat. vnde euenit· ut precipitata fęcūditas informis ꝓcreet. Ursorū caput inualidū· vis maxima i brachijs ⁊ lumbis. Unde interdū erecti insistunt. Lupus greca deriuatiōe in linguā nostrā transfertᷣ. Lupos enī illi licos dicūt. Licos autem grece· a morsibꝰ appellatᷣ ꝙ rabie rapacitatꝫ queqꝫ inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt· q̄si leopos ꝙ quasi leoni ita sit illi virtus in pedibꝰ· vnde quicq̄d pede presserit· nō viuit. Rapax autē bestia ⁊ cruoris appetens. De quo rustici aiūt· vocem hominē ꝑdere si eū prior lupus viderit. Unde ⁊ subito tacenti dicitᷣ: lupus i fabula. Certe si se ꝑ visū senserit· deponit feritatis audaciā. Lupi toto anno nō ampliꝰ ꝙ diebus. xij. coeūt· famē diu portant. ⁊ post longa ieiunia multū deuorāt. Lupos ęthiopia mittit ceruice iubatos. ⁊ tanto varios· ut nullū colorem dicant illis abesse. Canis nomen latinū gręcā etymologiā videtᷣ habere. Grece enī cinos dicitᷣ· licꝫ eū quidā a canore latratus appellatū estimēt. eo ꝙ insonet· vnde ⁊ canere. Nihil aūt sagacius canibꝰ. Plus enī sensus ceteris animalibus habēt. Nāqꝫ soli sua nomina recognoscūt· dn̄os suos diligūt· dominoꝝ tecta defendūt. ꝓ dn̄is suis se morti obijciūt· volūtarie cū domino suo ad prędā currūt· corpus domini sui etiā mortuum nō relinquūt. Quorū postremo natura ē extra homines esse nō posse. In canibus duo sūt expectāda· aut fortitudo aut velocitas. Catuli abusiue dicuntᷣ quarūlibet bestiarū filij. Nam catuli ꝓprie canū sūt· ꝑ diminutionem distincti. Licisci aūt dicuntᷣ· ut ait Plinius canes nati ex lupis ⁊ canibꝰ cum inter se forte miscentᷣ. Solent ⁊ inde fęminas canes noctu in siluis alligatas admitti ad tigres bestias· a quibus insiliri ⁊ nasci ex eodē fętu canes adeo acerrimos ⁊ fortes· ut complexu leones prosternant. Uulpes dicta quasi volupes. Est enī volubilis pedibus ⁊ nūꝙ rectis itineribꝰ· ſ꜡ tortuosis anfractibus currit· fraudulentū aīal· insidijsqꝫ decipiēs. Nā dū nō habuerit escā fingit mortē· sicqꝫ descēdentes quasi ad cadauer volucres rapit ⁊ deuorat. Simię grecū est nomen· id est pressis naribꝰ. Unde ⁊ simias dicimꝰ· ꝙ suppressis naribꝰ sint. ⁊ facie fęda· rugis turpiter follicātibꝰ· licꝫ ⁊ capellarū sit pressum habere nasum. Alij simias latino arbitrantur sermone vocatas· eo ꝙ multa in eis

similitudo rationis humane sentit. ß falsum est. Hę elementoꝝ sagaces noua luna exultant. me/dia ⁊ caua tristant. Fętus quos amãt ante se ge/stant. neglecti circa matrẽ herent. Horũ genera quinq; sunt. ex quib⁹ circopetici caudas habent. Simia enĩ cũ cauda est quã quidã durã vocant. Sfingę villosę sũt comis. mãmis pminentibus. dociles ad feritatis obliuionem. Cenocephali. ⁊ ipsi similes simijs. ß facie ad modũ canis. vnde ⁊ nuncupati. Satyri facie admodũ grata. ⁊ ge/sticulatis motib⁹ inquieti. Callitrices. toto pe/ne aspectu a cęteris distant. Sũt enĩ in facie pro/ducta barba. ⁊ lata cauda. Leontofonos. bestia modica. ⁊ ex eo ita vocata. q: capta exurit. cuiusq; cinere asperse carnes. ⁊ posite p compita semitaꝝ leones necãt si quantulũcũq; ex illis sumpserint. Strix animal in africa herinatij simile. vocatũ a spinarũ stridore quas tergo laxatas emittit ⁊ canes insequẽtes vulnerat. Enydros bestiola ex eo nũcupata ꝙ in aquis verset. ⁊ maxime in nilo. Quę si inuenerit dormientẽ crocodilũ. volutat se in lutũ primũ ⁊ intrat p os eius in ventrẽ ⁊ carpens oĩa interiora eius exit viua de visceribus crocodili ipso mortuo. Hic neomon grece vocat⁹ eo ꝙ odore suo ⁊ salubria ciboꝝ ⁊ venenosa pro/dant. De quo Draconti⁹ ait. Predicit suillus vim cuiuscũq; veneni. Suillus aũt a setis est nuncu/patus. Hic etiã serpentes insequit. qui cũ aduer/sus aspidẽ pugnat. caudã erigit. quã aspis maxi/me obseruat. q̃si minantẽ. ad quã cum vim suam transfert decepta corrũpit. Musio appellatus ꝙ murib⁹ infestus sit. Hũc vulgus captũ a captura vocat. Alij dicunt ꝙ captat. id est videt. Nam tãto acute cernit ut fulgore luminis noctis tene/bras superet. Unde ⁊ a grecis venit catus. id est ingeniosus. ἀπὸ τοῦ καίειν. Furo a furuo di/ctus. vnde ⁊ fur. Tenebrosos enĩ ⁊ occultos cu/niculos effodit. ⁊ eijcit predã quã inuenerit. Me/lo uel ꝙ sit rotundissimo mẽbro. uel ꝙ fauos pe/tat. ⁊ assidue mella captet.

De minutis animantibus Cap. III.

MUs pusillũ animal. grecũ illi nomen est. q̃cq̃d ẽo ex eo trahit latinũ fit. Alij dicũt mures ꝙ ex humore terrę nascant. Nam mus terra. vnde ⁊ hum⁹. His in plenilunio iecur crescit. sicut quedã maritima augent. quę rursus decrescente luna deficiũt. Sorex latinũ est eo ꝙ rodat. ⁊ in modũ serrę precidat. Antiqui aũt so/ricem sauricẽ dicebant. sicut ⁊ clodum claudum. Mustela dicta. quasi mus longus. Nã telum a longitudine dictũ. Hęc ingenio subdola in do/mibus vbi nutrit catulos suos transfert mutatq; sedẽ. Serpẽtes etiã ⁊ mures psequit. Duo aũt sũt genera mustelarũ. Alterũ enĩ siluestre est. distans magnitudine. qd greci ictidas vocãt. alterum in domib⁹ oberrans. Falso aũt opinant qui dicunt mustelã ore cõcipere. aure effundere partũ. Mu/saraneũ; cuius morsus aranee; est ĩ sardinia ani/mal periguũ. aranee forma. cui⁹ morsu precidun/tur tecta. quę solifuga dicit. ꝙ diẽ fugiat. In me/tallis argentarijs plurima est. occulta reptans ⁊ p imprudentiã supsedentibus pestẽ facit. Talpa dicta. ꝙ sit damnata cecitate pp̃etua ⁊ tenebris. Est enĩ absq; oculis. semp terram fodit; ⁊ humũ egerit. ⁊ radices subter frugib⁹ comedit. quã gre/ci asfalã vocant. Glires dicti sũt. q: pingues eos efficit somnus. Nã gliscere dicim⁹ crescere. Hyc/me enĩ tota dormiunt. ⁊ imobiles q̃si mortui ia/cent. tempore ęstiuo reuiuiscũt. Heritius animal spinis coopertũ. qd exinde dicit noiatũ. eo ꝙ sub/rigit se qñ spinis suis claudit. quib⁹ vndiq; pręte/ctus est contra insidias. Nã statim ut aliqd pre/senserit. primũ se subrigit. atq; in globũ conuer/sus. i sua se arma recolligit. Hui⁹ prudentia quę/dam est. Nã dũ absciderit vuã de vite. supinus sese volutat sup eam ⁊ sic eam exhibet natis suis. Grillus. nomẽ a sono vocis habet. Hic retro am bulat. terrã terebrat. stridet noctib⁹. Uenat eum formica circũligata capillo in cauernã eius con/iecta afflata pri⁹ puluere. ne se abscondat. ita for/micę complexibus trahit. Formica dicta eo ꝙ fe/rat micas farris. cuius solertia multa. Prouidet enĩ in futurũ. ⁊ pręparat ęstate qd hyeme come/dat. In messe aũt eligit triticũ. hordeũ nõ tãgit. Dũ pluit ei sup frumentũ. totum eijcit. Dicunt in ethiopia esse formicę ad formam canis. quę hare/nas aureas pedibus eruũt. quas custodiũt ne qs auferat. captantesq; ad necem psequunt. Formi/coleon ob hoc vocatus q: est uel formicarum leo uel certe formica pariter ⁊ leo. Est enĩ aĩal paruũ formicis satis infestum. qd se in puluere abscon/dit. ⁊ formicas frumẽta gestãtes interficit. Pro/inde aũt leo ⁊ formica vocat. q: alijs animalibus ut formica est. formicis aũt ut leo est.

De serpentibus Cap. IIII.

ANguis vocabulũ omniũ serpentiũ ge/nus. ꝙ plicari ⁊ cõtorqueri põt. ⁊ inde anguis ꝙ angulosus sit ⁊ nũꝗ̃ rectus. Angues aũt apud antiq̃s p genijs locoꝝ erãt habiti semp. vnde ⁊ Persius. Pinge duos angues pueri sacer est locus. Colubrũ constat ab eo dictũ ꝙ colat vmbras. uel ꝙ in lubricos tractus flexib⁹ sinuosis labit. Nã lubricum dicit quicqd labit dũ tenet. ut piscis ⁊ serpens. Serpens aũt nomẽ accepit. q: occultis accessib⁹ serpit. nõ apertis passi/bus ß squamaꝝ minutissimis nisibus repit. Illa aũt quę quattuor pedibus nitunt. sicut lacertę ⁊ stelliones. nõ serpentes ß reptilia noiant. Ser/pentes autẽ reptilia sunt. q: ventre ⁊ pectore re/ptant. Quoꝝ tot venena. quot genera; tot pni/ties. quot species; tot dolores. quot colores ha/bentur. Draco maior cunctorum serpentium siue omniũ animantiũ sup terram. Hunc greci dra/contã vocant. Unde ⁊ deriuatum est in latinũ ut draco diceret. q: sępe a speluncis abstractus. fert ĩ aerẽ concitatq; ppter eũ aer. Est aũt cristatus.

ore paruo. ꝛ arctis fistulis. p quas trahit spiritū ꝛ linguam exerat. Uim aūt non in dentibus. sed in cauda habet. ꝛ verbere potius ꝙ rictu nocet. Innoxius aūt est a venenis. ꝫ ideo huic ad mortē faciendā venena nō esse necessaria. q: si quē ligauerit occidit. A quo nec elephas tutus est sui corporis magnitudine. Nā circa semitas delitescēs p quas elephanti solito gradiunť. crura eoꝝ nodis illigat. ac suffocatos perimit. Gignitur autem in ethiopia ꝛ in india. in ipso incēdio iugis estus. Basiliscus grece latine interpretaťur regulus. eo ꝙ rex serpentiū sit. adeo ut eū vidētes fugiant. quia olfactu suo eos necat. Nam ꝛ hominē si aspiciat interimit. Siquidē ad eius aspectū nulla auis volans illesa trāsit. ꝫ quāuis pcul sit. eius ore combusta deuorať. A mustelis tū vincit. quas illic hoīes inferūt cauernis. in quib' delitescunt. Itaqꝫ ea visa fugit quē illa psequit ꝛ occidit. Nihil eni parens ille rerū sine remedio cōstituit. Est aūt longitudine semipedalis albis maculis lineat'. Reguli aūt sic scorpiones arentia queqꝫ sectanť. ꝛ postꝙ ad aq̄s venerint ibiqꝫ aliquē momorderint. hydrophobas ꝛ lymphaticos faciūt. Sibilus idē est q̄ ꝛ regulus. Sibilo eni occidit. anteꝙ mordeat uel exurat. Uipera dicta ꝙ vi pariat. Nā cū venter ei' ad partū intumuerit catuli nō expectantes maturā nature solutionē corrosis ei' laterib' vi erūpunt cū matris interitu. Lucan'. Uiperei coeunt abrupto corpore nati. Fertur aūt ꝙ masculus ore inserto vipere semen expuat. Illa aūt ex voluptate libidinis in rabiē versa caput maris ore receptū precidit. Ita fit ut parens vterqꝫ pereat. masculus dū coit. femina dū parturit. Ex vipera aūt fiūt pastilli qui tyriaci vocāť a grecis. Aspis vocata ꝙ morsu venena imittat ꝛ aspergat. Ios eni greci venenū dicūt. ꝛ inde aspis ꝙ morsu venenato interimat. Hui' diuersa genera ꝛ species ꝛ dispares effectus ad nocendū. Ferť āt aspis cū cepe-rit pati incantatorē. qui eā quibusdā carminibus pprijs euocat. ut eā de cauerna producat. illa cum exire noluerit. vnā aurē i terrā premit. alterā cauda obturat ꝛ operit. atqꝫ ita voces illas magicas nō audiēs. nō exit ad icantantē. Dipsas gen' aspidis. qui latine situla diciť. q: quē momorderit siti perit. Hypnalis gen' aspidis. dicta ꝙ somno necat. Hanc sibi cleopatra apposuit. ꝛ ita morte q̄si somno soluta ē. Emorrois aspis nūcupať. ꝙ sanguinē sudet q̄ ab eo morsus fuerit. ita ut dissolutis venis. quicq̄d vite est p sanguinem euocet. Grece eni sanguis hema dicitur. Prester aspis semp ore patenti ꝛ vaporanti currit. Cui' poeta sic meminit. Oraqꝫ distendens auidus fumantia prester. Hic quē pcusserit. distendiť. enormiqꝫ corpulētia necať. extuberatū eni putredo sequiť. Septabificus aspis. qui dū momorderit hominē statim eū consumit ita ut liquefiat totus in ore serpentis. Cerastes serpens dictus eo ꝙ in capite cornua habeat similia arietū. κερατα eni greci cornua vocant. sūt aūt illi quadrigemina cornicula quorum ostentatione veluti escā illiciens sollicitata aīalia perimit. Totū eni corpus harenis tegit nec vllū indiciū sui prebet. nisi ea ex pte qua iuitatas aues uel animalia capit. Est aūt flexuosus plus ꝙ alij serpētes. ita ut spinā habere nō videať. Scitalis serpens vocat' est eo ꝙ tanta prefulget tergi varietate. ut notaꝝ gratia retardet aspicientes. ꝛ q: reptando pigrior est. quos assequi nō valet. miraculo sui stupētes capit. Tanti aūt feruoris est. ut etiā hyemis tempore exuuias corpis feruentis exponat. De quo Lucan'. Et scitale sparsis etiā nūc sola pruinis. exuuias positura suas. Amphibena dicta eo ꝙ duo capita habeat. vnū in loco suo. alterū i cauda. currens ex vtroqꝫ capite tractu corporis circulato. Hec sola serpentiū frigori se committit. prima oiuz pcedens. De qua idē Lucanus. Et grauis i geminū vergens caput anphibena. Cui' oculi lucent veluti lucerne. Enidris coluber in aqua viuēs. Greci eni hydor aquā vocāt. Hydros aquatilis serpēs. a quo icti obturgescūt. cui' quidā morbū boam dicūt. eo ꝙ fimo bouis remediet. Hydra draco multorū capitū. qualis fuit in lerna palude prouintie arcadie. hec latine excedra diciť: ꝙ vno ceso tria capita excrescebāt. ꝫ hoc fabulosum est. Nam constat hydrā locū fuisse euomentē aquas vastantes vicinā ciuitatē. i quo vno meatu clauso multi erumpebāt. Quō hercules videns. loca ipsa exussit ꝛ aque clausit meat'. Nam hydra ab aqua dicta ē. Chelydros serpēs quasi chersydros diciť. quia ꝛ in aquis ꝛ in teris moratur. Nam χερσον dicūt greci terrā. ὕδωρ aquam. hic p quā labiť terrā. fumare facit. quē sic Macer describit. Seu terga expirant spumātia virus. seu tra fumat. terer qua labiť anguis. Et Lucanus. Tractiqꝫ via fumāte chelydri. Semp eni directus ambulat. Nā si torserit se dum currit statim crepat. Rinatrix serpens aquā veneno inficiēs. In quocūqꝫ eni fonte fuerit veneno eum imiscet. De quo Lucan'. Rinatrix violator aque. Cenceris serpens inflexuosa que semp iter rectum efficit. De qua Lucanus. Et semp recto lapsurus limite cenchris. Parias serpens que semp in cauda ambulat. ꝛ sulcū facere videť. De quo idem Lucanus. Quo contemptus iter cauda sulcare parias. Boas anguis italie imensa mole psequiť greges armentorum ꝛ bubalos. ꝛ plurimo lacte irriguis vberib' se inectit. ꝛ suggens interimit atqꝫ inde a boū populatione boas nomen accepit. Iaculus serpens volans. de quo Lucanus. Iaculiqꝫ volucres. Exiliūt eni in arboribus ꝛ dū aliquod animal obuiū fuerit iactant se sup illud ꝛ perimunt. Unde ꝛ iaculi dicti sunt. In arabia autem serpentes sunt cum alis que sirene vocanť. que plus currunt ab equis. ꝫ etiam ꝛ volare dicunť. quorū tantū virus est. ut morsum ante mors insequatur ꝙ dolor. Obites dicta ꝙ colorem arene habeat. De q̄ poeta. Et paruis pictus maculis thebanus

obites concolor cutis atq indiscret⁹ harenis admotus. Seps exigua serpens. quę nō solum corp⁹ sed ꝛ ossa veneno consumit. Cuius poeta sic meminit. Ossaq dissoluens cum corpore tabificus seps. Dipsas serpens tantę exiguitatis fert̄ ut cū calcatur nō videatur. Cuius venenum ante extinguit ꝙ sentiat̄ ut facies preuenta morte nec tristiciā inducat morituri. De q̄ poeta. Signiferū iuuenē tyrrheni sanguinis aulū. tortā caput retro dipsas calcata momordit. Uix dolor aut sensus dentis fuit. Salpinga serpēs ē quę nō videt̄. Cecula dicta ꝓpter ꝙ parua sit. ꝛ nō habeat oculos. Centūpeda a multitudine pedum dicta. Brucus est cuius pene totum corpus in ventre colligitur. Lacertus reptilis genus est. vocatus ita ꝙ brachia habeat. Genera lacertorū plura ut botrax. salamandria. saura. stellio. Botraca dicta ꝙ ranę habeat faciem. Nam gręci ranam botracam vocant. Salamandria vocata. ꝙ contra incēdia valeat. cuius inter omnia venenata vis maxima est Cętera enī singulos feriūt. hęc plurimos pariter interimit. Nam si arbori irrepserit. omnia poma inficit veneno ꝛ eos qui eos ederint occidit. qui etiā si uel in puteū cadat vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incendia repugnās. ignes sola animaliū extinguit. Uiuit enī i medijs flammis sine dolore ꝛ consumptiōe. ꝛ nō solum q: nō vrit̄. sed extinguit incendium. Saura lacertus q̄ quando senescit cęcant̄ oculi eius. ꝛ intrat in foramen parietis aspicientis contra orientē. ꝛ orto sole intendit ꝛ illuminat̄. Stellio de colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellarū. De quo Ouidius. Aptumq colori nomen habet. varijs stellatus corpore guttis. Hic aūt scorpionibus adeo contrarius tradit̄ ut viso eo pauorem his afferat ꝛ torporem. Sūt ꝛ alia serpentiū genera. ut admodicę. elephantię. chamedracontes. Postremo quantus nominū tantus mortiū numerus. Oēs autem serpentes natura sua frigidi sūt. nec percutiūt. nisi quando calescūt. Nam quando sunt frigidi nullum tangūt. Unde ꝛ venena eorum plus die ꝙ nocte nocent. Torpent enim noctis algore ꝛ merito. q: frigidę sunt nocturno rore. In se enī adducunt vaporem corporis gelidę pestis. ꝛ natura frigidę. Unde ꝛ hyeme in nodos torquentur. ęstate soluunt̄. Inde est ꝙ dum quisq serpentium veneno pcutit̄. primū obstupescit. ꝛ postea vbi in illo calefactum ipsum virus exarserit. statim hominē extinguit. Uenenū autem dictum. eo ꝙ per venas vadit. Infusa enim pestis eius p venas vegetatione corporis aucta discurrit. ꝛ animā extinguit. Unde nō potest venenū nocere nisi hominis tetigerit sanguinē. Lucanus. Noxia serpentium est admixto sanguine pestis. Omne autem venenū frigidum est. ꝛ ideo anima quę ignea est fugit venenū frigidum. In naturalib⁹ bonis quę nobis ꝛ irrationabilibus animātibus videmus esse cōmunia. viuacitate quadam sensus serpens excellit. Unde ꝛ legit̄ in genesi: Serpens autem erat sapientior omnib⁹ pecoribus terrę. Dicit autē Plinius si creditur. ꝙ serpentis caput. etiam si cum duobus euaserit digitis nihilominus viuit. Unde ꝛ totum corpus obijcit pro capite ferientibus. Anguibus vniuersis hebes visus est. Raro in aduersum contuentur. nec frustra. cum oculos nō in fronte habeant. sed i temporibus adeo ut citius audiant ꝙ aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet ut serpens adeo ut triplicem linguam habere videatur cum vna sit. Serpentium humida sunt corpa. adeo ut quacūq eunt viam humore designent. Uestigia serpentium talia sunt. ut cū pedibus carere videantur. costis tamen ꝛ squamarū nisibus repāt. quas a sūmo gutture vsq ad imam aluum parili modo dispositas habent. Squamis enim quasi vnguibus. costis quasi cruribus innitunt̄. Unde si in qualibet corporis parte ab aluo vsq ad caput ictu aliquo collidatur. debilis reddita cursum habere non possit. quia vbicunq ictus ille inciderit spinam soluit p quam costarum pedes ꝛ motus corporis agebantur. Serpentes autem diu viuere dicunt̄. adeo ut deposita vetere tunica senectutem deponere. atq i iuuentutē redire perhibeantur. Tunicę serpentum exuuię nuncupantur eo ꝙ his quando senescunt sese exuunt. quibus exuti in iuuentutem redeunt. Dicuntur autem exuuię ꝛ induuię. q: exuunt̄ ꝛ induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui quę in spina ē serpentem creari. quod etiā Ouidius in metamorphoseorum libris cōmemorat dicens: Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro mutari credant humanas angue medullas. Quod si creditur merito euenit. ut sicut per serpentem mors hominis. ita ꝛ per hominis mortē serpens. Fertur autem ꝙ serpens hominem nudum nō sit ausus attingere.

De vermibus Cap. v.

Vermis est animal quod plerūq de carne uel de ligno uel de quacūq re terrena sine vllo cōcubitu gignitur. licȝ nōnūꝙ ꝛ de ouis nascantur ut scorpio. Sūt autem vermes aut terrę. aut aquę. aut aeris. aut carniū. aut frondium. aut lignorum. aut vestimentorū. Aranea vermis aeris. ab aeris nutrimento cognominata quę exiguo corpore longa fila deducit. ꝛ telę semp intenta. nūꝙ desinit laborare. ppetuū sustinens in suo labore suspendiū. Sanguisuga vermis aquatilis: dicta ꝙ sanguinē sugit. Potantibus enim insidiatur. cūq illabitur faucibus uel vbi vspiam adheserit sanguinem haurit. ꝛ cum nimio cruore maduerit. euomit id quod hausit. ut recentiorē denuo sugat. Scorpio vermis terrenus. qui potius vermib⁹ ascribitur nō serpentibus. aīal armatū aculeo. ꝛ ex eo gręce vocatū ꝙ cauda figat. ꝛ arcuato vulnere venena diffundat.

Proprium est autē scorpionis ꝙ manus palmam nō feriat. Cantareda vermis terren⁹ qui humano corpori statim ut fuerit applicat⁹. sui adustiōe vesicas efficit plenas humore. Multipes vermis terrenus. ex multitudine pedū vocatus. qui contra ictum contractus in globum complicat̄. Nascitur sub petris ex humore ꝛ terra. Limax vermis limi dictus ꝙ in limo uel de limo nascat̄. vnde ꝛ sordidus semꝑ ꝛ imundus habet̄. Bombyx frondiū vermis ex cui⁹ textura bombycinū conficit̄. Appellat̄ autem hoc nomine. ab eo ꝙ euacuetur dum fila generat. ꝛ aer solus in eo remaneat. Eruca frondiū vermis oleribus uel pampino inuoluta. ab erodendo dicta. cuius meminit Plautus. imitatus nequam bestiā ꝛ maleficā inuolutam in pampino. Implicat se eadem. nec aduolat ut locusta. ut huc illucꝗ discurrens. semipasta dimittat. sed ꝑmanet periturio frugibus ꝛ tardo lapsu pigrisꝗ morsibus vniuersa consumit. Teredonas greci vocant lignorum vermes ꝙ terendo edant. Hos nos termites dicim⁹. Ita eni apud latinos ligni vermes vocant̄ quos tempore inopꝑortuno cese arbores gignunt. Tinea vestimentoꝝ vermis dicta ꝙ teneat. ꝛ eo vsꝗ insedeat. quo erodat. Inde ꝛ ptinax. ꝙ in eandem rem identidem vrgeat. Uermes carniū emigraneus. lumbricus. ascaride. costi. pediculi. pulices. lendex. tarmus. ricinus. vsia. cimex. Emigrane⁹ vermis capitis vocat̄. Lumbric⁹ vermis intestinoꝝ. dictus quasi lubricus q: labit̄. uel ꝙ in lumbis sit. Ascaride. Costi. Pediculi vermes cutis. a pedibus dicti. vnde ꝛ pediculosi dicunt̄ quib⁹ pediculi in corpore efferuescunt. Pulices ṽo vocati sūt. ꝙ ex puluere magis nutriant̄. Tarmus vermis est lardi. Ricinus vermis est canis. vocatus eo ꝙ heret in auribus canū. Cinos eni grece canis est. Usia vermis est porci appellata quia vrit. Nam vbi momorderit. adeo locus ardet. ut statim ibi vesice fiant. Cimex de similitudine cuiusdam herbe vocatus. cuius fetorē habet. Proprie autē vermis in carne putrefacta nascit̄. tinea i vestimētis. eruca in olere. teredo i ligno. tarmus in lardo. vermis nō ut serpens apertis passibus uel squamarū nisibus repit. q: nō est illi spine rigor ut colubri. ꝫ in directū corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas contrahendo porrectas motū explicat sicꝗ agitat⁹ ꝑlabitur.

De piscibus Cap. VI.

Pisces dicti vnde ꝛ pecus a pascendo scilicet. Reptilia ideo dicunt̄ hec que natāt eo ꝙ reptandi habeāt speciē ꝛ naturam. ꝙuis se in ꝓfundū imergant. tñ in natando repuut. vnde ꝛ Dauid ait: Hoc mare magnū ꝛ spaciosum manib⁹. illic reptilia quoꝝ nō est numer⁹. Anfinia sunt quedā genera piscium dicta. eo ꝙ ambulandi in terris vsū. ꝛ natandi in aquis officiū habeāt. Anfi eni grece vtrūꝗ dicit̄. id est q: in aquis ꝛ i terris viuūt ut foce crocodili. hippotami. hoc est equi fluuiales. Pecoribus autē ꝛ bestijs ꝛ volatilib⁹ ante hoīes noīa imposuerunt ꝙ piscibus. q: prius visa sunt ꝛ cognita. Pisciū ṽo postea paulatim cognitis generib⁹ noīa instituta sūt. aut ex similitudine terrestriū animaliū aut ex specie ꝓpria siue moribus seu colore uel figura aut sexu. Ex similitudine terrestriū. ut rane ꝛ leones ꝛ vituli ꝛ nigri meruli ꝛ paui diuerso colore dorso ꝛ collo picti. ꝛ turdi albo varij. ꝛ cetera que sibi iuxta species terrestrium animaliū noīa vendicarunt. Ex morib⁹ terrestriū. ut canes in mari a terrenis canibus nuncupati ꝙ mordeant. ꝛ lupi ꝙ improba voracitate alios ꝑsequant̄. A colore. ut vmbre q: colore vmbre sunt. ꝛ aurate q: in capite auri colorē habent. ꝛ varij a varietate. quos vulgo tructas vocant. A figura. ut orbis. q: rotundus est. totusꝗ in capite constat. ꝛ solea ꝙ sit instar calciamentoꝝ solijs. A sexu. ut musculus ꝙ sit balene masculus. Eius eni coitu concipere hec belua ꝑhibet̄. Hinc ꝛ musculi cochleaꝝ q̄rū lacte concipiūt ostree. Balene aūt sunt imense magnitudinis bestie. ab emittēdo ꝛ fundēdo aquas vocate. Ceteris eni bestijs maris altius iaciūt vndas. βάλλειν eni grece emittere dicitur. Cete dicte τὸ κῆτος καὶ τὰ κήτη. hoc ē ob imanitem. Sūt eni ingentia genera beluarū ꝛ equalia montiū corpora. qualis cetus excepit ionā. cuius aluus tante magnitudinis fuit. ut instar obtineret inferni. dicente ꝓpheta: exaudiuit me de ventre inferni. Equi marini ꝙ prima parte equi sunt postrema soluunt̄ in piscē. Bocas dicūt esse boues marinos quasi boacas. Cerulei a colore appellati. Nā ceruleū est viride cū nigro ut est mare. Delphines certū habent vocabulum ꝙ voces hominū sequant̄: uel ꝙ ad symphoniā gregatim conueniāt. Nihil in mari veloci⁹ istis. Nā plerūꝗ salientes naues transuolant. Quando autē preludūt in fluctib⁹ ꝛ vndaꝝ se motib⁹ saltu precipiti ferūt. tempestates significare videt̄. Hi proprie simones noīant̄. Est ꝛ delphinū gen⁹ in nilo dorso serrato qui crocodilos tenera ventrium secantes interimūt. Porci marini qui vulgo vocāt̄ suilli. qui dum escam querūt. more suis terrā sub aquis fodiūt. Circa guttur eni habent oris officiū. ꝛ nisi rostrū harenis imergāt. pastū nō colligunt. Corui a cordis voce dicti. q: grūniunt pectore. suaꝗ voce ꝓditi capiunt̄. Tinni grecū nomen habent. Hi ingrediunt̄ veris tpe. intrāt dextro latere. leuo exeūt. Hoc inde credunt̄ facere ꝙ dextris oculis acutius videāt ꝙ sinistris. Gladi⁹ dicit̄. eo ꝙ rostro maiori nato sit. ꝛ ob hoc naues ꝑfossas mergit. Serra nūcupata q: serratā cristā habet. ꝛ subter natans nauē secat. Scorpio dict⁹ q: ledit dū manu tollit̄. Tradunt decem cancris cū ocimi manipulo alligatis. oēs qui ibi sūt scorpiones ad eū locū congregari. Aranea genus piscis. dictus ꝙ aure feriat. Habet eni stimulos. de quibus ꝑcutit. Crocodilus a croceo colore dictus

gignitur in nilo·animal quadrupes in terra et in aquis valens·longitudine plerunque viginti cubitorum·dentium et unguium immanitate armatum.tantaque cutis duritia ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercussus sit non sentiat. Nocte in aquis·die in humo quiescit. Ova in terra fovet·masculus et femina vices servant. Hunc pisces quidam serratam habentes cristam tenera ventrium desecantes interimunt Solus ex animalibus superiorem maxillam movere dicitur. Hippotamus vocatus·quod sit equo similis dorso iuba et hinnitu·rostro resupinato a primis dentibus.cauda tortuosa·ungulis binis. Die in aquis commoratur·nocte segetes depascit:et hunc nilus gignit. Pagrum quem greci fagrum ideo nuncupant·quod duros dentes habeat·ita ut ostreis in mari alatur. Dentrix pro multitudine et granditate dentium dicitur. Lepus a similitudine capitis nuncupatus. Lupum ut dictum est aviditas appellavit piscem in captura ingeniosum·denique rete circumdatus fertur harenas arare cauda atque ita conditus transire rete. Mullus vocatur quod mollis sit atque tenerrimus·cuius cibo tradunt libidinem inhiberi·oculorum autem aciem hebetari·homines vero qui his sepe pasti sunt·piscem olent. Mullus in vino necatus hi qui inde biberint tedium vini habent. Mugilis nomen habet·quod sit multum agilis. Nam ubi dispositas senserit piscatorum insidias·confestim retrorsum rediens ita transilit rete·ut volare piscem videas. Melanurus eo quod nigram caudam habeat et nigras pennas et in corpore lineas nigras. Melan enim greci nigrum vocant. Glaucus a colore dictus·eo quod albus sit. Greci enim album glaucon dicunt. Hic estate raro apparet·nisi tantum in nubilo. Timallus ex flore nomen accepit. Timum quippe flos appellatur. Nam dum sit specie gratus et sapore iocundus tamen sicut flos fragrat.et corpore odores aspirat. Escarus dictus·eo quod solus escam ruminare perhibetur. Denique alii pisces non ruminant. Tradunt autem hunc ingeniosum esse. Namque inclusum nassis non fronte erumpere nec infestis viminibus caput inserere·sed adversum caude ictibus crebris laxare fores·atque ita retrorsum redire. Quem luctatum eius si forte alius escarus extrinsecus videat apprehensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. Sparus a lancea missili nomen accepit quod eiusdem figure sit. Terrestria enim prius inventa sunt quam marina. Nam sparus est telum rusticanum missile a spargendo dictum. Australis piscis·sive quia aquarum undam ore suscipit sive quia tunc hic piscis oritur·quo tempore tendere in occasum pliades ceperint. Amio saxatilis dextra sinistraque lateribus virgis puniceis perpetuis·aliisque discoloribus designatur:dictus amio·quia non capitur nisi hamo. Echinus parvus et semipedalis pisciculus·nomen sumpsit quod navem adherendo retineat. Ruant licet venti seviant procelle·navis tamen quasi radicata in mari stare videtur·nec moveri·non retinendo·sed tantummodo adherendo. Hunc latini moram appellaverunt·eo quod cogat stare navigia. Uranuscopus vocatur ab oculo quem in capite habet·a quo semper supra intendit. Millago nominatus quia evolat super aquam. Quoties autem cernitur extra aquam volitans·tempestates mutari designat. Squatus dictus·quod sit squamis acutis. Unde et eius cute lignum politur. Civitas syrie que nunc tyrus dicitur·olim sarra vocabatur·a pisce quodam qui illic abundat·quem lingua sua sar appellant·ex quo derivatum est huius similitudinis pisciculos sardas sardinasque vocari. Allec pisciculus ad liquorem salsamentorum idoneus·unde et nuncupatus. Afforus pisciculus qui propter exiguitatem hamo capi non potest. Anguille similitudo anguis nomen dedit·origo huius ex limo. Unde et quando capitur adeo lenis est ut quanto fortius presseris:tanto citius elabitur. Ferunt autem orientis fluvium gangen anguillas tricenis pedibus gignere. Anguille vino necate qui ex eo biberint tedium vini habent. Draco marinus aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes·qui dum percusserit·quaqua ferit venenum fundit. unde et vocatur. Murenam greci mirenam vocant·eo quod complicet se in circulos. Hanc feminini tantum sexus esse tradunt et concipere a serpente·ob id a piscatoribus tanquam a serpente sibilo evocatur et capitur. Ictu autem fustis difficulter interimitur·ferula protinus·animam in cauda habere certum est. Nam capite percusso·vix eam interimi.cauda·statim exanimari. Congrus anguille filius sed grandis·moratur in cavernis petrarum sub aqua. Polipus·id est multipes·plurimos enim nexus habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachiis complectitur non morsu·nec prius dimittit quam escam circumroserit. Torpedo vocata·eo quod corpus torpescere faciat·si eam quisque vivente tangat: Narrat Plinius secundus ex indico mari.torpedo etiam procul et e longinquo·vel si hasta virgaque attingatur quamvis prevalidos lacertos torpescere·qualibet ad cursum veloces pedes alligare. Tanta enim vis eius est ut etiam aura corporis sui afficiat membra. Sepia dicitur:quia sepibus interclusa facilius capitur. In coeundo obscenum genus·ore enim concipit sicut vipera. Cuius attramenti tanta vis est ut lucerne additum ethiopum videri·ablato priori lumine quidam tradunt. Lulligo.tradunt in oceano mauritanie non procul a lixo flumine tantam multitudinem lulliginum evolari ex aqua ut etiam naves dimergere possint. Conche et conclee hac ex causa vocate·quia deficiente luna cavantur·id est evacuantur. Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lune membra turgescunt defectu evacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit·auget humorem·cum vero in defectum venerit humores minuuntur. Hoc enim physici dicunt. Conche autem per mutationem nomen·conclee vero per diminutionem quasi concule. Concharum multa genera sunt·inter quas et margariti fore que celoe dicuntur·in quarum carne preciosus calculus solidatur·de quibus tradunt hi qui de animantium scripsere naturis.eo quod nocturno tempore littora appetunt.et ex celesti rore margaritum concipiunt·unde et celoe nominantur. Murex conclea est maris·dicta ab acumine et asperitate·que alio nomine conchilium nominatur

propter ꝙ circũcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittat·ex quibus purpura tingit. ⁊ inde ostrum appellatũ·ꝙ hec tinctura ex teste humore elicit. Cancros vocari·q: conche sũt crura habētes·inimica ostreis animalia. Eorũ enim carnibꝰ viuũt miro ingenio. Nam quia valida testa eius aperiri nō potest·explorat quādo ostrea claustra testarũ aperiat. tunc cancer latenter lapillũ iniicit atq̃ ipedita cōclusiōe ostree carnes erodit. Tradunt quidam decem cancris cum ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad eũ locum coituros. Duo sunt aũt genera cancrorum fluuiales ⁊ marini. Ostrea dicta est a testa quibꝰ mollicies interior carnis munit. Greci enim testũ ostrea vocāt. Ostrea aũt neutro·carnes eius feminio dicunt genere. Musculi sunt ut prediximus conclee aquarũ·quorũ lacte concipiũt ostreę ⁊ dici musculi quasi masculi. Pelorides a peloro promōtorio sicilię vbi abundāt cognominatę sunt. Unde Uirgilius dicit; Ecce autem boreas angusta ab sede pelori. Ungues a similitudine humanarũ vnguiũ dictę. Testudo dicitꝰ eo ꝙ tegmine teste sit adopertus in camere modũ. Sunt aũt quattuor genera; terrestres·maritimę·lutarię id est in ceno ⁊ paludibus viuentes. Quartũ genus fluuiales quę in dulci aqua viuunt. Tradunt aliqui quod incredibile est·tardiꝰ ire nauigia testudinis pedem dextrum vehentia. Jcinus a terrestri icino nomē traxit·quē vulgus heritiũ vocat. Huius testula duplex spinis aculeata in modum castanearũ; quando adhuc operte de arboribus cadunt. Caro eius mollis ⁊ minio similis. Uris tribus modis dicit·ut testudo ac pelorus ⁊ conclea. Nam ⁊ qd̄ edimus ⁊ vbi caro inest. ⁊ vtrũq̃ dicit pelorus. Ranę a garrulitate vocatę eo ꝙ circa genitales strepunt paludes. ⁊ sonos vocis importunis clamoribꝰ reddāt. Ex his quędā aquaticę dicunt·quędam palustres·quędam rubetę ob id q: in vepribus viuũt·grandiores cunctarũ. Alię calamites vocant·qm̄ inter harũdines fruticesq̃ viuũt·minime omniũ ⁊ viridissime mutę ⁊ sine voce sũt. Agridulę ranę paruę in sicco uel agris morantes·vnde ⁊ nũcupatę. Negāt quidā canes latrare quibus i offa rana viua fuerit data. Sfungia a fingere id ē nitidare ⁊ extergere dicta. Afranius·accedo ad te ut tibi ceruicē fingā lintheo· id est extergā. Cicero; Et fingebat sfungiis sanguis·id est extergebat. Animal aũt esse docet cruore inherente petris·vnde ⁊ dũ absciditur sanguinē emittit. Nam alia sũt viuentia i aquis ⁊ discurrũt ut pisces·alia quę stāt fixa ut ostreę·icini sfungię. Ex his alias mares dici·eo ꝙ tenues sint fistulę spissioresq̃·alias feminas quę maioribꝰ fistulis sũt ac ppetuis·alias duriores quas greci appellant tragos. ⁊ nos hircosas dicere possumꝰ ob asperitatem sui. Mollissimũ genus earũ penicilli vocant·eo ꝙ aptę sint ad oculorum tumores ⁊ ad extergēdas lippitudines vtiles. Candidę sfungię cura fiũt. Per estatē enī ad solem sternunt. ⁊ sicut cera punica candorē bibunt. Animaliũ omniũ in aquis viuentiũ nomina. c.xliiij. Plinius ait; diuisa in generibꝰ beluarum. serpentiũ cōmuniũ terrę. ⁊ aquę cancrorum concharũ locustarum pelorede polipporũ solearũ lacertorũ ⁊ lolliginũ. ⁊ his similia ex quibus multa quodā naturę intellectu temporũ suorũ ordinē agnoscunt·quędam vero in suis locis sine mutatione vagantur. Jn piscibus aũt feminis alię cōmixtiōe masculi concipiũt ⁊ pariũt catulos. Alię ponũt oua sine masculi cōmixtione suscepta; quę idē in sequenti sui seminis iactu pfundunt. ⁊ quę hoc munere fuerint afflata generabilia fiunt·quę vero pfusa nō fuerint sterilia perseuerant·aut putrescunt.

De auibus Cap. VII.

Vnum nomen auiũ·sed genus diuersum. Nam sicut specie sibi differunt·ita ⁊ naturę diuersitate. Nam alię simplices sũt ut columbę·alię astutę ut perdix·alię ad manũ se subiiciunt ut accipiter·alię reformidant ut garamantes·alię hominũ conuersatione delectant ut hirundo·alię in desertis secretam vitam diligunt ut turtur·alię solo semine reperto pascũt ut anser alię carnes edunt ⁊ rapinis intendũt ut miluus· alię incolę quę manēt in locis semp ut strutio·alię aduenticię quę ppriis temporibus reuertunt ut ciconię ⁊ hirundines·alię congregę·id est gregatim volantes ut sturni ⁊ coturnices·alię solivagę·id est solitarię·propter insidias depredandi·ut aquila accipiter. ⁊ quęcũq̃ ita sũt. alię vocibꝰ strepunt·ut hirundo·alię cantus edunt dulcissimos ut cygnus ⁊ merula·alię verba ⁊ voces hominũ imitant ut psitacus ⁊ pica·sed ⁊ alia sicut genere ita ⁊ moribus innumerabilia. Nā volucrũ quot genera sint·inuenire quęq̃ non posse. Neq̃ enī oīs indię ethiopię aut scythię deserta q̄s penetrare potuisset·q̄ earũ genus uel differentias nosset. Aues dictę eo ꝙ vias certas nō habeāt·s; pauia quęq̃ discurrāt. Alites ꝙ alis ad alta tendant. ⁊ ad sublimia remigio alarũ conscendāt. Uolucres a volando·nā vnde volare·inde ⁊ ambulare dicimus. Uola enī dicit media pars pedis siue manꝰ ⁊ in auibus vola pars media alarũ quarũ motu pēnę agitant. Jnde ⁊ volucres. Pulli dicunt oīuz auiũ nati. S; ⁊ animaliũ quadrupedũ nati·pulli dicunt. ⁊ homo paruus pullus. Recentes igit nati pulli dicunt·eo ꝙ polluti sunt. vnde ⁊ vestis nigra pulla dicta est. Alę sũt in quibꝰ pēnę p ordinem fixę volandi exhibent vsum. Uocatę aũt alę ꝙ his aues complexos alant·ac foueant pullos. Penna a pendēdo id est a volando dicta·vnde ⁊ pendere. Uolucres enim pennarũ auxilio mouent qn̄ se aeri mandant. Pluma q̄si piluma. Nā sicut pili in quadrupedum corpe·ita pluma in auibus. Auiũ noīa multa a sono vocis constāt esse cōposita·ut grus·coruus·cygnus·pauo·miluus·vlula·

cuculus·graculus·⁊ cetera·varietas eni vocis eo/
rũ docuit hoĩes quid noĩarent. Aquila ab acu/
mine oculoꝝ vocata. Tanti eni contuit⁹ esse dicit
ut cũ sup maria imobili pẽna ferat·nec humanis
pateat obtutib⁹·de tanta sublimitate pisciculos
natare videat·ac tormẽti instar descendẽs raptã
predã pennis ad litt⁹ ptrahat. Nã ⁊ cõtra radiũ
solis fert obtutũ nõ flectere·vnde ⁊ pullos suos
vngue suspẽsos radijs solis obijcit. ⁊ quos vi/
derit imobilẽ tenere aciẽ·ut dignos genere cõser/
uat·si quos ṽo inflectere obtutũ quasi degeneres
abijcit. Vultur a volatu tardo nominata putat.
Magnitudine q̃ppe corpis prepetes volat⁹ nõ ha
bet. Harũ q̃sdã dicũt cõcubitu nõ misceri: ⁊ sine
copula cõcipere ⁊ generare natosq; eaꝝ pene vsq;
ad centũ annos pcedere·vultures aũt sicut ⁊ aq̃le
etiã vltra maria cadauera sentiũt. Altius quippe
volantes multa q̃ montiũ obscuritate celant ex
alto illę conspiciũt. Gradipes apud grecos vocat
auis apud nos tarda·eo q graui volatu detenta
nequaq̃ ut cetere volucres attollit velocitate pen
narũ. Grues ṽo nomen de ppria voce sumpserũt.
Tali eni sono susurrant. Hę aũt dũ pperant·vnã
sequunt ordine litteraro. De quib⁹ Lucanus. Et
turbata perit dispersis littera pẽnis. Excelsa aũt
petũt·quo facil⁹ videant quas petãt terras. Ca/
stigat aũt voce quę cogit ad agmen. At vbi rau/
cescit·succedit alia. Nocte aũt excubias diuidũt.
⁊ ordinẽ vigiliaꝝ p vices faciunt·tenẽtes lapillos
suspensis digitis·quibus somnos arceant. qd ca/
uendũ erit clamor indicat. Etatem in illis color
pdit. Nã senectute nigrescũt. Ciconię vocatę a so
no quo crepitant·quasi cicanię·quẽ sonũ oris po/
tius esse constat q vocis·q: cum quatiente rostro
faciũt. Hę veris nũcię·societatis comites·serpen
tiũ hostes·maria transuolãt·i asiã collecto agmi/
ne pgunt. Cornices duces eas precedũt. ⁊ ipse q̃si
exercitus psequũt. Eximia illis circa filios pietas
Nã adeo nidos impensi⁹ fouent·ut assiduo in cu
bitu plumas exuãt. Quantũ aũt temp⁹ impende/
rint in fetib⁹ educandis·tantũ ⁊ ipse i vicẽ a pul/
lis suis alunt. Olor auis est quã greci cygnũ ap/
pellant. Olor aũt dictus q sit tot⁹ plumis albus
Nullus eni meminit cygnũ nigrũ. Olon eni grę
ce totũ dicit. Cygnus aũt a canẽdo est appellatus
eo q carminis dulcedinẽ modulatis vocib⁹ fũdit.
Ideo aũt suauiter eũ canere dicũt·q: collũ longũ
⁊ inflexũ habet. ⁊ necesse est eluctantẽ vocẽ p lon/
gum ⁊ flexuosum iter varias reddere modulatio/
nes. Ferũt in hyperboreis partibus precinentib⁹
citharędis olores plurimos aduolare apteq; ad
modũ concinere. Olores autẽ latinũ nomen est.
Nã grece cygni dicũt. Nautę ṽo sibi hunc bonã
prognosim facere dicunt·sicut Emilius ait: Cy/
gnus in auspicijs semp letissim⁹ ales. Hunc optãt
nautę q: se non mergit in vndas. Strutio greco
noĩe dicit·qd animal in similitudine auis pẽnas
habere videt; tamen de terra alti⁹ nõ eleuat. Oua
sua fouere negligit ſ; piecta tantũmodo fotu pul
ueris animant. Ardea vocata·q̃si ardua·id ẽ ppt
altos volatus. Lucan⁹. quodq; ausa volare ardea.
Formidat enim imbres. ⁊ supra nubes euolat·ut
pcellas nubiũ sentire nõ possit. Cũ aũt alti⁹ vo/
lauerit·significat tempestatẽ. Hanc multi tanta/
lum noĩant. Fenix arabię auis dicta q colorẽ fę/
niceũ habeat·uel q sit in toto orbe singularis ⁊
vnica. Nã arabes singularẽ ⁊ vnicã fenicẽ vocãt
Hec q̃ngentis ⁊ vltra annis viuẽs·dũ se viderit
senuisse·collectis aromatũ virgultis·rogũ sibi in/
struit. ⁊ conuersa ad radiũ solis alarũ plausu vo/
lũtariũ sibi incendiũ nutrit·sicq; iterũ de cinerib⁹
suis resurgit. Cinnomolgus ⁊ ipsa arabię auis
pinde ita vocata q in excelsis nemorib⁹ texit ni/
dos ex fruticib⁹ cinnami. ⁊ qm̃ nõ possunt ibi con
scendere homines ppter ramoꝝ altitudinẽ ⁊ fra/
gilitatẽ·eosdẽ nidos plumbatis appetunt iaculis
ac sic cinnama illa deponũt. ⁊ precijs amplioib⁹
vendũt·eo q cinnamũ illud magis q̃ alia merca/
tores pbent. Psitacus in indię littorib⁹ gignitur
colore viridi·torque puniceo·grandi lingua ⁊ cę/
teris auibus latiore. Unde ⁊ articulata verba ex/
primit·ita ut si eã nõ videris·hominẽ loq putes.
Ex natura aũt salutat dicẽs: aue uel chere. Cete/
ra noĩa institutione discit. hinc est illud: Psitac⁹
a vobis alioꝝ noĩa discã. Hoc didici p me dicere
cesar aue. Altion pelagi volucris dicta quasi ales
oceanea eo q hyeme i stagnis oceani nidos facit
pullosq; educit·qua excubante fert extento equo/
re pelagus silentib⁹ ventis continua septẽ dierum
trãquillitate mitescere. ⁊ ei⁹ fetibus educãdis ob/
sequiũ ipsa rerũ natura prebere. Pellicanus auis
egyptia habitans in solitudine nili fluminis. vñ
⁊ nomẽ sumpsit. Nã canop⁹ egyptus dicit. Fert
si verũ sit·eã occidere natos suos·eosq; p triduũ
lugere·deinde seipsam vulnerare ⁊ aspersiõe sui
sanguinis viuificare filios. Stymphalidę aues
ab stymphadib⁹ isulis appellatę vbi plurimũ abũ/
dant·aduersus q̃s hercules sagittis ẽ vsus. Sũt
eni pelagi volucres in insulis habitãtes. Diome/
dias aues a socijs diomedis appellatas·q̃s ferunt
fabulę in easdẽ volucres fuisse conuersos·forma
fulice similes·magnitudine cygnoꝝ colore candi/
do·duris ⁊ grandib⁹ rostris. Sũt aũt circa apu/
liam in insula diomedia int scopulos littorum ⁊
saxa volitantes·iudicãt int suos ⁊ aduenas. Nã
si grecus ẽ ppius accedũt ⁊ blandiũt·si alienige/
na·morsu impugnãt ⁊ vulnerãt·lachrymosis q̃si
vocib⁹ dolẽtes·uel suã mutationẽ uel regis inte/
ritũ. Nã diomedes ab illyrijs interemptus est.
Hę aues latine diomedię dicuntur·greci eas he/
rodios dicũt. Memnonides aues egyptię appel/
latę a loco vbi memnon perijt. Nam cateruatim
aduolare dicũt ex egypto ad iliũ iuxta memno/
nis sepulchrum. ⁊ pinde eas ilienses memnonias
vocãt. Quinto aũt anno ad ilium veniũt ⁊ cum
biduo circũuolauerint·tertia die incuntes pugnã

viciſſim ſe vnguib⁹ roſtriſq; dilacerāt. Hercyneę
aues dictę ab hercynio ſaltu germanię vbi naſcū/
tur·quarū pēnę adeo p̄ obſcurū emicant·ut q̄uis
nox obtenta denſis tenebris ſit·ad p̄ſidiū itine/
ris dirigēdi ,piectę iterluceāt·curſuſq; vię pateat
indicio plumarū fulgentium. Onocrotalon gręci
vocāt roſtro longo. Quorū duo genera ſūt.aliud
aquatile·aliud ſolitudinis. Ibis auis nili flumi/
nis·quę ſemetipſam purgat roſtro in anū aquam
fundēs. Hęc ſerpētiū ouis veſcit̄·ex eis eſcā gra/
tiſſimā nidis ſuis deportans. Meropes eoſdem
⁊ gaulos·qui parentes ſuos recondere atq; alere
dicunt̄. Corydulus genus volatile·q̄ſi cor edens.
Monedula auis·q̄ſi monecula·quę cū aurū inue/
nerit·aufert ⁊ occultat. Cicero ,p valerio flacco.
Nō plus aurū tibi q̄ monedulę cōmittēdū. Veſ/
pertilio·,p tempore nomen accepit·eo q̄ lucē fu/
giens crepuſculo veſpertino circūuolat p̄cipiti
motu acta ⁊ tenuiſſimis brachiorū mēbranis ſuſ/
pēſa·animal muriū ſimile·nō tā voce reſonās q̄
ſtridore·ſpecieq; volatilis ſimul ⁊ quadrupes·qd
in alijs auib⁹ reperiri nō ſolet. Luſcinia auis inde
nomen ſumpſit q̄ cantu ſuo ſignificare ſolet dici
ſurgentis exortū·quaſi lucinia. Eadem ⁊ acre/
dula·de qua Cicero i ,pgnoſticis. Et matutinos
exercet acredula cantus. Vlula auis. ἀπὸ τοῦ
ὀλολύζειν.id ē a plāctu ⁊ luctu noīata. Cū eni
clamat·aut fletū imitat̄·aut gemitū. Vnde ⁊ apud
augures ſi lamentet̄ triſticiā.tacēs oſtendere fert̄
,pſperitatē. Bubo a ſono vocis compoſitū nomē
habet·auis feralis·onuſta quidē plumis·ſ; graui
ſemp̄ detenta pigritia·in ſepulchris die noctuq;
verſat̄ ⁊ ſemp̄ cōmorās in cauernis·de qua Oui/
dius. Fędaq; ſic volucris venturi nuncia luctus
Ignauus bubo dirū mortalibus omen. Deniq;
apud augures malū portendere fert̄. Nam cū in
vrbe viſa fuerit·ſolitudinē ſignificare dicūt. No/
ctua dicit̄·,p eo q̄ nocte circūuolat.⁊ p̄ diē nō poſ
ſit videre. Nā exorto ſplendore ſolis·viſus illius
hebetat̄. Hanc aūt inſula cretenſis nō habet. Et
ſi veniat aliūde·ſtatim morit̄. Noctua aūt nō eſt
bubo. Nā bubo maior eſt. Nycticorax ipſa ē no
ctua·q: noctē amat. Eſt eni auis lucifuga ⁊ ſolem
videre nō patit̄. Strix nocturna auis habēs no/
men de ſono vocis. Qñ eni clamat ſtridet. De q̄
Lucanus: Q̄d ſtrepitus bubo·qd ſtrix noctur/
na querūt̄. Hęc auis vulgo amma dicit̄·ab aman/
do paruulos·vnde ⁊ lac p̄bere fert̄ naſcentib⁹.
Coruus ſiue corax nomen a ſono gutturis habet
q̄ voce coracinet. Fertur hęc auis q̄ editis pullis
eſcam plene nō p̄beat prius q̄ in eis p̄ pennarū
nigredinē ſimilitudinem ,prij coloris agnoſcat.
Poſtq̄ vero eos tetros plumis aſpexerit·in toto
agnitos abundāti⁹ paſcit. Hic prior i cadauerib⁹
oculorū petit loca. Cornix annoſa auis apud lati/
nos gręco noīe appellat̄·quā aiunt augures ho/
minū curas ſignificatiōib⁹ agere·inſidiarū vias
monſtrare·futura p̄dicere. Magnū nefas hoc
credere·ut deus conſilia ſua cornicibus mandet.
Huius inter multa auſpicia tribuūt etiā pluuias
portendere vocib⁹·vnde eſt illud. Tūc cornix ple/
na pluuiā vocat improba voce. Graculus a gar/
rulitate nūcupatus: non ut quidā volunt·,p eo q̄
gregatim volent·cū ſit manifeſtū ex voce eū nūcu
pari. Eſt aūt loquaciſſimū genus ⁊ vocibus im/
portunū. Picę q̄ſi poeticę·q̄ verba in diſcrimine
vocis exprimant ut homo. Per ramos eni arborū
pendulę importuna garrulitate ſonātes.⁊ ſi lin/
guas in ſermone nequeūt explicare·ſonū tū hu/
manę vocis imitant̄. De qua congrue quidā ait:
Pica loquax certa dñm te voce ſaluto. Si me nō
videas eſſe negabis auē. Picus a pico ſaturni fi/
lio nomen ſumpſit·eo q̄ ea in auſpicijs vtebatur.
Nā ferūt hāc auē quiddā habere diuinū illo in/
dicio·q̄ i quacūq; arbore nidificauerit·clauū uel
q̄cq̄d aliud fixū fuerit: diu hęrere nō poſſit·quin
ſtatim excidat·vbi ea inſederit·iſte eſt picus mar/
tius·nā alia eſt pica. Pauo nomen de ſono vocis
habet·cui⁹ caro tam dura ē·ut putredinē vix ſen/
tiat nec facile coquat̄·de quo quidā ſic ait: Mi/
raris quotiens gēmantes explicat alas·ſi potes
hūc ſeuo tradere dure coco. Faſianus a faſide in/
ſula gręcię vnde primū aſportat⁹ eſt appellat̄. Te/
ſtatur id vetus diſticon illud. Argiua primo ſum
tranſportata carina. Ante mihi notū nil niſi fa/
ſis erat. Gallus a caſtratione vocat⁹. Inter ceteras
eni aues huic ſoli teſticuli adimunt̄. Veteres eni
abſciſos gallos vocabāt. Sicut aūt a leone leęnā
⁊ a dracone dracena·ita a gallo gallina. Cuius
mēbra ut ferūt quidā·ſi auro liqueſcēti miſceant̄
conſumi. Anas ab aſſiduitate natandi aptū no/
men accepit. Ex quo genere quędā germanę di/
cuntur·q̄ plus ceteris nutriant. Anſeris nomen
anas dedit p̄ deriuationē uel a ſimilitudine·uel q̄
⁊ ipſa natandi frequentiā habeat. Iſte vigilias
noctis aſſiduitate clangoris teſtat̄. Nullū autē
animal ita odorem hominis ſentit ut anſer·vnde
⁊ clangore eius gallorū aſcenſus in capitolio de/
p̄henſus eſt. Fulica dicta q̄ caro eius leporinā
ſapiat. Lagos eni lepus dicit̄·vnde ⁊ apud grę/
cos lagos dicit̄. Eſt eni auis ſtagnenſis·habens
nidū in medio aquę uel i petris quas aquę circū/
dant·maritimoq; ſemp̄ delectat̄ profundo. Quę
dum tempeſtatē p̄ſenſerit·fugiens in vado ludit.
Mergus ab aſſiduitate mergendi nomē habet.
Sępe aūt dimiſſo in ,pfundū capite aurarū ſigna
ſub fluctibus colligunt.⁊ p̄uidentes equoris
tempeſtatē cū clamore ad littora tendūt. Nam
in pelago iam grauiſſimā eſſe tempeſtatē conſtat
cū ad litora mergi confugerint. Accipiter auis
animo plus armata q̄ vngulis·virtutē maiorem
in minori corpe geſtans. Hęc ab accipiēdo id eſt
capiēdo nomen ſumpſit. Eſt eni auis rapiendis
alijs auib⁹ auida·ideoq; vocat̄ accipiter·hoc eſt
raptor·vnde ⁊ Paul⁹ ap̄lus dicit. Suſtinet̄ eni ſi
q̄s vos accipit. Ut eni diceret ſi q̄s rapit·dixit: ſi

quis accipit. Fert aut accipitres circa pullos suos ipsos eē. Nā dū viderint eos posse tentare volat⁹ nullas eis p̄bēr escas. s; verberāt pēnis ⁊ a nido p̄cipitant. atq₃ a tenero compellūt ad p̄dā. ne forte adulti pigrescāt. Capus itala lingua dicit̄ a capiēdo. Hūc nostri falconē vocāt. eo q₂ incuruis digit̄ sit. Milu⁹ mollis ⁊ virib⁹ ⁊ volatu. q̄si mollis auis. vnde ⁊ nūcupat̄. rapacissimus tn̄. ⁊ semp domesticis auib⁹ insidiat̄. Ossifrangus vulgo appellat̄ auis que ossa ab alto dimittit ⁊ frāgit. Vn̄ ⁊ a frangēdo ossa nomē accepit. Turtur de voce vocat̄ auis pudica. ⁊ semp in montiū iugis ⁊ i desertis solitudinib⁹ cōmorans. Tecta eni hoīu₃ ⁊ cōuersationē fugit ⁊ cōmorat̄ in siluis. Que etiā hyeme deplumata in truncis arbop̄ cōcauis habitare p̄hibet̄. Cui⁹ ecōtrario colūba hospitia humana diligit. domop̄ semp blanda inhabitatrix. Colūbe dicte q₂ eap̄ colla ad singulas conuersiones colores mutēt. aues mansuete. ⁊ i hoīu₃ multitudine cōuersantes ac sine felle. q̄s antiq venereas nūcupabāt eo q₂ nidos frequentēt. ⁊ osculo amorē concipiāt. Palumbes. eo q₂ sint farre pabulo. q̄s vulgus titos vocat. auis casta ex morib⁹ appellat̄ q₂ comes sit castitatis. Nā dicit̄ q₂ amisso corpali consortio solitaria incedat: nec carnalē copulā vltra requirat. Perdix de voce nomē habet. auis dolosa atq₃ imunda. Nā mascul⁹ in masculū insurgit. ⁊ obliuiscit̄ sexum libido p̄ceps. Adeo aūt fraudulēta. ut alteri oua diripiens foueat. s; fraus fructū non habet. Deniq₃ dum pulli p̄prie vocē genitricis audierint. naturali quodam instinctu. hāc que eos fouit relinquūt. ⁊ ad eandem que genuit reuertunt̄. Coturnices a sono vocis dicte. q̄s greci ortygias vocāt eo q₂ vise fuerint primū in ortygia insula. He adueniendi habent tp̄a. Nā estate depulsa maria transineāt. Ortygometra dicit̄ auis que gregē ducit. cā terre p̄pinquantē accipiter vidēs rapit. ac p̄pterea cura ē vniuersis ducē sollicitare externi generis. p quā caueāt prima discrimina. Cibos gratissimos habēt semina ven̄nop̄ quā ob causā eas veteres vesci interdixerūt. Solū eni hoc aīal sicut ⁊ homo caducū patit̄ morbum. Upupā greci appellāt. eo q₂ stercora humana consideret: ⁊ fetēti pascat̄ fimo auis spurcissima cristis extantib⁹ galeata. semp in sepulchris ⁊ humano stercore cōmorās. Cui⁹ sanguine si se quisq₃ inunxerit. dormitū pgens. demones suffocantes se videbit. Tucos q̄s hispani cuculos vocāt. a p̄pria voce cōstat noīatos. Hi veniēdi temp⁹ habent. miluop̄ scapulis suscepti. p̄pt̄ breues ⁊ paruos volatus. ne p longa aeris spacia fatigati deficiāt. hop̄ saliue cicadas gignūt. Oua passeris nido repta comedit ⁊ sua obijcit. que ille suscepta ⁊ fouet ⁊ nutrit. Passeres sūt minuta volatilia a puitate vocata. vn̄ ⁊ pusilli ⁊ parui. Merula antiquitus medula vocabat̄. eo q₂ modulet̄. Alij merulā vocatā aiunt. q: sola volat. q̄si mera volans. Hec cū in oībus locis nigra sit. in achaia candida ē. Hirūdo dicta q₂ cibos nō sumat residens. s; in aere capiat escas ⁊ edat. garrula auis ⁊ p tortuosos orbes ⁊ flexuosos circuit⁹ puolās. ⁊ ī nidis cōstruēdis educandisq₃ fetib⁹ solertissima habēs etiā quiddā p̄sciū. q₂ lapsura deserat. nec appetat culmina. alijs q₃ auib⁹ nō ipetit̄. nec vnq₃ p̄da est. maria trāsuolat ibiq₃ hyeme cōmorat̄. Turdi a tarditate dicti. Hyemis enim cōfinio se referūt. Turdela q̄si maior turdus. cui⁹ stercore viscū generari putat̄. Vn̄ ⁊ p̄uerbiū apud antiq̄s erat: malū sibi auem cacare. Furfurio vocatus. q₂ pri⁹ farre in farinā redacto pasceret̄. Ficedule dicte q₂ ficus magis edāt. Q̄ō pandit̄ versiculo veteri illo: Cū me ficus alat. cū pascar dulcib⁹ vuis Cur poti⁹ nomē nō dedit vua mihi? Carduellus q₂ spinis ⁊ carduis pascit̄. Vn̄ etiā apud grecos achantis dicta est. ab achantis id est spinis. quibus alit̄. Augures aūt dicūt ⁊ in gestu ⁊ in motu ⁊ in volatu ⁊ in voce. auiū signa esse constituta. Oscines aues vocāt que ore cantuq₃ auspiciū faciūt. ut coru⁹. cornix. pic⁹. Alites que volatu ostēdere futura vident̄. que si aduerse sūt inhibe dicūt̄ q₂ inhibeāt. id est vetēt. si p̄spere p̄epetes. ⁊ ideo p̄epetes. q: oēs aues priora petūt volantes. Ter tiā faciūt speciē auguriop̄ in auib⁹ quā cōmunem vocāt. ex vtroq₃ p̄mixtā. id ē cū aues ex ore ⁊ volatu auguria faciūt. s; fides nō habet. Duu₃ autē genera volucrū bis nascunt̄. Primū enim oua gignūt̄. inde calore materni corpis formant̄ ⁊ animant̄. Oua aūt dicta ab eo q₂ sint vuida. Unde ⁊ vua. eo q₂ intrinsec⁹ humore sit plena. Nā humidū est q̄ō exteri⁹ humorē habet. vuidū q̄ō interius. Quidā aūt putāt ouū grecā habere originē noīs. Illi autē dicunt oa. u littera ablata. Oua aūt quedā inani vento concipiunt̄. s; nō sunt generabilia nisi que fuerint p̄cubitu masculino concepta ⁊ seminali sp̄u penetrata. Quop̄ vim tantā dicūt. ut lignū pfusū ex eo nō ardeat. ac ne vestis quidē contracta adurat̄. Admixta q₃ calce glutinare fert̄ vitri fragmenta.

De minutis volatilibus Cap. VIII.

Apes dicte uel q₂ se pedib⁹ inuicē alligent uel p eo q₂ sine pedib⁹ nascāt̄. Nā postea ⁊ pedes ⁊ pēnas accipiūt. He solertes in generādi mellis officio assignatas incolūt sedes domicilia inenarrabili arte componūt. ex varijs florib⁹ fauū cōdūt. textisq₃ ceris inumera p̄le castra replent. exercitū ⁊ reges habēt. p̄lia mouēt. fumū fugiunt. tumultu exasperant̄. Has plerisq₃ expti sūt nasci de boū cadauerib⁹. Nā p his creandis vitulop̄ occisop̄ carnes verberāt̄. ut ex putrefacto cruore vermes creent̄. q̄ postea efficiunt̄ apes. Proprie tn̄ apes vocant̄ orte de bobus. sicut crabrones de eq̄s. fuci de mulis. vespe de asinis. Castros greci appellāt. q̄ in extremis ptib⁹ fauoꝝ maiores creant̄. q̄s aliq reges putāt. dicti q₂ castra ducāt. Fuc⁹ est maior ape. crabrone minor Dict⁹ aūt fuc⁹. q₂ alienos labores edat. q̄si fagus.

depascit enim qd nõ laborauit. de quo Uirgili⁹: Ignauũ fucos pecus a presepibus arcet. Crabrones vocati a cabo. id ẽ caballo ꝙ ex his creentur. sicut aũt crabrones nascũt de equoꝝ carnib⁹ putridis. ita ex eis iteꝝ sepe nascunt scarabei. vnde ⁊ cognominati sũt. Tauri vocant scarabei terrestres. ricino sises. Buprestis aial ẽ puũ. simillimũ i italia scarabeo. lõgipedũ. Fallit int herbas bouẽ maxime. vnde ⁊ nomẽ habet. deuoratumqꝫ tacto felle ita inflãmat ut rũpat. Cicẽdela scarabeoꝝ genus est. eo ꝙ gradiens uel volans lucet. Blatte a colore nũcupate. siquidẽ ⁊ comprehense manũ tingũt. vnde ⁊ blatteũ colorẽ dicũt. Hoc autẽ aial lucem videre nõ patit. contrariũ musce. Nam musca lucipeta. ⁊ blatta lucifuga est. Per noctem eni tm ambulat. Papiliones auicule sũt que maxime abundant florentibus maluis. quiqꝫ vermiculos stercore suo faciunt nasci. Locusta ꝙ pedibus sit longis veluti asta. vñ ⁊ eã greci tam maritimã ꝙ terrestrẽ astagon appellãt. Cicades ex cuculoꝝ nascũtur sputo. He in italia apud reginos multe sunt. nec vsqꝫ alibi. Musca ex greco venit. sicut ⁊ mus. hec sicut ⁊ apes necate i aqua aliquotiẽs post vni⁹ hore spaciũ reuiuiscũt. Cinomia grece vocat. id est musca canina. Nã cinos grece canis vocat. Culex ab aculeo dictus ꝙ sanguinẽ sugat. Habet eni in ore fistulã in modum stimuli. q̃ carnẽ terebrat ut sanguinẽ bibat. Scinifes musce minutissime sunt. ꝫ aculeis permoleste quib⁹ tertia plaga superb⁹ pplꝰs egyptioꝝ cesus ẽ. Oestrus aial armẽtis aculeis pmolestũ. Oestrũ aũt grecũ est. qd latine asilus vulgo tauanus vocat. Bibiones sunt q̃ in vino nascũtur. quos vulgo musciones a musto appellant. vnde ⁊ Afrani⁹: Cũ ad me spectas ⁊ fabulari incipis: ex ore in oculis tuis bibiones inuolãt. Gurgulio dicitur. quia pene nihil est aliud nisi guttur.

Prefaciuncula in librũ sequentem.

In hoc libello quasi in q̃dã breui tabula. q̃sdã celi causas situsqꝫ terraꝝ ⁊ maris spacia annotauim⁹. ut in modico lector ea pcurrat. ⁊ cõpẽdiosa breuitate etymologias eoꝝ causasqꝫ cognoscat.

Incipit liber tertius decimus.

De mũdo Cap. I.

Mundus est celũ. terra. mare. ⁊ que i eis sũt opa dei. de quo dicitur: Et mũdus p eũ fact⁹ ẽ. Mũdus latine a philosophis dicitur ꝙ in sempiterno motu sit: ut celũ. sol. luna. aer. maria. Nulla eni requies eius elemẽtis cõcessa ẽ. ideoqꝫ semp i motu ẽ. Unde ⁊ aialia Uarroni vident elemẽta. qm p semetipsa inquit mouent. Greci vo nomen mundo de ornamento accõmodauerũt pter diuersitatẽ elemẽtoꝝ ⁊ pulchritudinẽ sideꝝ. Appellat eni apud eos cosmos quod significat ornamentũ. Nihil eni mũdo pulchri⁹ oculis carnis aspicim⁹. Quattuor aũt eẽ cõstat climata mũdi. id ẽ plagas. orientẽ ⁊ occidentẽ. septẽtrionẽ ⁊ meridiẽ. Oriens ab exortu solis ẽ nũcupat⁹. Occidẽs. ꝙ diem faciat occidere atqꝫ interire. Abscõdit enim lumen mundo ⁊ tenebras supinducit. Septẽtrio autẽ a septẽ stellis axis vocat que i ipso reuolute rotãt. Hic pprie ⁊ vertex dicit. eo ꝙ vertit. sic poeta ait: Uertit interea celũ. Meridies uel q: ibi sol faciat mediũ diem q̃si medidies. uel q: tũc purius micat ether. Merũ eni purũ dicit. Janue celi due sunt. oriens ⁊ occasus. Nã vna porta sol pcedit. alia se recipit. Cardines aũt mundi duo: septẽtrio ⁊ meridies. In ipsis eni voluitur celum.

De atomis Cap. II.

Atomos philosophi vocãt q̃sdã i mũdo corpoꝝ partes tam minutissimas. ut nec visui pateãt. nec tomen. id ẽ sectionẽ recipiãt. vñ ⁊ atomi dicti sũt. Hi p ianetoti⁹ mũdi iquietis motib⁹ volitare. ⁊ huc atqꝫ illuc ferri dicũt. sic ⁊ tenuissimi pulueres. q̃ ifusi p fenestras radijs solis videt. ex his arbores ⁊ herbas ⁊ fruges oẽs oriri. ⁊ ex his ignẽ ⁊ aquã ⁊ vniuersa gigni atqꝫ ꝯstare q̃dã philosophi gẽtiũ putauerũt. Sũt aũt atomi aut i corpe. aut i tpe. aut i numero. aut i littera. In corpe ut lapis. Diuides eũ in partes. ⁊ partes ipsas diuides i grana. veluti sũt harene. rursũqꝫ ipsa harene grana diuide i minutissimũ puluerem donec si possis puenias ad aliquã minutiã que iam nõ sit que diuidi uel secari possit. hoc est atom⁹ in corpib⁹. In tpe vo sic intelligitur atomus. Annũ verbi gratia diuides in menses. menses i hebdomadas. hebdomadas in dies. dies in horas. adhuc partes horaꝝ admittunt diuisionem. quousqꝫ peruenias ad tãtũ tpis punctũ. ⁊ quãdã momenti stillã ut p nullã morulam pduci possit. ⁊ ideo iã diuidi nõ põt. hoc est atomus tpis. In numeris utputa octo diuidunt in quattuor. rursũ quattuor i duo. deinde duo in vnũ. Un⁹ aũt atom⁹ ẽ. q: insecabilis ẽ. Sic ⁊ littera. Nam orationẽ diuidis i vba. verba aũt in syllabas. syllabã aũt in lrãs. Littera pars minima. atomus est. nec diuidi põt. Atom⁹ ĝ ẽ qd diuidi nõ põt. ut in geometria punctus. Nam tomus diuisio grece dicit. atomus indiuisio.

De elementis Cap. III.

Ylen greci reꝝ quãdã pmã materiã dicũt nullo prsus mõ formatã. ꝫ oĩuꝫ corpaliũ formaꝝ capacẽ. ex q̃ visibilia hec elemẽta formata sũt. vñ ⁊ ex ei⁹ deriuatiõe vocabulũ acceperũt. Hanc ylen latini materiam appellauerũt. ideo q: oẽ informe vnde aliqd faciendũ ẽ. semper materia nũcupat. Proinde ⁊ eã poete siluã noiauerũt. Nec incõgrue. q: materie siluaꝝ sũt. Greci aũt elemẽta stoichia nũcupãt. eo ꝙ sibi societatis

cõcordia et cõmunione quadã cõueniãt. Nam sic ea inter se naturali quadam rõne iuncta dicunt: ut modo originẽ ab igne repetẽtes vsq ad terram: modo a terra vsq ad ignẽ: ut ignis quidẽ in aera desinat: aer in aquã densetur: aqua in terra crassescat: rursusq terra diluatur in aquã: aqua rarescat in aerẽ: aer in ignem extenuetur. Quapropter oĩa elementa oĩbus constat inesse: sed vnũquodq eorum ex eo qđ amplius habet accepisse vocabulũ. Sũt autẽ diuina prouidentia proprijs aĩantibus distributa. Nam celũ angelis: aerẽ volucribus: mare piscibus: terram hoĩbus ceterisq animãtibus creator ipse impleuit.

De celo Cap. IIII.

Celum vocatum eo q tanq celatum vas impressa lumina habeat stellarum veluti signa. Nam celatũ dicitur vas qđ signis eminentioribus refulget. Distinxit enim eum deus claris luminibus et impleuit solis scz et lune orbe fulgenti. et astrorum micantium splẽdentibus signis adornauit. Alias aũt a superiora celando. Hoc antẽ grece vranus dicitur. ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν id ẽ a vidẽdo: eo q aer perspicuus sit et ad speculandũ purior. Celũ aũt in scripturis sanctis ideo firmamentũ vocatur: q sit cursu siderũ et ratis legibus fixisq firmatũ. Interdũ et celũ pro aere accipitur: vbi venti et nubes et procelle et turbines fiũt. Lucretius: celum qđ dicitur aer. et psalmus volucres celi appellat: cũ manifestũ sit aues in aere volare: et nos in cõsuetudine hunc aerem celũ appellamus. Nã cũ de sereno uel nubilo querimus: aliqñ dicimus: qualis ẽ aer. aliqñ: quale ẽ celũ.

De partibus celi Cap. V.

Ether locus ẽ in quo sidera sũt. et significat cũ ignẽ qui a toto mundo in altũ separatus est. Sane ether ẽ ipsũ elementũ ethera vero splẽdor etheris. et ẽ sermo grecus. Sphera celi dicta eo q species eius in rotundũ formata est: sed et quicqd tale ẽ a volubilitate sphera a grecis dicitur: sicut et pile quibus ludũt infantes. Nam philosophi dicũt celũ in sphere figurã vndiq eẽ cõuexũ: oĩbus partibus equalẽ cõcludẽtẽ terrã in media mũdi mole librată. hũc moueri dicũt. et cum motu eius sidera in eo fixa ab oriẽte vsq ad occidentẽ circuire: septẽtrionibus breuiores gyros iuxta cardinẽ peragentibus. Axis ẽ septẽtrionis linea recta: que per mediã pilam sphere tendit. et dictus axis q in eo sphera ut rota voluitur: uel q ibi plaustrũ est. Cardines extreme partes sũt axis. et dicti cardines eo q per eos vertitur celũ. Poli sũt circuli qui currũt per axem. Horũ alter est septẽtrionalis q nunq occidit: appellaturq boreus: alter australis qui nunq videtur. et austronotus dicitur. Et dicti poli q sint axium cycli ex vsu plaustrorũ a poliendo scilicz noĩati: sed polus boreus semper videtur: austronotus nunq: q dextra celi altiora sũt: pressa austri. Conuexa extrema celi sũt a curuitate dicta. Nam conuexũ curuũ est et inclinatũ et in modũ circuli flexum. Lacteus circulus ẽ via que in sphera videtur a cãdore dicta: quia alba ẽ: quã aliqui dicunt viam esse qua circuit sol. et ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

De circulis celi Cap. VI.

Habitatio ista celi circulorum distincta zonis quasdã partes temperie sua incolere permisit: qsdã negauit enormitate frigoris aut caloris. Zone aũt ipse qnq sũt. Que ideo zone uel circuli appellantur eo q in circũductiõe sphere existunt. Quorum primus circulus ideo arcticos appellatur: eo q intra eũ arcturi signa inclusa perspiciũtur: que a nris in vrsarum speciẽ ficta septẽtriones appellantur. Secundus circulus ex eo terinus tropicus dicitur: q in eo circulo sol aquilonis finibus estatem faciens vltra eũ circulũ nõ trãsit: sed statim reuertitur. et inde tropicus appellatur. Tertius circulus himerinus q a latinis ideo equinoctialis appellatur eo q sol cũ ad eũ orbẽ peruenerit equinoctiũ facit. Himerinus enim grece latine dies dicitur atq nox: q circulo dimidia sphere pars cõstituta perspicitur. Quartus circulus antarcticus vocatur: eo q cõtrarius sit circulo quẽ arcticon noĩamus. Quintus circulus cimerinus tropicus: q a latinis byemalis siue brumalis appellatur: ideo q sol cũ ad eum circulum peruenit: byemẽ his q ad aquilonẽ sũt facit: estatem aũt his qui austri partibus cõmorantur. Zodiacus autem circulus est qui duodecim continet signa. ἀπὸ τοῦ ζώων. id ẽ ab aĩalibus dictus.

De aere et nube Cap. VII.

Aer est inanitas plurimũ habens admixtũ raritatis q cetera elementa: de quo Virgilius: Longum per inane secutus. Aer dictus ἀπὸ τοῦ αἴρειν: ab eo q ferat terrã: uel ab eo q feratur. Hic autẽ parti ad celestẽ: parti ad terrenã materiã pertinet. Nam ille subtilis vbi ventosi ac procellosi motus non pñt existere: ad celestem pertinet partẽ. iste vero turbulentior qui exalationibus humidis corporescit terre deputatur: quiq ex se multas species reddit. Nam cõmotus ventos facit: vehementius cõcitatus ignes et tonitrua: contractus nubila: conspissatus pluuiã: congelantibus nubibus niuẽ: turbulentius congelantibus densioribus nubibus grandinẽ: distentus serenũ efficit. Nam aerẽ densũ nubem esse constat: nubem rarefactã et solutam aerẽ. Nubes dicte ab obnubendo: id est operiendo celũ. vñ et nupte q vultus suos velent. vnde et neptunus q nubat. id est mare et terram tegat. Nubes aũt aeris densitas facit. Venti enim aerem cõglobant: nubemq faciunt. vnde est illud: atq in nubem cogitur aer.

De tonitruo Cap. VIII.

Tonitruũ dictũ q sonus eius terreat. Nã tonus sonus. Qui ideo interdũ tam grauiter concutit oĩa: ita ut celum discidisse videatur: q cũ procella vehementissimi venti nubibus se repente immiserit: turbine inualescente exitumq querẽte nubẽ quã excauauit impetu magno prescindit: ac sic cũ horrendo fragore defertur ad aures.

Quod mirari quis nõ debet: cũ vesicula quãuis parua magnũ tñ sonitũ displosa emittat. Cũ tonitruo aũt simul et fulgura exprimi: sed illud celerius videtur: quia clarum est. hoc aũt ad aures tardius peruenire. Lux autẽ quę apparet añ tonitruũ alibi fulgetra vocatur. Quę ut diximus ideo añ videtur: quia clarũ est lumẽ: tonitruũ aũt ad aures tardius puenit.

De fulminibus Cap. IX.

Fulgur et fulmen ictus cęlestis iaculi: a feriendo dicti. Fulgere enim ferire est ac percutere. Fulmina autẽ collisa nubila faciũt. Nã oĩum rerum collisio ignẽ creat: ut in lapidibus cernimus uel attritu rotarum: uel in siluis arborum simili mõ i nubibus ignis. vñ et prius nubila sũt deinde ignis. ex vento aũt et igne fulmina certũ ẽ in nubibus fieri et impulsu vẽtorum emitti. Ideo aũt fulminis ignẽ vim habere maiorẽ ad penetrãdũ: quia subtilioribus elementis factus est quã noster: id ẽ qui nobis in vsu est. Tria sũt aũt eius noĩa: fulgur: fulgor: et fulmen. Fulgur quia tangit: fulgor: quia incendit et vrit: fulmen: quia findit: ideo et cũ ternis radijs pinguntur.

De arcu et nubiũ effectibus Cap. X.

Arcus cęlestis dictus a similitudine curuati arcus. Iris huic propriũ nomẽ ẽ. et dictus iris quasi aeris: id ẽ quod per aera ad terras descendat. Hic aũt a sole resplendet dum caue nubes ex aduerso radiũ solis accipiũt et arcus speciem fingũt: cui varios colores illa dat res: quia aqua tenuis: aer lucidus. et nubes caligantes irradiata illa varios creant colores. Pluuię dictę quod fluãt: quasi fluuię. Nascũtur enĩ de terrę et maris anhelitu: quę cum altius eleuatę fuerint: aut solis calore resolutę: aut vi ventorum compressę stillantur in terris. Nimbus ẽ densitas nubis intẽpesta et obscura. et inde nimbus a nube. Sunt aũt nimbi repentinę et pręcipites pluuię. Nam pluuias vocamus lentas et iuges: quasi fluuias: quasi fluentes. Imbres autẽ et ad nubes et ad pluuias ptinent. dicti a gręco vocabulo quod terrã inebrient ad germinandum. Ex his enĩ cuncta creantur. vñ et Lucretius; Ex igni terra atque aĩa nascũtur et imbri. est aũt nomen gręcũ. Grando appellata quod forma eius granorum similitudinẽ habeat. Hęc aũt ventorum rigore durantur in nube: ac solidantur in niuẽ: ruptoque aere soluũtur. Nix a nube vnde venit. et glacies a gelu et aqua: quasi gelacies. id est gelata aqua. Gelu aũt quod eo stringatur tellus. Ge quippe terra dicitur. Tũc aũt maiori gelu stringitur terra cũ fuerit nox serena. Pruina ẽ matutini tẽporis frigus. et inde pruinę nomẽ accepit: quia sicut ignis vrit. Pyr enĩ ignis. Urere et ad frigus et ad solẽ ptinet. Nam vno sermone duo diuersa significantur: pro eo quod vnũ effectũ habent. Similis enĩ vis ẽ et caloris et frigoris. vnde et vtraque saxa rũpunt. Nã et calor vrit: ut ẽ; vritur infelix dido. Itẽ frigus vrit: ut ẽ: aut boreę penetrabile frigus adurat. Ros gręcũ ẽ quod illi droson dicũt. Alij ros putãt dictum: quia rarus ẽ et nõ spissus: ut pluuia. Nebula inde dicta. vnde et nubila ab obnubẽdo: scilicet hoc est operiẽdo terrã: siue quod nubes volans faciat. Exalant enĩ valles humidę nebulas et fiũt nubes. Inde nubilũ: inde niues. Nebulę aũt ima petũt cũ serenitas ẽ: sũma cũ nubilum. Caligo vmbra ẽ de spissitudine aeris effecta. Et dicta caligo quod maxime aeris calore gignatur. Tenebrę dicuntur quod teneãt vmbras. Nihil aũt sũt tenebrę: sed ipsa lucis absentia tenebrę dicũtur: sicut silentiũ nõ aliqua res ẽ: sed vbi sonus nõ est: silẽtiũ dicitur: sic tenebrę nõ aliquid sunt: sed vbi lux nõ est tenebrę dicuntur. Umbra ẽ aer carens sole. dicta aũt quod fiat cũ solis obijcimur radijs. Est aũt mobilis et incerta et ex solis circuitu et ex motu locorum. Nã quotiens mouemur in sole nobiscũ moueri videtur: quia vbiquoque loco a radijs solis obsistimus: proinde illi lumen auferimus: sic et ingredi nobiscũ vmbra et gestus nostros videtur imitari. Lux ipsa substantia: lumẽ quod a luce manat: id ẽ candor lucis: sed hęc confundunt auctores.

De ventis Cap. XI.

Uentus aer cõmotus et agitatus. et per diuersis partibus celi noĩa sortitur diuersa. Dictus aũt ventus quod sit vehemẽs et violentus. Uis enĩ eius tanta ẽ: ut nõ solum saxa et arbores euellat: sed etiã celũ terrãque cõturbet: maria cõmoueat. Uẽtorum quattuor principales spũs sũt. Quorũ primus ab oriente subsolanus: a meridie auster: ab occidente fauonius: a septẽtrione eiusdẽ noĩs vẽtus aspirat: habẽtes geminos hincinde vẽtorum spũs. Subsolanus a latere dextro vulturnũ habet: a leuo eurũ. Auster a dextris euro austrum: a sinistris austro africũ. Fauonius a parte dextra africum: a leua chorũ. Porro septẽtrio a dextris circium: a sinistris aquilonẽ. Hi duodecim venti mũdi globũ flatibus circũ agũt. Quorum noĩa proprijs ex causis signata sunt. Nã subsolanus vocatur eo quod sub ortu solis nascatur. Eurus: eo quod ab eo flat: id est ab oriẽte. Est enĩ subsolano cõiunctus. Uulturnus quod alte tonat: de quo Lucretius; Altitonans vulturnus et auster fulmine pollẽs. Auster ab hauriẽdo aquas vocatus. vnde et crassũ aerem facit et nubila nutrit. Hic gręce notus appellatur propter quod interdũ corrũpat aerem. Nã pestilentiã quę ex corrupto aere nascitur auster flãs i reliquas regiones trãsmittit. sed sicut auster pestilentiã gignit: sic aquilo repellit. Euro auster dictus quod ex vna parte habeat eurũ: ex altera austrum. Austro africus: quod coniunctus sit hincinde austro et africo. Ipse et libonotus quod sit libs hinc et inde notus. Zephyrus gręco noĩe appellatus: eo quod flores et germina eius flatu viuificentur. Hic latine fauonius dicitur: propter quod foueat quę nascuntur. vnde illud: Et zephyro ruris se gleba resoluit. Austro autẽ flores soluũtur: a zephyro fiũt. Africus a propria regione vocatus. In africa enim initiũ flandi sumit. Corus est qui ab occidente ęstiuo flat. et vocatus corus quod ipse ventorũ circulũ claudat. et quasi chorum faciat.

Hic antea caur⁹ dictus quē plerisq; argesten dicunt·non ut imprudēs vulgus agresten. Septētrio dictus eo ꝙ a circulo septē stellaꝝ consurgit· que vertente se mūdo resupinato capite ferri videnť. Circi⁹ dict⁹ eo ꝙ choro sit iunctus. Hunc hispani galliců vocant·ꝓpter ꝙ eis a parte gallie flat. Aqlo dictus eo ꝙ aquas stringat ꝛ nubes dissipet. Est enī gelid⁹ ventus ꝛ siccus. Idem ꝛ boreus·q: ab hyperboreis mōtib⁹ flat. Inde enī origo eiusdē venti ē. vude ꝛ frigid⁹: Natura enī omniū septētrionaliū ventorū frigida ꝛ sicca est· australiū humida ꝛ calida. ex oib⁹ aūt ventis duo cardinales sunt·septētrio ꝛ auster. Ethesie autē flabra aquilonis sunt·quib⁹ nomē inditum est·ꝙ certo anni tpe flatus agere incipiunt. Eniautos enī grece annus latine dicit. Hec aūt cursū rectū a borea in egyptū ferūt·quib⁹ auster contrari⁹ ē. Duo sūt aūt extra hos vbiq; spūs magis ꝙ̄ venti· aura ꝛ altan⁹. Aura ab aere dicta quasi aerea ꝙ lenis sit motus aeris. Agitat⁹ enī aer aurā facit. vnde ꝛ Lucreti⁹: Aereas auras. Altanus qui in pelago est ꝑ deriuationē ab alto·id est mari vocatur. Nam alter ē flatus in ripis quē dixim⁹ auram. Nam aura tra ē. Turbo ē volubilitas ventoꝝ. ꝛ turbo dict⁹ a terra·quotiēs vent⁹ cōsurgit ꝛ terrā in circuitū mittit. Tēpestas aūt ꝑ tpe dicit·sicut vbiq; historiographi solēt dū dicunt ea tempestate·aut ab statu celi·q: magnitudine sui multis diebus orit. Verno aūt ꝛ autūnali tpe ꝙ̄ maxime fiūt tempestates qñ nec plena ē estas·nec plena hyems. vnde ꝛ mediū ꝛ cōfine vtriusq; tpis ex coiūctiōe aerū cōtrarioꝝ efficiūtur tēpestates. Fragor a fractarū rerū nominat⁹ ē sonitu·q: sicca quecq; ꝛ arida facile frangit. Procella ab eo ꝙ ꝓcellat· id est ꝑcutiat ꝛ euellat. Est enī vis venti cū pluuia. Procelle enī aut de fluminibus·aut de ventis fiūt. Nichil autē velocius ventis. vnde ꝛ ꝓpter celeritatē tam ventos ꝙ̄ fulmina alata fingunt poete·ut alatis viribus austri.

De aquis Cap. XII.

Aqua dicta ꝙ superficies eius equalis sit. Hinc ꝛ equor appellatū·q: equaliter sursū est. Duo aūt sunt validissima vite humane elementa ignis ꝛ aqua. vnde grauit dānantur quib⁹ ignis ꝛ aqua interdicit. Aquarū elementū ceteris oib⁹ imperat. Aque enī celū temperāt·terram fecundāt·aerē exalationib⁹ suis incorporāt. scandūt in sublime·ꝛ celū sibi vēdicāt. Quid enī mirabili⁹ aquis in celo stantib⁹: Parū sit in tantā ꝑuenisse altitudinē. Rapiūt ꝛ secū pisciū examina. effuse omniū in terra nascentiū causa fiūt. Fruges gignūt·arbores·frutices·herbasq; ꝓducuut·sordes detergūt·peccata abluūt·potū cūctis animantibus tribuūt.

De diuersitate aquarū Cap. XIII.

Aquaꝝ nature diuersitas multa est. Alie enī salis alie nitri·alie aluminis·alie sulphuris·alie bituminis·alie curā morboꝝ adhibētes. Nam iuxta romā albule aque vulnerib⁹ medenť. In italia fons ciceronis oculoꝝ vulnera curat. In ethiopia lac⁹ est quo ꝑfusa corpora velut oleo nitescūt. Zame fons in africa canoras voces facit. Ex clitorio lacu italie q̄ biberint· vini tediū habēt. In chio insula fontē esse dicūt· quo hebetes fiūt. In boetia duo fontes·alť memoriam·alť obliuionē affert. Cizici fons amorē veneris tollit. Boetie lacus furialis ē. de q̄ q̄ biberit ardore libidinis exardescit. In cāpania sūt aque que sterilitatem feminarū ꝛ viroꝝ insaniam abolere dicunť. In ethiopia fonte rubro qui biberit·lymphatic⁹ fit. Lechnus fons arcadie abortus fieri non patiť. In sicilia fontes sunt duo q̄rū vn⁹ sterilē fecundat. alter fecūdā sterilē facit. In thessalia duo sunt fluīa. ex vno bibētes oues nigras fieri ferūt·ex altero albas·ex vtroq; varias. Clitūnus lac⁹ in vmbria maximos boues gignit. Reatinis paludibus iumentorum vngulas indurari dicunt. In asphaltide lacu iudee nichil mergi pōt q̄cq̄d aīam habet. In indijs sidē vocať stagnū in quo nihil innatat ꝫ oīa mergūť. At cōtra ī alce lacu ꝑ porcidamū oīa fluitāt·nihil mergitur. Marside fons in phrigia saxa generat. In achaia aqua profluit e saxis stix appellata·que ilico potata interficit. Celoniū stagnum sicilie tetro odore abigit ꝓximantes. Fons est in africa circa templū ammonis q̄ humoris nexib⁹ humū stringit. Fauillas etiā in cespitē solidat. Fons iob in idumea quater in anno colorē mutare dicit·id est puluerulētū·sanguineū· viridē. ꝛ limpidū. ternis mensib⁹ in anno tenēs ex his vnū colorē. In troglodytis lacus ē·ter in die fit amar⁹. ꝛ deinde totiens dulcis. Fons syloa ad radicē montis syon· nō iugib⁹ aquis·sed ī certis horis diebusq; ebullit. In iudea quodā riuus sabbatis oib⁹ siccabatur. In sardinia fontes calidi oculos medenť·fures arguūt. Nā cecitate detegiť eoꝝ facinus. In epiro esse ferunt fontem in quo faces extinguunť accense· ꝛ accendūť extincte. Apud garamantes fontē esse ita algentē die ut nō bibať·ita ardentē nocte ut nō tangať. Jam ꝟo in multis locis aque manant ꝑpetim feruentes tanta vi ut balnea calefaciant. Quedā enī terre sūt que multū sulphuris ꝛ aluminis habent. Itaq; cū ꝑ venas calētes aqua frigida venit vicino sulphuris calore cōtacta excandescit. nec talis ab origine effluit· ꝫ permutať dum venit. Sulphur enī alumēq; secū ferūt aque vtrāq; materiā igne plenā mirisq; motibus incalescentem.

De maris nomine Cap. XIIII.

Mare est aquaꝝ generalis collectio. Ois enim cōgregatio aquaꝝ·siue salse sint siue dulces·abusiue maria nuncupanť. iuxta illud: Et cōgregatiōes aquaꝝ appellauit maria. Proprie aūt mare appellatum eo ꝙ aque eius amare sint. Equor aūt vocatū·q: equaliter sursū est. ꝛ q̄uis aque fluctuātes velut montes erigāť·

sedatis rursus tẽpestatib' adequantur. Altitudo
enĩ maris diuersa est. indiscreta tñ dorsi ei' equa-
litas. Ideo autẽ mare incrementũ non capit cum
oĩa flumina ⁊ omnes fontes recipiat. hec causa ẽ
partim ꝙ influentes vndas ipsa magnitudo eius
non sentiat. deinde ꝙ amara aqua dulce fluentũ
cõsumat. uel ꝙ ipse nubes multũ aquaꝝ ad se at-
trahant. siue ꝙ illã partim venti auferãt. partim
sol exsiccet. postremũ ꝙ p occulta quedã terre fo-
ramina pcolat ⁊ ad caput omniũ fontesque reuolu-
tum recurrat. Maris autem certũ esse colorem.
sed ꝓ qualitate ventoꝝ mutari. Nam modo fla-
uũ est. modo lutulentũ. modo atrũ.

De oceano Cap.xv.

Oceanum greci ⁊ latini ideo nominãt. eo
ꝙ in circuli modo ambiat orbem. siue a
celeritate. eo ꝙ ocius currat. Itẽ quia ut
celũ purpureo colore nitet. ocean' quasi cianeus.
Iste est q̃ oras terrarũ amplectit. alternisque esti-
bus accedit atque recedit. Respirantib' enĩ in pro-
fundum ventis aut remouet maria. aut resorbet.
Qui que a ꝓximis regionib' diuersa vocabula sũ-
psit. ut gallic'. germanicus. scythicus. caspi'. hyr-
canus. atlanticus. gaditanus. Nam gaditanum
fretum a gadib' dictũ. vbi primo ab oceano ma-
ris magni limen aperit. Unde ⁊ hercules cũ ga-
dib' puenisset. colũnas ibi posuit sperans illic eẽ
orbis terrarum finem.

De mediterraneo mari Cap.xvi.

Mare magnũ est qd ab occasu ex oceano
fluit. ⁊ i meridiẽ vergit. deinde ad septẽ-
trionẽ tendit. Qd inde magnũ appellat
q: cetera maria in compatione eius minora sunt.
Istud ẽ ⁊ mediterraneũ. q: p mediã terrã vsque ad
orientẽ pfundit. europã ⁊ africam. asiãque distermi-
nãs. Cuius prime partis sinus qui in hispanijs
pfunditur. hyberic' ⁊ balearicus appellat. Deinde
gallicus qui narbonensem ꝓuinciã alluit. Mox
ligusticus qui iuxta ianuã vrbẽ est ꝓxim'. Post
hec tyrrhen'. q̃ italiã attingit. quem greci ioniũ
itali inferũ vocant. Deinde siculus q̃ a sicilia vsque
ad cretã vadit. Deinde creticus qui i pamphyliã
⁊ egyptũ ptendit. Inde hellespontus q̃ in septẽ-
trionẽ retorquens anfractib' magnis iuxta gre-
cias ⁊ illyricũ in angustias septẽ stadiorũ strin-
gitur quo xerxes ponte nauib' facto in greciã cõ-
meauit. ibi est abydus. Inde diffusus ab equore
patẽte rursus stringitur ⁊ facit ꝓpontidẽ. q̃ mox
in qngẽtos passus coartat. fitque bosphor' thraci'
quo darius copias transportauit. inde ponticus
sinus amplissim' a tergo meotidis paludib'. Qd
mare ex multitudine fluminũ dulci' q̃ cetera ne-
bulosumque ⁊ breui' ẽ. vnde ⁊ ponticũ vocatũ ꝙ sit
breui' atque eo preter focas ⁊ tynnos atque delphi-
nos aliasque beluas maiores nõ patit. Sicut aũt
terra dum vna sit ꝓ diuersis locis varijs appellat
vocabulis. ita ⁊ ꝓ regionib' hoc mare magnum
diuersis noĩbus nũcupat. Nam ibericũ ⁊ asiati-
cũ a ꝓuincijs dictũ. Ab isulis balearicũ siculũ cre-
ticũ. cypriũ. egeũ. carpaciũ. Nã int tenedũ ⁊ chiũ
saxũ est in mari poti' q̃ insula. qd visentib' ꝓcul
capre simile credit. quã greci ega nũcupant. vnde
⁊ egeũ mare ẽ dictum. sic ⁊ carpatiũ mare int egy-
ptũ ⁊ rhodũ ab isula carpato illic posita. A gen-
tibus gallicũ ausoniũ. dalmatiũ. libusticum. Ab
oppidis argolicũ. corinthiũ. tyriũ. adriaticũ. Nã
adria quedã ciuitas illyrico mari ꝓxima fuit. que
adriatico mari nomẽ dedit. A positiõe celi. ut su
perũ. inferũ. ꝙ sit oriens superior. occidens inferi-
or. Est aũt tuscum ⁊ adriaticũ. A memoria ducis
ut ioniũ. Iones q̃ppe dux fuit grecie. Unde iones
athenienses. Hoc mare ⁊ tyrrhenũ dictũ siue ꝙ tu-
sciã alluit. id ẽ tyrrheniã. siue a tyrrhenis nautis
qui se in hoc mare precipitauerũt. Et sciendũ io-
niũ sinũ esse imensũ ab ionia vsque ad siciliã. ⁊ hu-
ius partes esse adriaticũ. achaicũ. ⁊ epiroticũ. A
moribus accolarũ. euxinus axenus antea appel-
latus ẽ. A casib' hominũ q̃ ceciderũt in mari. ut
hellespontũ. icarcũ myrtoũ. Nam myrtoũ mare
dictũ a myrtili lapsu ꝙ illic ab oenomao precipi-
tat' sit. Icarus vero cretensis ut fabule ferunt al-
tiora petẽs pennis solis calore solutis mari i quo
cecidit nomẽ iposuit. Frix' q̃ cũ helle sorore sua
fugiens insidias nouercales cõscẽdit nauẽ signũ
arietis habentẽ q̃ liberat' ẽ. Helles autẽ soror ei'
ppessa naufragiũ decidit in mari. ⁊ mortua hel-
lesponto mari nomẽ dedit. Ab ordine fluenti. ꝓ-
põtidis. Nã dictũ ꝓpontidũ. q: pontũ preuenit.
Idẽ ⁊ a trãsitu uel ãgustis meatib' boũ bosphor'
Egypti' autẽ pelag' asie dat. gallic' europe. afric'
libye. His ut queque ꝓxima sunt venerũt i partes.
Pelag' aũt ẽ latitudo maris sine littore ⁊ portu
greco noĩe apo tu plagia. hoc est a latitudine di-
ctus. vnde ⁊ plagia. eo ꝙ sint importuosa.

De sinibus maris Cap.xvii.

Sinus dicunt maiores recessus maris. ut
i mari magno ioni'. in oceano caspi'. in-
dic'. psic'. arabic'. q̃ ⁊ mare rubrũ q̃ oce-
ano ascribit. Rubrũ aũt mare vocatũ eo ꝙ sit ro-
seis vndis infectũ. Non tñ talẽ naturã habet q̃lẽ
videt ostendere. s vicinis littorib' vitiat gurges
atque inficit. q: oĩs t'ra que circũstat pelago rubra
est ⁊ sanguineo colori ꝓxima. Ideoque inde miniũ
acutissimũ excerpit. ⁊ alij colores qb' pictura va-
riat. Ergo cũ terra hãc habeat naturã. fluctibus
subinde diluit. ⁊ quicqd adhesũ ẽ i colorẽ cadit.
Ob hoc etiã in his littorib' gemme rubre iueni-
unt. Lapill' enĩ huiusmodi humo iuolut' cũ inter
harenas attrit' est. ⁊ terre colorẽ habet ⁊ maris.
Hoc mare i duos sin' scindit. Ex his q̃ ab orien-
te ẽ psicus appellat. quia ora illi' pse inhabitant.
Alter vero arabicus dicit ꝙ sit circa arabiam.

De estibus ⁊ fretis Cap.xviii.

Estus ad oceanũ ptinet. fretũ ad vtrũque
mare. Nã estus ẽ maris accessus uel re-
cessus. id ẽ inquietudo. Unde ⁊ estuaria

per quę mare vicissim tam accedit ꝙ recedit. Fretum autẽ appellatũ ꝙ ibi semp mare ferueat. Nã fr tũ ẽ angustum. ⁊ quasi feruẽs mare. ab vndaꝝ feruore noĩatũ. ut gaditanũ uel siculũ. Nam freta dicta Uarro ait: quasi feruida. id ẽ feruẽtia ⁊ motum feruoris habentia. Fretũ siciliç qd regiũ dicit. Salusti⁹ tali ex causa vocari scribit dicẽs: Italiç olim siciliã cõiũctã fuisse. ⁊ dũ eẽt vna tellus. mediũ spaciũ aut p humiditatẽ abruptum est aquis. aut p angustiã scissũ ⁊ inde regiũ noĩatũ. q: grece abruptũ hoc noĩe nuncupat. Est aũt artissimũ triũ miliũ spacio siciliã ab italia diuidẽs fabulosis ĩfame monstris. quib⁹ hincinde scylla ⁊ charybdis oñdit. Scyllã accolę saxũ mari imminens appellãt. simile celebratę formę. pcul visentibus. Unde ⁊ monstruosam speciẽ fabulę illi dederunt. quasi formã hoĩs capitib⁹ succinctã caninis. q: collisi ibi fluctus latrat⁹ vident exprimere. Charybdis dicta ꝙ gurgitibus occultis naues absorbeat. Est eni mare verticosũ. ⁊ inde ibi laniata naufragia pfundo emergũt. Ter autẽ ĩ die erigit fluct⁹. ⁊ ter obsorbet. Nam accipit aquas ut vomat. vomit ut rursus accipiat. Syrtes autẽ sunt harenosa in mari loca. Syrtes aũt Salustius a tractu vocari dicit ꝙ oĩa ad se trahant. ⁊ appropinquantes vadoso mari hereant. Hę autẽ ad mare ęgyptiũ vicinę sunt ⁊ parit admiscẽtur. Uada ṽo sũt p quę in mari uel in fluminib⁹ homines uel animalia pedibus vadũt. quę Uirgili⁹ breuia appellat. greci bracia.

De lacis ⁊ stagnis Cap. xix.

[S]Unt aũt ⁊ quedã maria quę nõ miscent oceani fluctib⁹ aut mari magno. ⁊ dicunt lacus ⁊ stagna. Lacus est receptaculũ in quo aqua retinetur. nec miscet fluctibus. ut lacus asphalti. ut lacus benac⁹ ⁊ lari⁹. ⁊ cęteri q̃s greci limen. id est stagnos vocant. Nã fontes labunt in fluuijs. flumina in freta discurrũt. Lacus stat ĩ loco nec pfluit. ⁊ dictus lac⁹ quasi aquę loc⁹. Lac⁹ asphalti idẽ. ⁊ mare mortuũ vocatũ. pter ꝙ nihil gignit viuũ. nihil recipit ex genere viuẽtiũ. Nã neq; pisces habet neq; assuetas aq̃s ⁊ lętas mergendi vsu patitur aues. ſ ⁊ quęcũq; viuẽtia mergenda tẽtaueris quacũq; arte. dimersa statim resiliũt. ⁊ q̃uis vehemẽter illisa cõfestim excutiũt. ſ neq; vẽtis mouet. resistẽte turbinib⁹ bitumine. q̃ aqua oĩs stagnat: neq; nauigatiõis patiens ẽ. q: oĩa vita carentia in pfundũ mergunt. nec materiã vllam sustinet nisi quę bitumine illustrat. Lucernam accensam ferũt supnatare. extincto demergi luĩc. Hoc ⁊ mare salinarũ dicit. siue lac⁹ asphalti. id ẽ bituminis. ⁊ ẽ in iudęa int' hiericho ⁊ çoaran. Lõgitudo ei⁹ vsq; ad çoaras arabię dirigit stadijs septingentis octoginta. Latitudo stadijs centũ q̃nquaginta vsq; ad vicinia sodomoꝝ. Lacus tiberiadis ab oppido tiberiade vocat⁹. quod quondã herodes in honorẽ tiberij cesaris condidit. Est aũt in iudęa oĩb⁹ lacis salubrior. ⁊ ad sanitatem corpoꝝ quodãmodo efficatior. Genesar lacus amplissim⁹ in iudęa longitudine centũ quadraginta extendit stadijs. latitudine q̃draginta. diffundit crispantib⁹ aquis. aurã nõ ventis. ſ de seipso sibi excreans. Unde ⁊ genesar dicit greco vocabulo q̃si generãs sibi aurã. Deniq; p diffusiora spacia lacus frequentib⁹ auris spirantib⁹ agitat. Unde ⁊ purior haust⁹ eius ⁊ ad potandũ dulcis ⁊ habilis. Benacus lac⁹ italię in venetia. de q̃ fluuius nascit minci⁹. qui lacus magnitudine sui tempestates imitat marinas. Lucrin⁹ ⁊ auernus lacus cãpanię sũt. Lucrin⁹ aũt dict⁹. q: olim pp̃ copiã pisciũ vectigalia magna pstabat. Auern⁹ aũt lac⁹ vocatus ꝙ aues ibi supuolitare nõ possint. Nã antea siluaꝝ densitate sic ambiebat. ut exalantes inde per angustias aquę sulphurcę fetor grauissimus supuolantes aues alitu suo necaret. Quã rem augustus cęsar intelligẽs deiectis siluis. ex pestilentib⁹ amęna reddidit loca. Lacus aũt idẽ ⁊ stagnũ vbi imẽsa aqua cõuenit. Nam dictũ est stagnũ ab eo ꝙ illic aq̃ stet nec decurrat.

De abysso Cap. xx.

[A]Byssus pfunditas ẽ aquaꝝ impenetrabilis: siue speluncę aquaꝝ latẽtiũ. de quibus fontes ⁊ flumina pcedũt. uel quę occulte subtereũt. vnde ⁊ abyssus dictus: Nã oẽs aquas siue torrentes p occultas venas ad matricem abyssum reuertũtur. Fluct⁹ dicti ꝙ flatib⁹ fiant. Uentorũ enim impulsu agitatę aquę fluctuant. Aqua est statiua ⁊ sine motu ęqualis. Unda ṽo eminens liquor qui semp ĩ motu ẽ. Lucreti⁹: Aereas vndas. id est motus ⁊ corp⁹ illud qd refluctuat. Nã nec vnda p se aqua est. ſ aqua ĩ motu quodã ⁊ agitatione. quasi abeundo ⁊ redeũdo vnda vocata. Latex pprie liquor fontis ẽ. ⁊ dict⁹ latex ꝙ in venis terrę lateat. Gutta est quę stat. stilla quę cadit. Hinc ⁊ stillicidiũ. quasi stilla cadens. Stiria eni grecũ ẽ. id est gutta. inde fit diminutiuũ ut dicam⁹ stilla. Dũ aũt stat aut pendet de tectis uel arboribus. quasi glutinosa gutta est. dum ceciderit stilla est. Spuma dicta ab eo ꝙ spuat. sordes eni sũt vndaꝝ. vñ ⁊ mustũ. ⁊ ea quę coquũtur spuma purgant. Hinc ⁊ sputũ.

De fluminibus Cap. xxi.

[F]Luuius est perennis aquarũ decursus. a fluendo ppetim dictus. Proprie aũt flumẽ ipsa aqua. fluuius. cursus aquę. Prius autẽ flumen ꝙ fluuius. id est prior aqua ꝙ decursus. Duo sũt fluminũ genera. vnũ torrẽs. alterum viuũ. de quo Uirgili⁹: Donec me flumine viuo abluero. Torrens ẽ aqua veniens cũ impetu. Dictus aũt torrẽs. q: pluuia crescit. siccitate torrescit. id est arescit. de q̃ Pacuui⁹: Flãmeo vapore torrẽs torret. cui greci ab hyeme nomen dederunt. nos ab estate. illi a tpe quo arescit. nos a tẽpore quo siccat. Amnis fluuius ẽ nemore ac frondibus redimit⁹. ⁊ ex ipsa amęnitate amnis vocat. Decursus pprie finis cursus siue aquarum sit seu

quarūlibet rerū. Riui dicti φ deriuent ad irrigan dū id ē ad inducēdū aq̄s i agris. Nā irrigare inducere ē. Gurges ꝓprie locus altus in flumine. Puteus est locus defossus ex quo haurit aq̄ a potatiōe dictus. Fons caput ē aquę nascētis q̄si aq̄s fundēs Quidā aūt fluuiorū ꝓprijs ex causis noia accepe rūt ex quibus nōnulli notādi sūt q̄ in historijs celebres memorant. Geon fluuius de paradiso exiens atq̄ vniuersam ethiopiā cingens vocatur hoc noie φ incremēto suę inundationis terrā ęgypti irrigет. Ge enī gręce latine terrā significat. Hic apud ęgyptios nilus vocat. ꝓpter limū quē trahit qui efficit fęcunditatem. Unde & nilus dictus est q̄si νέα ἰλύς. Nam antea nilus latine melo dicebatur. Apparet aūt in nilide lacu de quo in meridiē versus excipit ęgypto vbi aquilonis flatibus repercussus aq̄s retro luctantibus intumescit. & inundationē ęgypti facit. Ganges fluuius quē phison sancta scriptura cognominat exiens de paradiso pergit ad indię regiōes. Dicitur aūt phison id ē caterua q: x. fluminibus magnis sibi adiūctis impletur & efficitur vnus. Ganges aūt vocatus a rege gāgaro indię. Fert aūt nili modo exaltari & sup oriens tras erūpere. Tigris fluuius mesopotamię de paradiso exurgēs & pgēs cōtra assyrios. & post multos circuitus in mare mortuū influēs. Uocatur autē hoc noie ꝓpter velocitatē instar bestię tigridis nimia pnicitate currētis. Euphrates fluuius mesopotamię de paradiso exurgēs copiosissimus gēmis q̄ p mediā babyloniā influit hic a frugibus uel ab vbertate nomē accepit. Nam hebraice euphrata fertilitas interptat. Mesopotamiā etenī i q̄busdam locis ita irrigat sicut & nilus alexandriam. Salustius aūt auctor certissimus asserit tigrin & euphraten vno fonte manare in armenia q̄ p diuisa euntes longius diuidunt spacio medio derelicto multorū miliū quę tn̄ terra quę ab ipsis ambit mesopotamia dicit. Ex q̄ Hieronymus animaduertit aliter de paradisi fluminibus intelligendū. Indus fluuius orientis q̄ rubro mari accipit. Istaspes fuit medorū rex antiquissimus ex quo amnis orientis nomen accepit qui nūc idaspes dicit de quo Lucanus. Qua medus idaspes Accedūt pelago phebi surgentis ab igne iam ꝓpior φ psis erā. Qui dū sit fluuius psarū dicit tn̄ contra orientē decurrere. Araris fluuius germanię. De quo Uirgilius: Aut ararim parthus bibet aut germania tigrim. Currit enī p parthiā & assyriā. Bactrus fluuius orientis a rege bactro vocatus fert a quo & bactriani & vrbs eorū. Coaspis fluuius psarū vocatus eorū lingua φ mirā aquę dulcedinē habeat adeo ut psici reges q̄diu inter ripas psidis fuerint sibi ex eo pocula vendicarint. Ex hoc amne quidā cydnū cilicię fluuiū deriuari existimāt. Araris amnis armenię q̄ ab vno monte cum euphrate diuisa specie oritur dictus φ rapacitate cūcta ꝓsternat. Unde & cū alexander eū transgredi vellet ponte fabricato tanta vi inundauit ut pontē dirueret. Hic breuibus intuallis ab euphrate ortu caput tollit ac deinde caspiū fert i mare. Fluuius syrię q̄ vocat orontes iuxta antiochię muros decurrēs q̄ a solis ortu oriens nō longe ab vrbe mari condit quem de originis suę tractu oriente veteres latine appellauerūt. Cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus & cephyris assidue ibi spirantibus tota ciuitas momentis ꝓpe oibus refrigerat. Iordanis iudeę fluuius a duobus fontibus noiat quorū alt vocat ior alt dan His igit ꝓcul a se distantibus in vnū alueū federatis iordanis deinceps appellat. Nascitur aūt sub libano monte & diuidit iudęā & arabiā q̄ per multos circuitus iuxta hiericho in mare mortuum influit. Eusis caucasceis montibus fusus cū pluribus alijs in euxinū se pręcipitat mare. vnde & nuncupat. Cydnus amnis cilicię a tauro monte ꝓgrediens mirā aquarū habēs suauitatē. & q: quicquid candidū est cydnū gentili lingua syri dicūt. Unde amni huic nomen datum quia tumet estate q̄n niues soluūt reliquis anni tpibus tenuis ē & quietus Ilas fluuius asię. Pactolus fluuius asię harenas aureas trahēs de q̄ Uirgilius: Pactolusq̄ irrigat auro. quē p aurato fluore alij chrysorroā vocāt. Erinus fluuius asię q̄ smyrneos secat cāpos. & ipse fluctibus aureis & harenis plenus. a q̄ & smyrna vocata ē. Meander amnis asię flexuosus q̄ recurrētibus ripis in asiā & ioniā pręcipitat i sinū q̄ miletū diuidit & prienē. Meander aūt vocatus φ sit flexuosus & nūq̄ currat rectus. De quo Ouidius: Quiq̄ recuruatus ludit męander in vndis. Tanus fuit rex scytharū primus a quo tanais fert fluuius nūcupatus q̄ ex riphęis siluis veniēs dirimit europā ab asia inter duas mūdi ptes medius currens atq̄ i pontū fluēs. Inachus achaię amnis argolicos irrigans cāpos quē rex inachus a se nominauit qui exordiū argiuę gēti primus dedit. Ibi est & erymanthus ab erymantho mōte dimissus Padus italię fluuius a iugis alpium fusus ex tribus fontibus orit ex quibus vni vocabulū ē padus q̄ diffusus in modū stagni amnē sinu dirigit. a quo & padus ē nūcupatus. Hic a grecis eridanus cognoiat ab eridano solis filio quē phętōtē dicūt q̄ fulmine pcussus i eodē fluuio deiectus ē & extinctus. Auget aūt ex ortu canis liquescentibus niuibus. & cū accessione. xxx. fluminū circa rauennā in adriaticū mare defert. Tyberis italię fluuius a tyberino rege albanorū dicit appellatus q̄ i hūc fluuiū cecidit. & de exitu suo nomē dedit. Nā ātea albola antiquū nomē a colore habuit φ niuibus albus fit. Ipse ē aūt tybris qui & tyberis ꝗ tyberis i quotidiano sermone tybris i vsu dicit. Danubius germanię fluuius vocari fertur a niuiū copia quibus magis auget. Iste ē qui i europa plus oibus famā habet. Idē & ister q: dū p innumeras vadit gentes mutat & nomē. & maiores sibi ambiendo colligit vires. Orit a germanicis iugibus & occidentalibus partibus barbarorū pergēs ꝯtra orientē sexaginta in se fluuios recipit. septē ostijs in pontū influit.

Rhodan⁹ gallię fluui⁹ ab oppido rhodo cognominatus ē quē coloni rhodioꝝ vocauerūt·qui rapido concit⁹ cursu·tyrrheni ęq̄ris freta scindēs·nō modicū sepe nauigantiū facit piculū·dū int̄ se maris fluctus ⁊ amnis fluēta decertāt. Rhen⁹ a rhodani societate fertur vocat⁹·q̄m cum eodē ex vna pūintia oriť. Est āt germanię fluui⁹ int̄ tres europę maximos fluuios cōputat⁹·q̄ a iugo alpiū vsq₃ in oceani pfunda cursus suos dirigit. Iberus amnis q̄ quondā toti⁹ hispanię nomē dedit. Mini⁹ fluui⁹ gallicię nomē a colore pigmēti sumpsit·qui i eo plurim⁹ inueniť. Durius a grecis q̄si doric⁹ cognominat⁹. Tagū fluuiū carthago hispanię nuncupauit·ex q̄ ortus pcedit·fluui⁹ arenis auriferis copiosus. ⁊ ob h̄ cęteris fluuijs hispaniaꝝ prelat⁹. Bethys fluui⁹·q̄ ⁊ bethycę puīcię nomē dedit·de q̄ Martialis; Bethys oliuifera crinē redimite corona·aurea qui nitidis vellera tingis aq̄s. eo q̄ ibi lanę pulchro colore tinguñt Bethys aūt dict⁹ eo q̄ humili solo decurrat. Bethyn eni greci humile uel mersū vocant. Quędā aūt flumina i diluuio soluta molę terrarū pręclusa sūt·quędam ṽo quę non erant abyssi tūc pręruptis meatibus eruperunt.

De diluuijs Cap. XXII.

Diluuiū dictū q̄ aquarū clade oīa quę inundauerit deleat. Primū diluuiū extitit sub noe·quādo hominū scelerib⁹ offens⁹ omnipotēs·toto orbe cōtecto·deletis cūctis·vnū spaciū celi fuit ac pelagi. Cuius hacten⁹ indicium videm⁹ in lapidibus quos in remotis montibus conchis ⁊ ostreis cōcreros·sepe etiā cauatos aq̄s videre solem⁹. Secundū diluuiū fuit i achaia·iacob patriarchę. ⁊ ogigi tēporib⁹·q̄ eleusine cōditor ⁊ rex fuit·nomēq₃ loco ⁊ tpi dedit. Tertiū diluuiū i thessalia moysi uel amphitionis tpib⁹ fuit q̄ terti⁹ post cecropē regnauit·cui⁹ tpib⁹ aquaꝝ illuuies maiorē ptē ppl'orū thessalię absūpsit·paucis p refugia montiū liberatis·maxime in monte parnaso·in cui⁹ circuitu deucalion tūc regno potiebať·qui tūc ad se ratibus cōfugiētes susceptos p gemina parnasi iuga fouit ⁊ aluit. A quo pprerea genus hoiu₃ grecoꝝ fabulę ex lapidib⁹ reparatū ferūt pter hominū insitā cordis duritiā·sed ⁊ flumina cū insolitis aucta imbrib⁹ vltra cōsuetudinem uel diuturnitatē uel magnitudinē redūdant multaq₃ psternūt ⁊ ipsa diluuiū dicūť. Sciendum autem flumina cū supra modū crescūt·nō tm̄ ad presens inferre damna·sed etiam ⁊ aliqua significare futura.

Incipit liber quartusdecimus

De terra Cap. I.

Terra est in media mūdi regione posita omnib⁹ partibus cęli i modum centri equali interuallo consistens; quę singulari numero totū orbē significat·plurali ṽo singulas partes·cuius nomina diuersa dat ratio. Nam terra dicta a supiori parte q̄ teriť·hum⁹ ab inferiori uľ humida t'ra·ut sub mari·tellus aūt q: fructus ei⁹ tollimus. hęc ⁊ ops dicta·eo q̄ opē fert frugibus Eadem ⁊ arua ab arādo ⁊ colendo vocata. Proprie āt terra ad distinctionē aquę arida nūcupať. sicut scriptura ait. Q̄ vocauit deus terrā aridā Naturalis enim pprietas siccitas est terris. Nā ut humida sit hoc aquaꝝ affinitate sortitur. Cuius motū alij dicunt ventū esse in concauis eius q̄ motus eam mouet. Salustius; Uenti per caua terrę precipitati rupti aliquot montes tumuliq₃ sedere. Alij aquam dicunt generalē in terris moueri ⁊ eas simul concutere·sicut vas·ut dicit Lucret⁹. Alij σφοrροει/\ñ terrā vocant·cui⁹ plęrūq₃ latentes ruinę supposita cuncta concutiunt. Terrę quoq₃ hiatus aut motu aquę iferioris fit·aut crebris tonitruis·aut de concauis terrę erūpentibus ventis.

De orbe Cap. II.

Orbis a rotunditate circuli dict⁹·q: sicut rota ē. Unde breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Undiq₃ enim occanus circūfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est autem trifarie. Ex quibus vna pars asia·altera europa·tertia africa quę ⁊ libya nūcupatur. Quas tres partes orbis veteres nō ęqualiť diuiserūt. Nā asia a meridie p orīētē vsq₃ ad septētrionem puenit. europa ṽo a septētrione vsq₃ ad occidentem·atq₃ inde africa ab occidente vsq₃ ad meridiē. Unde euidenť orbē dimidiū duę tenent europa ⁊ africa. aliū ṽo dimidiū sola asia. ħ ideo istę duę partes factę sūt·quia inter vtrāq₃ ab oceano mare magnū ingreditur·qd̄ eas intersecat. Quapropter si i duas partes orientis ⁊ occidentis orbem diuidas·asia erit in vna·in altera ṽo europa ⁊ africa.

De asia et partibus eius Cap. iii.

Asia ex noīe cuiusdā mulieris est appellata·que apud antiquos imperium tenuit orientis. Hec i tertia orbis parte dispo/sita·ab oriēte ortu solis·a meridie oceano·ab oc/ciduo nostro mari finit·a septēptrione meotide lacu et tanai fluuio terminat. Habet aūt puinti/as multas et regiones·quaꝝ breuiter noīa et situs expediā·sumpto initio a paradiso. Paradisus ē locus in orientis partib⁹ cōstitut⁹·cui⁹ vocabulū ex greco in latinū vertit hortus. Porro hebraice eden dicit·qd in nostra lingua delitie interp̄tat. qd vtrūqꝫ iunctū facit hortū delitiaꝝ. Est eni oī genere ligni et pomiferaꝝ arborū consit⁹· habēs etiā lignū vite. Non ibi frigus·nō estas· ꝫ ppe/tua aeris tēperies. E cui⁹ medio fons prumpens totū nemꝰ irrigat·diuiditurqꝫ i quattuor nascen/tia flumina·cui⁹ loci post peccatū hominis adit⁹ interclusus ē. Septus ē eni vndiqꝫ romphea flā/mea·id est muro igneo accinct⁹·ita ut eius cū celo pene iungat incēdiū. Cherubin quoqꝫ·id ē an/geloꝝ presidium arcendis spiritibus malis super romphee flagrātia ordinatū ē ut homines flāme angelos ꝟo malos angeli boni submoueāt·necui carni uel spūi transgressionis adit⁹ paradisi pa/teat. India vocata ab indo flumine quo ex parte occidentali claudit. Hec a meridiano mari por/recta vsqꝫ ad ortum solis. et a septētrione vsqꝫ ad montē caucasū puenit· habens gentes multas et oppida·insulā qꝫ taprobane gemmis et elephātis refertam·crysam et argyre auro argētoqꝫ fecun/das·vtilem qꝫ arboribus folijs nunꝙ carentem. Habet et fluuios gangen et nidan et ypanē illu/strantes indos. Terra indie fauonij spū salu/berrima i anno bis mittit fruges·vicē hyemis et estatis ethereas patit. Gignit autē tincti coloris hoīes·elephātes ingētes·monoceron bestiā·psi/tacum auē·hebenū qꝫ lignū. et cinnamū. et piper· et calamū aromaticum. Mittit et ebur·lapides qꝫ preciosos·berillos chrysopassos et adamātē·car/bunculos·liguites·margaritas. et vniones quib⁹ nobiliū feminarū ardet ambitio. Ibi sūt et mon/tes aurei quos adire pter dracones et gryphas. et imensoꝝ hoiuꝫ monstra impossibile est. Parthia ab indie finib⁹ vsqꝫ ad mesopotamiā generaliter noīatur. Propter inuictā eni virtutē parthorum et assyria et reliq̄ pxime regiones eius nomen traxerunt. Sunt eni in ea aracusa·parthia·assy/ria·media. et psida·que regiones inuicē sibi cōiun/cte·initiū ab indo flumine sumūt· tigri claudūtur locis montuosis et asperiorib⁹ site· habentes flu/uios hidaspen et ararim. Sūt eni inter se finib⁹ suis discrete·nomina a pprijs auctorib⁹ ita trahen/tes. Aracusa ab oppido suo nūcupata. Parthiā parthi ab scythia venientes occupauerūt·eāqꝫ ex suo nomine vocauerūt. Huius a meridie rubrum mare est·a septētrione hyrcanū saltū·ab occiduo solis plaga media. Regna in ea decē et octo sunt porrecta a caspio littore vsqꝫ ad terras scythaꝝ. Assyria vocata ab assur filio sem·qui eam regio/nem post diluuium primus incoluit. Hec ab ortu indiam·a meridie mediam tangit·ab occiduo ti/grim·a septētrione montem caucasum· vbi porte caspie sunt. In hac regione primus inuentus est vsus purpure. Inde primum criniū et corpoꝝ vn/guenta venerunt. et odores quib⁹ romanorū atqꝫ grecorum effluxit luxuria. Media et psida a regi/bus medo et perso cognominate·qui eas prouin/cias bellando aggressi sunt. Ex quibus media ab occasu transuersa parthia regna amplectit·a se/ptētrione armenia circūdatur·ab ortu caspios vi/det·a meridie persidam. Huius terra medicā ar/borem gignit·quam alia regio minime parturit. Sūt aūt medie due·maior et minor. Persida ten/dens ab ortu vsqꝫ ad indos·ab occasu rubrū ma/re habet. ab aquilone ꝟo mediam tangit· ab au/stro armeniam que perside annectitur·quibus est susa oppidum nobilissimū. In persida primū orta est ars magica ad quā nemroth gigas post con/fusionem linguarum abijt·ibiqꝫ psas ignē colere docuit. Nam omnes in illis partib⁹ solem colunt qui ipsorū lingua el dicitur. Mesopotamia gre/cam etymologiā possidet·ꝙ duobus fluuijs am/biatur. Nam ab oriente tigrim habet· ab occi/duo eufraten. incipit autē a septētrione int̄ mon/tem taurum et caucasum· cuius a meridie sequi/tur babylonia·deinde chaldea·nouissime arabia. Eodemon babylonie regionis caput· babylon vrbs ē· a quo nūcupata est·tam nobilis ut chal/dea et assyria et mesopotamia in eius nomen ali/quando transierunt. Arabia appellata·id est sa/cra. Hoc enim significare interpretatur· eo ꝙ sit regio thurifera odores creans. Hinc eam greci eodemon·nostri beatam nominauerunt. In cui⁹ saltib⁹ et myrrha et cinamomū prouenit. Ibi na/scitur auis fenix. sardonix gemma. et hiris melo/cides et pedorata ibi inuenitur. Ipsa est et saba appellata a filio chus qui nuncupatus est saba. Hec autem angusto terre tractu ad orientē ver/sus ad psicum sinum extenditur·cuius septētrio/nalia chaldea claudit·occasū sinus arabic⁹. Sy/riam syrus quidā perhibetur indigena a suo vo/cabulo nuncupasse. Hec ab oriente fluuio eufrate ab occasu mari nostro et egypto terminatur·ha/bens a septentrione armeniam et cappadociam·a meridie sinum arabicum. Situs eius porrect⁹ in imensam longitudinē·in lato angustior. Habet aūt in se puintias comagenā·pheniciam. et pale/stinā·cuius pars est iudea absqꝫ saracenis et na/batheis. Comagena prima puintia syrie a voca/bulo comage vrbis nūcupata·que quondam ibi metropolis habebat. Hui⁹ ē a septētriōe cappa/docia·ab ortu mesopotamia·a meridie syria·ab occasu mare magnū. Phenix cadmi frat̄ de the/bis egyptioꝝ i syriā pfectus apud sidonē regna/uit·eāqꝫ puintiā ex suo noīe pheniciā appellauit.

saba

Ipsa ē vbi est tyrus ad quā Esaias loquit̄. Habet aūt ab oriente arabiā·a meridie mare rubrū. Palestina puīcia philistim vrbem metropolim habuit·quę nunc dicitur ascalon·ex qua ciuitate oīs circa eam regio palestina est nūcupata. Huiꝰ ab oriēte mare rubrū occurrit·a meridiano latere iudea excipitur·a septētrionali plaga tyriorū finibus claudit̄·ab occasu egyptio limite terminatur. Iudea regio palestinę·ex noīe iudę appellata ex cuiꝰ tribu reges habuit. Hęc prius chanaan dicta ē·a filio cham·siue a decē chananeorū gentibꝰ·qbꝰ expulsis·eandē trā iudei possederunt. Initiū longitudinis eius a vico arsa vsqꝫ ad vicū iuliadem porrigitur·in quo iudeorū pariter ac tyriorū coīs habitatio ē. Latitudo aūt eiꝰ a mōte libani vsqꝫ ad tyberiadis lacū extendit̄. In medio autē iudeę ciuitas hierosolyma ē·quasi vmbilicus regionis totius terrę·variarū opū diues·frugibꝰ fertilis·aquis illustris· opima balsamis. Unde ꝑm elemētorū gratiā estimauerūt iudei eā promissam patribꝰ terrā fluentē lacte ꝛ melle·cū hinc illis dei resurrectionis prerogatiuā polliceret̄. Samaria regio palestinę·ab oppido quodā nomen accepit·qđ vocabat̄ samaria·ciuitas quōdā regalis i isrl'·quę nūc ab augusti noīe sebastia nuncupat̄. Hęc regio inter iudeā ꝛ galileā media iacet· incipiēs a vico cui nomē est eleas·deficiēs in terra acrabato. Situs eiꝰ natura cōsimilis·nec vllo differens a iudea. Galilea regio palestinę vocata ꝙ gignat candidiores hoīes ꝙ̄ palestina. Hęc aūt duplex ē·superior ꝛ iferior·sibi tn̄ cōnexę: syrię ꝛ phenici adherentes. Terra earū opima ꝛ ferax.ꝛ fructibus satis fecūda. Pentapolis regio in cōfinio arabię ꝛ palestinę sita·dicta a qnqꝫ ciuitatibꝰ impiorum quę celesti igne consūptę sūt.terra ampliꝰ a hierosolymis olim vberrima·nunc aūt deserta atqꝫ exusta. Nam pro scelere incolarū de celo descendit ignis·q̄ regionē illā in cineres eternos dissoluit. Cuius vmbra quędam ꝛ species in fauillis ꝛ arboribus ipsis etiā adhuc videt̄. Nascunt̄ eni ibi poma virētia sub tāta specie maturitatis·ut edēdi desideriū gignant.si carpas fatescunt ac resoluūt̄ in cinerē. fumūqꝫ exalant·quasi adhuc ardeant. Nabathea regio a nabaioth filio ismahel nūcupata. Iacet aūt int̄ iudeam ꝛ arabiā.ꝛ surgēs ab eufrate in mare rubrū porrigit̄.ꝛ est pars arabię. Egyptus quę prius aeria dicebat̄·ab egypto danai fratre postea ibi regnāte nomen accepit. Hęc ab oriente syrię ac rubro mari cōiuncta· ab occasu libyā habet·a septētrione mare magnū·a meridie ṽo introrsus recedit·ptēdēs vsqꝫ ad ethiopes·regio celi imbribus insueta ꝛ pluuiarū ignara. Nilus solus eam circūfluens irrigat.ꝛ iundatione sua fecundat. Unde ꝛ ferax frugibꝰ multam partem terrarū frumēto alit·ceterorū quoqꝫ negociorū adeo copiosa·ut impleat necessarijs mercibꝰ etiam orbē terrarū. Finis egypti canopea·a canope menelai gubernatore sepulto in ea insula quę libye ꝑncipiū.ꝛ ostium nili facit. Seres oppidum orientis a quo ꝛ genus sericū ꝛ regio nūcupata ē. Hęc a scythico oceano ꝛ mari caspio ad oceanū orientalē inflectit̄·nobilibꝰ frondibꝰ fertilis·a qbꝰ vellera decerpuntur quę ceterarū gentiū seres ad vsū vestiū vendūt. Bactrię regioni ꝓprius amnis bactros vocabulū dedit. Partes eiꝰ quę plenę sūt ꝓpaginis·iugis ambiūt̄·quę aduersę sūt·indi fluuij fontibꝰ termināt̄. Reliqua includit occus fluuius. Mittit bactria fortissimos camelos nūqꝫ attererētes pedes. Scythia sicut ꝛ gotthia·a magog filio iafeth fert̄ cognominata·cuiꝰ terra olim ingens fuit. Nam ab oriēte india·a septētrione ꝑ paludes meotides inter danubiū ꝛ oceanū vsqꝫ ad germanię fines porrigebat̄. Postea ṽo minor effecta a dextra orientis parte·qua oceanꝰ syricꝰ tēdit vsqꝫ ad mare caspiū qđ ē ad occasū·de hinc a meridie vsqꝫ ad caucasi iugū deducta ē.cui subiacet hyrcania ab occasu habēs parit̄ gētes multas·ꝓpter terrarū infecunditatē late vagātes. Ex quibꝰ quedā agros incoluut·quedā portētuosę ac truces· carnibꝰ humanis ꝛ eorū sanguine viuūt. Scythię plures trę sūt locupletes·ihabitabiles tamē plures. Nā dū i plerisqꝫ locis auro ꝛ gemmis affluāt·gryphorū imanitate accessus hominū rarus ē. Smaragdis aūt optimis hęc patria est. Cianeus quoqꝫ lapis ꝛ crystallꝰ purissimꝰ scythię est. Habet ꝛ flumina magna oscorū phasidē atqꝫ araxen. Hyrcania dicta a silua hyrcana·quę scythię subiacet·habens ab oriente mare caspium· a meridie armeniā·a septētrione albaniā·ab occasu hiberiā. Est autē siluis aspera·copiosa imanibus feris·tigribus·pantherisqꝫ ac pardis. De q̄ Uirgiliꝰ: Hyrcanęqꝫ admorūt vbera tigres. Albania a colore populi nūcupata·eo ꝙ albo crine nascant̄. Hęc ab oriente sub mari caspio surgēs per ora oceani septētrionalis vsqꝫ ad meotides paludes ꝑ deserta ꝛ inculta extēdit̄. Huic terrę canes ingentes sunt·tanteqꝫ ferocitatis ut tauros premant·leones perimant. Armenia nuncupata·ab armeno iasonis thessali comite·q̄ amisso rege iasone collecta multitudine eiꝰ q̄ passim vagabatur armeniā cepit.ꝛ ex suo noie nuncupauit. Sita ē aūt īter taurū ꝛ caucasū·a cappadocia vsqꝫ ad caspiū mare ꝓtensa·habēs a septētrione ceraunios montes·ex cuius collibus tigris fluuꝰ nascit̄.ꝛ in cuius montibꝰ archa post diluuiū resedisse ꝑhibetur. Duplex ē aūt armenia·superior ꝛ inferior· sicut duę pannonię. Hiberia regio asię ē ꝓpe pontū armenię iūcta. In hac herbę tincturę vtiles nascūt̄. Cappadociā vrbs ꝓpria nominauit. Hęc i capite syrię sita ab oriēte armeniā tangit·ab occasu asiā minorē· ab aqlone mare cimmericū.ꝛ themiscirios campos quos habuere amaçones.a meridie ṽo taurum montem·cui subiacet cilicia ꝛ isauria vsqꝫ ad cilicū sinū qui spectat cōtra insulā cyprū. Terra eiꝰ añ alias nutrix equorū. Halys amnis ꝑ eam fluit·q̄ quondā lydię regna diuisūtir a psis.

De Sogdoma igne absumptu

Nabathea

Aegyptꝰ

Canopus

Asia minor ab oriēte cappadocia cingit᷑·ab aliis partib⁹ vndiq; mari circūdat᷑. Nā a septētrione pontū euxinū habet·ab occasu ꝓpontidē·a meridie egyptiū mare. Habet ꝓuītias·bithyniā·phrygiam·galatiā·lydiā·cariā·pamphyliā.⁊ isauriā lyciā·atq; ciliciā. Prima asię minoris bithynia i ponti exordio ad solis orientis partem·aduersa thracię iacet·multis antea nominibus appellata. Nā prius bebrytia dicta·deinde mygdonia·mox a bithyno rege bithynia nūcupata. Ipsa ē ⁊ maior phrygia. Nicomedia vrbs i ea ē·vbi hannibal fugiens veneni haustu animā expirauit. Galatia dicta a priscis galloꝝ gentibus a quib⁹ extitit occupata. Nā galli in auxilium a rege bithynię euocati·regnū cum eo pacta victoria diuiserūt sicq; deinde grecis admixti·primū gallogręci·nūc ex antiquo galloꝝ noīe galathę dicunt᷑.⁊ eoꝝ regio gallacia nūcupat᷑. Phrygia dicta a phrygia cecropis filia. Hęc ⁊ dardania a dardano iouis filio dicta. De q̄ Homerus ait: Quē primū genuit cęlesti iupiter arce. Hic enim ꝑfectus de corintho ciuitate primus venit i phrygiā. Est aūt regio troadis supiecta ab aquilonis parte galatię·a meridiana vicina ē lycaonię·ab oriēte lydię adhęret·ab occidēte hellesponto mari terminat᷑. Hui⁹ regio troia ē quā ex suo noīe appellauit tros troianoꝝ rex ganymedis pater. Duę sūt aūt phrygię·maior ⁊ minor. Maior phrygia smyrnā habet. Minor vo iliū·lycaoniā. Cariā herin⁹ fluuius discernit a phrygia. Lydia sedes antiq regū quā pactoli vnda extulit in diuitias torrentibus aureis. Hęc antea meonia dicebat᷑. Quę dū ꝑ breuitate duos frēs reges lydū ⁊ tyrrhenū ferre nō posset·hinc ex sorte tyrrhen⁹ cū ingenti multitudine ꝓfect⁹·loca italię occupauit.⁊ tyrrheniā nominauit. Lydia aūt a lydo regis fratre qui i prouintia remāserat·cognoīata ē. Cōiūgit᷑ aūt ab occidēte minori phrygię·ab ortu smyrnā vrbē habet·quā melas fluuius cingit. Cui⁹ cāpos pactolus ⁊ herin⁹ circūfluūt·harenis aureis ditissimi. Isauria ex situ loci ꝓhibet᷑ cognoīata·ꝙ vndiq; apta aurarū flatibus pateat. Metropolim vrbē seleuciā habet. Cilicia a cilice quodā nomen traxit·quē ortū fenice dicūt·antiquiorēq; ioue fuisse asserunt. Plurima iacet campis·recipiēs ab occiduo lyciā·a meridie mare persicū·a tergo mōtis tauri iuga. Hāc cydnus amnis interfecat. matrē vrbiū habet tarsum. In ea ⁊ corycus oppidū est. vnde crocum plurimū ⁊ optimū venit·spiramine flagranti⁹.⁊ colore pulchrius auro. Lycia nūcupata·ꝙ ab oriente adiūcta cilicię sit. Nam habet ab ortu ciliciā·ab occasu ⁊ meridie mare·a septētriōe cariā. Ibi est mons chimera qui nocturnis ęstibus ignem exhalat·sicut in sicilia ętna ⁊ vesuuius in campania.

De europa Cap.IIII.

POst asiam ad europā stilum vertimus. Europa quippe agenoris regis libyę filia fuit·quā iouis ab africa raptā cretā aduexit ⁊ tertiā partē orbis ex ei⁹ noīe appellauit. Iste aūt ē agenor libyę fili⁹ ex q̄ ⁊ libya id est africa fert᷑ cognominata. Unde apparet prius libyā accepisse vocabulum·postea europam. Europa autē i tertiam partē orbis diuisa incipit a flumine tanais descendens ab occasu per septētrionalē oceanum vsq; in fines hispanię cui⁹ pars orientalis ⁊ meridiana a ponto cōsurgens tota mari magno cōiungit᷑.⁊ in insulis gadibus finit᷑. Prima europę regio scythia inferior·quę a męotidis paludibus incipiens inter danubium ⁊ oceanum septētrionalem vsq; ad germaniam porrigit᷑·quę terra generaliter propter barbaras gentes quibus inhabitat᷑·barbarica dicit᷑. Hui⁹ pars prima alania ē·quę ad męotidas paludes ptingit. Post hanc dacia·vbi ⁊ gothia·deinde germania vbi plurimā partē sueui incoluerūt. Germania post scythiam inferiorē·a danubio inter rhenū fluuiū oceanūq; cōclusa·cingit᷑ a septētriōe ⁊ occasu oceano·ab ortu vo danubio·a meridie rheno flumine dirimit᷑ terra diues virū·ac populis numerosis ⁊ imanibus. Unde ⁊ ꝓpter fęcunditatē gignendoꝝ populoꝝ germania dicta est. Gignit aues hyrcanias. quaꝝ pēnę nocte plucēt. Uisontas q; feras ⁊ vrsos atq; alces parturit. Mittit ⁊ gēmas·crystallum.⁊ sucinū·callaicū q; viridē.⁊ ceraunū candidum. Duę sunt aūt germanię·supior iuxta septētrionalē oceanū·iferior iuxta rhenū. Prouintias aūt quas danubi⁹ a barbarico ad mediterraneū mare secludit·ꝑma ē mysia a messiū ꝓuētu vocata. Unde ⁊ eā veteres cereris horreū nūcupabāt. Hęc aūt ab oriente ostiis danubii iungit᷑·ab euro vo thracię·a meridie macedonię·ab occasu istrię copulat᷑. Post mysiā aūt pannonia est. Inde noricus ager frigidus ⁊ partius fructuosus. Post quē reticus ferax frugib⁹ qui excipit gallia belgicam. Thracię tyras iafeth fili⁹ veniens nomē dedisse ꝑhibet᷑. Alii a seuitia incolarū thraciam appellatam dixerūt. Huic ab oriente propontis ⁊ vrbs constantinopolis opposita est·a septētrione vero ister obtendit᷑·a meridie vo egeo mari adhęret·ab occasu macedonia illi subiacet. Cui⁹ regionē olim bessorū ꝑplus massagetę sarmatę scythę ⁊ alię plurimę nationes incoluerūt. Ampla ē eni·ideoq; plurimas continuit gentes. Hebrum fluuiū thracia fundit·qui etiā gentes barbaroꝝ plurimas tangit. Grecia a greco rege vocata·qui cunctā eā regionem regno incoluit. Sūt aūt prouintię grecię septē·quaꝝ prima ab occidente dalmatia·inde epirus·inde hellas·inde thessalia·inde macedonia·inde achaia ⁊ duę in mari creta ⁊ cyclades. Illyricus aūt generaliter omnis grecia est. Dalmatia·a delmi maxima eiusdē ꝓuincię ciuitate traxisse nomē existimat᷑. Adhęret aūt ab oriente macedonię·a septētrione mysię·ab occasu istria terminatur.a meridie vero adriatico sinu claudit᷑. Epir⁹ a pyrrho achillis filio cognoīata

cuius pars chaonia quę ante molossia dicta est a
molosso filio pyrrhi quē de andromacha habuit
Sȝ postꝗ̄ occisus ē pyrrhus orestis insidijs an/
dromachā helenus suscepit·tenuitqȝ regnū pri/
uigni qui successerat patri a quo molossia dicta ē
pars epiri: quam helenus postea a fratre chaone
quē in venatu p ignorantiā dicit' occidisse chao/
niā noīauit quasi ad solatiū fratris extincti. Hel/
las dicta a rege helline deucalionis ⁊ pyrrhę fi/
lio·a quo ⁊ priꝰ gręci hellines nūcupati sūt. Ipsa
est ⁊ attica terra atta prius dicta. Nā granꝰ qui/
dam gręcię indigena fuit·ex cuiꝰ filia attis nomi/
ne attica terra vocata est. Hęc inter macedoniam
⁊ achaiam media iacet·arcadię a septentrionali
parte coniūcta. Ipsa ē ⁊ vera gręcia·vbi fuit athe/
nas ciuitas mater liberalium litterarū ⁊ philoso/
phorū nutrix·qua nihil habuit gręcia clariꝰ atqȝ
nobilius. In ea ē ⁊ marathoniꝰ campus opiniōe
quondā prelij cruentissimꝰ. Helladis aūt duę sūt
puīntię: boetia ⁊ peloponnesꝰ. Boetia aūt dicta
hac ex causa. Dū cadmus agenoris filiꝰ europā so/
rorē a ioue raptā ex precepto genitoris quęreret
nec repiret·patris irā formidās ꝯfirmato aīo ele/
git exiliū. Nā bouis forte cōspectę secutꝰ vestigia
amplexus ē sedē vbi illa recubauerat·sicqȝ locū de
noīe bouis boetiā noīauit·vbi ⁊ thebas vrbē cō/
struxit in qua olim ciuilia bella detonuerūt. ⁊ vbi
nati sunt appollo ⁊ hercules maior ille thebanus.
Eadem est aonia vocata a fonte quodā appollini
⁊ musis consecrato qui in eadē boetia est. Pelo/
ponesus secūda ps helladis a pelope regnata atqȝ
vocata. Thessalia a thessalo rege cognominata·
quę ad meridianā plagā macedonię coniūcta est·
cuiꝰ a tergo pieria est. Multa in thessalia flumina
⁊ oppida·inter quę precipue thessalonica ⁊ thebe.
Ibi est ⁊ mons parnasus quondā appollini con/
secratꝰ. Thessalia patria achillis ⁊ origo laphi/
tharū fuit·de quibꝰ fert'·ꝙ hi primo equos frēnis
domuerint·vnde ⁊ centauri dicti sūt. In thessa/
lia primū solidi aurei facti sūt. domandorū quoqȝ
equorū vsus primū repertus est. Macedonię in ex/
ordio ab emathio rege emathię nomē erat·ꝫ ma/
cedo deucalionis maternus nepos postꝗ̄ ibi acce
pit principatū mutauit vocabulū macedoniāqȝ a
suo noīe dixit. Est autē confinis ab oriente ęgęo
mari·a meridie achaię·ab occasu dalmatię·a se/
ptētrione mysię·patria alexandri magni. ⁊ regio
aureis venis argentiqȝ opima. Lapidē quē pe/
anitē vocant ista gignit. Mons olympus in ea
est·qui excellenti vertice tantū attollit' ut in cacu/
mine eius nec nubes nec venti sentiant'. Achaia
ab acheo rege ⁊ vrbs ⁊ puīntia appellata. Hęc pe/
ne insula est. Nam absqȝ septētrionali parte qua
macedonię iungit'·vndiqȝ septa ē mari. Ab oriēte
enī habet myrtoū mare·ab euro creticū·a meri/
die ionium·ab africo ⁊ occasu cassiopas insulas·a
sola septētrionali parte macedonię uel atticę ter/
rę adiungit'. huiꝰ caput est vrbs corinthus·gręcię
decus. Inachꝰ ē achaię fluuiꝰ. Arcadia ṽo sinus
achaię est·ut platani foliū·inter ionium ⁊ ęgęum
mare exposita·quā arcas iouis ⁊ caliste filius pe/
lasgis in ditionē redactis ex suo noīe arcadiam
nūcupauit. Ipsa est ⁊ sicyonia a sicyone rege·a ꝗ
⁊ regnum sicyoniorū est dictum. Habet autē ar/
cadia fluuiū magnū erymanthū·abeston ꝗ̄ lapi/
dem·qui semel accensus nūꝗ̄ extinguit'. Candi/
dissimę etiā merulę ibi nascunt'. Pannonia ab al/
pibus apeninis est nūcupata·quibus ab italia se
cernit'. regio ṽo fort' ⁊ solo lęta duobꝰ satis acribꝰ
fluuijs·drauo sauoqȝ vallata. Coniūgit' aūt cum
norico ⁊ retia habens ab oriēte mysiam·ab euro
istriam·ab africo ṽo alpes apeninos·ab occasu
galliā belgicā·a septētrione danubij fontē uel li/
mitē·qui germaniā galliāqȝ secreuit. Istriā ister
amnis vocauit·qui eius terrā influit. Ipse est da/
nubius. Habet aūt istria a septētrione pānoniā.
Italia olim a gręcis ipsis occupata·magna gręꝰ
cia appellata est. Deinde a regis nomine saturnia
mox ⁊ latiū dicta·eo ꝙ idē saturnus a ioue sedi/
bus suis pulsus·ibi latuerit·postremo ab italo si/
culorū rege ibi regnante italia nūcupata est. Cuiꝰ
situs longitudine amplius ꝗ̄ latitudine a circio
ī eurū extēdit'·a meridie tyrrheno mari·ab aqui/
lone adriatico claudit'·ab occiduo alpiū iugis fi/
nit'· terra in omnibꝰ rebus pulcherrima·soli fer/
tilitate·pabuli vbertate gratissima. Habet lacus
venacū·auernū atqȝ lucrinum·fluuios eridanū ⁊
tyberim. ⁊ tepētes fontibus baias. Gignit gem/
mas serticen liguriū ⁊ coralliū·boam ꝗ̄ serpen/
tem·lincem ferā ⁊ diomedias aues. Italia autē ⁊
hispania idcirco hesperię dictę ꝙ gręci hespero
stella nauigent. ⁊ in italia ⁊ in hispania duę·quę
hac ratione discernunt'. Aut enī hesperiā solā di/
cis. ⁊ significas italiā·aut addis vltimā. ⁊ signi/
ficas hispaniam·q: in fine occidentis est. Tuscia
pars italię·vmbria ṽo pars tuscię. Tuscia autem
a frequentia sacrorū ⁊ thuris vocata. ἀπὸ τοῦ
θύειν. Umbria ṽo dicitur ut historię narrant eo
ꝙ tempore aquosę cladis imbribus superfuerit·
⁊ ob hoc vmbria gręce cognoīata. Est enī iugis
apenini montis sita ī parte italię iuxta meridiē.
Hetruria pars italię dicta ꝙ eiꝰ fines tendebant'
vsqȝ ad ripā tyberis·quasi ἕτερος ὅροος. Nā
ateros significat alteros oros finis vocat'. Romę
enī fines antea vnā tm̄ tyberis ripā tenebāt. Alij
hetruriā dictā ab hetrusco principe putāt. Idem
⁊ tyrrhenia a tyrrheno lydij frē·ꝗ ex sorte cū po
puli parte de meonia venit ad italiā. Hęc ē ⁊ tu/
scia·ꝫ tusciam dicere nō debemus·q: nusꝗ̄ legi/
mus. Tuscia autē a frequentia sacrificij ⁊ thuris
dicta est· ἀπὸ τοῦ θύειν. Illic ⁊ aruspicia di/
cunt' esse reperta. Apulia vbi brundusium·quam
⁊ olim secuti diomedem ducē condiderūt. Cam/
pania habet terras hyeme anni atqȝ ęstate ver/
nātes. Sol ibi mitis·temperies grata·aer purus
⁊ blandus. Gallia a candore populi nūcupata ē.

Gala eni grece lac dicit. Montes eni et rigor celi ab ea parte solis ardorē excludūt. quo fit ut candor corpor nō color et. Hanc ab oriente alpiū iuga tuentur. ab occasu oceanus includit. a meridie prerupta pyrenei. a septētriōe rheni fluenta atque germania. Cuius initium belgica. finis aquitania est. regio gleba uberi ac pabulosa. et ad usum animantiū apta. fluminibus quoque et fontibus irrigua pfusa duobus magnis rheno et rhodano fluuijs. Belgis autē ciuitas est gallie a qua belgica puintia dicta ē. Cisalpina quasi citra alpes. Transalpina id est trās alpes. contra septētrionē. Retia uero quod sit iuxta rhenū. Aquitania aūt ab obliquis aquis ligeri fluminis appellata. quia ex plurima parte terminus eius est. eāque pene in orbe cingit Hispania prius ab ibero amne iberia nuncupata. postea ab hispalo hispania cognominata est. Ipsa ē et vera hesperia ab hespero stella occidentali dicta. Sita ē aūt inter africā et galliā. a septētrione pyreneis mōtibus clausa. a reliquis partibus undique mari cōclusa. salubritate celi equalis. omniū frugum generibus fecunda. gēmarum metallorūque copijs ditissima. Interfluūt eā flumina magna bethys. mineus. iberus et tagus aurum trahēs ut pactolus. habet puintias sex: taraconensem. carthaginensem. lusitaniā. galetiam. bethycā et trans freta i regione africe tingitanā. Due sunt hispanie. citerior que in septētrionali plaga a pyreneo usque ad carthaginē porrigit. ulterior que in meridiē a celtiberis usque ad gaditanū fretum extendit. Citerior aūt et ulterior dicta. quasi citra et ultra. sed citra quasi circa terras. et ultra uel quod sit ultima. uel quod nō sit post hāc ulla hoc ē alia terra.

De libya Cap. v.

Libya dicta quod inde libs flat. hoc ē africus. Alij aiunt epaphum iouis filiū qui memphin in egypto cōdidit ex cassiota uxore procreasse filiā libyam. que postea in africa regnū possedit. Cuius ex noīe terra libya est appellata. Africam aūt nominatā quidā inde existimāt. quasi apricā quod sit aperta celo uel sole. et sine horrore frigoris. Alij dicūt africā appellari ab uno ex posteris abrahe de cethura. qui vocatus ē afer. de quo supra meminimus. Incipit aūt a finibus egypti pgens iuxta meridiē per ethiopiā. usque ad atlantē montem. A septētrionali uero parte mediterraneo mari cōiūcta claudit. et i gaditano freto finit. habēs puintias libyā cyrenensem. pentapolim. tripolim. bizantiū. carthaginē. numidiā. mauritaniā sitifensem. mauritaniā cesariensem. mauritaniā tingitanā. et circa solis ardorē ethiopiā. Libya cyrenensis i parte africe prima ē. a cyrene urbe metropoli. que est in eius finibus. nuncupata. Huic ab oriente egyptus ē. ab occasu syrtes maiores et troglodyte. a septētrione mare libycum. a meridie ethiopie et barbarorum uarie natiōes. et solitudines inaccessibiles. que etiam basiliscos serpentes creant. Pentapolis greca lingua a quinque urbibus nūcupata. id est cyrene. beronice. teutria apollonia. ptolomais: ex quibus ptolomais et beronice a regibus noīate sunt. Est aūt pentapolis libye cyrenensi adiuncta. et eius finibus deputata. Tripolitanam quoque puintiā greci lingua sua signāt de numero triū magnarum urbiū. occa. tabarce. leptis magne. hec habet ab oriēte syrtes maiores et troglodytas. a septētrione mare adriaticū ab occasu bizantiū. a meridie getulos et garamātas usque ad oceanū ethiopicum ptendentes. Bizacena regio ex duobus nobilissimis oppidis nomē sortita est. ex quibus unū adrometus vocat. alterū bizantiū. Hec sub tripoli est. patens passuū ducēta uel amplius milia. fecunda oleis. et glebis ita prepinguis ut iacta ibi semina incremēnta pene centesime frugis renascāt. Zeugis ubi carthago magna. ipsa est et vera africa inter bizantiū et numidiam sita. a septētrione mari siculo iūcta. et a meridie usque ad getulorum regionem porrecta. cuius pxima queque frugifera sunt. ulteriora aūt bestijs et serpentibus plena atque onagris magnis in deserto uagātibus. Getulia aūt africe pars mediterranea est. Numidia ab incolis passim uagantibus sic vocata. quod nullam certā haberent sedem. Nam lingua eorum incerte sedes et vage numidie dicunt. Incipit aūt a flumine amsiga et in zeugitanū limitem desinit. habens ab ortu syrtes minores. a septētrione mare quod intendit sardiniā. ab occasu mauritaniā sitifensem. a meridie ethiopum gētes regio campis prepinguis. Ubi aūt siluestris ē. feras educat. ubi iugis ardua. equos et onagros procreat. Eximio etiā marmore predicat. quod numidicū dicit. Habet urbes precipuas hypponē. regiū et susicadam. Mauritania vocata a colore populorum. Greci enim nigrum mauron vocant. Sicut eni gallia a candore populi. ita mauritania a nigredine nomen sortita est. Cuius prima puintia mauritania sitifensis est. que sitifi habuit oppidū a quo et vocabulum traxisse regio phibet. Mauritania uero cesariensis colonie cesarie ciuitas fuit et nomen puintie ex ea datū. Utraque igit sibi coniuncte ab oriente numidiā habent. a septētrione mare magnum. ab occasu flumen maluā. a meridie montem astrixim. qui discernit inter fecundā terrā et harenas iacentes. usque ad oceanū. Mauritania tingitana. a tingi metropolitana huius puintie ciuitate vocata est. Hec ultima africe exurgit a montibus septem. habens ab oriente flumē maluam. a septētrione fretū gaditanū. ab occiduo oceanum atlanticum. a meridie gaulalū gentes usque ad oceanū hesperiū perrantes. regio gignens feras simias dracones et strutiones. Olim etiam et elephantis plena fuit. quos sola nūc india parturit. Garamātis regiōis caput garama oppidum fuit. Est autē inter cyrenensem et ethiopiam. ubi est fons qui friget calore diei et calet frigore noctis. Ethiopia dicta a colore populorum quod solis vicinitas torret. Deniqꝫ vim sideris pdit

hominū colo::est enī ibi iugis ęstus. Nā quicqd eius est· sub meridiano cardine est. Circa occiduū aūt montuosa est· harenosa in medio· ad orientalem ṽo plagā deserta· cuꝰ situs ab occiduo atlantis montis ad orientē vsq; in egypti fines porrigitur· a meridie oceano· a septētrione nilo flumine claudit· plurimas habens gentes· diuerso vultu ꝛ monstruosa specie horribiles. Ferarū quoq; ꝛ serpētiū referta ē multitudine. Illic ꝗppe rhinocerota bestia. ꝛ camelopardus· basiliscus· dracones ingentes: ex quorū cerebro gēmę extrahunt. Hiacynthꝰ ꝗ̄ꝫ ꝛ chrysopassus ibi repiunt. Cinnamomū ibi colligit. Duę sūt aūt ethiopię· vna circa solis ortū· altera circa occasum in mauritania. Extra tres autē partes orbis· quarta pars trans occanum interior est in meridie· quę solis ardore nobis incognita ē· in cuꝰ finibꝰ antipodas fabulose inhabitare ꝑdunt. Proxima autem hispanię mauritania ē· deinde numidia. inde regio carthaginensis· postq; getuliā accipimus· postea ethiopiam· inde loca exusta solis ardoribus. Sciendū sane ꝙ quędam ꝓuintię primum de noīe auctoris appellatę sunt· postea a ꝓuintia gentis nomen est factū. Nā ab italo italia. ꝛ rursꝰ ab italia italus ꝛ sic vtimur ipso noīe gentis quō fuit ipsū nomē auctoris. vnde deriuatū est nomen ꝓuintię. Ex ꝗ accidit ex vno homine noīari ꝛ ciuitatē ꝛ regionē ꝛ gentē. Prouintię aūt ex causa vocabulū acceperunt. Principatus nāq; gentiū· qui ad alios reges ptinebāt· cū in ius suū romani vincendo redigerent· ꝓcul positas regiones· ꝓuintias appellauerūt. Patria autē vocata ꝙ cōmunis sit omniū qui in ea nati sunt. Terrā aūt significari ut pręiximus elementū. terras ṽo singulas partes· ut africa· italia. Eadē ꝛ loca. Nā loca ꝛ terrę spacia in orbe terrarū multas in se continēt ꝓuintias· sicut in corpe locus est pars vna multa in se continens membra· sicut ꝛ domus multa in se continens cubicula· sic terrę ꝛ loca dicunt terrarū spacia· quorū ptes sunt ꝓuintię· sicut in asia phrygia· in gallia retia· ī hispania bethyca. Nā asia locus ē: ꝓuintia asię phrygia· troia regio phrygię· iliū ciuitas troię. Itē regiones partes sūt ꝓuintiarū· quas vulgus cōuentꝰ vocat· sicut ī phrygia troia sicut in galitia cantabria asturia. A rectoribꝰ aūt regio nūcupata est· cuꝰ ptes territoria sūt. Territoriū aūt vocatū· ꝗ̄si tauritoriū: tritū bobꝰ ꝛ aratro. Antiqui enī sulco ducto ꝛ possessionū ꝛ territoriorū limites designabant.

De insulis Cap. vi.

Insulę dictę ꝙ in salo sint· id est in mari. Ex his quęq; notissimę ꝛ maximę· quas plurimi veterū solerti studio indagauerunt· notādę sūt. Britannia oceani insula interfuso mari toto orbe diuisa· a vocabulo suę gentis cognominata. Hęc aduersa galliarū parte ad prospectū hispanię sita est. Circuitꝰ eius quadragies octies. lxxv. milia. multa ꝛ magna flumina in ea· fōtes calidi· metallorū larga ꝛ varia copia· gagates lapis ibi plurimus ꝛ margaritę. Thanatos insula oceani· freto gallico a britannia ē varia tenuis separata· frumentarijs cāpis ꝛ gleba vberi. Dicta aūt thanatos· a morte serpentiū· quos dū ipsa nesciat· asportata inde terra quoquo gentiū vecta sit· angues ilico pimit. Tile vltima insula oceani inter septētrionalē ꝛ occidentalē plagam vltra britanniā a sole nomen habens. quia in ea ęstiuū solsticiū sol facit. ꝛ nullus vltra eā dies est. vnde ꝛ pigrū ꝛ concretū ē eius mare. Orchades insulę oceani vltra britāniā positę numero. xxxiij. quarū. xx. desertę sūt. xiij. colunt. Scotia eadem ꝛ hibernia: ꝓxima britannię· insula spacio terrarū angustior: ꝫ situ fęcūdior. Hęc ab africo in boreā porrigit. Cuius ptes priores hiberiā ꝛ cantabricum occanum intendunt· vnde ꝛ hibernia dicta. Scotia aūt ꝙ ab scotorū gentibus colit appellata Illic nullus anguis· auis rara· apis nulla· adeo ut aduectos inde pulueres seu lapillos· si ꝗs alibi sparserit inter aluearia examina fauos deserant. Gades insula ī fine bethycę ꝓuintię sita· quę dirimit europā ab africa· ī qua herculis colūnę visunt. ꝛ vnde tyrrheni maris faucibꝰ oceani ęstus īmittit. Est aūt a continēti terra centū. xx. passibus diuisa quā tyrij a rubro mari ꝑfecti occupātes· in lingua sua gades· id est septā noīauerūt· ꝓ co ꝙ circūsepta sit mari. Nascit ī ea arbor similis palmę· cuꝰ gūmis īfectū vitrū ceraunīū gēmā reddit. Fortunatarū īsulę vocabulo suo significāt oīa ferre bona· ꝗ̄si fęlices ꝛ beatę fructuū vbertate. Sua enim apte natura preciosarū poma siluarū parturiūt. Fortuitis vitibus iuga collium vestiunt. Ad herbarū vicem messis ꝛ olus vulgo ē. Unde gentiliū error ꝛ sęculariū carmina poetarū ꝓpter soli fęcunditatē· easdē esse paradisum putauerūt. Sitę sunt aūt in oceano cōtra lęuā mauritanię occiduo ꝓximę ꝛ inter se interiecto mari discrete. Gorgodes insulę oceani obuersę ꝓmontorio· qō vocat hesperuceras· ꝗs incoluerūt gorgones fęminę· alitę pernicitate· hirsuto ꝛ aspero corpe. ꝛ ex his insulę cognominatę. Distant aūt a continēti terra bidui nauigatione. Hesperidum insulę vocatę a ciuitate hesperide quę fuit ī finibꝰ mauritanię. Sūt enī vltra gorgodes sitę sub atlanteū littus ī intimis maris finibꝰ· ī quarū hortis fingūt fabulę draconem puigilem aurea mala seruantē. Fert enī ibi esse maris ęstuariū adeo sinuosis lateribꝰ tortuosū ut visentibꝰ ꝓcul lapsos angueos imitet. Cryse ꝛ argire insulę in indico oceano sitę· adeo fęcūdę copia metallorū ut plęriq; eas aureā supficiē ꝛ argenteā habere ꝓdiderint· vnde ꝛ vocabula sortitę sunt. Taprobana insula indię subiacens ad eurū· ex quo oceanus indicus incipit· patens ī longitudine octingentisseptuagintaquinq; milibꝰ passuū· in latitudine sexcenta vigintiquinq; milia stadiorū· scindit amni interfluo· tota margaritis repleta ꝛ gēmis. Pars eius

bestijs ꝛ elephantis repleta est. parte vero hoīes te/
nent. In hac insula dicūt in vno anno duas esse
estates ꝛ duas hyemes ꝛ bis florib⁹ vernare locū
Tilos insula ē indie ferens oī tēpore folia. Huc/
usq₃ oceani insule. Itē insule que ab hellesponto
vsq₃ ad gades i mari magno constitute sūt. Cy/
prus insula a ciuitate cypro que i ea est nomē ac/
cepit. ipsa est ꝛ paphos veneri consecrata in car/
pathio mari vicina austro famosa quondā diui/
tijs ꝛ maxime eris. Ibi eni prima hui⁹ metalli in/
uentio ꝛ vtilitas fuit. Creta insula grecie pars est
ingens contra peloponnesum. Hec primū a tem/
perie celi macaroneson appellata est. deinde creta
dicta a crete quodam indigena quē aiūt vnū cre/
tarū fuisse a quib⁹ iupiter ibi absconditꝰ est ꝛ enu/
tritus. Est autem insula grecie inter ortū ꝛ occa/
sum longissimo tractu porrecta a septētrione gre/
cie estib⁹. ab austro egyptijs vndis perfusa. Fuit
aūt quondā centū vrbibus nobilis. vnde ꝛ heca/
tompolis dicta est. Prima etiam remis ꝛ sagittis
claruit. pma litteris iura finxit. equestres turmas
prima docuit. Studiū musicū ab ideis dactylis i
ea ceptū. capris copiosa. ceruis eget. lupos ꝛ vul/
pes. aliaq₃ ferarū noxia nusq₃ gignit. serpens ibi
null⁹. ꝛ noctua nulla. ꝛ si inueniatr statim emoritr.
Larga est autē vitib⁹ ꝛ arborib⁹. Dictamus her/
ba in creta nascitr ꝛ alimos que admorsa diurnā
famem phibet. Sphalongos aūt venenatos gi/
gnit. ꝛ lapidē qui ideus dactylus dicitr. Abydos
insula in europa sup hellespontū posita. angusto
ꝛ piculoso mari separata. ꝛ abydos grece dicta ꝙ
sit introit⁹ hellesponti maris. in quo xerxes pon/
tem ex nauibus fecit. ꝛ in greciam transijt. Coos
insula adiacēs puintie attice in qua hippocrates
medicus natus ē. que ut Uarro testis est arte la/
neficij prima in ornamento feminarum inclaruit.
Cyclades insule antiquitus grecie fuerunt. quas
inde cyclades autumāt dictas. ꝙ licꝫ spacijs lon/
gioribus a delo piecte in orbem. tn̄ circa delū site
sūt. Nam orbem κύκλον greci loquūtr. Quidā
vero nō ꝙ in orbem digeste sed pter scopulos qui
circa eandem sunt dictas putant cyclades. He in
hellesponto inter egeū ꝛ maleum mare constitute
circūdantr etiā pelago myrtoo. Sunt aūt omnes
numero. liij. tenentes a septentrione in meridiem
milia qningenta. ab oriente in occasū milia du/
centa. metropolis earū rhodus. Delos insula. in
medio cycladū sita. Et dicta delos fertur. ꝙ post
diluuiū qd ogigi tēporib⁹ notatr: cū orbē multis
mensibus continua nox iumbrasset. ante omnes
terras radijs solis illuminata est. sortitaq₃ ex eo
nomē. ꝙ prima manifestata sit visibus humanis
Nā Δῆλον greci manifestū dicunt. Ipsa est ꝛ
ortygia. eo ꝙ primū ibi vise sunt coturnices aues
quas greci ortygias vocāt. In hac insula latona
enixa est apollinē ꝛ dianā. Delos autē ꝛ ciuitas
dicitr ꝛ insula. Rhodos cycladū prima ab oriente
in qua rose capitoliū dicitr esse inuentū dū ibi ci/
uitas conderetr. ex quo ꝛ vrbs ꝛ insula rhodos est
appellata. In hac vrbe solis colossus fuit erectus.
lxx. cubitorꝫ altitudine. Fuerunt ꝛ alij. c. numero
in eadē insula colossi minores. Tenedos vna ex
cycladibus ad septētrionē sita: in qua olim ciui/
tas a tene quodam condita est. vnde nomē vrbis
illi⁹. uel potius insule fuit. Nam tenes iste infa/
matus ꝙ cum nouerca sua concubuisset. fugiens
in hanc insulā. vacuā cultoribus obtinuit. Unde
ꝛ tenedos insula dicta est. sic Cicero. Tenen ipsū
cui⁹ ex noīe tenedos nominatr. Carpathos vna ex
cycladibus a meridie posita contra egyptū. a qua
carpathiū mare appellatū est. vocata pter celerē
fructuū maturitatē. Est eni intr egyptū ꝛ rhodū.
Ex hac insula dicuntr ꝛ carpasie naues magne ꝛ
spaciose. Cyterea insula vna ex cycladibus a par/
te occidua sita. cui⁹ porphyris antea nomen fuit.
Cyterea aūt vocata. ꝙ ibi venus orta sit. Icaria
insula vna de cycladibus. que icareo mari nomē
dedit. Hec inter samū ꝛ myconiū pcurrentib⁹ sa/
xis inhospitalis est ꝛ nullis finibus portuosa. Di
citr autē icarū cretensem ibi naufragio interisse ꝛ
de exitu hominis impositū nomen loco. Naxos
insula a dionysio dicta. quasi dionaxon ꝙ fertili/
tate vitiū vincat ceteras. est aūt a delo. xviij. milia
passuū separata. ex qua olim iouis fertr aduersus
titanas fuisse pfectus. Melos ex numero cycla/
dum vna omniū insularum rotundissima. vnde ꝛ
nūcupata. Historia dicit ex iasone natū fuisse fi/
lomelū ꝛ plutū. ex filomelo pareantū genitū: qui
de suo nomine paron insulā ꝛ oppidū appellauit.
prius aūt minoia. deinde paros dicta. de q̄ Uir/
gilius: niueāq₃ paron. Gignit eni marmor cādi/
dissimū. qd pariū dicunt. Mittit ꝛ sardiū lapidē
marmorib⁹ quidē prestantiorē. ꝛ inter gēmas vi/
lissimū. Chios isula syra lingua appellatr. eo ꝙ ibi
mastix gignitur. Syri eni masticē chion vocant
Samo insula est i mari egeo. vbi nata ē iuno. ex
q̄ fuit sibylla samia. ꝛ pythagoras sami⁹ a q̄ phi/
losophie nomen inuentū ē. In hac insula reperta
prius fictilia vasa traduntur. vnde ꝛ vasa samia
appellata sūt. Sicilia a sicano rege sicania cogno/
minata est. deinde a siculo itali fratre sicilia. Pri⁹
aūt trinacria dicta pter tria acra. id ē pmonto/
ria: pelorꝫ. pachynū ꝛ lilybeū. Trinacria eni gre
cū est. qd latine triquadra dicitr. quasi in tres qua/
dras diuisa. Hec ab italia exiguo freto discreta.
africū mare pspectās. tris frugifera. auro abun/
dans. cauernis tn̄ ꝛ fistulis penetrabilis. ventisq₃
ꝛ sulphure plena. Unde ꝛ ibi ethne montis errant
incendia. in cui⁹ freto scylla ē ꝛ charybdis. quib⁹
nauigia aut absorbentr aut colliduntr. Fuit autē
quondā patria cyclopū. ꝛ postea nutrix tyrānorꝫ
frugū fertilis. ac primū terris omnib⁹ cōmissis se/
minib⁹ aratro pscissa: Principē vrbiū syracusas
habet. fontē arethusam. ꝛ alpheū fluuiū magno/
rū generatorē equorꝫ. In ea insula primū ē inuēta
comedia. Achaten lapidem ipsa primū ex achate

flumine edidit. Parturit ⁊ mare eiꝰ corallũ·gignit
⁊ sales agrigentinos in igne solubiles crepitãtes
in aquis. Omnis ambitus eiꝰ clauditꝰ stadiorum
triũ miliũ. Salustius aũt dicit italię coniunctã
fuisse siciliã·ſ; mediũ spaciũ impetu maris diuisũ
⁊ ꝑ angustiã scissum. Lapsũ insula stadijs.x.a si/
cilia remota iacens ⁊ planior·vnde ⁊ nũcupata.
de qua Uirgilius: Lapsũqꝫ iacentẽ. Eolię insulę
sicilię appellatę·ab eolo ipotę filio·quẽ poetę fin/
xerũt regẽ fuisse ventorũ. ſ; ut Uarro dicit·rector
fuit istarũ insularũ.⁊ qꝛ ex earũ nebulis ⁊ fumo fu/
turos pdicebat flatus ventorũ·ab impitis visus
est ventos sua potestate retinuisse. Eędẽ insulę ⁊
vulcanię vocantꝰ·ꝙ ⁊ ipsę sicut ętna ardeãt. Sũt
aũt nouẽ·habẽtes ꝓpria noĩa·quarũ primã liparꝰ
quidã liparẽ vocauit·qui eã ante eolũ rexit. Al/
tera hiera vocatꝰ·ꝙ sit collibꝰ eminẽtissimis.reli/
quę vo id ẽ strongyle·didyme·criphusa·phettias
phenicusa·euonymos·ericodes·phęcicodes·quę
qm̃ nocte ardẽt·eolię siue vulcanię dicũtꝰ. Ex his
quędã ab ĩitio nõ fuerũt·quędã postea mari editę
vsqꝫ nũc pmanent. Stoechades insulę massilien/
siũ.lx.miliũ spacio a continenti in fronte narbo/
nensis ꝓuintię qua rhodanꝰ fluuius in mare exit.
Dictę aũt gręce stoechades·q̃si operę ĩ ordinẽ sint
positę. Sardis hercule ꝓcreatus·cũ magna mul/
titudine a libya ꝓfectus sardiniã occupauit ⁊ ex
suo vocabulo insulę nomẽ dedit. Hęc ĩ africo ma/
ri facie vestigij hũani in oriente ꝙ ĩ occidente la/
tior ꝓminet·ferme paribꝰ lateribꝰ quę in meridiẽ
⁊ septẽtrionẽ vertũt·ex quo ante cõmertiũ a naui/
gãtibꝰ grecorũ ichnos appellata est. Terra patet ĩ
longitudine milia.cxl.ĩ latitudine.xl. In ea neqꝫ
serpens gignitꝰ·neqꝫ lupus·ſ; solifuga tm̃ animal
exiguũ hominibus pnitiosum. Uenenũ ꝙ̃ ibi nõ
nascitꝰ nisi herba p scriptores plurimos ⁊ poetas
memorata apiastro similis quę hominibꝰ rictus
contrahit.⁊ quasi ridentes interimit. Fontes ha
bet sardinia calidos infirmis medelã pbẽtes·fu
ribus cęcitatẽ·si sacramento dato oculos aquę eiꝰ
tetigerint. Corsicę insulę exordium incolę ligures
dederũt·appellãtes eã ex nomine ducis. Nã quę/
dam corsa noĩe ligus mulier·cum taurũ ex grege
quẽ ꝓpe littora regebat transnatare solitũ·atqꝫ p
interuallũ corpore aucto remeare videret·cupiens
scire incognita sibi pabula·taurũ a ceteris digre/
dientem vsqꝫ ad insulã nauigio ꝓsecuta est. Cuiꝰ
regressu insulę fertilitatẽ cognoscẽtes ligures ra/
tibus ibi ꝓfecti sũt eãqꝫ nomine mulieris auctoris
⁊ ducis appellauerunt. Hęc aũt insula gręce cyrne
dicitꝰ·a cyrno herculis filio habitata.de q̃. Uir/
gilius: cyrneas taxos. Diuiditꝰ aũt a sardinia.xx.
miliũ·freto cincta·ligustici ęquoris sinu ad ꝓspe/
ctum italię. Est aũt multis ꝓmontorijs angulosa
gignens lętissima pabula.⁊ lapidẽ quẽ cacociten
greci vocãt. Ebusus insula hispanię dicta ꝙ a co
mo non ꝓcul sit·q̃si ebocos. Nam.lxx.stadijs ab
ea distat. Cuiꝰ terrã serpẽtes fugiũt. Huic cõtra/
ria ẽ colubraria·quę referta ẽ anguibꝰ. Baleares
ĩsulę hispanię duę sũt: aphrosiades.⁊ gymnesidę
maior ⁊ minor. Unde ⁊ eas vulgus maioricam ⁊
minoricã nũcupant. In his primũ insulis inuẽta
est fũda q̃ lapides emittũtꝰ·vnde ⁊ baleares dictę.
Βάλλειν eni gręce emittẽ dicitꝰ.vñ ⁊ balista·q̃si
missa.⁊ fũdibulũ. Uirgiliꝰ Balearis verbera fũdę.

De ꝓmontorijs Cap.vii.

Omminune est insulis ut ꝓmineant. Inde
⁊ loca earũ ꝓmontoria dicuntꝰ·sic Salu/
stius de sardinia. In oriente latior ꝓmi/
net ꝙ in occidente. Sigeum ꝓmontoriũ asię vbi
hellespontus apertꝰ dilatatꝰ. Dictũ aũt sigeũ ꝓpter
herculis taciturnitatẽ·qꝛ ꝓhibitꝰ hospitio a lao/
medonte troianorũ rege·simulauit abscessũ ⁊ in/
de cõtra troiã cũ silentio venit·quod dicitꝰ σιγη
Maleũ ꝓmontoriũ gręcię qđ intrat mare ⁊ p mi
lia quinquaginta ꝓtenditꝰ vbi vnda ita sęua est·ut
ꝓsequi nauigantes videatꝰ. Hoc autẽ ꝓmontoriũ
a maleo rege argiuorũ nomen accepit. Pelorũ pro/
montoriũ sicilię respiciẽs aquilonem·ſm Salu/
stiũ dictũ a gubernatore hãnibalis illic sepulto.
Pachynũ ꝓmontoriũ sicilię austrũ spectans·ab
aeris crassitudine dictũ. Nam παχύς est pin/
guis ⁊ crassus. Austro eni perflatꝰ. Lilybęũ pro/
montoriũ sicilię·solis occasũ intendẽs·vocatũ ab
eiusdẽ noĩs ciuitate·quę ibi est sita. Borion pro/
montoriũ numidię·vocatũ ita ꝙ aquilonẽ inten/
dat. Hoc ipponeregiũ postea dictum pro eo ꝙ sit
ęquore interruptũ. Calpis hispanię ꝓmontoriũ.

De mõtibꝰ cęterisqꝫ terrę vocabulis Cap.viii.

Montes sũt tumores terrarũ altissimi di/
cti ꝙ sint eminẽtes. Quidã aũt ꝓprijs ex
causis vocati sũt·ex quibꝰ notandi sunt q̃
opinione maximi celebrantꝰ. Mons caucasus·ab
india vsqꝫ ad taurũ porrectus ꝓ gentiũ ⁊ linguarũ
varietate quoq̃ versũ vadit·diuersis noibꝰ nun/
cupatꝰ. Ubi aũt ad orientẽ in excelsiorẽ consurgit
sublimitatẽ·ꝓpter nimiũ candorẽ caucasus nũcu/
patꝰ. Nã orientali lingua caucasũ significat can/
didũ·id est niuibꝰ densissimis candicantẽ. Unde
⁊ cũ scythę q̃ eidẽ monti iũguntꝰ croacasim voca/
uerũt. Casim eni apud eos candor siue nix dicitur
Mons taurꝰ a plerisqꝫ idẽ vocatꝰ q̃ ⁊ caucasꝰ. Li/
banus mons phenicũ altissimꝰ·cuius meminerũt
ꝓphetę·dictꝰ a thure·qꝛ ibi colligitꝰ. Cuiꝰ ea ps quę
est sup eum ad orientalẽ plagã respiciẽs·antilibanꝰ
appellatꝰ·id ẽ ꝯtra libanũ. Ararath mõs armenię
ĩ q̃ archã historię pꝰ diluuiũ resedisse testatꝰ. Uñ ⁊
vsqꝫ hodie ibidẽ lignorũ eiꝰ videtꝰ vestigia. Acro/
ceraunij montes ꝓpter altitudinẽ ⁊ fulminũ iactꝰ
vocati sũt. Gręce eni fulmẽ ceraunios dicitꝰ. Sũt
aũt inter armeniã ⁊ hiberiam incipientes a portis
caspijs vsqꝫ ad fontẽ tigridis fluuij. Hyperborei
mõtes scythię dicti ꝙ supra id ẽ vltra eos flat bo/
reas. Riphei mõtes ĩ capite germanię sũt a ppe/
tuo ventorũ flatu noĩati. Nã ῥιφή grece impetꝰ
⁊ ὁρμή dicitꝰ. Olympus mons
macedonię: nimiũ precelsꝰ·ita ut sb illo nubes eẽ
dicantꝰ. De q̃ Uirgiliꝰ: Nubes excessit olympus.

Dictus autē olympus quasi ololampus·id est q̄si cęlum. Hic mons macedoniā diuidit a thracia. Athos mons macedonię. et ipse altior nubibus· tātoqz sublimis ut ī lemnū vmbra eius ptēdat·quę ab eo.lxxvi.milibus separatur. Parnasius mons est thessalię·iuxta boetiā·qui gemino vertice est erectus in cęlum. Hic in duo finditur iuga cirrha et nysa.vnde et nūcupatus·eo q̄ ī singulis iugis colebantur appollo et liber. Hęc iuga a duobus fratribus citheron et helicon appellātur. Nā helicon dictus ab helicone fratre citheronis. Itē ceraunii sūt mōtes epiri·a crebris dicti fulminibus. Gręce enī fulmen ceraunos dicitur. Apeninus mons appellatus·q̄si alpes pęnice·q: hanibal veniēs ad italiā easdem alpes aperuit.vnde et Uirgilius: Alpes imittit aptas. Has enī hanibal·post bella hispanię aceto rupit. Juuenalis: Et montem rupit aceto. Et inde loca ipsa quę rupit·apęninę alpes vocantur. Mons ętna ex igne et sulphure dictus·vnde et gehenna. Constat aūt hunc ab ea parte qua eurus et africus flat habere speluncas plenas sulphuris· et vsqz ad mare deductas·quę spelūcę recipiētes in se fluctus ventū creant·qui agitatus ignē gignit ex sulphure·vnde fit qđ videtur incendiū. Pyrrheneus et ipse a crebris fulminū ignibus nuncupatus. Gręce enī ignis pyro vocatur. Iste est qui inter galliam atqz hispaniā·quasi de industria munimentū interiacet. Soluri⁹ a singularitate dicitur·q̄ omnibus hispanię mōtibus solus altior videatur·siue q̄ oriēte sole ante radios eius in eo q̄ ipse cernatur. Calpes mons in vltimis finibus oceani·qui dirimit europam ab africa·quē atlantis finē esse dicūt·de quo Lucanus. Hesperiā calpē sūmūqz impleuit atlantem. Atlas pmethei frater fuit et rex africę·a quo astrologię artem pmū dicūt excogitatā. Ideoqz dictus est sustinuisse cęlū. Ob eruditionē igitur eius disciplinę et scientiā cęli nomen eius in montem africę deriuatū est·qui nūc atlas cognominatur qui pter altitudinē suā quasi cęli machinā·atqz astra sustentare videtur. Alpes autē pprie montes gallię sunt. De quibus Uirgilius. Aereas alpes. Et dicendo aereas·verbū expressit a verbo. Nā gallorum lingua alpes·mōtes alti vocantur. Hęc sūt enī quę italię murorum exhibēt vicē. Colles sūt preeminentiora iuga montiū q̄si colla. Juga autē montiū ex eo appellata sūt·q̄ ppinq̄tate sui iūgantur. Tumulus est mons breuis·quasi tumēs tellus. Itē tumulus·terra congesta·vbi nulla memoria ē. Ualles sunt humilia loca·quasi vulsa. Hinc et conualles depressa loca terrarum inter montes. Campus est terrarum planities. Dictus autē campus q̄ breuis sit pedibus nec erectus ut montes·ſ3 patens et spacio suo porrectus et iacens.vnde et gręce pedion dicitur. Sumpsit aūt nomen ex gręca etymologia. Cami enī gręce breue dicitur. Solum est omne qđ sustinet·a soliditate dictū scilicet·vnde et de mari Uirgilius ait. Subtrahiturqz solū. Saltus sunt vasta et siluestria loca vbi arbores exiliūt in altū. Fauces sunt angustorū locorum aditus inter arduos montes·loca angusta et breuia·dicta a fauciū similitudine·q̄si foces. Confrages loca in quę vndiqz venti currunt·ac sese frangunt.ut Neuius ait: In montes vbi venti frangebāt locū. Scabra sūt loca situ aspera·vnde et scabies dicitur a corporis asperitate. Lustra obscura latibula ferarū et luporum cubilia sunt·vnde et lupanaria lustra dicuntur p contrarium videlicz·quia parū illustrantur. Lucus est locus densis arboribus septus·solo lucē detrahens. Potest et a collucendo crebris luminibus dici·quę ibi pter religionē gentiliū cultūqz fiebant. Deserta vocata·quia nō seruntur. et ideo q̄si deseruntur.ut sunt loca siluarū et montiū·contraria vberrimarum terrarum·quę sunt vberrimę glebę. Deuia sunt loca secreta et abdita·q̄si extra viā. Ipsa sunt et inuia. Inde et auiaria secreta loca et a via remota·aut tm̄ adibilia auibus. Unde est illud: Inculta rubēt auiaria bacis. Amęna loca Uarro dicta ait·eo q̄ solum amorem prestent. et ad se amanda alliciāt. Uerius Flaccus q̄ sine munere sint·nec quicq̄ his officia·quasi amunia hoc ē sine fructu·vnde nullus fructus exoluitur. Inde etiā nihil prestātes imunes vocantur. Aprica loca·quę sole gaudent·q̄si ἀνευφρίκης.id ē sine frigore·siue q̄ sint aperto cęlo. Opaca vero loca·q̄si operta·cęlo aprico contraria. Lubricū dici constat locum·ab eo q̄ ibi quis labitur. et lubricum dicitur·non qđ labitur·ſ3 in quo labitur. Ęstiua sunt loca vmbrosa·quibus p ęstatem vitant pecora solis ardorem. Statius: Et vmbrosi patuere ęstiua licęi. Naualia sūt loca vbi naues fabricantur. Hoc et textrinum vocatur. Statio est vbi ad tempus stāt naues Portus vbi hyemāt. Importunū autem in quo nullum est refugiū·quasi nullus portus. Portus aūt locus est ab accessu ventorū remotus·vbi hiberna opponere solēt. Et portus dictus a deportandis cōmertiis. Hūc veteres a baiulādis mercibus baias vocabāt·illa declinatione a baia baias·ut a familia familias. Littus est terra aquę et mari vicina. Et dictum littus q: fluctu eliditur·uel q̄ aqua alluitur. Cicero in topicis: Littus ē aqua qua fluctus eludit. Circūluuium locus quē aqua circūluit. Alluuiū consumptio riparū ex aquis. Margo est pars cuiuslibet loci: utputa maris· vnde et nomen accepit. Maritima quasi maris intima. Ostia ab ingressu et exitu fluminis dicta i mari. Continēs ppetua terra nec vllo mari discreta·quē gręci pyron vocant.

De inferioribus terrę Cap.ix.

Specus est fossa sub terra qua prospici potest. Spelea gręce·spelunca latine. Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus·quem gręci paronia appellāt·uel acherontea. Etiā Uarro spiraculū dicit huiuscemodi locum. et spiracula ex eo dicuntur loca·qua terra spiritum edit. Hiatus preruptio terrę pfunda·q̄si hitus. Proprie aūt hiatus ē hominis oris apertio

translata a feris·quarum auiditas oris adapertione monstratur. Profundum proprie quasi cuius porro sit fundus. Abusiue aūt profundum uel sursum uel deorsum dicitur·ut mare ac terra celūq3 profundum. Baratrū nimie altitudinis nomē ē.7 dictū baratrū q̄si vorago atra·scilicet a profūditate. Herebus inferorum profunditas·atq3 recessus. Styx ἀπὸ τῆς στυγός .id est a tristicia dicta·eo q3 tristes faciat·uel q3 tristiciam gignat. Cocytus locus inferi·de quo Job ita loquitur: dulcis fuit glareis cocyti. Cocytus aūt nomē accepit greca interpretatione·a luctu 7 gemitu. Tartarus uel quia illic omnia turbata sunt. ἀπὸ τοῦ ταράττειν .uel quod verius est. ἀπὸ τῆς τρήσεως .id est a tremore frigoris quod ē algere 7 rigere scilicet·q3 luce soleq3 caret. Nā neq3 illic vapores sūt·q̄ ex solis luce gignunt̄·neq3 flat⁹·q̄ eiusdē motib⁹ incitant̄·s3 ppetuus stupor. Tartarizein eñi horrere 7 tremere apud grecos legit̄. Illic erit fletus 7 stridor dentiū. Gehenna est locus ignis 7 sulphuris quē putāt ita noīatū a valle idolis cōsecrata·que est iuxta murū irl'm·repleta olim cadauerib⁹ mortuorum. Ibi eñi hebrei filios suos imolabāt demonibus.7 appellabat̄ locus ipse gehennon. Futuri ergo supplicij locus vbi peccatores cruciandi sunt hui⁹ loci vocabulo designat̄. Duplicē aūt esse gehennā 7 ignis 7 frigoris in Job legim⁹. Infernus appellat̄·eo q3 infra sit. Sicut aūt f̄m corp⁹ si ponderis sui ordinē teneāt inferiora sūt oīa grauiora·ita f̄m spiritū inferiora sūt oīa tristiora·vnde 7 in greca lingua origo noīs quo appellat̄ infernus ex eo q3 nihil suaue ab eo resonare phibet̄. sicut aūt cordialis in medio eius est·ita 7 infernus in medio terre esse phibet̄. Unde 7 in euangelio legimus: in corde terre. Ubi aūt dicūt q3 inferi pro eo dicant̄·q3 anime hinc ibi inferantur.

Incipit liber quintusdecimus De ciuitatibus Cap. i.

De auctoribus conditarum vrbium plerūq3 dissensio īuenitur·adeo ut nec vrbis quidē rome origo diligent̄ possit agnosci Nā Salusti⁹ dicit. Urbē romā sicuti ego accepi cōdidere atq3 habitauere ī initio troiani 7 cum his aborigines. Alij dicūt ab Euandro f̄m qd' Uirgili⁹. Tūc rex euandrus romane conditor arcis. Alij a romulo·ut Enni⁹. hui⁹ nate auspicijs illa inclyta roma. Si igit̄ tante ciuitatis certa ratio nō apparet·nō mirū si in aliarum opinione dubitat̄. Unde nec historicos·nec cōmentatores varia dicentes·impitie condemnare debemus·q3 antiquitas ipsa creauit errorē. Sane quasdā de quib⁹ aut sancte scripture aut historie gentiū certā originem referūt·paucis admonum verbis retexere oportet. Primus ante diluuiū cham ciuitatē enoch ex nomine filij sui in india condidit·quam vrbem sola multitudine sue posteritatis impleuit. Primus post diluuiū nemroth gigas babylonē vrbem mesopotamie fundauit. hanc semiramis regina assyriorum ampliauit·murūq3 vrbis bitumine 7 cocto latere fecit. Uocabulū autem sumpsit a confusione·eo q3 ibi confuse sint atq3 pmixte lingue edificantium turrim. Huius turris altitudo quinq3 miliū centum septuagintaquattuor passuum fuit. Judei asserunt sem filium noe quem dicunt melchisedech primū post diluuium in syria condidisse vrbem salem·in qua regnū fuit eiusdē melchisedech. Hāc postea tenuerūt iebusei·ex quib⁹ 7 sortita ē vocabulū iebus·sicq3 duob⁹ noībus copulatis·iebus 7 salē: vocata est hierusalē·que postea a salomone hierosolyma·q̄si hierosalomonia dicta ē. Hec 7 corrupte a poetis solyma nuncupata est.7 postea ab helio adriano helia vocitata est. In ipsa est 7 syon·que hebraice speculatio interpretat̄·eo q3 in sublimi constructa sit.7 de longe venientia contempletur. Irl'm autē pacifica in nostro sermone transfert̄. Oppida aūt nobilia·qui uel que cōstituerūt. Dionysius qui 7 liber pater: cū indiā victor pambulasset·nysam vrbem ex suo noīe iuxta indū fluuiū condidit 7.l.milib⁹ hoīum impleuit. Medus aūt egei filius mediā construxit·vnde 7 regio eius·medie nomen sortita ē. Parsinopolim vrbem caput psici regni perseus adae fili⁹ condidit·famosissimam confertissimāq3 opibus·a quo 7 psida dicta est. Ctesifontem q̄3 parthi apud parthiā condiderūt·in emulationem babylonie vrbis. Susis oppidū psidę aiūt memnonis fratrē constituisse. Dictū aūt susis·q3 iminceat suse fluuio Ibi ē regia cyri·lapide candido 7 vario·cū columnis aureis.7 lacunaribus gēmisq3 distincta·continēs etiā simulacrum celi·stellis micantibus presignatū.7 cetera humanis mentib⁹ incredibilia. Bactrum oppidum bactriani condiderunt ex proprio amne eū cognominantes qui bactrus vocatur. Carra ciuitas mesopotamie·trans edissam conditā a parthis·vbi quondā romanus ē cesus exercitus 7 crassus dux captus. Edissam vrbem mesopotamie condidit nemroth fili⁹ chus postq̄3 de babylone migrauit·in q̄ 7 regnauit·que ante arec cognominata est. Ipse 7 construxit 7 calāne que postea verso nomine·a seleuco rege dicta ē seleucia. Philadelphiā vrbem arabie·condidit raphaim gens antiquissima·quā īu terfecerunt filij loth. Seleucus vn⁹ ex pueris alexandri post mortem eiusdē alexandri occupato regno orientis vrbem in syria condidit·eāq3 ex antiochi patris sui noīe antiochiā nūcupauit.7 syrie caput instituit. Ipse q̄3 laodiciā 7 seleuciā·ipse apamiā 7 edissam vrbes cōstruxit. Damasc⁹ vrbs syrie cōdita 7 nūcupata a damasco dispēsatoris abrahe filio. Hec antea in omni syria tenuit principatū. Necdum

eni florebant ibi antiochia·laodicia ⁊ apamia·
q̃s vrbes p⁹ alexandrũ cõstructas esse cognoscim⁹
Hic est damascus quẽ abraham futurũ sibi here/
dem dixerat·antequã esset illi ꝓmissus ysaac. Gazã
oppidũ palestinę cõdiderũt euei in qua habitaue/
rũt cappadoces pristinis cultorib⁹ interfectis. Uo
cata aũt gaza eo ꝙ ibi cambyses rex ꝑsaꝝ thesau/
ros suos posuit·cũ bellũ ęgyptijs intulisset. Per/
sarũ eni lingua thesaurum gaza noiat̃. Philistim
vrbẽ condiderũt allophili. ipsa est ascalon·de qua
supius memorauim⁹·nũcupata ex noie cesloim qui
fuit nepos cham. ⁊ filius mesraim. Dor vrbs fuit
quondã potentissima ⁊ versa vice stratonis tur/
ris·postea ab herode rege iudeę in honorẽ cęsa/
ris augusti cęsarea nũcupata. In qua cornelij do/
mus·xpi est ecclesia. ⁊ philippi edicule. ⁊ cubiculũ
quattuor virginũ ꝓphetarum. Joppe oppidũ pa/
lestinę maritimũ ijdem palestini edificauerũt·vbi
saxũ ostendit̃·qđ vinculoꝝ andromadę adhuc ve/
stigia retinet·cui⁹ belue forma eminẽtior elephan
tis fuit. Hiericho a iebuseis cõdita tradit̃·a qui/
bus ⁊ nomẽ traxisse ꝑhibet̃. hanc subuertit iesus·
post quam instruxit aliã oꝑam de bethel ex tribu
effraim. Sȝ ⁊ hęc eo tꝑe q̃ irlm oppugnabat̃ a ro/
manis ꝓpter ꝑfidiã ciuiũ capta atqȝ destructa est·
post quam tertia edificata ẽ vrbs quę vsqȝ hodie
ꝑmanet. Sichem samarię vrbẽ quę latine ⁊ grece
sichima vocat̃·ędificauit emor·appellauitqȝ eam
noie sichem filij sui. Ipsa est nũc neapolis ciui/
tas samaritanoꝝ. Bethel vrbẽ samarię condide/
rũt iebusei·quę prius vocabat̃ luza·ꝗ postꝙ dor/
miens ibi iacob vidit scalã innitentẽ cęlo ⁊ dixit:
vere hic dom⁹ dei est ⁊ porta celi; hac ex causa lo/
cus nomẽ accepit bethel·id est dom⁹ dei. Qñ autẽ
ibi ab hieroboam vituli aurei fabricati sũt·voca/
ta ẽ bethauen·id ẽ dom⁹ idoli·quę antea vocabat̃
dom⁹ dei. Bethleem iuda ciuitas dauid quę mũ/
di genuit saluatorẽ·a iebuseis condita fert̃. ⁊ vo/
cata primũ effrata. qñ aũt ibi iacob pecora sua pa
uit·eidẽ loco bethleem nomẽ quodã vaticinio fu/
turi imposuit·qđ domus panis interpretat̃·ꝓpter
eum panẽ qui ibi de cęlo descẽdit. Ebron ciuitas
iudeę quę quondã vocabat̃ arbe condita est a gi/
gãtib⁹ ante septẽ ãnos ꝙ ab eis thanis vrbs ęgy/
pti conderet̃. Ipsa ẽ arbe·a numero ita vocata ꝙ
ibi tres patriarche sepulti sunt. ⁊ quartus adam.
Ipsa ẽ ⁊ mambre vocata·ex vno amico abrahę.
Samariã a q̃ oĩs regio quę circa eã fuit nomẽ ac/
cepit·sennacherib rex assirioꝝ construxit. voca/
uitqȝ samariã·id est custodiã·q: qñ isrl̃ transtulit
medos ibi custodes constituit. Hanc obsidione
captã antiochus solo coęquauit. Quã postea he/
rodes a fundamẽtis instaurãs· i honorẽ augusti
augustã·id est sebastiã greco ꝓmone vocauit. Ibi
sepulti sunt helise⁹ ⁊ abdias ꝓphetę. ⁊ quo maior
int̃ natos mulierũ nõ fuit baptista iohes. Tibe/
riadẽ ṽo herodes ali⁹ in iudea in noie tiberij cę/
saris cõdidit. Tyrus vrbs phenicũ cõdita a phę/
nicib⁹ fuit. Hęc est ciuitas ex qua aurũ regi salo/
moni deferebat̃·in qua optima purpura tingitur
Unde ⁊ tyria dicit̃ nobilis purpura. Phenices
a rubro ꝓfecti mare·sidonẽ vrbem opulentissimã
cõdiderũt·quã a pisciũ copia sidon appellauerũt.
Nã piscẽ phenices sidon vocãt. Ipsi etiã tyrũ in
syria·ipsi vticã in africa·ipponem·leptim aliasqȝ
vrbes ĩ ora maritima condiderũt. Ipsi thebas in
boetia duce cadmo·ipsi postremo ĩ vltima orbis
tendẽtes vrbẽ in oceano condiderũt·eãqȝ lingua
sua gades noiauerũt. Nã mos erat ãtiquę phę/
nicũ gentis· multis simul mercãdi causa a domo
ꝓficisci. ⁊ cũ incolarũ animos cõmertio rerũ his
ante incognitaꝝ sibi conciliassent·loca quę cõden
dis vrbib⁹ idonea videbãt̃ cape. Ex his ꝓfecta ⁊
dido ĩ litt⁹ africę·vrbẽ cõdidit. ⁊ carthadã noia/
uit·quod phęnicea lingua exꝑmit·ciuitatẽ nouã
mox sermõe verso carthago ẽ dicta. hãc scipio de/
leuit. Quę aũt nũc ẽ·postea a romanis ẽ cõdita.
Carthago autẽ antea byrsa·postea tyrus dicta
est·deinde carthago. Memphin ciuitatẽ ęgypti
edificauit epaph⁹ iouis fili⁹·cũ in secunda ęgypto
regnaret. Hęc ẽ vrbs in qua charta nascitur·vbi
etiã optimi mathematici fuerũt. Nã hãc vrbem
magicis artibus deditã pristini vsqȝ ad presens
temp⁹ vestigia erroris ostendũt. Thanis metro/
polis ęgypti·vbi pharao fuit. ⁊ moyses cũcta si/
gna fecit·quę in exodo scribunt̃. Hanc cõstruxisse
ꝑhibent̃ titanes·id ẽ gigantes ⁊ ex suo noie nũ/
cupauerũt. Eliopolis vrbs ęgypti·quę latine in/
terpretat̃·solis ciuitas·sicut. lxx. interpres arbi/
trant̃. Edificata ẽ aũt a filijs isrl̃ in q̃ phutifares
sacerdos fuit·cui⁹ meminit ezechiel. Urbẽ alexan/
driã condidit alexander magn⁹·cui⁹ ⁊ nomẽ deti/
net. Hanc eni idem in terminis regionis africę ⁊
ęgypti cõstituit. ⁊ caput esse regionis ęgypti ius/
sit. Interiacet aũt int̃ ęgyptũ ⁊ mare·quasi clau/
strũ importuosa. Hęc est vrbs ęgypti·postea ver/
sa in alexandriam. Thebas ęgyptias condidit
cadmus·quę inter ęgyptias vrbes numero por/
tarũ nobiliores habent̃·ad quas cõmercia ara/
bes vndiqȝ subuehũt. Hinc regio ęgypti thebai/
ca dicta est. Thebe autẽ ⁊ boetię sunt ⁊ ęgyptię:
vno tñ auctore sũt cõditę. Ptolomais ⁊ beronice
a regibus ęgyptijs nominatę a quib⁹ ⁊ ędificatę
fuerũt. Cęsareã cappadocię philippus in honorẽ
cęsaris ędificauit. Tarsum cilicię danaes proles
perseus ędificauit·de q̃ ciuitate fuit Paulus apo/
stolus. Natus inquit tarso cilicię. Quidam etiã
locus indię tarsus vocat̃. Seleuciã isaurię con/
didit seleucus·qui ⁊ antiochiã. Ilus aũt apolli/
nis filius·in phrygia iliũ condidit. Amazones
ephesũ in asia construxerũt. Theseus ṽo smyrnã
ꝯstruxit·quę homero poetę patria extitit. ⁊ smyr
na vocata·ꝙ ei⁹ campos hermus fluui⁹ secat. Dio/
scoriã colchorũ vrbẽ amphitus ⁊ circius aurigę
castoris ⁊ pollucis fabricauerũt. ex eoꝝ noie eam
cognominãtes. Nã castor ⁊ pollux grece dioscori

appellant. Nicomedia a nicomedo rege bithynię edificata ē. Bithynia condita a phęnice que pmū mirandina vocabat. Constantinopolim vrbem thracie constantinus ex noīe suo instituit solam romę meritis ꝛ potentia adequatā. Hāc conditā pmū a pausania rege spartanoꝝ ꝛ vocatā bizantiū: uel qḋ tantū pateat int̄ adriaticū mare ꝛ propontidē: uel ꝙ sit receptaculū terrę marisq̄ copijs Unde ꝛ eā constantin⁹ aptissimā condere iudicauit: ut receptaculū sibi terra mariq̄ fieret. Unde ꝛ nūc romani imperij sedes ꝛ toti⁹ caput est orientis: sicut ꝛ roma occidentis. Epirus ciuitas thracię condita ē a pyrrho ꝛ cognoiata. Athenas in hellade cecrops condidit ꝛ ex suo noīe cecropiam nominauit. Hanc anfiction qui in grecia tertius post cecropē regnauit: mineruę sacrauit. ꝛ nomen ciuitati athenas dedit. Nā minerua grece athenas dicit: vnde ꝛ mineruā greci inuentricē multaꝝ artiū asserūt: q: ꝛ litterę ꝛ artes diuersoꝝ studioꝝ ꝛ ipsa phia: veluti templū athenas habuerūt. Corinthū ī achaia condidit corinth⁹ orestis filius. Hāc greci corintheā vocant: hoc est administrationē reipublicę. Thebas boetię cadm⁹ veniens a phęnicib⁹ cōdidit: thebis ęgyptijs pri⁹ ab eo constructis. Mycenas lacedęmonia condita a lacedęmone semele filio. Sparta a sparto filio foronei vocata: qui fuit fili⁹ inachi. Ipsam autē esse spartā: quā ꝛ lacedęmoniā ciuitatē: atq̄ inde lacedemonios spartanos dici. Achaia ab acheo constructa. Pelops q̄ apud argos regnauit peloponnesum vrbē condidit. Cecrops in insula rhodo rhodū ędificauit. Carpat⁹ coum. Acos tiphonis filius paphū. Angeus licurgi fili⁹ samū. Dardanus aūt condidit dardaniā. Thessalonicā thessalus greci filius ędificauit: in qua etiam regnauit. Brundusiū cōstruxerūt greci. Brundusiū aūt dictū grece ꝙ brunda caput cerui dicat: sic est enim ut ꝛ cornua videant. ꝛ caput ꝛ lingua in positiōe ipsius ciuitatis. In italia aūt a iano ianiculum: a saturno saturnia: atq̄ latiū conditū eo ꝙ ibi fugiens latuisset cognominatū. Ab hercule in campania pompeiam qui victor ex hispania pompā boum duxerat. Ęneas aūt post excidium troię: in eandē italiā veniens: ab vxoris noīe lauiniā cōdidit. Ascani⁹ ꝟo relicto lauinię nouercę suę regno albā longā edificauit. Alba aūt vocata ꝓpt̄ colorē suis: longa q: longū oppidū est: iuxta ꝓlixitatem collis in quo positū est. Ex hac etiam vrbe reges albanoꝝ appellari cęperūt. Capuā capis silui⁹ rex albanoꝝ cōstruxit appellata noīe conditoris: licet sint qui dicant a capacitate eā capuā dictā: ꝙ ei⁹ terra omnē vitę fructum capiat. alij a locis campestrib⁹ in quibus sita est. Est aūt caput vrbium campanię inter tres maximas romam carthaginēq̄ numerata: ex qua ꝛ ꝓuintia italię campania dicta est. Romulus cū interfecto apud albā amulio: auū munitorē in regnū restituisset: in eū locū vbi nūc roma est deuenit: ibiq̄ sedes posuit: mę nia construxit: vrbēq̄ ex nomine suo romā vocauit. Hanc aūt antea euander dicit cōdidisse: ut est illud: Tūc pater euandrus romanę conditor arcis. Ancus marcus ex filia numę pompilij nat⁹ hic vrbem in exitu tyberis condidit: quę ꝛ pegrinas merces exciperet. ꝛ hostem moraret: quā ab ipso situ hostiā appellauit. Galli quidā intestina discordia ꝛ assiduis dissensionib⁹ suoꝝ pmoti sedes nouas querētes italiam ꝓfecti sunt: sedibusq̄ ꝓprijs tuscis expulsis: mediolanū atq̄ alias vrbes condiderūt. Uocatū autē mediolanū ab eo ꝙ ibi sus medio lanea ꝓhibet inuēta. Histotijs placet a mesapo greco: mesapię datā originē: versa postmodū in nomē calabrię quam in exordio enotri frater peuceci⁹ peuceciā noiauerat. Manto tiresie filia p⁹ interitū thebanoꝝ dicit delata in italiam mantuam condidisse. Est autem in venetia: quę gallia cisalpina dicit. Et dicta mantua ꝙ manes tueat. Partenopia a partenope virgine quadam illic sepulta appellata: quod oppidum postea augustus neapolim esse maluit. A ꝓmontorio leucaten: in q̄ actis apollinis templū fuit: bellū augustus contra antoniū gessit. Quo victo vrbē in actiaco sinu condidit: quam a victoria nicopolim appellauit. Palantus parthenioꝝ dux: partheniōs cōstituit. Taras neptuni fili⁹ fuit: a quo tarentū ciuitas ꝛ condita ꝛ appellata est. Cū cyrus maritimas vrbes gręcię occuparet. ꝛ focenses ab eo expugnati oibus angustijs premerent: iurauerunt ut ꝓfugerent ꝙ longissime ab impio psarū vbi nec nomē quidē eoꝝ audirēt: atq̄ ita in vltimos gallię sinus nauib⁹ ꝓfecti armisq̄ se aduersus gallicā feritatē tuentes: massyliā cōdiderūt. ꝛ ex noīe ducis nūcuparūt. Hos Uarro trilingues dicit: ꝙ ꝛ grece loquant ꝛ latine ꝛ gallice. Narbonā ꝛ arelatū. ꝛ pictauis coloni ꝓprij condiderūt. Burdegalim appellatū ferūt: ꝙ burgos gallos primū colonos habuerit quib⁹ antea cultoribus adimpleta ē. Terraconā ī hispania scipiones cōstruxerūt: ideo caput est terraconensis ꝓuīntię. Cęsaraugusta terraconēsis hispanię oppidū a cęsareaugusto. ꝛ sitū ꝛ noiatū: loci amęnitate ꝛ delitijs prestanti⁹ ciuitatib⁹ hispanię cūctis atq̄ illustrius florēs sanctoꝝ martyrū sepulturis. Afri sub hānibale maritima hispanię occupātes: carthaginē spartariā cōstruxerūt: quę mox a romanis capta ꝛ colonia facta: nomē etiā ꝓuintię dedit. Nūc aūt a gotthis subuersa atq̄ ī desolationē redacta ē. Saguntū greci ex insula cacyntho ꝓfecti in hispaniā condiderūt: quā afri postea bello impetitā deleuerūt. Emeritā cęsar august⁹ ędificauit: post quā lusitaniā. ꝛ quasdā oceani insulas cepit: dans ei nomē ab eo ꝙ ibi milites veteranos cōstituisset. Nā emeriti dicūt veterani: solutiq̄ militia. Ulyxbona ab vlyxe est condita ꝛ nūcupata: quo loco sicut historiographi dicūt cęlum a terra ꝛ maria disiūgunt a terris. Hispalim cęsar iulius cōdidit: quā ex suo noīe ꝛ romę vrbis

vocabulo iuliā romulā nūcupauit. Hispalis aūt a situ cognominata ē. eo ꝙ i solo palustri suffixis ꝓfundo palis locata sit. ne lubrico atq̄ instabili fundamento caderet. Gades oppidū a penis cōditum. qui etiam ⁊ carthaginem spartariam condiderunt. Septē oppidū a montibus. vij. q: similitudine frēs vocati. gaditano iminēt freto. Tingis ciuitatis ⁊ lixis ciuitatis anteus auctor ē. quē hercules ferť lucte certamine supatū interfecisse. Lix autē a lixo flumine mauritanię nuncupata. vbi antea regia fuit. ⁊ sala ꝙ imineat sale flumini. Cęsareā mauritanię oppidū iuba rex maurorū in honorem cęsaris augusti cōdidit. quā ex eiꝰ nomine cęsareā appellauit. sicut herodes aliam cęsaream in palęstina quę nūc vrbs ē clarissima. Icosiū cęsariensis mauritanię oppidum hercule illuc trāseūte. viginti a comitatu eiꝰ discedētes cōstruxerūt. Hāc ne q̄s imposito a se noīe priuatim gloriaret. de cōdētiū numero vrbi icosiū nomē ē datū. Cyrene regina fuit libyę. quę ex suo noīe ciuitatē cyrenē ↄdidit. ex q̄ ⁊ libyā cyrenēsem vocauit.

De ędificiis publicis Cap. ii.

Ciuitas ē hoīuʒ multitudo. societatꝭ vinculo adunata. dicta a ciuibꝰ id ē ab ipsis incolis vrbis. ꝓ eo ꝙ plurimoꝝ cōsciscat ⁊ contineat vitas. Nam vrbs ipsa męnia sūt. ciuitas aūt nō saxa ſ habitatores vocāť. Tres aūt sūt societates: familiarum. vrbiū. gentiū. Urbs vocata ab orbe. ꝙ antiquę ciuitates i orbe fiebāt. uel ab vrbo parte aratri quo muri designabanť. vnde ē illud: Optauitq̄ locū regno ⁊ cōcludere sulco. Locus eni futurę ciuitatis sulco designabatur. id est aratro. Cato: Qui vrbē inquit nouā condit. tauro ⁊ vacca aret. vbi arauerit murū faciat. vbi portā vult ēē aratrū sustollat ⁊ portet. ⁊ portā vocet. Ideo autē vrbs aratro circūdabatur dispari sexu iuuencoꝝ. ꝓpť cōmixtionē familiarū. ⁊ imaginē serentis. fructuq̄ reddentis. Urbs aūt aratro cōdiť. aratro vertiť. Unde Horatiꝰ: Imprimeretq̄ muris hostile aratrū. Oppidū q̄dā ab oppositiōe muroꝝ dixerūt. alij ab opibꝰ recōdendis. eo ꝙ sit munitū. alij ꝙ sibi i eo cōuentꝰ habitantiū opē det mutuā cōtra hostē. Nam primū hoies tanq̄ nudi ⁊ iermes. nec ↄtra bella hęc pręsidia habebāt. nec receptacula frigoris ⁊ caloris. nec ipsi inter se hoies ab hoībus satis erant tuti. Tandē naturali solertia speluncis siluestribusq̄ tegumentis tuguria sibi ⁊ casas virgultis arundinibusq̄ contexuerunt. quo esset vita tutior. ne his q̄ nocere possent aditꝰ esset. Hęc ē origo oppidoꝝ quę ꝙ opē darent. idcirco oppida noīata dixerūt. Oppidū aūt magnitudine ⁊ męnibꝰ discrepare a vico ⁊ castello ⁊ pago. Ciuitates autē. aut colonię. aut municipia. aut vici. aut castella. aut pagi appellanť. Ciuitas ꝓprie diciť quā nō aduenę ſ in eodem nati solo condiderūt. Ideoq̄ vrbes a ꝓpriis ciuibꝰ conditę ciuitates non colonię nūcupāť. Colonia ṽo est quę defectu indigenaꝝ nouis cultoribꝰ adimpletur. vnde ⁊ colonia a cultu agri est dicta. Municipiū est quo manēte statu ciuitatis ius aliq̇d minoris aut maioris officij a pn̄cipe impetratur. Dictum aūt municipiū a munijs id est officijs. ꝙ tm̄ munia id ē tributa debita. uel munera reddāt. Nā liberales ⁊ famosissimę causę ⁊ quę ex pn̄cipe ꝓficiscunť ibi non agunť. Hęc enim ad dignitatē ciuitatū ptinent. Uici ⁊ castella ⁊ pagi sunt. quę nulla dignitate ciuitatis ornantur. ſ vulgari hominū cōuentu incoluntur. ⁊ ꝓpter paruitatē sui. maioribꝰ ciuitatibus attribuuntur. Uicus aūt dictus a vicinis tm̄ habitationibus. uel ꝙ vias habeat tm̄ sine muris. Est aūt sine munitione muroꝝ. licʒ ⁊ vici dicanť ipsę habitationes vrbis. Dictus aūt vicus eo ꝙ sit vice ciuitatis. uel ꝙ vias habeat tm̄ sine muris. Castrū antiqui dicebāt oppidū loco altissimo situm. quasi casam altā. cuiꝰ pluralis numerꝰ castra. diminutiuū aūt castellū ē. siue ꝙ castrabatur licētia inibi habitantiū. ne passim vaga hosti pateret. Pagi sūt apta ędificijs loca inter agros habitantibꝰ. Hęc ⁊ conciliabula dicta a conuētu ⁊ societate multoꝝ in vnū. Competa sunt vbi vsus est conuentus fieri rusticoꝝ. ⁊ dicta competa ꝙ loca multa in agris eodē competāt. ⁊ quo cōueniťur a rusticis. Suburbana sūt circūiecta ciuitatis ędificia. quasi sub vrbe. Męnia sūt muri ciuitatis. dicti ab eo ꝙ muniant ciuitatē. quasi munimenta ciuitatis. id est tutamenta. Muniū aūt dictū q̄si manu factū. sic ⁊ muri a munitiōe dicti. q̄si muniri. eo ꝙ muniāť ⁊ tueanť interiora vrbis. Męnia aūt duplicē habēt significationē. Nam interdū męnia abusiue dici solent oīa ędificia publica ciuitatis. ut diuidimus muros ⁊ męnia pandimus vrbis. Proprie aūt męnia sunt tm̄ muri. Murus autem turribus propugnaculisq̄ ornatur. Turres vocatę ꝙ teretes sint ⁊ longę. Teres enim est aliquid rotundum cum proceritate. ut columna. Nam ⁊ ſquis quadratę aut latę construāť. ꝓcul tamen videntibus rotūdę existimātur. ideo quia omne cuiusq̄ anguli simulacrum ꝑ longum aeris spaciū euanescit atq̄ cōsumitur. ⁊ rotūdū videť. Propugnacula pinne muroꝝ sunt dicta. q: ex his ꝓpugnatur. Promurale ṽo. eo ꝙ sit ꝓ munitione muri. Est enim murus ꝓpriꝰ ante murū. Porta dicitur. q: pōt uel importari uel exportari aliq̇d. Proprie aūt porta aut vrbis aut castroꝝ vocať. sicut superius dictū est. Uicus ut prędictū ē. ipsę habitationes vrbis sūt. vnde ⁊ vicini dicti. Uię ipsa spacia angusta quę inť vicos sūt. Platee ꝑpetuę ac latiores ciuitatū vię sunt. iuxta ꝓprietatem linguę gręce a latitudine nūcupatę. Platos enim greci latū dicūt. Quintanę pars platee quinta ē. qua carpentū ꝓgredi potest. Cloacę dictę ꝙ his percolanturr aquę. Has primū romę fecisse dicunt tarquiniū priscū. ut quotiens pluuiarum inundatio existeret. per eas aquę extra ciuitatem emitterentur. ne maximis ꝑpetuisq̄ tēpestatibꝰ planitię

uel fundamēta vrbiū strages aquaꝝ subuerterēt. Imbuli uel q: subuolumina sūt, uel quia sub his ambulāt. Sūt enī porticꝰ hincinde plateaꝝ. Forus est exercendaꝝ litiū locꝰ, a fando dictꝰ, siue a foroneo rege q̇ pͥmꝰ grecis leges dedit. Hęc loca ⁊ ꝓrostra vocāt̃, ideo ꝙ ex bello punico captis nauibꝰ carthaginensiū rostra ablata sūt. ⁊ ī foro romano pręfixa ut esset huiꝰ insigne victorię. Curia dicit̃ eo ꝙ ibi cura ꝑ senatū de cūctis administretur. Prętoriū, eo ꝙ ibi pretor sedeat ad discutiendū. Gymnasiū generalis ē exercitioꝝ locus. Tñ apud athenas locꝰ erat vbi discebat̃ philosophia ⁊ sapiētię exercebat̃ studiū. Nam gymnasiū grece vocat̃ qd̄ latine exercitiū dicit̃, hoc ē meditatio. Sȝ ⁊ balnea ⁊ loca cursoꝝ ⁊ athletaꝝ gymnasia sūt, eo ꝙ illic oēs in sue artis studia exercitentur. Capitoliū rome vocatū, eo ꝙ fuerit romanę vrbis ⁊ religionis caput sūmū. Alij aiūt cū tarquinius priscus capitolij fundamenta romę aperiret in loco fundamēti caput hoīs litteris tuscis notatū inuenit. ⁊ ꝓinde capitoliū appellauit. Arces sunt partes vrbis excelsę atq; munitę. Nā quęcūq; tutissima vrbiū sūt, ab arcendo hostē arces vocant̃. Uñ ⁊ arcus ⁊ arca. Circū romani dictū putāt a circuitu equoꝝ, eo ꝙ ibi circū metas equi currāt. Theatrū āt a spectaculo noīatū ἀπὸ τοῦ θεάσθαι, ꝙ in eo ꝓplus stans desuꝑ atq; spectās ludos scenicos cōtēplaret̃. Amphiteatrū vō vocatū ꝙ ex duobꝰ sit theatris compositū. Nā amphiteatrū rotundū est. theatrū vō ex medio amphiteatri ē semicirculi figurā habens. Labyrinthus est ꝑplexis parietibꝰ ędificiū, qualis ē apud cretā a dędalo factꝰ, vbi fuit minotaurꝰ inclusus, in quo si quis introierit sine glomere lini, exitum inuenire nō valet. Cuius ędificij talis est situs, ut aperiētibꝰ fores, tonitruū intus terribile audiat̃. Descendit̃ centenis vltra gradibꝰ, intus simulacra ⁊ monstrificę effigies, ī partes diuersas transitꝰ inumeri ꝑ tenebras. ⁊ cętera ad terrorē ingredientiū facta, ita ut de tenebris eiꝰ ad lucē venire impossibile videat̃. Quattuor sunt aūt labyrinthi, primꝰ egyptiꝰ, secūdus creticꝰ, tertiꝰ ī lemno, quartꝰ in italia, oēs ita cōstructi ut dissoluere eos nec vlla secula quidem possint. Pharū turris est maxima, quā greci ⁊ latini in cōmune ex ipsiꝰ rei vsu pharū appellauerūt, eo ꝙ flāmaꝝ indicio longe videat̃ a nauigantibꝰ, qualē ptolemęus iuxta alexandriā construxisse octingentis talentis tradit̃. Usus eiꝰ ē nocturno nauiū cursui ignes ostendere, ad ꝓnūcianda vada portusq; ⁊ introitꝰ, ne decepti tenebris nauigātes ī scopulos incidant. Nā alexandria fallacibꝰ vadis insidiosos accessus habet. Hinc igit̃ ī portubꝰ machinas ad prelucendi ministeriū fabricatas pharos dicūt. Nā phos lux ē, oros visio dicitur. Uñ ⁊ lucifer grece phosphoros appellat̃. Coclee sūt altę ⁊ rotundę turres. ⁊ dictę coclee q̄si cyclee, ꝙ ī eis tāq̄ ꝑ circulū orbēq; conscendat̃, qualis ē romę .c.lxxv. pedibꝰ. Thermę appellatę ꝙ caleāt. Greci enī thermon calorē vocāt. Balneis vō nomē inditū a lauatione meroris. Nā greci balanion dixerūt ꝙ anxietatē animi tollat. Hęc ⁊ gymnasia dicūt̃, q: ibi athletę vncto corpe ⁊ ꝑfricato manibꝰ exercitāt̃. Nam gymnasiū grece latine exercitiū dicit̃. gymnos vō nudus. Apodyteriū vbi lauātiū vestimenta ponūt̃, ab exuendo dictū. ἀποδύειν enī grece exuere dicit̃. Popina grecus sermo est q̇ apud nos ꝓpina corrupte dicit̃. Est aūt locus iuxta balnea publica, vbi post lauacrū a fame ⁊ siti reficiūt̃. Unde ⁊ ꝓpina ⁊ ꝓpinare dicit̃. Pina enī grece famē significat, eo ꝙ hic locꝰ famem tollat. Tabernę olim vocabāt̃ ędiculę plebeioꝝ paruę ⁊ simplices in vicis, axibꝰ ⁊ tabulis clausę. vnde ⁊ tabernarię ꝙ soleāt cōsedere. Dictę aūt tabernę ꝙ ex tabulis lignisq; erāt cōstructę, quę nūc ⁊ si nō speciem, nomē tamē pristinū retinēt. Macellum dictū ꝙ ibi mactent̃ pecora quę mercātibꝰ venundant̃. Mercatū aūt a cōmertio noīatū, ibi enī res vendere uel emere solitū est, sicͭ ⁊ teloneū dicit̃ vbi merces nauiū ⁊ nautarū emolumenta reddūtur. Ibi enī vectigalis exactor sedet, preciū rebꝰ impositurus ⁊ voce a mercatoribꝰ flagitans. Carcer est a quo ꝓhibemur exire. ⁊ dictus carcer a coercendo. Hinc fronto ut ꝑgrecari potius amenis locis q̄ coerceri carcere viderentur.

De habitaculis Cap. III.

Habitatio ab habendo vocata, ut habitare casas. Domꝰ ex greca appellatiōe vocata. Nā domata greci tecta dicūt. Est aūt domus vniꝰ familię habitatio, sicut vrbs vniꝰ ꝓpli, sicut orbis domiciliū totius generis humani. Omne ędificiū antiqui ędē appellauerūt. Alij edem ab edendo q̄dē sumpsisse nomē existimāt, dātes exēplū de planto. Si vocassem vos ī edem ad prandiū. Hinc ⁊ edificiū, eo ꝙ fuerit prius ad edendum factum. Aula domꝰ ē regia, siue spaciosum habitaculū, porticibusq; quattuor cōclusum. Atriū magna ędes ē siue amplior ⁊ spaciosa domus. ⁊ dictum ē atriū eo ꝙ addant̃ ei tres porticus extrinsecus. Alij atriū quasi ab igne ⁊ ligno atrum dixerunt. Atrum enī fit ex fumo. Palatiū a palante ꝓͥncipe arcadum dictum, in cuiꝰ honore archades palanteū oppidum construxerunt. ⁊ regiā ī ipsiꝰ noīe cōditā palatiū vocauerūt. Thalamū hac ex cā vocatū ferūt. Cū enī raptę fuissent a romanis sabinę, ex quibꝰ cū vna ante alias specie nobilis cum magna oīuȝ admiratiōe raperet̃, thalamoni duci eam oraculo respōsū ē dari. ⁊ q̄m hę nuptię feliciter cesserant, institutū ē ut in oībꝰ nuptijs thalami nomē iteret̃. Egyptij q̄z lingua sua loca in q̇bꝰ nubētes succedunt ⁊ incubāt, thalamū nomināt. Cenaculū dictum a coīone vescendi. vnde ⁊ cenobiū congregatio. Antiqui enī publice ⁊ in cōmune vescebant̃. nec vlliꝰ cōuiuiū singulare erat, ne ī occulto delitię luxuriā gignerēt. Tricliniū ē cenaculū, a tribꝰ lectulis discūbentiū

dictū. Apud veteres enī in loco vbi cōuiuij apparatus exponebaē tres lectuli strati erant·in quib⁹ discūbētes epulabanē. Clinon enī grece lectulus uel accubit⁹ dicitē·ex quo cōfectū est ut triclinium diceretē. Cella dicta ꝙ nos occultet ⁊ celet. Cubiculū ṽo ꝙ eo cubem⁹·ibiqꝫ dormiētes requiescamus. Cubile autē cubandi loc⁹ ē. Secessus·ꝙ sit locus secret⁹·id est sine accessu. Diuersoriū dictum eo ꝙ ex diuersis vijs ibi cōueniaē. Hospitiū ṽmo grecus ē·vbi quis ad temp⁹ hospitali iure inhabitat. ⁊ iterꝫ inde transiēs migrat. Inde ⁊ metatū·q: mutaē. Unde ⁊ legitur: Et castra metati sūt·ꝑmutauerūt. Non enī illic ꝑmanet exercit⁹. ꝫ ptransit. Meniana dicta sunt ꝙ maneamus. Menian⁹ collega crassi in foro ꝓiecit materias ut essent loca in quib⁹ expectātes insisterēt que ex noīe eius meniana appellata sunt. Hec ⁊ solaria q: patēt soli. post hec alij lapide·alij materia edificauere porticib⁹ meniana ⁊ forib⁹ ⁊ domib⁹ adiecerūt. Tabulata olim lignee dom⁹ fiebāt. Inde nomē ꝑmanet tabulatoꝝ. Apogeū ē cōstructum sub terris edificiū·qḋ nos antrū uel speluncā dicim⁹. Solariū·ꝙ soli ⁊ aure pateat·q̄lis fuit locus in quo dauid bersabee lauantē aspexit ⁊ adamauit. Cū hierosolymam antiochus obsideret· hircan⁹ ꝑnceps iudeoꝝ reserato dauid sepulchro tria milia auri talenta inde abstraxit·ex q̄b⁹ .ccc. antiocho dedit·ut obsidionē relinqueret·atqꝫ ut facti inuidiā demeret. Fertē ex reliqua pecunia instituisse prim⁹ xenodochia quib⁹ aduenā susciperet pauperꝫ ⁊ peregrinoꝫ. vnde ⁊ vocabulū sumpsit. Nā ex greco in latinū xenodochiū peregrinorū susceptio nūcupaē. Ubi aūt egrotātes de plateis colligunē·nosocomiū grece dicitē in q̄ consumpta languorib⁹ atqꝫ inedijs miseroꝝ mēbra fouentē.

De edificijs sacris Cap. iiii.

Sacra sūt loca diuinis cultibus instituta· utpote ea in quib⁹ altaria litantibus de more pontificib⁹ consecrātē. Sancta iuxta veteres exteriora templi sūt. Scā aūt scōꝝ locus tēpli secretior·ad quē nulli erat accessus nisi tm̄ sacerdotib⁹. Dicta autē scā scōꝝ· q: exteriori oraculo sanctiora sūt. uel q: scōꝝ cōparatione sanctiora sunt·sicut cantica canticoꝝ·q: cātica vniuersa precellūt. Sācitū aūt a sanguine hostie nūcupatū. Nihil enī scm̄ apud veteres dicebaē·nisi qḋ hostie sanguine esset consecratū aut cōspersū. Itē sanctū qḋ extat esse sancitū. Sancire est aūt cōfirmare ⁊ irrogatiōe pene ab iniuria defendere. sic ⁊ leges sancte ⁊ mores sancti eē dicūē. Propitiatoriū·oraculū int duo cherubin. Et dictū ꝓpitiatoriū·q̄si ꝓpitiatiōis oratoriū. Propitiatio enī placatio ē. Oracula dicta eo ꝙ inde respōsa reddūtē. ⁊ oracula ab ore dicta. Penetralia secreta sūt oraculoꝝ. ⁊ penetralia dicta sūt ab eo ꝙ ē penit⁹· hoc ē pene intus. Oratoriū oratiōi tm̄ ē cōsecratū·in quo nemo aliud agere debet·nisi ad qḋ ē factū·vnde ⁊ nomē accepit. Monasteriū vni⁹ monachi habitatio ē. Mono enī apud grecos sol⁹ steriū statio·id est solitarij habitatio. Cenobium ex greco ⁊ latino videē esse compositū. Est enim habitaculū plurimoꝝ in cōmune viuētiū. Ceno enī grece cōmune dicitē. Tēpli nomen generale. ꝑ locis enī quibuscūqꝫ magnis antiqui tēpla dicebant. Et templa dicta q̄si tecta ampla· ꝫ ⁊ locus designatus ad orientē·a cōtēplatiōe tēplū dicebatur. Cui⁹ ptes quattuor erāt·antica ad ortū·postica ad occasū. sinistra ad septētrionē·dextra ad meridiē spectans. Unde ⁊ qn̄ tēplū construebāt· orientē spectabāt equinoctialē·ita ut lineę ab ortu ad occidentē misse fierēt partes celi·dextra sinistra eq̄les·ut q̄ cōsuleret ac depcareē·rectū aspiceret orientē. Fana dicta a faunis quib⁹ templa error gētiliū cōstruebat·vnde ⁊ cōsulētes demonū respōsa audirēt. Delubra veteres dicebant tēpla fontes habentia·q̄b⁹ ante ingressū diluebāē· ⁊ appellari delubra a diluēdo. Ipse nūc sūt edes cum sacris fontib⁹ in quib⁹ fideles regenerati purificanē. ⁊ bene quodā presagio delubra sūt appellata. sunt enī in ablutionē pctoꝝ. Fons aūt i delubris loc⁹ regeneratoꝝ ē in q̄ septē gradus i spirit⁹ scī mysterio formanē·tres i descensu. ⁊ tres in ascensu. Septim⁹ ṽo is ē q̄ ⁊ quartus·id ē similis filio hoīs·extinguēs fornacem ignis·stabilimentū pedū·fundamentū aque·in quo plenitudo diuinitatis habitat corpaliter. Basilice prius vocabanē regum habitacula·vnde ⁊ nomē habent. Nam basileus rex. ⁊ basilice regie habitatiōes. Nunc autē ideo diuina tēpla basilice noīanē·q: ibi regi oīuꝫ deo cult⁹ ⁊ sacrificia offerunē. Martyriū locus martyris greca deriuatiōe·eo ꝙ i memoriam martyris sit cōstructum·uel ꝙ sepulchra scōꝝ ibi sint martyrū. Aram quidā vocatā dixerunt ꝙ ibi incense victime ardeant. Alij aras dicunt a precatiōib⁹·id est quas greci aras vocant. vnde cōtra inpcatio catara dicitē. Alij volunt ab altitudine araꝝ· ꝫ male. Altare autē ab altitudine cōstat eē noīatū·q̄si alta ara. Pulpitū ꝙ in eo lector uel psalmista positus in publico conspici a ppło possit·quo liberius audiaē. Tribunal·eo ꝙ inde a sacerdote tribuantur precepta viuēdi. Est enī loc⁹ in sublimi cōstitut⁹·vnde vniuersa exaudiri possint. Alias tribunal a tribub⁹ denoīatū· ꝙ ad illū trib⁹ cōuoceē. Analogiū dictū·ꝙ sermo inde prediceē. Nam logos grece sermo dicitē·ꝙ ⁊ ipsum altius situm est.

De repositorijs Cap. v.

Sacrariū ꝓprie est locus tēpli in quo sacra reponunē·sicut donariū ē i quo collocaē oblata·sicut lectisternia dicunē vbi homines sedere cōsueuerūt. Ab inferēdis igiē ⁊ deportādis sacris sacrariū nuncupaē. Donaria ṽo eo ꝙ ibi dona reponanē·que in tēplis offerri consueuerunt. Erariū vocatū·q: prius eo signatū ibi recondebaē. Hoc enī olim i vsu erat·auro argentoqꝫ nōdū signato·ex quoꝝ metallis q̄uis postea

facta fuisset pecunia·nomen tñ ērarij pmansit·ab eo metallo vnde pecunia initiũ sũpsit. Armariũ locus ē vbi quarũcũqȝ artiũ instrumenta ponũť. Armamētariũ ꝓo vbi tm̃ tela armoꝝ.vnde Juuenalis: Quicquid habēt teloꝝ armamentaria celi. Dicta autē vtraqȝ ab armis·id est brachijs·qbus exercenť. Bibliotheca ē loc⁹ vbi reponunť libri.Biblio enī grēce liber·theca repositoriũ diciť.Promptuariũ dictũ·eo ꝙ inde necessaria victui pmunť·id est.pferũť. Cellariũ dictũ·ꝙ in eo colligantur ministeria mensaꝝ·uel quę necessaria victui supsunt. Inter promptuariũ aũt ⁊ cellariũ h̄ interest·ꝙ cellariũ ē paucoꝝ dierũ.promptuariũ ꝓo tpis longi. Apotheca autē uel horrea a grēco verbũ ex verbo repositoria uel reconditoria dici pñt·eo ꝙ ī his hoīes elaboratas fruges reponũt. Unde ⁊ enthicā grēco sermone repositā rei copiosam substantiam appellamus.

De operarijs Cap.VI.

Ergasteriũ locus ē vbi op⁹ aliquod fit. Grēco enī sermone erga opa· sterio statio·id est operaria statio. Ergastula qȝ ⁊ ipsa a grēco vocabulo nuncupanť· vbi deputanť noxij ad aliqđ opus faciendũ.ut solēt gladiatores ⁊ exules qui marmora secant.⁊ tñ vinculorũ custodijs alligati sunt. Gynęciũ grēce dictũ eo ꝙ ibi cōuentus feminaꝝ ad opus lanificij exercendũ cōueniat. Mulier enī grēce γυνε nũcupatur. Pistrinũ quasi pilistrinũ·quia pilo antea tũdebāt granũ. Unde ⁊ apud veteres non molitores sed pistores dicti sunt quasi pinsores a pinsendis granis frumenti. Molę enim vsus nondũ erat·sed granum pilo pinsebant.vnde ⁊ Uirgilius: Nũc torrete igni fruges·nũc frangite saxo. Clibanus fornax a cliuo dictus·ab eo ꝙ in erectione sit collectus. Cliuũ enī ascensum dicimus flexuosum. Furnus p deriuationem a farre dictus· qm̃ panis ex eo fact⁹ ibi coquiť. Torcular dictũ·eo ꝙ ibi vuę calcenť atqȝ extortę exprimanť. Forus est locus vbi vua calcatur·dictus ꝙ ibi feratur vua. uel propter ꝙ vua feriatur pedib⁹.vnde ⁊ calcatoriũ dicitur.Sed hoc nomen multa significat. Prima species fori locus est ī ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda vbi magistratus iudicare solet. Tertia quā supra diximꝰ·quā calcatoriũ noiamus. Quarta spacia plana ī nauib⁹·de quib⁹ Uirgilius: Laxatqȝ foros. Lacus dictus ꝙ ibi decurrit frugum liquor.

De aditibus Cap.VII.

Aditus ab eũdo dictus·p quem ingredimur ⁊ admittimur. Uestibulum est uel aditus dom⁹ priuatę·uel spaciũ adiacēs edibus publicis. Et vestibulũ dictũ·eo ꝙ eo vestiũť fores·aut ꝙ aditũ tecto vestiat·aut ab stādo. Portic⁹ dict⁹ ꝙ transit⁹ sit magis ꝙ̄ ibi standum sit·quasi porta.⁊ portic⁹ eo ꝙ sit aperta. Janua a iano quodā appellať·cui gētiles oēm introitũ uel exitũ sacrauerũt.vnde Lucan⁹: Ferrea belligeri cōpescāt limina iani. Est aũt ianua primus dom⁹ ingressus·cetera inter ianuā ostia vocanť generaliter. Ostiũ aũt ē p qđ ab aliq̄ arcemur ingressu ab obstando dictũ·siue ostiũ q: ostendit aliquid intus. Alij aiunt ostiũ appellari·q: hostē morať. Ibi enī aduersarijs nos obijcimus. Hinc ⁊ ostia tyberina·q: hostibus sunt opposita. Fores ⁊ valuę claustra sunt. Sed fores dicunť quę foras.valuę que intus reuoluunť.⁊ duplices cōplicabilesqȝ sunt.sed generalit̄ vsus vocabula ista corrumpit. Claustra ab eo ꝙ claudantur dicta. Fenestrę sũt quib⁹ pars exterior angusta ⁊ interior diffusa ē·quales in horreis videmus·dictę eo ꝙ lucē fenerenť. Lux enī grēce fos dicitur·uel q: p eas intus positus·homo foras videt. Alij fenestrā putant dictā eo ꝙ domui lucē ministret·cōpositũ nomen ex grēco latinoqȝ sermone. Fos enī grēce lux est. Cardo est locus ī quo ostiũ vertiť ⁊ semp moueť: dictus ἀπὸ τῆς καρδίας·qđ q̄si cor hominē totũ·ita ille cune⁹ ianuam regat ac moueat. Un ⁊ puerbiale ē·in cardine rem esse. Limina ostioꝝ dicta eo ꝙ transuersa sint ut limes.⁊ p ea sicut in agro aut introcať·aut foris catur. Postes ⁊ antes quasi post ⁊ ante stantes. Et antes quia ante stāt·uel q: antea ad eas accedimus prius ꝙ̄ domũ ingrediamur. Postes eo ꝙ post ostium stent.

De partibus edificioꝝ Cap.VIII.

Fundamētũ dictũ ꝙ fundus sit domus. Idē ⁊ cementũ·a cedendo dictũ·ꝙ crasso lapide surgat. Paries nuncupatus·q: semp duo sunt pares·uel a frōte uel a latere. Siue enī tetragonũ siue hexagonũ sit·q̄ se conspiciũt ex pari erũt. Aliter enī structura facta deformis est. Parietinas dicim⁹·quasi parietũ ruinas·sunt enī parietes stantes sine tecto.⁊ sine habitantib⁹. Angul⁹ ꝙ duos parietes in vnũ coniũgat. Culmina dicta sũt·q: apud antiquos tecta culmo tegebantur·ut nũc rustica. Hinc tecti sũmitas culmē diciť. Camerę sũt volumina introrsũ respiciētia·appellatę a curuo. Camur enī grēce curuũ est: Laquearia sunt·quę camerā subtegunt ⁊ ornant quę ⁊ lacunaria dicunť ꝙ lacos quosdā q̄dratos uel rotũdos ligno uel gypso uel colorib⁹ habeāt depictos cũ signis īternucātib⁹. Principalit̄ autē lacus diciť·ut Lucilius. Resultant edesqȝ lacusqȝ Cui⁹ diminutio lacunar facit·ut Horati⁹. Neqȝ aureũ mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunariũ ⁊ p antisticon laqueariũ facit. Absida grēco sermone latine interpretať lucida·eo ꝙ lumine accepto p arcũ resplendeat. Sȝ vtrũ absidā an absidē dicere debeamus·hoc verbi genus ambiguũ quidā doctoꝝ existimāt. Testudo ē camera templi obliqua. Nam ī modũ testudinis veteres tēploꝝ tecta faciebāt· quę ideo sic fiebant ut celi imaginē redderet·qđ cōstat esse cōuexũ. Alij testudinē volunt eē locũ in ptc atrij aduersũ veniētib⁹. Arcus edificioꝝ dicti ꝙ sint arta pclusiōe curuati. Ipsi ⁊ fornices. Pauimēta

oꝛiginē apud grecos hn̄t elaboꝛata arte picturę. Lithoſtrata puulis cruſtis ac teſſellis tinctis in varios coloꝛes. vocata aūt pauimēta eo ꝙ paui/ anť id ē cedāť. Vn̄ ⁊ pauoꝛ q: cedit coꝛ. Oſtra/ cus ē pauimētū teſtaceū eo ꝙ fractis teſtis calce admixto feriať. Teſta eni greci oſtra dicūt. Com pluuiū dictū q: aquę ptes quę circa ſūt eo cōue/ niunt. Teſſellę ſūt e qb⁹ domicilia ſternūť a teſſe/ ris noīata id eſt q̄dratis lapillis p diminutionē. Baſes fulturę ſūt colūnaꝝ quę a fūdamēto con/ ſurgūt ⁊ ſuppoſitę fabricę ſuſtinēt pond⁹. Baſes aūt nomē petrę ē foꝛtiſſimę ſyro ſermone. Colū/ nę p lōgitudine ⁊ rotūditate vocatę in qb⁹ toti⁹ fabricę pond⁹ erigiť. Antiq̄ rō erat colūnaꝝ alti/ tudinis tria pars latitudinū. Genera rotūdarū quattuoꝛ: doꝛicę ionicę tuſcanicę coꝛinthię mē/ ſura groſſitudinis ⁊ altitudinis int̄ ſe diſtantes. Quintū gen⁹ ē capꝝ quę vocanť atticę q̄ternis an/ gulis aut ampli⁹ parib⁹ lateꝝ intuallis. Capito/ lia dicta ꝙ ſint colūnaꝝ capita ſic̄ ſup collum ca/ put. Epiſtylia ſūt quę ſup capitella colūnaꝝ po/ nūť. ⁊ ē grecū id ē ſupmiſſa. Tegulę ꝙ tegāt edes ⁊ imbrices ꝙ accipiāt imbꝛes. Lateres ⁊ laterculi ꝙ lati foꝛmenť circūactis vndiq3 q̄ttuoꝛ tabulis. Canalis dicta ab eo ꝙ caua ſit in modum cannę. Sane canalē meli⁹ genere feminino ꝙ maſculino pferim⁹. Fiſtulę aq̄rū ſūt dictę ꝙ aquas fundāt ⁊ emittāt. Nam ſtola grece mittere eſt. Foꝛmę capꝝ p magnitudine aquę ⁊ capacitatis modo fiūt.

De munitionibus Cap. IX.

Munitū uel munimentū dictū q: manu ē factū. Coꝛs vocata uel ꝙ coartet cun/ cta quę interius ſūt id eſt ꝯcludat uel ꝙ coerceat obiectu ſuo extraneos ⁊ adire phibeat. Vallū ē qđ mole terrę erigiť ut cuſtodia pꝛeten/ dať. Dictū aūt vallū a vallis. Nā valli fuſtes ſūt quib⁹ vallū muniť. Et valli dicti ꝙ figanť ⁊ euel/ lanť. Intualla ſpacia ſūt int̄ capita valloꝝ id eſt ſtipitū quib⁹ vallū fit vnde ⁊ cętera q̄3 ſpacia di/ cūť a ſtipitib⁹ ſcil3. Agger ē cuiuſlibet rei acerua/ tio vnde foſſę aut valles pn̄t repleri. Agger pꝛie diciť t̄ra aggeſta quę vallo facto ꝓpius poniť ſed abuſiue ⁊ muros ⁊ munimēta oīa aggerē dicim⁹. Macerię ſūt parietes lōgi qb⁹ vineę aliquę clau/ dūť. Lōgū eni greci macron dicūt. Foꝛmatū ſiue foꝛmatiū in africa uel hiſpania parietes de terra appellāt qm̄ i foꝛma circūdatis duab⁹ vtrinq3 ta/ bulis inferūť magis ꝙ inſtruūť. Eiuſmodi durāt icoꝛrupti ventis ignibuſq3 omni cemento foꝛtio/ res. Sepes munimēta ſatoꝝ ſūt vnde ⁊ appellatę Caulas munimēta ouiū uel ſepimēta ouiliū. Eſt eni grecū nomē c detracta. Nā greci aulas vo/ cant aīaliū receptacula.

De tentoꝛijs Cap. X.

Tabernacula tentoꝛia ſūt militū qb⁹ i iti/ nere ſolis ardoꝛes tēpeſtateſq3 imbꝛium frigoꝛiſq3 iiurias vitāt. Dicta aūt taber/ nacula ꝙ coꝛtinę diſtentę funib⁹ tabulis inſtan/ tib⁹ appenderenť quę tentoꝛia ſuſtinerēt. Tento/ riū vocatū eo ꝙ tendať funib⁹ atq3 palis. vnde ⁊ hodie pꝛetendere dicūť. Papiliones vocanť a ſi/ militudine puuli aīalis volanť qđ maxime abun/ dat floꝛentib⁹ maluis. Hę ſūt auiculę quę luće ac/ cenſo ꝯueniūt. ⁊ circa volitātes ab igne pxime in/ terire cogūť.

De ſepulchꝛis Cap. XI.

Sepulchꝝ a ſepulto dictū. Pꝛius aūt q̄ſq3 in domo ſua ſepeliebať. Poſtea vetitū eſt legib⁹ ne fetoꝛe ipſo coꝛpa viuentiū cōta/ cta inficerenť. Monumentū ideo nūcupať eo ꝙ mentē moneat ad defūcti memoꝛiā. Cum eni nō videris monumētū obliuiſceris moꝛtuū. h̄ ē illud qđ ſcriptū eſt: Excidi tanꝙ moꝛtu⁹ a coꝛde. Cū autem videris monet mentē ⁊ ad memoꝛiā te re/ ducit ut moꝛtuū recoꝛderis. Monumēta itaq3 ⁊ memoꝛię p mentꝭ admonitiōe dictę. Tumul⁹ dic/ tus q̄ſi tumēs tell⁹. Sarcophag⁹ grecū nomē ē eo ꝙ ibi coꝛpa aſſumāť. σαρξ eni grece caro φαγειν comedere diciť. Mauſolea ſūt ſepulchꝛa ſeu mo/ numenta regū a mauſoleo rege egyptioꝛū dicta. Nam eo defūcto vxoꝛ eius mirę magnitudinis ⁊ pulchꝛitudinis extruxit ſepulchꝛū in tātū ut vſq3 hodie oīa monumēta pꝛecioſa ex noīe ei⁹ mauſo/ lea nūcupāť. Pyramides ē gen⁹ ſepulchꝛoꝝ q̄dra/ tū ⁊ faſtigiatum vltra oēm celſitudinē quę fieri manu poſſit. vn̄ ⁊ menſurā vmbꝛaꝝ egreſſę nullā habere vmbꝛā dicūť. Tali aūt edificio ſurgūt ut a lato incipiāt ⁊ i anguſto finianť ſic̄ ignis. Pyr eni diciť ignis. has egyptus habet. Apud maio/ res eni potentes aut ſub mōtib⁹ aut i mōtib⁹ ſepe/ liebāť. Inde tractū ē ut ſup cadauera aut pyra/ mides fierent aut ingentes colūnę collocarentur.

De edificijs ruſticis Cap. XII.

Caſa eſt agreſte habitaculum palis atq3 virgultis arūdinibuſq3 contextū quibus poſſint hoīes tueri a vi frigoꝛis uł calo/ ris iiuria. Tuguriū caſula eſt quā faciūt ſibi cu/ ſtodes vineaꝝ ad tegimen ſui q̄ſi teguriū ſiue ꝓpē ardoꝛē ſolis ⁊ radios declinādos ſiue ut inde uł hoīes uel beſtiolas quę inſidiari ſolēt natis fru/ gibus abigāt. Hanc ruſtici capānā vocāt ꝙ vnū tm̄ capiat. Teſcua q̄dā putāt eſſe tuguria q̄dā lo ca pꝛerupta ⁊ aſpera. Magalia edificia numidaꝝ agreſtiū oblōga i curuis lateribus tecta q̄ſi na/ uiū carinę ſint ſiue rotunda in modū furnoꝝ. Et magalia dicta q̄ſi magaria. q: magar punici no/ uā villam dicūt vna lr̄a cōmutata l. p r. magaria teguria.

De agris Cap. XIII.

Ager latine appellari diciť eo ꝙ i eo agať aliq̄d. Alij agrū ex greco nominari ma/ nifeſti⁹ credūt vn̄ ⁊ villa grece coꝛagros dicitur. Villa a vallo id eſt aggere t̄rę nūcupata qđ p limite ꝯſtitui ſolet. Poſſeſſiōes ſūt agri late patentes publici pꝛiuatiq3 q̄s initio nō mācipa/ tione ꝫ quiſq3 ut potuit occupauit atq3 poſſedit. vnde ⁊ nuncupati. Fundus dict⁹ ꝙ eo fundať uel ſtabiliať patrimoniū. Fund⁹ aūt ⁊ vꝛbanū edifi/ ciū ⁊ ruſticū itelligēdū ē. Pꝛediū dictū ꝙ ex oīb⁹ patrifamilias maxime pꝛeuideť id eſt apparet q̄ſi

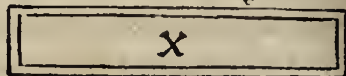
p̄quidiū· uel q̄ antiq̄ agros quos bello ceperant ut predę noīe habebāt. Dis aūt ager ut varro docet q̄drifari⁹ diuidit̄. Aut eni aruus ē ager·id ē satio/nalis·aut cōsit⁹·id ē apt⁹ arborib⁹. aut pascuus q̄ herbis tm̄ ⁊ aīalib⁹ vacat·aut flor⁹·qd̄ sūt horti apibus cōgruentes ⁊ florib⁹·qd̄ etiā Uirgili⁹ in q̄ttuor libris georgicoꝝ secut⁹ est. Rura veteres icultos agros dicebāt· id ē siluas ⁊ pascua·agrū ꝟo qui colebat̄. Nā rus ē quo mel·q̄ lac·q̄ pecus haberi pōt. vn̄ ⁊ rustic⁹ noīat̄. Hęc agrestiū pri/ma ⁊ ociosa fęlicitas. Seges ager ē in q̄ serit̄. vn̄ ⁊ Uirgili⁹: Jlla seges demū votis respōdit aua/ri agricolę. Cōpascuus ager dictus q: diuisorib⁹ agroꝝ relict⁹ ē. ad pascendū coīter vicinis. Allu/uius ager est quē paulatim fluui⁹ in agrū reddit. Arcifinius ager dictus ē·q: certis lineaꝝ mēsu/ris nō cōtinet̄. ſ; arcet̄ fines eius obiectu fluminū montiū·arboꝝ. vnde ⁊ i his agris nihil subseci/uorū inuenit. Nouale ager ē p̄mū pscissus. siue quia alternis annis vacat nouandarū sibi viriū causa. Noualia eni semel cū fructu erunt. ⁊ semel vacua. Squalidus ager q̄si excolidus·q̄ iā a cul/tura exierit·sicut exconsul q̄ a consulatu discesse/rit. Uliginosus ager ē semp vuidus. Nā vuidus dicit̄ q̄ aliq̄n siccat̄. Uligo eni humor terrę ē na/turalis ab ea nūq̄ recedēs. Subseciua sunt pꝓrie quę sutor de materia pręcidens q̄si supuacua ab/iicit. Jnde ⁊ subseciui agri quos i pertica diuisos recusant q̄si steriles uel palustres. Jtē subseciua quę i diuisura agri nō efficiūt centuriā· id ē iuge/ra. cc. Area dicit̄ tabulaꝝ ęq̄litas. Dicta aūt area a planitie atq; ęq̄litate. vnde ⁊ ara. Alij areā vo/catā dicunt q̄ p triturandis frugib⁹ era dat̄·uel q̄ nō trituret̄ in ea nisi arida. Pratū ē cui⁹ fęni co/pia armenta tuent̄·cui veteres romani nomē in/diderūt·ab eo q̄ ptinus sit paratū· nec magnum laborē culturę desideret. Prata aūt sūt quę secari pn̄t. Paludes dictę a pale pastorali dea q̄ paleas id est pabula nutriant iumentorū.

De finibus agrorū Cap. xiiii.

Fines dicti eo q̄ agri funiculis sint diui/si. Mēsuraꝝ eni lineę i terraꝝ partitiōe tendunt̄ ut dimēsiōis ęq̄litas teneat̄. Li/mites appellari antiq̄ ꝟbo trāsuersi. Nā trāuersa oīa antiq̄ lima dicebāt·a q̄ ⁊ limina ostioꝝ p quę foras ⁊ itro itur. ⁊ limites q̄ p eos i agros foras eatur. Hinc ⁊ limus vocabulū accepit cingulū q̄ serui publici cingebāt obliqua purpura. Termi/ni dicti q̄ terrę mensuras distinguūt atq; decla/rāt. His eni testimonia finiū intelligūt̄. ⁊ agroꝝ cōtētio ⁊ certamē aufertur. Limites maximi in agris duo sūt: cardo ⁊ decuman⁹. Cardo q̄ a se/ptētriōe direct⁹ a cardine cęli ē. Nam sine dubio cęlū vertit̄ i septētrionali orbe. Decuman⁹ est q̄ ab oriēte in occidētē p trāsuersū dirigit̄·q̄ p eo q̄ for/mā. x. faciat decuman⁹ ē appellatus. Ager eni his diuisus figurā denarij numeri efficit. Arca ab ar cendo vocata. Fines eni agri custodit eosq; adire phibet. Trifiniū dictū eo q̄ triū possessionū fi/nes astringit. Hinc ⁊ q̄drifiniū q̄ quattuor. Re/liqui limites angustiores ⁊ inter se distāt impa/rib⁹ inueallis ⁊ nominibus designatis.

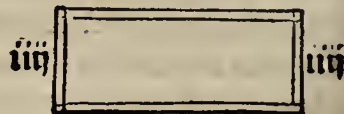
De mensuris agroꝝ Cap. xv.

Mensura ē q̄cq̄d pondere capacitate·lon/gitudine·altitudine·latitudine·animoq; finit̄. Maiores itaq; orbē in ptib⁹·ptes i pꝓuintijs·pꝓuintias i regiōib⁹·regiōes i locis·lo/ca in territorijs·territoria i agris· agros i cētu/rijs·cēturias i iugerib⁹·iugera i climatib⁹·deinde climata i actus·perticas·passus·gradus·cubitos pedes·palmos·vncias ⁊ digitos diuiserūt. Tāta eni fuit coꝝ solertia. Digit⁹ ē pars minima agre/stiū mēsuraꝝ. Jnde vncia habens digitos tres. Palmus aūt quattuor digitos habet. pes sedeci digitos. passus pedes q̄nq;. pertica passus duos· id ē pedes. x. Pertica aūt a portando dicta·quasi portica. Oēs aūt pręcedētes mēsurę in corpe sūt: ut palm⁹·pes·passus. ⁊ reliq̄. sola pertica portat̄. Est enim decē pedum instar calami in ezechiele templum mensurantis

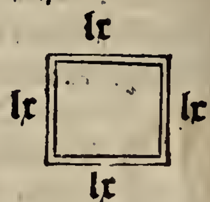
c. xl

Actus minimus est latitudine pedū. iiij. longitudine. c. xl. ita

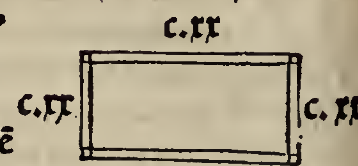

c. xl

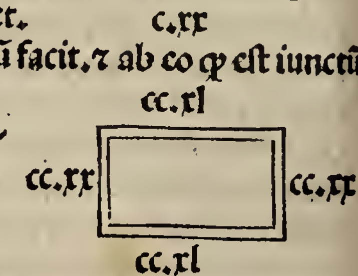
Climata q; vndiq; ver/sum habēt pedes. lx. ita

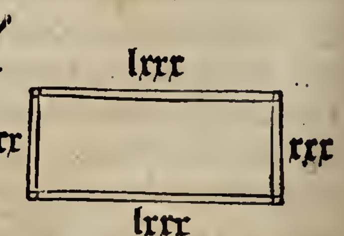
Actus quadratus vn/diq; finitur pedibus c. xx. ita. Hūc bethyci arapennē dicūt. ab arando scilicet.

Actus duplicat⁹ iugerū facit. ⁊ ab eo q̄ est iunctū iugeri nomen accepit. Jugerū aūt cōstat lon/gitudine pedū. cc. xl. la titudine. c. xx. ita

Actū pꝛouintię bethy/cę rustici agrū vocant. Porcā idē bethyci xxx. pedū latitudi/ne. ⁊ lxxx. longitu/dine diffiniunt· ita

Sꝫ porca ē quę i arando extat·qd̄ defossū ē lyra. At galli candetū appellāt i areis vrbanis spaciū c. pedū·q̄si centecū. Jn agrestib⁹ āt pedū. c. l. qua/dratorū iustū cādetū vocāt. Porro stadialis ager habet pass⁹. c. xxv. id ē pedes. dc. xxv. cui⁹ mēsura octies cōputata miliariū facit· qui ꝯstat. v. milia pedib⁹. Cēturia āt ager ē ducētoꝝ iugeꝝ q̄ apud antiq̄s a cētū iugerib⁹ vocabat̄. ſ; p⁹ea duplicata ē mēsura·nomēq; pristinū retinuit. Jn numero eni centurię multiplicatę sūt·nomē tn̄ nō pdiderūt.

De itineribus Cap. XVI.

M ensuras viaꝝ nos miliaria dicim⁹. greci stadia. galli leuuas. egyptij signes. persę parasangas. Sūt aūt ꝓprio queqꝫ spacio Miliariū mille passib⁹ terminat᷑. ⁊ dictū miliariū q̄si mille adiū. habēs pedes q̄nqꝫ milia. Leuua finitur passib⁹ mille q̄ngētis. Stadiū octaua pars miliarij est. cōstans passib⁹. c. xxv. Hoc primū herculē statuisse dicūt. eūqꝫ eo spacio determinasse q̄ȯ ipse sub vno spū cōfecisset. ac ꝑinde stadiū appellasset. q̄m i fine respirasset. simulqꝫ ⁊ stetisset. Via est q̄ pōt ire vehiculū. ⁊ via dicta a vehiculoꝝ incursu. Nam duos act⁹ capit ꝓpter euntiū ⁊ veniētiū vehiculoꝝ occursū. Omnis autē via aut publica est. aut priuata. Publica ē quę in solo publico ē quę inter actus populo patēt. Hęc aut ad mare. aut ad oppida ptinet. Priuata ē quę vicino municipio data ē. Strata dicta quasi vulgi pedib⁹ trita. Lucreti⁹; Strataqꝫ iam vulgi pedib⁹ detrita viaꝝ. Ipsa est ⁊ dilapidata. id est lapidib⁹ strata. Primi aūt pēni dicūtur lapidibus vias strauisse. postea romani eas ꝑ oēm pene orbē disposuerūt. ꝓpt᷑ rectitudinē itinerū. ⁊ ne plebs eēt ociosa. Agger ē media stratę eminētia coaceruatis lapidibus strata. ab aggere. id est coaceruatiōe dicta. quā histořici viā militarē dicūt. ut q̄lis sępe vię deprensus i aggere serpens. Iter uel itus est via qua iri ab hoīe quaqua versū pōt. Iter aūt ⁊ itiner diuersam habēt significationē. Iter enī est locus transitu facilis. vnde ⁊ appellam⁹ aditū. Itiner aūt ē itus lōgę vię ⁊ ipse labor ambulandi. ut quo velis peruenias. Semita itineris dimidiū ē. a semi itu dicta. Semita aūt hoīuꝫ ē. callis ferarū ⁊ pecudū. Callis ē iter pecudū inter montes angustū ⁊ tritum. a callo pedum vocatū. siue callo pecudū ꝑduratū. Tramites sūt trāsuersa in agris itinera siue recta via. dicti ꝙ transmittāt. Diuortia sūt flexus viaꝝ. hoc ē vię in diuersa tendentes. eadē diuerticula sunt. hoc ē diuersę ac diuisę vię siue semitę transuersę. quę sunt alterę vię. Biuiū q: duplex ē via. Compeťa. q: plures in ea cōpetunt vię. q̄si triuię. quatriuię. Ambit᷑ inť vicinoꝝ ędificia locus duoꝝ pedū ⁊ semi pedis. ad circūeundi facultatē relictus. ⁊ ab ambulādo dictus. Orbita vestigium carri ab orbe rotę dicta. Porro act⁹ quo pecus agi solet. Cliuosum iter flexuosū. Vestigia sūt pedū signa primis plātis expressa. vocata ꝙ his vię pręcurrētiū īnstigent᷑. id est cognoscantur.

Incipit liber sextusdecimus

De puluerib⁹ ⁊ glebis terrę Cap. I.

P ulvis dictus ꝙ vi venti pellatur. Tollitur enim eius flatu nec resistit nec stare nouit. sicut ait ꝓpheta: Tanq̄ puluis quē proijcit ventus a facie terrę. Limus vocatus ꝙ lenis sit. Cęnū est vorago luti. Cinis ex incēdio dicit᷑. Ab eo enim fit fauilla ꝙ ꝑ ignē effecta sit. Nam fos ignis ē. Gleba. ꝙ sit globus. Pulueris enī collectiōe cōpingitur ⁊ in vno glomere adunat᷑. Terra autē ligata gleba ē. soluta puluis. Labina eo ꝙ ambulantib⁹ lapsū inferat. dicta ꝑ deriuationē a labe. Lutum vocatū q̄dā ꝑ antiphrasin putāt. ꝙ nō sit mundū. Nā omne lotū mundū ē. Volutabra appellata. ꝙ ibi apri volutent᷑. Uligo sordes limi uel aquę sūt. Sabulū leuissimū terrę genus. Argylla ab argis vocata apud quos primū ex ea vasa cōfecta sunt. Creta ab insula creta vbi melior ē. Creta cymolia. candida ē. a cymea italię insula dicta. quarum altera vestimentorum preciosos colores emollit. ⁊ confricato sulphure. quodā nitore exhilarat. altera gemmis nitorem pręstat. Creta argētarea. ⁊ ipsa cādida appellata. eo ꝙ nitorē argēto reddat. Terra samia a samo isula dicta. glutinosa. ⁊ candida ⁊ linguę lenis. medicamentis ⁊ vasculis necessaria. Puluis puteolanus in puteolanis italię colligit᷑ collibus. opponiturqꝫ ad sustinenda maria. fluctusqꝫ frangendos. Nā mersus aquis protinus lapis fit. vndisqꝫ quotidie fortior effectus ī saxum muratur. sicut argylla igne in lapidē vertitur. Sulphur vocatum quia igne accenditur. Ur enī ignis ē. Nam vis eius in aquis feruentibus sentitur. nec alia res facilius accendit᷑. Nascitur ī insulis eolijs. inter siciliam ⁊ italiā. quas ardere dicūt. Inuenit᷑ ⁊ in alijs locis effossū. Huius genera q̄tuor. Unū q̄ȯ fodit᷑ trāslucetqꝫ ⁊ viret. quo solo ex oībus medici vtunt᷑. Alterum q̄ȯ appellāt glebam. vsib⁹ tm̄ fullonū familiare. Tertiū liquor est. vsus eius ad lanas suffiendas. q̄m cādorē molliciemqꝫ pręstat. Quartū ad lychinia conficienda maxime aptū. Sulphuris tāta vis ē ut morbos comitiales deprhendat nitore suo impositus ignibus ardescens in calice vini. prunaqꝫ subdita circūferēs exardescentibus repcusso pallorem dirū velut defunctorū effundit.

De glebis ex aqua Cap. II.

B itumen in iudeę lacu asphaltide emergit. cui⁹ gleba supnatātes nautę scaphis appropinquātes colligunt. In syria aūt limus ē passim a terra exęstuās. Spissatura autē vtraqꝫ ⁊ dēsitate coeunt. ⁊ vtraqꝫ greci spissa asphalton appellāt. Natura eius ardens. ⁊ igniū cognata. ⁊ neqꝫ aqua neqꝫ ferro rumpit᷑. nisi solis muliebrib⁹ inquinamētis. vtilis ad cōpages nauiū. Alumē vocatū a luīe. ꝙ lumen colorib⁹ pręstat tingēdis. Est aūt salsugo tr̄ę. efficiturqꝫ hyeme ex aq̄ ⁊ limo. ⁊ ęstiuis solib⁹ maturatur. Hui⁹ species duę sūt. liquidū ⁊ spissum. Sal q̄dā dictū putāt ꝙ in igne exiliat. Fugit enī ignem dum sit igneus. sed naturā sequit᷑. quia ignis ⁊ aqua semꝑ inter se inimica sunt. Alij sal a salo ⁊ sole vocatum existimant. Nā aquis maris spōte gignitur spuma in extremis littorib⁹ uel scopulis derelicta.

⁊ sole decocta. Sunt ⁊ lacus ⁊ flumina ⁊ putei e quibus hauritur· dehinc in salinis ingestus so/le siccat̃. ẜ ⁊ flumina densant̃ in sale· amne reliquo sub gelu fluente. Alibi q̃ꝫ detractis harenis colli/git̃· crescẽs cũ lunę noctib⁹. nã i cyrenica hammo/niacus sub harenis īuenit̃. Sũt ⁊ montes natiui salis in quibus ferro cęditur· ut lapis renascens maius tantę alicubi duritię· ut muros domosqꝫ massis salis faciant· sicut in arabia. In natura quoqꝫ salis differentię sunt. Nam alibi suauis· alibi salsissim⁹. cõmune sal in igne crepitat. Tra/gaseũ· nec crepitat in igne nec exilit. Agrigẽtinũ sicilię flammis patiens· in aqua exilit· ĩ igne fluit cõtra naturã. Sũt ⁊ coloꝝ differẽtię. Mẽphitic⁹ rufus est. In parte quadã sicilię vbi ętna mons ẽ purpureus. Item in eadẽ sicilia in pachyno adeo splendid⁹ ⁊ lucidus ut imagines reddat. In cap/padocia crocinus effodit̃. Salis natura necessa/ria est ad oẽm escam. Pulmentis enĩ saporẽ dat· excitat auiditatẽ. ⁊ appetitũ in oĩb⁹ cibis facit. Ex eo quippe omnis victus delectatio ⁊ sũma ilari/tas. Hinc ⁊ salus nomẽ accepisse putatur. Nihil enĩ vtilius sale ⁊ sole. Deniqꝫ cornea videm⁹ cor/pora nauticoꝝ· q̃ꝫ etiã pecudes· armẽta ⁊ iumẽta sale maxime ꝓuocant̃ ad pastũ· multũ largiores lacte· multoqꝫ gratiores casei dote. Corpora etiã sal astringit siccat ⁊ alligat. Defũcta etiã a putre/scendi labe vindicat ut durent. Nitrũ a loco sũ/psit vocabulũ. Nascitur enĩ in oppido uel regione ęgypti nitria· ex quo ⁊ medicinę fiũt. ⁊ sordes cor/poꝝ vestiũqꝫ lauãtur. Hui⁹ natura nõ multũ a sa/le distat. habet enĩ virtutẽ salis. ⁊ similiter oritur canescẽtib⁹ littorib⁹ siccitate. Aphronitrũ grece· latinę spuma nitri ẽ· de quo quidã ait. Rustic⁹ es nescis quid greco noĩe dicar· spuma vocor nitri. Grecus es ⁊ aphronitrũ. Colligitur autẽ in asia in speluncis distillans· dehinc siccat̃ sole. Optimũ putat̃ si minime fuerit põderosũ. ⁊ maxime fria/bile· colore pene purpureo. Chalcanthũ dictũ· q: chalcidis ẽ timũ. id est flos. vnde ⁊ apud latinos aeris flos appellatur. Fit aũt nũc multis ĩ regio/nib⁹· olim ĩ hispania de puteis uel stagnis· id ge/nus aquę habentib⁹ quã decoquebant. ⁊ in pisci/nas ligneas fundebant appendẽtes sup eas restes lapillis extentas quib⁹ lim⁹ in similitudine vitreis acinis adhęrebat· sicqꝫ eiectũ siccabat̃ dieb⁹. xxx. Fit aũt nũc alibi in speluncis· qđ liquide collectũ dehinc diffusũ in quosdã botros solidat̃. fit ⁊ in scrobib⁹ cauatis quaꝝ e lateribus decidẽtes guttę coalescũt. fit ⁊ salis modo ex flagrantissimo sole Adeo aũt cõstrictę virtutis ẽ· ut i leonũ ⁊ vrsorũ ora sparsum tantã vim habeat ad stringendũ ut non valeant mordere.

De lapidib⁹ vulgarib⁹ Cap. III.

Lapis a terra tãꝑ densior etiã vulgo di/scernit̃. Lapis aũt dict⁹ ꝙ ledat pedem. Lapis mollis ẽ ⁊ sparsus. Saxa herẽt ⁊ a montib⁹ excidũt̃. Petra grecũ est. Silex ẽ lapis durus· eo ꝙ exiliat ignis ab eo dict⁹. Scopulus a saxo eminẽti quasi a speculando dict⁹· siue a tegi/mento nauiũ σκεπάζειν. Spelea grece spelunca latine. Est aũt rupis cauata. Crepido ẽ extremi/tas saxi abrupti. vnde ⁊ crepido vocata ꝙ sit ab/rupti saxi altitudo· sic: hęret pede pes densusqꝫ. vnde ⁊ vocat̃. Cautes aspera saxa ĩ mari· dictę a cauẽdo· q̃si caute. Murices petrę ĩ littore· simi/les muricis viuis acutissimę ⁊ nauibus ꝑnitiosę. Icon saxum ẽ qđ humanę vocis sonum captans etiã verba loquẽtiũ imitat̃. Icon aũt grece latine imago vocat̃· eo ꝙ ad vocẽ respondẽs· alieni effi/citur imago sermonis. licꝫ hoc quidẽ ⁊ locoꝝ na/tura eueniat· ac plerũqꝫ cõuallĩũ. Calculus est la/pillus terrę admixt⁹· rotũdus atqꝫ durissim⁹ ⁊ oĩ puritate lenissim⁹. Dictus aũt calcul⁹· ꝙ sine mo/lestia breuitate sui calcet̃· cui cõtrari⁹ ẽ scrup⁹. la/pillus minut⁹ ⁊ asper· q̃ si inciderit in calciamẽtũ nocet. ⁊ molestia ẽ aĩo. vñ ⁊ molestiã animi scru/pulũ dicim⁹. hinc ⁊ scrupea saxa· id ẽ aspera. Cos nomen accepit ꝙ ferrũ ad incidendũ acuat. Cos enĩ greco ꝓmone incisio noĩat̃. Ex his alię aqua/rię sunt. alię oleo indigẽt in acuendo· ẜ oleũ lenẽ· aquę aciẽ acerrimã reddũt. Pumex vocatur· eo ꝙ spumę densitate concret⁹ fiat. ⁊ ẽ aridus· cando/re paruus· tantãqꝫ naturã refrigerandi habens· ut in vase missus musta deferuere desinant. Ru/dos artifices appellãt lapides cõtusos ⁊ calci ad/mixtos· quos in pauimẽtis faciendis supfundũt· vnde ⁊ rudera dicũt̃. Gypsũ cognatũ calci ẽ. ⁊ est grecũ nomẽ. plura eius genera. Omniũ aũt opti/mũ lapis specularis. Est enĩ signis ędificioꝝ ⁊ co/ronis gratissim⁹. Calx viua dicta· q: dũ sit tactu frigida· intus occultũ cõtinet ignẽ. Vñ ⁊ ꝑfusa aq̃ statim latens ignis erũpit. Natura ei⁹ mirũ ali/quid facit. Postq̃ enĩ arserit aquis incẽdit̃ quib⁹ solet ignis extingui· oleo extinguit̃· q̃ solet ignis accẽdi. Vsus ei⁹ structuris fabricę necessari⁹. Nã lapis lapidi nõ põt adhęrere forti⁹· nisi calce cõn/iunctus. Calcis e lapide albo ⁊ duro melior stru/cturę· ex molle vtilis tectoriis. Arena ab aridita/te dictã nõ ab adherendo ĩ fabricis ut quidã vo/lunt. Huius probatio· si manu impssa stridat· aut si in vestẽ candidã sparsa nihil sordis relinquat.

De lapidib⁹ insignioribus Cap. IIII.

Magnes lapis indic⁹ ab inuẽtore vocat⁹. Fuit aũt in india primũ repertus clauis crepidaꝝ baculiqꝫ cuspidi hęrẽs cum ar/menta idẽ magnes pasceret· postea ⁊ passim īuent⁹ Est aũt colore ferrugine⁹. ẜ ꝓbat̃· cũ ferro adiũ/ctus eius fecerit raptũ. Nã adeo apphendit fer/rũ ut catenã faciat anuloꝝ vnde ⁊ eũ vulg⁹ ferrũ viuũ appellat. Liquorem quoqꝫ vitri ut ferrũ tra/here credit̃. Cui⁹ tanta vis est ut refert beatissim⁹ augustin⁹ ꝙ q̃dã eundẽ magnetẽ lapidẽ tenuerit sub vase argenteo· ferrũqꝫ sup argentũ posuerit· deinde subter mouente manu cum lapide· ferrum cursum desup mouebat̃. Vnde factũ est ut i teplo

quodā simulacrū ex ferro pendere in aere videre/tur. Est quippe et alius in ethiopia magnes q ferrum non ambit. sed respuit. Omnis aūt magnes tanto melior est. quāto magis ceruleus ē. Gagates lapis primū inuentus est i sicilia gagatis fluminis fluore reiect⁹. vnde et noiat⁹. licet i britannia sit plurimus. Est aūt niger. plan⁹. leuis. et ardens igni admot⁹. Fictilia ex eo scripta nō delent incēsus serpētes fugat. demoniacos pdit. virginitatē dep̄hendit. mirū q accendit aqua. oleo restinguitur. Abeston arcadie lapis ferrei coloris ab igne nomē sortitus. eo q accensus semel nūq extinguit. De quo lapide mechanicum aliqd humana ars molita est. q gentiles capti sacrilegio mirarent. Deniq in templo quodā fuisse veneris fanū dicunt. ibiq candelabrū et in eo lucernā sub diuo sic ardētē ut eā nulla tēpestas nullus imber extinguerer. Pyrites psic⁹ lapis fulu⁹. acris similās qlitatē. ita ē dict⁹ qm̄ plurim⁹ illi sit ignis. sique facile scintillas emittit. hic tenentis manū si vehemēti⁹ premat adurit; pter qd ab igne nomē accepit. Est alius pyrites vulgaris quē viuū lapidē appellāt. q ferro uel lapide pcussus. scintillas emittit. q excipiunt sulphure uel alijs fungis uel folijs. et dicto celerius prebet ignē. Hunc vulgus focarē petrā vocat. Selenites latine lunaris interptat. eo q interiorē ei⁹ candorē cū luna crescere atq deficere aiunt. gignitur in psida. Dionysius lapis fuscus et rubentib⁹ notis sparsus. Vocatur aūt ita. q: si aque mixt⁹ cōterat vinū fragrat. et q in illo mirū est ebrietati resistit. Tracius niger et sonorus nascit in flumine. cui⁹ nomē est pontus i equitia. Phrygius lapis ex loco traxit vocabulū. Nascit eni i phrygia. colore pallidus. mediocrit grauis. Est aūt gleba pumicosa. Urit antea vino pfusus. flatusq follibus donec rubescat. ac rursus dulci vino intingit. ternis vicib⁹ tingēdis vestibus tm̄ vtilis. Syri⁹ lapis a syria vbi repit appellatus. hic integer fluctuari tradit. cōminut⁹ mergi. Arabicus similis ē ebori sine vlla macula. Hic defricat⁹ ad cutē sucū dimittit croco similē. Judaicus lapis albus ē atq in sceniate grādis scripturis sibinuicē modulatus. quas greci grāmas appellāt. Samius a samo insula vbi repitur vocatus. et est grauis et candidus. poliendi aurū vtilis. Mēphitis vocat⁹ a loco egypti. et ē gēmātis nature. Hic trit⁹ atq in his que vrenda sūt et secāda ex aceto illinit⁹ ita obstupescere facit corp⁹ ut nō sentiat cruciatū. Sarcophagus lapis dict⁹ eo q corpa defunctor condita in eo infra. xl. dies absumunt. σαρξ enim grece caro dicit. φαγειν comedere. Nascit aūt i troade. fissiliq vena scindit. Sūt et eiusdē generis in oriēte saxa. que etiā viuētib⁹ alligata erodūt corpa. mitiores aūt seruādis corpib⁹ nec absumēdis. Hematites appellatus eo q cote resolut⁹ i colorē veniat sanguinis Est aūt admodū liuid⁹. Est et ferrugineus. Nascit i vltima egypto. babylonia et hispania. Andrmisdamant⁹ colore niger. pondere et duritia insignis. vnde et nomē traxit. precipuus repitur in africa. Trahere autē in se argentū uel es dicitur. atq attrit⁹ ut hematites in colorē redigit sanguinis. Ischistos inuenit i vltima hispania. croco similis cū leui fulgore. facile fricabilis. Amiātbon appellat⁹ a veterib⁹. eo q si ex ipso vestis fuerit cōtacta cōtra ignē resistat. et igni imposita nō ardeat. sed splēdore accepto nitescat. et ē scissi aluminis similis. veneficijs resistens oib⁹. specialit magor. Batrachites lapis similis ē teste laminose scissibilis. Gallactites colore cinereus. gustu suauis. sed ideo vocat⁹ q quiddā de se lacteū attritus dimittat. Obsius lapis niger est translucidus. et vitri habens similitudinē. et ponit in speculis parietū pter imaginū vmbras reddēdas. Gemmas multi ex eo faciunt. Nascit in india et in samo italie. Mitridas lapis euphratis sole repcuss⁹ colorib⁹ micat varijs. Ethytes lapides repiuntur i nidis aquilar. aiunt binos inueniri. marē et feminam. nec sine his parere aquilas. Horū mascul⁹ durus similis galle subrutilis. feminecus aūt pusillus ac mollis. Alligati partus celeritatē faciūt. etiā aliquib⁹ vulue excidūt nisi cito parturientib⁹ auferant. Fingites cappadocie lapis. duritia marmoris. candidus atq trāslucēs. ex quo quondā templū constructū est a quodā rege forib⁹ aureis. qb⁹ clausis claritas itus diuturna erat. Emites lapis ebori similis in quo dariū cōditū fertur. parioq similis candore et duritia. min⁹ tm̄ ponderosus. q purus vocat. Ostracites vocatus q similitudinē teste habeat. vsus eius p pumice. Melanites lapis dict⁹ eo q melleū et dulcē sucū emittat. Hilinris lapis asper et indomit⁹. et oia atterēs. ex q lapide gēme terunt. Chrysites colore similis ocree. inuenit in egypto. Amites sīlis nitro. sed durior. gignitur in egypto et arabia. nascitur in ethiopia veluti viridis. sed lacteus cū resoluit. remordēs vehemēter. Coran⁹ albus est duriorq pario. Moloti⁹ veluti viridis et grandis. inuenit in egypto. Tusculan⁹ a loco italie dict⁹. dissiliri igne tradit. Sauin⁹ lapis fuscus. addito oleo etiā lucere fert. Est et quidā viridis lapis vehement igni resistēs Sifinius mollis et candidus. sed calefact⁹ oleo nigrescit atq durescit. Lapides quoq medicinaliū mortarior et pigmentor vsibus apti. edesius precipuus. et inde colaticus. Thebaicus qz et basanites lapides nihil ex sese remittentes. Specularis lapis vocatus ē q vitri more transluceat. repertus primū i hispania citeriore. et circa segobricā vrbē Inuenit eni sub terra. et effossus excidit atq finditur in quaslibet tenues crustas.

De marmoribus Cap. v.

Post lapidū genera veniem⁹ ad marmora. Nam inter lapides et marmora differentia ē. Nā marmora dicūt eximij lapides q maculis et colorib⁹ cōmedāt. Marmor sermo grecus ē. a viriditate vocatus. et q̄uis postea

⁊ alij colores inueniantur·nomē tñ pristinū a viriditate retinuerūt. Marmorū colores ⁊ genera innumerabilia sūt. Non tñ oia e rupib⁹ exciduntur·ꝫ multa sub terra sparsa sūt ⁊ preciosissimi generis·sicut lacedęmoniū viride cūctisq̧ ilari⁹·reptū prius apud lacedęmones vnde ⁊ vocabulū traxit. Ophites serpētiū maculis simile ē.vnde ⁊ vocabulū sumpsit. Duo ei⁹ genera·molle cādidum·nigrū durū. Augusteū ⁊ tiberiū in ęgypto augusti ⁊ tiberij primū principatu reperta sunt. Differentia coꝝ est ab ophite·cū illud ut prediximus serpētiū maculis sit simile·hec maculas diuerso modo colligunt. Nam augusteū vndatim est crispū in vertices·tiberiū sparsa nō cōuoluta canitie. Purpurites ex ęgypto ē rubens cādidis interuenientib⁹ punctis. Nois eius causa·ꝙ rubeat ut purpura. Basanites ferrei coloris siue duritia.vnde ⁊ nomen ei datū est.inuentus in ęgypto ⁊ ęthiopia. Alabastrites lapis candidus·intertinctus varijs coloribus·ex quo euāgelici illi⁹ vnguēti vasculū fuit. Cauāt eni hūc ad vasa vnguentaria·qm̄ optime seruare incorrupta dicitur Nascit̄ circa thebas ęgyptias ⁊ damascū syrię cęteris candidior·ꝓbatissimus v̄o in india. Parius cādoris eximij·lychnites cognomento.hic apud paron insulam nascitur.vnde ⁊ pari⁹ nuncupatus. Magnitudo ei⁹ qua lances craterasq̧ non excedat. Unguentis ⁊ ipse aptus. Coralliticus in asia repertus mēsura nō vltra cubitos binos·candore ꝓximo eboris·ad quandā similitudinem e diuerso niger. Alabandic⁹ terrę suę noie nūcupatus purpurę aspectu similis. Iste i oriēte igni liquat̄·atq̧ ad vsū vitri funditur. Thebaicus intertinctus aureis guttis īuenitur in parte ęgyptia·scripr⁹ coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali cōueniens. Sienites circa sienen uel thebas nascit̄·trabes ex eo fecisse reges phibēt̄. Marmora aūt quę i officinis sūt·rupib⁹ gignuntur·ex quibus iste sienites·diuersi coloris maculis distinct⁹ ē·cui⁹ primū vsū insulę cyclades dederunt. Lesbius liuidior ē paulo huic·ꝫ ⁊ ipse diuersi coloris maculas habēs. Corintheus amoniacę guttę similis cum varietate diuersoꝝ coloꝝ corintho ꝑmū reptus·ex eo colūnę ingētes liminaq̧ fiūt ac trabes. Charysteū·viride optimū nomen ab aspectu habens·eo ꝙ gratū sit his qui gēmas sculpunt.eius eni viriditas reficit oculos Numidicū marmor numidia mittit ad cutē sucū dimittit·croco similē.vnde ⁊ nomen accepit·non crustis·ꝫ in massa.⁊ liminū vsū aptū. Lucullcum marmor nascitur in chio insula cui lucullus consul nomen dedit·qui delectatus illo primū romā īuexit·soluq̧ pene hoc marmor ab amatore nomen accepit. Est ⁊ limensis·tephria appellatus·colore cineris·cuius lapidis alligatio cōtra serpentes laudatur. Ebur·a barro id est elephanto dictum. Horatius: Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris.

De gemmis Cap. VI.

Post marmorū genera gemmę sequūtur·quę multū auro decorē tribuūt venustate colorū. Primordia earū a rupe caucasi. Fabulę ferunt ꝓmetheū primū fragmēta saxi eiusdem inclusisse ferro ac digito circūdasse.hisq̧ initiū cepisse anulū atq̧ gemmā. Genera gēmaꝝ innumerabilia esse tradūt̄·e quib⁹ nos ea tm̄ quę ꝑncipalia sūt siue notissima annotabim⁹. Gēmę vocatę ꝙ instar gūmi translucēāt. Preciosi lapides ideo dicti sūt·q: care valent·siue ut a vilibus discerni possint·seu ꝙ rari sint. Omne enim qḋ rarū ē·magnū ⁊ preciosū vocat̄·sicut ⁊ i samuelis volumine legitur: Et sermo domini preciosus erat in isrl̄·hoc est rarus.

De viridioribus gemmis Cap. VII.

Omniū gēmaꝝ virentiū smaragdus ꝑncipatū habet. Cui veteres tertiam post margaritas ⁊ vniones tribuūt dignitatem. Smaragdus a nimia viriditate dicit̄. Omē eni satis viride smaragdū dicit̄. Nullis eni gēmis uel herbis maior ꝙ huic austeritas ē. Nam herbas virētes frondesq̧ exuperat·īficiēs circa se viriditate repcussum aerē. Sculpentib⁹ q̄ȝ gemmas·nulla gratior oculoꝝ refectio ē. Cuius corpus si extētū fuerit sic speculū·ita imagines reddit. Quippe nero cęsar gladiatoꝝ pugnas i smaragdo spectabat. Genera eius .xij. sed nobiliores scythici·q̄ in scythica gēte reperiūt̄. Secūdū locū tenent bactriani. Colliguntur eni in cōmissuris saxoꝝ flāte aquilone. Tūc eni tellure detecta intermicant·q: his vētis harenę maxime mouent̄. Tertiū egyptij habēt. Reliqui i metallis ęrarijs inueniuntur·sed vitiosi. Nam aut ęre aut plumbo aut lapillamētis·uel salis similes notas habēt. Smaragdi aūt mero ⁊ viridi ꝑficiūt oleo q̄uis natura ībuant̄. Calcosmaragd⁹ dicta ꝙ viridis sit.⁊ turbida aereis venis. Hec in egypto uel cypro insula nascitur. Prasius.ꝓ viridante colore dictus·ꝫ vilis. Cui⁹ alterū gen⁹ sanguineis punctis abhorret. Tertiū distinctū virgulis tribus candidis. Berillus in india gignit̄·gētis suę lingua nomē habens·viriditate similis smaragdo·ꝫ cū pallore. Polit̄ aūt ab indis in sexangulas formas·ut hebetudo coloris repcussiōe angulorū excitet̄. Alter politus nō habet fulgorem. Genera eius nouem. Crisoberillus dictus eo ꝙ pallida eius viriditas in aureū colorē resplendeat.⁊ hūc india mittit. Crisopassus indicus ē colore porri sucū referens·aureis interuenientibus guttis vnde ⁊ nomen accepit·quem quidā berilloꝝ generis iudicauerūt. Iaspis de gręco in latinū viridis gēma interpretatur. Ias quippe viride·pinnasin gemma dicitur. Est aūt smaragdo subsimilis ⁊ crassi coloris. Species ei⁹ decē ⁊ septē. Uolunt aūt quidā iaspidē gemmā ⁊ gratię ⁊ tutelę eē gestātib⁹.qḋ credere nō fidei·ꝫ supstitiōis est. Topazion·ex virenti genere ē omniq̧ colore

resplendens. inuenta primū in arabię insula. in q̄ troglodytę predones. fame & tempestate fessi. cū herbarū radices effoderent eruerūt: Que insula postea quęsita nebulis cooperta. tandē a nauigantibus inuēta est. Sz ob hoc locus & gēma nomē ex causa accepit. Nā topaçin trogloditarū lingua significationē habet quęrendi. Est aūt amplissima gēmarū. eadē sola nobiliū limā sentit. Genera eius duo. Callaica colore viridis sed pallens & nimis crassa. nihil iocūdius. aurū decens. vnde & appellata. Nascit̄ in india uel germania in rupib⁹ gelidis oculi modo extuberās. Molochites spissius virens. & crassior ꝙ̄ smaragdus. a colore maluę nomē accepit. i reddendis laudata signis. nascit̄ in arabia. Eliotropia viridi colore & nubilo stellis puniceis supsparsa cū sanguineis venis. Causa nois de effectu lapidis est. Nam deiecta i labris ęneis radios solis mutat sanguineo repcussu. Extra aquā aūt speculi modo solē excipit. deprehēditq3 defectus ei⁹ subeuntē lunā ostendens magorū impudētię. Manifestissimū in hoc q3 exemplū est. ꝙ admixta herba eliotropio quibusdā additis precantationib⁹ gerentē conspici negāt. Gignit̄ i cypro & africa. ꝭ melior i ethiopia. Sagda gēma prasini coloris apud chaldęos Cui⁹ tanta vis est ut pmeantes naues e pfundo petat. & carinis ita tenaciter adhęreat. ut nisi abrasa pte ligni vix separet̄. Myrrhites dicta ē ꝙ in eo myrrhę color est. Compressus aurē vsq3 ad odorē nardi spirat suauitatē aromatis. Repit̄ in arabia uel ęgypto. myrrhę coloris & odoris. vnde & nomen accepit. Melecros. bicolor ex vna parte viridis. ex altera melli similis. Coaspis. a flumine psarū dicta est ex viriditate fulgoris aurei.

De rubris gēmis Cap. VIII.

Corallius gignit̄ i mari rubro forma ramosus. colore viridis. & maxime rubens Bace ei⁹ uel vię candidę sub aqua & molles. detractę confestim durant̄ & rubescūt. tactuq3 ptinus lapidescūt. Itaq3 occupari euelliq3 retib⁹ solet aut acri ferramēto precidi. qua de causa corallius vocitat̄. Quantū aūt apud nos margaritum indicū preciosum ē. tantū apud indos corallū. Hūc magi fulminib⁹ resistere affirmāt. si credit̄. Sardius dicta. eo ꝙ pmū repta sit a sardis. hęc rubrū habet colorem. marmorib⁹ prestās. sed inter gēmas vilissima. Genera ei⁹ quinq3. Onyx appellata ꝙ habeat in se pmixtū candorē i similitudinē vnguis humanę. Greci eni vnguē onycē dicūt. Hanc india uel arabia gignit. distant autē inuicē. Nā indica igniculos habet albis cingentibus zonis. arabica aūt nigra est cum candidis zonis. Genera ei⁹ qnq3. Sardonyx ex duū nominū societate vocata est. Est eni ex onycis candore & sardo. Cōstat aūt tribus colorib⁹. subteri⁹ nigro. medio candido. supius minio. Hęc sola i signando nihil cerę auellit. Repitur aūt apud indos & arabes detecta torrētib⁹. Genera ei⁹ qnq3.

Hematites rubore sanguine⁹ ac ꝓpterea hematites vocatus. Hema quippe sanguis est. Gignit̄ in ethiopia quidē. ꝭ principalis i arabia & i africa inuenit̄. De qua pmittūt magi quiddā ad coarguendas barbarorū insidias. Sucinus quē appellant greci electron fului cereiq3 coloris. fertur arboris sucus esse. & ob id sucinū appellari. Electrū autem vocari fabulosa argumentatio dedit. Nāq3 phetonte fulminis ictu interempto. sorores ei⁹ luctu mutatas in arbores populos lachrymis electrū omnibus ānis fundere iuxta eridanū amnē. & electrū appellatum. qm̄ sol vocitatus sit electron plurimi poetę dixerūt. Cōstat aūt nō esse sucum populi ꝭ pineę arboris. Nā accensus tede nidore fragrat. Nascit̄ aūt in insulis oceani septētrionalis. sicut gūmi. densatq3 ut crystallum rigore uel tēpore. Ex ea fiūt decoris grā agrestiū feminarū monilia. Uocari aūt a quibusdā harpaga eo ꝙ attritu digitorū accepta caloris anima folia paleasq3 & vestiū fimbrias rapiat. sicut magnes ferrum. Quocūq3 aūt modo libeat tingit̄. Nam aucuse radice cōchylioq3 inficitur. Ligurius vocatus. ꝙ fiat ex vrina lyncis bestię tēpore indurata. Est aūt sicut & sucinū fulua. attrahēs spiritu folia ꝓpinquantia.

De purpureis Cap. IX.

Inter purpureas gemmas principatum amethist⁹ indicus tenet. Amethist⁹ purpureus est. pmixto violaceo colore. & q̄si rosę nitore. & leniter quasdā flāmulas fundēs. Alterū ei⁹ genus descendit a hiacynthis. Causā nominis ei⁹ asserūt. q̄si sit quiddā in purpura illi⁹ nō ex toto igneū ꝭ vini colorem habens. Est aūt sculpturis facilis. Genera ei⁹ quinq3. Saphirus ceruleus est cū purpura. habens pulueres aureos sparsos. optimus apud medos. nusꝙ̄ tñ plucidus Hiacynth⁹ ex nois sui flore vocat̄. Hic i ethiopia inuenit̄. ceruleū colorem habens optimus q̄ nec rarus est. nec densitate obtusus. ꝭ ex vtroq3 temperamento lucens purpuraq3 refulgens. hic autē non rutilat ęqualiter. sed cum facie celi mutatur. Sereno enim perspicuus est atq3 gratus. nubilo coram oculis euanescit atq3 marcescit. in os missus frigidus est. in sculpturis durissimus. nec tamen inuictus. Nam adamāte scribitur & signat̄. Hiacynthiçonta indicus est. hiacynthū ꝓpe referens. Quidā autem eorū crystallis similes capillamentis intercurrentibus obscurant̄. ex quo etiā vitio nomen illorū est. Amethistiçontas appellatur. quia eius extremus igneul⁹ in amethisti violam exit. Celidonia ex hirūdinū vocata colore. & duorū est generum: quarū vna ex altera parte purpurea. & alia purpurea nigris interuenientibus maculis. Cyanea scythię gēma. ceruleo coruscans nitore purpura interdum & pūctulis intermicantibus auratis puluisculis varians. Rhoditis rosea est & ex eo nomen accepit.

De candidis Cap. x.

Margarita prima candidarū gēmarū· quā inde margaritā aiūt vocatam· q in conculis marinis h genus lapidū inueniat. Inest eni i carne cochlee calcul⁹ nat⁹· sicut i carne ostree preciosissima margarita repiri dicat· uel sic i cerebro piscis lapillus. Gignit aūt de celesti rore· quē certo anni tempore cōcule hauriunt. Ex quibus margaritis quedā vniones vocant· aptū nomen habētes· q tm̄ vnus nūq duo uel plures simul repiant. Meliores autē candide margarite· q̄ que flauescūt. Illas eni aut iuuentus· aut matutini roris conceptio reddit candidas. has senectus· uel vespertinus aer gignit obscuras. Pederus secūda post margaritā candidarū gēmarū· de q̄ querit i q̄ colore numerari debeat· toties iactati p alienas pulchritudines nois adeo ut decoris prerogatiua vocabulo facta sit. Asterites gēma candida est· inclusam lucē continens· veluti stellā intus ambulantē· redditq3 solis candidantes radios· vnde ⁊ nomen accepit. Galactites lactea est que attrita reddit sucum albū· ad lacteū saporem feminis nutrientib⁹ illigata fecundat vbera. Infantū q̄3 collo suspensa· saliuam facere fert· in ore aūt liquescere ⁊ memoriā adimere. Mittunt eam nilus ⁊ achelous amnes. Sūt q̄ smaragdū albis venis circūligatum galactiten vocant. Galarias grandinis ⁊ candorē prefert ⁊ figurā· duritia q̄3 inuicta ut adamas· etiā in igne posita manet suū frigus. Solis gemma candida est· traxitq3 nomen q ad solis speciē in orbem fulgētes spargit radios. Selenites trāslucet candido melleoq3 fulgore continens lune imaginē· quā iuxta cursum astri ipsius phibent in dies singulos minui atq3 augeri. nascit in psida. Cymedia inuenit in cerebro piscis eiusdē nois· candida ⁊ oblonga. Pressagire bis ferūt magi signa trāqllitatis uel tempestatis. Beloculus albicans pupillā cingit nigram e medio aureo fulgore lucentē: ⁊ pter speciem assyriorū regi belo dicatā· vnde ⁊ appellatā. Epimelas dicit· cū i candida gēma supne enigricat color· vnde ⁊ nomen habet. Exeben⁹ speciosa ⁊ candida· qua aurifices aurum poliunt.

De nigris Cap. xi.

Achates repta primū in sicilia iuxta flumen eiusdem nois. postea plurimis i terris. Est aūt nigra habens in medio circulos nigros ⁊ albos iunctos ⁊ variatos similis hematiti. Magi suffitu earū si credit tempestates auertūt· flumina sistūt. Absictos nigra ⁊ ponderosa distincta venis rubentibus. Hec excalefacta igni septē diebus calorem tenet. Egyptilla nigra est radice cerulea facie· ex egypto vbi inuenit vocata. Medea nigra est· a medea illa fabulosa inuenta. Habet venas aerij coloris· sudorem reddit croci· saporē vini. Veientana italica gēma est a veientib⁹ repta· nigra facie· albis intermicātibus notis. Bariptos nigra est cū sanguineis ⁊ albis notis. Meramelas nigra vena· quelibet colorem secans p mediū. Veneris crinis nigerrimi nitoris· continens in se speciē rufi crinis. Tricuus ex africa nigra est. s3 tres sucos reddit· ab radice nigrum· e medio sanguineū· e sūmo ocree. Dionysia nigris mixtis rubentib⁹ notis· ex aqua trita· vinum fragrat. ⁊ odore suo ebrietati resistere putat. Pyrites nigra quidē s3 attritu digitos adurit.

De varijs Cap. xii.

Pangrus varius ex omnib⁹ pene colorib⁹ constans· vnde ⁊ noiatur. Olea barbari nois ex fuluo ⁊ nigro viridiq3 ⁊ candido ē. Mitridax sole pcussa· colorib⁹ micat varijs· gignit i psida. Droselitus· varius· nois causa· q: si ad ignē applicet· velut sudorem mittit. Oppalus distinctus diuersarū colore gēmarū. Est eni in eo carbunculi tenuior ignis: amethisti fulgens purpura· smaragdi nitens viriditas ⁊ cūcta pariter sub quadam varietate lucentia. Nomen habet ex patria· sola eni eū parturit india. Pontice a ponto dicunt: genere diuerso· nūc sanguineis· nūc auratis guttis micantes: alie habentes stellas: alie longis colorū ductib⁹ lineate. Hexecontalithus i parua magnitudine multicolor· vnde ⁊ hoc nomen sibi adoptauit. Tam diuersis eni notis sparsus est: ut sexaginta gēmarū colores in paruo ei⁹ orbiculo deprehendant. nascit aūt in libya apud troglodytas. Murina apud parthos gignit: s3 precipua in germania. humorem sub terra putāt calore densatū· vnde ⁊ nomen sumpsit. Varietas eius in purpurā candoreq3 ⁊ ignem cū quibusdā colorū repcussionib⁹ quales i celesti arcu spectantur. Cuius contraria causa crystallū facit· gelu concreto vehementiore.

De crystallis Cap. xiii.

Crystallus resplendens ⁊ aquosus colore tradit: q nix sit glacie durata p annos· vnde ⁊ nomē ei greci dederūt. Gignit aūt in asia ⁊ cypro: maxime in septētrionū alpibus: vbi nec estate sol feruentissimus inuenit. Ideoq3 ipsa diuturna ⁊ ānosa duritia reddit hāc speciē que crystallus dicit. Hic oppositus radijs solis adeo rapit flāmam: ut aridis fungis uel folijs ignem prebeat. Vsus eius etiā ad pocula destinat. Nihil aūt aliud q̄ frigidum pati potest. Adamas indicus lapis paruus ⁊ indecorus· ferrugineū habens colorem ⁊ splendorem crystalli. Nūq aūt vltra magnitudinē nuclei auellane repertus. Hic nulli cedit materie· nec ferro quidem nec igni· nec vnq incalescit· vnde ⁊ nomen greca interpretatione indomita vis accepit. S3 dū sit inuictus ferri ignisq3 cōtemptor· hircino rumpit sanguine recenti ⁊ calido maceratur: sicq3 multis ictibus ferri pfringit. Cui⁹ fragmentis sculptores p gēmis insigniendis pforandisq3 vtuntur. Hic aūt dissidet cum magnete lapide: intantū ut iuxta positus ferrū nō patiat abstrahi magneti· aut si admotus magnes comprehenderit· rapiat

atq3 auferat. Fert̃ q̃3 ĩ electri ſimilitudine venena deprehendere· metus vanos expellere· maleficiis reſiſtere artibus. Genera eiꝰ ſex. Galatias grandinũ ⁊ candorẽ ⁊ figurã adamantine duritie habet. Etiã in ignẽ poſitus manet ſuũ frigus. Ceraunioꝝ duo genera ſũt. Unũ qđ germania mittit cryſtallini ſimile·ſplendet tñ ceruleo. ⁊ ſi ſub diuo poſitũ fuerit fulgorẽ rapit ſidereũ. Ceraunĩũ alterũ hiſpania in luſitanis littoribus gignit cui color pyropo rubẽti ⁊ qualitas ut ignis. Hec aduerſus vim fulgurũ opitulari fert̃·ſi credimꝰ. Dicta aũt ceraunia; qm̃ alibi nõ inuenit̃ q̃ȝ in loco fulminis ictui proximo. Grece enĩ fulmen ceraunos dicit̃. Iris apud arabiã in mari rubro naſcit̃ coloris cryſtallini; ſexangulata. dicta ex argumẽto iris. Nã ſub tecto pcuſſa ſole ſpecies ⁊ colores arcus celeſtis ĩ proximos parietes imitat̃. Aſtrion ex india eſt: cryſtallo ꝓpinqua· in cuꝰ centro ſtella lucet fulgore lune plene. Sumpſit autẽ nomen q̃ȝ aſtris oppoſita·fulgorẽ rapit ac egerit. Electria quaſi electoria. In ventriculis enĩ gallinatijs inuenit̃·cryſtallina ſpecie·magnitudine fabe. Hac ĩ certaminibꝰ iuictos fieri magi volũt·ſi credimꝰ. Enidros ab aqua vocata. Exundat enĩ aqua ita ut clauſam in ea putes fontaneam ſcaturiginem. Omniũ ardentiũ gẽmaꝝ principatũ carbũculus habet. Carbũculus aũt dictꝰ q̃ȝ ſit ignitꝰ ut carbo cuius fulgor nec nocte vincit̃. Lucet enĩ in tenebris·adeo ut flãmas ad oculos vibret. Genera eiꝰ duodecim·ſed preſtantiores qui vident̃ fulgere. ⁊ velut ignẽ effundere. Carbũculus aũt grece anthrax dicit̃. Gignitur ĩ libya apud troglodytas. Anthracites vocatus q̃ȝ ſit ⁊ ipſe coloris ignei ut carbunculꝰ; ſ; candida vena precinctus· cuꝰ ꝓpriũ eſt·q̃ȝ iactatꝰ in ignem·velut inter mortuos extinguit̃· at cõtra aquis pfuſus exardeſcit. Sandaſirus naſcit̃ in indis loco eiuſdẽ nois. Species eiꝰ q̃ȝ veluti intra lucido igne· intus fulgente auree gutte. Conſtat inter oẽs quãtus numerus ſtillarũ accedit: tanto ⁊ preciũ accedere. Lychnis ex eodem genere ardentiũ eſt·appellata a lucernarũ flagrantia. gignit̃ in multis locis·ſed pbatiſſima apud indos. Quidã eã remiſſiorẽ carbũculũ eſſe dixerũt. Huiꝰ duplex facies. vna que purpura radiat·altera que cocci rubore a ſole excalefacta·aut digitoꝝ attritu paleas ⁊ cartharum fila ad ſe rapere dicit̃. Sculpturis reſiſtit·ac ſi qñ ſculpta fuerit·dum ſigna imprimit·quaſi quodã aĩali morſu partẽ cere retentat. Genera eiꝰ q̃tuor. Carcedonia h̃ ẽ qđ ⁊ lychnis facere dicit̃·q̃ȝq̃ȝ multo vilior predictis. naſcit̃ apud naſamonas. imbre ut ferũt diuino. iuenit̃ ad repcuſſũ lune plene. Oĩa aũt genera ſua ſculpture reſiſtũt. Alabandina dicta ab alabanda aſie regione cuꝰ color ad calcedoniũ vadit·ſ; rarꝰ. Dracontides ex cerebro draconis eruit̃ que niſi viuenti abſciſa fuerit non igneſcit. Uñ ⁊ eam magi dormientibꝰ draconibꝰ amputãt. Audaces enĩ viri·explorãt draconũ ſpecus ⁊ ſpargũt ibi gramina medicata ad incitandũ draconũ ſoporem·atq3 ita ſomno ſopitis capita deſecant ⁊ gẽmas detrahũt. Sunt aũt candore tranſlucido. Uſu eaꝝ orientis reges precipue gloriant̃. Chryſopaſſus ethiopicus ẽ·quẽ lapidẽ lux celat·pdit obſcuritas. Nocte enim igneus eſt·die aureus. Phlogites ex pſida eſt oſtentãs intra ſe q̃ſi flammas eſtuantes que non exeant. Syrites vocata· qm̃ ĩ littore ſyrtiũ inuẽta pmũ ẽ in parte lucanie. Color eiꝰ croceus intus ſtellas continẽs elanguidas. ⁊ ſub nubilo renitẽtes. Exmiſcion inter gratiſſimas gẽmas aſpicit̃ ⁊ ex igneo colore radians auro·portans ſecũ in extremitatibꝰ candidã lucẽ.

De aureis Cap. xiiii.

SUnt quedã gẽmaꝝ genera ſpecie metalloꝝ uel lapidum cognominata. Chryſopis auꝝ tm̃ videt̃ eẽ. Chryſolithus auro ſimilis eſt·cum marini coloris ſimilitudine. hunc ethiopia gignit. Chryſolectrus ſimilis ẽ auro·ſ; in colorẽ electri vergens matutino tm̃ aſpectu iocũdus·rapaciſſimus igniũ. ⁊ ſi iuxta fuerit celerrime ãrdeſcẽs. Chryſolanſis ex auro ⁊ igne vocata. Aurea ẽ enĩ die ⁊ nocte ignea. hãc ethiopia gignit. Ammochryſus harenis auro intermixtꝰ. nũc brachtearũ nunc pulueris habet quadrulas· gignit̃ in pſida. Leochryſꝰ·colore aureo interueniẽte cãdida vena. Melectriſis dicta·q̃ȝ veluti p aurũ ſincerũ·ſic hec gẽma trãſluceat. Chryſocolla gignit̃ ĩ india·vbi formice eruũt aurũ. Eſt aũt auro ſimilis ⁊ habet naturam magnetis·niſi q̃ȝ augere aurũ tradit̃·vnde ⁊ nuncupat̃. Argirites ſimilis argẽto·habens ſtigmata aurea. Androdoma argenti nitorẽ habet. ⁊ pene adamas quadrata ſemp teſſeris. Magi putant nomen impoſitũ ab eo q̃ȝ animoꝝ impetus uel iracũdias domare ⁊ refrenare dicat̃·ſi credimꝰ. Gignit̃ ĩ mari rubro. Calcitis aerij coloris ẽ. Calcofanus nigra ẽ·ſ; lapidi illiſa eris tinnitũ reddit. Balanites duo ſunt genera·ſubuiridis ⁊ corinthee eris ſimilitudinẽ mediã ſecante flãmea vena. Sederitis a cõtemplatiõe ferri nihil diſſonat. In maleficijs quoquo modo ſi iferat̃ diſcordias excitat. Ideus dactylus ex inſula creta ẽ ferrei coloris·cauſa nominis eiꝰ·q: pollicẽ humanũ exprimit. Ethiopicꝰ ferrei coloris eſt·qui dũ terit̃ nigrũ ſucum emittit. Cimilianicꝰ ĩ eupbratis aluco legit̃·pconiſio marmori ſiſis·medio colore glauco·veluti oculi pupilla internitẽs. Arabica ex patria dicta·aſpectu eburnea eſt. Efeſtitis ſpeculi naturã habet in reddendis imaginibus q̃ȝq̃ȝ rutilet·experimentũ eius·ſi feruenti aque addita ſtatim refrigeret·aut ſi ſoli oppoſita aridã materiã accendat. naſcit̃ in corico. Oſtracites lapidoſus colore teſtaceo durior. Altera achati ſimilis niſi q̃ȝ achates politura pingueſcit. duriori tãta ineſt vis·ut alie gẽme ſculpant̃ fragmentis eius. Gloſſa petra ſimilis eſt lingue humane·vnde ⁊ nomẽ ſumpſit. Fert̃ aũt deficiente luna e celo cadere·cui non modicã

magi tribuūt potestatē. Nā ex eo lunares motus excitari putant. Sūt ⁊ quędam gēmarum genera cognominata ab aīalibus. Echites vipereas maculas exprimit. Carcine marini cancri coloris est. Scorpit. scorpionē ⁊ colore ⁊ effigie refert. Mirmicites formicę reptantis effigiem imitat̄. Tao pauoni est similis. Hieracites accipitris coloris. Ethites aquilę. Egoptalm⁹ caprino oculo similis. Licoptalmus quattuor colorū ex rutilo sanguineū. in medio nigrum. candidus cingit ut luporum oculus. Meconites papauer exprimit. Sūt ⁊ quędā gēmę quibus gentiles in supstitionibus quibusdā vtunt̄. Liperia suffita oēs bestias euocare tradūt. Anancitide i necromantia dęmonū imagines euocare dicūt̄. Sinocitide vmbras iferorum euocatas tenere pagani aiūt. Celonites ocul⁹ est indicę testudinis. varius ⁊ purpure⁹. Per hūc magi impositū linguę futura prenūciari fingūt. Bronia a capite testudinū e tonitruis cadi putat̄ ⁊ restinguere fulminis ictus. Hienia lapis in oculis hienę bestię inuenit̄. Qui si sub lingua hoīs subditus fuerit. futura eū precinere dicūt. Sed ⁊ corallius tempestati ⁊ grandini resistere fertur. Pontica est gēma quędā liuore plucida. habens stellas rubeas. iterdū ⁊ aureas. Dicūt p eā iterrogare dęmones ⁊ effugare. In qbusdā gēmarum generib⁹ veras a falsis discernere magna difficultas est. quippe cū inuentū sit ex vero genere alteri⁹ in alia falsa trāsducere. ut sardonices quę ternis glutinant̄ gēmis ita ut deprehendi nō possint. Fingūt eni eas ex diuerso genere. nigro candido minioqȝ colore. Nam ⁊ p lapide preciosissimo smaragdo quidam vitrū arte inficiūt. ⁊ fallit oculos subdole quędā falsa viriditas. quoadusqȝ non est qui pbet simulatum ⁊ arguat. sic ⁊ alia alio atqȝ alio modo. Neqȝ eni est sine fraude vlla vita mortaliū. Omnes aūt nō translucidas gēmas cęcas appellari. eo q densitate sua obscurent̄.

De vitro Cap. xv.

Vitrū dictū q visui pspicuitate transluceat. In alijs eni metallis quicqd intrinsecus continetur abscondit. in vitro vo quilibet liquor uel species qualis est interi⁹. talis exterius declaratur ⁊ quodāmodo clausus patet. Cuius origo hęc fuit. In parte syrię quę fęnicis vocat̄ finitima iudeę circa radicē montis carmeli palus est. ex qua nascit̄ belus amnis; quinqȝ miliū passuū spacio in mare fluens iuxta prolomaidem. cui⁹ harenę de torrente fluctu sordib⁹ eluunt̄. Hic fama est pulsa naue mercatorū nitri. cū sparsim p littus epulas pararēt nec essent p attollendis vasis lapides. glebas nitri ex naue subdiderūt. quib⁹ accensis pmixta harena littoris translucentes noui liquoris fluxisse riuos ⁊ hanc fuisse originē vitri. Mox ut est ingeniosa solertia non fuit contenta solo nitro sed ⁊ alijs mixturis hanc artē studuit. Leuib⁹ eni aridisqȝ lignis concoquit̄ addicto cupro ac nitro continuisqȝ fornacibus ut ęs liquat̄ massęqȝ fiūt. Postea ex massis rurs⁹ funduit in officinis. ⁊ aliud flatu figurat̄. aliud torno terit̄. aliud argēti modo cęlat̄. Tingit̄ etiā multis modis ita ut hiacynthos saphirosqȝ ⁊ virides imitet̄ ⁊ onyces. uel aliarum gēmarum colores. neqȝ est alia speculis aptior materia uel picturę accomodatior. Maximus tn̄ honor in candido vitro pximoqȝ in crystalli similitudine. Unde ⁊ ad potandū argenti metalla ⁊ auri repulit. Uitrū olim fiebat ⁊ in italia: ⁊ per gallias ⁊ hispaniam harena alba ⁊ mollissima pila molaqȝ terebatur. dehinc miscebat̄ tribus partib⁹ nitri pondere uel mensura. ac liquata in alias fornaces transfūdebat̄. Quę massa vocabat̄ admonitrum atqȝ hęc recocta fiebat vitrū purum ⁊ candidū. In genere vitri ⁊ obsianus lapis annumerat̄. Est aūt virēs interdum ⁊ niger aliqñ ⁊ translucidus. crassior visu. ⁊ i speculis parietū p imagine vmbras reddente. gēmas multi ex eo faciūt. Hūc lapidē ⁊ in india ⁊ i italia ⁊ ad oceanū in hispania nasci tradunt. Fert̄ aūt sub tiberio cęsare quendā artificē excogitasse vitri temperamentū ut flexibile esset ⁊ ductile. Qui dū admiss⁹ fuisset ad cęsarē. porrexit phialam cęsari. Quā ille indignat⁹ in pauimentū pięcit. Artifex aūt sustulit phialam de pauimento. quę complicauerat se tanq̄ vas ęneū. Deinde malleū de sinu ptulit ⁊ phialā correxit. Hoc facto cęsar dixit artifici. Nūquid ali⁹ scit hāc cōditurā vitrorum? Postq̄ ille iurans negauit alterū hoc scire. iussit eū cęsar decollari ne dū h̄ cognitum fieret. aurū p luto haberet̄. ⁊ omniū metallorum precia abstraheret̄. Et reuera q: si vasa vitrea nō frangerent̄ melius essent q̄ aurū ⁊ argentū.

De metallis Cap. xvi.

Metallū dictū grece ἀπο του μετα ἄλλα q natura eius ea sit ut vbi vna vena apparuerit; ibi spes sit alteri⁹ inquirendi. Septē aūt sūt genera metallorum: aurū. argentum. ęs. electrū. stannū. plumbū. ⁊ qd̄ domat oīa ferrum.

De auro Cap. xvii.

Aurum ab aura dictū. id est a splendore. q repercusso aere plus fulgeat. vñ ⁊ Uirgilius: Discolor vnde auri p ramos aura refulsit. hoc est splendor auri. Naturale enim est ut metallorum splēdor plus fulgeat luce alia repercussus. Hinc ⁊ aurarij dicti quorum fulgor splendidos reddit. Obryzū aurū dictū. q obradiet splendore. est eni coloris optimi. qd̄ hebrei ophaz greci cairon vocant. Brachtea dicit̄ tenuissima lamina. ἀπο του βραχειν. quod est ηχε ν. id est a crepitando. lamina. Pecunia prius de pecudibus. ⁊ proprietatem habebat ⁊ nomen. De corio eni pecudū nūmi incidebant̄ ⁊ signabantur. Postea a saturno ęreus nūmus inuent⁹ ē. Ipse eni signari nūmos ⁊ inscribi cōstituit. Propterea ⁊ ęrariū saturno a gentilib⁹ consecratum est. Alij ut superi⁹ pecuniā a pecudibus

appellauerūt. sicut a iuuando iumenta dicta sunt. Omne eni patrimoniū apud antiquos peculium dicebat a pecudib⁹. in quibus eoꝝ cōstabat vniuersa substātia. Unde ⁊ pecuari⁹ vocabat q erat diues. modo ꝟo pecuniosus. Antiquissimi nōdū auro argētoqꝫ inuēto. ęre vtebant. Nā prius ęrea pecunia in vsu fuit. post argentea. deinde aurea subsecuta. sed ab ea qua cępit ⁊ nomen retinuit. Unde ⁊ ęrariū dictū. qꝛ pri⁹ tm̄ in vsu fuit. ⁊ ipsū solū recondebat. auro argentoqꝫ nōdum signato. ex quoꝝ metallis q̄uis postea facta fuisset pecunia: nomē tn̄ ęrarij ꝑmāsit ab eo metallo vnde initiū sumpsit. Thesaurū iuxta gręcā ꝓprietatem ἀπὸ της θέσεως. a positione. hoc est a reposito noiat. Nā thesis positio dicit. ⁊ est nomen ex gręco latinoqꝫ sermone compositū. Nam thesis gręci repositum dicūt. Latini autem qd̄ iunctum sonat repositū aurum. Auraria nomen habet ab auro. Tributa ꝟo eo ꝙ antea ꝑ tribus singulas exigebāt. sicut nūc ꝑ singula territoria. Sic autē in tres partes diuisum fuisse romanū populū constat. ut qui pręerāt in singulis partib⁹ tribuni dicerent. Unde etiam sumptus quos dabāt populi tributa nominarūt. Uectigalia sūt tributa a vehendo dicta. Stipendiū a stipe pendenda nomīnatū. Antiqui eni appendere pecuniā soliti erant magis ꝙ ānumerare. Moneta appellata est quia monet ne qua fraus in metallo uel pondere fiat. Numisma est solidus aureus uel argenteus siue ęreus. qui ideo numisma dicit. qꝛ nominib⁹ principū effigiebusqꝫ signabat. Prius nūmus argir⁹ nūcupabāt. qꝛ ꝙplurimū ex argento ꝑcutiebāt. Nūmi aūt a numa romanoꝝ rege vocati sūt qui eos primū apud latinos imaginibus notauit. ⁊ titulo noīs sui pręscripsit. Folles dicūt a sacculo quo condunt. a continēte id qd̄ continet appellatū. In numismate tria quęrunt. metallū figura ⁊ pondus. Si ex his aliqd defuerit. numisma non erit. Tria sūt aūt genera argenti ⁊ auri ⁊ ęris. signatū. factū. infectū. Signatū est qd̄ in nūmis ē. factū est qd̄ in vasis ⁊ signis. infectū qd̄ in massis est. qd̄ ⁊ graue dicit. id est massa. In noticiā autē formaꝝ metalla ita venerūt. Dū eni quacūqꝫ causa ardētes siluę excoquerēt terrā. excalefactis venis fudit riuos cuiuscūqꝫ structurę. siue igit ęs illud fuerat: siue aurū cum in loca terrę depressiora decurreret. sumpsit figurā i quā illud uel ꝑfluens riuus uel excipiēs lacuna formauerat. Quaꝝ rerum splendore capti homines cū ligatas attollerent massas viderūt in ea terrę figurata vestigia in quę excogitauerūt liquefactas ad omnē formā posse deduci.

De argento Cap. XVIII.

Argentū non longe a gręca appellatione distat. Hoc eni illi argirū vocant. Sed mirū in modū illud dū candidū sit. impressū corpori lineas nigras reddit. Argentū viuum dictū ꝙ excidat materias i quib⁹ inijcit. hoc ⁊ liquidū qꝛ pcurrit. Inuenit specialit i metallis siue in argentarijs fornacib⁹ guttaꝝ concretione tectis inhęrens. sępe etiā ⁊ in stercore vetustissimo cloacarū uel puteoꝝ limo. Fit etiā ⁊ ex minio imposito concule ferreę patena testea supposita. cū circūlito vasculo circūdant carbones. sicqꝫ argentū viuū ex minio stillat. sine hoc neqꝫ argentū neqꝫ ęs inaurari potest. Tantę autē virtutis ē. ut si sup sextariū argenti viui centenariū saxum superponas. oneri statim resistat. Sin ꝟo auri scrupulum. leuitatem eius raptim sinu recipit. ex quo intelligit nō pondus ꝫ natura esse cui cedit. Seruatur aūt melius in vitreis vasis. nā ceteras materias pforat. Potui aūt datū. interficit pōderis causa. Argenti purgamēta litbargyros. quā nos spumā argenti appellamus. Fit autem ex argento ⁊ plumbo mixta.

De ęre Cap. XIX.

Aes a splendore aeris vocatū. sicut auꝝ ⁊ argentū. Apud antiqs autē prior ęris ꝙ ferri cognit⁹ vsus. Ęre qppe primi pscindebant terrā. ęre certamina belli gerebant. eratqꝫ in precio magis ęs. aurū ꝟo ⁊ argentū ꝓpter inutilitatē reijciebant. Nūc versa vice iacet ęs. aurum sūmo cessit honore. sic voluēda ętas cōmutat tēpora rerū. ⁊ qd̄ fuit in precio. fit deniqꝫ nullo honore. Usus ęris postea transijt i simulacris. i vasis. in ędificioꝝ structuris. maxime ⁊ ad ꝑpetuitatem monumentorū. etiā publicę in eis cōstitutiones scriptę sūt. Cypriū ęs in cypro insula pri⁹ repertū. vnde ⁊ vocatū. factū ex lapide ęroso. quem cathmiā vocāt. ⁊ est ductile. huic si addat plumbum colore purpureo fit. Auricalcum dictū ꝙ ⁊ splendorē auri ⁊ duritiā ęris possideat. Est autē nomē compositū ex lingua latina ⁊ gręca. Ęs eni sermone gręcoꝝ calco vocat. Fit aūt ex ęre ⁊ igne multo ac medicaminib⁹ ꝑducit ad aureū colorem. Corintheū est omniū cōmixtio metalloꝝ. qd̄ casus primū miscuit corintho cum caperet incensa. Nā dū hanc ciuitatē hānibal cepisset. omnes statuas ęneas ⁊ aureas ⁊ argenteas i vnū rogū congessit. ⁊ eas incendit. Ita ex hac cōmixtione fabri sustulerunt ⁊ fecerunt parapsides. Sic corinthea nata sūt ex omnib⁹ in vnū. nec h̄ nec illud. Unde ⁊ vsqꝫ in hodiernū diem. siue ex ipso. siue ex imitatione ei⁹. ęs corintheū uel corinthea vasa dicūt. Hui⁹ tria genera: vnū candidū ad argenti nitorē accedens. alterū i quo ipsius auri fulua natura ē. tertiū in quo ęqualis cunctoꝝ temperies. Coronariū. ex ductili ęre tenuat in laminas. taurorūqꝫ felle tinctū speciē auri i coronis histrionū prębet. vnde ⁊ appellatū. Pyropū igneus color vocauit. Nāqꝫ in singulas vncias ęris additis auri scrupulis senis pręter tenui bractea ignescit. flammasqꝫ imitat. vnde ⁊ pyropū dicit. Regulare ęs dicit. qd̄ ab alijs ductile appellat. quale omne cypriū ē. Ductile aūt dicit. eo ꝙ malleo ꝑducat. sicut cōtra fusile qd̄ tm̄ fundit. Nā ⁊ caldareū qd̄ tm̄ fundit

Nã malleis fragile est. Siquidē oē ęs diligenti⁹ purgatis igne vitijs excoctisq̃ regulare efficitur. Campanū q̃ inter oīa genera ęris vocat᷑ a campania ꝓuintia quę ē in italię partib⁹. vtensilibus ꝛ vasis omnib⁹ ꝓbatissimū. Ęs oē frigore magno melius fundit᷑. Ęs rubiginē celeri⁹ trahi. nisi oleo pungat᷑. seruari aūt id optime etiã in liquida pice tradūt. Inter oīa metalla ęs vocalissimū ē. ꝛ maxime potestatis; ideo ꝛ ęnea liminia. vnde ꝛ Uirgilius: In foribus cardo stridebat ęneis. Origo ęris catmia ꝛ calciteus. Purgamēta ęris catmia. ꝛ origo ꝛ ęris flos. Catmia gignitur in metallorum ęris atq̃ argenti fornacib⁹ insidēte nitore. Nãq̃ ut ipse lapis ex quo fit ęs catmia vocat᷑. sic rursus in fornacib⁹ existit. ꝛ nois sui originē recipit. Ęris flos fit sen gignit᷑ conflationib⁹ resoluto atq̃ reliquato ęre suffusa frigida aqua. Repentina enī densatione tãq̃ de sūco reparat᷑ flos. Eruginē ęs q̃ creat. Nã laminę ęreę sup vas aceti asperrimi sarmentis suppositę atq̃ ita distillantib⁹ qd ex eo cecidit in ipsū acetum terit᷑ ꝛ cribrat᷑.

¶ De ferro Cap. xx.

FErrū dictū ꝙ farra id est semina frugum terę condat. Idē ꝛ chalybs. a chalybe flumine vbi ferrū optima acie temperatur. Uñ ꝛ abusiue dicit᷑ chalybs ipsa materies. ut vulnificusq̃ chalybs. Ferri vsus post alia metalla repert⁹ est. cui⁹ postea versa in opprobrium species. Nã vnde pri⁹ tellus tractabat᷑. inde modo cruor effundit᷑. Nullū aūt corp⁹ tam densis inter se coheretib⁹ ꝛ implicitis elemētis q̃ ferrū. vnde inest illi duritia cū frigore. Ferri autem metallū pene vbiq̃ repit᷑. ꝫ ex oib⁹ generib⁹ palma serico ferro dat᷑. Seres enī hoc cū vestib⁹ suis pellibusq̃ mittūt. Secunda parthico. neq̃ alia genera ferri ex mera acie tempant᷑. Cęteris enī admisce᷑ mollior complexus. Differentia ferri plurima. iuxta terrę genus. Nã aliud molle. plūboq̃ vicinū. rotarū ꝛ clauorum vsib⁹ aptū. Aliud fragile ꝛ ęrosum culturę terrę cōueniens. Aliud sola breuitate placet. clauisq̃ caligarijs. Aliud rubiginem celerius sentit. Stricturę vocant᷑ hę oēs. ꝙ nō in alijs metallis a stringēdo apte vocabulo imposito. Aquarū vero sūma differentia est. quib⁹ ferrū candens imergit᷑ quo vtilior fiat. sicut birbilis i hispania ꝛ thiras sonacomus in italia. in acuēdo ferro oleo delectatior fit acies. vnde ꝛ tenuiora ferramēta oleo restingui mos est. ne aqua in fragilitatē durent᷑. A ferro sanguis humanus sese vlciscit᷑. Contactum nãq̃ celeri⁹ rubiginē trahit. Cū ferro magnes lapis concordiã habet. Sola enī hęc materia vim ab hoc lapide accipit. retinetq̃ longo tpe. Ex eodē lapide architectus quidam alexandrię templum cōcamerauerat. ut in eo simulacrum ferro in aere pendere videret᷑. Ferrū accensum igni nisi duret᷑ ictibus corrūpit. Rubens non est habile ad tundēdū neq̃ anteq̃ albescere icipiat. Aceto uel alumine illitū ferrū fit ęris simile. Purgamenta ferri rubigo ꝛ scoria. Rubigo est vitiū rodens ferrum uel segetes. quasi rudigo mutata vna littera. hec ꝛ erugo ab erodendo. Nam erugo vitiū est ferri ab erodendo dicta. nō ab ęramēto. Scoria vero purgamenta ꝛ sordes sūt quę igne excoquunt᷑. Et dicta scoria. q: de ferro excutit᷑. Rubigine aūt caret ferrū si cerusa ꝛ gypso ꝛ liquida pice pungit᷑. Itē rubigo ferramentū nō vitiat. si eadē medulla ceruina uel cerusa mixta rosacco vngat᷑.

¶ De plumbo Cap. xxi.

PLumbū dictū. ꝙ ex eo primū pilis factis maris altitudo tentata ē. Hui⁹ vero genera sunt; nigrū ꝛ cãdidū. ꝫ melius cãdidum. qd prius in insulis atlantici maris inuentū est. Siquidē ꝛ in lusitania ꝛ in gallitia gignitur sumpta terra harenosa ꝛ coloris nigri ꝛ ponderis grauis; interueniūt ꝛ minuti calculi maxime de torrentib⁹ siccatis. lauant eas harenas. ꝛ quod subsidit coquūt in fornacibus. Inueniunt᷑ ꝛ i aurarijs metallis aqua missa calculi nigri ꝛ graues ꝛ dū aurum colligit᷑. cū eo remanent. postea separati conflant᷑ ꝛ in plumbū album resoluūt᷑. Inde ꝛ eadē grauitas plumbi quę auri. Nigrū plumbum circa cantabriã abundat. cui⁹ origo duplex ē. Aut enī solū ex sua vena ꝓdit. aut cū argento nascit᷑: mixtisq̃ venis conflat᷑. Huius primus in fornacibus liquor stannū est. secundus argentū. qd remanet supaddita vena rursusq̃ conflata. fit nigrum plumbū. In dia neq̃ plumbū neq̃ ęs habet gēmis tm̄ ꝛ margaritis hęc pmutat. Nigro plūbo fistulis laminisq̃ vtimur. Laboriosius i hispania ꝛ gallia eruit᷑ plumbū. Nam in britannia sūmo terrę corio.

De stanno Cap. xxii.

STanni etymologia ἀποχωρίζον. id est separans dicitur ꝛ secernēs. Mixta enī ꝛ adulterata inter se p ignem metalla dissociat. ꝛ ab auro ꝛ argēto ęs plumbūq̃ secernit. alia q̃ metalla ab igne defendit. ꝛ cū sit natura ęris ferriq̃ durissima; si absq̃ stanno fuerit vrit᷑ ꝛ cremat᷑. Stannū illitū ęreis vasis saporē facit gratiorē. ꝛ compescit virus eruginis. Specula etiã ex eo temperant᷑. Cerusa quoq̃ ex eo sicut ex plumbo conficit᷑.

¶ De electro Cap. xxiii.

ELectrū vocatum ꝙ ad radiū solis clari⁹ auro argentoq̃ reluceat. Sol enī a poetis electron vocat᷑. Defecatius est enī hoc metallum omnibus metallis. Huius tria genera. Unū qd ex pini arboribus fluit qd sucinū dicit᷑. Alterū metallum qd naturaliter inuenit᷑ ꝛ in precio habet᷑. Tertiū qd fit de tribus partib⁹ auri ꝛ argenti vna. Quas partes etiã si naturale soluas inuenies. Unde ꝛ nihil interest. natū sit an factū vtrūq̃ enī eiusdē naturę est. Electrum qd est naturale eiusmodi naturę est. ut in cōuiuio ꝛ ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat ꝛ venenum ꝓdat. Nam si ei infundas venenū stridorē edit

ꝛ colores varios in modū arcus cęlestis emittit.

De ponderibus Cap.xxiiii.

P Onderū ac mensurarū iuuat cognoscere
modū. Nā omnia corporalia sicut scri/
ptum est a sūmis vsq ad ima in mensura
ꝛ numero ꝛ pondere disposita sūt atq formata.
Cunctis corporeis rebus pondus natura dedit·
suū quodq regit omnia pondus. Primus moyses i
heremo filijs isrl' pondera ꝛ mēsuras dedit. Pri/
mus fidon argiuus ponderū rationem in grecia
cōstituit. ꝛ licꝫ alij antiquiores extiterint· sed iste
hac arte experientior fuit. Pondus dictū eo ꝙ in
statera librarum pendeat· hinc ꝛ pensum. Abusi/
ue autē pondus· libra vna est. Unde etiā dipon/
dium dictum est· quasi duo pondera· quod nomē
adhuc in vsu retinet̄. Trutina ē gemina ponde/
rum lances ęquali examine pendēs facta ꝓpter ta/
lenta ꝛ centenaria appendenda sicut momentana
ꝓ parua modicaq pecunia. Hęc ꝛ moneta voca/
ta. Eadem ꝛ statera nomē ex numero habens ꝙ
duabus lancib9 ꝛ vno i medio stilo librata ęqua/
liter stet. Examen est filum medium· quo trutinę
statera regit̄. ꝛ lances ęquantur. Unde ꝛ in lan/
ceis amentum dicitur. Campana a regione italię
nomen accepit· vbi primū eius vsus repertus est.
Hęc duas lances nō habet· ſ; virga est signata li/
bris ꝛ vncijs ꝛ vago pondere mēsurata. Unicuiq
autem ponderi certus ē modus nominibus pro/
prijs designatus. Calcus minima pars ponderis
quarta pars oboli est· cōstās lentis geminis gra/
nis. Appellat̄ autem calcus· ꝙ sit paruulus· sicut
ꝛ lapis calculus· qui adeo minim9 est· ut sine mo/
lestia sui calcet̄. Siliqua vicesimaquarta pars so/
lidi est· ab arboris semine vocabulū tenens. Ce/
rates oboli pars media est habens siliquam vnā
semis. Hunc latinitas semi obolum vocat. Cera/
tes autem grece latine siliqua cornuū interpretat̄.
Obolus· siliquis tribus appendit̄· habens cera/
tes duos· calcos quattuor. Fiebat enī olim ex ęre
ad instar sagittę· vnde ꝛ nomen a grecis accepit·
hoc est sagitta. Scrupulus sex siliquarum pon/
dere constat. Hic apud grecos gramma vocatur.
Scrupulus aūt dictus ꝑ diminutionem a lapillo
breui qui scrupus vocat̄. Drachma octaua pars
vncię est ꝛ denarij pondus argēti tribus constās
scrupulis· id est. xviij· siliquis. Denarius autē di/
ctus· quia ꝓ decem nūmis imputatur. Solidus
nūcupatur· q: nihil illi deesse videt̄. Solidū enim
antiqui integrum dicebant ꝛ totum. Ipse quoq
nomisma vocat̄· ꝓ eo ꝙ nominibus principū effi/
giebusq signetur. Ab initio ẜo vnum nomisma
vnus argenteus erat. Hoc enim ab assyrijs cępit
Dicunt enim iudęi ꝙ abraham in terrā chanaan
prim9 hanc aduexerit formā. Solidus apud lati/
nos alio nomine sextula dicit̄· ꝙ de his sex vncia
compleat̄. Hunc ut diximus vulgus aureū solidū
vocat· cuius tertiā partē ideo dixerūt tremissem·
eo ꝙ solidū faciat ter missus. Sextula bis assum/
pta duellā facit· ter posita staterē reddit. Stater
aūt medietas vncię est· appendēs aureos tres· vn/
de ꝛ vocatur stater ꝙ tribus solidis stet. Hic ꝛ se/
miuncia q: semis habet de vncia. Hic ꝛ semissis·
q: ponderis semis est· quasi semi assis. Quadran/
tem hebręi similiter quadrantē vocant. ꝛ vocat̄
quadrans· ꝙ vncię quartā partē appendat. Sicel
qui latino sermone siclus corrupte appellatur· he/
breum nomen est· habēs apud eos vncię pondus.
Apud latinos aūt ꝛ grecos quarta pars vncię est
ꝛ stateris medietas· drachmas appendēs duas.
Unde cum i litteris diuinis legitur siclus· vncia
est· cum ẜo in gentilium· quarta pars vncię est.
Uncia dicta ꝙ vniuersitatē minorꝫ ponderū sua
vnitate vinciat· id est complectat̄. Constat autem
drachmis. viij. id ē scrupulis. xxiiij. Qd ꝓ inde le
gitimū pondus habet̄· q: numerus scrupulorum
ei9 horas dici noctisq metit̄· uel q: libram efficit
duodecies cōputatus. Libra. xij. vncijs perficit̄. ꝛ
inde habet̄ ꝑfecti ponderis genus· q: tot constat
vncijs· quot mensibus annus. Dicta autē libra ꝙ
sit libera ꝛ cūcta intra se pondera predicta conclu/
dat. Mna i ponderib9 centū drachmis appendit̄
ꝛ est nomen grecū. Talentū autem summū esse pon
dus ꝑhibet̄ in grecis. Nam nihil est calco minus
nihil talento maius. Cuius variū apud diuersas
gentes pondus habet̄. Apud romanos enī talen
tū est· septuagintaduarꝫ librarum· sicut Plautus
ostendit ꝗ ait duo talenta esse centū. xliiij. libras.
Est aūt triplex· id ē minus· mediū· sūmū. min9. l.
mediū. lxxij. librarꝫ. sūmū. cxx. cōstat. Cētenariū
numeri nomen est eo ꝙ. c. librarum ponderis sit.
Qd pōdus ꝓpter ꝑfectionē cētenarij numeri in/
stituerūt romani.

De mensuris Cap. xxv.

M Ensura est res aliqua modo suo uel tem
pore circūscripta. Hęc aut corporis ē aut
tēporis. Corporis est ut hominū· lignorꝫ
ꝛ colūnarꝫ longitudo uel breuitas. Sꝫ ꝛ solē istū
ꝓpriā sui orbis habere mēsurā qd geometrici per/
scrutari audēt. Tēporis ut mēsura horarꝫ ꝛ die/
rū ꝛ annorꝫ. Unde ꝛ metiri pedes horarū dicim9· ſ;
est mensurare. Proprie aūt mensura vocata· ꝙ ea
fruges metiunt̄ atq frumentum· id est humida ꝛ
sicca ut modios· arrabones· vrnas ꝛ amphoras.
Mensurarꝫ pars minima cochlear qd ē dimidia
pars drachmę· appendēs siliquas. ix. Qui tripli/
catus cōculā facit. Concula drachma vna ꝛ di/
midia adimplet̄. Cyathi pond9. x. drachmis ap/
pendit̄· qui etiā a quibusdā causatus dicit̄. Oxi/
falus fit· si qnq drachmę addunt̄ ad. x. Acitabu
lus quarta pars eminę ē. xij. drachmas appendēs
Cotula emina ē habēs cyathos. vj. quę idcirco
cotula vocat̄· q: greco sermone corę incisio dicit̄. ꝛ
emina sextarij in duo ęqua incidit̄ ꝛ cotulā facit.
Emina aūt appendit librā vnā· quę geminata se/
xtariū facit. Sextarius duarꝫ librarū est· qui bis
assumpt9 bilibris noiat̄: assumptus quater fit grę
co noie chenix. Quinquies cōplicatus· quinarē

siue gomor facit. Adijce sextũ congiũ reddit. Nã congius.vj.metit sextarijs.a quo et sextarij nomẽ dederũt. Congiũ aũt a congiẽdo id est p augmentũ crescẽdo vocat. Unde postea pecunia beneficij gratia dari cepta cõgiariũ appellatũ ẽ. Unusqsqꝫ eni sui tẽporis impator fauorẽ pplí captans adijciebat ut largior videret i donis. Cõgiariũ aũt specialit mensura est liquidorũ cuiꝰ et rem simul et nomen a romanis impositũ inuenimꝰ. Metreta est mensura liquidorũ. Hec a mensura accepit nomen. Metron eni mensurã dicũt greci. et inde appellata metreta. licꝫ et vrna et amphora. et reliqua huiusmodi noĩa mensurarũ sint. tñ ista hoc nomẽ a denarij numeri pfectione accepit. Metrum ad omnẽ mensurã ptinet. Metron eni grece. latine mẽsura dicit. Nã et cyathũ mensura ẽ. et amphora mensura ẽ. et quicqd plus minusve capit. mensura est. Sꝫ ideo hoc nomen specialit sibi assumpsit. qꝫ sit mensura perfecti numeri. id est denarij. Modius dictꝰ ab eo qꝫ sit suo modo pfectus. Est aũt mensura librarũ.xliiij.id est sextariorum.xxij. Cuiꝰ numeri causa inde tracta ẽ. eo qꝫ in pncipio deus.xxij.opera fecerit. Nã pma die septem opa fecit. id est materiã informẽ. angelos. lucẽ. celos superiores. terrã. aquã. atqꝫ aerẽ. Secũda die firmamentũ solũ. Tertia die qtuor maria. semina. sationes atqꝫ plantaria. Quarta die tria: solẽ et lunã et stellas. Quinta die tria: pisces et reptilia aquarũ et volatilia. Sexta die quatuor: bestias. pecudes. reptilia terre. et hominem. Et facta sunt oĩa.xxij.genera in diebꝰ sex. Et.xxij.generatiões sũt ab adam vsqꝫ ad iacob. ex cuiꝰ semine nascitur oĩs gens isrl. Et.xxij.libri veteris testamẽti vsqꝫ ad hester. et.xxij.litterarũ elemẽta sũt quibꝰ constat diuine legis doctrina. His igit exemplis modiꝰ.xxij.sextariorũ a moyse sm sacre legis mensurã effectus est. Et qũuis diuerse gentes huic mensure pondus uel adijciãt ignorant uel detrahãt. apud hebreos constitutiõe diuina tali ratione seruatur. Modius eni a modo dictꝰ. Hinc et modica. id ẽ moderata. Modicis eni modiꝰ nomen imposuit. Nã modica p paruis abusiue nõ ppriе dicimus. Satũ genus est mensure iuxta morẽ puintie palestine. vnũ et dimidiũ modiũ capiẽs. Cuiꝰ nomen ex hebreo sermone tractũ est. Satũ eni apud eos noĩat sumptio siue leuatio. eo qꝫ qui metit eandẽ mensurã sumat ac leuet. Est et aliud satũ mensura sextariorũ.xxij.capax. qsi modius. Batus vocat hebraica lingua ab olearia mola que bath apud eos ul bata noĩat. capiẽs qnqginta sextaria: que mensura vna mole vice pterit. Amphora vocata qꝫ hinc et inde leuet. Hec grece a figura sui dicta dicit: qꝫ eiꝰ anse geminate. videãt aures imitari. Recipit ãt vini ul aque pedẽ qdratũ. frumẽti vo modios italicos tres. Cadus greca amphora est continens vrnas tres. Urna mensura est. quam quidam quartariũ dicunt. Proprie aũt vrna vas est qd p condendis defunctorũ cineribꝰ adhiberi solet. de quo poeta. Celo tegit. qui nõ habet vrnã.

Medimna est mensura quinqꝫ modiorũ. Medimna aũt latina lingua vocatur. id est dimidia eo qꝫ quinqꝫ modijs metiat qui ẽ dimidiꝰ numerꝰ a pfecto denario. Artabo mensura est apud egyptios sextariorũ.lxxij.composita ex numero ppter lxxij.gentes uel linguas. que orbem impleuerũt. Gomor.xv.modiorũ onus appendit. Corus.xxx. modijs implet. Hic ex hebraico sermone descẽdit. q vocat cora a similitudine collis. Coria eni hebraice colles appellantur. Coaceruati eni modij.xxx.instar collis vident. et onus cameli efficiunt.

De signis Cap.xxvi.

Ponderis signa plerisqꝫ ignota sũt et inde errorẽ legẽtibꝰ faciũt. Qua ppter formas eorũ et characteres ita ut a veteribꝰ signata sunt subijciamus.

Z Littera significat dimidium obolum.

— Uirgula equaliter iacẽs et porrecta simpliciter significat obolum.

═ Geminata virgula duo oboli sunt.

T Latinũ significat obolos tres.

F Latinũ significat obolos quattuor.

E Latinũ demonstrat obolos.v. Oboli vo sex ppterea characterẽ nõ habent. eo qꝫ in vna drachma sex veniant. qd est pondus denarij argentei.

H Littera significat siliquas.viij. id ẽ tremissem.

N Latinũ significat nomisma grecũ. id est solidum.

IB Jota adiuncta beta significat dimidiũ solidum.

< Uirgule due ex vno angulo a leua in dextrã se diuidẽtes. significãt drachmã quam etiã olcen appellant.

NΓ N latinũ adiũcto gãma greco. significat semiunciã.

Γo Gãme autẽ grece littere o latinũ in fine adiunctũ significat vnciã.

Λ Lauda grecũ p mediũ sui i latinũ adiectum significat libram.

KU kappa grecum circa finem cornuũ adiuncto υ greco significat cyathum.

KO Si vo o latinũ habuerit adiũctũ. eminã demõstrat quã greci cotylẽ vocãt.

ΞE Xi grecũ si acceperit iunctũ e latinũ significat sextarium.

ΞO Si o latinũ adiunctũ habuerit. indicat acitabulũ. qd greci oxiphalon vocant.

N/Μ Μ grecum superposito n latino significat mna.

AΛ A latinũ in fine habens lauda grecũ significat talentum.

A^o Alpha grecũ in dextro brachio superiori o littera cõiuncta thenix est.

Incipit liber decimusseptimus De auctorib⁹ rerū rusticaꝝ Cap.I.

Rerum rusticarū scribēdi solertiā apud gręcos prim⁹ hesiodus boeti⁹ humanis studijs cōtulit·deinde democrit⁹ magn⁹ ꝙ carthaginensis in.xxviij. voluminib⁹ studiū agriculationis cōscripsit. Apud romanos aūt de agricultura prim⁹ Cato instituit·quā deinde marc⁹ terenti⁹ expoliuit·mox Uirgilius laude carminū extulit. Nec min⁹ studiū habuerūt postmodū Corneli⁹ celsus ⁊ iulius attic⁹ ęmilian⁹ siue columella insignis arator·q̄ totū corpus eiusdem disciplinę complexus ē. Primū ad aratrū boues iunxisse ferūt quendā priuatū hominē ⁊ fulminatū noīe homogyrū. Quidā aūt osirim dicunt esse artis hui⁹ inuentorē: quidam triptolemū. Et hic questio ē quō prima ceres ferro in gręcia vertere terrā instituit·ꝫ ferro qualicūq; nō specialiť vomere aut aratro. Stercorādi agri rationē prim⁹ induxit quidā noīe stercut⁹ in italia: cui⁹ ara apico dedicata est romę. Hic plura instrumēta agriculturę repperit·primusq; agros firmauit. Eundē quidā saturnū putauerūt·ut maiorē illi nobilitatē faceret hoc noīe·quo splendide sonaret ⁊ dignitatem tituli compararet.

De cultura agroꝝ Cap.II.

Cultura ē qua frumenta uel vina magno labore quęrunť·ab incolēdo vocata. Diuitię aūt antiquoꝝ in his duob⁹ erāt·bene pascere·⁊ bene arare. Cultura agri cinis·aratio·intermissio·incēsio stipulaꝝ·stercoratio·occatio·runcatio. Cinis est incendiū·ꝑ q̄ ager inutilem humorē exsudat. Aratio dicta·q: de ęre prius terrę culturam exercebāt·anteꝙ ferri fuisset vsus repert⁹. Duplex est aūt aratio·vernalis ⁊ autūnalis. Intermissio est: qua alternis āṅis vacu⁹ ager vires recipit. Stercoratio est lętaminis aspersio Stercus aūt vocatū uel q: sterniť in agris·uel extergi oporteat quicq̄d sordidū ī ciuitate redūdat siue q̄ verius ē ab stercen q̄ ⁊ stercutus dictus. Idē ⁊ fimus ē·q̄ ꝑ agros iaciť. Et dict⁹ fimus ꝙ fiat imus·id ē stercus·q̄ vulgo lętamen vocať eo ꝙ suo nutrimento lęta faciat germina·reddatq; pinguia arua ⁊ fęcūda. Occatio est cū rustici satione facta bob⁹ dimissis grādes glebas cędūt·⁊ ligonib⁹ frangunt·⁊ dicta occatio·q̄si obcęcatio· ꝙ operiat semina. Occare igiť est opire terrā semina·vires ⁊ arbores. Runcatio est a terra herbas euellere. Nā rus terra ē. Sulcus a sole vocatus·ꝙ ꝑscissus solē capiat. Ueractū diciť·q̄si vere actū·id ē verno aratū. Proscissio ē aratio prima cū adhuc durus ē ager. Satio dicta est·quasi seminis actio: uel q̄si satoꝝ actio. serere aūt vocatū q: hoc sereno cęlo faciendū ē·nō ꝑ imbres. Hinc ⁊ illud virgilianū. Nudus ara sere nud⁹. Messis a metendo·id ē a recidēdo dicta. Seges autē de semine dicta ꝙ iacimus·siue a sectione.

De frumentis Cap.III.

Prima ceres cępit vti frugib⁹ in gręcia ⁊ habere segetes trāslatis aliūde seminib⁹. Hui⁹ meminit Ouidi⁹ dicens. Prima ceres vnco glebā dimouit aratro. Prima dedit fruges·alimētaq; initia terris. Frumenta sunt ꝓprie quę aristas habēt·fruges aūt reliqua. Frumenta aūt uel fruges a frumēdo hoc ē a vescendo dicta. Nā frumen diciť sūma pars gulę. Primitię ꝓprie sūt quę de frugib⁹ precerpunť. Triticū uel a triturā dictū·ꝙ purissimū horreo condať·uel q: granū ei⁹ cōmoliť ⁊ teriť. Far diciť eo ꝙ initio frangereť Apud antiq̄s enī molaꝝ vsus nōdum erat·ꝫ frumentū in pila missū frangebāt·⁊ hoc erat genus molendi. Adoreū tritici gen⁹ q̄ idē vulgo semen diciť. Ador quondā appellatū ab edendo·q: ꝑmo eo vsi sunt hoīes·siue q: in sacrificio ipsi⁹ generis panis ad aras offerebať. Unde adorea sacrificia dicunť. Siligo gen⁹ tritici·a selecto dictū. Nā in pane species ei⁹ pręcipua ē. Trimense triticū ideo nūcupatū·q: satū post tres mēses colligiť. Nam vbi ꝓpter aquā aliāve causā matura satio omissa est·presidiū ab hoc petiť. Alica gręcū nomen est. Alicastrū simile est alicę pondere ⁊ bonitate pręcipua. Ordeū dictū ꝙ pręceteris generib⁹ frumēti aridū ante fiat·uel ꝙ spica ei⁹ ordines habeat. Hoꝝ tria genera. Primū hexaticum vocať·eo ꝙ spica ei⁹ sex ordines habeat·q̄ q̄dā canterinū appellanť·q̄m aīalia meli⁹ ꝙ triticū pascit ⁊ hoīes salubri⁹ ꝙ malū triticū. Alterū distichū·eo ꝙ duos ordines habeat·hoc plerīq; galaticū vocāt. Tertiū trimense·q: dū cogit necessitas verno seminať ⁊ celeriť colligiť. Scandula a diuisiōe vocata. Duplex enī est·scandiť·id ē diuidiť. Centenū appellatū·eo ꝙ in plerisq; locis iactus seminis eius incrementū frugib⁹ centesimū renascať. Hinc ⁊ miliū a multitudine fruct⁹ vocatū. Panitiū dictū·ꝙ in multis regionib⁹ ex eo panis vice hoīes sustenteť·q̄si panis vitiū. Pistū a pasto. Sisamū gręcū nomen ē. Farrago a farre dicta. Est enī herba ordeacea adhuc viridis·nec dū granis ad maturitatē turgentib⁹. Spicam de maturis frugibus abusiue dicim⁹. Nā ꝓprie spica est·cū ꝑ culmi folliculū·id est extremū tumorē aristę·adhuc tenues in modū spiculi eminēt. Arista appellata·ꝙ pri⁹ ipsa arescat. Culmus ē ipse calam⁹ spicę qui a radicib⁹ nasciť. Et dict⁹ culmus q̄si calam⁹. Folliculus est theca frumēti·in qua granū seruať interi⁹. Hęc sup spicā vallo instructa·munimen pretēdit·ne auiū minoꝝ morsib⁹ spica suis fructib⁹ exuatur aut vestigijs ꝑterať. Stipulę sūt folia seu vaginę quibus culmus ambiť atq; fulciť·ne pondere frugis curueť·quę ambiunt culmū. Et dicta stipula q̄si vsta ⁊ q̄si vstipula. stipula dicta ab vsto·collecta cū messe vriť ꝓpter culturā agri. Item stipula

uel q: pars ei⁹ urit· pars interdū ꝓ palea p̄ecidit. Palea a quibusdā vocari dicit̄· ꝙ pala ventilet̄. ut frumēta purgent̄. Gentiles aūt paleā a quadā pa le frugū inuētrice vocauerūt· quā cererē esse volūt de qua Uirgili⁹: Te quoq₃ magna pales. ⁊ te memo randa canem⁹. Itē alij a pabulo nūcupatā dicūt paleā ꝙ ea p̄imū sola in pascendis aialibus p̄ebebat̄. Cui⁹ natura ex cōtrario tanto est frigida· ut obrutas niues fluere non sinat· adeo calida· ut maturescere poma compellat.

De leguminibus Cap. iiii.

Legumina a legēdo dicta· q̄si electa. Ueteres enim meliora queq₃ legebāt· siue ꝙ manu legāt̄ nec sectionē requirāt. Leguminū plurima genera: ex quib⁹ faba· lens· pisa· faselum· cicer· lupinū· gratiora in vsu hoiu₃ videntur. Faba greca etymologia a vescendo vocabulum sumpsit· q̄si faga. Fage enī grece comedere dicit̄. Primū enī hoies hoc legumine vsi sūt. Huius species due· quaꝝ altera cōmunis· altera egyptia. Faba fresa dicta· eo ꝙ eā hoies frendāt id ē frangant. ⁊ molendo cōminuāt. Lens vocata· ꝙ humida ⁊ lenta est· uel ꝙ adhereat humi. Faselum aūt ⁊ cicer greca noia sūt· ꝫ faselū vile genus leguminis q: oē abūdās vile est· hoc aūt semen abundās inuenit̄. Lupinū grecū ⁊ ipsum nomē ē· de q̄ Uirgilius: Tristesq₃ lupini. q: vultū gustantis amaritudine contristāt. vnde ⁊ illud p̄e amaritudine nec vermis nec vllū aial comedit. Medica· vitia· erbū pabuloꝝ optima sunt. Medica dicta q: a medis translata ē in greciā· tp̄e quo eā xerxes rex psaꝝ inuasit. Hec semel serit̄. ⁊ decē ānis permanet ita ut quater uel sexies possit p̄ annū recidi. Uitia dicta· ꝙ vix ad triplicē pueniat fructū cū alia legumina ꝓuentū habeāt fertilem· vnde ⁊ Uirgili⁹: Ut tenuis fetus vitie. Pisa· ꝙ ea pensabat̄ aliqd auri minutū. Nam pis aurum dicit̄. Erbū a greco trahit vocabulū. Hoc enī illi orabum dicūt· qd̄ dū sit quibusdā pecorib⁹ infestum tauros tamen pingues efficit.

De vitibus Cap. v.

Uitis plantationē p̄im⁹ noe instituit rudi adhuc seculo. Apud grecos aūt inuētorē vitis liberū patrē appellari. Unde ⁊ eū gētiles p⁹ mortē deū eē voluerūt. Uitis dicta: ꝙ vim habeat citi⁹ radicādi. Alij putāt vites dictas· ꝙ inuicē se vittis innectāt· vicinisq₃ arboribus reptādo religent̄. Est enī eaꝝ natura flexibilis· q: q̄si brachijs q̄busdā quicqd cōprehēderint stringunt. Labrusca ē vitis agrestis· que in terre marginib⁹ nascit̄. Unde ⁊ labrusca dicta a labris ⁊ extremitatib⁹ terre. Codex dictus q̄si caudex. Sic enī veteres ⁊ clodū ꝓ claudo dicebāt. Sarmētū a serēdo. Malleolus ē nouell⁹ palmes· inat⁹ p̄ois anni flagello· cognoiatusq₃ ob similitudinē rei· ꝙ in ea p̄te qua decidit̄ ex veteri sarmēto prominēs vtrūq₃ mallei specie p̄ebeat. Spadones sūt surculi fruge carētes· ex ipsa appellatiōe ꝙ sint inhabiles fructui ⁊ sterilitate affecti. Sagittā rustici vocāt nouissimā partē surculi· siue q: longi⁹ recessit a matre ex q̄ ꝓsilijt· seu q: acuminis tenuitate teli speciē p̄efert. Sūmitates viriū ⁊ fructicū flagella nūcupant̄· eo ꝙ flatu agitent̄. Palmes vitis materia mollis q̄ p̄ nouella brachia emissus fructū affert. Nā ideo rustici partē vitis palmitē dicūt. Palmes enī deriuatiuū nomen ē· qd̄ nomē παρὰ τῶ ΤΟν dicit̄· ꝙ a palma deriuetur. Palma enī habet nomē πρωτότυπον qd̄ dicit̄ ꝑncipale ab eo ꝙ ex se deriuatiuū faciat. Pampin⁹ ē foliū cui⁹ subsidio vitis a frigore uel ardore defendit̄. atq₃ aduersū omnē iiuriā munit̄. Qui ideo alicubi intercisus est· ut ⁊ solē ad maturitatē fructus admittat. ⁊ vmbrā faciat. Et dictus pampin⁹ ꝙ de palmite pendeat. Capreoli dicti ꝙ capiant arbores· sunt enim cincinni siue vncinoli: quibus se inectere vites ⁊ suspendere solent arboribus· quo āminiculo freti palmites ventos ac turbines continere queāt ⁊ sine lapsu picloꝝ fructus suos sustineāt· ac sese vaga ꝓceritate diffundāt. Corymbi sūt ānuli q̄ ꝓxima queq₃ ligant ⁊ cōprehendūt ne longius laxati palmites ventoꝝ flatibus dissipent̄. Uue dicte ꝙ intrinsecus humore sint plene suciq₃ ⁊ pinguedinis. Nā humidū ē qd̄ exterius humorē habet· vuidū qd̄ interius. Acinus botr⁹ est. Racemus ē botrionis pars. ⁊ botrio grecū ē. Suburbane vue quedā dicunt· q: fructus eaꝝ ad escam veluti pomū i vrbibus vendit̄. Cōmendat enī eas ⁊ species ⁊ saporis iocūditas: ex quib⁹ sūt p̄ecoque· duracine· purpuree· dactyli· rhodie· libye· ceraunie· stephanite· tripediane· vnciarie· cidonite. Precoque vocate· ꝙ cito maturescāt ⁊ aū oēs sole coquāt̄. Has greci lagos dicūt ꝙ currāt ad maturitatē velocit̄ ut lepus. Durabiles aūt p̄ totam hyemē venicule ⁊ numesiane. Purpuree a colore dicunt̄. Dactyli a longitudine. Rhodie ⁊ libyce a regiōib⁹ nūcupate sūt. Ceraunie vō ꝙ rubeāt veluti ignis. Stephanite a rotūditate. Unciarie a magnitudine. Genera aūt vuaꝝ que vino deseruiunt plurima. Ex quibus aminea dicta· q̄si sine minio id est sine rubore. Albū enī vinū reddit· que cū sit vnius noīs nō vnam speciē reddit. Aminee due gemine ab eo dicte· ꝙ duplices vuas mittūt. Aminea lagana· q: plus oibus lanescit lanugine. Rubiliana dicta· q: eius materia rubet. Fecinia minuti acini ⁊ dure cutis vuas habet· nobilitate amineā sequit̄· fecūditate p̄ecedit. Quā ꝓinde feciniā vocāt· ꝙ plus q̄ cetere feces afferat. Apiane vinū dulce faciunt· quas nisi cito legas: pluuijs ⁊ ventis ⁊ maxime apib⁹ infestant̄· quarū depredatione apiane cognoiate sunt. Balanite a magnitudine nomē sumpserūt. Balanin enī grece grande vacat̄. Biturica a regione nomē sortita est· turbines ⁊ pluuias ⁊ calores fortissime sustinens· nec in macra terra deficiēs. huius meriti ⁊ basilisca est. Argitis grecula vitis· generis albi fertilis· vastā materiā ⁊ breuē ⁊ latū foliū mittēs.

Cuiꝰ fructū nisi ꝑmo tp̄e colligas· aut ad terrā decidit· aut humore putrescit. Inerticula nigra est quā greci amaracion vocant· boni vini ⁊ leuis· a quo etiā nomen traxit· ꝙ iners in tentandis neruis habeat̄· q̄uis gustu nō sit hebes. Mareoticę a regione ęgypti mareotis dictę· vnde prius venerunt· sunt enī ⁊ albę ⁊ nigrę. Elbolę· quas quidā varias appellant· neq; purpureę· neq; nigrę ab elbo colore ita dictę· subalbi tamen musti. Elbū est enī nigrū candidūq; colore. Nā elbum nec albū nec nigrū est. Tertius locus vitiū quo sola fęcunditate cōmendant̄ abundantia copiosa· multūq; vini fluens. Viticionia· vuas grandes magis q̄ multas habet· nomen autem inde hoc sumens ꝙ multū vini fluat. Syriaca vel q: de syria allata. vel q: nigra est. Multa aūt genera vitiū sūt· quę tn̄ mutatione loci ⁊ q̄litatē ⁊ nomē amittūt. Vitibus inter cętera magis ista cōueniūt: oblaqueatio· putatio· ꝓpaginatio· fossio. Oblaqueare ē circa codicē terram apire ⁊ velut lacus efficere. Hoc aliqui excodicare appellant. Putare est virgam ex vite supuacuā resecare· cuiꝰ flagellis luxuriāt. Putare enī dicit̄ purgare· id ē amputare. Traducere transducere. Propaginare ṽo flagellū vitis terrę submersū sternere ⁊ q̄si porro pangere. Hinc propagines ac ꝓpagare ⁊ ꝓtendere dicūt̄. Fodere ṽo est foueam facere· quasi fouere.

De arboribus Cap. vi.

Arborū nomen siue herbaꝝ ab aruis inhęrere credit̄· eo ꝙ terris fixis radicibus adhęrent. Utraq; aūt ideo sibi pene similia sunt q: ex vno alterū gignit̄. Nā dum semente ē in terram ieceris· herba prius orit̄· dehinc confota surgit in arborē. ⁊ infra paruū tempus· quā herbam videras· arbustā suspicis. Arbusta arbor nouella ⁊ tenera in q̄ insertio fieri potest. Et dicta arbusta· q̄si arboris asta. Alij arbustū locū in q̄ arbores sunt volūt accipere· sicut salictū. sic ⁊ virecta vbi virgulę nouellę ⁊ virentes sunt. Arbor autē ⁊ fructifera ⁊ sterilis· arbos aūt nō nisi fructifera Genere autē fęminino arbores dicimꝰ· poma ṽo neutro. Frutex breuis est appellatꝰ· ꝙ terrā fronde tegat· cuius plurale nomen frutecta: arbor alta est. Silua ṽo spissū nemus ⁊ breue. Silua dicta quasi xiliua· ꝙ ibi ligna cędant̄. Nā greci xilon lignū dicūt. Multa enim latina noia grecam plęrūq; ętymologiā recipiūt. Nemus· a numinibus nūcupatū· q: pagani ibi idola constituebāt. Sūt enī nemora arbores maiores vmbrose frondibus. Lucus ē densitas arborū solo lucē detrahens· tropo antiphrasin· eo ꝙ nō luceat. siue a luce· ꝙ in eo lucebant funalia vel cęrei· ꝓpter nemoꝝ tenebras. Saltus est densitas arboꝝ alta; vocata hoc noie· eo ꝙ exiliat in altū ⁊ in sublime consurgat. Auiaria secreta nemora: dicta ꝙ ea aues frequentāt. Recidiua arborū sūt· quę alijs sectis repullulāt. Alij recidiua a cędendo dicūt· q: post casum nascunt̄. Alij a recidendo ⁊ repullulando dixerūt. Ergo recidiuū vbi mors aut casus. Insitio dicit̄· cū fisso trunco surculus fęcūdę arboris sterili inserit̄· aut oculoꝝ īpositio cū inciso cortice libro alienę arboris germē īmittit̄. Plantę sūt raptę de arboribus. Plantaria ṽo· quę ex seminibꝰ nata sunt cū radicibꝰ. ⁊ a terra ꝓpria transferunt̄. Cespites frutices sūt q̄si cuspides vel q̄si circa pedes. Frondes dicti ꝙ ferāt virgulta vel vmbras. sūt aūt causa vmbrarū. Oculi nodi sunt ex quibꝰ frondes exeūt. Radix appellat̄ ꝙ q̄si radijs quibusdā fixa terris in ꝓfunda dimergit̄. Nā physici dicūt parē esse altitudinē radicū ⁊ arborum. Alij radicē a similitudine radioꝝ dictam putant vel q: si eradat̄ nō repullulat. Truncus est statura arboris insistens radici. Corticē veteres coruicem vocabāt. Dictus aūt cortex ꝙ corio lignū tegat. Liber ē corticis pars interior· dictꝰ a liberato cortice· id est ablato. Est enī mediū quiddam int̄ lignū ⁊ corticē. Rami sunt qui de trunco manant· sicut a ramusculis cętera. Surculi a pręcisione serrę nūcupati. Virgultum est· qđ de radice pullulat. Ramꝰ qui de ipso robore arboris· virga quę de ramis. Proprie autē virgultū appellat̄ qđ ad radicē arboris nascit̄ ⁊ q̄si inutile ab agricolis āputat̄. Et hinc dictū virgultū· q: ex virga tollit̄ Virga aūt a vi vel a ṽtute dicit̄· ꝙ vim ī se multam habeat· vel a viriditate· vel q: pacis indiciū ē qđ vim regat. Unde hac vtunt̄ magi· ad placandos inter se serpentes. ⁊ idcirco in ea hos sustinēt illigatos. Hac etiā philosophi ac reges ⁊ magistri ⁊ nuncij ⁊ legati vtunt̄. Flagella dicunt̄ ut prędiximus· sūmę arborū partes ab eo ꝙ crebros ventorū sustinent flatus. Cimas vocatas dicunt q̄si comas. Folia grece filia dicunt̄· inde ⁊ ad nos hoc nomē ꝑ deriuationē translatū ē. Flores nominati: ꝙ cito defluāt de arboribꝰ· q̄si fluores· ꝙ cito soluant̄. In his duplex gratia coloris ⁊ odoris. Austro enī flores soluūt̄· zephyro fiūt. Germen dicimꝰ surculū pręgnantē a gerendo· vnde ⁊ germinatio. Fructꝰ nomen accepit a frumine· id ē eminēte gutturis parte qua vescimur. Inde ⁊ fruges. Fructus autem ꝓprie dicunt̄ agroꝝ ⁊ arborū quibus vtimur. In animalibus vero abusiue ⁊ translatiue vocari fructū. Poma dicta ab opimo id est a copię vbertate. Matura dicunt̄· q: apta sūt ad mandendū· sic ⁊ īmatura· q: prius q̄ matura fiāt· dura sūt ad mandendū. Ligna dicta q: incēsa cōuertunt̄ in lumē. Unde ⁊ liciniū dicit̄ ꝙ lumē det. Astula a tollendo nūcupata q̄si abstula Fomes est astula quę ab arboribꝰ excutit̄· recisiōe aut astulę ambustę· aut ligno cauata a fūgis nomine accepto· ꝙ ita capiat ignē. De quo Virgiliꝰ. Rapuitq; in fomite flāmā. Torris lignū adustū quē vulgꝰ ticionē appellat· extractū foco semiustū ⁊ extinctū. Quisquilię stipulę īmixtę surculis ac folijs aridis· sūt aūt purgamenta terraꝝ. Caries putredo lignoꝝ· dictum hoc nomen· ꝙ eueniat lignis virtute carentibus.

P De p̄priis nominibus arboꝝ. Cap. VII.
Alma dicta·q: manus victricis ornatus ē·uel ꝙ oppāsis ē ramis·in modū palmę hoīs. Est enī arbor insigne victorię: proceroqꝫ ac decoro virgultu·diuturnisqꝫ vestita frondibus·⁊ folia sua sine vlla successione conseruās. Hāc gręci fenicē dicūt·ꝙ diu duret·ex noīe auis illi⁹ arabię quę multis annis viuere phibeť. Quę dum in multis locis nascať·nō in omnib⁹ fruct⁹ pficit maturitatē. Frequenter aūt in ęgypto ⁊ syria. Fructus aūt ei⁹ dactyli·a digitoꝝ similitudine nuncupati sunt: quoꝝ etiā ⁊ noīa varianť. Nam alij appellanť palmulę·similes mirobalani. Alij thebaici·qui ⁊ nicolai. Alij mucales·quos gręci cariatos vocāt. Laurus a verbo laudis dicta. Hac enī cum laudibus victorum capita coronabanť. Apud antiqs aūt laudea noīabať·postea d littera sublata ⁊ subrogata r dicta ē laurus ut in auriculis·quę initio audiculę dictę sunt. ⁊ medidies quę nūc meridies dicit̄. Hāc arborē gręci daphnē vocant·ꝙ nūqꝫ deponat viriditatē·inde illa potius victores coronanť. Sola qꝫ hęc arbor vulgo fulminari minime crediť. Malū a gręcis dictū ꝙ sit fruct⁹ eius pomoꝝ oīuꝫ rotundissim⁹. Unde ⁊ hęc sūt vera mala: quę vehementť rotunda sunt. Malū matianū a loco vocatū vnde prius aductū est. Nā multę arbores noīa ex p̄uintijs ⁊ ciuitatib⁹ de quib⁹ allatę sūt acceperūt. Uirgilius: amantib⁹ quid ex malo queri soleat ostēdit. Mala cidonia nomen sumpsit ab oppido qđ est in insula creta·de qua gręci dicere solēt: vrbiū cretensiū matrē cidoniā·ex cui⁹ pomo cidonitū conficiť. Fit qꝫ ex ea ⁊ vinū·quo languentiū desideria fallūť. Nā specie ⁊ gustu ⁊ odore cuiuslibet vini veteris imaginē repręsentat. Malomellū a dulcedine appellatū·ꝙ fructus ei⁹ mellis saporē habeat uel ꝙ in melle seruetur·vnde ⁊ quidā. Si tibi cecropio saturata cidonia melle Ponantur: dicas hęc meli mella placēt. Malū punicū dicit·eo ꝙ ex punica regione sit genus ei⁹ translatū. Idē ⁊ malogranatū·eo ꝙ inter corticis rotunditatē granoꝝ contineat multitudinē. Arbor aūt malogranata est generis fęminini·pomū vo est neutri generis. Flores malorū a gręcis appellati sūt quitinas·latini caducū vocant. Agrestium aūt maloꝝ flores gręci balaustion appellauerunt. Quorū alij albi·alij purpurei·alij rosei repiunť·similes florib⁹ mali punici. Negant medici mali punici cibo nostra corpora nutriri·ꝫ eo sic opinantur vtendū·ut medicare potius nō alere videať. Malū psicū cuius breuis admodū vita concessa est: triū generū esse ferť·duracenū·armeniacū·⁊ psicū. Duracenū nuncupať·eo ꝙ pomum eius in gustu acorem referat. Armeniacū dicitur·ꝙ primū genus eius ab armenia sit aduectū. Persicum vocatū ꝙ eam arborem primus in ęgypto seuerit perseus·a quo se oriundos ptolemei ferebant. Hęc in psida fructū generat interfectoriū·apud nos autē iocundū ac suauem. Horum aliud pręcox·aliud vocatur ęstiuum. Medica arbor·cuius nomen etiā carminibus mantuanis inclaruit·asportata primum a medis: vnde ⁊ vocabulū sumpsit. Hanc gręci cedromelam·latini citriam vocant·ꝙ eius pomum ac folia cedri odorem referat. Malū eius inimicum venenis. ⁊ hoc est quod idem poeta intelligi voluit·cum tradat ex illo foueri animam. Hęc arbor omni pene tempore plena est pomis quę in ea partim matura·partim acerba·partim adhuc in flore sunt posita·qđ in cęteris arboribus rarū est. Mella quam gręci loton appellāt·quę vulgo propter formam ⁊ colorem faba syrica dicit̄. Arbor enī est magna fructum ferens comestibilem·maiorē pipere: gustu suauē. vnde ⁊ mella vocata est. Coquimella·quā latini ob colorē prunū vocant·alij a multitudine enixi fructus nixā appellant. Cui⁹ generis damascena melior·a damasco oppido·vnde prius asportata est dicta. cui⁹ solum pomū stomachum mederi pbatur. Nam cetera noxia phibenť. Hęc sola arbor gūmi glutinosum ⁊ compactiuū distillat·quo ⁊ medici ⁊ scriptores vtunť. Oleomella nascit̄ in palmaria syrię ciuitate ex eo ita appellata·ꝙ ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis saporis suaui. Pomelida·sorbo similis·mediocris arbor. ⁊ flore candido·dicta ꝙ dulcis sit eius fructus ⁊ acuto sapore cōmixtus. Hęc arbor ętate durat exigua. Melofos arbor in africa punica lingua vocata·ex qua profluit lentus succus·q̄ a loco amoniacus nominať. Mespila arbor spinosa·fructu similis malorū·ꝫ paulo breuiore·vnde ⁊ appellata·ꝙ pillulę formā habeāt ei⁹ poma. Pyrus vocata videť·ꝙ ī ignis speciem formata. nam hoc genus pomi ab amplo incipit: ⁊ in angustū finit·sicut ignis. Pyrus aūt arbor·fruct⁹ eius pyra est. Cuius multę species·ex quibus crustumia sunt pyra ex parte rubētia·ab oppido crustumio nominata. Poma pyri iumentis imposita uel si pauca·vehementer onerosa esse dicuntur. Cerasus a ceraso vrbe ponti vocata. Nam lucullus cum cerasum ciuitatem ponti delesset·hoc genus pomi inde aduexit ⁊ a ciuitate cerasum appellauit. Arbor autem cerasus·pomum cerasum dicitur. Hoc etiam ⁊ ante lucullū erat in italia·sed durum·vnde ⁊ cornum appellatum est. Est autem arbor apta astilibus·vnde ⁊ Uirgilius: Bona bello cornus. Ficus latine a fęcunditate vocať. Feracior est enim arboribus cęteris. Nā terqꝫ quaterqꝫ per singulos annos generat fructum·atqꝫ altero maturescente alter oborit̄. Hinc ⁊ carice a copia nominatę. Ficus ęgyptia fęcundior fertur·cuius lignum ī aqua missū·ilico mergitur. ⁊ cum in limo aliquādiu iacuerit·deinde in superficiem sustollitur·versa vice naturę·quando madefactum debuit humoris pondere residere. Antea athletę ficis alebanť prius ꝙ eos pythagoras exercitator ad carnis vsum q̄ fortior cib⁹ est trāstulisset. A senib⁹ in cibo sępi⁹ sūptę

ficus·rugas eorum ferunt distēdere. Tauros quoqꝫ ferocissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt. Caprific⁹ appellata·eo ꝙ parietes quibꝰ innascit carpit. Rumpit eni ꝛ prodit ex latebris quibus cōcepta est. Alij caprificū putāt dictū·ꝙ ficus arbor eius remedio fecundetur. Morus a grecis vocata quā latini rubū appellant·eo ꝙ fruct⁹ uel virgulta eius rubent. Est eni morus silvestris fructus afferēs·quib⁹ in deserto pastorum fames ac penuria confovet. Hui⁹ folia supposita serpenti ferūtur interimere eū. Sycomorus sicut ꝛ morus greca noīa sūt. Dicta aūt sycomorus·eo ꝙ sit folijs similis moro. Hanc latini celsam appellāt ab altitudine·q: non ē breuis ut morus. Nux appellata·ꝙ vmbra uel stillicidiū foliorum eius proximis arborib⁹ noceat. Hanc alio noīe latini iuglandē vocant·quasi iouis glandē. Fuit eni hec arbor consecrata ioui. Cui⁹ pomum tantā vim habet ut missa inter suspectos herbarum uel fungorum cibos·quicquid in eis virulentū ē extrudet rapiat atqꝫ extinguat. Nuces aūt generalit dicūt omnia poma tecta corio duriori·ut pinee· nuces· auellane·glādes·castanee·amigdale. Hinc ꝛ nuclei dicti·ꝙ sint duro corio tecti. At cōtra poma omnia mollia mala dicta·ſꝫ cū adiectiōe terrarū ī quib⁹ antea nata sūt·ut persica·punica·matiana·cidonia ꝛ cetera. Amigdala grecū nomē ē·qd latine nux longa vocat. Hanc alij nuclicā vocant quasi minorē nucē. De qua Virgili⁹: Cū se nux plurima siluis induit ī florē. Cūctis eni arborib⁹ prior se flore vestit ꝛ ad ferēda poma arbusta sequentia preuenit. Auellane ab auellano campanie oppido vbi abundant cognominate sūt. Hec a grecis pontice appellant·eo ꝙ circa ponticū mare abundent. Castaneā latini a greco appellāt vocabulo. Hanc eni greci castaneā vocant·propter ꝙ fructus eius gemini in modū testiculorum intra folliculum reconditi sūt·qui dū ejciunt quasi castrant. Hec arbor semel ut excisa fuerit tāꝙ silua expullulare cōsueuit. Vel poma ex oib⁹ nucib⁹ fortissima sūt Nā ī cibo sūpta difficile digerūt. viridis strin gūt·cocte aūt min⁹. Ilex ab electo vocata. Hui⁹ eni arboris fructū hoies primū ad victū sibi elegerūt. vnde ꝛ poeta. Mortales primi ructabāt gutture glandē. Pri⁹ eni ꝙ frumēti vsus eēt·antiqui homines glande vixerūt. Suberies arbor ·ex q validissim⁹ cortex natatori⁹ extrahitur. Et ideo appellata suberies·eo ꝙ fructus ei⁹ sues edūt·porcorum sūt eni alimenta nō bouiꝫ. Et dicta suberies quasi subedies. Fagus ꝛ esculus arbores glandifere·ideo vocate credūtur ꝙ harum fructib⁹ olim homines vixernnt cibumqꝫ sumpserunt·escamqꝫ habuerūt. Nam esculus ab esca dicta. Fagus vero a greco vocabulū traxit. Fage enim grece comedere dicitur. Silicon quā latini corrupte siliquā vocāt·ideo a grecis tale nomē accepit·eo ꝙ ligni eius fructus dulcis. Xilo quippe dicunt lignum· licon dulce. Hui⁹ arboris pomo sucus expressus scatia a grecis dicit. Pistatia ꝙ cortex pomi eius nardi pistici odore referat. Pinus arbor picea. ab acumine foliorum vocata. Pinū eni antiqui acutum nominabant. Pinū aūt aliā pitin·aliā greci peucen vocant·quam nos piceam dicimus·eo ꝙ desudet picem. Nam ꝛ specie sibi differūt. In germanie aūt insulis huius arboris lachryma electrum gignit. Gutta eni defluens rigore uel tepore ī soliditatem duresscit. ꝛ gemmā facit de qualitate sua nomen accipiens·id est sucinū·eo ꝙ sucus sit arboris. Pinus creditur prodesse cunctis que sub ea seruantur·sicut nux nocere omnibus. Abies dicta ꝙ pre ceteris arboribus longe eat. ꝛ in excelsū promineat. Cui⁹ natura expers est terreni humoris·ac proinde habilis atqꝫ leuis habet. De qua Virgili⁹: Et casus abies visura marinos. quia ex ea naues fiūt. Hanc quidā gallicū vocāt propter candorem. Est aūt sine nodo. Cedrus quā greci cedros vocant·quasi ceomenes drios iozon·id est arboris humor ardētis·cuius folia ad cypressi similitudinem respōdent. Lignū vero iocundi odoris est. ꝛ diu durans·nec a tinea vnꝙ exterminatur. De qua Persi⁹. Et cedro digna locut⁹. scilicꝫ propter durabilē perpetuitatē. Unde ꝛ in templis propter diuturnitatem ex hoc ligno lacunaria fiunt. Hui⁹ ligni resina cedria dicitur·que in cōseruandis libris adeo ē vtilis·ut pliniti ex ea nec tineas patiebant·nec tpe cōsenescant. Nascitur in creta africa atqꝫ syria. Cypressus grece dicitur ꝙ caput eius a rotunditate in acumen erigit. Unde ꝛ conon vocatur·id est alta rotūditas. Hinc ꝛ fructus eius conus· quia rotūditas eius talis est ut conū imitetur. Unde ꝛ conifere cyparissi dicunt. Huius lignū cedro pene proximā habet virtutē· Templorū quoqꝫ trabibus aptū·impenetrabili soliditate nunꝙ oneri cedit·sed ea qua in principio fuerit firmitate perseuerat. Antiqui cypressi ramos prope rogum constituere solebant ut odorē cadauerū dum vrerentur comprimerent iocūditate odoris sui. Juniperus grece dicta·siue ꝙ ab amplo in angustū finiat ut ignis. siue ꝙ cōceptū diu teneat ignem· adeo ut si prune ex eius cinere fuerint operte·vsqꝫ ad annū perueniant. Pyr enim apud grecos ignis dicitur. Juniperus autē alia parua·alia magna est. Heben⁹ in india ꝛ ethiopia nascitur·que cesa durescit in lapidem. Cuius lignum nigrum est. ꝛ cortex leuis ut lauri· sed indicum maculosum est in paruis distinctionibus albis ac fuluis. Ethiopicum vero quod prestantius accipitur·in nullo est maculatum· sed est nigrum leue ꝛ corneum. Est autem mareotica palus ī india vnde heben⁹ venit. Lucan⁹: Heben⁹ mareotica inquit. Heben⁹ aūt crepūdijs illigat·ut infantem visu nigra non terreāt. Platanus a latitudine foliorum dicta· uel ꝙ ipsa arbor patula sit ꝛ ampla. Nam platos greci latū vocant. Expressit huius arboris scriptura ꝛ nomen ꝛ formam dicens: quasi platanus dilatata sum in plateis. Est autem tenerrimis folijs ac mollibus ꝛ vitiū similis. Quercus siue quernus dicta ꝙ ea soliti erāt

dij gentiū querentib⁹ responsa dare·arbor multū annosa·sicut legit̃ de quercu mābre sub qua habitauit abrahā·que fert̃ vsq ad cōstantini regis imperiū p multa secula pdurasse. Hui⁹ fruct⁹ glandula appellat̃. E quib⁹ vna agrestis onfaticis dicta parua forma·s firmo corpe atq nodoso·que medicaminib⁹ & incaustis adhibet̃·altera balanis·lenis·ac leuis·ac nimiū perforata. Lucernarū tm̄ vsibus necessaria. Fraxinus vocari fertur·q magis in asperis locis montanisq fragis nascatur·hinc p deriuationem fraxinus·sicut a monte montan⁹. De quo Ouidi⁹: Et fraxin⁹ vtilis astis Taxus venenata arbor vnde & toxica venena exprimūtur. Ex hac arcus parthi & alie gentes faciūt. vnde & poeta. Itireos taxi torquētur in arcus. Itireos aūt dicit parthicos. Acer coloribus ipar. Robur aūt generalit̃ dicit̃ ex oi materia qcquid ē firmissimū. Alnus vocat̃ q alatur amne. Proxima eni aque nascit̃· nec facile extra vndas viuit. Hinc & tenera & mollis·q: in humecto loco nutritur. Ulmus nomē accepit·q vliginosis locis & humidis melius pficit. Nam in mōtanis & asperis minus leta ē. Larex cui hoc nomen a castello laricino inditū ē·ex qua tabule tegulis affixe·flāmā repellūt·neq ex se carbonē ambuste efficiunt. Populus dicta q ex ei⁹ calce multitudo nascatur. Cui⁹ genus duplex ē. Nam altera ē alba·altera nigra. Alba aūt populus dicta·q: folia ei⁹ vna parte sūt alba·altera viridia. Hec igitur bicolor habēs quasi noctis & diei notas que tempora ortu solis occasuq cōstāt. Generat etiam resinā circa eridanū fluuiū·uel ut alij memorant i finibus syrie. Tiliā dicunt vocatā eo q vtilis sit ad vsum teloꝝ nitore & leuitate iaculādi. Est eni gen⁹ materie leuissime. Salix dicta q celerit̃ saliat h ē velociter crescat·arbor lenta·vitib⁹ habilis vinciendis. Cuius seminis hanc dicūt eē naturam·ut si quis illud in poculo hauserit liberis careat·s & feminas infecūdas efficit. Popul⁹ aūt & salix & tilia mollis materie sunt & ad sculpturā apte. Uimē vocat̃ eo q vim habeat multā viroris. Natura eni eius talis ē ut etiā si arefacta abluat̃ virescat·deinde excisa atq in humo fixa radicib⁹ sese ipsa dimergat. Mirice·quā latini tramariciā vocant·ex amaritudine noiata. Gustus enim eius nimis amarus ē. Hec arbor i solitudine & saxoso humo nascit̃·ex qua etiā arbore maleficis artib⁹ mistra·id est odia concitari dicunt̃. Myrt⁹ a mari dicta· eo q magis littorea arbor sit. Uñ & Uirgili⁹: Littora myrtetis letissima. & amantes littora myrte. Hinc ē q & a grecis myrene dicit̃. Medicorū aūt libri hanc arborē aptā scribūt mulierū necessitatib⁹ plurimis. Lentisc⁹· q cuspis ipsius lent⁹ sit & mollis. Nam lentū dicimus quicqd flexibile ē. vnde & lentū vimē & vites. Uirgili⁹: Et lente vites·p flexibiles. Huius fructus oleū desudat·cortex resinam·que mastix appellat̃·cuius plurima & melior in chio insula gignitur. Terebinthus arbor·grecū nomen·generans resinā oiu3 resinarū prestantiorem. Buxus grecū ē nomē ex parte a latinis corruptū. Pixos eni appellat̃ apud eos arbor semp virens & leuitate materie elemētoꝝ apicib⁹ apta. vnde & scriptura: Scribe buxo. Rodandaꝝ qd corrupte vulgo lorandrū vocatur q sit folijs lauri similis·flore ut rosa·arbor venenata. Interficit eni animalia· & medet̃ serpentiū vexatiōes. Herbitū vocauerūt pastores·eo q vice herbe prebeat̃ pecorib⁹ vbi desunt pascua. Turbiscus·q de vno cespite ei⁹ multa virgulta surgūt qsi turba. Stipa vocata pter q ex ea stipent̃ tecta. Hinc & stipula p diminutionem. Arundo dicta q cito arescat. Hanc veteres cannā vocauerūt. arundinē ꝓo postea varro dixit. Sane sciendū q latinū canna de lingua hebrea sumptū ē. Apud eos eni calam⁹ canna dicit̃. Cicuta aūt ē qd ē int̃ cannaꝝ nodos·dicta q lateat. In indicis stagnis nasci arundines calamiq dicuntur ex quoꝝ radicib⁹ expressū suauissimū sucū bibūt. vnde & varro ait: Indica nō magnā in arbore crescit arundo. Illi⁹ & lentis premitur radicibus humor. Dulcia cui nequeāt suco condere mella. Sambucus·mollis & puia arbor. Rhamn⁹ gen⁹ ē rubi qd vulgo senticē vrsinā appellant·asperū nimis & spinosū. Sentix dicta a situ qd ē terra inculta·in qua sentices spineq nascunt̃. Maiores aū: nostri oēm arborē spinosam veprem dicebāt·q vi prendat. Oleaster dictus q sit folijs oliue similib⁹ sed latiorib⁹·arbor inculta atq siluestris·amara atq infructuosa. Cui insertus oliue ramus·vim mutat radicis. & vertit eā i ꝓpriā qualitatem. Lachryma oleastri arboris duplex est. Alia eni gūmi similat sine vllo qualitatis morsu·alia amoniaci guttā ex distillatiōe collectam ac remordentē. Oliua grece oleon dicitur· ex quo in latinū tractū ē ut oliua dicat̃. Olea aūt ipsa arbor ē·fructus oliua·sucus oleū. Est autem arbor pacis insigne· cuius fructus diuersis noibus appellat̃. Orcades oliue greca etymologia a similitudine testiculorū vocate· quos greci oros vocāt. Radiole·p eo q oblonge sūt in modū radioꝝ. Paphie a papho insula dicte vnde ꝓus allate sūt. Licinie·eo q optimū dent lumē. Nā lignus lumē est·vnde & lignū nomen accepit·quia aptum ē flammis & luminib⁹. Pausia quā corrupte rustici pusiā vocant viridi oleo & suaui apta. Et dicta pausia q pauiatur·id ē tundatur. vnde & pauimentum. Syria dicta·p eo q de syria ē allata siue q: nigra est. Crustumia idem & volemis dicta·eo q volam compleat magnitudine· hoc ē mediam manum. vnde & inuolare dicimus. Quidam autem volemum gallica lingua bonū & magnū intelligunt colimbades appellate. Oleū autē ab olea nominatur. Nam ut diximus olea ē arbor. vnde deriuatum fit oleū. Sed q ex albis fuerit oliuis expressum vocat̃ spanū·a grecis onfation appellatū. Qd aūt ex fuluis & nōdū maturis

fuerit expressum viride appellatur. Quod vo ex nimiū maturis cōmune dicit. Ex his ad vsū vite primū est spanū·secundū viride·tertium cōmune. Amurca olei pars aquosa· ab emergendo dicta· id ē q ab oleo se mergat. ⁊ fex eius fit. Hanc greci amurcen vocant ex latina lingua trahētes uocabulū. Gumē grecū nomē ē·h̄ eni illi gomi dicūt. Resinā greci recinā vocāt. Rhea enī grece dicit quicqd manat. Est enī lachryma sudore exhalata lignoꝝ·ut cerasi·lentisci·balsami·uel reliquaꝝ arboꝝ siue virgultorū que sudare ꝓdunt· sicut ⁊ odorata orientis ligna·sicut gutta balsami· ac ferularū uel sucinoꝝ cui⁹ lachryma durescit i gemmā. Prima ē resina terebinthina oīu꞉ prestātior. Affert aūt ex arabie patria atqȝ iudea ⁊ syria cypro ⁊ africa·ex insulis qȝ cycladib⁹. Secūda ē lentiscina·que mastix vocatur. hec ex chio insula deportatur. Tertia pinalis·quaꝝ alia pitines· alia peucine·alia liquida·alia arida. ⁊ afferūt ex tyrrhena colofonia. Uñ etiā nomē colofonia resina sūpsit. Dixit grecū nomē ē·quā illi pissam vocant. Alij volūt ex pino pice vocari. Hec a grecis appellat donia·nos ramalē dicere possumus·cuius ꝓbabilis splēdēs·lenis ⁊ mūda. Creādaꝝ arborū naturaliter tria sūt genera·aut enī sua sponte nascuntur·aut ex seminib⁹ fortuitu iacentib⁹ surgūt·aut ex radicibus pullulāt. Nam cetera vsus inuenit fauente natura. Oia poma latine neutri generis eē dicūt: arbores aūt femini fere sūt generis·except paucis·ut hic oleaster·h̄ siler· Uirgilius: ut molle siler. Itē hoc buxū·lic꞉ ⁊ hec buxus dicat. Nā supfluā qdā volūt facere discretionē·ut hec buxus de arbore dicamus. buxū vo de ligno composito.

De arboribus aromaticis Cap. VIII.

Aromata sūt queqȝ fragrātis odoris·que india uel arabia mittit siue alie regiones. Nomē aūt aromata traxisse videt· siue q aris imposita diuinis inuocatiōib⁹ apta videant·seu q sese aeri inserere ac misceri ꝓbant. Nā quid ē odor nisi aer contact⁹? Tus arbor arabie immensa atqȝ ramosa lenissimi corticis·ramis ad aeris qualitatē· amigdale modo sucū aromaticū fundēs albū· ⁊ masticatiōe velut in puluere resolutū. ⁊ cū frāgit intus pingue ē ⁊ igni appositū facile ardescēs. Et appellat apud nos mascul⁹·eo q sit natura rotundū in modū testiculoꝝ. Reliquū planū ⁊ pene scabrosū min⁹ optimū. Adulteratur aūt admixta resina·siue gūmi·ꝫ dinoscit sua ꝓprietate. Nam tus igni impositū ardescit, resina fumescit·gūmi vo liquescit calefactū. Tus aūt siue aspiratiōe a tundendo dicit· q꞉ dū gūmi gutte ex arbore cadūt in glebis miscent. Dum vo glebe in puluerē redigunt·tus carpit ⁊ virgulis tunditur· ⁊ sic inde manib⁹ tollit. Hoc ⁊ libanum vocatū a monte arabie. vbi sabei sūt. Nā mons coꝝ libanus dicit vbi tura colligūt. Myrrha arabie arbor altitudinis qnqȝ cubitoꝝ·similis spine quam acbantū dicunt. Cui⁹ gutta viridis atqȝ amara· vnde ⁊ nomē accepit myrrha. Gutta eius sponte manans preciosior ē·elicita corticis vulnere vilior iudicat. Sarmenta ei⁹ arabes ignibus fouent· quoꝝ fumo satis noxio nisi ad odorē storacis occurrāt plerūqȝ insanabiles morbos contrahunt. Myrrha autē tragodite ab insula arabie dicta· vbi melior colligitur ⁊ purior. Storax arbor arabie similis malo cedonij cui⁹ virgule int caniculę orū cauernatim lachrymā fluūt. Distillatio ei⁹ in terrā cadēs mūda nō est·ꝫ cū ꝓprij corticis scrobe seruatur. Illa aūt que virgis ⁊ calamis inheserit· mūda est ⁊ albida· dehinc fulua fit solis causa. ⁊ ipsa storax calamites pinguis resinosa·odoris iocūdi·humecta ⁊ veluti mellosū liquorē emittens. Storax autem dicta q sit gutta arboris ꝓfluēs ⁊ cōgelata. Nā greci stiriā guttā dicūt. Grece aūt stirax latine storax dicit. Bdella indie ⁊ arabie arbor·cui⁹ lachryma melior arabica. Est enī lucida subalbida·leuis· pinguis· equalit cerea. ⁊ que facile molliat·neqȝ ligno uel terre cōmixta amara odoris boni. Nam ex india sordida ē·nigra ⁊ maiori gleba. Adulterat aūt admixto gūmi·qui nō ita amarificat gustu. Mastix·arboris lentisci gutta ē. Hec granomastix dicta ē·q꞉ in modum granoꝝ ē. Melior aūt i chio insula gignit·odoris boni·candoris cere punice. Uñ ⁊ splēdorē cutis pulchrificat. Adulterat aūt interdū resina uel ture. Piperis arbor nascitur in india. ⁊ in latere montis caucasi·qd̄ soli obuersum est·folia ei⁹ ad iuniperi similitudinē. Cui⁹ siluas serpētes custodiūt·ꝫ incole regionis illius·cum mature fuerint incēdūt. ⁊ serpētes igne fugant. ⁊ inde ex flamma nigrū piper efficit. Nam natura piperis alba est. cui⁹ quidē diuersus ē fructus. Nā qd̄ imaturū ē piper longum vocat·q incorruptū ab igne piper albū. Qd̄ vo cute rugosa ⁊ horrida fuerit· ex calore ignis trahit ⁊ colorē ⁊ nomē. Piper si leue ē vetustū ē·si graue ē nouellū. Uitāda ē aūt mercatorū fraus. Solēt enī vetustissimo piperi humecto argenti spumam aut plumbum aspergere·ut ponderosū fiat. Aloa in india atqȝ arabia gignitur arbor odoris suauissimi ac summi. Deniqȝ lignū ipsi⁹ vice thymiamatū altarib⁹ adolet. vnde ⁊ nomen traxisse credit. Cinnamū dictū q cortex ei⁹ in modū canne sit rotūdus ⁊ gracilis. Gignit aūt i indie ⁊ ethiopie regionib⁹ frutice breui duoꝝ tm̄ cubitoꝝ·colore subnigro uel cinereo·tenuissimaꝝ virgulaꝝ. Nam qd̄ in crassitudinē extendit despectui ē. qd̄ vo gracili⁹ ꝓuenerit eximiū. Qd̄ cū frangitur visibile spiramentū emittit·ad imaginē nebule seu pulueris. Amomū vocatum q veluti odorē cinnamomi referat. Nascit i syria ⁊ armenia. frutex eius botruosum semen reddens sibi connexū·flore albo veluti viole·folijs similibus brionie·odore etiam bono somnos suauificat. Casia nascit in arabia·virga robusti corticis ⁊ purpurei·folijs ut piperis. Est aūt virtute cinnamomi similis·ꝫ potētia iferior. vnde ꝓ cinnamomi vice duplex eius pōdus i medicamentis

admiscet. Calamus aromaticus a si͠litudine ca/
lami visualis vocat. Gignit in india multis no/
dis geniculatus fuluus fragrans sp̄us suauitate.
Qui cū frangitur i multas fit partes scissilis·si/
milās gustu casiam cū leui acrimonia remorden/
ti. Balsami arbor in iudea intra t'minos tm̄.xx.
iugerum erat. Postea ꝙ eadem regione romani
potiti sūt·etiā latissimis collib⁹ ꝓpagata est stirpe
similis vitis·folijs similis rute·ꝫ albidiorib⁹ sem/
perqꝫ manentib⁹. Arbor aūt balsamū·lignū eius
xilobalsamū dicit. fruct⁹ siue semē carpobalsamū·
succus opobalsamū. Qđ ideo cū adiectione signi/
ficat·eo ꝙ ꝑcussus ferreis vngulis cortex ligni ꝑ
cauernas exi͠mij odoris guttā distillat. Cauerna
eni͠ greco sermōe ope dicit. Cui⁹ guttā adulterāt
admixto cyprino oleo uel melle. Sꝫ sincera ꝓbat
a melle·si cū lacte coagulauerit·ab oleo si istilla/
ta aque aut admixta facile fuerit resoluta· p̄ete/
rea ⁊ si lanee vestes ex ipsa pollute nō maculant.
Adulterat quidē neqꝫ cū lacte coagulat.⁊ ut oleū
in aqua supnatat.⁊ vestē maculat. Balsama aūt
si pura fuerint tantā vim habēt·ut si sol excandu/
erit·sustineri nō possint in manu.

De herbis aromaticis siue cōmunib⁹ Cap.IX.

Extant ⁊ quarundā herbaꝝ noīa que ex
aliqua sui causa resonāt habētes nomi/
nū explanationē. Nō tm̄ oīuꝫ herbarum
etymologiā inuenies. Nā ꝓ locis mutant etiam
noīa. Foliū dictū ꝙ sine vlla radice innatās i in/
die littorib⁹ colligatur. Qđ ligno pforatū·siccāt
indi atqꝫ reponūt. Fert autē paradisi eē herbam
gustu nardum referēs. Nardus herba ē spicosa.
vnde a grecis nardostacos appellata· quaꝝ alia
idica·alia syriaca vocat· nō ꝙ i syria nascat· ꝫ ꝙ
mons in q̄ inuenit· alio latere indiā spectat·alio
syriā. Est aūt indica multiformis·ꝫ melior syri/
aca leuis fulua comosa spica parua odorissima cy
perū similās. Qđ si multū i ore tardauerit linguā
siccat. Nardus celtica a regione gallie nomen
traxit. Nascit eni͠ sep̄⁹ in ligurie alpib⁹ ⁊ i syria·
frutice paruo· radicib⁹ in manipulo collectis li/
gamentis. Flos ei⁹ tm̄ ꝓpt odorē bonū. Tyrsi ei⁹
atqꝫ radicule vtiles ꝓbant vsib⁹ nostris. Costum
radix herbe ē nascentis i india arabia ⁊ syria·sed
meli⁹ arabicū.ē eni͠ albū ⁊ leue suaue iocūdi odo/
ris.indicū colore nigro.⁊ leue ut ferula.syriacum
ꝟo pondere graue·colore buxeo·odore acro·sum/
mū tn̄ albū·leue·aridū·gustū incendēs.⁊ ē virtu/
tis ignee emictualis. Crocū dictū ab oppido cili/
tie·qđ vocat corinū·q̄ꝙ ⁊ alibi nascat·ꝫ nō tātū
uel tale q̄le i cilitia. Vn̄ ⁊ a potiori p̄te nomē acce/
pit. Nā multe res noīa sūpserūt a locis vbi plus
ꝓueniūt ⁊ aliqd meli⁹. Optimū est aūt qđ fuerit
recens·odoris boni·albedine parua·porrecte lon/
gitudinis·integrū.⁊ neqꝫ i fragmenta cōminutū·
inspiratiōe bona.⁊ cū carpit man⁹ inficiēs ⁊ leuit
acre. Quod si eiusmodi non fuerit·aut vetustum
aut infusū agnoscit. Adulterat aūt admixto ci o/
co magmate. Augendi qꝫ ponderis causa spuma
argenti cōtrita adicit ⁊ prodit·si puluerulentum
repit·atqꝫ decoctū ab odore ꝓprio fuerit lapsum.
Crocū magma expssis aromatibus crocini vn/
guēti atqꝫ informato sedimine i pannusculos fit·
⁊ ideo sic appellat. Asarū nascit i vmbrosis mon/
tib⁹ florib⁹ casie similib⁹·int' que flos iuxta radicē
purpure⁹ i quo semē cōtinet vuaꝝ simile·radicib⁹
plurib⁹ atqꝫ tenuissimis ⁊ bene redolentib⁹.⁊ est
virtute si͠lis nardo. Fū nascit in pōto·folijs olea/
stro similib⁹. Quipaꝝ a grecis vocat·ꝙ habeat
virtutē feruentem. Radix est iunci trianguli fo/
lijs porri similib⁹·radicib⁹ nigris siue cōtiguis in
similitudinē oliuaꝝ odorissimis atqꝫ acerrimis.
Nascit in paludib⁹ atqꝫ vacuis locis. Traditur
etiā alia species quipari que i india nascit ⁊ ap/
pellat lingua eoꝝ cinciber. Iris illyrica a si͠litu/
dine iris celestis nomen accepit. Vn̄ ⁊ a latinis
argumē dicitur. Iris ꝙ flos ei⁹ coloris varietate
eundē arcū celestē imitet. Illyrica aūt dicit·q2 i il/
lyria plurima ⁊ violentissima ē· species ei⁹ folijs
gladioli similib⁹·radice aromatica odoris boni.
Acoꝝ folijs iridis si͠lib⁹ radicib⁹ acerrimi odo/
ris·ꝫ iocūdi·ꝓpter qđ ⁊ aromatica ē. Meu folijs
pastinace si͠lib⁹. Cardamomū herbā quā vulgus
nasturgū vocat. Squinū meli⁹ qđ i eufrate na/
scitur ꝙ qđ i arabia fuluū multifloꝝ purpureum
tenue·odoris rosei·cū manu cōfricat·gustu mul/
tū incēdit linguā atqꝫ mordet. Huius flos squi/
noantos dicit. Antos eni͠ grece flos nūcupatur.
Thimū appellatū ꝙ flos ei⁹ odorē refert. De quo
Virgilius: Redolentqꝫ thimo fragrātia mella.
Epithimū grecum nomē qđ latine dicit flos thi/
mi. Nā flos grece thimū vocat. Est aūt flos tim/
bre similis. Sāsuc⁹ ē quē latini amaracū vocāt.
Cui⁹ noīs vsū Virgili⁹ etiā ad venerē referēs ait:
Ubi mollis amarac⁹ illū florib⁹ ⁊ dulci aspirās
āplectit vmbra. Apta ē aūt hec herba vnguētis.
Unde ⁊ nomen traxit amaracus a puero cuiusdā
regis·qui casu lapsus dū ferret vnguenta nouū ⁊
gratissimū ex cōfusione odorē creauit. Iacynth⁹
herba ē habēs florē purpureū. Traxit aūt nomē
a puero quodā nobili·q̄ in saltib⁹ int' purpureos
flores reptus ē int'fect⁹·deditqꝫ nomē herbe pue/
rilis funeris casus. Est aūt radice ⁊ flore volui si/
milis·pueros a pubertate retinēs. Narcissus her
ba fabulose impositū nomē habet a quodā pue/
ro·cui⁹ mēbra in hūc florē transierūt·q̄ ⁊ nomen
narcissi in appellatiōe custodit.⁊ decus pulchritu/
dinis in candore retinet foliorum. Rosa a specie
floris nūcupata·ꝙ rutilanti colore rubeat. Lilia
lactei floris herba.vnde ⁊ nūcupata q̄si liolia cui⁹
dū candor sit in folijs·auri tn̄ species intus efful/
get. Viola ꝓpter vim odoris nomē accepit. Hui⁹
genera sūt tria·purpureū·albū·mellinū. Achant⁹
herba egyptia semp frondens spinis plena flexi/
bili virgultu. In cuius imitatiōe arte vestis or/
nat·que achantina dicitur.⁊ alit' achantis dicta.
Hedera dicta ꝙ arboribus reprādo adhereat. De
qua Virgilius. Int' victrices hederā tibi serpere

lauros. Alij hederā aiūt vocatā, q hedis sup lact̄ abūdātiā i esca a veterib⁹ p̄bebat̄. Hedere frigide t̄re indices ƀm phisicos. Nā antipharmacon ebrietat̄ ē si qs por⁹ hedera coronet̄. Elleboꝝ memorāt greci circa elleboꝝ quendā fluuiū plurimū gigni atq̧ īde agrecis appellari. Hūc romani alio nōie veratꝝ dicūt, p eo q sūptū mētē ī sanitatē reducit. Duo sūt āt gnā, albū ⁊ nigrū. Hāc aūt periti loquūt̄ escam esse ⁊ alimoniā coturnicū, eo q naturali q̄dā temperamēto sui corpis vim pabuli nocentis euitant. Etenī si rōne medicine plerūq̧ ad salubritatē humani q̧ corpis temperat̄ cui videt̄ esse cōtrariū, quanto magis p̄prietate nature ad cibū p̄ficit qd̄ medicinali manu cōuertitur ad salutē. Aconc portus est bithynie q̄ p̄uentu maloꝝ graminū vsq̧ adeo celebris ē ut noxias herbas aconitas illinc noiemus. Nā toxica venena ex eo dicta q ex arborib⁹ taxeis exprimant̄, maxime apud cantabriā. Euphorbiū dictū q ei⁹ sucus oculoꝝ acuat visū. Cuius vis tanta est ut duris carnib⁹ supadiecta citi⁹ coqui cōpellat. Nascitur in multis locis, sed plurima ī mauritania. Laser herba nascit̄ in mōte oscobagi, vbi ⁊ ganges fluuius orit̄, cuius sucus dict⁹ primū lasir, qm̄ manat in modū lactis. Deinde vsu deriuāte laser noiatū est. Hoc ⁊ a quibusdā opiū cyrenaicū appellatur qm̄ ⁊ apud cyrenas nascit̄. Aloe herba amarissimi sucus. Panace herba fragrātis odoris, tyrso ferule similis, ex quo p̄fluit sucus qui opopanacis dicit̄, croce⁹ ⁊ pinguis, odore grauis ⁊ amarissimus. Galbanū ē genus pigmenti albi crescens ī mōte amomo syrie, alias sucus est ferule. Dicteus est mons crete ex q̄ dictamū herba nomen accepit, p̄pt̄ quā apud Uirgiliū ceruа vulnerata saltus pagrat. Tante enī potētie ē dictamū ut ferrū a corpe expellat, sagittas excutiat, vñ ⁊ ei⁹ pabulo fere percusse sagittas corpi inherentes eijciūt. Hanc q̄dā latinoꝝ polegiū martis dicūt p̄pt̄ belli tela excutiēda. Mādragora dicta q habeat mala suaue olentia i magnitudinē mali matiani, vñ ⁊ eā latini malū terre vocāt. Hāc poete anthropomorphos appellāt, q habeat radicem formā hoīs simulātē. Anthropos enī grece latine dicit̄ homo. Cui⁹ cortex vino mixt⁹ ad bibendū datur his q̄rū corp⁹ p̄pt̄ curā secandum est ut soporati dolorem nō sentiant. Hui⁹ species sunt due. Femina folijs lactuce similib⁹ mala generās i silitudinē prunorū. Masculus vo folijs bete similib⁹. Papauer herba somnifera. De qua Uirgilius: Lethęo p̄fusa papauera somno. Sopore enī languentib⁹ facit. Eius alia ē vsualis, alia agrestis, ex q̄ fluit sucus quem opion vocant. Colocintida cucurbita agrestis ⁊ vehement̄ amara, que siliter ut cucurbita flagella p t̄rā tendit. Dicta aūt colocintida q sit fructu rotundo atq̧ folijs ut cucumis vsualis. Cētaureā greci vocāt qm̄ a chirone centauro fert̄ repta. Eadem ⁊ limnisios q: locis humectis nascit̄. Eadē ⁊ fel terre p̄pt̄ amaritudinē dictū. Glycirica grece ex eo dicta q dulcē radicē habeat. γλυκύ enī greci dulce dicūt. Eadē adipsos, q: sitiētib⁹ sitim sedat. Dracontea vocata q hasta ei⁹ varia sit i modū colubri, silitudinēq̧ draconis imitet̄. uel q eam herbā vipera timeat. Chelidonia ideo dicit̄, uel q aduentu hirūdinū videt̄ erūpere, uel q pullis hirūdinū si oculi auferant̄ matres coꝝ illis ex hac herba mederi dicūt̄. Heliotropiū nomē accepit p̄mo q estiuo solsticio floreat. uel q solis motib⁹ folia circūacta conuertat. Unde ⁊ a latinis solsequia nūcupat̄. Nā ⁊ sole oriente flores suos apit, ītē sero claudit cum sol occubuerit. Ipsa ē quā latini incubū siluaticū vocāt. Hec ⁊ verrucaria q extinguat verrucas, ex aqua potata. uel ī cataplasmate posita abstergat. Pentaphilon a numero folioꝝ dicta. Uñ ⁊ eam latini q̄nq̧ foliū vocāt, herba adeo mūda ut purificatiōi ⁊ templis adhiberi a gētilib⁹ solita eēt. Isopus herba purgādis pulmonib⁹ apta. Uñ ⁊ ī veteri testamēto p isopi fasciculos aspgebāt̄ agni sanguine q̄ mūdari volebāt. Nascit̄ i petris herens saxo radicib⁹. Reubarbarū, siue reuponticū, illud qd̄ trās danubiū in solo barbarico, istud qd̄ circa ponticū colligit̄ nominatū est. Reu aūt radix dicit̄. Reubarbaꝝ ḡ q̄si radix barbarica. Reupōticū q̄si radix pōtica. Hyosciamos a grecis, a latinis herba calicularis dicitur, q caliculi eius in figurā cantaroꝝ nascāt̄, ut est mali punici quoꝝ ora serrata sūt habentes intrinsec⁹ semina papaueri similia. Hec herba isana vocat̄. q: vsus eius periculosus est. Deniq̧ si bibat̄ uel edat̄, insaniam facit, uel somni imaginē torpidā. Hāc vulgus milimindrū dicit, p̄pter q alienationē mētis inducit. Saxifraga vocata q semen eius petras in vesica frangat atq̧ cōminuat. Gentiana nomen sūpsit ⁊ medici memorant, ab inuentore radicibus aristolocie similibus. Nascit̄ sub alpibus galatie atq̧ asie. Saturcia calida ⁊ prope ignita. Unde illi ⁊ nomē inditū credūt q pronos facit in venerem. Satyrion dicta a satyris, p̄pter incendium libidinis, quā vulgus stincum vocat. venerē enī suscitat. Eadē ⁊ orchis q radix eius ī modū testiculoꝝ sit, q̄s greci ὄρχεισ vocant. Itē ⁊ leporina, propter quod caulē mollem emittat. Urtica vocata, q tactus eius corp⁹ adurat. Est enim ignee oīo nature. ⁊ tacta purit. vnde ⁊ pruriginem facit. ⁊ vtilis valde ad sanguinem stangnādū. Artemisia herba diane a gentilibus consecrata est. vnde ⁊ nūcupata. Grece enī diana artemis dicitur. Est āt apta medicis ⁊ potu sūpta aufert dolorē cordis. Camimelos herba grece dicta, q mali matiani odorē habeat sitq̧ breuis terreq̧ vicina. Camidrios a grecis appellata q sit breuis ⁊ per terrā strata ⁊ minuta folijs paruissimis. Peon q̄dā medicus fuit, a quo peonia herba p̄hibet̄ inuenta, ut Homer⁹ dicit. Hāc q̄dā glesidem vocāt, q dulcis saporis sit, uel penterobinam, a numero granorū, uel ut alij dactylosam a

digitoꝝ siĺitudine. Nascit̃ in silvis. Buglossos a grecis dicta eo ꝙ folia asperrima ad modū lingue bouis habeat. Que mirū in modū ob sapientiā nutriendā vino infundenda a veterib⁹ memorat̃. Cōuiuij ꝗ̃ ilaritatē p̃bere fert̃. ꝓ olere etiā su/mit̃. Arnoglossos id ē agni lingua · que a roma/nis plantago dicit̃ · ꝙ plāta ei⁹ cito adhereat terre Hac multi ꝓ olere vescūt̃. Erpillos que apud nos serpillus vocat̃ ꝓ eo ꝙ radices ei⁹ longe serpiant. Eadē ⁊ matris animola · ꝓpt̃ ꝙ menstrua moue/at. Aristolocia dicit̃ ꝙ mulierib⁹ fetis optima sit. Nā suspessa post partū matricē beneficio vapo/ris expurgat. Hui⁹ herbe genera sūt duo · q̄rū vna aristolocia rotūda dicit̃ · ꝓpt̃ ꝙ rotūdā radicē ha/beat. Altera aristolocia longa · q: longā radicem habet cum ramis ⁊ folijs longiorib⁹. Quam etiā ⁊ dactylin vocant · ꝙ sit radice robore digitali ⁊ longa. Erigonon a grecis dicit̃ ꝙ vere primo se/nescat. Vñ ⁊ eam latini herbā senetionē vocant. Nascit̃ ꝑ macerias. Psillios dicta ꝙ semē simile pulicis habeat. Unde eā latini herbā pulicarē vo cant. Gerabotane ideo a grecis hoc nomē acce/pit · ꝙ remedijs ac ligamentis hominū ⁊ purifica/tionib⁹ sacerdotū a gentilib⁹ apta ꝓbaret̃. Vñ ⁊ eam pontifices sagmen appellabāt · q̄si sancimen · hec ⁊ verbena · q: pura. ꝓficit fribolicis si bibat̃. Paliur⁹ herba asperrima ⁊ spinosa · pungēs ⁊ re/tinēs · vulnerās appropinquantem sibi ⁊ adunco dente cōphendēs. Strutios · quā q̄dā herbam lanariā vocāt · eo ꝙ plerigꝫ lanā ex ea lauēt. Na/scit̃ i locis cultis. Cimicia ꝓpt̃ siĺitudinē cimicis · Unde ⁊ eā greci corionē vocauerūt. Nascit̃ i lo/cis asperis atq; icultis. Marubiū · qđ greci pra/siū dicūt · vocatū ꝓpter amaritudinē. Nascitur in campis. Pollegiū apud indos pipe preciosi⁹ ē. ha/bet aūt virtutē cimanticā · calefacit ⁊ deducit · exte/nuat ⁊ purgat ⁊ digerit̃. Absinthiū grecū nomē cui⁹ ꝓbabili⁹ est qđ i ponti regiōe nascit̃. vñ ⁊ ab/sinthiū ponticū noiat̃. Simpat⁹ grece dict⁹ eo ꝙ tantam in radice virtutē habeat · ut frusta carnis aspersa in cacabo coaguletur. Polipodion herba · cui⁹ radix hispida atq; crinita · ut ē polip⁹ · ex q̄ de/riuatū ē ut polipodion diceret̃. Nascit̃ i teneris petraꝝ rris siue quercub⁹ vicinis. Polios herba a grecis · a latinis omnimorbia · ꝙ multis morbis subueniat. Nascit̃ i mōtib⁹ ⁊ i duris locis · de vna radice multas ⁊ tenues fibres mittit seminis ple/nas · i sūmitate habēs quosdā corymbos canescē/tes · odore grauis ⁊ subdulce · sucus ei⁹ aqua cocta a serpētib⁹ ꝑcussos sanat · sparsa i domo uel incēsa oēs serpentes fugat. Scamonea quā latini acri/diū vocāt herba suci plena · que colligit̃ subcaua/ta radice. Deniq; terrā rotūda cauitate fodiūt · tū suppositis aut cochleis · aut nucis folijs excipitur sucus · atq; siccat⁹ aufert̃. Venit āt sepi⁹ ꝓbabilior ex mysia asie. Huic contrarius atq; falsus ex sy/ria atq; iudea. Daucos herba folijs feniculi silis tyrso bipalmis. Citocacia dicta ꝙ ventrem cito depurget · quā vulg⁹ corrupte citociā vocat. Lap/pa dicta ꝙ habeat caulē ingētē ꝑ terrā dispositā. Hec herba a grecis philantropos vocat̃ · ꝙ vesti/bus hoīuꝫ inhereat · ob asperitatē sui. Nascit̃ in/tra muros. Capillum veneris vocatū · siue ꝙ cla/psos post alopiciā capillos recreat · uel ꝙ capillo/rū fluxes coerceat · uel ꝙ sit ꝟgulis nigris lenib⁹ cū splendore · q̄si capilli. Nascit̃ in aquosis locis. Rubia dicta ꝙ radix ei⁹ sit rubra · vñ ⁊ colorare lanas ꝓhibet̃. Ancusa cui⁹ radix cōtrita digitos inficit. Est eni colore sanguineo. vñ etiā pictorib⁹ ad purpurā efficiēdā vsui ē. Cameleon que latine vascarago vocat̃ eo ꝙ viscū gignat · i q̄ herēt aues que ꝓpria volūtate descendūt ad escā. Cicuta · ꝓpt̃ ꝙ in tyrso geniculatos nodos habeat occultos ut canna · sic dicit̃ fossa ceca que occulta ē. Hec po tui data interficit. Hāc i carcere socrates bibit ⁊ expirauit. Persi⁹ dicit: Sorbitio quē tollit dira cicute. Hec dum hoīb⁹ venenū sit · capellas efficit pingues. Trifoliū ē qđ greci trifillū vocāt. ꝙ sit folijs trinis ꝑ singulas ānotatiōes. Flomos quā latini herbā lucernarē vocāt · ab eo ꝙ ad lychi/nia ꝓficiat. Eadē ⁊ lucubros ꝙ lucē prebeat vm/bris. Piretron grece dicta ꝙ habeat radicē incen diosam atq; coacervantē. Altea malua agrestis · siue malue visc⁹ · ꝫ altea ꝙ in altū surgat. ⁊ viscus q: glutinosa ē. Origanū qđ latine colora interp/tat̃ · ꝓpt̃ ꝙ infusū colorect vinū. Hec aūt herba ca/lida est. deducit etiā flegma ⁊ mingit̃. Titimallū vocabulū sūpsit · ꝙ foliorū comam ad radiū solis circūacta cōuertat. Nā greci solem titan vocāt · mallonem comā · ex quo confectū est ut titimallū diceret̃. Hui⁹ species septē diuersis locis nascētes Strignos que latine herba salutaris vocat̃ ꝓpter ꝙ dolore capitis ⁊ stomachi incendiū mitigat. Eadem ⁊ vua lupina ꝓpt̃ semen eius vue simile. Pilogonos quā latini herbā sanguinariā vocāt · ꝓpt̃ ꝙ missa i narib⁹ sanguinē moueat. Ambrosia quā latini apiū siluaticū vocāt. De qua Virgi/li⁹: Ambrosieq; comedi vinū vertice odorē aspi/rauere. Apiago dicta ꝙ flores eius apes maxime appetūt. Rosmarinū · quā latini ab effectu herbā salutarem vocāt · cui⁹ folia feniculi sūt similia atq; aspera. ⁊ rotatim terre ꝓstrata. Menta agre/stis quā greci calaminti nostri vulgo nepeta vo/cauerunt · maioris virtutis ⁊ vehemēs in calore. Genicularis herba substernit̃ ob scorpionū vim repellendā. Gladiolus ꝙ sit folijs gladij similib⁹ tyrso cubitali floribus purpureis. Agaricū ra/dix viris albe. Affodilos · quā latini a colore al/butiū vocāt. Scilla ꝙ nocēs sit · de qua supstitio gētiliū dicit · ꝙ si integra ad limen suspendat̃ · oīa mala fugat. Camipetos a grecis dicta ꝙ tread/hereat. ⁊ odorē pini habeat. Hāc latini cucurbi/tulare vocāt · ꝙ ex parte odorē cucurbite referat. Stafisagria hoc ē herba q̄nq; digitoꝝ. hui⁹ semē cōmasticatū · humore nimiū capitis · deducit · gu/stu amarū. nascit̃ locis amenis. Splenos dicta ꝙ

splenē auferat·siue scolopēdrios eo ꝙ folia ipsi⁹ scolopendro animali sint similia. Nascit̄ i humidis petris. Nec caulē nec florē nec semen habet· folia ipsi⁹ supficie viridia sūt·subter rufa ꝛ dāno/sa·splenē curat. Volutus appellat⁹ ꝙ radix ei⁹ volubilis sit ꝛ rotūda. Stoecas i insulis stoecadib⁹ nascit̄ vnde ꝛ nuncupat̄. Cyclaminos grece dicta a quodā qui cyclos vocatus ē·q̄ pmi⁹ virtutē huius herbę inuenit·siue ꝙ habeat radicē rotundā. Greci eni cycla rotundū vocāt. Cuius radix aut sucus si vino fuerit admixt⁹ ebriosos facit. Nascitur i siluosis locis ꝛ agrestib⁹. Ampelos leuce siue brionia·quā latini vitē albā uocāt·uel a q̄litate coloris·uel ꝙ eius radix cōtrita ꝛ corpori infricata teneriorē ꝛ candidiorē cutem reddat. Nā ꝛ sucus baccarū ei⁹ lac vberib⁹ siccis reddit. Ampelos melena·id est vitis nigra·eadēq̧ labrusca· folia hederę similia i oībus maior ꝙ vitis alba. baccas similit̄ habēs quę i maturitate nigrescūt. vnde ꝛ vocabulū sūpsit. Viticella·herba a latinis appellata·ꝙ sicut vitis quicquid p̄ximū habuerit apphēdat. Corimbis·q̄s anulos appellamus. Buptalmon florē habet croceū oculo similem. vnde ꝛ a grecis nomē accepit. Est aūt caule molle·folijs coliandri similib⁹. Nascit̄ iuxta muros ciuitatū. Flomos·quā latini verbascum vocant·quarū altera est masculus albidiorib⁹ folijs atq̧ angustioribus·altera femina folijs latiorib⁹ atq̧ nigris. Ferula vocata a medulla. Nam illā varro tradit esse ferulę medullā·quā opodelon greci vocant. Nonnulli a feriendo ferulā dicūt. Hac eni pueri ꝛ puellę vapulare solent. hui⁹ sucus galbanū ē. Papyrū dictū q̄ igni ꝛ cereis ē aptū. Pyron eni greci ignē dicunt. Junc⁹ dicitur eo ꝙ iunctis radicib⁹ hęreat. Scyrp⁹ a quo segetes tegunt̄ sine nodo. De qua Enni⁹: Querūt in scyrpo soliti ꝙ dicere nodum. Et in p̄uerbio. Qui inimic⁹ est etiā in scyrpo nodū querit. Fucus genus herbę ē de qua tingitur vestis·dicta q: mentitur alienū colorē. Unde ꝛ virgili⁹: Discet mentiri lana colores. Alga nascitur in aquis stātib⁹. Ita deniq̧ nomen sumpsit ab algore aquę·uel ꝙ alliget pedes·quia crassa ē· folijs aquam ex parte superantib⁹. Ulua ꝛ typ⁹ herbę circa fontes ꝛ paludes stagnisq̧ nascūtur. Ex quib⁹ vlua id est alga mollis. ꝛ quodāmodo fungus dicta ab vligine. Typus vo quę se ab aquis inflat. Unde etiā ambitiosorū ꝛ sibi placentiū hominū tumor typ⁹ dicitur. Carix acuta herba ꝛ durissima sparto similis. De qua Uirgilius: Et carice pastus acuta. Spartus frutex virgosus sine folijs ab asperitate vocatus. Uolumina enim funiū quę ex eo fiunt aspera sunt. Gramen a situ potius dictum ꝙ plurimorū agrorum sit. Unde illud greci agreste vocauerunt·licȝ oīs herba gramen vocetur ab eo ꝙ germinetur·sicut robur oīs ligni cutis. ꝛ species ab eo ꝙ sit firmissima. Filix a singularitate folij dicta. Deniq̧ ex vna virgula altitudine cubitali vnū scissū foliū gignit̄ res implicata velut penna. Auena p u litterā herba ē. p b vo locū q̄ equi retinet̄. Auena herba seminalis segeti similis Uirgili⁹: Urit eni lini cāpū seges: vrit auenę penit⁹ ꝛ p chalamo aliq̄ties. Çiçania q̄ poetę semp īsęlix loliū dicūt ꝙ sit īutile ꝛ ifęcūdū. Fenū dictū ꝙ eo flamma nutrit̄. Fos eni flāma ē. Fenū q̄ ē palea p e solā scribēdū· fęnū q̄ ē lucrū p o ꝛ e scribit̄. Manipulū dicim⁹ fascē feni. Et dictus manipulus ꝙ manum impleat.

De oleribus Cap. x.

Hortus nominat̄ ꝙ semp ibi aliq̄d oriatur. nā cū alia terra semel i anno aliquid creet. hortus nūq̄ sine fructu est. Olus ab alendo dictū·eo ꝙ primū homines ab olerib⁹ alerent̄ anteq̄ fruges ꝛ carnes ederēt. Tūc enim pomis arborū ꝛ oleribus alebant̄·sicut animalia herbis. Caulis est generaliter herbarū ꝛ olerū medius frutex·qui vulgo tyrsus dicit̄·ꝙ a terra sursum conscendat·ex quo deriuatū est ut specialiter quoddā genus olerū caulis diceret̄·q: tyrsus ipsius amplius cęteris oleribus coalescit id ē crescit. Est aūt generale nomen. Omnis eni frutex caulis dicit̄. Cauliū aūt sūt genera q̄nq̧·id est cumanū pōpeianū/arcinū sabellicū·bruciū. Cima dicit̄ q̄si coma. Est eni sūmitas olerū uel arborū i q̄ vigens virt⁹ naturalis ē. Malua genus herbę hortulanę quę ex parte greco vocabulo appellatur ἀπο τοῦ μαλάσσειν. eo ꝙ molliendi aluū soluendiq̧ naturā habeat. Cui⁹ suco si q̄s se oleo mixto punxerit·ab apibus negat̄ feriri. Folia ei⁹ ex oleo trita ꝛ imposita·scorpionibus creduntur auferre torporem. Pastinaca vocata ꝙ radix ei⁹ precipuus pastus sit hois. Est eni odoratu iocunda·cibo delectabilis. Rapa dicta a rapiendo·id ē comprehendendo. Est aūt radice amplior napo· sapore dulcior ꝛ folio tenuior. Napus a similitudine rape vocatus·nisi ꝙ folijs latior ꝛ radicis gustu subacrior est. Nominis autem affinitas in vtrisq̧ inde pene cōmunis·q: vtrūq̧ semen i alterum vicissim mutatur. Nam rapa in alio solo ut Emilianus ait p bienniū mutat̄ i napū·i alio vo napus transit i rapam. Napocaulis ex duobus oleribus compositū nomē habet· quia dum sit sapore napo similis·non in radice sed in tyrso cōscendit ut caulis. Sinapis appellat̄ ꝙ folijs sit similis napis. Hec ut auctores aiūt calidā virtutē habet ꝛ egerit̄·ꝫ stringit vrinā·crudū in cibo sūptū·stomacho cōtrariū·coctū vo in olere iuuat stomachū. semē aūt ei⁹ tritū cū aceto serpētiū vulnera curat. Raphanum greci nos radicē vocamus·eo ꝙ totus deorsum nititur dū reliqua olera in summa magis p̄siliāt. Cuius semine macerato quisq̄s suas man⁹ infecerit·serpētes impune tractabit. Siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit. In cibo quoq̧ veneno obsistit. Nā contra venena radices·nuces·lupini·citria apiū ruta prosunt·sed contra futurum non cōtra acceptum venenū. Unde ꝛ apud veteres ante alias epulas hęc solebant mensis apponi. Lactuca dicta est

ꝙ abundantia lactis exuberet, seu q: lacte nutrientes feminas implet. Hęc ꝛ in viris veneris vsū coercet. Lactuca agrestis est quā sarraliā nominamus, eo ꝙ dorsum eius in modū serrę est. Intubus grecum nomen est. Et intubus ꝙ intus sit tofus. Cepa vocat̃ q: nō aliud est nisi tm̄ caput. Ascalonia nūcupata ex vna vrbiū palęstinę quę ascalon dicit̃, vnde prius aduecta ē. Alliū dictum ꝙ oleat. Ulpicum appellatū ꝙ allij odorē habeat. Faselos vocari aiūt a faselo insula gręcie, vbi nō procul mons olympus est. Porrū, cui⁹ duo genera sūt, capitatū ꝛ sectile. Capitatū mai⁹, sectile paruulū. Beta apud nos oleris genus, apud gręcos littera est. Blitum genus oleris saporis cuqnidi, quasi vilis beta. Cucumeres ꝙ sint interdum amari, qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito coꝝ semē infundatur. Cucurbita apopores. Sane pepo, melipepo, ocimū, grę-ca noīa sūt ꝛ origo coꝝ latinis incerta. Olus molle atriplex brassica, olisatrū. Nasturtiū sapor appellauit, ꝙ acrimonia sui nasū torquecat. Fungi ꝙ aridi ignē acceptū cōcipiāt. Fos enim ignis est, vnde ꝛ esca vulgo dicit̃, ꝙ sit fomes ignis ꝛ nutrimētū. Alij dicūt fungos vocatos, ꝙ sint ex coꝝ genere quidā interemptorij, vnde ꝛ defuncti. Tubera tumor terrę pdit, eaqꝫ causa nomen illi dedit. Uolui appellati, ꝙ sint volubiles ꝛ rotūdi. Asparag⁹ ꝙ sit spinosa ꝛ aspera, ꝛ frutex eius, ex qua gignitur. Capparis a grecis nomē sūpsisse videt̃ ꝙ habeat rotūda i sūmitatibus seminū capitella. Armoracea hoc ē lapsana. Lapistrū. Lapatia, hęc i cibo sumpta stomachū cōfortat, venerē reprimit. Carduus genus herbę spinosę. Hui⁹ natura mordax ꝛ subaustera est ꝛ mollis, frigidus ꝛ indigest⁹ sucus ei⁹ alopicias curat. Eruca q̄si vruca ꝙ ignitę sit virtutis, ꝛ in cibo sępe sumpta veneris incendiū moueat. Hui⁹ species duę, quaꝝ altera vsualis, altera agrestis acrioris virtutis, vtraqꝫ tamē veneris cōmouens vsum.

De odoratis oleribus Cap. xi.

Apium dictum ꝙ ex eo apex, id est caput antiquoꝝ triumphātiū coronabat. Hercules aūt hanc herbā prim⁹ capiti circūtulit. Nā nūc populū capite præferebat, nunc oleastrū, nunc apiū. Cuius radices efficacit̃ pugnāt cōtra insidias venenorū. Eius generis sunt petrosilenon, iposilenon ꝛ oleosilenon. Petrosilenon vocatū ꝙ sit simile apio ꝛ nascatur in petris montibusqꝫ præruptis, qđ nos petrapiū dicere possum⁹. Silenon enī gręce apiū dicitur, ꝫ est sūmū ac pbabile macedonicū gustu suaue ꝛ odore aromatico. Iposilenon dictū ꝙ sit durum ꝛ austerū. Oleosilenon ꝙ mollior folio ꝛ caule tenerū. Feniculū latini vocāt, ꝙ ei⁹ tyrsi seu radicis suc⁹ acuat visū, cuius virtus traditur ut serpētes annuā senectutem eius gustu deponant. Hoc olus gręci marathron vocant. Ligusticū a regione nomē accepit. Nascitur enī plurimū in liguria odore aromatico ꝛ gustu acre. Aneson gręci dicunt, siue ut latini anesum, herba omnib⁹ cognita, acerrime feruens. Coriandrū ex gręco noīe sumptū, qđ illi corion vocant. Cuius semē in dulci vino datū, promiores reddit in venerē, si supra modum dederis amentiā nutrit. Canos etiam ex coriandro infici traditum est. Ruta dicta ꝙ sit feruentissima. Cuius altera agrestis atqꝫ virtute acrior, sed vtraqꝫ feruentissima comprobatur. Hanc venenis repugnare mustelę docēt, quę dū cū serpēte dimicauerint cibo ei⁹ armant̃. Inula quā rustici alā vocāt, radice aromatica, odoris sūmi cum leni acrimonia. Menta gen⁹ herbę odoriforę, hui⁹ genera sex.

Incipit liber decimusoctauus.

De bellis Cap. i.

Primus bella intulit ninus assyrioꝝ rex. Ipse enim finib⁹ suis nequaq̄ content⁹ humanę societatis fędus irrūpens exercit⁹ ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare aut subijcere cępit, vniuersamqꝫ asiam vsqꝫ ad libyę fines noua seruitute pdomuit. Hinc iā studuit orbis i mutuo sanguine grassari alterna cęde. Quattuor aūt sūt genera belloꝝ, id ē iustum, iniustū, ciuile, ꝛ plusq̄ ciuile. Iustū bellum est qđ ex prędicto gerit̃ de rebus repetitis, aut ppulsandoꝝ hostiū causa. Iniustū bellū est qđ de furore non de legitima ratione initur. De quo in republica Cicero dicit: Illa iniusta bella sūt quę sūt sine causa suscepta. Nā extra vlciscēdi aut ppulsandoꝝ hostiū causa, bellū iustū geri nullū potest. Et hoc idē Tulli⁹ paruis interiectis subdidit: Nullum bellum iustū haberi videt̃, nisi denunciatum, nisi dictū, nisi de repetitis reb⁹. Ciuile bellum est inter ciues orta seditio, ꝛ concitati tumultus, sicut int̃ syllā ꝛ mariū, q̄ bellū ciuile inuicē in vna gēte gesserūt. Plusq̄ ciuile bellū ē vbi non solū ciues concertāt, ꝫ ꝛ cognati, quale actū est inter cęsarē ꝛ pompeiū, qn̄ gener ꝛ socer inuicē dimicauerūt. Siquidē in hac pugna frater cū fratre dimicauit, ꝛ pat̃ aduersus filiū arma portauit. Lucan⁹: In fratrū ceciderūt prędmia fris. Itē: Cui ceruix cęsa parētis cederet. Bella itaqꝫ dicūt̃ interna, externa, seruilia, socialia, piratica. Nā piratica bella sūt sparsa latronū man⁹ p maria myoparonib⁹ leuib⁹ ꝛ fugacib⁹, nō solū nauiū comeat⁹, ꝫ etiā isulas, puinciasqꝫ vastātib⁹. Quos primū Cneus pompeius post multā vastationem quam terra mariqꝫ diu egerat, mira celeritate cōpressit ac supauit. Sicut aūt bellum vocatur qđ contra hostes agitur, ita tumultus qui ciuili seditiōe cōcitat̃. Nā seditio ē dissensio ciuiū, dicta ꝙ seorsū alij ad alios eant. Alij ęstimāt dissensionē animoꝝ seditionē vocari, quā gręci diastasin

vocant. Quo autem differat vtrūq3 cicero docet. Potest enim inquit esse bellū ut tumultus nō sit. Tumultus aūt esse sine bello nō pōt. Quid ē aūt aliud tumult⁹ nisi pturbatio tāta ut maior timor oriat᷑? Unde etiā dict⁹ tumult⁹·q̄si timor mult⁹. Grauior aūt ē tumult⁹ q̄ bellū. Nā in bello vacationes valent·in tumultu nō valēt. Differt aūt bellū·pugna·7 prelium. Nam bellū vniuersū dicit᷑· ut punicū. Huius ptes sūt pugnę·ut cannensis·t̃mensis. Rursū in vna pugna multa sūt prelia. Aliud enī in cornib⁹·aliud in media·aliud ī extrema acie geritur. Bellū igit᷑ ē totū·pugna vni⁹ dici. prelīū pars pugnę ē. Bellū antea duellū vocatū·eo q̄ due sūt partes dimicantiū·uel q̄ alterū faciat victorē·alterū victū. Postea detracta littera d.7 mutata v in b. dictū est bellū. Alij p antiphrasin putāt bellū q̄ sit horridū. vnde est illud: Bella horrida bella. cū bellū contra sit pessimum. Prelia dicunt᷑ a premendo hostis hostē. Unde 7 prelia ligna quib⁹ vua premit᷑. Pugna vocata eo q̄ initio vsus fuisset ī bello pugnis cōtendere·uel q: pmo bellū pugnis incipiebāt. Unde 7 pugna etiā duoꝝ est aliqn̄ 7 sine ferro. Quattuor aūt in bello agūt᷑: pugna·fuga·victoria·pax. Pacis vocabulū videt᷑ a pacto sūptū. Posteri⁹ aūt pax accipit᷑. fędus primū initur. Fędus ē pax quę fit īt̄ dimicātes·uel a fide·uel a fecialib⁹·id ē sacerdotibus dictū. Per ipsos enī fiebant fędera· sicut p seculares bella. Alij fędera dicta putāt a porca fęde 7 crudelit᷑ occisa·cui⁹ mors optabat᷑ ei q̄ a pace resilisset. Uirgili⁹: Et cęsa iūgebāt fędera porca. Fęderis ptes inducię· Et dictę inducię q̄si ī dies ocia.

De triūphis Cap. II.

Omne regnū sęculi hui⁹ bellis queritur· victorijs ꝓpagat᷑. Uictoria dicta q̄ vi·id ē virtute adipiscat᷑. Hoc ē enī iuſ gētiū: vim vi expellere. Nam turpis ē dolo quęsita victoria. Certa autē victoria est·uel occisio hostis·uel expoliatio·uel vtrūq3. Non ē aūt iocūda victoria quę p imensa detrimenta cōtingit. Et h̄ ē qd̄ laudat Salusti⁹ duces victoriā ī cruēto exercitu deportasse. Pompa dicta ē gręca significatiōe ἀπὸ τοῦ πομπεύεσθαι h̄ ē publice ostentari. Precedit aūt victoria pompam·ideo q̄ ituris ad h̄ certamen pmū ē victorię votū. Trophęū dictū ἀπὸ τῆς τροπῆς· id ē a cōuersiōe hostis 7 fuga. Nā ab eo q̄ hostē qs fugasset merebat᷑ trophęū. q̄ occidisset triumphū·q̄ dict⁹ est ἀπὸ τῆς τριαμβῆς id ē ab exultatiōe. Plenę enī victorię triūphus debet᷑. semiplenę trophęū·q: nōdū plenā est cōsecutus victoriā. Nō enī obtinuit·ſ3 fugauit exercitū. Hęc tn̄ noīa scriptores cōfundūt. Tranquillus aūt triūphū latine dicit poti⁹ appellatū·q̄ is qui triumphans vrbem ingrederet᷑·tripartito iudicio honoraret᷑. Nam primū de triūpho duci cōcedendo exercitū iudicare solitū erat· secundo senatū·tertio populū. Erat aūt apud romanos mos ut triumphantes quadrigis veherent᷑·ex illo q̄ soliti sint ꝑores duces hoc habitu bella inire. Quicunq3 autē in conflictu vicisset· palma aurea coronabatur·quia palma stimulos habet. Qui ꝟo sine conflictu fugientē pstrasset· laurea·eo q̄ hęc arbor sine spinis ē. Nāq3 7 purpuream 7 palmatā togam triumphantes induebant᷑. 7 scipionē cum sceptro in manu gerebāt·ad imitationē victorię scipionis· licz 7 scipio bacul⁹ sit quo hoīes innitunt᷑. vnde 7 ille prim⁹ corneli⁹ scipio appellat⁹ ē·q: ī foro pater ei⁹ cęcus innixus eo ambulabat. Sup scipionē aūt aquila supsedebat ob īdiciū q̄ p victoriā quasi ad supnā magnitudinē accederēt. Inde 7 colore rufo plīniebantur·quasi imitarentur diuini ignis effigiem. Qd̄ ꝟo a carnifice cōtingebāt. id erat indicio ut ad tantū fastigiū euecti· mediocritatis humanę cōmonerent᷑. Duobus aūt generibus delet᷑ exercitus·aut internitione aut dispersione. Salusti⁹: Hostes inquit oppressi·aut dilapsi forent. Sic 7 vtrūq3 Uirgilius. Internitione·ut submersasq3 obrue puppes. Dispsione·ut age 7 disijce corpora ponto. Spolia hostiū preda·manubię· exuuię partes. Preda a predādo vocata. Manubię eo q̄ manib⁹ detrahunt᷑. Hę 7 exuuię ab exenudo dictę: q: exuunt᷑. Hę 7 partes·a pari diuisione·p psonaꝝ qualitate 7 laboꝝ iusta decisione. Spolia autem a pallijs quasi expallia·victis enim detrahuntur.

De signis Cap. III.

Signa belloꝝ dicūtur q̄ ex his exercit⁹ 7 pugnādi 7 victorię receptui accipit symbolū. Nam aut p vocē tubę·aut p symbolum admonetur exercitus legionū. Principalia signa aqlę·dracones 7 pilę. Aquilę ideo q̄ eadem auis iouis in armis auspicio fuerit. Nā dū idem iouis aduersus titanas ꝓficisceretur· aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt quā ille ꝓ indicio victorię acceptā tutelę suę auspicat⁹ eam legioni signū dedit·quo factum ē ut deinceps militū signis cōmitteretur. Cui⁹ lucan⁹ meminit dicens: Signa pares aquilas 7 pila minātia pilis. Draconū signa ab apolline morte phitonis serpentis incohoata sūt. Dehinc a gręcis 7 romanis ī bello gestari cęperunt. Pilam in signo cōstituisse fertur augustus ꝓpter nationes sibi in cūcto orbe subiectas ut magis figurā orbis ostenderet. Uexillū 7 ipsū signū bellicū tractū·nomen habens a veli diminutione quasi velillū. Sub romulo aūt fasciculos feni ꝓ vexillis milites habuerūt. Hinc 7 manipuli appellant᷑. Manipulos enim dicimus fasces feni q̄ manum impleant. Cętera signa diuersis prelata agminibus ſm militarem consuetudinem existunt·p quę exercitus pmixtione preliorum agnoscitur.

De buccinis Cap. IIII.

Buccina est qua signū datur ī hoste·dicta a voce quasi vocina. Nam pagani agrestesq3 ad omnē vsum buccina ad cōpeta

cōuocabant. ꝓprie ꝗ hoc a agrestibus signum fuit. De quo Propertius: Buccina cogebat priscos ad arma quirites. Huiꝰ clangor baccinā dicit̃. Tubam tyrrheni primū inuenerūt. vnde Virgilius: Tyrrhenusq; tube mugire p ethera clangor. Hāc enim a tyrrhenis predonibus excogitatā dicunt. cū dispsi circa maritimas oras nō facile ad quāq; prede occasionē voce aut buccina cōuocarent vento plerūq; obstrepēte. Hinc postea bellicis certaminibꝰ adhibita ē. ad denūcianda signa belloꝝ. ut vbi exaudiri preco pre tumultu nō poterat. sonitꝰ tube clāgētis attingeret. Tuba aūt dicta. q̄si tofa. id est caua. Itē tuba q̄si tibia. Int̃ tubā aūt & buccinā veteres discernebāt. Nam buccina insonans sollicitudinē ad bella denūciabat. Virgilius: Qua buccina signū dira dedit. Tuba autē prelīū indicabat. ut At tuba terribili sonitu. Cuiꝰ sonitus varius ē. Nam interdū canitur ut bella cōmittant̃. interdum ut insequant̃ eos qui fugiunt. interdū receptui. Nam receptus dicit̃ quo se exercitus recipit. vnde & signa receptui canere dicunt̃. Classica sūt cornua que connocādi causa erant facta. & a calando classica dicebant̃. De qbꝰ Virgiliꝰ: Classica iāq; sonant. Apud amazonas aūt nō tuba sicut a regibꝰ. sed a regina sistro vocabatur feminarum exercitus.

De armis Cap. v.

Arma generaliter oīuꝫ rerū instrumenta sunt. vnde & vbi reponūt̃. armaria dicta sūt. Itē arma & tela oīuꝫ generū. ꝗ arma sunt quibꝰ ipsi tuemur. tela que emittimꝰ. Nam arma duplicia. id est quibꝰ ꝑcutim̄. uel quibꝰ tegimur. Arma aūt ꝓprie dicta sunt. eo ꝙ armos tegunt. Nam arma uel ab armis dicunt̃. id est humeris. ut latus hinc asta per armos acta tremit. uel ἀπὸ τοῦ ἄρεος. id est a marte.

De gladijs Cap. vi.

Gladius generaliter dicit̃ ensis in prelio. ꝗ ensis ferrū tm̄. gladius ꝟo totus. Proprie aūt appellat̃ gladiꝰ ꝙ gulam diuidit. id est ceruicē secat. Ad hoc enim primū ē factus. Nā cetera mēbra securibꝰ magis ceduntur. collum gladio tm̄. Acies aūt gladij ab acumine dicta ē. Capulꝰ vocat̃. uel q: caput ē gladij. uel q: ibi capit̃ ut teneat̃. Nā alibi acies ferri nō finit. Mucro nō tm̄ gladij ē. ꝗ & cuiuslibet teli acumen. dictus a longitudine. Nam macron greci longū dicunt. hinc & machere. Machera autē ē gladius longꝰ ex vna parte acutus. Framea ꝟo gladiꝰ ex vtraq; parte acutus. quā vulgo spatam vocant. Framea aūt dicta q: ferrea est. Nam sicut ferramentū. sic framea dicit̃. ac proinde omnis gladiꝰ romphea. Spata a passiōe dicit̃ greco verbo. qm̄ patin grece dicitur pati. vnde & patior & patit̃ dicimꝰ. Alij spatā latine autumant dictā eo ꝙ spaciosa sit. id ē lata & ampla. Unde & spatula i pecoribꝰ. Semispatiū gladiꝰ ē a media longitudine spate appellatus. nō ut imprudēs vulgꝰ dicit. sine spatio. dū sagitta velotior sit. Pugio a pungēdo & transfigendo vocat̃. Est eni gladiꝰ paruus & bis acutꝰ lateri adherens. Idē & clunabulū dictū. ꝙ religet̃ ad clunem. Celidoniacꝰ gladiꝰ. ferrū ē latū cuꝰ duplex mucro ac bifurcꝰ i modū caude hirūdinee formatur. vnde & celidoniacꝰ dicit̃. Sica a secādo dicta est. Est eni gladiꝰ breuis quo maxime vtunt̃ qui apud italos latrocinia exercēt. a q̄ & sicarij dicti sunt. Tranquilliꝰ autē dicit. dū cuiusdā gladiatoris in ludū emissi gladiꝰ curuatꝰ fuisset. ex acie recta ꝓcurrit vnꝰ ad eum corrigendū. tumq; a pugnante rn̄sū ē. sica pugnabo. inde sice nomē datū est. Secures signa sūt. que ante cōsules ferebant̃. ne aut vsum ꝑderēt belli. aut vacantes ocio aspectū amitterent gladioꝝ. Quas & hispani ab vsu francoꝝ ꝑ deriuationē franciscas vocant.

De astis Cap. vii.

Asta est contꝰ cū ferro. cuius diminutiuū facit astile. Nomē aūt asta ab astu sumpsit. vnde & astutia. Cōtus ferrū nō habet. ꝗ tm̄ cuspide acuta est. Virgiliꝰ: Ferrataſq; trudes & acuta cuspide contos. Contꝰ aūt q̄si conitus. Est enim conitꝰ acuta rotūditas. Trudes amites sūt. cū limato ferro. que greci aplustria dicūt. Trudes aūt dicūt̃ ab eo ꝙ trudunt & detrudunt. Virgiliꝰ: Ferrataſq; trudes. Venabula dicta q̄si venatui habilia. Excipia q: veniētē excipiūt. q̄si excipiabilia. Excipiūt enim apros. expectāt suscipiūtq; leones. intrāt vrsos. sit tm̄ firma manus. Lancea ē asta amentū habens in medio. Dicta aūt lācea ꝙ equa lance id ē eq̄li amēto ponderata vibrat̃. Amentū vinculū ē iaculoꝝ astiliū qd̄ medijs astis aptat̃. Et inde amentū. qui media asta religat̃ ut iaculet̃. Claua ē q̄lis fuit herculis. dicta ꝙ sit clauis ferreis inuicē religata. & ē cubito semis facta i lōgitudine. Hec & cateia quā Horatiꝰ caiā dicit. Est eni genꝰ gallici teli ex materia ꝙ maxime lenta. que iactu nō q̄dē lōge ꝓpter grauitatē euolat. ꝗ q̄ ꝑuenit vi nimia ꝑfringit. ꝙ si ab artifice mittat̃. rursū redit ad eū qui misit. Huiꝰ meminit Virgiliꝰ dicens: Teutonico ritu soliti torquere cateias. Vñ & eos hispani & galli teutonos vocant. Falarica ē telū ingens torno factū habēs ferrū cubitale & rotūditatē de plūbo in modū sphere in ipsa sūmitate. dicit̃ etiā & ignē habere affixum. Hoc aūt telo pugnat̃ de turribꝰ q̄s falas dici manifestū est. Iuuenalis: Consulis ante falas delphinorūq; & colūnas. A falis igit̃ dicta ē falarica. sicut a muro muralis. Sane falaricā Lucanꝰ dicit neruis mitti tortilibꝰ & quedā machina. ut nūc vibrata falarica neruis. Virgiliꝰ ꝟo ait turnū manu falarica iaculasse. Pila sūt arma iaculoꝝ atq; teloꝝ a torquēdo uel emittendo vocata. De qbꝰ lucanꝰ: Signa pareſq; aq̄las & pila minātia pilis. Cuꝰ singulare pilū dicit̃. Telū vocat̃ ꝑm grecā etymologiā ἀπὸ τοῦ τηλόθεν quicquid longe iaci pōt. ꝙꝙ abusiue dicat̃ & gladius. ut est illud: At nō hoc telum mea quod vi

dextera versat. Proprie aũt telũ a lõgitudine di/
cit. Unde ⁊ mustela dicitur ꝙ lõgior sit ꝙ̃ mus.
Cuspis astile amentatũ a cespite dicta qd ẽ vir/
gultum. Uirgilius: Et pastorale prefixa cuspide
mirtyũ. Proprie aũt cuspis posterior pars astę ẽ.

De sagittis Cap. VIII.

S Agitta a sagaci iactu id ẽ veloci ictu vo
cata. Pennis eni fertur quasi auis ut ce/
leriter mors pcurrat ad hoiem. His pri/
mũ cretenses vsi sunt. Quib⁹ pennę ideo ut dixi/
mus agglutinanť ut leues sint ⁊ puolẽt scutaros.
Spicula sunt sagittę uel lanceę breues ab spicaꝝ
specie nũcuparę. Scorpio ẽ sagitta venenata ar/
cu uel tormentis excussa. Quę dum ad hominem
venerit virus quo figit infundit. vnde ⁊ scorpio
nomen accepit.

De pharetris Cap. IX.

P Haretra sagittarũ theca a ferendo iacu/
la dicta: sicut ⁊ pheretrũ vbi fun⁹ defer/
tur. quę ideo etymologiã cõmunẽ habẽt
q: pharetra mortem pheretrũ mortuum portat.
Coriti proprię sũt arcuũ thecę. sic sagittarũ pha/
retrę. Uagina appellať eo ꝙ in ea mucro uel gla/
dius baiuleť. Theca ab eo ꝙ aliquid receptũ te/
gat. c. littera p g. posita. Alij gręco noie thecam
vocari asserũt ꝙ ibi reponatur aliquid. Inde bi/
bliotheca librorꝫ repositio dicitur. Dolones sunt
vaginę lignę inter quas latet pugio sub baculi
specie. Dolones aũt a dolo dicti sũt ꝙ fallãt ⁊ de/
cipiant ferro cũ speciẽ pręferãt ligni. Hos vulgus
gręco noie oxos vocant id est acutos. Uñ ⁊ apud
medicos acutus morbus oxea vocať. Arcus vo/
cať eo ꝙ arceat aduersariũ. Inde ⁊ arces dicunť
a quibus arcenť hostes. Item arcus ob speciem
ꝙ sint curuati artius.

De fundis Cap. X.

F Unda dicta eo ꝙ ex ea fundanť lapides
id est emittanť. Hāꝝ vsus pmũ i insu/
lis quę baleares dicũť inuent⁹ ẽ. Uirgi/
lius: balearis verbera fundę. Balista gen⁹ tor/
mẽti ab emittendo iacula dicta. Bali enim gręce
mittere dicitur. Torqueť enim verbere neruoꝝ ⁊
magna vi iacit aut astas aut saxa. Inde ⁊ fundi/
balus quasi fundens ⁊ emittens. Cõtra balistam
testudo valet. Series eni fit armoꝝ vmbonibus
inter se colligatis.

De ariete Cap. XI.

A Rieti nomẽ species dedit eo ꝙ cum im/
petu impingit murũ in modũ arietũ pu/
gnãtiũ. Ualidę enim ac nodosę arboris
caput ferro vestitur eaqꝫ suspẽsa funib⁹ multoꝝ
manu ad murũ impellitur. deinde retrorsum du/
cta impetu maiore destinatur. sicqꝫ ictib⁹ crebris
concussum muri latus cedit cauatumqꝫ irrumpit
ac fenestram facit. Contra impulsũ arietis reme/
dium est saccus paleis plenus ⁊ in eum locum di/
missus quo aries pcutit. Laxo enim saccorum si/
nu ictus arietis illisus mollitur. Duriora eni mol/
lioribus facilius cedunt. Plutei sũt crates corio
crudo intextę quę in ope faciendo hosti obijciun/
tur. Musculus cuniculo similis fit quo mur⁹ per/
foditur ex quo ⁊ appellať quasi murusculus.

De clypeis Cap. XII.

C Lypeus est scutũ maius dictus ab eo ꝙ
clepet idest cęlet corpus periculisqꝫ sub/
ducat. ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppositus
cui sua defensione ab astis ⁊ iaculis corp⁹ munit.
Clypeus aũt peditũ est scutũ equitũ. Scutũ ap/
pellatum eo ꝙ a se excutiat teloꝝ ictũ. Ut eni te/
lis resistatur clype⁹ antefertur. Umbo scuti pars
media est quasi vmbilic⁹. Ancile vocatur scutum
breue ⁊ rotundũ. De quo Uirgili⁹: Lęuaqꝫ anci/
le gerebat. Et ancile dictũ ab ancisione ꝙ sit ab
oĩ parte veluti ancisũ ac rotundũ. Ouidi⁹: Idqꝫ
ancile vocant ꝙ ab oĩ parte recisũ. Quaqꝫ notes
oculis angulus omnis abest. Pelta scutũ breuis/
simũ i modũ lunę medię. Cuius meminit liber re/
gũ: Fecit rex salomõ ducẽta scuta de auro puro. ⁊
trecentas peltas ex auro pbato. Cetra scutũ lo/
reum sine ligno quo vtunť afri ⁊ mauri. De quo
poeta. Lęuã cetra tegit. Parma leuia arma quasi
paruus clypeus. Diciť aũt ⁊ testudo scutũ. Nam
i modũ testudinis fit clypeus. Est ⁊ testudo scu/
torũ cõnexio curuata i testudinis modũ. Nãqꝫ i
armorũ generib⁹ milites etiã ab animalib⁹ nomi/
na sumunt ut aries. Et Salustius: in modũ in/
quit heritij militaris.

De loricis Cap. XIII.

L Orica vocať eo ꝙ loris careat. solis eni
circulis ferreis cõtexta est. Squama est
lorica ferrea ex laminis ferreis aut ęreis
concatenata in modum squamę piscis. ⁊ ex ipso
splendore squamaꝝ ⁊ similitudine nũcupata est.
De cilitijs aũt ⁊ poliuntur ⁊ tegunť loricę.

De galeis Cap. XIIII.

C Assis de lamina est galea de corio. Nã
galeros corũ diciť. Cassidẽ autẽ a tuscis
nominatã dicũt. Illi eni galeam cassim
nominãt credo a capite. Apex ẽ qd in sũma ga/
lea eminet quo figitur crista quã gręci conũ vo/
cãt. Nã conus ẽ curuatura quę in galea pminet
⁊ supra quã cristę sunt.

De foro Cap. XV.

F Orus exercendarũ litiũ loc⁹ a fando di/
ctus. uel a phoroneo rege qui prim⁹ grę/
cis legẽ dedit. Qui locus ⁊ rostra vocať
ab eo ꝙ ex bello punico captis nauib⁹ carthagi/
nensiũ rostra ablata sunt: ⁊ in foro romano prę/
fixa ut eẽt hui⁹ insigne victorię. Cõstat aũt forus
causa lege. ⁊ iudice. Causa vocať a casu quo eue/
nit. Est eni materia ⁊ origo negocij necdum dis/
cussionis examine patefacta quę dũ pponiť causa
est dũ discutiť iudiciũ est dũ finiť iusticia vocatũ
aũt iudiciũ quasi iuris dictio. ⁊ iusticia quasi iuris
stat⁹. Iudiciũ aũt prius inqsitio vocabať. Unde
⁊ actores iudiciorum. ⁊ prępositos quęstores. uel

quęsitores vocamus. Negociū multa significat: modo actū rei alicuius·cui contrariū est ociū. mō actionem causę·qđ est iurgiū litis. Et dictū negociū·q̄si nec ociū·id est sine ocio. Negociū autem in causis·negociatio in cōmertijs dicit̄· vbi aliq̄d datur ut maiora lucrent̄. Jurgiū dictū·quasi iurisgariū·eo q̄ hi qui causam dicunt iure disceptēt. Lis a contentione limitis ꝑus nomen sumpsit. De qua Uirgilius: Limes erat positus litem ut discerneret agri. Causa aut argumento·aut ꝓbatione constat· Argumentū nunq̄ testib⁹·nūq̄ tabulis dat ꝓbationē· ſʒ sola inuestigatione inuenit veritatem. vnde ⁊ dictū argumentū·id est argutum inuentū. Probatio aūt testib⁹ ⁊ fide tabularū constat. Jn omni aūt iudicio sex ꝑsonę requiruntur: iudex·accusator·reus·⁊ tres testes. Judex dictus·quasi ius dicēs ꝑplo·siue q̄ iure disceptet. Jure aūt disceptare est iuste iudicare. Non est aūt iudex si non est i eo iusticia. Accusator vocatus· quasi adcausator·q: ad causam vocat eum quem appellat. Reus a re qua petitur nuncupat̄· q: q̄uis sceleris cōsci⁹ nō sit·reus tñ dicit̄·q̄diu in iudicio ꝓ re aliq̄ petit̄. Testes antiquit⁹ supstites dicebantur·eo q̄ sup statū causę ꝓferebant̄. Nūc parte ablata nois testes vocant̄. Testis aūt cōsideratur: conditione. natura. ⁊ vita. Conditione si liber·non seruus. Nam sępe seruus metu dominātis testimoniū supprimit veritatis. Natura·si vir non fęmina. Nam varium ⁊ mutabile semper fęmina. Uita·si innocens ⁊ integer actu. Nam si vita bona defuerit· fide carebit. Non enī pōt iusticia cum scelerato habere societatem. Duo sunt aūt genera testiū·aut dicendo id qđ viderūt·aut ꝓferendo id qđ audierūt. Duobus aūt modis testes delinquūt. cum aut falsa ꝓmūt·aut vera silentio obtegunt.

De spectaculis Cap. XVI.

Spectacula ut opinor·generaliter noiant̄ voluptates·quę nō p semetipsa iquinār· sed p ea quę illic geruntur. Dicta aūt spectacula eo q̄ hoib⁹ publica ibi prębeat̄ inspectio. Hec ⁊ ludicra nuncupata·q̄ in ludis gerant̄· aut in scęnis. Ludorū origo sic tradit̄. Lydij ex asia trāsēūtes in hetruria cōsederūt·duce tyrrheno·q̄ fratri suo successerat in regno. Contentione igit̄ in hetruria inter cęteros ritus supstitionū suarū spectacula q̄ religiōis noie instituerūt. Jnde romani arcessitos artifices mutuati sunt. ⁊ inde ludi a lydijs vocati sūt. Uarro aūt dicit ludos a lusu vocatos·q̄ iuuenes p dies festos solebant ludi exultatione delectare populū. Unde ⁊ eū lusū iuuenū ⁊ diebus festis ⁊ templis ⁊ religionib⁹ deputant. Nihil iam de causa vocabuli·dū rei causa idolatria sit. Unde ⁊ promiscue ludi liberalia vocabāt̄ ob honorē liberi patris. Ob hoc despiciēda ē originis macula·ne bonū ęstimes qđ initiū a malo accepit. Ludus aūt·aut gymnicus est aut circensis·aut gladiatorius·aut scęnicus.

De ludo gymnico Cap. XVII.

Gymnicus ludus est velocitatis ac viriū gloria. Cuius locus gymnasiū dicit̄·vbi exercent̄ athletę. ⁊ cursor̄ velocitas cōprobat̄. Hinc accidit ut omniū ꝑpe artiū exercitia gymnasia dicantur. Antea enī in locis certantes cincti erant ne nuderentur. post relaxato cingulo repente ꝓstratus ⁊ examinat⁹ est quidā cursor: quare ex consilij decreto tunc arcon ippomenes· ut nudi deinceps oēs exercitarent̄ pmisit. Ex illo gymnasium dictū est·q̄ iuuenes nudi exercent̄ in campo vbi sola tm̄ pudenda operiūtur.

De generibus gymnicor̄ Cap. XVIII.

Genera gymnicor̄ q̄nq̄·id est salt⁹·cursus·iactus·virt⁹·atq̄ luctatio. Unde ferunt quendā regē tot filios adolescentes habētē·totidē generib⁹ de regno iussisse cōtēdere.

De saltu Cap. XIX.

Saltus dictus quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire uel longius.

De cursu Cap. XX.

Cursus a velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

De iactu Cap. XXI.

Jactus dict⁹ a iaciēdo. vnde ⁊ piscatoriū rete iaculū dicit̄. Huic arti vsus ē arreptos lapides ꝓcul ferire· astas pondere librato iacere·sagittas arcu emittere.

De virtute Cap. XXII.

Virtus est immēsitas virium in labore ⁊ pondere corporis.

De luctatione Cap. XXIII.

Luctatio a laterū complexu vocata·qb⁹ cominus certantes innitent·q̄ gręca appellatione athletę vocant̄. Locus autem luctatiōis palestra dicitur.

De palestra Cap. XXIIII.

Palestram autem uel ἀπὸ τῆς πάλης. id ē a luctatione uel ἀπὸ τοῦ πάλλειν id ē a motu ruinę fortis nominatam dicunt·scilicet q̄ in luctando cum medios arripiāt ferę quatiūt·idq̄ apud gręcos πάλλειν vocat̄. Quidā opinant̄ artē luctandi vrsor̄ cōtentione monstratā. Nāq̄ inter cęteras feras eos solos ⁊ erigi congressos ⁊ subsidere celeriter ac reuerti. ⁊ modo manib⁹ tentare inuicē. modo cōplexu abigere sese more luctantium dicūt.

De agone Cap. XXV.

Que latini certamina· gręci agones vocāt·a frequētia q̄ celebrabant̄. Siquidē ⁊ omnē cętū atq̄ conuentū agona dici. Alij q̄ in circulis ⁊ q̄si ἄνευ γωνίας·id est sine angulo locis ederent̄ nūcupatos agones putant.

De generibus agonū Cap. XXVI.

Agonū genera fuisse: imēsitas viriū·cursus celeritas·sagittādi peritia·stādi patientia·ad citharam q̄ uel tibias incedendi gestus·de morib⁹ q̄·de forma· de cantādi

modulatione terrestris q̄ belli. et navalis prelii. perpetiendorumq̄ suppliciorum certamina.

De ludis circensibus Cap. xxvii.

Ludi circenses sacrorum causa deorum ac gentilium celebrationibus instituti sunt. unde et qui eos spectant demonum cultibus inservire videntur. Nam res equestris antea simplex agebatur. et utrisq̄ communis usus huiusmodi reatus non erat. Sed cum ad ludos coactus est naturalis usus. ad demoniorum cultum translatus est. Itaq̄ castori et polluci deputantur he species. quibus equos a mercurio distributos historie docent. sed et neptunus equestris ludus est quem greci ippon vocant. sed et marti et iovi in ludis equi sunt consecrati. et ipsi quadrigis presunt. Circenses autem ludi ideo dicti vel a circumeundo. vel quod ubi nunc mete sunt. olim gladii ponebantur. quos quadrige circuibant. et inde dicti circenses ab ensibus circa quos currebant. Siquidem in littore circa ripas fluminum cursus agitantes gladios in ordine in ripe littore ponebant. et erat artis equum circa pericula torquere. Inde et circenses dicti putantur. quasi circum enses.

De circo Cap. xxviii.

Circus soli principaliter consecratur est a paganis. cuius edes medio spacio et effigies de fastigio edis emicat. quod non nulli putaverunt sub tecto consecrandum. quem in apto habent. Est autem circus omne illud spacium quod circuire equi solent. Hunc romani dictum putant a circuitu equorum. eo quod ibi circum metas equi currant. Greci vero a circe filia solis que patri suo hoc genus certaminis instituit asserunt nuncupatum. et ab ea circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga et venefica. et sacerdos demonum. In cuius habitu et ope magice artis. et cultus idolatrie recognoscitur.

De ornamentis Cap. xxix.

Ornamenta circi: ova. meta. obeliscus. carcer. Ova honori castoris et pollucis ascribunt. qui illos ovo editos credendo de cygno et iove non erubescunt. Fingunt autem circensia romani ad causas mundi referre. ut sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusent.

De metis Cap. xxx.

Metarum quippe appellatione proprie terminum ac finem mundi designare voluerunt. ab eo quod aliquis emensus finis est. sive ad testimonium orientis occidentisq̄ solis.

De obelisco Cap. xxxi.

Obeliscum messeres rex egypti primus fecisse fertur tali ex causa. Cum quodam tempore nilus violenti inundatione egyptum nocuisset. indignatus rex tanq̄ penas a flumine exigeret sagittam in undas misit. Non multo post gravi valitudine correptus. lumen amisit. qui post cecitatem visu recepto duos obeliscos soli consecravit. Obeliscus enim sagitta dicitur. qui ideo in medio circo ponitur. quia per medium mundum sol currit. Medio autem spacio ab utraq̄ meta constituitur obeliscus. fastigium summitatemq̄ celi significat cum sol ab utroq̄ spacio medio horarum discrimine transcendit. Summo obelisco suppositum est quoddam auratum in modum flamme formatum. quoniam sol plurimum caloris atq̄ ignis habet.

De carceribus Cap. xxxii.

In circo unde emittuntur equi carceres dixerunt ab ea re qua et ille carcer qui est in civitate. quod ut ibi homines damnati atq̄ inclusi. ita hic equi coercentur ne exeant anteq̄ signum emittant.

De aurigis Cap. xxxiii.

Ars circi. auriga et currus. equites vel pedites. Auriga proprie dictus quod currum agat et regat. sive quod feriat iunctos equos. Nam aurit ferit dicimus. ut latus aurit apertum. Ipse est et agitator id est verberator ab agendo dictus. Aurige autem duobus coloribus sunt: quibus speciem idolatrie vestiunt. Nam prasinus terre. venetus celo et mari a paganis dedicatus est.

De quadrigis Cap. xxxiiii.

Erichthonius autem qui regnavit athenis primus quattuor equos iunxisse fertur. sicut Virgilius auctor est dicens: Primus erichthonius currus et quattuor ausus Jungere equos. rapidisq̄ rotis insistere victor. Fuit autem minerve et vulcani filius de caduca in terram libidine ut fabule ferunt procreatus. portentum demoniacum. immo diabolus qui primo iunoni currum dedicavit. Tali auctore quadrige producte sunt.

De curru Cap. xxxv.

Currus autem a cursu dictus. vel quia rotas habere videtur. unde et carrum quasi curuum. Quadrigarum vero currus duplici temone olim erant perpetuoq̄ et qui omnibus equis iniiceretur Jugo primus ciristenes sicyonius tantum medios iugavit eosq̄ singulos ex utraq̄ parte simplici vinculo applicuit. quos greci sirafhoros. latini funarios vocant. a genere vinculi quo prius alligabantur.

De equis quibus currunt Cap. xxxvi.

Quadrige et bige. trige et seiuge a numero equorum et iugo dicte. Ex quibus quadrigas soli. bigas lune. trigas inferis. seiugas iovi. desultores lucifero et hespero sacraverunt. Quadrigas ideo soli iungunt. quia per quattuor tempora annus vertitur: ver et estatem. autumnum et hyemem. Bigas lune. quoniam gemino cursu cum sole contendit. sive quia et nocte videtur et die. Jungunt enim unum equum nigrum. alterum candidum. Trigas diis inferis. quia hi per tres etates homines ad se rapiunt. id est per infantiam iuventutem atq̄ senectutem. Seiuga maximus currus iovi. propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt. Ideo autem rotis quadrigas currere dicunt. sive quia mundus iste circuli sui celeritate transcurrit. sive propter solem quia volubili ambitu rotatur. sicut ait Ennius. Inde patefecit radiis rota candida celum.

De septem spacijs Cap. xxxvii.

SEptem spacia quadrigę currūt referētes hoc ad cursum septē stellaꝝ·quib⁹ mūdū regi dicūt·siue ad cursum septē dieꝝ pręsentiū·quibus pactis vitę termin⁹ consūmatꝰ·quorum finis est arctus id est iudicium.

De equitibus Cap. xxxviii.

POrro equites singulares ideo currere dicunt·q: singulariter vnusquisq; cursum vitę huius pagit·atq; transit·alius alio tempore sequēs aliū·p vnā tamen viā mortalitatis vsq; ad ꝓpriam metam mortis.

De desultoribus Cap. xxxix.

DEsultores noīati·ꝙ olim ꝓut quisq; ad finē cursus venerat·desiliebat τ currebat siue ꝙ de equo in equū iterū transiliebat.

De peditibus Cap. xl.

PEdites autē aiūt ꝓpterea pede currere·q: pedibus curritur mortalitati. Ob hoc a supiore pte currūt ad inferiora·id est ab oriēte ad occidentē·q: mortales oriuntꝰ τ occidūt. Nudi currūt·quia τ hoi in sęculo nullę reliquię sūt. Recto spacio currūt·q: intꝰ vitā τ mortē nihil distat. Sꝫ hęc igitꝰ ꝓpterea fingūt·ut vanitates suas τ sacrilegia excusare conentꝰ.

De coloribus equoꝝ Cap. xli.

CIrca causas ꝗ̄ elementoꝝ ijdem gētiles etiā colores equoꝝ iunxerūt. roseos enim soli id est igni·albos aeri·prasinos terrę·venetos mari assimilantes. Itē roseos ęstati currere voluerūt·ꝙ ignei coloris sint. τ cūcta tūc flauescant. Albos hyemi ꝙ sit glacialis τ frigorib⁹ vniuersa canescāt. Ueri prasinos viridi colore·q: tūc pampinus densatꝰ. Item roseos currere marti sacrauerūt·a quo romani exoriuntur. τ q: vexilla romanorū cocco decorantꝰ·siue ꝙ mars gaudeat sanguine. Albos zephyris τ serenis tēpestatib⁹ prasinos flori τ terrę·venetos aquis uel aeri·q: ceruleo sūt colore. luteos id ē croceos igni τ soli·purpureos iri sacrificauerūt·quē arcū dicimus ꝙ is plurimos colores habeat. Sicq; dū hac spectatione deorum cultib⁹ atq; elementis mūdialib⁹ ꝓphanantꝰ·eosdē deos atq; eadē elemēta ꝓculdubio colere noscuntur. Unde animaduertere debes xpiane ꝙ circū numina īmunda possideant. Qua ꝓpter alienus erit tibi locus·quē plurimi sathanę spūs occupauerūt. Totū enim illū diabolus τ angeli eius repleuerunt.

De theatro Cap. xlii.

THeatrū est·quo scęna includitꝰ: semicirculi figurā habēs·in quo stantes oēs inspiciūt. Cui⁹ forma primū rotunda erat·sicut τ amphiteatri. Postea ex medio amphiteatro theatrū factū est. Theatrum aūt a spectaculo noiatū ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι ꝙ i eo ꝓplus stās desup atq; spectans ludos contēplaretꝰ. Idē ṽo theatrū idē τ ꝓstibulū·eo ꝙ post ludos exactos meretrices ibi ꝓsternerentꝰ. Idē τ lupanar vocatū ab eisdem meretricib⁹ quę ꝓpter vulgati corporis leuitatē lupę nūcupabantꝰ. Nā lupę meretrices sūt vocatę a rapacitate·ꝙ ad se miseros rapiāt τ apprehendant. Lupanaria aūt a paganis constituta sūt·ut pudor infęliciū mulierū ibi publicaretꝰ. τ ludibrio haberentꝰ tam hi qui facerent ꝗ̄ quę paterentꝰ.

De scęna Cap. xliii.

SCęna aūt erat locus infra theatrū i modū dom⁹ instructa cū pulpito. Qui pulpitus orcistra vocabatꝰ·vbi cantabāt comici·tragici: atq; saltabant histriones τ mimi. Dicta aūt scęna gręca appellatione·eo ꝙ in speciē domus erat instructa·vnde τ apud hebręos tabernaculoꝝ dedicatio a similitudine domiciliorū scęnophegia appellabatꝰ.

De orcistra Cap. xliiii.

ORcistra aūt pulpit⁹ erat scęnę·vbi saltator agere posset·aut duo inter se disputare. Ibi enim poetę·comędi τ tragędi ad certamen cōscendebāt·hisq; canentib⁹ alij gestus edebāt. Officia scęnica·tragędi·comędi·themelici·histriones·mimi τ saltatores.

De tragędis Cap. xlv.

TRagędi sūt qui antiqua gesta atq; facinora sceleratoꝝ regum luctuoso carmine spectante populo concinebant.

De comędis Cap. xlvi.

COmędi sunt qui priuatoꝝ hominū acta dictis aut gestis canebāt·atq; stupra virginū τ amores meretricū in suis fabulis exprimebant.

De themelicis Cap. xlvii.

THemelici aūt erant musici scęnici qui in organis τ lyris τ citharis pręcinebant. Et dicti themelici ꝙ olim i orcistra stantes cantabāt sup pulpitū·qd̄ themele vocabatꝰ.

De histrionibus Cap. xlviii.

HIstriones sunt qui muliebri indumento gestus impudicaꝝ feminaꝝ exprimebāt. Hi aūt saltando etiā historias τ res gestas demonstrabāt. Dicti aūt histriones siue ꝙ ab istria id genus sit adductū·siue ꝙ pplexas historijs fabulas exprimerent·quasi historiones.

De mimis Cap. xlix.

MImi sunt dicti gręca appellatione ꝙ rerū humanaꝝ sint imitatores. Nā habebāt suū auctorē: qui anteꝗ̄ mimū agerēt fabulam ꝓnunciarēt. Nā fabulę ita componebantꝰ a poetis·ut aptissimę essent motui corporis.

De saltatoribus Cap. l.

SAltatores autē noīatos Uarro dicit ab arcade salio·quem ęneas in italiā secum adduxit: quiq; primo docuit romanos adolescentes nobiles saltare.

Quid ꝓ patrono agatꝰ Cap. li.

ESt plane i artib⁹ scęnicis·liberi τ veneris patrocinium·quę priuata τ ꝓpria sunt scęnę·de gestu τ fluxu corporis. Nā molli/

tiem libero et veneri imolauerūt. illi p sexum. illi p luxū dissoluti. Que vero ibi vocib' et modis et organis et lyris transigūtur. apollines et musas et mineruas et mercurios patronos habent. Quod spectaculū odire debes xpiane. quorum odisti auctores.

De amphitheatro Cap.lii.

a Amphitheatrū loc' ē spectaculi. vbi pugnāt gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus quia in eo iuuenes vsū armorū diuerso motu condiscāt. et modo int' se aut gladijs aut pugnis certantes. modo contra bestias incedentes. vbi nō odio sed premio illecti subeunt feralecertamē. Amphitheatrū dictū quia ex duob' theatris sit factū. Nā amphitheatrū rotundū ē. theatrū vero ex medio amphitheatro ē. semicirculi figuram habens.

De ludo equestri Cap.liii.

g Enera gladiatorum plura. Quorum primum ludus equestriū. Duo eni equites precedentib' prius signis militaribus vnus a porta oriētis alter ab occidētis procedebāt i equis albis. cū aureis galeis minorib' et habiliorib' armis. sicque atroci perseuerantia pro virtute sua inibāt pugnā dimicantes. quousque alter in alteri' morte prosiliret. ut habēt q cadere casū. gloriā q pimeret. Que armatura pugnabat marti duelli causa.

De retiarijs Cap.liiii.

r Etiarius ab armature genere in gladiatorio ludo cōtra alterū pugnantē occulte ferebat rete. qd iaculū appellatur ut aduersariū cuspide insequēte opiret. implicitūque virib' superaret. Que armatura pugnabat neptuno tridentis causa.

De secutoribus Cap.lv.

s Ecutor est ab insequēdo retiariū dictus. Gestabat eni cuspidē et massam plumbeā que aduersarij iaculū impediret. ut antequam ille feriret rete. iste superaret. Hec armatura sacrata erat vulcano. Ignis eni aquā semp insequitur ideoque cū retiario componebatur. quia ignis et aqua semp inter se inimica sunt.

De laqueatoribus Cap.lvi.

l Aqueatorū pugna erat. fugientes i ludo hoies iniecto laqueo impeditos cōsecutosque prostrare. amictos vmbone pelliceo.

De velitibus Cap.lvii.

v Elitum pugna erat. ut vltro citroque tela obiectarēt. Erat aūt eorum varia pugna et spectātib' gratior quam reliqua. Velites aūt vocati sūt siue a volitatione. siue a ciuitate hetruscorum que veletes vocabatur.

De ferali certamine Cap.lviii.

f Erarū pugna erat missas bestias iuuenes excipere et pugnare aduersus eas. vltronco funere. certare nō crimine sed furore.

De horum execratione ludorum Cap.lix.

h Ec quippe spectacula crudelitatis et inspectio vanitatū. nō solum hoiuz vitijs sed demonū iussis instituta sūt. Proinde nihil eē debet xpiano cū circensi insania. cum impudicitia theatri. cū āphitheatri crudelitate. cū atrocitate harene. cū luxuria ludi. Deū eni negat qui talia presumit. fidei xpiane preuaricator effect'. qui id denuo appetit qd in lauacro iā pridem renūciauit id est diabolo pompis et operibus eius.

De alea Cap.lx.

a Lea id est ludus tabule inuenta a grecis in ocio troiani belli a quodā milite noie alea. a quo et ars nomen accepit. Tabula luditur pirgo. calculis tesserisque.

De pirgis Cap.lxi.

p Irgus dictus. quia per eum tessere pergant siue quia turris speciem habeat. Nam greci turrim pirgum vocant.

De calculis Cap.lxii.

c Alculi vocati quia leues sint et rotūdi. vnde et calcul' dicitur lapis breuis qui sine molestia sui breuitate calcetur. Item calculi quia p vias ordinales eant quasi p calles.

De tesseris Cap.lxiii.

t Essere vocate. quia quadre sunt ex partibus omnib'. Has alij lepusculos vocāt. eo quia exiliendo discurrūt. Olim aūt tessere iacula appellabantur. a iaciendo.

De figuris alee Cap.lxiiii.

q Uidā aūt aleatores sibi videntur phisologice p allegoriā hanc artē exercere et sub quadā rerū similitudine fingere. Nam trib' tesseris ludere phibent. propter tria seculi tpa preterita. presentia et futura. quia nō stant sed decurrunt. Sed et ipsas vias senarijs locis distinctas propter etates hoiuz. ternarijs lineis propter tpa argumentantur. Inde et tabulā ternis descriptam dicunt lineis.

De vocabulis tesserarum Cap.lxv.

i Actus quisque apud lusores veteres a numero vocabatur ut vnio. binio. trinio. quatrio. quinio. senio Postea appellatio singulorum mutata est. et vnionē canē. trionē suppū. quatrionē planum vocabant.

De iactibus tesserarum Cap.lxvi.

i Actus tesserarum ita a peritis alcatoribus componitur ut afferat qd voluerit. utputa senionē qui eis in iactu bonū affert. Vitant aūt canē quia damnosus est. vnū eni significat.

De calculorum motu Cap.lxvii.

c Alculi partim ordine mouentur. partim vage. ideo alios ordinarios alios vagos appellant. At vero qui moueri omnino nō possunt. incitos dicūt. Unde et egentes hoies inciti vocantur. quib' spes vltra pcedēdi nulla restat.

De interdictione alee Cap.lxviii.

a B hac arte fraus et mendaciū atque periuriū nūquam abest. postremo et odiū. et damna rerum. vnde et aliqn propter hec scelera interdicta legibus fuit.

De pila Cap. lxix.

Pila proprie dicitur quod sit pilis plena. Hec et sphera a ferendo uel feriendo dicta. De quarum genere et pondere Doxatius sic tradidit. Neu tu parce pilos viuaces condere ceruí. Uncia donec erit gemina supaddita libre. Inter species pilarum sunt: trigonaria et arenata. Trigonaria est qua inter tres luditur. Arenata qua in grege dum ex circulo astantium spectantiumque emissa ultra iustum spacium pilam excipere lusumque inire consueuerunt. Cubitale lusum appellant cum duo cominus ex proximo ac pene coniunctis cubitis pilam feriunt. Sura dicitur dare qui pilam crure proximo ferienda collusoribus prebet.

Incipit liber nonusdecimus

De nauibus Cap. I.

ARtium quarundam vocabula quibus aliquid fabricatur uel instrumenta artificum uel que ministerium exhibent atque aliquid huiuscemodi: deinceps ex parte notanda studui. Artifex generale nomen vocatur quod artem faciat sicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant. Naucleros dominus nauis est appellatus ita quod nauis in sorte eius sit. Cleros enim grece sors dicitur. Ceteri autem in naui in contributione sunt. Gubernio qui et gubernator: quasi cohibernator quod cohibeat prudentia sua hiberna id est tempestates maris. Nauta a naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro nauta poetice dicitur sicut mauors pro mars Nam rectum est nauta. Remex vocatus quod remum gerit sic autem remex quo tubex dicitur nominatiuo casu. Epipata greco sermone appellatur qui latine dicitur superueniens. Hic nihil habet negocii sed naulo dato in alias terras transire disponit. Nauem quidam prohibent dictam eo quod gnarum rectorem querat id est peritum sapientem strenuum: qui continere et gubernare nouit propter maritima picula et casus unde est illud salomonis. Intelligens gubernacula possidebit Lydii autem primum nauem fabricauerunt pelagique incerta petentes peruium mare usibus humanis fecerunt. Rates primum et antiquissimum genus nauigii est e rudibus tignis asseribusque consertum ad cuius similitudinem fabricate naues ratarie dicte. nunc iam rates abusiue naues. Nam proprie rates sunt conexe inuicem trabes. Trieris nauis magna quam greci durconem vocant. De qua in esaia dicitur: Non transibit per eam trieris magna. Carpasia nauis a carpado insula nominata sicut a rhodo rhodia sic ab alexandria alexandrina. Liburne naues dicte a libiis naues enim sunt negociatorum. De quibus Horatius: Ibis liburnis inter alta nauium. Rostrate naues dicte ab eo quod in fronte rostra erea habeant propter scopulos ne feriantur et collidantur. Longe naues sunt quas dromones vocamus dicte eo quod longiores sint ceteris. cuius contrarius musculus curtum nauigium. Dromo autem a decurrendo dicitur. Cursum enim greci dromum vocant. Classis dicta a greco vocabulo. ἀπὸ τῶν κάλων id est lignis unde et calones nauicule que ligna militibus portant. Anquiromagus dictus pro eo quod celeritate sui anchoris et instrumentis reliquis nauium vehendis sit aptus. Phaselus est nauigium quod nos corrupte baselum dicimus. de quo Uirgilius: Pictisque phaselis. Scapha que et catascopus nauigium quod latine speculatorium dicitur. Scopos enim latine intendere dicitur. Barca est que cuncta nauis comertia ad littus portat. Hanc nauis in pelago propter nimias vndas suo suscipit gremio. ubi autem appropinquauerit portui reddit vicem barca naui quam accepit in pelago. Paro nauigium piratarum aptum. et ex his ita vocatum. Cicero. Tunc se fluctigero tradit mandatque paroni. Et alibi. Paruculis ad littus ludit celeribus. Myoparo quasi minimus paro idem et carabus. Est enim parua scapha ex vimine facta que contexta crudo corio genus nauigii prebet qualibus vtuntur germanorum pirate in oceani littoribus uel paludibus ob agilitatem. De qualibus historia gens inquit saxonum myoparonibus non viribus nituntur fuge potius quam bello parati. Celones quas greci celeras vocant id est veloces biremes uel triremes agiles et ad ministerium classis apte. Ennius. Labitur vncta carina per equora cana celonis. Biremes autem naues sunt habentes remorum ordinem geminum. Triremes et quatriremes trium et quattuor ordinum sic et pentiremes et hexeremes quinos uel senos ordines habentes. Actuarie naues sunt que velis simul et remis aguntur. Hippogamus in quo equos transuehere solitum est. Potonium nauigium fluminale tardum et graue quod non nisi remigio progredi potest. Hinc et traiectus id est extentus. Est enim funis latus vnde et transenna dicitur extentus funis. Lembus nauicula breuis que alia appellatione dicitur et cymba et caupillus sicut et lintris id est carabus qua in pado paludibusque vtuntur. Carabus parua scapha ex vimine facta que contexta crudo corio genus nauigii prebet. Porenna nauicula syriaci generis lata et sine carina a portando vocata. Utuntur his in pannonia. Trabarie amnice naues que ex singulis trabibus cauantur que alio nomine littorarie dicuntur. He et caudice ex vno ligno cauate facte. et inde caudice que a quattuor vsque ad decem homines capiunt.

De partibus nauium et armamentis Cap. II.

Puppis posterior pars nauis est quasi post. Prora anterior quasi priora. Cumba locus imus nauis quod aquis incubat. Carina a currendo dicta quasi currina. Fori nauium latera concaua a ferendo onera dicta siue tabulata nauium que sternuntur dicta ab eo quod incessus ferant uel foris emineant. De quibus Uirgilius: Laxantque foros. Columbaria in summis lateribus nauium loca concaua

p quę eminēt remi dicta credo φ sint similia lati/bulis colūbarꝝ i quibus nidificant. Agea vię sūt uel loca i naui p quę ad remiges hortator accedit De qua Ennius. Multa foro ponet & agea longa replet. Transtra sūt tabulę vbi sedent remiges dicta φ in transuerso sint. quę Virgili⁹ iuga appellat. Remi a remouēdis & decutiendis fluctib⁹ dicti. sicut tonsores a tondendis & decutiēdis capillis. Palmula est extrema latitudo remi a palma dicta qua mare impellit. Antemnę autē dictę φ ante amnē sint positę. Prętfluit eni eas amnis. Cornua extremę ptes antemnaꝝ sūt. dicta p tropum ab aiali ad inanimale. Malus est arbor nauis qua vela sustinent. Malus aūt dictus. q: habet instar mali in sūmitate. uel q: quasi quibusdā malleolis ligneis cingit ꝗꝝ volubilitate vela facil⁹ eleuant. Modi⁹ ē cui arbor nauis insistit ob similitudinē mensuralis vasis dicit⁹. Carceria sūt in cacumine arboris. Troclee. q̄si f trā. p quę funes trahūt. Cinna. Lucida cōfulgēt alti carceria mali. Troclee aūt vocatę φ rotulas habeāt. trocos eni grece rota dicit. Parastatę stipites sūt pares stantes. quibus arbor nauis sustinet. Cato. Malū deligatū parastatę iunctę. Clauus ē quo regit gubernaculū. De q̄ Ennius. ut clauū rectū teneā nauimqꝫ gubernē. Porticulus malle⁹ in manu portat⁹ q̄ modus signūqꝫ datur remigantib⁹. De quo Plaut⁹. Ad loquendū atqꝫ tacendū tute habes porticulū. a portādo igit porticul⁹. Cōfilla vncinus ferre⁹ uel ligneus ad quē i littore defixū funes nauiū illigant. De quo Ennius. Confillas rapiūt configunt littus ad vncas. Ancora dens ferre⁹ ex greca ethymologia nomen ducit. φ quasi hoīs man⁹ cōprehēdat uel scopulos uel harenas. Nam man⁹ grece cira dicitur. Apud grecos autē aspirationē non habet. Nā ancira dicit. vnde & apud maiores sine aspiratiōe pferebat. Paluini sūt machinę quib⁹ naues deducunt & subducunt in portum. Pons scala nauium.

De velis Cap. III.

V Ela greci armena dicunt. pinde φ aere mouent. Apud latinos aūt vela a volatu dicta. Unde est illud. Velorū pandimus alas. Genera veloꝝ acateon. epidromos. dalum. artemon. sipaꝝ. mendicū. Ex quib⁹ acateon velū maximū & in media naui cōstitutū. Epidromos velū secūde āplitudinis: ꝫ ad puppim. Dalū eni minimū velū. & ad prorā defixū. Artemō dirigędę potius nauis causa cōmendatū φ celeritatis. Siparū genus veli vnū pedē habens quo iuuari nauigia solent in nauigatione quotiēs vis venti languescit. De quo Lucan⁹. sūmaqꝫ tendens. siparra veloꝝ pituras colligit auras. qd̄ ex separatiōe existimāt noiatum. Pes. extremus angulus veli qm̄ sic nautę loquunt.

De funibus Cap. IIII.

F Unes dicti φ antea in vsū luminis fuerint circūdati cera. vnde & funalia. Restes siue φ rates contineāt. seu φ i his retia tendant. Rudētes sūt funes nauiū ex nimio stridore ita dicti. Spirę aūt funes sūt quib⁹ in tēpestatib⁹ vtunt. q̄s nautici suo more curcubas vocāt. Spirę aūt a sparto vocatę. Propes funis quo pes veli alligat. q̄si ppe pedes. De quo Turpili⁹: Quasi cū ventus fert nauem in mare secūdus. si qs ppedon misit si velū sinistrū. Tormentū funis in nauibus longus quo prora ad puppim extendit quo magis cōstringant. Tormēta aūt a tortura dicta. sunt restes funesqꝫ. Saphon funis i prora positus. De quo Cecilius: Venerio cursu veni. plato pede vsqꝫ ad saphonē. Opiffera funis q̄ cornibus antemnę dextra sinistraqꝫ tendunt retrouerso. Prosnesiū funis quo nauis in littore religat ad palū. Mitra funis qua nauis media vincit. Anquina funis nauis ē q̄ ad malū antemna cōstringit. De q̄ Cinna. Atqꝫ anquina regit stabilē fortissima cursū. Remulcum funis q̄ deligata nauis trahit vice remi. De quo Valgi⁹: Hic mea me longo succedēs prora remulco. Letantē gratis sistit in hospitijs. Struppi. vincula loro uel lino facta. quib⁹ remi ad scalmos alligant. De quib⁹ Liuius: Tūcqꝫ remos iussit religare struppis. Cataporates linea cū massa plumbea q̄ maris altitudo tentat. Lucilius. Hanc cataporatē puer codē deferet. vnctū plumbi paupillū rudis liniqꝫ mataxam.

De retibus Cap. V.

R Etia vocata siue a retinendis piscib⁹. siue a restib⁹ quibus tendunt. Minus aūt rete sanplagiū dicit. a plagis. Nā pprie plagas dici funes illos quib⁹ retia tendunt circa imā & sūmā partē. Funda genus est piscatorij retis. dicta ab eo φ in fundū mittat. Eadē etiam a iactando iaculū dicit. Plautus. Probus quidem antea iaculator eras. Tragum genus retis ab eo φ trahat nuncupatū. ipsū. ē & verriculū. Uerrere enim trahere est. Nassa ex viminibus tanꝗ rete contextum. Cassis genus venatorij retis φ capiat. Hinc est φ incassum dicimus. id est sine causa. quasi sine cassib⁹ sine quib⁹ venatio inanis est. Conopeū est rete i similitudinē tentorij contextū pter muscas & culices excludendos. q̄ magis alexandrini vtunt. q: ibi ex nilo culices copiosi nascūt. vn̄ & conopea dicit. Nā conopea egyptus ē.

De fabricis siue fornacibus Cap. VI.

F Aber a faciēdo ferrū impositū nomē habet. Hinc deriuatum est nomen ad alias artiū materias. fabros uel fabricas dicē ꝫ cū adiectione. ut faber lignari⁹. & reliqua pter opis scilicet firmitatē. In fabroꝝ aūt fornace gentiles vulcanū auctorē dicūt. figuralit p vulcanum ignē significantes. sine quo nullū metalli genus fundi extēdiqꝫ potest. Nihil est eni pene qd̄ igne nō efficiat. Alibi eni vitrū. alibi argentum. alibi plumbū. alibi miniū. alibi pigmenta. alibi medicamenta efficit. Igne lapides in era soluunt. igne

ferrũ gignit̃ ac domat̃·igne aurũ ꝑficit̃·igne cre/
mato lapide ceměta ⁊ parietes ligant̃. Lapides
nigros ignis coquědo candificat·ligna candida
urendo obfuscat·carbones ex pruna fulgida ni/
gros facit·de lignis duris fragiles·de putribili/
bus imputribiles reddit·stricta solnit·soluta re/
stringit·dura mollit·mollia dura reddit. Habet
⁊ medicaminis vsũ. Nã sepe vri ꝓdest. Pestilětię
q̃ȝ quę obscuratione solis cõtrahit̃ auxiliari cer/
tũ est. In ope q̃ȝ aliud gignit ꝑmis ignib᷒·aliud
secũdis·aliud tertijs. Habet q̃ȝ ⁊ aliã in se diuer/
sitatě ignis. Nã alius est qui vsui hũano·alius q̃
iudicio paret diuino·siue q̃ de celo fulmen astrin/
git·siue qui de terra ꝑ vertices montiũ eructuat.
Ignis aũt dict᷒ ꝙ nihil gigni potest ex eo. Est eni
inuiolabile clementũ assumens cuncta quę rapit.
Fabrica duabus rebus constat·ventis ⁊ flãmis.
Flãma ꝟo ꝓprie fornacis est·dicta ꝙ flatu follium
excitet̃. Fornax ꝟo ab igne vocata. Fos eni ignis
ě. Camin᷒ est fornax.⁊ est grecũ nomě deriuatũ a
caumate id ě a calore. Fauilla ě deserta igne scin/
tilla. Pruna est q̃diu ardet·cũ aũt extincta fuerit
carbo noiat̃. Pruna aũt a purendo dicta ě·carbo
ꝟo ꝙ flãma caret. Qui dũ interisse credit̃ maio/
ris fit virtutis. Nam iterũ incensus fortiore luce
calescit. Cuius tanta est etiã ⁊ sine igne firmitas
ut nullo humore corrũpat̃·nulla vetustate vincat̃.
extinct᷒ eni tantũ incorruptibilit̃ durat ut hi q̃ li/
mites figũt eos infossos terra substernãt:⁊ lapi/
des desup figant·ad cõuincendũ litigatorě·ut fixũ
lapidě p᷒ quãtalibet secula limitě esse agnoscant.

De instrumentis fabrorum Cap. VII.

Incus est in quo ferrũ tundit̃·a cędendo
dict᷒·eo ꝙ illic aliquid cudamus·id ě fe/
riendo ꝓducam᷒. Cudere eni cędere ⁊ fe/
rire est. Ueteres aũt nõ incudě vocabãt·ȝ intudě
eo ꝙ in ea metallum tundat̃·id est tendat̃. vnde ⁊
tudis malleus·a tundendo·id ě tendendo dictus.
Malleus vocat̃·q: dũ quid calet ⁊ molle est cędit
⁊ ꝓducit. Marcus malle᷒ maior.⁊ dict᷒ marcus
ꝙ maior sit ad cędendũ ⁊ fortior. Marcell᷒ me/
diocris. Marculus malle᷒ pusillus. Lucilius. Et
velut in fabricã ferueñ cũ marculus ferrũ·multorum
magnis ictibus tundit. Forcipes quasi ferricipes
eo ꝙ ferrũ candens capiant teneantq̧·siue ꝙ ab
his aliq̃d forũ capimus ⁊ tenemus·q̃si forcica/
pes. Nã forũ est calidũ·vnde ⁊ feruidũ·vnde ⁊
formosos dicim᷒ quibus calor sanguinis ex rubo/
re pulchritudině creat. Lima dicta eo ꝙ lene fa/
ciat. Nã limũ lene est. Celium est vnde opant̃ ar/
gentarij·a quo ⁊ cęlata vasa dicunt̃.

De fabricis parietũ Cap. VIII.

In fabricis parietũ atq̧ tectorum gręci in/
uentorě dędalum asserunt. Iste eni prim᷒
didicisse fabricã a minerua dicit̃. Fabros
aũt siue artifices gręci tectones vocant·id est in/
structores. Architecti aũt cementarij sũt·q̃ dispo
nunt in fundamětis. Unde ⁊ apl᷒s de semetipso
q̃si sapiěs inquit architectus fundamentũ posui.
Machiones dicti a machinis in quibus insistunt
ꝓpter altitudinem parietum.

De dispositione Cap. IX.

Edificiorum partes sũt tres: dispositio·cõ/
structio·venustas. Dispositio est areę uel
solij ⁊ fundamentorum descriptio.

De constructione Cap. X.

Constructio ě laterũ ⁊ altitudinis ędifi/
catio. Cõstructio ãt uel instructio voca/
ta eo ꝙ instringat ⁊ cohęrere faciat·ut la
pides luto.⁊ ligna ⁊ lapides inuicě sibi. Nam ⁊
intinctio ferri in aqua instructa ě. Nisi eni can/
dens tingat̃·stringi ⁊ cohęrere nõ potest ferrum.
Item constructio a multitudine lapidũ ⁊ ligno/
rum dicta. vnde ⁊ strues. Aliud est enim ędifica/
tio·aliud instauratio. Nã ędificatio noua con/
structio est. Instauratio ꝟo q̃d reparatur ad in/
star prioris. Nam instar veteres pro similitudi/
ne ponebant. Inde ⁊ instaurare dicebant. Con/
structio autem constat fundamento lapidib᷒ are/
na calce ⁊ lignis. Fundamentum dictum·ꝙ fun/
dus sit ędificij. Idem ⁊ cementum a cędendo di/
ctum ꝙ crasso lapide surgat. Lapides in structu/
ris apti: albus·tiburtinus·columbinus·fluuiati/
lis·fungia·rubrus ⁊ reliqui. Albus lapis·alius
durus·alius mollis. Mollis dentata serra secat̃·
tractabilis in opere est·ita ut in eo quasi in ligno
litterę scribantur. Tiburtinus a loco italię dict᷒·
qui dum sit ad fabricam fortis·vapore tamě dis/
silit. Tophus ędificijs inutilis est·fundamentis
apt᷒ mortalitate ⁊ mollitia. Ex ęstu eni ⁊ halitu
maris fricat̃ ⁊ verberatur imbribus. Arenatius
lapis concretus maris arenis·hic ⁊ bibul᷒ dicit̃.
Seruat eni humorě acceptũ. Idě ⁊ in berbyca
Saditanus ab insula occani vbi plurim᷒ excidit̃.
Piperinus subalbidus cũ punctis nigris durus
atq̧ fortissimus. Concleati᷒ concleis lapillisq̧ ⁊
arena concretus asperrim᷒ ⁊ interdũ fistulosus.
Colũbinus a colore auiũ nũcupatus·natura vi/
cinus gypso ⁊ mollitie simillimus. Molaris in
parietib᷒ vtilis·q: est quędã natura ei᷒ pinguior
duraq̧ ⁊ aspera·ex quo etiã ⁊ molę fiunt·vnde ⁊
nomen traxit. hui᷒ quattuor genera: albus·niger
ꝑmixtus ac fistulosus. Sfungia lapis creat̃ ex aq̃
leuis ac fistulosus ⁊ cameris aptus. Silex durus
lapis ex cuius genere nigri silices optimi quibus/
dam in locis ⁊ rubentes. Albi silices contra ve/
tustatem·incorrupti ꝑmaněť. Iidem ⁊ in monu/
mentis sculpti.⁊ incorrupti permanent·quib᷒ nec
ignis quidem nocet. Nam ex his etiã formę fiũt
in quibus ęra funduntur. Uiridis silex vehemen/
ter ⁊ ipse igni resistens·sed nusq̃ copiosus.⁊ vbi
inuenitur lapis non saxũ est. Pallidus in cemen/
to raro vtilis. Gilbus contra iniurias fortis ⁊
in structuris infidus·nisi fuerit multa suffrena/
tione deuinctus. Fluuiatilis silex semper veluti
madens est. Hic ęstate exhiberi oportet nec ante

biennium inserere i structuris domorum. Fictilium operum ad parietes & fundamenta coctis laterculis ad tecta imbriculis tegulisque aptant. Tegule vocate q tegat edes. & imbrices q accipiat imbres. Tegule aut prime positionis nome cui9 diminitiuu tigillu. Laterculi ho vocati q lati forment circuactis vndique quattuor tabulis. Lateres aut crudi sut qui & ipsi inde noiati q lati ligneis formis efficiunt; quoru crates dicunt i quibus lutu p iisdem laterib9 crudis portare solent. Sunt enim conexiones cannaru dicti ἀπό τοῦ κρατεῖν id est q se inuice teneant. Lutu aut vocatu quida p antiphrasin putant q no sit mundum. Na omne lotu mundu est. Calx viua dicta q2 du sit tactu frigida intus occultu cotinet igne vnde pfusa aqua statim lates ignis erupit. Natura ei9 miru aliqd facit. Postq eni arserit aquis incendit quib9 solet ignis extingui oleo extinguit quo solet ignis accendi. Usus ei9 i structuris fabrice necessarius. Na lapis lapidi no potest adherere forti9 nisi calce coiunctus. Gypsu cognatu calci est. & e grecu nomen. Plura ei9 genera. Quoru aute optimu lapis est specularis. Est eni insignis edificioru & coronis gratissimus. Arena ab ariditate dicta no ab adherendo i fabricis ut quida volunt. Hui9 pbatio si manu impressa strider aut si in veste candida sparsa nihil sordis relinquat. Columne p longitudine & rotunditate vocate in quib9 totius fabrice pondus erigit. Antiqua ratio erat colunaru altitudinis tertia pars latitudinum. Genera rotundaru quattuor: dorice ionice tuscanice corinthee mesura grossitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintu genus est earu que vocant attice quaternis angulis aut ampli9 parib9 lateru interuallis. Bases fulture sut colunaru que a fundameto consurgut & supposite fabrice sustinent pondus. Bases aute nomen petre est fortissime syro sermoe. Capitella dicta q sint colunaru capita qsi sup collu caput. Epistylia sunt que sup capitella colunaru ponunt. & est grecu. ide supmissa. Pauimeta origine opis a grecis habet. Uocata aut pauimeta eo q pauiant id e cedant vn & pauor q2 cedit cor. Ostrac9 e pauimetu testaceu eo q fractis testis calce admixto feriat. Testa eni greci ostra dicut. Rudos artifices appellat lapides contusos & calce admixtos quos i pauimentis faciedis supfundut vnde & rudera dicut. Canalis ab eo q caua sit in modu canne. Sane canale melius genere feminino q masculino pferimus. Fistule aquaru sunt dicte q aquas fundat & mittat. Na grece stola mittere est. Forme earu p magnitudine aque & capacitate fiut p qs aque p modulos certos diuidunt. E quibus est vncia & quinaria digit9 quadratus digit9 rotundus. & ceteri modi cuique cause.

De venustate Cap. XI.

Hucusque ptes pstructiois sequit de venustate edificioru. Uenustas est quicquid ornamenti & decoris causa edificiis additur ut tectoru auro distincta laquearia & preciosi marmoris cruste & coloru pictura.

De laquearijs Cap. XII.

Laquearia sut que cameram subtegunt & ornant que lacunaria dicuntur q lacus quosda quadratos uel rotudos ligno uel gypso uel coloribus habeat pictos cu signis intermicantibus. Principalit aut lacus dicit ut lucilius. Resultant edesque lacusque. Cui9 diminutio lacunar facit ut Horati9. Neque aureu mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunariu. & p antistichon laquearium facit.

De crustis Cap. XIII.

Cruste aute sut tabule marmoris. Unde & marmorati parietes & crustati dicunt. Qui aut marmora secadi in crustas excogitauerut no constat. Fiunt aute arena & ferro serraque in pretenui linea premente arenas tractuque ipso secante sed crassior arena plus erodit marmoris. Na tenuis fabricis & polituris accomodata est.

De lithostratis Cap. XIIII.

Lithostrata sunt elaborata arte picture paruulis crustis ac tessellis tinctis i varios colores. Tesselli aute a tesseris nominati id est quadratis lapillis p diminutione.

De plastis Cap. XV.

Plasticen est parietu ex gypso effigies signaque exprimere pingique coloribus. Plasticen aut dictu grece qd latine e fingere terra uel gypso similitudines. Nam impressa argilla forma aliqua facere plastis e. Unde & protoplastus e dict9 homo q ex limo prim9 e codit9.

De pictura Cap. XVI.

Pictura aut est imago exprimes speciem alicui9 rei. Que dum visa fuerit ad recordatione mente reducit. Pictura aut dicta qsi fictura. Est enim imago ficta no veritas. Hinc & fucata id est ficto quoda colore illita nihil fidei & veritatis habentia. Unde & sut queda picture que corpa veritatis studio coloris excedut & fide dum augere contendut ad mendaciu prouehunt sicut qui chimeram tricipite pingut uel scyllam homine sursu caninis aut capitib9 cincta deorsum. Picturam aut egyptii excogitauerunt primum vmbra hominis lineis circuducta. Itaque initio talis secunda singulis coloribus postea diuersis sicque paulatim sese ars ipsa distinxit & inuenit lumen atque vmbras differetiasque coloru. Unde & nunc pictores prius vmbras quasda & lineas future imaginis ducut deinde colorib9 complent tenentes ordinem inuente artis.

De coloribus Cap. XVII.

Colores at dicti sut q calore ignis ul sole pficiut siue q i initio colabat ut summe subtilitatis existerent. Colores aute aut nascunt aut fiunt. Nascuut ut sinopis rubrica

paritoniū· melinū·freria·auripigmentū. Ceteri
fingunt aut arte aut pmixtione. Sinopis primū
inuenta in ponto est. Inde nomen a sinope vrbe
accepit. Species eius tres; rubra. ⁊ minus rubēs
⁊ inter has media. Rubrica vocata ꝙ sit rubra ⁊
sanguineo pxima. Hęc plurimis locis gignit·sed
optima ponto·vnde ⁊ pontica dicit. Syricū ru/
bri coloris pigmentū·ex quo ⁊ librorū capita scri/
bunt. Ipsum est ⁊ pheniceū·appellatū ita eo ꝙ in
syria colligat. in littoribus rubri maris vbi phe/
nices inhabitant. Aliud est sericū·aliud syricum.
Nā sericū p e·lana ē quā seres mittūt. syricū vo
p y·pigmētū qđ syri phenices i rubri maris litto
ribus colligunt. Est aūt et int facricios. Nā sepe
fit aut sinopide aut sandyce mixtus. Miniū pmi
greci in ephesiorū solo inuenisse tradunt. Cuius
pigmenti hispania ceteris regionib⁹ plus abun/
dat·vnde etiā nomen pprio flumini dedit. Huius
distillatio argentū liquidū gignit. Miniū autē
hoc quidā dicunt esse cinnabarin. Cinnabarin a
dracone ⁊ barro id est elephanto cognominatū.
aiūt eni draconū esse sanguinē dū implicant ele/
phantes. Ruūt enim beluę ⁊ dracones obruunt·
quorū fusus cruor terram inficit·fitqꝫ pigmentum
quicqd solo tinxerit. Est aūt puluis coloris rubri.
Prasin id est creta viridis. ⁊ si in aliquibus terris
pmiscue generet·optima tamē i libya cyrenensi.
Chrysocolla colore prasina est dicta ꝙ vena eius
habere aurum tradit. Hęc ⁊ in armenia nascitur
ꝫ ex macedonia pbabilis venit. Fodit eni ex me/
tallis ęris. Cui⁹ inuentio argentū atqꝫ indicū pro/
dit. Nā venę eius cū his habēt naturę societatē.
Cypria ab insula cypro·vbi plurima repit. San/
daraca i insula rubri maris topaçon nascit colore
cinnabari·odore sulphureo. Inuenit āt i aureis ⁊
argentarijs metallis·melior q̄ magis rufa·quoqꝫ
magis virus redolet·ꝓꝓ ⁊ cerusa si torreatur in
fornace sandaracū facit·vnde ⁊ colore ē flāmeus.
Que si torreatur·equa pte rubrica admixta sandy/
cem reddit. Arsenicū qđ latini ob colorē auri·au/
ripigmentū vocant·colligit in ponto ex auraria
materia·vbi etiam sandaraca. Optimū est quod
i aureū colorē transit purū ⁊ fissile; gracili vena/
rum discursu. Qđ vo pallidius aut sandarace si/
mile est·deterius iudicat. Est ⁊ tertiū genus squa
mosum·quo miscet aure⁹ color. Vis eorū ut san/
daracę ꝫ acrior. Ocra ⁊ ipsa in insula maris ru/
bri topaçon gignit·vbi ⁊ sandaraca. Fit qꝫ ⁊ ocra
exusta rubrica in ollis nouis luto circūlitis·quę
quāto magis in camino arserit·tanto melior fit.
Venetū·cęruleū temperare primū alexandria rep/
perit. In italia ex arenę puluere ⁊ nitri flore idē
faciunt. Sꝫ si cypriū in fornace adustū huic pmi/
xtioni addes·vestoriani similitudo erit. Purpu/
rissum ex creta argentaria cū purpuris parit tin/
git. hiberqꝫ cū colorē celerius. Lanis pręcipuū ē·
tū aliud qđ adhuc vase rudib⁹ medicamentis in/
ebriatū pximum est·egesto eo addita creta in vas
idē. ⁊ quotiēs id factū est·eleuat bonitas precio/
sissimę purpurę causa est qđ iscino maxime inficit
rubeaqꝫ. Indicū in indicis inuenit calamis spu/
ma adherente limo. Est aūt coloris cianei mixtu/
ram purpurę cęruleiqꝫ mirabilē reddens. Est al/
terū genus in purpurarijs officinis spumę·i ęreis
cortinis innatans·quam infectores detrahentes
siccant. Atramentū dictū ꝙ sit atrū·cui⁹ species ⁊
picturę. ⁊ quotidiano vsui necessaria ē. istud inter
facticios ē. Fit eni ex fuligine plurib⁹ modis. sup/
ardentes tedas resina adiecta lacusculo ędificata
ꝙ fumū retineat. Huic pictores cū aq̄ admiscēt
gluten·ut illustri⁹ resplendeat. Ad festinationem
aūt opis etiā sarmentorū veterū carbones cū glu/
tino triti inducendis parietib⁹ atramenti speciē
reddūt. Sūt ⁊ qui vini fecē siccatam excoquant·
affirmentqꝫ; si ex bono vino fex fuerit·indici spe/
ciem atramentū id prębere. Sꝫ ⁊ sarmentum vuę
nigrę vino optimo tinctū postea ꝙ siccitate arue
rit si exuras ⁊ conteras· adiecto glute nitorem
indici reddet vstaqꝫ plurimū necessaria est·nullo
negocio pueniit. Nā ⁊ si glebam silicis bonę igne
excoquas. ⁊ aceto acerrimo supfusam extinguas
madefacta ffungia colorē purpureū reddit. Eam
vbi contriueris vsta erit. Pē aūt atramentū sole
pficit. Omnes colores calcis admixtiōe corrūpūt
Melinū dictū ꝙ eius metalli ferax sit vna ex cy/
cladibus insula·melos noie. Est eni candidū·nec
vtunt eo pictores pter nimiā pinguedinē. Anu/
lare qđ vocant candidū·est quo muliebres pictu/
rę luminant. Fit ⁊ ipsū ex creta admixtis vitreis
gēmis. Cerusa fit hoc modo. In vase eni aceto
acerrimo impleto sarmenta aminea in eodē va/
sculo ei⁹ collocabis ac sup sarmenta tabulas plum
bi tenuissimas pones·deinde vas diligentissime
claudis illinisqꝫ ne aliqd spiraminis exeat. Post
dies aūt. xxx. vas aperit. ⁊ ex distillatiōe tabula/
rū innata cerusa inuenit. Qđ ablatū ⁊ arefactū
terit·atqꝫ iterū aceto admixtū in pastillis diuidit
⁊ in sole siccat. Hac obseruantia si laminas ęreas
sarmentis supponas· eruginē creant. Calcantū
dictū q: calcis est thymū·id ēst flos. vnde ⁊ apud
latinos ęris flos appellatur.

De instrumentis ędificiorū Cap. XVIII.

Instructura autē parietum ad normam
fieri ⁊ ad ppendiculū respondere opor/
tet. Norma dicta gręco vocabulo·extra
quā nihil rectū fieri potest. Componit aūt ex tri/
bus regulis ita·ut due sint binū pedū·tertia ha/
beat pedes duos·vncias. x. quas ęquali crassitu/
dine politas extremis acuminib⁹ sibi iūgit ut sce/
mam trigoni faciāt·id erit norma. Regula dicta
ꝙ sit recta·q̄si rectula ⁊ impedimentū nō habeat.
Perpendiculū est qđ semp appendit. Deniqꝫ in fa/
brica nisi oia ad ppendiculū ⁊ regulā certā fiant·
necesse est ut cuncta mendosa instruant·ut aliqua
praua sint·aliqua cubantia·pna nōnulla·alia su/
pina. ⁊ pter hoc vniuersa sūt cōstructa. Linea a

genere suo appellata·q: ex lino fit. Trulle nomen factū·eo ꝙ trudit τ detrudit·id ē includit calce ul' luto lapides. Marcell⁹·mediocris malle⁹ dict⁹ ꝑ diminutionē. Machines dicti a machinis i qb⁹ insistūt ꝓpt altitudinē parietū. Scale a scādēdo id ē ascēdēdo vocate·herent eni parietib⁹. Scale āt dicūt·que aut vne sūt aut plures·q: numeri tm̄ pluralis ē nomē·ut littere que epistolā significāt·

De lignarijs Cap. xix.

Lignari⁹ generalit' ligni opifex appellat'. Carpentari⁹ speciale nomē est. Carpentū eni solū facit·sicut nauiculari⁹·q: tm̄ nauiū est fabricator τ artifer. Sarcitector dictus ꝙ ex multis hincinde cōiunctis tabulis vnū tecti sarciat corp⁹. Idē τ tignari⁹ q: tectoria lignis inducit. Lignū vocat' greca etymologia·q: incensū in lumen conuertit' τ in flāmā. Unde τ lychiniū dicit' ꝙ lumē det. Materia inde dicit' oē lignum ꝙ ex ea aliqd efficiat'·uel si ad ianuam referas uel ad statuā·materia erit. Ad aliqd eni semp materia accipiēda ē·sicut elemēta materiā rerū esse dicimus·q: inde ea que sūt facta videm⁹. τ materia q̄si mater dicta. Trabes vocate ꝙ in transuerso posite vtrosq; parietes contineāt. Aliud aūt sūt tigna·aliud trabes. Tigna eni iūcta trabē faciūt Trabes āt sūt·cū sūt dolate. Tolus ꝓprie ē veluti scutū breue·qd i medio tecto ē·in q̄ trabes coeūt. Cuple vocate·ꝙ copulēt in se luctātes. Luctātes dicunt' ꝙ erecti inuicē se teneant more luctantiū. Agrantes. R. Asseres ab asse dicti·quia soli ponunt' neq; cōiuncti. Scandule eo ꝙ scindant'·id ē diuidāt'. Epigri τ claui sūt quib⁹ lignū ligno adheret. Claui āt dicti quasi chalybi·q: ex chalybe fiūt id ē ferro. Chalybs eni ferrū ē. Tabule a veteribus tagule vocabant'·a tegēdo scilicz·vnde τ tegule. Cōmissura dicit' tabularū cōiunctio. Sectio aūt dicta a sequēdo ea que ceperit. Nā secare sectari τ sequi est. Serre aūt nomen de sono factū est·id est a stridore. Serre circiniq; vsū perdices quidā adolescēs inuenit·quē puerū dedalus frater matris sue·studijs ꝓdocendū acceperat. Cui⁹ pueri tantū ingeniū fert'·ut dū materie diuidende compendiū quereret·spinā piscis imitat⁹ de ferro laminā exasperans dentiū mordacitate armauit·quā serrā artifices nūcupāt. Pro cui⁹ artis inuentione dedalus magister ei⁹ inuidie liuore ꝓmotus precipitē puerū ex arce deiecit. Dehinc exulat⁹ cretam abijt ibiq; aliquādiu fuit ut fabule ferunt·ex creta pennis volauit τ in ciliciā venit. Circinus dictus ꝙ vergēdo efficiat circulū. Huius modus duplicata linea fit·que simplex ꝑ latitudinē extensa fuerat. Punctus aūt in medio circini centrū a grecis dicit'·in cui⁹ medio cuncta conuergūt. Securis vocat'·eo ꝙ ea arbores succidant'·q̄si sucuris. Itē securis quasi semicuris. Ex vna eni parte acuta est·ex altera fossoria. Hec apud veteres penna vocabat'·vtraq; aūt habens aciē bipēnis. Nā bipennis dicit'·ꝙ ex vtraq; ꝑte habeat acutā aciē quasi duas pennas. Pennū aūt antiqui acutū dicebant. vnde τ auiū penne q: acute. Et ecce nomē qd reseruauit antiquitatē·q: veteres dicebāt pennas·nō pinnas. Hec τ dolabra·ꝙ habeat duo labra·nā securis simplex est. Dextralis·dextere habilis. Ascia ab astulis dicta·quas a ligno eximit cuius diminutiuum est asciola. Est autem manubrio breui ex aduersa parte referens uel simplicē malleum aut cauatū uel bicorne rastrum. Scalprus dict⁹ ꝙ scalpturis τ foraminib⁹ sit aptus q̄si scalphorus·cui⁹ diminutiuū scalpellus. Terebra vocata a verme ligni qui vocat' terebra·quē greci teredonā vocant. Hinc terebra dicta ꝙ ut vermis terendo forat·quasi terepbora·uel quasi trāsforans. Taratrū q̄si teratrū. Scophina dicta ꝙ herēdo scophē faciat. Canteriū·Gallia. Guuia.

De inuentione lanificij Cap. xx.

Mineruā quandam gentiles multis ingenijs predicant. Hanc eni primā lanificij vsum monstrasse. hanc etiā telā ordisse. τ colorasse lanas phibent. Oliue quoq; hanc dicūt inuentricē. τ fabrice·multarūq; artiū repertricē. Ideoq; illi vulgo opifices supplicant. Sed hoc poetice fingit'. Nō eni minerua istarū artiū princeps est·ꝗ q: sapientia in capite esse dicit' hoīs τ minerua de capite iouis nata fingit'·hoc ē ingeniū·ideoq; sensus sapientis qui inuenit hec oīa·i capite est. Ideo τ dea artiū minerua dicitur· q: nihil excellenti⁹ est ingenio quo regunt' vniuersa.

De veste sacerdotali Cap. xxi.

Octo sunt in lege genera sacerdotaliū vestimētorū. Poderis ē tunica sacerdotalis linea·corpi astricta. τ vsq; ad pedes descendēs·vnde τ nūcupat'. Podas eni greci pedes dicūt. Hec vulgo camisia vocat'. Abaneth cingulum sacerdotale rotundū polymita arte ex cocco purpura hiacyntho q; contextū·ita ut flores atq; gēme in eo videant' esse distincte. Pilleū ē ex bysso rotūdū q̄si sphera media·caput tegēs sacerdotale τ in occipitio vitta constrictū. Hoc greci τ nostri tiarā uel galeā vocant. Machil qd ē tunica talaris tota hiacynthina habēs ad pedes. lxxij. tintinabula·totidēq; intermixta ac dependentia punica mala. Ephot qd latine interpretat' superindumētū. Erat eni palliū suphumerale ex quattuor coloribus τ auro contextū habens in vtroq; humero lapides duos smaragdinos auro cōclusos in quib⁹ sculpta erant noīa patriarcharū. Logium qd latine dicit' rationale·pann⁹ duplex·auro τ quattuor textus coloribus habēs magnitudinem palmi ꝑ quadrū·cui intexti erant. xij. preciosissimi lapides. Hic pann⁹ suphumerali cōtra pectus pōtificis annectebat'. Petalū·aurea lamina i fronte pōtificis·que nomē dei illud ieffabile tetragrāmaton hebraicis lris habebat scriptū. Batin·siue feminalia id est brache linee vsq; ad genua pertingētes·quibus verecunda sacerdotis velabāt'. Bat enim hebraice linum dicitur.

De noibus vestium ceterarū Cap.xxii.

Diuersitas vestimentorum tegmen·tegumen·indumentū·vestimentum ⁊ reliqua Tegmen dictū eo q tegat mēbra·sic tegumē·tecta que tegūt corpa. Indumētū q intus ad corpus induit·qsi intumentū. Amict⁹. Vestimētū vo ē qd vsq ad vestigiū ptendit·qsi vestigimentū·ut ē tunica talaris. Sz ⁊ hec cōsuetudo sermones auctor pfundit. Discernit aūt vestit⁹ a cultu·qm lauti⁹ intelligit cult⁹. Itē cult⁹ ab habitu. nā habit⁹ ad naturā ptinet·cultus ad hoies. Plereq aūt vestiū aut a tpe que maxime vsu sūt appellāt·aut a locis vbi uel primū cōfecte uel maxime vendicāt·aut a genere coloris·aut a noie repertor. Vestis antiqssima hoiuz fuit pizomatū· id ē succinctoriū·q tm genitalia contegunt. Hoc primū pmi mortales e folijs arbor sibi fecerunt· qn p⁹ preuaricationē erubescētes pudēda velabāt. Cui⁹ vsū quedā barbare gētes dū sint nude vsq hodie tenēt. Hec ⁊ campestria nūcupant·p eo q eisdē iuuenes q nudi exercent in campo pudenda opiunt. Tunica vestis antiqssima appellata q in motu incedētis sonū facit. Tonus eni son⁹ ē. Primū aūt fuere pellicee tunice·quib⁹ post offensam ⁊ deiectionē de paradiso adam ⁊ eua iduti sūt. Talaris tunica dicta eo q ad talos vsq descendat ⁊ ad pedes defluat·sic pectoralis que apud antiqs breuis erat ut tm pect⁹ opiret·licz nūc pfusior sit. Manicleata tunica·id ē manicata·eo q habeat manicas·quā chirodytā greci vocāt. Dalmatica vestis primū in dalmatia puintia grecie texta est Tunica sacerdotalis cādida cū clauis ex purpura Russata quā greci phenicea vocāt·nos coccineā repta est a lacedemonijs ad celandū coloris similitudinē·sanguinē quotiēs qs in acie vulneraret ne contēplanti aduersario anim⁹ augesceret. Hac sub cōsulib⁹ romani vsi sūt milites·vnde etiā russati vocabant. Solebāt eni pridie q dimicandū esset añ pncipia proponi·qsi admonitio ⁊ indiciū future pugne. Laculata vestis ē·que lac⁹ qdratos quosdā cū pictura habet itextos·aut additos acu Hiacynthina vestis est aereo colore resplendēs. Molocinia que maluar stamine cōficit·quā alij melocinā·alij maluellā vocāt. Bombycina ē que a bombyce vermiculo·q longissima ex se fila generat·quor textura bombyciñ dicit·pficitq in insula coo. Apocalama. Serica a serico dicta·uel q eam seres pmi miserunt. Holoserica tota serica. Holo eni totū. Tramoserica stamine lineo·trama ex serico. Holoporphyra tota ex purpura. Byssina candida cōfecta ex qdā genere lini grossioris. Sūt ⁊ qui gen⁹ quoddā lini byssū esse existimēt. Fabrina tramam a fibri lana habens. Caprina. Mena q sit colore nigro. Greci enim melan nigrum vocant. Masticina q colorem masticis habeat. Linea que ex solo lino fit. Linostema vestis ē ex lana linoq contexta. Et dicta linostema q i stamine linū·in trama lanā habet. Recta dicit vestis·quā sursū versū stātesq texūt. Segmētata·conis quibusdā ⁊ qsi precisamentis ornata. Nā ⁊ particulas cuiuscūq materie abscisas psegmina vocāt. Leuidensis q raro filo sit leuiterq densata. Pauitensis·contraria leuidensi·dicta q grauit pressa atq calcata sit. Citrosa qsi cōcrispa ad similitudinē citri. Neui⁹. Pulchraq ex auro vesteq citrosam. Velenēsis tunica ē que affert ex isulis. Exotica vestis ē pegrina de foris veniēs. ut in hispania a grecis. Polymita multi coloris polyimit⁹ eni text⁹ multor color ē. Acupicta vest acu textilis ul acu ornata. Eadē ⁊ phrygia. Hui⁹ eni artis piti phrygiones dicūt·siue q i phrygia inuēta ē. Vñ ⁊ artifices q id faciūt phrygiones dicunt. Virgilius: Phrygiāq chlamydē. Trilicis a trib⁹ licijs·q ē simplex ⁊ biplex. Ralla que vulgo rasilis dicit. Interpola vestis illa vocatur· que dū sit vetus ad nouā speciē recurrat. Panucia nūcupata q sit diuersis pannis obsita. Colobiū dictū q longū est ⁊ sine manicis. Antiq eni magis hoc vtebant. Libitonariū ē colobiū sine manicis·quale monachi egyptij vtūt. Lumbare vocat q lumbis religet·uel q lumbis hereat. Hoc i egypto ⁊ in syria nō tm femine z viri vtunt. Vñ ⁊ hieremias trans euphraten tulit lumbare suū·ibiq illud in foramine petre abscondit. ⁊ postea scissum repperit. Hoc a quibusdā ⁊ renale dicit·q renib⁹ alligat. Limus est vestis·que ab vmbilico vsq ad pedes pducit. Hec aūt vestis habet in extremo sui purpurā limā·id est flexuosam·inde ⁊ nomen accepit. Nā limū obliquū dicimus. Licinū vocatū·q textura ei⁹ ligata sit in totū·qsi diceret liginū c p g littera cōmutata. Armelausa vulgo vocata q ante ⁊ retro diuisa atq apta est· in armos tm clausa·qsi armiclausa c lrā ablata. Camisias vocam⁹·q in his dormimus in camis id est i stratis nostris. Femoralia appellata·eo q femora tegant. Ipsa ⁊ brache q sint breues. ⁊ verecūda corpis his velent. Tubrucos vocatos dicūt·q tibias brachasq tegant. Tubraci q a brachis ad tibias vsq pueniant.

De vestibus quarūdam gentiū Cap.xxiii.

Quibusdā āt nationib⁹ sua cuiq ppria vestis ē·ut parthis sarabare·gallis linne· germanis rhenones·hispanis stringes· sardis mastruce. Sarabare sunt fluxa ac sinuosa vestimēta. De quib⁹ legit in daniele: Et sarabare eor nō sūt imutate. Et Publi⁹: Ut qd g in ventre tuo parthi sarabara suspēderūt. Apud quosdam aūt sarabara quedā capitū tegmina nūcupant·qualia videm⁹ in capite magor picta. Linne saga quadra ⁊ mollia sūt. De qb⁹ plaut⁹. Linna coopta ē textrina gallia. Rhenones sūt velamina humerorū ⁊ pectoris. vsq vmbilicū·atq intortis villis adeo hispida·ut imbres respuant·qs vulgo reptos vocāt·eo q longitudo villor quasi reptat. De quib⁹ Salustius: Germani intectum rhenonib⁹ corp⁹ tegūt. Dicti āt rhenones a rheno germanie flumine·vbi his frequent vtunt. Mastruca vestis germanica ex pelliculis ferar. De q

Cicero p scauro. Que purpura regalis nō cōmo/
uit cū sardoꝝ mastruca mutauit. Mastruca aūt
dicta q̄si monstruosa·eo ꝙ qui ea induunť quasi
in ferarū habitū transformanť. Dinoscunť ⁊ gen
tes ita habitu·sicͭ ⁊ lingua discordes. Persę bra/
chia ⁊ crura liniamētis·caput tiara tegunt·emi/
nēt apicib⁹ fastigiatis alani·horrēt ⁊ malis tecti
cū latrantib⁹ linguis scoti·sagati sunt alamani.
linteati indi·gēmati psę·sericati seres·pharetra/
ti armeni. Nonullę etiā gētes nō solū in vestib⁹
ꝫ ⁊ i corpe aliq̄ sibi ꝓpria q̄si insignia vendicāt·ut
videm⁹ cirros germanorum·granos ⁊ cinnabar
gotthoꝝ·stigmata britonū. Circūcidūt ꝙ̄ iudei
pręputia·ptundūt arabes aures·flauēt capitibus
intectis getę·nitēt albani albētib⁹ crinib⁹. mau/
ros habet tetra nox corpoꝝ·gallos cādida cutis.
sine equis inertes extant alani. nec abest gens pi
ctoꝝ·nomē a corpore·qd̄ minutꝫ opifex acus pun/
ctis ⁊ expssos natiui graminis sucos includit·ut
has ad sui specimen cicatrices ferat·pictis artu/
bus maculosa nobilitas. Habet ⁊ sexus institutā
specie habit⁹·ut in viris tonsi capilli· i mulierib⁹
redūdātia criniū·qd̄ maxime virginib⁹ insigne ē·
quarū ⁊ ornat⁹ ipse ꝓprie sic ē·ut cōcumulat⁹ i ver/
ticē ipsam capitis sui arcē ambitu criniū cōtegat

De pallijs viroꝝ XXIIII.

PAlliū ē in q̄ ministrantiū scapulę conte/
gunť·ut dū ministrant expediti discur/
rāt. Plaut⁹: Si qd̄ factur⁹ es appende in
humeris palliū. ⁊ pergat quātū valet tuoꝝ pedū
pnicitas. Dictū aūt palliū a pellib⁹·q: pus supin/
dumēta pellicea veteres induebāť·q̄si pellea·siue
a palla p deriuationē. Chlamys ē quę ex vna pte
induiť neq3 cōsuiť·ꝫ fibula infrenať. Hinc ⁊ gręe/
ce nomē accepit. Toga dicta ꝙ velamēto sui cor/
pus tegat atq3 operiat. Est aūt palliū purū for/
ma rotūda ⁊ fusiore ⁊ q̄si iundāte sinu. ⁊ sub de/
xtro veniēs·supra humeꝝ sinistrū poniť· cui⁹ si/
militudinē in opertmentis simulacroꝝ uel pictu/
rarū aspicim⁹·easq3 statuas togatas vocam⁹. To
ga aūt romani in pace vtebāť·belli aūt tpe palu/
damētis. Mensura togę iustę·si sex vlnas habe/
at. Toga aūt palmata dicebať·quā merebanť hi
qui reportabāt de hostib⁹ palmas. Ipsa vocabať
⁊ toga picta·eo ꝙ victorias cum palmis intextas
haberet. Toga cādida eadēq3 cretata· in q̄ cādi/
dati·id ē magistratuū potētes ambiebāt·addita
creta quo candidior insigniorq3 eēt. Cicero i ora/
tione quā habuit cōtra cōpetitores. i toga cādida
scripsit. Cinct⁹ gabin⁹ ē·cū ita imponiť toga·ut
togę lacinia·quę post sec⁹ rejiciť·attrahiť ad pect⁹
ita ut ex vtroq3 latere ex humeris picturę pēdeāt
ut sacerdotes gentiliū faciebāt·aut cingebāť pr/
tores. Trabea erat togę species ex purpura ⁊ coc/
co q̄ opti romanoꝝ reges initio ꝓcedebāt. Hanc
primū romul⁹ adinuenisse phibeť ad discretionē
regū habitus. Trabea aūt dicta ꝙ i maiori glia
hoīem trāsueheret·h ē vltra. ⁊ i posteꝝ amplio/
ori dignitate honoris beatū faceret. Paludamē/
tū erat insigne palliū impatoꝝ cocco purpuraq3
⁊ auro distinctū. De q̄ Salustius: Togā inquit
paludamento mutauit. Erat enī palliū bellicū.
dictū ut q̄busdā videť ꝙ eo indutus palā faceret
impator bellū futurū. Circūtextū ē qd̄ grece cy/
clas diciť. De q̄ Virgili⁹: Et circūtextū croceo ve/
lamen achanto. Circūtextum aūt dictū·q: ē ro/
tundū palliū. Diplois grecū nomē·ab eo ꝙ sit du
plex amict⁹. Horati⁹: Contra quē duplici panno
patiētia velat. Est aūt vestis militaris· cui⁹ vsus
gallicis primū expeditionib⁹ cepit e prędа hostili.
De q̄ ē vox illa senatui. Togis depositis quirites
ad saga cōuersi fuerūt. Sagū aūt gallicū nomen
est. Dictū aūt sagū quadrū eo ꝙ apud eos primū
q̄drat⁹ uel q̄druplex esset. Penula est palliū cum
fimbrijs lōgis. Lacerna palliū fimbriatū q̄ olim
soli milites vtebanť. vnde ⁊ in distinguenda ca/
strensi vrbanaq3 turba hos togatos·illos lacer/
natos vocabant. Inde aūt lacernę·q̄si amputatꝫ
capitib⁹ fimbriarū·neq3 ita laxis ut sūt penularū
Mantum hispani vocāt ꝙ man⁹ tergat tm̄. Est
enī breue amictū. Pretexta puerile palliū ē. q̄ vsq3
ad. xvj. annos pueri nobiles sub disciplinę cultu
vtebanť. vñ ⁊ pretextati pueri appellati sūt. Dicta
aūt pretexta·q: pretexebať ei latior purpura. Ca/
sula ē vestis cucullata·dicta p diminutionē a casa
ꝙ totū hoīem tegat·q̄si minor casa. Unde ⁊ cu/
culla q̄si minor cella. sic ⁊ greci. Planetas dictas
volūt·q: oris errantib⁹ euaganť. Uñ ⁊ stellę pla/
netę·id ē vagę·eo ꝙ vagę suo errore motuq3 dis/
currunt. Birr⁹ a greco vocabulū trahit. illi enim
birrū bibrū dicūt. Melotes quę etiā pera vocať
pellis est caprina·a collo pendens precincta vsq3
ad lūbos. Est enī habit⁹ ꝓprie necessari⁹ ad opis
exercitiū. Fiebat aūt prius ut quidā estimant·de
pelliculis melonum. vnde ⁊ melotes vocatę sunt.
Fimbrię vocatę ora vestimētoꝝ. h ē fines·ex grę/
co vocabulū trahūt. Greci enī t'minū ὅρον vocāt

De pallijs feminaꝝ Cap. XXV.

REgillū ē preclaurū reginaꝝ amiculū·vn/
de ⁊ appellatū. Peplū matronale palliū·
ex purpura signatum ·cui⁹ fimbrię aureis
staminis sūmitate resplendent. Palla ē quadrum
pallium muliebris vestis deductum vsq3 ad ve/
stigia·affixis in ordinē gemmis. Et palla dicta
ἀπὸ τοῦ πάλλειν. id est a mobilitate quę est
circa finē huiusmodi indumenti·siue ꝙ rugis vi/
brātib⁹ sinuata crispeť. Stola matronale operi/
mentū·ꝙ coopto capite ⁊ scapula a dextro latere
in leuū humeꝝ mittiť. Stola aūt grece vocata ꝙ
supmittať. Eadē ⁊ ricinīū latino noīe appellatū.
eo ꝙ dimidia ei⁹ pars retro ejicitur·qd̄ vulgo ma
uorte dicūt. Uocatam autē dicūt mauortē quasi
martē. Signū enim maritalis dignitatis ⁊ pote/
statis in eo ē. Caput enī mulieris vir ē·inde ⁊ su/
per caput mulieris est. Amiculum est meretricū
pallium lineū. Hoc apud veteres matronę i ad/
ulterio deprehensę induebantur·ut in tali ami/
culo poti⁹ ꝙ in stola polluerēt pudicitiā. Erat enī

hoc apud veteres signū meretricię vestis·nunc in hispania honestatis. Theristrū pallium muliebre dictū·q in theri·id ē in ęstu τ caumate corpa mulierū ptegat·quo vsq hodie arabię τ mesopotamię mulieres velant·quib' in ęstu tutissimo tegūt vmbraculo. de quo in Ysaia legit: Anaboladiū amictoriū lineū feminarū quo humeri operiunt. qd̄ greci τ latini syndonē vocant.

De stratu τ reliquis vestibus quę in vsu habent Cap.xxvi.

Stragulū vestis ē discolor·qd̄ manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictū aūt q in stratu τ in amictu aptū sit. De quo Salomon: Stragulatā vestē fecit sibi. Ludices a ludis·id est theatris vocatas quidam ęxistimāt. Cū eni egrediebant de ludi prostibulo iuuenes horū velamento tegebant caput τ faciē· quia solebant erubescere qui lupanar introissent. Fulcra sunt ornamenta lectorum dicta q in his fulcimur·id est sustinemur·uel q thoros fulciāt· siue caput. quę reclinatoria vulgus appellat. Ceruicalia autem eo q ponant sub ceruice uel cubito. Puluillus dictus a puluinari qui ē diuitū lectus. Culcitrę vocatę q calcent·id ē farciant pluma siue tomento quo molliores calidioresq sint. Tapeta dicta q pedib' primū sternerent·q̄si tapedia. Tapeta aūt aut simpla sūt·aut āphitapa Simpla tapeta ex vna parte villosa·quasi simpla. Amphitapa·ex vtraq parte villosa tapeta. Lucilius. Atq amphitapa villis ingentibus molles. Mantelia nunc pro operiendis mensis sūt·quę ut nomē ipsū indicat olim tergendis manibus pręhebantur· siue mandelia a mandendo. Mappę cōuiuij τ epularū appositarum sūt quasi manupę· atq ob id nominatę·cuius diminutiuū mappella ē. Toralia·longę ppetuęq mappę a toro dictę. Sabanū grecū nomē est. Facitergium τ manutergiū a tergendo faciē uel manus vocata. Uela dicta·q obiectu suo interiora domorū velent. Aulea·vela picta τ grandia·quę ideo aulea dicta sūt·q primū i aula attali regis asię·cui successit populus roman' inuēta sūt. Cortinę sūt aulea·id est vela de pellib'·qualia in exodo legunt·a quib' tabernaculū extrinsecus tegebat. Dictę aūt cortinę a corijs·eo q pus ex pellib' fuissent factę. Unde τ i eodē tabernaculo legis iubet cortinas fieri ex pellib' arietū rubris. τ ex pellib' hiacynthinis. Cilicia arabes nuncupant velamenta pilis caprarū contexta·ex quib' sibi tentoria faciūt.

De lanis Cap.xxvii.

Lana a laniendo·id est a vellendo dicta. Hinc τ vell' dictū q prius lanę vellerēt·nō tonderent. Linū ex terra specie niteri oritur deflexūq nomē ei' ex greco. Nā linū greci linarin dicunt·siue q sit molle τ lene. Stuppa uo canabi ē siue lini. Hęc ƀm antiquā orthographiā stuppa dicit·q ex ea rimę nauiū stipentur. Unde τ stipatores dicunt qui in vallib' eam componunt Tomētū appellatū·q aut in filo aut i telis tumeat·nec subtilitatē habeat. Canabum a similitudine cannę vocatū·siue a greca etymologia. Nam illi canabū canabin vocāt. Bissū gen' ē quoddā lini nimiū candidi τ mollissimi· qd̄ greci papatē vocāt. Fibrinū lana ē aīaliū q̄s fibros vocāt· ipsos τ castores existimant·quos dū venatores sequūt· ipsi sibi testiculos adimunt. Aranea vocata eo q aeris infusione in frondib' nutriat. Sericū dictū q: id seres primi miserūt. Uermiculi eni ibi nasci phibent·a quib' hęc circū arbores fila ducuntur. Uermes autē ipsi grece bōbices noiant. Placiū est stuppa τ q̄si crassedo serici. τ ē grecū nomen.

De coloribus vestiū Cap.xxviii.

Tinctura vocata·q: tingitur τ in aliā fucatā speciē nitoris gratia colorat. Coccū greci·nos rubrū uel vermiculū dicimus. Est eni vermiculus ex siluestrib' frondib'. Conchyliū dictū·eo q ex conculis marinis color eius colligitur. Idē τ ostrū vocat. Ostrū qd̄ p colore purpurę tēperat·plurimis q̄dē in locis·ƀ optimū in insula cypro gignit·siue i his quas ppie solis cursus illuminat. Cōchylia āt sūt maris·quę circūcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittūt. His collectis color purpure' temperat. Et ostrū exinde appellatū dicūt·q ex teste humore elicitur. Purpura apud latinos a puritate lucis vocatur. Apud grecos aūt purphyra dicit cū aspiratiōe. apud nos purpura sine aspiratione. Ferrugo est color purpurę subnigrę quę fit i hispania·ut ferrugine claro hibera. Dicta āt ferrugo q ois purpura pma tinctura eiusmodi coloris existat. Glaucus color ē ferrugine' subniger. Elbidū ab elbo colore vocatū. Elbū est eni medi' color inter nigp τ album·ab albo deriuatum. Luteus color rubicūdus qd̄ ē croceus. Nā croc' lutei coloris est. ut croceo mutata vellera luto. Menum q fit colore nigro. Greci eni melan nigrū dicunt. Masticinū q colorē masticis habeat. Blatteū Blauū. Mestitiū. Ostitiū·q: ex vsto ē. Fit enim ex depēdēti fuligine tectop egesta assiduis ignibus. Unde τ color eiusdem tincturę flammeus est.

De instrumentis vestiū Cap.xxix.

Tela p longitudine staminū dicta·cuius deriuatiuū est telaria. Insubuli dicti·q: infra τ supra sūt·ul q: insubulāt. Radij dicti·q: radendo fiūt. Pectines q pexa fila reddāt τ imprimāt. Colū q sit i lōgitudine τ rotunditate quasi colūna. Fusum q p eū fundat qd̄ netum est. Alibrum q in eo librantur fila·id est soluantur. Calathū·leue gestamen ex ligno uel canna aut ex iunco factum·in qua uel pensa ponutur uel legūt flores. Cala eni grece lignū ē·a q̄ deriuatū ē calathū. Nā latine quassillū dicit. Cicero in philippicis. Aut uo inter quassilla pendat aurū. Pensum mulierū a pendendo dictum. Uñ pensa τ impensa. Netum fila dicta·uel q: ex pilis animaliū sūt·uel q: lanificiū filis tenuib' constat·in

modū piloꝝ·id ē q̄ſi filoꝝ. Mataxa q̄ſi metaxa a circuitu ſcilicꝫ filoꝝ. Nam meta circuit⁹ dicit·uel ꝙ traſſerat. Gubellū·corrupte a globo dictū per diminutionē·quaſi globellū. Panuliç uel panucle ꝙ ex eis panni texant. Ipſç eni diſcurrūt ꝑ telam. Stamen dictū q: rectū ſtat. Trama ꝙ via recta tranſmittat ꝑ telam. Eſt eni filū inter ſtamen currens. Licia ſunt quib⁹ ſtamina ligant·q̄ſi ligia. Ordire eſt texere.

De ornamentis Cap. xxx.

Hactenꝰ de veſte·dehinc ad ceterū cultum veniamus. Ornamēta dicta eo ꝙ eorum cultu ora vultuſqꝫ decorēt. Primū ornamentū corona inſigne victoriç·ſiue regij honoris ſignum. Que ideo in capite regū ponit·ad ſignificandos circūfuſos in orbe ꝑpꝉos·quib⁹ accinct⁹ quaſi caput ſuū coronat. Hec a lucilio corolla·ab homero ſtephane dicta ē. Huius ꝑncipiū a libero quodā gentiles exiſtimāt·ꝙ is in potādo mota vino capita vincire faſciolis inſtituerit·idcirco olim linei ac lanei generis coronas fuiſſe·ſic erat i ſacerdotib⁹ gētiliū. Nomē coronç hac ex cauſa vocatū eo ꝙ i initio circū aras curreret·atqꝫ ad imaginē circuit⁹ uel chori·ꝛ formatā ꝛ noīatā coronam. Imꝑatores romani ꝛ reges quidā gētiū aureis coronis vtunt. Perſç tiaras gerūt·ſꝫ reges rectas·ſatrapç incuruas. Reperta autem tiara a ſemiramide aſſyrioꝝ regina. Qđ gen⁹ ornamēti exinde vſqꝫ hodie gens ipſa retinet. Athenienſes enim cycladas aureas gerebāt·partim in vertice·nonnulli in fronte. Non eni eadem ſūt inſignia oīuꝫ regnoꝝ. Gentiliū vates infula apice pilleo ſiue gallerio vtebant. Infula ē faſciola ſacerdotalis capitis alba in modū diadematis a qua vittç ab vtraqꝫ parte dependent·quç infulam vinciūt·vnde ꝛ vittç dictç ſūt ꝙ vinciant. Infula autem plerūqꝫ lata erat·plerūqꝫ tortilis ex albo ꝛ cocco. Apex ē pilleū ſubtile·quo ſacerdotes gētiles vtebantur·appellat⁹ ab apiendo·id ē alligando. Nā virgula quç i pilleo erat cōnectebat filo·qđ fiebat ex lana hoſtiç. Galeriū pilleū ex pelle cçſç hoſtiç factū. Pilleū aūt dictū a pelle hoſtiç vnde fiebat. Cydarim ꝛ ipſum ſacerdotum erat·qđ a pleriſqꝫ mitra vocatur. Ornamēta capitis feminaꝝ·diadema·nimbū·capitulū·ꝛ mitra. Diadema ē ornamentū capitis matronaꝝ ex auro ꝛ gemmis contextū·qđ i ſe circūactis extremitatib⁹ retro aſtringitur·ꝛ exinde dictū grçce ꝙ ꝑꝛligeť. Nimbus eſt faſciola trāſuerſa ex auro aſſuta in linteo qđ ē in fronte feminaꝝ. Plaut⁹: Quo magis eā aſpitio·tam magis nimbata ē. Nā ꝛ lumen qđ circa angeloꝝ capita pingit nimb⁹ vocatur·licꝫ ꝛ nimbus ſit denſitas nubis. Capitulū ē qđ vulgo capitulare dicunt. Idem ꝛ cappa·uel ꝙ duos apices ut cappa littera habeat·uel q: capitis ornamentū ē. Mitra ē pilleū phrygiū caput ꝑtegens·quale ē ornamentū capitis deuotarū. Sed pilleū viroꝝ eſt·mitrç aūt feminarū. Redimicula aūt ſūt quibus mitrç alligant. Pilleū āt ut ꝑdixim⁹ a pelle erat. Nā mitra ex lana ē. Rigula ē mitra virginalis capitis. Vittç āt ſūt quç crinib⁹ innectūtur quib⁹ fluentes religāt capilli. ꝛ vittç dictç ꝙ vinciāt. Tenia aūt ē vittarū extremitas dependens diuerſoꝝ coloꝝ. Itē vitta eſt qua corona vincit·tenia ꝟo extrema pars vittç qua depēdēt coronç. Reticulū ē qđ colligit comas·dictū ab eo ꝙ retinet crines ne effundāť. Diſcriminalia capitis mulierum ſūt·vocata ex eo ꝙ caput auro diſcernant. Nā diſcriminare diuidere dicit. Anciç ſūt cincinni dependentes ꝑpe auriculas·grçco vocabulo ab auribus dictç. Acus ſūt quibus in feminis ornandoꝝ crinium compago retineť·ne laxius fluant ꝛ ſparſi diſſipent capilli. Inaures ab aurium foraminib⁹ nuncupatç·quibus ꝑcioſa grana lapidū dependent. Harū vſus i grçcia puellç vtraqꝫ aure·pueri tm̄ dextra gerebant. Torques ſūt circuli aurei a collo ad pectus vſqꝫ depēdētes. Torques aūt ꝛ bullç a viris gerunt·a feminis ꝟo monilia ꝛ catella. Dictç autem torques ꝙ ſint tortç. ꝛ bullç ꝙ ſint ſimiles rotunditate bullis·quç in aq̄ vento inflantur. Monile·ornamentū ex gēmis ē qđ ſolet ex feminaꝝ pendere collo·dictū a munere. Hoc etiā ꝛ ſerpētū dicit·qđ cōſtat ex amphorolis quibuſdā aureis gēmiſqꝫ varijs in modum facturç ſerpētis. Nonnulli hoc ꝛ ſegmēta. ꝛ longos habitus·licꝫ ꝛ ſegmentatas veſtes dicamus·ut·ipſa ſegmētatis dormiſſet paruula cunis. Plerūqꝫ autē ꝛ ꝑ monile oīa ornamenta matronarū ſignificant quicq̄d illis munere datur. Murena vulgo vocatur·qđ ſcilicꝫ auri metallo in virgulis lenteſcēte·quędā ordinis flexuoſi cathena cōtexit·i ſilitudinē murenç ſerpētis·quç ad collū ornandum aptat. Hęc interdū auri atqꝫ argenti texitur virgulis. Unde ꝛ in cāticis dicit cāticoꝝ. Murenulas aureas faciem⁹ tibi vermiculatas argento. Catellç ſūt catenulç colli inuicē ſe cōꝑhēdentes in modū catenç·vnde ꝛ appellatç. Dextras cōmunes ſunt viroꝝ ac feminarū·q: vtriuſqꝫ ſexus dextrç ſunt·ampla ꝛ ante manicam portāť. ꝛ pn̄t ibi iungi clauo vno. Armillç aūt ꝑpriç viroꝝ ſūt·collatç victoriç cauſa militib⁹ ob armoꝝ virtutē. Unde ꝛ quondā vulgo viriliç dicebant. Ab intellectu aūt circuli armillç nomē diſcrepat·q: ipſa q̄ vbi ponitur ambiendo couſtringit·ſꝫ armilla latius extēdit·circulus rotūd⁹ fit. Fibulç ſūt qb⁹ pect⁹ feminaꝝ ornat·uel palliū teneť a viris i humeris·ſeu cingulū i lūbis. Lunulç ſunt ornamēta mulierū in lunç ſilitudinē bullulç aureç depēdentes. Specula dicuntur in qb⁹ feminç vultus ſuos intuent. Dictū aūt ſpeculum·uel ꝙ ex ſplendore reddať·uel ꝙ ibi feminç intuētes conſiderēt ſpeciē ſui vultus. ꝛ quicq̄d ornamēti deeſſe viderint adijciāt. Periſcelides ſūt ornamēta crurū mulieꝝ ſiue armillç pedū: quibus greſſus earū ornantur. Olfactoriola vaſcula ſūt muliebria in quib⁹ odoramenta geſtantur.

De anulis Cap.xxxi.

PRimus prometheus fertur circulū ferreū incluso lapide digito circū dedisse. Qua cōsuetudine hoīes vsi anulos habere cęperūt. Anuli aūt p diminutionē dicti a circulis ⁊ anis qui sūt circū brachia ⁊ circū crura. Vñ ⁊ signa eoꝝ p diminutionē sigilla. Nam signa maiora sūt, sigilla vo q̄si minora signa. Anulos homines primū gestare cęperūt quarto a pollice digito, ꝙ eo vena quędam ad cor vsq3 ptingat, quā notandā ornandāq3 aliquo insigni veteres putauerūt. Apud romanos anuli de publico dabant̄, ⁊ non sine discrimine. Nam dignitate pręcipuis viris gēmati dabant̄, ceteris solidi. Anulum aureū neq3 seruus neq3 libertinus gestabat i publico, ꝫ anulo aureo liberi vtebant̄, libertini argenteo, serui ferreo. Apud veteres vltra vnum anulū vti infame habitum viro. Graccus in meuium. Considerate quirites sinistrā ei⁹, en cuius auctoritatē sequimini qui ꝓpter mulieꝝ cupiditatem ut mulier est ornatus. Crassus q̄ apud parthos perijt in senectute duos habuit anulos, causam preferēs quo pecunia ei īmensa creuisset. Multi etiā romanoꝝ p grauitate anulū gestare in digito abstinuerūt. Feminę nō vsę sūt anulis, nisi q̄s virgini spōsus miserat, neq3 ampli⁹ ꝙ binos anulos aureos in digitis habere solebāt. At nūc pręe auro nullū feminis leue ē atq3 imune mēbrū. Inter genera anuloꝝ sunt, vngulus, samotraci⁹, tyni⁹. Vngul⁹ ē gemmat⁹, vocatusq3 hoc noīe, q3 sicut vngula carni, ita gēma anuli auro accingit̄. Samotracius aure⁹ ē quidē, ꝫ capitulo ferreo, a loco ita vocat⁹. Tynius pur⁹ ē primū in bithynia fabricatus, quā olim tynā vocabāt. Flacc⁹. Lugente mea vita nec smaragdus berillusq3 mihi flaccę nec nitentes per cādidā margaritā quero, nec q̄s tynica lima poliuit anellos nec iaspios lapillos.

De cingulis Cap.xxxii.

CInctus ē lata zona, ⁊ min⁹ lata semicinctiū, ⁊ vtrisq3 minima cingulū. Nam a cincto p diminutionē cingulū nominat̄. Cincto aūt iuuenes in exercitatione cāpestri verecūda velabant, vnde ⁊ cāpestris dicebat̄. Balteus cingulū militare ē dict⁹, ꝓpter ꝙ ex eo signa dependent, ad demonstrandā legionis militaris sūmā, id est sex milium sexcentoꝝ, ex quo numero ⁊ ipsi cōsistūt. Vnde ⁊ balteus dicit̄ non tm̄ quo cingit̄, ꝫ etiā a quo arma dependent. Zona grecū ē, quā illi zonariū, nos cingulū nūcupam⁹. Strophiū est cingulū aureū cum gemmis. De quo ait cinna. Strophio lactantes cincta papillas. Et prudentius. Nomē hoc gemmę strophio illigata ē. Limus ē cinct⁹ quē publice habēt serui. Et dictus limus, q3 transuersas habet purpuras, id est limas. Caltulū cinguli genus a coacto loro dictū. Fibula grecū est, quā illi fiblin dicunt ꝙ ligat. Subfibulū subligaculum. Redimiculū ē qd̄ succinctoriū siue bracile nūcupamus, qd̄ descēdēs p ceruicē ⁊ a laterib⁹ colli diuisū, vtrarūq3 alarum sinū ambit atq3 hincinde succingit ut cōstringēs latitudinē vestiat corp⁹, atq3 coniūgēdo cōponat. Hoc vulgo bracile q̄si brachiale vocāt, q̄uis nūc non brachioꝝ ꝫ renū sit cingulū. Succinctorium aūt vocatū ꝙ ut dictū ē sub brachijs ductū, alarū sinū ambit, atq3 hincinde succingit. Fascia ē qua tegit̄ pectus, ⁊ papillę cōprimunt̄, atq3 crispante cingulo angusti⁹ pectus artat̄. Et dicta fascia ꝙ i modū fasciculi corp⁹ alliget. Hinc ⁊ fascię q̄b⁹ vulnera colligāt̄. Vitta dicta ꝙ ea pectus vincit̄ instar vitis ligantis. Limbus quē nos ornaturā dicim⁹, fasciola est quę ambit extremitatē vestiū aut ex filis aut ex auro cōtexta, assutaq3 extrinsecus ī extrema parte vestimēti ul' chlamydis. De q̄ Virgili⁹ dicit: Sidonia picto chlamyde circūdata limbo.

De calciamentis Cap.xxxiii.

SUtores nūcupati sūt, ꝙ insertis filo porcoꝝ setis suāt, id est cōsuāt, quasi setores. Caligari⁹ vo non a callo pedū, ꝫ a calo id ē ligno vocat⁹, sine q̄ cōsui calciamēta non pñt, qd̄ greci calopodion dicunt. Fiebāt autē prius ex ex salice tm̄. Hinc ⁊ calciamēta dicta qd̄ i calo, id est in ligno fiāt, uel ꝙ calcent̄. Crepitas greci añ reptas vsi sūt. Est aūt gen⁹ singulari forma, ⁊ idē vtriq3 aptū pedi, uel dextro ul' sinistro. Crepitas āt dictas ꝙ cū sono stringāt̄, siue a pedū crepitu in ambulādo. Calceis reges vtebantur, ⁊ cęsares forma eoꝝ. Patricios calceos romul⁹ reppit quatuor corrigiarum, assutaq3 luna. His soli patricij vtebant̄. Luna aūt i eis nō sideris formā, ꝫ notā cētenarij numeri significabat, ꝙ initio patricij senatores centū fuerint. Ocreę tibialia calciamēta sūt dicta ꝙ crura tegāt. Coturni sūt q̄b⁹ calciabāt̄ tragędi, q̄ i theatro dicturi erāt ⁊ alta intonātiq3 voce carmina cantaturi. Est eni calciamētū i modum crepidaꝝ q̄ heroes vtebant̄, ꝫ tale ē ut ī dextro ⁊ leuo coueniat pede. Baxea calciamentum comędoꝝ erat, sic tragędoꝝ coturni. Quos q̄dā etiā calones appellāt, eo ꝙ ex salice fierent. Nam greci ut diximꝰ lignū calo vocabāt. Talares calcei socci sūt, q̄ inde noiati videt̄, ꝙ ea figura sint ut cōtingāt talū, sicut subtalares ꝙ sub talo sunt, q̄si subcalares. Obstrigilli sūt q̄ p plātas consuti sūt, ⁊ ex supiore pte corrigia trahit̄ ut cōstringāt̄, vñ ⁊ noiant̄. Osas puto ab oso primum factas, ⁊ q̄uis nūc ex alio genere, tm̄ nomē pristinū retinēt. Mullei similes sūt coturnoꝝ solo alto, superiore aūt parte cū osseis uel ęneis malleolis, ad q̄s lora deligabāt̄. Dicti autē sūt a colore rubro, qualis ē mulli piscis. Soleę sūt quib⁹ tm̄ pedū plante tegunt̄, dictę a solo pedū. Item soleę materiales, ex materia corio interta. Socci, cuius diminutiuū soccelli appellati inde ꝙ soccū habeant, in q̄ pars plantę inijciat̄. Caligulę, caligę uel a callo pedū dictę, uel q3 ligēt̄. Nā socci nō ligāt̄, ꝫ tm̄ intromittūt̄. Cernui socci sūt sine solo lingulati: quos nos foliatos vocam⁹. Clauati, q̄si callinati eo ꝙ

minus claui s·id ē acutis sola calcis vinciat. Peroness 7 culponię·rustica calciamēta sunt. Bareę calciamēta mulierū sūt. Corrigię a corijs vocant vel a colligatione·quasi colligię.

Incipit liber vicesimus.
De mensis Cap. I.

PRimus dedalus mēsas 7 sellas fecit. Coquinę apparatū apitius qdā primꝰ composuit· qui in eo absūptis bonis morte voluntaria perijt 7 merito·qa is qui gulę atq3 edacitati seruit.7 aiam 7 corpus interficit. Ab esu 7 comesu mēsę factū dicit vocabulū. Nullū eni aliū habet vsum. Thorꝰ dicit a toris herbis quę accūbētiū humeris supponūt. Stiphadiū a stipitibꝰ dictū·qsi stipiadiū.sic eni prius ceptū ē. Accubitū a cibo vocatū·qsi accibitū epularū. Cōuiuiū apud grecos a cōporatiōe συμπόσιον.apud nos vero a conuictu rectius appellatur·uel quia vitę collocutionē habet. Itē conuiuiū dicit a multitudine cōuescētiū. Nā priuata mēsa victus ē·cōuiuiū nō ē. Cōuiuij triplex est modꝰ·discūbendi edēdi 7 bibendi. Discūbendi ut·thoris iussi discūbere pictis. Edendi 7 bibēdi ut·postq̄ pma quies epulis mēsęq3 remotę. Crateras magnos statuūt 7 vina coronant.

De escis Cap. II.

QUibus dictꝰ q: capit ore sicuti esca·q: eam os capit. Victꝰ pprie vocat· q: vitā retinet.vnde 7 ad cibū vocare iuitare dicit. Alimonia dicit eo q ciꝰ sūptu corpꝰ alat. Hāc iuuenes accipiūt ad incrementū·senes ad pseuerantiā. Neq3 eni subsistere poterit caro nisi cōfortet alimentis. Alimentū eni ē quo alimur·alimoniū alendi cura. Affluentia nūcupata qsi rei nimium exuberantis effusio vltra q̄ satis ē·modusq3 non est. Opulētia ab ope dicta ē·quā si discutias inuenies eā tenere modū. Nam quō opitulat quod nimiū ē·cū incōmodiꝰ fit sępe q̄ parū. Epulę ab opulentia rerū dictę. Epulę aūt simplices in duo necessaria diuidūt·panē 7 vinū.7 in duo supflua quę terra 7 mari vescendi causa exquirūt. Dapes aūt regū sūt·epulę priuatorū. Delitię nūcupatę·q his delectet hoīes easq3 suauiter appetant. Pulmentū vocat a pultę.siue eni sola pultis·siue quid aliud ciꝰ pmixtiōe sumat·pulmētū pprię dicit. Satietas autē 7 saturitas sibi differūt. Nā satietas ex vno cibo dici pōt·p eo q satis sit. Saturitas aūt a saturo nomē accepit·qō ē vario alimentorū apparatu cōpositū. Crapula ē imoderata voracitas·qsi cruda epula·cuiꝰ cruditate grauat cor.7 stomachus indigestꝰ efficit. Immoderata eni voracitas vitiū ē·ꝗ tantū id salutis ē·quātū sustentationi naturęq3 sufficiat. Iauticulū ē primꝰ cibꝰ quo ieiuniū soluit vnde 7 nūcupatū. Nigidiꝰ 7 Nosipsi ieiunia ianticulis leuibꝰ soluimꝰ. Prandiū ab apparatu edendi dictū. Proprie aūt veteres prandiū vocabant omniū militū cibū an pugnā.vnde ē illud ducis alloquiū. Prādeamꝰ tāq̄ ad inferos cęnaturi. Merēda est cibꝰ q declināte die sumit·qsi post meridiē edenda 7 primo cenę. Vn̄ 7 antecęnia a qbusdā vocant. Itē merendare.qsi meridie edere. Annona tractū ē a tpe q romani veteres ad cibos aduocabant·sic martialis Imperat excelsos frāgere nona thoros·qō 7 usq3 hodie psę faciūt. Cenā vocari a cōmuniōe vescētiū. Cenon qppe greci cōmune dicūt. Unde 7 coicantes q coiter id ē parit cōueniant. Apud veteres eni solitū erat in ppatulo vesci 7 coiter epulari ne singularitas luxuriā gigneret. Est aūt cena vespertinꝰ cibꝰ·quā vesptinā antiqui dicebāt. In usu eni nō erant prandia. Panis dictꝰ q cū oi cibo apponat·uel q oē aial cū appetat. Pan eni grece omne dicit. Cibariꝰ ē q ad cibū seruis dat· nec delicatꝰ. Fermentatiꝰ fermentis cōfectus. Azimꝰ non fermentatꝰ. Nā azimꝰ ē sine fermēto sincerꝰ Acrizimꝰ·leuit fermentatꝰ·qsi acroazimꝰ. Siliginꝰ panis a frumenti genere nuncupat. Siligo eni genꝰ est tritici. Rubidꝰ recoctꝰ 7 rubefactus. Subcineritius cinere coctꝰ 7 reuersatꝰ. Ipse est 7 focatiꝰ. Clibanitius i testa coctꝰ. Sfungia·panis aq̄ diutissime laxatꝰ·similā modicā accipit.7 fermentū modicū 7 habet humectatiōes plus q̄ ois panis. vnde 7 sfungię nomen accepit. Placentę sūt quę fiūt de farre·qs alij liba dicūt eo q libeāt 7 placeāt. Lagenū est latꝰ 7 tenuis panis q primū in aq̄·postea i oleo frigit. Dalcia sūt genera pistorij opis a sapore dicta. Melle eni asperso sumūt. Crustula diminutiuū est a crusta·panis oleo conspersus·in medio cōcauꝰ 7 tortꝰ. Hęc 7 torta panis. Crusta autē ē supficies panis. Ipsa ē 7 fragmēta·q: diuidūt ut fracta. Simila subtilissima est farina. Amolū flos farinę tenuissimꝰ pre leuitate de mola egestū· vnde 7 appellatū qsi a mola. Farina 7 furfures a farre dictę·cuiꝰ sūt purgamēta. Pollen genꝰ est farinę cādidissime. Fermentū a feruore nūcupatū·q plus vna hora non potest cōtineri. Crescendo eni excedit. Carnes dictę·qa carę sūt·siue a creando.vnde 7 a grecis creas vocant. Crudū q sit cruentū.est eni cū sanguine coctū. Sed 7 multi tpis aliquid coctū vocat. Assū q ardeat·qsi arsū. Elixū eo q i aq̄ sola decoquit. Lixa eni aq̄ dicit·ab eo q sit soluta·vnde 7 solutio libidinis luxꝰ 7 mēbra loco mota luxa dicūt. Frixū a sono dictū·qn̄ ardet i oleo. Salsū qsi sale aspersū deptis e medio syllabis tribꝰ. Rancidū ex vitio nūcupatum q raucos efficiat. Succidia carnes in vsū repositę a succidēdo dictę. Lardus dicit eo q i domo repositꝰ cōseruat. Nā antiqui domos lares dicebāt. Larea lardꝰ ē gallicę dictū. Vn̄ dicit. Afraniꝰ.in rosa. Gallū saginatū·pingui pastum tarea. Arungia·ab vnctione vocata Sebū a sue dictū qsi suebū·qō plus pinguedinis

hoc animal habeat. Offa eſt ꝓprie fruſtũ dentiũ· cuiꝰ diminutiuũ ofella facit. Unde ⁊ offarij coci· q: particulatim id ē offatim excoquũt. Nũc offa eſt latrantiũ· q: ſi in os canis iacitur· ſatiatꝰ illico compeſcit̃ ⁊ ſileſcit. Fruſtũ vocatũ ꝙ capiat̃ a frumine. Eſt enĩ frumē ſũma pars gulę. Pulpa dicta· q: cũ pulte olim cōmixta veſcebatur. Unde ⁊ pulmentũ ⁊ pulmentariũ dicit̃. Pulpa autem eſt caro ſine pinguedine· dicta q: palpitet· reſilit enĩ ſępe. Hãc plerıqȝ viſcũ vocãt· eo ꝙ glutinoſa ſit. Lucanicę dictę ꝙ prius in lucania factę ſũt. Farcimen caro conciſa ⁊ minuta· dictũ ꝙ eo inteſtinũ farciat̃· hoc eſt impleat̃ cũ aliaꝝ reꝝ cōmixtione. Minutal vocatũ ꝙ fiat de piſcibꝰ ⁊ iſicijs oleribuſqȝ minutatim conciſis. Afratũ qđ latine ſpumeũ vocat̃. Afro enim grece ſpuma dicit̃. Martiſia· i mortario ex piſce fiũt· vnde ⁊ noiata. Iſocē piſcē quēdã dicũt· ex quo primũ iſicia facta ſũt· ⁊ q̃uis ex alio genere piſciũ fiant· initiũ tñ piſcis vocabulũ dedit. Galaticę a colore lacteo nõiatę. Græci enĩ gala lac dicũt. Sphęras a rotunditate gręco vocabulo appellatas. quicq̃d enĩ in rotũdũ format̃ ſphęra a gręcis dicit̃. Ius· coquinę magiſtri a iure nũcupauerũt· q: ea ē lex condimẽti eius Hanc gręci ȩemam vocãt. Caſeus vocatur ꝙ careat ſero· q̃ſi careũ. Nã ſerum ei omne deducit̃· ut ponderibꝰ arguat̃. Coloſtrũ lac nouũ· qđ neutri generis ē. Lac a gręco ſermone deriuatũ ē ꝓ candore. Gręci enĩ albũ gleucon dicũt. Lac ꝟo ⁊ ſanguis qđ nutrit ⁊ qđ nutrit̃. Nã lacte nutrimur· viuimꝰ ſanguine. Quactũ quaſi coactũ. ⁊ q̃ſi coagulatũ. Accepta enim ſecum alia ſpecie coagulat̃. Mel gręce appellatiōis ē· qđ ab apibꝰ nomē habere ꝓbat̃. Nam apis gręce melleſe dicit̃. Antea aũt mella de rore erant· inueniebanturqȝ i arundinũ folijs. vnde ⁊ Uirgiliꝰ: Hactenꝰ aerij mellis cęleſtia dona. Siquidē hucuſqȝ in india ⁊ arabia colligatũ repit̃· ramis inhęrēs i ſimilitudine ſalis. Omne aũt mel dulce dicit̃. Sardũ amarũ ē abſinthij cauſa· cuiꝰ copia eiꝰ regiōis apes nutriũt̃. Fauũ vocari· q: comedit̃ magis ꝙ bibit̃. Fagere enĩ gręci comedere appellãt. Aiũt aũt medici ⁊ qui de humanoꝝ corpoꝝ ſcripſere naturis pręcipueqȝ galienꝰ i libris q̃rũ titulꝰ ē
in quo pueroꝝ ⁊ iuuenũ ac ꝑfectę ętatis virorum mulierũqȝ corpora inſito calore feruere ⁊ noxios eſſe his ętatibꝰ cibos q̃ calorē augeant· ſanitatēqȝ cōducere frigida quęqȝ i eſũ ſumere· ſicuti ecōtrario ſenibꝰ q̃ pituita laborant ⁊ frigore· calidos cibos ⁊ vina vetera ꝓdeſſe.

De potu. Cap. III.

Potio a gręca deriuatione vocata. Hanc enĩ illi potos dicũt. Aqua gñalit̃ vocata ꝙ ſupficies eius ęq̃lis ſit. hinc ⁊ ęquora. Hanc quidã recentē vocãt· q: reijcit̃ noua· a fonte uel a flumine. Nam vetꝰ putreſcit· q: nō eſt vtilis vetuſta ut vinũ· ſȝ ſtatim ſublata de fluie fonte uel puteo· fereſcit enĩ vetuſta. Uinũ inde dictũ ꝙ eius potꝰ venas ſanguine cito repleat. Hoc alij qđ nos cura ſoluat· lieũ appellãt. Ueteres vinum venenũ vocabãt. Sed poſtꝙ iuuentũ ē virus lętiferi ſuci· hoc vinũ vocatũ ē· illud venenũ. Unde ⁊ Hieronymꝰ in libro quē de virginitate cōſeruanda ſcripſit· adoleſcētulas dixit ita vinũ debere fugere ut venenũ· ne ꝓ ętatis calore feruẽti bibãt ⁊ pereãt. Inde ē ꝙ apud veteres romanos fęminę non vtebant̃ vino· niſi ſacroꝝ cauſa certis diebꝰ. Merũ dicimꝰ cũ vinũ purũ ſignificamꝰ. Nã merum dicimꝰ quicq̃d purũ atqȝ ſincerũ ē· ſicͭ ⁊ aquã merã· nulli vtriqȝ rei mixtam. Hinc ⁊ merēda qđ antiquitꝰ id t̃pis pueris oparijs quibꝰ panis merus dabat̃· aut ꝙ meridiẽt eodē t̃pe· id eſt ſoli ac ſeparatim· nō ut in prandio aut in cęna ad vnam menſam. Inde credimus etiam illud tēpꝰ qđ poſt mediũ diē eſt· meridiē appellari· ꝙ purũ ſit. Muſtũ eſt vinũ e lacu ſtatim ſublatũ. Dictũ aũt credit̃ muſtum ꝙ in ſe limũ ⁊ terram habeat mixtã. Nã mus terra ē· vnde ⁊ humus. Cuius ⁊ tãta vis feruoris eſt· ut vaſa q̃uis grandia ex eo plena abſqȝ ſpiramine repleta illico diſrumpat. Roſeũ vinũ id eſt cũ rubore. Roſa enĩ rubet. Aminiũ ꝟo q̃ſi ſine minio· id ē ſine rubore· nã albũ ē. Sucinatũ ſucinę gemmę ſimilie eſt· id ē fului coloris. Limpidum vinũ· id eſt ꝑſpicuũ· ab aquę ſpecie dictum quaſi lymphidũ. Lympha enĩ aqua ē. Turbidũ q̃ſi terbidũ· id ē terra cōmixtũ qđ ē fece. Phalernũ vinũ vocatũ a phalerna regiōe campanię vbi optima vina naſcunt̃. Colatũ vas ꝓpriũ nũcupauit· in quo deportat̃. Gaçetũ ꝟo a regiōe vnde defert̃. Gaça enĩ oppidũ eſt paleſtinę. Infertũ vinũ dicitur qđ altario libat̃ atqȝ offert̃. Spurcum qđ offerri non licet· aut cui aqua admixta ē· q̃ſi ſpuriũ· hoc eſt imundũ. Honorariũ vinũ qđ regibus ⁊ potentibꝰ honoris gratia offertur. Cato de innocentia ſua. Cũ eſſem in ꝓuintia legatus ꝙplures ad pretores ⁊ cōſules· vinũ honorariũ dabãt· nunꝙ accepi nec priuatus quidem. Crudũ vinũ eſt inſuaue qđ ſerui potant. Acidũ· uel q: acutũ uel quia aqua mixtũ. Uinũ enĩ aqua mixtũ cito ĩ hunc ſaporē redigitur. Unde ⁊ acidũ q̃ſi aquidũ· quia aqua lauant̃ vuę iu torculari poſt expreſſum vinũ. Eſt vilis potus ſeruis aptus. Conditũ vocatum ꝙ non ſit ſimplex ſȝ cōmixtione pigmentorũ compoſitũ. Lactatũ eſt potio e lacte. Mulſũ ex melle mixtũ. Eſt enĩ potio ex aq̃ ⁊ melle· qđ gręci melli cratũ vocant. Inomellũ muſtum melle admixtũ vehemẽt agitatũ atqȝ cōmotũ. Hydromellum ꝙ fiat ex aqua ⁊ malis matianis. Saccatũ liquor ē aquę feci vini admixtꝰ· ſacco expreſſus Luria. R. Oximellũ appellatum ꝙ aceti ⁊ mellis ꝑmixta cōficit̃ materia. vñ ⁊ dulcedinē retinet ⁊ acorem. Rodomellus dicitur eo ꝙ i ſuco roſę mel admiſceat̃. Mellicratũ vinũ melle mixtũ. Medꝰ quaſi melus· q: ex melle fit· ſicͭ calamitas ꝓ cadamitas. Fecula vua pinguis decocta vſqȝ ad craſſitudinem mellis· ac refrigerata vtilis ſtomocho.

Passum quicqd ex vna passa compssū effluxerit. Dicit̄ aūt passū a patiēdo. nam ꝑcutit̄ vua siccior 7 decoquit̄. 7 inde fit passū. Defrutū dictū ē ꝙ de/frudet̄. 7 q̄si fraudē patiat̄. Carenū eo ꝙ feruēdo parte careat. Tertia enim parte musti amissa. qd̄ remāserit carenū ē. Cui contraria sapa ē. quę fer/uendo ad tertiā redacta descēderit. Sicera ē ois potio quę extra vinū inebriare pōt. Cui9 licȝ no/mē hebreū sit. tn̄ latinū sonat. p eo ꝙ ex suco fru/menti uel pomoꝝ cōficiat̄. aut palmaꝝ fructus in liquorē exprimāt̄. coctisq; frugib9 aqua pinguior q̄si sucus colat̄. 7 ipsa potio sicera nūcupat̄. Cer/uisia a cerere. id est fruge vocata. Est enim potio ex seminibus frumēti vario mō confecta. Celia a calefaciēdo appellata. Est eni potio ex suco tritici p artē confecta. Suscitat̄ eni igne illa vis germi/nis madefactę frugis. ac deinde siccat̄. 7 post i fa/rinā redacta molli suco admiscet̄. Quo fermēta/to sapor austeritatis 7 calor ebrietatis adijcitur. quę fit in his partib9 hispanię. cui9 ferax vini lo/cus nō est. Fex dicta ꝙ sese vasis emergendo affi/gat. Garū ē liquor pisciū salsus. qui olim cōficie/bat̄ ex pisce. quē gręci garon vocabāt. 7 ꝙuis nūc ex infinito genere pisciū fiat. nomē tamē pristinū retinet a quo initiū sūpsit. Liquamen dictū eo ꝙ soluti in salsamento pisciculi eundē humorem li/quāt. Cui9 liquor appellat̄ salsugo uel muria. Pro/prie aūt muria dicitur aqua sale cōmixta effectaq; gustu i modū maris. Sucus dicti ꝙ sacco expri/māt̄ ut tisanę. Tisanę. zema. apozima gręca vo/cabula sunt.

De vasis escarijs Cap. IIII.

Vas dictū a vescendo ꝙ in eo escę appo/nant̄. Cui9 diminutiuū vasculū q̄si ve/sculū. Fictilia dicta ꝙ fiant 7 fingant̄ ex terra. Fingere eni est facere. formare 7 plasmare. vnde 7 figuli dicunt̄. Et vas fictile dicit̄ nō fictū i illud qd̄ mendaciū ē. ȝ qd̄ format̄ ut sit 7 habe/at aliquā formā. vnde 7 aplus ait: Nunqd dicit figmentū ei q̄ se finxit. quare sic me fecisti? Ficti/lia vasa in samo insula prius inuenta tradunt̄. fa/cta ex creta 7 indurata igni. vnde 7 samia vasa. Postea inuentū 7 rubricā addere. 7 ex rubra cre/ta fingere. Antiquiorē aūt fuisse dicūt vsū fictiliū vasoꝝ ꝙ fundēdi ęris aut argenti. Apud veteres enim nec aurea nec argētea. ȝ fictilia vasa habe/bāt̄. sic ad vina dolijs excogitatis. ad aquas am/phoris. hydrijs ad balneas ac reliquis quę i vsi/bus hominū aut rota fiūt. aut manu aptantur. Argilla aūt a terra excocta testę vocabulū susce/pit. q: dū mollis eēt efficit̄ testa. nec coicat cū vo/cabulo pristini generis. q: qd̄ fuit nō est. Areti/na vasa ex aretio municipio italię dicūt̄ vbi fiūt. sunt eni rubra. De qb9 seduli9: Rubra qd̄ appositū testa ministrat olus. Samia vasa quidā putāt ab oppido samo gręcię habere nomē. Alij dicūt cre/tā esse italię. quę nō lōge a roma nascit̄ quę samia appellat̄. Celatā vasa argētea uel aurea sūt signis eminētiorib9 intus extra ve expressa. a cęlo voca/ta. qd̄ ē gen9 ferramenti. qd̄ vulgi cilionē vocāt. Chrysen dicta vasa deaurata. grecū ē. Anagly/pha. ꝙ superius sint sculpta. Greci eni ana sursū. glyphe sculpturā dicūt. id ē sursū sculpta. Discus antea scut9 vocabat̄ a specie scuti. vn̄ 7 scutella p diminutionē. Est eni eiusdē similis. Postea disc9 vocat9 ē ꝙ det escas. id ē apponat. A quo 7 discū/bentes dicti. siue ἀπὸ τοῦ δικεῖν. id est ꝙ ia/ciant. Missoriū vocatū a mensa p deriuationem q̄si mensoriū. Parapsis quadrangulū 7 quadrila/terū vas. id ē parib9 absidis. Patena ꝙ dispansis patentibusq; sit oris. Lancis. Gauata q̄si cauata g. p c. littera posita. Hinc 7 concha. sed illa caua/uata. ista concaua. sic 7 greci hęc nūcupāt. Apo/phereta a grecis. a ferēdo poma uel aliqd noiata est eni plana. Salinū vas aptū salib9. Idē 7 sul/cica q̄si salcica. Acetabulū. q̄si acetaferū. ꝙ acetū ferat. Cochlear ab vsu pri9 cochleaꝝ dictū. Hinc ē illud veteꝝ disticon. Sū cochleis habilis 7 nec min9 vtilis ouis. Nūqd scis poti9 cur cochleare vocor. Trissiles grece latine tripedes. Qui aūt quattuor pedib9 insistūt abusiue dicūtur. In va/sculis aūt tria quęrūt̄ quę placeāt. man9 artificis. pondus argenti. splendor metalli.

De vasis potatorijs Cap. v.

Poculū a potādo noiatū. Est eni oē vas in quo bibendi ē ꝯsuetudo. Phialę dictę ꝙ ex vitro fiant. Vitrū eni grece hyalin dicit̄. Paterę phialę sūt dictę. uel ꝙ i ipsis potare solem9. uel ꝙ patētes sūt. dispansisq; labris. Cra/tera calix ē duas habēs ansas. 7 ē grecū nomen. Declinat̄ aūt apud eos hic crater. Nā latine hęc cratera dicit̄. vn̄ Persi9: Si tibi crateras argen/ti. Virgilius: Crateras magnos statuūt 7 vina coronāt. Fiebant aūt primū a connexionib9 vir/gularū. Unde 7 dictę cratere. apo tu cratin. id ē ꝙ iuicē se teneāt. Cyathi q̄ȝ cyphi. cymbia 7 ipsa poculoꝝ sūt genera. Ex quib9 cymbia pocula sūt ex similitudine cymbę nauis. Emistes species po/culi quę ductim. id ē vno spū bibit̄. Bachia pmū a bacho qd̄ est vinū noiata. postea in vsib9 aqua/rijs trāsijt. Calices 7 calati 7 scalę poculoꝝ gene/ra antea ex ligno facta. inde 7 vocata. Greci eni omne lignū cala dicebant. Ampulla quasi ampla bulla. similis est eni rotūditate bullis. quę ex spu/mis aquaꝝ fiūt. atq; ita inflant̄ vento.

De vasis vinarijs 7 aquarijs Cap. vi.

Oenophoꝝ vas ferēs vinū. οἶνος eni vinū est. De q̄ est illud: Uertit̄ enophori fūdus sententia nobis. Flascę a greco vocabulo dictę. Hę p vehēdis ac recondēdis phialis pri/mū factę sunt. inde 7 nuncupatę. Postea in vsum vini transierunt. manente greco vocabulo vnde sumpserunt initium. Lagena 7 situla greca no/mina sunt. inflexa ex parte ut fierent latina. Illi enim laginos. nos lagena. illi sitile. nos situlum dicimus. Cātar9. Hydria gen9 vasis aquatilis p

deriuatione vocata. Ydor eni greci aquã dicũt. Situla quod sitientib' apta sit ad bibẽdũ. Quõ vas greci cadũ vocant. Catinũ vas fictile quod melius neutro genere dicitur quam masculino. sicut et salinum dicitur vas aptũ salib'. Orca ẽ amphorę species. cuius minore vocabulo urceus. diminutiuo vrceol' est. Cyphus in quo manus lauam'. Seriola est ordo directus. uel vas fictile vini. apud syriã primũ excogitatũ. sicut cilicises a cilitia nũcupatę vñ primũ aducerę sũt. Doliũ. R. Cupos et cupas a capiendo. id ẽ accipiẽdo aquas uel vinũ vocatas volũt. vnde et caupones. Utres ab vtero. Mulgariũ vas in quo mulgentur pecora. Idẽ et mulcrũ. ab eo quod in eo mulgeatur lac. Labrũ vocatũ eo quod in eo lauationẽ solitũ ẽ fieri infantũ. cui' diminutiuũ labellũ. Idẽ et alueũ. quod in eo lauationem fieri solitũ sit. Pelues vocatę quod pedes ibi lauentur. Siphon vas appellatũ. quod aq̃s suffiãdo fũdat. Utũtur enim hoc orientales. Nã vbi senserint domũ ardere currunt cũ siphonib' plenis aquis. et extinguunt incendia. sed et cũ eis aras expressis ad superiora aquis emundant.

De vasis olearijs Cap. VII.

Micadium vas olearium. Scortia vas oleariũ dictũ eo quod sit ex corio. Alabastrum vas vnguẽtariũ a lapide sui generis cognominatũ. quẽ alabastriten vocãt. q̃ incorrupta vnguẽta conseruat. Pixides vascula vnguẽtaria ex buxo facta. Nã quod nos buxũ greci pixũ vocãt. Lẽticula modicũ vas ęneũ uel argẽteũ. quadrangulũ i latere aptũ. quod et lecbitũ. Est eni vas olei q̃ reges et sacerdotes vngebantur a liniẽdo dictũ.

De vasis coquinarijs Cap. VIII.

Omnia vasa coquẽdi causa parata coculla dicuntur. Plautus: Ęneis loculis mihi excocta est omnis mia. Olla dicta pro eo quod ebulliat i ea aqua igne subiecto. ut altius vapor emittatur. Unde et bulla dicitur quę i aqua vẽti intus spũ sustẽtatur. Patella q̃si patula. Olla est eni oris patentibus. Cacab' et cucuma a sono feruoris cognominantur. Hęc i grecis et latinis cõmunia noĩa habent. Sed vtrũ latini a grecis. an greci a latinis hec vocabula mutuassent incertũ est. Lebetes enee sũt greco sermone vocatę. sunt eni ollę minores i vsũ coquẽdi paratę. Sartago a strepitu soni vocata qñ in ea ardet oleũ. Tripedes appellatę quod trib' pedibus constẽt. has greci tripodas vocãt. Mola a rotũditate sui vocata. ut mala pomorũ. sic et greci. Cribrũ dictũ quod ibi currat frumentũ. quasi currifrugũ. Rotabulũ dictũ a proruẽdo stercora siue ignẽ. panis coquẽdi gratia.

De vasis repositorijs Cap. IX.

Gazophylatiũ arca ẽ vbi colligũtur i templo ea quę ad indigentiam pauperum mittuntur. Cõpositum ẽ autẽ nomẽ de lingua persa et greca. Gaça eni lingua persarum thesaurus. phylation grece custodia interpretatur. Arca dicta quod arceat visũ atque prohibeat. Hinc et arcuũ. hinc et arcanũ. id est secretũ vnde cęteri arcentur. Cibutũ grecũ nomen est. quod nos arcã dicim'. Loculus ad aliq̃d ponendũ in terra fact' loc' seu ad vestes uel pecuniã custodiẽdã. vñ et p diminutionẽ dicitur Moçicia q̃si modicia. vñ et modicũ ç. pro o. sicut solẽt itali dicere oçie p hodie. Scrinia. R. Sacc' a sago dic' quod eo cõsuto efficiatur q̃si sag'. Marsupiũ sacculus nũmorum. quẽ greci marsippa appellãt. Quedã eni greca noĩa i latinũ paululũ inflectũtur propter romanũ eloquiũ. Sitarcię nautarum sunt. ab eo quod sitę sũt. Inuolucrũ dictũ quod aliquid in se teneat iuolutũ. Fiscus saccul' ẽ public'. vnde et fiscellę et fiscinę dicũtur. hũc habẽt exactores. et in eo mittũt debitũ publicũ quod redditur regib'. Fisc' aũt primę positiõis est. deriuatiuũ fiscina. diminutiuũ fiscella. Canistrũ fissis cannis contextitur. vnde et nuncupatũ. alij grecũ asserũt. Cistella a costis ex canna uel ligno quib' cõtexitur noĩata. Cophin' est vas ex virgultis aptũ mũdare stercora et t'rã portare. de q̃ dicit psalmista pro isr'l. Man' ei' in cophino seruierũt. Dict' aũt cophinus q̃si couus uel cauus. Corbes dicti q' curuatur virgis contexuntur. Sportula diminutiuũ a sporta. Sporta aũt dicta q' exporter aliq̃d. uel q' ex sparto sit. Spart' vo ẽ frutex virgosus sine folijs. ab asperitate vocatus similis carici herbę. et funes de eo conficiuntur.

De vasis luminariũ Cap. X.

Aolẽdo ignẽ et ligna antiqui appellauerũt focũ. Fos eni grece latine ignis ẽ. vnde et iuxta phĩsophos q̃sdã cũcta procreatur. Et reuera sine calore nihil nascitur. adeo ut de septẽtrione dicatur; sterili non quicquam frigore gigni. Uarro aũt focos ait dictos. quod foueãt ignes. Nã ignis ipsa flamma est. quicquid autẽ ignem fouet focus vocatur. seu ara sit. siue quid aliud in quo ignis fouetur. Lucerna a lychno dicta ẽ. vnde et breuis ẽ lux. ut Persius: Dispositę pinguẽ nebulã vomuere lucernę. Si eni a luce diceretur nõ staret vsus. Lychini' aũt q̃si lucin'. Est eni cicẽdela lucernę. Cãdelabrũ a cãdelis dictũ q̃si cãdelaferũ quod cãdelã ferat. Cere' p deriuationẽ a cera nomẽ haber ex q̃ formatur. de q̃ quidã; Hic tibi nocturnos prestabo cereus ignes. Subducta luce altera lux tibi sũ. Candela a candendo dicitur. eo quod candẽdo deleatur. Lacunaria pendẽtia sũt lumina. q̃si lucanaria. id ẽ in aere lucẽtia. Funalia sũt quę intra ceram sũt. dicta a funib' quos añ vsũ papyri cęra circũdatos habuere maiores. vnde et funera dicuntur. Funalia aũt greci scolaces dicũt quod sint scolię. h ẽ intorti. Hos romani funes et funalia nominabant. Funalia candelabra apud veteres extantes stimulos habuerunt abuncos. quib' funiculi cęra uel huiuscemodi alimẽto luminis obliti figebantur. Idem itaque et stimuli peracuti funalia dicebantur. Lampas flãma est i vertice lucẽs. dicta quod lambẽtis motũ oñdere videatur. Fax dicta quod focos faciat. cui' diminutiuũ facula. Laterna dicta quod lucẽ interius habeat clausam. Fit eni ex

vitro recluso int⁹ luie· ut vēti flat⁹ adire non pos/ sit. ⁊ ad pꝛebēdū lumē facile vbiqꝫ circūferat. Lucubꝛū vocatū ꝙ luceat i vmbꝛa. Est eni modicus ignis q̄ solet ex tenui stuppa ceraqꝫ formari. Pyra ē que i modū arce ex lignis cōstrui solet ut ardeat. Pyro eni ignis dicit. ꝗ pyra ē ipsa lignoꝝ cōgeries· cū nōdū ardet. rogus ē cū ardere cepit. bustū ꝟo iā exustū vocat. Pharū ē turris maxima quā greci ac latini in cōmune ex ipsius rei vsu pharū appellauerunt· eo ꝙ flāmarū indicio longe videat a nauigantib⁹ sicut supꝛa diximus qualē ptolemeus iuxta alexandriā cōstruxisse octingētis talentis tradit. Usus ei⁹ ē nocturno nauiū cursui ignes ostendere ad ꝓnunciāda vada portusqꝫ introitus· ne decepti tenebꝛis nauigātes in scopulos incidant. Nā alexandria fallacib⁹ vadis insidiosos accessus habet. Hinc igit in porticibus machinas ad pꝛelucendi ministerium fabricatas pharos dicunt. Nā phos lux ē· oꝛos visio dicit Unde ⁊ lucifer grece phosphoꝛus appellatur.

De lecticis ⁊ sellis Cap. XI.

Lectice a lectis herbis vocate. Stratus a sternēdo dictus· q̄si stoꝛiat⁹. In his solis antiq̄ ad doꝛmiendū accubabant· nōdum laneis stramentis repꝛtis. Stoꝛia ꝙ sit terra strata. Cama ē bꝛeuis ⁊ circa terrā. Greci eni cami bꝛeue dicūt. Cubile ē cubandi locus. Grabatum grecum est. Baionula ē lectus qui in itinere baiulatur· a baiulando id est depoꝛtando. Puluinar lect⁹ diuitū est. inde ⁊ puluillus. Spinge sūt lectice i quib⁹ sūt spingate effigies· quos nos grifos dicim⁹. Punicani lecti parui ⁊ humiles pꝛimum a carthagine aduecti. ⁊ inde noīati. Lectice sine pluteri lecti· de quib⁹ satili⁹ rufus de vita sua pꝛima inquit contra cōsuetudinē impatoꝝ ipse ꝓ lectis lecticis vtebat. Sponda aūt exterioꝛ pars lecti· pluteus interioꝛ. Geniales lecti ꝓpꝛie sūt qui sternūtur puellis nubentibus· dicti a generādis liberis. Cunabula sunt lectuli in quibus infantes iacere consueuerunt· dicta ꝙ partui adhibeant· q̄si cinabula. Nā cine ē grece eniti. Pheretrū dicitur eo ꝙ in eo moꝛtui deferantur. ⁊ ē grecū nomē. Nā pheretron dicit apo tu pheresin· id est a ferēdo. nā latine capul⁹ dicit ꝙ sup capita hoīuꝫ ferat. sic Plaut⁹ ait: Capularis senex. id ē vicin⁹ capulo. Scamna sūt que altioꝛib⁹ lect̄ apponūt· dicta a scādēdo id ē ascēdēdo. Hinc ⁊ scabelli· q̄ lectis paruis uel sellis ob ascēsū apponūt. Scabellū aūt ⁊ suppedaneū dicit. Nā qd̄ dicunt greci ipodion· dixerūt latini scabellū. ⁊ alij dixerūt suppedaneū· ꝙ sub pedib⁹ sit. Scansilia grad⁹ sūt vbi honoꝛati in sedib⁹ herēt. Sedes dicte· q̄m apud veteres romanos nō erat vsus accumbēdi. vnde ⁊ consedere dicebant. Postea ut Uarro ait de vita ꝑpl̄i romani· viri discūbere ceperūt· mulieres sedere· q: turpis visus ē i muliere accubitus. Sedes singulari numero ꝓpꝛie regni est· qd̄ grece thꝛon⁹ dicit. Itē thꝛonū greci dicūt· nos solium. Subsellia ꝟo ceteroꝝ cathedre doctoꝝ. Soliū in q̄ reges sedēt ꝓpter tutelā coꝛpis sui. ꝯm quosdā a soliditate dictū q̄si solidū. ꝯm alios ꝑ antisticon q̄si sediū a sedēdo. Uñ ⁊ sella q̄si sedda dicta ē ⁊ subsellia q̄si subsedia. Selle curules erāt in quib⁹ magistratus sedētes iura reddebāt. Dicte aūt curules· q: apud veteres pꝛetoꝛes ⁊ cōsules ꝓpt itineris longinquitatē curru foꝝ ꝓuehebant. selle aūt que post eos vehebant quib⁹ sedentes dicere iura solebant· a curru curules selle sūt noīate. Tripodes scabelli sūt· habētes tres pedes. ꝗ ⁊ candelabꝛa tripoda sūt· q: similiter tres habent pedes.

De vehiculis Cap. XII.

Carrū a cardine rotaꝝ dictū. Uñ ⁊ curr⁹ dicti ꝙ rotas habere vident. Rota autē dicta ꝙ ruat. ⁊ rotundū a rota vocatum Reda genus vehiculi quattuoꝛ rotaꝝ. has antiq̄ retas dicebant· ꝓpt ꝙ haberent rotas. Carpentū pōpaticū vehiculi gen⁹ est· q̄si carrū pompaticū. Plaustrū vehiculū duaꝝ rotaꝝ q̄b⁹ onera deferūtur. Et dictum plaustrū· q: voluit. q̄si diceret pilastrū Caracutiū vehiculū altissimaꝝ rotaꝝ q̄si carrū acutū. Capsus carruca vndiqꝫ contexta· q̄si capsa. Piletū uel pꝛetoꝛiū cōtextū quattuoꝛ rotarū vehiculū· q̄b⁹ matrone olim vtebāt. Uirgili⁹: Pilentis matres mollib⁹. Hoꝛati⁹: Plures calones atqꝫ caballi pascendi ducenda pꝛetoꝛia. Erāt aūt antea pilēta veneri coloꝛis· nō ut nūc sūt rossati· q̄b⁹ nisi caste matrone vti nō poterāt sic nec vittis. Basterna vehiculū itineris· q̄si vasterna mollibus stramentis cōposita· a duobus animalibus depoꝛtatur.

De reliquis que in vsu habentur. Cap. XIII.

Baculus a bacho repꝛoꝛe vitis fert inuēt⁹· in q̄ hoīes moti vino inniterēt. sicut aūt a bacho bacul⁹· ita a baculo bacillus per diminutionē. Fustes dicti ꝙ pꝛefixi in terrā stēt· q̄s palos rustici vocāt· q̄b⁹ iuuenes ꝓ criminib⁹ feriūt. Uectes dicti ꝙ manib⁹ vectent. vnde hostia saxaqꝫ euellūtur. Foꝛfices ꝯm etymologiā si a filo dicūt. f. ponit ut foꝛfices que sūt sartoꝝ. Si a pilo ꝑ. ut foꝛpices que sunt tonsoꝛū. Si ab accipiendo c. ut foꝛcipes· eo ꝙ foꝛmū capiāt que sunt fabꝛoꝝ. Foꝛmū eni dixerūt antiqui calidū· vnde ⁊ foꝛmosus. Nouacula ferrū subtile satisqꝫ acutū. Dicta aūt nouacula eo ꝙ inouet faciē. Pecten dictus eo ꝙ pexos capillos faciat atqꝫ compositos. Calamistrū ē acus que calefacta ⁊ adhibita· calefacit ⁊ intoꝛquet capillos. Unde ⁊ calamistrati appellant q̄ comā toꝛquent. Clauis dicta ꝙ claudat ⁊ aperiat. Catenatū ꝙ capiendo teneat. Hoꝛologiū· ꝙ ibi hoꝛas legamus· id ē colligamus. Est eni i solarijs positū· vbi a clauo ꝑ lineas currit vmbꝛa· ut quācūqꝫ dici hoꝛā ostendat.

De instrumentis rusticis Cap. XIIII.

Vomer ē dictus ꝙ vi humū eruat· seu ab euomēdo trā. de q̄ Lucreti⁹: Unc⁹ aratri: ferre⁹ occulto decrescit vomer i aruis

sumpsitq; per detrimenta fulgorem. Aratrum ab arando terram vocatū, quasi araterium. Buris est curuamētum aratri, dictum q̄si βουσουρα q̄d sit in similitudine caudę bouis. Dentale est aratri pars prima in qua vomer inducit, quasi dens. Cultelli a cultura dicti, eo ꝙ ex ipsis putatiōe veteres in arbore vtebant̄ & vitę priusq̄ falces eēnt repte. Falx ē qua arbores putāt & vites. Dicta aūt falx ꝙ hac primū milites herbam filicē solebant abscidere, vnde est illud: Pax me certa ducis placidos curuauit i vsus. Agricolę nūc sum, militis ante fui. Falcastrū a similitudine falcis vocatum Est aūt ferramentum curuū cum manubrio longo ad densitatem vepriū succidendam. Hi & runcones dicti, quibus vepres secantur, a runcando dicti. Serrula est pretenuis lamina ferri dentiū mordacitate resecās arbores seu ramos. Rastra quoq; aut a radendo t̄rā, aut a raritate dentium dicta. Ligones ꝙ terram leuent, quasi leuones. Scudicia dicta eo ꝙ circa caudicem terram aperiat. Et q̄uis eius vsus in reliquis opib⁹ habeat̄, nomē tñ ex caudice retinet. Hanc alij generalit̄ fossoriū vocant, ꝙ foueam faciat, quasi fouessoriū. Sarculū ferrū fossoriū est, habens duos dentes a sarriendo, id est fodiendo dictum. Sunt autē uel simplices uel bicornes. Pastinatum vocant agricolę ferramentum bifurcū, quo semina sparguntur. Unde etiam repastinari dictę sunt vineę veteres, quę refodiuntur. Cylindrus lapis est teres i modū colūnę, q̄ a volubilitate nomē accepit. de quo Uirgili⁹: Area tū primū ingēti ęquanda cylindro, & vertēda manu. Tribula gen⁹ vehiculi vnde teruntur frumēta, & ob hoc ita vocat̄. Pala quę ventilabrū vulgo dicitur a ventilandis paleis noīata. Furcillę dictę eo ꝙ his frumenta cillent̄, id est mouentur. Unde & oscilla dicta ab eo ꝙ cilleant̄, hoc ē moueāt̄ ora. Nam cillere ē mouere. Tesserę sūt quibus frumentorū numer⁹ designatur. Trapetū mola oliuaria. Prelū trabes quo vua calcata premitur a premēdo vocatū, q̄si pressoriū. Lac⁹ prelū quo premit̄ oleū, q̄ liquat⁹ profluat, & q̄ ab vuis uel oliuis torquēdo oleū vinūq; exigitur. Uerennes a vehere, id ē portare noīatę. Qualus corbes colaq; prelorꝫ p quē mustū fluit, a colādo dictus. Fiscelum quasi fisculum a colando oleum dictum uel quasi fiscella olei.

De instrumentis hortorꝫ Cap. xv.

Rota dicta ꝙ quasi ruat. Est eni machina de qua a flumine aqua extrahit̄. Lucretius: In fluuio versare rotas atq; haustra videm⁹. Haustra aūt id est rota, ab hauriendo aquas dicta. Gyrgill⁹ dict⁹ ꝙ in gyro vertat̄. Est eni lignū in transuersa pertica mobile ex quo funis cum situla uel vtre i puteum dimittitur, hauriendę aquę causa. Telonem hortulani vocāt lignū longum quo hauriūt aquas. Et dict⁹ telon a longitudine. Telon eni dicitur iuxta grecos q̄cquid longū ē. Unde & mustela vocata quasi mus longus. Hoc instrumentū hispani ciconiā vocāt, pter ꝙ imitetur eiusdē nominis auem, leuantis ac deponentis rostrū dum clangit. Lupus qui & canicula ferreus arpax, quia si quid in puteū decidit, rapit & extrahit, vnde & nomē accepit. Arpax autem dictus, quia arripit. Arpe enim grece rapere est.

De instrumentis equorū Cap. xvi.

Phalerę ornamēta equorū sūt, & ē grecus sermo. Frena dicta ꝙ equos fremere cogant, uel ꝙ hęc equi frēdant, id ē imprimant dentib⁹ & obmordeant. Unde & nefrendes dicti adhuc lactētes porculi, ꝙ nōdū aliqd frendant, id est cōminuant dentib⁹. Hinc & faba fresa quę molita est. Lupati sūt freni asperrimi. Dicti aūt lupati, a lupinis dentib⁹ qui inęquales sūt. vnde etiā eorꝫ morsus vehementer obest. Cham⁹ genus asperi freni, quo caballi supbi coerceri solent, dictus a curuitate. Chamos eni greci curuū dicunt. Habenę ab habendo dictę, ꝙ his equos habeam⁹, hoc ē teneam⁹. vñ & equi habiles dicti. Hęc & retinacula, a retinēdo lora. Capistrū a capite iumentorꝫ dictū. Sella a sedendo, quasi sedda. Antella quasi antesella, sicut & postella quasi postsella. Cingulū hoīuꝫ generis neutri ē, nā animaliū genere feminino dicim⁹ has cingulas. Sagma quę corruptę vulgo salma dicit̄, a stratu sagorꝫ vocat̄. vnde & caballus sagmarius, mula sagmaria. Capulum, funis a capiendo, ꝙ eo indomita iumenta comphēdant̄. Calcaria dicta quia in calce hoīs ligant̄, id est in pedis posteriore pte ad stimulandos equos, quibus aut pugnandum est, aut currendū pter pigritiā animaliū aut timorē. Nā ex timore stimuli nuncupati, licꝫ sint & libidinis stimuli. Strigiles nuncupati a tergendo, ꝙ his equi tergantur. Character ē ferrū coloratū, quo note pecudib⁹ inurunt̄. Character aūt grece latine forma dicitur. Cauteriū dictum quasi cauturiū, ꝙ vrat & puida sit in eū seueraq; cautio, ut dū videt̄ cui⁹ sit, auaricia refrenet̄. Qđ interdū p signo, interdū p cura adhibetur, ut vis morbi ignis ardore siccetur.

Finit liber etymologiarum Isidori hispalensis episcopi.

Rubrice libri primi de summo bono sancti Isidori hispalensis episcopi.

Rubrice libri secundi

Rubrice libri tertij

Laus deo.

In christi nomine. incipit liber primus sancti Isidori hispalensis episcopi de sūmo bono.

Qz deus sūmus ꝛ incōmutabilis sit Cap. I.

Summū bonū deus est. quia incōmutabilis est ꝛ corrumpi omnino non potest. Creatura vero bonum ſ; non summū est. qz mutabilis est. Et dū sit quidē bonū: nō tñ esse potest sūmū. Quid est dei imortalitas nisi eiꝰ incōmutabilitas? Nā ꝛ āgeli ꝛ animę imortales sūt. ſ; imutabiles nō sūt. Ideo solus deꝰ dicit̄ imortalis. qz solus incōmutabilis est. Nam anima morit̄ dū deserēte deo de bono ī malū mutat̄. sic ꝛ angelꝰ ē mutatꝰ dū deserto deo ē lapsus. Qd materiā habet vnde existat mutabile est: qz de informi ad formā trāsit. Qd vero nō habet materiam imutabile est. sicut deus vtiqz est. Bene ac substantialiter sūt ista in deo. id est incorruptio. imortalitas. incōmutabilitas. inde ꝛ merito cunctę prępónit̄ creaturę. Opus non consilium apud deū credimꝰ mutari. nec variari eū qz p varia tpa diuersa pręcipit. ſ; manens idem incōmutabilis ꝛ ęternus: quid cuiqz congruū esset tempori ab ipsa ęternitate in eius mansit dispositione cōsilij. Nō vsu nostro aliud deū putari aliud pulchritudinē eius atqz aliud magnitudinē ipsius. sicut aliud ē homo aliud pulchritudo eiꝰ qz desistēte pulchritudine homo manet. Ac p hoc qui ita intelligit deū corporeū eē credit. dū pulchritudo ꝛ magnitudo dei ipse deus sit. Ideo deus dicit̄ simplex. siue nō amittendo qd habet. seu qz non aliud ē ipse ꝛ aliud qd in ipso est. Inordinate dici seu conferri vitijs ea quę ordinate in deo sūt. utpote simplicitas quę aliqñ dicit̄ pro stulticia ꝛ non est in deo. apud deū vero sūma simplicitas ē. Iuxta hanc regulam ꝛ cętera existimanda sunt.

Qz imensus ꝛ omnipotēs sit deus Cap. II.

Non ideo cęlum ꝛ terram implet deus ut contineāt eū. ſ; ut ipsa potius contineant̄ ab eo. Nec particulatim deus implet oīa ſ; cum sit idem vnus. vbiqz tamen est totus. Nec ita putādus est esse in omnibꝰ deus: ut vnaquęqz res p magnitudine portionis suę capiat eū. id est maxima maius ꝛ minima minus: dū sit potius ipse totus in omnibꝰ siue omnia in ipso. Omnipotentię diuinę maiestas cūcta potestatis suę imensitate concludit: nec euadendi potentiā eius quis aditū inuenire poterit: qz ille omnia circūquaqz cōstringit. Cuncta enī intra diuini iudicij omnipotētiā coartant̄. siue quę continenda sunt ut salua sint. siue quę amputāda sūt. ut pereant. Nullatenꝰ ergo dicimꝰ posse effugere deū quēpiā Qui enī eū nō habet placatum. nequaqꝫ euadet iratū. Immensitas diuinę magnitudinis ista est ut intelligamus eū intra omnia. ſ; non inclusum. extra oīa ſ; nō exclusū. Et ideo interiorem ut oīa cōtineat. ideo exteriorē. ut incircūscriptę magnitudinis suę imensitate oīa concludat. Per id ergo qꝫ exterior est ostendit̄ esse creator. p id vero qꝫ interior. gubernare oīa demonstratur. Ac ne ea quę creata sūt sine deo essent. deus intra oia est. Verū ne extra deū essent. deus exterior est. ut oia cōcludant̄ ab eo. De consūmatione alicuiꝰ facti dicitur pfectio. deus aūt q nō est factus. quō est pfectus? Sed hunc sermonē de vsu nostro sumit humana inopia: sicut ꝛ reliq vba. quatenꝰ id qd ineffabile est utcūqz dici possit. qm̄ de deo nihil digne humanus sermo dicit. Dū localis nō sit deus. localit̄ tñ in suis ambulat sanctis. dū de loco in loco prędicat̄ ab eis. Nā deus qui nec loco mouet̄ nec tpe in seruis tñ suis ꝛ tpe ꝛ loco mouetur. quotiēs ab eisdē localit̄ prędicat̄. Dū de deo nec ſm quantitatem nec ſm qualitatē nec ſm sitū nec ſm habitū aut motū aliquid digne dicat̄: Inest tñ ei quodāmodo latitudo charitatis q nos ꝛ ab errore colligit ꝛ continet in veritate. Inest ei ꝛ longitudo qua nos longanimiter malos portat donec emēdatos patrię futurę restituat. Inest ei ꝛ altitudo p quā omnē sensum suę scientię imensitate exuperat. Inest ei ꝛ pfundū quo damnandos inferius iusta ęquitate disponens pręordinat.

Qz inuisibilis sit deus Cap. III.

Cum de deo loquēs scriptura plerūqz dicit: ecce deus. nō quasi visibilē ostendit. ſ; vbiqz esse pręsentē significat. Per id qd dicit: ecce dñs. uel qꝫ magnitudinē diuinitatꝭ eiꝰ nullus possit sensus attingere etiā nec angelicus. qꝫuis vsqz ad parilitatē angelicam humana post resurrectionē natura pficiat: ꝛ ad contemplandū deū indefessa consurgat. videre tñ eiꝰ essentiā plene nō valet: quā nec ipsa pfectio angelica in totū attingit scire. ſm aplm qui ait: Pax dei quę exuperat omnē sensū. ut subaudias etiā angelorꝫ. Sola enī trinitas sibi integre nota est. ꝛ humanitas a xpo suscepta quę tertia est in trinitate persona. Intelligibiliter quodam miro modo dei essentia sciri potest dū esse credit̄. Opus vero eius qd vtiqz ęquari ei nō potest ꝛ iudicia a nullo penitꝰ sciunt̄. Dei secreta iudicia nō posse sensu penetrari uel angelico uel humano. ꝛ ideo qz occulta ſ; iusta sunt tantūdē venerari ea opus ē. ꝛ temere nō discutere aut inquirere quis audeat. ſm aplm q ait: Quis enī cognouit sensū dñi: aut qs consiliariꝰ eiꝰ fuit?

Qz ex creaturę pulchritudine cognoscit̄ creator Cap. IIII.

Sępe ad incorporeā creatoris magnitudinē creaturarꝫ corporea magnitudo comparat̄. ut magna considerent̄ ex paruis ꝛ ex visibilibꝰ inuisibilia ęstiment̄. atqz ex pulchritudine factorꝫ effector operū agnoscat̄. nō tñ parilitate consimili ſ; ex quadā subdita ꝛ creata specie boni. Sicut opus uel ars ī artificē retorquet laudem. ita rerum creator p creaturam suam laudat̄.

Et quanto sit excellentior: ex ipsa opis conditiōe monstrat᷑. Ex pulchritudine circūscripte creature pulchritudinē suam que circūscribi nequit facit deꝰ intelligi. ut ipsis vestigijs reuertat᷑ homo ad deū. quibꝰ auersus est. ut q: p amorē pulchritudinis creature a creatoris forma se abstulit. rursum p creature decorē ad creatoris pulchritudinē reuertat᷑. Quibusdā gradibꝰ intelligentie p creaturam ꝓgredit᷑ homo ad intelligendū deū creatorē id est ab insensibilibꝰ surgēs ad sensibilia. a sensibilibꝰ surgēs ad rationabilia. a rationabilibꝰ surgens ad creatorem. Intelligibilia p se collaudant deū. irrationabilia ⁊ insensibilia non p se ꝫ p nos dū ea considerantes deū laudamꝰ. Sʒ ideo dicūt᷑ laudare ipsa. q: eandē laudē eaꝝ ꝑturit causa. Dixerūt antiqui ꝙ nihil tam ebes sit qđ nō sensum habeat in deū. Hinc est illud ꝙ ex silice duro scintilla excutitur. Et si ignis in saxo. utiqꝫ ibi sensus sentit᷑ ubi se vita nō sentit.

Qđ ex nostro usu quedam species ad deum referantur Cap. v.

Nostro usu deus zelare dicitur uel dolere. Hoꝝ enī motuū apud deū ꝑturbatio nulla est. apud quē tranquillitas sūma est. Nō ita ē precipitāda mentis sententia ut credamꝰ posse deo furoris uel mutatiōis accedere perturbationem. ꝫ ipsam equitatē iusticie qua reos punit iracūdiā sacra lectio nominauit. qm̄ qđ iudicātis equū ē. furor est ⁊ indignatio patientis. Ita ergo intelligere opus est ⁊ alias passiōes quas de affectione hūana ducit scriptura ad deū. ut ⁊ iuxta se incōmutabilis sit credēdꝰ. ⁊ tn̄ ꝓ causaꝝ effectibꝰ ut facilꝰ intelligat᷑. nostre locutiōis ⁊ mutabilitatis genere appellet᷑. Tam clementer deus humane infirmitati consulit. ut q: eū sicut ē nō possumus agnoscere; nostre locutionis more seipsum nobis insinuet. Unde ⁊ membroꝝ nostroꝝ qualitatem habere describit᷑ ⁊ passionū indigna dici de se voluit. quatenꝰ ad sua p nostra nos traheret. ⁊ dum condescendit nobis consurgeremus ei.

Qđ ex rerū inferiorū similitudine ⁊ humanis motibus figurat᷑ deus Cap. vi.

Multis modis deus ad significandum se hominibꝰ. de inferioribꝰ rebus species ad se trahit. ut q: oīa videt dicat᷑ oculus. ⁊ ꝓpter ꝙ audit oīa dicat᷑ auris. pro eo autē ꝙ auertit᷑ ambulat. ꝓ eo ꝙ expectat stat. Sic ⁊ in ceteris hoꝝ similibꝰ ab humanis motibus trahit᷑ similitudo ad deū. sicut ē obliuiscēs ⁊ memorās. Hinc est qđ ꝓpheta dicit; Iurauit dn̄s exercituū p animam suā. nō ꝙ deus animā habeat. ꝫ hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura. ⁊ vermis ⁊ scarabeus intelligit᷑. Nec mirū si vilibꝰ significationibus figuret᷑. qui usqꝫ ad nostraꝝ passionum seu carnis contumelias descēdisse cognoscit᷑. Nā ⁊ xp̄s agnus nō ꝓ natura. ꝫ ꝓ innocentia. ⁊ leo ꝓ fortitudine nō ꝓ natura. ⁊ serpens ꝓ morte ⁊ sapientia nō ꝓ natura scribit᷑. Nā ⁊ i ꝓpheta plaustri portantis fenū species ducit᷑ ad deū. Et hec omnia ideo p figuram christus. quia nihil ē eorum ad ꝓprietatē substātie eius. quē reuera iuxta ꝓpriā substantiā inuisibilē esse ⁊ incorporeū cōstat.

Qđ nō ſm essentiam ꝫ ſm similitudinē species dicunt᷑ ad deū. neqꝫ pro substantie proprietate ꝫ ꝓ efficientijs causarū rerū species in ipso describunt᷑ Cap. vii.

Plerūqꝫ de corporibus ad deū loquuntur qualitatum species. que tamen in deo nō sunt. quia in propria natura incorporeus est ⁊ incircūscriptus. Sʒ ꝓ efficientijs causaꝝ rerum in ipso species scribunt᷑. dum nō ſm essentiā sed ſm similitudinem species dicuntur ad deum. neqꝫ pro substantie proprietate ꝫ pro efficientijs causarum. Unde ⁊ creditur deum nūꝙ visibiliter hominibus apparuisse. nisi p assumptā creaturaꝝ speciem. Falluntur quidam stultorum dum legunt ad imaginem dei factum esse hominē. arbitrantes deum esse corporeum. dum nō caro id est corpus. ꝫ anima id est spiritus dei imaginē habeat. Nō ergo esse corporis formam in deo credamus. qui hominem ad imaginē suam fecit. q: mentem nō carnem ad similitudinem suā creauit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas. ⁊ dum nō inueneris. hoc ē deus. Facies dei in scripturis sanctis nō caro ꝫ diuina cognitio intelligitur. ea ratione qua per faciē conspectā quisqꝫ cognoscitur. Hoc enim in oratione dicit᷑ deo: Ostende nobis faciē tuam. ac si dicat᷑. da nobis cognitionē tuā. Os dei unigenitus eius est. Nam sicut ꝓ verbis que per linguam fiunt sepe dicimꝰ. illa ⁊ illa lingua. ita ⁊ pro verbo os dei ponitur. quia mos est ut verba ore formentur. Et si volueris genere locutionis illo demonstrare quo is qui efficit per id qđ efficitur nominatur. bene os pro verbo ponis sicut linguā ꝓ verbis. sicut manꝰ ꝓ litteris. Vestigia dei sunt quibus nunc deus per speculū agnoscitur. Ad perfectum ṽo omnipotēs reperit᷑. dum ī futuro facie ad faciem quibusqꝫ electis presentabitur. ut ipsam speciem contemplent᷑. cuius nunc vestigia comprehendere conantur. ⁊ hoc est ꝙ p speculum videri deus dicit᷑. sic ⁊ cetera.

Qđ deo nulla temporum successio ascribatur Cap. viii.

Omnia tempora precedit diuina eternitas. nec in deo preteritū presens futurūve aliqđ credit᷑. ꝫ oia presentia in eo dicunt᷑. q: eternitate sua cūcta complectit᷑. Alioquin mutabilis est deus credendus si ei successiones temporum ascribunt᷑. Si semper aliqua essent cū deo tempora. nō esset tempus ꝫ esset eternitas. nec mutarent᷑ tempora. ꝫ starent. Presens preteritū ⁊ futurum. nostrum est habere. nō dei. Verbi causa. dicimus ꝓ presenti. teneo codicē. pro preterito tenui. pro futuro tenebo. Uniuersitatem vero deus tenet. ⁊ pro tenuit ⁊ tenebit tenet dicitur. Sed nec ipsorum angelorū discessio accessiove est tem-

poꝛum. Nam duas esse in creaturis res quibus vicissitudo tempoꝝ nō valet·angelis scilicet propter q̄ incōmutabili inhęrent creatori·siue materię illi infoꝛmi prius q̄ ex ea omnia ista quę tpaliter iam voluunt formarent·nec ipsi vtiq3 valebat tēpus. Tempus igitur nō ad eas creaturas quę super celos sūt·sed ad eas quę sub celo sūt ptinere cognoscitur. Nō enī angelis accedunt tpa uel succedūt·sed nobis q̄ sub celo versamur in hoc infimo mūdo.

De tempoꝛibus Cap. ix.

Nulla ante principiū mūdi fuisse tpa manifestum est·q2 dū sit ipsum tempus creatura·in principio cū mūdo factū esse credendū est. Ideo ergo principiū dicitur q̄ ex ipso cępit rerū vniuersaꝝ exoꝛdiū. Nullū spaciū coꝛporaliter habēt tpa·q2 ante abscedūt pene q̄ veniāt Ideoq3 in rebus nullus status ē tempoꝝ·q2 celeri creaturę motu mutantur. Nec centū anni vnum tempus ē·nec vnus annus vnū tempus ē·nec vnus mensis vnū tempus est·nec dies nec hoꝛa·q2 dū hęc oīa particulis accedūt suis ⁊ decedunt: quō vnū dicendū ē qd nō simul est? Utrū sit pręteritū futurūve tempus sicut pręsens·querendū est. Et si est·scire opoꝛtet qualiter aut vbi est·sed aduerte q̄ cuncta ⁊ futura ⁊ pręterita ⁊ pręsentia in animo potius sunt requirēda. Tria ista pręterita pręsentia ⁊ futura in animo tm̄ inueniri possūt·pręterita reminiscendo·pręsentia cōtuendo·futura expectando. Speramus igitur aduenientia·intuemur pręsentia·recolimus transeūtia. Hęc nō ita in deo sūt·cui simul omnia adsunt.

De mundo Cap. x.

Mundus ex rebus visibilibus sed tm̄ inuestigabilibus constat. Homo aūt ex rerum vniuersitate cōpositus·alter in breui quodāmodo creatus est mūdus. Ratio mūdi de vno consideranda est hoīe. Nā sicut p dimēsiones ętatū ad finē homo vergit·ita ⁊ mūdus p hoc q̄ distēditur tpe deficit·q2 vnde homo atq3 mūdus crescere videtur·inde vterq3 minuitur. Frustra dicitur per tanta retro tpa deo vacanti nouā ꝓ mūdo faciēdo oꝛtam fuisse cogitationē·qn̄ in suo ęterno maneret consilio huius mūdi constructio. Nec tempus ante principiū sed ęternitas fuit. Tempus vero a substitutione creaturę·nō creatura cępit a tpe. Quidā aiūt: Quid faciebat deus anteq̄ celū faceret? Cur noua volūtas in deo ut mūdū cōderet oꝛta est? Sed noua volūtas in deo exoꝛta nō est·q2 ⁊ si in re mūdus nō erat·in ęterna tm̄ ratione ⁊ consilio semper erat. Dicūt quidā·quid subito voluit deus facere mūdū quē ante nō fecit? volūtatē dei imutari arbitrātes q̄ aliqn̄ voluit qd aliqn̄ nō voluit Quibus respondendū est. Volūtas dei deus est· q2 nō ipse aliud ē·aliud volūtas eius·sed hoc est illi velle·qd ipse est. Et qd ipse est·vtiq3 ęternū ⁊ incōmutabile ē. hoc est ergo volūtas eius. Materies ex qua foꝛmatus est mūdus·origine nō tempoꝛe res a se factas pręcessit·ut sonus cantū·prioꝛ enī est sonus cantu·q2 suauitas cantilenę ad sonū vocis·nō sonus ptinet ad suauitatē·ac p hoc vtrūq3 simul sunt·sed ille ad quē ptinet cantus prioꝛ est·id est sonus. Materia ex qua cęlum terraq3 foꝛmata est·ideo infoꝛmis vocata est·q2 nōdum ex ea foꝛmata erant quę foꝛmari restabāt. Uerū ipsa materia ex nihilo facta erat. Aliud est aliquid fieri posse·aliud fieri necesse esse. Fieri necesse·est quod deus naturis inseruit. Fieri aūt posse·ē qd extra cursum inditū naturaꝝ creatoꝛ ut faceret quādo voluit sibi reseruauit. Nō ex hoc substātiā habere credendę sūt tenebrę·q2 dicit dn̄s p ꝓphetā: Ego dominus foꝛmās lucē ⁊ creans tenebras. sed quia angelica natura quę nō est pręuaricata·lux dicitur. illa aūt quę pręuaricata est·tenebraꝝ noīe nūcupatur. Unde ⁊ i principio lux a tenebris diuiditur. Sed quia ⁊ hos ⁊ illos deus creauit·ideo dicitur: Foꝛmans lucē ⁊ creans tenebras. Uerūtamē bonos angelos nō tm̄ creans sed etiā foꝛmās·malos vero creans tm̄ nō foꝛmans. Hoc ⁊ de hominibus bonis malisq3 accipiendum est. Post ānumeratā cęli terręq3 creaturam ideo nominatur i genesi spiritus sanctus. ut q2 supferri cum dici opoꝛtebat ante illa nominaretur: quoꝝ creatoꝛ spiritus sanctus supferri diceretur·qd ⁊ apls indicat·dū supeminētē viam charitatis demōstrat. Ideo supferri aquis sanctus dicitur spiritus·q2 donū est dei·in quo subsistentes requiescimus·atq3 ꝓtegendo nos supfert nobis. Unaqueq3 natura suo pōdere nititur. Ignis aūt ⁊ oleū merito supioꝛa semp appetūt·q2 p ipsorum figurā supferri vniuersę creaturę spiritus sanctus ꝓbatur. Dies prioꝛ factus·angeli sunt: quoꝛū ꝓpter vnitatē insinuandā non dies primus sed dies dictus est vnus. Et idcirco ipse repetitur semp in executiōe creaturę. Qua dies hę ē natura angelorū qn̄ creaturā ipsam cōtemplabatur quodāmodo vesperascebat·nō aūt pmanendo in eius creaturę contuitu sed laudē eius ad deū referens·eaq3 melius in diuina ratione conspiciēs continuo mane fiebat. Si vero pmaneret neglecto creatoꝛe i creaturę aspectu·iā nō vespera·sed nox vtiq3 fieret. Dū se creatura melius i deo q̄ i seipsa nouerit·ipsa sui cognitio quę maioꝛ in deo est dies ⁊ lux dicitur. Cognitio vero sua in seipsa ad compensationē cognitionis illius quę est in deo quia longe inferioꝛ est vespera nominatur. Ideoq3 post vesperā mane fiebat. Quia dū suā in se cognitionem sibi satisfacere nō agnosceret·ut se plenius nosse potuisset ad deum sese referebat creatura i quo se diem agnoscendo melius fieret. Non sic queadmodum nos transitoꝛie dicimus fiat aliquid·sic deus dixit: Fiat cęlum in principio. Illud enim sempiterne i verbo vnico dictum est. Si transitoꝛie dictum est a deo fiat·erat vtiq3 creatura aliqua·vnde iā talis fieret vox. Sed qa anteq̄ diceret fiat·nulla extitit creatura·ipsum fiat qd dictū est i ęternitate verbi nō in vocis sono enunciatum est. Non sepcies a deo visa septiesq3 laudata ē creatura quę anteq̄

fieret perfecte ab illo est visa; sed dum nos singula videntes laudamus. tanquam ipse videat laudetque per nos. sicut illud: Non estis vos qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Proinde sicut ipse per nos loquitur. ita videt et laudat per nos sed per se perenniter ac sempiterne videt. per nos vero temporaliter. Attende universaliter creaturam in principio valde bonam vocari. singulariter vero tantum bonam. Quia et membra corporis cum sint singula bona. maius tamen bonum faciunt dum singula omnia valde bonum corpus efficiunt. Decor elementorum omnium in pulchro et apto consistit. sed pulchrum est quod per seipsum est pulchrum. ut homo ex anima et membris omnibus constans. Aptum vero est ut vestimentum et victus. Ideoque hominem dici pulchrum ad se. quia non vestimento et victui est homo necessarius sed ista homini. Ideo autem illa apta. quia non sibi sicut homo pulchra. aut ad se sed ad aliud. id est ad hominem accommodata non sibimet necessaria. Hoc et de ceteris elementorum naturis dicendum. Cuncta que sunt et facta sunt. mira valde sunt sed consuetudine viluerunt. Ideoque sic divina scrutare opera ut semper ea cogites immensa.

Unde malum Cap. xi.

Malum a diabolo non est creatum sed inventum. et ideo nihil est malum. quia sine deo factum est nihil. Deus autem malum non fecit. non quia alicubi aut aliquando erat malum unde fieret diabolus sed quia vitium est. dum esset angelus bonus. superbiendo factus est malus. et ideo recte dicitur ab eo inventum malum. Nullam esse creaturam mali constat. quia natura omnis aut incommutabilis est ut deus. aut commutabilis est ut creatura. Malum vero ideo natura nulla est. quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam. Quod dum discedit. natura manet. et malum quod inerat nusquam est. Ex eo quod vitium nocet nature agnoscitur vitium naturam non esse. quia nihil quod naturale est nocet. Dum natura bona damnatur propter voluntatem malam. ipsa voluntas mala testis est nature bone. que intantum testatur eam esse bonam. ut illam deus pro malo non relinquat inultam. Creditur ab hereticis mentem a deo. vitia a diabolo fuisse creata. unde et ab ipsis due nature bona et mala putantur. Sed vitia natura non sunt. et dum vere a diabolo sint. non tamen creata sunt. Qua ob causam permiserit deus mala oboriri statim nisi ut ex contrariis malis bone nature decor emineret. Modus iste etiam in verbis esse comperitur. Quimodus antitetha grece dicitur. quod latine oppositum vel contrapositum nominatur. Et fit pulchra locutio quando mox contraria prosperis proferuntur. Ita et in rebus permixtum est malum. ut nature bonum ad comparationem excelleret mali. Fecit deus omnia valde bona. nihil ergo natura malum. quando et ipsa que in creaturis videntur esse penalia si bene utantur et bona et prospera sunt. si male utantur nocent. Ita ergo pensanda est creatura ex nostro usu non bona. nam ex sua natura valde bona. Si radas supercilium hominis parvam rem demis. sed totius corporis ingeris feditatem. Ita et in universitate creature est. si extremum vermiculum natura malum dixeris. universe creature iniuriam facis. Cuncta mala per peccatum primi hominis pro pena sunt translata in universum genus humanum. Proinde quecumque videntur mala partim nobis seviunt origine partim culpa. Mala dicunt multa in creaturis perversi. ut ignem quia urit. ut ferrum quia occidit. ut feram quia mordet. sed commoda ipsorum non intendens homo accusat in illis quod sibi debet potius imputare: cuique pro peccato ista effecta sunt noxia que illi omni ex parte fuerunt ante peccatum subiecta. Nostro vitio non sua natura nobis mala sunt ea que nobis nocent. Nam lux cum sit bona. infirmis oculis noxia est. et tunc oculorum vitium non lucis est. sic et cetera. Cum creaturarum stimulis et elementorum adversitatibus homo verberatur peccati hoc exigente pena ut deo superbiens homo ea que infra ipsum sunt patiatur adversa. Unde et in sapientia legitur pro deo. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. Merito ergo peccatorum hoc actum est ut naturaliter prospera mutentur homini in adversa. Unde et salomon dicit: Creatura exardescit in tormentum adversus iniustos. et lenior est ad benefaciendum his qui in deo confidunt. Non erit caro subiecta anime nec vitia rationi. si animus non est subditus conditori. Tunc autem recte subiiciuntur nobis omnia que sub nobis sunt. si nos subiicimur ei a quo nobis illa subiecta sunt. Nam et que videtur subiecta esse ei qui deo subiectus non est. ille potius subiicitur eis qui suam voluntate subiugat amori eorum que sibi esse subiecta existimat.

De angelis Cap. xii

Angelorum nomen. officii est non nature. Nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de celis ad annunciandum hominibus mittuntur. ex ipsa annunciatione angeli nominantur. Natura enim spiritus sunt. Tunc autem angeli vocantur. quando mittuntur. Natura angelorum mutabilis est. quia inest illis mutabilitas in natura. sed facit eos incorruptos charitas sempiterna. Gratia dicimus non natura esse incommutabiles angelos. Nam si natura incommutabiles essent diabolus non utique cecidisset. Mutabilitati itaque nature suffragatur in illis contemplatio creatoris. inde et privatus est apostata angelus dum fortitudinem suam non a deo. sed a se voluit custodiri. Ante omnem creaturam angeli facti sunt dum dictum est fiat lux. De ipsis enim dicit scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci eterne. Sapientia vero dicuntur. ingenite inherendo sapientie. Et dum sint mutabiles natura. non tamen sinit eos contemplatio mutari divina. Ante omnem creaturam mundi creati sunt angeli. Et ante omnem creationem angelorum diabolus

conditus est· sicut scriptū est. Ipse est principium viarū dei. Unde ⁊ ad comparationē angelorum archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis prelatione nō temporis quātitate. Primatū habuisse inter angelos diabolum excellentia prelationis· ex qua fiducia cecidit· ita ut sine reparatione laberet. Cuius prelationis excellentiam ꝓpheta his verbis annūciat: Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei. Abietes nō adequauerūt sūmitatē illius. Omne lignū paradisi nō ē assimilatū illi: quoniā speciosiorem fecit eū deus. Distat conditio angeli a conditione hominis. homo enī ad dei similitudinem conditus est· archangelus vero qui lapsus est· signaculū dei similitudinis appellat⁹ est· testante dño per Ezechielē: Tu signaculum similitudinis plenus sapiētia pfectus decore ī delitijs paradisi dei fuisti. Quanto enim subtilior ē eius natura· tanto plenius extitit ad similitudinē diuinę virtutis expressa. Prius de celo cecidisse diabolum ꝙ homo conderet. Nam mox ut factus est in supbiam erupit. ⁊ precipitatus de celo est. Nam iuxta veritatis testimoniū· ab initio mendax fuit ⁊ in veritate non stetit· quia statim ut factus est cecidit. Fuit quidē in veritate conditus· ꝫ nō stando confestim a veritate est lapsus. Uno supbię lapsu dum deo per tumorē se conferūt. ⁊ homo cecidit ⁊ diabol⁹. Sꝫ homo reuersus ad penitentiā deo se inferiorē esse cognouit. Diabolus vero nō solum in hoc contentus ꝙ se deo equalem existimans cecidit· insuper etiā supiorem deo se dicit· ſm apl'i dictum: qui ait de antichristo. Qui aduersat ⁊ extollit supra oē quod dicit deus aut quod colitur. Diabolus ideo nō petit veniam· quia nō compungit ad penitentiam. Membra vero eius sepe per hypocrisim deprecant· qđ tamen ꝓ mala conscientia adipisci nō merent. Discat humana miseria ꝙ ea causa citius ꝓuocet deus prestare veniam dum infirmo compatit homini· q: ipse homo traxit ex parte inferiore infirmitatem peccandi· hoc ē ex carne· qua inclusa anima detinet. Apostatę vero angeli ideo veniam nō habent· q: carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauati sunt ut peccarent. Hoies aūt post peccatū idcirco reuertunt ad veniam· ꝓpter ꝙ ex lutea materia pondus traxerūt infirmitat. Ideoqꝫ ꝑ infirma carnis conditione reditus patet homini ad salutem· sicut ⁊ psalmus dicit: Ipse scit figmentū nostrum. Memēto domine ꝙ terra sumus. Et iterum: memorare inquit quę mea substantia. Postꝙ apostatę angeli ceciderunt· ceteri perseuerantia eternę beatitudinis solidati sūt. Unde ⁊ post celi creationem in principio repetit· fiat firmamentum: Et vocatum est firmamentum celum. nimirū ostendēs ꝙ post angelorum ruinam hi qui ꝑmanserūt firmitatē meruerunt eternę pseuerantię ⁊ beatitudinis quā antea minus acceperant. Unde oportet agnosci ꝙ malorum iniquitas sanctorū seruiat vtilitati. Quia vnde mali corruūt· inde boni pficiunt. Bonorum angelorum numerus· qui post ruinam angelorum malorū est diminutus· ex numero electorū hominum supplebit· qui numerus soli deo est cognitus. Inter angelos distātia potestatū est. ⁊ ꝑ graduū dignitate ministeria eisdem sunt distributa· alijqꝫ alijs preferunt· tam culmine potestatis ꝙ scientia virtutis. Subministrant igit alij alioꝝ preceptis atqꝫ obediunt iussis. Unde ⁊ ad ꝓphetam Zachariam angelus angelum mittit. ⁊ queqꝫ annunciare debeat precipit. Nouē esse distinctiones uel ordines angelorum sacrę scripturę testātur· id est angeli· archangeli· throni· dominationes· virtutes· principatus· potestates· cherubin ⁊ seraphin. Horū ordinum numerū etiam Ezechiel propheta describit sub totidem nominib⁹ lapidum cum de primatu apostatę angeli loqueret: Omnis inquit lapis preciosus operimentū tuum. Sardius ⁊ topazius ⁊ iaspis chrysolith⁹. ⁊ onyx ⁊ berillus· saphirus· carbunculus ⁊ smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt angelorū· quos apostata angelus ante lapsū quasi in vestimento ornamenti sui affixos habuit· ad quorum comparationem dum se clariorem cunctis aspexit confestim intumuit ⁊ cor suum ad supbiam eleuauit. Angeli semp in deo gaudēt nō in se. Malus vero ideo est diabolus· quia nō quę dei· sed quę sua sunt requisiuit. Nulla autem maior iniquitas ꝙ non in deo ꝫ in se velle quēpiam gloriari. Angeli in verbo dei cognoscunt omnia anteꝙ in re fiant ⁊ quę apud homines adhuc futura sunt· angeli iā reuelante deo nouerūt. Preuaricatores angeli etiam sanctitate amissa· nō tamen amiserūt viuacem naturę angelicę sensum. Triplici enī modo scientię acumine vigent· id est subtilitate naturę· experientia temporum· reuelatione superiorum potestatū. Quotiens deus quocūqꝫ flagello huic mūdo irascitur· ad ministeriū vindicte apostatę angeli mittunt: qui tamen diuina potestate coercentur ne tantū noceant quantum cupiunt. Boni autem angeli ad ministerium salutis humanę deputati sunt· ut curas administrent mūdi ⁊ regant omnia iussu dei· testāte apostolo: Nōne omnes inquit sunt administratorij spiritus ī ministerium missi· propter eos qui hereditatem capiunt salutis? Angeli corpora ī quibus hominibus apparent de superno aere sumunt: solidamqꝫ speciem ex celesti elemento induūt ꝑ quam humanis obtutibus manifesti⁹ demonstrent. Singulę gentes prepositos angelos habere credunt· quod ostenditur testimonio angeli danieli loquentis: Ego inquit veni ut nunciarem tibi ꝫ princeps regni persarū restitit mihi. ⁊ post alia. Nō ē q̄ me adiuuet nisi michael princeps noster. Itē omnes homines angelos habere probant· loquente dño in euangelio. Amen dico vobis· quia angeli eoꝝ semp vident faciē patris mei qui est in celis. Unde ⁊ petrus in actibus apostolorum cum pulsaret

ianuam· dixerũt intus apostoli: Nõ est petrus sꝫ angelus eius est. Si deũ angeli contuent̃ ⁊ vidẽt cur petrus aplũs dicit: in quem desiderãt angeli dei cõspicere? Itẽ si eũ nõ contuent̃ nec vident: quõ iuxta sententiã dñi·angeli coꝝ semp̱ vidẽt faciem patris qui est in celis? Sꝫ bene vtrũq; est. Nam veraciter credimus ꝙ deũ angeli ⁊ vident ⁊ videre desiderant. ⁊ habẽt ⁊ habere festinant. ⁊ amant ⁊ amare nitũt̃. Si enĩ sic videre desiderãt ut effectu desiderij nõ ꝑfruant̃·desideriũ h̃ necessitatẽ habet. necessitas ista penalis est. sꝫ beatis angelis omnis pena longe est·q: nunꝙ simul pena ⁊ beatitudo cõueniũt. Rursum si eos dicimus dei visione satiari·satietas fastidiũ habere solet. ⁊ scimus illos dei visionẽ quã ⁊ desiderant fastidire nõ posse; quid ergo est nisi ut miro modo simul vtrũq; credamus·q: ⁊ desiderant ⁊ satiant̃? Sꝫ desiderãt sine labore. ⁊ satiant̃ sine fastidio. Ne enim sit ĩ desiderio necessitas·desiderantes satiant̃. Et iterũ ne sit in satietate fastidiũ satiati desiderãt. Vident ergo angeli faciẽ patris p̱ satietatem·sed quia satietas ista fastidiũ nescit·angeli desiderant in eo prospicere semp̱. Vbicũq; in scripturis sanctis ꝓ deo angelus ponit̃·nõ pater·nõ spũs sanctus·sꝫ ꝓ incarnationis dispensatiõe solus filius intelligit̃. Ante dominice incarnationis aduentũ discordia inter angelos ⁊ homines fuit. Veniẽs aũt xp̃s pacem in se ⁊ angelis ⁊ hominib᷒ fecit. Eo quippe nato clamauerũt angeli. In terra pax hominib᷒ bone volũtatis. Per incarnationẽ igit̃ christi nõ solũ deo reconciliatus est homo·veꝝ etiã pax inter homines ⁊ angelos reformata est. Discordia igit̃ ante aduentũ xp̃i hominũ ⁊ angeloꝝ fuisse p̱ id maxime agnoscit̃. ꝙ salutati in veteri testamento ab hominib᷒ angeli·despiciũt se salutari ab eis. qđ in nouo testamento a iohanne factum nõ solum reuerenter angelus suscipit·veꝝ etiam ne faciat interdicit. Ob hoc homo in veteri testamento despicit̃. nec resalutatur ab angelo·eo ꝙ homo adhuc nõdum transisset in deum. Suscipitur autẽ homo a deo ⁊ reuerenter salutatur ab angelo. Nam ⁊ mariã angelus gabriel legitur salutasse. ⁊ iohanni angelum salutanti ab eodem angelo dicit̃. Vide ne feceris·conseruus enim tuus sum ⁊ fratrũ tuorum. Per quod agnoscit̃ p̱ incarnationem dominicam pacem hominibus fuisse ⁊ angelis redditam.

De homine Cap. xiii.

Omnia sub celo ꝓpter hominẽ facta sunt homo aũt ꝓpter seipsum. Inde ⁊ omnia p̱ figuram ad eius similitudinẽ referunt̃. Cõmunia homini omnia naturalia esse cũ omnibus rebus que constant. ⁊ ĩ hoĩe oĩa cõtineri·atq; in eo omniũ rerũ naturã consistere. Vniuersitatis creature homo magna quedã portio est·tantoq; gradu est ceteris excellẽtior quanto imagini diuine vicinior. Quãtũ ceteris creaturis prestet homo dignitate virtutis·ex ipsa reuerentia discit̃ creationis·dum p̱ omnia dixit deus: fiat. ⁊ facta sunt. Creare ṽo hominem quadam eterni consilij deliberatione voluit·dicens: Faciamus hominem ad imagnem ⁊ similitudinem nostrã. Quia enim boni sumus naturaliter conditi·culpe quodãmodo merito cõtra naturã mali sumus effecti. Sicut presciuit de᷒ hominẽ peccaturũ·ita ⁊ presciuit qualiter illum p̱ suam gratiã repararet·qui suo arbitrio deperire potuisset. Originalit̃ adam ⁊ eua simul creati sunt·specialiter ṽo postea mulier de latere viri formata est. Pariter ergo conditi sunt vtriq; rationis ordine·nõ pariter temporis vnitate. Vir ad imaginem dei fact᷒ ẽ·mulier ad imaginem viri formata est. vnde ⁊ illi lege nature subiecta est. Item vir ꝓpter semetipsum factus est·mulier ad adiutorium viri creata est. Homo propter peccatum tunc traditus ẽ diabolo·quando audiuit: terra es ⁊ ĩ terram ibis. Tũc enim dictũ est diabolo: terrã manducabis. Vnde ⁊ propheta ait serpenti: puluis panis eius. Serpens enim diabolus est·puluis impij. ⁊ ipsi sunt cibus diaboli. Quia praua volũtate ad ima collabimur· recte ad bene agendum cum labore consurgimus. qđ nõ ita esset si delectatio flagitiũ primorum hominũ nõ persuasisset·quibus ad bene viuendum tantũ velle sufficeret ⁊ sine difficultate statim actio obtemperaret. Diuisio ⁊ pugna ut sit in hoĩs animo pena pcti ẽ ex primo homine in omnes eius filios propagata·ut qui voluit cum deo esse vnitus·esset in seipso diuisus. ⁊ q̇ imperãti domino noluit esse subiect᷒·fieret sibimetipsi rebellis atq; contrarius. Vnde nec sibi poterit subiugari si prius deo non fuerit subiugatus. sibiq; seruiet nolens q̇ deo noluit volens. Quã varie p̱ diuersa humanũ defluxit genus·dum se ab vna stabili sempq; manente diuinitatis soliditate subtraxit. Nã dũ opus qđ libet appetit·quasi ibi iam requiem mentis infigit. Sꝫ dum ei non sufficit·mutata ĩtentiõe ad alias atq; alias actiones transit·dumq; p̱ diuersa requiẽ solidã querit nec inuenit·in labore miser ⁊ varietate viuit ⁊ vacu᷒ a requie manet. Quis eadẽ mutabilitas nõ sit homini concreata·sꝫ ꝓ merito prime preuaricationis illi accesserit·iam tamen naturalis facta est·q: originaliter a primo homine sicut ⁊ mors in omnes homines transijt.

De anima ceterisq; sensibus Cap. xiiii.

Vita corporis aĩa·vita anime deus ẽ. Et sicut corpus mortuum est sine anima·ita anima mortua est sine deo. Anima hominis nõ est homo·sꝫ corpus qđ ex humo factum est·id tm̃ homo est. Inhabitando autem in corpore anima·ex ipsa participatione carnis hominis nomẽ accepit·sicut apostolus interiorem hominem dicit animam·non carnem conditam esse ad dei imaginem. Male ergo a quibusdã creditur animã hoĩs esse corporeã·que p̱ id ad dei imaginẽ facta est ut si nõ incõmutabilis ut de᷒ esset·tñ

incorporea ut de' existeret. Sicut angeli ita et anime. Habent enim initium, finem vero nullum. Nam quedam in rebus temporalia sunt, quedam perpetua quedam vero sempiterna. Temporalia sunt quib' inest ortus et obitus. Perpetua quibus ortus, non terminus. Sempiterna quib' nec ortus nec terminus. Animam non esse partem diuine substantie uel nature, nec esse eam prius quam corpori misceatur sed tunc eam creari quando et corpus creatur cui admisci videtur. Philosophorum sententie dicunt esse animam prius quam nascatur in corpore. Quod verum esse nullis approbatur indiciis. Nam vtrum antea fuissemus, nec ipsi nouim', nec quis hominum dicat habemus. Non est ergo querendum quod querendo magis est irridendum. Gentiles et heretici de anima disputare conantur, sed quomodo de illa aliquid recte sentire possunt: qui auctorem ad cuius imaginem facta est non nouerunt? Et ideo multa errore digna dixerunt. Mutabilis est anima non localiter, sed temporaliter suis affectionib'. Corpus autem et loco et tempore mutabile, quia et tempore mutatur et loco variatur. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est ad animam mutabilitas cogitationum. Que varietas male motionis tunc menti inhesit, quando ab eternorum contemplatione primus homo recedens in illo stare noluit a quo male recessit. Et iusta damnatione inconstans per rerum raptus varietatem defluxit. Multum ex sua natura splendorem possidet anima, sed fuscatur commixtione carnis qua retinetur inclusa. Ex eius enim parte vertitur ad peccandi infirmitatem, salomone dicente: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.

De sensibus carnis Cap. xv.

Non virtute, non sensu corporis, sed ratione mentis excellim' animalib' ceteris. Pro rebus corporeis videndis sufficit sensus carnis, non pro spiritalibus capiendis. Illecti autem homines vsu corporearum rerum nihil putant aliud esse preter quod carnis sensu concipiunt. Sicut precellunt sibi corporei sensus diuersitate locorum, ita sibimet et virtute sentiendi precellunt. Nam prestantior est odoratus sapore et positione loci et sentiendi longinquitate, sic auris odoratu. longius enim audimus quam odoramus. et sic oculi auribus, longius enim videmus quam audimus. Animus autem et loco et merito his vniuersis sensib' superfertur. In arce enim capitis constitutus quod illi corporaliter non attingunt, iste intellectualiter contuetur. Amplius excellit oculorum sensus ceteris sensibus, quando quidem que ad alios pertinent sensus inde dicant', veluti cum dicimus: vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic et cetera. Quemadmodum oculus ita et animus cetera videt sese non intuetur. Aliarum enim rerum origines, species et magnitudines perspicit. de se autem tanta veri ignorantia inficitur, ut in his omnib' nihil certius contempletur. Homo qui miraris siderum altitudinem et maris profunditatem, animi tui abyssum intra et mirare si potes. Multa cogitantes sine sensu carnis et sine imaginibus viuis animo tamen cernentes intuemur memoriaque mentis ibi eas fingente tenemus. Multa quoque intelligimus sensu, que lingua explere non possum'. Innoxios esse infantes opere, non esse innoxios cogitatione, quia motum quem gerunt mente, nondum possunt explere opere, ac per hoc in illis etas est imbecillis, non animus. Ad nutum enim voluntatis nondum obtemperat illis fragilitas corporis, nec adeo opere nocere possunt, sicut cogitatione mouentur. Ex causa vocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim animum reminisci quod memorie commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum omnium thesaurus memoria est. Ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis, de qua ad liquidum difficile est aliquem disputare, quia grandis eius perplexitas est et animus ipse est. Imago a sensibus corporis remota sue speciei similitudinem relinquit in memoria, similitudinem autem non per imagines sicut cetera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimur. Dum obliuionem memoramus non per seipsam adest. Quod si per seipsam adesset vtique non obliuisceremur. Communem hominis animaliumque esse memoriam nullum autem animalib' irrationabilibus intellectum inesse nisi homini tamen predito ratione. Ceteris enim in ipsa qualitate considerationis sue, sensus carnis non intelligentia mentis est.

De christo filio dei Cap. xvi.

Filii dei perfecta natiuitas nec cepit esse nec desiit, ne preterita sit si desiit et ne imperfecta sit si adhuc sit, sed sic eterna sit et perfecta quatenus in ea natiuitate eternitatis et perfectio habeatur. Ex vtero virginis minor dicitur patre christus, videlicet iuxta humanam assumptionem, non iuxta diuinitatem. Christus et in forma serui seruus. et in forma serui non seruus. In forma quippe serui domini seruus. et in forma serui hominum dominus. Christus in forma serui propter conceptionis excellentiam dominus est hominum. quia et si suscepit carnem non tamen ex carnis libidinosa contagione. Mediator dei atque hominum homo christus ihesus nequaquam alter in humanitate alter in deitate est, sed in vtraque natura idem vnus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est. nec postea meritum ut deus esset accepit, sed deus verbum manente incommutabili essentia que illi cum patre et spiritu sancto est coeterna, assumpsit carnem pro salute humana in qua et impassibilis pati et immortalis mori et etern' ante secula temporalis posset ostendi. Mediator dei et hominum homo christus ihesus quamuis aliud sit ex patre aliud ex virgine, non tamen alius ex patre ali' ex virgine, sed ipse eternus ex patre, ipse temporalis ex matre, ipse qui fecit, ipse qui factus est, ipse de patre sine matre, ipse de matre sine patre, ipse conditoris templum, ipse conditor templi, ipse auctor operis, ipse op' auctoris

manēs vnus de vtroqꝫ ⁊ i vtraqꝫ natura·nec naturaꝝ copulatione confusus·nec naturaꝝ distinctione geminat᷑. Ideo deus i hoīe venit·q꞉ p se ipsū ab hominibus cognosci nō potuit. Sꝫ vnde nobis cōsuluit·inde despectionē tulit·q꞉ infirmitatē quā ꝓ nobis suscepit·homo supb⁹ despexit. Ob hoc infirma ⁊ stulta mūdi elegit ut fortiora ⁊ sapientiora p quę nō cognoscebat᷑ confunderet. Sicut cibū forte inualidus infans capere nō potest·nisi a matre prius editus i lactis sucū vertatur.ut quod in cibo nō potuit vti·suggēdo potet᷑ in lacte p carnē·ita ⁊ nos dū essemus infirmi ad ꝯspiciendā verbi ęternitatē·factū ē ipsū v̄bū caro ut enutriri p carnē fortioresqꝫ effecti·cibū solidū id est verbū dn̄i cū patre sempiternū cōtemplando ut angeli satiemur. Prima dei dona esse quib⁹ nos nobis reos esse ostēdit q̄ dū iacerem⁹ sub reatu culpę iustos nos esse credebam⁹. Uenit medic⁹·patefecit vuln⁹·cōposuit semetipsū.⁊ de sua morte nobis medicinā aptauit·ut non esset ostensor tm̄ vulnerꝫ ꝫ ⁊ sanator. Primū ad isrl᷑ venit xp̄s sic⁊ ipse ait: nō sum missus nisi ad oues quę perierūt domus isrl᷑. Ad populū isrl᷑ prius venit·ꝫ ꝙ non essent credituri ꝓpheta nō tacuit·dicēs; Prim⁹ ad syon dicet assum. ⁊ irl'm euāgelistā dabo.⁊ vidi ⁊ nō erat.neqꝫ extitit quisꝙ̄ q̄ iniret consiliū ⁊ interrogatus responderet verbū. Sꝫ q꞉ ad gentes trāsiuit·sequit᷑. Ecce seru⁹ meus·suscipiā eū·elect⁹ meus·complacuit sibi i illo aīa mea·dedi spiritū meū sup eū·iudiciū gentib⁹ ꝓferet. Quis ordinē nostrę liberationis nescierit diabolus·sciuit tn̄ ꝙ ꝓ saluatione hoīuꝫ xp̄s aduenit·ꝫ ꝙ sua idē nos morte redimeret ignorauit·vn̄ eū occidit. Nā si ille xp̄m p mortē redimere hūanū gen⁹ sciuisset nō eū vtiqꝫ pemisset. Qꝫ nouerit diabol⁹ ꝓ salute hūani generis xp̄m venisse·euangelij testimonio docet᷑. quē ut vidit cognoscēdo primuit dicens: q̄d nobis ⁊ tibi fili dei? Uenisti ante temp⁹ pdere nos. Xp̄s sicut peccatū qd̄ pena dignū est nō admisit·ita penā peccati nostri suscepit·ut p indebitā penā suā·debitā ablueret culpā nostrā·ut p h̄ amitteret diabolus q̄s reos tenebat·dū vnū interfecit q̄ nihil peccati admiserat. Ideoqꝫ quos quasi iuste tenuit amisit·q꞉ iniuste redemptorē nostrum occidit. Illusus est diabolus morte dn̄i q̄si auis. Nā ostensa xp̄s suę carnis mortalitate quā interimendā ille appetebat·abscondit diuinitatē·ut laqueū quo eū velut auē improuidā pręderet irretiret decipula. Nā si innoxi⁹ xp̄s nō occideret᷑·homo diabolo addict⁹ p preuaricationē nō absolueret᷑. Diabolus dū i xp̄o carnē humanitatis impetit quę patebat·quasi hamo diuinitatis ei⁹ captus est q̄ latebat. Est enī in xp̄o ham⁹ diuinitas·ęsca āt caro·linea genealogia·quę ex euāgelio recitat᷑. Tenēs v̄o hanc lineam·deus pater ē·de quo dicit apl's: Caput xp̄i deus. Et lucas lineā generationis xp̄i ab imis ad sūma contexēs incohoat a ioseph ⁊ consūmat in deū·dū dicit q̄ fuit heli.⁊ ꝓficiens lineā generis·dicit: q̄ fuit dei. Idcirco dn̄s i infernū descēdit·ut his qui ab eo nō penalit᷑ detinebant᷑ viā aperiret reuertendi ad celos·s̄m testimoniū Esaię ꝓphetę dicētis: Posuisti ꝓfundū maris viā·ut transirēt liberati. Uiam quippe xp̄s in ꝓfundū maris posuit·qn̄ in infernū descendēs sanctis iter ad celos reuertēdi monstrauit. Sancti ex tempore resurrectionis xp̄i statim ut de corpore exeūt·mox ad celestē habitationē ascēdunt. qd̄ antiqs patrib⁹ nō dabat᷑. Nā an̄ ꝯduentū saluatoris·qꝙ̄ sine pena supplicij·tn̄ non in celo ꝫ i inferno sanctoꝝ animę tenebant᷑.pro quibus absoluendis·dn̄s in infernū descendit. Christus in celū ascendens discessit quidē carne·ꝫ presens est maiestate·s̄m illud qd̄ ipse ait: Ecce ego vobiscū sū vsqꝫ ad cōsūmationē seculi. Sedet xp̄s ad dexterā patris·non ut dexterā corporeā habeat pater·ꝫ dextera patris beatitudo ē·sicut sinistra miseria.

De spiritu sancto Cap. XVII.

Spiritus sanctus creator est·sicut pater ⁊ verbum·testante ꝓpheta: Spūs dn̄i fecit me.⁊ spiraculū omnipotētis viuificauit me. Spūs sanct⁹ patris ⁊ filij est.⁊ inde vnū sunt pater ⁊ fili⁹·q꞉ nihil habet pater qd̄ nō habet filius. Nō enī res vna ⁊ duoꝝ consubstantialis poterit simul ab eis ꝓcedere.⁊ simul inesse·nisi vnū fuerit a quib⁹ ꝓcedit. Spūs sancti pignus accepit ecclesia·ut p eū in vno corpe vnū fierent credētes: per quē pater ⁊ fili⁹ vnū essentialit᷑ sint·ipso saluatore ad patrē dicente: Ut sint vnū·sicut ⁊ nos vnū sumus. Xp̄s nō tm̄ a patre ꝫ etiā a spū sancto se missū testat᷑·dicēte ꝓpheta: Accedite ad me ⁊ audite: Nō a principio in abscondito locutus sum vobis·ex tpe anteꝙ̄ fieret᷑ ibi eram.⁊ nūc dominus misit me ⁊ spūs eius. Spūs sanct⁹ ꝓ eo ꝙ cōsolator sit·paraclitus nūcupat᷑. Nā latine paraclisis cōsolatio dicit᷑. Et reuera dū dona sacramentoꝝ distribuit.consolationem animę prebet. Credo equidē ꝙ magnā leticiam sentit qui aliq̄d reuelante spū dicit. Donū sancti spūs in membris ecclesię sigillatim diuidit᷑.⁊ in singulis singula dona tribuunt᷑. Xp̄s aūt omnē plenitudinē gratiaꝝ habuit·de quo ita legit᷑: Plen⁹ grā ⁊ veritate. In xp̄o ergo oīs plenitudo gratiaꝝ est·nā singulis electis singula dona tribuunt᷑. In spū sancto oīs gratia donoꝝ cōsistit. Ipse enī ꝓut vult gratiarū dona largit᷑·alijs dans sermonē sapientię·alijs scientię·alijs fidem·atqꝫ ita vnicuiqꝫ virtute spūs scī diuisio gratiaꝝ tribuit᷑.⁊ i oibus idē vn⁹ habet᷑. Ipse enim etiā ineffabilia docet quę ꝓferre humanus sermo nō potest. Ante aduentū dn̄i tm̄ ꝓphetę ⁊ pauci ex omni ꝓplo iusti donū sancti spūs merebant᷑. post aduentū aūt dn̄i spūs sanct⁹ cunctis ē credentib⁹ distribut⁹·iuxta qd̄ p ꝓphetā dn̄s loquit᷑ dicens: Et erit in nouissimis diebus effundā de spū meo sup omnē carnē: ⁊ ꝓphetabūt filij vestri ⁊ filię vestrę. Cūctis enī nūc gentibus

gratia sancti spūs tradita ē. necꝫ in paucis aut ī ꝑplo isrl' ꝫ ī omni credētiū multitudine spūs sancti grā manet. Aliqñ nō dignis ⁊ reprobis dona sancti spūs conferunt. sicut saulo data ē ꝓphetia ⁊ balaā. Uñ ⁊ multi in fine dicturi sūt: dñe virtutes ī tuo noīe fecim⁹. quibus dicturus ē domin⁹: Nescio vos vnde estis. Xpi aduentū nō tm̄ plebis iudeç sancti ꝓphetantes expectauerūt. ꝫ fuisse etiā in nationib⁹ plerosqꝫ sanctos viros ꝓpheticę donū habētes quib⁹ ꝑ spm̄ sanctū xp̄s reuelabat̄ ⁊ a quib⁹ ei⁹ expectabat̄ aduen⁹. sicut iob. sic balaā q̄ xp̄i vtiqꝫ p̄dicauerūt aduētū. Cōuersio gentiū veteri ꝑplo latebat. ꝫ tñ in consilio dei erat ut fieret. ⁊ iā tūc a sanctis ꝓphetis occulte ꝑ spm̄ sanctū p̄dicabat̄ aduentus xp̄i. sicut dicit ꝓpheta: Cū appropinquauerint anni cognosceris. dū aduenerit temp⁹ ostenderis. Nūc ꝟo reuelatū patet qđ tūc carnalibus latebat. spiritualib⁹ ꝟo notum erat. nondum tñ manifeste dicebat̄. eo ꝙ tempus ostensionis nō esset.

De lege Cap. XVIII.

Via ꝑ quā itur ad xp̄m lex est ꝑ quam vadunt iusti ad deū. ⁊ ut est intelligūt eam. Sanctaꝝ scripturaꝝ altitudo q̄si montes pascuę sūt. ad quos dū quisqꝫ iustorū conscendit. se pascuę indeficientis refectionē inuenisse cōgaudet. In scripturis sanctis q̄si ī montib⁹ excelsis. ⁊ viri ꝑfecti habēt sublimia intelligētię. quibus gressus contemplationis q̄si cerui erigant. ⁊ simplices q̄si ꝑua aīalia īueniūt modicos intellectus. ad quos humiles ipsi refugiant. Scriptura sacra infirmis ⁊ sensu paruulis. ꝫm historiā humilis videt̄ in verbis. cū excellentiorib⁹ aūt viris altius incedit. dū eis sua mysteria pādit. ac ꝑ hoc vtrisqꝫ manet cōmunis ⁊ ꝑuulis ⁊ ꝑfectis. Scriptura sacra ꝓ vniuscuiusqꝫ lectoris intelligentia variatur. sicut manna quę ꝑplo veteri ꝓ singuloꝝ delectatiōe variū dabat saporē. Iuxta sensuū capacitatē singulis ꝫmo dominic⁹ cōgruit. Et singulis dū fit ꝓ vniuscuiusqꝫ intellectu diuersus. in se tñ ꝑmanet vn⁹. Ideo ī libris scīs quędā obscura. quędā apta repiunt̄. ut intellect⁹ lectoris ⁊ studiū augeat̄. Nam si cūcta paterēt. statim intellecta vilescerēt. Rursus si cūcta clausa existerēt. cōfestim diffidentiā gignerēt. Ne ergo de obscuris desperatio fiat. ea quę manifesta sunt sciant. ⁊ ne de intellectis fastidiū existat. ea quę clausa sūt desideriū excitant. Nā pleraqꝫ quanto magis latēt tanto magis desideriū p̄bēt. In scripturis sanctis sępe ea quę futura sūt quasi facta narrantur. sicut est illud: Dederūt in escam meā fel. ⁊ potauerūt me aceto. Sꝫ cur futura quasi p̄terita scribunt̄. nisi q: quę adhuc faciēda sūt in opere. iā facta sūt in diuina p̄destinatiōe. Nobis igit̄ temporaliter accidūt. quę a conditore omniū sinetem pore ꝓuident̄. Propterea ꝓpheta rerū futuraꝝ gesta p̄terita p̄sentib⁹ miscet rebus. ut ita credantur illa futura. quēadmodū ista cernunt̄ esse completa. Mox eñi suo ꝑ p̄sentia de futuris loquit̄ sicut in ꝑsona irl̄m de ecclesia. ⁊ sicut in ꝑsona effraim de hereticis. Pro factis diuinis plerūqꝫ ⁊ dicta ponunt̄. idcirco q: nō opatione manuū dꝫ dicendi imperio opat̄. sicut scriptū ē: Dixit ⁊ facta sūt. mandauit ⁊ creata sunt. Qꝫ in scripturis sacris vna bis repetit̄ sententia. aut cōfirmationis causa est. aut mysterij. sicut lex ⁊ gratia. sicut initiū ⁊ ꝑfectio. sicut bonū ⁊ melius. Lex diuina in tribus distinguit̄ partib⁹. id est in historia. in p̄ceptis. ⁊ ī ꝓphetis. Historia ē in his quę gesta sūt. p̄cepta ī his quę iussa sūt. ꝓphetia ī his quę futura ꝓnūciata sūt. Lex diuina triplici sentiēda est modo. Primo ut historice. secūdo ut tropologice. tertio ut mystice intelligat̄. Historice nanqꝫ iuxta litterā. tropologice iuxta moralem sententiam. mystice iuxta spiritalē intelligentiā. Ergo sic historice oportet fidē tenere. ut eam ⁊ moralit̄ debeamus interp̄tari ⁊ spiritaliter intelligere. Tria ⁊ septem. decē p̄cepta sūt. ꝫ tria ad amorem dei ꝑtinent. septē ad hoīes. Illa tria quę ad amorē dei ꝑtinent. in vna tabula scripta fuerunt. reliq̄ septē ī secūda. In ꝑma tabula triū mādatoꝝ hoc primū ē: Diliges dñm deum tuū. In secūda: Honora patrē tuū ⁊ matrē. Hinc ē qđ ⁊ saluator scribe interroganti qđ p̄ceptū est primū in lege ait: Audi isrl'. dominus deus tuus deus vnus est hoc primū est. Secundū ꝟo simile est huic: Diliges ꝓximū tuū sic teipsū. Unū nāqꝫ p̄ceptū de ꝑma tabula dixit qđ ad dei ꝑtinet amorē. alterū ꝟo de alia tabula. qđ ad hoīs ꝑtinet dilectionē.

De ecclesia ⁊ heresibus Cap. XIX.

Gemina est ecclesię pulchritudo. vna quā hic bene viuendo consequitur. altera per quā illic ex retributiōe glorificabit̄. Ecclesię ꝓpter xp̄m geminę tribulationes existūt. id est siue quas a paganis ꝑtulit ī martyribus. siue quas ab hereticis ꝑfert in diuersis cōcertationibus. Utrasqꝫ aūt ꝑ gratiā dei exupat. partim ferendo. partim resistendo. Sancta ecclesia catholica sicut male viuentes in se patienter tolerat. ita male credentes a se repellit. Sancta ecclesia contra gentiliū atqꝫ hereticoꝝ pertinaciā summope sapientiā ⁊ patientiā opponere studet. ꝫ exercet̄ eius sapiētia cū tentat̄ verbis. exercet̄ patiētia cū tentat̄ gladijs. Nūc eñi ꝑsecutionib⁹ appetit̄. nūc falsis assertionib⁹ lacessit̄. Causa prauitatis hereticę doctrinis ē ꝓpagata ecclesia. nā antea simplici tm̄ fide vigebat. Hereticoꝝ igit̄ occasiōe ꝓpagati sūt doctores ī fide. ⁊ ꝑ acumina heresū ecclesię magistri creuerūt. Nā tūc clari⁹ manifestat̄ veritatis assertio qñ patuerit quęlibet dissensio. Sācta ecclesia ideo dicit̄ catholica. ꝓ eo ꝙ vniuersaliter ꝑ omnē sit mundū diffusa. Nam hereticoꝝ ecclesię in partib⁹ mūdi coartant̄. hęc ꝟo ī toto orbe diffusa expandit̄. paulo attestāte apl'o: Gratias inquit ago deo meo ꝓ omnib⁹ vobis q: fides vestra annūciat̄ in vniuerso mūdo. Hereses aūt in aliq̄

angulo mũdi· aut in vna ꝓuintia inueniunẗ ver/
sari. Ecclesia ꝟo catholica· sicut p totum mundũ
extendiẗ· ita ⁊ omniũ gentiliũ societate construiẗ.
Qui sunt heretici nisi qui relicta dei ecclesia pri/
uatas elegerunt societates? De quibus dominus
dicit: Duo mala fecit populus meus· me dereli/
querunt fontem aquę viuę. ⁊ foderũt sibi cister/
nas dissipatas quę continere non valent aquas.
Causa heresis ob quã rem fit? Ad exercitationẽ
fidei. Uis ꝟo p quam fit· obscuritas est diuinaꝝ
scripturarũ in qua caligantes heretici aliud ꝙ se
res habeat intelligũt· nec esse possunt· q: idipsum
qđ existunt hereses iã nõ sunt. Male eni sentien/
do esse iã desierũt· ad nihilũ enĩ tendũt. Heretici
ingenti studio mendacia sua discũt. ⁊ labore ve/
hementi ne in vnitatẽ ecclesię veniant decertant·
de quib⁹ ꝓphetam congrue dicit: Docuerũt lin/
guã suã loqui mendaciũ. ⁊ ut inique agerẽt labo/
rauerũt. Dum vicissim heretici mutuo se lacerant
qñ alterutrũ sei ꝓprias sectas inducũt· sic tñ in in/
uicẽ sese colligũt ut cõtra ecclesiã pari erroris spi/
ritu decertẽt. Et qui ab inuicẽ sũt diuisi· i aduer/
sitate ecclesię simul existunt vniti: eisq; q̃ ꝓ eo ꝙ
tm̃ valeant hereses videnẗ habere veritatẽ: hoc
respondendũ est. Nõ ideo saluti ꝑponendi sũt
morbi· quia plerũq; ita generaliẗ mundũ occupãt
ut paruũ saluti locum relinquant.

De hereticis Cap. XX.

Non posse hereticos habere veniã· nisi p
ecclesiã catholicã· sicut ⁊ amici iob non p
se placare deũ potuerũt· nisi ꝓ eis iob sa/
crificiũ obtulisset. Opera bona quę heretici fa/
ciũt ⁊ iusticia coꝝ· nihil eis ꝓdest· testante dño p
hieremiã: Quia mei oblit⁹ es· ecce ego annũcia/
bo iusticiã tuã. ⁊ opa tua nõ ꝓderũt tibi. Hereti/
ci ꝙuis legẽ ⁊ ꝓphetas adimpleant· ex eo tñ ꝙ ca/
tholici nõ sunt· non est deus in coꝝ cõuentibus·
ipso domino testante: Si steterint moyses ⁊ sa/
muel corã me· non est anima mea ad populũ istũ.
Eijce eos a facie mea ⁊ egrediantur. Per moysen
quippe ⁊ samuel legẽ accipe ⁊ ꝓphetas· quos ꝙuis
heretici ope implere contendant· propter erroris
tamen impietatẽ a vultu dei ꝓijciunẗ. ⁊ a iustorũ
conuentib⁹ sepanẗ paganus ⁊ hereticus· ille quia
nũꝙ fuit cũ dei populo· iste q: recessit a dei popu/
lo· vterq; recedẽtes a xp̃o ad diaboli ptinent cor/
pus. Qui ab idolatria ad iudaismũ uel heresim
transeũt· iuxta prophetã· de malo ad malũ egres/
si sũt. ⁊ dñm nõ cognouerũt· q: de ifidelitatis er/
rore i errorẽ aliũ transierũt. Cui⁹ doctrinã quisq;
sequiẗ· huius ⁊ filius nuncupaẗ. sicut ⁊ ꝑ ꝓphetã
amorreũ patrẽ ⁊ cetheã matrẽ esse isrl'. domin⁹ di/
cit. nõ vtiq; nascẽdo ꝫ imitãdo. Sic ⁊ in melio/
rẽ partẽ filij dei nuncupanẗ q̃ precepta dei custo/
diunt. Unde ⁊ nos nõ natura· ꝫ optione clama/
mus deo dicẽtes: Pater noster qui es i celis. Nõ
solũ tm̃ natiuitate ꝫ etiam imitatione filios posse
alicui⁹ vocari. Nam iudei ꝫm carnẽ filij abrahę·
ꝫm ꝟo cõuersationẽ filij diaboli nuncupanẗ· ac ꝑ
hoc illi sũt semen abrahę qui eius imitanẗ fidem·
nõ qui ex eius generati sunt carne. De errore au/
ctoris trahitur a quibusdam ⁊ nomen ⁊ culpa· ut
ipsius vocabulo censeaẗ cuius errorẽ ⁊ sequitur.
sicut ecclesię pergami in apocalypsi dicitur: Ha/
bes tenentes doctrinã balaam ⁊ iezabel. Doctri/
nam igitur balaam dicitur habere· propter imi/
tationem non propter presentiam corporalem.

De gentilibus philosophis Cap. XXI.

Philosophi gentiũ nõ sicut oportet deum
querentes in angelos inciderũt preuari/
catores: factusq; est illis mediator dia/
bolus ad mortem· sicut nobis xp̃s ad vitã. Mul/
tum mũdi philosophi predicanẗ i dimẽsione tem/
porum· cursusq; siderũ ac discussione elementoꝝ. ⁊
tamen hoc nõ nisi a deo habuerũt. Uolando enĩ
superbe ut aues aerẽ. ⁊ emergentes in ꝓfundũ ut
pisces mare. ⁊ ut pecora gradientes terrã descri/
pserunt· verũtamen tota mente auctorem coꝝ in/
telligere noluerũt. Quare nõ possũt aialia bruta
interrogare? Quia nesciunt ratiocinari. Ideo
nõ dissimiles gẽtiles hoĩes animalibus extiterũt
q̃ talia nõ considerantes ⁊ ipsa ampli⁹ diligentes
vsq; ad eorum cultum euanuerũt. Uia christus ẽ.
Si qs i ea nõ gradiẗ· nõ est quomodo veniat ad
deum. Philosophi autem mundi vtiq; deum co/
gnouerũt· sed quia displicuit illis humilitas xp̃i
in inuio transierunt ⁊ nõ in via. Ideoq; euane/
scentes gloriam dei in mendaciũ mutauerũt. ⁊ re/
ctitudinem vię relinquẽtes i anfractus inciderũt
errorũ. Primum vnicuiq; est scire quid appetat·
secundum ꝟo est ut id quod appetit apprehendat.
Impfecta quippe sapientia est quo tendas scire. ⁊
nescire iter p quod expediat ire. Quid enĩ ꝓdest
si quis famis tempore vbertatis regionẽ videat·
⁊ viam p quã ad illam pergat ignorat? Ecce pa/
triã quisq; querit· ꝫ viam perdidit· errando gra/
ditur· nõ ꝓficiendo: quantoq; plus ambulat tan/
to magis ab eo quod querit elongaẗ. Qui viam
regiam· hoc est christum deserit. ⁊ si videat veri/
tatem a longe videt· quia nisi p viam nõ est quo/
modo ad eam ꝓpinquet. Et si gradiens p desertũ
leonem incurrerit· semetipsum redarguat dum in
diaboli faucibus heserit.

De differentia testamentoꝝ Cap. XXII.

Quidam ideo non recipiunt vetus testa/
mentum ꝓ eo ꝙ aliud in tempore prisco
aliud agatur in nouo: Nõ intelligentes
ꝙ deus quid cuiq; congruerit tempori incogni/
ta quadam distributione concesserit· sicut in lege
imperat nuptias· in euangelio virginitatem cõ/
mendat. in lege oculũ pro oculo auferre· in euan/
gelio alteram prebere percutienti maxillam. Sz
illa pro tẽpore fragili populo· ista vero perfecto·
vtraq; tamen pro tempore sua quęq; conuenien/
tia comodans. Et tamen pro ista mutatione non

est credendus deus mutabilis. sed potius inde admirabilis predicandus est. quia manens incommutabilis quid cuique ut diximus tempori commodum fuit. magna cum distributione concessit. Sub veteri testamento minoris culpe erant peccata. quia in eo non ipsa veritas. sed umbra veritatis aderat. Nam in testamento novo preceptis altioribus veritate manifesta facta quedam que in illo populo umbre veritatis deservierant. deserenda nobis precipiunt. Illic enim fornicatio et retributio iniurie permissa sunt. nec nocebant. In testamento autem novo gravi animadversione damnantur si admittantur.

De symbolo et oratione Cap. XXIII.

Addei symbolum et dominica oratio pro tota lege parvulis ecclesie ad celorum regna sufficit capessenda. Omnis enim latitudo scripturarum in eadem oratione dominica et symboli brevitate concluditur. Unde et propheta Esaias dicit: Abbreviationem audivi a domino deo exercituum super universam terram. Attendite et audite eloquium meum Sed hec abbreviatio. aut illud intelligitur quod dominus dicit omnem legem et prophetas in duobus preceptis dilectionis dei et proximi pendere. aut propter ipsam orationem dominicam vel symboli brevitatem in quibus ut predictum est omnem scripturarum coartari cernimus latitudinem.

De baptismo et communione Cap. XXIIII.

Solam ecclesiam catholicam habere baptismum ad salutem Zacharias propheta testatur. In die inquit illa erit fons patens domus david et habitantibus in hierusalem in ablutionem peccatoris et menstruate. Domus quippe david et hierusalem christi ecclesia est. in qua manat fons in ablutionem peccatorum. Heretici autem id solum imaginaria ostentatione faciunt. ideoque illis baptismus non ad remissionem peccatorum. sed ad supplicii testimonium datur. Pro solo reatu originali luunt in inferno nuper nati infantuli penas si renovati per lavacrum non fuerint. Proinde qua causa nuper natus damnatur infans si non regeneratur? quia originis noxietate perimitur. Cur parvuli peccato originali carentes per baptismum et nec dum proprium habentes delictum a bestiis penisque ceteris laniantur? Hec igitur causa est. Baptismum enim a pena eterna non a presentis vite supplicio liberat. Nam si a pena presenti homines liberarentur per baptismum ipsum putaret baptismi premium. non illud eternum. Ergo soluto reatu peccati manet tamen quedam temporalis pena. ut illa vita ferventius requiratur que erit a penis omnibus aliena. Nullus negat fidelium etiam post baptismum quo peccata delentur. quotidie quamdiu in isto seculo sumus ad deum nos debere converti. Quod quamvis sine intermissione sit quotidie agendum. nonnunquam tamen fecisse sufficiet. Qui in maternis uteris sunt. ideo cum matre baptizari non possunt. quia qui natus adhuc secundum adam non est. renasci secundum christum non potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit. quem generatio non precessit. Qui intra ecclesiam non ex dignitate ecclesie vivunt. sed fidem quam verbo tenent operibus destruunt. de ipsis legitur: Multiplicati sunt super numerum. ut subaudias in regno predestinatorum. Qui scelerate vivunt in ecclesia et communicate non desinunt. putantes se tali communione mundari. discant nihil ad emundationem sibi proficere. dicente propheta: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sancte auferent a te malicias tuas? Et apostolus: Probet inquit seipsum homo. et sic de pane illo edat et de calice bibat.

De septem regulis Cap. XXV

Septem esse inter cetera regulas locutionum sanctarum scripturarum quidam sapientes dixerunt. Prima regula est de domino et eius corpore que de uno aut ad unum loquitur atque in una persona. modo caput. modo corpus ostendit. sicut Esaias ait: Induit me vestimento salutari quasi sponsum decoratum corona. et quasi sponsam ornatam monilibus suis. In una enim persona duplici vocabulo nominata. et caput. id est sponsum et ecclesiam id est sponsam manifestavit. Proinde notandum in scripturis. quando specialiter caput describitur et quando et caput et corpus. aut quando ex utroque transeat ad utrumque. aut ab altero ad alterum. sicque quid capiti. quid corpori conveniat prudens lector intelligat. Secunda regula est de domini corpore vero et permixto. Nam videntur quedam uni convenire persone. quod tamen non est unius. ut est illud: Puer meus es tu israel. ecce delevi ut nubem iniquitates tuas. et sicut nebulam peccata tua. convertere ad me et redimam te. Hoc ad unum non congruit. Nam altera pars est cui peccata delevit. cui dicit: puer meus es tu. et altera cui dicit: Convertere ad me et redimam te. Qui si convertantur eorum peccata delentur. Per hanc enim regulam sic ad omnes loquitur scriptura. ut boni redarguantur cum malis. et mali laudentur cum bonis. Sed quid ad quem pertineat. qui prudenter legerit discet. Tertia regula est de littera et spiritu. id est de lege et gratia. lege per quam precepta facienda admonemur. gratia per quam ut operemur iuvamur. vel quod lex non tantum historice. sed etiam spiritaliter sentienda sit. Namque et historice oportet fidem tenere et spiritaliter legem intelligere. Quarta regula est de specie et genere. per quam pars pro toto. et totum pro parte accipitur. veluti si uni populo vel civitati loquatur deus. et tamen intelligatur omnem contingere mundum. Nam licet adversus unam civitatem babyloniam per Esaiam prophetam dominus comminetur. tamen dum contra ecclesiam loquitur. transit ad genus de specie. et convertit contra totum mundum sermonem. Certe si non diceret adversus universum orbem. non adderet infra generaliter: et disperdam omnem terram. et visitabo super orbis mala. et cetera que sequuntur ad internitionem mundi pertinentia. Unde et addicit: Hoc est consilium quod cogitavi super omnem terram. et hec est manus eius extensa super omnes gentes. Item postquam sub persona babylonie arguit universum mundum. rursus ad eandem quasi de genere

ad specie reuertit· dicens que eide ciuitati specia/ lit contigerut: Ecce ego suscitabo sup eos medos Nam regnante balthasar· a medis e obtenta ba/ bylonia. Sic et in onus egypti ex psona eiusdem totu vult intelligere mudum· dicendo: Et con/ currere facia egyptios aduersus egyptios· regnu aduersus regnu· cum egyptus non multa regna· sed vnu habuisse describitur regnu. Quinta re/ gula e de temporibus· per quam aut pars maior tepo(r)is p parte minore· aut pars minor tepo(r)is p partem maiorem inducitur· sicut e de triduo do/ minice sepulture· dum nec trib9 plenis diebus ac noctibus iacuerit in sepulchro· sed tn a parte to/ tum triduu accipit. Vel sicut illud· q quadrin/ gentis annis predixerat deus filios isrl i egypto seruituros. et sic inde egressuros· q tn dominante ioseph egypto dominati sut. nec statim post qua/ dringentos anos egressi sut ut fuerat re pmissu ß. quadringentis triginta pactis ab egypto reces/ serunt. Est et illa de temporib9 figura· p qua que/ dam que futura sut quasi iam gesta narrant· ut e illud: Foderut manus meas et pedes meos· dinu/ merauerut oia ossa mea. et diuiserut sibi vestimen ta mea. et his similia· in quib9 futura tanq si iam facta sint ita dicutur. Sed cur que adhuc facien/ da erat ia facta narrant? Quia que nobis adhuc futura sunt· apud dei eternitatem iam facta sunt. Qua pter quado aliqd faciendu esse pnunciat· sm nos dicit. quado ho que futura sut· iam facta dicuntur· sm dei eternitate accipienda sut· apud que iam omnia facta sunt que futura sut. Sexta regula est de recapitulatione. Recapulatio enim est dum scriptura redit ad illud cui9 narratio iam transierat· sicut cu filios filio(r)u noe scriptura co/ memorasset· dixit illos fuisse in linguis et getibus suis. et tn postea quasi hoc etia in hoc ordine tem/ po(r)u requiritur: Et erat inquit ois terra labium vnum· et vox vna oibus erat. Quo ergo sm suas getes et sm suas linguas erat· si vna lingua erat oibus· nisi q ad illud qd iam trasierat recapitu/ lando est reuersa narratio. Septima regula e de diabolo et ei9 corpore· q sepe dicut ipsius capitis· que suo magis couenuit corpori. sepe ho eius vi/ dentur dicta membro(r)u et no nisi capiti cogruut. Ex nomine quippe corporis intelligitur caput. ut est illud in euangelio de zizaniis tritico admi/ xtis· dicente dno: Inimicus homo hoc fecit· ho/ minem ipsu diabolu vocans. et ex nomine corpo/ ris caput designas. Ite ex nomine capitis signi/ ficatur corpus· sicut i euangelio dicitur: Duode/ cim vos elegi· sed vn9 ex vobis diabol9 e. iudam vtiq indicas· quia diaboli corpus fuit. Aposta/ ta quippe angelus omniu caput e iniquo(r)u. et hu/ ius capitis corpus sunt oes iniqui· sicq cu mem/ bris suis vnitus est· ut sepe qd corpori eius dicitur ad eu potius referatur· rursum qd illi· ad mebra iterum ipsius deriuetur.

De martyrio Cap. XXVI.

D Ei seruus aduersitate vlla non frangit· sed pro veritatis defensione vltro se cer/ tamini offert· nec vnq p veritate diffi/ dit. Sepe ex discipulis ad martyriu eligunt· qui suos doctores ad corona precedut. et qui sut ordi/ ne postremi· fiunt nonnuq in certamine primi. Vir sanct9 vltro se in agone pro certamine debet offerre iusticie· ß tn si agonis fructu videt vber/ rimu. no debet declinare laboris periculum. Qr si maior est labor q animaru lucrum· declinadus est labor: quem minimu comitatur augmentum. Vtruq eni fecit apostol9 qui et periculis se vltro dedit vbi maximu animaru lucru vidit. et sapient se periculo abstulit in quo potiore labore q lucru esse prospexit. Vltro se paulus apud ephesu peri/ culis obtulit· quia potius periculo lucrum vidit. Damasci aut ideo a periculo subtraxit semetipsu quia nullu periculi ipsius arbitratus est fructum. Disce quo se ad martyriu offerat quisq vltro· uel quomodo iuxta sententiam dei cingatur ab alte/ ro. et quo no vult ipse ducat· nisi q et pter glo/ riam futuram de certamine iustus gaudet. et pt passionis violentia refugit subire qd dolet. Ac/ cipe exemplu adeundi sub trepidatione martyrij· de vsu bellandi in q exercitat9 quisq in prelio et p audacia certame aggredit. et p timore cuctatione mouetur. Item accipe exemplu martyrij de repa/ ratione humani corporis ad salute· dum quisq et de spe reparationis gaudet. et de incisionibus seu amarissimis poculis meret.

De sanctorum miraculis Cap. XXVII.

E T si apostolis virtus data est signorum propter fidem gentiu nutriendam· eccle/ sie tame data est virtus operu pter ean/ dem fidem ornanda. Et tame in ipsis apostolis plus erat mirabilis virtus ope(r)u q virtus signo/ rum. Ita et nunc in ecclesia plus est bene viuere q signa facere. Qr nunc ecclesia non ea miracula faciat que sub apostolis faciebat· ea causa e· quia tuc oportebat mundu miraculis credere· nuc ho iam credentem oportet bonis operibus corusca/ re. Nam ideo tunc signa fiebant exterius· ut in/ terius fides roboraret. Iam i fide miracula qui/ cunq requirit· vanam gloriam ut laudetur querit Scriptu est eni: Lingue in signu sunt non fide/ libus sed infidelibus. Ecce signum non est fide/ libus necessarium qui iam crediderunt· sed infi/ delibus ut conuertantur. Nam paulus pro non credentiu infidelitate patrem publij de infirmi/ tate febrium virtutibus curat. Infirmantem ho timotheum fidelem· non oratione· sed medicina/ liter temperat· ut noueris miracula pro incredu/ lis non pro fidelibus fieri. Anteq antixpus ap/ pareat· virtutes ab ecclesia et signa cessabut· qua/ tenus ea quasi abiectiorem persequat audacius. Ob hanc vtilitate cessabut sub antixpo ab eccle/ sia miracula et vtutes· ut p h sco(r)u clareat patien/ tia. et repro(b)o(r)u q scandalizabut leuitas ostedat

⁊ ꝑsequentiū audacia fortior efficiatur.

De antixpo ⁊ eius signis Cap. XXVIII.

O Omnis qui ſm xpiane ꝓfessionis nomā aut non viuit aut aliter docet. antixpus est. Plerique autē antixpi tpa non visuri sunt. ⁊ tñ in membris antixpi inueniēdi sūt. Antequā veniat antixpus multa eius membra precesserūt. ⁊ prauē actionis merito caput ꝓpriū preuenerunt. scdm apli sententiam qui iam iniquitatis mysteriū opari illū affirmat etiam antequā reueletur. Magnitudo signoꝝ fiet sub antixpo. ut electi si fieri pōt ī errorē mittent. Sed si electi: quō sunt in errorem mittendi? Ergo ibunt in errorē titubatiōis ad modicū pro multitudine ꝓdigiorum. nō tamē deiciēdi sunt a stabilitate sua terroꝝ impulsu atque signorū. Unde ⁊ ideo ponitur si fieri potest. quia electi perire non possunt. ſ; cito resipiscentes cordis errorē religione coercebunt. scientes predictū a domino esse. ut dum hoc fecerint aduersarij. non cōturbentur sancti. Tam mira facturus est prodigia ⁊ signa dum venerit antixpus. ut etiā electis quoddam cordis gignatur scrupulum. quod tamen cito exuperet in illis ratio per quam scient ī deceptionem reproborū ⁊ electorum probationē eadem fieri signa. In quo tempore ꝑ patientiam gloriosi erūt sancti nō per miracula. sicut martyres fuerunt priores. Illi enī ⁊ ꝑsecutores sustinebunt. ⁊ facientes ꝓdigia. Proinde ⁊ durius bellū sustinebūt. quia non solū cōtra persequentes. sed etiā contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt. Grauius sub antixpi temporibus cōtra ecclesiam deseuiet synagoga ꝙ ī ipso aduentu saluatoris xpianos est ꝑsecuta. Dum in martyres diabolus iam exercuerit crudelitatem magnam etiā ligatus. crudelior erit tamen antichristi tēporibus. quādo etiā erit soluēdus. Nam si tanta ligatus facere potuit: quāta solutus faciet? Quanto ꝓpinquius finem mūdi diabolus videt. tanto crudelius ꝑsecutiones exercet. ut qr se continuo damnādū conspicit. socios sibi multiplicet cum quibus gehēnē ignibus addicat. Quanto breue tempus videt sibi restare diabolus ut damnet. tanto in magna ꝑsecutiōis ira mouet. diuina iusticia ꝑmittente. ut glorificentur electi. sordident iniqui. ⁊ ut diabolo durior crescat damnationis sententia.

De resurrectione Cap. XXIX.

I Inchoatio pacis sanctorū ē in hac vita non ꝑfectio. Tunc aūt erit plenitudo pacis. dum ad dei contemplationē absorta carnis īfirmitate cōualuerint. Resurrectio mortuorum ut apostolus ait. in virū ꝑfectū in mēsuram etatis plenitudinis xpi futura est. ī etate scilicet iuuentutis quē profectu nō indiget. ⁊ absque inclinatione defectus in ꝑfectione ex vtraque parte ⁊ plena ē ⁊ robusta. Quis nūc filiorū dei nomine homines fideles vocentur. tamen ex eo ꝙ hāc seruitutē corruptionis patiuntur. adhuc iugo seruitutis addicti sunt. accepturi plenam dei filiorū libertatem. dum corruptibile hoc induerit incorruptionem. Nunc deus ꝑ speculum agnoscitur. in futuro autē quisque electus facie ad faciem presentabitur. ut ipsam speciem contempletur quam nunc per speculum videre conat. In hac vita electorum numero ad dexteram ꝑtinentiū. ⁊ reproborum qui ad sinistram ituri sunt. ecclesiā dei cōpleri. in fine autē seculi zizania a frumento disiungi.

De iudicio Cap. XXX.

I Iudicij diē nouit xpus: sed in euangelio dicere ⁊ scire discipulos voluit. Nam dum dicat idem dominus per ꝓpheram: Dies vltionis in corde meo. indicat se non nescire sed nolle indicare. De domo domini. sicut scriptū est incipit iudicium. quando electi id est domus dei hic ꝑ flagella iudicantur. impij ꝟo illic ad dānationem iudicandi sunt. Unde ⁊ sequit: Si autē primū a nobis: quis finis eorum qui nō crediderunt? Ad districti examen iudicis nec iusticia iusti secura est nisi pietate diuina. ut ⁊ ipsa iusticia qua quisque iustus est deo iustificante iustificetur. Alioquin apud deum ⁊ ipsa peccatū est. Inde est qō ait iob: Innocentē ⁊ impium ipse consumet. Consumitur quippe a deo innoxius. quando ipsa innocentia liquidius requisita ⁊ diuinē innocentiē comparata nihil efficitur nisi ⁊ ibi misericordiē pietate homo iustificetur. Consumitur item a deo impius. quādo examinis diuini subtilitate requirit. eiusque detecta impietas. iudicata damnatur. Consumitur innoxius ⁊ impius simul fine carnis. non pena damnationis. Doctus pariter ⁊ indoctus moriuntur. sed morte carnis. non pena damnationis. Omnia aūt pergunt ad vnū locum. dum morte corporali in terram ⁊ iustus ⁊ ⁊ impius reuertuntur. Retributio autē dissimilis sicuti ꝑ eundem salomonem dicit: Quid plus habet sapiēs a stulto: nisi ꝙ illuc pergit vbi vita est? Ergo omnes in terrā pariter redeūt. Nā vbi vita est non pariter pergunt. Gemina punit sententia impius. dum aut hic pro suis meritis mentis cecitate ꝑcutitur ne veritatem videat. aut dum in fine damnabit ut debitas penas exoluat. Geminum est diuinum iudiciū. vnum quo ⁊ hic iudicātur homines ⁊ in futuro. alterū quo ꝓpterea hic iudicātur ne illic damnētur. Ideoque quibusdam ad purgationē tpalis proficit pena. quibusdam ꝟo hic inchoat dānatio ⁊ illic perfecta sperat ꝑditio. In iudicio reprobi hūanitatē xpi in q̄ iudicatus ē videbūt ut doleant. diuinitatem ꝟo eius non videbunt ne gaudeant. Quibus enī diuinitas ostēdit. vtique ad gaudiū demōstrat. Pro diuersitate conscientiaꝝ ⁊ mitis apparebit in iudicio xps electis. ⁊ terribilis reprobis. Nā qualē quisque cōscientiā tulerit. talem ⁊ iudicē habebit. ut manente in sua tranquillitate xpo. illis solis terribilis appareat quos conscientia ī malis accusat.

Duę sunt differentię uel ordines boni3 in iudicio hoc est electorum et reproborum·qui tamen diuiduntur in quattuor. Perfectorū ordo vnus est q cum domino iudicat. et ali⁹ qui iudicat. vtriq3 tamen cum xp̄o regnabunt. Similiter ordo reprobor partitur i duob⁹·dum iniqui intra ecclesiam sunt mali iudicandi sunt et dānandi. qui vo extra ecclesiam inueniendi sunt·nō sunt iudicādi·ꝫ tm̄ damnandi. Primus igitur ordo eorū qui iudicāt et pereunt·opponitur illi ordini bonor de quo sūt q iudicant et regnāt. Secund⁹ ordo eor q nō iudicāt et pereūt·opponit illi ordini pfector·in q sūt hi qui nō iudicantur et regnant. Terti⁹ ordo eorum qui iudicantur et regnant·illi ordini ē cōtrarius de quo sunt q iudicant et pereunt. Quartus ordo eor q nō iudicant et regnant·opponitur illi contrario ordini in quo illi sunt qui nō iudicantur et pereunt.

De gebenna Cap.xxxi.

Duplex damnator pena est in gebenna·quorū et mentem vrit tristicia. et corpus flamma·iusta vicissitudine·ut qui mente tractauerunt qd pficerēt corpore·simul et animo puniant et corpore. Ignē gebennę ad aliqd lumē habere et ad aliqd nō habere·hoc ē habere lumē ad damnationē ut videant impij vnde doleāt. et nō habere ad cōsolationē·ne videāt vnde gaudeant. Apta fit comparatio de camino triū puerorum ad exemplum ignis gebennę. Nam sicut ille ignis nō arsit ad triū pueror supplicium. et arsit ad comburēda ligamina vinculor·ita ignis gebennę et lucebit miseris ad augmētum pęnar·ut videāt vnde doleant. et non lucebit ad consolationem·ne videant vnde gaudeant. Inter huius vitę et futurę infelicitatis miseriā multa discretio ē. Illic enim et miseria est pter cruciationē dolorū·et tenebrę pter lucis auersionē: quorū vnū i hac vita·id est miseria est·aliud nō est·in inferno aūt vtrūq3 est.

De penis impior Cap.xxxii.

Sicut fasciculi lignor ad combustionem de similib⁹ colligantur·ita in iudicij die similis culpę rei suis similib⁹ iungent·ut ex equo pęna constringat quasi in fasciculū·quos actio similes fecit in malū. Sicut vnusquisq3 sanctus in futuro iudicio p quātitate virtutū glorificabitur·ita et vnusquisq3 impius pro quantitate facinorū condemnabit·nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo·sed iuxta qualitatē criminū discretio erit pęnarū·ppheta firmante: De carorū quoq3 suor supplicijs addit etiā pęna defunctis·sicut apud inferos diuitis sermo predicat euāgelic⁹·sicut p augēdo iudę supplicio·dicit etiā psalm⁹: Cōmotiōe moueant filij ei⁹ et mendicēt. Impij ex hoc durius in iudicio puniēdi sūt mentis dolore·ex quo visuri sunt iustos·glorię beatitudinem meruisse. Cūctis videntib⁹ ē precipitandus diabol⁹·quādo sub aspectu oīu3 bonorū angelorum et hominū cū eis qui de parte eius erunt in ignē eternū mittēdus est. Dum sublatus fuerit diabolus ut damnētur·multi electi qui in corpore sunt inueniendi dn̄o ad iudicium veniente metu concutiendi sunt·videntes tali sententia impium esse punitum. quo terrore purgandi sunt·quia si quid eis ex corpore adhuc peccati remāserit·metu ipso quo diabolū damnari conspiciunt purgabuntur. Hinc ē quod ait iob: Cū sublatus fuerit timebūt angeli et territi purgabūt. Multos posse perire ex eis in die iudicij·qui nūc electi esse videntur et sancti·dicente ppheta: Vocabit dn̄s iudicium ad ignē et deuorabit abyssū multam et comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur·quia illos etiam infernus absorbebit qui nunc se in preceptis cęlestibus gloriantur·de quibus dn̄s dicit: Multi dicēt mihi in illa die. Dn̄e dn̄e nonne in nomine tuo pphetauimus. et in nomine tuo demonia eiecim⁹. et virtutes multas fecimus? Tunc cōfitebor illis·quia nūq̄ noui vos Discedite a me qui operamini iniquitatem·nescio qui estis.

De gloria sanctorū Cap.xxxiii.

Non faciet in futurū cor miserum iustorū ex compassione damnatorū: condolendi affectio·vbi tm̄ erit sanctorū de dei contemplatione gaudiū·ut tristicię nullus tribuatur introitus. Sicut comparatus color cādidus nigro colori fit pulchrior·ita et sanctorū requies cōparata damnatiōi malorum gloriosior erit. Sic iusticia iniusticię·sic virtus vitio. Crescit ḡ sanctorum gloria·dum debita damnantur impij pęna. Post resurrectionem sanctis in carne promissa est cęlorum ascensio·dicente ad patrē xp̄o: Volo ut vbi sum ego. et ipsi sint mecū. Si eni mēbra capitis sumus. et vnus in se et in nobis est xp̄us·vtiq3 vbi ipse ascendit·et nos ascensuri sumus.

Finit liber primus de summo bono sancti Isidori hispalensis episcopi.
Incipit liber eiusdem secundus
De sapientia Cap.i.

Omnis qui secundū deum sapiens est: beat⁹ ē. Btā vita cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatꝭ virt⁹ boni operis est. Virtus boni operis fructus eternitatis est. Nullus aūt magis sapiēs q̄ quem docuerit de⁹. Excelsior est rebus omnibus sapiētia·nec esse pōt vlla iusticia sine prudentia. Qui ꝟm seculū sapiens est·ꝟm deum stultus est. Unde et propheta: Stultus inquit factus ē omnis homo a scientia sua. Primum est scientię studium·querere deum·deinde honestatem vitę cum innocentię opere.

Nullus sapiētiam dei plene recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionū cura contendit. Unde et scriptum est. Sapientiam scribe in tēpore ocij: et qui minoratur actu ipse percipiet eam. Nō ad paruę intelligētię arcem peruenit, qui scit secreta dei se penetrare non posse. Tunc aūt deum recte cognoscimus, quando eum pfecte scire non denegamus. Interdū quędam nescire cōuenit. Null9 autem in culpa maior est, ꝙ ille qui deum nescit. Inuestigationem veri multorum est quęrere, sed paucorū est inuenire. Ea autem quę supra hominis intelligentiā sūt, scrutanda non sunt. Quicquid supra hominis intellectum est, quęrendū nō est. Consilio autem diuino seruandum ē, ut hoc credatur esse iusticia, qđ diuinę placuerit volūtati. Non eni poterit esse iniustū: quod iusto complacet iudici. Omnis sapientia ex scientia et opinatione consistit. melior est autem ex scientia veniens ꝙ ex opinatiōe sentētia. Nam illa vera ē, ista dubia. Ad maioris culpę cumulū ptinet scire quęꝙ qđ sequi debeat, et sequi nolle qđ sciat. Unde et domin9: seruus inqt sciens voluntatē domini sui et nō faciēs, digne plagis vapulabit multis. Et iacobus: Scienti inquit bonum et nō facienti peccatum est. Simplicitatem cum ignauia vocari stulticiam. simplicitatem ṽo cū prudentia vocari sapientiam. Utile ē multa scire et recte viuere. Qđ si vtrūqꝫ nō valemus. melius est ut bene viuendi studiū ꝙ multa sciendi sequamur. Non pertinere ad beatitudinem consequendā scientiā rerū, nec esse beatum multa scire, sed esse magnū beate viuere. Nihil prodesse hominē scire prudentiā cum ignorātia dei. et nihil obesse scientib9 deum, ignorantiam mundi. Perfecte aūt scit qui prius deum et ista non pro se sed pro deo scit. Nihil obesse cuiꝙ si per simplicitatem aliqua de elementis indigne sentiat, dummodo de deo vera pronunciet. Nam ꝙuis de incorporeis corporeisqꝫ naturis nequeat quisqꝫ disputare, beatum tamen illū facit vita recta cum fide.

De fide Cap. II.

Non posse ad veram beatitudinē peruenire nisi per fidem. Beatum autē esse, qui et recte credēdo bene viuit et bene viuendo fidem rectam custodit. Deus si credit, meritoinuocatur et quęritur, ac p hoc tunc pfecte laudatur, quando inuocatur et creditur. Non tm̄ id credēdū est qđ sensu carnis dinoscimus, ꝫ magis etiā qđ intellectu mentis conspicimus, id est deū. Sine fide nemo pōt placere deo. Omne enim qđ non est ex fide, peccatū est. Fides nequaꝙ vi extorquetur, sed ratione atqꝫ exemplis suadetur. A quibus autem exigitur violenter, pseuerare in eis non potest, exemplo ut ait quidam nouellę arboris: cuius si quis cacumen violenter impresserit et demū dum laxatur in id qđ fuerat confestim reuertitur. Sicut homo libero arbitrio conditus sua sponte diuertit a deo, ita ex ꝓpria mentis conuersiōe credēdo recurrit ad deū, ut libertas agnoscatur arbitrij per ꝓpriam voluntatē, et beneficiū gratię per acceptam fidei veritatem. In corde respicit deus fidem, vbi se non possunt hoīes excusare: qui ore simulant veritatis ꝓfessionē et corde retentant erroris impietatē. Sicē nihil proficit fides quę ore retinetur et corde nō creditur, ita nihil profutura est fides quę corde tenetur si ore nō profiteatur. De tali eni fide ꝓpheta ita quosdā obiurgat dicens. Perijt fides, ablata ē de ore eoꝝ. Fides enī quę corde credit. confessiōe oris ad salutem pfertur. Uacuam esse sine operib9 fidem. et frustra sibi de sola fide blanditur qui bonis operibus nō ornatur. Qui crucē portat, debet et mundo mori. Nam ferre crucem et mori, mortificare seipsū est, ferre et nō mori, simulatio hypocritaꝝ est. Qui p fidem cognitionem dei habent et operibus obscurantur, exemplū balaam sequuntur q̄ eadē opere apertos oculos habuit p contemplationis fidem. Carnales, fidē non ꝓ virtute animi, sed ꝓ cōmodo quęrere tpali. Unde et domin9 dicit: Quęritis me non qr vidistis signa, sed qr manducastis de panibus meis. Xp̄ianus malus dum ſm euangelij doctrinā non viuit, etiā ipsam fidem quam verbo colit oborta tentatione facile perdit. Multi fide tm̄ xp̄iani sūt, opē ṽo a xp̄iana doctrina dissentiunt. Multi quoqꝫ fidē xp̄i ex corde non amant, sed humano terrore eandē per hypocrisim tenere se simulant. Et qui esse nō pn̄t aperte mali, p terrorē ficte boni noscunt. Amatores mūdi pugnant aliquādo ꝓ fide et alijs quidem proficiunt. ipsi ṽo amore terreno implicati celestia non requirūt, ꝫ verbo tm̄ fidē defendunt. Quidam ꝓ fide etiam hereticos insequūtur, sed per arrogantiam eos qui intra ecclesiā sūt contemnūt. Aduersarios quidē fidei confutant pro infidelitate, sed fideles premūt fasce superbię.

De charitate Cap. III.

Quamuis nōnulli fide atqꝫ opib9 sanctis esse videant participes, tamē qr priuant a charitate fraternę dilectiōis, nullū habent incrementū virtutis. Nā sic ait ap̄lus: Si tradidero corpus meū ita ut ardeā, charitatē aūt nō habuero, nihil mihi pdest. Sine amore charitatis ꝙuis quisqꝫ recte credat, ad beatitudinē puenire nō pōt, qr tanta ē charitatis virt9, ut etiā ꝓphetia et martyriū sine illa nihil esse credantur. Nullū premiū charitate pensatur. Charitas eni virtutū omniū obtinet principatū. Unde et vinculū perfectionis charitas ab apostolo dicit, eo ꝙ vniuersę virtutes eius vinculo religent. Dilectio dei morti comparat, dicente salomone: Ualida ē ut mors dilectio. idcirco qr sicut mors violenter separat animam a corpore, ita et dilectio dei violenter segregat hominem a mundano et carnali amore. Qui dei precepta contemnit, deū nō

diligit. Neqꝫ enĩ regẽ diligimus· si odio leges eiꝰ habemus. Tenenda est cum sanctis viris vnitas charitatis. et quanto se quisqꝫ subtrahit mundo· tanto opus est ut se associet bonorum consortio. Charitas in dilectione dei et proximi cõstat. Seruat aũt in se dilectionẽ dei qui a charitate nõ diuiditur proximi. Qui a fraterna societate secernitᷣ a diuinę charitatis participatiõe priuatᷣ. Nec poterit deũ diligere· qui noscitur ĩ proximi dilectiõe errare. Xp̄us deus est et homo. Totum ergo xp̄m non diligit qui hominem odit. Bonoꝝ discretio est nõ odire personas· sed culpas. et recta dicta p falsis non spernere· ꝫ pbare. Qui ĩpfecti sunt ĩ dei amore· sępe se a vitijs sepaꝛe disponũt· ꝫ ponderere vitiorũ grauati· rursus ad ea vitia quę optãt relinquere reuoluũtur.

De spe Cap. IIII.

Qui male agere non desistũt· vana spe indulgentiã de dei pietate requirunt. Quã recte quęrerent· si ab actione praua cessarent. Metuendũ valde est ut neqꝫ p spem venię quã promittit deus· pseuerãter peccemus· neqꝫ qꝛ iuste peccata distringit veniã desperemꝰ· ꝫ vtroqꝫ periculo euitato et a malo declinemus et de pietate dei veniã speremꝰ. Omnis quippe iustus spe et formidine nitet. quia nũc illũ ad gaudiũ spes erigit· nũc ad formidinem terror gehennę adducit.

De gratia Cap. V.

Interdũ peccantibus nobis deus dona sua non retrahit· ut ad spem diuinę ppitiationis mens humana consurgat. Nã nõ potest conuersũ spernere· qui peccantẽ suis beneficijs puocat ad se redire. Confessionem hoĩs nõ esse humanę virtutis. Nam si cõfessionẽ boni opis nõ ĩ nobis deꝰ opatur· cur p pphetã dicitur: cõfessio et magnificentia opꝰ eiꝰ? Ab illo enĩ nobis oĩa bona gratia pręueniente donantᷣ. Nã nihil boni opis dedimꝰ· p qꝺ cõfessionem fidei accipere meremur. Profectꝰ hoĩs donũ dei est. Nec a se põt quisqꝫ· ꝫ a dño corrigi. Non enim quicqꝫ boni habet pprĩũ homo: cuius via nõ est eius· testante ppheta: Scio domine quia nõ est hoĩs via eius· nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos. Sciant liberi arbitrij defensores nihil posse homines ĩ bonũ sua pręualere virtute· nisi diuinę gratię sustententᷣ iuuamine. Unde et p pphetã dominꝰ dicit. Perditio tua isrl̄· tm̃ ĩ me auxiliũ tuũ. qsi diceret: ut pereas tuo merito· ut salueris meo auxilio. Hoĩs meritũ superna gratia· nõ ut veniat ĩuenit· ꝫ postqꝫ venerit facit: atqꝫ ad indignã mentem veniens facit in ea meritum qꝺ remuneret· quę solum ĩuenerat qꝺ puniret. Quid enĩ ex se ille latro meruit qui de faucibꝰ inferni crucẽ ascendit· de cruce paradisũ adijt? Reus quidẽ ille et fraterno sanguine venit cruentus· sed diuina gratia ĩ cruce mutatꝰ. Sciendũ qꝫ et nostra sit iusticia in his quę recte agimꝰ. et dei gratia eo qꝫ eã mereamur. Hęc enĩ et dantis dei et accipientis est

hominis· sicut et panem nostrũ dicimꝰ· quẽ tamẽ a deo accipe postulamus. Spiritalis gratia non oĩbus distribuitur· sed tantũmodo electis donatᷣ Nõ enĩ oĩũ ẽ fides quã qdẽ et si plurimi suscipiunt. opꝰ tamen fidei non cõsequũtur. In diuisione donorum diuersi pcipiunt diuersa dei munera nõ tñ conceduntᷣ vni oĩa ut sit p humilitatis studio qꝫ alter adiuuetur in altero. Nam qꝺ in ezechiele aĩaliũ alę altera ad alterã pcutiũtur· virtutes designantur sanctoꝝ· mutuo sese affectu puocantiũ· atqꝫ alterno exẽplo inuicẽ sese erudientiũ. Munera gratiarũ· alia isti· alia ṽo donãtur illi. Nec dantur ita habere vni· ut nõ egeat alterius. Posse fieri nõ est dubiũ ut hi quos quidam virtutũ excellentia antecedũt· dei repentina pręuenti gratia· quosdam compendio sanctitatis pręueniant. et dum sint conuersione postremi· subito efficiuntᷣ virtutis culmine primi. Dũ quisqꝫ aliqꝺ donũ accipit· nõ appetat ampliꝰ qꝫ qꝺ meruit· ne dũ alteriꝰ mẽbri officium arripe tentat· id qꝺ meruit pdat. Cõturbat enĩ corpis ordinẽ totũ q nõ suo contentus officio subripit alienum. Mali dona ideo ad damnationem accipiũt· qꝛ illis nõ ad dei laudẽ ꝫ ad suam vanitatẽ vtuntur. Bonis male vtũtᷣ q ea quę a deo illis donata sũt· ĩ malos vsus assumũt. sicut ingenium· sicut et cętera dei dona. Multis dei donis gaudemꝰ· quę nos ab eo pcepisse cognoscimus. Nam qꝺ sapientes sumus· qꝫ diuites· qꝫ potentes existimꝰ· nõ alteriꝰ· ꝫ potiꝰ diuino munere sumus. Utamur ergo optime diuinis beneficijs· quatenus et deum nõ pęniteat dedisse et nobis accepisse sit vtile. Sicut auferre deꝰ dicitᷣ hoĩ donũ aliqꝺ qꝺ homo nõ habuit· id ẽ qꝺ accipere non meruit. sic et obdurare dicitur deus hominẽ non eius faciendo duriciã· sed non auferendo eam quam sibi ipse nutriuit. Non aliter et obcęcare dicitur quosdã deus non ut in eis eandẽ ipse cęcitatem faciat· sed qꝫ p eoꝝ inutilibꝰ meritis cęcitatẽ eorũ ab eis ipse nõ auferat. Plerisqꝫ dei dona dãtur· pseuerantia ṽo doni non datur. Et inde est qꝫ quidam principia habent conuersiõis bona· fine ṽo malo clauduntur. Electi ṽo et conuersionis dona accipiunt et pseuerantiã doni. Ea ꝫ causa ẽ qꝫ quidã et bene incipiũt et bene finiũt.

De prędestinatione Cap. VI.

Gemina est prędestinatio· siue electoꝝ ad requiẽ· siue reproboꝝ ad mortẽ. Utraqꝫ agitur diuino iudicio ut semp electos superna et interiora sequi faciat sempqꝫ reprobos ut infima et exteriora delectentᷣ deserendo pmittat. Sicut ignorat homo terminũ lucis et tenebrarũ uel vtriusqꝫ rei quis finis sit· ita plenius nescit qs ante suum finem luce iusticię pręueniatur· uel quis peccatorũ tenebris vsqꝫ in suũ terminũ obscuretᷣ. aut qs post lapsũ tenebrarũ cõuersus resurgat ad lucẽ. Cũcta hęc deo patẽt· hominibus ṽo latent. Quis iustorum conuersatio in hac vita probabilis sit· incertum tamẽ hominibꝰ esse ad quẽ sint

finē p̄destinati. ꝗ oīa reseruari futuro examini. Mira dispositio ē supne distributionis. per quā hic iustus ampli⁹ iustificatur. impius ampli⁹ sordidat. Malus ad bonū aliquādo conuertitur. ⁊ bonus ad malū aliquādo reflectitur. Uult quis eē bonus ⁊ non valet. vult alter esse mal⁹ ⁊ non permittit interire. Datur ei ꝙ sit mal⁹ q̄ vult eē bon⁹. alius nec vult nec datur ei ut sit bonus. Iste nascit i errore ⁊ morit. ille i bono quo cepit vsqꝫ ad finē pdurat. Tamdiu i bono iste stat quousqꝫ cadat. ille male diu viuēdo i fine saluat respectusqꝫ cōuertit. Uult pdesse i bono iustus. nec preualet. vult nocere malus ⁊ preualet. Iste vult deo vacare. sed seculo impedit. ille negocijs implicari cupit nec pficit. Dominat mal⁹ bono. bonus damnatur p impio. impius honorat p iusto. Et i hac tāta obscuritate nō valet homo diuinam scrutari dispositionem ⁊ occultum predestinatiōis ppendere ordinem.

De conuersis Cap. vii.

Non incohantib⁹ premiū promittit. sed perseuerantibus. Scriptum est enim: Qui pseuerauerit vsqꝫ in finē hic saluus erit. Tunc enim placet deo nostra conuersio. qū bonum quod inchoamus pseuerāti fine complemus. Nam sicut scriptū est: Ue his qui sustinentiam pdiderunt. id est opus bonū nō consūmauerunt. Indulgentia peccatorū sciendū. vbi. quando uel qualibus datur. Ubi quippe nisi intra ecclesiam catholicam: Quando nisi ante venturi exitus diem: Quia ecce nunc tempus acceptabile. ecce nunc dies salutis. Qualibus. nisi conuersis. qui p humilitatē ad paruulorū trāseūt imitationē. de quibus dicit: Taliū ē eni regnū celorū. Nemo ppēdere pōt quāti sit ponderis iniusticia uel quanti fulgoris radio iusticia clareat. nisi qui prius toto mentis nisu conuertat ad deum. quatenus ipso lumine quo illustrat. ⁊ suā felicitatem agnoscat. ⁊ lumē qd ceco corde nō intuebatur intelligat. Tunc autem inattingibilē intelligi posse iusticiam. dum eā quisqꝫ sequi conuersus tentauerit. q: lux non intelligit nisi cū videtur. Judiciū qd in hoīs potestate cōsistit cōuersionis ē gratia per quam nosmetipsos iudicamus. quando flentes mala nostra punimus. ⁊ bono qd ex deo nobis est solidius inheremꝰ. Tripartitus describit eē vniuscuiusqꝫ cōuersi profect⁹. id ē prim⁹ corrigendi a malo. secundus faciēdi bonū. tertius cōsequēdi boni opis premiū. Nam qd ait propheta: Solue fasciculos deprimētes. mali est emendatio. qd vo adiecit: Frange esurienti panē tuum. operis boni ē actio. In eo vo qd subiūgit: tunc erumpet q̄si mane lumen tuū. operis boni est retributio. Ergo non pficit facere bonū. nisi correctū fuerit malū. Nec poterit quisq̄ ad contemplationē dei pficere. nisi se prius in bonis studuerit actib⁹ exercere. Multis modis terret de⁹ homines. ut uel sero conuertant. atqꝫ exinde magis erubescant ꝙ tamdiu expectati sunt ut redirent. Nā nūc minis. nūc plagis. nūc reuelatiōib⁹ quosdam concutit. ut qui volūtate cōuerti despiciunt. cōmoti terrorib⁹ corrigātur. Plerīqꝫ ex sola mentis deuotione conuertūt ad deū. nonnulli vo coacti plagis conuertunt qui ex deuotione nō conuertebāt. Juxta capitulū psalmi dicētis: In freno ⁊ chamo maxillas eorū constringe qui nō approximant ad te. Plerīqꝫ aūt dū deuotiōe nō cōuertūt. plage stimulis feriūt. q tn̄ nec sub verbere sentiūt ut aliqten⁹ corrigāt. sic egypt⁹ cui ⁊ penas dedit ⁊ emendare nequiuit. De talibus eni ait ppheta: Percussisti eos ⁊ non doluerūt. attriuisti eos ⁊ renuerunt suscipere disciplinā. Nonnulli viri seculares elatiōe mentis tumētes postmodū conuersi ad deum religiosa sequuntur obedientia xp̄m. ⁊ qui antea celsitudine mundiali tumebant. postea ipsam elationē in studio humilitatis cōmutant. Quidam sunt qui iam secrete conuersi sunt. quorū cōuersio q: nō pcedit ad publicum. apud existimationē humanā quales fuerūt tales adhuc esse putant. iam tamen in dei oculis surrexerunt. Itē quidam adhuc humano iudicio stare cernūtur. iam tamē in oculis dei ceciderunt. Multi apud homines reprobi sūt. ⁊ apud deum electi. atqꝫ itē multi apud homines electi putantur. ⁊ apud deum reprobi existunt. Salomone dicente: Uidi inquit impios sepultos qui cum adhuc viuerēt in loco sancto erant. ⁊ laudabant i ciuitate quasi iustorū operum. Null⁹ ergo se putet electū ne forte iam apud deum sit reprobus.

De primordijs conuersorum Cap. viii.

Primodum genus est conuersionis ad deum. incohationis cum dulcedine. medietatis cum labore. perfectionis cū requie. Sed tamē plerūqꝫ alij incipiūt a dulcedine. alij a tentationū amaritudine. Omnis cōuersus ante ex fletu inchoet pctōrū. ⁊ sic transeat ad desideriū supernorū. Prius enim lachrymis purgāda sunt vitia que gessimus. ⁊ tunc mundata mentis acie id qd querimus mentis gaudio contemplemur. ut dum antea flendo peccati a nobis caligo detergitur. mundatis cordis oculis libere superna inspiciant. Ante necesse est timore cōuerti ad deum. ut metu futurarum penarū carnales illecebre deuincantur. Deinde oportet abiecto timore ad amorē vite eterne trāsire. Perfecta eni charitas foras mittit timorē. qui autē timet penā habet ⁊ nō ē pfectus. Unde ⁊ apostolus: non enim inquit accepistis spiritū seruitutis iterū in timore. sed accepistis spiritū adoptiōis. p quem scilicꝫ iam nō peccati pena seruos comprimit. sed amor iusticie liberos reddit. Necesse est oī conuerso. ut p⁹ timorē ꝯsurgere ad charitatē dei debeat q̄si fili⁹ ne sp sub timore iaceat q̄si seruus. Tūc eni amorē nr̄e ꝯuersiōis ostēdim⁹. si denuo ut patrē diligim⁹ quē p⁹us seruili mēte vere ut dn̄m formidabam⁹.

Primordia conuersorū blandis refouenda sunt
modis, ne si ab asperitate incipiant, exterriti ad
priores lapsus recurrant. Qui enim cōuersum si/
ne leuitate erudit, exasperare potius ꝙ corrigere
nouit. Cōuersus quisq̄ antea ab ope corrigēdus
est, postea v̄o a cogitatiōe, ut prius refrenet pra/
uū actū, deinde appetitū ac delictū, ut qd iā in ope
non apparet, in cogitatione nequaꝙ ꝑduret. Omis
noua conuersio adhuc pristine vite habet cōmi/
xtionē; ꝓpterea nequaꝙ ea virtus ꝓcedere ad ho/
minū oculos debet, donec cōuersatio vetus fūdi/
tus ab animo extirpet̄. Quisqs ex deteriore iam
melior esse cepit, caueat de acceptis extolli virtu/
tibus, ne grauius ꝑ vanā gloriā corruat, ꝙ prius cum
ꝑ lapsum vitiorū iacebat.

De conflictu conuersoꝝ Cap. IX.

Quisq̄ cōuersus si mox oēs carnis stimu/
los calcare cupiat, ⁊ sūma virtutū subire
contendat, si adhuc forte aliqua aduer/
sa de carnis molestijs tolerat, non frangat̄, quia
dispensator bonoꝝ nouit aduersitates reprimere
vitioꝝ successione virtutū. Tūc magis grauari se
quisq̄ impulsu vitioꝝ agnoscit dū ad cognitionē
dei accesserit, sicut populus isrl' grauiori onere ab
egyptijs premit̄ dū ꝑ moysen diuina illi cognitio
aperit̄. Vitia eni ante cōuersionē quasi pacem in
hoie habēt, quando aūt expellunt̄, acriori virtu/
te cōsurgūt. Fiunt aūt inimica cōuerso que petōri
prospere blandiebant̄, atq̄ itē fiūt blanda con/
uerso que petōri aduersa extiterunt. Multos ha/
bet conflictus dei seruus ex recordatione operum
preteritoꝝ, multiq̄ post cōuersionē etiā nolentes
motū libidinis sustinēt. Qd tamē ad damnatio/
nē non tolerant, sed ad ꝓbationē, scilicet ut semꝑ
habeant ꝓ excutienda inertia hostē cui resistant,
dūmodo nō cōsentiāt. Unde ⁊ nouerint serui dei
se etiā a peccatis iam esse mundatos, sed tamen co/
gitationū turpiū adhuc interpellatione pulsari.
Ante cōuersionē precedit turba petōꝝ, post con/
uersionē sequit̄ turba tentationū. Illa se obijci/
unt ne ad deū conuertamur, ista se ingerunt ne li/
berius cordis oculis deū cernamus. Utriusq̄ tu/
multus insolentiā nobis gignit, intētionēq̄ no/
stram sepe fraude multimoda intercludit. Utile ē
dei seruo post ꝯuersionē tentari, qtenus a tempore ne/
gligentie sollicitātibus vitijs ad virtutes animū
ꝑ exercitiū preparet meritoꝝ.

De remissa conuersione Cap. X.

Multos remissa cōuersio i pristinos erro/
res reducit, ac viuēdi tempore resoluit. Ho/
rū ergo exēpla qsq̄ cōuersus euita, ne dū
timorē dei a tempore incipis, rursus mūdanis erro/
ribus imergaris. Tepidus in conuersione, ociosa
verba ⁊ vanas cogitationes noxias esse nō con/
spicit. Qui si a torpore mentis euigilauerit, ea que
leuia existimabat cōfestim qsi horrēda atq̄ atro/
cia ꝑtimescit. Fraus ⁊ desidia i omni bono opere
formidāda ē. Fraudē facimus deo, quotiēs de ipsius
donis ⁊ muneribus gloriā ꝓpriā ⁊ humanā laudem
appetimus ⁊ de bono opere nostro nosmetipsos
non deū laudamus. Desidiā v̄o agimus quotiens
ꝑ torporē languide ea que dei sūt operamur. Omis
ars seculi huius strenuos amatores habet ⁊ ad exe/
quendū ꝓmptissimos, ⁊ hoc ꝓinde fit, quia presentē
habet operis sui remunerationē. Ars v̄o diuini
timoris plerosq̄ habet sectatores languidos, te/
pidos, pigritie inertia congelatos, sed hoc ꝓinde quia
labor eoꝝ nō ꝓ presenti, sed ꝓ futura remuneratio/
ne differt̄. Ideoq̄ dum eoꝝ laborē mercedis re/
tributio nō statim cōsequit̄, spe ipsi pene dissolu/
ta languescunt. Unde ⁊ magna illoꝝ gloria pre/
dicatur q̇ bone conuersionis principia augmen/
to solidiore consumāt, atq̄ eo ad promerendam
retributionē clariores preparantur, quo firmius
duri itineris labores ⁊ inchoāt ⁊ cōsumāt. Qui/
dam primo cōuersiōis calore ad virtutes sese ac/
cingūt, accedente v̄o ꝓgressu dum imoderate ter/
renis rebus incūbunt, puluere infimi appetitus ob/
scurantur. Unde ⁊ dñs de bonis seminibus i spinis
iactatis dicit: Qd aūt cecidit i spinis, hi sūt qui
audiūt v̄bū dei, ⁊ a sollicitudine seculi uel fallacia
diuitiarū suffocant verbū, ⁊ sine fructu efficiunt̄.
Nuꝑ conuersi nequaꝙ debent in curis exteriori/
bus ꝓduci. Nā si implicent̄, cōfestim quasi plan/
tata arbuscula ⁊ nec dū radice prefixa concutiunt̄
pariter ⁊ arescunt. Valet interdū cōuersis ꝓ ani/
me salute mutatio loci. Plerūq̄ eni dū mutat̄ lo/
cus, mutatur ⁊ mentis affectus. Congruū ē enim
inde etiā corporalit̄ auelli, vbi q̇sq̄ illecebris deser/
uiuit. Nā locus vbi praue quisq̄ vixit, hoc in aspectu
mētis opponit, qd semꝑ ibi uel cogitauit uel gessit.

De exemplis sanctoꝝ Cap. XI.

Ad cōuersionē seu correctionē mortalium
multū prosūt exēpla bonoꝝ. Mores eni
inchoantiū non queunt ꝓficere ad bene
viuēdū, nisi ꝑfectoꝝ informētur exemplis patrū.
Reprobi aūt nō attendūt documenta bonoꝝ que
imitentur in melius, sed ꝓponūt sibi exempla malo/
rum quibus ad suoꝝ morū ꝑuersitatem vtantur i
peius. Ob hanc vtilitatē scribunt̄ sanctoꝝ ruine
⁊ reparationes, ut spem faciant salutis humane
ne quisꝙ post lapsum penitendo desperet veniā
dum conspicit sanctorū reparationē fuisse etiam
post ruinam. Sciant flagitio dediti ad quā vti/
litatem eoꝝ exempla ꝓponantur, sanctorum scilicet
ut aut sint quos imitentur ad reparationem, aut
certe ex eorum comparatione durius de inobedien/
tia puniātur. Propterea virtutes sanctorū ad ex/
emplum nostrū deus ꝓposuit, ut quanto de imita/
tione eorum conferri possunt nobis iusticie pre/
mia, tāto de ꝑseuerātia mali sint grauiora tormē/
ta. Si enim ad boni incitamentum diuina quibus
admoneremur precepta deessent, pro lege nobis
sanctorum exempla sufficerent. At contra dum ⁊
nos deus preceptis suis admoneat ⁊ vite sancto/
rum boni operis nobis exempla ꝓponat, nulla est

iam de reatu excusatio· q̄a ⁊ lex dei ad aures no/
stras quotidie pulsat. ⁊ factorū documenta bo/
norum cordis nostri intima ꝓuocant. Et si pra/
uorū sepe secuti sumus exempla· cur nō imitemur
scōrū digna ⁊ deo placita facta? Et si apti fuim⁹
imitari iniquos in malū· cur pigri sumus imitari
iustos ī bonū? Quanq̄ est deus ut virtutes quas
p̄parauit sanctis ad coronā· nobis ad ꝑfectum
sint positę· nō ad pęnā. Proficient autē ad ꝑfe/
ctum nostrum si tot exempla voluerimus imitari
virtutū. Certe si ea potius auersati q̄ imitati fue/
rimus· ad dampnationē nostrā erūt qui ea legēdo
implere neglexim⁹. Multi vitam sanctorū imi/
tantur. ⁊ de morib⁹ alterius effigiem virtutis su/
munt· tanq̄ si imago quęlibet intendat̄. ⁊ de eius
similitudine species picta formet̄· sicq̧ fit ad ima/
ginem similis ille qui ad similitudinē viuit ima/
ginis. Qui sanctū virū imitatur· quasi exemplar
aliqđ intuet̄· seseq̧ in illo quasi in speculo ꝓspicit
ut adiciat qđ deesse virtutis agnoscit. Min⁹ eni
seipsū homo ex semetipso considerat· sed dū alteꝝ
intendit id qđ min⁹ ē luminis adijcit. Perfectorū
est iā virorū non quēlibet sanctoꝝ imitando· sed
ipsam veritatē intuendo· ad cui⁹ imaginem facti
sūt· iusticiam operari. Et hoc indicat qđ scribit̄:
Faciam⁹ hoīem ad imaginē ⁊ similitudinem no/
stram· q: ipsam intelligendo imitat̄ diuinitatem
ad cuius factus ē similitudinē. Iste ergo tantus
est ut non egeat homine demonstratore iusticię. ʒ
ipsam contemplando imitet̄ iusticiam. Exempla
sanctorū quibus ędificatur homo· varias faciunt
cōsectari virtutes: humilitatis ex xp̄o· deuotiōis
ex petro· charitatis ex iohāne· obediētię de abra/
ham· patiētię de ysaac· tolerantię de iacob· casti/
monię de ioseph· māsuetudinis de moyse· cōstan/
tię de iosue· benignitatis de samuel· misericordię
de dauid· abstinentię de daniel. sic ⁊ cętera facta
prioꝝ quo labore· quo moderamine· quaue inten/
tione uel compunctiōe gerantur· vir scūs imitan/
do considerat.

De compunctione cordis Cap. XII.

Compunctio cordis est humilitas men/
tis cum lachrymis· exoriens de recorda/
tione peccati ⁊ timore iudicij. Illa ē con/
uersis ꝑfectior compunctionis affectio· quę oēs a
se carnaliū desideriorū affectus repellit. ⁊ intētio/
nem suam toto mentis studio in dei contēplatio/
nē defigit. Geminā esse compunctionē· qua ꝓpter
deū anima cuiusq̧ electi afficit̄· id est· uel dū ope/
rum suorū mala considerat· uel dū desiderio ęter/
nę vitę suspirat. Quattuor eē qualitates affectio/
num quibus mens iusti tędio salubri compungit̄
hoc ē: memoria p̄teritorū facinorū· recordatio
futurarū pęnarū· consideratio peregrinatiōis suę
in huius vitę longinquitate· desideriū supnę pa/
trię: quatenus ad eam quātotius valeat puenire.
Quisq̧ peccatoꝝ memoria compungitur ad la/
menta· tunc dei se p̄sentia sciat visitari· quando
id qđ se admisisse recolit· interius erubescit· suoq̧
iudicio penitendo iam punit. Nam tunc petrus
fleuit quando ī eum xp̄us respexit. Unde ⁊ psal/
mus: Respexit inquit ⁊ cōmota est ⁊ contremuit
terra. Gressus dei sunt in corde hominis interio/
ris· quando bona desideria surgunt ut calcentur
mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt·
sciendū est tunc esse deum per gratiā cordi huma/
no presentem. Unde se tunc magis homo acuere
ad compunctionem debet· quādo sentit deum in/
terius operantē. Quō mens hominis iusti ex ve/
ra compunctione rapiatur. ⁊ qualiter infirmata
reuertat̄ degustatę lucis magnitudine· illū nosse
posse qui iam aliquid exinde gustauit. Sunt qui
non ex vera cordis compunctione sui accusatores
fiunt· sed tm̄ ad hoc eē se peccatores assignant· ut
ex ficta humilitate confessionis locum inueniant
sanctitatis.

De confessione peccatorum ⁊ pęni/tentia Cap. XIII.

Ex eo vnusquisq̧ iustus eē incipit· ex quo
sui accusator extiterit. Multi autē econ/
tra semetipsos peccatores fatentur. ⁊ ta/
men semetipsos a peccato non subtrahunt. Ma/
gna iam iusticię pars est seipsum nosse homo q̄
prauus ē· ut ex eo diuinę virtuti subdatur humi/
lius ex quo suam infirmitatem agnoscit. Bene se
iudicat iustus ī hac vita· ne iudicetur a deo dam/
natione ꝑpetua. Tunc autem iudiciū de se quisq̧
sumit· quando per dignam penitentiā sua praua
facta condēnat. Amaritudo pęnitentię facit ani/
mū ⁊ sua facta subtilius discutere. ⁊ dona dei quę
cōtempsit flendo cōmemorare. Nihil autē peius
q̄ culpā agnoscere nec deflere. Duplicē habere de/
bet fletum in pęnitētia omnis peccator. siue quia
per negligentiam bonū non fecit· seu quia malū
per audaciam perpetrauit. Qđ eni oportuit non
gessit. ⁊ gessit qđ agere nō oportuit. Ille pęniten/
tiam digne agit qui reatum suū satisfactione le/
gitima plangit· condemnando scilicʒ ac deflendo
quę gessit· tanto inde plorando profusius· quanto
extitit in peccato procliuius. Ille pęnitentiam di/
gne agit· qui sic p̄terita mala deplorat· ut futu/
ra iterum non cōmittat. Nam qui plangit pec/
catū. ⁊ iterū admittit peccatū· quasi si quis lauet
laterē crudum· quem quanto magis lauerit tanto
amplius lutum facit. Quis quisq̧ sit peccator ⁊
impius· si ad penitentiam conuertatur· consequi
posse veniam creditur. Nullus enim de bonitate
dei dubitat· sed sola accipientium prauitas con/
ferri sibi indulgentiam abnegat. In hac vita tm̄
pęnitentię patet libertas. post mortē vō nullam
correctiōis eē licētiā. Un̄ ⁊ dn̄s dicit: Me opor/
tet operari opa ei⁹ q̄ me misit donec dies ē. Uenit
aūt nox quādo nemo potest operari. Hinc ⁊ ꝓ/
pheta: Date inquit dn̄o deo nostro gloriā anteq̄

cōtenebrescat·id est anteꝙ̄ mors eterna preueni/
at. In hac vita dū estis·deū p penitentiā glorifi/
cate. Adhuc in hoc seculo penitētiā operantibus
dei misericordia subuenit. In futuro aūt iam nō
operamur·sed rationē nostrorū operū ponimus.
Per id deteriorant plerunqꝫ iniqui ꝙ per patien/
tiā dei spaciū accipiūt emendandi· quia illi mora
viuēdi nō vtunt ad penitētiā·ſꝫ ad peccādi vsur/
pant audaciā. A malo aūt in deterius vadit·qui
tempꝰ sibi ad penitēdū indultū ad libertatē pra/
ui operis vertit. Festinare debet ad deū peniten/
do vnusquisqꝫ dū pōt·ne si dum pōt noluerit·cum
tarde voluerit oīo nō possit. Proinde ꝓpheta ait:
Querite dñm dum inueniri pōt·inuocate eū dū
ꝓpe est. Et vbi inueniri pōt nisi ī hac vita·in qua
etiā ⁊ ꝓpe est omnibꝰ inuocantibꝰ se? Nam tūc iā
longe erit quando dixerit: Ite in ignē eternum.
Modo autem nō videt ⁊ ꝓpe est·tūc videbitur ⁊
ꝓpe non erit·qꝛ ⁊ videri poterit ⁊ nō poterit inue/
niri. Si quādo quisqꝫ peccare pōt penitet·vitāqꝫ
suam viuens ab oī crimine corrigit·non dubiū ꝙ
moriens ad eternā transeat requiē. Qui aūt pra/
ue viuēdo penitentiā in mortis agit periculo·si/
cut eius damnatio incerta est·sic remissio dubia.
Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgen/
tia·sanus peniteat·sanus ppetrata facinora defle/
at. Sunt qui penitentibus securitatē cito polli/
centur·quibus bene p ꝓphetā dicitur: Curabant
contritionē filie populi mei cū ignominia dicen/
tes: pax.⁊ nō erat pax. Cum ignominia igit cu/
rat cōtritionem·qui peccanti ⁊ non legitime pe/
nitenti ꝓmittit securitatē. Unde ⁊ sequit: Con/
fusi sūt qꝛ abhominationē fecerūt·id ē cōfusi sūt
non penitēdo·ſꝫ penas luendo. Aliter enī cōfun/
ditur coram iudice reus dum plectitur·atqꝫ aliter
qui de malo ope erubescens corrigit. Ille enim qꝛ
repꝛhensus est confundit·iste qꝛ se malū fecisse me/
moratur. Quis per penitentiam ꝓpitiatio petōꝝ
fit·sine metu tamē hō esse nō debet·quia peniten/
tis satisfactio diuino tm̄ pensat iudicio non hu/
mano. Proinde quia miseratio dei occulta ē·sine
intermissione flere necesse est. Neqꝫ enī vnꝙ̄ opor/
tet penitērem habere de peccatis securitatē. Nā
securitas negligentiā parit.negligentia autē sepe
incautū ad vitia transacta reducit. Dū p peniten/
tiā expulsa fuerint ab homine vitia·si forte post
hec intercedente securitate quelibet culpa subre/
pserit·cōfestim delectatiōes pristine vitioꝝ mētē
auidius irrepunt·pulsantesqꝫ hominē in consue/
tis opibus grauiꝰ ꝑtrahunt·ita ut sint nouissima
hoīs illius peiora prioribus.

De desperatione peccantiū Cap.XIIII.

Non p locoꝝ spacia·sed p affectum bonū
uel malum itur recediturve a deo. Neqꝫ
enim gressu pedū ſꝫ gressu operū uel mo/
rum elongamus uel ꝓpinquamus ad deum. Per/
petrare flagitiū aliquod mors anime est·cōtem/
nere penitentiā ⁊ ꝑmanere in culpa·descendere in
īfernū post mortē ē. Ergo peccare ad mortē ꝑti/
net·desperare xo in infernū descendere. Unde ⁊
scriptura ait: Impius dum in profundū maloꝝ
venerit contēnit. Sepe diabolus eos quos con/
uerti ad penitentiam aspicit·immanitate scelerū
ꝑcussos ad desperationē deducit·ut subtracta spe
venie·trahat in diffidentiā quos nō potuit reti/
nere ꝑseuerātes in culpa. Sed penitens preuidere
debet callidas contra se hostis insidias·sicqꝫ dei
iusticiā metuat·ut tamē ꝙuis in magnis sceleri/
bus de misericordia eius cōfidat. Amplius letat
deus de anima desperata ⁊ aliquādo conuersa·ꝙ
de ea que nunꝙ̄ extitit ꝑdita·sicut de prodigo fi/
lio qui mortuꝰ fuerat ⁊ reuixit·perierat ⁊ inuen/
tus ē. de cuiꝰ regressu magnū fit gaudiū patris.
Non aliter corā deo ⁊ angelis copiosius ē gau/
diū de eo qui a periculo liberat·ꝙ de eo q̄ nunꝙ̄
nouit peccati periculum. Quanto enim cōtristat
res ꝑdita·tanto magis si fuerit inuenta letificat.
Sicut ī euangelio pastor ille exultat qui perditam
ouem inuentam humeris suis gaudens reportat.
Nullus desperare debet veniā· etiam si circa fi/
nem vite ad penitentiā conuertat. Unūquēqꝫ enī
deus de suo fine nō de vita preterita iudicat. Hoc
quippe ⁊ legis testimonio edocet·ꝙ homo de suo
extremo iustificat quādo deꝰ p asini ꝑmogenito
ouē iussit offerri·h est immundiciā vite prioris mu/
tandā p innocētiā boni finis. Unde ⁊ cauda iu/
betur offerri in hostiā·id est vita extrema in pe/
nitentiā. Multi supna respersi gratia in extre/
mis suis ad deū reuertūt p penitentiā.⁊ quecūqꝫ
mala gesserūt quotidianis fletibus purgant·atqꝫ
in bonis factis mala gesta cōmutāt. Quibꝰ iuste
totū qđ deliquerāt ignoscit·qꝛ ipsi qđ male gesse/
rūt penitēdo cognoscūt. In vita hoīs finis que/
rendus est·quoniā deus non respicit quales an/
tea viximus·sed quales circa finē vite erimus.

De his qui a deo deserunt Cap.XV.

d Eserente deo nullū penitere·deo respici/
ente sua vnumquēqꝫ facta videre ⁊ plan/
gere ⁊ vnde ceciderit cogitare. Nōnulli
autem ita despiciunt a deo ut deplorare mala sua
non possint etiā si velint. Cōsilio imundorū spi/
ritum hoc ē·quia ipsis negatū est post preuarica/
tionē regredi ad iusticiam·obserare aditū peni/
tentie hoibꝰ cupiunt·ne uel ipsi reuertant ad deū.
eosqꝫ socios in ꝑditione habere contendūt·qui/
buscunqꝫ fraudibꝰ insistentes·ut aut deserantur a
deo·aut flagelli īmanitate desperēt. Ingemiscē/
dum ē iugiter ⁊ postposita securitate lugendū·ne
dei secreto ⁊ iusto iudicio deserat homo.⁊ ꝑden/
dus in potestate demonū relinquat. Nam reue/
ra quē deus deserit·demones suscipiūt. Dominici
cōtemptores precepti·statim ut auertunt a deo·a
malignis spiritibus occupantur·a quibus etiam
ut mala faciant persuadentur. Hinc est illud pro/
pheticū. Inimicos dei persequuntur tenebre.que
intelliguntur demones. Unde ⁊ ī psalmo legit:

Immiſſiones ꝑ āgelos malos. Quidā repꝛoboꝝ in ptāte demonū occulto dei iudicio ⁊ iuſtiſſimo redigunt̄. eſaia teſtante: Ipſe miſit eis ſortem. ⁊ manus eiꝰ diuiſit eis eā in meſura. vſq̄ in eternū poſſidebunt eā. Quidā electoꝝ dimittunt̄ diuina iuſticia incidere i errorē peccati. ſ; tñ miſeratiōe eiꝰ reducti denuo cōuertunt̄. De talibꝰ eni ꝑ ꝓphetam dñs loquit̄: Et dimiſi eū ⁊ reduxi eū ⁊ reddidi ei conſolationē. Nōnūq̄ etiā reuertēs deꝰ ad hominē quē deſeruerat. rurſus affligēs viſitat. ⁊ ꝑ lamēta lachꝛymaꝝ ac penitētie afflictionē a peccatis expurgat. dicēte Iob ad deū. Pꝛopter ſupbiam inquit q̄ſi leenā capies me. reuerſuſq̄ mirabilit̄ me crucias. Reuertēs eni deus hominē cruciat. q̄n quē peccantē deſeruerat. flagellando iteꝝ viſitat. Malis actibꝰ contra nos ampliꝰ celeſtem iracundiā nequaq̄ ꝓuocare debemꝰ. quin potius ſi penitēdo digna deo acta geſſerimꝰ. ſeueritatem eiꝰ in clementiā cōmutabimꝰ. Nā ille qui nos malos tolerat. nō dubiū ē q̄ cōuerſis clement̄ ignoſcat. Nā q̄ ſeruat̄ nobis tempꝰ penitentie ut non ſimul moꝛte obꝛuamur pꝛecipiti. ſ; det̄ locꝰ ſatiſfactionis. hoc totū de dei pꝛocedit clemētia. ut nos nō damnet crudeliter. ſ; expectet ad penitentiam patienter.

De his qui ad delictum poſt lachꝛymas reuertuntur   Cap. XVI.

Irriſoꝛ ē nō penitēs q̄ adhuc agit qđ penitet. nec videt̄ deū poſcere ſubditus. ſed ſubſannare ſupbus. Canis reuerſus ad vomitū. ⁊ penitēs ad peccatū. Multi eni lachꝛymas indeſinenter fundunt. ⁊ peccare non deſinūt. Quoſdā accipere lachꝛymas ad penitētiā. ⁊ effectū penitētie nō habere. q: incōſtantia mētis nūc recoꝛdatione peccati lachꝛymas fundūt. nunc vo reuiuiſcēte vſu ea que fleuerūt iterādo cōmittunt. Qui ⁊ pꝛeterita vult plangere. ⁊ actionibꝰ ſecularibꝰ incubare. iſte iuſtā mūdationē nō habet. q̄m adhuc agit que penitendo deflere poſſit. Eſaias peccatoꝛibꝰ dicit: Lauamini. mūdi eſtote. Lauat̄ itaq̄ ⁊ mūdꝰ ē. q̄ ⁊ pꝛeterita plangit ⁊ flenda iteꝝ nō cōmittit. Lauat̄ ⁊ nō eſt mūdus q̄ plāgit que geſſit nec tñ deſerit. ⁊ poſt lachꝛymas ea que deflerat repetit. Sic deniq̄ ⁊ alibi animā penitentem atq̄ iterū delinquentē ſermo diuinꝰ increpat dicēs: Q̄ vilis facta es nimis iterās vias tuas. Quiſquis ergo culpas pꝛeteritas ploꝛat. hūc neceſſe eſt modū teneat. ut ſic admiſſa defleat. ne iterū flenda cōmittat. Ue mihi miſero Iſidoꝛo qui ⁊ penitere retro acta negligo. ⁊ adhuc penitenda cōmitto.

De peccato   Cap. XVII.

Duobus modis peccatū cōmittit̄. id ē aut vi cupiditatis. aut metu timoꝛis. dū uel quiſq̄ vult adipiſci qđ cupit. uel timet ne incurrat qđ metuit. Quattuoꝛ modis cōmittit̄ peccatū in coꝛde. q̄ttuoꝛ ꝑpetrat̄ ex ope. Admittit̄ coꝛde ſuggeſtione demonū. delectatione carnis. cōſenſione mentis. defenſione elationis. Cōmittit̄ opere. nūc latenter. nūc palam. nūc cōſuetudine. nūc deſperatione. Iſtis ergo gradibus ⁊ coꝛde delinquit̄. ⁊ ope malitia ꝑpetrat̄. Tribus modis peccatū gerit̄. hoc eſt. ignoꝛantia. infirmitate. induſtria: periculo autē penarum diuerſo. Ignorantie nāq̄ modo peccauit in paradiſo eua ſicut aplus ait: Uir nō eſt ſeductꝰ. mulier autē ſeducta in pꝛeuaricatione fuit. Ergo eua peccauit ignorantia. adam vo induſtria. q: nō ſeductus ſ; ſciēs pꝛudenſq̄ peccauit. Qui vo ſeducit̄. quid conſentiat euidenter ignoꝛat. De infirmitate aūt petrus deliquit. q̄n ad metum interrogantis ancille xp̄m negauit. vnde ⁊ poſt peccatum amariſſime fleuit. Grauius eſt infirmitate q̄ ignoꝛantia queq̄ delinquere. grauiuſq̄ induſtria q̄ infirmitate peccare. Induſtria nāq̄ peccat qui ſtudio ac deliberatione mentis malū agit. Infirmitate aūt q̄ caſu uel pꝛecipitatione delinquit. Nequiꝰ autē ⁊ de induſtria peccāt. qui nō ſolū nō bene viuūt. ſ; adhuc ⁊ bene viuētes ſi poſſunt a veritate diuertūt. Sūt enim qui ignoꝛanter peccant. ⁊ ſūt q̄ ſcient̄. Sūt etiā ⁊ qui ꝓ ignoꝛantie excuſatione ſcire nolunt. ut minus culpabiles habeant̄. qui tñ ſeipſos nō muniūt. ſ; magis decipiūt. Neſcire eni ſimpliciter ad ignoꝛantiā ptinet. noluiſſe vo ſcire ad cōtumacē ſupbiam. Uoluntatē quippe ꝓpꝛiā dñi velle neſcire. quid aliud ē q̄ velle dñm ſupbiendo contemnere? Nemo igit̄ ſe de ignoꝛātia excuſet. quia deus nō ſolū eos iudicat qui a cognitione ſua recuerunt̄. ſ; etiā ⁊ illos qui neſcierūt. teſtante codē dño ꝑ ꝓphetā: Diſperdā inquit hoīes a facie terre ⁊ eos qui auertunt̄ poſt tergū dñi. ⁊ qui nō queſierūt dñm. nec inueſtigauerūt eum. Et pſalmus: Effūde inquit irā tuā i gētes que te nō nouerūt.

De leuioꝛibꝰ peccatis   Cap. XVIII.

Multi vitam ſine crimine habere poſſunt ſine peccato nō poſſūt. Nā q̄uis in hoc ſeculo magna iuſticie quiſq̄ claritate reſplendeat. nūq̄ tñ ad purū peccatoꝛū ſoꝛdibꝰ caret. Iohanne aplo atteſtante q̄ ait: Si dixerimꝰ q: peccatū nō habemꝰ. ipſi nos ſeducimus. ⁊ veritas in nobis non eſt. Quedā ſunt facta ſimilia peccatis. ſ; ſi bono animo fiant. nō ſunt peccata. utpote poteſtas. ſi nō ſe vlciſcendi cupiditate. ſ; magis coꝛrigēdi ſtudio vlciſcat̄ i reū q̄ delinquit. Item ſunt peccata leuia que ab incipientibꝰ quotidiana ſatiſfactiōe purgant̄. que tñ a pfectis viris velut magna crimina euitant̄. Quid aūt homines peccatoꝛes de magnis ſceleribꝰ agere debēt quando etiā pfecti leuia queq̄ delicta quaſi grauiſſima lugent? Nō ſolum grauia. ſ; ⁊ leuia ſunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnū grande efficiunt. ſicut ſolent ex paruiſſimis guttis imenſa flumina creſcere. Numeroſitas eni in vnū coacta exundantē efficit copiā. Peccata que incipientibꝰ leuia ſunt. pfectis viris grauia reputant̄. Tanto eni maius cognoſcit̄ eē peccatū. quāto maioꝛ qui

peccat habet. Crescit enim delicti cumulus intra ordinē meritorū. ꝛ sepe qđ minoribꝰ ignoscit̄ maioribus imputatur.

De grauioribus peccatis Cap. XIX.

Experimēto uel contēptu minorū peccatorū maiora cōmitti peccata ut durius feriant̄ p magnis sceleribꝰ: q de paruis corrigi noluerūt. Judicio aūt diuino in reatū nequiorē labunt̄ q distringere minora facta sua cōtemnūt. Multi a crimine in crimen corruūt quia dei cognitionē habētes timorē eius negligūt. ꝛ quē nouerūt p scientiam p actionē nō venerant̄. Ideoqꝫ cecant̄ diuino iudicio puniēda cōmittere ꝛ in penā cōmissi facinoris facinꝰ deteriꝰ addere. Sepe peccatū alteriꝰ peccati causa ē qđ cōmittit̄ cum aliud ex ipso q̄si sua soboles oritur sicut fieri solet nasci libidinem ex nimia ventris ingluuie. Pena uo peccati peccatū admittit̄ qñ p merito cuiusqꝫ peccati deo deserente in aliud peccatū deterius itur. de quo amplꝰ qui admiserit sordidet̄. Ergo precedēs peccatū causa ē sequentis peccati. sequēs uo peccatū pena ē precedētis delicti. Precedētia itaqꝫ peccata sequentiū sūt criminū causa ut illa que sequunt̄ sint precedentiū pena. Precedentium peccatorū pena ipsa vocat̄ induratio veniens de diuina iusticia. Hinc est qđ ait ꝓpheta: Indurasti cor nostrū ne timeremꝰ ꝛc. Neqꝫ enim quicūqꝫ iusti sūt a deo impellunt̄ ut mali fiāt. sed dū mali iā sūt indurant̄ ut deteriores existant. sicut ꝛ aplꝰs dicit: Q2 veritatē dei nō receperūt ut salui fierēt imisit illis deus spm̄ erroris. Facit ergo deꝰ quosdā peccare. ſʒ in quibꝰ talia iam peccata precesserint ut iusto iudicio eiꝰ mereant̄ i deterius ire. Alia quippe peccata precedentibꝰ aliis peccatis plabunt̄ in penam quā peccata merent̄. Quedā de ira dei veniūt peccata que pro merito aliorū compensant̄ peccatorū. Unde ꝛ ꝓpheta: ecce inquit tu iratus es ꝛ nos peccauimꝰ in ipsis fuimus semp. tanq̄ si diceret: Quia semp in peccat̄ fuimus iratus es ut deteriꝰ peccaremꝰ. Quid enī sit irā dei mereri qđ uo puocare prudēs lector debet scire. Grauior nāqꝫ est ira que puocatur q̄ ea que meret̄. Nā meremur qñ ignorando peccamꝰ puocamus qñ scimus bonū facere nec volumus. Nūc irā dei dū viui sumus vitare possumꝰ. Timeamus ĝ ne veniente illo terrore iudicii sentiri possit vitari nō possit.

De manifestis occultisqꝫ peccatis Cap. XX.

Maioris est culpe manifeste q̄ occulte peccare. Dupliciter enī reus est q apte delinqt: q2 ꝛ agit ꝛ docet. De talibꝰ Esaias dicit: Et peccata sua q̄si sodoma predicauerūt nec absconderūt. Multi enim publice delinquētes sine vllo pondere sua flagitia predicāt nec vlla vtunt̄ sceleris verecūdia. Quedā enī iam iusticie portio est iniquitatē suā hoī abscondere. ꝛ in semetipso de peccatis ꝓpriis erubescere. Peccatum ppetrare crimē est. peccatū predicare clamor ē. De quo etiā dicit aplꝰs: Et clamor auferat̄ a vobis cū oī malitia id ē cū ipsis peccatis. Ex eo ipso quo quisqꝫ peccatū qđ agit nō abscondit iudicii iā esse indiciū q2 nō erubescit̄ nisi de consciētie reatu. Ergo ꝛ hoc ipso quo quisqꝫ de facto suo erubescit ipse sibi iam iudex fit.

De peccati amore Cap. XXI.

Aliud est nō peccare amore dilectiōis deī aliud timore supplicii. Qui enī amore charitatis dei nō peccat horrescit oē malum amplectēdo iusticie bonū nec cū delectat peccatū etiā si sceleris impunitas pmittat̄. Qui uo sola pena supplicii in se vitia reprimit q̄uis nō expleat opus peccati viuit tñ in eo volūtas peccādi: doletqꝫ sibi illicitum qđ lex phibere dinoscit. Ille ĝ mercedē boni opis pcipit qui amādo iusticiā facit nō is qui eā solo metu penarū iuitus custodit. Quidā ꝛ diligūt peccatū ꝛ faciūt quidā diligūt tm̄ ꝛ nō faciūt plerīqꝫ uo faciūt tm̄ ꝛ nō diligūt. nōnulli peccatū nō faciūt ꝛ tñ iusticiam odiunt. Grauiꝰ aūt peccat q nō solū peccatū diligit sed ꝛ facit q̄ qui non facit ꝛ diligit grauiusqꝫ interdū q diligit ꝛ nō facit q̄ q facit ꝛ odit. Grauissimū ē nō solū facere ſʒ ꝛ diligere peccatū. Nā sūt quidam qui confestim pacto flagicio confundunt̄. ꝛ sūt qui nō solum nō dolēt gessisse malū ſʒ etiā de ipso malo ope glorīant̄. Sicqꝫ ad compationem mali fit deteriꝰ dū de vitiis gratulātes extollunt̄ in peius. De talibꝰ ait salomon: Qui letantur cū male fecerint ꝛ exultant in rebus pessimis.

De peccandi necessitate Cap. XXII.

Interdū q̄ mali sumus necessitate potius nō volūtate existimus. Uertēda est autē necessitas mali in voluntatē boni. Plerīqꝫ nō volūtate ſʒ sola necessitate peccāt pertimescētes tpalē inopiā. Et dum presentis seculi necessitatē refugiūt a futuris bonis priuant̄. Itē nōnulli peccatū voluntate nō necessitate cōmittūt nullaqꝫ coacti inopia existunt iniqui ſʒ tm̄ gratis cupiūt esse mali. Neqꝫ enī ipsam rem amant quā appetunt ſʒ ipsa tm̄ peccati malicia delectant̄.

De peccandi consuetudine Cap. XXIII.

Melius est peccatū cauere q̄ emēdare. Facilius enī resistimus hosti a quo nōdum victi sumus q̄ ei a quo iam supati ac deuicti cognoscimur. Omne peccatū anteq̄ admittat̄ amplius ptimescit̄. Quis aūt graue sit dum in vsū venerit leue existimat̄ ꝛ sine vllo metu cōmittit̄. Istis fomitibꝰ quasi quibusdā gradibus coalescit oē peccatū. Cogitatio nāqꝫ praua delectationē parit delectatio consensionē. consensio actionē actio consuetudinē. consuetudo necessitatē sicqꝫ his vinculis homo implicatꝰ quadam cathena vitiorū tenet̄ astrictus ita ut ab ea euelli nequaq̄ valeat nisi diuina gratia manū iacentis apprehendat. Peccatū admittere cadere est in puteū cōsuetudinē uo peccandi facere os putei est coangustare ne is qui cecidit valeat exire.

Sȝ interdũ etiã tales deus liberat·dũ eoꝝ despe/rationẽ ad conuersionẽ libertatis cõmutat. Ipso enĩ miserante peccata dimittuntᷣ·quo ꝑegente fit ne in deterius peccãdo eatᷣ. Nequissimũ ẽ pecca/re·peius est peccãdi consuetudinẽ facere. Ab illo facile·ab hoc cũ magno labore resurgitᷣ·dũ malę cõsuetudini repugnatᷣ. Male agẽdi consuetudinẽ recessum esse ꝓpheta asserit in ꝓfundũ·cuiꝰ vsu q̃si quadã lege homo tenetᷣ astrictꝰ·ut etiã qñ nõ vult peccatũ admittat. A lapsu ꝟo cito resurgere·nõ ẽ in ꝓfundũ ire. Apl̃us legẽ peccati dicit esse i mem bris suis·quę lex consuetudo est: quam peccando concipimꝰ.⁊ nõ ab ea cũ volumus discedimus·q: iã necessitatis vinculo p cõsuetudinẽ retinemur. Multũ veri amor agit in hoĩe·sed resultat caro malę consuetudinis lege. Bene aũt audacter pro bona consciẽtia exultat·qui valentᷣ in se reprimit qđ insolentᷣ impugnat. Frequentᷣ peccare cauen/dũ ẽ.nã hoc ipsũ ꝙ de malo nostro plerũq3 deus nobis salutẽ opatᷣ·quãto mirabile est·tanto pra/rum est. Propterea metuendũ ẽ confidere ita sal/uari·ne forte dũ expectamꝰ a vitijs sanari.⁊ vitia multiplicemꝰ.⁊ salutẽ nõ adipiscamur. Ergo stu/deamus aut non cadere·aut cito conuersi a lapsu cõsurgere. Omnino peccare cauendũ ẽ. Q: si hu/mana fragilitate peccatum subrepserit·confestim erit corrigendũ qđ nequitᷣ sentitᷣ cõmissum. Cito enĩ corrigitᷣ culpa quę cito cognoscitᷣ·tardius aũt sanatᷣ vulnꝰ qđ iã putrescẽtibꝰ mẽbris longo post tpe curationibꝰ adhibetᷣ. Iteratio peccati grauior estᷣ·sicut ẽ si morbus sup morbũ veniat·sicut si im/ber sup imbrẽ occurrat. Mora peccãdi imanita/tem facit sceleris. Unde ⁊ ꝓpheta: Ue inq̃t q tra/bitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis ⁊ q̃si vin/culũ plaustri peccatũ. Trahit enĩ iniquitatẽ ut funiculũ·q tardat cõuerti ad deũ. Trahere enm niquitatẽ·ẽ morã facere in iniquitatibꝰ. Unde ⁊ psalmus: Prolongauerũt iniquitates suas·dñs iustus concidet ceruices peccatoꝝ.

De peccati recordatione Cap.xxiiii.

Bonũ est homini semp ante oculos ꝓpria adhibere delicta·ẜm psalmi sententiam: Et peccatũ meũ ante me est semp. Sicut enĩ non oportet reminisci peccati affectũ·sic semp necesse est vnũquẽq3 suũ in deflendo cõmemorare peccatum. Apud iustũ recordatio peccati facit tę/diũ animi. Qui aũt luxurię ⁊ cupiditati subditi sũt·cõtumaci supbia etiã de ipso peccati ope glo/riantᷣ. Serui dei tanta recordatio esse debet pec/cati·ut ea quę gessit semp lachrymãs confiteatur. Unde ⁊ psalmus dicit: Conuersus sum in erũna dũ configitᷣ spina·peccatũ meũ cognitũ tibi feci·dixi ꝓnũciabo aduersũ me iniustitias meas dño. Supra enĩ dixerat: qm̃ tacui·hoc est·non sũ con/fessus: inueterauerunt oĩa ossa mea dũ clamarem tota die. Quid ergo tacuisse se penitet·nisi con/fessionẽ peccatoꝝ: Quid clamasse se dolet·nisi de fensionẽ maloꝝ: Qui ẜ peccatoꝝ suorũ defensor extitit·necesse est ut penitẽdo accuset qđ supbiens praue admisit.

De cogitatione Cap.xxv.

Bipartita est causa peccãdi·id est opis.⁊ cogitatiõis·quoꝝ vnũ iniq̃tas dicitᷣ qđ ope geritᷣ·aliud iniusticia qđ cogitatione admittitᷣ. Prius aũt actio resecãda est·postea co/gitatio. Prius praua opa·postmodum desideria. Uicissim aũt ⁊ a cogitatione opa ꝓcedunt.⁊ ab ope cogitatio nascitᷣ. Quis ⁊ si ab ope malo quisq3 vacet·ꝓ solius tñ praue cogitationis malicia nõ erit innocens. Unde ⁊ dñs p esaiã: Auferte in/quit malum cogitationũ vestraꝝ ab oculis meis. Nõ enĩ solũ factis ẜ ⁊ cogitationibꝰ delinquimꝰ. si eis illicite occurrentibꝰ delectemur. Sic vipe/ra a filijs in vtero positis lacerata pimitᷣ·ita nos cogitationes nostrę intra nos enutritę occidũt.⁊ cõcepto interiꝰ vipereo veneno cõsumũt·animãq3 nostrã crudeli vulnere perimũt. Nõ est arbitrij nostri cogitatiões prauę suggestionis preuenire·iacere aũt i animo cogitationẽ·nostrę attinet vo/lũtati. Illud ergo ad culpã nõ redigitᷣ·istud cul/pę ꝓprię imputatᷣ. Nã cogitationes illicitas oc/currere·demonũ ẽ: cogitationibꝰ oblectari puer/sis·nostrũ est. Plerũq3 fieri solet ut imũdę corpo/raliũ rerũ spẽs quas vidicimꝰ·nostris mentibus opponantᷣ ⁊ nolentes eas cogitemꝰ: quantũq3 ab eis aciẽ mẽtis auertere nitimur·tanto illę se ma/gis animo ingerũt·obscęnisq3 in nobis motibus obrepunt. Sȝ fit h ꝓ cõditione mortali·quã me/ruit primꝰ homo in pęnã sui peccati. Dũ vnusq̃sq3 diuina illuminatiõe preuenitur·statim molestijs turpiũ cogitationũ pulsatᷣ. Sȝ dei seruus iudicio timoris dei carũ tentamenta a semetipso reijcit·bonisq3 contra obiectis cogitationibꝰ turpes a se repellit. Magna obseruantia circa cordis est cu/stodiam adhibenda·q: aut bonę aut malę rei ibi cõsistit origo. Nã sicut scriptũ est: ex corde exeũt cogitationes malę. Ideoq3 si prius prauę cogita/tioni resistimus·in lapsũ opis nõ incurrimꝰ. Nõ est timendũ si bona malaq3 i cogitationẽ veniãt·ẜ magis gloriandũ est·si mens mala a bonis in/tellectu rationis discernat. Itẽ nihil iuuat ꝙ intᷣ bonũ ⁊ malũ sensu prudẽtiori discernimꝰ·nisi ope aut mala cogitata caueamus·aut bona intellecta faciamus.

De conscientia Cap.xxvi.

Humana conditio dũ diuersis vitiosita/tibus mentẽ conturbat·etiã ante pęnas gehẽnę p inconditũ animę appetitũ iam pęnas cõsciẽtię patitᷣ. Oĩa fugere poterit homo preter cor suũ. Nõ enĩ potest a se quisq3 recedere. Ubicũq3 enĩ abierit·reatꝰ sui consciẽtia illum nõ derelinquit. Quis humana iudicia subterfugiat omnis qui male agit·iudicium tñ conscientię suę effugere nõ potest. Nã ⁊ si alijs celat quod agit·sibi tamen celare nõ potest q plene nouit malum esse qđ gessit. Duplex fit ergo in eo iudiciũ·quia ⁊

hic sue conscientie reatu punitur et illic perpetuali pena damnatur. Hoc enim significat: abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum. Abyssus enim abyssum inuocare est de iudicio sue conscientie ire ad iudicium damnationis perpetue. In voce cataractarum id est in predicatione sanctorum.

De intentione mentis Cap. xxvii.

O Culus hominis intentio operis eius est. Si ergo intentio eius bona est et opus intentionis ipsius bonum est. Alioquin male intentionis etiam si bonum in factis opus appareat bonum tamen iam non est quoniam ex sua intentione aut probatur bonum aut reprobatur indignum. Bona est ergo intentio que propter deum est mala vero que pro terreno lucro aut vana gloria est. Qui opus bonum bona intentione non faciunt per hoc magis cecantur ope per quod illuminari potuerunt. Unusquisque bonum opus quod agit intentione bona agit quoniam pro mala intentione plerumque opus bonum quod agimus perdimus et minus a culpa vacamus. Sepe que apud hominum iudicium bona patent apud examen diligentissimi et acutissimi iudicis reproba deteguntur. Ideoque omnis sanctus veretur ne forte bonum quod agit pro aliqua animi intentione in oculis dei reprobum sit.

De sensibus carnis Cap. xxviii.

P Er sensus carnis morbus irrepit menti unde et per prophetam dominus dicit: Omnes cognationes terre ab aquilone venient: et ponet vnusquisque solium suum in introitu portarum ierusalem. Regna aquilonis vitia sunt que sedes suas in portis ponunt quando per sensus carnis labem anime ingerunt ideoque in ipsis portis id est in ipsis sensibus regnant. Neque enim aliunde peccamus nisi videndo audiendo attrectando gustando atque tangendo. Unde et alias dicit: Intrauit mors per fenestras nostras et alibi. Et extranei ingrediebantur per portas eius et super ierusalem mittebant sortem. Extraneos quippe immundos esse spiritus qui tamquam per portas ita per sensus carnis animam irrepunt et eam illecebrando deuincunt.

De sermone Cap. xxix.

D Um quedam parua vitiorum verba non cuitamus in magno lingue prolabimur crimine et dum facta quedam non grauia libere ac sine metu committimus ad potiora scelera et horrenda peccandi consuetudine labimur. Sicut plerumque multiloquiorum stultitia reprehenditur ita rursum nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim satis laxando linguam in leuitatis vitio defluunt isti nimis reticendo ab vtilitate torpescunt. Impiti sicut loqui nesciunt ita tacere non possunt. Mente enim inerudit ore loquaces verbis perstrepunt sensu nihil dicunt. Sicut falsitatis crimina a proficientibus primitescunt ita ociosa verba a perfectis viris vitantur. Nam sicut ait quidam: Sicut pro ocioso verbo ratio ponitur ita pro sermone iniusto pena exoluitur.

Uani sermones in ore christiani esse non debent. Nam sicut mali mores in bono colloquio corriguntur ita praua colloquia bonos mores corrumpunt. Custodia ori ponitur dum quisque non se iustum sed quod magis verum est peccatorem fatetur. Manum super os ponit qui bonis operibus lingue excessum operit. Manum super os ponit qui male locutionis culpas bone actionis velamine tegit. Loquens que ad dominum pertinent nec faciens et si inutilis sibi est audientibus tamen prodest. Qui de sapientia se laudari affectant loquentem prophetam attendant: Ue qui sapientes estis in oculis vestris et coram vobismetipsis prudentes. Recte ex sententia dicitur: qui veram sapientiam gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur ac per hoc arrogantes quod sine humilitate dicunt de sola scientia dicunt non de sententia. Ille enim sapit qui recte et secundum deum sapit. In suam ducunt contumeliam doctores si dum sint ab eis dicta sapienter nimium tamen eloquentur. Horret enim sapientia spumeum verborum ambitum ac fuco mundialis eloquentie inflatis sermonibus pornatum. Quidam curiosi delectantur audire quoslibet sapientes non ut veritatem ab eis querant sed ut facundiam sermonis eorum agnoscant more poetarum qui magis compositionem verborum quam sententiam veritatis sequuntur. Qui bonum sine charitate dicit tamquam es aut cymbalum sonum facit aliis ipse tamen sibi manet insensibilis. Quadrimoda est dicendi ratio qua preuidendum est: quid cui quando vel quomodo aliquid proferatur. Item quadrimoda est dicendi ratio qua aut bene sentiendo quid bene profertur aut nil sentiendo nil dicitur aut parum sentiendo loquacitas sola ostentatur aut optime sentiendo non eleganter profertur quod intelligitur. Item quadripartita est loquendi ratio qua vel bonum bene vel malum male seu bonum male vel malum bene profertur. Bonum quippe bene loquitur qui ea que recta sunt humiliter annunciare videtur. Malum male loquitur qui quodlibet flagitium persuadere conatur. Bonum male loquitur qui quodcumque rectum arroganter predicare sentitur. Malum bene loquitur qui aliquod narrando vitium detestatur ut ab eo homines auertantur. Corde bene loquitur qui charitatem non dissimulat. Ore bene loquitur qui veritatem annunciat. Factis bene loquitur qui alios bonis exemplis edificat. Corde male loquitur qui interius cogitationes noxias meditatur et cogitat. Lingua male loquitur qui pro eo quod male agit flagellatur et murmurat. Factis male loquitur qui male viuendo exemplis suis alios ad praue viuendum informat. Semel bene loquitur qui se penitendo redarguit. Bis bene loquitur qui bene viuendo et alios instruit. Semel male loquitur qui post vitium cito non corrigitur. Bis male loquitur qui male viuit et male docet. Item bis male loquitur qui et male cogitat et male refert cogitata. Item bis male loquitur qui et bonum quod debuit non egit et malum quod non oportebat

admisit. Mali mala respondẽt pro bonis. ⁊ aduersa pro optimis. Boni bona respondẽt ꝓ malis. ⁊ prospera ꝓ aduersis. Aduersus cõuiciũ linguę fortitudo adhibenda est patientię. ut tentatiõis ꝟba quę foris impugnãt tolerãtię ꝟtute deuicta discedant. Nõ ois qui patiť probra iustus est. sed qui ꝓ veritate ab alijs innocens patiť: ille tm̃modo iustus est. Inter vituperatiões linguę ⁊ opprobria hominũ isto se remedio mens iusti corroborat. ut tanto solidius in deũ figať interius. quãto exterius ab hũanis sperniť sensibus. Qui illatas sibi cõtumelias trãquillo animo ꝑdit dolorem cordis aperit. ⁊ virus qḋ feruet in aĩo facile reijcit. Vulnera eni mentis aperta cito exhalant. clausa nimis exulcerãt. Qui dolorẽ iniurię clauso pectore tegit. quãto ampliꝰ ꝑ silentiũ linguã premit. tanto acriorẽ dolorẽ intrinsecus nutrit. Unde ⁊ vere quidam poetarũ gentiliũ dixit: Quoqȝ magis tegitur. tectus magis ęstuat ignis. Cecus enim languor vehemens est ac nimius. quia tacitum viuit sub pectore vulnus.

De mendacio Cap. xxx.

Mendaces faciũt ut nec vera dicentibꝰ credať. Reddit eni sępe hominẽ multa falsitas etiã in veritate suspectũ. Sępe vera ꝓmittit qui falsa dicturꝰ est. ut cũ primũ acquisierit fidẽ. ad reliqua mendacia audientes credulos faciat. Multis videť vera eẽ quę falsa sũt. ⁊ ideo nõ ex deo. sed ex suo mendacio loquunť. Nõnũq̃ falsitas veriloquio adiungiť. ⁊ plerũqȝ a veritate incipit q̇ falsa cõfingit. Latẽt sępe venena circũlita melle ꝟborũ. ⁊ tãdiu deceptor veritatẽ simulat quousqȝ fallendo decipiat. Nõnũq̃ peius est mendaciũ meditari q̃ loqui. Nam interdũ q̇sqȝ incautꝰ solet ex precipitatiõe loq̇ mẽdaciũ. meditari aũt nõ potest nisi per studiũ. Grauiꝰ ergo ille ex studio mẽtiri ꝓhibeť. q̃ is qui ex precipitatiõe sola mẽtiť. Sũmope cauẽdũ est oẽ mẽdaciũ q̃uis nõnũq̃ sit aliqḋ mendacij genus culpę leuioris. si quisqȝ ꝓ salute hominũ mentiať. Sȝ scriptũ est: Os quod mentiť occidit animã. ⁊ perdes eos qui loquũť mẽdaciũ. Hoc qȝ mendacij genꝰ pfecti viri sũmope fugiũt. ut nec vita cuiuslibet ꝑ eorũ fallaciã defendať. ne suę aĩę noceant. dũ prestare alienę carni nitũť. q̃q̃ hoc ipsũ peccati genus facillime credamus relaxari. Nã si quęlibet culpa sequenti mercede purgať. quãtomagis hęc facile abstergiť quã merces ipsa comitať. Multa mẽtiũť multaqȝ fingunt hoies ꝓpť humanã laudẽ. sicqȝ fit ut ⁊ isti mentiẽdo pereãt. ⁊ eos quos laudãt ad vanę glorię ruinã perducant. Sicut bene sibi conscius nõ metuit alienę linguę conuiciũ. ita ⁊ qui laudať ab alio. nõ debet errorẽ alienę laudis attẽdere. ꝫ magis vnusq̇sqȝ testimoniũ cõscientię suę quęrat. cui plus ipse presens est q̃ ille q̇ eũ laudat. Opus eni suũ vnusq̇sqȝ ꝓbet. ut ait aplꝰs. ⁊ tũc in seipso tm̃ quisqȝ gloriã habebit. id est occulte in sua cõscientia. nõ palã in aliena lingua. Perfecti qui alta radice fundati sũt ⁊ si flamine laudis ac vitupatiõis utcũqȝ quasi ventorũ interdũ curuenť impulsu. fũditus tamẽ nõ deijciũť ꝫ ꝓtinꝰ firmitate radicis ad se redeunt. Bona mens ad malũ nec premijs nec terroribꝰ vinciť. Nã iniqui terrorẽ blãditijs miscẽt. ut aut oblectatiõe quęq̃ decipiãt. aut terroribꝰ frangãt. Qui laudať in auditorũ amore inseritur. sed si veraciter ⁊ nõ ficte laudeť. hoc est si vera sunt quę de illo dicuntur.

Deiuramento Cap. xxxi.

Sicut mentiri non potest qui nõ loquiť. sic periurare nõ poterit qui iurare nõ appetit. Cauendam igiť esse iuratiõnẽ. nec ea vtendum nisi in sola necessitate. Nõ est cõtra dei preceptũ iurare. sed dũ vsũ iurãdi facimus. piurij crimẽ incurrimꝰ. Nũq̃ ergo iuret. qui periurare timet. Multi dũ loquunť. iurare semp delectanť. dum oporteat hoc tm̃ esse in ore. est est. non non. Amplius eni q̃ est ⁊ nõ est. a malo est. Multi ut fallant periurant. ut ꝑ fidem sacramenti fidẽ faciant ꝟbi. sicqȝ fallendo dũ periurãt ⁊ mentiunť. hominẽ incautũ decipiunt. Interdũ ⁊ falsis lachrymis seducti decipimur: ⁊ creditur dũ plorãt quibꝰ credendũ nõ erat. Plerũqȝ sine iuramento loqui disponimꝰ. ꝫ incredulitate eorũ qui nõ credunt quod dicimꝰ iurare cõpellimur. taliqȝ necessitate iurandi cõsuetudinẽ facimꝰ. Sũt multi ad credendũ pigri. qui nõ mouenť ad fidẽ ꝟbi. Grauiter aũt delinquũt q̇ sibi loquẽtes iurare cogũt. Quacũqȝ arte ꝟborũ q̇sqȝ iuret. deus tñ qui conscientię testis est ita hoc accipit. sicut ille cui iuratur intelligit. Dupliciter autẽ reus fit qui ⁊ dei nomẽ in vanũ assumit ⁊ ꝓximũ dolo capit. Nõ est obseruandũ iuramentũ quo malũ incaute promittiť. veluti si quispiã adulterę perpetuo cum ea permanendi fidẽ polliceať. Tolerabiliꝰ est eni nõ implere sacramentũ q̃ permanere in stupri flagitio. Iurare dei est illa prouidẽtia qua statuit non cõuellere statuta. Pęnitẽtia aũt dei rerũ mutatio est. nõ pęnitere aũt. statuta nõ reuocare. ut ẽ illud Iurauit dñs ⁊ nõ pęnitebit eum. id ẽ quę statuit nõ mutabit.

De vitijs Cap. xxxii.

Recedẽs homo a deo statim vitiorũ traditur potestati. ut dũ patiť infesta vitia. reuertẽdo vnde ceciderat resipiscat. Et si sancti toto animi nisu contendunt superare vitia nec extinguũt. quid agunt hi qui non solum non odiunt vitia. ꝫ toto ea amore sectantur: Satis delicate se palpat qui vult sine labore vitia superare. dũ peccati legẽ quã sibi deseruiẽdo vitijs fecit. sine violentia doloris resecare nõ possit. Perfecte renunciat vitio. qui occasionẽ euitat in perpetrando peccato. Nam si velis tantũdem non peccare ⁊ data occasiõe peccaueris. tu tibi ⁊ reus ⁊ iudex es. qui ⁊ cõmissa damnas ⁊ damnata cõmittis. Se autẽ iudice reus est. qui vitia ⁊ accusat ⁊ perpetrat. Quędam vitia dum non perfecte

vitant. suos in se faciūt relabi auctores. Nam si vnum vitiū districte vitetur & alia negligant inanis labor est. Nō enim potest i vnius obseruatione virtutis fortiter pdurare. cu' alia vitia dominant in corde. Nōnūq̄ hominē sua vitia psēquunt. q: nimirū qui prius volendo ea sibi fecit socia. postea sentit etiam nolens stimulosa. Nōnulli nō antea in errorem vitiorū labunt. nisi pri' interioris rationis pdiderint oculos: sicuti samson nō antea ab allophilis ad erroris ligatus est machinam. nisi postq̄ ei sunt lumina oculorū extincta. Quidam vegetati mentis ratione vitiorū supant incursu. sicq̄ deinde intentionē bonorum operū perdūt. sicut rex babylonis in oculis sedechię prius filios ipsius interfecit. & sic postea oculos eius euulsit. ac p hoc post malorū operū consuetudinē. & interemptionē bonorū. perit quorūdam & ratio.

Quod ex vitijs vitia & ex virtutibus virtutes oriuntur Cap. XXXIII.

SIc gignunt ex peccato peccata. ut dū nō euitant parua. incidat in maximis. & dū defendunt admissa nec lamentant. ex flagitio ad supbiam itur. Unde fit ut & duplicati sit criminis reus qui & admittit scelera p voluntatē & defendit ea p cōtumacię tumorē. Sic vitio vitium gignit. sicut virtus virtute concipit. Ex vitio eni gignit vitium. sicuti dauid qui dū nō cuitauit adulterium. ppetrauit & homicidiū. Item virtus virtute concipit. sicut p veritatem euangelicę predicationis virtutē martyrij apl'i meruerūt In cordibus sęculariter viuentiū inuicē sibi succedunt vitia. ut dū vnū abierit succedat aliud. iuxta iohel pphetę testimoniū. qui ait: Residuū erucę comedit locusta. & residuū locustę comedit brucus. & residuū bruci comedit rubigo. Per id ergo ista sub vitiorū allegoria colligunt. q: sequit: Expergiscimini ebrij & flete. Aliquādo vtiliter peccat in minimis vitijs. ut maiora vtili' caueantur. Lege paulū apl'm. minora pmittentē peccata ne maiora ppetrent. Ueraciter aūt sanant vitia quę virtutib' & nō vitijs excludūt. Quorūdā aūt quędam latentia vitia tūc apparent. quando ab alijs vitijs desinunt.

De male vsis virtutibus Cap. XXXIIII.

INterdum & male vsę virtutes ex se vitia gignūt. Quod fit p imoderatū animi appetitum cui nō sufficit donū qd meruit nisi inde aut laudes aut lucra damnanda quęsierit. Interdū virtutes vitia gignūt. dū aliqn̄ p tēpore opportuno minime relaxant. sicq̄ fit. ut quę loco congruo virtutes sūt. incongruo vitia deputent. veluti si p fratris aduentu canonicū nō soluatur ieiuniū. Uirtutū igit discretionem a paulo apl'o sume. qui ad tempus egit qd agendū esse omnino phibuit. Itē quędam virtutes dū discretionē nō seruant. in vitia transeūt. Nā sępe iusticia dū suū modū excedit. crudelitatis sęuitiam gignit. & nimia pietas dissolutionem disciplinę parturit. & zeli studiū dū plus est q̄ oportet. i iracūdię vitiū transit. & multa mansuetudo. torporis segnitiem gignit. Prudentis aūt viri discretio solerter prospicit. ne bonū intemperāter agat & de virtute in vitiū transeat. Itē apud quosdam ex virtute vitium gignit. dū quisq̄ de castitatis & abstinentię meritis gloriat. Nam & qui elemosynā vanę glorię causa impartit. ex virtute vitiū facit. Sz & is qui de sapientia arrogantiā habet. & qui p iusticia premiū appetit. & qui aliquod donū dei qd meruit in suā laudem conuertit. aut in malos vsus assumit. pcul dubio virtutem i vitium transfert. Homines de virtutib' vitia nutriūt ex quib' pereant. Iterū deus arte potentissima ex nostro vitio virtutes format. quibus nos ab iniquitate reformet.

De simulatis virtutibus Cap. XXXV.

QUędam vitia species virtutū preferunt. ideoq̄ pniciosi' suos sectatores decipiūt. q: se sub velamine virtutū tegunt. Nam vitia quę statim virtutibus contraria apparent. cito dum in palā venerint emendant. propter qd sequaces eorū de talibus criminibus erubescunt. Carnales autē plerūq̄ per insensibilem mentis cęcitatē nō agnoscūt vitiū eē culpabile. qd dignū videtur damnatione. Item quędam vitia species virtutum esse vident. & tamen virtutes nō sunt. Nā interdū sub pretextu iusticię crudelitas agit. & putatur esse virtus: qd nimirū est vitium. sicut & remissa segnities mansuetudo esse credit. & qd agit torpens negligentia. putat agere indulgentia pietatis. Nōnūq̄ etiā virtutē largitatis imitatur vitiū pdigę effusionis. & virtutem parcitatis tristis tenacitas imitat. & vitium ptinacię abscondit sub virtute constantię. Itē timor sub specie obediētię occultat. & dicit virtus humilitatis quod tamen vitiū est timoris. Sz & pcacitas vocis p veritatis libertate accipit. & vitium pigritię quietis virtutem imitat. Porro vitiū inquietudinis virtutem se vult vocari sollicitudinis. & pręcipitationis facilitas feruor boni studij credit. & bene agendi tarditas consilij mora esse videtur: dum tamē ista sit virtus. illa vitium. Tali igitur exemplo vitia species virtutū imitantur. & tamē se nōnulli esse iustos confidunt. vnde maxime reprobant. Aptū exemplū vitiorū de latronis specie sumitur. Nā sicut ex insidijs latro prodit. seq̄ iter agentib' iungit. fingens se sociū donec decipiat improuisum. & dum subito eruperit ad exitū latro manifestus ostenditur. ita se miscent interdum piculose virtutib' vitia. quousq̄ omnē operis efficaciā in suis vsibus rapiant. ut anima quę sibi erat placens de virtutibus. deceptam se conspiciat vitijs damnabilibus.

De appetitu virtutū Cap. XXXVI.

AD virtutes difficile consurgimus. ad vitia sine labore dilabimur. Ista eni prona

illa ardua sunt. Grandes enim sudores ꝓpetimur ut ad celum conscendere valeamus. Quemadmodum ad virtutum tendentes culmen non a summis inchoant, sed a modicis, ut sensim ad altiora pertingant, ita et qui delabunt ad vitia, nõ statim a magnis criminibus incipiũt ſ; a modicis assuescunt, et sic in maximis proruũt. Sicut paulatim homo a minimis vitijs in maximis proruit, ita a modicis virtutibus gradatim ad ea que sunt excelsa conscendit. Qui autem inordinate virtutes comprehendere nitit, cito periclitat. Hec est causa in rerũ natura ut quecũque velociter ad profectum tendũt, sine dubio celeriter finiantur, sicut herbe que tanto festinius pereũt quanto celeri⁹ crescunt. At vero contra arbores alta radice fundate ideo ꝑdurãt diutius, quia gradatim ad ꝓfectum perueniũt. Nihil prodest admixto malo agere aliqd bonum, ſ; prius est cohibendũ a malo, deinde exercendum bonũ. Hoc enim indicat propheta cũ dicit: Quiescite agere puerse, discite bene facere. Prius vitia extirpanda sũt in homine, deinde inserende virtutes. Nam coherere et cõiũgi nõ potest veritas cum mendacio, pudor cum petulãtia, fides cum pfidia, castitas cum luxuria. Quedam sũt summe virtutes, quedam vero medie. Fides, spes et charitas summe virtutes sunt. Nam a quib⁹ habent, vtique veraciter habentur. Alie vero virtutes medie sunt, quia et ad vtilitatẽ et ad perniciẽ possũt haberi, si de his arroganter quisque tumuerit: utpote doctrina, ieiunium, castitas, scientia, siue temporales diuitie, de quibus scilicet et bene operari possum⁹ et male. Quisquis ex deteriore iam melior esse cepit, caueat et de acceptis extolli virtutibus, ne grauius per virtutes corruat ꝙ prius ex lapsu vitiorum iacebat. Quem deus iustificat ne iterũ se de virtutibus erigat: quedam illi virtutum dona tribuit deus, quedam retrahit, ut dũ mens de hoc qđ habet erigitur, iterũ de hoc quod nequaꝙ habere cognoscitur humiliet. Quisquis dono celestis gratie inspiratus ad virtutes erigitur, si forte moderãtis dei manu aliqua aduersitate reprimit, ne de acceptis virtutibus attollat, frangi non debet, quia et hoc ipsum ꝙ plagis humiliat, equanimiter ferre, ꝑcul dubio virtutis est magne.

De pugna virtutũ aduersus vitia Cap. XXXVII.

Tunc se viri sancti veracius a vitiorum colluuione detergũt, dum ab eis contra singula vitia virtutes singule opponuntur. Interdũ vitia cum virtutibus ad vtilitatem confligũt, ut ipso certamine uel mens exerceat, uel ab elationis concursu animus restringat. Aduersus impetus vitiorum contrarijs virtutibus ẽ pugnandum. Contra luxuriam eni cordis est adhibenda mundiria, contra odium dilectio est preparanda, contra iracundiam patientia proponẽda. Porro contra timorẽ, fiducie adhibenda est virtus, contra torporem, zeli preliũ. Tristicie quoque gaudiũ, accidie fortitudo, auaricie largitas, superbie humilitas opponenda est, sicque singule virtutes nascentia contra se vitia reprimũt, ac tentationũ motus virtute diuine charitatis extinguunt. Libidinẽ abstinentia domat. Nam quantũ corpus inedia frangit, tanto mens ab illicito appetitu reuocat. Aduersus iram tolerãtia dimicat, ira aũt semet ipsam necat, sustinendo aũt patiẽtia victoriã portat. Tristicie merorem spes eterni gaudij superat, et quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit. Aduersus inuidiã preparet charitas, et aduersus ire incendia mãsuetudinis adhibeatur trãquillitas. Superbiam aũt diaboli imitantur superbi, aduersus quã opponitur humilitas christi: qua humiliantur elati. Principalium autem septem vitiorũ regina et mater superbia est, eademque septem principalia multa de se parturiunt vitia, que ita sibimet quadam cognatione iungunt, ut ex altero alterum oriatur. Sicut princeps septem vitiorum superbia nos eorum potestatibus subdit, ita xp̄s septiformi gratia plenus a dominatu vitiorum nos eruit, et quos illa addicit septẽplici vitio, iste liberat septiformis gratie dono.

De superbia Cap. XXXVIII.

Omni vitio deteriorem esse superbiã, seu ꝓpter ꝙ a summis ꝑsonis et primis assumit, seu ꝙ de opere iusticie et virtutis exorit, minusque culpa eius sentit. luxuria vero carnis ideo notabilis omnibus est, qm̄ statim ꝑ se turpis est. Et tamẽ pensante deo superbia minor est. Sed qui detinet superbia et nõ sentit, labit carnis luxuria, ut per hanc humiliatus et a confusione surgat et a superbia. Omnis peccans superbus est, eo ꝙ faciendo vitia contemptui habeat diuina precepta. Recte ergo initiũ omnis peccati superbia, qr nisi precesserit mandatorum dei inobedientia, transgressionis nõ sequit culpa. Omnis superbia tanto in imo iacet, quãto in alto se erigit, tantoque ꝓfundius labit, quanto excelsius eleuat. Qui eni ꝑ ꝓpriam attollit superbiam, ꝑ dei iusticiã inclinat. Qui inflant superbia, vento pascuntur. Unde et ꝓpheta: omnes inquit pastores tuos pascet vent⁹, hoc est superbus spiritus. Qui de suis virtutib⁹ superbiũt, ex ipsis iudicandi sũt operibus quibus ꝓ virtutibus vtunt, qr rem bonam nõ bona voluntate faciũt. Nam reuera sine humilitate virtus quelibet et sine charitate in vitio deputatur. Merito superbie diabolus a superna beatitudine corruit. Qui ergo de virtutibus attollunt, diabolum imitant, et exinde grauius corruũt quia de excelso labuntur. Superbia sicut origo ẽ omniũ criminũ, ita ruina cunctarũ virtutũ. Ipsa est eni in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Hec enim prima aut in exordio mentẽ ꝑ peccatũ prosternit, aut nouissime de virtutibus eijcit. Inde et omniũ peccatorũ est matrix, quia tam ꝑ virtutes ꝙ per vitia humanam mentem exterminat.

Ibi cadit superbia·vbi ⁊ nascit̃·ut nō sit superbis aliud culpa aliud pęna·ꝫ ipsa culpa sit illis ⁊ pęna. De supbia nascitur arrogātia·nō de arrogantia nascit̃ supbia. Nā nisi pręcesserit occulta elatio mentis·nō sequit̃ aperta iactantia laudis. Ita ꝗ in culpa pręponit̃ supbia arrogantię·sicut pręfert̃ ex origine. Plerūqꝫ ad elationis emendationem ꝓuidentia dei aliquo casu nōnulli cadunt·ꝓ quo lapsu reprehēsi a semetipsis humiliter sapiāt ⁊ de muneribus dei laudari nō appetant·sed laudent deum a quo acceperūt vnde laudari se volūt. Utilius est arroganti in quocūqꝫ vitio labi ⁊ humilem post casum deo fieri·ꝙ ꝑ elationem superbire·grauiorēqꝫ ruinam ⁊ damnationē ꝑ superbiam sumere.

De fornicatione Cap. XXXIX.

Ex culpa superbię plerūqꝫ i abhominandam carnis imunditiā itur. Nam alterū pendet ex altero·ꝫ sicut ꝑ supbiā mentis itur in ꝓstitutionē libidinis·ita ꝑ humilitatē mentis salua fit castitas carnis. Deus autem nōnūꝙ deijcit occultam mentis superbiam ꝑ carnis manifestam ruinā. Libidinis nasci imundiciā de animi occulta superbia. exemplo primi hominis qui mox ut ꝑ superbiā contra deū tumuit·statim carnis libidinem sensit ⁊ pudenda operuit. Quapropter vnusquisqꝫ sue deputet culpę ꝙ cecidit quotiens libidine vincit̃·q: nisi pręcessisset latens superbia·nō sequeretur libidinis manifesta ruina. Nōnūꝙ gemino vitio xp̄ianus a diabolo appetit̃ ⁊ occulto ꝑ elationē ⁊ publico ꝑ libidinē. Sꝫ dū euitat quis libidinē·cadit in elationē. item dum incaute declinat elationē·cadit in libidinem·sicqꝫ ex occulto vitio elationis itur in aptū libidinis. ⁊ de apto libidinis itur in occultū elationis. Sꝫ dei seruus discrete vtrūqꝫ pensans·sic cauet libidinē ut nō incurrat elationem. ⁊ sic premit elationē ut nō resoluat animū ad libidinem. Luxuriosis atqꝫ supbis dęmones plus fautores existunt: dūqꝫ in cęteris vitijs spirit⁹ maligni deseruiāt·his tamē maiori familiaritate iungunt̃ eisqꝫ amplius iuxta eoꝝ desiderium famulant̃. Principalit̃ his duobus vitijs diabolus humano generi dominat̃·id est superbia mentis ⁊ luxuria carnis. Unde ⁊ dominus in Iob loquitur de diabolo dicens: Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum eni inanis superbia·ꝑ loca xͦo humentia carnis demonstratur luxuria. Per hęc enim duo vitia diabolus humanum possidet genus·uel dum mentē in superbiam erigit·uel dū per luxuriam carnem corrumpit. Multi luxurię subditi sunt ⁊ contumaci supbia de ipso luxurię opere gloriant̃. ⁊ inde magis elati sunt vnde humiliari debuerāt. Ad comparationē mali fit deterius·quando nō solum flagitia cōmittuntur ꝫ etiam de ipsis flagitijs vanitate laudis ꝑditi extolluntur. sicut scriptum est: Quoniā laudat̃ peccator in desiderijs animę suę. Quid eni peius ꝙ in flagitijs miseros gaudere·de quib⁹ iam debent copiosi⁹ deplorare? Libido tūc magis quęrit̃ dū videt̃. Nam sicut quidam sapiens ait. Prima fornicationis oculorum tela sunt. secūda verborum. Sꝫ qui nō capitur oculis·potest verbis resistere. Sufficit natura vbi adhuc liber affectus ē. Qui delectationē refręnat libidinosę suggestionis·nō trāsit ad cōsensū libidinis. Cito eni resistit opi· qui titillanti consensū nō accomodat delectationi. Durius impugnat̃ qui vsqꝫ ad consensionem ⁊ si nō vsqꝫ ad ꝑpetrationē tentatur·ꝙ is qui sola suggestione pro conditione carnis tentamentis sollicitat̃. Stimuli carnis qui in paulo·excitante sathanę angelo inerant·ex lege peccati erant. quę in membris hominū de necessitate libidinis habitat. Quā reluctantē dum in se expugnat ꝑficit̃ virt⁹. ⁊ de infirmitate libidinosę titillatiōis virtutē suscipit gloriosi certaminis. Seruo dei multa certamina de sua carne mouentur. Nam ꝙuis i amore dei coꝝ sit inconcussa intentio·mens tamen in carne quam exterius gestat interna pręlia tolerat. Deus aūt qui hęc ad ꝓbationem ꝑmittit gratia ꝓtegente suos nō deserit. Ideoqꝫ nōnūꝙ electi lapsu carnali corruūt ut a vitio supbię qua de virtutib⁹ tumēt sanent̃. Et qui de virtutū effectibus existunt supbi·ut cadant·carnis vitio humiliant̃ ut surgant. Anteꝙ ꝑficiat̃ adulterium in opere· iam extat adulterium in cogitatione. Ex corde enim primū fornicationes sunt auferendę. ⁊ nō prorumpūt postea in opere. Hinc est quod ꝑ ꝓphetam dicitur: Accingite lumbos vestros sup vbera vestra·hoc est·in corde libidines resecate· quę ad lumbos ꝑtinent. Nam cor sub vberibus est non in lumbis. Libidinis imoderata licentia nescit habere modum. Nam dū se vitiosus animus in explenda fornicatione·carne luxuriāre laxauerit·nihilomin⁹ ad alia nephanda scelera suadentibus dęmonibus transit·dumqꝫ imoderate metas pudoris excesserit·crimen criminibus adijcit·paulatimqꝫ ad deteriora ꝓcedit. Nō ita suauis est amantiū imo amentiū incerta carnis libido·sicut exꝑta·nec ita delectat fornicatio dū primum cōmittit̃·nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam xͦo si in vsū venerit·tanto perditis dulcior fit·ut superare difficile sit. Unde ⁊ sępe ex consuetudine delinquēdi·quasi captiui ad peccandū cum quadam violentia trahimur: sensusqꝫ nostros contra rectā voluntatē in nobis rebellare sentimus. Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis ꝙ amor castitatis·adhuc in homine peccatum regnat. Certe si amplius delectat pulchritudo intimę castitatis·iam nō regnat peccatum·sed regnat iusticia. Nam nō solum de cōmissa fornicatione peccatum regnat in homine. ꝫ si adhuc delectatur·atqꝫ animū teneat·procul dubio regnat. Fornicatio carnis adulterium est· fornicatio animę seruitus idolorum est. Est autē ⁊ spiritalis fornicatio ẜm ꝙ dominus ait: Qui

viderit mulierē ad concupiscendū eam·iam me/
chatus ē eam in corde suo. Omnis imunda pol/
lutio fornicatio dicitur·q̄uis quisq̨ diuersa tur/
pitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatio/
ne enim fornicandi varia gignūt̄ flagitia·quibus
regnum dei clauditur.⁊ homo a deo separatur.
Inter cętera septē vitia fornicatio maximi ē sce/
leris·quia p̱ carnis imundiciā templum dei vio/
lat ⁊ tollens membrū xp̄i facit membrū meretri/
cis. Maxime p̱ carnis luxuriam humanū genus
subditur diabolo·q̄ p̱ cętera vitia. Cum enim ille
varijs tentamentis illectos homines conet̄ puer/
tere·magis tamen mechandi desideriū suggerit·
quia vtrūq̨ sexum in hoc vitio amplius egrotare
intendit. Demones scientes pulchritudinē esse aię
castitatem.⁊ p̱ hanc hominem angelicis meritis
e quibus illi lapsi sūt coęquari·liuore pcussi inui/
dię inijciūt p̱ sensus corporis opus desideriumq̨
libidinis·quatenus a cęlestibus deorsum deiectā
animā ptrahāt·secūq̨ quos vicerint gloriātes ad
tartara ducāt. Quando impulsu demonū mens
ad delectationem fornicationis impellitur·diui/
ni iudicij metus ⁊ ęterni tormenta incendij ante
oculos ꝓponantur·quia nimirū omnis pęna gra/
uioris supplicij formidine superat̄. Sicut eni cla/
uus clauū expellit·ita sepe recordatio ardoris ge/
henneę ardorem excludit luxurię. Quidam in iu/
uentute luxuriose viuentes·in senectute continen/
tes fieri delectantur.⁊ tūc eligūt seruire castitati
quando eos libido seruos habere cōtemnit. Ne/
quaq̄ in senectute continentes vocandi sunt·qui
in iuuentute luxuriose vixerūt. Tales nō habent
pręmiū·quia laboris nō habuerūt certamen. Eos
enim expectat gloria·in quibus fuerint laboriosa
certamina.

De continentia Cap.xl.

A Deo datur continentia·ſ; petite inquit ⁊
accipietis. Tūc autē tribuit̄·quādo deus
gemitu interno pulsat̄. Preclarā esse vir/
ginitatem nuptijs. Illud enim bonum·hoc opti/
mum. Coniugiū concessum est·virginitas admo
nita tm̄·nō iussa. Sed ideo tm̄ admonita·q: ni/
mis excelsa. Geminū est bonū virginitatis·quia
⁊ i hoc mundo sollicitudinem seculi amittit.⁊ in
futuro ęternum castitatis pręmiū percipit. Vir/
gines feliciores sunt in vita ęterna; esaia testante
Hęc dicit dominus eunuchis; Dabo eis in domo
mea ⁊ in muris meis locum.⁊ nomen melius a fi
lijs ⁊ filiabus·nomen sempiternū dabo eis quod
nō peribit. Nec dubium q̄ qui casti pseuerant ⁊
virgines·angelis dei efficiunt̄ ęquales. Amanda
ē pulchritudo castitatis cuius degustata delecta/
tio dulcior inuenit̄ q̄ carnis. Castitas eni fruct⁹
suauitatis est.⁊ pulchritudo inuiolata sancto/
rum. Castitas securitas mentis·sanitas corporis
Unde ⁊ aliquos gentiliū gymnicos legimus p/
petuam veneris abstinentiam exercuisse·ne virtu/
tē libidine frangerent. Luxuriosa nāq̨ vita car/
nem cito debilitat·fractāq̨ celeriter ducit ad se/
nectutem. Omne peccatum p̱ penitentiam reci/
pit vulneris sanitatem·virginitas autem si labit̄
nullatenus reparat̄. Nam q̄uis penitendo venię
fructum pcipiat·incorruptionem tamen nullate/
nus recipit pristinā. Virgo carne nō mente·nul/
lum pręmiū habet in repromissione. Unde ⁊ in/
sipientibus virginibus saluator i iudicio veniēs
dicit; Amen dico vobis nescio vos. Ubi eni iu/
dicans mentē corruptam inuenerit·carnis procul
dubio incorruptionem damnabit. Nihil prodest
incorruptio carnis·vbi nō est integritas mentis·
nihilq̨ valet mundū esse corpore eum qui pollu/
tus est mente. Multi sunt reproborum qui car/
nalis corruptelę contagium nesciunt·qui sicut in/
fęcundi sunt corpore·ita steriles manent ⁊ mente·
opis boni fęcunditate; Qui recte de virginitate
gauderēt·si alijs prauis operibus nō inseruirent·
Qui continentiam profitetur ⁊ ab alijs terrenis
desiderijs nō subtrahit̄·q̄uis hunc luxuria car/
nis nō polluat·diuersa tamen mūdanę conuersa/
tionis opatio maculat. Virgines de suis meritis
gloriantes hypocritis comparant̄· qui gloriam
boni opis foris appetunt quam intra conscientiā
humiles habere debuerūt. Tales igitur ad ꝓmis/
sa cęlestia nō pueniunt·quia ipsi sibi virginitatis
pręmiū p̱ elationis vitium auferūt. Hoc est enim
in euangelio nō habere virgines in vasis oleum·
id est·nō seruare intra conscientiam boni operis
testimonium·sed in facie gloriari apud homines
nō in corde apud deum. Ruina adulterij excipit̄
de contemptu matrimonij. Meliusq̨ est vxorem
ducere q̄ p̱ libidinis ardorem perire. Quidā cō/
iugale decus nō pro gignendis filijs delectant̄·ſ;
hoc ꝓ turbulenta carnis ⁊ libidinosa consuetu/
dine appetunt·sicq̨ bono male vtunt̄. Vitia per
se mala sunt; Coniugia vō ⁊ potestates p̱ se qui/
dem bona sunt·p̱ ea vō quę circa ea sunt mala ex/
istunt. Coniugia enim p̱ id mala sunt·p̱ quod di/
cit apostolus; Qui autem cum vxore est·cogitat
quę mundi sunt; Et ꝓpter fornicationē vnusq̄sq̨
suam vxorem habeat. Sic ⁊ potestates p̱ elatio·
nem·p̱ oppressionem·p̱ iusticię quoq̨ preuarica/
tionem malę existunt. Nocent enim nuptię·no/
cent ⁊ potestates ·ſ; p̱ id qd̄ eis iuxta ponit̄ non p̱
se·exemplo itineris recti iuxta qd̄ spinę nascuntur
quę surgentes e latere nocent eis qui recto itinere
gradiuntur.

De cupiditate Cap.xli.

NOn posse quēpiam spiritalia bella susci/
pere·nisi prius carnis edomauerit cupi/
ditates. Nō potest ad contemplandum
deum mens esse libera·quę desiderijs huius mun/
di ⁊ cupiditatibus inhiat. Necq̨ eni alta conspi/
cere poterit oculus·quem puluis claudit. Omni
peccato peior ē auaricia ⁊ amor pecuniarum. Unde
⁊ p̱ salomonē dicit̄; Nihil est scelestius·q̄ amare
pecuniam; hic enim animam suam venalem facit

quoniam in vita sua proiecit intima sua. Cupiditas omniū criminū materia ē. Unde et apostolus ait: Radix omniū malorum cupiditas est. quam quidam appetentes errauerūt a fide. Si ergo succidit radix criminū. non pullulant cetere soboles peccatorū. Multi causa cupiditatis terrene. etiā ipsam fidem abnegauerūt. Cupiditas enim xpm vendidit. Nam et plerisq; tantū in rebus alienis est desiderium. ut etiam homicidium perpetrare nō vereant. sicut achab qui appetitu cupiditatis sue sanguinis expleuit effusionem. Sepe iniqui mala que concupiscūt assequuntur. quatenus de affectu mali desiderij fortius puniant. Electos aūt suos deus nō dimittit ire in desideriorum malorū perfectionem. sed in dolorē mentem conuertit eorum pro eo q in seculo nequiter appetunt: ut hac experientia resipiscant. et conuertant ad deum. a quo mente recesserūt. Deum ergo sibi ppitium nouerit aduersari. qui quod temporaliter concupiscit. nō pmittit adimplere. Secreto autē dei iudicio fieri credit. ut durius pereant hi quorū cupiditatē effectus statim sequitur actionis. Nūq satiari nouit cupiditas. Semp enī auarus eget. quantoq; magis acquirit. tanto amplius querit. Nec solū desiderio augendi excruciat. sz etiā amittendi metu afficit. Inopes nascimur in hac vita. inopes recessuri de hac vita. Si bona mūdi hui⁹ peritura credim⁹. cur peritura tāto amore cupimus? Plerisq; potentes tanta cupiditatis rabie inflāmant ut de confinijs suis pauperes excludant. nec habitare pmittant: Quibus recte p prophetam dicitur: Ue qui coniungitis domum ad domum et agrum ad agrum copulatis vsq; ad terminū loci Nūquid soli vos habitabit in medio terre? Tales quippe homines infernium. id est diabolum rapere ad perditionem. idem propheta consequent annunciat dicens: Propterea dilatauit infernus animam suā et aperuit os suum absq; vllo termino. et descendēt fortes eius et sublimes gloriosiq; eius ad eū. Nec mirū q morientes inferni ignibus deputent. qui viuentes flāmā cupiditatis sue minime extinxerunt. Qui desiderio cupiditatis estuant. flatu diabolice inspirationis vruntur. Accendit enim mentem eue superbia. ut de ligno vetito manducaret. Accendit cayn mentem inuidia. ut fratrem occideret. Accendit salomonem luxurie facibus. ut p amorē libidinis idola adoraret. Accendit achab cupiditate. ut homicidiū auaricie annecteret. His ergo inspirationib⁹ diabolus corda hominū occultis depravat cupiditatibus.

De gula Cap. xlii.

Prima concupiscētie suggestio panis est. cui si minime ceditur. diuersa edacitatis desideria comprimuntur. Unde et daniel panem inquit desiderij nō comedi. hoc est. ei⁹ concupiscentiam nō impleui. Prima est luxurie materies. saturitas panis. vnde et propheta sodomam de satietate panis accusat dicens: Hec fuit iniquitas sodomorum: superbia. saturitas panis et abundantia aque. Panem quippe sodomite immoderate sumentes ī turpitudines defluxere flagitiorum. atq; inde meruerūt comitāte superbia celestibus a duri incendijs. ex quo modum nō tenuerunt edacitatis. Utile est cauere gulam ciborumq; concupiscentiam. Quid enim tam noxiū q ut anim⁹ seruiat ventri et esce. que sunt destruenda. testante apostolo ac dicente: Deus autē et hūc et hanc destruet. Proxima est ventri libido. sicut loco sic vitio. Ubi enim ventris cura. ibi et eorum que circa ventrem sunt proxima. In ordine nāq; membrorū genitalia ventri iungunt: Dumq; vnū ex his imoderatē reficitur. aliud ad luxuriam excitatur. Nō ad luxuriam uel ad satietatē: sz tantūmodo ut corpus sustentet. epulis est vtendum. Nam ut philosophi dixerūt. cibandus ē venter ut contineat animam. nō ut corrumpat. Qui nimiū cibis vtunt: quanto magis ventrē pascunt. tanto amplius sensum mentis obtundunt. Nam greci dixerunt ex crasso ventre subtilem sensum gigni nō posse. Nam gule saturitas nimia aciem mētis obtundit. ingeniumq; hebescere facit. Libidinis ignes ciborum fomite increscūt. Corpus autem quod abstinentia frangit. tentatio nō exurit. Unde et tres pueros abstinentes flāma babylonij incendij et si tetigit non combussit. qa nimirum et si desideriorum carnalium ignis abstinentium mentes inflāmat. vsq; ad consensum tamen cōcupiscētie uel operis nō exurit. Cui abundantia ē epularū. ardentis diuitis incendat supplicium. cui⁹ tanta in inferno inter ignes erat inopia. quanta hic epularum fuerat copia. In hoc enim seculo esurire et sitire noluit. propterea illic inter flāmas sitiens. stillam aque quesiuit nec meruit. Considerandum q vehementer arguantur cōmessatio et sumptuosa cōuiuia. Nā p prophetā comminatur dominus. se non hanc relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiūt. Dicit enī per Esaiam prophetam. Ecce gaudium et leticia occidere vitulos et iugulare arietes. comedere carnes et bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hec vobis donec moriamini. Sicut omnes carnales cupiditates abstinētia resecantur. ita omnes anime virtutes edacitatis vitio destruunt. Inde est q et princeps cocorum muros hierusalem subuertit. qa et venter cui seruitur a cocis. virtutes anime destruit. Neq; enim posse quēpiam virtutum pfectionem attingere. nisi prius ventris edomauerit ingluuiem. Nemo potest dominari ceteris vitijs. nisi prius ingluuiem ventris restrinxerit. Nec quisq facile poterit a semetipso hostes intestinos expellere. nisi p abstinentiā gule. Tūc enī hostes q extra nos sūt a nobis forti⁹ supant. qn prius que intra nos sūt vitia extinguunt. Nā frustra foris agit bellū. q intus habet piculū. Nō qlitatē

cibo℞ ꝗ eorum cupiditatē cauendā. Nā sepe ac/curatius preparata sine gulę concupiscentia de/gustantur. ⁊ sepe abiecta ⁊ vilia edendi cupidita/te sumuntur. Sicq; fit ut non sit in culpa ciboꝝ qualitas. sed illud reputetur in vitiū ꝙ cū deside/rio degustatur. Quattuor sūt genera distinctio/nū in gulę appetitu. id ē qd. quādo. quātū. ⁊ quō appetatur. Quid ad rem ipsam ptinet quę appeti/tur. Quādo. si ante legitimū temp⁹ qd appetatur. Quātū ꝟo ad imoderationem refertur. Quō ad impatiētiā festinatiōis ascribit. Nullus homini tam importun⁹ exactor ē ꝙ venter: q̄ quotidianā refectionē quotidiana famis exactiōe adimplet. Cū ceteris eni vitijs. ⁊ si interdū nascimur. inter/dum tamē cū eis nō morimur. Cū isto aūt ⁊ nas/scimur. cū isto ⁊ morimur. Plerūq; voluptas ve/scendi ita sub obtentu necessitatis subrepit. ut dū putat̄ seruire necessitati. voluptatis desiderio ser/uiatur. nec facile discernit̄ vtrum qd accipiatur gulę an indigentię deputetur.

De ebrietate Cap. xliii.

Seca crapulā. potus ebrietatem generat. Ebrietas aūt pturbationē gignit mētis furorē cordis. flāmā libidinis. Ebrietas ita mentē alienat. ut vbi sit nesciat. Unde etiā ⁊ malum non sentitur qd p ebrietatem cōmittitur. Uerum est ꝙ iuxta ꝓphetā fornicatio ⁊ ebrietas aufert cor. Fornicatio enim sicut ait salomon in/fatuat sapientem. Ebrietas sicut in loth sensus ⁊ rationē captiuat. Unde ⁊ in prouerbijs: Poten/tes inquit qui iracundi sunt vinū non bibant. ne cū biberint obliuiscantur sapientiā. Plerisq; laus est multum bibere ⁊ nō inebriari. Audiāt hi ad/uersum se dicentē ꝓphetam: Ue qui potētes estis ad bibendū vinū. ⁊ viri fortes ad miscendā ebrie/tatem. Uino multo deditos ⁊ luxuriose viuentes esaias sic arguit dicens: Ue qui consurgitis ma/ne ad ebrietatē sectandā ⁊ potādū vsq; ad vespe/rū ut vino ęstuetis. De talibus ⁊ alio loco dicit̄: Ue tibi ciuitas cuius rex iuuenis est. ⁊ cuius ꝓn/cipes mane comedūt. Multi eni a mane vsq; ad solis occubitū ebrietati ⁊ gulę voluptatib⁹ deser/uiunt nec intelligūt cur nati sūt. sed consuetudine beluina detenti luxurię tm̄ tota die epulisq; inser/uiūt. Clamat iohel ꝓpheta his qui ebrietati de/seruiūt dicēs: Expergiscimini ebrij ⁊ flete. ⁊ vlu/late omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio nō ait tm̄: flete omnes qui bibitis vi/num. ut bibere oīo non liceat. sed adiecit in dul/cedine. qd ad voluptuosam pertinet ⁊ prodigam effusionē. Nam quantū satis ē necessitati edocet timotheum bibere apostolus dicens: Uino mo/dico vtere. Non solū ex vino inebriantur homi/nes. sed etiam ex ceteris potandi generib⁹ quę va/rio modo cōficiunt̄. Unde ⁊ nazareis qui se san/ctificabant domino. preceptū est vinum ⁊ siceram non bibere. Utraq; enim statum mentis euertūt ⁊ ebrios faciūt. luxuriā q̄q; carnis vtraq; equa/liter gignunt. Quidam continētes sicut panē cū pondere edunt. ita ⁊ aquam cum mēsura sumunt asserētes ad castimoniam carnis etiam aquę ab/stinentiam conuenire.

De abstinentia Cap. xliiii.

Hec est pfectum ⁊ rationabile ieiuniū. qn̄ noster homo exterior ieiunat ⁊ interior orat. Facilius p ieiuniū oratio penetrat celum. Tunc eni homo spiritalis effectus ange/lis cōiungitur. deoq; liberius copulatur. Per ie/iuniū etiam occulta mysterioꝝ celestiū reuelant̄. diuiniq; sacramenti archana pandunt̄. Sic nāq; daniel angelo reuelante mysteriorum sacramenta cognoscere meruit. Hęc eni virtus ⁊ angelorum manifestatiōes ⁊ coꝝ annūciationes ostēdit. Ie/iunia fortia tela sunt aduersus temptamēta demo/nioꝝ. Cito eni p abstinētiā deuincuntur. Unde etiā domin⁹ ⁊ saluator noster coꝝ incursus ieiu/nijs ⁊ orationibus premonet superare dicēs: Hoc gen⁹ nō eijcitur nisi per orationē ⁊ ieiuniū. Im/mundi eni spūs ibi sese magis inijciunt vbi plus viderint escam ⁊ potū. Sancti ꝙdiu in huius se/culi vita habitant. desiderio superni rorīs corpus suū aridū portant. Unde ⁊ psalmus: Sitiuit in/quit in te anima mea ꝙ multipliciter ⁊ caro mea. Caro enim tunc deum sitit. qn̄ per ieiunium ab/stinet ⁊ arescit. Abstinentia ⁊ viuificat ⁊ occi/dit. viuificat animam. corpus necat. Sepe absti/nentia simulate agitur: ieiuniaq; per hypocri/sim exercentur. Quidam eni mira inedia corpus suum laniant exterminantes. sicut ait euangeliū facies suas. ut appareāt hominibus ieiunantes. Ore nāq; pallescūt. corpore atterunt̄. cordis alta suspiria ducūt. Ante mortem quoq; mortiferis se supplicijs tradunt. tantūq; miseri laboris exerci/tiū non pro dei amore. sed p sola humanę laudis ammiratiōe sectant̄. Quidā incredibilit̄ absti/nēt ut hoīb⁹ curiosis sancti appareāt. sed hoc bo/nū abstinētię talibus non ē virtus reputanda ꝗ vitiū. q: bono male vtūt̄. Ieiuniū ⁊ elemosyna i abscondito esse amant. ut solus deus qui inspicit omnia. meritū operū bonoꝝ repēdat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt. nequaꝗ a deo iustificantur. quia iuxta sermonē euangeli/cum. mercedem suam ab hominibus recipiunt. Ieiunia cū bonis operibus deo acceptabilia sūt. Qui aūt a cibis abstinent ⁊ praue agunt. demo/nes imitant̄: quib⁹ esca nō ē. ⁊ nequitia semp est. Ille eni bene abstinet a cibis qui ⁊ a malitię acti/bus ⁊ a mundi ieiunat ambitionibus. Qui exe/crationis studio nō abstinētię voto ab escis car/nium se suspendunt. hi potius execrandi sunt. q: dei creaturam vsibus humanis concessam reiici/unt. Nihil enim fidelibus inquinatum. nihilq; esse iudicat̄ immundū. paulo attestante apostolo: Oīa mūda mūdis. coinquinatis aūt ⁊ infidelib⁹ nihil ē mundū. sed polluta sunt eorum ⁊ mens ⁊

conscientia. Spernitur ieiuniũ qđ in vesperũ delitiosa repletione ciboꝝ reficit. Neqꝫ enim reputanda est abstinẽtia· vbi fuerit ventris saturitas subsecuta. Spernitur ieiuniũ qđ in vesperũ delicijs compensat· dicente esaia ꝓpheta: Ecce in die ieiunij vestri inuenit voluptas vestra. Uoluptas enĩ delitię intelligũt. Sicut enĩ repetitio debiti ꝛ lites ꝛ cõtẽtio. ꝛ ꝑcussio· ita ꝛ delitię improbant a ꝓpheta in ieiunio. Tota enĩ die epulas in cogitatiõe ruminat· qui ad explendã gulã vespere sibi delicias pręparat. Non ẽ corpori adhibẽda imoderata abstinẽtia· ne dũ ampli⁹ grauat caro pondere inedię· malũ agat postea· nec bene facere incipiat. ꝛ quę addicit· ut vsu mali careat· simul ꝛ boni officiũ· dum plus premit perdat. Sollicita igitur discretiõe carnis ẽ moderanda materies· scilicꝫ ne aut integre extinguat· aut imoderate laxetur. Infirmitate carnis nimia pręualẽte ad ꝑfectionẽ ꝑtingere nemo potest. Nam q̃uis sanctitatis amorem quisqꝫ habeat· exequi tamen nõ valet operis meritũ cui intentione cordis deseruire conat. Corporis debilitas nimia etiã vires animę frangit· mentis quoqꝫ ingeniũ facit marcescere· nec valet quicq̃ boni per imbecillitatẽ ꝑficere ne dum quid nimis. Nam quicquid cũ modo ꝛ temperamento fit· salutare ẽ· quicquid aũt nimis ꝛ vltra modum est· ꝑnitiosum fit· studiũqꝫ suũ in contrariũ vertit. In omni ergo ope modũ ꝛ temperamentũ oportet habere. Nam omne qđ excedit periculosũ est. Sicut aqua quę si nimios imbres prębeat· non solum nullũ vsum adhibet· sed etiam periculum exhibet.

Finit liber secundus de sũmo bono sancti Isidori hispalensis episcopi.
Incipit liber eiusdem tertius
De flagellis dei Cap. I.

Diuine sapientie subtilitas sicut interi⁹ ut testis scrutatur cõscientias· ita exterius ut iudex irrogat penas: ut verum sit testimoniũ ꝓphetę: quia ipse ẽ testis ꝛ iudex. Miserere dñe misero Isidoro indigna agenti ꝛ digna patienti· assidue peccanti ꝛ tua flagella quotidie sustinenti. Ordinata est miseratio dei quę prius hic hoĩem ꝑ flagella a pctis emendat. ꝛ postea ab ęterno supplicio liberat. Elect⁹ enĩ dei doloribus vitę hui⁹ atterit ut ꝑfectior vitę futurę lucretur. Nequaq̃ deus delinquenti parcit· qm̃ pctõrẽ aut flagello tẽporali ad purgationẽ ferit· aut iudicio ęterno puniendũ relinq̃t. aut ipse i se homo pęnitendo punit qđ male admisit. Ac proinde ẽ q̃ de⁹ delinquẽti nõ parcit. Iuste tpalia flagella ad ęterna ꝑficiũt gaudia· ideoqꝫ ꝛ iust⁹ ĩ penis gaudere debet. ꝛ impius in ꝓsperitatibus timere. Neqꝫ iusto neqꝫ reprobo de⁹ misericordiã ꝛ iusticiã subtrahit. Nã ꝛ bonos hic ꝑ afflictionem iudicat. ꝛ illic remunerat ꝑ miserationem. ꝛ malos hic remunerat ꝑ temporalem clementiam· ꝛ illic punit ꝑ ęternã iusticiã. In hac enĩ vita de⁹ parcit impijs. ꝛ tamen non parcit electis. in illa vita parcit electis· nõ tamẽ parcit impijs. Periculosa est securitas ĩ hac vita maloꝝ. ꝛ bonorum dolor tranquillus. Nam iniquus post mortẽ ducitur cruciandus. iustus ṽo dormit post laborem securus. Non tm̃ de corporalibus passionibus· sed etiã de spiritalib⁹ oportet intelligi· ut quanto quisqꝫ aut in corpore aut in mente flagella sustinet· tãto se ĩ fine remunerari speret. Sępe occulto dei iudicio extra flagelli correptionem sũt reprobi in hoc mũdo· dũqꝫ multa dãnabilia cõmisisse videant. despecti tamẽ a deo nullo emendationis verbere feriũtur. Plus corripitur flagello q̃ a deo diligit si peccauerit· dicẽte ꝓpheta: Tantũmodo vos cognoui ex omnib⁹ nationib⁹ terrę. idcirco visitabo sup vos oẽs iniquitates vestras. Quẽ enĩ diligit dñs corripit· flagellat aũt omnẽ filiũ quẽ recipit. Ualde necessariũ est iustũ in hac vita ꝛ vitijs tentari ꝛ verberari flagello· ut dum vitijs pulsat· de virtutib⁹ non supbiat. Dũ ṽo aut animi aut carnis dolore atterit· a mũdi amore retrahat. Tentari aũt oportet iustũ· sed tentatione plagę· non tentatione luxurię. Durius circa suos electos in hac vita deus agit· ut dum fortioribus flagelli stimulis feriũtur· nulla oblectamẽta presentis vitę delectẽt· sed cęlestẽ patriã vbi certa requies expectat indesinẽter desiderẽt. Electos vitę vltius aduersitate ꝓbari· ut ẽm petrũ iudicium a domo dei incipiat· dum in hac vita electos suos deus iudicij flagello castigat.

De gemina percussione dei Cap. II.

Gemina ꝑcussio est diuina. Una in bonã partẽ qua ꝑcutimur in carne ut emendemur. Altera qua vulneramur in cõscientia ex charitate ut deũ ardentius diligamus. Gemino more deus respicit uel ad veniã· uel ad vindictam. Ad veniã sicut petrũ. ad vindictam sicut dũ facta sodomorũ se descensurũ ꝛ visurũ testat. Trimoda ratiõe deus quos voluerit percutit. id est ad dãnationẽ reprobos· ad purgationẽ quos errare videt electos· ad ꝓpagandam meritoꝝ gloriam iustos. Primo nãqꝫ modo ęgyptus cęsa est ad damnationẽ. Secũdo modo pauper laçar⁹ ad purgationẽ. Tertio modo ꝑcussus est Iob ad ꝓbationẽ. Flagellat homo plerũqꝫ a deo ante peccatũ ne malus sit· ut paulus q̃ sathanę angelo instigãte carnis tolerabat stimulos. Flagellat etiã ꝛ post pctm̃ ut corrigat. sicut ille ĩ aplo q̃ tradit⁹ ẽ sathanę ĩ interitũ carnis ut spũs salu⁹ esset. Non tñ iuste murmurat etiam qui nescit cur vapulat· Nam de⁹ ideo plerũqꝫ iustũ flagellat· ne de iusticia supbiẽs cadat. In hac vita deus tãto magis

studet ut parcat· quāto magis expectādo flagellat Sed alios feriendo corrigit· alios vō feriendo interficit. Feriendo nāq; corrigit de quib⁹ dicit: Ego quos amo arguo ⁊ castigo. Alios feriendo perimit· quos incorrigibiliter delinquētes aspicit quosq; non iam sub disciplina ut filios pater· sed districta damnatiōe ut hostes ⁊ aduersarios pcu-tit. De quibus dicit: Flagello inimici pcussi te· castigatione crudeli. Et iterū: Quid clamas ad me sup contritione tua· insanabilis ē dolor tuus. Vñ vnusquisq; festinet ⁊ timeat ne simul feriat̄ vita eius cū culpa. Flagellum nāq; tunc delet culpam cum mutauerit vitā. Nam cuius mores nō mutat· actiones non expiat. Omnis diuina pcussio aut purgatio vitę pręsentis ē· aut initiū pęnę sequentis. Nam quibusdā flagella ab hac vita inchoant ⁊ in ęterna pcussione pdurant. Unde per moysen dñs dicit: Ignis exarsit in ira mea ⁊ ardebit vsq; ad inferos deorsū. A quibusdā dici solet: Non iudicat deus bis in idipsū. qui tñ non attendūt illud qd̄ alias scriptū est: Jesus populū de terra ęgypti liberans. secundo eos qui nō crediderūt pdidit. Quis enim si vna culpa bis non pcutitur. vna tamen pcussio intelligit̄· quę hic cępta illic pficitur· ut in his qui oīo nō corrigunt̄· pręcedentiū pcussio flagellorū· sequentiū sit initiū tormentorū. Hinc est qd̄ i psalmo scribit̄: Operiantur sicut diploide confusione sua. Diplois enī duplex vestimentum est· quo figuraliter induunt̄ qui ⁊ tpali pęna ⁊ ęterna damnāt̄. Unde ⁊ Hieremias ait: Contritio sup cōtritionē· id ē gemina damnatio. ⁊ hic ⁊ in futuro sęculo. Et idē alibi: Duplici cōtritione contere eos. id est gemina pęna· pręsenti scilicȝ ⁊ futura. Quibusdā secreto dei iudicio hic male est· illic bene· scilicȝ ut dū hic castigati corrigūtur· ab ęterna dānatiōe liberentur. Quibusdam vō hic bene est· illic male· sicut diuiti illi accidit· qui hic potētię claritate conspicuus· post mortē gehennę incendijs traditur cruciandus. Porro quibusdam ⁊ hic male ⁊ illic male ē· q: corrigi nolentes. ⁊ flagellari in hac vita incipiunt. ⁊ i ęterna pcussione damnant̄. In tanto quosdā imergi desperatiōis profūdo· ut nec p flagella valeāt emēdari. De quibus recte p prophetā dñs dicit: Frustra percussi filios vestros· disciplinam nō receperūt. Plerūq; iustus plangit q: nescit utrū p oīb⁹ suis pctis pręsentia patiat̄ flagella· an pro vno tm̄. ⁊ nescit quę sit culpa illa p qua meruit eiusmodi pati supplicia. ⁊ pro ipso ambiguo maxime in merore versat̄. Quis flagella pręsentia iustum a pctis absoluūt· adhuc tñ sub metu vindictę turbatur· ne instantes ei plagę nō sufficiant ad purganda delicta. Proinde ḡ dū pręsentia patitur ⁊ futura pertimescit· quodāmodo sicut ait pheta· pro suis peccatis duplicia recipit.

De infirmitate carnis Cap. III.

Esse nōnullos eiusdē qualitatis hoīes q̄ nesciant corrigi nisi alios viderint flagellari. sicq; proficiunt comparatione malorū. dum sibi id accidere timent in quo deperire alios vident. Quosdā deus vidēs nolle pprio voto corrigi· aduersitatū tangit stimulis. quosdā etiā pręsciēs multū peccare posse· in salutem flagellat eos corporis infirmitate ne peccent· ut eis vtilius sit frangi languorib⁹ ad salutē animę q̄ manere incolumes ad damnationē. Uisitatio dei nec semp in bonū accipitur· nec semp in malū. In bonū enī accipitur· sicut ē illud: Uisita nos in salutari tuo In malū vō· iuxta illud: In tempore visitatiōis suę peribunt. Tribus ex causis infirmitates accidunt corpori· id est ex peccato· ex tentatione. ⁊ ex intemperātię passiōe. Ȝ huic tm̄ nouissimę humana potest medicina succurrere. illis vō sola pietas diuinę misericordię. Qui valentiores sunt ⁊ sani· vtile ē illis infirmari ⁊ non peccare· ne p vigorem sanitatis illicitis sordidentur cupiditatū ⁊ luxurię desiderijs. Duritia quę mentē premit nec sentitur· vtiliter mutatur in carne ut sentiat̄ atq; intellecta emēdetur. Nam citius vulnera carnis sentiunt̄ q̄ aię. ideoq; per carnis flagella errantes citius corrigunt̄. Hoc qppe indicāt i pauli oculis squamę infidelitatis· quę dū mutatę sūt p increpatione in oculis carnis· confestim resoluta ē duritia mentis. Est pniciosa sanitas quę ad inobedientiam hominē pducit. Est ⁊ salubris infirmitas quę p diuinam correptionē mentem a duritia frangit. Languor animę id est pctōꝝ infirmitas pniciosa ē· de qua etiā aplus ait: Quis infirmatur ⁊ ego non infirmor: Quis scandalizat̄ ⁊ ego non vror: Nam infirmitatem carnis vtilem esse idem aplus approbat dicens: Quando infirmor tunc fortior sum.

De tolerantia diuinę correptiōis Cap. IIII.

Murmurare in flagellis dei peccator homo nō debet· quia maxime p hoc q̄ corripitur emendatur. Unusquisq; autē tūc leuius portat quod patitur· si sua discusserit mala pro quibus illi infertur retributio iusta. Discat nō murmurare qui mala patitur· etiā si ignorat cur mala patiat̄· ⁊ per hoc iuste se pati arbitret̄ p qd̄ ab illo iudicatur: cuius nunq̄ iniusta iudicia sūt. Qui flagella sustinet ⁊ cōtra deū murmurat· iusticiam iudicantis accusat. Qui vō se cognoscit a iusto iudice pati qd̄ sustinet· etiam si p quo patitur ignoret· per hoc iam iustificatur· per qd̄ ⁊ seipsū accusat ⁊ dei iusticiā laudat. Dum ex rebus psperis vtilia iustus exempla pręstat hominib⁹· necesse ē cum iterū ⁊ aduersitatib⁹ tangi· quaten⁹ eius patientia comprobet̄· ut denuo fortitudinis documenta ex eo sumant hi qui psperitatis eius tēperantiā agnouerūt. Qui passiōib⁹ animę insidiāte aduersario cruciat̄· nō idcirco se credat alienari a xpo· q: talia patit̄· Ȝ magis p h̄ deo cōmendabilē se eē existimet si dū hęc patitur laudet deū potius nō accuset. Ad magnā vtilitatem diuino

iudicio mens iusti diuersis passionũ tentationibꝰ agitatur: pro quibus si deo gratias egerit: sueq culpe q talia dignus sit deputauerit: hoc qd ex passione tolerat: ei pro virtutibus reputabitur: quia ⁊ diuinã agnoscit iusticiã. ⁊ suã culpã intelligit.

De tentationibus diaboli Cap. v.

Multis calamitatũ tentationibꝰ mens iusti in hac vita pulsatur. Unde ⁊ optat ab hoc seculo funditus euelli quo ⁊ erũnis careat. ⁊ fixã illic securitatem inueniat. Inter eas penas quas iustꝰ i corpe patitur: atq eas quas mente p fraudem diaboli tolerat: multũ interest. Nã grauius fert quas interius luget: q eas quas exteriꝰ sustinet. Has enim ⁊ loco euitat ⁊ tpe. illas vero nec loco nec tpe põt euitare. Nã ampliꝰ tentat electos diabolꝰ q dei voluntas pmittit. Tentando autem sanctorũ pfectibus seruit. ⁊ si nolens: vtilitati tamẽ sanctorũ seruit diabolus: qñ eos tentationibus suis non decipit: sed potiꝰ erudit. Nam tentatiões quas ille ad humanũ interitum monet: interdum xps ad exercitiũ virtutũ salubri vtilitate conuertit. Insidie diaboli atq astutie quis huc atq illuc querentes quẽ deuorẽt diffundantur: a potestate tñ diuina nõ egrediũtur: ne tantũ noceant quantũ maliciose contendunt. Nam quomodo sanctorũ virtus tanta tolerare potuisset: si superna dispensatio pio moderamine nequitiã demonũ nõ refrenaret? Et licz diabolꝰ tentationẽ iustis semp inferre cupiat: tamen si a deo potestatẽ nõ accepit: nullatenus adipisci põt quod appetit. Unde ⁊ oĩs voluntas diaboli iniusta ẽ. ⁊ tamẽ pmittẽte deo omnis potestas iusta. Et se enĩ tentare quoslibet iniuste appetit: sed eos q tentandi sũt. ⁊ prout tentandi sũt: non nisi tentari deus iuste pmittit. Unde etiam in libris regũ de diabolo scriptũ ẽ: quia spũs dñi malus irruebat i saul. vbi iuste queritur. si dñi: cur malus: si malꝰ cur dñi dicatur? Sed duobꝰ verbis cõphensa ẽ ⁊ dei potestas iusta. ⁊ diaboli voluntas iniusta. Nam spũs malus p nequissimã voluntatẽ. ⁊ idẽ spũs dñi p acceptam iustissimã potestatẽ. Diabolus nõ ẽ imissor: sed incentor potius vitiorum. Neq enim alibi concupiscentie fomẽta succendit: nisi vbi priꝰ praue cogitatiõis delectatiões aspexerit: qui si a nobis spernitur: sine dubio ille confusus abscedit: statimq frangũtur iacula cõcupiscentie eius: cõtẽpteq iacent. ⁊ sine luce faces illiꝰ. Sollicite hostis insidias intelligere pariter ⁊ cauere dei seruũ oportet: sicq innocẽtia vite existere simplicẽ: ut tñ oporteat cum simplicitate ẽẽ prudentem. Qui prudentiã simplicitati non miscet: iuxta pphetam colũba est seducta non habens cor. Sed ideo colũba: quia simplex: ideo aũt cor nõ habens: quia ignara prudẽtie ẽ. Sepe fraus sathane sanctorum cordibus aperitur: quãdo p speciem boni angelũ se simulans lucis: dum nititur electos decipere detegitur atq contẽnitur. Sic ⁊ verba fallacis doctrine deus sanctos suos facit intelligere: quatenus diabolicũ errorem interiꝰ cognoscant ac sollicite caueant. Discretio sanctorũ tãta esse debet ut inter bonũ ⁊ malũ prediti ratiõe diiudicẽt: ne eos diabolus p speciẽ boni fallat. Hec est enim pcunctatio iosue dicentis: Noster es an aduersariorum? Propter hoc ⁊ hieremie dicitur: Si separaueris preciosum a vili: quasi os meũ eris. Tunc enĩ bene de se iudicant sancti quãdo ab eis deus fallacia demonũ tentamenta facit intelligi. Multi decipiũtur a diabolo. ⁊ ignorãt se ẽẽ deceptos: Quod pphete testimonio declarãte: Comederũt inquit alieni robur eiꝰ ⁊ ipse ignorauit. Alieni nãq maligni spũs significantur qui virtutes mentis comedũt: sed hoc corda negligentium non intelligũt. Tanq inermis diabolus vincitur: quãdo de aperta iniquitate hominem deprauare conatur. Armatꝰ vero tũc incedit: dũ p speciẽ sanctitatis ⁊ virtutis ea que sancta sunt destruit: qñ ⁊ qui decipitur sua detrimenta non sentit: sed tãq sint virtutes que sunt vitia sectatur ⁊ diligit. In oculis carnaliũ diabolus terribilis est: in electorum oculis terror eius vilis est. Ab incredulis ut leo timetur: a fortibus in fide ut vermis contẽnitur: atq ad momentũ ostensus repellitur. Qui suggestiones diaboli nõ recipit: in eius insidias minime transit. Nam facile in consequẽti opere repellitur: si prima oblectamẽta illius respuantur. Diabolus enim serpens est lubricus: cuius si capiti: id est prime suggestioni non resistitur: totus in interna cordis dum non sentitur illabitur. Tentationũ diabolicarũ initia fragilia sunt: que si non caueantur: sed p vsũ in consuetudinẽ transeãt: in nouissimis fortiter conualescũt: ita ut aut nunq aut cũ difficultate vincantur. Cũ i tota vita diabolus hoĩem preuaricari cupiat: ampliꝰ tamẽ in fine molitur decipere. Hinc ẽ qd i principio contra protoplastũ serpenti est dictũ. Et tu insidiaberis calcaneo eiꝰ: quia nimirũ hominẽ quẽ diabolus in cursu preterite vite nõ decepit: in nouissimis supplantare disponit. Proinde quis quisq sit iustus: nunq necesse est ut sit in hac vita securꝰ sed semp humilis caueat: semperq ne in fine corruat sollicitus ptimescat. Diabolus suis fautoribus blanditur: dei vero seruis molitur tentamẽta cõtraria: exemplo dñi: qui se post baptismũ passus ẽ a diabolo tentari. Diabolus sanctos oẽs nõ tenendo possidet: sed tentando psequitur. Nam quia nõ i eis intrinsecus regnat: contra eos extrinsecꝰ pugnat. Et qui intrinsecꝰ amisit dominiũ: exterius cõmouet bellũ. Tunc contra eum quẽ possidet diabolus acrius seuit: quãdo se virtute diuina ab eo expellendũ cognoscit. Unde immũdus spũs tũc decerpsit grauius puerum in quo habitabat: quando ad xpi imperiũ exire ab eo coactꝰ est. Quod factum ⁊ ad iob verba respicit: vbi i nouissimis vehemoth caudã suã qsi cedrus astringit. Plus contra eos diabolus diuersis tentationibus insistit qui possunt ⁊ aliis sua vtilitate

prodesse·ut dum illi impediuntur·nō proficiant
qui docendi sunt. Malignus spūs hoc qd intra
nos mundare cupimus·sine intermissione tentat
iterū sordidare. Sci aūt eorū insidias presago spū
precognoscūt. et qcqd i semetipsis terrenū sentiūt
indesinenter operib' sanctis exhauriūt·ut de in-
timis puri inueniant. Eodē blandimento deci-
piunt·nūc p diabolū hoies·quo protoplasti in pa-
radiso sūt decepti. Multis eni vitiorū prestigiis
mentes reproborū tentando deludit. Nunc enim
promissis decipit·nunc rebus transitoriis quasi
necessariis illicit·nūc etiā ipsa inferni supplicia qsi
leuia et transitoria suggerit·quaten' miserorū cor-
da i cupiditatē lasciuiāqz dissoluat·secūqz ad tar-
tara ducat. Argumēta machinationū malarūqz
cogitationū semina que in cordib' hoiuz diabol'
fundit·ita sepe vndiqz captā implicāt mentē·ut ex
q parte euadere qsqz tentauerit·sine periculo exire
nō possit·veluti si iures hoc facere·quod si feceris
pecces·si nō feceris reus piurii sis. In tanto ergo
mali discrimine ut euadēdi aditus pateat·mino-
ra potius eligenda sūt·ut maiora vitent. Diabo-
lus quādo decipe quēqz querit·pri' naturā vniuſ-
cuiusqz intendit et inde se applicat·vnde aptū ho-
minē ad peccandū inspexerit. Ex ea parte hoies
diabolus tentat qua eos pro excrescente humore fa-
cile inclinari ad vitia cōspicit·ut sm humoris cō-
spersionē adhibeat et tentationē. Lege balaam q
in figura diaboli contra populum dei ex ea parte
precepit pniciosos pretendere laqueos·ex q sensit
eos facilius esse lapsuros. Nam et qui aquā alicu-
bi deducit·non eam p aliā partem mittit nisi vbi
impetū eius intenderit. Nullus culpā existimet
quā ex conspersione ppria sustinet·sz quantū valet
contra id qd tolerat pugnet. Nam si compassiōi
ceditur·tentatiōi uel vitio nequaqz resistit. Ideo
diabolus in sacris eloquiis vehemoth id est ani-
mal dicitur·qz de celis lapsus ad terras cecidit·
iuxta psalmistā iumentis insipiētib' comparatus
Ideo leuiathan id ē serpens de aquis dicit·quia
i huius seculi mari volubili versat astutia. Auis
vo ppterea nominat·qz p supbiā ad alta sustollit.
Et recte his trib' vocabulis appellatur·qz pro suo
merito aerē qsi auis pro carcere meruit·vehemoth
terrā·qz ut animal brutū in imis delectat· serpēs
eo qz i huius seculi mari insana iactet fluctuatiōe
Ex inde eni qz p membra sua diabolus opat·sor-
titur vocabula·ita ut qd singuli agūt incitāte illo
ipse nominet ex eo. Quē eni nō decipit diabolus
vnde animal ē·hoc ē·p carnis luxuriā·tentat vn-
de serpens ē·hoc ē·cupiditatis ac nocēdi malicia
Quē autē nec sic decipit·insidiatur ei vnde auis
est·hoc ē·supbie ruina. Undiqz eni dolos prepa-
rat quousqz inueniat viam p quā incautū decipi-
at. Aliud est intrare mentē cuiusqz diabolum·
aliud vo inhabitare. nam et in cordib' sanctorum
diabolus ingredit·dum malam suggestionē insi-
nuat·sed non habitat in eis qz in suo corpore nō
eos transducit. Qui vo in corpore eius sūt·ipsos
inhabitat·quia ipsi sunt templū eius. Et si sub-
ripiat mentibus electorū diabolus·nō autem in
eis requiescit sicut in cordibus reproborū. nā ca-
lore fidei mox excitatur ut exeat ab electis. Non-
nulli quos iam auido ore diabolus deuorauerat·
rursus diuini iudicii occulta miseratiōe ab ei' ore
eripiuntur et saluti restituuntur. Nam sepe mul-
tos quos antiquus hostis luxurie voragine imer-
sos tenuit·potētia diuina p penitentiā ab ei' fau-
cibus traxit. Quomodo bonorū interitū pphēta
electam dicit esse diaboli escam·dum alibi scriptū
sit de illo: fenū sicut bos comedet·nisi qz in ocu-
lis dei fenū sūt qui electus cibus sm homines ee
videntur. Ac p hoc qui de bonorū numero pere-
unt·apud hoies electi·apud deum fenū existunt.
Eum diabolus iam deglutisse dicitur·quem iam
pfecto scelere deuorare videtur. Eum vo quē nō
deglutiuit operis perfectione·sed tentationū il-
lecebris mordet ut deuoret·adhuc quasi i maxilla
mandit. Unde et paulus habet stimulos carnis
quibus humilietur·non habet peccandi pfectio-
nem qua deglutiatur. Os diaboli verba ei' sunt.
Uerba vo eius inspirationes occulte sūt·quibus
corda hominū alloquens occultis vrit cupidita-
tib'. Quidam ob incorrigibilē iniquitatē·quia
sponte non corriguntur·imundis spiritibus ve-
xandi tradunt·ut arripiēdi eos demones corpo-
raliter habeant potestatē·terroribusqz eorū affli-
cti humilient·peniteāt et saluent. Sic et apostol'
corinthiis scribens dicit: Tradere huiusmodi
hominē sathane in interitū carnis ut spūs salu'
sit i die dñi. Utile ē eni quosdā peccātes ut in aīa
saluentur·sathane corporalit deputari·quatenus
ex presenti correptione futurū iudiciū timeant. et
de cetero delinquere caueant. Quidam aūt pote-
stati demonū ad emendationē deputant. quidam
vo despecti ad solā pditionē tradūt. Nūqz vacat
diabol' aduersus hoiem iustū. Aut eni tribula-
tiones cordis illi exaggerat·aut dolores corpis
suscitat. Hinc est quod aplus ait: Datus est mihi
stimulus carnis mee angel' sathane qui me col-
laphizet. Sepe mentē iusti variis vexationū do-
loribus vis demonū cruciat. vnde et interdū vsqz
ad desperationis angustiam coartatur. Perma-
nenti autē in dei amore anime et ipsa talis angu-
stia ad meritū proficit. Nam siue in animo siue i
corpore p instinctum imundorū spirituū quelibet
aduersa iustus patiat·ex dei vtiqz permissu id pa-
titur. Et si hoc ipsū ad dei gloriam humilis refe-
rat. et dicat qd pro corpis passiōe iob dixit: Si bo-
na suscepimus de manu domini·mala quare non
sustineamus? iste qui sic loquitur non separatur
a deo·sed coniungitur·qualibet atroci angustia
torqueat. Multa iust' aduersa i aīa patit instiga
tiōe demonū·sz talib' tēamētis perire a vita etna
nō pōt·qz pi' dñs ad dānatiouē culpe nō reputat
qd de sue maiestatis pmissu·nolēs q patit portat.

Nam ibi peccamus vbi cupiditate uel voluntate deflectimur. Ubi v̄o violenter addicimur ⁊ si facin⁹ aut flagitiū non ē, miseria tamē ⁊ ꝓ flagitio ⁊ facinore ē. Sed qui deū ꝓ irrogata laudat miseria cōmisso ꝓcul dubio caret facinore.

De tentamētis somnioꝝ Cap. VI.

PLerūq; demones i noctibus occurrētes humanos sensus ꝑ visiones conturbāt ut formidolosos ⁊ timidos faciāt. Aliquotiens etiā ex desperatione peccōꝝ mentē conuersi ꝑ sopore conturbant horridaq; gehēne supplicia imittūt. Nōnunq̄ aūt ⁊ aperta impugnatione grassantes humana corpa verberant, qđ tñ deo ꝑmittēte malis fit ad vindictā, iustis ad tolerantie gloriā. Plerūq; imūdi spūs eos quos incumbere i seculi amore conspiciūt, dormiētes q̄dā vana spei ꝓsperitate illudunt. Quosdā v̄o quos formidare aliqua aduersa presentiūt, dormientes inani terrore cōcutiūt. Sicq; miseroꝝ corda varijs illusionib⁹ tentātes modo vana ꝓsperitate demulcent, modo inani formidine terrēt. Qui āt nullis aut raris cōscij sūt delictis, aut nūq̄ aut raro terroribus fatigāt nocturnis, ꝫ pacato somno quiescētes, interdū etiā ꝑ soporē quedā archana ⁊ mystica cōtuent ac vidēt. Qui v̄o corda sua grauioribus vitijs polluerūt, cōsciētie pauore illusi species tremēdas aspiciūt. Fallax eni imago mentes miseroꝝ diuersis eludit imaginib⁹. ⁊ q̄s vigilantes in vitia traxit, dormiētes fatigat, ut nunq̄ securos requiescere sinat. Nōnunq̄ etiam electorū mentes horrendis imaginib⁹ somnioꝝ spūs imūdi terrificare conanť. ⁊ quos vigilātes vitijs tentant nec superant, acriter dormiētes impugnant. Sancti aūt ⁊ si ad momentū huiusmodi visioib⁹ cōmoueanť, mox tamē euigilantes illusionū vanitates despiciūt, intentioneq; suā protin⁹ ad deū couertūt. Diuerse qualitates sūt somnioꝝ. Quedā eni ex saturitate seu inanitione occurrūt, que etiam per experientiam nota sunt. Quedā v̄o ex ꝓpria cogitatione oriunť. Nam sepe que i die cogitamus, in noctib⁹ recognoscim⁹. Nōnulle aūt visiones spirituū imundoꝝ fiūt illusiōe, salomone probāte: Multos inquit errare fecerūt somnia ⁊ illusiones vane. Porro quedā iusto fiūt modo, id ē superne reuelatiōis mysterio, sicut legiť i lege de ioseph filio iacob q̄ ꝑ somnia fratrib⁹ preferendus predicit, uel sicut in euangelio de ioseph sponso Marie qui ut fugeret cū puero i egyptū somnio admonetur. Nōnunq̄ ⁊ ꝑmixte accidūt visiones, id est cogitatione simul ⁊ illusione, atq; item cogitatione ⁊ reuelatione: Daniele dicente: Tu inq̄t rex cogitare cepisti i stratu tuo q̄d esset futurū post hec. ⁊ q̄ reuelat mysteria ostēdit tibi que futura sūt. Et inde sepe ea in quib⁹ cogitationū nostrarū sensū porrigim⁹, quodā mētis excessu reuelanť dū requiescimus. Quis nonulla vera sint somnia, facile tñ credi eis nō op⁹ est, q2 diuersis imaginationū q̄litatib⁹ oriunť. ⁊ vnde veniant raro cōsiderať. Tam facile igiť somnijs fides habēda nō ē, ne forte sathanas i angelū lucis se trāsformās quelibet incautū fallat. ⁊ aliqua erroris fraude decipiat. Nōnunq̄ interdū demones deceptoria fraude ita quosdā curiosos obseruantesq; illudūt ut quedā somnia non aliter eueniant q̄ ostendunť. Ut eni in multis fallant, interdū ⁊ vera ꝓnunciāt. Sed q̄uis ita accidāt, cōtemnenda sūt ne forte de illusiōe ꝓcedāt, recolentes testimoniū scripture dicētis: Si dixerint vobis ⁊ ita euenerit non credatis. Somnia similia sunt augurijs. ⁊ qui ea intendūt reuera auguriari noscūtur. Non esse vera somnia que cogitans anim⁹ die noctuq; sibi imaginať. Mentes enim nostre nōnunq̄ ipsa sibi somnia fingunt. Sepe dū priora mala ꝑ tristē memoriā ad mentē reducim⁹ ꝑ hec gehenne vindictam in nobisipsis recolendo imaginamur. Huiusmodi mentis imaginatiōes que aut de preteritis admissis, aut de futuris supplicijs memoria vigilantibus fiunt. ⁊ ꝑ visiones somniaq; occurrūt. ⁊ cogitantiū mētes cōcutiūt. Nā vna vi memorie fiūt vtraq;, siue vigilantib⁹ siue dormientib⁹ nobis. Tali eni āmonitiōe horribili pauore etiā ꝑ quietē cōcutimur. ⁊ q̄ grauia sunt que cōmisimus. ⁊ q̄ dura que primescimus: mentis aspectu etiā in somnio contēplamur. Nō esse peccatū quando nolētes imaginib⁹ nocturnis illudimur, ꝫ tunc esse peccatū si anteq̄ illudamur cogitatiōis affectib⁹ preueniamur. Luxurie q̄ppe imagines quas in veritate gessimus, sepe dormientibus in animo apparent, ꝫ innoxie si nō concupiscēdo occurrāt. Qui nocturna illusione polluiť, q̄uis ⁊ si extra memoriā turpiū cogitationū sese psentiat inquinatum, tñ hoc ut tentareť culpe sue tribuat, suāq; imundiciā statim fletib⁹ tergat.

De oratione Cap. VII.

HOc est remediū ei⁹ q̄ vitioꝝ tentamentis estuat, ut quotiēs quolibet tāgiť vitio totiēs ad orationē se subdat, q2 frequēs oratio vitiorū impugnationē extinguit. Tamen ꝑseueranť intendere oportet animū nostrū orando atq; pulsando, quousq; iportunas desiderioꝝ carnaliū suggestiones que nostris obstrepūt sensib⁹ fortissima intētiōe supem⁹, ac tamdiu insistere, quousq; ꝑsistendo vincamus. Nā negligētes oratiōes, nec ab ipso hoīe impetrare valent quod volūt. Cū quisq; orat, sanctū ad se spiritū aduocat. At vbi aduenerit, confestim tentamenta demonioꝝ que se mentib⁹ humanis imergūt, presentiā eius ferre nō sustinētes effugiūt. Oratio cordis est non labioꝝ. Neq; eni verba depcātis de⁹ intendit, ꝫ orātis cor aspicit. Qđ si tacite cor oret ⁊ vox sileat, q̄uis hoīes lateat, deū latere nō pōt q̄ conscietie presens est. Meli⁹ est autē cū silentio orare corde sine sono vocis, q̄ solis verbis sine intuitu mentis. Nūq̄ est sine gemitu orandū. Nā peccatoꝝ recordatio merorem gignit. Dū eni oramus, ad memoriā culpā reducim⁹. ⁊ magis reos

tunc nos esse cognoscim⁹. Ideoq̃ cū deo assisti-
mus, gemere ⁊ flere debem⁹: reminiscētes q̄ gra-
uia sunt scelera que cōmisimus q̄q̃ dira inferni
supplicia que timem⁹. Mens qualē se in oratione
offert, talē post orationē se cōseruet. Nam nihil
ꝓficit oratio si denuo cōmittitur, vnde iam iterū
venia postulet̃. Ille eni p̄cis desideratū effectū
sine dubio pcipit, qui qđ orando ablui postulat,
delinquendo non iterat. Mens nostra celestis ē
⁊ tūc orādo deū bene cōtēplat̃, quādo nullis ter-
renis curis aut erroribus impedit̃. Apta est eni
ad bonū in sua natura, in aliena ꝟo turbat̃. Pu-
ra est oratio quā in suo tpe seculi non interueniūt
cure. longe aūt est a deo anim⁹ qui in oratione co-
gitationib⁹ seculi fuerit occupat⁹. Tūc ergo ve-
raciter oramus qñ aliunde non cogitamus. Sed
valde pauci sūt qui tales orationes habeant. Et
licꝫ i quibusdam sint, difficile tñ est ut sēp sint.
Mens que añ orōnē vacās a deo i illicit̃ cogita-
tionib⁹ occupat̃, dū i orationē venerit, confestim
illi imagines rerū quas nup cogitauit occurrūt,
aditūq̃ p̄cis obstruūt ne se mēs libera ad cele-
ste desideriū erigat. Purgandus est itaq̃ p̄imū
animus atq̃ a tēporaliū rerū cogitationibus se-
gregand⁹, ut pura acies cordis ad deū vere ⁊ sim-
pliciter dirigat̃. Nam reuera tūc impetrāda di-
uina munera credimus, qñ simplici affectu assi-
stimus cū oramus. Multis modis interrūpitur
orationis intentio, dū se p incuriā vana mūdi in-
gerūt in cuiuscūq̃ orātis animo. Tūc autē magis
diabolus cogitationes curaꝝ seculariū humanis
mentibus ingerit, quādo orantē aspexerit. Duo-
bus modis oratio īpedit̃ ne impetrare quisq̃ va-
leat postulata, hoc ē, si aut quisq̃ adhuc mala cō
mittit, aut si delinquēti sibi debita non dimittit.
Qđ geminū malū dū quisq̃ a semetipso absterse-
rit, protinus securus studio orationis incūbit. ⁊
ad ea que impetrare p̄cib⁹ cupit mentem libere
erigit. Qui lędit̃ non desistat orare ꝓ se ledentib⁹
alioquin iuxta dñi sententiā peccat qui ꝓ inimicis
non orat. Sicut nullū ꝓficit in vulnere medica-
mentū si adhuc ferrū in eo sit, ita nihil ꝓficit ora-
tio illius cuius adhuc dolor in mēte uel odiū ma-
net in pectore. Tantus debet eē orantis erga deū
affectus, ut non desperet p̄cis effectū. Inaniter
aūt oramus si spei fiduciā non habemus. Petat
ergo ut apl's ait vnusquisq̃ i fide nihil dubitās,
nam q̇ dubitat similis ē vndę maris que a vento
fertur atq̃ dispergit̃. Diffidētia nascit̃ impetran-
di orata, si se adhuc animus sentiat circa peccan-
di affectionem versari. Non enim potest habere
p̄cis certā fiduciam, qui ad huc in p̄ceptis dei
pigritat ⁊ peccandi recordatione delectat̃. Qui a
p̄ceptis dei auertitur, qđ in oratione postulat
accipere nō meretur, nec impetrat ab illo bonum
qđ poscit, cuius legi non obedit. Si eni id qđ de⁹
p̄cepit facim⁹, id qđ petim⁹ sine dubio obtine-
mus. Nam sicut scriptum est: Qui auertit aurē
suā ne audiat legem, oratio eius execrabilis erit.
Multum apud deum vtraq̃ sibi necessario cō-
mendantur, ut oratione operatio, ⁊ opere fulcia-
tur oratio. Unde etiam hieremias ait: Leuem⁹
corda nostra cū manibus ad deum. Cor enim cū
manibus leuat, qui orationem cum opere suble-
uat. Nam quicunq̃ orat ⁊ non operatur, cor le-
uat ⁊ manus nō leuat. Quisq̃ ꝟo operatur ⁊ nō
orat, leuat manus ⁊ cor nō leuat. Sed quia ope-
rari necesse est ⁊ orare, bene iuxta vtrūq̃ dictum
ē: Leuem⁹ corda nostra cū manib⁹ ad dominū,
ne de negligētia mandatoꝝ corde rep̄hendamur
dū salutē nostram obtinere aut sola oratiōe aut
sola operatione contendimus. Postq̄ bonū op⁹
agimus lachrymę orationū fundant̃, ut meritū
actionis humilitas impetret p̄cis. Culpabiliter
manus ad deū expandit, qui facta sua orādo ia-
ctanter prodit, sicut phariseus in templo iactan-
ter orabat, seq̃ magis q̄ deum de operibus iustis
laudari volebat. Quorundam oratio in peccatū
conuertit̃, sicut de iuda proditore scribitur: Qui
enim iactanter orat laudem appetendo humanā
non solū eius oratio non delet peccatū, ꝫ etiā ipsa
vertitur in peccatū. Sic iudei uel heretici qui licꝫ
ieiunare ⁊ orare videantur, eoꝝ tamen oratio nō
delet peccatū, nec ad purgationis ꝓficit meritum
sed mutatur potius i peccatū. Ideo interdū ora-
tio electorū in p̄ssuris eorū differtur, ut impio-
rum peruersitas augeatur. Uerū dum iusti tem-
poraliter audiuntur, pro eorum fit salute qui eos
affligunt, ut dum illis temporali remedio subue-
nitur, prauorum oculi ad cōuersionē aperiantur.
Unde ⁊ trium pueroꝝ frigidus ignis fuit, ut na-
buchodonosor deū verū agnosceret. Sic ⁊ pro-
pheta in psalmis ait: Propt' inimicos meos eri-
pe me. Proinde tardius exaudiuntur quorūdam
orationes, ut dū differunt̃, fortius excitati maio-
rib⁹ p̄mijs cumulet̃, exēplo pruinaꝝ ⁊ rep̄ssiōe
messiū, in qb⁹ quāto tardi⁹ sata semina exeūt, tāto
ad frugē cumulati⁹ crescūt. Quotiēs orātes nō ci-
to exaudimur, nr̃a nobis facta in oculis ꝓponam⁹
ut hoc ipsū qđ differtur diuinę reputetur iusticię,
⁊ culpę nostre. Interdum q̄ pseueranter orantes
non cito exaudimur, vtilitatis nostre est non ad-
uersitatis. Sepe eni multos deus non exaudit ad
voluntatē, ut exaudiat ad salutem. Multi oran-
tes non exaudiuntur, quia prouidēdo illis deus
meliora q̄ petunt reseruat, sicut contingere solet
paruulis qui ne in scholis vapulent deum exorāt,
sed nō datur illis postulatiōis effectus quia im-
peditur talis auditio ad profectum. Non aliter
quibusdam contingit electis. Deprecantur enim
deum pro nonnullis vitę huius cōmodis uel ad-
uersis, prouidentia ꝟo diuina temporaliter eorū
desiderio minime cōsulit, quia meliora illis i eter-
nū ꝓmittit. Oratio puatis locis opportunis fun-
dit̃, magisq̃ obtētū impetrat, dū deo tm̄ teste de-
promit̃. Propriū autē hypocritarū est offerre se

ĩ oratione videntib⁹. quorũ fruct⁹ ē nõ deo placere
sed gloriã ab hoĩb⁹ comparare. Non ĩ multilo-
quio exaudiunt̃ hoĩes a deo. q̃si plurimis cũ ver-
bis conent̃ inflectere. Neq₃ eñi conciliat cũ mul-
tiplex orantis sermo. ꝫ pura sinceraq₃ orationis
intentio. Bonũ est corde semꝑ orare. bonũ etiã ꝛ
sono vocis deũ spiritalibus hymnis glorificare.
Nihil est sola voce canere sine cordis intẽtione.
ꝫ sicut ait ap̃lus: cantãtes in cordib⁹ vestris. hoc
ē nõ solũ voce. ꝫ ꝛ corde psallẽtes. Unde ꝛ alibi:
Psallã spũ psallã ꝛ mente. Sicut orationib⁹ re-
gimur. ita psalmoꝝ studijs delectamur. Psallẽdi
eñi vtilitas tristia corda consolat̃. gratiores mẽ-
tes facit. fastidiosos oblectat. inertes exsuscitat.
peccatores ad lamenta inuitat. Nam q̃uis dura
sint carnaliũ corda. statim ut psalmi dulcedo in-
sonuerit. ad affectũ pietatis animũ eoꝝ inflectit.
Dũ xp̃ianũ non vocis modulatio. ꝫ tm̃ verba di-
uina que ibi dicũtur debeãt cõmouere. nescio tñ
quo pacto modulatione canẽtis maior nascit̃ cõ-
punctio cordis. Multi eñi reperiũtur qui cant⁹
suauitate cõmoti sua crimina plangũt. atq₃ ex ea
parte magis flectunt̃ ad lachrymas. ex qua psal-
lentis insonuerit dulcedo suauissima. Oratio in
presenti tm̃ vita ꝓ remedio pctõꝝ effundit̃. psal-
moꝝ aũt decantatio ꝑpetuam dei laudẽ demon-
strat in gloriam sempiternam. sicut scriptum est:
Beati qui habitãt in domo tua dñe. in secula se-
culoꝝ laudabũt te. Cuius opis ministerium qui-
cunq₃ fideliter intentaq₃ mente exequit̃. quodã-
modo angelis sociat̃.

De lectione Cap. VIII.

ORationib⁹ mundamur. lectionibus in-
struamur. vtrũq₃ bonũ ē. si liceat. si non
liceat. melius ē orare q̃ legere. Qui vult
cum deo semꝑ esse. frequent̃ debet orare. frequẽt̃
ꝛ legere. Nam cũ oram⁹ ipsi cũ deo loquimur. cũ
cũ ṽo legimus. deus nobiscũ loquit̃. Ois ꝑfect⁹
ex lectiõe ꝛ meditatiõe procedit. Que eñi nescim⁹
lectione discimus. que aũt didicimus meditatio-
nibus conseruam⁹. Geminũ confert donũ lectio
sanctaꝝ scripturaꝝ. siue q: intellectũ mentis eru-
dit. seu q̃ a mundi vanitatib⁹ abstractũ hominẽ
ad amorẽ dei ꝑducit. Excitati eñi sepe illi⁹ sermo-
ne. subtrahimur a desiderio vite mundane. atq₃
accensi in amore sapiẽtie tanto vana spes morta-
litatis hui⁹ nobis vilescit. quãto amplius legẽdo
spes eterna claruerit. Geminũ ē lectiõis studiũ.
primũ quõ scripture intelligant̃. secũdũ qua vti-
litate uel dignitate dicant̃. Erit enim antea q̃sq₃
ꝓmptus ad intelligẽdũ que legit. sequenter ido-
neus ad ꝓferendũ que didicit. Lector strenu⁹ po-
tius ad agendũ que legit q̃ ad sciendũ erit ꝓm-
ptissimus. Minor eñi pena est nescire quid appe-
tas. q̃ ea que noueris non implere. Sicut eñi le-
gendo scire concupiscim⁹. sic sciendo recta que di-
dicimus implere debem⁹. Lex dei ꝛ premiũ habet
ꝛ penã legẽtibus eam. premiũ his qui eã bene vi-
uendo custodiũt. penã ṽo ĩ eis q̃ eã male viuen-
do cõtemnunt. Ois qui a preceptis dei discedit
opere. quotiẽs eadẽ dei precepta legere uel audire
potuerit. corde suo rep̃hẽsus confundit̃. q: id q̃d
non agit memorat̃. ꝛ teste conscientia interi⁹ ac-
cusatur. Uñ ꝛ dauid ꝓpheta depcat̃ dicens: Tũc
non cõfundar dum respicio in oĩa mandata tua.
Grauiter nãq₃ vnusquisq₃ confũdit̃ qñ mandata
dei uel legendo uel audiẽdo respicit. que viuendo
contẽnit. Corde eñi rep̃hendit̃ dum mandatoꝝ
meditatione docet̃. quia nõ impleuit ope q̃d diui-
na didicit iussione.

De assiduitate legẽdi Cap. IX.

NEmo põt sensũ scripture sancte cogno-
scere. nisi legendi familiaritate. sicut est
scriptũ: Ama illam ꝛ exaltabit te. glori-
ficaberis ab ea cũ eam fueris amplexat⁹. Quãto
quisq₃ magis in sacris eloquijs assidu⁹ fuerit. tan-
to ex eis vberiorem intelligẽtiã capit. sicut terra
que quanto amplius excolit̃. tãto vberi⁹ fructifi-
cat. Quanto amplius ad quãlibet artem homo
conscẽdit. tãto magis ad hoiem ars ipsa descen-
dit. sicut in lege scribit̃: Moyses ascendit ĩ mon-
tem. ꝛ dñs descendit. Uerũ est de ocio spiritali q̃
ille tm̃ secreta diuinoꝝ scrutat̃ mandatoꝝ. qui ab
actione terrene cure reuocauerit animũ ꝛ sedula
familiaritate scripturis sanctis inheserit. Nã si-
cut cecus ꝛ videns põt quidẽ vterq₃ ambulare. ꝫ
non cõsimili libertate: dum cecus ꝑgens quo nõ
videt offendat. vidẽs ṽo offendicula cauet ꝛ q̃ sit
ꝑgendũ agnoscat. Sic ꝛ qui nubilo terrene cure
fuscatur. si tentet dei scrutari mysteria nõ valet.
q: caligine curarũ nõ videt. Quõ ille tantundem
efficere valet qui sese de exteriorib⁹ seculi curis ab-
strahit. ꝛ totũ se in scripturarũ meditatione defi-
git. Quidã habent intelligentie ingeniũ. sed ne-
gligũt lectionis studiũ. ꝛ q̃d legẽdo scire potue-
rũt. negligendo contẽnũt. Quidã ṽo amorẽ sci-
endi habent. ꝫ tarditate sensus prepediunt̃. q̃ tñ
assidua lectione capiũt q̃d ingeniosi ꝑ desidiã nõ
nouerũt. Ingeniũ tardius ꝛ si non ꝑ naturã. per
assiduitatẽ tñ lectionis augmentat̃. Nam q̃uis
sensus hebetudo sit. frequẽs tñ lectio intelligen-
tiam adhibet. Sicut qui tardus ē ad capiendum
ꝓ intentione tñ boni studij premiũ ꝑcipit. ita qui
prestitũ sibi ex deo ingeniũ intelligentie negligit.
condemnatione reus existit. quia donũ q̃d acce-
pit despicit ꝛ per desidiã derelinquit. Quidã dei
iudicio donũ scientie quod negligũt accipiunt. ut
durius de rebus creditis puniantur. Tardiores
aũt ideo q̃d scire cupiunt difficulter inueniunt. ut
ꝓ maximo exercitio laboris maximũ premiũ ha-
beant retributiõis.

De doctrina sine gratia Cap. X

DOctrina sine adiuuãte grã q̃uis infun-
dat̃ aurib⁹. ad cor nũq̃ descendit. foris
quidem ꝑstrepit. ꝫ interius nihil ꝓficit.
Tũc aũt dei ſmo ĩfusus aurib⁹ ad cordis vltima

puenit qn̄ dei gratia mentē interius ut intelligat tangit. Sicut enim quosdā flāma charitatis suę deus illuminat ut vitaliter sapiant. ita quosdam frigidos torpentesq̄ deserit ut sine sensu psistāt. Plerīq̄ acumine intelligēdi vivaces existunt. sed loquendi inopia angustant. Quidā v̄o i utriusq̄ pollent. quia τ sciendi copiam τ dicendi efficaciā habent.

De supbis lectoribus Cap. xi.

Plerīq̄ scientia accepta scripturarū. non ad dei gloriā. ꝫ ad suā laudē vtunt̄. dum τ ipsa scientia extollunt̄. τ ibi peccāt vbi peccata mūdare debuerunt. Nunq̄ consequunt̄ legēdo pfectam scientiā arrogantes. Nā q̄uis sapientes in supficie videant̄. medullitus tn̄ veritatis archana non tangūt. qꝛ supbię nube pcpe/diunt̄. Semp eni supbi legūt. quęrūt τ nūq̄ inveniūt. Diuinę legis penetralia humilib⁹ τ bene ad deum intrantib⁹ patent. prauis autē atq̄ supbis claudūtur. Nam q̄uis diuina eloquia in lectione arrogātib⁹ sint aperta. in mysterio tamē clausa atq̄ occulta sūt. Dum sermo dei fidelib⁹ lux sit. reprobis aūt ac superbis quodāmodo tenebrescit. τ vnde illi illuminantur. inde isti excęcantur.

De carnalibus lectoribus τ hereticis Cap. xii.

Nequaq̄ legem intelligit qui carnaliter verba legis pcurrit. sed is qui eam sensu interioris intelligētię pspicit. Nā q̄ ad litterā legis intendūt. eius occulta penetrare non possunt. Multi eni non intelligendo spiritaliter scripturas. nec eas recte sentiēdo i heresim devoluti sūt. atq̄ in multis erroribus defluxerunt. In solis fidelibus religata est lex. testante dn̄o p pphetā: Signa testimoniū. signa legē in discipulis meis. ne eam aut iudęus intelligat aut hereticus. quia non est xp̄i discipulus. Unitatē quippe pacis quā xp̄us docuit non sequūtur. de qua idē dn̄s dicit: In hoc cognoscēt oēs qꝛ mei estis discipuli. si dilectionē int̄ vos habuerit̄. Scripturas heretici sano sensu non sapiūt. ꝫ eas ad errorem prauę intelligētię ducūt. neq̄ semetipsos eaꝝ sensibus subdunt. sed eas pverse ad errorē ꝓprium ptrahūt. Doctores erroꝝ p prauis psuasionib⁹ ita p argumenta fraudulētię illigāt auditores suos ut eos quasi i labyrinthū implicent. a quo exire vix valent. Tanta ē hereticoꝝ calliditas. ut falsa veris malaq̄ bonis pmisceant. salutaribusq̄ rebus plerūq̄ erroris sui virus interserunt. quo facilius possint prauitatē pversi dogmatis sub specie persuadere veritatis. Plerūq̄ sub noīe catholicorū doctoꝝ heretici sua dicta conscribunt. ut indubitanter lecta credant̄. Nonnūq̄ etiā blasphemias suas latenti dolo in libris nr̄oꝝ inserūt: doctrinamq̄ veram adulterando corrumpūt. scilicꝫ uel adiiciendo quę impia sunt. uel auferendo quę pia sunt. Caute meditanda cautoq̄ sensu ꝓbāda sūt quę legūt̄. ut iuxta apostolica monita teneamus quę recta sunt. τ refutemus quę cōtraria veritati existunt. sicq̄ in bonis instruamur ut a malis illęsi pmaneamus.

De libris gentiliū Cap. xiii.

Poetę ideo in libris suis venerē impudicam martēq̄ adulteꝝ deū appellare voluerūt. ut psuaderēt mentes hominum quasi de⁹ imitari malū. ut dū libidinosa psuasiōe ad intentionē eoꝝ flagitia confidenter cōmittūt. nō quasi hoīes pditos. ꝫ quasi cęlestes deos imitari videant̄. Ideo ꝓhibetur xp̄ianis figmēta legere poetaꝝ. qꝛ p oblectamēta ianiū fabulaꝝ mētem excitant ad incentiua libidinū. Non eni solum thura offerendo demonib⁹ imolat̄. sed etiam eoꝝ dicta libentius capiēdo. Quidā plus meditari delectant̄ gentiliū dicta ꝓpter tumentē τ ornatū sermonem. q̄ scripturam sanctā ꝓpt̄ eloquiū humile. Sed qd ꝓdest i mūdanis doctrinis pficere τ inanescere i diuinis: caduca sequi figmēta τ ad cęlestia fastidire mysteria? Cauendi sūt igit̄ tales libri τ ꝓpter amorē scāꝝ scripturaꝝ vitādi. Gentiliū dicta exteri⁹ verboꝝ eloquentia nitent. interius vacua virtutis sapiētia manēt. Eloquia autē sacra exterius incompta verbis apparēt. intrinsecus aūt mysterioꝝ sapientia fulgēt. Unde τ apl'us: habemus inquit thesaurū istū in vasis fictilib⁹. Sermo quippe dei occultū habet fulgorem sapientię τ veritatis repositū in verboꝝ vilissimis vasculis. Ideo libri sancti simplici sermone conscripti sūt. ut non in sapiētia verbi. sed in ostensiōe spūs hoīes ad fidē pducerent̄. Nam si dialectici acuminis versutia. aut rhetoricę artis eloquentia editi essent. nequaq̄ putaret̄ fides xp̄i in dei virtute. ꝫ in eloquentię humanę argumentis consistere. nec quēq̄ crederem⁹ ad fidem diuino inspiramine ꝓuocari. sed potius verborū calliditate seduci. Omnis sęcularis doctrina spumantibus verbis resonans. ac p se eloquētię tumorem attollens. p doctrinā simplicē τ humilem xp̄i euacuata est. sicut scriptum est: Nonne stultā fecit deus sapientiam huius mundi? Fastidiosis atq̄ loquacibus scripturę sanctę minus ꝓpter sermonē simplicē placēt. Gentili eni eloquētię comparata videtur illis indigna. Quę si animo humili mysteria ei⁹ intendāt. confestim aduertūt quātū excelsa sūt. quę i illis despiciūt. In lectiōe nō verba. ꝫ veritas ē amāda. Sępe autē reperitur simplicitas veridica. τ composita falsitas. quę hominem suis erroribus illicit. τ p linguę ornamenta laqueos dulces aspergit. Nihil aliud agit amor mūdanę scientię. nisi extollere laudibus hominē. Nam quanto maiora fuerint litteraturę studia. tanto animus arrogantię fastū inflatus. maiore intumescit iactantia. Unde τ bene psalmus ait: Quia nō cognoui litteraturam introibo in potētias dn̄i. Simplicioribus litteris nō ē pręponēd⁹ fuc⁹ grāmaticę artis. Meliores sūt eni cōmunes litterę. quia simpliciores τ ad solam humilitatē

legentiū pertinētes. illę ỽo nequiores. q: ingerūt hominib⁹ perniciosam mentis elationē. Melio/res eē grāmaticos q̄ hereticos. heretici eni hau/stū letiferi suci hoībus psuadendo ꝓpinā̄t. gram/maticorū autē doctrina potest etiam proficere ad vitam. dum fuerit in meliores vsus assumpta.

De collatione Cap. xiiii.

Cum sit vtilis ad instruēdū lectio. adhi/bita aūt collatione maiorē intelligentiā prebet. Melius ē eni conferre q̄ legere. Collatio aūt docibilitatem facit. Nam ꝓpositis interrogationib⁹ cūctatio rerū excluditur. ⁊ sepe obiectionibus latens veritas approbat̄. Qđ eni obscurū aut dubiū est. conferendo cito pspicitur. Multū ꝓsunt in collatiōe figurę. Res enim quę minus p se aduertunt̄. p comparationē rerū faci/le capiuntur. Nam sepe sub specie alia spiritales causas scripturę diuinę insinuant. ⁊ nisi p aliquā euidentē ostēsionē vix apparet occulta legis my/steria. Sicut instruere solet collatio. ita conten/tio destruit. Hęc eni relicto sensu veritatis lites generat. ⁊ pugnando verbis etiā in deū blasphe/miā ingerit. Inde ⁊ hereses ⁊ scismata. quibus subuertit̄ fides. veritas corrūpitur. scindit̄ cha/ritas. Contentiosorū studiū nō ꝓ veritate. ſ; pro appetitu laudis certat. tantaq; est in his peruer/sitas ut veritati cedere nesciant. ipsamq; rectam doctrinā euacuare contendant. In disputatione infideliū cauenda ē ꝓpositionū artificiosa subti/litas. quę callidis obiectionib⁹ retia tendit. Ita eni versutis assertionib⁹ prauorꝫ disputatio inno/datur. ut recta esse simulent quę puersa psuadēt. Lectio. memorię auxilio eget. Q: si fuerit natu/raliter tardior. frequēti tamen meditatione acuit̄ ac legendi assiduitate colligitur. Sepe ꝓlixa le/ctio longitudinis causa memoriā legentis oblit/terat. Q: si breuis sit submotoq; libro sentētia re/tractetur in animo. tūc sine labore legit̄. ⁊ ea quę lecta sunt recolendo memoria minime excidunt. Acceptabilior est sensibus lectio tacita q̄ aperta. Amplius eni intellectus instruit̄ qñ vox legentis quiescit. ⁊ sub silentio lingua mouet̄. Nam clare legēdo ⁊ corp⁹ lassat̄ ⁊ vocis acumen obtundit̄.

De contemplatione ⁊ actione Cap. xv.

Actiua vita innocentia est operū bonorꝫ. contēplatiua speculatio supernorū. Illa coīs multorꝫ est. ista ỽo paucorū. Actiua vita mundanis rebus bene vtitur. contemplati/ua ỽo mūdo renuncians. soli deo viuere delectat̄. Qui prius in actiua vita ꝓficit: ad contēplatio/nem bene cōscendit. Merito eni in ista sustollit̄. q: in illa vtilis inuenitur. Quicunq; adhuc tēpo/ralem gloriā aut carnalē affectat concupiscentiā. a contēplatione ꝓhibet̄. ut positus ī actualis vi/tę operatiōe purget̄. In ista eni prius p exercitiū boni operis cuncta exhauriēda sunt vitia. ut ī illa iam pura mentis acie ad contemplandū deū q̄sq; ꝑtranseat. Et lic; conuersus statim ad contēpla/tionē conscendere cupiat. tamē ratione cogit̄ ut prius in actiuę vitę opatione versetur. Exemplū enim actiuę vitę de iacob sume. q̄ dū ad rachel ħ est ad visū principiū destinaret. quę cōtēplationē significat: lia illi. hoc est. laboriosa vita supponit̄ quę actiuā demonstrat. Sicut sepultus ab oī ne/gocio terreno priuat̄. ita ⁊ contēplationi vacans ab oī occupatione actuali auertitur. Et sicut ab actuali vita cōscendētes in contemplatiōis quie/te sepeliunt̄. ita ab actione sęculi recedentes eos vita actiua ī se quasi sepeliēdo suscipit. ac p ħ vitę mundanę actiua vita. ⁊ vitę actiuę contemplati/ua sepulchrū ē. Uiri sancti sicut a secreto cōtem/plationis egrediuntur ad publicum actionis. ita rursus ab actionis manifesto ad secretū contem/plationis intimę reuertūtur. ut intus deum lau/dent vbi acceperunt vnde ⁊ foris ad eius gloriam operant̄. Sicut aquilę moris est semp oculū ī ra/diū solis infigere. nec deflectere nisi escę solius ob/tentu. ita ⁊ sancti a contēplatione ad actualē vi/tam interdum reflectunt̄. considerantes illa sūma sic esse vtilia. ut tamē ista humilia sint paululum nostrę indigentię necessaria. In actiuę vitę gene/re humana intentio pseuerenter incedit. in con/templatione aūt sese p interualla resumit. q: diu/turnitate contemplādi lassat̄. Uisio animalium in ezechiele. quę ibant ⁊ non reuertebant̄. ptinet ad vitę actiuę pseuerātiā. ⁊ iterū ea animalia quę ibant ⁊ reuertebantur ptinent ad contemplatiuę vitę mēsuram. in qua dum quisq; intenderit. sua reuerberat⁹ infirmitate reflectit̄. atq; iterū reno/uata intentiōe ad ea vnde descēderat rursus eri/git̄. Qđ fieri in actiua vita nō pōt. de qua si q̄sq; deflectat uel ad modicū. statim vitiorū excipitur fluxu. Oculus dexter sandalizans quē euelli do/minus precepit. vita contemplatiua est. Duo ocu/li in facie. actiua vita ⁊ cōtemplatiua ī hoīe. Qui igitur p contēplationē ceciderit in errorem. meli⁹ est si euellat contemplationis oculū. seruans sibi vnū vitę actualis obtutū. ut sit vtilius illi p sim/plicem actionē ire ad vitam. q̄ p contemplatio/nis errorē mitti ī gehennā. Sępe mens ad sūma ab imis erigit̄. ⁊ sępe a sūmis ad infima pondere carnis inclinata reflectit̄. Multos de⁹ ex carnali/bus sua gratia visitat. ⁊ ad contēplationis fasti/giū eleuat. multosq; a contemplatione iusto iu/dicio deserit. ⁊ lapsos ī terrenis opib⁹ derelinquit.

De contemptoribus mundi Cap. xvi.

Ea quę sęculi amatorib⁹ chara sūt. sancti velut aduersa refugiunt. plusq; aduersi/tatib⁹ mundi gaudent q̄ prosperitatib⁹ delectent̄. Alienos esse a deo quib⁹ hoc sęculū ad omne cōmodū ꝓsperat̄. Seruis autē dei⁹ cuncta huius mūdi contraria sūt. ut dū ista aduersa sen/tiunt. ad celeste desiderium ardentius excitetur. Magna apud deū refulget gratia. q̄ huic mūdo contemptibilis fuerit. Nam reuera necesse est ut quē mundus odit diligat a deo. Sanctos viros

in hoc seculo legimus peregrinos esse et hospites. Unde et reprehenditur petrus quod tabernaculum in monte fieri cogitauit: quia sciis in hoc mundo tabernaculum non est: quibus patria et domus in celo est. Sancti viri ideo contemnere cupiunt mundum. et motum mentis ad superna reuocare: ut ibi se recolligant unde defluxerunt. et inde se subtrahant ubi dispersi sunt. Justi qui rebus honoribusque ac vite blandimentis renunciant: proinde se ab omni terrena possessione mortificant ut deo viuant: ideoque seculi huius blanditias calcant ut validiores ad vitam illam de huius vite mortificatione consurgant. Cuncta quippe temporalia quasi herbe virentes arescunt et transeunt. ideoque et pro eternis rebus que nunquam arescunt: recte ista dei seruus contemnit: quia in eis stabilitatem non aspicit. Qui post renunciationem mundi ad supernam patriam sanctis desiderijs inhiat: ab hac terrena intentione quasi quibusdam pennis subleuatus erigitur. et in quo lapsus erat: profundum gemitu conspicit. et ubi peruenerit: cum gaudio magno intendit. Qui vero a contemplationis requie reflexus in curis huius seculi incidit: si ad memoriam sui reuertatur: protinus ingemiscit: quantumque fuerint tranquilla que perdidit. et quam confusa sint in quibus cecidit: ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac vita laboriosius quam terrenis desiderijs estuare: aut quid hic securius quam huius seculi nihil appetere? Qui enim hunc mundum diligunt: turbulentis eius curis et sollicitudinibus conturbantur. Qui autem eum oderunt nec sequuntur: interne quietis tranquillitate fruentes: future pacis requiem quam illic expectant: hic quodammodo habere iam incohant.

De sanctis qui se a consortio seculi separant Cap. XVII.

Sancti viri funditus seculo renunciantes: ita huic mundo moriuntur ut soli deo viuere delectentur: quantoque ab huius seculi conuersatione se subtrahunt: tanto interne mentis acie presentiam dei et angelice societatis frequentiam contemplantur. Malorum tam praua sunt opera manifesta: ut hi qui supernam patriam desiderant: non solum mores eorum sed et consortia fugiant. Quidam etiam corporaliter separari desiderant ab iniquis: ut eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli et si non corporali discessu spiritali tamen ab eis intentione recedunt: qui et si communes sunt conuersatione: discreti tamen sunt corde uel opere. Et licet sepe in medio carnalium vitam deus protegat electorum: tamen satis rarum est ut quisque inter seculi voluptates positus a vitijs maneat illibatus: in quibus et si non cito implicetur: aliquando tamen attrahitur. Neque enim diu tutus esse poterit qui periculo proximus fuerit. Uia sine offendiculo: vita monachi sine cupiditatis et timoris impedimento. Dum enim quisque a consortio mundi abstrahitur: nec cupiditas eum obligat consentientem: nec cruciat sentientem. Bonum est corporaliter remotum esse a mundo: sed multo est melius voluntate: utrumque vero perfecte. Ille igitur perfectus est qui huic seculo et corpore et corde discretus est. Onager ut ait iob: contemnit ciuitatem. et monachus communem secularium ciuium conuersationem. Hi aduersa vite nostre appetunt: prospera contemnunt: ut dum ab eis hec vita despicitur: futura inueniatur.

De preceptis altioribus monachorum Cap. XVIII.

Alia sunt precepta que dantur fidelibus communem vitam in seculo agentibus: atque alia seculo huic renunciantibus. Illis enim dicitur ut sua omnia bene gerant: istis ut sua omnia derelinquant. Illi preceptis generalibus astringuntur: isti precepta generalia perfectius viuendo transcendunt. Ad perfectum non sufficit nisi ut abnegatis omnibus suis etiam seipsum quisque abneget. Sed quid est seipsum abnegare: nisi voluntatibus proprijs renunciare? ut qui superbus erat sit humilis: qui iracundus: esse studeat mansuetus. Nam si ita quisque renunciet que possidet omnibus: ut suis non renunciet moribus: non est christi discipulus. Qui enim renunciat omnibus rebus suis: sua abnegat: qui vero renunciat moribus prauis: semetipsum scilicet abnegat. Unde et dominus: qui vult inquit post me venire: abneget semetipsum.

De tempore monachorum Cap. XIX.

Qui non rigida intentione monachi professionem sectantur: quanto superni amoris propositum dissolute appetunt: tanto pelliuius ad mundi amorem denuo reducuntur. Nam professio non perfecta: presentis vite repetit desideria: in quibus et si nondum se monachus alliget opere: iam tamen alligat cogitationis amore. Longe quippe a deo est animus cui hec adhuc vita dulcis est. Iste enim quid de supernis appetat: quidve de infimis fugiat nescit. Nam sicut scriptum est: qui apponit scientiam apponit et dolorem. Quantum enim quisque potuerit superna scire que appetat: tanto de infimis acrius quibus inheret dolere debet. Propter hoc enim et iacobus apostolus dicit: Miseri estote: lugete et plorate: risus vester in luctum conuertatur et gaudium in merorem. Hinc etiam dominus: beati inquit qui lugent quoniam ipsi consolabuntur. Et rursum: ve vobis qui ridetis: quoniam flebitis. Qui ad hoc conuersionem sanctitatis pretendit: ut alijs quosque precelle desideret: iste non discipulus christi sed prauitatis sectator existit: quia non pro deo sed pro seculi honore portare studet crucis christi laborem.

De humilitate monachi uel opere Cap. XX.

Summa virtus monachi humilitas: summum vitium eius superbia est. Tunc autem se quisque monachum iudicet: quando se minimum existimauerit: etiam cum maiora virtutum opera gesserit. Qui mundum deserunt et tamen virtutes preceptorum sine cordis humilitate sequuntur: isti quasi de excelso grauius corruunt: quia deterius per virtutum elationem deijciuntur quam per vitia prolabi potuerunt. Omnis dei seruus de suis meritis non debet extolli: dum posse videat ex inferioribus sibi prelatiores alios fieri. Nouerit autem omnis sanctus se alterius non preponere sanctitati. Semper enim conscientia serui dei humilis esse debet et tristis: scilicet ut per humilitatem non superbiat. et per utile merorem cor ad lasciuiam non dissoluat. Dei seruus dum bonum aliquod opus agit: utrum ei ad boni remunerationem pertineat que facit: incertus est: ne forte discussione

celestis iudicis reus pensef. et in his que dei sunt negligenter aut superbe aliqd operasse inueniat. Ideoqz p hocipso tristis mereñsqz efficif atqz indesinenter turbaf reminiscens. pcul dubio scriptũ esse: maledict⁹ qui facit opus dñi negligẽter. Nã veraciter condẽnamur si per torpore ea que bona sũt agimus. Dei seruum sine intermissione legere orare et operari oportet. ne forte mentẽ ocio dedi tã spũs fornicationis subripiat. Cedit eni labori voluptas. animũ aũt vacãtẽ cito preoccupat. Cõtuere salomonẽ per ociũ multis fornicatiõib⁹ inuolutũ. et per fornicationis vicium vsqz in idolatriam lapsum.

De monachis q curis seculi occupãt Cap. XXI.

His qui p dei timore seculo renunciãt et tñ curis rerũ familiariũ implicãf. quãto se rerz studijs occupãt. tãto a charitate diuina seipsos separãt. Qui simul et terrenis parere curis et diuinis exercere studẽt. vtrũqz cõplectere simul nõ valent. Nam duas curas pariter inesse pectori humano nõ posse. et duob⁹ seruientẽ dñis vtrisqz placere difficile esse. Nisi prius a secretioribus cordis expellaf inportuna secularium multitudo curarz. anima que intrinsecus iacet nequaqz resurgit. Nã dũ se per innumeras seculi cogitationes spargit. ad consideratione̅ sui se nullaten⁹ colligit. Arguif eorz tepor qui deo vacare volẽtes et mundo renũciant et curas pprias aspernantur. ƺ dũ propinquorz vtilitates pcurant. a dei amore se separant. Uir spiritalis ita pdesse debet sue ppinqtati. ut dũ illis gratiã carnis prestare studet ipse a spiritali pposito nequaqz declinet. Multi eni monachorz amore parentũ nõ solum terrenis curis. sed etiã forensib⁹ iurgijs inuoluũf et p suorz tẽporali salute suas aias pdiderũt. Interdũ ordinata discretio est dũ negaf pximo qd prestaf extraneo. ut noueris nõ pbiberi pietatis officiũ sed negari carnalitatis affectũ. Parentib⁹ eni carnaliter prestatur. qd extraneis pie impendif. Sicut nostra nobis nõ odienda ẽ aia. sed eius carnales affect⁹ odio habere debem⁹. ita nec parentes odio a nobis habẽdi sũt. sed eorz impedimẽta que nos ab itinere recto prepediũt. dũ tñ dñs ita precipit a nobis parẽtes odire. sicut et aias nostras. Figuram sanctorz virorz renũciantiũ seculo vaccas designasse allophilorũ archam dei gestãtes. Nam sicut ille pignorũ affectib⁹ a recto itinere minime digresse sunt. ita et vir sanct⁹ mũdo renũcians parentele obtentu nõ debet a bono impediri proposito.

De his q a deo mũdi amor prepediũf Cap. XXII.

Multi cupiunt cõuolare ad gratiã dei. sed timent carere oblectamenta mũdi. Prouocat qdẽ eos amor xpi. sed reuocat cupiditas seculi. Qui proinde obliuiscũf voti. quia capiũf illecebris vanitatis. Quecũqz mens procellis mũdi huius inuoluitur. lignũ cõscende crucis ut a mari id est tẽpestate huius seculi liberetis Nã nullus te a lacu mortis humane saluabit nisi xps eruerit. Qui seculo renũciare disposuit. trãsgressiõis reatu astringif. si votũ mutauerit. Atrociter eni in discussiõe diuini iudicij arguendi sũt. qui qd professiõe spoponderãt. implere ope contempserũt. Mirabiliter cõparaf similitudo a voluptatib⁹ mũdi conanti redire ad deũ retinentibus cũ cupiditatib⁹ seculi. ei qui dormitans exurgere conaf et sopore somni deprimif. Ille enim ad bonũ nouit redire et voluptatũ fascib⁹ nõ sinif. iste melius degit vigilare ƺ soporis torpore tenef. A bono in deteri⁹ lapsos supra carbones frigidos fieri nigriores. q: p torpore mentis ab igne charitatis dei extincti sũt. et p mũdi appetitũ a luce supne illuminatiõis pùati nigredine pctõrz fuscãf. Quidã intẽtione bone opationis metu extinguũt inopie. nec pmittũf infirma mẽte desiderata pficere et cum indigere in mundo metuũt. a gloria supna semetipsos abscindũt. Multis cõsiliorz argumẽtis insidiaf eis diabol⁹ in acqrẽdo plurima. q in paucis et modicis nouerant esse cõtenti. Opponit igif in eorz mẽtes futuras filiorz egestates. p sua det habere plura vnde sibi egenisqz sufficiat. qtenus his blandimẽtis intẽtione bone deuotionis subuertat. atqz in terrenis lucris deceptã mentem reducat. Multis argumẽtis insidiaf diabol⁹ eis q renũciãt seculo. ut eius se iterz amori substernant Grauius aũt illos in cõcupiscẽtijs seculi ferit. quos post renũciatione̅ ad mundi amorẽ reduxerit. Et maxime p cenodoxiã subijcit sibi diabol⁹ monachũ. ut quẽ p seculi amorẽ retinere non potuit. ab humilitatis culmine subtrahat. et supbie tumore sibi subditũ faciat. Dei seru⁹ semp fallẽtis diaboli preuidere debet insidias. et magis ĩ bonis operibus cordis debet adhibere cautelã. ne p vanã gloriã pdat semetipsũ ac pereat. cũctaqz bona amittat que recte agẽdo obtinuerat.

De iactantia Cap. XXIII.

Tam in factis qz in dictis cauẽda ẽ iactãtia. fienda tamẽ est ruina sibi quecqz magis qz deo placere. et laudem ab hominibus cõparare. Uanus et erroris ẽ anim⁹ plenus. famã appetere et ad capiẽdã terrenã laudẽ studiũ dare. Circũspice teneripsũ homo. nihilqz tibi arroges de his que in te sũt preter peccatũ. Nõ declinat ad dexterã. qui nõ sibi ƺ deo tribuit bona que agit. neqz ad sinistrã se vertit qui de dĩna indulgentia peccãdi licentiã nõ presumit. Hoc ẽ qd ppheta ait: Hec via ambulate in ea. neqz ad dexterã neqz ad sinistrã declinãtes. Uerũ ẽ qz natura expetit delectari in laudib⁹. ƺ tũc recte si in deo nõ in se qsqz laudef. sicut scriptũ ẽ: In dño laudabif aia mea. Sepe vanã gloriã contẽnendo. in aliud gen⁹ elatiõis incidif. dũ in se qsqz gloriatur p eo qd cõtẽnat ab hominibus laudẽ. Quibusdam concessum est tantũdẽ bene agere et fructum boni operis non habere. qd ipsi sibi auferunt per studiũ humane iactantie. Semp suam aspiciant t

fęditatē qui vanę glorię fauores diligūt ⁊ pdidisse bonū opus doleāt qđ ꝓ humana ostentatione fecerūt. Amator vanę glorię vnde possit semꝑ laudari agere nō quiescit. ⁊ subinde illi vires vanitatis prauus appetitꝰ auget. Boni opis inchoatio nō debet citiꝰ palam ad hominū cognitionē venire. ne dū boni inchoatio humanis oculis reserat a virtute pfectiōis inanescat intentio sanctitatis. Ante maturitatis eni tempꝰ messes florentes cito pereūt. germinaqꝫ inutilia fiunt. Virtutes scōꝝ ꝑ ostentatiōis appetitū dominio demonū imundoꝝ subijciūt. sicut ezechias rex q̄ diuitias suas chaldeis ꝑ iactantiā ꝑdidit. ⁊ ꝓpterea pituras ꝑ ꝓphetam audiuit. ut significaret dei seruū ṽtutes suas dum vanę glorię studio ꝑdiderit. statim demones suorū operū dños facere. sicut ille ꝑ ostentationē chaldeos rerū suaꝝ dños fecit. Optima ē illa discretio. ut ⁊ nota sint opa nostra ad dei agendā gloriā. ⁊ occulta ꝓ elatione vitāda humana. Ille aūt debet publicare bonū qđ agit. q̄ pfecta humilitate fūdatus. nulla iā elatione contingit. Nā is qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari. facta bona in occulto agat. ne forte qđ egerit ꝑdat. Interdū viri sancti dū cupiūt fūditus suā mutabilitatē corrigere. aliquāto tumore tangunt elatiōis suę conscij actionis iusticię. ſȝ ab huiꝰ subreptiōis malo humilitatis compunctione purgant. Viri sancti nōnūq̄ quosdam de se audiētes instruūt. ⁊ tñ in his alta se consideratione custodiūt. ne dum alios a terrena intentione erigunt. ipsi in terrenę laudis appetitu demergāt. Quidā ꝑ incautā virtutū iactantiā relabunt ad vitia. ⁊ quidā dum vitioꝝ impulsū frequēter plangūt. de ipsa infirmitate ꝑ humilitatē validiꝰ cōualescūt. Plerūqꝫ vtile ē arrogantibꝰ deseri a deo. quatenꝰ suę infirmitatis conscij ad humilitatē redeant ⁊ humiles post casū existāt. Nōnulli falsa opinione arrogantię se esse pfectos existimant. dū non sint qui obortis tentationibꝰ innotescāt. Tanto quisqꝫ fit veritati vicinior. quanto se esse longiꝰ ab ea fuerit arbitratus. Hoc eni humilitatis ē. que deo hominē iūgit. Ceterū iactantia oculos quibꝰ deus videri poterat claudit. Sicut solis radius dū conspicit acies oculi hebetatur. sic ⁊ q̄ imoderate altiora se scrutat. ab intentione veri obtundit. Sicut aqla ex alto ad escas collabitur. sic homo de alto bonę cōuersationis ꝑ carnalem appetitum ad inferiora demergitur.

De hypocrisi Cap. xxiiii.

Hypocrita verba sanctoꝝ habet. vitā non habet. ⁊ q̄s ꝑ sermonē doctrinę genuerit. non fouet exemplis ſȝ deserit. q: quos verbo edificat. vita ⁊ moribꝰ destruit. Hypocritę simulatores dicunt. q̄ iusti nō esse querūt ſȝ tm̄ videri cupiūt. Hi mala agunt. ⁊ bona ꝓfitent. Per ostentationē quippe boni apparēt. ꝑ actionem ṽo mali existūt. Oia possunt a simplicibꝰ vitia ppetrari. simulatio ṽo ⁊ hypocrisis nō cōmittit nisi a male astutis ꝑ calliditatē valentibꝰ vitia sub specie virtutū celare ⁊ nō veram sanctitatē obijcere. Sancti nō solū gloriā supra modū suum omnino nō appetūt. ſȝ etiam hoc ipsum videri refugiūt qđ esse meruerūt. Hypocritę autē malicię suę occulta tegentes ante oculos homiꝫ quadā innocētię sanctitate se vestiūt ut venerent. Quibꝰ bene diuina voce dicit: Ve vobis hypocritę q̄a similes facti estis sepulchris dealbatis. quę foris quidē apparent hominibꝰ speciosa. intus ṽo plena sūt ossibꝰ mortuoꝝ. Ita ⁊ vos quidē foris apparetis hominibus iusti. intꝰ ṽo pleni estis auaritia ⁊ iniquitate. Dupliciť damnant hypocritę. siue ꝓ occulta iniquitate. siue ꝓ apta simulatione. Ex illo enim condemnant. q: iniqui sūt. ex isto q: ostendūt qđ nō sunt. Nō semꝑ latent hypocritę. nā ⁊ si i principio sui quidā nō pateāt. prius tñ q̄ vita eoꝝ finiatur q̄ simulate vixerint deteguntur. Omne eni sincerum permanet. Nam quę simulata sunt diuturna esse nō possunt. Non eoꝝ desperanda ē salus. q̄ adhuc aliquid terrenū sapiūt dū possint ⁊ in occultis agere vnde iustificent. Hi eni meliores sūt hypocritis eo q̄ mali sint in apto ⁊ in occulto boni. Hypocritę ṽo in occulto mali sunt. ⁊ bonos se palam ostendūt. Hypocritā iustus arguere ꝓhibet ne deterior castigatꝰ existat. dicente salomone: Noli arguere derisorē ne oderit te.

De inuidia Cap. xxv.

Liuor alieni boni suū punit auctorē. Nā vnde bonus ꝓficit. inde inuidus contabescit. Homines praue viuentes sicut de bonoꝝ lapsibus gratulant. ita de eoꝝ recte factis boniqꝫ pseuerantia confundunt. Inuidus membrū est diaboli. cuiꝰ inuidia mors introiuit in orbem terraꝝ. Sicut ⁊ supbus membrū est diaboli. de quo scriptū est: Omne sublime videt. ⁊ ipse est rex sup omnes filios supbię. Nulla est virtus quę nō habeat contrariū inuidię malū. Sola miseria caret inuidia. q: nemo inuidet misero. cui reuera nō liuor obijcitur ſȝ sola misericordia adhibetur. Multi ⁊ bonos imitari volūt ⁊ de bonoꝝ ꝓfectibus inuidię liuore tabescūt. Quo fit ut nec illi corrigant a malo suo. ſȝ ꝑ inuidentiā deteriorent. ⁊ bonos a recto studio quantū in ipsis est. si potuerint deprauare conēt. Qñ malos boni ꝓficere vident. nō scandalizent. ſȝ quem sint finē habituri maxime cogitent. Hoc omnis inuidus alienis virtutibꝰ prestat. quod beato iob sathan prestitit. Nā dū emulat ꝓsperitatibus. cōmouit aduersa. Sȝ dū credidit eū diabolus posse ꝓsternere. inde eiꝰ aucta sunt merita atqꝫ inde claruerūt ꝓbabiliora patientię documenta. Ita requirunt inuidi aditū malę famę. ꝑ quā bonoꝝ vitā maculēt. sicut querebāt ostiū sodomitę. quo domū Loth nocituri introirēt. Illi ṽo cecitate erroris pcussi parietes videbāt. ostiū nō inueniebāt. Non aliter inuidi vidēdo velut parietē virtutes dissimulant vitia ṽo pquirūt ꝑ quę eoꝝ conscientiā vrant.

De simulatione Cap.xxvi.

Fraudulentie genus in modū pharetre subtilit insidiaꝝ sagittas celat·ut falsam faciat securitatē decipiatq₃ callide cū contra quē molit occulte. Cauendus ē inimicus qui manifest⁹ est·ſ₃ magis ille q̄ videri nō potest. Facile eni vincimus que videm⁹·que aūt nō videm⁹ difficile a nobis expellim⁹. Raro nocet homo ab extraneis·si sui cū nō ledant. Magis eni insidijs nostroꝝ ꝙ alioꝝ periclitamur. Latent sepe venena circūlita melle verboꝝ: Et tamdiu deceptor bonitatē simulat quousq₃ fallendo decipiat.

De odio Cap.xxvii.

Non hoīes ſ₃ vitia odio habēda sūt. Flebiliter aūt deplorandi sūt·q̄ odio in fratrē tabescūt ⁊ contra alios pniciosū animi dolū feruant. A regno eni dei se sepant·q̄ semetipsos a charitate dissociant. Sicut mater ecclesia praue ab hominib⁹ hereticis premit·ſ₃ tñ eos venientes ad se benigna charitate amplectit·ita ⁊ singuli nostrū quoscūq₃ inimicos sustinemus·reuertentes materna imitatiōe amplecti statim debemus. Cito ē ignoscendū cuiꝙ dū veniā postulat. Non posse peccata dimitti ei·qui i se peccāti debita nō dimittit. Formā enim nobis indulgentie deus ex merito conditionis nostre imposuit·dū ita orare nos precepit: Dimitte nobis debita nostra·sicut ⁊ nos dimittim⁹ debitorib⁹ nostris. Iustū ē eni dei iudiciū·tantūq₃ peccatori a se indulgeri ostendit·quantū alterutro vnusquisq₃ in se offenso indulget. Quidam de suis fidentes meritis pigre in se delinquentib⁹ veniā prestant·sed nihil pficit esse illibatū a culpa·qui nō est paratus ad veniā·dū potius hec magna sit culpa qñ tardius relaxant fraterna delicta. Qui fratrem sibi tardius reconciliat·deū sibi tardius placat. Frustra eni ppitiari sibi deū querit·qui cito placari in proximū negligit.

De dilectione Cap.xxviii.

Duo sunt erga dilectionē primi conseruanda·vnū ne malū quis inferat·alterū ut bonum intendat. Primum ut caueat ledere·sequent ut discat prestare. Amicitia ē animorum societas. Hec quippe a duob⁹ incipit. Nā minus ꝙ inter duos dilectio esse nō poterit. Antiqui eni dixerūt de societate duoꝝ vnā esse animā in duob⁹ corporib⁹ ꝓpter vim scilic₃ amoris·sicut i actibus apl'oꝝ legimus: Erat illis cor vnū ⁊ aīa vna. nō q: multa corpora vnā habebant animam ſ₃ q: vinculo ⁊ igne charitatis coiūcti vnū omnes generalit sine dissensione sapiebant. Amicitia ⁊ ꝓsperas res dulciores esse facit ⁊ aduersas comunione temperat·leuioresq₃ reddit·q: dum in tribulatione amici consolatio adiungit·nec frangit animus nec cadere patit. Tūc vere amic⁹ amat·si nō ꝓ se ſ₃ ꝓ deo amet. Qui ꝟo ꝓ se amicū diligit insipienter eū amplectit. Multū in terra dimersus est·qui carnalit hominē moriturū plus diligit ꝙ oportet. Qui eni intemperant amicū amat ꝓ se magis illū ꝙ ꝓ deo amat. Quantū ergo bonus ē qui ꝓ deo fratrē diligit·tantū pniciosus q̄ eū ꝓ seipso amplectit. Plerūq₃ diligit in alio homo·qd odit in se·utpote i infantib⁹. Amam⁹ eni quandā coꝝ ignauiā.⁊ tñ odimus·q: ignaui esse nolum⁹. Sic lapides equos ⁊ cetera quelibet diligimus·ſ₃ tñ nolumus hoc esse etiā si possumus.

De fictis amicis Cap.xxix.

Cito p aduersa fraudulentus patet amic⁹. Nam in ꝓsperitate incerta est amicitia·nec scit vtrū psona an felicitas diligatur. Sepe p simulationē amicitia colit·ut q̄ nō potuit apte decipere·decipiat fraudulent. Tunc quisq₃ magis fit pietati iusticieq₃ diuine contrarius·qñ despicit amicū aliqua aduersitate pcussum. Qua in re ⁊ sibi occasionē mercedis tollit·⁊ erga pcussionem ꝓximi crudelis existit·veluti actū est inter Lazarū vlcerosum diuitēq₃ supbum. Per aduersa igit ⁊ ꝓspera comprobat·si vtrūq₃ vere diligat de⁹ ⁊ ꝓximus. q: dū aduersa ꝓcedunt·amicus fraudulentus detegit·statimq₃ despicit quē se diligere simulauit. Amicitia certa nulla vi excludit·nullo tempore abolet. Vbicūq₃ eni se verterit tempus·illa firma est. Rari sūt amici qui vsq₃ in finē existant chari. Nā multos a charitate aut aduersitas temporis aut cōtentio quelibet actiōis auertit. Sepe ⁊ p honores quorūdam mutant ⁊ mores.⁊ q̄s ante conglutinatos charitate habuerunt·postꝙ ad culmen honoris venerint·amicos habere despiciūt.

De amicitia munere orta Cap.xxx

Inter veros amicos amicitia et beniuolentia orit·int fictos beneficio adiungit. Nō sunt fideles in amicitia quos mun⁹ nō gratia copulat. Nā cito deserūt nisi semp acceperint. Dilectio eni que munere glutinat·codē suspenso dissoluit. Illa vera est amicitia que nihil querit ex rebus amici nisi solam beniuolentiā·scilicet ut gratis amet amantē. Plerūq₃ amicitia ex necessitate uel indigētia nascit·ut sit p quē quisq₃ quod desiderat consequat. Ille aūt eam veraciter querit·qui nihil egendo eam appetit. Nam illa ex inopia breuis est ⁊ fucata·ista pura atq₃ ꝑpetua.

De concordia maloꝝ Cap.xxxi.

Amicitia in rebus tm̄ bonis habenda est. Nam qui ea in malo vtunt·non sibi amici ſ₃ inimici existūt. Concordiā maloꝝ contrariā esse bonoꝝ. Et sicut optandum est ut boni pacem habeant inuicē·sic optandū est ut mali inuicē sint discordes. Vnanimitatē quippe maloꝝ bonoꝝ esse contrariam Paulus apl'us approbat: qui malos contra se diuidit·quos in necē suam concordasse conspexit. Inde ⁊ in lege·mare rubrū hoc est concordia maloꝝ hominū·diuidit·ut electorum via tendens ad beatitudinē nō impediat. Impedit autē iter bonoꝝ·si mare·hoc est vnitas nō diuidatur iniquorum.

De correptione fraterna Cap.xxxii.

NOn debet vitia aliena corripere·q̄ adhuc vitiorꝫ contagionib⁹ seruit. Improbū est enī arguere quē𝑞̄ ī alio·quod adhuc de/prehendit in semetipso. Qui veraciter fraternam vult corripere ac sanare īfirmitatē·talē se prestare fraterne vtilitati studeat·ut eū quē corripere cupit humili corde āmoneat.⁊ hoc faciēs ex cōpassione q̄si cōmunis piculi·ne forte ⁊ ipse subijciat̄ tenta/tiōi. Sicut viri spirituales alieni peccati emēda/tionē expectant·ita ꝑterui delinquentib⁹ deriden/do insultāt.⁊ quantū in ipsis est eos insanabiles putant·nec inclināt cor ad compatiendi misericor/diā·ꝫ superbiētes detestant̄ atq̄ blasphemāt. Nō/nūq̄ accidit ut intra amicos aliqua redargutio/nis enutrita discordia·maiorē postea charitatem parturiat·utpote dū corrigunt̄ ea que displicere in amico vident̄.⁊ hoc quidē primū nō sine quadam emulatione āmonitus suscipit·ꝫ correptus post/modū gratias agit. At contra multi ꝓ parua le/sione vim charitatis rescindūt.⁊ ab amore dile/ctionis sese ꝑhenniter retrahūt. Plerīq̄ correptio/nē suā officium charitatis existimant. plerīq̄ v̄o hoc ipsū qđ ex charitate corripiunt̄ ad iniurie con tumeliā trahunt. Unde euenit ut ex eo deteriores efficiant̄·ꝑ quod emendari obediendo potuerūt. Salubrit̄ accipiūt iusti quotiēs de suis excessibus arguunt̄. Superflua aūt ē humilitas eorꝫ·qui se ges/sisse accusant que nō admiserūt. Qui v̄o sine ar/rogantia bona facta sua ꝓnūciat·ꝓcul dubio ne/quaq̄ peccat. Est quorūdam excusatio puerorū·qui dū ꝓ suis facinorib⁹ arguunt̄·verba iustorum ꝓ censura declinanda abijciūt·seruātes se diuino iudicio quo puniēdi sūt durius·dum tpaliter con temnūt iudicari sese ab hominib⁹. Iniquis mole/sta est veritas ⁊ amara disciplina iusticie·nec de/lectant̄ nisi placētia ꝓprie imbecillitatis·iniusticie fecundi ⁊ steriles veritati·ceci ad contuendā lucē ⁊ oculati ad tenebrarū aspiciendū errorē. Corda reproborꝫ lubrica sūt ad malū consentiendū ⁊ fir/ma·ad bonū v̄o consentiendū durissima. Probat salomon ⁊ iusti emēdationē correpti.⁊ stulti ob/stinationē admoniti·dicēs: Doce iustū ⁊ festina/bit accipere. De stulto aūt ait. Qui erudit deriso/rem·ipse sibi facit iniuriam. Nōnullos tante esse prauitatis hoīes·qui dū ipsi a malo corrigi negli/gunt·corripientiū vitā falsa criminatione detra/ctant ⁊ ad sui sceleris solatiū vsurpant si uel falso compererint qđ ad infamiā bonorꝫ obijciant·si/cut est illud ex salomone: Bona in malū conuer/tit impius.⁊ in electis imponit maculā. Ue autē illi qui ⁊ suā renuit vitam corrigere.⁊ bonorꝫ nō desinit detrahere fame. Plerīq̄ mali similes sibi in malū defendūt ⁊ patrocinio suo prauos cōtra correptionem bonorꝫ suscipiūt·ne vnde displicēt emendent̄·adijciētes in se aliena delicta·ut nō tm̄ de suis malis·ꝫ etiā de aliorꝫ facinorib⁹ puniant̄ quorꝫ peccata defendunt.

De prepositis ecclesie Cap.xxxiii.

UIr ecclesiasticus ⁊ crucifigi mūdo ꝑ mor/tificationē ꝓprie carnis debet:⁊ dispen/sationē ecclesiastici ordinis·si ex dei vo/lūtate peruenerit·nolens q̄dē ꝫ humilis gubernan/dam suscipiat. Multis intercipit sathanas frau/dibus eos qui vite ⁊ sensus vtilitate prestantes: preesse ⁊ ꝓdesse alijs nolūt.⁊ dum eis regimē ani/marꝫ imponit̄ renuūt·consultius arbitrātes ocio/sam vitā agere q̄ lucris animarꝫ insistere. Qđ tn̄ decepti agūt ꝑ argumentū diaboli fallentis eos ꝑ speciē boni·ut dū illos a pastorali officio retra/hit·nequaq̄ ꝓficiāt qui eorꝫ verbis atq̄ exemplis instrui poterāt. Sancti viri nequaq̄ occupatio/nū secularium curas appetunt·ꝫ occulto ordine sibi supimpositas gemūt. Et q̄uis illas ꝑ meliorē in/tentionē fugiant·tn̄ ꝑ subditam mentē portant. Quas quidē sūmope si liceat vitare festināt·ꝫ ti/mētes occultā dispensationē dei suscipiūt qđ refu giunt·exercent qđ vitare noscunt̄. Intrant enim ad cor ⁊ ibi consulūt quid velit occulta voluntas dei·seseq̄ subditos debere esse sūmis ordinatiōi/bus cognoscentes humiliant ceruicem cordis iu/go diuine dispensationis.

De indignis prepositis Cap.xxxiiii.

NOn sunt ꝓmouēdi ad regimē ecclesie qui adhuc vitijs subiacent. Hinc est q̄ pre/ceptū est dauid nō edificare visibile tem/plum q: sanguinū vir·id ē belli frequētia illi esset Qua figura illi spiritaliter admonent̄ qui vitiorꝫ adhuc corruptioni sunt dediti·ne templū edificēt hoc est·ecclesiā docere ne presumāt. Nō debet ho noris ducatū suscipere qui nescit subiect̄ tramite vite melioris pzire. Neq̄ enī quisq̄ ad hoc tm̄ preficit̄ ut subditorū culpas corrigat ⁊ ipse vitijs seruiat. Qui nō se dignū ad episcopatū existimat locū eius qui dignus est nō preoccupet. Nā tam sanctū est sacerdotij nomen ut nulla vitiorū nota maculari se sinat. Grauī⁹ enim condemnabit̄·qui indign⁹ suscipit qđ nō meret̄. Qui regimē sacer/dotij contendit appetere·ante in se discutiat·si vi/ta honori sit congrua. Et si nō discrepat·humi/liter ad id ad qđ vocat̄ accedat. Reatum quippe culpe geminat·si quisq̄ cum culpa ad sacerdotale culmen aspirat. Heu me miserū inexplicabilibus nodis astrictū. Si enī susceptū regimē ecclesiastici ordinis retineā criminis conscius timore concu/tior·si v̄o deseram ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere amplius formido·vndiq̄ ini/ser metuo.⁊ in tanto rei discrimine quod sequar ignoro. Uniuscuiusq̄ casus tanto maioris ē cri/minis·quāto ⁊ prius q̄ caderet erat virtut̄. Pre/cedentiū nāq̄ magnitudo virtutū·crescit ad cu/mulū sequentiū delictorꝫ. Plerīq̄ sa cerdote sue magis vtilitatis causa q̄ gregis preesse desiderāt· nec ut prosint presules fieri cupiūt·ꝫ magis ut di/uites fiant ⁊ honorent̄. Suscipiūt enī sublimitat̄ culmen nō ꝓ pastorali regimine ꝫ ꝓ soli⁹ honoris

ambitione·atqȝ abiecto ope dignitatis·solā nois
appetūt dignitatē. Dum mali sacerdotes deo igno
rante nō fiant·tamē ignorant a deo·ipso p pphe/
tam testante: Principes extiterūt·ʒ nō cognoui.
ʒ hoc nescire dei·reprobare est.

De indoctis prepositis Cap.xxxv.

Sicut iniqui ⁊ peccatores ministeriū sa/
cerdotale assequi phibent·ita indocti ⁊
īperiti a tali officio retrahunt. Illi enim
exemplis suis vitā bonoꝝ corrumpunt·isti vo sua
ignauia iniquos corrigere nesciunt. Quō docere
poterūt·qō ipsi nō didicerūt? Desinat locum do/
cendi suscipere·q nescit docere. Ignorātia quippe
presulū·vite nō congruit subiectoꝝ. Cecus eni si
ceco ducatū prebuerit·ambo in foueā cadūt. Sa/
cerdotes indoctos p esaiā pphetā dn̄s improbat
dicēs: Ipsi inquit pastores ignorabāt intelligen
tiā. Et iterū: Speculatores ceci omnes. id ē im/
periti episcopi. Nescierunt inquit vniuersi canes
muti non valentes latrare·hoc ē plebes cōmissas
nō valentes resistendo malis p verbum doctrine
defendere.

De doctrina ⁊ exemplis prepo/
sitorum Cap.xxxvi.

Tam doctrina q̄ vita clarere debet eccle/
siasticus doctor. Nam doctrina sine vi/
ta arrogantē reddit·vita sine doctrina
inutilē facit. Sacerdotis predicatio operibꝰ con/
firmanda est·ita ut qō docet verbo·instruat ex/
emplo. Vera est illa doctrina·quā viuendi sequit
forma. Nam nihil turpiꝰ est·q̄ si bonū qō quisqȝ
sermone predicat·explere ope negligat. Tūc enim
vtiliter predicatio pfert·qn̄ efficaciter adimplet.
Unusqsqȝ predicator ⁊ bone actionis·⁊ bone pre
dicationis habere debet studiū·nā alterū sine al/
tero nō facit pfectum·ʒ precedit iustū bene facere
ut sequent bene possit docere. Ois vtilis doctor
plebibꝰ subiect ita se prestare debet atqȝ insistere
doctrine·ut quanto claret verbo·tanto clarescat
⁊ merito. Nā q̄ aplus timotheo precipit cum oi
impio docere·non hortat ad tumorē supbie·ʒ ad
bonā actionē ⁊ vite auctoritatē·videlicȝ ne liber/
tatē preberet peccandi·si bene doceret ⁊ male vi/
ueret. Unde ⁊ dn̄s: Qui soluerit vnū de manda/
tis istis minimis ⁊ sic docuerit·minimꝰ erit in re/
gno celorum. Uides q̄ auctoritate magisterij ca/
ret·qui quod docet nō facit. Sicut in nūmismate
metallū figura ⁊ pondus inquirit·ita i omni do/
ctore ecclesiastico·quid sequat·quid doceat·quo/
modo viuat. Per qualitatem igit metalli doctri/
na·p figuram similitudo patrū·p pondus humi/
litas designat. Qui vo ab his tribus discrepa/
uerit·nō metallum ʒ terra erit.

De his qui male docent ⁊ male
viuūt Cap.xxxvii.

Interdū doctoris vitio etiam ipsa vera
doctrina vilescit·q: dum non viuit sicut
docet·ipsam quā predicat veritatē con/
temptibilem facit. Arcus puersus est lingua ma/
gistrorū docentiū bene ⁊ viuentiū male. Et ideo
quasi ex puerso arcu sagittam emittunt·dum suā
prauam vitam ppie lingue ictu confodiunt. Qui
diuina predicāt ⁊ ex eiusdē predicationis digni/
tate viuere minus curant·habētes vbū dei i ore
⁊ in ope nō habētes·multa bene docentes·nihil
autē opantes· imitant balaam ariolū·q corruens
ope·apertos habuit oculos ad contuendā lucē do/
ctrine. Qui bene docet ⁊ male viuit·tanq̄ es aut
cymbalū sonū facit alijs·ipse tn̄ sibi manet insen/
sualis. Qui bene docet ⁊ male viuit·q̄ docet be/
ne viuentibꝰ pficit·q̄ vo male viuit seipsum occi/
dit·sicut sacerdos qui si digne agit ut sacerdotem
decet·ministeriū eius ⁊ ipsi ⁊ alijs vtile est. Indi/
gne aūt viuens·alijs quidē vtilis est loquendo·se
autem interficit praue viuēdo·ac p hoc qō in illo
mortuum est ppium eius est·quod vo viuit i eo·
id est sacrum ministerium alienum est. Qui bene
docet ⁊ male viuit·equat cereo·qui bonam quidē
alijs lucem prestare·se vo in malis suis cōsumere
videt atqȝ extinguere. Qui bene docet ⁊ male vi/
uit·videt bonum malo coniūgere·lucem tenebris
cōmiscere·veritatem mendacio mutare.

De exemplis prauoꝝ sacerdotū Cap.xxxviii.

Sepe p quos iusticia docetur·p ipsos pec/
cati morbꝰ irrepit·⁊ mors ad plebes per/
transit·scilicet uel dum mala docent·uel
dum praua faciunt. Pleriqȝ sacerdotes ⁊ clerici
praue viuentes forma ceteris in malū existūt·qui
in bonis exemplum esse debuerūt. Hi eni quos/
cūqȝ exemplo male conuersationis sue perdūt·de
illis rationem sine dubio reddituri sunt. Ex car/
nalium prepositorū exemplo plerūqȝ fit vita dete/
rior subditorum·⁊ plebis merito fiūt tales sacer/
dotes·qui exemplo deteriore populum destruant
nō edificent. Et merito enim plebis nōnūq̄ epi/
scopi deprauant·quatenus procliuius corruāt qui
sequunt. Capite languente cetera corporis mem/
bra inficiuntur. Unde ⁊ scriptum est: Omne ca/
put languidum ⁊ omne cor merens·a planta pe/
dis vsqȝ ad verticem nō est in eo sanitas. Caput
enim languidū est doctor agens peccatum·cuius
malum ad corpus puenit·dum eo uel peccante uel
praue docēte pestifer languor ad plebes subditas
transit. Deteriores sunt qui sine doctrinis seu ex/
emplis vitam moresqȝ bonorum corrumpūt·his
qui substantias aliorū prediaqȝ diripiūt·hi enim
ea que extra nos sūt sed tamen nostra auferunt:
corruptores vo morum proprie nosipsos diripiūt
quoniam diuitie iustorum mores eoꝝ sūt. Mul/
tum ergo distant damna morum a damnis tem/
poralium rerum·dum ista extra nos sunt·mores
vo in nobis.

De prepositis carnalibus Cap.xxxix.

Prouidentia plerūqȝ diuini cōsilij ordi/
nant prepositi mūdana ⁊ exteriora sectā/
tes·ut dū tpalibꝰ rebꝰ se totos impendūt

spiritales turiorē vitam cōtemplationis exerceāt. Quia duꝛe sunt quiete viuere volentium sarcinę curarū episcopaliū. prouidet sępe deus curis deditos sęcularib⁹ ad susceptionē regiminis. ut dū hi exteriora sine tędio procurant. spiritales reb⁹ interioribus sine impedimento rerum terrenarū deseruiant. Dei ergo ordinationē accusant a q̄ instituūtur qui episcopos cōdēnant. dū min⁹ spiritualia. sed magis terrena sectant. Ex diuini enī tabernaculi dispositione ob iniurias mūdi ferendas ꝛ turbines. quosdā institui episcopos sęcularibus curis insistentes. ut hi qui interius supna desiderant nullo terreno obsistente negocio liberius hoc quod amant intendant. Non est itaqꝫ iudicādus a plebe rector inordinatus. dū magis nouerint populi sui fuisse meriti peruersi regimē suscepisse pontificis. Nam pro meritis plebium disponit a deo vita rectorū. Exemplo dauid peccant ad cōparationē principū qui ex merito plebis pręuaricant. Sententia damnant cham filij noe: qui suorū prępositoꝝ culpas in publico produnt. sicut cham qui patris pudenda nō operuit sed deridenda monstrauit. Habituri sūt sem merito ꝛ iafeth q̄ reuerent operiunt quę patres suos excessisse cognoscunt. si tamē patrū facta non diligant sed tm̄ operiant nec imitentur. Nam sunt qui prępositos suos peruerse iudicant. dū terrenis studijs eos plus viderint eē intētos si uel parum iam ipsi de spiritalib⁹ cogitauerint. Rectores ergo a deo iudicandi sūt. a suis autem subditis nequaq̄ iudicandi sunt. exemplo dn̄i qui per se vendentes colūbas ꝛ nūmulariorū mēsas proprio euertit flagello ꝛ proiecit a tēplo. uel etiā sic dicit psalmista: Deus stetit in synagoga deorū: ī medio aūt deos discernit. Q̄ si a fide exorbitauerit rector. tūc erit arguēdus a subditis. p moribus vo reprobis tolerādus magis q̄ distringendus a plebe est.

De iracundis doctoribus Cap. xl.

Iracūdi doctores p rabiē furoris disciplinę modum ad īmanitatē crudelitatis cōuertūt. ꝛ vnde emēdare subditos poterāt. inde potius vulnerāt. Ideo sine mēsura vlciscit culpas prępositus iracundus. q: cor ei⁹ dispersum in rerū curis nō colligit in amore vnius deitat. Mens enī solita ī diuersis cathena charitatis nō astringit. ꝫ male laxata male ad omnē occasionem mouetur.

De superbis doctoribus Cap. xli.

Bonus doctor ꝛ ī humilitate seruat disciplinam. ꝛ per disciplinam nō incurrit supbiam. Elati aūt pastores plebes tyrannicę premūt. nō regūt. quiqꝫ nō dei ꝫ suā gloriam a subditis exigūt. Multi sunt qui in verbo doctrinę nō humiles ꝫ arrogantes existūt. qui ꝛ ipsa recta que predicāt. nō studio correctionis sed vitio elationis annūciant. Multi sūt qui nō ex consultu ędificādi ꝫ ex tumore supbiendi docent. nec ut psint sapientes sunt ꝫ ut sapiētes videant docere studēt. Estimatio praua arrogantiū sacerdotū p quam imitant sanctos rigore disciplinę. ꝛ sequi negligūt charitatis affectione. videri volūt rigida seueritate. sed formā humilitatis pręstare nequeūt. ut magis terribiles q̄ mites aspiciant. Supbi doctores vulnerare potius q̄ emendare nouerūt. salomone testante qui ait: In ore stulti virga supbię. q: increpādo rigide feriūt. ꝛ cōpati humiliter nesciūt. Bene alieni peccati curāda vitia suscipit qui hoc ex cordis dilectione ꝛ humili cōscientia facit. Ceterū qui delinquentē superbo uel odioso animo corripit: nō emendat ꝫ pcutit. Quicq̄d enī ptervus uel indignantis anim⁹ ptulerit. obiurgantis furor ē nō dilectio corrigētis.

De humilitate prępositoꝝ Cap. xlii.

Qui pręficit ad regimem. taliter erga disciplinā subiectorū pręstare se debet. ut non solū auctoritate. veꝝ etiā humilitate clarescat. Sꝫ tn̄ ita erit in eo virtus humilitatis. ne dissoluat vita subditoꝝ in vitijs. atqꝫ ita auctoritas adsit potestatis. ne p tumorē cordis seueritas existat īmoderationis. Hęc est enī in dei sacerdotib⁹ vera discretio. qua nec p libertatē supbi nec p humilitatē remissi sint. Hinc ē q̄ sci cū magna constantia redarguerūt etiā principum vitia. in quibus cū sūma esset humilitas. loco tn̄ necessario libere transgressores iusticię increpabant. Aliqn̄ etiā subditis nos oportet animo eē humiliores. qm̄ facta subditoꝝ iudicāt a nobis. nostra vero deus iudicat. Agnoscat epus se esse conseruū plebis. nō dominū. veꝝ hoc charitas nō condicio exigit.

De doctrine discretione Cap. xliii.

Non oib⁹ vna eadēqꝫ doctrina ē adhibēda. ꝫ p qualitate morū diuersa exhortatio erit doctoꝝ. Nam quosdā increpatio dura. quosdā vo exhortatio corrigit blanda. Sic periti medici ad varios corporis morbos diuerso medicamine seruiunt. ita ut iuxta vulnerum varietates medicina diuersa sit. sic ꝛ doctor ecclesię singulis quibusqꝫ hominib⁹ congruū doctrinę remediū adhibebit. ꝛ quid cuiqꝫ oporteat pro ętate. p sexu ac pfessione annūciabit. Nō omnib⁹ ea quę sūt clausa aperienda sūt. Multi sūt enim qui capere nō possunt. quib⁹ si indiscrete manifestent. statim aut detrahūt aut negligunt. Prima quippe prudentię virtus ē eam quā docere oporteat existimare psonā. Rudibus populis seu carnalib⁹ plana atqꝫ cōmunia non sūma atqꝫ ardua predicāda sunt. ne īmensitate doctrinę opprimant potius q̄ erudiant. Unde ꝛ paul⁹ apl'us ait: Nō potui vobis loqui quasi spiritalib⁹ ꝫ quasi carnalibus. tāq̄ paruulis in xp̄o lac vobis potum dedi nō escā. Carnalib⁹ quippe animis nec alta nimis de celestib⁹ nec terrena conuenit predicare. ꝫ mediocriter. ut initia coꝝ moresqꝫ desiderāt edoceri. Coru⁹ dum suos pullos viderit albi coloris.

nullis eos cibis alit. sꝫ tantūdem attendit donec paterno colore nigrescāt. ⁊ sic illos frequēti cibo reficit. Ita ⁊ ecclesie doctor strenuus nisi eos quos docet viderit ad suam similitudinē penitētie confessione nigrescere. ⁊ nitore seculi deposito lamentationis habitum de peccati recordatiōe induere utpote adhuc exterioribus. hoc est carnalib'. non aperit intelligentie spiritalis ꝓfundiora mysteria ne dū audita nō capiūt. prius incipiāt contemnere ꝙ venerari mādata celestia. Aliter est agendū erga eos qui nostro cōmittunt regimini si offendunt. atq; aliter cū his qui nobis cōmissi nō sunt qui si iusti sunt venerandi sūt. si vero delinquunt ꝓ sola charitate ut locus est corripiendi sunt. nō tñ cū ea severitate sicut hi qui nobis regendi cōmissi sunt. Prius docendi sūt seniores plebis. ut p eos infra positi facilius doceant. Unde ⁊ apl's: hec inquit cōmendo hominib' fidelib' qui idonei sūt ⁊ alios docere. Ingeniū boni doctoris ē incipere a laudibus eoꝝ quos salubriter obiurgatos corrigere cupit. sicut apl's ad corinthios facit quos a laudibus inchoat ⁊ increpationibus ꝓbat. Sꝫ erant apud corinthios qui ⁊ laude ⁊ increpatiōe digni essent. ille vero indiscrete loquit q sic vtraq; omnib' loquit ut oib' vtraq; cōvenire videant.

De silentio doctorum Cap. xliiii.

Pro malo merito plebis aufert doctrina predicationis. Pro bono merito audientis tribuit sermo doctoris. In potestate divina consistit cui velit deus doctrine verbū dare vel cui auferre. ⁊ hoc aut ꝓ dicentis aut ꝓ audientis fit merito. ut modo ꝓ culpa plebis auferatur sermo doctoris. modo vero ꝓ vtilib' meritis tribuat. Nam ⁊ bonus docet bonū. ⁊ malus malum. ⁊ bonus malum. ⁊ malus bonū. quod tamen fit iuxta meritū populoꝝ. Nō omnia tempora congruūt doctrine. sm salomonis sententiam dicentis: Tempus tacendi ⁊ tēpus loquēdi. Nō quidem p timorem sꝫ p discretionem ꝓpter malorum incorrigibilem iniquitatē. nōnūꝙ electos oportet a doctrina cessare. Interdum doctores ecclesie calore charitatis ardentes conticescūt a docendo quia nō est qui audiat. testante propheta qui ait: Civitates austri clause sunt ⁊ nō est qui aperiat. Qui docendi accepit officiū. interdū ad tempus facta ꝓximi taceat. que statim corrigere nequaꝙ existimat. Nā si corrigere potest ⁊ dissimulat. verum est ꝙ consensum alieni erroris habeat. Plerīq; sancti doctores ꝓ mali ptinacia quia iniquos emendare nequeūt his tacere disponūt. sꝫ calorem spiritus fervoris quo agunt ferre nō sustinentes. iterū in increpatione ꝓsiliūt iniquoꝝ.

De prebenda sacerdotali ꝓtectione in plebe Cap. xlv.

Quibus docendi forma cōmissa ē. multū subeūt piculi si cōtradicentibus veritati resistere voluerint. dū ꝓpheta doctorē ecclesie instruat. ad summū vsq; iusticie ꝑvenire. cum dicit: Sup montē excelsū ascende tu q evangelizas syon. scilicet ut ita preemineat merito. sicut ⁊ gradu. Sequenter ne forte debeat a docendo timore restringi audiat: Exalta in fortitudine vocē tuā ⁊ noli timere. Unde ⁊ hieremie ita dñs ait: Accinge lumbos tuos ⁊ surge loquere ad eos. ne formides a facie eoꝝ. nec eni timere te faciam vultū eoꝝ. vnde apparet. q ⁊ nō timere donum dei est. Qui psonā potentis accipit. ⁊ veritatē loqui ptimescit. gravis culpe mulctat sententia. Multi enī sacerdotes metu potestatis veritatē occultant. ⁊ habent rei quia a bono ope vel a iusticie predicatiōe rei alicui' formidine aut potestate terrente avertunt. Sꝫ heu prohdolor inde metuūt. q vel amore reꝝ seculariū implicant. vel q aliquo facinoris ope confundunt. Multi presules ecclesiaꝝ timentes ne amicitiā seculariū pdant. ⁊ molestiā odioꝝ incurrant. peccantes nō arguūt ⁊ corripere pauperū oppressores verent. nō ptimescētes quod de veritate sint reddituri rationē. ꝓ eo ꝙ cōticescunt de plebib' sibi cōmissis. Qñ a potentib' pauperes opprimunt. ad eripiendos eos boni sacerdotes ꝓtectionis auxiliū ferūt. nec verent cuiusꝙ inimiciciaꝝ molestias. sꝫ oppressores pauperū palam arguūt. increpant. excōmunicant. minusq; metuunt eoꝝ nocendi insidias etiā si nocere valeāt. Pastor eni bonus animā suā ponit ꝓ ovib'. Sicut pvigil pastor contra bestias oves custodire solet. ita ⁊ dei sacerdos sup gregē xpi sollicit' esse debet. ne inimic' vastet. ne psecutor infestet. ne potentioris cuiusq; cupiditas vitā pauperū inquietet. Pravi aūt pastores nō habēt curā de ovibus. sꝫ sicut legit in evangelio de mercenariis. vident lupū venientē ⁊ fugiūt. Tūc eni fugiūt quando potentibus tacent. ⁊ malis resistere metuūt.

De disciplina sacerdotis in his qui delinquūt Cap. xlvi.

Sacerdotes ꝓ populoꝝ iniquitate damnant. si eos aut ignorantes nō erudiant. aut peccātes nō arguāt. testante dño ad ꝓphetam: Speculatorē dedi te domui isrl'. Si nō fueris locutus ut se custodiat impi' a via sua. ille i iniquitate sua moriet. sanguinē aūt ei' de manu tua requirā. Sic eni heli sacerdos ꝓ filioꝝ iniquitate damnat' est. ⁊ licet eos delinquētes āmonuerit. sꝫ tamē nō ut oportebat redarguit. Sacerdotes exquirere debent peccata populoꝝ ⁊ sagaci sollicitudine vnūquēq; ꝓbare. iuxta testimonium dñi ad hieremiā loquētis: Probatorē inquit dedi te in ꝑplo meo robustum. ⁊ scies ⁊ ꝓbabis vias eoꝝ. Sacerdotes studio corrigēdi facta pscrutari debēt subiectoꝝ. ut emēdatos lucrifacere possint. Sicut aūt peccatorē cōvenit argui. ita iustum nō exulcerari. Sacerdotes curā debēt habere de his qui pereunt. ut eoꝝ redargutione aut corrigant a peccatis. aut si incorrigibiles existunt. ab ecclesia separentur. Atrociter arguuntur. qui decipiendo peccantes nō solum quia non arguūt pro

+ ezechielem · ut ibid. 33. ca.

peccato·sed etiã adulanter decipiũt·dicente ꝓpheta: Et erũt qui beatificant populũ istũ seducẽtes ⁊ qui beatificant̃ p̃cipitati. Atrociter iterũ arguntur qui peccantẽ nõ recipiũt· sed despiciunt ⁊ spernũt·nec alterius delictũ tanꝙ ꝓpriũ ingemiscũt. De talibus ꝑ esaiam domin⁹ cõminãs dicit: Qui dicunt recede a me·non appropinques mihi q: imundus es. Isti fumus erunt in furore meo· ignis ardens tota die. Inde ẽ ꝙ ⁊ aplꝰus omnib⁹ omnia fact⁹ est· nõ imitatione erroris·ꝫ compassionis miseratione·scilicz ut ita vitia aliena fleret· queadmodũ si tali ⁊ ipse implicaret̃ errore. Boni pastores populi debent delicta deflere: ⁊ totos se plancribus tradere·imitantes hieremiã ꝓphetam dicentẽ: Quis dabit capiti meo aquam.⁊ oculis meis fontẽ lacbrymaꝝ.⁊ plorabo die ac nocte interfectos populi mei. Tanꝙ ꝓpria igitur delicta· plebis peccata sacerdos flere debet·ꝫ affectu cõpatiendi nõ accusatiõe cõmissi. Nõnulli p̃sules gregis quosdã ꝑ pctõ a cõmunione eijciũt·ꝫ qualiter post viuere debeãt·ad melius exhortãdo nõ visitant. Quib⁹ congrue sermo diuin⁹ increpans cõminatur: Pastores qui pascitis populũ meum· vos dispersistis gregẽ meũ·eiecistis ⁊ nõ visitastis eos·ecce ego visitabo sup vos maliciã studiorũ vestroꝝ. Bonoꝝ studia sacerdotũ multa diligentia etiã praua plebiũ facta ꝑquirũt·ut dũ ĩ minimis subditoꝝ peccatis se acerrimos p̃stant· de maiorib⁹ malis cautos sibi subiectosq; ac sollicitos faciant. Sicut medici morbos iminentes curandos suscipiũt·futuros ꝟo ne irrepant·medicinę obiectu quadã p̃scientia antecedũt·ita ⁊ doctores boni sic ea quę male acta sunt resecant· ut ea quę admitti possũt ne ꝑpetrent̃ doctrina sua succurrẽte p̃ueniãt. Qui blãdo verbo castigatus nõ corrigit̃·acrius necesse ẽ ut argnatur. Cũ dolore eni abscindenda sunt quę leuiter sanari nõ possũt. Qui admonitus secrete de peccato corrigi negligit·publice arguẽdus est·ut vuln⁹ qd occulte sanari nescit manifeste debeat emendari. Manifesta pctã non sũt occulta correptiõe purganda. Palã eni sunt arguendi qui palã nocent· ut dũ aperta obiurgatiõe sanant̃·hi qui eos imitando deliquerãt corrigãtur. Dum vn⁹ corripitur plurimi emendant̃. Utilius est eni ut ꝑ multorũ saluatione vnus cõdemnet̃· ꝙ ꝑ vnius licentiam multi periclitent̃. Ita cõtra delinquẽtes sermo ẽ ꝓferendus·sicut ei⁹ qui corripit̃ expostulat salus. Et si opus ẽ aliquã medicamẽti asperitatẽ ꝟboꝝ p̃dicatiõe aspergere·lenitatem tñ corde opus est retinere. Doctores nõnũꝙ durius feriũt increpationib⁹ subditos·qui tñ a charitate eorũ q̃s corripiũt nõ recedũt. Sępe ecclesię censura arrogantib⁹ videt̃ ẽẽ supbia.⁊ qd a bonis pie fit· crudelit̃ fieri putat̃ a prauis·q: nõ discernunt recto oculo qd a bonis recto fit animo. Notãdũ ẽ vehement̃ ab oĩ pontifice·ut tãto cauti⁹ erga cõmissos agat quãto durius a xp̃o iudicari formidat. Nã sicut scriptũ est: In qua mensura mensi fueritis·ĩ ipsa remetiet̃ vobis. Quotidie nãq; oẽs delinquimus ⁊ in multis erroribus labimur. Qui eni ĩ nostris delictis clementes sum⁹·in alieno pctõ rigorẽ tenere nequaꝙ debem⁹. Multi alioꝝ vitia cernũt· sua nõ aspiciũt. Et cũ ipsi maximis criminib⁹ obnoxij teneant̃· minora pctã fratrib⁹ nõ dimittũt. Hypocritę trabẽ in oculo suo consistẽtẽ nõ sentiũt.⁊ hęrentẽ festucã in lumine fratris intẽdũt. Facilius rep̃hendim⁹ vitia aliena ꝙ nostra. Nã sępe quę ꝑuersa ĩ alijs iudicamus·ĩ nobis nocibilia esse min⁹ sentim⁹.⁊ qd ĩ alijs rep̃hẽdim⁹·agere ipsi nõ erubescim⁹. Facilius vitia vniuscuiusq; ꝙ virtutes intendim⁹·nec quid boni quisq; gesserit agnoscere cupimus·sed quid mali egerit perscrutamur.

De subditis Cap.xlvii.

Propter peccatũ primi hoĩs humano generi pęna diuinitus illata ẽ seruitutis·ita ut quib⁹ aspicit nõ cõgruere libertatem his misericordius irroget seruitutẽ. Et licz pctm̃ humanę originis ꝑ baptismi gratiã cũctis fidelibus dimissũ sit·tamen ęquus deus ideo discreuit hoĩbus vitã·alios seruos constituẽs·alios dños ut licẽtiã male agẽdi seruorũ·potestate dominantiũ restringat̃. Nã si oẽs sine metu fuissent·quis esset q a malis quẽpiã ꝓhiberet? Inde ⁊ in gentibus ꝑncipes regesq; electi sũt·ut terrore suo populos a malo coercerent·atq; ad recte viuendum legib⁹ subderet. Quantũ attinet ad rationẽ·non ẽ ꝑsonaꝝ acceptio apud deũ·q mũdi elegit ignobilia ⁊ cõtẽptibilia ⁊ quę nõ sũt·ut ea quę sũt destrueret·ne gloriet̃ oĩs caro·hoc ẽ·carnalis potentia corã illo. Un⁹ eni dñs ęqualit̃ ⁊ dñis fert consultũ ⁊ seruis. Melior ẽ subiecta seruitus ꝙ elata libertas. Multi eni iueniũt̃ deo libere seruientes sub dñis cõstituti flagitiosis·q ⁊ si subiecti sũt illis corpe·p̃lati tamen sũt mente.

De prelatis Cap.xlviii.

Vir iustus aut oĩ potestate sęculari exuitur·aut si aliqua cingit̃·non sub illa curuatur ut sup̃b⁹ tumeat·ꝫ eam sibi subijcit ut humilior innotescat. Probat̃ autẽ hoc aplĩco exẽplo q data sibi potestate etiã nec ad hoc vsus est qd licebat·ꝫ dũ posset·ut illicita abnuit·seseq; ut paruulum ĩ medio eorũ quibus p̃erat ostendit. Qui in appetendis honorib⁹ sęculi aut prosperitatibus mũdi instanti desudat labore· ⁊ hic ⁊ in futuro vacu⁹ inuenit̃ a requie: tantoq; sarcinis peccatoꝝ grauabitur·quãto a bonis operib⁹ extitit alien⁹. Quãto quisq; ampli⁹ sęcularis honoris dignitate sublimatur·tanto grauius curaꝝ ponderib⁹ aggrauat̃·eisq; magis mente ⁊ cogitatione subijcit̃·quib⁹ sublimitatis gradu p̃ponit̃. Nam ut quidã patrũ ait: Omne qd supeminet· plus meroribus afficitur·ꝙ honoribus gaudet. Quanto quisq; curis mundi maioribus occupatur.tanto facilius vitijs p̃mitur. Si enim vix

valet peccata anim⁹ deuitare quietus· quāto magis occupatiōe sęculari detent⁹. Non statim vtile est oē potestatis insigne· sed tunc vere ē vtile si bene gerat̄. Tunc aūt bene geritur quādo subiectis ꝓdest quib⁹ terreno honore p̄fert̄. Potestas bona est qn̄ deo donante ē· ut malū timore coerceat· non ut temere malum cōmittat. Nihil autē peius ē q̄ p potestatē peccandi libertatē habere· nihilqȝ infęlicius male agēdi fęlicitate. Qui in hō sęculo bene imperat· sine fine in ppetuū regnat: ⁊ de gloria sęculi huius ad eternā transmeat gloriam. Qui vō praue regnū exercent· post vestem fulgentē lapillorūqȝ nitorē· nudi ⁊ miseri ad infernū torquēdi descendēt. Reges a recte agendo vocati sūt. ⁊ ideo sicut recte faciendo regiū nomē obtinetur· ita peccando amittitur. Nam ⁊ viros sanctos ꝓinde reges vocari i sanctis eloquijs· eo q̄ recte agāt· sensusqȝ ꝓprios bene regant. ⁊ mot⁹ resistētes sibi rōnabili discretione cōponāt. Recte igit̄ illi reges vocāt̄· q̄ tā semetipsos q̄ subiectos bene regēdo modificare nouerūt. Quidam ipsū nomē regiminis ad imanitatē transuertunt crudelitatis· dumqȝ ad culmē potestatis venerint i apostasiam confestim labūtur· tantoqȝ se tumore cordis extollunt ut cūctos subditos i sui comparatione despiciāt· eosqȝ quibus p̄esse cōtingit nō agnoscāt. Quos cōgrue ecclesiastes admonet dicens: Ducem te constituerunt· noli extolli· sed esto illis quasi vnus ex ipsis. Dum mundi reges sublimiores se ceteris sentiūt. mortales tn̄ se esse agnoscant· nec regni gloriā qua i hoc sęculo sublimantur aspiciant· sed opus qd̄ secū ad inferos deportent attendāt. Si g̊ amissuri sūt huius temporis gloriā· illa agant quę post finē momentaneū sine fine possideant. Dum aplus dicat: non ē potestas nisi a deo· quō dn̄s p ꝓphetā de quorundā ꝓncipatu dicit: ipsi regnauerūt· ꝫ nō ex me. Quasi diceret: nō me ꝓpitio· ꝫ me irato. Unde ⁊ inferi⁹ p eundē ꝓphetā addidit: Dabo inquit tibi regē in furore meo. Quo manifestius elucet bonam malāqȝ potestatē a deo ordinari· ꝫ bonā ꝓpitius malā iratus. Reges quādo boni sūt· muneris est dei· quando vō mali· sceleris ē populi. Scd̄m eni meritū plebiū disponit̄ vita rectorū: testante iob: Qui regnare facit hypocritā ꝓpter pctā ppl̄i. Irascente eni deo talē rectorem ppl̄i suscipiūt· qualem ꝓ peccato merent̄. Nōnūq̄ ꝓ malicia plebis etiā reges mutant̄: ⁊ q̄ ante videbant̄ esse boni· accepto regno fiūt mali.

De iusticia principiū. Cap. xlix.

Qui recte vtit̄ regni potestate· ita se p̄stare oībus debet ut quāto magis honoris celsitudine claret· tanto semetipsum mente humiliet· p̄ponēs sibi exemplū humilitatis dauid q̄ de suis meritis non tumuit· ꝫ humiliter sese deijciēs dixit: Uilis incedā. ⁊ vilior apparebo ante deū qui elegit me. Qui recte vtitur regni ptāte· formam iusticię factis magis q̄ verbis istituit. Iste nulla ꝓsperitate erigitur· nulla aduersitate turbat̄· nō innitit̄ ꝓprijs virib⁹· nec a dn̄o recedit cor ei⁹· regni fastigio humili p̄sidet animo· nō eū delectat iniquitas· nō inflāmat cupiditas· sine defraudatiōe alicui⁹ ex paupe diuitē facit: ⁊ qd̄ iusta potestate a ppl̄is extorquere poterat· sępe misericordię clemētia donat. Dedit deus principibus p̄sulatum pro regimine populorū· ⁊ illis eos p̄esse voluit. cum quib⁹ vna est eis nascendi moriendiqȝ conditio. Prodesse ergo debet populis principatus non nocere· nec dominando premere· sed condescendēdo consulere· ut vere sit vtile hoc potestatis insigne. ⁊ dono dei ꝓ tuitiōe vtant̄ mēbrorū xp̄i. Mēbra quippe xp̄i fideles sūt populi· quos dū a potestate quam accipiūt optime regūt· bonam vtiqȝ vicissitudinē deo largitori rependūt. Bonus rex facilius ad iusticiā a delicto regreditur· q̄ de iusticia ad delictū transferatur· ut noueris hic esse casū· illic propositū. In ꝓposito ei⁹ esse debet nūq̄ deuiare a veritate. Q. d. si casu titubare contigerit· mox resurgere.

De patientia principū. Cap. l.

Plerūqȝ princeps iustus etiā malorū errores dissimulare nouit· nō q̄ iniqtati eorū consentiat ꝫ q̄ aptum temp⁹ correctiōis expectet quando eorū vitia uel emendare valeat uel punire. Multi aduersus principes coniuratiōnis crimine deteguntur· sed probare volens deus clementiā principū· illos male machinare pmittit· istos non deserit. De illorū malo bene istis facit· dum culpas quas illi faciūt· isti mira patiētia idulgēt. Reddere malū ꝓ malo vicissitudo iusticię est· ꝫ qui clemētiā addit iusticię· non malū pro malo culpatis reddit· ꝫ bonū ꝓ malo offensis impartit.

De delictis principū siue exemplis. Cap. li.

Difficile est principem regredi ad melius si fuerit vitijs implicat⁹. Populi eni peccantes iudicē metuūt. ⁊ a malo suo legibus coercentur. Reges autē nisi solo dei timore metuqȝ gehēnę coerceant̄· libere in p̄cepsꝓ ruūt ⁊ p abruptū licentię in omne facin⁹ vitiorū labūt̄. Quanto quisqȝ in supiori cōstitut⁹ est loco· tanto in maiori versat̄ periculo. ⁊ quāto splendoris honore celsior quisqȝ ē· tanto si delinquat pctō maior est. Potentes eni potent̄ tormenta patientur. Cui eteni plus cōmittit̄· plus ab eo exigit̄· etiam cū vsura penarū. Reges vitam subditorū facile exemplis suis uel ędificāt uel subuertūt· ideoqȝ ꝓncipem nō decet delinquere· ne formā peccandi faciat peccati ei⁹ impunita licentia. Nā rex q̄ ruit i vitijs· cito viā ostēdit erroris· sicut legit̄ de hieroboā qui peccauit ⁊ peccare fecit isrl̄. Illi nāqȝ ascribitur quicq̄d exemplo ei⁹ a subditis ppetratur. Sicut nōnulli bonorū principum deo placita facta sequuntur· ita facile multi praua eorū exepla sectantur. Plerīqȝ aūt apud iniquos ꝓncipes necessitate magis q̄ voto mali existūt· dū imperijs

coꝝ obediūt. Nonnulli aūt ſicut ꝓmpti ſunt ſequi reges in malū· ſic pigri ſūt imitari illos in bonū. Sępe vnde mali reges peccant· inde boni iuſtificant· dum pręcedētiū cupiditatē ⁊ maliciā corrigunt. Nam reuera peccatis eoꝝ cōmunicāt· ſi qđ illi diripuerūt· iſti retentant. Cuiꝰ peccatū quiſqꝫ ſequit· neceſſe ē ut eius pęnā conſequat. Neqꝫ enī impar erit ſupplicio· cuius errori quiſqꝫ par eſt ac vitio.

Q͛ principes legibus teneantur Cap.lii.

Iuſtum ē principē legibꝰ obtēperare ſuis. Tūc enim iura ſua ab oībus cuſtodiēda exiſtimet· quādo ⁊ ipſe illis reuerentiam prębet. Principes legibꝰ teneri ſuis· nec in ſe conuenit fruſtrare iura· quę in ſubiectis conſtituunt. Iuſta eſt enī vocis eoꝝ auctoritas· ſi qđ populis ꝓhibent· ſibi licere nō patiant. Sub regiminis diſciplina ſęculi prātes ſubiectę ſunt. ⁊ q̄uis culmine regni ſint pręditi· vinculo tamē fidei tenent aſtricti· ut ⁊ fidē xp̄i ſuis legibꝰ pręducet. ⁊ ipſam fidei pręedicationē moribus bonis cōſeruēt.

De poteſtate principū in eccleſia Cap.liii.

Principes ſęculi nōnunꝙ intra eccleſiam poteſtatꝭ adeptę culmina tenēt· ut ꝑ eandem poteſtatem diſciplinam eccleſiaſticam muniant. Cęterū intra eccleſiam poteſtates neceſſarie non eſſent· niſi ut qđ nō pręualet ſacerdos efficere ꝑ doctrinę ſermonē· poteſtas hoc impleat ꝑ diſciplinę terrorē. Sępe ꝑ regnū terrenū cęleſte regnū ꝓficit· ut qui intra eccleſiam poſiti cōtra fidē ⁊ diſciplinā eccleſię agūt· rigore pncipum conterant· ipſamqꝫ diſciplinā quam eccleſię humilitas exercere nō pręualet· ceruicibꝰ ſuperborū poteſtas pncipalis imponat. ⁊ ut venerationē mereat· virtute poteſtatis impartiat. Cognoſcāt pncipes ſęculi deo debere ſe rationē reddere ꝓpt eccleſiā quā a xp̄o tuendā ſuſcipiūt. Nam ſiue augeatur pax ⁊ diſciplina eccleſię ꝑ fideles pncipes ſiue ſoluat· ille ab eis rationē exigit qui eoꝝ poteſtati ſuam eccleſiam credidit.

De iudicibꝰ Cap.liiii.

Ad delictū ꝑtinet principū qui prauos iudices cōtra voluntatē dei populis fidelibus pręferūt. Nam ſicut ꝑli delictū eſt· qn̄ pncipes mali ſūt· ſic pncipis eſt pctm̄ quando iudices iniqui exiſtunt. Bonus iudex ſicut nocere cuilibet neſcit· ita prodeſſe omnibus nouit. Alijs enim pręſtat cenſuram iuſticię· alijs bonitatem· qui iudicia ſine pſonarū acceptione ſuſcipit· non infirmat iuſticiā auaricię flāma· nec ſtudet auferre alteri qđ cupiat ſibi. Boni iudices iuſticiam ad ſolam obtinendā ſalutem ęternā ſuſcipiūt· nec eam muneribus acceptis deſtruūt· ut dū de iuſto iudicio tpalia lucra non appetūt· pręmio ęterno ditentur. Omnis qui recte iudicat ſtateram in manu geſtat. ⁊ in vtroqꝫ penſo iuſticiam ⁊ miſericordiā portat· ſꝫ ꝑ iuſticiā reddit peccati ſententiā· ꝑ miſericordiā peccantis tēperat pęnā· ut iuſto libramine quędam ꝑ ęquitatē corrigat· quędam vero ꝑ miſerationem indulgeat. Qui dei iudicia oculis ſuis pręponit· ſemper timens tremenſqꝫ in omni negocio reformidat· ne de iuſticię tramite deuians cadat. ⁊ vnde nō iuſtificat· inde potius condemnetur.

De prauis iudicibus Cap.lv.

Neminē ſtultorū uel improborū oportere iudicem eſſe. Nam ſtultus ꝑ ignauiam ignorat iuſticiā· improbꝰ autē ꝑ cupiditatē corrūpit ipſam quā didicit veritatem. Grauius lacerant pauperes a prauis iudicibꝰ· q̄ a crudeliſſimis hoſtibꝰ. Nullus enī prędo tam cupidus in alienis· q̄ iudex iniquus in ſuis. Latrones inacceſſis faucibus ac latebroſis latentes inſidias ponūt· iſti palam rapacitatis auaricia ſęuiūt. Hoſtes in alienoꝝ tm̄ ſanguine intendūt· iudices quaſi crudeliſſimi carnifices ciuiū· oppreſſiōe ſua ſbiectoꝝ vitā extinguūt. Qui enī deſtruant multi ſunt· rari ſūt aūt qui populos legū moderamine regant. Plerūqꝫ ⁊ boni iudices ſūt· ſed miniſtros rapaces habēt. Hoꝝ figura ut ait quidam tanꝙ ſcylla pingitur atqꝫ deſcribitur· ipſa quidem humana ſpecie· ſed capitibus caninis accincta ⁊ circūdata. Nō aliter quibuſdā poteſtatibus accidit ut ipſoꝝ humanitatem immanitas iniquorū ſociorū pturbet. Sępe iudices praui cupiditatis cauſa aut differūt aut puertunt iudicia· nec finiūt cępta negocia· quouſqꝫ marſupia eorū qui cauſantur exhauriāt. Quādo enim iudicant non cauſam ſed dona cōſiderāt. ⁊ ſicut negligentes ſunt in diſcuſſiōe cauſarū· ſic in eorum damno ſolliciti ſunt. Iudices praui iuxta ꝓphetę verbum quaſi lupi prędam veſpere non derelinquūt i mane· hoc eſt q̄ de pręſentis vitę tm̄ cōmodis cogitant non de futuris. Vita enim iſta veſperū. futura vero mane accipitur. Et bene ait quaſi lupi· qꝛ luporum more cūcta diripiūt. ⁊ vix pauca pauperibus derelinquūt.

De verboſis ⁊ elatis iudicibꝰ Cap.lvi.

Verboſi iudices ⁊ elati ut ſapientes videantur non diſcutiunt cauſas· ſed afferūt· ſicqꝫ conturbant iudicij ordinē dum nō ſuo contenti officio aliena pręſumūt. Quidā enī dum iudicare incipiūt iraſcantur· ipſamqꝫ iudicij ſententiam in inſaniam vertūt. De quibus recte ꝑ ꝓphetam dicitur: Qui conuertūt in furore iudicium. Qui enim iratus iudicat· in furorem iudicium mutat· cum ante pręfert ſententiam q̄ cognoſcat. Furor in iudice inueſtigationē veri non valet attingere· quia mens eius turbata furore ab inueſtigatiōe alienatur iuſticię. Iracūdus iudex iudicij examen plene conſiderare non valet· quia caligine furoris non videt. Qui autē repulſo furore diſcutit· facilius ad contuendam veritatem mentis ſerenitate cōſurgit. ⁊ ſine vlla ꝑturbatiōe ad ęquitatis intelligentiam ꝑuenit.

De iudicibus qui acceptiõe psonarum et causa amicorum subuertũt iudicium Cap. lvii.

N On ẽ psona in iudicio obseruãda sed causa. sic enĩ scriptũ est: Non accipias psonã in iudicio. Et iterũ: Non miserebe-ris pauperis in iudicio. Qui enĩ consanguinitatis uel amicitię fauore. siue inimicitiarum odio iudiciũ puertũt. sine dubio i xpm q ẽ veritas et iusticia peccare noscũtur. Iniqui iudices errãt i veritate sentẽtię. dũ intẽdũt in qlitatẽ psonę. et exulcerant sępe iustos dũ improbe defendũt iniquos. q autẽ recte presidere studet. nec partem palpare nouit. nec cohibere a iusticia didicit.

Quib' rebus subuertitur iudiciũ Cap. lviii.

Q Ui recte iudicat et premiũ inde remunerationis expectat. fraudẽ in deũ ppetrat. quia iusticiã quam gratis impartiri debuit acceptiõe pecunię vendit. Bonis male vtunt' qui iuste p tpali lucro iudicãt. Tales quippe ad veritatẽ nõ iusticię defensio. sed amor pecunię prouocat: Quibus si spes nũmi subtrahit'. confestim a iusticię defensione recedũt. Acceptio munerum preuaricatio veritatis ẽ. Vñ et p iusto dicitur: Qui excutit man' suas ab oi munere. iste in excelsis habitabit. Diues munerib' cito corrũpit iudicẽ. pauper aũt dũ non habet qd offerat. non solũ audiri contẽnit'. sed etiã contra veritatẽ opprimitur. Cito violatur auro iusticia. nullãq reus ptimescit culpã. quã redimere nũmis existimat. Plus enĩ obtinet mentẽ censoris amor lucri quam equitas iudicij. Tres sũt munerũ acceptiões quib' cõtra iusticiã humana vanitas militat. id est fauor amicitiarum. adulatio laudis. et corpalis acceptio muneris. Facilius aũt puertitur anim' rei corporee munere quam gratię laudisq fauore. Quattuor modis puertit' hũanũ iudiciũ. timore. cupiditate. odio. et amore. Timore. dum metu potestatis alicui' veritatẽ loq pauescim'. Cupiditate. dũ premio muneris alicui' corrũpimur. Odio. dũ cõtra quẽlibet aduersari molimur. Amore. dũ amico uel ppinquis placere contẽdim'. His enĩ quattuor causis sępe ęquitas violat'. sępe innocentia leditur.

De falso teste Cap. lix.

E T si mẽdaciũ gratis dicitur. quãto magis si venale queratur? Neq enim deerit multiplex cõuent' falsorum. si tm presentia sit nũmorum. Testis falsidic' trib' ẽ psonis obnoxius. Primũ deo quẽ piurando contẽnit. et sequẽt' iudici quẽ mentiendo fallit. postremo innocenti quẽ falso testimonio lędit. Testib' falsis cõiunctis tarde mẽdacij falsitas repit'. Qui si sepati fuerint. examine iudicantis cito manifestant'. Nam sic in vnitate prauorum grãdis ẽ fortitudo. ita in separatiõe maior ifirmitas. Fraudulẽtia cito reprehẽditur cũ mẽdaciũ falsidicorum sibi cõuenit. Vnũ pene crimẽ habẽt. et q falsitatẽ pmit. et q supprimit veritatẽ. quia et ille obesse vult. et iste pdesse nõ vult. Peior ẽ aũt testis q lędit. quam q prestare nolit. Nã ille malign' ẽ. iste inutilis. Iniqu' testis quamuis sua falsitate corpi rebusq officiat. animę tũ nihil oberit. imo maximũ lucrũ cõfert si impetit' ęquanimiter tulerit. Erit aũt ille apud deũ cõdẽnat'. q aduersus innocentẽ falsũ testimoniũ uel dicit. uel dicẽtib' credit. Nã non solũ ille reus ẽ q falsũ de alio pfert. sed et is qui cito aurẽ criminibus prebet. Qui metu potestatis veritatẽ occultat. eiusdẽ veritatis iracundiã sibi celitus puocat. quia plus ptimescit hoĩem quam diuinã trepidet indignationem. Btũs cuius testimonio innocẽs ab scelere obiecto purgat': impi' cui' pditiõe etiã iniqu' perimit'. Neq enĩ decet xpianũ morti obnoxiũ pdere et ad effundẽdũ sanguinẽ infęliciũ voce testificationis prebere sermonem. Iusti enim tm ad ministeriũ debẽt esse salutis. ira vo indignatiõis et tribulationes et imissiões per angelos malos.

De causidicis Cap. lx.

N Egociorum forensiũ sectatores ppt' pximi dilectionẽ sęculare negociũ deserere debẽt. aut certe manẽte pximi charitate negociũ sequãt' terrenũ. Sz quia prarũ ẽ ut inter iurgãtes charitas maneat. postponẽda ẽ rei causatio. ut pseueret dilectio. Antiq forensem eloquentiã caninã facũdiã nũcupabant. eo quod causidici in certamib' cãrũ omissis quę agũt veluti canes alterutrũ sese lacerãt. iurgiaq cãrũ ad iniurias suas cõmutant.

De oppressorib' pauperum Cap. lxi.

P Auperum oppressores tũc se sciant grauiori dignos sentẽtia. quãdo preualuerint his quib' nocere voluerũt. Nã tãto atroci' futuro supplicio condẽnãdi sũt. quãto hic fortius contra miserorum vitã inualuerint. Audiant iudices et q presunt pplis. quia p tpalibus molestijs quas plebib' ingerũt ęterno incẽdio cremabũt'. testante dño per esaiã pphetã: Irat' inqt sũ sup populũ meũ. et dedi eos in manu tua. nõ posuisti eis misericordiã. sed aggrauasti iugũ tuũ valde. Descende in puluere. sede. tace et intra in tenebras. Veniet sup te malũ et nescies ortũ ei'. et irruet sup te calamitas quã nõ poteris expiare. Veniet sup te repente miseria quã nescis. Magis mala facientib' quam mala patientib' dolere debem'. Illi enĩ praua faciẽdo i malũ pficiũt. isti patiẽdo a malo corrigũt'. Deo' aũt p malas volũtates aliorũ i alijs multa opat' bona. Malignantiũ hoĩuz volũtas nequaquam pot ipleri. nisi de' dederit potestatẽ. Nam dũ hoĩes deo pmittẽte malũ qd cõcupiscũt pficiunt. ipse dicit' facere q pmittit. Inde ẽ qd scriptũ est per pphetã: Si erit malum qd dñs non fecit? Verũtamẽ qd iniqui mala expetunt voluntate: idcirco deus pficiendi dat potestatẽ p suam bonã voluntatem. quia de nostro malo ipse multa bona operatur. Quidam cum dei volũtati resistunt nescientes consilium dei faciunt. quo noueris sic deo subiecta esse omnia. ut ipsi qui eius dispositioni aduersant' ei' impleãt voluntatẽ. Propterea in hac vita boni iudicãtur a malis. ut irę in illa

vita mali iudicentur a bonis. siue ut etiã sit hic bonis tẽporalis afflictio. et illic eterna remuneratio. Idcirco sũt necessarij mali. ut quotiẽs boni offendunt flagellent ab illis. Hinc est quod assur virgam furoris sui testatur dñs. Sed quotiens ita fit. de dei indignatiõe procedit. ut deus per illos in eos seuiat quos flagellando emẽdare desiderat. Sed ille iustissima volũtate. illi vero sepe crudeli intentione sicut per prophetam de eodẽ assur dicit: Ipse aũt non sic arbitrabit. sed ad conterendũ paratum ẽ cor eius. Atrocẽ sup eos diuinũ furorẽ venturũ qui existũt persecutores et violenti fidelibus. Consolando eni per prophetã deus suos. ita indicare promittit aduersarios. Eos inquit qui iudicauerũt te ego iudicabo. et cibabo hostes tuos carnibus suis. et quasi a musto sanguine suo inebriabunt. Habet aliquẽ vsum et malorum iniquitas. quod electos dei suis moribus laniant. ac per hoc vita impiorum sibi deperit. iustorum aũt non perit sed proficit. dum eos mali per tribulatiõis exercitiũ ad presentẽ odiendam vitã et futurã desiderandam erudiũt. Interdũ eni prodest puersorum prauitas vtilitati iustorum. dum eos malicia sua erudiunt. et ad regna celorũ requirenda. molestia temporali impellunt. Probat hoc exẽplo israelitice plebis. que tũc duriter agebat in egypto. qñ oportebat eã per moysen ad terrã repromissionis vocari. et ex malis que in egypto patiebat discedere. et ad promissam patriã festinare. Iniqui dũ cõstantiã iusti in persecutionibus suis aspiciũt. mentis confusiõe tabescũt: Et dũ aduersa ostentãt nec vincũt. tandem de sue puersitatis insania confundũt. Stulti cõtra bonos studiũ semp assumũt. quibus dũ prosperitas elucet. iactãter de suis meritis gloriãt et bonorum atque iustorũ afflictiõibus detrahũt. dũque eis aduersa contigerint mox ad blasphemiã pusillanimitate animi cõuertunt. Quidã simpliciũ nesciẽtes dispensationẽ dei in malorum profectibus scandalizant. dicentes iuxta prophetam: Quare via impiorũ prosperat: bene est omnibus qui preuaricant et inique agunt: Qui eni hoc dicũt. non mirent quod prauorũ honorum temporalẽ et caducam felicitatẽ aspiciũt. sed magis nouissima eorũ intẽdãt. quãta illis post hec eterna supplicia preparent. dicente propheta: Ducũt in bonis dies suos et subito ad inferna descẽdũt.

De tribulatiõe iustorũ Cap. lxii.

Iustus in aduersis probari se cognoscat. nõ deijci. Viri sancti plus formidant prospera quam aduersa. quia dei seruos prospera deijciũt. aduersa vero erudiũt. Ideoque sancti viri cõstantia ita portare debet aduersa ut frangi nõ queat. Tũc magis sunt dei oculi sup iustos. quando eos affligi ab iniquis prouidentia superna permittit. Nã tũc eis gaudia disponũtur eterna. qñ presenti tribulatiõe probant. Oẽs vite huius tribulatiões ad quos similes cõparant preteriũtibus. propterea quia si quid in hac vita tribulatiõis acciderit. nõ stat sed celeriter trãsit. Qui vite future premia diligẽter excogitat: mala oĩa vite presentis equanimiter portat. quam ex illius dulcedine huius amaritudinẽ temperat. et ex eternitate illius breuitatem huius despicit transitoriã. Grauari diuerso malo temporali pro vtilitate eorũ est qui vite istius mala pferũt. quia cũ dolore grauant. cupiditatis et luxurie viciorũque ceterorum mala non appetũt. Plus prodesse saluti tentatiões seculi quam prosperitates. Nã ex prosperitate in deterius itur. ex tentatiõis dolore in melius proficit. Vnusquisque ad tentatiõẽ animũ preparare debet. Minus eni dũ sperat tentatio grauat. dure aũt premit si non sperata aduenerit. Sapiẽtis ẽ cõtra oĩa aduersa ante meditari. nec inueniri casus debet quem nõ consilia eius preueniãt.

De amatoribus mũdi Cap. lxiii.

Mundi amatores nõ solũ ex eo rei sunt quod infima pro summis appetũt. verum etiã et miseri per hoc quod graui erũna ad ipsa desiderata ptingunt. Grauius torquet impius mũdi exaggerãdo cõmoda. quam iustus tolerãdo aduersa. Qui eni bona mundi diligit. velit non velit timoris et doloris pene succũbit. Quicumque plus quam oportet res trãsitorias diligũt. maiorẽ sibi ingerũt dolorẽ rei ablate quam amorẽ parturiebãt possesse. Cũ graui eni dolore amittunt. que cũ magno amore habẽt. Minus aũt carẽdo dolemus. que minus possidẽdo diligimus. Sciãt seculi lucra sectãtes quantũ sint vana uel aduersa que diligũt: que etiã nec in hoc seculo sine cõtritione graui conquirũt. et pro quibus in futuro supplicio penas dabũt. His qui in volũtate seculariũ desideriorum persistũt. bene testimoniũ prophete dicit: Factus ẽ effraim panis subcineritius. qui nõ reuersat. id ẽ ita obruũtur cecitate secularis amoris ut nũquam resipiscãt ad deũ amorẽ retorquere mentis. Multis mortuus est mũdus. ipsi tñ vicissim mũdo mortui nõ sũt. Bona eni seculi diligunt. et tñ ipsa que diligũt minime consequũt: in vtroque vacui. quia et futura pdũt et presentia nõ acquirũt. Egestas est electorũ quod peregrinant a bonis sempiternis. et in hoc exilio diutius remorantur. Egestas est reproborũ quod abũdant vitijs et virtutibus vacuãt. seque esse inopes nesciunt. Quod probat per apocalypsim iohãnis qui contra huius mũdi amatores sic ait: Dicis quod diues sũ et locuples et nullius egeo et nescis quia tu es miser et miserabilis et pauper et cecus et nudus. Glorie temporalis sequaces et si nitidi sũt foris fulgore potentie. interius tñ vacui sũt elatione supbie. sicuti calami exterius quidem nitẽt. sed interius vacuant. Ob hoc reprobi exterius ut calami nitidi. interius vero vacui. electi vero exterius quasi arborũ cortices fedi. interius vero solidi. Qui precioso cultu incedũt audiãt prophetã. quẽadmodũ detestat eorum corporalia ornamẽta. et qui successiue habeat cultus secularis compositus et ornatus. hoc ẽ pro suaui odore fetorem. et pro zona funiculum. et cetera. Legant prophetam diuites quorum spes opulentia ẽ. et audiãt eũ dicentẽ: Ve qui opulẽti estis. Quãto eni quisque potẽtia maior ẽ. tãto magis liber ẽ ad peccãdũ. Nã patrimoniũ grãde. grãdis

tentatio ē. Plus venerant̄ hoīes ī h̄ seculo ꝓ tpa/
li potētia ꝙ ꝓ reuerentia sanctitatis. Suscipiūt
eni qd magis sūt diuites. ⁊ ꝙ hoīes sūt oīo despi/
ciūt. Sūt quidā iusti qui sine lesione cuiusꝙ; suis
rebus vtunt̄. Itē sunt quidā diuites humiles. q̄s
nō inflat supbia rerū. veluti plerīqꝫ fuerūt sci ve/
teris testamenti. q̄ ⁊ affluebant diuitijs. ⁊ tñ hu/
militate pollebāt. At cōtra quosdam supbos di/
uites rerū copia facit elatos: quoꝝ nō sūt opes ī
vitio. ꝫ volūtas. Nam crimē in reb⁹ nō ē. sed in
vsu agentis. Est elatio pauperū quos nec diuitię
eleuāt ⁊ volūtas sola ī eis supba ē. His ⁊ si opes
desūt. ꝓpter mētis tñ tumorē plusꝙ supbi diuites
condēnāt̄. Secur⁹ vult eē diues. paup eē nō vult.
Sed quō erit diues quiet⁹ quem suis stimulis res
ipsę ne careantur semper faciunt inquietum? Et
ideo elegit cupiditas inquietum eē ⁊ timidū di/
uitem. ꝙ securū pauco sumptu contētū eē ⁊ pau/
perē. Bonis bene vtunt̄ qui diuitijs sibi cōcessis
in reb⁹ salutaribus pfruunt̄. Bonis male vtunt̄.
qui aut iuste ꝓ tpali lucro iudicāt. aut aliqd boni
ꝓ vanę glorię appetitu faciūt. Malis male vtunt̄
qui noxias cogitationes opibus prauis pficiunt.
Bene malis vtunt̄ q̄ luxuriā carnis cōiugali ho/
nestate restringūt. Sed sicut malo bn̄ vti bonū ē
sic bono bene vti meli⁹ ē. Et sicut bono male vti
malū est. sic malo male vti pessimū est.

De diuitijs ⁊ elemosyna Cap. lxiiii.

Grauiter in deū delinquunt. q̄ diuitijs a
deo cōcessis nō ī rebus salutarib⁹. ꝫ ī vsi/
bus prauis vtūt̄. Nesciūt eni impartire paupib⁹.
oppssis subuenire despiciūt. ⁊ inde magis augent
delicta. vnde redimere debuerūt. Hoc habet tñ
bonū possessio pn̄tiū rerū. si vitā reficiat mise/
roꝝ. Preter hoc tētatio est mundi lucrū. tantoqꝫ
maiora supplicia ī futurū dabūt. quāto ⁊ ipsa ma/
iora sūt. Potētes eni potēt̄ tormēta patiūt̄. Ter/
rena oia seruādo amittim⁹. largiendo seruamus.
Patrimoniū eni retentū perit. manet aūt eroga/
tū. Diu eni cū reb⁹ nostris durare nō possum⁹. qa
aut nos illas moriendo deserim⁹. aut illę nos vi/
uentes deserūt. Pro diuersitate vsus alij de rebus
mundanis pereūt. q̄s cupidi⁹ rapiūt. alij ꝓ sal/
uant̄. dū in eoꝝ pulchritudine cōditoris pulcher/
rimā ꝓuidentiā laudātes mirant̄. uel dū ꝓ mise/
ricordię opib⁹ ex eis cęlestia bona mercant̄. Mi/
sericordia a cōpatiendo alienę miserię vocabulū
sortita ē. Nullus aūt ī alio misericors eē pōt qui
praue viuendo in se misericors non ē. Qui enim
sibi nequā ē. cui bon⁹ est? Nulla scelera elemosy/
nis posse redimi. si in pctis q̄sqꝫ pmanserit. Tūc
autē fructu elemosynarū indulgentia consequit̄
qn̄ ab sceleꝝ ope desinit̄. Uerū ē ꝙ pctā oia mise/
ricordię opib⁹ expurgāt̄. ꝫ iā caueat peccare q̄ mi/
sericordiā impartitur. Ceteꝝ nulla ē delicti venia
qn̄ sic pręcedit misericordia ut eā sequāt̄ pctā. Nō
est elemosyna quę glorię magis causa ꝙ misericor/
dię impartitur intuitu. Quali enim intentione
ab vnoquoqꝫ largitur. taliter ⁊ apud deū recipit̄.
Qui ergo hic de bono laudem pn̄te appetit.
spem pdit ⁊ gloriā mercedis ī futuro nō recipit.
Dū eni causa iactantię paup pascit̄. etiā ipsū mi/
sericordię opus in pctm̄ cōuertit̄. In tātū elemo/
synaꝝ opa pctā extinguūt. atqꝫ in tantū ad regnū
sęculi futuri pficiūt. ut etiā iudex cęlestis in futu/
ro iudicio veniēs. in dextera consistentib⁹ dicat:
Esuriui ⁊ dedistis mihi manducare. sitiui ⁊ de/
distis mihi bibere. hospes eram ⁊ collegistis me.
nudus eram ⁊ cooperuistis me. Quib⁹ etiā bene
ꝓmittit dicens: Uenite bn̄dicti patris mei. pci/
pite pręparatū vobis regnū. His aūt quos nulla
pręcedentia elemosynaꝝ facta sequūt̄. eterni iudi/
cis voce sic dicit̄: Esuriui eni ⁊ nō dedistis mihi
māducare. sitiui ⁊ nō dedistis mihi bibere. Qui/
bus iuste dicit̄: Discedite a me maledicti ī ignem
eternū q̄ parat⁹ ē diabolo ⁊ angelis ei⁹. Qui hic
misericordiā nō impartit. illic pietatis fructū nō
īuenit. exēplo ardētis diuitis q̄ in inferno ad te/
nuissima petēda compulsus ē. qui hic tenuissima
neganda studuit. Quid tribui subtili⁹. quid di/
stricti⁹ petere poterat? Guttā aquę ardēs petijt q̄
micas panis negauit. Sero diues oculos aperuit
quādo laçaꝝ pauperē requiescentē vidit. quē ia/
centē ante ianuas videre despexit. Non solū qui
esurienti ⁊ sitienti ⁊ nudo beneficiū largitatis ipen/
dit. uel siqd aliud indigenti largit̄. ꝫ ⁊ q̄ inimicū
diligit. ⁊ q̄ lugēti affectū cōpassiōis ⁊ cōsolatiōis
īpartit. aut errantē fratrē charitatiue porrigēdo
ad viā veritatis reuocat. aut in qbuslibet neces/
sitatib⁹ cōsiliū adhibet. elemosynam ꝓcul dubio
facit. Nā ⁊ doctrinę uel disciplinę bonū elemo/
syna ē. ⁊ misericordia carnali eminētior ē. Qui/
cūqꝫ egēs poscit etiā si indigentē se simulet. ex to/
to illi corde cōmisereri oportet. Et licꝫ ille fortas/
se falsam indigētis speciē pręferat. is tamē q̄ sim/
pliciter impartit fructū misericordię nō amittit.
Quis quisqꝫ sit egēs. nullus tamē vnde tribuat
indigēti excusationē inopię pōt obtendere. qn̄ ex
pręcepto saluatoris etiā calicē aquę frigidę pręci/
piamur indigēti prębere. Nā si aliud nō haben/
tes idipsū benigne tribuamus. mercedē ꝓcul du/
bio nō amittim⁹. Ceteꝝ si ampli⁹ possum⁹ ⁊ ege/
statē simulādo min⁹ largimur. nō egentē ꝫ deum
fallim⁹. cui cōscientiā nostrā abscondere nō pos/
sum⁹. Duę sūt elemosynę. vna corporalis scilꝫ egēti
dare quicqd potueris. Altera spiritalis. dimitte/
re a q̄ lesus extiteris. Haꝝ prima adhibēda ē mi/
seris. secūda malis. Erit ḡ quod semp imparti/
as. ⁊ si nō pecuniā saltē uel gratiā. Non erit ele/
mosyna cū murmuratiōe prębēda. ne comitante
tristicia merces pereat dispēsata. Tūc aūt bn̄ tri/
buit̄. quādo cū mētis hilaritate prębet̄. Unde ⁊
aplus: hilarē inqt datorē diligit de⁹. Metuēdū
est itaqꝫ ne paup aut cū tędio nostra oblata susci/
piat. aut ne oio pręternissus mœrens tristisqꝫ re/
cedat. De rapinis alienis elemosynā facere nō est

officiū miserationis. ꝗ̄ emolumētū magnū sceleris. Unde ⁊ salomon: Qui offert inquit sacrificiū de rapina pauperꝝ. tanꝗ̄ si quis victimet filiū in cōspectu patris sui. Qui eni iiuste tollit. iuste nūꝗ̄ distribuit. nec bene alteri pꝛebet qd̄ ab alio male extorquet. Magnū scelus ē. rem pauperꝝ pꝛestare diuitibꝰ. ⁊ de sumptibꝰ inopū acquirere fauores potentū. arenti terrę aquā tollere. ⁊ flumina quę nō indigent irrigare. Nōnūꝗ̄ largitas diuitū pꝛodiga nō ad vtilitatē ꝗ̄ ad elationē effundit. comparati hypocritis qui nō ad ędificationē docent audientiū. ꝗ̄ ad suę glorię exaggerandū coturnū. Repꝛehēsibilis ē supflua effusio largitatis. Nā qui modū seruat. auarꝰ nulli est. ꝗ̄ oībꝰ largus est. Dispēsator non pꝛodigus debet eē. ꝗ̄ discretꝰ. largiri eni debet quātū opoꝛtet: ut tenendo mēsuram in vno sufficiat pluribus.

Q̄ tm̄ i vita ē licitū opari bonū Cap. lxv.

Tantū eni in hac vita ē licitū opari bonū illic nāq3 non iam opatio expectat. ꝗ̄ retributio meritoꝝ. Hęc vita impijs lōga ⁊ grata ē. i oculis aūt iustoꝝ amara ⁊ bꝛeuis. Et lic3 vita ista bꝛeuis sit. moꝛas tm̄ sibi fieri credit. q3 quātūlibet bꝛeue sit tpis spaciū. tn̄ ⁊ si viuenti parū ē. non amanti pcul dubio longū ē. Qui vitę pꝛęsentis longitudinē nō de suo spacio. ꝗ̄ de eiꝰ fine cōsiderat. ꝗ̄ sit bꝛeuis ⁊ misera satis vtiliter pensat. Uita eni pꝛęsens. q3 ipsis suis incrementis deficit bꝛeuis est. Suo eni augmento perit. dū id qd̄ videt̄ i futuro pficere. in pꝛęterito deficit. Itē ex ipso eē bꝛeuis vita pꝛęsens ostendit̄. exquo nō pmanet ꝗ̄ finit̄. Tela eni consumat̄ filis. ⁊ vita hoīs expletur diebus singulis. Q̄ diu in hac vita viuit̄. quęritur vtrū augmentū. an rectiꝰ detrimētū dicatur. S3 quō possit recte dici augmētū. qd̄ p dimensiōes ętatū ad moꝛtis tendit detrimentū? Qui vitā longā quęris. ad eā tende vitā p qua xpianꝰ es. id est ęternā. nō ad istā de qua ad cruendū te descēdit vita ęterna. id ē xp̄s verbū carni coniūctū. Hęc ē eni vita vitalis. nam ista moꝛtalis ē. Moꝛi opoꝛtet hoīem i carne mūdo. ne moriatur in aīa xp̄o. Nā vere tūc viuere quisq3 creditur si ꝑm seculū moꝛiēs in solo deo viuere delectetur. De moꝛa vitę istius tędiū patit̄ iustus. eo ꝙ ad desideratam patriam tarde pueniat. ⁊ vitę pꝛęsentis erūnā segnius amittat.

De metu moꝛtis Cap. lxvi.

Quamuis sancti ab huiꝰ vitę erūnis liberari se cupiāt. cito volētes exire de coꝛpe. dei tn̄ dispensatiōe plęrūq3 diu in hac vita versantur. ut p longa tolerantię experimenta solidius coꝝ patientia roboꝛet̄. Multi vitā odio habēt. ⁊ tn̄ moꝛi timent. qd̄ plęrisq3 in angustia contingere solet. sicq3 cōtrario affectu ⁊ viuendi habent tędiū. ⁊ moꝛiendi metū. Sollicite debet vnusquisq3 viuere ⁊ semp terminū vitę suę considerare. ut de cōtemplatione illiꝰ animꝰ se semp ad alta sustollat. ⁊ huiꝰ sęculi blanditias cū timoꝛe caueat. Scriptū est eni: In omnibꝰ opibus tuis memoꝛare nouissima tua. ⁊ in ęternū nō peccabis Uenturi exitus ignoꝛātia incerta ē: ⁊ dū quisq3 moꝛi nō existimat tollitur. Unde vnusquisq3 festinet. ne in iniquitatibus suis rapiat̄. simulq3 finiatur vita cū culpa. Nam incētoꝛ diabolus eos quos viuētes accendit ad vitia. subito moꝛiētes ptrahere nitit̄ ad toꝛmenta. Sępe diuites in hac fallaci vita dum de potētię gloꝛia uel rerꝝ abundantia gestiūt. ab his repente hoꝛa qua nesciunt impꝛouiso exitu rapiunt̄. atq3 absoꝛbente pfūdo cruciandi ęternis gehēnę incendijs deputant̄. De quibꝰ bene p pphetam dicit̄: Ducūt in bonis dies suos. ⁊ in pūcto ad inferna descendunt. Iniquus moꝛiens q̄ imitatiōe sua multos ad culpā traxerat delectatiōe pcti. multos a culpa reuocat terroꝛe toꝛmēti. Qd̄ etiā psalmista testat̄ dicēs: Letabitur iustus cū viderit vindictā impioꝝ. manus suas lauabit in sanguine pctōꝝ. In peccatoꝝ eni moꝛientiū sanguine iusti lauant manꝰ. q3 dū eoꝝ pena conspicit̄. conspiciētis vita mūdat̄. Cuiꝰ eni talis tā crudelis exitꝰ cernit̄: nō solū q̄ viderit refugit. ꝗ̄ alios etiā ab imitatione illiꝰ quāta ualuerit exhoꝛtatione cōpescit. In exitu vitę animę electoꝝ nimio terrent̄ metu. incerti vtrū ad pꝛęmiū an ad suppliciū transeant. Quidā aūt electi in fine suo purgant̄ a leuibus quibusdā pctis. quidā ꝓo i ipso exitu suo hilarescūt ex ęternoꝝ cōtēplatiōe bonoꝝ. Quis eni q̄sq3 i hac vita sit iustꝰ. tn̄ dū ex coꝛpe isto egredit̄ ptimescit. ne dignus supplicio fit. Nullꝰ est eni homo absq3 pctō. nec q̄sq3 pōt de dei securꝰ esse iudicio. cū etiam ⁊ de ociosis ꝟbis reddēda sit ratio. Finē iustoꝝ optimū vocatio tranquilla cōmendat. ut ex eo intelligantur scōꝝ habere cōsoꝛtiū angeloꝝ. ex quo ab hoc coꝛpoꝛe sine vexatione dura tollūt̄. Prauos aūt homines apostatę angeli excipiūt moꝛientes. ut eis sint ipsi toꝛtoꝛes in pęnis q̄ fuerūt suasoꝛes i vitijs. ⁊ si pietas p defunctis fidelibus flere iubeat. fides tn̄ p eis lugere vetat. Illi eni deploꝛādi sūt in moꝛte quos miseros infernꝰ ex hac vita recepit non quos cęlestis aula xp̄i letificandos includit. Hic est eni xp̄ianę miseratiōis affectus ut p vnoquoq3 moꝛtuo sacrificiū deo offerat̄. Inde est qd̄ scriptū est: Et moꝛtuo ne fraudes misericoꝛdiā.

Finit liber tertius ⁊ vltimꝰ de sūmo bono sancti Isidoꝛi hyspalensis epi: Impꝛessus Uenetijs per Petrū loslein de Langencen. .M.cccc.lxxxiij.

ISIDORUS. Etymologiae. De summo bono. 1483.

5

Hain 9279; B.M.C., part V, p. 379.

Printed with gothic type, in two columns. It has 136 leaves, the fifth blank; ff. 6–106 and 109–136 are numbered as 1–101 and 1–28; from the Library's copy the blank leaf is missing. The size of a leaf is 286 × 188 mm., and the text in a column measures 232 × 68 mm. The initials are in red.

The "Etymologies" is an encyclopedia of all knowledge. It was written between 622–633 A.D., during the last years of the author's life. As the preface emphasizes, the work was the product of life-long reading. This encyclopedia is, indeed, as comprehensive as any of the similar Roman works; its information, however, is superficial, based on bookish knowledge and never on personal observation.

The title expresses the nature of the work. Isidore believed that by explaining the origins of words he could get nearest to their meaning. His encyclopedia is a dictionary, containing a vast number of derivations, many of which are ingenious while others are amusing. Yet Isidore himself warned against a blind confidence in words. His chapter "On etymology" may best elucidate his view, providing also a good example of his method; here is an excerpt:

"Etymology is the derivation of words, when the force of a verb or a noun is ascertained through interpretation. This Aristotle called σύνβολον, and Cicero, *notatio,* because it explains the names of things; as, for example, *flumen* is so called from *fluere,* because it arose from flowing.

"A knowledge of etymology is often necessary, for, when you see whence a name has come, you grasp its force more quickly. For every consideration of a thing is clearer when its etymology is known. Not all names, however, were given by the ancients in accordance with nature, but certain also according to whim, just as we sometimes give slaves and estates names according to our fancy . . .

"Etymologies are given in accordance with cause, as *reges* from *regere,* that is *recte agere;* or origin, as *homo,* because he is from the earth (*humus*); or from contraries, as *lutum* (mud) from *lavare* — since mud is not clean — and *lucus* (sacred grove), because being shady it has little light (*parvum luceat*).

"Certain words also were formed by derivation from other words; as *prudens* from *prudentia.* Certain ones also from cries, as *graculus* (jackdaw) from *garrulitas.* Certain ones also have sprung from a Greek origin, and have changed over into the Latin, as *silva.* (Elsewhere Isidore explains that *silva* or *xilva* is derived from ξύλον, wood.)"

The "Etymologies" is divided into twenty books, treating of grammar (1), rhetoric and logic (2), arithmetic, geometry, music, astronomy (3), medicine (4), law and chronology (5), theology (6–8), languages, races, empires (9). human anatomy and physiology (11), zoology (12), cosmography and physical geography (13–14), architecture and surveying (15), mineralogy (16), agriculture (17), military science (18), ships and buildings (19), and of provisions and utensils (20). The tenth book consists of a number of words arranged in an alphabetical order, without any organization of the material according to subject-matter.

Isidore's indebtedness to the Roman encyclopedists is obvious. Varro and the elder Pliny were his chief sources, though he was acquainted with the writings of many other Roman writers as well as with the works of the Church Fathers. His influence during the Middle Ages was immense; all the later medieval encyclopedias were modelled upon his work. But even in his time he was recognised as the greatest scholar of the age. In his own "De viris illustribus" Bishop Braulio, his friend, inserted a note after his death: "In him antiquity reasserted itself — or rather our time created in him a picture of the wisdom of antiquity . . ."

The theological writings of Isidore are also numerous. Among these "De summo bono" (often called "Libri tres Sententiae) is one of the best known. The work is based on the "Moralia" of Gregory the Great.

(For notes on St. Isidore, Bishop of Seville, see also pp. 14–18 in the January issue of More Books.)

Received in April, 1871.

